។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មាវតារ-បុរាណដីកា

១. បឋមោ បរិច្ឆេទោ

ចិត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨. **តត្ថ** តេសុ ចតុព្ពិធេសុ បរមត្ថេសុ, ជាតិនិទ្ធារណំ។ **ចិត្តន្តិ** ចិត្តំ នាម។ វិជានាតីតិ វិជាននំ, វិសយានំ វិជាននំ **វិសយវិជាននំ**។ ចិត្តសរូបបរិទីបនមិទំ វចនំ។ **តស្ស បន** ចិត្តស្ស **កោ វចនត្ថោ** កោ សទ្ទត្ថោ។ **វុច្ចតេ** អាចរិយេន។ **សព្ពសង្គាហកវសេន** សព្ពេសំ ចិត្តានំ សង្គាហកនយវសេន។ អារម្មណំ ចិន្តេតិ ជានាតីតិ ចិត្តំ, តទា សព្ពំ ចិត្តំ អធិប្បេតំ។ ជវនវីថិវសេន អត្តសន្តានំ ចិនោតីតិ ចិត្តំ, តទា កុសលាកុសលមហាកិរិយាចិត្តំ អធិប្បេតំ។ អញ្ញេសំ ជវនានំ អគ្គហណំ កាមាវចរជវនានិ ឯវ យេភុយ្យវសេន សត្តក្ខត្តុំ ជវន្តីតិ ញាបនត្ថំ។

៩. វិចិត្តំ ករណំ យស្ស តំ វិចិត្តករណំ, តស្ស ភាវោ **វិចិត្តករណា**។ “ឥមស្ស រូបស្ស ឧទ្ធំ ឥទំ ហោតុ, ហេដ្ឋា ឥទំ ហោតុ, ឧភយបស្សេ ឥទ”ន្តិ ចិន្តេត្វា យថាចិន្តិតេន កមេន សេសចិត្តរូបនិប្ផាទនំ ហោតិ, ឯវំ យំ កិញ្ចិ លោកេ វិចិត្តំ សិប្បជាតំ, សព្ពំ តំ ចិត្តេនេវ ករីយតិ។ ឯវំ **វិចិត្តករណតាយ** ចិត្តំ។ តទា ករណតាយ ចិត្តំ ករោតីតិ ចិត្តំ។ ឥទំ តទ្ធិតបទំ។ **វា** អយំ អញ្ញោ នយោ ។ តំ អត្តនោ ចិត្តតាយ អញ្ញទេវ សរាគំ ចិត្តំ, អញ្ញំ សទោសំ, អញ្ញំ សមោហំ។ អញ្ញំ កាមាវចរំ, អញ្ញំ រូបាវចរាទិភេទំ។ អញ្ញំ រូបារម្មណំ, អញ្ញំ សទ្ទាទិអារម្មណំ។ រូបារម្មណេសុបិ អញ្ញំ នីលារម្មណំ, អញ្ញំ បីតាទិអារម្មណំ។ សទ្ទាទិអារម្មណេសុបិ ឯសេវ នយោ។ សព្ពេសុបិ តេសុ អញ្ញំ ហីនំ, អញ្ញំ មជ្ឈិមំ, អញ្ញំ បណីតំ។ ហីនាទីសុបិ អញ្ញំ ឆន្ទាធិបតេយ្យំ, អញ្ញំ ចិត្តាធិបតេយ្យំ, អញ្ញំ វីរិយាធិបតេយ្យំ, អញ្ញំ វីមំសាធិបតេយ្យំ, តស្មា យស្ស ឥមេសំ សម្បយុត្តភូមិអារម្មណហីនមជ្ឈិមបណីតាធិបតីនំ វសេន **អត្តនោ ចិត្តតាយ** ចិត្តំ។ ចិត្តោ ឯតស្មិំ អត្ថីតិ ចិត្តំ។ តទា សព្ពំ ចិត្តំ។ បញ្ញត្តិយម្បិ វិញ្ញាណេ វិចិត្តេ ចិត្តស្ស កម្មំ ចិត្តកម្មំ, ចិត្តកម្មមេវ ចិត្តកម្មកំ, **ចិត្តកម្មកេ** វិចិត្តេ **ឥធ** ឥមស្មិំ អធិការេ **ចិត្តសម្មុតិ** ចិត្តសទ្ទោ **វិញ្ញាណេ** ចិត្តេ វិញ្ញូនា ទដ្ឋព្ពោ។

តំ បន សព្ពសង្គាហកវសេន ចិន្តេតីតិអាទិនា វុត្តប្បការំ ចិត្តំ។ **សារម្មណតោ** សារម្មណភាវេន ឯកវិធំ។ **សវិបាកាវិបាកតោ** សវិបាកាវិបាកវសេន ទុវិធំ។ **តត្ថ** តស្មិំ ទុវិធេ ចិត្តេ សវិបាកំ នាម ចិត្តំ កុសលាកុសលំ, អវិបាកំ អព្យាកតំ, កុសលាកុសលភាវេន អកថិតន្តិ អត្ថោ។ កុសលជាតិ អកុសលជាតិ អព្យាកតជាតីតិ ជាតិភេទតោ តិវិធំ។

តត្ថ តស្មិំ វចនេ “កុសល”ន្តិ ឯតស្ស សទ្ទស្ស បន កោ វចនត្ថោ។

១០. **កុច្ឆិតានំ សលនតោ** បាបកានំ ធម្មានំ កម្បនតោ វិទ្ធំសនតោ។ កុច្ឆិតេនាការេន សយន្តីតិ កុសា, **កុសានំ** អកុសលសង្ខាតានំ **លវនេន** ឆិន្ទនតោ។ កុច្ឆិតេ សាតិ តនុំ ករោតីតិ កុសំ, **កុសេន** ញាណេន **លាតព្ពត្តា** គហេតព្ពត្តា។ **វា** អយំ អញ្ញោ នយោ។

១១. **កុសលសទ្ទោយំ** អយំ កុសលសទ្ទោ ឆេកេ អត្ថេ អារោគ្យត្ថេ អនវជ្ជត្ថេ ឥដ្ឋវិបាកេ អត្ថេបិ ទិដ្ឋោ អម្ហេហិ។ **ឥធ** ឥមស្មិំ អធិការេ អនវជ្ជាទិកេ អត្ថេ ទិដ្ឋោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន អារោគ្យត្ថឥដ្ឋវិបាកត្ថា គហេតព្ពា។ ទិដ្ឋោ យស្មា, តស្មា អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកលក្ខណំ កុសលំ។ នត្ថិ អវជ្ជំ កិលេសាវជ្ជំ កិលេសទោសោ កិលេសទរថោ ឯតស្សាតិ អនវជ្ជំ, កម្មេន វិបច្ចីយតេតិ វិបាកោ, ឥដ្ឋានិដ្ឋាទិអារម្មណានុភវនវសេន, អត្តនោ សភាវេន ច ឥដ្ឋោ វិបាកោ ឯតស្សាតិ ឥដ្ឋវិបាកំ, អនវជ្ជមេវ ឥដ្ឋវិបាកំ, តំ លក្ខីយតិ អនេន អវិញ្ញាតំ លក្ខិតព្ពំ កុសលន្តិ លក្ខណំ, អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកលក្ខណំ**។ អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកមេវ កុសលំ។ ននុ កថំ សយមេវ អត្តនោ លក្ខណំ ភវេយ្យាតិ ចោទនា ភវេយ្យ វិញ្ញាតាវិញ្ញាតសទ្ទត្ថភាវេន លក្ខណលក្ខិតព្ពភាវយុត្តិតោ។ កុសលសទ្ទត្ថវសេន ហិ អវិញ្ញាតំ អបាកដំ កុសលំ លក្ខិតព្ពំ ហោតិ។ អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកសទ្ទត្ថវសេន វិញ្ញាតំ បាកដំ កុសលំ លក្ខណំ ហោតិ។ **អកុសលវិទ្ធំសនរសំ** អកុសលានំ វិទ្ធំសនំ អកុសលវិទ្ធំសនំ, តំ រសោ កិច្ចមេតស្សាតិ អកុសលវិទ្ធំសនរសំ, អកុសលវិទ្ធំសនកិច្ចំ។ វោទានភាវេន បច្ចុបដ្ឋាតីតិ **វោទានបច្ចុបដ្ឋានំ**, វោទានឧបដ្ឋានាការំ វោទានគយ្ហាការំ។ **វា** អយំ អញ្ញោ នយោ។ វជ្ជបដិបក្ខត្តា អនវជ្ជលក្ខណមេវ

កុសលំ, វដ្ដបដិបក្ខលក្ខណំ កុសលន្ដិ អត្ថោ។ **វោទានភាវរសំ** វោទានភាវសម្បត្តិកំ។ **ឥដ្ឋវិបាកបច្ចុបដ្ឋានំ** ឥដ្ឋវិបាកផលំ។ យោនិសោមនសិការបទដ្ឋានំ បទញ្ច តំ ឋានញ្ចាតិ បទដ្ឋានំ, ឧភោ ការណត្ថាធិវចនំ, តស្មា អាសន្នការណន្ដិ អត្ថោ, ឥតរថា បុនរុត្តិទោសោ សិយា, យោនិសោមនសិការោ បទដ្ឋានំ អាសន្នការណំ ឯតស្សាតិ **យោនិសោមនសិការបទដ្ឋានំ**។

សាវជ្ជានិដ្ឋវិបាកលក្ខណំ អកុសលំ។ តទុភយវិបរីតំ តេហិ ឧភយេហិ កុសលាកុសលេហិ វិបរីតំ អវិបាកលក្ខណំ ឯតស្សាតិ **តទុភយវិបរីតលក្ខណំ** អព្យាកតំ។ **វា** អយំ អញ្ញោ នយោ។ **អវិបាការហំ** វិបាកស្ស អននុច្ឆវិកំ។

សវត្ថុកាវត្ថុកភេទតោតិ សវត្ថុកំ ហទយវត្ថុកំ, អវត្ថុកំ ហទយវត្ថុវិរហិតំ។

១២. ឧទ្ទានតោ សង្ខេបវសេន កិលេសវត្ថុវសេន ទុវេ កាមា ហោន្តិ។ ឆន្ទរាគោវ កិលេសោ, តេភូមកេ បវត្តំ វដ្ដសហិតំ វត្ថុ, វសតិ កិលេសោ ឯត្ថាតិ **វត្ថុ**។

១៣. កិលេសកាមោ វត្ថុំ កាមេតិ ឥច្ឆតិ, វត្ថុ កិលេសកាមេន កាមីយតិ ឥច្ឆីយតីតិ កត្តុការកកម្មការកទ្វយេ សាធនទ្វយេ **ឯស** ឯសោ ទុវិធោបិ កាមោ សិជ្ឈតិ។

១៤-៥. សោ អយំ ទុវិធោបិ កាមោ យស្មឹ បទេសេ សម្បត្តីនំ វសេន អវចរតិ, **ឥតិ** តស្មា ការណា សោ បន បទេសោ ចតុបាយានំ ឆន្នំ ទេវានំ មនុស្សានំ វសេន ឯវំ ឯកាទសវិធោ ហោតិ។

១៦. កាមោវចរតីតិ ឯត្ថ ឯតស្មឹ ឯកាទសវិធេ បទេសេ កាមោ អវចរតិ, **ឥតិ** តស្មា ការណា សោ បទេសោ **អស្ស** កាមស្ស អនេន កាមេន អភិលក្ខិតត្តា កាមាវចរសញ្ញិតោ។ អភិលក្ខិតសទ្ទប្បយោគេ តតិយត្ថេ “អស្សា”តិ ឆដ្ឋី ហោតីតិ សទ្ទសត្ថវិទូ បបន្ទិ។ សសត្ថាវចរោ បទេសោ វិយ សត្ថេ សសន្តិ ហឹសន្តិ តេហីតិ សត្ថា, សហ សត្ថេហីតិ សសត្ថា, សសត្ថា បុរិសា អវចរន្តិ ឯត្ថាតិ **សសត្ថាវចរោ**។ យថា ហិ យស្មឹ បទេសេ សសត្ថា បុរិសា អវចរន្តិ, សោ បទេសោ វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ ទ្វិបទចតុប្បទេសុ អវចរន្តេសុ តេសំ ឧបលក្ខិតត្តា “សសត្ថាវចរោ”ត្វេវ វុច្ចតិ, ឯវំ វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ រូបាវចរាទីសុ តត្ថ អវចរន្តេសុ តេសំ អភិលក្ខិតត្តា អយំ បទេសោ “កាមាវចរោ”ត្វេវ វុច្ចតិ។

១៧. យថា រូបភវោ ឧត្តរបទស្ស លោបំ កត្វា រូបន្តិ វុត្តោ, ឯវំ តថា **ស្វាយំ** សោ អយំ ឯសោ កាមាវចរោ ឧត្តរបទស្ស លោបំ កត្វា **កាមោ ឥតិ សញ្ញិតោ** កាមោ នាម ឧទីរិតោ បណ្ឌិតេន កថិតោ។

១៨. តស្មឹ កាមេ ឥទំ ចិត្តំ តស្មឹ កាមាវចរេ សទា អវចរតិ, **ឥតិ** តស្មា ការណា កាមាវចរំ ឥតិ ឯវំ **កាមឃាតិនា** កាមានំ វិនាសកេន ពុទ្ធេន កថិតំ។ កិញ្ចាបិ ឯតំ រូបារូបភវេសុបិ អវចរតិ, យថា បន សង្គាមេ យេភុយ្យេន អវចរណតោ “សង្គាមាវចរោ”តិ លទ្ធនាមោ នាគោ នគរេ ចរន្តោបិ “សង្គាមាវចរោ”ត្វេវ វុច្ចតិ, ថលចរជលចរា បាណិនោ អថលេ អជលេ ឋិតាបិ “ថលចរជលចរា”ត្វេវ វុច្ចន្តិ, ឯវំ ឥទំ អញ្ញត្ថ អវចរន្តម្បិ កាមាវចរមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អារម្មណករណវសេន វា ឯត្ថ កាមោ អវចរតីតិបិ កាមាវចរំ។ កាមញ្ចេស រូបារូបាវចរេសុបិ អវចរតិ, យថា បន វទតីតិ វច្ឆោ, មហិយំ សេតីតិ មហីសោតិ វុត្តេ ន យត្តកា វទន្តិ, មហិយំ វា សេន្តិ, សព្ពេសំ តំ នាមំ ហោតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

១៩. បដិសន្ធឹ ភវេ កាមេ កាមភវសង្ខាតេ កាមេ បដិសន្ធឹ អវចារយតិ, **ឥតិ** តស្មា កាមាវចរំ ។ ឥតិ ឯវំ **វា** អយំ អញ្ញោ នយោ។ **តត្រ** តស្មឹ កាមាវចរេ **បរិយាបន្នំ** អន្តោគធំ, **ឥតិ** តស្មា កាមាវចរំ។

២០. អដ្ឋវិធំ ចិត្តំ កាមាវចរសញ្ញិតំ **ឥទំ** អដ្ឋវិធំ ចិត្តំ។ ទសបុញ្ញកិរិយវត្ថុវសេនេវ បុញ្ញកិរិយា ឯវ តេសំ តេសំ ផលានិសំសានំ វត្ថូនិ ការណានីតិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ, តេសំ វសោ, តេន បវត្តតិ។

២១. ទានំ សីលំ ភាវនា បត្តិទានំ វេយ្យាវច្ចំ ធម្មទេសនា អនុមោទនា ទិដ្ឋិជុភាវោ **សំសុតិ** ធម្មស្សវនញ្ច **អបចាយោ** អបចាយនំ, ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បុញ្ញានិ ឯវ វត្ថូនិ បុញ្ញវត្ថូនិ, តេសំ បភេទោ **បុញ្ញវត្ថុប្បភេទោ ញេយ្យោ** បណ្ឌិតេន ជានិតព្ពោ។

២២-៣. គច្ឆន្តិ សង្គហំ ទានេ បត្តិទានានុមោទនា ទានេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ, វេយ្យាវច្ចាបចាយនា សីលមយេ បុញ្ញេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ, ធម្មទេសនា ធម្មស្សវនំ ទិដ្ឋិឧជុកា ភាវនាមយេ បុញ្ញេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ, ទស បុញ្ញកិរិយាបិ

ច តីណិ ឯវ សង្កោន្តិ។

២៤. សព្ពានុស្សតិបុញ្ញញ្ច បសំសា សរណត្តយំ រតនត្តយគុណបសំសា ច ឯតេ ទិដ្ឋិជុកម្មម្ហិ សង្គយ្ហន្តិ, តស្មឹ សង្គហបាបុណេ **សំសយោ** សន្ទេហោ នត្ថិ។

២៥. បុរិមា ចេតនា តតោ បុព្ពភាគេ បវត្តា ចេតនា, **មុញ្ច**ចេតនា បច្ចុប្បន្នា ចេតនា, **បរ**ចេតនា បច្ឆា កាលេ បវត្តា ចេតនា, តិស្សោបិ ចេតនា ទានមយេ បុញ្ញេ ហោន្តិ។ **ឯវន្តិ** យថា តិស្សោបិ ចេតនា ទានមយេ បុញ្ញេ ហោន្តិ, ឯវំ តថា ទានមយបុញ្ញតោ **សេសេសុបិ** សីលមយភាវនាមយេសុ តិស្សោ ចេតនា បណ្ឌិតោ **ទីបយេ** កថេយ្យ។

ហិ សច្ចំ យទា បន យោ បុគ្គលោ ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកាទិសម្បត្តឹ **អាគម្ម** បដិច្ច។ **បដិគ្គាហកាទិសម្បត្តិន្តិ** ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន ទេសកាលកល្យាណមិត្តាទយោ គហិតា។ **អញ្ញំ វា សោមនស្សហេតុន្តិ អញ្ញ**-គ្គហណេន សទ្ធា ពហុលតាវិសុទ្ធិទិដ្ឋិតាកុសលកិរិយានិសំសទស្សិតាសោមនស្សបដិសន្ធិកតាទីនំ សង្គហោ។ **អត្ថិ ទិន្នំ** ទានស្ស ផលំ អត្ថិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន អត្ថិហុតាទយោ គហិតា។ **បុរក្ខត្វា**តិ បុរតោ កត្វា។ **បរេហិ អនុស្សាហិតោ** អចោទិតោ ទានាទីនិ បុញ្ញានិ ករោតិ។ **ទានាទីនី**តិ វចនេន ទេយ្យធម្មំ និស្សាយ បវត្តទានចេតនា គហេតព្ពា។ តទា **អស្ស** បុគ្គលស្ស។ សង្ខរណំ សង្ខារោ, នត្ថិ សង្ខារោ ឯតស្សាតិ អសង្ខារោ, តំ ឯវ **អសង្ខារិកំ,** អប្បយោគន្តិ អត្ថោ។ **វុត្តនយេនា**តិ វុត្តនយោ នាម “ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកាទិសម្បត្តិ”ន្តិ វចនំ។ ឥមស្មឹ បនត្ថេ សង្ខរោតីតិ **សង្ខារោ** នាម អត្តនោ វា បវត្តស្ស បុព្ពប្បយោគស្ស អធិវចនំ, បរស្ស វា បវត្តបុព្ពប្បយោគស្ស អធិវចនំ។ អយមស្ស អធិប្បាយោ – យទា យោ “ទានាទីនិ ករិស្សាមី”តិ ចិត្តំ សមុប្បាទេត្វា នាកាសិ, បច្ឆា អត្តនោ បុព្ពចេតនាយ ឧស្សាហិតោ ករោតិ, តទា សសង្ខារិកំ ហោតិ, អត្តនោ បុព្ពប្បយោគេន សហ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ **បដិបត្តិ ទស្សនេន** បដិបជ្ជិតព្ពា សីលាទីហិ បដិបជ្ជន្តិ ជានន្តិ គច្ឆន្តិ វា និព្ពានំ ឯតាយាតិ បដិបត្តិ, តាយ ទស្សនំ បដិបត្តិទស្សនំ, តេន។ ជាតោ បរិចយោ ឯតេសន្តិ **ជាតបរិចយា។ សហសា**តិ វេគេន។ **ចតូសុបិ វិកប្បេសុ** ទស្សេយ្យ។

២៦. ទសបុញ្ញក្រិយាទីនំ វសេន ច ពហូនិបិ ភវន្តិ ឯតានិ បន ចិត្តានិ ទសបុញ្ញកិរិយាទីនំ វសេនបិ ពហូនិបិ ភវន្តិ **ឥតិ** ឯវំ **បកាសយេ** ភគវា បកាសេយ្យ។

២៧. សត្តរស សហស្សានិ, ទ្វេ សតានិ អសីតិ ច;
កាមាវចរបុញ្ញានិ, ភវន្តីតិ វិនិទ្ទិសេតិ។ –

កាមាវចរបុញ្ញានិ សត្តរស សហស្សានិ ច ទ្វេ សតានិ ច អសីតិ ច ភវន្តិ, **ឥតិ** វចនំ **វិនិទ្ទិសេ** អាចរិយោ កថេយ្យ។

ទសបុញ្ញក្រិយាវត្ថុ, ឆទ្វារាធិបតីហិ ច;
កាយាទីហិ ច តីហេវ, ហីនាទីហិ ច តីហិ តុ។

ទ្វីសុ ភវេសុ កាមភវរូបភវេសុ។ **បដិបទាទិភេទតោ** ទុក្ខាបដិបទំ ទន្ធាភិញ្ញំ, ទុក្ខាបដិបទំ ខិប្បាភិញ្ញំ, សុខាបដិបទំ ទន្ធាភិញ្ញំ, សុខាបដិបទំ ខិប្បាភិញ្ញំ។ **រូបាវចរភាវនាបុញ្ញវសប្បវត្តំ** រូបាវចរេ បវត្តស្ស ភាវនា បុញ្ញស្ស វសេន បវត្តំ **រូបាវចរូបបត្តិនិប្ផាទកំ** រូបាវចរេ ឧបបត្តិយា បដិសន្ធិយា និប្ផាទកំ ហោតិ។

សវត្ថុកាវត្ថុកភេទតោតិ អរូបាវចរំ យទា កាមរូបេ ជាយតិ, តទា ហទយវត្ថុំ និស្សាយ ជាយតិ, ឥតិ តស្មា សវត្ថុកំ នាម ជាតំ។ យទា អរូបេ ជាយតិ, តទា ហទយវត្ថុំ អនិស្សាយ ជាយតិ, ឥតិ តស្មា អវត្ថុកំ នាម ជាតំ។

អាកាសានញ្ចាយតនស្ស **កសិណុគ្ឃាដិមាកាសំ** អារម្មណំ។ វិញ្ញាណញ្ចាយតនស្ស **តត្ថ បវត្តវិញ្ញាណំ,** តស្មឹ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ បវត្តំ វិញ្ញាណំ ចិត្តំ អារម្មណំ ហោតិ។ អាកិញ្ចញ្ញាយតនស្ស **តស្ស អបគមោ** តស្ស អាកាសានញ្ចាយតនស្ស អបគមោ អភាវោ វោហារោ អារម្មណំ ហោតិ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនស្ស **អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ** អារម្មណំ ហោតិ។

រូបេ សញ្ញា **រូបសញ្ញា**។ សញ្ញាសីសេន ចិត្តម្បិ គហិតំ។ **សមតិក្កមា** កសិណុគ្ឃាដិមាកាសសមតិក្កមនេន។ បដិឃេ ទ្វារារម្មណានំ សង្ឃដ្ដនេ បវត្តា សញ្ញា បដិឃសញ្ញា។ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានំ អធិវចនំ។ តាសំ **បដិឃសញ្ញានំ** ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានំ **អត្ថង្គមា** អត្ថង្គមេន។ នានា អត្តា សភាវោ ឯតស្សាតិ នានត្តំ, អារម្មណំ, នានត្តេ នានាសភាវេ

បវត្តា សញ្ញា **នានត្តសញ្ញា,** នានា អត្តា សភាវោ ឯតិស្សាតិ វា នានត្តា, សាយេវ សញ្ញា **នានត្តសញ្ញា,** កាមាវចរសញ្ញាតិ អត្ថោ។ តាសំ **នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា** អមនសិការេន។

និយតានិយតវត្ថុកភេទតោតិ សោតាបត្តិមគ្គោ និយតវត្ថុកោ។ កស្មា? កាមរូបេសុយេវ ហទយវត្ថុំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជនតោ។ ឥតរេ បន តយោ មគ្គា អនិយតវត្ថុកា។ កស្មា? កាមរូបេសុ ហទយវត្ថុំ និស្សាយ ជាយន្តិ, អរូបេ ហទយវត្ថុំ អនិស្សាយ ជាយន្តិ, តស្មា អនិយតវត្ថុកា។ **តីហិ វិមោក្ខមុខេហី**តិ សុញ្ញតអនិមិត្តអប្បណិហិតសង្ខាតេហិ តីហិ វិមោក្ខមុខេហិ។

យស្ស សំវិជ្ជន្តិ, តំ បុគ្គលំ វដ្ដស្មិំ សំយោជេន្តិ ពន្ធន្តីតិ សំយោជនា។ សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសាយេវ សំយោជនា សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសសំយោជនា, តេសំ បហានំ សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសសំយោជនប្បហានំ, តំ ករោតីតិ **សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសសំយោជនប្បហានករំ,** សោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ។ មានោបិ ឯកទេសតោ អបាយគាមិកោយេវ បហិយ្យតេ។ សោតាបត្តិមគ្គេន និស្សេសតោ ន បហិយ្យតេ។ សេសកិលេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឧទ្ធច្ចំ បន ឯកទេសតោបិ អបាយគាមិកម្បិ ន បហិយ្យតិ។ សកទាគាមិមគ្គចិត្តំ រាគទោសមោហានំ តនុត្តករំ។ សោតាបត្តិមគ្គេន នាសិតសំយោជនានំ បហានំ កស្មា ន វុត្តន្តិ ចេ? បឋមមគ្គតោ ទុតិយមគ្គស្ស មហន្តត្តា បឋមមគ្គេន នាសិតា សំយោជនា ទុតិយមគ្គេន នាសិតាតិ បញ្ញាយតិ, ឥតិ យស្មា, តស្មា ន វុត្តំ។ តតិយចតុត្ថមគ្គេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯត្ថ** ឯតស្មិំ លោកុត្តរចិត្តេ។ **ឯកេក**ន្តិ វិច្ឆាវសេន វុត្តំ។ **មគ្គានុរូប**ន្តិ វចនំ បឋមមគ្គស្ស បឋមផលញ្ច អនុរូបន្តិ វិញ្ញាបនត្ថំ។

២៨. កាមេ អដ្ឋេវ កាមាវចរេ អដ្ឋ ឯវ ចិត្តានិ, **រូបេ** រូបភវេ **បញ្ច** ចិត្តានិ, អរូបិសុ **ចត្តារិ** ចិត្តានិ, **អនុត្តរានិ** លោកុត្តរចិត្តានិ ចត្តារិ, **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន **កុសលានិ** ចិត្តានិ ឯកវីសតិ ហោន្តិ។

២៩. កុសលាកុសលាបគតេន សតា មុនិនា កុសលតោ, អកុសលតោ ច អបគតេន សតា សតិសម្បន្នេន កុសលេ **កុសលេន** ឆេកេន **វសិនា** បញ្ចវសីហិ សមន្នាគតេន **យំ** កុសលចិត្តំ **ចតុភូមិគតំ** ចតូសុ ភូមីសុ បវត្តំ **សកលំ** សព្ពំ **លបិតំ** កថិតំ, តំ កុសលចិត្តំ **មយាបិ** ពុទ្ធទត្តាចរិយេន **លបិតំ** កថិតំ។

និយតានិយតវត្ថុវសេនាតិ បដិឃសម្បយុត្តទ្វយំ កាមេយេវ ហទយវត្ថុំ និស្សាយ ជាយតិ, អញ្ញភូមីសុ ន ជាយតិ, តស្មា និយតវត្ថុកំ ហោតិ។ ឥតរានិ បន អកុសលានិ កាមរូបេសុ ឧប្បជ្ជនកាលេ ហទយវត្ថុំ និស្សាយ ជាយន្តិ, អរូបេ ហទយវត្ថុំ អនិស្សាយ ជាយន្តិ, តស្មា អនិយតវត្ថុកានិ, តេន។ **បដិសន្ធិជនកាជនកវសេន ចា**តិ ឧទ្ធច្ចសហគតំ បដិសន្ធិំ ន ជនេតិ។ យទិ បដិសន្ធិំ ជនេយ្យ, អបាយេសុយេវ ជនេយ្យ។ កស្មា? សោតាបត្តិមគ្គេន ឯកទេសតោ អបាយគាមិកម្បិ ន ជហិតំ, សព្ពំ ន ជហិតន្តិ អត្ថោ។ សោបិ មគ្គោ អបាយគាមី ន ហោតិ។ អញ្ញេ បន កិលេសា ឯកទេសវសេន អបាយគាមិកា ជហិតា, តេន បឋមមគ្គេនាតិ តស្មា ន ជនេតិ។ ឯកាទសវិធំ បន បដិសន្ធិំ ជនេតិ, តេន។

ទិដ្ឋមង្គលាទីនីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន សុតមង្គលាទីនិ គហិតានិ។ **សារតោ** ឧត្តមតោ **បច្ចេតិ** សទ្ទហតិ។ សភាវតិក្ខេន សភាវោ តិក្ខោ ឯតស្សាតិ សភាវតិក្ខំ, តេន **សភាវតិក្ខេន**។

អស្ស បន បដិឃសម្បយុត្តស្ស **បាណាតិបាតាទីសុ** អកុសលកម្មេសុ តិក្ខប្បវត្តិកាលេ អសង្ខារិកស្ស ឧប្បត្តិ, មន្ទប្បវត្តិកាលេ សសង្ខារិកស្ស ឧប្បត្តិ វេទិតព្ពា។

តស្ស មោមូហស្ស។

ទុក្ខវិសេសស្ស ទុក្ខនានត្តស្ស។

៣០. លោភមូលវសេន **អដ្ឋ** ចិត្តានិ, ទោសមូលវសា **ទុវេ** ចិត្តានិ, មោហមូលវសេន **ទ្វេ** ចិត្តានិ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន អកុសលានិ ទ្វាទសប្បការានិ **សិយុំ** ភវេយ្យុំ។

៣១. យំ បាបមានសំ យំ អកុសលចិត្តំ **បាបាបាបេសុ** បាបអបាបេសុ កុសលាកុសលេសុ **អបាបេន** អប្បវត្តេន បាបាបាបប្បហីនេន **វុត្តំ** ឦរិតំ កថិតំ, **តំ បាបមានសំ** តំ អកុសលចិត្តំ មយា **សមុទាហដំ** កថិតំ។

យថា បនស្ស យថា បន អស្ស វិបាកស្ស កុសលំ **ទានាទិវសេន** ទានាទីនំ ទសបុញ្ញកិរិយវត្ថូនំ វសេន ឆសុ អារម្មណេសុ បវត្តតិ, **ឥទំ** វិបាកចិត្តំ តថា **ន** បវត្តតិ។ **ហិ** សច្ចំ **ឥទំ** វិបាកំ បដិសន្ធិភវង្គចុតិតទារម្មណវសេន **បរិត្តធម្មបរិយាបន្នេសុ** កាមាវចរធម្មន្តោគធេសុ ឆសុ អារម្មណេសុ បវត្តតិ។ សម្បយុត្តធម្មានញ្ច វិសេសេ អសតិបិ កុសលសម្បយុត្តធម្មតោ អស្ស វិបាកស្ស, សម្បយុត្តធម្មានញ្ច នានត្តេ អសតិបិ ឥទំ វិបាកំ **អាទាសតលាទីសុ** ធម្មជាតេសុ មុខនិមិត្តំ វិយ និរុស្សាហំ។ អយមស្សាធិប្បាយោ – យថា អាទាសតលេ មុខនិមិត្តំ មុខេ ចលិតេ ចលតិ, អចលិតេ ន ចលតិ, មុខស្ស ការណំ វិនា មុខនិមិត្តស្ស វិយ ការណំ នត្ថិ, ឯវំ កុសលការណា វិបាកស្ស អញ្ញំ ការណំ នត្ថិ, និរុស្សាហំ វិបាកំ។

៣២. **កាមាវចរទេវានំ មនុស្សានំ ឥមេ** អដ្ឋ មហាវិបាកា **ទុហេតុកតិហេតុកានំ** កាមាវចរទេវានំ, មនុស្សានញ្ច បដិសន្ធិយោ ភវន្តិ។

៣៣-៤. **តតោ** បរំ បវត្តិយំ យាវតាយុកំ ភវង្គំ ហុត្វា **ពលវារម្មណេ** អតិមហន្តវិភូតារម្មណេ តទារម្មណញ្ច ហុត្វា តតោ បរំ មរណកាលស្មិំ ចុតិ ហុត្វា បវត្តន្តិ , **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ចតូសុ ឋានេសុ **វិបច្ចន្តិ** វិបាកភាវេន ជាយន្តិ។

៣៥. សភូមិកុសលេហេវ **មហាបាកា** សមា វិនា មហាបាកា **កម្មទ្វារំ** កម្មការណំ វិនា, កម្មញ្ច មហាបុញ្ញានំ កិរិយវត្ថុកំ **វិនា** វជ្ជេត្វា **សភូមិកុសលេហេវ** អត្តនោ ភូមិយំ បវត្តេហិ កុសលេហិ ឯវ **សមា** សទិសា។ កម្មទ្វារំ នាម កាយវិញ្ញត្តិកម្មទ្វារំ, វចីវិញ្ញត្តិកម្មទ្វារំ, ភវង្គសង្ខាតំ មនោទ្វារំ, ឥតិ តិវិធំ កម្មទ្វារំ កម្មការណំ។ កម្មំ នាម អដ្ឋកាមាវចរកុសលចេតនា ឥធ អធិប្បេតា។

៣៦. **បាកា** កុសលវិបាកា អវិញ្ញត្តិជនត្តា ច វិញ្ញត្តិ ច វិញ្ញត្តិ ច វិញ្ញត្តិវិញ្ញត្តិយោតិ វត្តព្ពេ សរូបេកសេសំ កត្វា “វិញ្ញត្តី”តិ វុត្តំ, តា ជនេន្តីតិ វិញ្ញត្តិជនា, ន វិញ្ញត្តិជនា អវិញ្ញត្តិជនា, តេសំ ភាវោ អវិញ្ញត្តិជនត្តំ។ តស្មា **អវិញ្ញត្តិជនត្តា** កាយវិញ្ញត្តិវចីវិញ្ញត្តិសង្ខាតានំ កម្មទ្វារានំ អជនកត្តា មនោទ្វារសង្ខាតស្ស កម្មទ្វារស្ស វសេន ច អប្បវត្តនតោ **អវិបាកសភាវតោ** ច អកម្មភាវតោ ច **អប្បវត្តនតោ ចេវ** បុញ្ញកិរិយវត្ថុវសេន អប្បវត្តនតោ ចេវ បុញ្ញេហិ **នោ សមា** អសទិសា។

៣៧-៩. **បរិត្តារម្មណត្តា ហិ តេសមេកន្តតោ** តេសំ វិបាកានំ ឯកន្តតោ បរិត្តារម្មណត្តា កាមាវចរារម្មណត្តា **តេសុ** វិបាកេសុ សត្តបញ្ញត្តិការម្មណា **ករុណាមុទិតា កទាចិ** កិស្មិញ្ចិ កាលេ ន ជាយន្តិ, **តថា** ឯវំ តិស្សោ បន វិរតិយោ **ឯតេសុ** វិបាកេសុ ន ជាយន្តិ, **ហិ** កស្មា ការណា ន ជាយន្តិ, បញ្ច សិក្ខាបទា **កុសលាតិ** កុសលា នាមាតិ សត្ថុនា វុត្តា យស្មា ការណា, តស្មា ន ជាយន្តិ។ **តថាធិបតិនោបេត្ថ តថា** ឯវមេវ ចត្តារោ **អធិបតិនោបិ** ឯតេសុ វិបាកេសុ ន សន្តិ។ កស្មា ? **ឆន្ទាទីនិ** ធម្មជាតានិ បុរេតរំ កត្វា អនុប្បជ្ជនតោ ន សន្តិ, **ឥតិ** វចនំ **វិនិទ្ទិសេ** អាចរិយោ កថេយ្យ។

៤០. **អសង្ខារសសង្ខារវិធានំ បន បុញ្ញតោ** វិបាកេសុ អសង្ខារសសង្ខារវិធានំ បុញ្ញតោ កុសលតោ អាគមនវសេន ញេយ្យំ។ តត្ថ ឯកច្ចានំ អាចរិយានំ មតេន មុខេ ចលិតេ អាទាសតលេ មុខនិមិត្តចលនំ វិយ អសង្ខារស្ស កុសលស្ស វិបាកោ អសង្ខារោ ហោតិ, សសង្ខារស្ស កុសលស្ស វិបាកោ សសង្ខារោ ហោតិ, ឯវំ អាគមនវសេន ញេយ្យំ។ **បច្ចយតោ ចេវ ញេយ្យំ** តត្ថ ឯកច្ចានំ អាចរិយានំ មតេន ពលវន្តេហិ វិភូតេហិ បច្ចយេហិ កម្មាទីហិ ឧប្បន្នោ អសង្ខារោ ទុព្ពលេហិ សសង្ខារោតិ ឯវំ បច្ចយវសេន វិញ្ញេយ្យំ ជានិតព្ពំ។

៤១-២. ហីនាទីនំ បុញ្ញានំ វិបាកត្តា ហីនាទយោ វិបាកា **បុញ្ញវាទិនា** ជិនេន បរិទីបិតា ភវន្តិ, **ឥតិ** ឯវំ ឥមិនា វុត្តប្បការេន បវត្តំ ឥទំ អដ្ឋវិធំ ចិត្តំ ឯកន្តេន សវត្ថុកំ កាមលោកស្មិំ ជាយតេ, **អញ្ញត្ថ បន** អញ្ញាសុ ភូមីសុ ន ជាយតេ។

វិញ្ញាណបញ្ចកំ និយតារម្មណន្តិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស រូបមេវ អារម្មណំ, ន សទ្ទាទយោ។ សេសត្តយំ យទា ចក្ខុវិញ្ញាណេន គហិតំ អារម្មណំ ករោតិ, តទាស្ស រូបំ អារម្មណំ ហោតិ។ យទា សោតវិញ្ញាណេន គហិតំ, តទាស្ស សទ្ទោ អារម្មណោ ហោតិ។ យទា ឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណេហិ គហិតានិ អារម្មណានិ ករោន្តិ, តទាស្ស គន្ធរសផោដ្ឋព្ពារម្មណានិ ហោន្តិ។ មនោវិញ្ញាណធាតុទ្វយំ យទា តទារម្មណំ ហោតិ, តទា ឆអារម្មណំ ហោតិ, ឯវំ អនិយតារម្មណំ ហោតិ។

រូបារម្មណាយ កិរិយាមនោធាតុយា អបគមោ បទដ្ឋានំ អាសន្នការណំ ឯតស្សាតិ **អបគមបទដ្ឋានំ**, តាយ អាវជ្ជនំ កត្វា បិតាយ ចក្ខុវិញ្ញាណេន ទស្សនកិច្ចំ ករីយតីតិ អត្ថោ។ **តថាភាវបច្ចុបដ្ឋានំ** សម្បដិច្ឆនភាវេន គយ្ហាការំ។ **សន្តីរណាទិរសា** សោមនស្សយុត្តា មនោវិញ្ញាណធាតុសន្តីរណតទារម្មណរសា, ឧបេក្ខាយុត្តា បន សន្តីរណតទារម្មណបដិសន្ធិភវង្គចុតិរសា, **តថាភាវបច្ចុបដ្ឋានា** សន្តីរណាទិភាវេន គយ្ហាការំ។

៤៣. កាមាវចរបុញ្ញស្ស កាមាវចរកុសលស្ស សោឡស វិបាកា ហោន្តិ។ ឥតិ យំ វចនំ វុត្តំ, **តំ** វចនំ **តិហេតុកបុញ្ញស្ស** ឧក្កដ្ឋស្ស វសេន អាចរិយោ **បរិទីបយេ**។ អយមេត្ថ អត្ថោ – ឆន្ទាធិបតេយ្យាទីនំ វសេន ឧក្កដ្ឋតិហេតុកកុសលំ កាមសុគតិយំ តិហេតុកបដិសន្ធឹ ទត្វា បវត្តេ អដ្ឋ អហេតុកកុសលវិបាកានិ, អដ្ឋ មហាកុសលវិបាកានីតិ សោឡស បាកានិ និប្ផាទេតិ។

៤៤. កុសលានុគតំ កត្វា ភាជិតំ កឹ មហគ្គតំ វិបាកចិត្តំ **កុសលានុគតំ** កុសលំ អនុគតំ កត្វា មហគ្គតកុសលចិត្តេន សមានំ កត្វា ភគវតា **ភាជិតំ** ទេសិតំ។ **កឹ** កេន ការណេន? **កាមាវចរបុញ្ញំវ** កាមាវចរកុសលំ ឥវ អសមានផលំ នត្ថិ **យតោ** យស្មា ការណា, តស្មា វិបាកំ កុសលានុគតំ កត្វា ភគវតា ភាជិតំ ទេសិតំ។ **កាមាវចរបុញ្ញំវា**តិ យថា អដ្ឋវិធេសុ កាមាវចរកុសលេសុ ឧក្កដ្ឋតិហេតុកកុសលំ កាមសុគតិយំ តិហេតុកបដិសន្ធឹ ទត្វា បវត្តេ សោឡស កុសលវិបាកានិ និប្ផាទេតិ, តិហេតុកឱមកញ្ច ទុហេតុកឧក្កដ្ឋញ្ច កាមសុគតិយំ ទុហេតុកបដិសន្ធឹ ទត្វា បវត្តេ តិហេតុកវិរហិតានិ អហេតុកទុហេតុកសង្ខាតានិ វិបាកានិ និប្ផាទេតិ, ទុហេតុកឱមកំ បន កាមសុគតិយំ អហេតុកបដិសន្ធឹ ទត្វា បវត្តេ អដ្ឋ អហេតុកវិបាកានិ និប្ផាទេតិ, ឯវំ កាមាវចរបុញ្ញំ អសមានផលំវ ហោតិ។

៤៥. គជាទីនំ ឆាយា គជាទិសទិសា ហោតិ យថា, ឯវំ មហគ្គតវិបាកំ **សព្ពថា** សព្ពបការេន អត្តនោ កុសលេហេវ សមានំ ហោតិ។

៤៦-៧. កាមាវចរបុញ្ញំវ នាបរាបរិយវេទនំ ឥទំ មហគ្គតកុសលំ កាមាវចរបុញ្ញំវ អបរាបរិយវេទនំ អបរស្មឹ ភវេ ផលទាយកំ **ន** ហោតិ, ឈានា អបរិហីនស្ស **ភវគាមិនោ** បដិសន្ធិគាមិនោ សត្តស្ស កុសលានន្តរំយេវ ផលំ ឧប្បជ្ជតិ, ឥតិ ច ញាបនត្ថំ **ឯតស្ស** មហគ្គតវិបាកស្ស **កុសលានុគតំ** កុសលានុគមនំ ភគវតា **កតំ**។

៤៨. ឯត្ថ ឯតស្មឹ មហគ្គតវិបាកេ បដិបទាក្កមោ តេសញ្ច ហីនាទីនំ ភេទតោ **ឈានាគមនតោ** មហគ្គតកុសលឈានស្ស អាគមនវសេន **វិភាវិនា** បណ្ឌិតេន វេទិតព្ពោ។

៤៩. ឯត្ថ វិបាកេ ឆន្ទាទិ**អធិបតីនំ** អភាវោ, អយមេវ វិសេសតោ កុសលតោ អយំ ឯវ វិសេសោ, សេសំ សព្ពបការំ អវិសេសេន កុសលេន សមំ **មតំ** កថិតំ ភគវតា។

៥០. សុញ្ញតំ អនិមិត្តន្តិ, តថាបណិហិតន្តិបិ សុញ្ញតំ អនត្តា, អនិមិត្តំ អនិច្ចំ, អប្បណិហិតំ ទុក្ខំ **ឥតិ** ឯតានិ តីណិ នាមានិ **មគ្គស្ស អនន្តរេ** ចតុព្ពិធស្ស មគ្គស្ស អនន្តរេ ចតុព្ពិធេ **ផលេ** ហោន្តិ។

៥១. លព្ភន្តិ បរភាគស្មឹ មគ្គានន្តរេ បវត្តផលតោ អញ្ញស្មឹ កាលេ **វឡញ្ជនផលេសុ** ផលសមាបត្តិសមាបជ្ជនកាលេសុ ឯតានិ តីណិ នាមានិ ន លព្ភន្តេ, ផលេហិ **វិបស្សនាវសេនេវ** អនត្តអនិច្ចទុក្ខសង្ខាតានំ តិណ្ណំ វិបស្សនានំ វសេន ឯវ តានិ តីណិ នាមានិ លព្ភរេ ផលេហិ លព្ភន្តេ។

៥២. ហោន្តិ សាធិបតីនេវ លោកុត្តរផលានិ តុ ឯកន្តតោ សាធិបតីនិ ឯវ ហោន្តិ, លោកុត្តរផលានិ ឋបេត្វា អញ្ញស្មឹ វិបាកេ អធិបតី នត្ថិ។

៥៣. មគ្គោ អត្តនោ មគ្គភាវេន មគ្គោ នាម វុច្ចតេ ភគវតា។ ផលំ **មគ្គំ ឧបាទាយ** អដ្ឋង្គិកមគ្គំ និស្សយំ កត្វា មគ្គោ នាម **ឥតិ** វចនំ វុច្ចតេ ភគវតា។

៥៤. ឥមេ សត្ត អកុសលវិបាកា។ គាវោ ចរន្តិ ឯត្ថាតិ គោចរោ, តស្សទិសត្តា គោចរោ អារម្មណន្តិ អត្ថោ, អនិដ្ឋោ ច អនិដ្ឋមជ្ឈត្តោ ច អនិដ្ឋានិដ្ឋមជ្ឈត្តា, តេយេវ គោចរោ អនិដ្ឋានិដ្ឋមជ្ឈត្តគោចរោ, តស្មឹ **អនិដ្ឋានិដ្ឋមជ្ឈត្តគោចរេ វត្តរេ** វត្តន្តិ។ **សុខាទិត្តយយុត្តា តេ** តេ អដ្ឋ អហេតុកកុសលវិបាកា សុខាទិត្តយយុត្តា សុខសោមនស្សឧបេក្ខាវេទនាហិ សហគតា។ **ទុក្ខុបេក្ខាយុតា ឥមេ** ឥមេ សត្ត អហេតុកអកុសលវិបាកា ទុក្ខុបេក្ខាវេទនាហិ សហគតា។

៥៥. ឯវំ ឆត្តិំសធា បាកំ បាកសាសនបូជិតោ សុគតោ។ កឹ វិសិដ្ឋោ? បាកំ នាម អសុរំ, តំ សាសតិ, បាកេន អត្តនោ បុញ្ញផលេន ទេវេ អនុសាសតីតិ វា បាកសាសនោ, កោ សោ? សក្កោ។ តេន បាកសាសនេន បូជិតោ **សវិបាកាវិបាកេសុ** កុសលវិបាកកិរិយេសុ **កុសលោ** ឆេកោ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន **បាកំ** ចិត្តំ ឆត្តិំសប្បការំ **អព្រវិ** អវោច។

អនុឡារេសូតិ ឧក្កដ្ឋេសុ។ **តថាភាវបច្ចុបដ្ឋានា** ឆឡារម្មណវិជាននគយ្ហាការា។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស គតិ វិយ គតិ ឯតិស្សាតិ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណគតិកា**។

៥៦. **សោមនស្សយុត្តានដ្ឋ , កុសលាកុសលានិ ច** សោមនស្សយុត្តានិ អដ្ឋ កុសលាកុសលានិ ច, ក្រិយតោ បន បញ្ច **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ហាសចិត្តានិ តេរស។

៥៧. **បុថុជ្ជនា ហសន្តេត្ថ** ឯត្ថ ឯតេសុ តេរសចិត្តេសុ បុថុជ្ជនា បន អដ្ឋហិ ចិត្តេហិ ហសន្តិ ។ **សេខា** សត្ត អរិយា ឆហិ ចិត្តេហិ ហសន្តិ។ **អសេខា** ខីណាសវា **បញ្ចហិ** ចិត្តេហិ ហសន្តិ។

កុសលានិ បន រូបារូបកុសលានិ សេខបុថុជ្ជនានំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ **ឥមានិ** រូបារូបកិរិយានិ ខីណាសវានំ ភាវនាយេវ ការោ ភាវនាការោ, តស្ស វសោ ភាវនាការវសោ, តេន បវត្តានិ។ **តានិ** រូបារូបកុសលានិ ភាវនាបុញ្ញវសប្បវត្តានិ ភាវនាកុសលវសេន បវត្តានិ។ **ឥមេសំ** រូបារូបកិរិយានំ **តេសញ្ច** រូបារូបកុសលានំ អយមេវ វិសេសោ។

៥៨-៩. **យា បុថុជ្ជនកាលស្មឹ, អភិនិព្ពត្តិតា បន** បុថុជ្ជនកាលស្មឹ បុថុជ្ជនភាវដ្ឋិតេន យោគិនា អភិនិព្ពត្តិតា **យា** រូបារូបសមាបត្តិ, **សា** រូបារូបសមាបត្តិ សោ យោគី **ខីណាសវោ ភិក្ខុ** ហុត្វា **នំ** រូបារូបសមាបត្តឹ **យាវ** យត្តកំ កាលំ ន សមាបជ្ជតេ, **តាវ** តត្តកេន កាលេន តស្ស ខីណាសវភិក្ខុនោ **កុសលា ឯវ** រូបារូបកុសលា ឯវ ហោតិ។ ខីណាសវេន **សា** រូបារូបសមាបត្តិ **សចេ** យទិ **សមាបន្នា** សមាបជ្ជិតា, **ក្រិយា** រូបារូបកិរិយា ហោតិ។

៦០. **ឯកាទសវិធំ កាមេ** កាមាវចរេ កិរិយចិត្តំ ឯកាទសវិធំ, **រូបេ** រូបាវចរេ បញ្ច, អរូបិសុ ចត្តារិ ឥតិ សព្ពានិ ក្រិយចិត្តានិ វីសតិ។

៦១. **លោកុត្តរក្រិយចិត្តំ, បន កស្មា ន វិជ្ជតិ?** មគ្គស្ស ឯកចិត្តក្ខណិកត្តា ន វិជ្ជតិ។ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ – ចតុមគ្គដ្ឋោ ខីណាសវោ នាម ន ហោតិ, មគ្គានន្តរមេវ ផលំ ឧប្បជ្ជតិ, មគ្គោបិ ឯកចិត្តក្ខណិកោ យទិ ចិត្តំ ពហុចិត្តក្ខណិកំ, ផលសមង្គិនោ ខីណាសវស្សាបិ មគ្គចិត្តំ ភវេយ្យ, ឯវំ សតិ លោកុត្តរកិរិយចិត្តំ ភវេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។

៦២. **ក្រិយាក្រិយាបត្តិវិភាគទេសកោ** ករណំ ក្រិយំ, **ក្រិយំ** នាម វិនយបរិយាយេន អកត្តព្ពស្ស ករណំ, ន ករណំ អក្រិយំ, **អក្រិយំ** នាម វិនយបរិយាយេន កត្តព្ពស្ស អករណំ, អាបជ្ជនំ អាបត្តិ, ក្រិយាយ ករណេន អាបត្តិ ក្រិយាបត្តិ, អក្រិយាយ អករណេន អាបត្តិ អក្រិយាបត្តិ, ក្រិយាបត្តិ ច អក្រិយាបត្តិ ច ក្រិយាបត្យាក្រិយាបត្តិយោ, ឯកស្ស **អាបត្តិ**-សទ្ទស្ស លោបំ កត្វា "ក្រិយាក្រិយាបត្តិយោ"តិ វុត្តំ, តាសំ វិភាគោ ក្រិយាក្រិយាបត្តិវិភាគោ, ទេសេតីតិ ទេសកោ, តស្ស ទេសកោ **ក្រិយាក្រិយាបត្តិវិភាគទេសកោ**។ ណ្វុ-តុ-បច្ចយេសុ បរេសុ កម្មត្ថេ ឆដ្ឋី ហោតីតិ វទន្តិ។ ជិនោ កឹ វិសិដ្ឋោ? ក្រិយាក្រិយាបត្តិវិភាគទេសកោ **ហិតាហិតានំ សក្រិយាក្រិយារតោ** ហិតស្ស សក្រិយាយ រតោ, អហិតស្ស អក្រិយាយ រតោ, យំ ក្រិយាក្រិយំ, **ក្រិយំ** នាម ក្រិយចិត្តំ, **អក្រិយំ** នាម កុសលាកុសលវិបាកចិត្តំ ឥច្ឆន្តិ ឯកេ។ តំ ន។ កស្មា? កុសលាធិការេ "កុសលំ មុនិនា លបិតំ" អកុសលាធិការេ "បាបមានសំ បាបាបាបេស្វបាបេន វុត្តំ" វិបាកាធិការេ "បាកំ សុគតោ អព្រវី"តិ វត្វា បុន ក្រិយាធិការេ "កុសលាកុសលវិបាកានិ អវោចា"តិ វចនស្ស វត្តព្ពាភាវតោ។ តេន វាស្ស ក្រិយាក្រិយំ ឯតស្សាតិ **ក្រិយាក្រិយំ**, ក្រិយាក្រិយសភាវន្តិ អត្ថោ។ អយមេវ សារតោ បច្ចេតព្ពោ។ យំ ក្រិយាក្រិយំ ចិត្តំ ក្រិយាក្រិយាសភាវំ **អវោច** ទេសេសិ, **តំ ក្រិយាក្រិយំ** ក្រិយាក្រិយសភាវំ មយា **សមីរិតំ,** សម្មា បការេន ឦរិតំ កថិតំ។

៦៤. **ឯកូននវុតិ សព្ពេ, ចិត្តុប្បាទា មហេសិនា** លោកុត្តរេ អដ្ឋ កត្វា ឯកូននវុតិ សព្ពេ ចិត្តុប្បាទា **មហេសិនា** តថាគតេន **សមាសតោ** សង្ខេបតោ និទ្ទិដ្ឋា។

៦៥. **បិដកេ អភិធម្មស្មិំ, យេ ភិក្ខូ បាដវត្ថិនោ** អភិធម្មបិដកេ បដុនោ ភាវោ បាដវំ, តេន អត្ថោ បាដវត្ថោ, សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **បាដវត្ថិនោ,** ឆេកភាវត្ថិកា យេ ភិក្ខូ, **តេហិ** ភិក្ខូហិ **អយំ** អភិធម្មាវតារោ **ឧគ្គហេតព្ពោ** សិក្ខិតព្ពោ បុនប្បុនំ ចិន្តិតព្ពោ។

៦៦. **យេ** ជនា តស្សង្កាសេន តំសន្និភេន អភិធម្មាវតារេន **អភិធម្មមហោទធឹ** មហាសាគរសន្និភំ អភិធម្មំ តរន្តិ, តេ ឥមំ លោកំ បរលោកញ្ច តរន្តិ។ **ឥតី**តិ បរិសមាបនេ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

ចិត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមោ បរិច្ឆេទោ។

២. ទុតិយោ បរិច្ឆេទោ

ចេតសិកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៧. ចិត្តានន្តរមុទ្ទិដ្ឋា , យេ ច ចេតសិកា មយា យេ ច ចេតសិកា ចិត្តានន្តរំ មយា ឧទ្ទិដ្ឋា, ឥតោ បរំ ឥទានិ **តេសំ** ចេតសិកានំ វិភាជនំ ករិស្សាមិ អហំ។

ឥមេសុ បន ករុណាមុទិតាវសេន ភាវនាកាលេ ករុណាបុព្ពភាគោ វា, អប្បនាបត្តាយ ករុណាយ បុព្ពភាគោ, តស្មិំ បុព្ពភាគេ, ករុណាតោ បុព្ពភាគេ កាមាវចរចិត្តេតិ អត្ថោ។ ឯកា ករុណា ឧប្បជ្ជតិ។ មុទិតា បុព្ពភាគេ វា អប្បនាបត្តាយ មុទិតាយ បុព្ពភាគេ ឯកា មុទិតា ឧប្បជ្ជតិ។ ឥមិនា កាមាវចរចិត្តេន យោគី មិច្ឆាកម្មន្តាទីហិ ធម្មេហិ វិរមតិ។ **រមុ**-ធាតុ កីឡាយំ, **វិ**-សទ្ទោ វិរមណត្ថោ។

៦៨. អាទិនា បុញ្ញចិត្តេន, តេត្តឹស និយតា មតា អាទិនា បុញ្ញចិត្តេន បឋមមហាកុសលចិត្តេន សហ និយតា **តេត្តឹស** ចេតសិកា ភគវតា មតាតិ, អថ វា ករុណាមុទិតា អនិយតា **ឯកេន** ធម្មេន សហ **ចតុត្តឹស** ធម្មា ភវន្តិ។

៦៩. កស្មា បនេត្ថ មេត្តា ច, ឧបេក្ខា ច ន ឧទ្ធដា ឯត្ថ ឯតេសុ យេវាបនកធម្មេសុ, និទ្ធារណំ, មេត្តា ច ឧបេក្ខា ច **ធម្មរាជេន** សត្ថុនា **ន ឧទ្ធដា** ន វុត្តា កស្មា ការណា។

៧០. អព្យាបាទេន មេត្តាបិ អព្យាបាទេន មេត្តា គហិតា, **ឧបេក្ខា**តិ តត្រមជ្ឈត្តតាយ ច គហិតា **យស្មា** ការណា, តស្មា ឧភោបេតា ភគវតា ន គហិតា។

៧១. កស្មា យេវាបនា ធម្មា, ពុទ្ធេនាទិច្ចពន្ធុនា សព្ពេ តេ **យេវាបនា ធម្មា** យេវាបននាមកា បាឡិយំ សរូបេន ឯវ។ ពន្ធតិ ស្នេហេន ឯតស្មិន្តិ ពន្ធុ, អាទិច្ចស្ស ពន្ធុ អាទិច្ចពន្ធុ, តេន **អាទិច្ចពន្ធុនា** ពុទ្ធេន **ន ច ឧទ្ធដា** ន ទេសិតា។

៧២. កស្មា ការណា? **យស្មា អនិយតា កេចិ** យេវាបនកា អនិយតា, **យស្មា** ការណា **រាសី** ទុកវគ្គាទិរាសី **ន ភជន្តិ** ន សេវន្តិ, **យស្មា** ការណា **កេចិ** យេវាបនកា ទុព្ពលា, តស្មា បាឡិយំ ភគវតា ន វុត្តា។

៧៣. ឆន្ទាធិមោក្ខមុទិតា មនសិ ច ការោ,

> មជ្ឈត្តតា ច ករុណា វិរតិត្តយញ្ច;
> បុញ្ញេសុ តេន និយតានិយតា ច សព្ពេ,
> យេវាបនា មុនិវរេន ន ចេវ វុត្តា។

ឆន្ទាធិមោក្ខោ មុទិតា មនសិការោ មជ្ឈត្តតា ករុណា វិរតិត្តយញ្ច **បុញ្ញេសុ**កុសលេសុ និយតា ចត្តារោ អនិយតា បញ្ច សព្ពេ យេវាបនា ន ច ឯវ តេន មុនិវរេន វុត្តា។

៧៤-៨០. កស្មា បនេត្ថ ផស្សោវ, បឋមំ សមុទីរិតោ ឯត្ថ ឯតេសុ ចេតសិកេសុ, ជាតិនិទ្ធារណំ, ផស្សោវ បឋមំ **សមុទីរិតោ** កថិតោ។ កស្មា ការណា? **កិរ** មយា សុតំ, អារម្មណេ ចិត្តស្ស បឋមំ អភិនិបាតត្តា ផស្សោ បឋមំ សមុទីរិតោ, **ផុសិត្វា បន ផស្សេន** ផស្សេន អារម្មណំ ផុសិត្វា យោគិនោ វេទនាយ អារម្មណំ **វេទយេ,** សញ្ញាយ **សញ្ជានាតិ,** ចេតនាយ អារម្មណំ **ចេតយេ។ សហជាតានំ** ចេតសិកានំ ផស្សោវ **ឥធ** ឥមស្មិំ ចិត្តេ មហេសិនា បឋមំ វុត្តោ។ **ហិ** កស្មា ការណា? យស្មា **ពលវបច្ចយត្តា,** តស្មា វុត្តោ។ **អការណមិទំ សព្ពំ, ចិត្តានំ តុ សហេវ ច** "បឋមាភិនិបាតត្តា"តិ ច "ពលវបច្ចយត្តា"តិ ច **ឥទំ សព្ពំ** វចនំ **អការណំ** អហេតុកំ អយុត្តំ, កស្មា ការណា? **ចិត្តជានំ** ចិត្តេហិ សហប្បវត្តានំ ចេតសិកានំ **ឯកុប្បាទាទិភាវេន** សមានុប្បាទសមាននិរោធសមានាលម្ពណសមានវត្ថុកភាវេន បវត្តិតោ អការណំ អយុត្តំ។ **អយំ តុ បឋមុប្បន្នោ, អយំ បច្ឆាតិ នត្ថិទំ អយំ** ធម្មោ បឋមុប្បន្នោ, **អយំ** ធម្មោ បច្ឆាកាលេ ឧប្បន្នោ ឥតិ **ឥទំ** វចនំ នត្ថិ។ ពលវបច្ចយត្តេបិ ការណំ ន ច ទិស្សតិ។ ទេសនាក្កមតោ ចេវ បឋមំ សមុទីរិតោ **ឥច្ចេវំ** ឥតិ ឯវំ ឥតិ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ផស្សស្ស បឋមំ សមុទីរិតត្តំ **វិញ្ញុនា** វិភាវិនា វិញ្ញេយ្យំ, **វិសេសតោ** វិសេសេន អញ្ញថា ន វិញ្ញេយ្យំ។ **ន ច បរិយេសិតព្ពោយំ,**

តស្មា បុព្ពាបរក្កមោ យស្មា ការណា អយំ បុព្ពាបរក្កមោ វិញ្ញាតា **ន ច បរិយេសិតព្ពោ** ន គវេសិតព្ពោ, ធម្មា ឯវ វចេនគូលក្ខណាទីហិ **វិជានតា** បណ្ឌិតេន បរិយេសិតព្ពា។

ឥដ្ឋាការានុភវនរសា ឥដ្ឋារម្មណានុភវនកិច្ចា **សុភោជនរសំ** អនុភវន្តោ **រាជា វិយ**។ ចេតសិក អស្សាទបច្ចុបដ្ឋានា ចេតសិកបស្សទ្ធិបទដ្ឋានា។

បច្ចាភិញ្ញាណករណរសា បដិជាននកិច្ចា **វឌ្ឍកិស្ស អភិញ្ញាណករណមិវ** វឌ្ឍកិនោ សកី សញ្ញានិក្ខាបិ ទារុហរេសុ សុត្តស្ស បដិបសារណំ វិយាតិ អធិប្បាយោ។ **យថាគហិតនិមិត្តវសេនា**តិ យថាបវត្តិតនិមិត្តស្ស វសេន។ មនសិ អភិនិវេសករណំ គយ្ហាការា។

អាយូហនរសា បវត្តនកិច្ចសាធកា។ **មហាវឌ្ឍកិអាទយោ វិយ** យថា មហាវឌ្ឍកី សយម្បិ ទារុំ តច្ឆតិ, បរេបិ ទារុំ តច្ឆាបេតិ, ឯវំ សយម្បិ អារម្មណេ សន្ទហតិ, សម្បយុត្តធម្មេបិ អភិសន្ទហាបេតិ។

អាហននំ កុសោ ហននំ, បរិយាហននំ សមន្តា ហននំ, តំ រសោ ឯតស្សាតិ **អាហននបរិយាហននរសោ**។

អារម្មណានុមជ្ជនលក្ខណោ អារម្មណបរិមទ្ទនលក្ខណោ។

បិនយតីតិ បីតិ, សហជាតធម្មេ អារម្មណេ បិនយតីតិ អត្ថោ។ កាយចិត្តាន**ផរណរសា**។ ឧទគ្គស្ស ចិត្តស្ស ភាវោ ឱទគ្យំ, តំ បច្ចុបដ្ឋានំ ឯតស្សាតិ **ឱទគ្យបច្ចុបដ្ឋានា**។

សទ្ទហន្តិ វត្ថុត្តយំ សទ្ទហន្តិ។ **អកាលុសិយបច្ចុបដ្ឋានា** អនាវិលភាវបច្ចុបដ្ឋានា។ **សទ្ធេយ្យវត្ថុបទដ្ឋានា** សទ្ទហិតព្ពវត្ថុត្តយាសន្នការណា។

អរញ្ញគតសុទេសកោ វិយ អរញ្ញេ គតោ មគ្គសុទេសកោ វិយ។

អត្តនា អវិនិព្ភុត្តានំ ធម្មានន្តិ អវិគតានំ ចេតសិកានំ។ **តេស**ន្តិ តេសំ ចេតសិកានំ ធម្មានំ។ សន្តេបិ ច **តេសំ** ចេតសិកានំ អនុបាលនលក្ខណាទិម្ហិ វិធានេ អត្ថិក្ខណេយេវ **តំ** តេសំ បាលេតព្ពានំ ចេតសិកានំ បវត្តក្ខណេយេវ តំ ជីវិតំ **តេ ធម្មេ** បាលេតព្ពេ ចេតសិកេ អនុបាលេតិ។ **ឧទកំ វិយា**តិ យថា ឧទកំ អត្តនិ ឧប្បលាទីនិ អនុបាលេតិ, តថា អនុបាលនលក្ខណាទិម្ហិ វិធានេ សន្តេបិ តេសំ អត្ថិក្ខណេយេវ អនុបាលេតិ, វិជ្ជមានក្ខណេវ អនុបាលេតីតិ អធិប្បាយោ។ បច្ចយុប្បន្នេបិ ច ធម្មេ អនុបាលេតិ, **ធាតិ វិយ កុមារំ** អញ្ញាយ ជនិតំ កុមារំ រក្ខន្តី ធាតិ វិយ, បរស្ស បុត្តំ អង្កាទិនា ធារេតីតិ **ធាតិ**។ **សយំបវត្តិតធម្មសម្ពន្ធេនេវ បវត្តតិ** អត្តនា បវត្តិតេហិ ធម្មេហិ សម្បវត្តតិ។ **និយាមកោ វិយ** យថា និយាមកោ ឯកនាវាយ វុត្តេហិ ជនេហិ សហ បវត្តតិ, ភង្គតោ ឧទ្ធំ តំ ជីវិតំ ន បវត្តយតិ, អត្តនោ ច អភាវា បបយិតព្ពានំ ចេតសិកានញ្ច អភាវា, ភង្គក្ខណេ ចេតសិកេ ន បបេតិ សយំ ភិជ្ជមានត្តា, វដ្ដិស្នេហោ ខីយមានោ បទីបសិខំ ន ករោតិ យថា។

សោមនស្សភាវបច្ចុបដ្ឋានោតិ មុទុភាវបច្ចុបដ្ឋានោ, សីតលភាវបច្ចុបដ្ឋានោ វា។

កាយោតិ ចេត្ថ វេទនាទយោ តយោ ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាក្ខន្ធោ សង្ខារក្ខន្ធោ ឥមេ ខន្ធា គហិតា។

និម្មទ្ទនរសាតិ និម្មទ្ទនកិច្ចា។ **កាយចិត្តានំ អវូបសមតាឧទ្ធច្ចាទិកិលេសបដិបក្ខភូតា**តិ **អាទិ**គ្គហណេន កុក្កុច្ចំ គហេតព្ពំ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

ចេតសិកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយោ បរិច្ឆេទោ។

៣. តតិយោ បរិច្ឆេទោ

ចេតសិកវិភាគនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៩. សព្ពេ ចេតសិកា វុត្តា, ពុទ្ធេនាទិច្ចពន្ធុនា យេ សព្ពេ ចេតសិកា **អាទិច្ចពន្ធុនា** ពុទ្ធេន វុត្តា, **តេ** សព្ពេ ចេតសិកា **នាមសាមញ្ញតោ** នាមសមានភាវេន **ទ្វេបញ្ញាសភវន្តិ តេ,** អនោត្តប្បបរិយោសានា ទ្វិបញ្ញាស ភវន្តិ។

៩០-៩២. ចតុបញ្ញាសធា កាមេ, រូបេ បញ្ចទសេរិតា កាមេ កាមាវចរេ ចតុបញ្ញាស ចិត្តានិ ឦរិតា។ **រូបេ** រូបាវចរេ បញ្ចទស ចិត្តានិ ឦរិតា ភវន្តិ។ **ទ្វាទសារូបេ** អរូបាវចរេ ទ្វាទស ចិត្តានិ ភវន្តិ។ **ចត្តាលីស មនាសវា** លោកុត្តរចិត្តានិ ចត្តាលីស ភវន្តិ, ឯកវីសសតំ សព្ពេ ចិត្តុប្បាទា **សមាសតោ** សង្ខេបតោ ឯកវីសសតំ ហោតិ។ **ឯតេសុ តេសមុប្បត្តិំ** ឥតោ បរំ **ឯតេសុ** មយា វុត្តេសុ ចិត្តេសុ **តេសំ** ផស្សាទីនំ ធម្មានំ ឧប្បត្តិំ ឯកំ ឯកំ ឧទ្ធរិត្វា ចិត្តចេតសិកេសុ ភិន្ទិត្វា បាដវត្ថាយ អហំ **បវក្ខាមិ** ទេសិស្សាមិ។

៩៣. ឯកគ្គតា ចិត្តេកគ្គតា **មនក្ការោ** មនសិការោ **ជីវិតំ** ផស្សបញ្ចកំ **ឯតេ អដ្ឋ** ចេតសិកា **អវិនិព្ភោគា** អញ្ញមញ្ញតោ អវិគតា **ឯកុប្បាទា** សមានុប្បាទា **សហក្ខយា** សហវយា។

៩៤. ផស្សោ ច វេទនា សញ្ញា, ចេតនា ជីវិតិន្ទ្រិយំ ឯកគ្គតា មនក្ការោ **ឥមេ** ចេតសិកា **សព្ពសាធារណា** សព្ពចិត្តេហិ សាធារណា, សព្ពចិត្តានំ សាធារណា វា។

៩៥. វិតក្កោ បញ្ចបញ្ញាស-ចិត្តេសុ សមុទីរិតោ។ ចារោ ឆសដ្ឋិចិត្តេសុ វិតក្កោ តាវ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណវជ្ជិតកាមាវចរេសុ ចេវ ឯកាទសសុ បឋមជ្ឈានចិត្តេសុ ចាតិ **បញ្ចបញ្ញាសចិត្តេសុ** ភគវតា សមុទីរិតោ។ វិចារោ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណវជ្ជិតកាមាវចរចិត្តេសុ ឯកាទសសុ បឋមជ្ឈានចិត្តេសុ ច ឯកាទសសុ ទុតិយជ្ឈានចិត្តេសុ ចាតិ **ឆសដ្ឋិចិត្តេសុ** ជាយតិ។ ឯត្ថ ឯតស្មិំ វចនេ សំសយោ នត្ថិ។

៩៦. ឯកបញ្ញាសចិត្តេសុ, បីតិ តេសដ្ឋិយា សុខំ បីតិទោមនស្សុបេក្ខាសហគតកាយវិញ្ញាណចតុត្ថជ្ឈានវជ្ជិតេសុ **ឯកបញ្ញាសចិត្តេសុ** ជាយតិ។ សុខំ ទោមនស្សទុក្ខុបេក្ខាសហគតវជ្ជិតេសុ **តេសដ្ឋិចិត្តេសុ** ជាយតិ។ **ឧបេក្ខា** សោមនស្សសុខទុក្ខសហគតវជ្ជិតេសុ **បញ្ចបញ្ញាសចិត្តេសុ** ជាយតិ។ **ទុក្ខំ** អកុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណបដិឃសហគតេសុ **តីសុ** ចិត្តេសុ ជាយតិ។

៩៧. ហោតិ ទ្វាសដ្ឋិចិត្តេសុ, សោមនស្សិន្ទ្រិយំ បន ទោមនស្សទុក្ខសុខុបេក្ខាសហគតវជ្ជិតេសុ **ទ្វាសដ្ឋិចិត្តេសុ** ជាយតិ។ **ទុក្ខិន្ទ្រិយំ បនេកស្មិំ** អកុសលវិបាកេ កាយវិញ្ញាណេ ជាយតិ។ **តថេកម្ហិ សុខិន្ទ្រិយំ** តថា **ឯកស្មិំ** បុញ្ញបាកេ កាយវិញ្ញាណេ ហោតិ។

៩៨. បញ្ចុត្តរសតេ ចិត្តេ, វីរិយំ អាហ នាយកោ ជិនោ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆនសន្តីរណវជ្ជិតេ **បញ្ចុត្តរសតេ ចិត្តេ** វីរិយំ **អាហ** កថេសិ។ **ចតុត្តរសតេ ចិត្តេ, សមាធិន្ទ្រិយមព្រវិ** វិចិកិច្ឆាសហគតទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆនសន្តីរណបញ្ចទ្វារាវជ្ជនវជ្ជិតេ **ចតុត្តរសតេ ចិត្តេ** សមាធិន្ទ្រិយំ អវោច។

៩៩. សព្ពាហេតុកចិត្តានិ, ឋបេត្វា ចេកហេតុកេ សព្ពានិ អដ្ឋារស អហេតុកចិត្តានិ ឯកហេតុកចិត្តទ្វយញ្ច ឋបេត្វា សេសស្មិំ **ឯកុត្តរសតេ ចិត្តេ** ឆន្ទស្ស ឧប្បត្តិំ **ឧទ្ទិសេ** បណ្ឌិតោ កថេយ្យ។

១០០. ឋបេត្វា ទស វិញ្ញាណេ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិកេ ទស វិញ្ញាណេ ច **វិចិកិច្ឆាយុតម្បិ** ចិត្តំ ឋបេត្វា សេសស្មិំ **ទសុត្តរសតេ ចិត្តេ** អធិមោក្ខោ ភគវតា ឧទីរិតោ។

១០១-២. សទ្ធា សតិ ហិរិ ឱត្តប្បំ អលោភោ អទោសោ តត្រមជ្ឈត្តំ ឆ យុគឡា ច **ឥតិ** ឥមេ ឯកូនវីសតិ ធម្មា និយតា ហុត្វា ឯកនវុតិយា ចិត្តេ ជាយន្តិ។ ឯកូនវីសតិ ធម្មា **អហេតុកេសុ** អដ្ឋារសសុ **អបុញ្ញេសុ** ទ្វាទសសុ អកុសលេសុ **ន ជាយរេ** ន ជាយន្តិ។

១០៣. ឯកូនាសីតិយា ចិត្តេ, បញ្ញា ជាយតិ សព្ពទា បញ្ញា ទ្វាទសអកុសលអដ្ឋារសអហេតុកមហាកុសលញាណវិប្បយុត្តមហាវិបាកញាណវិប្បយុត្តមហាកិរិយាញាណវិប្បយុត្តវជ្ជិតេ **ឯកូនាសីតិយា** ចិត្តេ ជាយតិ។

អដ្ឋវីសតិយា ចិត្តេ, ករុណាមុទិតា សិយុំ ករុណាមុទិតា អដ្ឋសុ មហាកុសលេសុ, អដ្ឋសុ មហាកិរិយាសុ, រូបាវចរ បញ្ចមជ្ឈានវជ្ជិតេសុ ទ្វាទសរូបាវចរេសុ ចាតិ **អដ្ឋវីសតិយា ចិត្តេសុ** សិយុំ ភវេយ្យុំ។

១០៤. **កាមាវចរបុញ្ញេសុ, សព្ពលោកុត្តរេសុ ច** កាមាវចរមហាកុសលេសុ ចិត្តេសុ សព្ពេសុ លោកុត្តរេសុ ចាតិ សហ អដ្ឋកេ **ចត្តាលីសវិធេ ចិត្តេ** វិរតិត្តយំ ហោតិ។

១០៥. សទ្ធា សតិ ហិរោត្តប្បំ អលោភាទិត្តយម្បិ ច យុគឡានិ ឆ ច មជ្ឈត្តំ ករុណាមុទិតាបិ ច។

១០៦. តថា តិស្សោ វិរតិយោ សព្ពេ តេ បញ្ចវីសតិ ធម្មា មហាកុសលចិត្តសម្បយុត្តអព្យាកតចិត្ត សម្បយុត្តាតិ **កុសលេន** សព្ពេសុយេវ ធម្មេសុ ឆេកេន វិជិតង្គណេន បកាសិតា។

១០៧. **អហិរីកំ អនោត្តប្បំ, មោហោ ឧទ្ធច្ចមេវ ចា**តិ ឥមេ ចត្តារោ ធម្មា និយតា ហុត្វា **ទ្វាទសាបុញ្ញ ចិត្តេសុយេវ** ទ្វាទសអកុសលចិត្តេសុយេវ **ជាយរេ** ជាយន្តិ។

១០៨-៩. **លោភោ ទោសោ ច មោហោ ច, មានោ ទិដ្ឋិ ច សំសយោ** វិចិកិច្ឆា មិទ្ធំ ឧទ្ធច្ចំ កុក្កុច្ចំ ថិនំ មច្ឆរិយម្បិ ច អហិរិកំ អនោត្តប្បំ ឥស្សា ច ទោមនស្សកំ **ឯតេ** ធម្មា **អកុសលា** អកុសលចិត្តសម្បយុត្តា **ឯកន្តេន មហេសិនា** វិជិតង្គណវិគតមលេន វុត្តា។

១១០. លោភោ **អដ្ឋសុ** លោភមូលេសុ ចិត្តេសុ ភគវតា **និទ្ទិដ្ឋោ** ទស្សិតោ។ ទិដ្ឋិ **ចតូសុ** ទិដ្ឋិសម្បយុត្តេសុ ចិត្តេសុ វុត្តា។ មានោ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តេសុ ចតូសុ គាហូបវាទប្បភិន្ទនេន វុត្តោ។ ទោសោ **ទ្វីសុ ឯវ** បដិឃ សម្បយុត្តេសុ ចិត្តេសុ មុនិន្ទេន វុត្តោ។

១១១. ឥស្សាមច្ឆេរកុក្កុច្ចា **ទ្វីសុ** ទោសមូលេសុ ចិត្តេសុ ជាយន្តិ, **នោ សហ** សហ នោ ជាយន្តិ, ឯកេកោវ ជា យន្តីតិ អត្ថោ។ **វិចិកិច្ឆា បនេកស្មិំ** វិចិកិច្ឆា បន ឯកស្មិំ វិចិកិច្ឆាសហគតចិត្តេ ជាយតិ។ ថិនមិទ្ធំ **បញ្ចសុ** ស សង្ខារិកអកុសលចិត្តេសុ ជាយតិ។

១១២-៣. **ផស្សោ ច វេទនា សញ្ញា, ចេតនា ជីវិតំ មនោ** វិតក្កោ ច វិចារោ ច បីតិ វីរិយំ សមាធិ ច ឆន្ទោ ចេវាធិមោក្ខោ ច មនសិការោ ច **ចុទ្ទស** ធម្មា **កុសលា ច** កុសលចេតសិកា ច ហោន្តិ។ **អកុសលា ចេវ** អកុសល ចេតសិកា ចេវ **អព្យាកតាបិ ច** អព្យាកតចេតសិកា ច ហោន្តិ។

១១៤. **ឯកូនតឹសចិត្តេសុ, ឈានំ បញ្ចង្គិកំ មតំ** ចតូសុ សោមនស្សសហគតាកុសលេសុ, ទ្វាទសសុ សោមនស្សសហគតមហាកុសលមហាវិបាកមហាកិរិយចិត្តេសុ, សុខសន្តីរណហសិតុប្បាទចិត្តេសុ , តីសុ រូបបឋ មជ្ឈានចិត្តេសុ, អដ្ឋសុ លោកុត្តរបឋមជ្ឈានចិត្តេសុ ចាតិ **ឯកូនតឹសចិត្តេសុ បញ្ចង្គិកំ** បញ្ចាវយវឈានយុត្តំ ឈានំ សុគតេន មតំ។ ឧបេក្ខាសហគតានិ ចត្តារិ លោភមូលានិ ច ទ្វេ ទោសមូលានិ ច ទ្វេ មោហមូលានិ ច មនោធាតុត្តិកញ្ច ឧបេក្ខាសហគតា តិស្សោ អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុយោ ច ទ្វាទសុបេក្ខាសហគតានិ មហា កុសលមហាវិបាកកិរិយចិត្តានិ តីណិ រូបទុតិយជ្ឈានចិត្តានិ អដ្ឋ លោកុត្តរទុតិយជ្ឈានចិត្តានិ ចាតិ **សត្តតឹស** ចិត្តានិ **ចតុឈានង្គយុត្តានិ** ចតុឈានាវយវយុត្តានិ **ឥតិ** ឯវំ និទ្ទិសេ **កថេយ្យ**។

១១៥. **ឯកាទសវិធំ ចិត្តំ, តិវង្គិកមុទីរិតំ** តីណិ រូបាវចរតតិយជ្ឈានចិត្តានិ, អដ្ឋលោកុត្តរតតិយជ្ឈាន ចិត្តានិ ចាតិ **ឯកាទសវិធំ ចិត្តំ តិវង្គិកំ** តិអវយវឈានយុត្តំ, ឆ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានបញ្ចមជ្ឈានចិត្តានិ, ទ្វាទសារូបាវចរចិត្តានិ, សោឡស លោកុត្តរចតុត្ថជ្ឈានបញ្ចមជ្ឈានចិត្តានិ ចាតិ **ចតុតឹសវិធំ ចិត្តំ ទុវង្គិកំ** ទ្វិអវយវឈានយុត្តំ **ឧទីរិតំ** ជិនេន ឦរិតំ។

១១៦. **សភាវេនាវិតក្កេសុ, ឈានង្គានិ ន ឧទ្ធរេ សភាវេន** បកតិយា **អវិតក្កេសុ** វិតក្កវិរហិតេសុ ទ្វិបញ្ច វិញ្ញាណេសុ **ឈានង្គានិ** ឈានាវយវានិ ជិនោ ន ឧទ្ធរេ។ អយមេត្ថាធិប្បាយោ – អញ្ញត្ថ វិតក្កោ ឈានចិត្តេន វិប្បហីនោ ភាសិតោ, ឥមេសុ បន នេវ ឈានចិត្តេន បហីនា, បកតិយា វិតក្កវិរហិតានិ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានិ សព្ពា ហេតុកចិត្តេសុ **មគ្គង្គានិ** មគ្គាវយវានិ ជិនោ **ន ឧទ្ធរេ** ន ទេសេយ្យ។

១១៧. **ពុធោ** ជិនោ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ មនោធាតុត្តិកេ ច តីសុ សន្តីរណេសុ ចាតិ **សោឡសចិត្តេសុ** តីណិន្ទ្រិយានិ **វទេ** កថេយ្យ។ **ឯកស្មិំ បន ចត្តារិ** ឯកស្មិំ វិចិកិច្ឆាសហគតចិត្តេ ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានិ ហោន្តិ,

ឯកាទសសុ អកុសលចិត្តេសុ វិចិកិច្ឆាយុត្តចិត្តវជ្ជិតេសុ ហសិតុប្បាទេ ចេវ វោដ្ឋព្ពនចិត្តេ ចាតិ **តេរសសុ** ចិត្តេសុ **បញ្ច** ឥន្ទ្រិយានិ **ពុធោ** ភគវា **ឧទ្ទរេ** ឧទ្ទរេយ្យ។

១១៨. សត្ត ទ្វាទសចិត្តេសុ, ឥន្ទ្រិយានិ ជិនោព្រ្វិ ជិនោ ពុទ្ធោ ញាណវិប្បយុត្តមហាកុសលមហាវិបាកមហាកិរិយាសង្ខាតេសុ **ទ្វាទសចិត្តេសុ** សត្ត ឥន្ទ្រិយានិ **អព្រ្វិ** កថេសិ, **ឯកេនូនេសុ អដ្ឋេវ, ចត្តាលីសមនេសុ ច** ជិនោ ញាណសម្បយុត្តមហាកុសលមហាវិបាកមហាកិរិយាសង្ខាតេសុ ទ្វាទសសុ ចិត្តេសុ, បញ្ចទសសុ រូបេសុ, ទ្វាទសសុ អរូបេសុ ចាតិ **ឯកេនូនេសុ ចត្តាលីសមនេសុ** អដ្ឋេវ ឥន្ទ្រិយានិ អព្រ្វិ។

១១៩. ចត្តាលីសាយ លោកុត្តរ**ចិត្តេសុ នវកំ** ឥន្ទ្រិយនវកំ នាយកោ **អព្រ្វិ** កថេសិ។ **ឯវំ ឥន្ទ្រិយយោគោបិ, វេទិតព្ពោ វិភាវិនា ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ចិត្តេសុ ឥន្ទ្រិយយោគោ វិភាវិនា វិសេសេន បញ្ញំ ភាវេតុំ បកាសេតុំ សីលមេតស្សាតិ វិភាវី, តេន វេទិតព្ពោ។

១២០. អមគ្គង្គានិ នាមេត្ថ, អដ្ឋារស អហេតុកា ឯត្ថ ឯតេសុ ចិត្តេសុ អដ្ឋារស អហេតុកា នត្ថិ មគ្គោ ឯតេសូតិ អមគ្គង្គានិ នាម, **ឈានង្គានិ ន វិជ្ជន្តិ, វិញ្ញាណេសុ ទ្វិបញ្ចសុ** ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ ឈានង្គានិបិ ន សំវិជ្ជន្តិ។

១២១. ឯកំ ចិត្តំ ទុមគ្គង្គំ ឯកំ វិចិកិច្ឆាសហគតចិត្តំ **ទុមគ្គង្គំ** ទុមគ្គាវយវំ, ចតូសុ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តាកុសលចិត្តេសុ ច ទ្វីសុ បដិឃយុត្តេសុ ច ឧទ្ធច្ចយុត្តេសុ ចាតិ **សត្តសុ** ចិត្តេសុ ច **តិមគ្គង្គានិ** តិមគ្គាវយវានិ ហោន្តិ។ **ចត្តាលីសាយ ចិត្តេសុ , មគ្គោ សោ ចតុរង្គិកោ** ចតូសុ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តាកុសលេសុ ញាណវិប្បយុត្តមហាកុសលមហាវិបាកមហាកិរិយាសង្ខាតេសុ ទ្វាទសសុ ចិត្តេសុ ច រូបាវចរទុតិយតតិយចតុត្ថបញ្ចមជ្ឈានសង្ខាតេសុ ទ្វាទសសុ រូបាវចរេសុ, ទ្វាទសសុ អរូបាវចរេសុ ចាតិ **ចត្តាលីសាយ ចិត្តេសុ ចតុរង្គិកោ មគ្គោ** ចតុរាវយវោ មគ្គោ ហោតិ។

១២២. បញ្ចទ្ទសសុ ចិត្តេសុ, មគ្គោ បញ្ចង្គិកោ មតោ ញាណសម្បយុត្តមហាកុសលមហាវិបាកមហាកិរិយាសង្ខាតេសុ ទ្វាទសសុ, តីសុ រូបបឋមជ្ឈានចិត្តេសុ ចាតិ **បញ្ចទ្ទសសុ ចិត្តេសុ បញ្ចង្គិកោ** បញ្ចាវយវោ មគ្គោ ភគវតា មតោ។ **ទ្វត្តឹសចិត្តេសុ មគ្គោ សត្តង្គិកោបិ ច** លោកុត្តរទុតិយតតិយចតុត្ថបញ្ចមជ្ឈានសង្ខាតេសុ **ទ្វត្តឹសចិត្តេសុ** មគ្គោ **សត្តង្គិកោ** សត្តាវយវោ ហោតិ។

១២៣. មគ្គោ អដ្ឋសុ ចិត្តេសុ មគ្គផលវសេន **អដ្ឋសុ** លោកុត្តរចិត្តេសុ មគ្គោ **អដ្ឋង្គិកោ** អដ្ឋាវយវោ ហោតិ។ **ឥតិ** បរិសមាបនេ។ **តុ** បទបូរណេ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន សព្ពចិត្តេសុ **មគ្គង្គានិ** មគ្គាវយវានិ ធីរោ ឧទ្ទរេយ្យ, ទេសេយ្យាតិ អត្ថោ។

១២៤. ពលានិ ទ្វេ ទ្វិចិត្តេសុ ហសិតុប្បាទវោដ្ឋព្ពនសង្ខាតេសុ ទ្វីសុ ចិត្តេសុ ទ្វេ ពលានិ ហោន្តិ ។ **ឯកស្មឹ តីណិ ទីបយេ** ឯកស្មឹ វិចិកិច្ឆាយុត្តេ តីណិ ពលានិ ធីរោ **ទីបយេ** បកាសេយ្យ។ វិចិកិច្ឆាយុត្តតោ សេសេសុ **ឯកាទសសុ** អកុសលេសុ **ចត្តារិ** ពលានិ ហោន្តិ។ **ឆ ទ្វាទសសុ** ញាណវិប្បយុត្តមហាកុសលមហាវិបាកមហាកិរិយាសង្ខាតេសុ ទ្វាទសសុ ចិត្តេសុ ឆ ពលានិ ហោន្តីតិ ធីរោ **និទ្ទិសេ** កថេយ្យ។

១២៥. ឯកូនាសីតិយា សត្ត ញាណសម្បយុត្តមហាកុសលមហាវិបាកមហាកិរិយាសង្ខាតេសុ ទ្វាទសសុ កាមាវចរចិត្តេសុ, សត្តវីសតិយា មហគ្គតចិត្តេសុ, ចត្តាលីសលោកុត្តរចិត្តេសុ ចាតិ **ឯកូនាសីតិយា** ចិត្តេសុ សត្ត ពលានិ ហោន្តិ។ **សោឡសេវាពលានិ តុ** ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានិ ច តិស្សោ មនោធាតុយោ ច តីណិ សន្តីរណានិ ចាតិ **សោឡស** ឯវ ចិត្តានិ **អពលានិ** ពលវិរហិតានិ ហោន្តិ, **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ចិត្តំ **សពលំ** ពលេន សហគតំ **អពលម្បិ ច** ពលវិរហិតញ្ចាបិ ចិត្តំ **វិញ្ញេយ្យំ** ធីរេន វិជានិតព្ពំ។

១២៦. ឈានង្គមគ្គង្គពលិន្ទ្រិយានិ, ចិត្តេសុ ជាយន្តិ ហិ យេសុ យានិ យេសុ ចិត្តេសុ **យានិ** ឈានង្គមគ្គង្គពលឥន្ទ្រិយានិ ជាយន្តិ, **មយា សមាសេន សមុទ្ទរិត្វា** អសំសដ្ឋំ ឧទ្ទរិត្វា **តេសុ** ចិត្តេសុ **សព្ពានិបិ តានិ** ឈានង្គមគ្គង្គពលឥន្ទ្រិយានិ **សមាសេន** សង្ខេបេន **មយា** ពុទ្ធទត្តាចរិយេន **វុត្តានិ** កថិតានិ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

ចេតសិកវិភាគនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយោ បរិច្ឆេទោ។

៤. ចតុត្ថោ បរិច្ឆេទោ

ឯកវិធាទិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២៧. **ឥតោ បរំ បវក្ខាមិ, នយមេកវិធាទិកំ;**
អាភិធម្មិកភិក្ខូនំ, ពុទ្ធិយា បន វុទ្ធិយា។

អហំ **ឥតោ បរំ** ឥតោ បរិច្ឆេទតោ បរំ ឯកវិធាទិកំ នយំ អាភិធម្មិកភិក្ខូនំ ពុទ្ធិយា វុទ្ធិត្ថាយ **បវក្ខាមិ** ទេសេស្សាមិ។

១២៨. សព្ពមេកវិធំ ចិត្តំ, វិជាននសភាវតោ សព្ពំ ចិត្តំ វិជាននសភាវតោ ឯកវិធំ, **ទុវិធញ្ច ភវេ ចិត្តំ** អហេតុកសហេតុកតោ ឥទំ ចិត្តំ ទុវិធំ ភវេយ្យ។

១២៩. បុញ្ញាបុញ្ញវិបាកា ហិ, កាមេ ទស ច បញ្ច ច ហិ សច្ចំ **កាមេ** កាមាវចរេ កុសលាកុសលវិបាកា ទស បញ្ច ច កិរិយា តិស្សោ ឥតិ សព្ពេ **អដ្ឋារស** ចិត្តុប្បាទា អហេតុកា។

១៣០. អហេតុកតោ ចិត្តុប្បាទតោ **សេសា** ឯកសត្តតិ ចិត្តុប្បាទា **សហេតុកាតិ** សហេតុកា នាមាតិ មហេសិនា **តាទិនា** អវិបរីតសភាវេន **ហេតុវាទិនា** បច្ចយវាទិនា និទ្ទិដ្ឋា។

១៣១. សវត្ថុកាវត្ថុកតោ សវត្ថុកអវត្ថុកវសេន តថា ឧភយវសេន សវត្ថុកវសេន, អវត្ថុកវសេន ច សព្ពំ វុត្តប្បការេន ច មានសំ តិវិធំ ហោតិ។

១៣២-៤. សព្ពោ កាមវិបាកោ ច, រូបេ បញ្ចទសាបិ ច ចិត្តុប្បាទា **អាទិមគ្គោ** បឋមមគ្គោ ហសិតុប្បាទោ មនោធាតុកិរិយាបិ ច ទោមនស្សទ្វយញ្ចាបិ តេចត្តាលីស មានសា **វិនា វត្ថុំ** វត្ថុំ វជ្ជេត្វា ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯកន្តេន សវត្ថុកា នាម។ អរូបាវចរវិបាកា ច ឯកន្តេន អវត្ថុកា, មយា វុត្តតោ ចិត្តុប្បាទតោ **សេសានិ** ទ្វេចត្តាលីស ចិត្តានិ **ឧភយថា** សវត្ថុកាវត្ថុកវសេន សិយុំ។

១៣៥. ឯកេការម្មណំ ចិត្តំ, បញ្ចារម្មណមេវ ច ចិត្តំ ឆឡារម្មណកញ្ចេតិ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេនាបិ តិវិធំ ចិត្តំ សិយា។

១៣៦-៨. វិញ្ញាណានិ ច ទ្វេ បញ្ច, អដ្ឋ លោកុត្តរានិ ច អភិញ្ញាមានសំ ឋបេត្វា សព្ពំ មហគ្គតញ្ចេវាតិ **តេចត្តាលីស** ចិត្តុប្បាទា បន ឯកេការម្មណា វិញ្ញេយ្យា ធីរេន។ **តត្ថ** ចិត្តេ មនោធាតុត្តយំ បញ្ចារម្មណំ ឦរិតំ ភគវតា។ មយា វុត្តចិត្តតោ **សេសានិ តេចត្តាលីស** ចិត្តានិ ឆឡារម្មណិកានិ មតានិ សត្ថុនា, តថា ឯវំ ចិត្តំ កុសលាកុសលាទិតោ តិវិធំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន អព្យាកតំ គហេតព្ពំ។

១៣៩. អហេតុកំ ចិត្តំ ឯកហេតុកញ្ច ចិត្តំ ទ្វិហេតុកញ្ច ចិត្តំ តិហេតុកញ្ច ចិត្តន្តិ **ឯវំ** ឥមិនា បការេន ចិត្តំ ចតុព្ពិធំ វិភាវិនា វិញ្ញាតព្ពំ។

១៤០-២. ហេដ្ឋា មយាបិ និទ្ទិដ្ឋា **អដ្ឋារស** ចិត្តុប្បាទា អហេតុកា, **វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសំយុត្តំ** ចិត្តំ ឯកហេតុកំ ឯវំ ឧទីរិតំ ភគវតា។ **កាមេ** កាមាវចរេ **បុញ្ញវិបាកក្រិយតោ** កុសលវសេន ច វិបាកវសេន ច កិរិយាវសេន ច **ទ្វាទសធា** ចិត្តុប្បាទា អកុសលា ច ទសធា ចាតិ ពាវីសតិ ចិត្តុប្បាទា ទុហេតុកា។ **កាមេ** កាមាវចរេ **បុញ្ញវិបាកក្រិយតោ** បុញ្ញវសេន ច វិបាកវសេន ច កិរិយាវសេន ច **ទ្វាទសធា** ចិត្តុប្បាទា។ សព្ពំ មហគ្គតញ្ចេវ **អប្បមាណំ** លោកុត្តរចិត្តញ្ច តិហេតុកំ។

១៤៣-៥០. រូបិរិយាបថវិញ្ញត្តិ-ជនកាជនកាទិតោតិ រូបឥរិយាបថវិញ្ញត្តិជនកវសេន រូបឥរិយាបថជនកវសេន ច រូបជនកវសេន ច តិកិច្ចាជនកវសេន ចាតិអាទីហិ បការេហិ សព្ពំ ចិត្តំ ចតុព្ពិធំ ហោតិ។ **តត្ថ** តស្មិំ ចិត្តេ ទ្វាទសាកុសលា, កាមធាតុយា កុសលា, តថា កាមេ ទស កិរិយា, អភិញ្ញាមានសំ ទ្វយំ, ឥមេ ពាត្តឹស មានសា រូបានិ សមុដ្ឋាបេន្តិ, ឥរិយាបថំ កប្បេន្តិ, វិញ្ញត្តិំ ជនយន្តិ។ កុសលា មហគ្គតមានសា កិរិយា ច មហគ្គតមានសា, **អដ្ឋ** អនាសវចិត្តានិ, ឆព្ពីសតិ ច មានសា រូបានិ សមុដ្ឋាបេន្តិ, ឥរិយាបថំ កប្បេន្តិ។ **ចោបនំ ន បាបេន្តិ** វិញ្ញត្តិំ ន ជនយន្តីតិ អត្ថោ។ ឥមេ ចិត្តុប្បាទា ទុកិច្ចនិយតា , ទស វិញ្ញាណេ ឋបេ

ត្វា ទ្វីសុ ភូមីសុ **វិបាកា** មនោធាតុទ្វយសន្តីរណត្តយមហាវិបាករូបវិបាកានំ វសេន អដ្ឋារស បាកា មនោធាតុកិរិយា ចេវាតិ **ឥមានិ ឯកូនវីសតិ** ចិត្តានិ រូបានិ សមុដ្ឋាបេន្តិ, ឥតរទ្វយំ ន ករោន្តិ, **បុន ទ្វេបញ្ចវិញ្ញាណា** បឋមំ "ទស វិញ្ញាណេ"តិ វុត្តត្តា "បុនា"តិ វុត្តា។ អរូបីសុ វិបាកា ច **សព្ពេសំ** សត្តានំ បដិសន្ធិចិត្តញ្ច អរហតោ ចុតិចិត្តញ្ច ឥមេ សោឡស មានសា តិកិច្ចានិ ន ករោន្តិ។

១៥១. ឯកទ្វិតិចតុដ្ឋាន-បញ្ចដ្ឋានប្បភេទតោ ឯកកិច្ចទ្វិកិច្ចតិកិច្ចចតុកិច្ចបញ្ចកិច្ចភេទេន **បញ្ចធា ចិត្តំ** បញ្ចបការំ ចិត្តំ **បញ្ចនិម្មលលោចនោ** ពុទ្ធោ **អក្ខាសិ** កថេសិ។

១៥២. **កុសលាកុសលា សព្ពេ, ចិត្តុប្បាទា មហាក្រិយា;**
មហគ្គតា ក្រិយា ចេវ, ចត្តារោ ផលមានសា។

១៥៣. សព្ពេវ បញ្ចបញ្ញាស ចិត្តុប្បាទា **ជវនដ្ឋានតោយេវ** ជវនកិច្ចវសេនេវ **ឯកដ្ឋានេ** ឯកកិច្ចេ **និប្បបញ្ចេន សត្ថុនា** តណ្ហាមានទិដ្ឋិវិរហិតេន សត្ថុនា **និយាមិតា** កថិតា។

១៥៤. បុន ទ្វេបញ្ចវិញ្ញាណា ចិត្តុប្បាទា ទស្សនេ សវនេ តថា ឃាយនេ សាយនដ្ឋានេ ផុសនេ បដិបាដិយា សត្ថុនា និយាមិតា។

១៥៥. មនោធាតុត្តិកំ អាវជ្ជនេ បដិច្ឆនេ, **ឯតេ អដ្ឋសដ្ឋិ** ចិត្តុប្បាទា **ឯកដ្ឋានិកតំ** ឯកកិច្ចភាវំ **គតា** បត្តា ភវន្តិ។

១៥៦-៨. ចិត្តទ្វយំ ទ្វិដ្ឋានិកំ នាម ឧទីរិតំ ភគវតា, សោមនស្សយុតំ ចិត្តំ បញ្ចទ្វារេ សន្តីរណំ សិយា។ ឆទ្វារេ តទាលម្ពណញ្ច **ពលវារម្មណេ** អតិមហន្តារម្មណេ សតិ សិយា , តថា វោដ្ឋព្ពនំ បញ្ចទ្វារេសុ វោដ្ឋព្ពនំ ហោតិ។ មនោទ្វារេសុ បន **សព្ពេសំ** អារម្មណានំ អាវជ្ជនំ ហោតិ, ឥទំ ចិត្តទ្វយំ ទ្វិដ្ឋានិកំ នាម ហោតិ។

១៥៩. បដិសន្ធិយា ឋានតោ បដិសន្ធិយា កិច្ចវសេន ភវង្គស្ស ឋានតោ ភវង្គស្ស កិច្ចវសេន ចុតិយា ឋានតោ ចុតិយា កិច្ចវសេន តេ មហគ្គតវិបាកា នវ **តិដ្ឋានិកា** តិកិច្ចាតិ មុនិនា មតា។

១៦០-៣. អដ្ឋ កាមា មហាបាកា, បដិសន្ធិភវង្គតោ បដិសន្ធិភវង្គវសេន **តទារម្មណតោ ចេវ** តទារម្មណវសេន ច ឯវ ចុតិដ្ឋានវសេន ច **អដ្ឋ** ចិត្តានិ ចតុដ្ឋានិកចិត្តានិ ហោន្តិ, **ឥតិ** វចនំ ធីរោ និទ្ទិសេ, កុសលាកុសលបាកោបេក្ខាសហគតទ្វយំ បញ្ចទ្វារេ សន្តីរណំ ភវេ, ឆទ្វារិកេសុបិ ពលវារម្មណេ សតិ តទារម្មណតា សិយា។ បដិសន្ធិភវង្គានំ ឋានវសេន ច ចុតិដ្ឋានវសេន ច ឥទំ ចិត្តទ្វយំ បញ្ចដ្ឋានិកចិត្តំ នាមាតិ ឧទីរិតំ មុនិនា។

១៦៤. បញ្ចកិច្ចំ ទ្វយំ ចិត្តំ, អដ្ឋកំ បន ចតុកិច្ចំ, នវកំ តិកិច្ចំ, ទ្វេ ចិត្តុប្បាទា ទ្វិកិច្ចា, ឥមេសំ ឥមេហិ ចិត្តុប្បាទេហិ **សេសំ** ឯកកំ កិច្ចំ។

១៦៥. **ភវង្គាវជ្ជនញ្ចេវ, ទស្សនំ សម្បដិច្ឆនំ;**
សន្តីរណំ វោដ្ឋព្ពនំ, ជវនំ ភវតិ សត្តមំ។

១៦៦. ឆព្ពិធំ ហោតិ តំ ឆន្នំ តំ ចិត្តំ ឆន្នំ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយមនោ**វិញ្ញាណានំ** បភេទតោ ឆព្ពិធំ ហោតិ, ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយមនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូនំ សត្តន្នំ វសេន ចិត្តំ សត្តធា ហោតិ។

១៦៧. ឯកេការម្មណំ ឆក្កំ, បញ្ចារម្មណភេទតោ ឆឡារម្មណតោ ចេវ ឆឡារម្មណចិត្តវសេន **មនោ** ចិត្តំ អដ្ឋវិធំ ហោតិ។

១៦៨. តត្ថ តស្មឹ ចិត្តេ ទ្វេបញ្ចវិញ្ញាណា ឯកេកគោចរា ហោន្តិ, **ទ្វេ** ចិត្តុប្បាទា រូបារម្មណិកា, **ទ្វេ ទ្វេ** ចិត្តុប្បាទា សទ្ទាទិគោចរា។

១៦៩. បញ្ចាភិញ្ញាវិវជ្ជិតំ សព្ពំ មហគ្គតំ, សព្ពំ លោកុត្តរញ្ច **ឥតិ** ឥទំ ចិត្តំ ឯកេការម្មណំ ភវេ។

១៧០. ឥទំ ឆក្កំ ឯកេការម្មណំ វិភាវិនា ញេយ្យំ, មនោធាតុត្តយំ បញ្ចារម្មណិកំ នាម ភវេ។

១៧១. កាមាវចរចិត្តានិ ចត្តាលីសំ តថា ឯកេកំ សព្ពានិ អភិញ្ញានិ ច **ឆទ្វារម្មណិកានីតិ** ឆទ្វារម្មណិកានិ នាម បណ្ឌិតេន វិញ្ញេយ្យានិ។

១៧២. សត្តវិញ្ញាណធាតូសុ **បច្ឆិមំ** មនោវិញ្ញាណធាតុញ្ច កុសលាកុសលាព្យាកតវសេន **តិធា កត្វា** នវវិធំ ចិត្តំ ហោតិ។

១៧៣. មនោវិញ្ញាណធាតុយា ភេទោ បុញ្ញាបុញ្ញវសេនេវ វិបាកកិរិយភេទតោ ឆសត្តតិវិធោ ហោតិ។

១៧៤. មនោធាតុំ វិបាកកិរិយភេទតោ **ទ្វិធា កត្វា បុព្ពេ** វុត្តេហិ នវធា ចិត្តេហិ មានសំ ទសធា ហោតិ។

១៧៥. **បច្ឆិមំ ធាតុទ្វយំ** មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុទ្វយំ, មនោធាតុំ កុសលវិបាកអកុសលវិបាកកិរិយាវសេន **តិធា កត្វា**, មនោវិញ្ញាណធាតុញ្ច កុសលាកុសលាព្យាកតវសេន **តិវិធា កត្វា** ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណេហិ សហ ចិត្តំ ឯកាទសវិធំ ហោតិ, **ឥតិ** ឥទំ វចនំ បណ្ឌិតោ បរិទីបយេ។

១៧៦. មនោវិញ្ញាណធាតុម្បិ **កុសលាកុសលាទិតោ** កុសលាកុសលវិបាកកិរិយាវសេន ចតុធា វិភជិត្វាន តំ ចិត្តំ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណេហិ សហ តិប្បការាយ មនោធាតុយា ច សហ ទ្វាទសធាបិ ធីរោ វទេ។

១៧៧-៨. ចិត្តំ ចុទ្ទសដ្ឋានភេទេន ចុទ្ទសធា ភវេ, បដិសន្ធិយា វសេន ច ភវង្គវសេន ច ចុតិយា វសេន ច អាវជ្ជនស្ស វសេន ច បញ្ចន្នំ **ទស្សនាទីនំ** កិច្ចានំ វសេន ច សម្បដិច្ឆនចេតសោ វសេន ច សន្តីរណស្ស វសេន ច វោដ្ឋព្ពនជវនានំ វសេន ច, យថា ឯវំ តទារម្មណចិត្តស្ស វសេន ចាតិ **ឯវំ** ឥមិនា បការេន **ឋានភេទតោ** កិច្ចភេទេន ចុទ្ទសធា ចិត្តំ ហោតិ, **ឥតិ** ឥទំ វចនំ ធីរោ **បរិទីបយេ** បរិទីបេយ្យ។

១៨០. **ភូមិបុគ្គលនានត្តវសេន** ភូមិនានត្តវសេន, បុគ្គលនានត្តវសេន ច ចិត្តានំ បវត្តិតោ ឥទំ ចិត្តំ ពហុធា ហោតិ, **ឥតិ** វចនញ្ច ធីរោ **វិភាវយេ** បកាសេយ្យ។

១៨១. **ឥធ** ឥមស្មឹ សាសនេ យោ ភិក្ខុ មតិមា ឥមស្មឹ ឯកវិធាទិនយេ **កុសលោ** ឆេកោ ហោតិ, អភិធម្មេ បវត្តា អត្ថា តស្ស ភិក្ខុនោ **ហត្ថគតា** ហត្ថបវិដ្ឋា **អាមលកា វិយ** សុទ្ធមណិកា វិយ ហោន្តិ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

ឯកវិធាទិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថោ បរិច្ឆេទោ។

៥. បញ្ចមោ បរិច្ឆេទោ

ភូមិបុគ្គលចិត្តុប្បត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨២. **ឥតោ បរំ បវក្ខាមិ, ពុទ្ធិវុទ្ធិករំ នយំ;**
ចិត្តានំ ភូមិសុប្បត្តិំ, បុគ្គលានំ វសេន ច។

អហំ ឥតោ បរំ **ពុទ្ធិវុទ្ធិករំ នយំ** មតិវទ្ធិករំ នយំ **បវក្ខាមិ** ទេសេស្សាមិ។ **ចិត្តានំ ភូមិសុប្បត្តិំ បុគ្គលានំ វសេន ច** ភូមីសុ ចិត្តានំ ឧប្បត្តិំ, បុគ្គលានំ វសេន ភូមីសុ ចិត្តានំ ឧប្បត្តិញ្ច បវក្ខាមិ។

១៨៣. ទេវា ចេវ មនុស្សា ច, តិស្សោ ច អបាយភូមិយោ ហោន្តិ, **គតិយោ បញ្ច** តេសំ ទេវមនុស្ស តិរច្ឆានបេតនិរយគតីនំ វសេន បញ្ច គតិយោ **និទ្ទិដ្ឋា សត្ថុនា** ទស្សិតា ភគវតា។ **តយោ ភវា** បន កាមរូបារូបភវវសេន តយោ សត្ថុនា **និទ្ទិដ្ឋា** ទស្សិតា។

១៨៤-៥. ភូមិយោ តត្ថ តីសេវ, តាសុ តីសេវ បុគ្គលា តត្ថ តេសុ តីសុ ភវេសុ តីស ឯវ ភូមិយោ ហោន្តិ, **តាសុ** ភូមីសុ ឧប្បន្នា បុគ្គលា តីស ឯវ ហោន្តិ, ឯតាសុ ភូមីសុ ឧប្បន្នា សព្ពេ ច បន បុគ្គលា បដិសន្ធិកចិត្តានំ វសេន ឯកូនវីសតិ ហោន្តិ។ **បដិសន្ធិ ច នាមេសា** ឯសា បដិសន្ធិ ច នាម **ទុវិធា** ទ្វិប្បការា **សមុទីរិតា** សត្ថុនា កថិតា។

១៨៦. អចិត្តកា បដិសន្ធិ, សចិត្តកា បដិសន្ធិ ច ឥតិ ទុវិធា បដិសន្ធិ ហោតិ, អសញ្ញិព្រហ្មានំ បដិសន្ធិ **អចិត្តកា** រូបបដិសន្ធិ ហោតិ។ **សេសា** រូបបដិសន្ធិតោ សេសា **សចិត្តកា** សចិត្តកបដិសន្ធិ **ញេយ្យា** បណ្ឌិតេន ជានិតព្ពា។ **សា បន** សចិត្តកា បដិសន្ធិ ឯកូនវីសតិ ហោតិ។

១៨៧. បដិសន្ធិវសេនេវ សចិត្តកបដិសន្ធិវសេន ឯវ វីសតិ បុគ្គលា ហោន្តិ។ **ឥធ** ឥមស្មឹ ចិត្តាធិការេ ចិត្តាធិការត្តា អចិត្តកបដិសន្ធិ រូបបដិសន្ធិ **ន ច ឧទ្ធដា** ន ច កថិតា មយា។

១៨៨. អហេតុទ្វិតិហេតូតិ, បុគ្គលា តិវិធា សិយុំ អហេតុកទ្វិហេតុកតិហេតុកា ឥតិ **តិវិធា** តិប្បការា បុគ្គលា **សិយុំ** ភវេយ្យុំ។ អរិយា បន បុគ្គលា អដ្ឋ **ឥតិ** ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន **សព្ពេ** បុគ្គលា ឯកាទស **វណ្ណិតា** កថិតា ភគវតា។

១៨៩. ភូមីសុ តីសភូមីសុ ចិត្តានំ ឧប្បត្តិំ ឯតេសំ បន សព្ពេសំ បុគ្គលានំ បភេទតោ ភូមីសុ ចិត្តានំ ឧប្បត្តិញ្ច **គណ្ហតោ** គណ្ហន្តស្ស មម វចនំ **និពោធថ,** គុម្ហេ ជានាថ សុណាថ។

១៩០. តីសុ ភូមីសុ កតិ ចិត្តានិ ជាយន្តិ? **មេ** មយ្ហំ **វទ** តានិ ចិត្តានិ ត្វំ កថេហិ, សព្ពាសុ ភូមីសុ ចុទ្ទស ឯវ ចិត្តានិ។ តំ យថា –

> វោដ្ឋព្ពំ កាមបុញ្ញញ្ច, វិយុត្តានិ ច ទិដ្ឋិយា;
> ឧទ្ធច្ចសហិតញ្ចេវ, ហោន្តិ សព្ពត្ថ ចុទ្ទស។

១៩១. សទា វីសតិ ចិត្តានិ, កាមេយេវ ភវេ សិយុំ វីសតិ ចិត្តានិ កាមេយេវ ភវេ **សទា** សព្ពស្មឹ កាលេ **សិយុំ** ភវេយ្យុន្តិ។ តំ យថា –

> កាមេ អដ្ឋ មហាបាកា, ទោមនស្សទ្វយម្បិ ច;
> តថា ឃានាទិវិញ្ញាណត្តយំ បាកា អបុញ្ញជា។

ឃានាទិវិញ្ញាណត្តយន្តិ កុសលវិបាកឃានាទិត្តយំ។ **បាកា អបុញ្ញជា** អកុសលតោ ជាតា អហេតុកា សត្ត វិបាកា។ **បញ្ច រូបភវេយេវ** បញ្ច ចិត្តានិ រូបភវេយេវ ភវន្តិ។ **ចត្តារេវ អរូបិសុ** ចត្តារិ ចិត្តានិ អរូបីសុយេវ ហោន្តិ។ តំ យថា –

> រូបេវ រូបបាកា វារុប្បបាកា អរូបិសុ;

នវ មហគ្គតា បាកា, រូបារូបេវ ជាយរេ។

១៨២. កាមរូបភវេស្វេវ **អដ្ឋារស** ចិត្តានិ ភវន្តិ។

តំ យថា –

បុញ្ញរូបានិ បញ្ចេវ, បុញ្ញជំ សម្បដិច្ឆនំ;
ចក្ខុសោតទ្វយំ បុញ្ញបាកំ សន្តីរណទ្វយំ។

បុញ្ញបាកំ ហសិតុប្បាទមនោធាតុក្រិយាបិ ច;
អដ្ឋារសាទិមគ្គេន, បញ្ច រូបក្រិយាបិ ច;
កាមរូបភវេស្វេវ, ឯតានេវ សទា សិយុំ។

ទ្វេចត្តាលីស ចិត្តានិ, ហោន្តិ តីសុ ភវេសុបិ ទ្វេចត្តាលីស ចិត្តានិ ហោន្តិ។ តំ យថា –

បដិឃទ្វយវជ្ជិតានិ , អបុញ្ញានិ ទសេវ ច;
មហាបុញ្ញានិ អដ្ឋេវ, វោដ្ឋព្ពនក្រិយានិ ច។

បុញ្ញារុប្បានិ ចត្តារិ, អារុប្បកិរិយានិ ច;
កនិដ្ឋមគ្គវជ្ជានិ, សត្ត លោកុត្តរានិ ច;
ទ្វេចត្តាលីស ចិត្តានិ, ហោន្តិ តីសុ ភវេសុបិ។

១៨៣. **បបេត្វា បន សព្ពេសំ, ចតស្សោបាយភូមិយោ** ចតស្សោ អបាយភូមិយោ បបេត្វា វជ្ជេត្វា អបាយតោ សេសានំ សព្ពេសំ បុគ្គលានំ ឆព្ពីសភូមីសុ តេរស ឯវ ចិត្តានិ ហោន្តិ។ តំ យថា –

ចតុត្ថារូបាវចរំ, អនាគាមិផលាទយោ;
មហាក្រិយា ច ជាយន្តិ, តេរសាបាយវជ្ជិតា។

អនាគាមិផលាទយោតិ **អាទិ**-សទ្ទេន ហិ អរហត្តផលានិ គហិតានិ។

១៨៤. **អបរានិ ចតស្សោបិ, បបេត្វារុប្បភូមិយោ** ចតស្សោ អរូបភូមិយោ បបេត្វា សេសាសុ **ឆព្ពីសភូមីសុ** អបរានិ **ឆ** ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ តំ យថា –

មនោធាតុក្រិយញ្ចេវ , បុញ្ញជំ សម្បដិច្ឆនំ;
ចក្ខុសោតទ្វយំ បុញ្ញបាកំ សន្តីរណទ្វយំ;
ឆេវ ចិត្តានិ ជាយន្តិ, តថា ឧបរិវជ្ជិតេ។

១៨៥. **សុទ្ធាវាសិកទេវានំ, បបេត្វា បញ្ច ភូមិយោ** បញ្ច ភូមិយោ បបេត្វា បញ្ចវីសតិភូមីសុ បញ្ច ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ តំ យថា –

ទិដ្ឋិយា សម្បយុត្តានំ, វិចិកិច្ឆាយុតំ តថា;
បញ្ច សព្ពត្ថ ជាយន្តិ, សុទ្ធាវាសវិវជ្ជិតេ។

១៨៦. **អបរានិ ទុវេ ហោន្តិ, បញ្ចវីសតិភូមិសុ;**
បបេត្វា នេវសញ្ញញ្ច, ចតស្សោបាយភូមិយោ។

ចតស្សោបាយភូមិយោ នេវសញ្ញានាសញ្ញញ្ច បបេត្វាយេវ បញ្ចវីសតិភូមីសុ អបរានិ **ទុវេ** ចិត្តានិ ហោន្តិ។ តំ យថា –

បបេត្វា នេវសញ្ញញ្ច, ចតស្សោបាយភូមិយោ;
សេសាសុ តតិយារុប្បជវនំ ជាយតិ ទ្វយំ។

១៩៧. ទ្វេបិ ចិត្តានិ ជាយន្តិ, ចតុវីសតិភូមិសុ ចតស្សោបាយភូមិយោ អាកិញ្ចញ្ញញ្ច នេវសញ្ញញ្ច ឋបេត្វា សេសាសុ ចតុវីសតិភូមីសុ ទ្វេបិ ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ តំ យថា –

ចតុត្ថតតិយារុប្បំ, ឋបេត្វាបាយភូមិយោ;
សេសាសុ ទុតិយារុប្ប-ជវនំ ជាយតិ ទ្វយំ។

១៩៨. អបាយភូមិយោ ហិត្វា ចតស្សោ អបាយភូមិយោ តិស្សោ ឧបរិ អរូបភូមិយោ **ហិត្វា** ឆឌ្ឌេត្វា សេសាសុ តេវីសតិភូមីសុ ទ្វេយេវ បន ចិត្តានិ ហោន្តិ។ តំ យថា –

អបាយភូមិយោ ហិត្វា, តិស្សោចារុប្បភូមិយោ;
សេសាសុ បឋមារុប្បំ, ជវនទ្វយំ ជាយតិ។

១៩៩. អរូបេ ច អបាយេ ច អដ្ឋ ភូមិយោ ឋបេត្វា សេសាសុ ពាវីសតិភូមីសុ ឯកាទសវិធំ ចិត្តំ ហោតិ។ តំ យថា –

សព្ពំ រូបញ្ច វិបាកំ, ឋបេត្វា សិតមានសំ;
ឯកាទសេវ ជាយតិ, អបាយារូបវជ្ជិតេ។

២០០. សុទ្ធាវាសេ អបាយេ ច នវ ភូមិយោ ឋបេត្វា សេសាសុ ឯកវីសាសុ ភូមីសុ និច្ចម្បិ **ចត្តារោ** ឯវ មានសា ហោន្តិ។ តំ យថា –

សោតាបត្តិផលញ្ចេវ, សកទាគាមិផលម្បិ ច;
សកទាគាមិមគ្គោ ច, ឋបេត្វាបាយសុទ្ធកេ;
អនាគាមិមគ្គោ ចេវ, ឯកវីសាសុ ហោន្តិ ហិ។

២០១. ឯកំ សត្តរសស្វេវ, ចិត្តំ ជាយតិ ភូមិសុ សុទ្ធាវាសអបាយារុប្បភូមិយោ ឋបេត្វា អវសេសាសុ សត្តរសសុ ភូមីសុ ឯកំ ចិត្តំ ជាយតិ។ តំ យថា –

សុទ្ធាវាសេ អបាយេ ច, ឋបេត្វារុប្បភូមិយោ;
អាទិមគ្គោ ឯកោ ហោតិ, សត្តរសសុ ភូមិសុ។

**២០២. ទ្វាទសេវ តុ ជាយន្តេ, ឯកាទសសុ ភូមិសុ;
ឋបេត្វា បន សព្ពាបិ, ភូមិយោ ហិ មហគ្គតា។ –**

ឯកូនវីសតិភូមិយោ ឋបេត្វា សេសាសុ ឯកាទសសុ ភូមីសុ ទ្វាទស ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ តំ យថា –

ទោមនស្សទ្វយាបុញ្ញបាកា សត្ត ច បុញ្ញជំ;
ឃានាទិត្តយំ សេសាសុ, ហិត្វា សព្ពា មហគ្គតា។

២០៣. កាមាវចរទេវានំ វសេន ច មនុស្សានំ វសេន ច សត្តសុ កាមាវចរ**ភូមីសុ** អដ្ឋ ចិត្តានិ សព្ពទា ជាយន្តិ។ តំ យថា –

កាមេ ទេវមនុស្សានំ, មហាបាកានិ ជាយរេ;
សទា សត្តសុ ឯតានិ, ហិត្វា តេវីស ភូមិយោ។

២០៤. បញ្ចមជ្ឈានបាកេកោ , ជាយតេ ឆសុ ភូមិសុ ឯកោ បញ្ចមជ្ឈានវិបាកោ វេហប្ផលាទីសុ **ឆសុ ភូមីសុ** ជាយតិ។ ចត្តារិ បន រូបវិបាក**ចិត្តានិ** តីសុ តីសុ ភូមីសុ ជាយន្តិ។ អយមេត្ថាធិប្បាយោ – ឯកោ បឋមរូបវិបាកោ ព្រហ្មបារិសជ្ជព្រហ្មបុរោហិតមហាព្រហ្មានំ តីសុ ភូមីសុ ជាយតិ, ឯកោ ទុតិយរូបវិបាកោ, ឯកោ តតិយរូបវិបាកោ ច បរិត្តាភាអប្បមាណាភាអាភស្សរានំ តីសុ ភូមីសុ ជាយតិ, ឯកោ ចតុត្ថរូបវិបាកោ បរិត្តសុភអប្បមាណសុភសុភកិណ្ហានំ តីសុ ភូមីសុ ជាយតិ។

២០៥. ចត្តារិ បន ចិត្តានិ, ហោន្តិ ឯកេកភូមិសុ អរូបាវចរវិបាកានំ វសេន ចត្តារិ បន ចិត្តានិ **ឯកេកភូមីសុ** ឯកេកាសុ ភូមីសុ ហោន្តិ, ឥតិ ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន សព្ពាសុ ភូមីសុ ចិត្តប្បាទំ **បរិទីបយេ** បណ្ឌិតោ កថេយ្យ។

២០៦-៧. កុសលាកុសលា កាមេ កាមេ វីសតិ កុសលាកុសលា, **តេសំ បាកា អហេតុកា** តេសំ កុសលាកុសលានំ អហេតុកា បញ្ចទស វិបាកា អាវជ្ជនទ្វយញ្ច **ឥតិ** ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន សត្តតឹស មានសានរកាទីសុ ចតូសុ អបាយេសុបិ ជាយរេ។ អវសេសានិ ទ្វិបញ្ញាស ចិត្តានិ **កទាចិបិ** កិស្មិញ្ចិ កាលេបិ នុប្បជ្ជន្តិ។ តំ យថា –

បញ្ចទសានិ រូបេ តុ, អរូបេ ទ្វាទសីរិតា;
អដ្ឋ លោកុត្តរានេវ, កាមបាកា សហេតុកា។

អដ្ឋ មហាក្រិយា ចេវ, ហសិតុប្បាទមានសំ;
ទ្វិបញ្ញាសានិ ចិត្តានិ, អបាយេសុ ន ជាយរេ។

២០៨. កាមេ ទេវមនុស្សានំ កាមាវចរេ ទេវមនុស្សានំ មហគ្គតា នវ បាកា នេវ ជាយន្តិ, អសីតិ **ហទយា** មានសា សទា ជាយន្តិ។ តំ យថា –

ទ្វាទសាកុសលានេវ, កុសលានេកវីសតិ;
សត្តវីសតិ បាកា ច, មហគ្គតវិវជ្ជិតា។

កាមេ ទេវមនុស្សានំ, ក្រិយចិត្តានិ វីសតិ;
ហោន្តិ អសីតិ ចិត្តានិ, វិញ្ញេយ្យានិ វិភាវិនា។

២០៩-១២. កាមេ កាមាវចរេ អដ្ឋ មហាវិបាកា ទោមនស្សទ្វយម្បិ ច តថា **ឃានាទិវិញ្ញាណត្តយំ** កុសលវិបាកំ អបុញ្ញជា សត្ត បាកា។ **នត្ថិ អារុប្បបាកា ច, រូបាវចរភូមិយំ** អរូបបាកា ច ចត្តារោ រូបាវចរភូមិយំ នត្ថិ។ អយមេត្ថាធិប្បាយោ – រូបាវចរភូមិយំ អដ្ឋ មហាវិបាកា កាមសុគតិសត្តានំ ទ្វិន្នំ វិបាកចិត្តត្តា ន ហោន្តិ, ឈានេន វិក្ខម្ភិតត្តា ទោមនស្សទ្វយម្បិ នត្ថិ, ឃានជិវ្ហាកាយបសាទវិរហិតត្តា កុសលវិបាកំ ឃានាទិត្តយំ នត្ថិ, អនិដ្ឋារម្មណានំ អភាវតោ សត្ត អកុសលវិបាកា ច នត្ថិ, អរូបបាកា ច នត្ថិ។ កស្មា? អរូបានំ វិបាកចិត្តត្តា។ **ឥមេហិ សហ ចិត្តេហិ** ឥមេហិ ចតុវីសតិចិត្តេហិ សហ **តយោ មគ្គា ផលទ្វយំ** សោតាបត្តិមគ្គោ សកទាគាមិមគ្គោ អនាគាមិមគ្គោ ច សោតាបត្តិផលសកទាគាមិផលានិ ច ចត្តារោ ទិដ្ឋិសំយុត្តា វិចិកិច្ឆាសំយុត្តម្បិ ច ចត្តារោ ហេដ្ឋិមា បាកា ច សុទ្ធាវាសេ **ន លព្ភរេ** ន លព្ភន្តិ។ អយមេត្ថាធិប្បាយោ – បុថុជ្ជនសោតាបន្នសកទាគាមិបុគ្គលានំ អសាធារណត្តា សុទ្ធោ ច អាវាសោ, អថ វា ឃោរាតិក្កមដ្ឋិតត្តា អនាគាមិបុគ្គលា សុទ្ធា នាម, ចតុរោឃតិណ្ណត្តា ខីណាសវា សុទ្ធា នាម, តេសំ សុទ្ធានំ ទ្វិន្នំ ឧត្តមសត្តានំ អាវាសោតិបិ **សុទ្ធាវាសោ**, តស្មឹ។

អយមេត្ថាធិប្បាយោ – សុទ្ធាវាសេ បន សោតាបត្តិមគ្គសោតាបត្តិផលសកទាគាមិមគ្គសកទាគាមិផលអនាគាមិមគ្គា ន វិជ្ជន្តិ។ កស្មាតិ ចេ? អនាគាមិផលដ្ឋានំយេវ តស្មឹ ឧប្បជ្ជនតោ ចត្តារោ ទិដ្ឋិសំយុត្តា ច វិចិកិច្ឆាយុត្តញ្ច បញ្ច អកុសលចិត្តានំ សោតាបន្នេន វិនាសិតត្តា, ឥតិ តស្មា ការណា ន ជាយន្តិ។ ចត្តារោ ហេដ្ឋិមវិបាកា ហេដ្ឋិមានំ រូបព្រហ្មានំ វិបាកចិត្តត្តា នត្ថិ។ សេសានិ ឯកបញ្ញាស ចិត្តានិ សុទ្ធាវាសេ បន លព្ភន្តិ។ តំ យថា –

ទិដ្ឋិយា វិប្បយុត្តានិ, ឧទ្ធច្ចសហគតំ តថា;
កាមបុញ្ញានិ អដ្ឋ ច, រូបបុញ្ញានិ បញ្ច វា។

អរូបកុសលានេវ, មគ្គោ ខីណាសវស្ស ច;
ចក្ខុសោតមនោធាតុ, បុញ្ញជា តីរណា ទុវេ។

បញ្ចមជ្ឈានបាកោ ច, អនាគាមិផលាទយោ;
សុទ្ធាវាសេសុ លព្ភន្តិ, ក្រិយចិត្តានិ វីសតិ។

រូបាវចរិកា សព្ពេ សព្ពានិ រូបាវចរានិ បញ្ចទស ចិត្តានិ, កាមធាតុយា **សព្ពេ** តេវីសតិ **វិបាកា**។

២១៣. ទោមនស្សាទិមគ្គោ ច ទោមនស្សទ្វយញ្ច អាទិមគ្គោ ច សោតាបត្តិមគ្គោ ច, **ក្រិយា ច ទ្វេ អហេតុកា** បញ្ចទ្វារាវជ្ជនហសិតុប្បាទានិ កិរិយានិ ចាតិ តេចត្តាលីស ចិត្តានិ អរូបភូមិយំ នត្ថិ។ បញ្ច រូបាវចរវិបាកា រូបីនំ វិបាកចិត្តត្តា នត្ថិ។ រូបជនានិ ហេដ្ឋិមឈានានំ វិរត្តត្តា នត្ថិ។ ចក្ខុសោតវិញ្ញាណានិ បុញ្ញជានិ បសាទរហិតត្តា នត្ថិ។ ឃានាទិវិញ្ញាណានិ បកតិយាយេវ នត្ថិ។ កុសលវិបាកា មនោធាតុ ចក្ខាទិគ្គហិតបញ្ចារម្មណត្តា អរូបានំ ធម្មារម្មណត្តា នត្ថិ, អសតិ ចក្ខាទិវិញ្ញាណេ សា ច បុញ្ញជា មនោធាតុ តាយ ច អសតិយា ចក្ខាទិវិញ្ញាណម្បិ នត្ថិយេវ។ កិរិយាមនោធាតុបិ បញ្ចារម្មណត្តាយេវ នត្ថិ, ហសិតុប្បាទោបិ រូបកាយាភាវា សិតស្សាភាវា នត្ថិ, បុព្ពេវ ទិដ្ឋសច្ចា អរិយា រូបភូមិកា, តស្មា អាទិមគ្គោបិ នត្ថិ។

២១៤. ឯវំ ភូមិវសេនេវ, ចិត្តុប្បត្តិំ វិភាវយេ ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ភូមិវសេន ចិត្តុប្បត្តិំ **វិភាវយេ** ធីរោ កថេយ្យ។ **តថា** ឯវំ ឯកាទសន្នំ បុគ្គលានំ វសេន ចិត្តុប្បត្តិំ ធីរោ **វិភាវយេ** កថេយ្យ។

២១៥. **កុសលាកុសលា កាមេ,**
តេសំ បាកា អហេតុកា;
អាវជ្ជនទ្វយញ្ចាតិ,
សត្តតិំសេវ មានសាតិ។ –

អយំ វុត្តត្ថោ។

២១៦. ឯវំ ចតូស្វបាយភូមីសុ មនុស្សភូមិយញ្ចាតិ **បញ្ចភូមីសុ** អហេតុកស្ស សត្តស្ស **ជាយន្តេ** ឧប្បជ្ជន្តិ។ **ទ្វេបញ្ញាសាវសេសានិ, ន ជាយន្តិ កទាចិបិ** អវសេសានិ ទ្វេបញ្ញាស ចិត្តានិ កទាចិបិ ន ជាយន្តិ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, តានិ សរូបតោ វុត្តានេវ។

២១៧. អហេតុកស្ស សត្តស្ស ឧប្បជ្ជន្តេហិ សត្តតិំសចិត្តេហិ សហ ទុហេតុកា, ចតុមហាវិបាកា ចាតិ ចត្តាលីស ចិត្តានិ តថា ឯកកំ ទុហេតុកស្ស សត្តស្ស ជាយន្តិ។

២១៨-២៣. សព្ពេ មហគ្គតា ចេវ សព្ពេ សត្តវីសតិវិធា មហគ្គតា ចេវ **សព្ពេបិ ច អនាសវា** សព្ពេ អដ្ឋ លោកុត្តរា ចេវ ចត្តារោ តិហេតុកវិបាកា ច កាមេ ហសិតុប្បាទោ សហេតុកមហាកិរិយា ចាតិ នវ ក្រិយាបិ ចេតិ ចត្តាលីសំ តថា អដ្ឋ ច **ទុហេតុនោ** សត្តស្ស ន ជាយន្តិ។

អយមេត្ថាធិប្បាយោ – ទុហេតុនោ រូបារូបសមាបត្តិយា អសមត្ថតាយ សត្តវីស មហគ្គតា ន ជាយន្តិ, មគ្គផលំ អធិគន្តុំ អសមត្ថតាយ អដ្ឋ លោកុត្តរា ន ជាយន្តិ, តិហេតុកវិបាកា តិហេតុកានំ សត្តានំ វិបាកចិត្តត្តា ន ជាយន្តិ, នវ កិរិយានិ ខីណាសវានំយេវ ឧប្បជ្ជមានត្តា ន ជាយន្តីតិ។ **កាមាវចរសត្តស្ស, តិហេតុបដិសន្ធិនោ** បុថុជ្ជនស្ស ចតុបញ្ញាស មានសា ជាយន្តិ។ កតមានិ តានិ? ទុហេតុកស្ស វុត្តានិ ចត្តាលីស ចិត្តានិ តថា ឯកញ្ច កាមធាតុយំ ចត្តារោ ញាណសម្បយុត្តវិបាកា រូបារូបេសុ នវ បុញ្ញានិ ចាតិ ចតុបញ្ញាស មានសា ជាយន្តិ។ **បុថុជ្ជនស្ស** តិហេតុនោ កាមសត្តស្ស បញ្ចតិំស ចិត្តានិ **ន ជាយរេ** ន ជាយន្តិ។ តំ យថា –

អាវជ្ជនទ្វយំ ហិត្វា, អដ្ឋារស ក្រិយាបិ ច;
នវ មហគ្គតា បាកា, អដ្ឋ លោកុត្តរានិ ច។

កាមបុថុជ្ជនស្សេវ, តិហេតុបដិសន្ធិនោ;
បញ្ចតិំសេវ ចិត្តានិ, ន ជាយន្តិ កទាចិបិ។

ឆទេវេសុ មនុស្សេសុ ចាតិ សត្តសុ ភូមីសុ ជាតស្ស សោតាបន្នស្ស **ទេហិនោ** សត្តស្ស បញ្ញាស ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ **និទ្ទិសេ** កថេយ្យ។ តំ យថា –

ទិដ្ឋិយា វិប្បយុត្តានិ, ទោមនស្សទ្វយម្បិ ច;
ឧទ្ធច្ចសហិតញ្ចេវ, កាមបុញ្ញានិ អដ្ឋ ច។

នវ មហគ្គតបុញ្ញានិ, អាវជ្ជនទ្វយម្បិ ច;

សព្ពេ កាមវិបាកា ច, សោតាបត្តិផលម្បិ ច។

អស្ស សោតាបន្នស្ស នវតីសេវ ចិត្តានិ ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ **ទីបយេ** ទេសេយ្យ។ តំ យថា –

អាវជ្ជនទ្វយំ ហិត្វា, អដ្ឋារស ក្រិយាបិ ច;
នវ មហគ្គតា បាកា, សត្ត លោកុត្តរានិ ច។

ទិដ្ឋិយា សម្បយុត្តានិ, វិចិកិច្ឆាយុតំ តថា;
នវតីស ន ជាយន្តិ, សោតាបន្នស្ស ទេហិនោ។

២២៤. បឋមំ ផលំ បបេត្វា **សោតាបន្នស្ស** បុគ្គលស្ស **វុត្តានិ** ចិត្តានិ អត្តនោ សកទាគាមិនោ **ផលេន** សកទាគាមិផលេន សហ សកទាគាមិបុគ្គលស្ស សិយុំ។

២២៥. **សោតាបន្នស្ស វុត្តានិ, បបេត្វា បឋមទ្វយំ ទុតិយញ្ច ផលំ** សកទាគាមិផលញ្ច ហិត្វា អត្តនោ អនាគាមិផលេន សហ សោតាបន្នស្ស សត្តស្ស វុត្តានិ យានិ អដ្ឋចត្តាលីស ចិត្តានិ អត្ថិ, តានិ អនាគាមិស្ស សត្តស្ស ជាយន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ វិនិទ្ទិសេ។

២២៦. **កតិ ចិត្តានិ ជាយន្តិ, កាមេ អរហតោ បន** កាមេ សត្តសុ កាមភូមីសុ ជាតស្ស អរហតោ ខីណាសវស្ស កតិ ចិត្តានិ ជាយន្តិ? ចត្តារិ ច ចត្តាវីសញ្ច ចិត្តានិ **កាមេ** សត្តសុ កាមភូមីសុ ជាតស្ស អរហតោ **សិយុំ** ភវេយ្យុំ។ តំ យថា –

តេវីស កាមបាកានិ, ក្រិយចិត្តានិ វីសតិ;
អរហត្តផលេនេវ, កាមេ អរហតោ សិយុំ។

២២៧. **មគ្គដ្ឋានំ ចតុន្នម្បិ** តេសំ បុគ្គលានំ សកំ សកំ មគ្គចិត្តំ **សិយា** ភវេយ្យ។ **ឯកចិត្តក្ខណា ហិ តេ** ហិ សច្ចំ តំ មយា វុត្តំ វចនំ។ **តេ** មគ្គា ឯកចិត្តក្ខណា។

២២៨. **បុថុជ្ជនស្ស តីស្វេវ, បឋមជ្ឈានភូមិសុ** តីសុ ឯវ បឋមជ្ឈានភូមិសុ ជាតស្ស បុថុជ្ជនស្ស ព្រហ្មុនោ បញ្ចតីស ឯវ ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ **វិនិទ្ទិសេ** ឧច្ចារេយ្យ។ តំ យថា –

ទោមនស្សទ្វយំ ហិត្វា, អបុញ្ញានិ ទសេវ ច;
កាមបុញ្ញានិ អដ្ឋេវ, នវ បុញ្ញា មហគ្គតា។

ចក្ខុសោតទ្វយំ បុញ្ញបាកំ សន្តីរណទ្វយំ;
អាវជ្ជនទ្វយញ្ចេវ, បុញ្ញជំ សម្បដិច្ឆនំ;
បឋមជ្ឈានបាកោ ច, បញ្ចតីសេវ ជាយរេ។

២២៩-២៣៤. **ឃានាទីសុ** បសាទេសុ បវត្តំ កុសលវិបាកំ **វិញ្ញាណត្តយំ** សត្ត អបុញ្ញជា បាកា អដ្ឋ មហាបាកា តថា ឧបរិឈានភូមីសុ ជាតា បាកា អារុប្បា ចត្តារោ វិបាកាបិ ច ទោមនស្សទ្វយម្បិ ច អាវជ្ជនទ្វយវជ្ជា **អដ្ឋារស ក្រិយា ចេវ** អដ្ឋ លោកុត្តរានិ ច ឯតានិ ចតុបញ្ញាស ចិត្តានិ បឋមជ្ឈានភូមិសុ តីសុ និព្ពត្តស្ស បុថុជ្ជនស្ស ទេហិនោ សត្តស្ស **ន ច លព្ភរេ** ន លព្ភន្តិ។ តាសុ តីសុ ភូមិសុ និព្ពត្តស្ស **បុថុជ្ជនស្ស** ព្រហ្មុនោ **វុត្តេសុ** ចិត្តេសុ អបុញ្ញបញ្ចកំ ហិត្វា តត្ថ តីសុ បឋមជ្ឈានភូមិសុ និព្ពត្តស្ស **សោតាបន្នស្ស** ព្រហ្មុនោ បឋមផលេន សហ ឯកតីស ចិត្តានិ **ជាយរេ** ជាយន្តិ។ **សកទាគាមិនោ តត្ថ** តីសុ បឋមជ្ឈានភូមិសុ ជាតស្ស សកទាគាមិនោ ព្រហ្មុនោ តេសុ ចិត្តេសុ បឋមំ ផលំ បបេត្វា សកទាគាមិផលំ បក្ខិបិត្វា ឯកតីសេវ ចិត្តានិ ជាយរេ។ **អនាគាមិស្ស តត្ថេវ** តីសុ បឋមជ្ឈានភូមិសុ ឯវ ជាតស្ស អនាគាមិស្ស ទុតិយំ ផលំ បបេត្វា អត្តនោ ផលចិត្តេន សហ ឯកតីសេវ ចិត្តានិ ជាយន្តិ។

២៣៥. **វិញ្ញាណំ ចក្ខុសោតានំ, បុញ្ញជំ សម្បដិច្ឆនំ;**
សន្តីរណទ្វយញ្ចេវ, ក្រិយចិត្តានិ វីសតិ។

២៣៦-៧. អរហត្តផលំ បឋមជ្ឈានតោ សម្ភវោ បាកោ សត្តវីសតិ ចិត្តានិ **អរហន្តស្ស** ខីណាសវស្ស ជាយរេ។ **បុថុជ្ជនស្ស តីស្វេវ** តីសុ ឯវ ទុតិយជ្ឈានភូមិសុ ជាតស្ស បុថុជ្ជនស្ស ព្រហ្មនោ ទុតិយជ្ឈានតតិយជ្ឈានបាកេន សហ ឆត្តឹស ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ តំ យថា –

ទោមនស្សទ្វយំ ហិត្វា, អបុញ្ញានិ ទសេវ ច;
កាមបុញ្ញានិ អដ្ឋេវ, នវ បុញ្ញមហគ្គតា។

ចក្ខុសោតទ្វយំ បុញ្ញបាកំ សន្តីរណទ្វយំ;
អាវជ្ជនទ្វយញ្ចេវ, បុញ្ញជំ សម្បដិច្ឆនំ។

ទុតិយជ្ឈានបាកេន, តតិយជ្ឈានបាកតោ;
ឆត្តឹសេវ ច ចិត្តានិ, ទុតិយជ្ឈានទេហិនោ។

២៣៨-២៤១. **បុថុជ្ជនស្ស វុត្តេសុ, ហិត្វា វាបុញ្ញបញ្ចកំ** អត្តនោ ផលេន សហ ពាត្តឹស ចិត្តានិ សោតាបន្នស្ស ជាយន្តិ។ **សោតាបន្នស្ស វុត្តេសុ, ឋបេត្វា បឋមំ ផលំ** សោតាបន្នស្ស វុត្តេសុ បឋមំ ផលំ ឋបេត្វា អត្តនោ ផលចិត្តេន សហ ពាត្តឹស ចិត្តានិ, សកទាគាមិស្ស វុត្តេសុ ទុតិយំ ផលំ ឋបេត្វា អនាគាមិផលេន សហ ពាត្តឹសេវ ចិត្តានិ **អស្ស** អនាគាមិនោ ភវន្តិ។ **អរហន្តស្ស តីស្វេវ, អដ្ឋវីសតិ អត្តនោ** តីសុ ឯវ ទុតិយជ្ឈានភូមិសុ ជាតស្ស អរហតោ អត្តនោ ផលេន ទុតិយជ្ឈានតតិយជ្ឈានបាកតោ បាកេហិ សហ អដ្ឋវីសតិ ចិត្តានិ ហោន្តិ។ តំ យថា –

វិញ្ញាណំ ចក្ខុសោតានំ, បុញ្ញជំ សម្បដិច្ឆនំ;
សន្តីរណទ្វយញ្ចេវ, ក្រិយចិត្តានិ វីសតិ។

អរហត្តផលំ បាកោ, ទុតិយជ្ឈានសម្ភវោ;
តតិយជ្ឈានបាកោ ច, អដ្ឋវីសតិ មានសា។

២៤២-៦. **បរិត្តកសុភាទីនំ, ទេវានំ តីសុ ភូមីសុ** ចតុត្ថជ្ឈានវិបាកេន សហ បញ្ចតឹសេវ ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ **សោតាបន្នស្ស តត្តេក-តឹស ចិត្តានិ ជាយរេ**តត្ថ តាសុ តីសុ បរិត្តកសុភាទីនំ ភូមីសុ សោតាបន្នស្ស ច ឯកតឹស ចិត្តានិ ជាយរេ។ យថា **ឯវំ** សកទាគាមិនោ ឯកតឹស ចិត្តានិ ជាយរេ។ តថា អនាគាមិនោ ឯកតឹស ជាយរេ។ **តត្ថេវ** តាសុ តីសុ ភូមីសុ ឯវ ជាតស្ស ខីណាសវស្ស សត្តវីសតិ មានសា ហោន្តិ, **តថា** ឯវំ **វេហប្ផលេ** វេហប្ផល ភូមិយំ ជាតានំ បុថុជ្ជនសេក្ខានំ បញ្ចន្នំ **សព្ពេសំ** បុគ្គលានំ មានសា ហោន្តិ។ បញ្ចសុ **សុទ្ធាវាសិកភូមីសុ** ជាតស្ស អនាគាមិនោ សត្តស្ស ឯកតឹសេវ ចិត្តានិ ហោន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ **បរិទីបយេ** ទេសេយ្យ។ **តត្ថេវ** តាសុ សុទ្ធាវាស ភូមីសុ ឯវ ជាតស្ស អរហតោ សត្តវីសតិ មានសា ហោន្តិ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន **រូបីសុ** បញ្ចទសសុ រូបិ ភូមីសុ ជាតានំ សព្ពេសំ បុគ្គលានំ ចិត្តានិ **វិភាវិនា** ធីរេន **វិញ្ញេយ្យានិ** ជានិតព្ពានិ។

២៤៧. **ចតុវីសតិ ចិត្តានិ, បឋមារុប្បភូមិយំ** បឋមអារុប្បភូមិយំ ជាតស្ស បុថុជ្ជនស្ស ចតុវីសតិ ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ វិនិទ្ទិសេ។ តំ យថា –

ទោមនស្សទ្វយំ ហិត្វា, អបុញ្ញានិ ទសេវ ច;
កាមបុញ្ញានិ អដ្ឋេវ, អារុប្បកុសលានិ ច;
បឋមារុប្បបាកោ ច, ក្រិយាវោដ្ឋព្ពនម្បិ ច។

២៤៨-២៥១. **សោតាបន្នស្ស តត្តេវ, ឋបេត្វាបុញ្ញបញ្ចកំ**តត្ថ តិស្សំ បឋមារុប្បភូមិយំ ឯវ សោតាបន្នស្ស បុគ្គលស្ស អបុញ្ញបញ្ចកំ ហិត្វា អត្តនោ ផលេន សហ វីសតិ ចិត្តានិ ហោន្តិ។ តថា **តត្ថ** តិស្សំ បឋមារុប្បភូមិយំ សកទាគាមិនោ, អនាគាមិនោបិ ច បុគ្គលស្ស បុព្ពំ បុព្ពំ ផលំ **វិនា** វជ្ជេត្វា អត្តនោ ផលេន សហ វីសតិ ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ **ខីណាសវស្ស តត្ថេវ** តត្ថ តិស្សំ បឋមារុប្បភូមិយំ ឯវ ជាតស្ស ខីណាសវស្ស ទស បញ្ច មានសា ច ជាយន្តិ។ តំ យថា –

មហាក្រិយានិ អដ្ឋេវ, ចត្វារុប្បក្រិយានិ ច;
អរហត្តផលំ បាកោ, វោដ្ឋព្ពញ្ចាបិ មានសំ។

ទុតិយារុប្បភូមិយំ ជាតស្ស បុថុជ្ជនស្ស សត្តស្ស តេវីសតិ ចិត្តានិ ហោន្តិ។ តំ យថា –

ទោមនស្សទ្វយំ ហិត្វា, អបុញ្ញានិ ទសេវ ច;
កាមបុញ្ញានិ អដ្ឋេវ, បុញ្ញារូបូបរិ តយោ;
ទុតិយារុប្បបាកោ ច, វោដ្ឋព្ពញ្ចាបិ មានសំ។

ឥតិ ឯវំ ឥមិនា បការេន **វត្វា** កថេត្វា ធីរោ បណ្ឌិតោ **វិភាវយេ** ទេសេយ្យ។ **ឯត្ថ** ឯតិស្សំ ទុតិយារុប្បភូមិយំ ជាតានំ តិណ្ណន្នំ សេក្ខានម្បិ ឯកូនវីសតិ ចិត្តានិ ហោន្តិ។ តំ យថា –

ទិដ្ឋិយា វិប្បយុត្តានិ, ឧទ្ធច្ចសហិតំ តថា;
កាមបុញ្ញានិ អដ្ឋេវ, បុញ្ញារូបូបរិ តយោ។

ទុតិយារុប្បបាកោ ច, វោដ្ឋព្ពញ្ចាបិ មានសំ;
សកសកផលេនេវ, ចិត្តានេកូនវីសតិ។

២៥២. ចុទ្ទសេវ តុ ចិត្តានិ ទុតិយារុប្បភូមិយំ ជាតស្ស ខីណាសវស្ស កិរិយចិត្តានិ ទ្វាទស ឯកោ បាកោ អរហត្តផលញ្ចាតិ ចុទ្ទសេវ ចិត្តានិ ហោន្តិ។ តំ យថា –

មហាក្រិយានិ អដ្ឋេវ, ក្រិយារូបូបរិ តយោ;
វោដ្ឋព្ពញ្ច សកោ បាកោ, អរហត្តផលម្បិ ច។

២៥៣. បុថុជ្ជនស្ស សត្តស្ស, តតិយារុប្បភូមិយំ តតិយអរូបភូមិយំ ជាតស្ស បុថុជ្ជនស្ស សត្តស្ស ពាវីសតិ ចិត្តានិ ភវន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ បកាសយេ។ តំ យថា –

ទោមនស្សទ្វយំ ហិត្វា, អបុញ្ញានិ ទសេវ ច;
កាមបុញ្ញានិ អដ្ឋេវ, បុញ្ញារូបូបរិ ទុវេ;
តតិយារុប្បបាកោ ច, វោដ្ឋព្ពញ្ចាបិ មានសំ។

២៥៤-៥. អដ្ឋារសេវ ចិត្តានិ, សោតាបន្នស្ស បុគ្គលស្ស អដ្ឋារស ឯវ ចិត្តានិ ជាយរេ។ តំ យថា –

ទិដ្ឋិយា វិប្បយុត្តានិ, ឧទ្ធច្ចសហិតំ តថា;
មហាបុញ្ញានិ អដ្ឋេវ, បុញ្ញារូបូបរិ ទុវេ។

អដ្ឋារសេវ បាកេន, សោតាបត្តិផលេន ច;
វោដ្ឋព្ពញ្ចាបិ មានសំ, សោតាបន្នស្ស ជាយរេ។

សកទាគាមិនោ បឋមំ ផលំ ឋបេត្វា អត្តនោ ផលេន **តានិ** អដ្ឋារស ចិត្តានិ ហោន្តិ។ សកទាគាមិនោ វុត្តេសុ ចិត្តេសុ ទុតិយំ ផលំ ឋបេត្វា អត្តនោ ផលេន សហ អដ្ឋារស ចិត្តានិ ឯវ អនាគាមិស្ស ជាយរេ។

២៥៦. តេរសេវ ច ចិត្តានិ, តតិយារុប្បភូមិយំ តតិយអរូបភូមិយំ ជាតស្ស ខីណាសវស្ស តេរសេវ ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ វិនិទ្ទិសេ។ តំ យថា –

មហាក្រិយានិ អដ្ឋេវ, ក្រិយារូបូបរិ ទុវេ;
អរហត្តផលំ បាកោ, វោដ្ឋព្ពញ្ចាបិ មានសំ។

២៥៧. ឯកវីសតិ ចិត្តានិ, ចតុត្ថារុប្បភូមិយំ ចតុត្ថអរូបភូមិយំ ជាតស្ស បុថុជ្ជនស្ស សត្តស្ស ឯកវីសតិ ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ **ឥតិ** ឥទំ វចនំ ធីរោ វិនិទ្ទិសេ។ តំ យថា –

ទោមនស្សទ្វយំ ហិត្វា, អបុញ្ញានិ ទសេវ ច;
កាមបុញ្ញានិ អដ្ឋេវ, វោដ្ឋព្ពញ្ចាបិ មានសំ;
ចតុត្ថារុប្បបុញ្ញញ្ច, សបាកេនេកវីសតិ។

២៥៨-២៦០. សោតាបន្នស្ស សត្តស្ស, សត្តរស ចិត្តានិ ធីរោ បកាសយេ។ តំ យថា –

ទិដ្ឋិយា វិប្បយុត្តានិ, ឧទ្ធច្ចសហិតំ តថា;
កាមបុញ្ញានិ អដ្ឋេវ, សោតាបត្តិផលម្បិ ច;
ចតុត្ថារុប្បបុញ្ញញ្ច, សបាកោ វោដ្ឋព្ពម្បិ ច។

សកទាគាមិនោ បឋមំ ផលំ ឋបេត្វា **តានិ** ឯវ ចិត្តានិ សផលេន ហោន្តិ។ សកទាគាមិនោ វុត្តេសុ ចិត្តេសុ ទុតិយំ ផលំ ឋបេត្វា អត្តនោ ផលេន សត្តរស មានសា អនាគាមិស្ស ហោន្តិ។ **ទ្វាទសេវ តុ ចិត្តានិ, ចតុត្ថារុប្បភូមិយំ** ជាតស្ស អរហន្តស្ស ទ្វាទស ឯវ ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ តំ យថា –

មហាក្រិយានិ អដ្ឋេវ, វោដ្ឋព្ពញ្ចាបិ មានសំ;
ចតុត្ថញ្ច ក្រិយារូបំ, បាកោ អរហតោ ផលំ។

ឥតិ ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បុគ្គលានំ វសេន ភូមីសុ ចិត្តប្បវត្តិំ វិទ្វ ធីរោ វិភាវយេ។

២៦១-២. ហេដ្ឋិមានំ អរូបីនំ, ព្រហ្មានំ ឧបរូបរិ ជាតា អរូបកុសលាចេវ កិរិយាបិ ច ឧប្បជ្ជន្តិ។ **ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ** ភាគេ ជាតានំ **អរូបីនំ** ព្រហ្មានំ **ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា អារុប្បា** ហេដ្ឋាភាគេ ជាតា អរូបាវចរា បន នេវ ជាយន្តិ។ កស្មា ការណាតិ? **កិរ** មយា សុតំ, ហេដ្ឋិមឈានេសុ **ទិដ្ឋាទីនវតោ** ទិដ្ឋទោសភាវតោ នេវ ជាយន្តិ។

២៦៣-៥. ឋបេត្វា បឋមំ មគ្គំ សោតាបត្តិមគ្គំ ឋបេត្វា **កុសលានុត្តរា តយោ** តយោ អនុត្តរា កុសលា តយោ មគ្គា, កាមាវចរបុញ្ញានិ អដ្ឋ, តថា ទស អបុញ្ញានិ ចិត្តានិ, អរូបបុញ្ញានិ ចត្តារិ។ **សព្ពេ បាកា អនុត្តរា** សព្ពានិ លោកុត្តរផលានិ, បឋមារុប្បបាកោ ច នវ កាមកិរិយាបិ ច, អរូបាបិ សព្ពា កិរិយា, ឯតានិ បន តេចត្តាលីស មានសា បឋមារុប្បភូមិយំ ឧប្បជ្ជន្តិ។

២៦៦-៧. សព្ពោ តេវីសតិ**កាមវិបាកោ,** សព្ពោ បន្នរសវិធោ មហគ្គតោ រូបោ ចិត្តុប្បាទោ, **មនោធាតុ** កិរិយាមនោធាតុ, ទោមនស្សទ្វយម្បិ ច អាទិមគ្គោ ច **តថា ឧបរិ** ជាតា តយោ អរូប**បាកា** ចាតិ ឆចត្តាលីស ចិត្តានិ **ឯត្ថ** ឯតិស្សំ បឋមារុប្បភូមិយំ នត្ថិ។

២៦៨-៩. វុត្តេសុ បន ចិត្តេសុ, បឋមារុប្បភូមិយំ វុត្តេសុ ចិត្តេសុ កុសលបាកកិរិយាវសេន **បឋមារុប្បត្តយំ** ឋបេត្វា អត្តនោ បាកោ ចាតិ ចត្តាលីស ចិត្តានិ ទុតិយារុប្បភូមិយំ ជាយន្តិ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន **សេសទ្វយេ** បឋមទុតិយារុប្បតោ សេសអាកិញ្ចញ្ញាយតននេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនភូមិទ្វយេ **ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមំ** កុសលវិបាកកិរិយាវសេន ហេដ្ឋាភាគេ ជាតំ អរូបត្តយំ ហិត្វា អត្តនោ អត្តនោ បាកា **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បណ្ឌិតេន **ញេយ្យា** ជានិតព្ពា។

២៧០-៣. ចត្តារោ ច អនាសវា, វិបាកា ចត្តារិ លោកុត្តរផលចិត្តានិ, **សព្ពេ** សព្ពានិ ច ចតូសុ អារុប្បភូមីសុ ហោន្តិ។ វោដ្ឋព្ពនេន ចិត្តេន សហ កាមេ អដ្ឋ មហាកិរិយា, ចតស្សោ អរូបកិរិយាបិ ចាតិ តេរស ឯវ កិរិយា បឋមារុប្បភូមិយំ ជាតស្ស ខីណាសវស្ស ជាយន្តិ។ ទុតិយារុប្បភូមិយំ ជាតស្ស ខីណាសវស្ស បឋមារុប្បកិរិយំ ហិត្វា ទ្វាទស ឯវ កិរិយា ហោន្តិ។ តតិយារុប្បភូមិយំ ជាតស្ស ខីណាសវស្ស បឋមទុតិយារុប្បកិរិយានិ ហិត្វា ឯកាទស កិរិយា ហោន្តិ។ ចតុត្ថារុប្បភូមិយំ ជាតស្ស ខីណាសវស្ស បឋមទុតិយតតិយារុប្បកិរិយានិ ហិត្វា ទសេវ កិរិយា **ញេយ្យា** ជានិតព្ពា។

២៧៤. អរហតោ បន ចិត្តានិ, ហោន្តិ ឯកូនវីសតិ;
អរហត្តំ ក្រិយា សព្ពា, ឋបេត្វាវជ្ជនទ្វយំ។

អាវជ្ជនទ្វយំ ឋបេត្វា សព្ពា កិរិយា, អរហត្តផលញ្ចាតិ ឯកូនវីសតិ ចិត្តានិ អរហតោ បន ហោន្តិ។ អាវជ្ជនទ្វយំ កិញ្ចាបិ ខីណាសវស្ស ហោន្តិ, ឯវម្បិ អញ្ញេសំ បុថុជ្ជនសេក្ខានម្បិ ហោន្តិយេវ។ ឯកូនវីសតិ ចិត្តានិ ខីណាសវស្ស ឯវ ហោន្តិ, ន អញ្ញេសន្តិ ញាបនត្ថំ “អាវជ្ជនទ្វយំ ឋបេត្វា”តិ វុត្តំ។

២៧៥-៦. ចតុន្នំ ផលដ្ឋានំ បុគ្គលានញ្ច តិហេតុកបុថុជ្ជនេ ច តេរសេវ ចិត្តានិ ភវន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ បកាសយេ។ តំ យថា – ចត្តារោ ញាណសម្បយុត្តា មហាវិបាកានិ, នវ រូបារូបបាកា ច ឥមេ តេរសេវ ចិត្តានិ ភវន្តិ។

២៧៧-៩. ចតុន្នំ ផលដ្ឋានំ បុគ្គលានញ្ច ទុហេតុកបុថុជ្ជនេ ច ញាណបរិហីនានិ ចត្តារិ វិបាកានិ ឯវ ជាយរេ។ **បុថុជ្ជនានំ តិណ្ណម្បិ, ចតុន្នំ អរិយទេហិនំ** អរិយគតានំ **សត្តន្នំ** បុគ្គលានំ សត្តរសេវ ចិត្តានិ ភវន្តិ។ តំ យថា – ទុវេ បញ្ចវិញ្ញាណានិ, មនោធាតុត្តយសន្តីរណានិ, វោដ្ឋព្ពនញ្ច ឥមេ សត្តរស ឯវ ហោន្តិ។

២៨០-៥. ហេដ្ឋា តិណ្ណំ ផលដ្ឋានំ, តិហេតុកបុថុជ្ជនេ ចតុន្នំ បុគ្គលានំ មហគ្គតានិ ឯវ កុសលានិ ហោន្តិ។ **តិណ្ណំ បុថុជ្ជនានញ្ច, អាទិតោ តិណ្ណំ អរិយានំ** ហេដ្ឋា អរិយានំ តេរសេវ ចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ និទ្ទិសេ។ អដ្ឋេវ កាមបុញ្ញានិ, **អបុញ្ញតោ** អកុសលវសេន ទិដ្ឋិហីនា ចត្តារោ ចិត្តុប្បាទាបិ, ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តញ្ចាតិ តេរស ចិត្តានិ ហោន្តិ។ **ហេដ្ឋា ទ្វិន្នំ ផលដ្ឋានំ** សោតាបន្នសកទាគាមិបុគ្គលានំ **សព្ពបុថុជ្ជនេ** អហេតុកទុហេតុកតិហេតុកបុថុជ្ជនេ ទោមនស្សយុត្តំ ទ្វយមេវ ចិត្តំ ជាយតេ។ **តិណ្ណំ បុថុជ្ជនានញ្ច** បញ្ច ឯវ ជាយរេ។ តំ យថា –

> ចត្តារិ ទិដ្ឋិយុត្តានិ, វិចិកិច្ឆាយុតម្បិ ច;
> មគ្គដ្ឋានំ ចតុន្នម្បិ, មគ្គចិត្តំ សកំ សកំ។

តេសំ ចតុន្នំ មគ្គដ្ឋានំ បុគ្គលានំ សកំ សកំ ឯកមេវ មគ្គចិត្តំ **ភវេ** ភវេយ្យ។ **ឥតិ** ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ធីរោ បណ្ឌិតោ **វិភាវយេ** ចិត្តប្បវត្តិំ បកាសយេ។

២៨៦-៩. មយា ភវេសុ ចិត្តានំ, បុគ្គលានំ វសេន ច។ ភវេសុ សព្ពភវេសុ ចិត្តានំ, បុគ្គលានំ វសេន ច ចិត្តប្បវត្តិ **ភិក្ខូនំ** អាភិធម្មិកភិក្ខូនំ **បាដវត្ថាយ** ឆេកភាវាយ មយា បកាសិតា។ **ឯវំ សព្ពមិទំ ចិត្តំ, ភូមិបុគ្គលភេទតោ ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ភូមិបុគ្គលភេទតោ ឥទំ សព្ពំ ចិត្តំ **ពហុធាបិ ច** ពហុប្បការម្បិ ច ហោតិ។ **ឥតិ** គហណំ វិភាវិនា វិញ្ញាតព្ពំ។ **សក្កា វុត្តានុសារេន** មយា វុត្តស្ស អនុសារេន **ភេទោ** ចិត្តភេទោ វិភាវិនា **ញាតុំ** វិជានិតុំ សក្កា។ គន្ថវិត្ថារភីតេន មយា **ឥទំ** ចិត្តប្បវត្តិទីបកវចនំ សំខិត្តំ, បុព្ពាបរំ វិលោកេត្វា, ចិន្តេត្វា ច បុនប្បុនំ អត្ថំ ឧបបរិក្ខិត្វា វិភាវិនា គហេតព្ពំ។

២៩០. ឥមញ្ចាភិធម្មាវតារំ សុសារំ, វរំ សត្តមោហន្ធការប្បទីបំ ឥមញ្ច អភិធម្មាវតារប្បករណំ **សុសារំ** សុន្ទរសារភូតំ វរំ សត្តអន្ធការសទិសេ មោហេ បទីបំ បជ្ជោតប្បទីបំ **យោ** នរោ សាធុកំ ចិន្តេតិ វាចេតិបិ, តំ នរំ រាគទោសា **ចិរំ** ចិរកាលំ **នោបយន្តិ** ន ឧបគច្ឆន្តិ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

ភូមិបុគ្គលចិត្តុប្បត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចមោ បរិច្ឆេទោ។

៦. ឆដ្ឋោ បរិច្ឆេទោ

អារម្មណវិភាគវណ្ណនា

២៩១. ឯតេសំ បន ចិត្តានំ, អារម្មណមិតោ បរំ;
ទស្សយិស្សាមហំ តេន, វិនា នត្ថិ ហិ សម្ភវោ។

ឥតោ បរំ ឥតោ បរិច្ឆេទតោ បរំ អហំ ឯតេសំ បន ចិត្តានំ អារម្មណំ ទស្សយិស្សាមិ។ **ហិ** កស្មា? **តេន វិនា** តំ អារម្មណំ វជ្ជេត្វា ចិត្តានំ សម្ភវោ នត្ថិ យស្មា ការណា, តស្មា ការណា ទស្សយិស្សាមិ។

២៩២. រូបំ សទ្ទំ គន្ធំ រសំ, ផោដ្ឋព្ពំ ធម្មមេវ ច;
ឆធា អារម្មណំ អាហុ, ឆទ្វារម្មណកោវិទា។

ឆទ្វារម្មណេសុ ឆេកា បណ្ឌិតា អារម្មណំ **ឆធា** ឆប្បការំ **អាហុ** កថេសុំ។

២៩៣. តត្ថ ភូតេ ឧបាទាយ។ តត្ថ តេសុ អារម្មណេសុ **ភូតេ ឧបាទាយ** ភូតេ បដិច្ច វណ្ណោ **ចតុសមុដ្ឋិតោ** កម្មចិត្តឧតុអាហារសង្ខាតេហិ ចតូហិ បច្ចយេហិ **សមុដ្ឋិតោ** និព្ពត្តោ និទស្សនេន សហ បវត្តោ បដិឃេន សហ បវត្តោ រូបារម្មណសញ្ញិតោ។

២៩៤. ទុវិធោបិ សមុទ្ទិដ្ឋោ, សទ្ទោ ចិត្តោតុសម្ភវោ សទ្ទោ ទុវិធោបិ មុនិនា សមុទ្ទិដ្ឋោ ចិត្តោតុសម្ភវោ, សវិញ្ញាណកសទ្ទោវ ចិត្តសមុដ្ឋិតោ ហោតិ។ កថំ? វចីភេទកចិត្តេន ភូតាយ ជាតាយ ភូមិយា បថវីធាតុយា វិការតា បថវីលក្ខណភាវតោ អតិថទ្ធលក្ខណតា វិការតា នាម។ សា វចីវិញ្ញត្តិ វិញ្ញាយតីតិ វិញ្ញត្តិយា ឧបាទិណ្ណឃដ្ដនស្ស កម្មជបថវីធាតុយា ឃដ្ដនស្ស ការណំ ចិត្តជបថវីធាតុយា កម្មជបថវីធាតុយា ឃដ្ដនញ្ច សទ្ទោ ច អបុព្ពំ អចរិមំ ហោតិ។

២៩៥. អវិញ្ញាណកសទ្ទោ យោ សោ អវិញ្ញាណកសទ្ទោ ឧតុសមុដ្ឋិតោ ហោតិ។ អយំ ទុវិធោបិ សទ្ទោ **សទ្ទារម្មណតំ គតោ** សទ្ទារម្មណភាវំ បត្តោ។

២៩៦. ធរិយតីតិ គច្ឆន្តោ គច្ឆន្តោ ជនេហិ ធរិយតេតិ គន្ធោ។ **គមុ សប្ប** គតិម្ហិ, **ធរ** ធារណេ។ **សូចនតោ** អត្តនោ សាធារណស្ស បុប្ផាទិនោ វត្ថុស្ស បកាសនតោបិ វា គន្ធោ នាម។ **គន្ធ** សូចនេ។ **អយំ** គន្ធោ ចតូហិ សមុដ្ឋានំ ឯតស្សាតិ **ចតុសមុដ្ឋានោ**។ គន្ធារម្មណសម្មតោ។

២៩៧. រសមានា រសន្តីតិ, រសោតិ បរិកិត្តិតោ ជនា រសមានា យំ ធម្មជាតំ **រសន្តិ** អនុភវន្តិ, **ឥតិ** យស្មា ការណា, តស្មា ការណា **រសោ ឥតិ** រសោ នាម បណ្ឌិតេហិ បរិកិត្តិតោ, **សោ** រសោ ចតុសម្ភូតោ រសារម្មណនាមកោ។

២៩៨. ផុសីយតីតិ ផោដ្ឋព្ពំ យំ ធម្មជាតំ ជនេហិ ផុសីយតីតិ តស្មា ផោដ្ឋព្ពំ, បថវីតេជវាយវោ។ តំ ផោដ្ឋព្ពំ ចតុសម្ភូតំ ផោដ្ឋព្ពារម្មណំ មតំ។

២៩៩. សព្ពំ នាមញ្ច រូបញ្ច, ហិត្វា រូបាទិបញ្ចកំ រូបាទិបញ្ចកំ ហិត្វា សព្ពំ **នាមញ្ច** ចិត្តចេតសិកនិព្ពាននាមញ្ច **រូបញ្ច** បញ្ចបសាទសុខុមរូបញ្ច **លក្ខណានិ ច** អនិច្ចទុក្ខអនត្តលក្ខណានិ ច បញ្ញត្តិ ច ធម្មារម្មណសញ្ញិតំ។

៣០០. ឆារម្មណានិ លព្ភន្តិ, កាមាវចរភូមិយំ កាមាវចរភូមិយំ ឆារម្មណានិ លព្ភន្តិ។ **តីណិ** រូបាវចរេ រូបសទ្ទធម្មារម្មណវសេន លព្ភន្តិ។ អរូបេ បន ឯកេកំ ធម្មារម្មណំ លព្ភតិ។

៣០១-៣. ខណវត្ថុបរិត្តត្តា, អាបាថំ ន វជន្តិ យេ យេ រូបាទយោ បញ្ច វិសយា ខណវត្ថុបរិត្តត្តា បញ្ចារម្មណានំ ខណស្ស បរិត្តត្តា មន្ទត្តា តេសំ អប្បាយុកត្តា វត្ថុបរិត្តត្តា បញ្ចារម្មណានំ អតិខុទ្ទកវត្ថុកត្តា អាបាថំ បញ្ចទ្វារេសុ បាកដភាវំ ន វជន្តិ, បញ្ចបសាទេសុ ឃដ្ដនកិច្ចំ ន សាធេន្តិ, **តេ** រូបាទយោ បញ្ច វិសយា ធម្មារម្មណំ ហោន្តិ។ ឥតិ **យេសំ** ឯកច្ចានំ អាចរិយានំ មតំ ហោតិ។ **កិរា**តិ អនុស្សវនត្ថេ និបាតោ។ **តេ**

បដិក្ខិបិតព្ពាវ តេ ឯវ វាទិនោ ឯកច្ចេ អាចរិយា បដិក្ខិបិតព្ពា, មយា បដិសេធិតព្ពា។ កស្មា? ចក្ខុវិញ្ញាណំ សោតវិញ្ញាណស្ស គោចរភូតំ **សទ្ទំ** ន បដិអនុភោតិ, សោតវិញ្ញាណំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស គោចរភូតំ រូបំ ន បដិអនុភោតិ។ ឥតិ **អញ្ញមញ្ញស្ស គោចរំ** នេវ បច្ចនុភោន្តានំ **តេសំ** បញ្ចន្នំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ វិញ្ញាណានំ តញ្ច គោចរំ មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុសង្ខាតំ ជវនំ បន បច្ចនុភោតិ។ **ឥតិ** វចនស្ស ភគវតា វុត្តត្តា បដិក្ខិបិតព្ពា។ **រូបាទយោ បន** វិសយា រូបាទិបញ្ចារម្មណានិ ឯវ ហោន្តិ។

៣០៤-៦. ទិព្ពចក្ខាទិញ្ញាណានំ, រូបាទីនេវ គោចរា តានិ រូបាទីនិ ឯវ គោចរា ទិព្ពចក្ខាទិញ្ញាណានំ អនាបាថគតានំ ឯវ បាកដភាវំ អប្បត្តានេវ។ **ឥតិបិ** វចនំ វុត្តំ ន យុជ្ជតិ។ **យំ** ធម្មជាតំ រូបារម្មណំ ភវន្តំ, **តំ** ធម្មជាតំ **កថំ** កេន បការេន ធម្មារម្មណំ ភវេយ្យ? **ឯវំ សតិ** រូបារម្មណស្ស ធម្មារម្មណត្តេ សតិ **ឯតេសំ** រូបារម្មណធម្មារម្មណានំ និយមោបិ **កថំ ភវេ** កេន បការេន ភវេយ្យ? **សព្វំ អារម្មណំ ឯតំ** ឯតំ សព្វំ អារម្មណំ **ឆព្ពិធំ** ឆប្បការំ ភគវតា សមុទីរិតំ។ តំ បរិត្តត្តិកាទីនំ វសេន ពហុប្បការេហិ មតំ។

៣០៧. សព្វោ កាមវិបាកោ ច សព្វោ តេវីសតិកាមវិបាកោ ច **ក្រិយាហេតុទ្វយម្បិ ច** មនោធាតុហសិតុប្បាទវសេន កិរិយាហេតុទ្វយម្បិ ចាតិ បញ្ចវីសតិ ចិត្តុប្បាទា **ឯកន្តបរិត្តារម្មណា** ឯកន្តកាមាវចរារម្មណា **សិយុំ** ភវេយ្យុំ។

៣០៨-១០. ឥដ្ឋាទិភេទា បញ្ចេវ, រូបសទ្ទាទយោ បន ទ្វិបញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ **បដិបាដិយា** អនុក្កមេន គោចរា ហោន្តិ។ **រូបាទិបញ្ចកំ សព្វំ, មនោធាតុត្តយស្ស តុ** មនោធាតុត្តយស្ស បន សព្វំ រូបាទិបញ្ចកំ អារម្មណំ ហោតិ, ឯតេសំ តេរសន្នំ បន ចិត្តានំ រូបក្ខន្ធោវ **គោចរោ** អារម្មណំ ហោតិ។ **នារូបំ** នាមំ អារម្មណំ ន ករោន្តិ។ **ន ច បញ្ញត្តឹ** បញ្ញត្តឹ អារម្មណំ ន ករោន្តិ។ **នាតីតំ** អតីតំ អារម្មណំ ន ករោន្តិ ។ **ន ចនាគតំ** អនាគតំ អារម្មណំ ន ករោន្តិ ឯវ។ **ហិ** សច្ចំ វត្តមានោ គោចរោ ឯតេសំ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានំ, មនោធាតុត្តយស្ស ចាតិ តេរសន្នំ ចិត្តានំ តំ អារម្មណំ វត្តមានំ ឯវ បច្ចុប្បន្នំ ឯវ។

៣១១. តេរសេតានិ ចិត្តានិ, ជាយន្តេ កាមធាតុយំ ឯតានិ តេរស ចិត្តានិ កាមធាតុយំ ជាយន្តិ, រូបាវចរេ បុញ្ញជានិ ចក្ខុសោតវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆនានិ, កិរិយាមនោធាតុ ចាតិ **ចត្តារិ** ចិត្តានិ ជាយន្តិ។ **អរូបិសុ** អរូបភូមីសុ **នេវ កិញ្ចិបិ** ឯកម្បិ ចិត្តំ នេវ ជាយតិ។

៣១២-៣. មហាបាកានមដ្ឋន្នំ អដ្ឋន្នំ មហាវិបាកានំ បវត្តិយំ ឆសុ ទ្វារេសុ តទារម្មណកិច្ចានំ រូបាទិឆបរិត្តានិ គោចរា។ **សន្តីរណត្តយស្សបិ** បវត្តិយំ បញ្ចទ្វារេ សន្តីរណត្តយកិច្ចស្ស, ឆទ្វារេសុ តទាលម្ពណកិច្ចស្ស ច រូបាទិឆបរិត្តានិ គោចរា។ **រូបាទយោ បរិត្តា ឆ, ហសិតុប្បាទគោចរា** ហសិតុប្បាទស្ស រូបាទយោ ឆ បរិត្តា គោចរា ហោន្តិ។ **បញ្ចទ្វារេ បដុប្បន្នា** បញ្ចសុ ទ្វារេសុ យេ គោចរា បច្ចុប្បន្នា, មនោទ្វារេ **តិកាលិកា** យេ គោចរា តិកាលិកា តីសុ កាលេសុ និយុត្តា។

៣១៤-៥. ទុតិយារុប្បចិត្តញ្ច, ចតុត្ថារុប្បមានសំ កុសលវិបាកកិរិយាវសេន **ឆព្ពិធំ** ចិត្តំ មហគ្គតគោចរំ **និយតំ** និយតារម្មណំ ហោតិ, តំ ឆព្ពិធំ ចិត្តំ មហគ្គតគោចរំ បុព្វេ អត្តនា អធិគត អាកាសានញ្ចាយតនអាកិញ្ចញ្ញាយតនកុសលារម្មណំ, តេសុ ទ្វេ ទុតិយចតុត្ថារុប្បបាកា “យស្ស យស្ស កុសលឈានស្ស យំ យំ អារម្មណំ គហេត្វា ព្រហ្មលោកេ បដិសន្ធិ ហោតី”តិ វចនតោ សកសកកុសលស្ស អារម្មណំ ឯវ តេសំ វិបាកានំ អារម្មណំ ហោតិ។ **និព្ពានារម្មណត្តា ហិ, ឯកន្តេន អនញ្ញតោ** អដ្ឋានាសវចិត្តានំ **អប្បមាណោវ** និព្ពានំ ឯវ គោចរំ អារម្មណំ ហោតិ ។ **ហិ** កស្មា ការណា? **និព្ពានារម្មណត្តា, ន អញ្ញតោ** អារម្មណតោ។

៣១៦-៣២០. ចត្តារោ ញាណហីនា ច, កាមាវចរបុញ្ញតោ កាមាវចរកុសលវសេន ចត្តារោ ញាណហីនា ច **ក្រិយតោ** កិរិយវសេន ចត្តារោ ញាណហីនា ច ទ្វាទសាកុសលានិ ច តេ បរិត្តារម្មណា ចេវ មហគ្គតគោចរា ច, តេ ន វត្តព្ពា ច ហោន្តិ។ កស្មា? បញ្ញត្តារម្មណត្តា ។ **ចត្តារោ ញាណសំយុត្តា, បុញ្ញតោ** កុសលវសេន ចត្តារោ ញាណសម្បយុត្តា, **ក្រិយតោ** កិរិយវសេន ចត្តារោ ញាណសម្បយុត្តា ច តថា អភិញ្ញាទ្វយញ្ច កិរិយាវោដ្ឋព្ពនម្បិ ច ឯកាទសន្នំ ឯតេសំ ចិត្តានំ គោចរោ បរិត្តមហគ្គតអប្បមាណវសេន **តិវិធោ** ហោតិ។ **ឥមេ** ឯកាទស ន វត្តព្ពាបិ ហោន្តិ។ កស្មា? បញ្ញត្តារម្មណត្តា។ **យានិ វុត្តាវសេសានិ** វុត្តតោ ចិត្តតោ សេសានិ យានិ ចិត្តានិ, តានិ ន វត្តព្ពារម្មណានីតិ វិភាវិនា វិញ្ញេយ្យានិ។

បរិត្តារម្មណត្តិកំ សមត្តំ។

៣២៦ចុតិយារុប្បចិត្តញ្ច, ចតុត្ថារុប្បមានសំ;
ឆព្ពិធំ បន ឯកន្តអតីតារម្មណំ សិយា។

៣២២-៦. វិញ្ញាណានំ ទ្វិបញ្ចន្នំ ទ្វិន្នំ បញ្ចវិញ្ញាណានំ, មនោធាតុត្តយស្ស ច តេរសន្នំ ចិត្តានំ គោចរា រូបាទយោ បញ្ច ធម្មា បច្ចុប្បន្នាវ, អដ្ឋ កាមមហាវិបាកា តទារម្មណកិច្ចវសេន អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នគោចរា, ចុតិកិច្ចវសេន អតីតារម្មណា, បដិសន្ធិភវង្គកិច្ចវសេន បច្ចុប្បន្នាតីតារម្មណា។ សោមនស្សសន្តីរណំ សន្តីរណកិច្ចវសេន បច្ចុប្បន្នារម្មណំ។ តទារម្មណកិច្ចវសេន បច្ចុប្បន្នានាគតាតីតារម្មណំ។ សេសសន្តីរណទ្វយំ សន្តីរណកិច្ចវសេន បច្ចុប្បន្នារម្មណំ , តទារម្មណកិច្ចវសេន បច្ចុប្បន្នានាគតាតីតារម្មណំ, ចុតិកិច្ចវសេន អតីតារម្មណំ, បដិសន្ធិភវង្គកិច្ចវសេន បច្ចុប្បន្នាតីតារម្មណំ។ ហសិតុប្បាទចិត្តំ ជវនកិច្ចវសេន បច្ចុប្បន្នាតីតានាគតគោចរំ។ **ឥតិ** ឯតេ ទ្វាទស មានសា បន **សិយាតីតារម្មណា** អតីតារម្មណា សិយុំ។ **បច្ចុប្បន្នានាគតគោចរា** បច្ចុប្បន្នារម្មណា អនាគតារម្មណា សិយុំ។ កាមេ វីសតិ កុសលាកុសលា **ក្រិយតោ** កិរិយវសេន កាមេ នវ មានសា, វោដ្ឋព្ពំ វោដ្ឋព្ពនកិច្ចវសេន បច្ចុប្បន្នារម្មណំ, អាវជ្ជនកិច្ចវសេន តិកាលារម្មណំ។ មហាកិរិយមានសា ជវនកិច្ចវសេន តិកាលារម្មណា, សន្តេ បញ្ញត្តិកាលេ នវត្តព្ពារម្មណា។ ទ្វេ អភិញ្ញាមានសាបិ អភិញ្ញាកិច្ចវសេន អតីតាទិគោចរា សិយុំ។ **ឥមេ** មានសា បញ្ញត្តិកាលេបិ សន្តេ នវត្តព្ពា ភវន្តិ។ រូបារូបភវេសុ មយា វុត្តតោ **សេសានិ សព្ពានិ** ចិត្តានិ **អតីតារម្មណាទិនា** អតីតារម្មណាទិវសេន បណ្ឌិតេន **ន វត្តព្ពានិ** ន កថិតព្ពានិ ហោន្តិ ឯវ, បញ្ញត្តារម្មណានិ ឯវ ហោន្តីតិ អត្ថោ។

៣២៧. កាមតោ ច ក្រិយា បញ្ច កាមាវចរវសេន បញ្ច កិរិយា, **រូបតោ** រូបាវចរវសេន **បញ្ចមី ក្រិយា** អភិញ្ញាចិត្តំ, ឯតេសំ ឆន្នំ ចិត្តានំ នត្ថិ **កិញ្ចិ** ឯកម្បិ **អគោចរំ** អនារម្មណំ, សព្ពារម្មណន្តិ អត្ថោ។ “បញ្ចមី ក្រិយា”តិ វចនំ អភិញ្ញាចិត្តវសេន វុត្តំ។ សុទ្ធឈានស្ស បញ្ចមរូបកិរិយស្ស បញ្ញត្តារម្មណំ ឯវាតិ វេទិតព្ពំ។

៣២៨. និព្ពានញ្ច ចតុព្ពិធំ ផលំ, មគ្គំ រូបញ្ច **អរូបំ** ចិត្តចេតសិកសង្ខាតំ នាមញ្ច គោចរំ កាតុំ យានិ ចិត្តានិ សក្កោន្តិ, តានិ ចិត្តានិ មេ វទ, អាចរិយ, តានិ មយ្ហំ កថេហិ។

៣២៩-៣០. ចត្តារោ ញាណសំយុត្តា, បុញ្ញតោ បុញ្ញវសេន ចត្តារោ ញាណសម្បយុត្តា, **ក្រិយតោ តថា** កិរិយវសេន ចត្តារោ ញាណសម្បយុត្តា, ទ្វេ អភិញ្ញាមានសា, កិរិយាវោដ្ឋព្ពនម្បិ ចាតិ ឯកាទស ចិត្តានិ និព្ពានញ្ច ផលញ្ច មគ្គញ្ច រូបញ្ច **អរូបំ** នាមញ្ច គោចរំ កាតុំ សក្កោន្តិ។

៣៣១-៤. ចិត្តេសុ បន សព្ពេសុ យានិ ចិត្តានិ អរហត្តផលំ អរហត្តមគ្គំ គោចរំ កាតុំ សក្កោន្តិ, **តានិ កតិ ចិត្តានិ មេ វទ** តានិ មយ្ហំ ត្វំ កថេហិ។ **សព្ពេសុ បន ចិត្តេសុ, ឆ ច ចិត្តានិ មេ សុណ**, ភោ ភទ្ទមុខ, ត្វំ មយ្ហំ វចនំ សុណោហិ, សព្ពេសុ បន ចិត្តេសុ ឆ ចិត្តានិ អរហត្តផលំ អរហត្តមគ្គំ គោចរំ កាតុំ សក្កោន្តិ។ ចត្តារោ ញាណសំយុត្តា, កិរិយា ច វោដ្ឋព្ពនម្បិ ច កិរិយាភិញ្ញាមនោ ចាតិ ឆ ច ចិត្តានិ គោចរំ កាតុំ សក្កោន្តិ។ **បុញ្ញតោ** បុញ្ញវសេន ចត្តារោ ញាណសម្បយុត្តា, **បុញ្ញតោ** បុញ្ញវសេន អភិញ្ញាចិត្តញ្ច អរហត្តផលំ មគ្គំ គោចរំ កាតុំ ន សក្កោន្តិ។

៣៣៥-៨. អរហតោ ខីណាសវស្ស មគ្គចិត្តំ ផលមានសំ វា បុថុជ្ជនា វា សេក្ខា វា វិជានិតុំ ន សក្កោន្តិ។ កស្មា ការណា? បុថុជ្ជនោ សោតាបន្នស្ស មានសំ ន ជានាតិ, សោតាបន្នោ សកទាគាមិស្ស មានសំ ន ជានាតិ, សកទាគាមី អនាគាមិស្ស មានសំ ន ជានាតិ, អនាគាមី អរហន្តស្ស មានសំ ន ជានាតិ។ **ហេដ្ឋិមោ ហេដ្ឋិមោ** បុគ្គលោ **ឧបរូបរិ** ឋិតស្ស បុគ្គលស្ស មានសំ នេវ ជានាតិ, **ឧបរូបរិ** ឋិតោ បុគ្គលោបិ ហេដ្ឋិមស្ស ហេដ្ឋិមស្ស បុគ្គលស្ស មានសំ ជានាតិ។

៣៣៩-៣៤២. យោ ធម្មោ យស្ស ធម្មស្ស អារម្មណំ ហោតិ, **តំ** អារម្មណំ ឯកំ ឯកំ ឧទ្ធរិត្វា ឥតោ បរំ បវក្ខាមិ។ **កុសលារម្មណំ កាមេ** កាមេ អដ្ឋវិធំ កុសលំ អដ្ឋវិធស្ស កាមាវចរ**កុសលស្ស** អារម្មណំ ហោតិ។ កថំ ? បុព្ពេ កតំ អដ្ឋវិធំ មហាកុសលំ បច្ឆា សោមនស្សសហគតញាណសម្បយុត្តចិត្តទ្វយេន វា សោមនស្សសហគតញាណវិប្បយុត្តចិត្តទ្វយេន វា ឧបេក្ខាសហគតញាណសម្បយុត្តទ្វយេន វា ឧបេក្ខាសហគតញាណវិប្បយុត្តទ្វយេន វា អនុស្សរណកអាលាទីសុ តស្ស អដ្ឋវិធស្ស កុសលស្ស ជវនកិច្ចវសេន អារម្មណំ ហោតិ, វិប្បដិសារកាលាទីសុ ទ្វាទសវិធស្ស **អកុសលស្ស** អារម្មណំ ហោតិ, កុសលស្ស អភិញ្ញាមានសស្ស ច កិរិយស្ស អភិញ្ញាមានសស្ស ច អារម្មណំ ហោតិ, ឯកាទសវិធស្ស កាមាវចរវិបាកស្ស តទារម្មណវសេន អារម្មណំ ហោតិ។ **តថា កាមក្រិយស្សា**តិ ជវនកិច្ចវសេន ហសនស្ស អាវជ្ជនកិច្ចវសេន វោដ្ឋព្ពនស្ស ជវនកិច្ចវសេន មហាកិរិយស្ស អារម្មណំ ហោតិ, ឯតេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណំ **សិយា** ភវេយ្យ។ រូបាវចរបុញ្ញានិ បញ្ច **ឥតោ**

ឆរាសិតោ កាមវិបាកំ វជ្ជេត្វា បញ្ចន្នំ រាសីនំ អារម្មណានិ ហោន្តិ។ តទា លោភមូលមោហមូលវសេន អត្តនា បដិលទ្ធឈានានំ អនុស្សរណកាលេ តស្ស ទសវិធស្ស អកុសលស្ស អារម្មណំ ហោតិ, តិហេតុកបដិសន្ធិនោ សត្តស្ស ឈានតោ បរិហីនស្ស ឈានំ បច្ចវេក្ខតោ ឈានារម្មណំ ទោមនស្សយុត្តំ ហោតិ, តទា តស្ស បដិឃទ្វយស្ស អារម្មណំ ហោតិ។ **កាមក្រិយស្សា**តិ ឯកន្តបរិត្តារម្មណានិ កិរិយាមនោធាតុហសនានិ វជ្ជេត្វា អាវជ្ជនកិច្ចវសេន វោដ្ឋព្ពនស្ស, ជវនកិច្ចវសេន មហាកិរិយស្ស ច អារម្មណំ ហោតិ។

៣៤៣. អារុប្បកុសលញ្ចាបិ, តេភូមកុសលស្ស ច មហាកុសលស្ស ច អភិញ្ញាកិច្ចវសេន បញ្ចមរូបកុសលស្ស ច ទុតិយចតុត្ថអរូបកុសលស្ស ច **តេភូមកក្រិយស្សាបិ** វោដ្ឋព្ពនស្ស មហាកិរិយស្ស ច អភិញ្ញាកិច្ចវសេន បញ្ចមរូបកិរិយស្ស ច ទុតិយចតុត្ថារុប្បកិរិយស្ស ច អារម្មណំ ហោតិ, ទុតិយារុប្បកិរិយស្ស ច បឋមារុប្បកិរិយាយ អារម្មណេន ភវិតព្ពំ, ចតុត្ថារុប្បកិរិយស្ស ច តតិយារុប្បកិរិយាយ អារម្មណេន ភវិតព្ពំ, ឯវញ្ច សតិ កថំ បឋមារុប្បកុសលំ ទុតិយារុប្បកិរិយស្ស អារម្មណំ ហោតិ, តតិយារុប្បកុសលញ្ច ចតុត្ថារុប្បកិរិយស្ស អារម្មណំ ហោតីតិ ចេ វត្តព្ពំ, យទា បុថុជ្ជនយោគី វា សេក្ខោ វា យោគី រូបសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា តតោ វុដ្ឋហិត្វា អាកាសានញ្ចាយតនសង្ខាតំ បឋមារុប្បសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា វីតរាគោ ហុត្វា អត្តនា អធិគតា សមាបត្តិយោ គហេត្វា បុថុជ្ជនសេក្ខកាលេ អត្តនា អនធិគតំ ទុតិយំ អរូបសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិ, តទា ខីណាសវកាលេ សមាបជ្ជិតំ ទុតិយំ អរូបកិរិយំ បឋមារុប្បកុសលំ អារម្មណំ ករោតិ, ឯវំ បឋមារុប្បកុសលំ ទុតិយារុប្បកិរិយស្ស អារម្មណំ ហោតិ។

យទា យោគី រូបសមាបត្តិយោ សមាបជ្ជិត្វា តតោ វុដ្ឋហិត្វា បឋមារុប្បកុសលំ ទុតិយារុប្បកុសលំ តតិយារុប្បកុសលញ្ច សមាបជ្ជិត្វា ខីណាសវោ ហុត្វា អត្តនា អធិគតា សមាបត្តិយោ គហេត្វា អត្តនា អនធិគតំ ចតុត្ថំ អរូបសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិ, តទា ចតុត្ថារុប្បកិរិយា តតិយារុប្បកុសលំ អារម្មណំ ករោតិ, ឯវំ ចតុត្ថារុប្បកិរិយស្ស តតិយារុប្បកុសលំ អារម្មណំ ហោតិ, បច្ឆា ខីណាសវកាលេ សមាបជ្ជិតា រូបារូបសមាបត្តិយោ ហោន្តិ។ យថា ហោតិ, **តថា ឯវ** អកុសលស្សាបិ អារម្មណំ ហោតិ។

៣៤៤-៧. អរូបាវចរបាកានន្តិ ជាតិនិទ្ធារណំ, ចតុត្ថទុតិយានំ អរូបបាកានម្បិ អារម្មណំ ហោតិ, "ចតុត្ថទុតិយាន"ន្តិ វត្តព្ពេ តិយានំ-សទ្ទស្ស លោបំ កត្វា **"ចតុត្ថទ្វ"**តិ វុត្តំ, តទា ទ្វិន្នំ អរូបបាកានំ បឋមារុប្បតតិយារុប្បជវនានិ អារម្មណានិ ហោន្តិ, "យស្ស កុសលស្ស ឈានស្ស យំ អារម្មណំ គហេត្វា ព្រហ្មលោកេ បដិសន្ធិ ហោតី"តិ វចនតោ សកសកកុសលានំ អារម្មណភូតានិ អាកាសានញ្ចាយតនអាកិញ្ចញ្ញាយតនានិ តេសំ ទុតិយចតុត្ថារុប្បបាកានំ អារម្មណានិ ហោន្តិ, ឯវំ អរូបកុសលំ ឥមេសំ អដ្ឋរាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ **អបរិយាបន្នបុញ្ញម្បិ** ចតុព្ពិធលោកុត្តរកុសលម្បិ **កាមាវចរតោ** កាមាវចរវសេន **កុសលស្ស** ញាណសម្បយុត្តមហាកុសលស្ស ច **ក្រិយស្ស** វោដ្ឋព្ពនស្ស, ញាណសម្បយុត្តតោ កិរិយស្ស ច **រូបតោ** រូបាវចរវសេន បញ្ចមស្ស រូបកុសលស្ស ច បញ្ចមស្ស រូបកិរិយស្ស ចាតិ ចតុន្នំ រាសីនំ អារម្មណំ សទា ហោតិ, អយមេត្ថ អធិប្បាយោ – សេក្ខានំ ញាណសម្បយុត្តមហាកុសលស្ស, វោដ្ឋព្ពនស្ស, បញ្ចមស្ស រូបកុសលស្ស ច តិវិធំ លោកុត្តរបុញ្ញំ អារម្មណំ ហោតិ។ ខីណាសវស្ស វោដ្ឋព្ពនស្ស, ញាណសម្បយុត្តមហាកិរិយស្ស, បញ្ចមស្ស រូបកិរិយស្ស ច អរហត្តបុញ្ញំ អារម្មណំ ហោតិ។ យថា **តថា ឯវ** សព្ពំ អកុសលំ **កាមាវចរតោ** កាមាវចរវសេន **កុសលស្ស** មហាកុសលស្ស, **ក្រិយស្ស** ហសនវោដ្ឋព្ពនមហាកិរិយស្ស ច **រូបាវចរតោ** បន រូបាវចរវសេន បញ្ចមស្ស រូបកុសលស្ស, បញ្ចមស្ស រូបកិរិយស្ស ច អារម្មណំ ហោតិ, យថា **តថា ឯវ** សព្ពស្ស អកុសលស្ស ច កាមាវចរវិបាកានំ តទារម្មណកិច្ចវសេន ឯកាទសន្នញ្ចាតិ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណំ ភគវតា ឦរិតំ។

៣៤៨-៣៥២. វិបាការម្មណំ កាមេ សព្ពំ វិបាការម្មណំ **កាមាវចរតោបិ** កាមាវចរវសេនបិ **កុសលស្ស** មហាកុសលស្ស, **ក្រិយស្ស** ហសនវោដ្ឋព្ពនមហាកិរិយស្ស ច **រូបាវចរតោ ចេវ** រូបាវចរវសេន ច ឯវំ បញ្ចមស្ស រូបកុសលស្ស, បញ្ចមស្ស រូបកិរិយស្ស ច **កាមាវចរបាកានំ** កាមាវចរវិបាកានំ ឯកាទសន្នញ្ច តថេវ អកុសលស្ស ច ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណំ ហោតិ។ រូបេ វិបាការម្មណំ **កាមាវចរតោបិ ច** កាមាវចរវសេនបិ ច **កុសលស្ស** មហាកុសលស្ស , **ក្រិយស្ស ច** វោដ្ឋព្ពនមហាកិរិយស្ស ច **រូបាវចរតោ ចេវ** រូបាវចរវសេន ច ឯវំ កុសលស្ស ច អបុញ្ញស្ស ចាតិ បញ្ចន្នំ រាសីនំ គោចរោ ហោតិ, អរូបាវចរបាកេសុ អយំ នយោ ភគវតា មតោ។ វង្កេ ន បរិយាបន្នា នប្បវិដ្ឋាតិ **អបរិយាបន្នា,** តេសំ បុគ្គលានំ បាកាបិ **កាមតោ** កាមាវចរវសេន **កុសលស្ស** ញាណសម្បយុត្តមហាកុសលស្ស, **ក្រិយស្ស ច** វោដ្ឋព្ពនញាណសម្បយុត្តមហាកិរិយស្ស ច **រូបតោបិ** រូបាវចរវសេនបិ **កុសលស្ស** បញ្ចមស្ស រូបកុសលស្ស, **ក្រិយស្ស ច** បញ្ចមស្ស រូបកិរិយស្ស ច ឯវំ អារម្មណំ ហោតីតិ។ ឯត្ថាយមធិប្បាយោ អបរិយាបន្នបុញ្ញេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

៣៥៣-៦. កាមេ ឥទំ សព្ពកិរិយចិត្តំ **កាមាវចរតោបិ ច** កាមាវចរវសេនបិ ច **កុសលស្ស** មហាកុសលស្ស, **ក្រិយស្ស ច** ហសនវោដ្ឋព្ពនមហាកិរិយស្ស ច **រូបាវចរតោ ចេវ** រូបាវចរវសេន ច ឯវ **កុសលស្ស** បញ្ចមស្ស រូបកុសលស្ស, **ក្រិយស្ស ច** បញ្ចមស្ស រូបកិរិយស្ស ច ឯកាទសកាមាវចរបាកស្ស ច តថេវ អកុសលស្ស ច ឯតេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណំ ហោតិ។ **យំ ក្រិយាមានសំ រូបេ** រូបាវចរេ យំ កិរិយាមានសំ, **កាមបាកំ តតោ វិនា តតោ** វាសិតោ កាមបាកំ **វិនា** វជ្ជេត្វា បញ្ចន្នំ បន រាសីនំ អារម្មណំ ហោតិ។ កាមាវចរតោ កាមាវចរវសេន កិរិយស្ស វោដ្ឋព្ពនមហាកិរិយស្ស អារម្មណំ ហោតិ, ហសនំ ឯកន្តបរិត្តារម្មណត្តា រូបកិរិយំ អារម្មណំ ន ករោតិ។ **ក្រិយាចិត្តំ បនារុប្បេ** អរូបកិរិយាចិត្តំ បន តេសំ បញ្ចន្នំ ឯវ ច រាសីនំ **អារុប្បក្រិយស្សាបិ** បឋមារុប្បកិរិយំ ទុតិយារុប្បកិរិយស្ស អារម្មណំ ហោតិ, តតិយារុប្បកិរិយំ ចតុត្ថារុប្បកិរិយស្ស អារម្មណំ ហោតិ។ ឥតិ ឆន្នំ រាសីនំ គោចរោ ហោតិយេវ។

៣៥៧-៨. រូបំ ចតុសមុដ្ឋានំ, រូបារម្មណសញ្ញិតំ;
កាមាវចរបុញ្ញស្ស, តថេវ កុសលស្ស ច;
អភិញ្ញាទ្វយចិត្តស្ស, កាមបាកក្រិយស្ស ច។

ទ្វិចក្ខុវិញ្ញាណមនោធាតុទ្វយសន្តីរណត្តយមហាបាកស្ស ច កាមកិរិយស្ស ចាតិ ឯកាទសវិធស្ស កាមកិរិយស្ស ច ឆន្នំ ឯតេសំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។

៣៥៩-៣៦០. **និព្ពានារម្មណំ កាមរូបាវចរតោ** កាមរូបាវចរវសេន សេក្ខានំ ញាណសម្បយុត្តមហាកុសលស្ស, រូបាវចរវសេន បញ្ចមស្ស រូបកុសលស្ស ច កាមរូបកិរិយស្ស ច ខីណាសវានំ វោដ្ឋព្ពនញាណសម្បយុត្តមហាកិរិយស្ស ច បញ្ចមរូបកិរិយស្ស ច **ឧភយស្សាបិ** ចិត្តស្ស អារម្មណំ ហោតិ។ **អបរិយាបន្នតោ ចេវ** លោកុត្តរវសេន ច ឯវ ផលស្ស, កុសលស្ស ច ឯតេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។

៣៦១-២. **នានប្បការកំ សព្ពំ, បញ្ញត្តារម្មណំ បន តេភូមកស្ស បុញ្ញស្ស** មហាកុសលស្ស, សុទ្ធឈានស្ស បញ្ចវិធស្ស រូបកុសលស្ស, បឋមារុប្បតតិយារុប្បកុសលស្ស ច តថេវ អកុសលស្ស ច **រូបារូបវិបាកស្ស** សព្ពស្ស រូបវិបាកស្ស, បឋមារុប្បតតិយារុប្បវិបាកស្ស ច **តេភូមកក្រិយស្ស ច** ហសនវោដ្ឋព្ពនមហាកិរិយស្ស សព្ពស្ស រូបកិរិយស្ស, បឋមារុប្បតតិយារុប្បកិរិយស្ស ចាតិ នវន្នំ បន រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។

៣៦៣-៤. **រូបារម្មណិកា ទ្វេ តុ** ទ្វេ ចិត្តុប្បាទា រូបារម្មណិកា, **ទ្វេ ទ្វេ សទ្ទាទិគោចរា** ទ្វេ ទ្វេ ចិត្តុប្បាទា សទ្ទារម្មណាទិគោចរា, **តយោ** មនោធាតុសង្ខាតា **ចិត្តុប្បាទា** បញ្ចារម្មណិកា នាម មតា ភគវតា។ **ឥធ** ឥមស្មិំ កាមាវចរាធិការេ **ឯកចត្តាលីសេវ** ចិត្តុប្បាទា ឆឡារម្មណិកា មតា។ អយំ កាមាវចរចិត្តានំ អារម្មណក្កមោ។

៣៦៥-៩. **បញ្ចាភិញ្ញា វិវជ្ជេត្វា, រូបារូបា អនាសវា** ឥមេ សព្ពេ ចិត្តុប្បាទា ធម្មារម្មណគោចរា ហោន្តិ។ បឋមារុប្បកុសលំ ទុតិយារុប្បចេតសោ កុសលស្ស អារម្មណំ ហោតិ, ទុតិយារុប្បចេតសោ វិបាកស្ស ច អារម្មណំ ហោតិ, ទុតិយារុប្បចេតសោ កិរិយស្ស ច អារម្មណំ ហោតិ។ ទុតិយារុប្បចេតសោ កិរិយស្ស បឋមារុប្បកុសលារម្មណភាវេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **បឋមារុប្បបាកោយំ, ទុតិយារុប្បចេតសោ** កុសលស្ស ច ទុតិយារុប្បចេតសោ វិបាកស្ស ច ទុតិយារុប្បចេតសោ កិរិយស្ស ច អារម្មណំ ន ហោតិ។ **ហិ** កស្មា? តេសំ ទុតិយារុប្បកុសលវិបាកកិរិយានំ បឋមារុប្បកុសលារម្មណត្តា។ **បឋមំ តុ ក្រិយាចិត្តំ** បឋមំ កិរិយាចិត្តំ បន ទុតិយារុប្បចេតសោ បុញ្ញស្ស អារម្មណំ ន ហោតិ។ ទុតិយារុប្បចេតសោ វិបាកស្ស អារម្មណំ ន ហោតិ។ រូបារូបភវេសុ ហិ ខីណាសវា វិបាកចិត្តានិ ចុតិវសេន សកសកកុសលានំ អារម្មណំ ករោន្តិ។ **បឋមំ តុ ក្រិយាចិត្តំ** បន ទុតិយារុប្បចេតសោ កិរិយស្ស អារម្មណំ ហោតិ។ **ឥតិ** ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ចិត្តានំ អារម្មណុប្បត្តិ **វិភាវិនា** ធីរេន ញេយ្យា។

៣៧០-៣. **បុថុជ្ជនស្ស សេក្ខស្ស, អរូបារម្មណំ ទ្វិធា** ទ្វិប្បការំ កុសលំ **កុសលស្ស** ទុតិយារុប្បកុសលស្ស អារម្មណំ ហោតិ, **តំ** បឋមារុប្បកុសលំ ទុតិយារុប្បវិបាកស្ស អារម្មណំ **សិយា** ភវេយ្យ។ **ខីណាសវស្ស ភិក្ខុស្ស, បឋមារុប្បមានសំ** អារម្មណំ **តិធា** តិប្បការំ ហោតិ។ **ឥតិ** វចនំ មហេសិនា វុត្តំ។ **ក្រិយស្សាបិ** ទុតិយារុប្បកិរិយស្សាបិ បឋមារុប្បកិរិយា អារម្មណំ ហោតិ។ **កុសលម្បិ** បឋមារុប្បកុសលម្បិ ទុតិយារុប្បកិរិយស្ស ច អារម្មណំ ហោតិ។ **កុសលំ** បឋមារុប្បកុសលំ ទុតិយារុប្បវិបាកស្ស អារម្មណំ ហោតិ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បឋមារុប្បមានសំ អារម្មណំ តិធា ហោតិ។ តតិយារុប្បចិត្តម្បិ ចតុត្ថារុប្បចេតសោ កុសលស្ស អារម្មណំ ហោតិ, ចតុត្ថារុប្បចេតសោ វិបាកស្ស ច តំ អារម្មណំ ហោតិ។ **ឯវមេវ** យថា បឋមារុប្បមានសំ អារម្មណំ ទ្វិធា ហោតិ,

ឯវមេវ តថា គតិយារុប្បចិត្តំ អារម្មណំ ទ្វិធា ហោតិ។ យថា បឋមារុប្បមានសំ អារម្មណំ តិធា ហោតិ, **ឯវមេវ** តថា គតិយារុប្បចិត្តំ អារម្មណំ តិធា សិយា។

៣៧៤. យំ យំ បន ឥធារព្ភ ឥធ ឥមស្មិំ អធិការេ យំ យំ គោចរំ អារព្ភ បដិច្ច **យេ យេ** ចិត្តុប្បាទា ជាយន្តិ, **សោ សោ** គោចរោ **តេសញ្ច តេសញ្ច** ចិត្តុប្បាទានំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។

៣៧៥. យោ បន នរោ **ឥមស្ស** អភិធម្មាវតារស្ស កិរ បារំ ទុត្តរំ **ឥធ** ឥមស្មិំ លោកេ ឧត្តរតិ, សោ នរោ អភិធម្មមហណ្ណវេ បារំ ទុត្តរំ ឧត្តរំ ឧត្តរតិ ឯវ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

អារម្មណវិភាគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឆដ្ឋោ បរិច្ឆេទោ។

៧. សត្តមោ បរិច្ឆេទោ

វិបាកចិត្តប្បវត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៧៦. អនន្តញាណេន និរង្គណេន,
គុណេសិនាការុណិកេន តេន;
វុត្តេ វិបាកេ មតិបាដវត្ថំ,
វិបាកចិត្តប្បភវំ សុណាថ។

យេន ជិនេន អនន្តញាណេន និក្កិលេសេន គុណេសិនា ការុណិកេន **តេន** ជិនេន វុត្តេ វិបាកស្មិំ **មតិបាដវត្ថំ** មតិឆេកភាវត្ថាយ **វិបាកចិត្តប្បភវំ** មយា ភណមានំ វិបាកចិត្តប្បវត្តិំ តុម្ហេ សុណាថ។

៣៧៧. ឯកូនតឹស កម្មានិ, បាកា ទ្វត្តឹស ភគវតា ទស្សិតា, កម្មានិ តីសុ ទ្វារេសុ ទិស្សរេ, វិបាកា **ឆសុ** ទ្វារេសុ ទិស្សន្តិ។

៣៧៨-៩. កុសលំ កាមលោកស្មិំ កាមលោកម្ហិ កុសលំ បវត្តេ, បដិសន្ធិយញ្ច **តំតំបច្ចយមាគម្ម** តំតំបច្ចយំ បដិច្ច។ សោ សោ បច្ចយោ តំតំបច្ចយោ, “តតបច្ចយោ”តិ វត្តព្ពេ និគ្គហីតាគមវសេន “តំតំបច្ចយោ”តិ វុត្តំ។ វិច្ឆាកម្មធារយសមាសោយំ។ វិវិធំ ផលំ ទទាតិ។ ឯកាយ ចេតនាយ ឯកា បដិសន្ធិ ភគវតា បកាសិតា។ នានាកម្មេហិ នានា បដិសន្ធិយោ ច ភវន្តិ។

៣៨០-១. តិហេតុកំ តុ យំ កម្មំ តិហេតុកំ យំ កម្មំ បន កាមាវចរសញ្ញិតំ តិហេតុកំ វិបាកំ ទុហេតុញ្ច វិបាកំ អហេតុញ្ច វិបាកំ ទេតិ។ **ទុហេតុកំ តុ យំ កម្មំ** ទុហេតុកំ យំ កម្មំ បន, តំ កម្មំ តិហេតុកំ វិបាកំ ន ទេតិ, អត្តនោ វិបាកំ ទុហេតុញ្ច អហេតុញ្ច ទេតិ។

៣៨២-៣. តិហេតុកេន កម្មេន, បដិសន្ធិ តិហេតុកា ហោតិ, ទុហេតុកាបិ បដិសន្ធិ ហោតេវ, អហេតុកា បដិសន្ធិ នេវ ហោតិ, ឧក្កដ្ឋតិហេតុកកម្មេន តិហេតុកា បដិសន្ធិ, ឱមកតិហេតុកកម្មេន ទុហេតុកា បដិសន្ធិ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ ទុហេតុកេន កម្មេន ទុហេតុកា បដិសន្ធិ, អហេតុកាបិ បដិសន្ធិ ហោតេវ, តិហេតុកា បដិសន្ធិ នេវ ហោតិ។ ឧក្កដ្ឋទុហេតុកកម្មេន ទុហេតុកា បដិសន្ធិ, ឱមកទុហេតុកកម្មេន អហេតុកា បដិសន្ធិ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

៣៨៤. អសង្ខារកម្មំ អសង្ខារវិបាកំ ទេតិ, សសង្ខារវិបាកម្បិ ទេតិ, សសង្ខារកម្មំ សសង្ខារផលំ, តថា អសង្ខារផលំ ទេតិ។

៣៨៥. ឯកាយ ចេតនាយេត្ថ ឯត្ថ ឯតាសុ ចេតនាសុ ឯកាយ កុសលាយ **ចេតនាយ** សោឡសវិធា វិបាកចិត្តានិ ភវន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ជិនោ បកាសយេ។

៣៨៦-៩២. វេទនាបរិវត្តនំ អារម្មណេន ហោតេវ, តទារម្មណចិត្តម្បិ ជវនេន និយាមិតំ, សោមនស្សយុត្តេ កុសលេ ជវនេ ជវិតេ តទារម្មណម្បិ សោមនស្សយុត្តមេវ ហោតីតិ អត្ថោ។ ឧបេក្ខាយុត្តកុសលេបិ ឯសេវ នយោ។ កាមាវចរចិត្តេន **កុសលេនាទិនា** បឋមេន កុសលេន តុល្យេន វិបាកចិត្តេន។ តតិយាវិសេសនំ។ យេន សត្តេន **គហិតា បដិសន្ធិ ចេ** យទិ, **ឥដ្ឋេ ពលវារម្មណេ** មនាបេ អតិមហន្តារម្មណេ តស្ស សត្តស្ស **ចក្ខុស្ស** ចក្ខុបសាទស្ស **អាបាថំ** បាកដភាវំ **អាគតេ** សតិ មនោធាតុយា តាយ ភវង្គស្មិំ **អាវដ្ដិតេ** ភវង្គសោតេ ឆិន្ទិតេ សតិ ចក្ខុវិញ្ញាណកាទីសុ វីថិចិត្តេសុ ជាតេសុ បឋមំ កុសលំ កាមមានសំ ជវនំ ហុត្វា ជាយតេ។ សត្តក្ខត្តុំវារានិ ជវិត្វាន បឋមេ មហាកុសលេ គតេ **តទេវ** តំ ឯវ ឥដ្ឋំ អារម្មណំ កត្វា តេនេវ បឋមមហាកុសលេន សទិសំ តទារម្មណវិបាកចិត្តំ។ **សន្ធិយា តុល្យតោ** បដិសន្ធិយា តុល្យភាវេន **មូលភវង្គន្តិ** មូលភវង្គំ នាម ភគវតា បវុច្ចតេ។ **តញ្ច** តទារម្មណចិត្តំ **សន្តីរណំ** សោមនស្សយុត្តំ សន្តីរណំ ទស្សនំ សម្បដិច្ឆនំ **ឯត្ថ** ឯតស្មិំ វីថិចិត្តេ **គណនូបគចិត្តានិ** គណនំ ឧបគតានិ ចិត្តានិ ចត្តារិ ឯវ ភវន្តិ។

៣៩៣-៤. យទា ហិ ទុតិយំ ចិត្តំ, កុសលំ ជវនំ យទា យស្មិំ កាលេ តស្សេវ សោមនស្សតិហេតុនោ បុគ្គលស្ស ទុតិយំ កុសលំ ចិត្តំ ជវនំ ហោតិ, **តទា** តស្មិំ កាលេ **តេន** ជវនេន តុល្យវិបាកំ តទារម្មណំ។ តស្ស **សន្ធិយា អ**

សមានត្តា តស្ស តទារម្មណចិត្តស្ស សន្ធិយា អសមានត្តា ទ្វេ នាមានិ **អស្ស** វិបាកចិត្តស្ស អនេន វិបាកចិត្តេន **លព្ភរេ** លព្ភន្តិ, “អាគន្តុកភវង្គ”ន្តិ នាមំ “តទារម្មណក”ន្តិ ច នាមំ ឥតិ ទ្វេ នាមានិ លព្ភន្តិ។

៣៩៥-៦. យទា តស្សេវ បុគ្គលស្ស តតិយំ បុញ្ញំ ជវនំ ហោតិ, តទា **តេន** ជវនេន សទិសំ តតិយំ បាកំ តទារម្មណិកំ សិយា។ **ឥទំ** វិបាកចិត្តំ **អាគន្តុកភវង្គន្តិ** អាគន្តុកភវង្គំ នាម ភគវតា វុច្ចតេ, បុរិមានិ ច **បញ្ច** វិបាកចិត្តានិ **ឥមិនា បន** តតិយវិបាកេន បន សទ្ធឹ **ឆ** ចិត្តានិ ហោន្តិ។

៣៩៧-៨. យទា ចតុត្ថំ កុសលំ ជវនំ ហោតិ, តទា **តេន** ជវនេន តុល្យំ ចតុត្ថវិបាកំ តទារម្មណភាវំ **វជេ** គច្ឆេយ្យ។ ចតុត្ថវិបាកំ អាគន្តុកភវង្គំ តទារម្មណនាមកំ ហោតិ, បុរិមានិ ឆ បាកានិ **ឥមិនា** សហ ចតុត្ថបាកេន **សត្ត** ចិត្តានិ ហោន្តិ។

៣៩៩-៤០៣. យទា យស្មឹ កាលេ តស្មឹ ចក្ខុទ្វារេ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណំ បន តថា អាបាថំ អាគច្ឆតិ ច, តទា វុត្តនយេន អាវជ្ជនទស្សនសម្បដិច្ឆនចិត្តេសុ ជាតេសុ **ឥធ** ឥមស្មឹ មជ្ឈត្តារម្មណេ អារម្មណវសេន វេទនា បរិវត្តតិ, តស្មា ឧបេក្ខាសហគតំ សន្តីរណំ មនោ ហោតិ។ ឧបេក្ខាសហគតេសុ ឯវ ចតូសុបិ ជវនេសុ ជវិតេសុ **តេហិ** ជវនេហិ តុល្យានិ ចត្តារិ វិបាកចិត្តានិ ជាយរេ។ **អច្ចន្តំ** ឯកន្តេន **វេទនាយ** ឧបេក្ខាវេទនាយ **បុរិមេហិ** សោមនស្សសហគតេហិ ចិត្តេហិ អសមានត្តា ចត្តារិ ចិត្តានិ នាមតោ បិដ្ឋិភវង្គានិ នាម ហោន្តិ, **បិដ្ឋិភវង្គានិ** សោមនស្សវិបាកានំ បច្ឆាភាគេ ភវង្គានីតិ អត្ថោ។ ឥមានិ ឧបេក្ខាសហគតានិ បញ្ច វិបាកានិ បុរិមេហិ **សត្តហិ** វិបាកេហិ សទ្ធឹ ទ្វាទស វិបាកានិ ភវន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ វិនិទ្ទិសេ។

៤០៤-៦. យថា ចក្ខុទ្វារេ ទ្វាទស វិបាកានិ ហោន្តិ, តថា ឯវំ សោតាទីសុ ទ្វារេសុបិ ទ្វាទស បាកានិ ហោន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ ធីរោ និទ្ទិសេ, ឥមេ មយា វុត្តា វិបាកា សមសដ្ឋិ ភវន្តិ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ឯកាយ ចេតនាយ កម្មេ **អាយូហិតេ** បវត្តិតេ សមសដ្ឋិ វិបាកានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, ឥមស្មឹ វចនេ សំសយោ នត្ថិ។ **គហិតាគ្គហណេនេត្ថ ឯត្ថ** ឯតេសុ វិបាកេសុ គហិតានំ វិបាកានំ អគ្គហណេន ចក្ខុទ្វារេ ទ្វាទស បាកា, សោតវិញ្ញាណាទីនិ ចត្តារិ ចាតិ សោឡស បាកានិ ហោន្តិ។

៤០៧-១១. ឯកេន តិហេតុកកុសលេន អសង្ខារិកេន កម្មេន អាយូហិតេ យថា, **ឯវមេវ** សសង្ខារតិហេតុកកុសលេនាបិ អសង្ខារសសង្ខារឧបេក្ខាសហគតេហិបិ កុសលេហិ កម្មេ **អាយូហិតេ** បវត្តិតេ **តេសំ** តិណ្ណំ កុសលានំ វិបាកេហិ តីហិបិ ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ឯសេវ នយោ បណ្ឌិតេន ជានិតព្ពោ។ **ឥធ** ឥមស្មឹ ឧបេក្ខាសហគតទ្វយេ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តគោចរស្ស វសេន វិបាកចិត្តប្បវត្តិ បឋមំ ទស្សេត្វា **ទស្សេតព្ពាថ បច្ឆា តុ, ឥដ្ឋស្មឹ គោចរេ ឥធ អថ បច្ឆា** មយា វុត្តចិត្តប្បវត្តិតោ បច្ឆាកាលេ បន **ឥធ** ឥមស្មឹ ឥដ្ឋគោចរេ ឯកេកស្មឹ បន ទ្វាទស ទ្វាទស បាកា បណ្ឌិតេន ទស្សេតព្ពា។ **គហិតាគ្គហណេនេត្ថ ឯត្ថ** ឯតេសុ វិបាកេសុ គហិតានំ វិបាកានំ អគ្គហណេន សោឡស បាកចិត្តានិ ហោន្តិ។ **បុព្ពេ** កាលេ មយា វុត្តនយេនេវ **សព្ពំ** វចនំ **អសេសតោ** អសេសភាវេន បណ្ឌិតេន ញេយ្យំ។

៤១២-៤. តិហេតុកេន កម្មេន, បដិសន្ធិ តិហេតុកា ភវតិ, ឥតិ អយំ វារោ **ឯត្តាវតា** ឯត្តកេន វចនេន មយា វុត្តោ។ ឯកំ កម្មំ ឯកស្មឹ ភវេ ឯកំ បដិសន្ធឹ ជនេតិ, **តតោ** បដិសន្ធិតោ **អបរំ** អញ្ញំ ទុតិយំ បដិសន្ធឹ ន ជនេតិ, បវត្តិយំ អនេកានិ វិបាកានិ សញ្ជនេតិ។ **ហិ** សច្ចំ “ឯកំ កម្ម”ន្តិអាទិកំ វចនំ។ **ឯកស្មា ពីជា** ឯកតោ ពីជតោ ឯកំ អង្កុរំ ជាយតិ, **អស្ស** ពីជស្ស ពហូនិ ផលានិ **ហេតុប្បវត្តិតោ** សលិលាទិហេតុប្បវត្តិយា ហោន្តិ។

៤១៥-២១. ទុហេតុកេន កម្មេន, បដិសន្ធិ ទុហេតុកា ហោតិ, **ឥតិ** វចនំ អយំ វារោ **អនុបុព្ពេន** អនុបដិបាដិយា អាគតោ។ **ឥធ** ឥមស្មឹ អធិការេ ទុហេតុកេន បុញ្ញេន សោមនស្សយុត្តេន អសង្ខារិកេន ចិត្តេន កម្មេ អាយូហិតេ បន ទុហេតុកេន សោមនស្សយុត្តកុសលេន តុល្យេន បាកេន យេន សត្តេន គហិតា បដិសន្ធិ ចេ, ឥដ្ឋេ អារម្មណេ តស្ស សត្តស្ស ចក្ខុទ្វារេ អាបាថំ អាគតេ សោមនស្សយុត្តេ ញាណហីនេ កុសលមានសេ តស្មឹ ទុហេតុកេ សត្តក្ខត្តុំ ជវិត្វាន គតេ តំ ឯវ អារម្មណំ កត្វា **តទនន្តរំ** តស្ស ជវនស្ស អនន្តរំ **តំសរិក្ខកំ** តេន ជវនេន សទិសំ ឯកន្តំ អសង្ខារិកមានសំ ជាយតិ។ **តន្តិ** តំ ចិត្តំ **មូលភវង្គន្តិ** មូលភវង្គំ នាម **តទារម្មណមិច្ចបិ** តទារម្មណំ នាម ឧភយម្បិ នាមំ **តស្សេវ នាមំ** តស្ស ចិត្តស្ស ឯវ នាមំ។ **ឥតិ** ឯវំ ឥមិនា បការេន ភគវតា បរិទីបិតំ។ ទុហេតុកេ សសង្ខារេ កុសលេ ជវនេ ជវិតេបិ ច **តំសមំ** តេន ចិត្តេន សទិសំ អាគន្តុកសង្ខាតំ តទារម្មណមានសំ ហោតិ។

៤២២-៩. តថេវ ច តថា ឯវ ច តដ្ឋមជ្ឈត្តគោចរេ **ទុហេតូនំ** ទ្វិន្នំ ឧបេក្ខាយុត្តានំ ជវនានំ អនន្តរំ **តាទិសានិ** តេហិ ជវនេហិ សទិសានិ ទ្វេ តទារម្មណមានសានិ ជាយន្តេ, **តេសំ** តទារម្មណមានសានំ “បិដ្ឋិភវង្គ”ន្តិ នាមំ, “អាគន្តុកភវង្គ”ន្តិ ច នាមំ ហោតិ។ សន្តីរណទ្វយញ្ចេវ ទស្សនំ សម្បដិច្ឆនំ ឥមានិ ទ្វេ ភវង្គានិ ចាតិ **អដ្ឋ** វិបាកា ចក្ខុទ្វារេ ហោន្តិ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បញ្ចសុ ទ្វារេសុបិ ច **អដ្ឋ អដ្ឋ** វិបាកេ កត្វា បវត្តិយំ ចត្តាលីស វិបាកានិ ភវន្តិ។ **គហិតាគ្គហណេនេត្ថ, ចក្ខុទ្វារេ បនដ្ឋ ច ឯត្ថ** ឯតេសុ វិបាកេសុ គហិតានំ វិបាកានំ អគ្គហណេន ចក្ខុទ្វារេ អដ្ឋ ច វិបាកា **សោតឃានាទិនា** វិបាកេន សទ្ធឹ **ទ្វាទស ឯវ** វិបាកានិ ភវន្តិ។ **ឯកាយ ចេតនាយេវំ ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន ឯកាយ ចេតនាយ កម្មេ **អាយូហិតេ** បវត្តិតេ បន សតិ ទ្វាទសេវ វិបាកានិ ភវន្តិ។ **ឥតិ** វចនំ វិជិតកុសលយុទ្ធសង្គាមេន **បកាសិតំ** ទេសិតំ។ **ទុហេតុកត្តយេនាបិ, សេសេន សទិសេន តុ** មយា វុត្តតោ ទុហេតុតោ សេសេន ទុហេតុកត្តយេនាបិ សទិសេន បាកេន **អាទិន្នសន្ធិនោ** គហិតបដិសន្ធិកស្ស សត្តស្ស ឯវំ នយោ **មតោ** កថិតោ និរង្គណេន។ ទុហេតុកេន កម្មេន ទុហេតុកា បដិសន្ធិ ហោតិ។ ឥតិ អយំ វារោ ច **ឯត្តាវតា** ឯត្តកេន វចនេន មយា វុត្តោ។

៤៣០-៨. ទុហេតុកេន កម្មេន អហេតុកា បដិសន្ធិ ហោតិ, ឥតិ អយំ វារោ **អនុបុព្ពេន** បដិបាដិយា អាគតោ។ តេសុ ចតូសុបិ ទុហេតុកេសុ កុសលេសុ ចិត្តេសុ **អញ្ញតរេនេវ** ហេតុកេន កម្មេ **អាយូហិតេ** បវត្តិតេ សតិ **តស្សេវ** ទុហេតុកស្ស កុសលជវនស្ស បាកភូតាយ ឧបេក្ខាសហគតាហេតុកាយ មនោវិញ្ញាណធាតុយា **អាទិន្នបដិសន្ធិនោ** សត្តស្ស **សា** បដិសន្ធិ កម្មសទិសា នាម ន វត្តព្ពា បណ្ឌិតេហិ។ **ហិ** សច្ចំ “បដិសន្ធិ ន វត្តព្ពា”តិអាទិកំ វចនំ។ កម្មំ ទុហេតុកំ ហោតិ, បដិសន្ធិ អហេតុកា ហោតិ។ **តស្ស** ទេហិនោ សត្តស្ស **វុឌ្ឍិមុបេតស្ស** វុឌ្ឍឹ ឧបគតស្ស ចក្ខុទ្វារេ បន តដ្ឋមជ្ឈត្តគោចរេ អាបាថមាគតេ សតិ ទុហេតុកានំ ចតុន្នំ បុញ្ញានំ យស្ស កស្សចិ ជវនស្ស អវសានម្ហិ ឥទំ អហេតុកំ មនោ តទារម្មណភាវេន ជាយតិ។ ឯត្ថ ឯតស្មឹ វចនេ **សំសយោ** សន្ទេហោ នត្ថិ, **តំ** អហេតុកចិត្តំ មូលភវង្គញ្ច តទារម្មណមេវ ច ហោតិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណកាទីសុបិ វីថិចិត្តេសុ ជាតេសុ ឧបេក្ខាសហគតំយេវ សន្តីរណម្បិ ច ហោតិ។ **តេសុ ឯកំ បបេត្វាន, គហិតាគ្គហណេនិធ តេសុ** ទ្វីសុ សន្តីរណតទារម្មណកិច្ចេសុ វិបាកេសុ **ឯកំ** សន្តីរណកិច្ចំ តទារម្មណកិច្ចំ តំ ចិត្តំ បបេត្វា គហិតានំ វិបាកានំ អគ្គហណេន ឥធ តដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណេ គណនូបគចិត្តានិ តីណិយេវ ភវន្តិ។

៤៣៩-៤១. ឥដ្ឋេ អារម្មណេ ចក្ខុ-ទ្វារេ អាបាថមាគតេ តទា សន្តីរណញ្ចេវ សោមនស្សយុត្តំយេវ ហោតិ, តទារម្មណមានសញ្ច សោមនស្សយុត្តំយេវ ហោតិ, **តេសុ** សន្តីរណតទារម្មណកិច្ចេសុ វិបាកេសុ **ឯកេកំ** សន្តីរណកិច្ចំ, តទារម្មណកិច្ចំ វា ចិត្តំ គហេត្វា បុរិមានិ ច តីណិ ចត្តារិ ឯវ វិបាកានិ ភវន្តិ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បញ្ចសុ ទ្វារេសុបិ ចត្តារិ ចត្តារិ វិបាកចិត្តានីតិ បវត្តិយំ វិបាកានិ វីសតិ ចិត្តានិ ហោន្តិ។

៤៤២-៨. ចក្ខុទ្វារេ តុ ចត្តារិ, គហិតាគ្គហណេនិធ គហិតានំ វិបាកានំ អគ្គហណេន ចក្ខុទ្វារេ បន ចត្តារិ វិបាកានិ **ឥធ** ឥមស្មឹ ឥដ្ឋារម្មណេ **សោតឃានាទិនា** វិបាកេន សទ្ធឹ អហេតុកំ អដ្ឋកំ ហោតិ ឯវ។ អហេតុកបដិសន្ធិស្ស សត្តស្ស ទុហេតុកំ, តិហេតុកំ វា តទារម្មណំ **ន ភវេ** ន ភវេយ្យ, **ទុហេតុបដិសន្ធិនោ** សត្តស្ស តិហេតុកំ តទារម្មណំ ន ភវេ។ **ជាតា សុគតិយំ យេន, បាកេន បដិសន្ធិ តុ** សុគតិយំ យេន បាកេន បដិសន្ធិ ជាតា, **តេន** វិបាកេន តុល្យម្បិ, ហីនំ វា តេសំ តទារម្មណំ ភវេយ្យ។ **មនុស្សលោកំ សន្ធាយ, វុត្តញ្ចាហេតុកដ្ឋកំ** សុគតិយំ អហេតុកដ្ឋកញ្ច មនុស្សលោកញ្ច សន្ធាយ បដិច្ច ការណំ កត្វា មយា វុត្តំ។ ចតូសុបិ **អបាយេសុ** បន អបេតោ អយោ បតិដ្ឋា ឯតេហីតិ អបាយោ, តេសុ។ បវត្តេ អហេតុកំ អដ្ឋកំ អាបាយិកេហិ លព្ភតិ។ **ថេរោ នេរយិកានំ តុ, ធម្មំ ទេសេតិ វស្សតិ** ថិរោ ថិរការធម្មោ យស្មឹ អត្ថីតិ ថេរោ, ទុតិយអគ្គសាវកភូតោ ឥទ្ធិមា មោគ្គល្លានត្ថេរោ **នេរយិកានំ** និរយេ ជាតានំ សត្តានំ ធម្មំ ទេសេតិ វស្សតិ, “ឧច្ឆង្គេ មំ និសីទិត្វា”តិអាទីសុ វិយ ទេវំ វស្សាបេតីតិ អត្ថោ។ គន្ធំ វាយុញ្ច មាបេតិ យទា, តទា បន តេសំ នេរយិកានំ សត្តានំ តេហិ នេរយិកសត្តេហិ ថេរំ ទិស្វា, ធម្មញ្ច សុត្វា, គន្ធញ្ច ឃាយិត្វា **ជលំ** ឧទកញ្ច **បិវតំ** បិវន្តានំ មុទុំ វាយុញ្ច តេហិ **ផុសតំ** ផុសន្តានំ តេសំ នេរយិកសត្តានំ ចក្ខុវិញ្ញាណកាទីនិ បញ្ចបិ **បុញ្ញជានិ ឯវ** កុសលវិបាកានិ ឯវ សន្តីរណទ្វយំ **បុញ្ញជំ ឯវ** កុសលវិបាកំ ឯវ បុញ្ញជា ឯវ ឯកា មនោធាតុ ឥតិ អដ្ឋកំ ហោតិ។

៤៤៩-៥០. អយំ តាវ កថា “ចក្ខុវិញ្ញាណកាទីនិ បុញ្ញជានេវា”តិអាទិកា អយំ កថា ឥដ្ឋឥដ្ឋមជ្ឈត្តគោចរេ កាមាវចរេ បុញ្ញានំ ជវនានំ វសេន មយា វុត្តា។ **តទារម្មណចេតសោ** តទារម្មណចិត្តស្ស យំ និយមត្តំ “តទារម្មណមានសំ ជវនេន និយាមិត”ន្តិអាទិវចនេន មយា វុត្តំ, **តំ** និយមត្តំ កុសលំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សោមនស្សយុត្តេ កាមាវចរកុសលេ ជវិតេ តទារម្មណម្បិ សោមនស្សយុត្តមេវ ហោតិ, ឧបេក្ខាយុត្តេ កាមាវចរកុសលេ ជវិតេ តទារម្មណម្បិ ឧបេក្ខាយុត្តមេវ ហោតិ, នេតំ អកុសលេ ឧបេក្ខាយុត្តេ វិចិកិច្ឆាទិកេ អកុសលេ ជវនេ បន ជវិតេ សោមនស្សយុត្តម្បិ តទារម្មណំ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ **ឥតិបិ** វចនំ អាចរិយេន ទីបិតំ។

៤៥១-៧. ឥធ ឥមស្មឹ អធិប្បាយេ អកុសលចិត្តេសុ សោមនស្សយុត្តេសុ ចតូសុបិ ឥដ្ឋេ អារម្មណេ **តេសុ** ចិត្តេសុ ជវិតេសុ សោមនស្សយុត្តា អហេតុមនោវិញ្ញាណធាតុ **តទនន្តរំ** តេសំ អកុសលជវនានំ អនន្តរំ តទារម្មណភាវេន ជាយតិ។ ឧបេក្ខាយុត្តេសុ ឆសុ អកុសលចិត្តេសុ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ គោចរេ ជវិតេសុ បុញ្ញជា ឧបេក្ខាសហគតា អហេតុមនោវិញ្ញាណធាតុ ឯវ **តទនន្តរំ** វា តេសំ ឧបេក្ខាសហគតានំ ឆន្នំ អកុសលជវនានំ អនន្តរំ តទារម្មណភាវេន ជាយតិ។ **ឥដ្ឋារម្មណយោគស្មឹ** ពុទ្ធរូបាទិឥដ្ឋារម្មណយោគស្មឹ **កង្ខតោ** "ពុទ្ធោ នុ ខោ, នោ ពុទ្ធោ"តិ កង្ខន្តស្ស សត្តស្ស **ឧទ្ធតស្ស** វា សត្តស្ស តទារម្មណមានសំ សោមនស្សយុត្តំ អហេតុកំ វិបាកំ ហោតិ បិដ្ឋិភវង្គំ។ **សោមនស្សយុតេ ចិត្តេ, ជវនេ ជវិតេ បន** សោមនស្សយុត្តា ឯវ បញ្ច តទារម្មណមានសា បណ្ឌិតេន គវេសិតព្ពា។ ឧបេក្ខាសហគតេ ចិត្តេ ជវនេ បន ជវិតេ សតិ ឧបេក្ខាសហគតា ឆ ច តទារម្មណ មានសា បណ្ឌិតេន គវេសិតព្ពា។

៤៥៨-៦៣. តិហេតុសោមនស្សេន, អាទិន្នបដិសន្ធិនោ សត្តស្ស ឈានតោ បរិហីនស្ស វិប្បដិសារិនោ តំ ឈានំ **បច្ចវេក្ខតោ** បច្ចវេក្ខន្តស្ស ទោមនស្សយុត្តំ ចិត្តំ ហោតិ។ **តស្ស** ទោមនស្សស្ស អនន្តរំ កឹ មានសំ ជាយតេ, ត្វំ ទោមនស្សយុត្តជវនស្ស អនន្តរមានសំ **ព្រូហិ** កថេហិ។ **បដ្ឋានេ បដិសិទ្ធា ហិ** ទោមនស្សស្សានន្តរំ សោមនស្សស្ស ឧប្បត្តិ **បដ្ឋានេ បដិសិទ្ធា** បដ្ឋានប្បករណេ ភគវតា និវារិតា, **អស្ស** សោមនស្សស្ស វា អនន្តរំ ទោមនស្សស្ស ឧប្បត្តិ បដ្ឋានេ បដ្ឋានប្បករណេ បដិសិទ្ធា ភគវតា និវារិតា។ **មហគ្គតំ បនារព្ភ** មហគ្គតំ បដិច្ច ជវនេ ជវិតេបិ ច តទារម្មណមានសំ **តត្ថេវ** តស្មឹ បដ្ឋានេ ឯវ **បដិសិទ្ធំ** ភគវតា និវារិតំ។ **តស្មា** ការណា ភវង្គបាតោ វា តទារម្មណមេវ វា ន ហោតិ។ **កឹ នុ កាតព្ពំ** តេសំ ភវង្គតទារម្មណានំ អភាវេ ការណំ យំ កាតព្ពំ, អម្ហេហិ តំ ការណំ កឹ នុ បុច្ឆាម, តំ តទត្ថំ អាភិធម្មិកភាវេន អាភិធម្មិក តំ ការណំ **វទ** វទាហិ។ ឧបេក្ខា សហគតាហេតុមនោវិញ្ញាណធាតុ បុញ្ញាបុញ្ញវិបាកា តទារម្មណិកា **សិយា** ភវេយ្យ។

៤៦៤-៧. ឥមស្ស តទារម្មណស្ស អាវជ្ជនំ កឹ នត្ថិ? **តំ** តទារម្មណមានសំ **កថំ** កេន បការេន ជាយតេ? **ភវង្គអាវជ្ជនានំ** ចិត្តានំ កឹ អាវជ្ជនមត្ថំ? មគ្គស្ស អនន្តរស្ស ច ផលស្សាបិ កឹ អាវជ្ជនំ នត្ថិ? **និរោធា ច** និរោធតោ វុដ្ឋហន្តស្ស ភិក្ខុនោ ផលចិត្តស្ស វាតិ មយា សុតំ, **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន អាវជ្ជនំ នត្ថិ។ **វិនា អាវជ្ជនេនាបិ, ហោតុ ជាយតុ មានសំ** ចិត្តំ អាវជ្ជនេន វិនា អាវជ្ជនំ វជ្ជេត្វា ហោតុ ជាយតុ, **កិមស្សារម្មណំ** អស្ស តទារម្មណមានសស្ស កឹ អារម្មណំ, បណ្ឌិត, ត្វំ អារម្មណំ យទិ ជានាសិ, តំ អារម្មណំ **ព្រូហិ** មយ្ហំ កថេហិ។ **វិនា អារម្មណេនេតំ ឯតំ** មានសំ **អារម្មណេន វិនា** អារម្មណំ វជ្ជេត្វា ន ជាយតិ។ **ហិ** សច្ចំ "វិនា អារម្មណេនេត"ន្តិអាទិកំ វចនំ, តទារម្មណមានសំ យទា ទោមនស្សយុត្តំ ជវនំ មហគ្គតារម្មណំ ជវតិ, តទា តស្មឹយេវ ជវនចិត្តក្ខណេ **បរិត្តេសុ** កាមាវចរារម្មណេសុ **យំ កិញ្ចិ** បរិត្តារម្មណំ **អារព្ភ** បដិច្ច ជាយតិ។

៤៦៨-៧៣. ឧតុពីជនិយាមោ ច ឧតុនិយាមោ ពីជនិយាមោ ច **កម្មធម្មនិយាមតា ច** កម្មនិយាមតា ច សីលាទិបារមីធម្មនិយាមតា ច ចិត្តស្ស និយាមោ ចាតិ បញ្ច និយាមតា បណ្ឌិតេន ញេយ្យា។ **តត្ថ** តេសុ បញ្ចសុ និយាមេសុ សព្ពេសំ បន រុក្ខានំ ឯកប្បហារេន ផលបុប្ផាទិធារណំ ឧតុ, អយំ ឧតុនិយាមតា។ **តេសំ តេសំ តុ ពីជានំ, តំតំតុល្យផលុព្ភវោ** តេសំ តេសំ ពីជានំ បន តេហិ តេហិ ពីជេហិ តុល្យានម្បិ សស្សានំ ផលានំ ឧប្បត្តិ, អយំ ពីជនិយាមតា ។ **មត្ថកេ នាឡិកេរស្ស** នាឡិកេរផលស្ស មត្ថកេ **ឆិទ្ទត្តំ** ឆិទ្ទភាវោ, អយំ **ពីជជោ** ពីជតោ ជាតោ និយាមោ។ តិហេតុកកម្មំ តិហេតុកញ្ច វិបាកំ ទុហេតុកញ្ច វិបាកំ អហេតុកញ្ច វិបាកំ យតោ យំ កម្មំ ទេតិ, អយំ កម្មនិយាមតា។ **ពោធិសត្តស្ស ជាតិយំ** ជិនង្កុរស្ស ជាតិក្ខណេ មេទនីកម្បនាទិកំ អនេកវិសេសត្តំ, អយំ សីលាទិបារមីធម្មនិយាមតា។ តេន គោចរេន បសាទស្មឹ ឃដ្ដិតេ សតិ **ឥធ** ឥមស្មឹ ចិត្តវីថិយំ **អាវជ្ជនាទីនំ** ចិត្តានំ ឧប្បត្តិ, អយំ ចិត្តនិយាមតា។

៤៧៤. យោ បុគ្គលោ **ធីរោ** ធីរសម្បន្នោ គុណសម្បន្នោ វិត្ថិត្តុបាយោ **មោហន្ធការាបគមំ** អន្ធការមនិស្សាយ អវិជ្ជានិស្សរណំ **យទិច្ឆេ** សចេ ឥច្ឆេយ្យ, សោ ធីរោ **ឥមំ** អភិធម្មាវតារប្បករណំ **អន្ធជនានំ** អន្ធ សទិសពាលជនានំ **ហទយន្ធការំ វិទ្ធំសនំ** អន្ធការសន្និស្សិតស្ស យស្ស ហទយស្ស វិទ្ធំសនករំ **ជលន្តំ ទីបំ** ជល មានំ ទីបំ។ **បយត្តោ**តិ បការេន យតតិ វីរិយំ ករោតីតិ បយត្តោ, **សតតំ** សព្ពទា **សិក្ខេថ** សជ្ឈាយនធារណចិន្តនវសេន សិក្ខេយ្យ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

វិបាកចិត្តប្បវត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តមោ បរិច្ឆេទោ។

៨. អដ្ឋមោ បរិច្ឆេទោ

បកិណ្ណកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤៧៥ ឥទានិ បន សព្ពេសំ, ឯតេសំ មានសំ មយា;
ប៉ាដវត្ថាយ ភិក្ខូនំ, កថយតិ បកិណ្ណកំ។

ឥទានិ បន កាលេ **ឯតេសំ** តិហេតុកទ្វិហេតុកអហេតុកានំ **សព្ពេសំ** បុគ្គលានំ បកិណ្ណកំ មានសំ **ភិក្ខូនំ បាដវត្ថាយ** ភិក្ខូនំ ឆេកភាវត្ថាយ មយា កថីយតេ ឧច្ចតេ។

៤៧៦-៨៥. បន្ថមក្កដកោ ឧណ្ណនាភិ បន្ថមក្កដកោ នាម បញ្ចសុ ទិសាសុ តស្ស សុត្តំ បសារេត្វា ជាលមជ្ឈេ និបជ្ជតិ។ **បឋមាយ ទិសាយេត្ថ ឯត្ថ** ឯតាសុ ទិសាសុ បឋមាយ ទិសាយ បសារិតេ សុត្តេ បាណកេន បដង្គេន វា មក្ខិកាយ វា ឃដ្ដិតេ សតិ សា ឧណ្ណនាភិ កិញ្ចិ **ចលិត្វា** ផន្ទនំ កត្វា និបន្នដ្ឋានតោ **សុត្តានុសារេន** សុត្តំ អនុសារេត្វា តស្ស បាណកស្ស **យូសំ** យូសសង្ខាតំ សោណិតំ បិវតិ។ បុនាគន្ត្វា **តត្ថេវ** តស្មិំ ជាលមជ្ឈេយេវ យថាសុខំ និបជ្ជតិ, យថា បឋមាយ ទិសាយ ចលនាទិកំ កិរិយំ ករោតិ, ឯវមេវ ទុតិយាទីសុ ចតូសុ ទិសាសុ ចលនាទិកំ កិរិយំ ករោតិ, ឯវំ បញ្ចសុ ទិសាសុ សុត្តំ វិយ បញ្ច បសាទា បណ្ឌិតេន ទដ្ឋព្ពា, មជ្ឈេ មក្កដកោ វិយ ច ចិត្តំ បន បណ្ឌិតេន ទដ្ឋព្ពំ។ **បាណកាទីហិ** ឧទ្ទកតិរច្ឆានេហិ តស្ស សង្ឃដ្ដនា វិយ អារម្មណេ បន បសាទានំ សង្ឃដ្ដនា បណ្ឌិតេន ទដ្ឋព្ពា។ ជាលមជ្ឈេ និបន្នាយ ឧណ្ណនាភិយា តំ ចលនំ វិយ បសាទេ ឃដ្ដេតីតិ **បសាទឃដ្ដនំ**, កិំ តំ? អារម្មណំ។ **តត្ថ** តិស្សំ វីថិយំ បសាទឃដ្ដនំ អារម្មណំ គហេត្វា មនោធាតុកិរិយាចិត្តំ ភវង្គំ អាវដ្ដេតីតិ **ភវង្គាវដ្ដនំ** មតំ ភគវតា។ **តស្ស** បន្ថមក្កដកស្ស **សុត្តានុសារំ** សុត្តំ អនុគមនំ វិយ វីថិចិត្តប្បវត្តនំ បណ្ឌិតេន ទដ្ឋព្ពំ។ សីសេ បន វិជ្ឈិត្វា **អស្ស** មក្កដស្ស យូសបានំ វិយ ជវនស្ស ចិត្តស្ស អារម្មណេសុ បវត្តនំ បណ្ឌិតេន ទដ្ឋព្ពំ។ បុន អាគន្ត្វា សុត្តជាលមជ្ឈេ និបជ្ជនំ យថា **វត្ថុំយេវ** ហទយវត្ថុំ ឯវ និស្សាយ ចិត្តស្ស បរិវត្តនំ បណ្ឌិតេន ទដ្ឋព្ពំ។

៤៨៦-៩៣. ឥទំ តុ បន ឱបម្មំ, អត្ថំ ទីបេតិ កិំ តុ ហិ ឥទំ ឱបម្មំ កំ អត្ថំ **ទីបេតិ** បកាសេតិ? បឋមំ បសាទេ អារម្មណេន ឃដ្ដិតេ សតិ **បសាទវត្ថុតោ** បសាទោ វត្ថុ និស្សយោ ឯតស្សាតិ បសាទវត្ថុ, ចិត្តំ, តតោ បសាទវត្ថុតោ, បឋមំ ឯវ វត្ថុសន្និស្សិតំ ភវង្គសង្ខាតំ **មនោ** ជាយតិ, ឥតិបិ អត្ថោ តេន ឱបម្មេន ទីបិតោ។ ឯកេការម្មណំ ទ្វីសុ ទ្វីសុ ទ្វារេសុ **សព្ពសោ** សព្ពប្បការេន បន អាបាថំ អាគច្ឆតិ, អយមត្ថោបិ **តេន** ឱបម្មេន ទីបិតោ "ទ្វីសុ ទ្វីសុ ទ្វារេសូ"តិ, ឯកំ រូបារម្មណំ ឯកស្មិំយេវ ខណេ ចក្ខុទ្វារេ, មនោទ្វារេ ចាតិ ទ្វីសុ ទ្វារេសុ អាបាថំ អាគច្ឆតីតិ អត្ថោ។ សោតទ្វារាទីសុបិ ឯសេវ នយោ ញេយ្យោ។ រូបំ ចក្ខុបសាទម្ហិ ឃដ្ដេត្វា **តង្ខណេ បន** តស្ស ខណេ បន តថា មនោទ្វារេ បន អាបាថំ អាគច្ឆតិ, ភវង្គចលនស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **ន សំសយោ** ឯតស្មិំ វចនេ សំសយោ នត្ថិ។ **យថា ខគោ** យថា សកុណោ។ **ហិ** សច្ចំ មយា វុត្តំ វចនំ។ **រុក្ខគ្គេ** រុក្ខកោដិយំ និលីយន្តោវ សាខិនោ សាខំ ឃដ្ដេតិ, តស្ស ឆាយា **ភូមិយំ** បថវិយំ **ផរតិ** បដិហញ្ញតិ។ **ឥធា**តិ និបាតោ។ សាខាយ សកុណេន ឃដ្ដនំ ភូមិយំ ឆាយាផរណាបិ ច អបុព្ពំ អចរិមំ ឯកក្ខណស្មិំយេវ **ជាយរេ** ជាយន្តិ។ ឯវមេវ បន រូបស្ស, បសាទស្ស ច ឃដ្ដនំ, តថេវ **អត្ថតោ** អត្ថវសេន ភវង្គចលនស្សាបិ **បច្ចយត្តេន** បច្ចយភាវេន មនោទ្វារេ អាបាថំ អាគមនំ អបុព្ពំ អចរិមំ ឯកក្ខណេយេវ ហោតិ។

៤៩៤-៧. តតោ បរំ ភវង្គសោតំ ឆិន្ទិត្វា **ចក្ខុទ្វារេ** ចក្ខុបសាទេ យថាក្កមំ អាវជ្ជនេ សមុប្បន្នេ, ទស្សនេ សមុប្បន្នេ, សម្បដិច្ឆនេ សមុប្បន្នេ, សន្តីរណេ សមុប្បន្នេ, តថា វោដ្ឋព្ពនេ ច សមុប្បន្នេ កុសលំ ជវនចិត្តំ ជវតិ, តថា អកុសលមេវ ចិត្តំ ជវតិ។ សោតទ្វារាទីសុបិ សទ្ទាទីនំ អារម្មណានំ ឃដ្ដនេ ឯសេវ នយោ អវិសេសេន វិញ្ញុនា វិញ្ញេយ្យោ។ ឯតស្ស អត្ថស្ស ទីបនេ **ទោវារិកោបមាទីនិ** វចនានិ **ឧទ្ធរិត្វា** តតោ បករណតោ នីហរិត្វា **ឯត្ថ** ឯតស្មិំ វីថិយាធិការេ វិញ្ញុនា ទស្សេតព្ពានិ។

៤៩៨-៩. អសម្ភេទេន ចក្ខុស្សាតិ តស្សាបិ ចក្ខុ អសម្ភិន្នំ ហោតិ។ ជីវិតា និរុទ្ធម្បិ បិត្តេន វា សេម្ហេន វា រុហិរេន វា បលិពុទ្ធំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ អសក្កោន្តំ សម្ភិន្នំ នាម, សក្កោន្តំ អសម្ភិន្នំ នាម ហោតិ។ តេន ចក្ខុបសាទស្ស អសម្ភិន្នេន រូបាបាថគមនេន អាលោកសន្និស្សយេនាបិ។ តេន តិវិធេន បច្ចយេន **សមនក្ការហេតុនា** បញ្ចទ្វារាវជ្ជនបច្ចយេន សហ បវត្តនេន។ ឯតេហិ បន ចតូហិ បច្ចយេហិ សំ ឯកតោ ឥន្ទិ បវត្តន្តីតិ សមេតា, **សមេតេហិ** សហគតេហិ សមាគមំ ឯកីភាវំ អាគតេហិ, តំ **ចក្ខុវិញ្ញាណំ** ចក្ខុបសាទនិស្សិតំ វិញ្ញាណំ សម្បយុត្តេហិ ចេតសិកេហិ សហ ជាយតេ។

៥០០-១. អសម្ភេទេន សោតស្ស សោតបសាទស្ស អសម្ភិន្នេន **សទ្ទាបាថគមេន ច** សទ្ទស្ស អាបាថគមនេន ច។ អាកាសនិស្សយេនាបិ បិហិតកណ្ណច្ឆិទ្ទស្ស សោតវិញ្ញាណំ នុប្បជ្ជតិ។ តេន តិវិធេន បច្ចយេន។ **សមនក្ការហេតុនា** បញ្ចទ្វារាវជ្ជនបច្ចយេន សហ បវត្តេន។ ឯតេហិ បន ចតូហិ បច្ចយេហិ **ស មេតេហិ** សហគតេហិ សមាគមំ ឯកីភាវំ អាគតេហិ តំ សោតវិញ្ញាណំ សម្បយុត្តេហិ សហ ជាយតិ។

៥០២-៣. អសម្ភេទេន ឃានស្ស ឃានបសាទស្ស អសម្ភិន្នេន **គន្ធាបាថគមេន ច** គន្ធស្ស អាបាថគមនេន ច។ **វាយោសន្និស្សយេនាបី**តិ ឃានពិលម្ហិ បវិសន្តេន វាយុនាតិ អត្ថោ។ តេន តិវិធេន បច្ចយេន។ **សមនក្ការហេតុនា** បញ្ចទ្វារាវជ្ជនបច្ចយេន សហ បវត្តេន។ ឯតេហិ បន ចតូហិ បច្ចយេហិ **ស មេតេហិ** សហគតេហិ សមាគមំ ឯកីភាវំ អាគតេហិ តំ ឃានវិញ្ញាណំ សម្បយុត្តេហិ សហ ជាយតិ។

៥០៤-៥. អសម្ភេទេន ជិវ្ហាយ ជិវ្ហាយ អសម្ភិន្នេន **រសាបាថគមេន ច** រសស្ស អាបាថគមនេន ច។ **អាបោសន្និស្សយេនាបី**តិ ជិវ្ហាតេមនំ អាបំ លទ្ធា ច ឧប្បជ្ជតិ, តេន វិនា សុក្ខខាទនីយេ ជិវ្ហាយ សាយិតេបិ ជិវ្ហាវិញ្ញាណំ នុប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ តេន តិវិធេន បច្ចយេន។ **សមនក្ការហេតុនា** បញ្ចទ្វារាវជ្ជនបច្ចយេន សហ បវត្តេន។ ឯតេហិ បន ចតូហិ បច្ចយេហិ **សមេតេហិ** សហគតេហិ សមាគមំ ឯកីភាវំ អាគតេហិ តំ ជិវ្ហាវិញ្ញាណំ សម្បយុត្តេហិ សហ ជាយតិ។

៥០៦-៧. កាយបសាទស្ស អសម្ភេទេន ផោដ្ឋព្ពស្ស អាបាថគមនេន ច។ **បថវីនិស្សយេនាបី**តិ តេន វិនា កាយទ្វារម្បីតិ ពហិទ្ធា មហាភូតារម្មណំ អជ្ឈត្តិកំ កាយបសាទំ ឃដ្ដេត្វា បសាទបច្ចយេសុ មហាភូតេសុ បដិហញ្ញតិ។ តេន តិវិធេន បច្ចយេន។ **សមនក្ការហេតុនា** បញ្ចទ្វារាវជ្ជនបច្ចយេន សហ បវត្តេន។ ឯតេហិ បន ចតូហិ បច្ចយេហិ **សមេតេហិ** សហគតេហិ សមាគមំ ឯកីភាវំ អាគតេហិ តំ កាយវិញ្ញាណំ សម្បយុត្តេហិ សហ ជាយតិ។

៥០៨-៩. អសម្ភេទា មនស្សាបីតិ **មន**ន្តិ ភវង្គចិត្តំ។ តំ និរុទ្ធម្បិ អាវជ្ជនចិត្តស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ អសមត្ថំ មន្ទតមគតមេវ វត្តមានម្បិ សម្ភិន្នំ នាម ហោតិ។ អាវជ្ជនស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ សមត្ថំ អសម្ភិន្នំ នាម។ មនស្ស អសម្ភេទេន ធម្មស្ស អាបាថគមនេន ច **វត្ថុសន្និស្សយេន** ហទយវត្ថុសន្និស្សយេន។ តេន តិវិធេន បច្ចយេន។ **សមនក្ការហេតុនា** មនោទ្វារាវជ្ជនេន សហ បវត្តេន។ ឯតេហិ បន ចតូហិ បច្ចយេហិ **សមេតេហិ** សហគតេហិ សមាគមំ ឯកីភាវំ អាគតេហិ **តំ មនោវិញ្ញាណំ** តំ មនោវិញ្ញាណសង្ខាតំ ជវនចិត្តំ សម្បយុត្តេហិ សហ ជាយតេ។

៥១០-១១. មនោ ភវង្គចិត្តំ នាម វិភាវិនា វេទិតព្ពំ។ **អាវជ្ជនក្រិយាចិត្តំ** អាវជ្ជនកិរិយាចិត្តទ្វយំ សមនក្ការោ នាម វិភាវិនា សញ្ញិតំ។ វត្ថុសន្និស្សយេន ឥតិ **អយំ** បាឋោ **សព្ពត្ថ** សព្ពេសុ ភវេសុ ន គច្ឆតិ។ បញ្ចហិ ខន្ធេហិ វោការោ វោកិណ្ណោតិ **បញ្ចវោការោ**, បញ្ចវោការភវំ **សន្ធាយ** ការណំ កត្វា “វត្ថុសន្និស្សយេនា”តិ អយំ បាឋោ បន កថិតោ មយា, បញ្ចវោការភវោ នាម កាមរូបភវោ, អរូបភវោ ចតុវោការភវោ នាម, អសញ្ញីភវោ ឯកវោការភវោ នាម។ អយំ បាឋោ ចតុវោការអរូបភវំ សន្ធាយ ន កថិតោតិ អត្ថោ។ វត្ថុស្ស រូបត្តា អរូបភវេ កថំ វត្ថុសន្និស្សយោ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។

៥១២-៤. បដិសន្ធាទិចិត្តានិ, សព្ពានេកូនវីសតិ ហោន្តិ, កាមាវចរេសុ ទស, រូបេសុ បញ្ច, អរូបីសុ ចត្តារិ, សព្ពានិ បដិសន្ធិចិត្តានិ ឯកូនវីសតិ ហោន្តិ។ **កម្មំ** នាម កុសលាកុសលចេតនា។ **កម្មនិមិត្តំ** នាម រូបាទិ បញ្ចារម្មណានិ បញ្ញត្តិ ច មហគ្គតចិត្តញ្ច។ តថា **គតិនិមិត្តកំ** នាម កប្បរុក្ខាទយោ, អកុសលបក្ខេ រូបាទិ អារម្មណភូតា លោហកុម្ភាទយោ ច។ ឥតិ ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន **តេសំ** បដិសន្ធាទិចិត្តានំ អារម្មណំ តិវិធំ ភគវតា ឧទីរិតំ។ **កាមាវចរសន្ធីនំ បរិត្តារម្មណំ** កាមាវចរារម្មណំ ភគវតា មតំ។ **បច្ចុប្បន្នំ** រូបាទិបញ្ចារម្មណំ, គតិនិមិត្តំ បញ្ចារម្មណញ្ច បច្ចុប្បន្នញ្ច ហោតិ។ **អតីតំ វា** កម្មំ កុសលាកុសលចេតនា អតីតាយេវ, ន បច្ចុប្បន្នា។ **អនាគតំ** អារម្មណំ នត្ថិ។

៥១៥-២៦. អដ្ឋេវ ច មហាវិបាកា, តីណិ សន្តីរណានិ ចាតិ ឯកាទសវិធំ ចិត្តំ តទារម្មណសញ្ញិតំ។ ឯកាទសវិធេ ចិត្តេ តទារម្មណសញ្ញិតេ **បុញ្ញវិបាកានិ** កុសលវិបាកា ទស ហោន្តិ, **អបុញ្ញជំ** អកុសលវិបាកំ បន ឯកំ ហោតិ។ មហាវិបាកា រូបារូបភវទ្វយេ ន ជាយន្តិ, កាមរូបភវេ សន្តីរណត្តយំ ហោតិ។ យានិ តទារម្មណចិត្តានិ **សត្ថុនា** ជិនេន វុត្តានិ, **តេសុ** តទារម្មណចិត្តេសុ **ឯកម្បិ** តទារម្មណចិត្តំ រូបារូបភវទ្វយេ តទារម្មណំ ហុត្វា កទាចិបិ នប្បវត្តតិ។ **កស្មា** ការណា? **តត្ថ** តស្មឹ រូបារូបភវទ្វយេ “តទារម្មណំ ន ហោតី”តិ វចនំ ចោទកោ ភវេយ្យ, ពីជស្សាភាវតោ បន ន ហោតីតិ បរិហារោ។ អកាមាវចរារម្មណេ **អកាមាវចរធម្មេ** ឥទំ តទារម្មណមានសំ នេវ អនុពន្ធតិ។ **ហិ** កស្មា ការណា? **បរិត្តារម្មណត្តា ច ឯកន្តេន** អវស្សំ តទារម្មណមានសស្ស

កាមាវចរារម្មណត្តា ច តថា អបរិចិតត្តា ច សព្ពទា នានុពន្ធតិ។ តញ្ហិ យថា បិតរំ វា បិតុសទិសំ វា ញាតី អនុពន្ធន្តោបិ គរុណទារកោ ឃរទ្វារន្តរវីថិចតុក្កាទិម្ហិ បរិចិតេយេវ ទេសេ អនុពន្ធតិ, ន អរញ្ញំ វា យុទ្ធភូមឹ វា គច្ឆតិ, ឯវំ កាមាវចរេ ធម្មេ អនុពន្ធន្តម្បិ មហគ្គតលោកុត្តរធម្មមារព្ភ បវត្តមានេ ធម្មេ នានុពន្ធតិ។ យស្មា ចស្ស សព្ពោ កាមាវចរបាកោ ច កិរិយាមនោធាតុ កិរិយាអហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ សោមនស្សសហគតា ឥមេ ធម្មា បរិត្តារម្មណាតិ ឯវំ អច្ចន្តំ បរិត្តមេវ អារម្មណំ វុត្តំ, តស្មា ចេតំ មហគ្គតលោកុត្តរារម្មណេ កាមាវចរធម្មេបិ នានុពន្ធតីតិ វេទិតព្ពំ។

៥២៧-៣២. **កី តេន យុត្តិវាទេន, វុត្តំ អដ្ឋកថាសុ ហិ** “ជនកំ តេន តុល្យ”ន្តិអាទិកេន តេន, យុត្តិយា វាទោ យុត្តិវាទោ, “ជនកំ តេន តុល្យ”ន្តិអាទិកាយ យុត្តិកថាយ កី បយោជនំ វុត្តំ? អដ្ឋកថាសុ ហិ សច្ចំ “កី តេន យុត្តិវាទេនា”តិ វចនំ, “អត្ថកថាសូ”តិ វត្តព្ពេ សមាសេ ហិ ត្ថ-ស្ស ដ្ឋ-ការំ កត្វា “អដ្ឋកថាសូ”តិ វុត្តំ ។ កាមាវចរេ ធម្មេ បដិច្ច តទារម្មណភាវទីបកំ វចនំ អាចរិយេន វុត្តំ។ **តទារម្មណចិត្តានិ, ឯកាទសបិ សព្ពសោ** សព្ពប្បការេនបិ តទារម្មណចិត្តានិ **នាមគោត្តំ បនារព្ភ** តិស្សាទិកំ នាមបញ្ញត្តឹ បដិច្ច កច្ចាយនគោត្តកស្សបគោត្តាទិកំ គោត្តបញ្ញត្តឹ បដិច្ច ជវនេ ជវិតេបិ ច តទារម្មណំ ន គណ្ហន្តិ, រូបារូបភវេសុ វា តទារម្មណំ ន គណ្ហន្តិ។ **យទា បញ្ញត្តិមារព្ភ, ជវនេ ជវិតេបិ វា** យទា មយា វុត្តាយ បញ្ញត្តិយា សេសបញ្ញត្តឹ បដិច្ច ជវនេ ជវិតេបិ វា តទារម្មណំ ន លព្ភតេ អាចរិយេន, តថា ទុក្ខអនិច្ចអនត្តលក្ខណារម្មណិកាយ វិបស្សនាយ តទារម្មណំ ន លព្ភតេ អាចរិយេន។ **តទារម្មណា ន លព្ភន្តិ, មិច្ឆត្តនិយតេសុបិ** មិច្ឆត្តេ មិច្ឆាសភាវេ “នត្ថិ ទិន្ន”ន្ត្យាទិវសេន និយតានិ ចត្តារិ ទិដ្ឋិយុត្តជវនានិ មិច្ឆត្តនិយតានិ, មិច្ឆត្តនិយតេសុបិ តទារម្មណំ ន លព្ភតេ អាចរិយេន, លោកុត្តរធម្មេ អារព្ភ ជវនេ គតេបិ តទារម្មណំ ន លព្ភតេ អាចរិយេន។ តថា មហគ្គតេ ធម្មេ អារព្ភ ជវនេ ជវិតេបិ តទារម្មណំ ន លព្ភតេ អាចរិយេន, បដិសម្ភិទាញាណំ អារព្ភ ជវនេ ជវិតេបិ តទារម្មណំ ន លព្ភតេ អាចរិយេន។ មនោទ្វារេបិ សព្ពេសំ ជវនានំ អនន្តរំ អនុបុព្ពតោ តទារម្មណចិត្តានិ ភវន្តិ។

៥៣៣-៤. មនោទ្វារេ អារម្មណឃដ្ដនា ន វិជ្ជតិ។ ភវង្គតោ **ចេតសោ** វីថិចិត្តស្ស វុដ្ឋានំ **កថំ** កេន បការេន ហោតិ? មនោទ្វារេបិ **ឃដ្ដនាយ វិនា** ឃដ្ដនំ វជ្ជេត្វា អាបាថំ អាគច្ឆន្តេវ យស្មា ការណា, **តស្មា** វីថិចិត្តានំ សម្ភវោ ហោតិ។

៥៣៥-៦. **ទ្វាទសាបុញ្ញចិត្តានំ** ទ្វាទសអកុសលចិត្តានំ វិបាកា សត្តសត្តតិ **បាបបាកា** ទ្វាទសបាបចិត្តានំ វិបាកា ចតុរាសីតិ បវត្តិយំ ហោន្តិ។ ឯកស្ស សោមនស្សយុត្តទិដ្ឋិសម្បយុត្តាកុសលស្ស ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណានិ, សម្បដិច្ឆនំ, ឧបេក្ខាយុត្តសន្តីរណានិ ចាតិ សត្ត អកុសលបាកា ហោន្តិ។ តថា សេសានំ ឯកាទសន្នំ អកុសលានម្បិ សត្ត វិបាកា ហោន្តិ។ **ឯកាទសវិធានំ តុ, ហិត្វា ឧទ្ធច្ចមានសំ** ឧទ្ធច្ចមានសំ ហិត្វា ឯកាទសវិធានំ បដិសន្ធិយោ ឯកាទសវិធា ចេវ ភវន្តិ។

៥៣៧-៨. **ក្រិយចិត្តេសុ សព្ពេសុ យំ** អាវជ្ជនទ្វយំ ជវនំ ន ច ហោតិ, **តំ** អាវជ្ជនទ្វយំ **ករណមត្តត្តា** កិរិយាមត្តត្តា **វាតបុប្ផសមំ** វាតបុប្ផេន សទិសំ មតំ ភគវតោ។ អយមេត្ថាធិប្បាយោ – ខីណាសវេ ឧប្បន្នកាលេ វា តំ អាវជ្ជនទ្វយំ កិរិយចិត្តំ ភវិតុំ យុត្តំ។ សព្ពេសុ បុថុជ្ជនេសុ ឧប្បន្នកាលេ កថំ កិរិយា ហោតីតិ ចេ? ករណមត្តត្តា អផលទាយកំ វាតបុប្ផំ វិយ អផលទាយកំ កិរិយចិត្តំ ភវិតុំ យុត្តិហារោ កិរិយា បន ហោតិ។ យំ សព្ពំ កិរិយចិត្តំ **កិច្ចសាធនតោ** ជវនកិច្ចសាធនវសេន **ជវនត្តំ** ជវនភាវំ បត្តំ ឆិន្នមូលស្ស រុក្ខស្ស បុប្ផំ អផលំ ហោតិ យថា, ឯវំ ឆិន្នាវិជ្ជាតណ្ហាមូលស្ស វីតរាគស្ស តំ សព្ពំ កិរិយចិត្តំ **អផលំ** វិបាករហិតំ **សិយា** ភវេយ្យ។

៥៣៩-៤០. **បដិច្ច បន ឯតស្មា, ផលមេតីតិ បច្ចយោ** ឯកំ ធម្មំ បដិច្ច **ឯតស្មា** ធម្មតោ ផលំ **ឯតិ** បវត្តតិ តស្មា បច្ចយោ, យោ ធម្មោ យស្ស ធម្មស្ស ឋិតិយា ឧប្បត្តិយាបិ ឧបការោ នាម ហោតិ, **សោ** ធម្មោ **តស្ស** ធម្មស្ស **បច្ចយោតិ** បច្ចយោ នាម បណ្ឌិតេន បវុច្ចតេ។ សម្ភវោ បភវោ ហេតុ ការណំ បច្ចយោ មតោ ភគវតោ។ ឥទំ វចនំ អញ្ញត្ថ ទីបនវចនំ។

៥៤១. **លោភាទិ បន យោ ធម្មោ, មូលដ្ឋេនុបការកោ** យោ លោភាទិ បន ធម្មោ មូលភាវេន ផលធម្មស្ស ឧបការកោ, សោ លោភាទិធម្មោ ផលធម្មស្ស **ហេតូតិ** ហេតុ នាម វិភាវិនា វិញ្ញាតព្ពោ។

៥៤២. **លោភោ ទោសោ ច មោហោ ច** តថា អលោភាទយោ តយោ ហេតូ, តេ ឆ ឯវ ហេតុយោ ហោន្តិ, **ជាតិតោ** ជាតិវសេន កុសលជាតិអកុសលជាតិអព្យាកតជាតិវសេន **នវធា** នវហិ កោដ្ឋាសេហិ សិយុំ។

៥៤៣-៤. ធម្មានំ កុសលាទីនំ, កុសលាទិត្តសាធកោ យោ ធម្មោ កុសលាទីនំ ធម្មានំ កុសលាទិត្តសាធកោ កុសលាទិភាវសាធកោ, សោ ធម្មោ មូលដ្ឋោ នាម។ **ឯវំ** វចនំ **ឯកេ** ឯកច្ចេ អាចរិយា វទន្តិ។ **ឯវំ សន្តេ** កុសលា កុសលាទីនំ ធម្មានំ កុសលាទិត្តសាធកវសេន មូលដ្ឋេ សន្តេ **តំសមុដ្ឋានរូបីសុ** តេហិ ចិត្តេហិ សមុដ្ឋានរូបេសុ តេហិ ចិត្តេហិ សមុដ្ឋិតេសុ ចិត្តជរូបេសុ **ហេតូនំ** លោភាទិហេតូនំ ហេតុបច្ចយតា កទាចិបិ នេវ សម្បជ្ជតិ។ អយមេត្ថាធិប្បាយោ – យទិ ចិត្តេសុ រូបានិ សមុដ្ឋាបេន្តេសុ តេ លោភាទយោបិ ចិត្តានំ សម្បយុត្តចិត្តានំ ឯកុប្បាទត្តា ច រូបានិ សមុដ្ឋាបេន្តិយេវ។ តទា តេសំ មតេ តេសំ ចិត្តជរូបានំ កុសលាទិត្តំ សិយា។ ន ច កទាចិ រូបានិ កុសលាទិនាមកានិ ទិស្សន្តិ យស្មា, តស្មា ចិត្តជរូបានំ កុសលាទិភាវញាបនត្ថំ តេសំ ចិត្តជរូបានំ តេ លោភាទយោ ហេតុបច្ចយា ន ហោន្តិ, ឥតិ វចនំ វត្តព្ពំ សិយា។ ឯវញ្ច សតិ ចិត្តជរូបានិ នាម កទាចិបិ វិយុត្តានិ ចរន្តិ, តស្មា កុសលាទិត្តសាធកោ មូលដ្ឋោ ន ហោតិ។

៥៤៥-៦. ហិ សច្ចំ “ឯវំ សន្តេ តុ ហេតូន”ន្តិអាទិកំ វចនំ។ **តេ** លោភាទយោ ហេតូ តេសំ រូបានំ **កុសលាទិតំ** កុសលាទិភាវំ **ន សាធេន្តិ** ន និប្ផាទេន្តិ។ **តេ** ហេតូ តេសំ បន រូបានំ បច្ចយា **ន ច** ន ហោន្តិយេវ, **តស្មា** ការណា កុសលាទីនំ ធម្មានំ កុសលាទិត្តសាធកោ យោ ធម្មោ, សោ ធម្មោ **មូលដ្ឋោតិ** មូលសភាវោ នាម **សមយញ្ញុនា** សមយវិជាននសីលេន វិញ្ញុនា **គន្តព្ពោ** ជានិតព្ពោ។

៥៤៧. សុប្បតិដ្ឋិតភាវស្ស , សាធនេនុបការកោ សុប្បតិដ្ឋិតភាវំ សាធនេន ឧបការកោ យោ អត្ថោ, សោ អត្ថោ **ហេតូនំ** លោភាទីនំ **មូលដ្ឋោ** មូលសភាវោ **ឥតិ ច** គហណំ វិភាវិនា វិញ្ញាតព្ពំ។

៥៤៨-៩. កុសលាកុសលា ហេតូ កុសលា ហេតូ, អកុសលា ហេតូ, **ក្រិយាហេតូ សព្ពសោ** សព្ពប្បការេន សព្ពេ កិរិយាហេតុយោ ច សម្បយុត្តានំ បញ្ចវោការភូមិយំ សម្បយុត្តានំ ធម្មានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយភាវេន ហេតុបច្ចយតំ **យាតា** គតា។ តំសមុដ្ឋានានំ ចិត្តជរូបានញ្ច ហេតុបច្ចយតំ **យាតា** គតា, ឯតេ ហេតូ ចតុវោការភូមិយំ សម្បយុត្តានំ ឯវ ធម្មានំ ហេតុបច្ចយតំ **យាតា** គតា។

៥៥០-១. កាមេ វិបាកហេតូបិ អត្តនា សម្បយុត្តានំ ហេតុបច្ចយតំ យាតា, បដិសន្ធិក្ខណេបិ **កដត្តារូបជាតានំ** កម្មជរូបានំ ហេតុបច្ចយតំ យាតា, តស្មា បដិសន្ធិចិត្តុប្បាទក្ខណេយេវ កម្មជរូបានំ ឧប្បាទោ ហោតិ, យស្មា ការណា បវត្តិយំ ចិត្តជានញ្ច រូបានំ ហេតុបច្ចយតំ គតា។

៥៥២-៥. រូបេ វិបាកហេតូ កាមាវចរភូមិយំ ហេតុយោ វិយ ហេតុបច្ចយា ហោន្តិ, បញ្ចវោការេ លោកុត្តរវិបាកហេតវោ ចិត្តជានំ រូបានញ្ច សម្បយុត្តានញ្ច បញ្ចវោការភូមិយំ ហេតុបច្ចយា ហោន្តិ។ ចតុវោការេ លោកុត្តរវិបាកជា ហេតវោ សម្បយុត្តានំ ឯវ ចតុវោការភូមិយំ ហេតុបច្ចយា ភវន្តិ។ **ឥតរេ** ចតុវោការេ អរូបភវេ វិបាកជា ហេតវោ សម្បយុត្តានំ ឯវ **សភូមិយំ** អត្តនោ ភូមិយំ អរូបភូមិយំ ហេតុបច្ចយា ហោន្តិ។ **ហេតុត្ថោ** ហេតូនំ អត្ថោ **ហេតុយោ ចេវ** ហេតុបច្ចយោ ចេវ **ហេតុបច្ចយសម្ភវោ** ហេតុបច្ចយុប្បត្តិ, **ឯវមេវ** ឯវំ ឥមិនា បការេន។ សញ្ជាតោ សុខហេតុ យស្សាតិ **សញ្ជាតសុខហេតុ,** តេន វិញ្ញេយ្យោ។

៥៥៦-៨. ឆន្ទោ ចិត្តញ្ច វីរិយំ វីមំសា ចាតិ ចតុធាធិបតី លោកាធិបតិនា សត្ថុនា វុត្តា។ ឆន្ទំ ជេដ្ឋកំ កត្វា ចិត្តស្ស ឧប្បត្តិកាលស្មឹ យោ ឆន្ទោ, **សោ** ឆន្ទាធិបតិ នាម, ឆន្ទំ ធុរំ កត្វា សមាធិករណចិត្តស្ស ឯសេវ នយោ **សេសេសុបិ ច តីសុ** មយា វុត្តតោ ឆន្ទាធិបតិតោ សេសេសុបិ ច អធិបតីសុ។ យោ ធម្មោ ជេដ្ឋដ្ឋេន ឧបការកោ, សោ ធម្មោ **អធិបតីតិ** អធិបតិ នាម ភគវតា និទ្ទិដ្ឋោ។

៥៥៩. **សុមតិមតិវិពោធនំ វិចិត្តំ,**
កុមតិមតិន្ធនបាវកំ បធានំ;
ឥមមតិមធុរំ អវេទិ យោ យោ,
ជិនវចនំ សកលំ អវេទិ សោ សោ។

យោ យោ ជនោ **ឥមំ** អភិធម្មាវតារំ **សុមតិមតិវិពោធនំ** សុមតីនំ សុន្ទរមតីនំ បណ្ឌិតានំ មតិយា វិពោធនករំ វិចិត្តំ កុមតីនំ កុច្ឆិតមតីនំ ពាលានំ មតិឥន្ធនេ បធានំ បាវកំ អតិមធុរករំ **អវេទិ** ជានិ, **សោ សោ** ជនោ សកលំ ជិនវចនំ **អវេទិ** ជានិ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

បកិណ្ណកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋមោ បរិច្ឆេទោ។

៩. នវមោ បរិច្ឆេទោ

បុញ្ញវិបាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥៦០-២ ពាត្តឹសបាកចិត្តានិ , លោកិកានេវ យានិ ហិ;
ឯតេសំ បាកចិត្តានំ, បដិសន្ធិបវត្តិសុ។

យានិ លោកិកានិ ឯវ ពាត្តឹស បាកចិត្តានិ ហោន្តិ, ឯតេសំ បាកចិត្តានំ បុញ្ញាបុញ្ញាទិសង្ខារា **ភវាទីសុ** យោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ បដិសន្ធិបវត្តីសុ **យថា** យេន បការេន បច្ចយា ហោន្តិ ឯវ, ឥមេសំ វិបាកចិត្តានំ **តេបិ** សង្ខារា **ភវាទីសុ** យោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ បដិសន្ធិបវត្តីសុ **តថា** តេន បការេន **វិភាវិនា** បណ្ឌិតេន វិញ្ញាតព្ពា។ **តយោ ភវា ចតស្សោ ច យោនិយោ** កាមភវរូបភវអរូបភវវសេន តយោ ភវា, អណ្ឌជជលាពុជសំសេទជឱបបាតិកយោនិវសេន ចតស្សោ ច យោនិយោ, និរយគតិតិរច្ឆានគតិបេតគតិមនុស្សគតិទេវគតិវសេន **គតិបញ្ចកំ**, សន្ធិសញ្ញាយ បដិសន្ធិសញ្ញាយ នានត្តា នានាការតោ, កាយស្សាបិ ច រូបកាយស្សាបិ ច នានត្តា នានាការតោ កាមសុគតិយោ, នានា អត្តា សភាវោ ឯតស្សាតិ នានត្តោ, នានត្តោ រូបកាយោ ឯតេសន្តិ នានត្តកាយា, នានា សភាវោ ឯតស្សាតិ នានត្តា, នានត្តាយេវ សញ្ញា នានត្តសញ្ញា, សា ឯតេសំ អត្ថីតិ **នានត្តសញ្ញី** នាម, បឋមជ្ឈានភូមិ ច ចតុរាបាយភូមិយោ ច **នានត្តកាយឯកត្តសញ្ញី** នាម, ទុតិយជ្ឈានភូមិ **ឯកត្តកាយនានត្តសញ្ញី** នាម, តតិយជ្ឈានភូមិវេហប្ផលភូមិសុទ្ធាវាសភូមិយោ **ឯកត្តកាយឯកត្តសញ្ញី** នាម, ហេដ្ឋា បិតា រូបេហិ សទ្ធឹ សត្តវិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ, តិដ្ឋន្តិ វិញ្ញាណានិ ឯត្ថាតិ ឋិតិយោ, វិញ្ញាណានំ ឋិតិយោ **វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ**, វិញ្ញាណស្ស អភាវតោ អសញ្ញីភូមិ ន គយ្ហតេ, ចតុត្ថារុប្បភូមិ ច បដុវិញ្ញាណាភាវតោ ន គយ្ហតេ។ សត្តាវាសវសេន អសញ្ញីភូមឹ, ចតុត្ថារុប្បភូមិញ្ច បន គហេត្វា តេ សត្តាវាសា នវ ឯវ ហោន្តិ។

៥៦៣-៨. កាមេ បុញ្ញាភិសង្ខារសញ្ញិតា អដ្ឋ ចេតនា បូរេន្តិ អត្តនោ ការកំ បូរេន្តិ ច, អជ្ឈាសយំ បុជ្ជញ្ច ភវំ និព្ពត្តេន្តីតិ បុញ្ញានិ, អភិសង្ខរោន្តិ វិបាកំ, កម្មជរូបញ្ចាតិ អភិសង្ខារា, បុញ្ញានិ ឯវ អភិសង្ខារា បុញ្ញាភិសង្ខារា, តេយេវ សញ្ញិតា **បុញ្ញាភិសង្ខារសញ្ញិតា**, កាមេ បុញ្ញាភិសង្ខារសញ្ញិតា អដ្ឋ ចេតនា។ **នវន្នំ បាកចិត្តានំ** ឧបេក្ខាយុត្តាហេតុកមហាវិបាកវសេន នវន្នំ បាកចិត្តានំ កាមសុគតិយំ បន នានា វត្តមានចេតនាខណតោ បរំ ខណំ ឯតស្សាតិ នានាខណំ, តំ ឯវ នានក្ខណិកំ, តមេវ កម្មំ **នានក្ខណិកកម្មំ**, វត្តមានចេតនាតោ បរា អតីតចេតនាតិ អត្ថោ។ ពលវា និស្សយបច្ចយោ **ឧបនិស្សយបច្ចយោ**, ពលវត្ថោ ចេត្ថ **ឧប**-សទ្ទោ, ពលវបច្ចយោតិ អត្ថោ, នានក្ខណិកកម្មបច្ចយវសេន ពលវបច្ចយវសេន ចាតិ អត្ថោ។ **ទ្វេធា** ទ្វីហិ បការេហិ តេសំ បដិសន្ធិយំ បច្ចយា ភវន្តិ, តា អដ្ឋ កាមាវចរមហាកុសលចេតនា **ឧបេក្ខាសហិតាហេតុមនោវិញ្ញាណធាតុយា វិនា** ឧបេក្ខាសហគតាហេតុមនោវិញ្ញាណធាតុំ វជ្ជេត្វា **បរិត្តបាកានំ** ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយសម្បដិច្ឆនសោមនស្សយុត្តាហេតុកកុសលវិបាកានំ **ទ្វេធា** នានក្ខណិកកម្មូបនិស្សយបច្ចយេហិ បវត្តិយំ បច្ចយា ហោន្តិ។ **តាយេវ ចេតនា** តា ឯវ អដ្ឋ កាមាវចរមហាកុសលចេតនា រូបភវេ **បញ្ចន្នំ បាកចិត្តានំ** កុសលវិបាកចិត្តានំ ចក្ខុសោតសម្បដិច្ឆនសោមនស្សយុត្តឧបេក្ខាយុត្តសន្តីរណានំ **ទ្វេធា** នានក្ខណិកកម្មូបនិស្សយបច្ចយេហិ បវត្តិយំ បច្ចយា ហោន្តិ។ **អដ្ឋន្នំ តុ បរិត្តានំ, កាមេ ទុគ្គតិយំ តថា** អដ្ឋន្នំ បរិត្តានំ កុសលវិបាកានំ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយសម្បដិច្ឆនានំ, ទ្វិន្នំ សន្តីរណានញ្ច **បវត្តេ** បវត្តិក្ខណេ បច្ចយា ហោន្តិ, **បដិសន្ធិយំ** បដិសន្ធិក្ខណេ បន បច្ចយា ន ហោន្តិ។ **វុត្តប្បការាវ កាមេ សុគតិយំ** យថាវុត្តប្បការាវ អដ្ឋ កាមាវចរមហាកុសលចេតនា កាមសុគតិយំ តថា សោឡសន្នំ កុសលវិបាកានំ **បវត្តេ** បវត្តិក្ខណេ **ទ្វេធា** នានក្ខណិកកម្មូបនិស្សយបច្ចយេហិ បច្ចយា ហោន្តិ, **បវត្តេ** បវត្តិក្ខណេ សត្តន្នំ កុសលវិបាកានំ បច្ចយា ហោន្តិ។ **បដិសន្ធិយំ** បដិសន្ធិក្ខណេ នវន្នំ កុសលវិបាកចិត្តានំ បច្ចយា ហោន្តិ។

៥៦៩-៧៤. រូបេ បុញ្ញាភិសង្ខារា, រូបាវចរភូមិយំ បញ្ចន្នំ បាកចិត្តានំ **បដិសន្ធិយំ** បដិសន្ធិក្ខណេ បច្ចយា **ហោន្តិមាបុញ្ញសង្ខារា, កាមេ ទុគ្គតិយំ ទ្វិធា** ឥមេ អបុញ្ញាភិសង្ខារា, **ឥមា** កុសលបដិបក្ខា ឧទ្ធច្ចវជ្ជា ឯកាទសចេតនា កាមទុគ្គតិយំ ឯកស្ស បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស **បដិសន្ធិយំ** បដិសន្ធិក្ខណេ **ទ្វិធា** នានក្ខណិកកម្មូបនិស្សយបច្ចយេហិ បច្ចយា ហោន្តិ។ ទ្វាទស អកុសលចេតនា **បវត្តេ** បវត្តិក្ខណេ ឯវ **ឆន្នំ** ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយសម្បដិច្ឆនានំ អកុសលវិបាកានំ បច្ចយា ហោន្តិ, **បដិសន្ធិយំ** បដិសន្ធិក្ខណេ បច្ចយា នោ ហោន្តិ។ **សត្តន្នម្បិ ភវន្តេវ បវត្តេ** បវត្តិក្ខណេ **បដិសន្ធិយំ** បដិសន្ធិក្ខណេ អកុសលវិបាកានិ សត្តន្នំ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយសម្បដិច្ឆនសន្តីរណានំ បច្ចយា ភវន្តិ។ **កាមេ សុគតិយំ តេសំ, សត្តន្នម្បិ តថេវ ច** ទ្វាទសាកុសលចេតនា កាមេ សុគតិយំ តថេវ ច តេសំ សត្តន្នំ អកុសលវិបាកានំ **បវត្តេ** បវត្តិក្ខណេ បច្ចយា

ហោន្តិ, **បដិសន្ធិយំ** បដិសន្ធិក្ខណេ បច្ចយា ន ហោន្តិ។ **វិញ្ញាណានំ ចតុន្នម្បិ, តេសំ រូបភវេ តថា** តាយេវ ទ្វាទសាកុសលចេតនា រូបភវេ **តេសំ** ចតុន្នំ អកុសលវិបាកានំ ចក្ខុសោតសម្បដិច្ឆនសន្តីរណសង្ខាតានំ វិញ្ញាណានំ តថា **បវត្តេ** បវត្តិក្ខណេ បច្ចយា ហោន្តិ, **បដិសន្ធិយំ** បដិសន្ធិក្ខណេ បច្ចយា ន ហោន្តិ។ **សោ ច កាមភវេនិដ្ឋរូបាទិឧបលទ្ធិយំ** សោ ច អបុញ្ញាភិសង្ខារោ កាមភវេ អនិដ្ឋរូបាទិឧបលទ្ធិយំ អមនាបរូបាទីនិ អារម្មណានិ ឧបលទ្ធិយំ តេសំ ចតុន្នំ អបុញ្ញជានំ វិញ្ញាណានំ បច្ចយោ ហោតិ។ **ហិ** សច្ចំ “សោ ច កាមភវេនិដ្ឋ-រូបាទិឧបលទ្ធិយ”ន្តិអាទិកំ វចនំ។ **អនិដ្ឋរូបាទយោ** នាម វិសយា ព្រហ្មលោកេ **ន វិជ្ជរេ** ន វិជ្ជន្តិ។

៥៧៥-៦. តថេវានេញ្ជសង្ខារោ ន ឥញ្ជតិ ន ផន្ទតិ ន ចលតីតិ អានេញ្ជំ, អានេញ្ជញ្ច តំ សង្ខារោ ចាតិ អានេញ្ជសង្ខារោ, តថា ឯវ **អានេញ្ជសង្ខារោ** អរូបាវចរភូមិយំ ចតុន្នំ បាកចិត្តានំ **បវត្តេ** បវត្តិក្ខណេ **បដិសន្ធិយំ** បដិសន្ធិក្ខណេ បច្ចយោ ហោតិ។ **ភវេស្វេតេ** ភវេសុ ឯតេ វុត្តប្បការា បច្ចយា វុត្តប្បការេន បដិសន្ធិបវត្តីសុ **យថា ច** យេន យេន ច បការេន នានក្ខណិកកម្មូបនិស្សយបច្ចយេហិ បច្ចយា ហោន្តិ, តេន បច្ចយា **តថា** តេន តេន បការេន **វិភាវិនា** វិជាននន្តេន បណ្ឌិតេន ញេយ្យា។

៥៧៧. ឯសេវ ច នយោ ញេយ្យោ, យោនិអាទីសុ យោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ ឯសេវ ច នយោ ភវេសុ មយា វុត្តោ ឯវ នយោ បណ្ឌិតេន ញេយ្យោ។ **តត្រិទំ** តត្រ ភវេសុ អាទិតោ បដ្ឋាយ វុត្តំ **ឥទំ** វចនំ **មុខមត្តនិទស្សនំ** ឧបាយមត្តទីបនំ ហោតិ។

៥៧៨-៨១. អវិសេសេន បុញ្ញាភិ-សង្ខារោ ទ្វិភវេសុបិ កាមបុញ្ញាភិសង្ខារវសេន, រូបបុញ្ញាភិសង្ខារវសេន ច បុញ្ញាភិសង្ខារោ អវិសេសេន សមានភាវេន ទ្វីសុ ភវេសុ កាមរូបភវេសុ បដិសន្ធី ទត្វា **សោ** សង្ខារោ សព្ពបាកំ **ជនេតិ** និព្ពត្តេតិ។ **តថា ចតូសុ វិញ្ញេយ្យោ, អណ្ឌជាទីសុ យោនិសុ** ទ្វិភវេសុ បុញ្ញាភិសង្ខារោ វិយ តថា ចតូសុ អណ្ឌជាទីសុ សោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ បណ្ឌិតេន ញេយ្យោ។ “អណ្ឌជាទីសូ”តិ វចនំ បទុមបច្ចេកពុទ្ធានំ មនុស្សត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ពហុទេវមនុស្សានំ វសេន ទ្វីសុ គតីសុ ឯវ ច តថា សោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ បណ្ឌិតេន ញេយ្យោ។ **តថា នានត្តកាយាទិ-វិញ្ញាណានំ ឋិតីសុបិ** នានត្តកាយនានត្តសញ្ញីនានត្តកអាយឯកត្តសញ្ញី ឯកត្តកាយនានត្តសញ្ញី ឯកត្តកាយឯកត្តសញ្ញីនំ វសេន ចតូសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ សោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ បណ្ឌិតេន ញេយ្យោ។ នានត្តកាយនានត្តសញ្ញីនានត្តកាយឯកត្តសញ្ញីឯកត្តកាយនានត្តសញ្ញីឯកត្តកាយឯកត្តសញ្ញីនំ វសេន **វុត្តប្បការស្មិំ** ចតុព្ពិធេ សត្តាវាសេ តថា សោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ បណ្ឌិតេន ញេយ្យោ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បុញ្ញាភិសង្ខារោ **ភវាទីសុ** ភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ យថារហំ សោឡសន្នំ កាមកុសលបាកានំ, បញ្ចន្នំ រូបបាកានញ្ចាតិ **ឯកវីសតិបាកានំ ទ្វិធា** នានក្ខណិកកម្មូបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។

៥៨២-៣. កាមេ អបុញ្ញសង្ខារោ កាមភវេ អណ្ឌជជលាពុជសំសេទជឱបបាតិកយោនិវសេន អណ្ឌជាទីសុ **យោនីសុ** និរយគតិបេតគតិតិរច្ឆានគតិវសេន **តីសុ គតីសុ** នានត្តកាយឯកត្តសញ្ញីវសេន **ឯកិស្សា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា** នានត្តកាយឯកត្តសញ្ញីវសេន ច **ឯកស្មិំ បន សត្តាវាសេ ទ្វិធា** នានក្ខណិកកម្មូបនិស្សយបច្ចយេហិ **បវត្តេ** បវត្តិក្ខណេ **បដិសន្ធិយំ** បដិសន្ធិក្ខណេ **សោ** អបុញ្ញាភិសង្ខារោ បច្ចយោ ហោតិ។

៥៨៤-៦. តថេវានេញ្ជសង្ខារោ តថា ឯវ អានេញ្ជសង្ខារោ, **ឯការរូបភវេ** ឯកស្មិំ អរូបភវេ ឯកិស្សា ឱបបាតិកយោនិយា ចេវ ឯកិស្សា ទេវគតិយាបិ ច អាកាសានញ្ចាយតនភូមិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនភូមិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនភូមិវសេន **តីសុ ឯវ ចិត្តដ្ឋិតីសុ** ចតុន្នំ អរូបភូមីនំ វសេន **ចតុព្ពិធេ** សត្តាវាសេ ចតុន្នំ អរូបបាកចិត្តានំ **ទ្វេធា** នានក្ខណិកកម្មោបនិស្សយបច្ចយេហិ **សោ** អានេញ្ជាភិសង្ខារោ បច្ចយោ ហោតិ។ **បដិសន្ធិបវត្តីនំ, វសេនេវំ ភវាទីសុ** ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បដិសន្ធិបវត្តីនំ វសេន ភវាទីសុ យថា **យេ** សង្ខារា **ឯសំ** បាកចិត្តានំ បច្ចយា ហោន្តិ, តថា តេ សង្ខារា ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បណ្ឌិតេន វិជានិតព្ពា។

៥៨៧-៩០. ន រូបារូបធម្មានំ, សង្កន្តិ បន វិជ្ជតិ រូបធម្មានំ, ចិត្តចេតសិកសង្ខាតានំ នាមធម្មានញ្ច **សង្កន្តិ បន** សង្កមនំ បន ន វិជ្ជតិ។ **សង្កន្តិភាវេ អសតិ** អតីតភវតោ **ឥធ** ឥមស្មិំ ភវេ រូបធម្មានំ សង្កមនភាវេ អសតិ បដិសន្ធិចិត្តំ **កថំ** កេន បការេន **សិយា** ភវេយ្យ? **នត្ថិ ចិត្តស្ស សង្កន្តិ, អតីតភវតោ ឥធ** ឥមស្មិំ ភវេ ចិត្តស្ស សង្កន្តិ សង្កមនំ នត្ថិ, តតោ អតីតភវតោ អតីតំ ហេតុំ **វិនា** វជ្ជេត្វា ឥធ ឥមស្មិំ ភវេ ចិត្តស្ស បាតុភាវោ ន វិជ្ជតិ។ **សុលទ្ធបច្ចយំ រូបារូបមត្តំ** សុដ្ឋុ លទ្ធបច្ចយំ រូបនាមមត្តំ ជាយតិ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បច្ចយំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជមានំ **រូបារូបមត្តំ** រូបនាមមត្តំ ជាយតិ។ ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បច្ចយំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជមានំ រូបារូបមត្តំ **ភវន្តរំ** អញ្ញភវំ បដិសន្ធី **ឧបេតិ** ឧបគច្ឆតិ។ **ឥតិ** វចនំ **សមញ្ញាយ** លោកិយវោហារេន បវុច្ចតេ, សត្តោ វា នត្ថិ, សត្តោ ជីវោតិ វេវចនំ, អត្តា វាបិ ន វិជ្ជតិ។

៥៩១-៩. តស្សិទំ បាកដំ កត្វា, បដិសន្ធិក្ខណំ បន តស្ស សត្តស្ស **ឥទំ** បដិសន្ធិក្ខណំ **សុទុព្ពុធំ** អតិទុព្ពិជានំ បាកដំ កត្វា អហំ ទស្សយិស្សាមិ, តមេតំ បដិសន្ធិក្ខណំ **សាធុ** សាធុកំ និពោធថ, **សាធុ** សាធុកំ មនសិ ករោថ, វិវិធេសុ អារម្មណេសុ លោភវសេន ចិត្តំ អនាមេត្វា វជិរមញ្ជូសាយ អនគ្ឃមណិរតនំ បក្ខិបន្តោ វិយ ចិត្តេ ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ **អតីតស្មិំ ភវេ តស្ស, អាសន្នមរណស្ស ហិ**តតោ ភវតោ អតីតស្មិំ ភវេ អាសន្នមរណស្ស តស្ស សរីរស្មិំ អាតបេ បក្ខិត្តំ ហរិតំ តាលបណ្ណំ វិយ សុស្សមានេ សតិ ចក្ខុន្ទ្រិយាទិកេ ឥន្ទ្រិយេ នដ្ឋេ ហទយវត្ថុមត្តស្មិំ ឋិតេ កាយប្បសាទិកេ វិញ្ញាណេ តស្មិំ ខណេ **វត្ថុសន្និស្សិតំ** ហទយវត្ថុនិស្សិតំ។ **"ចិត្ត"**ន្តិ វចនំ ភវង្គមនោទ្វារាវជ្ជនជវនំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **បុព្ពានុសេវិត**ន្តិ ឥតោ កាលា បុព្ពកាលេ តេន បន អនុសេវិតំ អនុចិណ្ណំ បុញ្ញំ កម្មំ វា អបុញ្ញំ ឯវ វា កម្មំ កម្មនិមិត្តំ គតិនិមិត្តំ វា កម្មផលេន ទ្វារេសុ បច្ចុបដ្ឋិតំ អាលម្ពិត្វា មនោទ្វារាវជ្ជនជវនវសេន សេវិតចិត្តំ បវត្តតិ។ **ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន បវត្តមានំ **តំ វិញ្ញាណំ** តំ ជវនចិត្តំ **លទ្ធបច្ចយំ** លទ្ធារម្មណបច្ចយំ។ **អវិជ្ជាយ បដិច្ឆន្នាទីនវេ វិសយេ**តិ អកុសលជវនេ ជវិតេ តស្ស ជវនស្ស អវិជ្ជាយ អប្បដិច្ឆន្នទោសេ តស្មិំ កម្មាទិកេ អារម្មណេ កុសលជវនេ ជវិតេ តតោ ចិត្តវីថិតោ បុព្ពភាគេ បវត្តាយ អវិជ្ជាយ បដិច្ឆន្នទោសេ តស្មិំ កម្មាទិកេ អារម្មណេ។ **តណ្ហា**តិ អកុសលជវនេន សហជោ លោភោ, អកុសលជវនេ វា ជវិតេ តតោ វីថិចិត្តតោ បុព្ពភាគេ បវត្តោ លោភោ តណ្ហា។ **នមេតី**តិ អញ្ញំ អារម្មណំ អគ្គាហាបេត្វា ទឡ្ហគ្គាហវសេន តំ ឯវ កម្មនិមិត្តគតិនិមិត្តសង្ខាតំ អារម្មណំ គណ្ហាបេតីតិ អត្ថោ។ **សហជា សង្ខារា បន** តស្ស ចិត្តស្ស **សហជា** ឯកតោ ជាតា ចេតនា បន តស្មិំ យេវារម្មណេ **ខិបន្តិ** បវត្តន្តិ។ ឥមស្មិំ បច្ចុប្បន្នភវេ ឯកសន្តតិវសា បវត្តាយ តណ្ហាយ នមីយមានំ **តំ** វិញ្ញាណំ ឱរិមា តីរម្ហា រជ្ជុកំ អាលម្ពិត្វា **មាតិកាតិក្កមោ** បុរិសោ វិយ ឯតំ បុរិមំ និស្សយភូតំ ហទយវត្ថុំ **ជហតិ** ឆឌ្ឌេតិ, ចុតិចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ **អបរំ កម្មសម្ភូតំ និស្សយំ** អបរំ អញ្ញកម្មតោ សម្ភូតំ និស្សយភូតំ ហទយវត្ថុំ លភិត្វា វា អលភិត្វាបិ វា អារម្មណាទីហិ បច្ចយេហិ **តំ** បដិសន្ធិសង្ខាតំ មានសំ បវត្តតិ។ "លភិត្វា"តិ វចនំ កាមរូបភវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ "អលភិត្វា"តិ វចនំ អរូបភវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ឯត្ថ** ឯតេសុ ចិត្តេសុ បុរិមំ "ជហតី"តិ វចនេន វុត្តញ្ហេវ ចិត្តំ, ចុតិចិត្តំ បច្ឆិមំ "អារម្មណាទីហិ បច្ចយេហិ បវត្តតី"តិ វចនេន វុត្តញ្ហេវ ចិត្តំ បដិសន្ធិចិត្តំ បណ្ឌិតេន វេទិតព្ពំ។

៦០០-៦. តទេតំ តំ ឯតំ បដិសន្ធិចិត្តំ បុរិមា ភវតោ **ឥធ** ឥមស្មិំ បច្ឆិមភវេ នាបិ អាគតំ, កម្មាទិញ្ច ហេតុំ **វិនា** វជ្ជេត្វា បដិសន្ធិចិត្តំ បាតុភូតំ ន ចេវ តំ **ឯត្ថ** ឯតស្មិំ វចនេ ឯតស្ស បដិសន្ធិចិត្តស្ស បុរិមា ភវតោ **ឥធ** ឥមស្មិំ បច្ចុប្បន្នភវេ អនាគមនេ **អតីតភវហេតូហិ** អតីតភវេ កម្មាទិបច្ចយេហិ ឯតស្ស បដិសន្ធិចិត្តស្ស សម្ភវេ។ **បដិឃោសទីបមុទ្ទាទី, ភវន្តេត្ថ និទស្សនា ឯត្ថ** ឯតស្មិំ តស្ស បដិសន្ធិចិត្តស្ស អតីតភវតោ អនាគមនេ អតីតភវេ ហេតូហិ សម្ភវេ បដិឃោសទីបមុទ្ទាទិអត្ថនិទស្សនា ឧបមា ភវន្តិ។ **អញ្ញត្រ** អញ្ញស្មិំ បដិឃោសាទីនំ អត្ថានំ បវត្តិដ្ឋានេ អាគន្ត្វា **សទ្ទាទិហេតុកា** សទ្ទាទយោ បច្ចយា ហោន្តិ យថា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឥមស្មិំ ឋានេ ជនេហិ បវត្តាបិតា សទ្ទទីបមុទ្ទាទយោ អត្ថា បព្ពតន្តរាទីសុ អញ្ញេសុ ឋានេសុ បវត្តានំ បដិឃោសទីបមុទ្ទាទីនំ អត្ថានំ ហេតុកា ហោន្តិ។ តេសុ សទ្ទាទីសុ បច្ចយេសុ សន្តេសុ យេ តេ បដិឃោសាទយោ ហោន្តិ, អសន្តេសុ ន ហោន្តិ យថា, **ឯវមេវ ច វិញ្ញាណំ** អតីតភវតោ បច្ចុប្បន្នភវវិញ្ញាណវសេន បវត្តំ វិញ្ញាណំ វិភាវិនា វេទិតព្ពំ។ **សន្តានពន្ធតោ** សន្តានពន្ធវសេន **ឯកតា** អតីតភវបច្ចុប្បន្នភវវិញ្ញាណវសេន បវត្តស្ស វិញ្ញាណស្ស ឯកីភាវោ នត្ថិ, **នានតាបិ** តស្ស វិញ្ញាណស្ស នានាភាវោបិ បច្ចេកភាវោ អបិ។ **សតិ សន្តានពន្ធេ តុ, ឯកន្តេនេកតា សិយា** សន្តានពន្ធេ សតិ ឯកន្តេន តស្ស វិញ្ញាណស្ស **ឯកតា** ឯកីភាវោ **សិយា** ភវេយ្យ, ខីរសភាវតោ បគ្ឃរណសភាវតោ **ខីរតោ** សម្ភូតំ ឃនសភាវំ **កទាចិបិ** កិស្មិញ្ចិបិ កាលេ ន ភវេយ្យ, សព្ពទា បគ្ឃរណសភាវខីរមេវ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **អថាបិ** អបរោ នយោបិ សា **ឯកន្តនានតា** តស្ស វិញ្ញាណស្ស សោ ឯកន្តនានាភាវោ យទិ ភវេយ្យ, ខីរសាមិកោ **សោ** បុគ្គលោ ទធិសាមិ ន ភវេយ្យ។ ខីរកាលេ ខីរស្ស ឥស្សរភូតោ សាមិកោ បគ្ឃរណសភាវំ ជហិត្វា ទធិស្ស ឧប្បជ្ជមានកាលេ តស្ស ទធិស្ស ឥស្សរោ ន ភវេយ្យ, តតោ ខីរសាមិកោ អញ្ញោ បុគ្គលោ តស្ស ទធិស្ស អនិស្សរោ អសាមិកោ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ យស្មា ការណា **ឯត្ថ** ឯតស្មិំ បដិសន្ធិក្ខណវិនិច្ឆយេ ឯកន្តឯកតាបិ វា ឯកន្តនានតាបិ វា សមយញ្ញុនា វិញ្ញុនា ន ចេវ ឧបគន្តព្ពា។

៦០៧-១០. ឯវំ ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន **អសង្កន្តិបាតុភាវេ** សង្កន្តិបាតុភាវរហិតេ ភវេ សតិ ឥមស្មិំ មនុស្សត្តភាវេ ខន្ធាទិសមតា អភិសម្ភូតា យេ ខន្ធា ហោន្តិ, ឯតេសំ **ឥធ** ឥមស្មិំ មនុស្សត្តភាវេ និរុទ្ធត្តា **ឥធ** ឥមស្មិំ មនុស្សត្តភាវេ ជនេហិ កតស្ស **តស្ស កម្មស្ស ផលហេតុនោ** ផលស្ស បច្ចយភូតស្ស **បរត្ថ** បរស្មិំ លោកេ អាគមតោ ចេវ ឯវំ **អញ្ញស្ស** សត្តស្ស **អញ្ញតោ កម្មតោ** ហិ តតោ សត្តតោ អញ្ញេន សត្តេន កតតោ អញ្ញតោ ចេវ កម្មតោ តំ ផលំ **សិយា** ភវេយ្យ, "អញ្ញស្ស សត្តស្សា"តិ វចនេន តិត្ថិយសត្តស្សបិ កម្មំ អញ្ញស្ស ច ផលំ ទទេយ្យាតិ អត្ថោ, **តស្មា** ការណា ឯតំ សព្ពំ ឯវំ ច តុម្ហេហិ វុត្តវិធានំ ន សុន្ទរំ។ **ឯត្ថាហា**តិ ឯតស្មិំ ឋានេ បត្វា ចោទកោ អាហ – ននុ ឯវំ "អសង្កន្តិបាតុភាវេ ភវេ សតី"តិអាទិកំ វចនំ និយតីតិ? វុច្ចតេ – **សន្តានេ យំ ផលំ ឯតំ** ឯកស្មិំ សន្តានេ បវត្តមានំ យំ ឯតំ ផលំ **អញ្ញស្ស** សត្តស្ស ន ហោតិ, **អញ្ញតោ** កម្មតោ ន ច ហោតិ, ពីជានំ អភិសង្ខារោ **ឯតស្សត្ថស្ស** "ឯកស្មិំ សន្តានេ"តិអាទិកស្ស ឯតស្ស អត្ថស្ស **សាធកោ** និប្ផាទកោ ហោតិ។

៦១១-៥. ឯកស្មឹ បន សន្តានេ, វត្តមានំ ផលំ បន អញ្ញស្ស សត្តស្សាបិ វា ន ហោតិ, តំ ផលំ **អញ្ញតោ** កម្មតោ ន ហោតិ។ ពីជានំ អភិសង្ខារោ **ឯតស្សត្ថស្ស** "ឯកស្មឹ បន សន្តានេ"តិអាទិកស្ស ឯតស្ស អត្ថស្ស **សាធកោ** និប្ផាទកោ ហោតិ, ពីជានំ អភិសង្ខារេ **មធុអាទិនា** វត្ថុនា ជនេហិ កតេ តស្ស ពីជស្ស សន្តានេ **បឋមំ លទ្ធបច្ចយោ** បឋមំ លទ្ធមធុអាទិបច្ចយោ តស្ស ពីជស្ស ផលំ **កាលន្តរេ** មធុអាទិនា ពីជាភិសង្ខរណតោ អញ្ញស្មឹ កាលេ មធុរោ ហោតិ។ **ហិ** សច្ចំ "ពីជានំ អភិសង្ខារេ"តិអាទិកំ វចនំ។ **តានិ ហិ** តានិ ឯវ បឋមំ មធុអាទិនា ជនេហិ រោបិតានិ **ពីជានិ** អភិសង្ខរណតោ កាលន្តរេ មធុរភាវំ ផលម្បិ វា ផលដ្ឋំ វា ន បាបុណន្តិ។ **ឯវំ** ឥមិនា បការេន **ឥទំ** មយា វុត្តំ "ឯកស្មឹ បន សន្តានេ"តិអាទិកំ វចនំ បណ្ឌិតេន ញេយ្យំ។ **អបិ ច** អបរោ នយោ។ **ពាលកាលេ** តរុណកាលេ តេន តរុណេន **បយុត្តេន វិជ្ជាសិប្បោសធាទិនា** កម្មេនាបិ តស្ស វុទ្ធកាលស្មឹ ផលទានសីលេន **អយំ** "ឯកស្មឹ បន សន្តានេ"តិអាទិកោ អត្ថោ បណ្ឌិតេន ទីបេតព្ពោ។

៦១៦-២០. ចោទកោ បុនាហ – **ឯវំ សន្តេបិ តំ កម្មំ ឯវំ** ឥមិនា មយា វុត្តប្បការេន កម្មេ **សន្តេបិ** សំវិជ្ជមានេបិ តំ កម្មំ ឯតស្មឹយេវ ខណេ វិជ្ជមានម្បិ វា ផលស្ស បច្ចយោ ហោតិ។ **អថ វាវិជ្ជមានកំ** បច្ចយោ ន ភវេយ្យ។ ឯតស្មឹយេវ ខណេ អវិជ្ជមានកំ កម្មំ វា ផលស្ស បច្ចយោ ហោតិ។ **សចេ** យទិ វិជ្ជមានំ ផលស្ស បច្ចយោ ហោតិ, **តប្បវត្តិក្ខណេ បន** តស្ស កម្មស្ស បវត្តិក្ខណេ តស្ស កម្មស្ស វិជ្ជមានកាលេ បន **ហេតុនា** កម្មេនេវ សទ្ធឹ បាកេន ភវិតព្ពំ។ **អថ វា** អបរោ នយោ។ វិជ្ជមានំ **និរុទ្ធំ** កម្មំ វិបាកស្ស បច្ចយោ យទិ ភវេយ្យ, **បវត្តិក្ខណតោ** តស្ស កម្មស្ស បវត្តិក្ខណតោ **បុព្ពេ** វា កាលេ, តស្ស កម្មស្ស បវត្តិក្ខណតោ បច្ឆា វា អវិជ្ជមានកាលេតិ អត្ថោ។ **និច្ចផលំ សិយា**តិ សព្ពទា កម្មបច្ចយវិរហិតំ ផលំ សិយាតិ អត្ថោ។ អាចរិយេន វុច្ចតេ – "លោភំ, ភិក្ខវេ, បជហថ, សោតាបត្តិបដិលាភាយ អហមេវ បាដិភោគោ"តិអាទីសុ បាឋេសុ បាដិភោគោ វិយ កម្មំ ទដ្ឋព្ពំ។ សោតាបត្តិផលំ វិយ កម្មតោ សម្ភូតំ ផលំ ទដ្ឋព្ពំ។ **កដត្តាយេវ** ជនេហិ កដត្តាយេវ តំ កម្មំ ផលស្ស បច្ចយោ ហោតិ, អស្ស វិជ្ជមានត្តំ ន ច ហោតិ, **តស្ស** អវិជ្ជមានស្ស កម្មស្ស វិជ្ជមានតា វា **ន ច** នេវ ហោតិ។

៦២១. អភិធម្មាវតារោយំ អភិធម្មាវតារោ អយំ **បរមត្ថប្បកាសនោ** ភូតត្ថទីបនោ **សោតូនំ** បុគ្គលានំ **បីតិពុទ្ធិវិវឌ្ឍនោ** បណ្ឌិតេហិ វិវិធេសុ អារម្មណេសុ ចិត្តំ អនាមេត្វា សក្កច្ចេន មនសិការេន សោតព្ពោ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

បុញ្ញវិបាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នវមោ បរិច្ឆេទោ។

១០. ទសមោ បរិច្ឆេទោ

រូបវិភាគវណ្ណនា

៦២២. *វុត្តមាទិម្ហិ យំ រូបំ, ចិត្តជានមនន្តរំ* យំ រូបំ ចិត្តចេតសិកានំ អនន្តរំ អាទិម្ហិ បករណាទិម្ហិ “ចិត្តំ ចេតសិកំ រូប”ន្តិអាទិនា វចនេន អាចរិយេន វុត្តំ, ឥតោ បរំ ឥទានិ តស្ស រូបស្ស វិភាវនំ **សមាសេន** សង្ខេបេន ករិស្សំ។

៦២៣. *យំ រុប្បតីតិ រូប*ន្តិ យំ ធម្មជាតំ រុប្បតិ សីតាទិនា វិរុទ្ធបច្ចយេន វិការមាបជ្ជតិ។ ***តថា រូបយតីតិ រូបំ*** យំ ធម្មជាតំ វណ្ណវិការមាបជ្ជមានំ ហទយង្គតភាវំ អជ្ឈាសយំ បកាសេតិ, ឥតិ តស្មា រូបំ, កឹ តំ? វណ្ណាយតនំ។ ***រូបារូបភវាតីតោ, សុរូបោ រូបមព្រ្វិ*** ភគវា រូបារូបភវអតីតោ សុរូបោ រូបំ **អព្រ្វិ** កថេសិ។

៦២៥-៦. *មហាភូតេនា*តិ មហន្តោ ភូតោ ឧប្បត្តិ ឯតស្សាតិ មហាភូតោ, តេន។ វញ្ចកត្តា មហាភូតសមាតិ វា។

៦៣០. *និរុបាទានមានសោ*តិ ឧបាទានវិរហិតចិត្តោ។

៦៣៣. *តស្ស សម្បត្តី*តិ តស្ស កិច្ចស្ស សម្បត្តិ។

៦៣៤. *ឧបព្រូហនរសា*តិ វឌ្ឍនកិច្ចា។

៦៣៧. *អាសយានុសយេ ញាណ*ន្តិ ឯត្ថ **អាសយោ** នាម

សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋី ច, ខន្តី សច្ចានុលោមិកំ;
យថាភូតញ្ច យំ ញាណំ, ឯតំ អាសយសទ្ទិតំ។

អត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយមេកោ អន្តោ, អន្តោ ខោ, កច្ចាន, អត្ថិ ឥតិ អយំ ឯកោ អន្តោ កោដ្ឋាសោ, អយំ **សស្សតទិដ្ឋិ**។ នត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយំ ទុតិយោ អន្តោ, អយំ **ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ។ ខន្តី សច្ចានុលោមិក**ន្តិ ចតុន្នំ សច្ចានំ អនុលោមិកញាណំ, សង្ខារុបេក្ខាញាណន្តិ អត្ថោ។ **យថាភូតញ្ច យំ ញាណ**ន្តិ សប្បច្ចយនាមរូបទស្សនំ ញាណំ។ **ឯតំ អាសយសទ្ទិត**ន្តិ ឯតំ អាសយំ ឥតិ កថិតំ។ ឯវំ វុត្តប្បការេ អាសយេ ញាណំ នាម។ **អនុសយោ** នាម ទិដ្ឋានុសយាទយោ អនុសយា សត្ត។ **ឥន្ទ្រិយានំ បរោបរ**តិ បរេ អធិកភាវេន ឱបរេ ច តិក្ខានុភាវេន អយំ សត្តោ តិក្ខសទ្ធិន្ទ្រិយោ មុទុសទ្ធិន្ទ្រិយោ ហីនសទ្ធិន្ទ្រិយោតិ អត្ថោ។ សមាធិន្ទ្រិយាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥតិ សត្តានំ ឥន្ទ្រិយានំ បរឱបរេ ញាណំ។

៦៣៨. *សព្ពញ្ញុតា ញាណ*ន្តិ តិហេតុកកាមាវចរក្រិយាចតុក្កំ គហេតព្ពំ។

៦៤១. អក្ខិកូដេហិ មត្ថលុង្គេន បរិច្ឆិន្នោ អន្តោ។

៦៤៥. *ភាវសម្ភវសណ្ឋានា*តិ ឥត្ថិបុមសម្ភវភូតវណ្ណាយតនំ។

៦៤៧. ឯតេ ទស ចតុសមុដ្ឋានា សម្ភារា ចតូហិ បច្ចយេហិ ចត្តាលីស ភវន្តិ។

៦៥២. *និវិដ្ឋេ*តិ បតិដ្ឋិតេ។

៦៥៨. *ឧព្ពិអធិកានំ* បថវីអធិកានំ។

៦៦០-២. *វិសេសេ សតី*តិ និស្សយភូតានំ ចតុន្នំ វិសេសេ សតិ, **សព្ពសោ** សព្ពេសំ វិសេសបរិកប្បនំ បហាយ ឯវ កម្មវិសេសេន បសាទានំ វិសេសតា ញេយ្យា។

៦៦៣. *សទ្ទីយតី*តិ ឧច្ចារីយតេ។ ***រសន្តី***តិ អស្សាទេន្តិ។

៦៦៨. បរតោតិ បឋមកប្បតោ អបរភាគេ បដិសន្ធិយំ ភាវទ្វយំ សមុដ្ឋាតីតិ វិញ្ញេយ្យំ។ “**បវត្តេបិ សមុដ្ឋាយា**”តិអាទិកំ សោណកុមារាទយោ សន្ធាយ វុត្តំ។

៦៧២. ន តំ ព្យញ្ជនការណន្តិ តំ ឥន្ទ្រិយទ្វយំ ព្យញ្ជនស្ស ការណំ ន សិយា។ **តស្សា**តិ ព្យញ្ជនស្ស។

៦៧៤. ឧគ្គាហនន្តិ នីហរណំ។

៦៧៦-៧. អន្នបានាទិកំ វត្ថុ យំ កម្មជំ អគ្គិ ហរតិ, **កេវលំ** ឯកំ ហុត្វា តំ អន្នបានាទិកំ វត្ថុ ជីវិតំ បន បាលេតុំ ន ច សក្កោតិ។ ឯកតោ ជីវិតំ បាលេតុញ្ច សក្កោន្តិ។

កាយេន រូបកាយេន អត្តនោ ភាវំ វិញ្ញាបេន្តានំ ភាវោ **កាយគ្គហណានុសារេន** កាយគ្គហណស្ស អនុចិន្តនេន **គហិតាយ** វាយោធាតុវិការសង្ខាតាយ **ឯតាយ** ធម្មជាតិយា បណ្ឌិតេហិ វិញ្ញាយតេ។ **ឥតិបិ** តស្មា កាយវិញ្ញត្តិ។

៦៨១. ឯកាវជ្ជនវីថិយំ ហេដ្ឋា ឆហិ ចិត្តេហិ វាយោធាតុសមុដ្ឋិតំ ឧបត្ថម្ភំ លភិត្វា។

៦៨៤. សហ សទ្ទេន វាតិ សទ្ទេន សហេវ។

៦៩០-១. ឯតាសំ បន លហុតាទីនំ តិស្សន្នំ បវត្តិយំ និទស្សនំ កមតោ អារោគ្យំ លហុតា , មទ្ទិតំ ធម្មំ មុទុតា, ធន្តហេមំ កម្មញ្ញតា ហោតិ។ លហុតាទិត្តយំ បន កម្មំ កាតុំ ន សក្កោតិ, អាហារាទិត្តយំយេវ លហុតាទិត្តយំ ករោតិ យស្មា, តតោ តំ តិជំ នាម។

៦៩៣. វុត្តមាការនានត្តាតិ ឯត្ថ អាការនានត្តា នាម អាចយាការអនុពន្ធតាការវសេន វុត្តំ។ **វេនេយ្យានំ វសេន វា**តិ ឯកេ វេនេយ្យា អាចយវសេន ជាតិរូបំ ជានន្តិ, ឯកេ អនុពន្ធតាវសេន ជានន្តិ។ ឥតិ វេនេយ្យានំ ជាននវសេន ជាតិរូបំ ទ្វិធា វុត្តំ។

៦៩៤. សភាវានបគមេ អត្តនោ សភាវស្ស អនបគមេ សតិ។

តេ មិទ្ធរូបវាទាចរិយា បដិក្ខិបិតព្ពា។ កថំ? **អទ្ធា មុនិសិ សម្ពុទ្ធោ, នត្ថិ នីវរណា តវា**តិ យោ ត្វំ **អទ្ធា** ឯកន្តេន **មុនិ អសិ** សម្ពុទ្ធោ អសិ នីវរណា ធម្មា **តវ** តុយ្ហំ នត្ថិ, **ឥតិ** វចនេ សចេ មិទ្ធំ នីវរណំ រូបេ បរិយន្នំ សិយា។ ភគវតា រូបកាយស្ស វិជ្ជមានត្តា “នត្ថិ នីវរណា តវា”តិ វចនំ វត្តព្ពំ សិយា។ ថិនមិទ្ធនីវរណំ អវិជ្ជានីវរណេន សហ នីវរណញ្ចេវ ហោតិ, នីវរណសម្បយុត្តញ្ច ហោតិ។ ឥតិ សម្បយុត្តវចនតោ សម្បយុត្តស្ស រូបស្ស អភាវតោ តម្បិ ន វត្តព្ពំ សិយា។ ន បុរេជាតបច្ចយាតិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយាតិ អត្ថោ។ សចេ ថិនមិទ្ធំ រូបំ សិយា, កថំ អរូបេបិ អញ្ញមញ្ញំ សិយា, ន សិយាតិ អត្ថោ។ អរូបេបិ កាមច្ឆន្ទនីវរណំ បដិច្ច ថិនមិទ្ធនីវរណំ ឧប្បជ្ជតិ។ **ឥតិ** វចនេន ច ន មិទ្ធរូបំ សិយា, អរូបេ កថំ សិយាតិ អត្ថោ។ អរូបមេវ មិទ្ធំ ឥតិ បដិក្ខិបិតព្ពា។ អរូបេបិ ឯតស្ស មិទ្ធស្ស ឧប្បត្តិយា សាធកវចនតោ និដ្ឋំ ឯត្ថ ច អវគន្តព្ពំ “អរូប”ន្តិ វិញ្ញូនា។

៧០៥-៦. កម្មេន វីសតិ រូបាតិ អដ្ឋិន្ទ្រិយវត្ថុអដ្ឋាវិនិព្ភោគសន្តតូបចយាកាសា កម្មជា។ **ចេតសា** វិញ្ញត្តិទ្វយសទ្ទលហុតាទិត្តយអវិនិព្ភោគសន្តតូបចយាកាសា ចិត្តជា។ **ឧតុនា** សទ្ទលហុតាទិត្តយអវិនិព្ភោគសន្តតូបចយាកាសា ឧតុជា។ **អាហារតោ** លហុតាទិត្តយអវិនិព្ភោគសន្តតូបចយាកាសា អាហារជា។

៧០៧-១៧. ជាយេយ្យុំ យទិ តានិបីតិ តានិ ជរតាអនិច្ចតារូបា យទិ ជាយេយ្យុំ, ឯវំ សន្តេ តុ តេសំ ជរតាអនិច្ចតា ភេទា សិយុំ។ **ហិ** សច្ចំ វចនំ បាកោ ន បច្ចតិ, ភេទោ វា ន ច ភិជ្ជតិ យស្មា, តស្មា តេសំ បាកភេទា សិយុន្តិ, **តំ** វចនំ នត្ថិ។ **ឯតំ** ជរតាអនិច្ចតាទ្វយំ **ជាតស្ស** និប្ផន្នរូបស្ស បាកភេទត្តា ន ជាយតិ។ **សិយា កស្សចិ ពុទ្ធេត្ថា**តិ **ឯត្ថ** ជរតាអនិច្ចតាវិនិច្ឆយាធិការេ **កស្សចិ** ជនស្ស **ពុទ្ធិ** ញាណំ យទិ សិយា, “រូបស្សូបចយោ”តិ វចនេន “ជាតិ ជាយតី”តិ វចនំ ទីបិតំ យថា, **ឯវំ** តថា បាកោបិ បច្ចតុ, ភេទោបិ បរិភិជ្ជតុ, ឯវំ ពុទ្ធិ សិយា។ ជាតិ ន ចេវ ជាយតេ។ **ឥតិ** ឥមិនា បការេន វិភាវិនា ញេយ្យា។ ជាតិ ជាយមានស្ស និប្ផន្នរូបស្ស និព្ពត្តិ នាម បកាសិតា។ **តត្ថ យស្ស សិយា តត្ថ** វចនេ **យស្ស** ជនស្ស ពុទ្ធិ សិយា។ យេសំ និប្ផន្នរូបធម្មានំ ជាតិ អត្ថិ, **សា** ជាតិ អភិនិព្ពត្តិសម្មុតី **តប្បច្ចយត្តវោហារំ** តេសំ និប្ផន្នរូបធម្មានំ បច្ចយង្គេន លទ្ធវោហារំ កម្មជាទិកំ វោហារំ លភតេវ យថា, តថា **តេសំ** និប្ផន្នរូបធម្មានំ តេ បាកភេទា អភិនិព្ពត្តិសម្មុតី នាម តប្បច្ចយត្តវោហារំ លភន្តិ, ឥតិ ពុទ្ធិ សិយា។ តស្ស ជនស្ស ឯវំ វត្តព្ពំ – ឥទំ សន្តតូបចយទ្វយំ កម្មាទិសម្ភវំ ហោតិ យថា, ឯវំ បាកភេទា តំ

កម្មាទិសម្ពវោហារំ កទាចិបិ ន លភន្តិ។ **ហិ** សច្ចំ វចនំ **កស្មា** ការណា ជនកានំ កម្មាទិបច្ចយានំ អានុភាវសង្ខាតេ ខណុប្បាទេ តេសំ បាកភេទានំ អភាវតោ ន លភន្តិ។ វុត្តប្បការេន ខណុប្បាទេ ជាតិ បរម្បរាភាវតោ សា ជាតិ លព្ភតេ, តស្មា ការណា ជាតិ ឯវ អភិនិព្វត្តិសម្មុតី បច្ចយត្តវោហារំ លភតិ, ឥតរំ ជរតាអនិច្ចតាទ្វយំ បន ន លភតិ។ តំ ជរតាអនិច្ចតាទ្វយំ ជិយ្យតិ ឥតិ ភិជ្ជតិ ឥតិ វា ន វត្តព្ពំ ហោតិ។ កស្មា? កម្មាទិបច្ចយានំ អានុភាវក្ខណេ **តស្ស** ជរតាអនិច្ចតាទ្វយស្ស បច្ចយានំ អភាវតោ។

៧១៨-២៣. **អនិច្ចំ សង្ខតញ្ចេតំ ជរាមរណំ** អនិច្ចសង្ខាតំ **ឥតិបិ** វចនស្ស ភគវតា វុត្តត្តា ជរតា អនិច្ចតាទ្វយំ ជាយតិ, ឯវំ ឥតិ ត្វំ ចេ មញ្ញសិ, **ឯវំ** “ជាយតិ ឯវា”តិ វចនំ ភគវតា ន វត្តព្ពំ។ **ហិ** កស្មា ការណា? “អនិច្ចំ សង្ខតញ្ចេតំ, ជរាមរណមិច្ចបី”តិវុត្តភាវាទិនា អាការទេសនាបរិយាយេន លេសេន ភគវតា អនិច្ចានំ និប្ផន្នរូបធម្មានំ ជរាមរណសង្ខាតំ សភាវតោ ជរាមរណំ អនិច្ចំ សង្ខតញ្ចាបិ ចិត្តជានំ វិការត្តា វិញ្ញត្តិយោ “ចិត្តជា”តិ វុត្តា វិយ, **តថា** ឯវំ ភគវតា វុត្តំ។ **យទិ ឯវំ** អត្ថេ សតិ **ឯតំ** វុប្បនលក្ខណត្តយំ អជាតត្តា ច **សព្ពថា** សព្ពាការេន ខំបុប្ផំវ នត្ថិ, អសង្ខតំ និព្ពានំ វិយ និច្ចំវាតិ ច ចោទកោ វទេយ្យ, នត្ថិ និច្ចន្តិ ឥទំ ឧភយវចនំ នោ ភគវតា វត្តព្ពំ។ កស្មា? និស្សយធម្មានំ អាយត្តភាវេន បវត្តិតោ បថវិយាទីនំ និស្សយានំ **ភាវេ** សតិ តស្ស លក្ខណត្តយស្ស ភាវតោ, តស្មា ខំបុប្ផំវ តំ លក្ខណត្តយំ ន នត្ថិ, អត្ថីតិ អត្ថោ។ បថវីអាទីនំ អភាវេ តំ លក្ខណត្តយំ ន ច លព្ភតិ យស្មា, តស្មា និព្ពានំ វិយ, តថា និច្ចំ ន។

៧២៤-៥. បរិច្ឆេទាទយោ **អនិប្ផន្នា។ តេសមេវ ច រូបានំ** តេសមេវ និប្ផន្នរូបធម្មានំ វិការត្តា **និប្ផន្នា ចេវ សង្ខតា** សេសវសេន វុត្តានំ បភេទកតោតិ ទស្សនតោ។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវ។

៧២៦ **ភន្តំ បនិច្ឆេ បិដកេភិធម្មេ,**
យោ ធម្មសេនាបតិនា សមត្តំ;
ហិតត្ថិនា តេន ច ភិក្ខុនាយំ,
សក្កច្ច សម្មា បន សិក្ខិតព្ពោ។

យោ ភិក្ខុ អភិធម្មេ បិដកេ ធម្មសេនាបតិនា សមត្តំ សភាវំ គន្តុំ បាបុណិតុំ ឥច្ឆេយ្យ, តេន ច ភិក្ខុនា ហិតត្ថិនា សក្កច្ចំ អាទរេន សម្មា តីរណចិន្តនសជ្ឈាយនេហិ អយំ អភិធម្មាវតារោ សិក្ខិតព្ពោ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

រូបវិភាគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទសមោ បរិច្ឆេទោ។

១១. ឯកាទសមោ បរិច្ឆេទោ

និព្ពាននិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៦៩. *ភវាភវំ វិនន្តោ*តិ ខុទ្ទកំ, មហន្តំ ភវំ សិព្ពន្តោ។ **សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គោ**តិ សព្ពេហិ សង្ខារូបធិកិលេសូបធិខន្ធូបធីហិ បដិនិស្សជ្ជនំ។ **អច្ចុតិរសំ** អចុតិសម្បត្តិកំ។ **និព្ពានំ បុដ្ឋេនា**តិ សុគតេន និព្ពានំ បុដ្ឋេន សារិបុត្តត្ថេរេន។ **ឧភិន្នំ សុត្តាន**ន្តិ ធម្មសេនាបតិវុត្តានំ ទ្វិន្នំ សុត្តានន្តិ អត្ថោ។ **ខយស្ស ឧបនិស្សយត្តា**តិ ខយស្ស ពលវការណត្តា។ បុថូនំ ធម្មានំ អប្បមត្តកក្ខណេ រាគាទិក្ខយមត្តំ និព្ពានំ ភវេយ្យ។ សព្ពេ ពាលបុថុជ្ជនា សមធិគតនិព្ពានា សច្ឆិកតនិរោធា ភវេយ្យុំ។ **កិញ្ច ភិយ្យោ** កិំ ឧត្តរិ ការណញ្ច អត្ថីតិ អត្ថោ។ រាគាទីនំ សង្ខតត្តា តេសំ សង្ខតានំ និព្ពានំ សង្ខតលក្ខណំ ភវេយ្យ។ **កិំ បនេត្ថា**តិ ឯតេសុ ខណេសុ កិំ បន ខណេ តំ វទេសិ។ **ខីណេស្វេវា**តិ រាគាទីសុ ខីណេសុ ឯវ។ **និរុត្តរោ**តិ និប្បន្នូបហារោ។

៧៧១. អសម្ភវោតិ ពាហិរសទ្ទាយ វិរហិតោ។ ***វន្តាសោ***តិ វន្តា វមិតា អាសា តណ្ហា យេនាតិ វន្តាសោ។

និស្សរណិយាតិ និស្សរណេ និយុត្តា។ **យទិទំ នេក្ខម្មំ** យំ ឥទំ កាមានំ ឯតំ និស្សរណំ និរោធោ, **តស្ស** កិញ្ចិភូតស្ស សង្ខតស្ស បដិច្ចសមុប្បន្នធម្មជាតស្ស និរោធោ និស្សរណន្តិ, **ឯវំ** ឥមិនា បការេន វុត្តស្ស **តស្ស** និស្សរណនាមកស្ស អភាវប្បត្តិទោសតោ និស្សរណនាមកានំ បឋមជ្ឈានអាកាសានញ្ចាយតនានម្បិ អភាវោ ភវេយ្យ។ **អត្ថិ និស្សរណ**ន្តិ អត្ថិ និព្ពានំ។ **ឧប្បាទាទីន**ន្តិ ឧប្បាទដ្ឋិតិភង្គានំ។ **បបញ្ចាភាវតោ**តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋីនំ អភាវតោ។

៧៧២. អបលោកិតន្តិ អទស្សនធម្មំ។

៧៧៤. អព្យាបជ្ជន្តិ និទុក្ខំ។ **អក្ខរ**ន្តិ អខរំ។

៧៧៧. សទ្ធាពុទ្ធិករំ **តថាគតមតេ** ជិនវចនេ សម្មោហវិទ្ធំសនំ **បញ្ញាសម្ភវំ** បញ្ញាការណំ សម្បសាទនករំ។ **អត្ថព្យញ្ជនសាលិន**ន្តិ អត្ថព្យញ្ជនសារវន្តំ សុមធុរំ **សារញ្ញូ** ជិនសាសនសារញ្ញូ **វិម្ហាបនំ** អច្ឆេរករំ **ឥមំ** ឯវំ វុត្តប្បការំ អភិធម្មាវតារំ យោ ជានាតិ, សោ ជនោ គម្ភីរេ **និបុណេ** និបុណញាណគោចរេ អភិធម្មបិដកេ បទំ **និដ្ឋំ** ឧត្តមសន្និដ្ឋានំ **យាតិ** បាបុណាតិ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

និព្ពាននិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកាទសមោ បរិច្ឆេទោ។

១២. ទ្វាទសមោ បរិច្ឆេទោ

បញ្ញត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា

សង្ខាយតីតិ **សង្ខា,** កថីយតីតិ អត្ថោ។ **កិន្តិ** កីតិ កថីយតិ។ “អហ”ន្តិ “មម”ន្តិ កថីយតិ។

តជ្ជាបញ្ញត្តីតិ តស្ស ចក្ខុសោតាទិកស្ស អនុរូបវសេន ជាតា បញ្ញត្តីតិ អត្ថោ។

ឯកស្សវាតិ ឯកស្ស នាមធម្មស្ស “អច្ឆោ”តិ **នាមំ** កតេហ្វា **ពហូនំ** នាមធម្មានំ “អច្ឆោ”តិ **នាមំ** កតេហ្វា។ **សមូហមេវា**តិ នាមធម្មានំ សមូហំ ឯវ។

គហិតោ បុព្ពេ សង្កេតោ ឯតេនាតិ **គហិតបុព្ពសង្កេតំ**។ កី តំ? **មនោទ្វារវជ្ជនជវនវិញ្ញាណំ**។ តេន គហិតាយ បញ្ញត្តិយា **វិញ្ញាយតិ** “សត្តា”តិ “កម្មជា”តិ កថីយតិ។

ឥត្ថី ច បុរិសោ ច ឥត្ថិបុរិសា, តេ អាទយោ យេសំ តេ **ឥត្ថិបុរិសាទយោ,** តេសំ។

៧៧៨. តតិយា កោដីតិ តតិយោ កោដ្ឋាសោ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

បញ្ញត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទ្វាទសមោ បរិច្ឆេទោ។

១៣. តេរសមោ បរិច្ឆេទោ

ការកបដិវេធវណ្ណនា

វេទកស្សាតិ សុខទុក្ខវេទកស្ស។ **តទាយត្តវុត្តីន**ន្តិ តេសំ អាយត្តា បដិពទ្ធា យេសំ វិបាកានំ តេ តទាយត្តវុត្តិនោ, តេសំ។ **អត្រ** ឥមស្មឹ ឋានេ អាចរិយេន បរិហារោ វុច្ចតេ។ **កុតោយំ តវ តក្កានុរោធោ**តិ តក្ក តស្មឹ អញ្ញស្ស អត្តការកស្ស អភាវេបិ សត្តសង្ខាតស្ស អត្តនោ ភាវេបិ អយំ តវ អនុរោធោ អនុនយោ កុតោ កេន ការណេន **ឥធ** ឥមស្មឹ អសតិ កត្តរិ កុសលាទីនំ អត្ថិភាវេ កម្មវិរោធោ កុតោ កេន ការណេន។ **អថាបី**តិ អបរោ នយោបិ។ **កិញ្ចេត្ថា**តិ **ឯត្ថ** ឯតិស្សំ ចោទនាយំ **កិញ្ចិ** វត្តព្ពំ អត្ថិ, អវសិដ្ឋំ តាវ ព្រូហិ, អបរិសមត្តា តេ ចោទនា។ **តស្សា**តិ អត្តនោ។ **ការកវេទកត្តាភាវោ**តិ ការកវេទកត្តស្ស អភាវោ សិយា។

អថ ន ភវតីតិ អត្តនោ អនាសេ ចេតនាបិ អនាសោ យទិ ន ភវតិ។ **បដិញ្ញា ហីនា**តិ “ចេតនាយ អនញ្ញោ អត្តា”តិ បដិញ្ញា ហីនា។ **វុត្តប្បការតោ**តិ “អត្តនោ អនាសេ ចេតនាយ នាសោ ន ភវតិ”តិ វុត្តប្បការតោ ។ **វិបរីត**ន្តិ “អត្តនោ អនាសេ ចេតនាយ អនាសោ”តិ វិបរីតគ្គហណំ សិយា។ **អត្តា នស្សតុ, ចេតនា តិដ្ឋតុ, អថ បន ឯវំ ន ភវតី**តិ អត្តា នស្សតុ, ចេតនា តិដ្ឋតុ, ឯវំ គហណំ បន ន ភវតិ។ អនញ្ញត្តបក្ខំ **បរិច្ចជ** បរិច្ចជាហិ “ចេតនាយ អនញ្ញោ អត្តា”តិ។ បដិញ្ញា ហីនា យស្ស សោ **បដិញ្ញាហីនោ**។

ឧភិន្នំ ចេតនត្តានំ **ឯកទេសតា** ឯកទេសភាវោ នត្ថិ។ **ឯវញ្ច សតី**តិ ឯវំ ឧភិន្នំ ឯកទេសស្ស អភាវេ សតិ កោ ទោសោ ឥតិ ត្វំ ចេ វទេយ្យាសិ។ **យំ បន តយា វុត្តំ យថា រូបរសគន្ធាទីនំ ឯកទេសេ វត្តមានានម្បិ លក្ខណតោ អញ្ញត្ត**ន្តិ យំ វចនំ បន តយា វុត្តំ, **តំ** វចនំ **អយុត្តំ**, នានុរូបន្តិ អត្ថោ។ **តវ បដិញ្ញា ហីនា**តិ “ឯកទេសេ វត្តមានានំ ចេតនត្តានំ លក្ខណតោ អញ្ញត្ត”ន្តិ បដិញ្ញា ហីនា។

ឯវញ្ច សតីតិ ឯតំ ចេតនាយ អញ្ញភាវេ សតិ កោ ទោសោ ឥតិ ចេ ភវំ វទេយ្យ។ **“អចេតនោ អត្តា”**តិ វចនំ, **បុព្ពេ វុត្តទោសតោ**តិ “បាការតរុបាសាណតិណសទិសោ សិយា”តិ បុព្ពេ វុត្តទោសតោ។

៧៨០. **អត្ថិ សត្តោបបាតិកោ**តិ ឱបបាតិកា សត្តា អត្ថិ។

៧៨១. **ភារាទាន**ន្តិ ភារគ្គហណំ។ **ភារនិក្ខេបន**ន្តិ ភារោរោបនំ។

៧៨៣. ឯកស្ស បុគ្គលស្ស **អដ្ឋិសញ្ចយោ** អដ្ឋិសមូហោ ឯកេន កប្បេន បព្ពតសមោ រាសិ សិយា។

៧៨៥. ភោ **មារ**, ត្វំ សត្តោ ឥតិ បច្ចេសិ, កំ សទ្ទហសិ, “សត្តោ”តិ គហណំ **តេ** តវ ទិដ្ឋិគតំ, សុទ្ធសង្ខារបុញ្ជោ អយំ, **ឥធ** លោកេ សត្តោ ន ឧបលព្ភតិ។

៧៨៧. **យោ** ភិក្ខុ ឥមំ គន្ថំ អច្ចន្តំ សតតម្បិ ចិន្តេតិ, **តស្ស** ភិក្ខុនោ បរមា បញ្ញា **វេបុល្លំ** វិបុលភាវំ គច្ឆតិ។

៧៨៨. យោ ភិក្ខុ **ឥមំ** អភិធម្មាវតារំ **អតិមតិករំ** ឧត្តមំ អភិញ្ញាណករំ **វិមតិវិនាសករំ** កង្ខច្ឆេទករំ **បិយក្ករំ** បេមករំ សទា បបតិ, សុណាតិ, តស្ស ភិក្ខុនោ មតិ **ឥធ** សាសនេ បិតេ **វិកសតិ** បដិផុល្លតិ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

ការកបដិវេធវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តេរសមោ បរិច្ឆេទោ។

១៤. ចុទ្ទសមោ បរិច្ឆេទោ

រូបាវចរសមាធិភាវនានិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៨៩-៨៣. ហិតានយន្តិ ហិតាវហំ។ **មានសញ្ច សុគត**ន្តិ សុដ្ឋុ បវត្តមានសញ្ច។ មធុរា អត្ថវណ្ណនា ឯតស្សាតិ **មធុរត្ថវណ្ណនំ។ ឧត្តរំ តុ មនុស្សានំ, ធម្មតោ ញាណទស្សន**ន្តិ មនុស្សានំ លោកិយធម្មតោ ឧត្តរិភូតញាណទស្សនលោកុត្តរំ។ **សង្កស្សរសមាចារ**តិ សង្កាយ កង្ខាយ សរិតព្ពសមាចារេ។ អច្ឆិទ្ទំ អក្ខណ្ឌំ អកម្មាសំ។ **អត្ថកាមេនា**តិ អត្តនោ ហិតកាមេន។

៧៩៧. ទុវិធលក្ខណំ ចារិត្តវារិត្តលក្ខណំ។

៨០៥. តេសំ ចរិតានំ វោមិស្សកនយា។

៨០៧. សវណ្ណកសិណាតិ នីលបីតឱទាតលោហិតវណ្ណកសិណា។

៨០៨. តំ ឯកកំ **អានាបានំ** អស្សាសបស្សាសោ។

៨០៩-១០. មរណូបសមាយុត្តា សតីតិ មរណានុស្សតិ ឧបសមានុស្សតិ។ **អាហារនិស្សិតសញ្ញា**តិ អាហារេ បដិកូលសញ្ញា។ **ធាតុវវត្ថាន**ន្តិ ចតុធាតុវវត្ថានំ។

៨១១-២. អនុកូលា ឥមេ សព្ព-ចរិតានន្តិ វណ្ណិតាតិ យំ កម្មដ្ឋានំ សទ្ធាចរិតស្ស អនុកូលំ, តមេវ បញ្ញាចរិតស្ស អនុកូលន្តិ អធិប្បាយោ។ **ឥទំ សព្ពំ បន** វចនំ **ឯកន្តវិបច្ចនីកភាវតោ** ឯកន្តបដិបក្ខភាវតោ អតិសប្បាយតោ វុត្តំ, ឥតិ វិភាវិនា ញេយ្យំ។

៨៣៥. វិបស្សនាភវសម្បត្តិ-សុខានំ បច្ចយា សិយុំ វិបស្សនាសម្បត្តិសុខានំ ភវសម្បត្តិសុខានំ បច្ចយា សិយុំ។

៨៣៨. សម្មដ្ឋានំ មនោភុនោតិ មនោភុហទយោ តស្ស ហទយស្ស សម្មដ្ឋានំ។

៨៤៤. បត្ថកាមេន ធីមតា កសិណំ កត្តព្ពំ។

៨៤៥. សំហារិមន្តិ ឥតោ ចិតោ ច ហរិតព្ពកសិណំ។ **តត្រដ្ឋក**ន្តិ តស្មឹ ឋានេ ឋិតំ ឥតោ ចិតោ ច អនាហរិតព្ពំ កសិណំ។

៨៤៩. វិវដ្ដំ បន មិច្ឆតាតិ និព្ពានំ ឥច្ឆន្តេន វិទត្ថិចតុរង្គុលំ វដ្ដំ កាតុំ **តំ** កសិណំ វដ្ដតិ។

៨៥១-២. ហត្ថបាសប្បមាណស្មឹ, តម្ហា កសិណមណ្ឌលាតិ តតោ កសិណមណ្ឌលតោ ហត្ថបាសប្បមាណស្មឹ បទេសេ វិទត្ថិចតុរង្គុលេ ឧច្ចេ។ **បរិមុខំ សតិ**ន្តិ កម្មដ្ឋានាភិមុខំ សតឹ។

៨៥៣-៤. នេក្ខម្មន្តិ ឈានំ។ ខេមតោ **ទដ្ឋុំ** ទិស្វា អហំ ឥមាយ បដិបត្តិយា **អទ្ធា** ឯកន្តេន **បវិវេកសុខស្ស** និព្ពានសុខស្ស ភាគី **អស្សំ** ភវេយ្យំ។

៨៥៦. សោ កសិណស្ស វណ្ណោ តេន យោគិនា ន បេក្ខិតព្ពោ, កសិណស្ស លក្ខណំ ន បេក្ខិតព្ពំ ឧស្សទស្ស វសេន វណ្ណំ អមុញ្ចិត្វា។

៨៦០. ឯវំ ឥមិនា វុត្តប្បការេន **ឯកគ្គចេតសោ** ឯកគ្គចិត្តស្ស យោគិនោ និមីលេត្វា អាវជ្ជន្តស្ស **យថា** យេន បការេន កម្មដ្ឋានំ ហោតិ ឧម្មីលិតេ កាលេបិ, **តថា** តេន បការេន តំ កម្មដ្ឋានំ អាបាថំ **យាតិ ចេ** យទិ អាគច្ឆតិ, ឧគ្គហមេវ ឧគ្គហនិមិត្តំ។

៨៦៤. បាទានំ ធោវនេ បបញ្ចបរិហារត្ថំ។ **ឯកតលិកា**តិ ឯកតលមត្តា។

៨៦៥. **តំ** សំហារិមំ កសិណមាទាយ។

៨៦៦. **សមន្នាហរិតព្ពន្តិ** កម្មដ្ឋានំ សុមនេន អាហរិតព្ពំ, មនសិកាតព្ពន្តិ អត្ថោ។ **តក្កាហដន្តិ** វិតក្កេន អាហដំ ផុសិតំ **ករេ** ករេយ្យ។

៨៦៨. **តន្តិ** តំ និមិត្តំ។

៨៧១-៤. **ឥមស្សាតិ** បដិភាគនិមិត្តស្ស។ **បុរិមស្សាតិ** ឧគ្គហនិមិត្តស្ស។ កោ បន អយំ វិសេសោ? ថវិកានីហរិតំ អាទាសមណ្ឌលំ មជ្ជិតំ វិយ។ តោយទេ កាឡមេឃេ សេតពលាកា វិយ។ តទា តំ ឧគ្គហនិមិត្តំ បទាលេត្វាវ **និគ្គតំ** បដិភាគនិមិត្តំ។ **តតោ** ឧគ្គហនិមិត្ដតោ។ **តន្តិ** តំ បដិភាគនិមិត្តំ។ សណ្ឋានវន្តញ្ច វណ្ណវន្តញ្ច ន ច ឧបដ្ឋាការមត្តំ។ **បញ្ញជន្តិ** បញ្ញាយ ជាតំ។

៨៧៧-៨. **ឧបចារក្ខណេ តស្សាតិ** តស្ស សមាធិនោ ឧបចារក្ខណេ។ នីវរណប្បហានេន សមាធិនោ បដិលាភក្ខណេ បន **អង្គានំ** វិតក្កាទីនំ បាតុភាវេន ឥតិ ទ្វីហិ អាការេហិ។

៨៧៩. **ទ្វិន្នំ សមាធីនន្តិ** ឧបចារប្បនាសមាធីនំ។

៨៨២. ចក្កវត្តិយគព្ភោវ រតនំ វិយ អស្ស អនេន សុទុល្លភំ។

៨៨៤. **អយន្តិ** បដិសន្ធិសន្ធារោ។

៨៩១-២. **សមតំ វីរិយស្សេវាតិ** វីរិយសមភាវំ។ **លយំ** លីនភាវំ ព្លសកម្បិ យន្តំ គច្ឆន្តំ មានសំ អាវជ្ជនចិត្តំ។

៨៩៥-៩. ភវង្គំ បន បច្ឆិជ្ជ ឧច្ឆិន្ទិត្វា តទេវ បថវីកសិណំ អារម្មណំ កត្វា យោគិនោ មនោទ្វារម្ហិ ជាយតិ។ **តតោតិ** អាវជ្ជនតោ **តត្រេវារម្មណេ** តស្មឹ បថវីកសិណសង្ខាតេ អារម្មណេ **តស្ស** យោគិនោ ជវនានិ ចត្តារិ វា បញ្ច វា ជាយន្តេ។ អវសានេ **ឯកំ** ជវនមានសំ រូបាវចរិកំ ហោតិ, តស្មឹ រូបាវចរិកេ វិតក្កាទយោ អង្គា។ **អញ្ញេហិ** អញ្ញេសំ ចិត្តានំ អញ្ញេហិ វិតក្កាទីហិ ពលវតរា ហោន្តិ។ **តានិ** អប្បនាភាវំ អប្បត្តានិ អប្បនាចេតសោ **បរិកម្មោបចារតោ** បរិកម្មភាវតោ បរិកម្មានីតិ វុច្ចន្តេ, ឧបចារភាវតោ ឧបចារានីតិ ច វុច្ចន្តេ។ តានិ ជវនានិ អប្បនាយានុលោមត្តា អនុលោមានិ ឯវ ច វុច្ចន្តិ។ **ឯត្ថ** អនុលោមកេសុ យំ សព្ពន្តិមំ ជវនំ, តំ គោត្រភូតិ បវុច្ចតិ។

៩០១. **គោត្រភុ ទិដ្ឋន្តិ** គោត្រភុ នាម ឧទ្ទិដ្ឋំ។

៩០៤-៥. **បុរិមេហិ** ជវនេហិ យំ អាសេវនំ, តំ ពលវបច្ចយំ **លទ្ធា** លភិត្វា ឆដ្ឋំ ជវនំ, សត្តមំ វា ជវនំ អប្បេតិ។ **ឥតិ** វចនំ បវុច្ចតិ, **ឯត្ថ** វាទេ **គោទត្តោ** នាម **អាភិធម្មិកោ** អាចរិយោ អាហ។ ឆិន្នតដេ មុខំ យស្ស **ឆិន្នតដមុខោ**។

៩០៨. បច្ចវេក្ខណា ហេតុ យស្ស អាវជ្ជនស្សាតិ **បច្ចវេក្ខណហេតុកំ**។

៩១១-២. កាមច្ឆន្ទស្ស នានាវិសយេ បលុទ្ធស្ស។ ចេតសោ ឯកស្មឹ វិសយេ សមាធានេន សមាធិ។

៩១៥. សយញ្ច អតិសន្តតោ សុខំ អវូបសន្តសភាវស្ស ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចទ្វយស្ស បដិបក្ខតោ វុត្តំ។

៩១៧. **បញ្ចង្គវិប្បយុត្តន្តិ** បញ្ចនីវរណវិប្បយុត្តំ។ **បញ្ចង្គសំយុតន្តិ** វិតក្កាទីហិ យុត្តំ។

៩២០-១. **វេបុល្លន្តិ** កម្មដ្ឋានស្ស វិបុលភាវំ។ តញ្ច បដិភាគនិមិត្តំ ឧបចារំ វិចារេត្វា វឌ្ឍេតុំ វដ្ដតិ។

៩២៨-៣១. **បមាទយោគិនោតិ** បមាទវសេន យោគិសម្បន្នស្ស កាមសហគតា សញ្ញាមនក្ការា មនសិការា ចេ ចរន្តិ, តស្ស យោគិនោ តំ ឈានំ ហានភាគិយំ ហោតិ។ **សតិ សន្តិដ្ឋតេ តស្មឹ, សន្តា តទនុធម្មតា** តស្មឹ បឋមជ្ឈានេ តទនុធម្មតា តស្ស បឋមជ្ឈានស្ស អនុរូបា សតិ និកន្តិ សន្តា សំវិជ្ជមានា សន្តិដ្ឋតេ សន្តិដ្ឋតិ, តំ ឈានំ មន្ទស្ស យោគិនោ ឋិតិភាគិយំ ហោតិ, ឋិតឹ ភជតិ។ វិសេសភាគិយំ ហោតិ, វិសេសំ ទុតិយាទិភាវនំ

បាបុណាតីតិ អត្ថោ។ **និព្ពិទាសំយុតា សញ្ញា, មនក្ការា**តិ និព្ពិទាវិបស្សនាសំយុត្តា សញ្ញាមនក្ការា។ **និព្ពេធភាគិយ**ន្តិ លោកុត្តរភាគិយំ, លោកុត្តរមគ្គភាគិយន្តិ អត្ថោ។

៨៣៣. អយំ សមាបត្តិ **អាសន្នាកុសលារយោ** អាសន្នាកុសលារិកា យស្មា តក្កចារានំ ថូលត្តា ច, តស្មា ការណា អយំ សមាបត្តិ អង្គទុព្ពលា។

៨៣៥. **និកន្តិ**ន្តិ តណ្ហំ។ **បរិយាទាយា**តិ សោសាបេត្វា។

៨៣៦. **វិធិនា**តិ បុព្ពេ វុត្តវិធិនា។ **សតស្សា**តិ សតិសម្បន្នស្ស។

៨៣៨. **និមិត្តំ តុ តទេវ ចា**តិ តមេវ បឋមនិមិត្តំ “បថវី បថវី”ឥតិ ឯវំ មនសា ករោន្តស្ស។

៨៤៣. **សម្បសាទន**ន្តិ សទ្ធា។ **មជ្ឈត្ត**ន្តិ តត្រមជ្ឈត្តតា។

៨៤៤. **ទុវង្គហីន**ន្តិ វិតក្កវិចារហីនំ។

៨៤៨. បីតិ នាម **ចេតសោ** ចិត្តស្ស **ឧប្បិលាបនំ** ឧប្បិលាបិតត្តំ **យតោ** យស្មា ការណា។

៨៦១-២. **អាសន្នបីតិទោសា**តិ បីតិយេវ ទោសា។ **ឯត្ថ** ឯតស្មិំ តតិយជ្ឈានេ **យទេវ** យំ ឯវ **សុខំ ឥតិ** ឯវំ សុខំ ចេតសោ **អាភោគោ** មនសិការោ។ **ឯវំ** ឥមិនា បការេន សុខស្ស ថូលត្តា **អយំ** សមាបត្តិ អង្គទុព្ពលា ហោតិ។

៨៧៤-៥. សុខំ ឧបេក្ខាយ អាសេវនំ បន ន ហោតិ យស្មា ឧបេក្ខាយ អាសេវនំ បន ន ហោតិ, យស្មា ឧបេក្ខាសហគតានិ ជវនានិ ជវន្តិ, តស្មា ចតុត្ថជ្ឈានំ ឧបេក្ខាសហគតំ សមុទីរិតំ។

៨៧៦. ទុតិយជ្ឈានំ **ទ្វិធា** ទ្វីហិ កោដ្ឋាសេហិ ឋិតំ។

៨៧៨. **អយំ** អភិធម្មាវតារោ សុមធុរវរគរវចនោ កំ នុ ជនំ នេវ រញ្ជយតិ, អតិនិសិតវិសទោ ពុទ្ធិប្បចារោ យស្ស សោ **អតិនិសិតវិសទពុទ្ធិប្បចារោ**, សោ តេន ជនេន វេទនីយោ ជានិតព្ពោ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

រូបាវចរសមាធិភាវនានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចុទ្ទសមោ បរិច្ឆេទោ។

១៥. បន្នរសមោ បរិច្ឆេទោ

អរូបាវចរសមាធិភាវនានិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៨២-៣. រូបេ ខោ វិជ្ជមានស្មិន្តិ រូបកាយេ វិជ្ជមានេ **ទណ្ឌាទានាទយោ** ទណ្ឌគ្គហណាទយោ។ ឥតិ **រូបេ** រូបកាយេ អាទីនវំ ទិស្វា។

៩៨៤. សូករាភិហតោវ សាតិ សូករំ អនុពន្ធិតោ សា សុនខោ វិយ។

៩៨៥. វសីតិ យោគី។

៩៨៨-៩៩០. ផុដ្ឋោកាសញ្ច តេន តន្តិ តេន ចិត្តេន ផុដ្ឋំ តមោកាសំ "អនន្តោ អាកាសោ"ឥតិ ច មនសា ករោន្តោ ឯវំ ឧគ្ឃាដេតិ។ **ឥតិ** វចនំ វុច្ចតេ, អយមញ្ញោ នយោ, "អាកាសោ" ឥតិ មនសា ករោន្តោ តំ កសិណំ ន សំវេល្លេតិ។

៩៩៨. រូបាវចរជ្ឈានមេវ បច្ចត្ថិកំ **រូបាវចរជ្ឈានបច្ចត្ថិកំ**។

១០០៤. អាកាសផុដវិញ្ញាណេតិ ផុដមេវ វិញ្ញាណំ ផុដវិញ្ញាណំ, តស្មិំ អាកាសារម្មណេ ផុដវិញ្ញាណេ។

១០០៥-៦. អយំ អាកាសោ អនន្តោ ឥតិ ឯវំ តំ អាកាសមេវ ផរិត្វា បវត្តំ វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណញ្ច **ឥតិ** វចនំ វុច្ចតេ។ វិញ្ញាណំ អនន្តំ នាម ន ហោតិ, អនន្តារម្មណត្តា "វិញ្ញាណំ អនន្ត"ន្តិ វុច្ចតេ, តំ វិញ្ញាណំ មនក្ការវសេន អបិ អនន្តំ បរិទីបិតំ។

១០១០. បឋមារុប្បវិញ្ញាណស្ស អភាវោ **តស្ស ឯវ** បឋមារុប្បស្ស **សុញ្ញតោ** សុញ្ញភាវតោ។

១០១៣. សតិ តិដ្ឋតិ ភិយ្យោ ពលវា សតិ តិដ្ឋតិ។

១០១៥. អភាវកេ នត្ថិភាវេ។

១០១៧-៨. ទុតិយារុប្បចក្ខុនាតិ ចក្ខុនា ទុតិយារុប្បំ **"នត្ថិ នត្ថី"តិអាទិនា** អាការេន បរិកម្មវសេន មនក្ការេ។ **តស្សាបគមមត្តញ្ច** តស្ស បឋមារុប្បស្ស អបគមមត្តញ្ច។

១០២៩. យា នាម អយំ សមាបត្តិ អភាវមត្តម្បិ គោចរំ កត្វា បស្សតិ, អយំ សមាបត្តិ **វត** ឯកន្តេន អហោ សន្តាតិ បទិស្សតិ។

១០៣៣. យាយ សញ្ញាយ នេវសញ្ញី, នាសញ្ញី ច ហោតិ, **កេវលំ** ឯកន្តេន អថ ខោ សា សញ្ញា ឯទិសី ន ហោតិ។

១០៣៥-៧. បដុសញ្ញាយ កិច្ចស្ស នេវ ករណតោ **អយំ** សមាបត្តិ "នេវសញ្ញា"តិ និទ្ទិដ្ឋាតិ ចតុត្ថអារុប្បតោ សម្ភវា បវត្តា តេជោធាតុ សុខោទកេ ទហនកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតិ យថា, សា សង្ខារធម្មានំ អវសេសត្តា។

១០៤០. បាសាទតលញ្ច សាឌិកា ច។

១០៤១. យោ បន ភិក្ខុ **ឥមំ** រូបារូបជ្ឈានសមាបត្តិវិធានំ សារតរំ ជានាតិ, សោ រូបារូបជ្ឈានសមាបត្តិ បុរេក្ខោ សេក្ខោ **ភវំ** កាមភវំ **អភិភុយ្យ** អភិភវិត្វា រូបារូបំ **យាតិ** បាបុណាតិ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

អរូបាវចរសមាធិភាវនានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បន្ទរសមោ បរិច្ឆេទោ។

១៦. សោឡសមោ បរិច្ឆេទោ

អភិញ្ញានិទ្ទេសវណ្ណនា

១០៤៥. **សតា**តិ សតិសម្បន្នេន។ **អនុយោគ**ន្តិ វីរិយំ។

១០៤៧. យោគាវចរភិក្ខុនា និព្ពត្តិតាសុ អភិញ្ញាសុ **អស្ស** យោគាវចរស្ស ភិក្ខុនោ សមាធិភាវនា **និដ្ឋំ** បរិយោសានំ គតា សិយា។

១០៥០. **ទន្តេ**តិ ទន្តេ ឋិតេ។ **អចលេ**តិ អចលេ ឋិតេ។

១០៥២-៤. អភិញ្ញាយ បាទកំ ការណំ **អភិញ្ញាបាទកំ** យោគី សតំ វាបិ សហស្សំ វាបិ **យទិ** សចេ ឥច្ឆតិ, អភិញ្ញាបាទកំ ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា **តតោ** អភិញ្ញាបាទកឈានតោ **វុដ្ឋាយ** វុដ្ឋហិត្វា “សតំ ហោមិ, សតំ ហោមិ” ឥតិ ឯវំ កាមាវចរបរិកម្មមានសំ កត្វា អភិញ្ញាយ បាទកំ ការណភូតំ ឈានំ **បុនាធិដ្ឋាតិ** បុន អាបជ្ជិត្វា តតោ ឈានតោ វុដ្ឋាយ បុន អធិដ្ឋាតិ , សហាធិដ្ឋានេន ចេតសា អធិដ្ឋានសង្ខាតេន ចតុត្ថជ្ឈានចិត្តេន សហ សោ យោគី សតំ ហោតិ។ ឥទ្ធិវិធញាណំ។

១០៦៧-៨. **ឯសោ អធិគតាភិញ្ញោ** យោគី **បាទការម្មណេន** ចតុត្ថជ្ឈានស្ស បដិភាគនិមិត្តសង្ខាតេន អារម្មណេន ផុដ្ឋេ ឱកាសេ គតេ បវត្តេ បន សទ្ទេ សុណាតិ។ ទិព្ពសោតញាណំ។

១០៦៩. បរស្ស ចិត្តំ បរិយតិ បរិច្ឆិជ្ជតីតិ ចេតោបរិយំ, តមេវ មានសំ **ចេតោបរិយមានសំ**។

១០៧០. **ហទយំ បន និស្សាយា**តិ ហទយវត្ថុំ និស្សាយ បវត្តមានលោហិតំ, ហទយកោសេ បវត្តំ រុហិរន្តិ អត្ថោ។

១០៧៥. **កាមាវចរចិត្តញ្ចាតិ** កាមាវចរសត្តានំ កាមាវចរចិត្តញ្ច។ **រូបារូបេសុ** រូបភវារូបភវេសុ សត្តានំ មានសញ្ច។ កី ភូតំ? សរាគាទិប្បភេទកំ មានសំ សព្ពំ ចេតោបរិយញាណំ ជានាតិ។ ចេតោបរិយញាណំ។

១០៧៧-៨២. **និសជ្ជា សព្ពបច្ឆិមា**តិ សព្ពេសំ ឥរិយាបថានំ បច្ឆា ជាតា និសជ្ជា ភិក្ខុនា អាវជ្ជិតព្ពា។ **តតោ បភុតិ** តតោ សព្ពបច្ឆិមតោ និសជ្ជាតោ បភុតិ តំ សព្ពំ បច្ឆិមនិសជ្ជំ អាទិំ កត្វា **បដិលោមក្កមា** បដិលោមក្កមេន **សព្ពំ** អត្តនា កតំ អាវជ្ជិតព្ពំ។ អស្មិំ ភវេ **យាវ** យត្តកំ កាលំ **សន្ធិ** បដិសន្ធិ ហោតិ, **តាវ** តត្តកំ កាលំ **កតំ** កិរិយំ តេន ភិក្ខុនា អាវជ្ជិតព្ពំ។ បុរិមស្មិំ ភវេបិ ចុតិក្ខណេបិ និព្ពត្តំ នាមរូបញ្ច សាធុកំ អាវជ្ជិតព្ពំ។ ចុតិក្ខណេ និព្ពត្តេ តស្មិំ នាមរូបេ ឯវំ ភិក្ខុនា អាវជ្ជិតព្ពេ យទា **តទេវ** តមេវ នាមរូបំ អារម្មណំ កត្វា ចុតិក្ខណេ មនោទ្វារេ **មនក្ខារោ** មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ។

១០៨៦-៨៦. អភិញ្ញាបាទកំ កសិណារម្មណំ ឈានំ អភិនីហារក្ខមំ កត្វា ឥមេសុ តីសុ កសិណេសុ កត បុញ្ញេហិ។ **តស្មា តមិតរំ វាបី**តិ អាលោកកសិណំ វា ឥតរំ វាបិ កសិណទ្វយំ យថាក្កមំ ឧប្បាទេត្វា ឧបចារ ភូមិយំយេវ ឋត្វា **តំ** អាលោកកសិណំ ឋបេតព្ពំ។ អប្បនំ បណ្ឌិតោ ន ឧប្បាទេយ្យ, សចេ ឧប្បាទេតិ, **តំ** អាលោកកសិណំ **បាទកជ្ឈាននិស្សិតំ** បាទកជ្ឈានស្ស អារម្មណំ ហោតិ។ វឌ្ឍិតស្ស ឈានស្ស អន្តោគធំ រូបំ តេន យោគិនា បស្សិតព្ពំ **ភវេ** ភវេយ្យ។ តំ រូបំ **បស្សតោ** បស្សន្តស្ស **តស្ស** យោគិនោ បរិកម្មស្ស វារោ អតិក្កមតិ, **តាវ ទេ** តស្មិំយេវ ខណេ អាលោកោបិ **តស្ស** យោគិនោ អាលោកោបិ ខិប្បំ អន្តរធាយតិ។ **តស្មិំ** អាលោកេ អន្តរហិតេ **រូបគតំ** រូបំ ន ទិស្សតិ។ ទិវសម្បិ និសីទិត្វា បស្សតោ រូបទស្សនំ ហោតិ។

១១០០-១. **តំចិត្តសំយុត**ន្តិ តេន ចតុត្ថជ្ឈានេន យុត្តំ ចិត្តំ។ អនាគតំសញាណស្ស បរិកម្មំ, យថាកម្មូបគស្ស ញាណស្ស ច បរិកម្មំ។ ទិព្ពចក្ខុញាណំ។

១១០៣. យោ ភិក្ខុ **ឥធ** ឥមស្មិំ សាសនេ ឥមំ បន គន្ថំ សុណាតិ, ចិន្តេ ករោតិ ច, សោ ភិក្ខុ **អនេន តយេន** ឥមិនា គន្ថេន តរិត្វា អភិធម្មមហណ្ណវបារំ **យាតិ** បាបុណាតិ, ជានាតីតិ អត្ថោ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

អភិញ្ញានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សោឡសមោ បរិច្ឆេទោ។

១៧. សត្តរសមោ បរិច្ឆេទោ

អភិញ្ញារម្មណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១០៤. អនាគតំសញាណញ្ចាតិ ន អាគតោ អនាគតោ, ន តាវ សម្បត្តោតិ អត្ថោ, អនាគតេ អំសា កោដ្ឋាសា តេសំ ញាណំ អនាគតំសញាណំ។ យំ យំ កម្មំ យថាកម្មំ, តំ ឧបគច្ឆតិ ជានាតីតិ **យថាកម្មូបគំ,** វិបាកចេតនាជាននកញាណំ។

១១០៧-៨. តត្ថ តេសុ អារម្មណត្តិកេសុ។ **ចិត្តសន្និស្សិតំ កត្វា**តិ តំ កាយំ ចិត្តំ សន្និស្សិតំ ករិត្វា តមេវ កាយចិត្តចេតសិកវសេន មហគ្គតេ ចិត្តស្មិំ សមារោបេតិ ញាណំ ឥទ្ធិវិធញាណំ, តតោ កាយារម្មណតោ កាយស្ស បរិត្តត្តា កាមាវចរត្តា បរិត្តារម្មណំ ញាណំ សិយា។

១១១០-៣. ទិស្សមានេន កាយេន, គន្តុកាមោ យទា ភវេ យោ យោគី ទិស្សមានេន កាយេន គន្តុកាមោ យទា ភវេយ្យ, សោ យោគី តទា ចិត្តំ **កាយសន្និស្សិតំ កត្វា** រូបកាយេ សន្និស្សិតំ កត្វា តំ បាទកជ្ឈានចិត្តំ កាយវសេន កាយេ អារោបេតិ, តទា ឈានារម្មណតោ តំ ញាណំ មហគ្គតគោចរំ ហោតិ, យំ ញាណំ យទា **អនាគតញ្ច** ធម្មជាតំ, **អតីតញ្ច** ធម្មជាតំ **វិសយំ** អារម្មណំ ករោតិ, តទា តំ ញាណំ អតីតារម្មណំ ហោតិ, តទា អនាគតារម្មណំ អារម្មណករណកាលេ អនាគតគោចរំ ហោតិ។ ទិស្សមានេន កាយេន តស្ស ភិក្ខុនោ គមនេ បន សតិ **តស្ស** យោគិនោ ញាណស្ស គោចរោ បច្ចុប្បន្នោ នាម ហោតិ, ឥតិ វិនិទ្ទិសេ។

១១១៤. កាយំ ចិត្តស្ស វសេន ចិត្តេ អារោបេតិ, ចិត្តំ កាយស្ស វសេន កាយេ អារោបេតិ, ឥតិ បរិណាមនកាលស្មិំ តស្ស យោគិនោ ញាណំ អជ្ឈត្តារម្មណំ សិយា។ **សម្បវត្តតិ សត្តសូ**តិ បរិត្តមហគ្គតអតីតអនាគតបច្ចុប្បន្នអជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណសង្ខាតេសុ **សត្តសុ** អារម្មណេសុ សម្បវត្តតិ។

១១២០. ជាននេ មជ្ឈិមានន្តិ មហគ្គតានំ ជាននេ។

១១២២. ឯតស្ស ចេតោបរិយញាណស្ស មគ្គារម្មណតា បរិយាយេន ឯវ **មតា** ញាតា។

១១២៦-៧. តត្ថ តិក្ខណសម្បត្តំ, បច្ចុប្បន្នំ ខណាទិកំ។

តត្ថ តេសុ បច្ចុប្បន្នេសុ យំ បច្ចុប្បន្នំ ខណាទិកំ **តិក្ខណសម្បត្តំ** ឧប្បាទដ្ឋិតិភង្គក្ខណសម្បត្តំ **ខណាទិកំ** ខណាយេវ តំ ខណាវយវំ បច្ចុប្បន្នំ នាម។ **ឯកទ្វេសន្តតិវារបរិយាបន្ន**ន្តិ ឯកចិត្តទ្វិចិត្តវីថិវារបរិយាបន្នំ សន្តតិបច្ចុប្បន្នំ នាម។ **បច្ចុប្បន្នន្តិ បច្ឆិម**ន្តិ អទ្ធាបច្ចុប្បន្នន្តិ អត្ថោ។

១១៣១-២. យេន អាវជ្ជនចិត្តេន ធម្មេ អាវជ្ជតិ, យេន ចេតសា ជានាតិ, **តេសំ** ទ្វិន្នំ អាវជ្ជនជវនចិត្តានំ សហដ្ឋានស្ស អភាវា **តំ** “ខណាទិកត្តយំ បច្ចុប្បន្ន”ន្តិអាទិកំ “ឯកស្ស ចិត្តមេកេន, អវស្សំ បន វិជ្ឈតិ”ឥតិ បរិយោសានំ វចនំ ន យុជ្ជតិ។ អាវជ្ជនជវនានំ នានារម្មណភាវំ បត្តិតោ អាបជ្ជនតោ ច ន យុជ្ជតិ។ **អនិដ្ឋេ បន ឋានេ** តេសំ អាវជ្ជនជវនានំ ឯការម្មណភាវេ អនិច្ឆិតេ តស្មិំ ឋានេ ន យុជ្ជតិ, អញ្ញស្មិំ បន ឋានេ មគ្គវីថិយំ អាវជ្ជនបរិកម្មជវនានំ កសិណាទិកំ អារម្មណំ ហោតិ, គោត្រភុលោកុត្តរចិត្តានញ្ច និព្ពានំ អារម្មណំ ហោតិ, ឯត្ថ អារម្មណជវនានំ ឯការម្មណតា អនិច្ឆតា។

១១៣៤-៤១. “ឯកក្ខណបរិច្ឆិន្នំ, បច្ចុប្បន្នន្តិ បច្ឆិម”ន្តិ វត្វា បុន អញ្ញេន បរិយាយេន តំ បច្ចុប្បន្នំ ទស្សេតុំ ឥទំ **អទ្ធាខ្យំ** អទ្ធានាម បច្ចុប្បន្នំ ជវនវារតោ ទីបេតព្ពំ។ **ឥតិ** វចនំ និទ្ទិដ្ឋំ។ យទា **ឥទ្ធិមា** យោគី បរស្ស ចិត្តំ ញាតុំ អាវជ្ជតិ, តស្ស អាវជ្ជនមនោ **បច្ចុប្បន្នខណវ្ហយំ** បច្ចុប្បន្នំ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្តំ អារម្មណំ កត្វា **តេន** ចិត្តេន សទ្ធិំ និរុជ្ឈតិ, តេសុ និរុទ្ធេសុ តស្ស យោគិនោ ចត្តារិ, បញ្ច វា ជវនានិ ជាយន្តិ។ **ឯតេសំ** ចតុន្នំ, បញ្ចន្នំ ជវនានំ យំ បច្ឆិមំ ចិត្តំ ឥទ្ធិចិត្តមុទីរិតំ។ ឥទ្ធិចិត្តតោ **សេសានិ** កាមាវចរចិត្តានិ។ **ឯតេសំ** កាមាវចរេ ឥទ្ធិជវនានំ តទេវ ច បរចិត្តំ អារម្មណំ ហោតិ យស្មា, **តស្មា សព្ពានិ តានិ** ជវនានិ ឯការម្មណតំ យន្តិ, តេសំ ជវនានំ នានារម្មណតា អទ្ធាវសា ន ភវេយ្យ, បច្ចុប្បន្នារម្មណតោ តេសំ ជវនានំ ឯការម្មណភាវេបិ ឥទ្ធិមានសមេវ ច បរស្ស ចិត្តំ ជានាតិ។ **ឥតរានិ** កាមាវចរានិ បន ចិត្តានិ បរស្ស ចិត្តំ ន ជានន្តិ។ **យថា ចក្ខុទ្វារេ តុ វិញ្ញាណ**ន្តិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ រូបំ បស្សតិ, តថា ឥតរំ ចិត្តំ ន បស្សតិ។

១១៦១. អនាគតំសញ្ញាណស្សាតិ អនាគតំសញ្ញាណស្ស អនាគតំ ធម្មំ អគោចរំ, គោចរំ ន ហោតិយេវាតិ អត្ថោ។

១១៦៨. វិវិធត្ថានិ វណ្ណបទានិ យស្មិំ សោ **វិវិធត្ថវណ្ណបទោ,** តំ មធុរត្ថមតិនីហរំ ឧត្តមំ សោតុជនស្ស ហទយំ បីតិករំ សចេតនោ កោ នាម មនុជោ ន សុណេយ្យ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

អភិញ្ញារម្មណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តរសមោ បរិច្ឆេទោ។

១៨. អដ្ឋារសមោ បរិច្ឆេទោ

ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១៧៥. យោ សញ្ញានមត្តំវ, សញ្ញា នីលាទិតោ បនាតិ សា សញ្ញា នីលាទិវសេន សញ្ញានមត្តំវ ករោតិ។ **លក្ខណប្បដិវេធ**ន្តិ អនិច្ចាទិលក្ខណបដិពុជ្ឈនំ។

១១៧៧. តំ វិញ្ញាណំ **ឧស្សក្កិត្វា** ឧទ្ធំ សក្កំ កត្វា សត្តេ មគ្គំ បាបេតុំ ន សក្កោតិ។

១១៧៨-៩. សព្ពេសំ បន ធម្មានំ **សភាវបដិវេធនំ** អវិបរីតវសេន បដិពុជ្ឈនំ បញ្ញាយ លក្ខណំ។

១១៨០. សមាធិ អាសន្នការណំ ឯតាយាតិ **សមាធាសន្នការណា**។

១១៨១. លក្ខណេនេកធាតិ សព្ពធម្មំ បដិពុជ្ឈនលក្ខណេន បញ្ញាវ ឯកធា វុត្តា។

១១៨៣. ភូរិបញ្ញេនាតិ ភូតេ អត្ថេ អវិបរីតេ អត្ថេ រមតីតិ ភូរិ, ភូរិ បញ្ញា ឯតស្សាតិ ភូរិបញ្ញោ, តេន។

១១៨៦-៩១. តីសុ អត្ថធម្មនិរុត្តីសុ ច ញាណេសុ អត្ថធម្មនិរុត្តីសុ ជាតេសុ ញាណេសុ ច ញាណំ។ យំ កិញ្ចិ បច្ចយុប្បន្នំ ផលំ ធម្មជាតំ។ **ភាសិតត្ថោ**តិ បាឡិយា អត្ថោ។ **ឯតេ បញ្ច** ធម្មា **អត្ថសញ្ញិតា** អត្ថនាមកា។ **ផលនិព្ពត្តកោ ហេតូ**តិ ជនកោ បច្ចយោ។ **ភាសិត**ន្តិ បាឡិ។ **ធម្មសញ្ញិតា**តិ ធម្មនាមកា។ **សភាវនិរុត្តី**តិ អវិបរីតវោហារោ។ **បរិយត្តី**តិ សិក្ខនំ។ សវនាធិគមេហិ **បុព្ពយោគេន** បុព្ពេ បវត្តនាយ។

១១៩២. ភូមិភូតេសូតិ វិបស្សនាយ ភូមិភូតេសុ។

១១៩៤. ជននាទិតោតិ ជាតិអាទិតោ ភីតេន បញ្ញា ភាវេតព្ពា។

១២០៣. ឯកាសីតិយា ចិត្តេនាតិ លោកុត្តរចិត្តវជ្ជិតេន វិបស្សនាភូមិភូតេន ឯកាសីតិយា ចិត្តេន។

១២០៨. សត្តសម្មោហឃាតត្ថន្តិ សត្តោតិ សម្មោហស្ស វិនាសិតត្ថំ។

១២១១. និរីហកន្តិ ព្យាបារវិរហិតំ ព្យាបារវិរហិតំ, ទារុយន្តសមាយោគេ។

១២១៥. ឧភោ ភិជ្ជន្តិ បច្ចយាតិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយការណា។

១២២៥. អន្តទ្វយន្តិ កាមសុខល្លិកានុយោគអត្តកិលមថានុយោគទ្វយំ។ **ភាវយេ**តិ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធី វឌ្ឍេយ្យ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋារសមោ បរិច្ឆេទោ។

១៩. ឯកូនវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២៣១. តច្ចេវមាទិពាត្តីសកោដ្ឋាសានំ បច្ចយស្ស ហេតុបច្ចយេ តាវ យោគី មនសា បរិគ្គណ្ហាតិ។

១២៣៣. **ហេតុង្កុរស្ស ពីជំ តុ** ពីជំ អង្កុរស្ស ហេតុជនកំ, បថវាទយោ អង្កុរស្ស បច្ចយា។

១២៣៤. **បញ្ច ធម្មា**តិ អវិជ្ជាតណ្ហុបាទានកម្មាហារា ហេតុបច្ចយា ធម្មា។

១២៣៥. កម្មំ បុត្តស្ស ជនកោ បិតា វិយ នាមរូបស្ស ជនកំ។

១២៣៨. **បច្ចយា**តិ បច្ចយេន។

១២៤០. **យា សា**តិ យា សា កង្ខា។ **បុព្ពន្តេ** បុព្ពកោដ្ឋាសេ។

១២៤១. **សព្ពថា** សព្ពកោដ្ឋាសតោ អនវសេសាវ តស្ស យោគិនោ **សា** កង្ខា **បហិយ្យតិ** នាសីយតេ។

១២៤៣. **អត្ថសាធិកា**តិ កុសលបក្ខេ ទានាទិអត្ថសាធិកា, អកុសលបក្ខេ បាណាតិបាតាទិអត្ថសាធិកា។

តំ វិបាកន្តិ ឧបឃាតកកម្មស្ស តំ វិបាកំ ឧប្បន្នំ នាម ហោតិ។ ឯវំ ឯកោ យោគី កម្មវិបាកវសេន នាមរូបស្ស បច្ចយបរិគ្គហំ ករោតិ។

១២៤៦. **ហេតុផលស្ស សម្ពន្ធវសេនា**តិ ហេតុផលសម្ពន្ធវសេន ឥទំ នាមរូបំ **កេវលំ** ឯកន្តេន បវត្តតិ, ឥតិ **សម្មា** អវិបរីតាការេន សំ អនុបស្សតិ។

១២៤៧. បាកប្បវត្តិតោ ឧទ្ធំ បាកបដិវេទកំ **ន បស្សតិ** ន ជានិយតេ។

១២៥០-១. **អប្បវត្តិ** នាម **ន ទិស្សតិ,** ឧបបន្នំ ទិស្សតិ។ តិត្ថិយា ឯតមត្ថំ **អនញ្ញាយ** អជានិត្វា **អសយំវសី សត្តសញ្ញា**ន្តិ “សត្តោ”តិ សញ្ញំ គហេត្វាន សស្សតឧច្ឆេទទស្សិនោ អញ្ញមញ្ញំ វិរោធិនោ ហុត្វា ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋី គណ្ហន្តិ។

១២៥៤. **ឧភោ**តិ ឧភោ កម្មវិបាកា អញ្ញមញ្ញតោ សុញ្ញា។ **ន ច កម្មំ វិនា ផល**ន្តិ កម្មំ វិនា ផលំ ន ច ហោតិ។

១២៥៥. **សម្ភារេហី**តិ សូរិយាទិសម្ភារេហិ។

១២៥៧. សុញ្ញំ **តំ** នាមរូបធម្មំ។

១២៥៨. **ហេតុសម្ភារបច្ចយា**តិ ហេតុនា ច សម្ភារបច្ចយេហិ ច។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកូនវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ។

២០. វីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២៦៤. បច្ចុប្បន្នស្ស ធម្មស្សាតិ បច្ចុប្បន្នស្ស នាមរូបធម្មស្ស។

១២៦៦-៨. ឧប្បជ្ជតោ ឧប្បជ្ជន្តស្ស នាមរូបធម្មស្ស **រាសិតោ** និចយតោ អាគមនញ្ច នត្ថិ។ **ទិសាគមន**ន្តិ ទិសាយ គមនំ ។ **និរុទ្ធស្សាបិ** នាមរូបធម្មស្ស ឯកស្មឹ ឋានេ និចយោតិ ច នត្ថិ។

១២៧០-១. អវិជ្ជាសមុទយា រូបសមុទយោ, អវិជ្ជានិរោធា រូបនិរោធោ។ តណ្ហាសមុទយា រូបសមុទយោ, តណ្ហានិរោធា រូបនិរោធោ។ កម្មសមុទយា រូបសមុទយោ, កម្មនិរោធា រូបនិរោធោ។ អាហារនិរោធា រូបនិរោធោ។ **ធម្មេ**តិ សង្ខារធម្មេ។

១២៨០. សម្បត្តបដិវេធស្សាតិ សម្បត្តលោកុត្តរសង្ខាតមគ្គផលស្ស សោតាបន្នាទិបុគ្គលស្ស។ **វិប្បដិបន្នស្សា**តិ បដិបត្តិយំ អប្បដិបន្នស្ស, វិរុទ្ធវសេន បដិបន្នស្ស វា។

១២៨៦. កាយចិត្តានីតិ **កាយា**តិ វេទនាសញ្ញាសង្ខារា។ **ចិត្ត**ន្តិ វិញ្ញាណំ។

១២៩០. យតោ យតោ បច្ចយាទិតោ។ យំ **អមតំ** និព្ពានំ **វិជានតំ** វិជានន្តានំ បីតិបាមោជ្ជំ, តេហិ លភិតព្ពំ អមតំ, អមតំ វិយ បីតិបាមោជ្ជំ វា។

១២៩៣. អប្បត្តេតិ អត្តនិ មគ្គផលស្មឹ អប្បត្តេ។ **បត្តសញ្ញី**តិ មគ្គផលេ អហំ បត្តោ អស្មិ ឥតិ សញ្ញិតោ ហោតិ។

១២៩៧. សារវេទិនោតិ សារជាននសីលា។ **តន្តិ** តំ មគ្គាមគ្គញាណទស្សនំ។ **ឥទំ** ញាណំ **មគ្គាមគ្គញាណទស្សនន្តិ** មគ្គាមគ្គញាណទស្សនំ នាម។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វីសតិមោ បរិច្ឆេទោ។

២១. ឯកវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២៩៩. ឧបល្លេសវិមុត្តំ សុវិសទំ ញាណន្តិ អដ្ឋវិធញាណំ សន្ធាយាហ។

១៣០២. សច្ចានុលោមញាណន្តិ អយមេវ បវុច្ចតិ។

១៣០៦. អយំ សិខាបត្តា វិបស្សនា ឯវ សច្ចានុលោមញាណំ នាម បវុច្ចតិ។

១៣០៩. ភវង្គានន្តរំ សង្ខារុ-បេក្ខាគតនយេនាតិ ភវង្គានន្តរំ សង្ខារុបេក្ខាសង្ខាតេន ញាណេន កតនយេន។

១៣១៤-៦. ពោធិបក្ខិយធម្មានំ , ឧទ្ធញ្ច អនុលោមតោតិ ឧទ្ធំ វត្តមានានំ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ អនុលោមតោ, **ឥទំ** អនុលោមញាណំ វុដ្ឋានគាមិនិយា បរិយោសានំ នាម **ភាសិតំ** មហេសិនា កថិតំ។ សច្ចានុលោមញាណំ អាហច្ច ឧប្បន្នា, សព្ពប្បការេន គោត្រភុបរិយោសានំ។

១៣១៨. តត្ថាតិ វិបស្សនាយ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ។

២២. ទ្វាវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

ញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣១៩-២២. អាវជ្ជនស្ស ហិតំ អាវជ្ជនិយំ, តំ ឋានំ ឯតស្សាតិ អាវជ្ជនិយឋានំ, គោត្រភូតិ អត្ថោ។ តំ គោត្រភុចិត្តំ មគ្គចិត្តស្ស **អាវជ្ជនិយឋានត្តា**។ បដិបទាញាណទស្សនំ កុទាចនំ ន ច ភជតិ, តថេវ ញាណទស្សនវិសុទ្ធិំ កុទាចនំ ន ភជតេវ។ **ឧភិន្នំ** ញាណានំ អន្តរា ឯកំ **អព្ពោហារិកំ** វោហារេ និយុត្តន្តិ វោហារិកំ, ន វោហារិកំ អព្ពោហារិកំ។ វិបស្សនាយ សោតស្មិំ វិបស្សនាយ សោតេ បតិតត្តា វិបស្សនា នាម វោហរិតព្ពា។ **តតោ** និព្ពានតោ។

១៣២៥. **ស្វេវំ តិក្ខំ វិបស្សន**ន្តិ គោត្រភុចិត្តំ សន្ធាយាហ។

១៣២៦-៩. **វិសង្ខារ**ន្តិ សង្ខារេហិ វិគតំ។ **បឋមាវជ្ជនញ្ចេវា**តិ បឋមាវជ្ជនំ វិយ។ **បឋមាភោគតាបិ ចា**តិ បឋមមនសិការោ វិយ។ មគ្គស្ស អនន្តរាទីហិ បច្ចយេហិ។ **តស្សា**តិ មគ្គស្ស។ សិខាបត្តាយ តាយ វិបស្សនាយ **មុទ្ធម្ហិ** មត្ថកេ។ **អនាវត្ត**ន្តិ អនិវត្តំ។

១៣៣០-៣. ឯកេន អាវជ្ជនេន ឯកិស្សាយេវ វីថិយា។ **អនុលោមគោត្រភុចេតស**ន្តិ អនុលោមគោត្រភុចិត្តានំ នានារម្មណតា វុត្តា។ **តំ** គោត្រភុចិត្តំ អនាវជ្ជនម្បិ មគ្គស្ស អាវជ្ជនដ្ឋានេ ឋត្វា។ **សញ្ញំ ទត្វា វិយា**តិ “អហំ និព្ពានំ អារម្មណំ ករោមិ, ត្វម្បិ តមេវារម្មណំ ករោហិ” ឥតិ សញ្ញំ ទត្វា វិយាតិ អធិប្បាយោ។ **សញ្ញិត**ន្តិ សញ្ញំ។ **កទាចិបិ អនិព្ពិទ្ធបុព្ពំ មគ្គោ ឯស** ឯសោ មគ្គោ បុព្ពេ អនិព្ពិទ្ធបុព្ពោ។

១៣៣៦. **ឧជ្ឈតី**តិ ឆិន្ទតិ។

១៣៣៨. អនេកេសំ អានិសំសានំ ទាយកេន អាទិមគ្គេន សំយុត្តំ។ បឋមមគ្គញាណំ។

១៣៤១. **ឯកស្សាសេវនំ នត្ថិ** ឯកស្ស ចិត្តប្បាទស្ស អាសេវនបច្ចយោ នត្ថិ, **តស្មា** ការណា **ទ្វេ** ចិត្តប្បាទា អនុលោមកា។ **តេហី**តិ ចិត្តប្បាទេហិ អាសេវនបច្ចយំ **លទ្ធា** លភិត្វា **តតិយំ** ចិត្តំ គោត្រភុ ហោតិ។

១៣៤៥-៧. មគ្គបេក្ខនហេតុ យស្ស អាវជ្ជនមនសោ, តំ **មគ្គបេក្ខនហេតុកំ**។ **តស្មិំ និរុទ្ធេ**តិ តស្មិំ អាវជ្ជនចិត្តេ និរុទ្ធេ មគ្គស្ស បច្ចវេក្ខណសញ្ញិតានិ សត្ត ជវនានិ បដិបាដិយា ជាយន្តេ។ បច្ចវេក្ខណញាណានិ ឯកូនវីសតិ ហោន្តិ។

១៣៥១. **តតោ** តទា វិបស្សនាវីថិំ ឱតរតិ។ ទុតិយមគ្គញាណំ។

១៣៦១. **មូលឃាត**ន្តិ មូលឃាតនំ។ តតិយមគ្គញាណំ។

១៣៦៣. **អនាវត្តិសភាវតោ**តិ អនិវត្តតោ។ ចតុត្ថមគ្គញាណំ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

ញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទ្វាវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ។

២៣. តេវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

កិលេសបហាននិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣៧៥. ឥធ បន ឥមស្មឹ បនាធិការេ **ការណូបចារេន** លាភាទិការណស្ស វោហារេន, លាភោ អាទិ វត្ថុ យស្ស អនុនយស្សាតិ **លាភាទិវត្ថុកោ,** តស្ស។

សុខុមាតិ កាមរាគបដិឃា សុខុមា។

១៣៧៦. យេន យេន បឋមមគ្គាទិញាណេន **យោ យោ** សំយោជនាទិកោ បហាតព្ពោ **ធម្មោ ឃាតំ** វិនាសំ យាតិ, **សោ សោ** ធម្មោ **តេន តេន អសេសេន** ញាណេន ឯវំ សាធុ មយា សន្ទស្សិតោ។

១៣៨៣. បរិញ្ញាភិសមយេនាតិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ជាននេន។ **ទុក្ខំ អភិសមេតី**តិ ទុក្ខំ បដិវិជ្ឈតិ។

១៣៨៤. យោ យោគី **ឥមំ វិទិត្វា ហិតភាវនំ វនំ** វនេតព្ពំ **វិទិត្វា** ជានិត្វា **វេ** ឯកន្តេន សុខសំហិតំ ហិតំ ឧបេតិ, ចិត្តស្ស តមំ **អនុត្តមំ** ហីនំ **វិធូយ** វិនាសេត្វា **អវិគ្គហកម្បទំ បទំ** អវិគ្គហកំ សវិរហិតំ បទំ បដិបជ្ជិតព្ពំ ញាតព្ពំ **បទំ** និព្ពានំ **ឧបេតិ** បាបុណាតិ ច។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

កិលេសបហាននិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តេវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ។

២៤. ចតុវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

បច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣៩៥. រូបំ រូបស្សាតិ រូបំ រូបស្ស។ **អរូបស្ស** នាមស្ស។

១៣៩៦. មិស្សកស្សាតិ នាមរូបមិស្សកស្សាតិ អត្ថោ។

១៣៩៧. តិបញ្ច ចាតិ បន្នរស ច។

១៣៩៩. ឯកោតិ កម្មបច្ចយោ។ **ទ្វេកាលិកោតិ** អតីតបច្ចុប្បន្នកាលវសេន ទ្វីសុ កាលេសុ និយុត្តោ។ **ទស្សិតោតិ** ភគវតា ទេសិតោ។

ឥតិ អភិធម្មាវតារដីកាយ

បច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ។

និគមនកថាវណ្ណនា

១៤០១. សុមតិមតិវិចារពោធនោតិ សុមតីនំ សុន្ទរបញ្ញានំ កវីនំ មតិយា វិចារស្ស ពោធនោ។ **វិមតិវិមោហវិនាសនោតិ** វិមតីនំ ពាលានំ វិមោហស្ស វិនាសនោ។ **កុមតិមតិមហាតមោនាសោតិ** កុមតីនំ ពាលានំ មហាតមសន្និភាយ មតិយា នាសកោ។ **បដុមតិភាសករោតិ** បដូនំ បណ្ឌិតានំ តិក្ខបញ្ញាយ ឱភាសករោ។

១៤០២. សុមតិនាមកោ ភិក្ខុ **អសមានតោ** អសទិសាយ បូជាយ មម អាយាចិតោ **យតោ** យស្មា ការណា, **តតោ** តស្មា ការណា អយំ អភិធម្មាវតារោ។ **បទាតោ បទាតិ** កោដ្ឋាសតោ កោដ្ឋាសតោ។ **ហិតវិភាវនាភាវនាតិ** ហិតប្បកាសនាយ ភាវនាយ មយា រចិតោ។ អថ វា អហំ សុមតិនា ភិក្ខុនា អសមានតោ មានតោ អាយាចិតោ **យតោ** យស្មា, **តតោ** តស្មា។

១៤០៥. តិវិធា ព្យប្បថានញ្ហិ គតិយោតិ ព្យប្បថានំ វចនានំ អត្ថគន្ថយុត្តិវសេន តិវិធា គតិយោ។

១៤០៦. និកាយន្តរលទ្ធីហីតិ អញ្ញស្មិំ និកាយេ លទ្ធីហិ។ **វាចនាមគ្គនិស្សិតោតិ** វចនប្បពន្ធនិស្សិតោ។

១៤១០. អសំកិណ្ណកុលាកុលេតិ អសម្មិស្សកុលេហិ អាកិណ្ណេ។ **សុបសន្នសិតោទកេតិ** មធុរសីតោទកេ។

១៤១១. សង្កដេតិ សម្ពាធេ។

១៤១២. កេលាសសិខរាការបាសាទបដិមណ្ឌិតេតិ រជតបព្ពតមត្ថកនិភេហិ បាសាទេហិ អលង្កតេ។

១៤១៣. វិវិធាការចារុបាការគោបុរេតិ វិវិធសណ្ឋានមនុញ្ញបាការទ្វារកោដ្ឋកេ។

១៤១៤. សល្លេខាតិ សល្លេខវុត្តិ។ **សាខល្យេតិ** សខិលភាវេ។ **សតាតិ** សតិសម្បន្នេន។

១៤១៥. វស្សវលាហកា ទេវាតិ វស្សវលាហកភូតា ទេវា អមរា។

និគមនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អភិធម្មាវតារបុរាណដីកា និដ្ឋិតា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មាវតារ-អភិនវដីកា

(បឋមោ ភាគោ)

គន្ថារម្ភកថា

(ក) វិសុទ្ធករុណាញាណំ , ពុទ្ធំ សម្ពុទ្ធបូជិតំ;
ធម្មំ សទ្ធម្មសម្ភូតំ, វន្ទេ សំឃំ និរង្គណំ។

(ខ) **សារិបុត្តំ** មហាថេរំ, បរិយត្តិវិសារទំ;
នមាមិ សន្តវុត្តឹ មេ, គរុំ គារវភាជនំ។

(គ) វន្ទនេ្តន មយា ឯវំ,
យា លទ្ធា បុញ្ញសម្បទា;
ហិត្វា តស្សានុភាវេន,
អន្តរាយេ អសេសតោ។

(ឃ) មហាវិហារវាសីនំ , ថេរានំ ថិរសីលិនំ;
វំសាលង្ការភូតេន, ភូតានុគ្គហការិនា។

(ង) ថេរេន **ពុទ្ធទត្តេន,** រចិតំ យំ មនោរមំ;
បិដកេ អភិធម្មស្មិំ, ឱតារុបាយភាវតោ។

(ច) **អភិធម្មាវតារោ**តិ, លទ្ធនាមេន វិស្សុតំ;
នានានិបុណគម្ភីរនយំ បករណុត្តមំ។

(ឆ) អត្ថសំវណ្ណនំ តស្ស, អារភិស្សំ យថាពលំ;
បាមោជ្ជជននត្ថាយ, អាភិធម្មិកភិក្ខុនន្តិ។

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា

១. បរមនិបុណវិចិត្តនយសមន្នាគតំ សកសមយសមយន្តរគហនវិគ្គាហណសមត្ថំ សុវិមលវិបុលបញ្ញាវេយ្យត្តិយជននំ បករណមិទមារភន្តោយមាចរិយោ បឋមំ តាវ រតនត្តយប្បណាមករណេន អន្តរាយនិវារណញ្ចេវ បញ្ញាបាដវញ្ច បត្ថេតិ។ រតនត្តយប្បណាមោ ហិ អត្ថតោ បណាមកិរិយាភិនិប្ផាទិកា កុសលចេតនា។ សា ច វន្ទនេយ្យវន្ទកានំ ខេត្តជ្ឈាសយសម្បទាហិ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយភូតា យថាលទ្ធសម្បត្តិនិមិត្តកស្ស កម្មស្ស អនុពលប្បទានវសេន តន្និព្ពត្តិតវិបាកសន្តតិយា អន្តរាយករានិ ឧបបីឡកឧបច្ឆេទកកម្មានិ បដិពាហិត្វា តន្និទានានំ យថាធិប្បេតសិទ្ធិវិពន្ធកានំ រោគាទិអន្តរាយានមប្បវត្តិំ សាធេតិ, រាគាទិមលវិក្ខាលនេន ច ចិត្តសន្តានំ បរិសោធេត្វា តន្និស្សិតាយ បញ្ញាយ យថាធិប្បេតសិទ្ធិសម្បាទកំ តិក្ខវិសទភាវមាវហតិ។ កិញ្ចិ អាចិណ្ណមេតំ បណ្ឌិតានំ, យទិទំ គន្ថសមារម្ភេ រតនត្តយប្បណាមករណំ, តស្មា សប្បុរិសាចារានុរក្ខណត្ថញ្ច អាទិម្ហិ រតនត្តយវន្ទនា អារទ្ធាតិ ឯវមាទិនា អញ្ញានិបិ ពហូនិ បយោជនានិ និទ្ទារេតព្ពានិ។ តានិ បន តត្ថ តត្ថ ពហុធា វិត្ថារិតានីតិ តំ បបញ្ចបរិស្សមំ បរិហរន្តា យថានុប្បត្តមេវ តាវ វណ្ណយិស្សាម។

ឯត្ថ ច រតនត្តយប្បណាមំ កត្តុកាមោ តថាគតមូលកត្តា សេសរតនានំ បឋមំ តាវ តថាគតស្ស ថោមនាបុព្ពង្គមំ បណាមមារភន្តោ អាហ **“អនន្តករុណាបញ្ញ”**ន្តិអាទិ។ ថោមនាបុព្ពង្គមេន ហិ បណាមេន សត្ថុ គុណាតិសយយោគោ, តតោ ចស្ស អនុត្តរវន្ទនីយភាវោ, តេន ច អត្តនោ វន្ទនាយ ខេត្តង្គតភាវោ, ខេត្តង្គតាយ ច វន្ទនាយ យថាធិប្បេតនិប្ផត្តិយា ហេតុភាវោ ច ទស្សិតោ ហោតិ។

តត្ថ **វន្ទិត្វា**តិ បុព្ពកាលកិរិយានិទ្ទេសោ។ តស្ស បន ឱសានគាថាយំ “បវក្ខាមី”តិ ឥមិនា អបរកាលកិរិយាវចនេន សហ សម្ពន្ធោ។ **ពុទ្ធ**ន្តិ វន្ទនកិរិយាយ កម្មនិទ្ទេសោ។ **“អនន្តករុណាបញ្ញ”**ន្តិអាទិកំ បន តព្ពិសេសនំ។ តត្ថ កិរតីតិ ករុណា, បរទុក្ខំ វិក្ខិបតិ អបនេតីតិ អត្ថោ។ កិរិយតិ ទុក្ខិតេសុ បសារិយតីតិ វា ករុណា។ អថ វា ករោតីតិ ករុណា, បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ កម្បនំ ហទយខេទំ ជនយតីតិ អត្ថោ។ កិណាតីតិ វា ករុណា, បរស្ស ទុក្ខំ បច្ចយវេកល្លករណតោ ហឹសតីតិ អត្ថោ។ បជានាតីតិ បញ្ញា, យថាសភាវំ បការេហិ បដិវិជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ ករុណា ច បញ្ញា ច ករុណាបញ្ញា, នត្ថិ ឯតាសំ អន្តោតិ អនន្តា, អនន្តា ករុណាបញ្ញា ឯតស្សាតិ អនន្តករុណាបញ្ញោ, តំ **អនន្តករុណាបញ្ញំ**។

ឯត្ថ ច ឧប្បាទវយន្តាភាវេន ចេវ សន្តតិបរិយោសានាភាវេន ច សតិបិ ភគវតោ ករុណាបញ្ញានំ សបរិយន្តភាវេ អនន្តារម្មណេសុ បវត្តនតោ អនន្តតា វេទិតព្ពា។ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ហិ សព្ពសត្តានំ ទុក្ខាបនយនាការប្បវត្តា អនញ្ញសាធារណា មហាករុណា កញ្ចិ សត្តំ អវជ្ជេត្វា សព្ពេសុ សត្តេសុ និរវសេសេន បវត្តតិ, តថា សព្ពធម្មសភាវពោធនសមត្ថា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសង្ខាតា បញ្ញាបិ សកលញេយ្យធម្មេសុ អនវសេសតោ បវត្តតិ, តស្មា អនន្តារម្មណប្បវត្តករុណាញាណវន្តតាយ អនន្តករុណាបញ្ញោ ភគវា។ ករុណាបញ្ញាគ្គហណេន ចេត្ថ ភគវតោ សព្ពលោកិយលោកុត្តរគុណសម្បត្តិ ទស្សិតា ហោតិ។ តថា ហិ ករុណាគ្គហណេន លោកិយេសុ មហគ្គតភាវប្បត្តាសាធារណគុណទីបនតោ សកលលោកិយគុណសម្បត្តិ ទស្សិតា, បញ្ញាគ្គហណេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានមគ្គញាណទីបនតោ សព្ពលោកុត្តរគុណសម្បត្តិ ទស្សិតាតិ។

អបិច សព្ពពុទ្ធគុណានំ ករុណា អាទិ, បញ្ញា បរិយោសានំ។ មហាករុណាសញ្ចោទិតមានសោ ហិ ភគវា សំសារបង្កតោ សត្តានំ សមុទ្ធរណត្ថាយ កតាភិនីហារោ អនុបុព្ពេន បារមិយោ បូរេត្វា អនុត្តរសម្មាសម្ពោធិយា អធិគមេន សកលពុទ្ធគុណេ បដិលភិ។ ឥតិ សកលពុទ្ធគុណានំ តន្និទានភាវតោ ករុណា សព្ពពុទ្ធគុណានមាទិ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានស្ស បន មគ្គញាណស្ស បដិលភនតោ ឧត្តរិករណីយាភាវតោ បញ្ញា បរិយោសានំ។ អាទិបរិយោសានទស្សនេន ច សកលពុទ្ធគុណា នយតោ ទស្សិតា ហោន្តិ។ នយគ្គាហោ ឯវ ហិ សព្ពពុទ្ធគុណានំ ទស្សនុបាយោ, ឥតរថា តាទិសស្ស សព្ពញ្ញុពុទ្ធស្សបិ វចនបថាតីតំ តថាគតគុណំ អនុបទំ វណ្ណេន្តោ កោ នាម បរិយោសានមាហរិតុំ សក្កុណេយ្យាតិ។

ឯវំ ករុណាបញ្ញាមុខេន សង្ខេបតោ សកលពុទ្ធគុណេហិ ភគវន្តំ ថោមេត្វាបិ បុន អត្តនោ ពុទ្ធគុណសំកិត្តនេ អតិត្តាភាវេន ចេវ បរេសញ្ច បសាទពាហុល្លជននត្ថំ តទន្តោគធេបិ វិសិដ្ឋគុណេ បធានភាវេន នីហរិត្វា ទស្សេន្តោ អាហ **“តថាគត”**ន្តិអាទិ។ តត្ថ **“តថាគត”**ន្តិ តថា អាគតតាទីហិ អដ្ឋហិ ការណេហិ តថាគតំ។ វុត្តញ្ហេតំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១២; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ១.២ និទានកថា; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៧០) –

“អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោ, តថា អាគតោតិ តថាគតោ, តថា គតោតិ តថាគតោ, តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ, តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ, តថទស្សិតាយ តថាគតោ, តថវាទិតាយ តថាគតោ, តថាការិតាយ តថាគតោ, អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោ”តិ។

“កថំ ភគវា **តថា អាគតោតិ តថាគតោ**? យថា សព្ពលោកហិតាយ ឧស្សុក្កមាបន្នា បុរិមកា សម្មាសម្ពុទ្ធា អាគតា, កិំ វុត្តំ ហោតិ? មនុស្សត្តាទិអដ្ឋង្គសមន្នាគតេន យេន អភិនីហារេន តេ ភគវន្តោ អាគតា, តេនេវ ច អភិនីហារេន អយម្បិ ភគវា អាគតោ, យថា ច តេ ភគវន្តោ សមតឹស បារមិយោ បូរេត្វា បញ្ចមហាបរិច្ចាគាទីនិ សម្បាទេត្វា អាគតា, យថា ច តេ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មេ ភាវេត្វា ព្រូហេត្វា អាគតា, តថា អយម្បិ ភគវា អាគតោតិ ឯវំ តាវ តថា អាគតោ”តិ តថាគតោ។ (១)

“កថំ **តថា គតោតិ តថាគតោ**? យថា សម្បតិជាតា តេ ភគវន្តោ សត្តបទវីតិហារេន គតា, យថា វា តេ សមថវិបស្សនាមគ្គេហិ តំ តំ អកុសលបក្ខំ វិធមិត្វា គតា, តថា អយម្បិ ភគវា គតោ, ឯវំ តថា គតោតិ តថាគតោ។ (២)

“កថំ **តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ**? យស្មា តេសំ តេសំ ធម្មានំ យំ សភាវសរសលក្ខណំ តថំ អវិតថំ, តញ្ចេស តថលក្ខណំ អាគតោ យាថាវតោ អធិគតោ, តស្មា តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ គមនត្ថានំ ពុជ្ឈនត្ថសម្ភវតោ។ តថា ហិ វទន្តិ ‘យេ គតិអត្ថា, តេ ពុជ្ឈនត្ថា។ យេ ពុជ្ឈនត្ថា, តេ គតិអត្ថា’តិ។ (៣)

“កថំ **តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ**? យស្មា ‘ឥទំ ទុក្ខន្តិ, ភិក្ខវេ, តថមេតំ អវិតថមេត’ន្តិអាទិវចនតោ (សំ. និ. ៥.១០៩០) ‘អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោ សង្ខារានំ អវិជ្ជាបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ តថោ អវិតថោ អនញ្ញថោ’តិអាទិវចនតោ ច តថធម្មសង្ខាតេ សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទេ យាថាវតោ អាគតោ អភិសម្ពុទ្ធោ, តស្មា តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ។ (៤)

“កថំ **តថទស្សិតាយ តថាគតោ**? យស្មា អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ឆទ្វារគ្គហិតេ អារម្មណេ អវិបរីតមេវ បស្សតិ ជានាតិ, ញត្វា ច បនេវំ ‘កតមំ តំ រូបាយតនំ, យំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយា’តិអាទិនា (ធ. ស. ៦១៦ អាទយោ) តថមេវ អវិបរីតំ វិភជតិ ទស្សេតិ, តស្មា តថំ អាគច្ឆតិ បស្សតិ ជានាតិ, តំ វា អាគមយតិ ទស្សេតីតិ តថាគតោតិ ឯវំ តថទស្សិតាយ តថាគតោ។ (៥)

“កថំ **តថវាទិតាយ តថាគតោ**? យស្មា ឯស អភិសម្ពោធិតោ យាវ បរិនិព្ពានា វាគមទាទិនិម្មថនវសេន ឯកសទិសមេវ ធម្មំ តថំ អវិតថំ ភាសតិ, តស្មា តថំ គទតិ, តថោ អវិបរីតោ អាគទោវចនមេតស្សាតិ វា ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា តថាគតោតិ វុត្តោតិ ឯវំ តថវាទិតាយ តថាគតោ។ (៦)

“កថំ **តថាការិតាយ តថាគតោ**? ភគវា ហិ ‘យថា វាទី តថា ការីតិ (អ. និ. ៤.២៣; ចូឡនិ. បោសាលមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៣) វចនតោ អត្តនោ វាចាយ អនុរូបមេវ ករោតិ, តស្មា យថា វាចា, តថា កាយោបិ គតោ បវត្តោ ឥមស្សាតិ តថាគតោតិ ឯវំ តថាការិតាយ តថាគតោ។ (៧)

“កថំ **អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោ**? យស្មា បនេស អនុបមាយ សកលលោកិយលោកុត្តរគុណសម្បទាយ សមន្នាគតត្តា សទេវកំ លោកំ អភិភុយ្យ បវត្តតិ, តស្មា អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោតិ វុច្ចតី”តិ។

តត្រេវំ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា – អគទោ វិយាតិ អគទោ, ទេសនាវិលាសោ ចេវ បុញ្ញុស្សយោ ច។ តេន ហេស មហានុភាវោ ភិសក្កោ វិយ ទិព្ពាគទេន សប្បេ សព្ពបរប្បវាទិនោ, សទេវកញ្ច លោកំ អភិភវតិ។ ឥតិ សព្ពលោកាភិភវនេ តថោ អវិបរីតោ យថាវុត្តោ អគទោ ឯតស្សាតិ ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា តថាគតោតិ វុច្ចតីតិ អយមេត្ថ សង្ខេបោ។ វិត្ថារោ បន ទីឃាគមសំវណ្ណនាទីសុ គហេតព្ពោ។ អាហ ចេត្ថ –

“យថេវ លោកម្ហិ វិបស្សិអាទយោ,
សព្ពញ្ញុភាវំ មុនយោ ឥធាគតា;
តថា អយំ សក្យមុនីបិ អាគតោ,
តថាគតោ វុច្ចតិ តេន ចក្ខុមា។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១២; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៧០; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ១.២ និទានកថា);

“បហាយ កាមាទិមលេ យថា គតា,
សមាធិញាណេហិ វិបស្សិអាទយោ;
មហេសិនោ សក្យមុនី ជុតិន្ធរោ,
តថា គតោ តេន **តថាគតោ** មតោ។

“តថញ្ច ធាតាយតនាទិលក្ខណំ,
សភាវសាមញ្ញវិភាគភេទតោ;
សយម្ភុញាណេន ជិនោយមាគតោ,
តថាគតោ វុច្ចតិ សក្យបុង្គវោ។

“តថានិ សច្ចានិ សមន្តចក្ខុនា,
តថា ឥទប្បច្ចយតា ច សព្ពសោ;
អនញ្ញញេយ្យេន យតោ វិភាវិតា,
យាថាវតោ តេន ជិនោ **តថាគតោ**។

“អនន្តភេទាសុបិ លោកធាតុសុ,
ជិនស្ស រូបាយតនាទិគោចរេ;
វិចិត្តភេទេ តថមេវ ទស្សនំ,
តថាគតោ តេន សមន្តលោចនោ។

“យតោ ច ធម្មំ តថមេវ ភាសតិ,
ករោតិ វាចាយនុលោមមត្តនោ;
គុណេហិ លោកំ អភិភុយ្យិរីយតិ,
តថាគតោ តេនបិ លោកនាយកោ”តិ។ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨; ទី. និ. ដី. ១.៧);

កេនចិ គុណេន អត្តនោ វិសិដ្ឋស្ស កស្សចិ អភាវតោ នត្ថិ ឯតស្ស ឧត្តរោតិ អនុត្តរោ។ ភគវតោ ហិ អវីចិតោ បដ្ឋាយ យាវ ភវគ្គំ តិរិយំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ន កោចិ កេនចិ គុណេន សមសមោបិ អត្ថិ, កុតោ បន ឧត្តរិតរោ។ យថាហ –

“រូបេ សីលេ សមាធិម្ហិ, បញ្ញាយ ច អសាទិសោ;
វិមុត្តិយា សមសមោ, ធម្មចក្កប្បវត្តនេ”តិ។

វន្ទិត្វាតិ តីហិ វន្ទនាហិ តន្និន្នតាទិវសេន នមស្សិត្វា។ កាយវចីមនោទ្វារវសេន ហិ តិស្សោ វន្ទនា។ យថាហ “តិស្សោ ឥមា, ភិក្ខវេ, វន្ទនា កាយេន វន្ទតិ, វចសា វន្ទតិ, មនសា វន្ទតី”តិ។ តត្ថ ពុទ្ធាទិគុណារម្មណា កាមាវចរកុសលកិរិយានមញ្ញតរា ចេតនា កាយវិញ្ញត្តិំ សមុដ្ឋាបេត្វា កាយទ្វារប្បវត្តិវសេន ឧប្បន្នា **កាយវន្ទនា**តិ វុច្ចតិ, សាយេវ វចីវិញ្ញត្តិំ សមុដ្ឋាបេត្វា វចីទ្វារប្បវត្តិវសេន ឧប្បន្នា **វចីវន្ទនា**តិ, ឧភយវិញ្ញត្តិយោ បន អសមុដ្ឋាបេត្វា កេវលំ មនោទ្វារប្បវត្តិវសេន ឧប្បន្នា **មនោវន្ទនា**តិ។ **សិរសា**តិ ឧត្តមង្គេន ករណភូតេន។ អពុជ្ឈិ, ពោធេតីតិ វា **ពុទ្ធោ**។ អយញ្ហិ ចតុសច្ចធម្មេ សយម្បិ អពុជ្ឈិ, បរេបិ ពោធេតិ , តស្មា ពុជ្ឈនពោធនដ្ឋេន “ពុទ្ធោ”តិ វុច្ចតិ។ យថាហ “ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ, ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ”តិ (មហានិ. ១៩២; ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេស ៩៧; បដិ. ម. ១.១៦២)។ អថ វា ពុធ-សទ្ទស្ស ជាគរណវិកសនត្ថេសុបិ បវត្តនតោ អពុជ្ឈិ សវាសនសម្មោហនិទ្ទាយ អច្ចន្តំ វិគតោ, ពុទ្ធិយា វិកសិតវាតិ វា **ពុទ្ធោ**។ ភគវា ហិ វត្ថុសភាវទស្សនវិពន្ធិកាយ អវិជ្ជាសង្ខាតាយ និទ្ទាយ អរិយមគ្គញាណេន សហ វាសនាយ សមុច្ឆិន្នត្តា តតោ អច្ចន្តំ វិគតោ។ បរមរុចិរសិរិសោភគ្គសមាគមេន វិកសិតមិវ បទុមំ អបរិមិត

គុណគណាលង្កតសព្ពញ្ញុតញ្ញាណសមាគមេន វិកសិតោ វិកាសមនុប្បត្តោ, តស្មា ជាគរណវិកសនត្ថវសេនបិ “ពុទ្ធោ”តិ វុច្ចតិ។

ឯត្តាវតា ច ទ្វីហិ អាការេហិ ភគវតោ ថោមនា កតា ហោតិ អត្តហិតសម្បត្តិតោ, បរហិតបដិបត្តិតោ ច។ តាសុ អត្តហិតសម្បត្តិ អនាវរណញាណាធិគមោ សវាសនសកលសំកិលេសានមច្ចន្តប្បហានំ អនុបាទិសេសនិព្ពានាធិគមោ ច, បរហិតបដិបត្តិ បន អាសយប្បយោគវសេន ទុវិធំ បរហិតសមីហនំ។ តត្ថ ធម្មទេសនាយ អភាជនេសុ ទេវទត្តាទីសុ វិរោធិសត្តេសុបិ និច្ចំ ហិតជ្ឈាសយតា អបរិបាកគតិន្ទ្រិយានំ ឥន្ទ្រិយបរិបាកកាលាគមនញ្ច **អាសយោ** នាម។ តទញ្ញសត្តានំ បន លាភសក្ការាទិនិរបេក្ខចិត្តស្ស យានត្តយមុខេន សព្ពទុក្ខនិយ្យានិកធម្មទេសនា **បយោគោ** នាម។ ទុវិធាសុ បនេតាសុ បរហិតបដិបត្តីសុ, តិវិធាសុ ច អត្តហិតសម្បត្តីសុ អនន្តករុណា-វចនេន, តថា អាគតដ្ឋេន ច តថាគត-សទ្ទេន អាសយវសេន បរហិតបដិបត្តិ ទស្សិតា, ពោធនដ្ឋេន ពុទ្ធ-សទ្ទេន, តថទស្សនដ្ឋេន ច តថាគតដ្ឋេន ច តថាគតសទ្ទេន បយោគវសេន, អនន្តបញ្ញា-វចនេន, ញាណគតិទីបកេន តថាគត-សទ្ទេន, ពុជ្ឈនជាគរណវិកសនដ្ឋេន ច ពុទ្ធ-សទ្ទេន តិវិធាបិ អត្តហិតសម្បត្តិ, អនុត្តរវចនេន ច អត្តហិតបរហិតសម្បត្តិ បកាសិតាតិ វេទិតព្ពា។

អបិច ហេតុផលសត្តូបការសម្បទាវសេន តីហាការេហិបិ ភគវតោ ថោមនា បវត្តតីតិ តំវសេនបេត្ថ ថោមនា ទដ្ឋព្ពា។ តត្ថ **ហេតុសម្បទា** នាម មហាករុណាសមាយោគោ, ពោធិសម្ភារសម្ភរណញ្ច តម្មូលកត្តា សកលពុទ្ធគុណានំ។ **ផលសម្បទា** បន ចតុព្ពិធា ញាណសម្បទា, បហានសម្បទា, អានុភាវសម្បទា, រូបកាយសម្បទា ចាតិ។ តាសុ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានំ មគ្គញាណំ, មគ្គញាណបទដ្ឋានំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តម្មូលកានិ ច ទសពលាទិញាណានិ **ញាណសម្បទា** នាម។ អគ្គមគ្គភាវនាយ សព្ពកិលេសានំ សហ វាសនាហិ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនំ **បហានសម្បទា**។ អចិន្តេយ្យាបរិមិតានំ សព្ពលោកហិតានំ និប្ផាទនេ, សទេវកលោកាភិភវនេ ច អាធិបច្ចំ **អានុភាវសម្បទា**។ សកលលោកនយនាភិសេកភូតា បន លក្ខណានុព្យញ្ជនបដិមណ្ឌិតា អត្តភាវសម្បត្តិ **រូបកាយសម្បទា** នាម។ **សត្តូបការោ** ហេដ្ឋា វុត្តបរហិតបដិបត្តិវសេនេវ វេទិតព្ពោ។ ឥមាសុ បន អនន្តករុណា-វចនេន, តថា អាគតដ្ឋេន ច តថាគត-សទ្ទេន ហេតុសម្បទា ទស្សិតា។ ផលសម្បទាសុ ញាណសម្បទា ចេវ បហានសម្បទា ច អនន្តបញ្ញា-វចនេន, អភិសមយបរិទីបកេន តថាគតសទ្ទេន, ពុជ្ឈនជាគរណវិកសនដ្ឋេន, ច ពុទ្ធ-សទ្ទេន ទស្សិតា, អានុភាវសម្បទាបិ អភិភវនដ្ឋេន តថាគត-សទ្ទេន, អនុត្តរ-វចនេន ច វិភាវិតា, រូបកាយសម្បទា បន រូបគ្គប្បត្តិទីបកេន អនុត្តរ-សទ្ទេន ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯវំ ពុទ្ធរតនស្ស ថោមនាបុព្ពង្គមំ បណាមំ កត្វា ឥទានិ សេសរតនានម្បិ បណាមមារភន្តោ អាហ “**ធម្មំ សាធុគណម្បិ ចា**”តិ។ ភគវតោ ថោមនេន ច ស្វាក្ខាតតាទយោ ធម្មគុណា, សុប្បដិបន្នតាទយោ សង្ឃគុណា ច ទស្សិតា ហោន្តិ តប្បភវស្ស អនញ្ញថាភាវតោតិ ន តេសំ វិសុំ ថោមនា កតា។ អធិគតមគ្គេ សច្ឆិកតនិរោធេ បុគ្គលេ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ ច អបាយទុក្ខេសុ ចេវ វដ្ដទុក្ខេសុ ច អបតមានេ កត្វា ធារេតីតិ **ធម្មោ,** សោ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ, ចតុន្នញ្ច សាមញ្ញផលានំ, និព្ពានស្ស, បរិយត្តិធម្មស្ស ច វសេន ទសវិធោ។ វុត្តញ្ហេតំ **ឆត្តវិមានេ** –

“រាគវិរាគមនេជមសោកំ,
ធម្មមសង្ខតមប្បដិកូលំ;
មធុរមិមំ បគុណំ សុវិភត្តំ,
ធម្មមិមំ សរណត្ថមុបេហី”តិ។ (វិ. វ. ៨៨៧);

ឯត្ថ ហិ កាមរាគាទិភេទោ សព្ពោបិ រាគោ វិរជ្ជតិ ឯតេនាតិ “រាគវិរាគោ”តិ មគ្គោ កថិតោ។ ឯជាសង្ខាតាយ តណ្ហាយ, អន្តោនិជ្ឈានលក្ខណស្ស ច សោកស្ស តទុប្បត្តិយំ សព្ពសោ បរិក្ខីណត្តា “អនេជមសោក”ន្តិ ផលំ កថិតំ។ កេនចិ បច្ចយេន អសង្ខតត្តា “ធម្មមសង្ខត”ន្តិ និព្ពានំ វុត្តំ។ អវិរោធទីបនតោ បន អត្ថព្យញ្ជនស្ស សម្បន្នតាយ, បកដ្ឋគុណវិភាវនតោ សុដ្ឋុ វិភជិតត្តា ច “អប្បដិកូល”ន្តិអាទិនា សព្ពោបិ បរិយត្តិធម្មោ កថិតោ។ តត្ថ អរិយមគ្គនិព្ពានានិ និប្បរិយាយេនេវ អបាយាទិតោ ធារណតោ ធម្មោ, ផលបរិយត្តិយោ បន បរិយាយេន។ តថា ហេត្ថ ធារណំ នាម អបាយាទិនិព្ពត្តកកិលេសវិទ្ធំសនំ។ ឥតិ អរិយមគ្គស្ស កិលេសសមុច្ឆេទកតាយ, និព្ពានស្ស ច អាលម្ពណភាវេន តស្ស តទត្ថសិទ្ធិហេតុតាយបិ ឧភិន្នម្បិ និប្បរិយាយតោ លព្ភតិ។ ឥតរេសុ បន អរិយផលស្ស មគ្គេន សមុច្ឆិន្នកិលេសានំ បដិបស្សទ្ធកិច្ចតាយ, មគ្គានុកូលប្បវត្តិតោ បរិយត្តិធម្មស្ស ច តទធិគមហេតុតាយាតិ ឧភិន្នម្បិ បរិយាយតោវ លព្ភតីតិ។

អត្ថហិតបរហិតំ សាធេន្តីតិ សាធូ, តេសំ គណោ សមុទាយោតិ សាធុគណោ, សាធុ ចាយំ គណោ ចាតិ វា សាធុគណោ, សាធុនោ វា សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស អាយត្តោ គណោ តស្ស ឱរសបុត្តភាវតោតិ សាធុគណោ។ សោ បន ចតុន្នំ អរិយមគ្គសមង្គីនំ, ចតុន្នញ្ច ផលសមង្គីនំ វសេន អដ្ឋវិធោ អរិយសង្ឃោ, តំ **សាធុគណំ។ បិចា**តិ និបាតសមុទាយោ, ឯកោ វា និបាតោ, តិណ្ណំ រតនានំ វន្ទនកិរិយាយ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ កេចិ "គណោ"តិ ឥធ បករណតោវ អរិយគណបុគ្គលោវ លព្ភតីតិ សាធូតិ ភាវនបុំសកវសេន "វន្ទិត្វា"តិ ឥមិនា សហ យោជេន្តិ, តទា បន **សាធូ**តិ ភយលាភាទិវិរហេន សក្កច្ចំ អាទរន្តិ អត្ថោ។

២. ឯវំ បករណារម្ភេ យថាធិប្បេតំ រតនត្តយប្បណាមំ កត្វា ឥទានិ យត្ថ បាដវត្ថាយ ឥទំ បករណំ បដ្ឋបីយតិ, តំ សទ្ធិំ ទេសកទេសបដិគ្គាហកសម្បត្តីហិ វិភាវេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ **"បណ្ឌុកម្ពល នាមាយា"**តិអាទិ។ តត្ថ ទេវរាជស្ស បណ្ឌុកម្ពលនាមាយ សិលាយ វិមលេ សីតលេ តលេ និសិន្នោ អតុលវិក្កមោ ទេវទេវេហិ បូជិតោ ទេវទេវោ ទេវបុរក្ខតោ ទេវានំ ទេវលោកស្មិំ យំ ធម្មំ ទេសេសីតិ សម្ពន្ធោ។

អយំ បនេត្ថ អត្ថោ – បណ្ឌុកម្ពលសរិក្ខវណ្ណតាយ "បណ្ឌុកម្ពល"ន្តិ នាមំ សមញ្ញា ឯតិស្សាតិ **បណ្ឌុកម្ពល នាមា**។ សា ហិ សក្កស្ស តាទិសបុញ្ញានុភាវេន និព្វត្តា បណ្ឌុកម្ពលជយសុមនបុប្ផសមានេន វណ្ណេន សព្ពកាលំ វិរោចតិ , បមាណតោ បន សដ្ឋិយោជនាយាមា, បញ្ញាសយោជនវិត្ថារា, បន្នរសយោជនុព្ពេធា ច ហោតិ។ **សិលាយា**តិ អវយវសម្ពន្ធេ សាមិវចនំ។ តុលាយ សម្មិតោ តុល្យោ, ន តុល្យោ អតុល្យោ, អតុល្យោ វិក្កមោ ពលំ ឯតស្សាតិ អតុល្យវិក្កមោ។ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ហិ បរមបារមិតានុភាវសំសិទ្ធេន ហត្ថិគណនាយ កោដិសហស្ស ហត្ថីនំ, បុរិសគណនាយ ទសកោដិសហស្សបុរិសានំ ពលេហិ សមប្បមាណេន កាយពលេន, អប្បមាណេន ច ញាណពលេន ន កស្សចិ ទេវព្រហ្មាទីសុ អញ្ញតរស្ស ពលតុលនាយ ឧបនេតព្ពំ អត្ថិ ។ អថ វា អនញ្ញសាធារណត្តា អតុល្យោ បរក្កមសង្ខាតោ អបរិមាណគុណវិសេសាវហេន អនញ្ញសាធារណេន សម្មប្បធានេន សមន្នាគតត្តា វា អតុល្យោ សម្មប្បធានសង្ខាតោ វិក្កមោ ឥមស្សាតិ អតុល្យវិក្កមោ។ "អតុល្យវិក្កមោ"តិ ច វត្តព្ពេ គាថាពន្ធវសេន យ-ការលោបំ កត្វា **"អតុលវិក្កមោ"**តិ វុត្តំ។ អថ វា សម្មិតត្ថេ អ-ការបច្ចយស្សាបិ សម្ភវតោ អតុលោ វិក្កមោ អស្សាតិ **"អតុលវិក្កមោ"**តិ វុត្តំ។

ទិព្ពន្តីតិ ទេវា, បញ្ចកាមគុណាទីហិ កីឡន្តិ, តេសុ វា វិហរន្តិ, វិជយសមត្ថតាយោគេន ពាហិរព្ភន្តរិកេ បច្ចត្ថិកេ វិជេតុំ ឥច្ឆន្តិ, ឥស្សរិយធនាទិសក្ការទានគ្គហណំ, តំតំអត្ថានុសាសនញ្ច ករោន្តា វោហរន្តិ, បុញ្ញញាណានុភាវប្បត្តាយ ជុតិយា ជោតេន្តិ, យថាធិប្បេតញ្ច វិសយំ អប្បដិឃាតេន គច្ឆន្តិ, យថិច្ឆិតនិប្ផាទនេ ច សក្កោន្តីតិ អត្ថោ។ អថ វា ទេវនីយា តំតំព្យសននិត្ថរណត្ថិកេហិ "សរណំ បរាយណ"ន្តិ គមនីយា, អភិត្ថវនីយា សោភាវិសេសយោគេន កមនីយាតិ វា ទេវា, តេ តិវិធា – សម្មុតិទេវា ឧបបត្តិទេវា វិសុទ្ធិទេវាតិ។ តត្ថ **សម្មុតិទេវា** នាម មហាសម្មតាទយោ ខត្តិយា។ **ឧបបត្តិទេវា** នាម ចាតុមហារាជិកេ ឧបាទាយ តទុត្តរិ ទេវា។ ***វិសុទ្ធិទេវា*** នាម ខីណាសវា។ ឥធ បន ឧបបត្តិទេវា ទដ្ឋព្ពា។ នោ ច ខោ តេបិ អវិសេសេន, បឋេត្វា បន យាមាទិកេ ចាតុមហារាជិកតាវតឹសវាសិនោវ អធិប្បេតា។ តេសំ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ រញ្ជនតោ រាជា, ទេវានំ រាជា ឥស្សរោ ទេវរាជា, តស្ស **ទេវរាជស្ស,** "សក្កស្ស ទេវរញ្ញោ"តិ អធិប្បាយោ។ **ន** ហិ អញ្ញេសំ ទេវលោកេសុ និសិន្នោ ភគវា អភិធម្មបិដកំ ទេសេសីតិ។

៣. **យ**ន្តិ អនិយមនិទ្ទេសោ, តស្ស បន "តត្ថា"តិ ឥមិនា និយមនំ វេទិតព្ពំ។ យថាវុត្តានំ តិណ្ណម្បិ ទេវានំ ឧត្តមោ ទេវោ តេហិ សព្ពេហិ អធិកតរំ កីឡនាទិយោគតោតិ **ទេវទេវោ,** ភគវា។ សោ ហិ និរតិសយាយ អភិញ្ញាកីឡាយ ឧត្តមេហិ ទិព្ពព្រហ្មអរិយវិហារេហិ សបរសន្តានសិទ្ធាយ បញ្ចវិធមារវិជយិច្ឆានិព្វត្តិយា ចិត្តិស្សរិយ សត្តធនាទិសម្មាបដិបត្តិអវេច្ចប្បសាទសក្ការទានគ្គហណសង្ខាតេន, យថាបរាធយថានុលោមយថាធម្មានុសាសនសង្ខាតេន ច វោហារាតិសយេន បរមាយ បញ្ញាយ ច សរីរប្បភាសង្ខាតាយ ជុតិយា អនុបមាយ ញាណសរីរគតិយា មារវិជយសព្ពញ្ញុតញ្ញាណបរហិតនិប្ផាទនេសុ អប្បដិហតាយ សត្តិយា ច សមន្នាគតត្តា សទេវកេន វា លោកេន "សរណ"ន្តិ គមនីយតោ, អភិត្ថវនីយតោ, ភត្តិវសេន កមនីយតោ ច សព្ពេ តេ ទេវេ តេហិ តេហិ គុណេហិ អភិភុយ្យ ឋិតោតិ សព្ពទេវេហិ បូជនីយតរោ ទេវោ , វិសុទ្ធិទេវភាវសង្ខាតស្ស វា សព្ពញ្ញុគុណាលង្ការស្ស អធិគតត្តា អញ្ញេសញ្ច ទេវានំ អតិសយេន ទេវោតិ **ទេវទេវោ។ ទេវាន**ន្តិ តទា ធម្មបដិគ្គាហកានំ ទសសហស្ស ចក្កវាឡាធិវាសីនំ មាតុទេវបុត្តប្បមុខានំ ឧបបត្តិទេវានំ។ វិសុទ្ធិទេវានម្បេត្ថ គហណន្តិ វទន្តិ។ តេ បន ឧបបត្តិទេវេស្វេវ សង្គហិតា មនុស្សអរហន្តានំ តត្ថ អភាវតោ ។ **ទេវទេវេហី**តិ វិសុទ្ធិទេវេហិ។ វិសុទ្ធិទេវា ហិ វុត្តនយេន ឥតរទេវេហិ សាតិសយំ កីឡនាទិយោគតោ ឥធ "ទេវទេវា"តិ អធិប្បេតា, តេហិ។ **បូជិតោ**តិ បូជិតព្ពោ, បូជិតុំ អរហោតិ អត្ថោ។ ឯតេន វិសុទ្ធិទេវេសុបិ ភគវតោ អគ្គបុគ្គលតំ ទីបេតិ។ **ទេវសេសី**តិ មធុរករវីកសទ្ទសទិសំ ព្រហ្មស្សរំ និច្ឆារេន្តោ បកាសេសិ។ **ទេវលោកស្មិ**ន្តិ តាវតឹសទេវលោកេ។ សភាវសាមញ្ញលក្ខណំ ធារេតីតិ ធម្មោ,

កុសលាទិភេទោ អភិធម្មោ, ឥធ បន តប្បកាសកំ អភិធម្មបិដកំ **“ធម្ម”**ន្តិ វុត្តំ។ តថា ហិ វក្ខតិ “បិដកុត្តមេ”តិ។ **ទេវបុរក្ខតោ**តិ ទសសហស្សចក្កវាឡវាសិទិព្ពព្រហ្មេហិ បុរក្ខតោ, បរិវារិតោតិ អត្ថោ។

ននុ ច “ទេវាន”ន្តិ វចនេនេវ ទេវបុរក្ខតភាវោ សិទ្ធោតិ កឹ “ទេវបុរក្ខតោ”តិ វចនេន? នាយំ ទោសោ។ ភគវា ហិ កទាចិ ចូឡបន្ថកត្ថេរាទីនំ វិយ បរម្មុខេបិ និសីទិត្វា ឱភាសំ វិស្សជ្ជេត្វា សត្ថានំ សម្មុខេ និសិន្នំ វិយ ទស្សេន្តោ ធម្មំ ទេសេតិ, កទាចិបិ បារាយនិកព្រាហ្មណាទីនំ វិយ សម្មុខេបិ និសីទិត្វា អញ្ញេហិ ច បរិវុតោ អញ្ញេសម្បិ ធម្មំ ទេសេតិ, ឥធ បន ន តថា, ទេវេហិយេវ បរិវុតោ ទេវានំ ទេសេតីតិ ទស្សនត្ថំ “ទេវបុរក្ខតោ”តិបិ វត្តព្ពមេវាតិ។

៤. ឯវមេតស្មឹ បករណេ គារវជននត្ថំ តេន សម្បាទេតព្ពបាដវវិសយំ អភិធម្មបិដកំ ទេសកាទិសម្បត្តីហិ សហ វិភាវេត្វា ឥទានិ យថាធិប្បេតបករណារម្ភបយោជនាភិធានាភិធេយ្យសោតុជនសមុស្សាហនករណប្បការានិ ច វិភាវេតុំ **“តត្ថាហ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “បាដវត្ថាយា”តិ ឥមិនា បករណារម្ភបយោជនំ វុត្តំ។ “អភិធម្មាវតារ”ន្តិ ឥមិនា អភិធានាភិធេយ្យានិ។ “មធុរ”ន្តិអាទីហិ បករណំ វិសេសេតិ។ “សមាសេនា”តិ ច ឥមិនា សោតុជនសមុស្សាហនករណប្បការានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “អហ”ន្តិ កត្តុភូតំ អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ តថា ហិ យោ បរោន ហោតិ, សោ និយកជ្ឈត្តសង្ខាតោ អត្តា “អហ”ន្តិ វុច្ចតិ។

បដុនោ ភាវោ បាដវំ, តំយេវ អត្ថោ បយោជនន្តេនាតិ **បាដវត្ថោ**, តទត្ថាយ។ តំ សន្ធាយ វីរិធនយគ្គហណសមត្ថស្ស សុតមយញាណស្ស ឧប្បាទនត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សំសារេ ភយំ ឥក្ខន្តិ, ភិន្ទន្តិ វា បាបកេ អកុសលេ ធម្មេតិ ***ភិក្ខូ***, តេសំ។ បិដកញ្ច តំ ឧត្តមញ្ចាតិ បិដកុត្តមំ, តស្មឹ **បិដកុត្តមេ**, អភិធម្មបិដកេតិ អធិប្បាយោ។ តញ្ហិ បរិយត្តិភាជនត្ថតោ បិដកំ, តីសុ បិដកេសុ វិសិដ្ឋភាវតោ ឧត្តមញ្ចាតិ បិដកុត្តមំ។ តត្ថ **បរិយត្តិភាជនត្ថតោ**តិ បរិយត្តិអត្ថេន ចេវ ភាជនត្ថេន ច។ តថា ហិ “មា បិដកសម្បទានេនា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.៦៦) បរិយត្តិ បិដកន្តិ វុច្ចតិ។ “អថ បុរិសោ អាគច្ឆេយ្យ កុទាលបិដក”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២២៨; អ. និ. ៣.៧០) យំ កិញ្ចិ ភាជនម្បិ។ តស្មា ឥទម្បិ បរិយាបុណិតព្ពដ្ឋេន បរិយត្តិ, អភិធម្មត្ថានមាធារណត្ថេន ភាជនញ្ចាតិ បរិយត្តិភាជនត្ថតោ បិដកន្តិ វុច្ចតិ។ តេនេវាហុ –

> “បិដកំ បិដកត្ថវិទូ,
> បរិយត្តិព្ភាជនត្ថតោ អាហុ;
> តេន សមោធានេត្វា,
> តយោបិ វិនយាទយោ ញេយ្យា”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថា; បារា. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថា; ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា);

វិសិដ្ឋភាវោ បនស្ស លោកវោហារមតិក្កម្ម យថាសភាវវសេន ទេសនតោ, វិសិដ្ឋធម្មក្ខន្ធវិភាវនតោ ច វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ហិ “សត្តោ បុគ្គលោ ភិក្ខូ”តិអាទិកំ លោកវោហារមតិក្កម្ម “ខន្ធធាតុអាយតន”ន្តិអាទិនា យថាធម្មវសេនេវ ពាហុល្លទេសនា បវត្តា, ន ឥតរេសុ វិយ យថាវុត្តវោហារវសេន, យតោ ឥទំ យថាធម្មសាសនន្តិ វុច្ចតិ។ សព្ពសង្ខតធម្មវិសិដ្ឋោ ចេត្ថ បញ្ញក្ខន្ធោ វិសេសតោ វិភាវិតោ, តស្មា តិណ្ណម្បិ បិដកានំ ពុទ្ធវចនភាវេបិ យថាសភាវានតិក្កមទេសនាទិតោ ឥទមេវ តីសុ បិដកេសុ វិសិដ្ឋន្តិ យុត្តំ។ អបិច ធម្មាតិរេកធម្មវិសេសភាវតោ ចស្ស វិសិដ្ឋភាវោ វេទិតព្ពោ។ អភិធម្មេ ហិ និប្បទេសតោ ខន្ធាយតនាទិធម្មានំ វិភត្តត្តា ឥតរទ្វយតោ អតិរេកតរា, វិសិដ្ឋា ច បាឡិ ហោតិ, តស្មា អតិរេកស្ស, វិសិដ្ឋស្ស ច បាឡិធម្មស្ស វសេន ឥទមេវ តីសុ បិដកេសុ ឧត្តមន្តិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ យថាវុត្តវិសិដ្ឋភាវយោគតោយេវ ចេតំ “អភិធម្មបិដក”ន្តិ វុច្ចតិ អភិ-សទ្ទស្ស វិសិដ្ឋភាវជោតនតោ ។ អបិច វុឌ្ឍិមន្តាទិធម្មានំ ឯត្ថ វុត្តត្តា ចេតំ អភិធម្មបិដកំ។ យថាហុ បោរាណា –

> “យំ ឯត្ថ វុឌ្ឍិមន្តោ, សលក្ខណា បូជិតា បរិច្ឆិន្នា;
> វុត្តាធិកា ច ធម្មា, អភិធម្មោ តេន អក្ខាតោ”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថា; បារា. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថា; ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា);

តថា ហេត្ថ “រូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតិ, មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិអាទិនា (ធ. ស. ១៦០ អាទយោ) វុឌ្ឍិមន្តោបិ ធម្មា វុត្តា, “រូបារម្មណំ វា សទ្ទារម្មណំ វា”តិអាទិនា (ធ. ស. ១) នយេន អារម្មណាទីហិ លក្ខិតព្ពត្តា សលក្ខណាបិ “សេក្ខា ធម្មា អសេក្ខា ធម្មា, លោកុត្តរា ធម្មា”តិអាទិនា នយេន បូជិតា បូជារហាបិ “ផស្សោ ហោតិ, វេទនា ហោតី”តិអាទិនា (ធ. ស. ១) នយេន សភាវបរិច្ឆិន្នត្តា បរិច្ឆិន្នាបិ

“មហគ្គតា ធម្មា អប្បមាណា ធម្មា (ធ. ស. តិកមាតិកា ១២, ទុកមាតិកា ៩៩), អនុត្តរា ធម្មា”តិអាទិនា នយេន អធិកា វិសិដ្ឋាបិ ធម្មា វុត្តា, តស្មា អភិ-សទ្ទស្ស វុឌ្ឍិអាទិអត្ថេសុបិ បវត្តនតោ “វុឌ្ឍិមន្តោ ធម្មា ឯត្ថា”តិអាទិនា និព្ពចនេន ឥទំ បិដកំ “អភិធម្ម”ន្តិ វុច្ចតិ។ អភិធម្មំ ឱតរន្តិ អនេនាតិ **អភិធម្មាវតារំ** នាម បករណំ។ ឥមិនា បនស្ស អត្ថានុគតមភិធានំ ទស្សេតិ។ **តុ**-សទ្ទោ បទបូរណេ។ អាចរិយេន ហិ គាថាបទបូរណត្ថំ យេភុយ្យេន តត្ថ តត្ថ និបាតា វុច្ចន្តិ។ យត្ថ បន នេសំ បយោជនវិសេសោ ទិស្សតិ, តត្ថេវ តមត្ថំ វក្ខាម។ **មធុរ**ន្តិ និប្បរិយាយតោ មធុរ-សទ្ទោយំ ជិវ្ហាវិញ្ញេយ្យេ រសវិសេសេ វត្តតិ, ឥធ បន ឥដ្ឋភាវសាមញ្ញេន អត្ថព្យញ្ជនសម្បត្តិ មធុរសទ្ទេន វុត្តា។ ភវតិ ហិ តំសទិសស្ស តំ-សទ្ទេនាភិធានំ យថា “អគ្គិ មាណវោ”តិ។ តេន បន មធុរេន យោគតោ ឥទម្បិ មធុរំ យថា នីលគុណយោគតោ នីលុប្បលន្តិ។ និបុណ គម្ភីរាយ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា ចេវ អត្ថសម្បត្តិយា ច អភិធម្មវិសយំ មតិំ វឌ្ឍេតីតិ **មតិវឌ្ឍនំ**។ អថ វា ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា “**មធុរ**”ន្តិ វុត្តំ, អត្ថសម្បត្តិយា “**មតិវឌ្ឍន**”ន្តិ។

៥. **តាឡ**ន្តិ កុញ្ចិកំ, កុញ្ចិកាសទិសន្តិ អត្ថោ។ មុយ្ហន្តិ តេនាតិ មោហោ, អវិជ្ជាយេតំ អធិវចនំ, មោហោយេវ អភិធម្មមហាបុរំ បវិសន្តានំ បវេសននិវារណត្ថា កវាដភូតោតិ **មោហកវាដំ**, តស្ស។ វិឃាដេតិ, វិឃាដីយតិ អនេនាតិ វា **វិឃាដនំ**។ ននុ ច អវិជ្ជាកវាដំ បញ្ញាយ ឧគ្ឃាដីយតិ។ សា ហិ តស្សា ឧជុវិបច្ចនីកភូតាតិ? សច្ចំ, ឥទម្បិ តស្សា ការណភាវេន “មោហកវាដវិឃាដនករ”ន្តិ វុត្តំ។ ការណការណម្បិ ហិ ការណវសេន វុច្ចតិ យថា “ចោរេហិ គាមោ ទឌ្ឍោ, តិណេហិ ភត្តំ សិទ្ធ”ន្តិ។

៦. **សុទុត្តរ**ន្តិ ធម្មត្ថទេសនាបដិវេធសង្ខាតចតុគម្ភីរភាវបដិសំយុត្តតាយ មន្ទពុទ្ធីហិ តរិតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា អតិទុត្តរំ, តេនេវ ចេទំ មហោទធិសមានត្តា “**មហោទធិ**”តិ វុត្តំ។ មហណ្ណវោបិ ហិ ចតុរាសីតិយោជនសហស្សគម្ភីរោ ន សក្កា អញ្ញត្រ សិនេរុបព្ពតរាជតោ កេនចិ បតិដ្ឋំ លទ្ធុំ, ឯវមិទម្បិ ចតុគម្ភីរតាបដិសំយុត្តំ អញ្ញត្រ តថាគតា ន កេនចិ បតិដ្ឋំ លទ្ធុំ សក្កាតិ។ **តរន្តាន**ន្តិ អត្ថគ្គហណវសេន ឧត្តរិតុកាមានំ។ ឯត្ថ ច “តរំ វា”តិ អធិការវសេន វត្តព្ពំ, វក្ខមានំ វា អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **តរន្តាន**ន្តិ បរតីរសម្បាបុណនត្ថំ ឧត្តរន្តានំ។ **តរំ វា**តិ ឧឡុម្បំ វិយ, តំសមានន្តិ អត្ថោ។ មករា នាម មច្ឆជាតិកា, តេសំ អាករោ និវាសភូមីតិ **មករាករោ**, តំ។

៧. អភិធម្មេ និយុត្តា **អាភិធម្មិកា**, តេសំ។ ហត្ថសារំ វិយាតិ **ហត្ថសារំ**។ យថា ហិ មនុស្សានំ ពហូសុ រតនាទីសុ វិជ្ជមានេសុបិ អាបទាសុ ច សុខបរិភោគត្ថំ ហត្ថេ កយិរមានំ សាររតនាទិកំ “ហត្ថសារ”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវមិទម្បិ សតិបិ មហន្តេ អភិធម្មបិដកេ តស្ស សព្ពសោ វិត្ថិណ្ណតាយ បរិហរិតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា តទត្ថសារសម្បិណ្ឌនវសេន កយិរមានំ អាភិធម្មិកភិក្ខូនំ សុខបរិហរណត្ថាយ សម្បជ្ជតីតិ ហត្ថសារសទិសត្តា “ហត្ថសារ”ន្តិ វុត្តំ។ **បវក្ខាមី**តិ បការេន កថេស្សាមិ, អនាគតវចនញ្ចេតំ, វត្តមានសមីបត្តា វា អនាគតេ វត្តមានូបចារតោ វត្តមានវចនំ, បដិញ្ញានន្តរមេវ វក្ខតីតិ។ អត្ថវសេន បការេន កថេន្តោបិ សទ្ទវសេន សង្ខិបិត្វា កថេស្សាមីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**សមាសេនា**”តិ។ សមសនំ សំខិបនំ សមាសោ, តេន **សមាសេន**, ន ព្យាសវសេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯត្តាវតា ច បយោជនាភិធានាភិធេយ្យសោតុជនសមុស្សាហនករណប្បការានិ ទស្សេត្វា ឥទានិ យស្មា សោតុជនសមុស្សាហនំ នាម តេសំ សក្កច្ចសវនេ និយុញ្ជនំ, តស្មា តេ តត្ថ និយោជេន្តោ អាហ “**តំ សុណាថ សមាហិតា**”តិ។ សក្កច្ចសវនបដិពទ្ធា ហិ សម្មាបដិបត្តីតិ។ តត្ថ **ត**ន្តិ តំ មយា វក្ខមានំ អភិធម្មាវតារំ **សុណាថ** និសាមយថ។ **សមាហិតា** សម្មា អាហិតា, អវិក្ខិត្តចិត្តាតិ អត្ថោ។

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. បឋមោ បរិច្ឆេទោ

ចិត្តនិទ្ទេសោ

កាមាវចរកុសលវណ្ណនា

៨. ឯវំ តាវ វេទនត្តយប្បណាមាទិកំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យថាវុទ្ធប្បករណស្ស អត្ថសរីរភូតមភិធម្មំ សង្ខេបតោ ឧទ្ទិសន្តោ អាហ **"ចិត្តំ ចេតសិក"**ន្តិអាទិ។ តត្ថ ចិត្តសទ្ទស្ស តាវ វចនត្ថំ សយមេវ អនន្តរំ វិបញ្ចេតិ។ **"ចេតសិក"**ន្តិអាទីសុ បន អវិប្បយោគីភាវេន ចេតសិ ចិត្តេ និយុត្តំ, តត្ថ វា ភវំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ **ចេតសិកំ,** វេទនាទិក្ខន្ធត្តយស្សេតំ អធិវចនំ។ រុប្បតិ, រូបីយតីតិ វា **រូបំ,** សីតុណ្ហាទីហិ វិការមាបជ្ជតិ, អាបាទីយតីតិ អត្ថោ, ចតុន្នំ មហាភូតានំ, ចតុវីសតិឧបាទារូបានញ្ច វសេន អដ្ឋវីសតិវិធស្ស រូបក្ខន្ធស្សេតំ អធិវចនំ។ ភវាភវំ វិនននតោ សំសិព្ពនតោ វានំ វុច្ចតិ តណ្ហា, ន វិជ្ជតិ សា ឯត្ថ, តតោ វា និក្ខន្តំ ឯតន្តិ **និព្ពានំ,** អមតំ អសង្ខតំ វត្ថុ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ និទស្សនេ។ នត្ថិ ឯតស្ស ឧត្តរិតរោតិ **និរុត្តរោ**។ អថ វា ចតុវេសារជ្ជវិហារត្តា នត្ថិ ឯតស្ស ឧត្តរំ បច្ចនីកវចនន្តិ **និរុត្តរោ**។ ញាណប្បហានអន្តរាយនិយ្យានិកេសុ ហិ សទេវកេ លោកេ ន កោចិ សត្ថុ សហធម្មិកំ ឧត្តរំ វចនំ កថេតុំ សមត្ថោ អត្ថីតិ។ តត្រ ភគវា ឧត្រាសាភាវតោ វិសារទោវ ហោតិ។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា –

"'សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស តេ បដិជានតោ ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធាតិ តត្រ វត មំ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ទេវោ វា មារោ វា ព្រហ្មា វា កោចិ វា លោកស្មឹ សហធម្មេន បដិចោទេស្សតីតិ និមិត្តមេតំ, សារិបុត្ត, ន សមនុបស្សាមិ, ឯតមហំ, សារិបុត្ត, និមិត្តំ អសមនុបស្សន្តោ ខេមប្បត្តោ អភយប្បត្តោ វេសារជ្ជប្បត្តោ វិហរាមិ។

"ខីណាសវស្ស តេ បដិជានតោ ឥមេ អាសវា អបរិក្ខីណាតិ តត្រ វត មំ…បេ.… វិហរាមិ។

"យេ ច ខោ បន តេ អន្តរាយិកា ធម្មា វុត្តា, តេ បដិសេវតោ នាលំ អន្តរាយាយាតិ តត្រ វត មំ…បេ.… វិហរាមិ។

"យស្ស ខោ បន តេ អត្ថាយ ធម្មោ ទេសិតោ, សោ ន និយ្យាតិ តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយាតិ តត្រ វត មំ…បេ.… វិហរាមី"តិ (ម. និ. ១.១៥០)។

ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ បកាសេតីតិ **ចតុសច្ចប្បកាសនោ**។ ទុក្ខសមុទយនិរោធមគ្គវសេន ហិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ។ យថាហ, "ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, អរិយសច្ចានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, ទុក្ខសមុទយំ អរិយសច្ចំ, ទុក្ខនិរោធំ អរិយសច្ចំ, ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា អរិយសច្ច"ន្តិ (សំ. និ. ៥.១០៨៣)។ តត្ថ តេភូមកា ធម្មា អនេកុបទ្ទវាធិដ្ឋានតាយ ធុវសុភាទិវិរហេន, កុច្ឆិតតុច្ឆដ្ឋេន **ច ទុក្ខំ** នាម។ កម្មាទិវិសេសបច្ចយសមវាយេ ទុក្ខុប្បត្តិការណភាវេន តណ្ហា **សមុទយោ** នាម "សមេច្ច ឧទេតិ ទុក្ខំ ឥមស្មា"តិ កត្វា។ ទុក្ខស្ស អនុប្បាទនិរោធបច្ចយត្តា **ទុក្ខនិរោធោ** និព្ពានំ។ តំ បន ទុក្ខនិរោធំ អាលម្ពណករណវសេន គមនតោ បាបុណនតោ, តទធិគមាយ បដិបទាភាវតោ ចាតិ **"ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា"**តិ លោកុត្តរមគ្គោ វុច្ចតិ។ សច្ចដ្ឋោ បន តេសំ តច្ឆាវិបរីតភូតភាវតោ វេទិតព្ពោ។ វុត្តញ្ហិ "'ឥទំ ទុក្ខន្តិ, ភិក្ខវេ, តថមេតំ អវិតថមេតំ អនញ្ញថមេត'ន្តិ (សំ. និ. ៥.១០៩០) វិត្ថារោ។ ឯត្ថ បន ចតុន្នំ អរិយផលានំ, អរិយមគ្គសម្បយុត្តានញ្ច សច្ចវិនិស្សដភាវេបិ ឥធ មគ្គនិព្ពានប្បកាសនតាវចនេនេវ តប្បកាសនត្ថម្បិ វុត្តំ ហោតិ, អនាសវភាវេន ឯកលក្ខណត្តា តំតំហេតុកវិសយភាវតោ ចាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯត្ថ ច "និរុត្តរោ ចតុសច្ចប្បកាសនោ"តិ ឥមេហិ ភគវតោ ចិត្តាទិចតុព្ពិធធម្មទេសនានុកូលគុណវិសេសំ ទស្សេតិ អគថាវិធស្ស តំទេសនាសាមត្ថិយាយោគតោ។ អថ វា "និរុត្តរោ"តិ វចនេន ចតុព្ពិធធម្មស្ស អនញ្ញថត្តំ ទីបេតិ។ "ចតុសច្ចប្បកាសនោ"តិ បន ឥមិនា យេ តេ ធម្មា ភគវតា វិនេយ្យបរិបាចនត្ថំ ទេសិតា, ន តេ ឥធ អធិប្បេតា។ យេ បន បរិបាចិតេហិ តេហិ អភិសមេតព្ពវសេន ទុក្ខាទយោ ចតុព្ពិធា វុត្តា, តេយេវ ឧទ្ទិសិតព្ពត្តេន អធិប្បេតាតិ ទស្សេតិ។

ឯវំ សង្ខេបតោ ចត្តារោ ធម្មេ ឧទ្ទិសិត្វា ឥទានិ ឧទ្ទេសោ នាម និទ្ទេសត្ថាយ ហោតីតិ យថាឧទ្ទិដ្ឋធម្មេ និទ្ទិសិតុំ **“តត្ថ ចិត្ត”**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ តេសុ ចិត្តាទីសុ ធម្មេសុ។ ***វិសយវិជាននំ ចិត្ត***ន្តិ យំ វិសយសង្ខាតស្ស អារម្មណស្ស វិជាននំ ឧបលទ្ធិ, តំ ចិត្តន្តិ អត្ថោ។ ឥមិនា បន ចិត្តស្ស អារម្មណបដិពទ្ធវុត្តិតំ, អនិច្ចតំ, អការកតញ្ច ទីបេតិ។ “វិសយវិជានន”ន្តិ ហិ អារម្មណេន ចិត្តំ ឧបលក្ខេន្តោ តស្ស តទាយត្តវុត្តិតំ, តំទីបនេន ច តទភិមុខកាលេយេវ ឧប្បត្តិទីបនតោ អនិច្ចភាវញ្ច ទីបេតិ។ ភាវនិទ្ទេសេន បន វិជាននមត្តទីបនតោ អការកភាវំ។ យថាបច្ចយញ្ហិ បវត្តិមត្តមេវេតំ, យទិទំ សភាវធម្មោ នាមាតិ។ ឯវញ្ច កត្វា សព្ពេសម្បិ ចិត្តចេតសិកធម្មានំ ភាវសាធនមេវ និប្បរិយាយតោ លព្ភតិ។ យំ បន “ចិន្តេតីតិ ចិត្តំ, តេន ចិត្តំ វិចរតីតិ វិចារោ”តិអាទិនា កត្តុករណវសេន និព្ពចនំ វុច្ចតិ, តំ បរិយាយកថនន្តិ វេទិតព្ពំ។ សកសកកិច្ចេសុ ហិ ធម្មានំ អត្តប្បធានតាសមារោបនេន កត្តុភាវោ, តទនុកូលភាវេន តំសម្បយុត្តធម្មសមូហេ កត្តុភាវសមារោបនេន ករណត្តញ្ច បរិយាយតោវ លព្ភតីតិ។ តថា និទស្សនំ បន ធម្មសភាវតោ អញ្ញស្ស កត្តាទិនោ អភាវបរិទីបនត្ថន្តិ វេទិតព្ពំ។

“*វិសយវិជានន*”ន្តិ ច ឯតេន ចិត្តស្ស អារម្មណូបលទ្ធិលក្ខណតា វុត្តាតិ ឥទានិស្ស រសាទីនិ វុច្ចន្តិ។ បុព្ពង្គមរសញ្ហិ ចិត្តំ សន្ធានបច្ចុបដ្ឋានំ នាមរូបបទដ្ឋានំ។ ទ្វារំ បត្វា តទារម្មណញ្ហិ វិភាវនដ្ឋេន ចិត្តំ បុព្ពង្គមំ បុរេចារិកំ។ តថា ហិ ចក្ខុទ្វារេន ទដ្ឋព្ពំ រូបារម្មណំ ចិត្តេនេវ ជានាតិ...បេ.... មនោទ្វារេន វិញ្ញាតព្ពំ ធម្មារម្មណំ ចិត្តេនេវ ជានាតិ។ យថា ហិ នគរគុត្តិកោ នគរមជ្ឈេ សិង្ឃាដកេ និសីទិត្វា “អយំ នេវាសិកោ, អយំ អាគន្តុកោ”តិ អាគតាគតំ ជនំ ឧបធារេតិ, ឯវំ សម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ, តស្មា ទ្វារំ បត្វា តទារម្មណំ វិភាវនដ្ឋេន បុរេចារិកន្តិ **បុព្ពង្គមរសំ**។ បច្ឆិមំ បច្ឆិមំ ឧប្បជ្ជមានំ បុរិមំ បុរិមំ និរន្តរំ កត្វា សន្ទហមានមិវ ឧបដ្ឋាតិ, គហណភាវំ គច្ឆតីតិ **សន្ធានបច្ចុបដ្ឋានំ**។ បញ្ចវោការេ បនស្ស និយមតោ នាមរូបំ, ចតុវោការភវេ នាមមេវ បទដ្ឋានន្តិ **នាមរូបបទដ្ឋានញ្ច** ហោតិ។ នានត្តំ បន លក្ខណាទីនំ ឧបរិ វក្ខមាននយេន វេទិតព្ពំ។ វក្ខតិ ហិ **រូបបរិច្ឆេទេ** –

“សាមញ្ញំ វា សភាវោ វា, ធម្មានំ លក្ខណំ មតំ;
កិច្ចំ វា តស្ស សម្បត្តិ, រសោតិ បរិទីបិតោ។

“ផលំ វា បច្ចុបដ្ឋានំ, ឧបដ្ឋាននយោបិ វា;
អាសន្នការណំ យំ តុ, តំ បទដ្ឋានសញ្ញិត”ន្តិ។ (អភិធ. ៦៣៣-៦៣៤);

យត្ថ យត្ថ បន លក្ខណាទីនិ វុច្ចន្តិ, តត្ថ តត្ថ ឥមិនាវ នយេន តេសំ នានត្តំ វេទិតព្ពំ។

វចនត្ថវិជាននេន វិទិតចិត្តសាមញ្ញស្ស ឧត្តរិ ចិត្តវិភាគោ វុច្ចមានោ សោភេយ្យាតិ វចនត្ថវិជាននមេវ តាវ អាទិម្ហិ យុត្តតរន្តិ តំ តាវ កថេតុកម្យតាយ បុច្ឆតិ **“តស្ស បន កោ វចនត្ថោ”**តិ។ បញ្ចវិធា ហិ បុច្ឆា – (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.៤៩; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.១; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៧០) អទិដ្ឋជោតនាបុច្ឆា ទិដ្ឋសំសន្ទនាបុច្ឆា វិមតិច្ឆេទនាបុច្ឆា អនុមតិបុច្ឆា កថេតុកម្យតាបុច្ឆាតិ។ តត្ថ យំ អញ្ញាតំ អទិដ្ឋំ, តស្ស ញាណាយ ទស្សនាយ បញ្ហាករណំ **អទិដ្ឋជោតនាបុច្ឆា** នាម។ យំ បន ញាតំ ទិដ្ឋំ, តស្ស អញ្ញេហិ បណ្ឌិតេហិ សំសន្ទនត្ថាយ បញ្ហាករណំ **ទិដ្ឋសំសន្ទនាបុច្ឆា** នាម។ បកតិយា បន សំសយបក្ខន្ទស្ស អត្តនោ សំសយសមុគ្ឃាដនត្ថំ បញ្ហាករណំ **វិមតិច្ឆេទនាបុច្ឆា** នាម។ “តំ កឹ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ, រូបំ និច្ចំ វា អនិច្ចំ វាតិ? អនិច្ចំ, ភន្តេ។ យំ បនានិច្ចំ, ទុក្ខំ វា តំ សុខំ វា”តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.៧៩; មហាវ. ២១) អនុមតិគ្គហណត្ថំ បញ្ហាករណំ **អនុមតិបុច្ឆា** នាម។ “ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, សតិបដ្ឋានា។ កតមេ ចត្តារោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៧៣; សំ. និ. ៥.៤០២-៤០៤) បន តំតំធម្មានំ ទេសនាធិប្បាយេន បញ្ហាករណំ **កថេតុកម្យតាបុច្ឆា** នាម។

តាសុ បុរិមា តិស្សោ អាចរិយានំ ន សម្ភវន្តិ។ ន ហិ តេ គន្ថករណត្ថាយ អារភិត្វា ឥទានិ អទិដ្ឋំ ជោតេន្តិ, ទិដ្ឋំ សំសន្ទេន្តិ, សំសយំ វា បក្ខន្ទន្តិ តព្ពិសោធនបុព្ពកមេវ គន្ថករណេ អភិនិវេសនតោ។ ឥតរា បន ទ្វេ សម្ភវន្តិ។ តាសុ អយំ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ អបិច ចោទនំ សមុដ្ឋាបេន្តា អាចរិយា អញ្ញំ ចោទកំ បរិកប្បេត្វា តស្ស វចនវសេន សមុដ្ឋាបេន្តីតិ តំវសេនេត្ថ អទិដ្ឋជោតនាវិមតិច្ឆេទនាបុច្ឆាបិ លព្ភន្តេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **តស្សា**តិ តស្ស ចិត្ត-សទ្ទស្ស។ ចិត្តេ ហិ អធិគតេ តស្ស វាចកោ សទ្ទោបិ សហចរិយតោ អធិគតោវ ហោតីតិ តស្ស ឥធ ត-សទ្ទេន បរិគ្គហោ។ កេចិ បន “តស្ស ចិត្តស្សា”តិ អត្ថំ វទន្តិ, តំ “តស្ស កោ វចនត្ថោ”តិ ឥមិនា ន សមេតិ។ ន ហិ ចិត្តស្ស “កោ វចនត្ថោ”តិ បុច្ឆា សម្ភវតីតិ។

ឥទានិ យថាបុច្ឆិតមត្ថំ វិស្សជ្ជេតុំ “**វុច្ចតេ**”តិ តាវ បដិញ្ញំ កត្វា “**សព្ពសង្គាហកវសេនា**”តិអាទិនា វិស្សជ្ជនមារទ្ធំ។ តត្ថ **សព្ពសង្គាហកវសេនា**តិ ហេដ្ឋិមន្តតោ ចក្ខុវិញ្ញាណាទយោ ឧបាទាយ សព្ពេសំ អារម្មណវិជាននសភាវត្តា តេសំ សព្ពេសមេវ សង្គាហកវសេន, ន បន វក្ខមាននិព្ពចនេសុ វិយ យថាលាភវសេនាតិ អត្ថោ។ **ចិន្តេតី**តិ វិជានាតិ។ ចិន្តេន្តិ តេន គោចរន្តិ វា **ចិត្តំ**។ សម្បយុត្តធម្មានំ កត្តុតាសមារោបនេន ហិស្ស ករណភាវោ លព្ភតិ។ សព្ពសង្គាហកវសេន តាវ អត្ថំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យថាលាភវសេនបិ ទស្សេតុំ “**អត្តសន្តានំ វា ចិនោតីតិបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ សព្ពចិត្តសាធារណត្តា ហិ ចិត្ត-សទ្ទស្ស យត្ថ យត្ថ យថា យថា អត្ថោ លព្ភតិ, តត្ថ តត្ថ តថា តថា គហេតព្ពោ។ យស្ស បន ចិត្តស្ស យថាវុត្តអត្ថវិសេសោ ន លព្ភតិ, តំ រុឡ្ហីវសេន ចិត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ យថា កិលញ្ជាទីហិ កតម្បិ តាលបណ្ណេហិ កតសរិក្ខកតាយ រុឡ្ហីសទ្ទេន “តាលវណ្ដ”ន្ទេវ វុច្ចតីតិ។ **អត្តសន្តាន**ន្តិ សកសន្តានំ, ជវនសន្តានន្តិ អត្ថោ។ អត្ត-សទ្ទស្ស ហិ បរបច្ចនីកវចនត្តា អត្តនោ សន្តានោតិ សទិសវសេន ឧប្បជ្ជមានោ ជវនសន្តានោ វុច្ចតិ។ តំ **ចិនោតិ** រាសី ករោតីតិ អយមត្ថោ សាសេវនកានំ ជវនចិត្តានំ វសេន ទដ្ឋព្ពោ។ តានិ ហិ បុរេជាតានិ បច្ឆាជាតានំ អាសេវនបច្ចយា ហុត្វា អត្តនោ ជវនសន្តានស្ស បគុណពលវភាវករណេន តំ ចិនន្តិ នាម។ **វា**-សទ្ទោ អសព្ពសង្គាហកត្ថវិកប្បនេ។ **បិ**-សទ្ទោ កិរិយាសម្បិណ្ឌនត្ថោ។ អថ វា “សព្ពសង្គាហកវសេនា”តិ ឥមស្ស ឥធាបិ សម្ពន្ធោ ហោតីតិ ឥទម្បិ សព្ពសង្គាហកវសេន វុត្តន្តិ គយ្ហមានេ អត្តសន្តានន្តិ វិញ្ញាណវចនស្ស អត្ត-សទ្ទស្ស សកត្ថវុត្តិត្តាយេវ តំវសេន ចិត្តសន្តានន្តិ អត្ថោ។ អនន្តរាទិបច្ចយវសេន ហិ ចិត្តសន្តានស្ស អព្ពោច្ឆិន្នប្បវត្តិករណតោ សព្ពមេវ ចិត្តជាតំ ចិត្តសន្តានំ ចិនោតិ នាម។ ឥមស្មឹ បនត្ថេ **វា**-សទ្ទោ កិរិយាវិកប្បនត្ថោ។ **បិ**-សទ្ទោ “ចិត្ត”ន្តិ ឥមស្ស អាកឌ្ឍនត្ថោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បុរិមបក្ខេ បន ចិត្តន្តិ អធិការតោវ គហេតព្ពំ។

៥. វិចិត្តំ ករោតិ, វិចិត្តស្ស វា ករណន្តិ វិចិត្តករណំ, តតោ **វិចិត្តករណា**, វិចិត្តចិត្តកម្មាទីនំ ករណតោតិ អត្ថោ។ លោកស្មិញ្ហិ យំ កិញ្ចិ ចិត្តកម្មាទិភេទំ វិចិត្តំ សិប្បជាតំ, សព្ពំ តំ ចិត្តេនេវ ចិន្តេត្វា ករិយតីតិ។ តេនាហ ភគវា – “ទិដ្ឋំ វោ, ភិក្ខវេ , ចរណំ នាម ចិត្តន្តិ? ឯវំ, ភន្តេ។ តម្បិ ខោ, ភិក្ខវេ, ចរណំ នាម ចិត្តំ ចិត្តេនេវ ចិន្តិត”ន្តិ (សំ. និ. ៣.១០០)។ ស្វាយមត្ថោ សវិញ្ញត្តិកានំ ពាត្តឹសចិត្តានមុបលព្ភតិ។ សាសវកុសលាកុសលំ វា វិចិត្តគតិអាទិករណតោ វា វិចិត្តករណដ្ឋេន ចិត្តំ។ ននុ ច វិចិត្តគតិអាទយោ កម្មវសេន និប្ផជ្ជន្តិ។ យថាហ –

“កម្មនានាករណំ បដិច្ច សត្តានំ គតិយា នានាករណំ បញ្ញាយតិ អបទា ទ្វិបទា ចតុប្បទា ពហុប្បទា រូបិនោ អរូបិនោ សញ្ញិនោ អសញ្ញិនោ នេវសញ្ញីនាសញ្ញិនោ, កម្មនានាករណំ បដិច្ច សត្តានំ ឧបបត្តិយា នានាករណំ បញ្ញាយតិ ឧច្ចនីចតា ហីនបណីតតា សុគតទុគ្គតតា, កម្មនានាករណំ បដិច្ច សត្តានំ អត្តភាវេ នានាករណំ បញ្ញាយតិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណតា សុជាតទុជ្ជាតតា សុសណ្ឋិតទុស្សណ្ឋិតតា, កម្មនានាករណំ បដិច្ច សត្តានំ លោកធម្មេ នានាករណំ បញ្ញាយតិ លាភាលាភេ យសាយសេ និន្ទាបសំសាយំ សុខទុក្ខេ”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១)។

តស្មា កម្មភេទនិព្ពត្តត្តា គតិអាទីនំ ចិត្តតា។ កម្មន្តិ ច ចេតសិកធម្មភូតា ចេតនា, អភិជ្ឈាទយោ ច វុច្ចន្តិ, ន ចិត្តន្តិ។ កថំ ចិត្តស្ស វិចិត្តគតិអាទិករណន្តិ? វុច្ចតេ – កម្មស្ស ចិត្តសន្និស្សិតត្តា តន្និប្ផាទិតម្បិ ចិត្តេនេវ កតំ ហោតិ, យថា រាជយោធេន បរាជិតោ សត្តុរញ្ញា ជិតោតិ វុច្ចតិ។ វិចិត្តំ ករណមស្សាតិ វា **វិចិត្តករណំ**។ តតោ ឯកដ្ឋានិកវដ្ឋិតញ្ហិ ចិត្តំ បច្ចេកំ បដិសន្ធាទិវិចិត្តកិរិយវន្តតាយ, សព្ពមេវ វា ចិត្តំ អាវជ្ជនាទិអញ្ញមញ្ញវិសទិសកិរិយវន្តតាយ វិចិត្តករណំ យុត្តន្តិ។ សព្ពវិកប្បេសុបិ “រូបភវោ រូប”ន្តិអាទីសុ វិយ ឧត្តរបទលោបោ ចិត្តបរិយាយេន ច វិចិត្ត-សទ្ទេន វា វិគ្គហោ វិ-សទ្ទលោបោ វា ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា “**វិចិត្តករណា**”តិ ឥទំ ចិត្តវិចិត្តភាវស្ស ញាបកហេតុនិទស្សនំ។ តេន យស្មា ឥទំ វិចិត្តករណំ, តស្មា តស្ស វិចិត្តស្ស និប្ផាទកំ សយម្បិ តថេវ វិចិត្តន្តិ វិញ្ញាតព្ពន្តិ ឯវំ ករណវិចិត្តតាយ វិចិត្តត្តា ចិត្តន្តិ អត្ថោ។ បបេត្វា តំ ករណវិចិត្តតាយ វិចិត្តភាវំ អត្តនោ ឯវ ជាតិភូមិសម្បយោគាទិវសេន វិចិត្តតាយ ចិត្តន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អត្តនោ ចិត្តតាយ វា**”តិ។ តត្ថ យស្មា អញ្ញទេវ កុសលំ, អញ្ញំ អកុសលំ, អញ្ញំ អព្យាកតំ, អញ្ញំ កាមាវចរំ, អញ្ញំ រូបាវចរាទិភេទំ, អញ្ញំ សរាគំ, អញ្ញំ វីតរាគំ, អញ្ញំ សទោសំ, អញ្ញំ វីតទោសំ, អញ្ញំ សមោហំ, អញ្ញំ វីតមោហំ, អញ្ញំ រូបារម្មណំ, អញ្ញំ សទ្ទាទិអារម្មណំ, រូបារម្មណេសុ ច អញ្ញំ នីលារម្មណំ, អញ្ញំ បីតាទិអារម្មណំ។ ឯវំ សទ្ទារម្មណាទីសុបិ យថាសម្ភវំ។ សព្ពេសុ ចេវ តេសុ អញ្ញំ ហីនំ, អញ្ញំ មជ្ឈិមំ, អញ្ញំ បណីតំ, ហីនាទីសុ ច អញ្ញំ ឆន្ទាធិបតេយ្យំ, អញ្ញំ ចិត្តាធិបតេយ្យំ, អញ្ញំ វីរិយាធិបតេយ្យំ, អញ្ញំ វីមំសាធិបតេយ្យន្តិ ឯវមាទិនា ជាតិភូមិសម្បយុត្តអារម្មណហីនមជ្ឈិមបណីតអធិបតិអាទីនំ វសេន វិចិត្តមនេកប្បការំ, តស្មា ឥមាយ អត្តវិចិត្តតាយ វា ចិត្តន្តិ វុច្ចតីតិ។

កាមញ្ចេត្ថ ឯកមេវ ចិត្តំ ឯវំ វិចិត្តំ នាម ន ហោតិ, វិចិត្តានំ បន អន្តោគធត្តា ឯតេសុ យំ កិញ្ចិ ឯកម្បិ វិចិត្តតាយ ចិត្តន្តិ វត្តុំ វដ្តតិ សមុទាយវោហារេន អវយវស្សាបិ វោហរិយមានត្តា យថា បព្ពតនទីសមុទ្ទាទីនមេក

ទេសា ទិដ្ឋា បព្ពតាទយោ ទិដ្ឋាតិ, យថា ច ឯកេកចិត្តសម្បយុត្តាបិ វេទនាទយោ រាសដ្ឋេន ខន្ធវោហារេន “វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាក្ខន្ធោ”តិអាទិនា វុច្ចន្តិ។ អបិចេត្ថ វិបាកវិញ្ញាណំ កម្មកិលេសេហិ ចិតន្តិ ចិត្តំ, តំ កិលេសសហាយេន កម្មុនា ផលភាវេន និព្ពត្តិតំ តេហិ ចិតំ នាម ហោតិ។ ហោតុ តាវិទំ លោកិយវិបាកំ សន្ធាយ, លោកុត្តរំ បន កថំ កថន្តិ? វុច្ចតេ – “កតមេ ធម្មា កុសលា, យស្មិំ សមយេ លោកុត្តរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ…បេ… តស្មិំ សមយេ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិអាទិនា អរិយមគ្គចេតនាយបិ អវិជ្ជូបនិស្សយភាវស្ស បកាសិតត្តា លោកុត្តរកុសលស្សាបិ អនុសយា ឧបនិស្សយា ហោន្តីតិ តន្និព្ពត្តិតស្ស វិបាកស្ស កម្មកិលេសសញ្ចិតតាបរិយាយោ លព្ភតីតិ។ ចិតំ តាយតីតិ វា **ចិត្តំ**។ កម្មាទិសញ្ចិតោបិ ហិ អត្តភាវោ វិញ្ញាណូបរមេ មតោតិ វុច្ចតិ។ យថាហ –

> “អាយុ ឧស្មា ច វិញ្ញាណំ, យទា កាយំ ជហន្តិមំ;
> អបវិទ្ធោ តទា សេតិ, និរត្ថំវ កលិង្គរ”ន្តិ។ (សំ. និ. ៣.៩៥);

សោ បនាយំ ចិត្ត-សទ្ទោ កិញ្ចាបិ អនេកត្ថេសុ ទិស្សតិ។ តថា ហេស “ចិត្តោ ច គហបតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ២.១៣៣; ៤.១៧៦) បណ្ណត្តិយំ អាគតោ។ “សព្ពោ លោកោ បរចិត្តេន អចិត្តោ”តិអាទីសុ វិញ្ញាណេ។ “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកនិកាយម្បិ សមនុបស្សាមិ, ឯវំ ចិត្ត”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.១០០) វិចិត្តេ, នានប្បការេតិ អត្ថោ។ “ចរណំ នាម ចិត្ត”ន្តិអាទីសុ ចិត្តកម្មកេ។ ឥធ បន ចតុព្ពិធធម្មេ និទ្ទេសតោ បករណវសេន យថាវុត្តវចនត្ថយុត្តោ វិញ្ញាណវចនោវ ទដ្ឋព្ពោតិ តមេវត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ **“បណ្ណត្តិយម្បិ”**តិអាទិ ។ បណ្ណាបិយតិ ឯតាយាតិ **បណ្ណត្តិ,** តស្សំ នាមបណ្ណត្តិយន្តិ អត្ថោ។ ចិត្តោតិ ហិ ឯកស្ស គហបតិនោ នាមំ។ **បិ**-សទ្ទោ វក្ខមានសម្បិណ្ឌនត្ថោ។ **វិញ្ញាណេ**តិ សវិបាកាវិបាកភេទេ ចិត្តេ។ តញ្ហិ វិជាននដ្ឋេន “វិញ្ញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ យថាហ – “វិជានាតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, វិញ្ញាណំ, តស្មា វិញ្ញាណន្តិ វុច្ចតី”តិ។ **ចិត្តសម្មុតី**តិ ចិត្តវោហារោ។ **ទដ្ឋព្ពា**តិ វិញ្ញាតព្ពា។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ ចតុព្ពិធធម្មនិទ្ទេសដ្ឋានេ។ **វិញ្ញា**តិ វិជានតា, អាភិធម្មិកេនាតិ អត្ថោ។

វិភាគវន្តានំ ធម្មានំ សភាវវិភាវនំ វិភាគេន វិនា ន ហោតីតិ ចិត្តស្ស វិភាគំ ទស្សេតុំ **“សារម្មណតោ”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ អាលម្ពន្តិ តំ និស្សាយ បវត្តន្តីតិ អារម្មណំ, បច្ចយោ, គោចរោ ច។ តថា ហិ “លភតិ មារោ អារម្មណំ, លភតិ មារោ ឱតារ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៨០) បច្ចយោ “អារម្មណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ “និមិត្តំ អស្សាសបស្សាសា, អនារម្មណមេកចិត្តស្សា”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.១៥៨) គោចរោ។ ឥធ បន ឧភយម្បិ វដ្ដតិ សព្ពស្សេវ ចិត្តស្ស សប្បច្ចយសគោចរត្តា។ សហ អារម្មណេន វត្តតីតិ តទវិនាភាវតោតិ **សារម្មណំ**។ ភាវប្បធាននិទ្ទេសវសេន ចេត្ថ សារម្មណភាវោ សារម្មណ-សទ្ទេន វុត្តោ យថា “តទម្បិ ពុទ្ធេ រតនំ បណីតំ (ខុ. បា. ៦.៣)។ ចក្ខុ សុញ្ញំ អត្តេន វា អត្តនិយេន វា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៤.៨៥) រតនអត្តត្តនិយាទិភាវោ រតនាទីហិ សទ្ទេហីតិ, តតោ សារម្មណភាវតោតិ អត្ថោ។ ឯវមញ្ញត្ថាបិ យថានុរូបំ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯកវិធ**ន្តិ ឯកប្បការំ, ឯកកោដ្ឋាសន្តិ អត្ថោ។

សវិបាកាវិបាកតោតិ វិបាកុប្បាទនសភាវស្ស វិជ្ជមានាវិជ្ជមានភាវតោ។ វិបាក-សទ្ទោ ហិ ទ្វីសុ អត្ថេសុ បវត្តតិ។ កត្ថចិ វិបក្កភាវមាបន្នេសុ អរូបធម្មេសុ, កត្ថចិ វិបាកុប្បាទនសភាវេ ។ តថា ហេស “វិបាកា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. តិកមាតិកា ៣) វិបក្កភាវមាបន្នេសុ អរូបធម្មេសុ បវត្តតិ។ “វិបាកធម្មធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. តិកមាតិកា ៣) វិបាកុប្បាទនសភាវេ។ ឥធ បន វិបាកុប្បាទនសភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឥតរថា ហិ អភិញ្ញាកុសលាទីនំ សវិបាក-បទេ អសង្គហិតភាវាបត្តិ សិយា។ តថា ហិ យទិ វិបក្កភាវមាបន្នា ឯវ ធម្មា ឥធ គហិតា សិយុំ, តេ យស្ស សន្តិ, តំ សវិបាកមិតរមវិបាកន្តិ អភិញ្ញាកុសលស្ស ចេវ កទាចិ អវិបាកស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទិកម្មស្ស ភាវនាយបហាតព្ពាកុសលស្ស ច វិបាកុប្បត្តិយា អភាវតោ អវិបាក-បទសង្គហោ សិយា, ឯវញ្ច សតិ “អវិបាកំ អព្យាកត”ន្តិ វក្ខមានត្តា នេសំ អព្យាកតភាវោ អាបជ្ជតិ, ន ចេតមិដ្ឋំ កុសលាកុសលនិទ្ទេសេយេវ តេសំ និទ្ទេសតោ។ វិបាកុប្បាទនសភាវេ បន គហិតេ តំសភាវោ នាម អនុបច្ឆិន្នាវិជ្ជមានតណ្ហានុសយស្មិំ សន្តានេ សព្យាបារប្បវត្តិ ឯវាតិ តស្សា តេសុបិ អត្ថិតាយ អសតិបិ វិបាកុប្បាទនេ សវិបាក-បទសង្គហោ សិទ្ធោតិ ន កោចិ ឥដ្ឋវិឃាតោ អាបជ្ជតិ។ យេន បន ការណេន អភិញ្ញាកុសលាទិកមវិបាកំ, យោ ចេត្ថ វត្តព្ពោ វិនិច្ឆយោ, តំ សព្ពំ តស្ស តស្ស អាគតដ្ឋានេយេវ ទស្សយិស្សាម។

កតមំ បនេត្ថ សវិបាកំ, កតមមវិបាកន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“តត្ថ សវិបាក”**ន្តិអាទិ។ **អព្យាកត**ន្តិ វិបាកកិរិយាវសេន ទុវិធមព្យាកតំ។ តេសុ វិបាកចិត្តំ តាវ អាទាសតលេ មុខនិមិត្តំ វិយ និរុស្សាហត្តា វិបាកុប្បាទនេ អសមត្ថំ។ កិរិយចិត្តេសុ ច យទេតំ ខីណាសវសន្តានេយេវ និយតមដ្ឋាវសវិធំ វិញ្ញាណំ, តំ ឧបច្ឆិន្នភវមូលាយ សន្តតិយំ បវត្តតីតិ សមុច្ឆិន្នមូលាយ លតាយ បុប្ផំ វិយ ផលទាយី ន ហោតិ។ អាវជ្ជនទ្វយំ បន អនុបច្ឆិន្នភវមូលេបិ សន្តានេ បវត្តមានំ អនាសេវនភាវេន ទុព្ពលត្តា មោឃបុប្ផមិវ ពីជភាវេ អសមត្ថំ

អផលមេវ។ ឥតិ សព្ពមេតំ អព្យាកតំ វិបាការហតាភាវតោ អវិបាកន្តិ វុត្តំ “អវិបាកំ អព្យាកត”ន្តិ។ ជាយន្តិ ឯត្ថ អសទិសាបិ សទិសាការាតិ ជាតិ, សមានាការោ, កុសលាកុសលាព្យាកតានំ ជាតិ កុសលាកុសលាព្យាកតជាតិ, តស្សា ភេទតោ **តិវិធំ** កុសលំ អកុសលំ អព្យាកតន្តិ។ វចនត្ថុបច្ឆាយ បយោជនំ វុត្តមេវ។

១០. “**កុច្ឆិតាន**”ន្តិអាទិ វិស្សជ្ជនំ។ តត្ថ **កុច្ឆិតាន**ន្តិ និន្ទិតានំ, អសុចិ វិយ នាគរិកេហិ វិញ្ញូហិ គរហិតព្ពានំ បាបធម្មានន្តិ អត្ថោ។ **សលនតោ**តិ ហឹសនតោ, អបនយនតោ វា។ កុសលញ្ហិ យថានុរូបំ តទង្គាទិវសេន អកុសលធម្មេ បជហន្តំ តេ ហឹសតិ, អបនយតីតិ វា វុច្ចតិ។ អថ វា **សលនតោ** សំវរណតោ, បិទហនតោតិ អត្ថោ។ កុសលធម្មវសេន ហិ អកុសលប្បវត្តិនិវារណេន, អប្បវត្តិធម្មតាបាទនេន ច មនច្ឆដ្ឋេសុ ទ្វារេសុ អប្បវត្តិយា សំវុតា បិហិតា ហោន្តិ។ **កុសាន**ន្តិ រាគាទិអសុចិសម្បយោគេន នានាវិធទុក្ខហេតុតាយ ច កុច្ឆិតេនាការេន អប្បហីនភាវេន សន្តានេ សយន្តិ បវត្តន្តីតិ កុសា, បាបធម្មា។ អថ វា កុច្ឆិតានំ បាណាតិបាតាទីនំ សាវជ្ជធម្មានំ សានតោ និសានតោ តេជនតោ កុសា, ទោសលោភាទយោ។ ទោសាទីនញ្ហិ វសេន ចេតនាយ តិក្ខភាវប្បត្តិយា បាណាតិបាតាទីនំ មហាសាវជ្ជតាតិ។ តេសំ **លវនេន** ឆិន្ទនេន យថានុរូបំ បជហនេនាតិ អត្ថោ។ **កុសេនា**តិ កុច្ឆិតានំ សានតោ តនុករណតោ, ឱសានករណតោ វា “កុសា”តិ លទ្ធនាមេន ញាណេន។ **លាតព្ពត្តា**តិ អាទាតព្ពត្តា, សហជាតឧបនិស្សយភាវេន សន្តានេ បវត្តេតព្ពត្តា។ ញាណញ្ហិ តិហេតុកកុសលំ សហជាតភាវេន ចេវ ឧបនិស្សយភាវេន ច, ទុហេតុកកុសលំ ឧបនិស្សយភាវេនេវ សន្តានេ បវត្តេតិ។ ឯវញ្ច កត្វា កោសល្លសម្ភូតដ្ឋោ កុសលដ្ឋោតិ សព្ពកុសលានំ សាធារណវសេន អត្ថោ វុច្ចតិ។ អថ វា **កុសេនា**តិ ជាតិសទ្ទតាយ ឯកវចននិទ្ទេសោ, កុសេហីតិ បន អត្ថោ។ បុញ្ញកិរិយាវសេន ហិ បវត្តានិ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ យថាវុត្តនយេន “កុសានី”តិ វុច្ចន្តិ, តេហិ **លាតព្ពត្តា** វុត្តនយេន បវត្តេតព្ពត្តា។ អបិចេត្ថ –

“កុសោ វិយ លុនាតីតិ, កុសា វិយ លុនាតិ វា;
កុសលំ កុំ សលេតីតិ, លុនាតិ កុសមិច្ចបី”តិ។

តត្ថ យថា កុសោ គហិតោ ឧភយភាគគតំ ហត្ថបទេសំ លុនាតិ, ឯវមិទម្បិ ឧប្បន្នានុប្បន្នវសេន ឧភយភាគគតំ កិលេសបក្ខំ លុនាតិ ឆិន្ទតិ, សេយ្យថាបិ – “អនុប្បន្នានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ អនុប្បាទាយ ឆន្ទំ ជនេតិ, វាយមតិ, ឧប្បន្នានំ...បេ.... បហានាយា”តិ អាគតំ សម្មប្បធានំ។ តស្មា **កុសោ វិយ លុនាតីតិ កុសលំ។ កុសា វិយ លុនាតី**តិ ឯត្ថ “កុ”ឥតិ ភូមិ វុច្ចតិ, ធម្មានំ អធិដ្ឋានភាវេន តំសទិសតាយ ឥធ រូបារូបក្ខន្ធោ វុត្តោ។ អត្តនោ និស្សយភូតស្ស តស្ស ឯតរហិ, អាយតិញ្ច អនុទហនតោ វិនាសនតោ កុំ សាយន្តីតិ កុសា, រាគាទយោ, តេ វិយ អត្តនោ និស្សយំ លុនាតិ ឆិន្ទតីតិ **កុសលំ**។ បយោគសម្បាទិតា ហិ កុសលធម្មា អច្ចន្តមេវ រូបារូបធម្មេ អប្បវត្តិករណេន សមុច្ឆិន្ទន្តិ អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុបាបនតោតិ។ វុត្តនយេន បន “កុ”ន្តិ លទ្ធនាមស្ស រូបារូបក្ខន្ធស្ស សលនតោ អបនយនតោ **កុំ សលេតីតិ កុសលំ។ កុសំ លុនាតី**តិ បន កុច្ឆិតា ឯត្ថ សយន្តីតិ កុសោ, កាយោ, តំ លុនាតិ យថាវុត្តវសេនេវាតិ **កុសលំ**។

១១. ឥទានិ កុសល-សទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារទស្សនត្ថមាហ “**ឆេកេ កុសល-សទ្ទោយ**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ “កុសលោ ត្វំ រថស្ស អង្គបច្ចង្គានំ (ម. និ. ២.៨៧), កុសលានច្ចគីតស្ស, សិក្ខិតា ចាតុរិត្ថិយោ”តិអាទីសុ (ជា. ២.២២.៩៤) **ឆេកេ** ទិដ្ឋោ, ឆេកបរិយាយោ បវីណត្ថោតិ អត្ថោ។ “កច្ចិ នុ ភោតោ កុសលំ, កច្ចិ ភោតោ អនាមយ”ន្តិអាទីសុ (ជា. ១.១៥.១៤៦; ២.២០.១២៩) **អារោគ្យេ**។ “កតមោ បន, ភន្តេ, កាយសមាចារោ កុសលោ? យោ ខោ, មហារាជ, កាយសមាចារោ អនវជ្ជោ”តិ (ម. និ. ២.៣៦១) ច “អបរំ បន, ភន្តេ, ឯតទានុត្តរិយំ, យថា ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ កុសលេសុ ធម្មេសូ”តិ (ទី. និ. ៣.១៤៥) ច ឯវមាទីសុ **អនវជ្ជេ**។ “កុសលានំ ធម្មានំ សមាទានហេតុ ឯវមិទំ បុញ្ញំ វឌ្ឍតិ (ទី. និ. ៣.៨០), កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា”តិ (ធ. ស. ៤៣១) ច អាទីសុ **ឥដ្ឋវិបាកេ។ អនវជ្ជាទិកេ**តិ អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកេ, “អនវជ្ជាទិកេ”តិ ច អត្តនា វក្ខមានលក្ខណស្ស អនុរូបត្តា វុត្តំ, ន បន អារោគ្យត្ថស្ស អសម្ភវតោ។ កិលេសរោគស្ស ហិ អភាវតោ កុសលំ អារោគ្យំ ហោតិ។

វជ្ជា រាគាទយោ, តេ យស្ស ន សន្តិ, តំ អនវជ្ជំ, ឥដ្ឋោ វិបាកោ ចតុក្ខន្ធសង្ខាតោ យស្ស, តំ ឥដ្ឋវិបាកំ, ឥដ្ឋវិបាកតា ចស្ស តំសភាវវន្តតាយ ទដ្ឋព្ពា, ន តស្ស អវស្សំ ឥដ្ឋវិបាកសម្ភវតោយេវ, លក្ខីយតិ អនេនាតិ លក្ខណំ, អនវជ្ជញ្ច តំ ឥដ្ឋវិបាកញ្ចាតិ អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកំ។ តំ លក្ខណមស្សាតិ **អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកលក្ខណំ**។

ននុ ច កុសលមេវ អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកំ, វុត្តនិយាមេន បន អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកតោ អញ្ញំ កុសលំ សិយា។ ន ហិ សយមេវ អត្តនោ លក្ខណន្តិ សក្កា វត្តុន្តិ? នាយំ ទោសោ បរិញ្ញាតាបរិញ្ញាតវចនត្ថភាវភេទេ ឯកស្សាបិ លក្ខិតព្ពលក្ខណភាវបរិកប្បនតោ។ “អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាក”ន្តិ ហិ បរិញ្ញាតវចនត្ថំ។ “កុសល”ន្តិ អបរិញ្ញាតវចនត្ថំ។ ឯវញ្ច យេន សភាវេន បរិញ្ញាតវចនត្ថស្ស សទ្ទស្ស អត្ថោ ហោតិ, យេន ច អបរិញ្ញាតវចនត្ថស្ស, តេសំ

បរិញ្ញាតាបរិញ្ញាតវចនត្ថសភាវានំ ភេទេន តំសមង្គិស្ស កុសលស្ស ឯកស្សាបិ ភេទោ បរិកប្បីយតិ យថា “បុរេ ភវំ បដុ អាសិ, បដុតរោ ឯតរហី”តិ គុណភេទេន, វត្ថុភេទេន ច បរិកប្បីយតិ, តស្មា បរិញ្ញាតវចនត្ថភាវេន លក្ខណំ, អបរិញ្ញាតវចនត្ថភាវេន លក្ខិតព្ពន្តិ ឯវំ បរិកប្បិតភេទេ បរិគ្គយ្ហមានេ ន កោចិ ទោសោ អាបជ្ជតិ។

អថ វា លក្ខីយតីតិ លក្ខណំ, អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកញ្ច តំ លក្ខណញ្ចាតិ **អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកលក្ខណំ**, យំ អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកំ ហុត្វា លក្ខីយតិ, តំ កុសលន្តិ អត្ថោ។ អថ វា អនវជ្ជ-សទ្ទេន អនវជ្ជភាវោ វុត្តោ, ឥដ្ឋវិបាកសទ្ទេន ឥដ្ឋវិបាកភាវោ, តស្មា អនវជ្ជោ ច ឥដ្ឋវិបាកោ ច អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកំ, តំ លក្ខណមេតស្សាតិ ករណត្ថេ, កម្មត្ថេ វា លក្ខណ-សទ្ទេន អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកលក្ខណន្តិ អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកសភាវន្តំ, អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកភាវេន លក្ខិតព្ពំ វាតិ អត្ថោ។ កឹ បនេត្ថ ការណំ បទទ្វយបរិគ្គហេន, ននុ ឯកេនេវ បទេន អធិប្បេតត្ថសិទ្ធិ សិយា។ កិញ្ចាបិ ហិ “អនវជ្ជលក្ខណ”ន្តិ វុត្តេ “អបរំ បន, ភន្តេ, ឯតទានុត្តរិយំ, យថា ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ កុសលេសុ ធម្មេសូ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.១៤៥) វិយ វជ្ជរហិតត្តា អព្យាកតស្សាបិ បសង្គោ សិយាតិ ឥដ្ឋវិបាក-បទំ វត្តព្ពមេវ, “ឥដ្ឋវិបាកលក្ខណ”ន្តិ បន វុត្តេ ឥតរំ ន វត្តព្ពំ អព្យាកតស្ស វិបាកាភាវេន ឥដ្ឋវិបាកតាបសង្គភាវតោ? សច្ចមេតំ, អនវជ្ជ-បទេន កុសលស្ស បវត្តិសុខតំ, ឥដ្ឋវិបាក-បទេន ច វិបាកសុខតំ ទស្សេតុំ បទទ្វយំ វុត្តំ។ អនវជ្ជបទញ្ហិ អត្តនោ បវត្តិសភាវវសេន លក្ខណវចនំ, ឥតរំ កាលន្តរេ វិបាកុប្បាទនសមត្ថតាវសេនាតិ។ អថ វា កុសលស្ស អត្ថវិសុទ្ធឹ ទស្សេតុំ បុរិមបទំ វុត្តំ, បរិសុទ្ធវិបាកតំ ទស្សេតុំ បច្ឆិមំ។ បុរិមំ វា កុសលស្ស អកុសលសភាវតោ និវត្តនំ, បច្ឆិមំ អព្យាកតសភាវតោតិ អលមតិបបញ្ចេន។ ឯត្ថ ច “អនវជ្ជ… បេ…. លក្ខណ”ន្តិ វចនេន កុសលស្ស សាមញ្ញលក្ខណំ វុត្តំ អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកសភាវស្ស កុសលជាតិយា សាធារណត្តា។ អកុសលាទីនមសាធារណភាវេន សភាវលក្ខណំ វាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អកុសលវិទ្ធំសនរសន្តិ យថានុរូបំ អកុសលប្បជហនកិច្ចំ។ កុសលញ្ហិ បរិត្តមហគ្គតលោកុត្តរភេទភិន្នំ យថាក្កមំ តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទប្បហានវសេន អកុសលបក្ខំ បជហតិ។ អថ តទង្គាទិប្បហានានំ កឹ នានាករណន្តិ? វុច្ចតេ – ទានាទិបុញ្ញកិរិយវត្ថុគតេន តេន តេន កុសលង្គេន តស្ស តស្ស មច្ឆេរាទិអកុសលង្គស្ស បហានំ **តទង្គប្បហានំ**, តំ ទីបាលោកេន អន្ធការវិទ្ធំសនំ វិយ ទដ្ឋព្ពំ, កាមាវចរកុសលានំ បរិត្តានុភាវតាយ តេហិ អត្តនោ បិតិក្ខណេ វិទ្ធំសិតានមកុសលានំ តទុបគមេ សតិ បុន អាគមនេ វោត្ថរណតោ។ តេសំ តេសំ នីវរណធម្មានំ វិក្ខម្ភនសង្ខាតំ បវត្តិនិវារណវសេន បហានំ **វិក្ខម្ភនប្បហានំ**, តំ ឃដប្បហារេន ជលតលេ សេវាលវិយូហនំ វិយ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា ហិ ពលវតា ឃដប្បហារេន ទូរីកតំ សេវាលំ តស្មឹ អបនីតេបិ តំបហារវេគេន សហសា ន ឱត្ថរតិ, ឯវមេវ ឧបចារប្បនាភេទេន ឈានេន វិក្ខម្ភិតា កាមច្ឆន្ទាទយោ តទប្បវត្តិកាលេបិ តស្ស ពលេន សហសា ន ឱត្ថរន្តីតិ។ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនសង្ខាតំ សម្មា ឧច្ឆេទវសេន បហានំ **សមុច្ឆេទប្បហានំ**, តំ បន អសនិសម្បាតេន រុក្ខាទីនំ សមូលវិទ្ធំសនំ វិយ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ អរិយមគ្គេន សមុច្ឆិន្នកិលេសា អនុសយមត្តកេនាបិ សន្តានេ បវត្តន្តិ។ យថា បន ឯកវារប្បវត្តេនបិ ឥន្ទគ្គិនា សហ មូលេហិ វិទ្ធំសិតា រុក្ខាទយោ ន បុន វិរុហន្តិ, ឯវមេវ ឯកចិត្តក្ខណិកេនបិ តេន អត្តនោ ឧប្បាទមត្តេនេវ អនុសយមត្តង្ហាយិនោបិ កិលេសា សព្ពេន សព្ពំ វិទ្ធំសិតាយេវ ហោន្តិ។

វោទានំ វិសុទ្ធិ, សំកិលេសមលវិមុត្តីតិ អត្ថោ, តថា ហុត្វា បច្ចុបដ្ឋានមស្សាតិ **វោទានបច្ចុបដ្ឋានំ**, បរិសុទ្ធាការេន យោគិនោ ញាណស្ស ឧបដ្ឋាតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯវំ កុសលស្ស វជ្ជរហិតឥដ្ឋវិបាកសភាវេហិ លក្ខណំ, កិច្ចឧបដ្ឋានាការវសេន ច រសបច្ចុបដ្ឋានានិ វត្វា បុន វជ្ជបដិបក្ខភាវវសេន ច លក្ខណំ, សម្បត្តិផលវសេន ច រសាទិកំ ទស្សេតុំ **“វជ្ជបដិបក្ខត្តា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ វជ្ជានំ បដិបក្ខភាវោ **វជ្ជបដិបក្ខត្តំ**, តតោ។ ឯតេន “អនវជ្ជលក្ខណ”ន្តិ ឯត្ថ អ-ការោ បដិបក្ខត្ថោតិ ទស្សេតិ, តេន បនស្ស អព្យាកតតោ និវត្តនំ កតំ។ ឥតរថា ហិ នាស្ស វជ្ជំ, វជ្ជតោ អញ្ញំ វា អនវជ្ជន្តិ អព្យាកតស្សាបិ តំលក្ខណតាបសង្គោ សិយា។ “វជ្ជបដិបក្ខត្តា”តិ បន វុត្តេ យស្មា កុសលាកុសលានមេវ បហាយកប្បហាតព្ពភាវេន អាលោកន្ធការានំ វិយ អញ្ញមញ្ញំ ឧជុវិបច្ចនីកភាវោ, តស្មា កុសលមេវ វជ្ជបដិបក្ខត្តា អនវជ្ជលក្ខណំ, ន អញ្ញន្តិ អយមត្ថោ សិទ្ធោ ហោតិ។ **វោទានភាវរស**ន្តិ វោទានភាវសម្បត្តិកំ, កិលេសមលេហិ អសំកិលិដ្ឋភាវេន សម្បជ្ជនកន្តិ អត្ថោ។ បច្ចុបដ្ឋាបីយតិ ឧបនីយតិ ការណេន, អត្តនោ វា ការណំ បដិច្ច, តប្បដិពទ្ធភាវេន បដិមុខំ វា ឧបដ្ឋាតីតិ បច្ចុបដ្ឋានំ, ឥដ្ឋោ វិបាកោ បច្ចុបដ្ឋានមស្សាតិ **ឥដ្ឋវិបាកបច្ចុបដ្ឋានំ**។

អសតិ យោនិសោមនសិការេ កុសលស្ស អនុប្បជ្ជនតោ, សតិ ច តស្មឹ ឧប្បជ្ជនតោ តស្ស សោ អាសន្នការណន្តិ អាហ **“យោនិសោមនសិការបទដ្ឋាន”**ន្តិ។ តត្ថ យោនិសោ បថេន ឧបាយេន មនសិការោ **យោនិសោមនសិការោ**, អត្ថតោ បន សានុសយសន្តានវតោ ឆន្នំ ទ្វារានមាបាថគតេស្វារម្មណេសុ បតិរូបទេសវាសាទិសម្បត្តិយា កុសលធម្មានំ បច្ចយភាវេន ភវង្គំ អាវដ្តេត្វា ឧប្បន្នមាវជ្ជនំ យោនិសោមនសិការោ នាម។ វុត្ត

បដិបក្ខវសេន អយោនិសោមនសិការោបិ ទដ្ឋព្ពោ។ យំ បន និរនុសយសន្តានសមង្គិស្ស កិរិយចិត្តានំ បច្ចយភាវេន ឧប្បន្នំ, តំ ឋបេត្វា និរវជ្ជធម្មំ សាវជ្ជធម្មស្ស កស្សចិ បច្ចយភាវានុបគមនតោ យោនិសោមនសិការបក្ខំ វា ភជេយ្យ។ ខីណាសវសន្តានគតត្តា យោនិសោអយោនិសោភាវមនបេក្ខិត្វា អាបាថគតារម្មណេសុ ឧប្បត្តិមត្តំ វិនា ន កស្សចិ កុសលាកុសលភាវស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ តទុភយវសេន ន វត្តព្ពត្តា អព្យាកតមនសិការោតិ វា សង្ខំ គច្ឆេយ្យាតិ។

សាវជ្ជានិដ្ឋវិបាកលក្ខណមកុសលន្តិ ឯត្ថាបិ “វជ្ជា រាគាទយោ, តេ យស្ស សន្តិ, តំ សាវជ្ជំ, អនិដ្ឋោ វិបាកោ យស្ស, តំ អនិដ្ឋវិបាក”ន្តិអាទិនា វុត្តនយានុសារេន បដិបក្ខយោជនា ទដ្ឋព្ពា។ រសាទិតោ បនេតំ អនត្ថជននរសំ, សំកិលេសបច្ចុបដ្ឋានំ។ អថ វា គារយ្ហភាវតោ សាវជ្ជលក្ខណមេវ, សំកិលេសភាវរសំ, អនិដ្ឋវិបាកបច្ចុបដ្ឋានំ, អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានំ។ វចនត្ថតោ បន ន កុសលន្តិ **អកុសលំ,** កុសលបដិបក្ខន្តិ អត្ថោ។ បដិបក្ខត្ថេ ហិ អយំ អការោ, ន បន អញ្ញត្ថេ, នាបិ អភាវេ។ ឥតរថា ហិ តិកំ ន សិយា, ទុកំ, ចតុក្កំ វា អាបជ្ជេយ្យ។ តថា ហិ យទិ កុសលតោ អញ្ញមកុសលំ សិយា , តទា អព្យាកតស្សាបិ តតោ អញ្ញភាវេន អកុសល-សទ្ទសង្គហោតិ កុសលាកុសលជាតិភេទតោ ទុវិធន្តិ ទុកំ វត្តព្ពំ។ យទិ ច កុសលាភាវោ អកុសលំ, តេន ន កាចិ ជាតិ គយ្ហតីតិ កុសលាព្យាកតជាតិភេទតោ ទុកមេវ វត្តព្ពំ។ អថ សិយា “អភាវោបិ វិសុំ គហេតព្ពោ”តិ, ឯវំ សតិ តស្ស ជាតិយា អភាវតោ ជាតិ-សទ្ទេន សហ សម្ពន្ធោ ន សិយា។ វិជ្ជមានស្ស ហិ ជាតិ នាម ហោតិ។ យថេវ វា កុសលស្ស អភាវោ, ឯវំ អព្យាកតស្សាបិ អភាវោ អត្ថីតិ អនព្យាកតជាតិបិ វត្តព្ពាតិ ចតុក្កំ អាបជ្ជេយ្យ។ ន ចេតមិដ្ឋំ កុសលាទិវសេន តិវិធជាតិយា ឯវ ឥច្ឆិតត្តា, **បាឡិយញ្ច** “កុសលា ធម្មា អកុសលា ធម្មា អព្យាកតា ធម្មា”តិ តិកវសេនេវ វុត្តត្តា “កុសលបដិបក្ខ”ន្តិ បន វុច្ចមានេ មិត្តបដិបក្ខោ អមិត្តោ វិយ, លោភបដិបក្ខោ អលោភោ វិយ ច យំ ធម្មជាតំ កុសលស្ស ឧជុវិបច្ចនីកភូតំ, តំ អកុសលន្តិ តស្ស វសេន តិកំ ឧបបន្នំ ហោតិ, ឧជុវិបច្ចនីកតា ចស្ស សាវជ្ជានិដ្ឋវិបាកត្តា, តេន បហាតព្ពភាវតោ ច វេទិតព្ពា, ន បន កុសលវិនាសនតោ។ ន ហិ អកុសលេន កុសលំ បហីយតិ, មហាពលត្តា បន កុសលមេវ តំ បជហតិ។ កុសលញ្ហិ មហាពលំ, អកុសលំ ទុព្ពលំ។ តេនេវាហ “អពលា នំ ពលីយន្តិ, មទ្ទន្តេនំ បរិស្សយា”តិ (សុ. និ. ៧៧៦), តស្មា កុសលមេវ យថាវុត្តនយេន អកុសលស្ស បហាយកំ, នាកុសលំ ឥតរស្សាតិ វេទិតព្ពំ។

តទុភយ...បេ.... អព្យាកតន្តិ យំ ធម្មជាតំ កុសលំ វិយ ន អនវជ្ជឥដ្ឋវិបាកលក្ខណំ, នាបិ អកុសលំ វិយ សាវជ្ជានិដ្ឋវិបាកលក្ខណំ, អថ ខោ អវិបាកត្តា តទុភយវិបរីតលក្ខណំ, តំ អព្យាកតន្តិ អត្ថោ។ ននុ ច “តទុភយវិបរីតលក្ខណ”ន្តិ វុត្តេ សុខទុក្ខវេទនានំ វិបរីតា ឧបេក្ខាវេទនា វិយ ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបាកានំ វិបរីតោ អញ្ញោ កោចិ វិបាកោ យស្ស អត្ថិ, តំ អព្យាកតន្តិ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ តថា អសម្ភវតោ។ យថា ហិ អាលោកន្ធការានំ វិបរីតោ អញ្ញោ កោចិ នត្ថិ, ឯវមិដ្ឋានិដ្ឋវិបាកានំ វិបរីតោ ន កោចិ វិបាកោ អត្ថីតិ។ អថ វា តំ-សទ្ទោ ឥធ ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបាកនិរបេក្ខំ កុសលាកុសលមត្តមេវ បច្ចាមសតីតិ កុសលាកុសលានំ សវិបាកត្តា តទុភយវិបរីតលក្ខណំ, តំ អវិបាកលក្ខណន្តិ អត្ថោតិ អលមេត្ថ អនុយោគេន។ កុសលាកុសលភាវេន ន ព្យាកតន្តិ **អព្យាកតំ**។ កុសលាកុសលញ្ហិ វត្វា អព្យាកតស្ស វុត្តត្តា កុសលាកុសលភាវេនេវ អវុត្តត្តាតិ វិញ្ញាយតិ, ន បការន្តរេន។ តថា អវចនញ្ច តស្ស តទុភយវិបរីតលក្ខណត្តាយេវ, ន បន អវត្តព្ពត្តាមត្តេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា វិ-សទ្ទោ វិរោធិវចនោ។ អា-សទ្ទោ អភិមុខភាវប្បកាសនោ, តស្មា អត្តនោ បច្ចយេហិ អញ្ញមញ្ញំ វិរោធាភិមុខតំ កតំ លក្ខណវិរោធតោ បហាយកប្បហាតព្ពភាវតោ វាតិ ព្យាកតំ, កុសលាកុសលំ។ តតោ អញ្ញំ **អព្យាកតំ**។ តញ្ហិ លក្ខណតោ អញ្ញមញ្ញំ កុសលាកុសលំ វិយ ន តស្ស វិរុទ្ធំ។ ន ហិ អវិបាកតំ អនិដ្ឋវិបាកតា វិយ, ឥដ្ឋវិបាកតាយ ឥដ្ឋវិបាកតា វិយ ច អនិដ្ឋវិបាកតាយ ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបាកតាហិ វិរុជ្ឈតិ, ន ចាបិ អព្យាកតំ កុសលាកុសលេសុ កិញ្ចិ បជហតិ, ន ច កេនចិ បហាតព្ពន្តិ។ “តទុភយវិបរីតលក្ខណមព្យាកត”ន្តិ វិញ្ញាយមានេ អហោសិ កម្មំ, នាហោសិ កម្មវិបាកោ, នត្ថិ កម្មវិបាកោ, ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោតិ ឥមិនា តិកេន សង្គហិតស្ស គតិឧបធិកាលប្បយោគវិបត្តីហិ អវិបាកស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទិកម្មស្ស ភាវនាយបហាតព្ពស្ស អកុសលស្ស ច អភិញ្ញាកុសលស្ស ច វិបាកុប្បាទនាភាវតោ “សិយា នុ ខោ អព្យាកតភាវោ វា”តិ កទាចិ កោចិ ចិន្តេយ្យាតិ តន្និវារណត្ថមាហ **“អវិបាការហំ វា”**តិ, វិបាកំ ទាតុំ នារហតិ តត្ថ សាមត្ថិយាភាវតោតិ **អវិបាការហំ**។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទយោ តាវ បច្ចយវេកល្លាទីហិ ការណេហិ អវិបាកា, សចេ បនេតេ តព្ពិទូរា អស្សុ, តទា វិបាកទានេ សមត្ថតាយ វិបាការហាយេវ, តំ បន ន តថា, អថ ខោ យេន កេនចិ អាការេន វិបាកទានេ អសមត្ថតាយេវ វិបាការហំ ន ហោតិ, តំ អព្យាកតំ នាមាតិ។

ឥទានិ ឯវំ តិកវសេន និទ្ទិដ្ឋេសុ កុសលាទីសុ បឋមំ តាវ កុសលចិត្តំ វិភជន្តោ **“តត្ថ កុសលចិត្ត”**ន្តិអាទិនា តស្ស គណនបរិច្ឆេទំ ទស្សេតិ។ **ឯកវីសតិវិធ**ន្តិ អដ្ឋ កាមាវចរានិ , បញ្ច រូបាវចរានិ, ចត្តារិ អរូបាវចរានិ, ចត្តារិ លោកុត្តរានីតិ ឯវំ សង្ខេបតោ ឯកវីសតិវិធំ។ **ភូមិតោ ចតុព្ពិធ**ន្តិ កាមរូបារូបលោកុត្តរភូមិសង្ខាតានំ ចតុន្នំ ភូមីនំ វសេន តត្ថ បវត្តមានំ ចិត្តម្បិ ចតុព្ពិធំ ហោតិ។ តត្ថ ភវន្តិ ឯត្ថាតិ **ភូមិ,** ឋានំ, អ

វត្តោ ច។ អវត្តាបិ ហិ អវត្ថុវន្តានំ បវត្តិដ្ឋានំ វិយ គយ្ហតិ។ ឯវញ្ហិ នេសំ សុខគ្គហណំ ហោតិ។ **អវត្ថា**តិ ចេត្ថ ធម្មានំ កាមតណ្ហាទីហិ បរិច្ឆិន្នាបរិច្ឆិន្នភាវោ។ តត្ថ បុរិមា តិស្សោ ភូមិយោ ឧភយវសេន វេទិតព្ពា, ឥតរា អវត្ថាវសេនេវ។ ន ហិ លោកុត្តរធម្មានំ កាមភវាទិតោ អញ្ញំ ឋានមុបលព្ភតីតិ។

អញ្ញត្ថ បវត្តមានស្សាបិ វត្តមាននយេន កាមភូមិបរិយាបន្នត្តា **ភូមិតោ ឯកវិធ**ន្តិ។ **សវត្ថុកាវត្ថុកភេទតោ**តិ ចក្ខាទីនិ បញ្ច, ហទយញ្ចាតិ ឆ វត្ថូនិ។ កុសលស្ស បន ចក្ខាទិនិស្សិតត្តាភាវតោ ហទយវត្ថុ ឥធ វត្ថូតិ អធិប្បេតំ។ តេន សហិតំ ឯកន្តេន តន្និស្សិតប្បវត្តិតោតិ **សវត្ថុកំ**, កាមរូបធាតុយំ បវត្តមានវិញ្ញាណំ។ តត្ថ ហិ អរូបស្ស រូបបដិពទ្ធប្បវត្តិ, អរូបធាតុយំ បន រូបាភាវតោ វត្ថុវិរហិតមេវ បវត្តតីតិ តត្ថ បវត្តមានំ **អវត្ថុកំ។ ហីន...បេ.... តិវិធ**ន្តិ ឯត្ថ បច្ចយតោ, ផលតោ ច មជ្ឈិមបណីតេហិ និហីនំ, តេសំ វា គុណេហិ បរិហីនន្តិ **ហីនំ**, អត្តនោ បច្ចយេហិ បធានភាវំ នីតន្តិ **បណីតំ**, ឧភិន្នំ វេមជ្ឈេ ភវំ **មជ្ឈិមំ**។ តត្ថ ហីនេន ឆន្ទេន ចិត្តេន វីរិយេន វីមំសាយ វា បវត្តិតំ **ហីនំ**, មជ្ឈិមេហិ ឆន្ទាទីហិ បវត្តិតំ **មជ្ឈិមំ**, បណីតេហិ **បណីតំ**។ ឆន្ទាទីនំ បន ហីនាទិភាវោ អធិមុត្តិវសេន ទដ្ឋព្ពោ។ ហីនាធិមុត្តិវសេន ហិ នេសំ ហីនតា, បណីតាធិមុត្តិវសេន បណីតតា, តទុភយវេមជ្ឈវសេន មជ្ឈិមតា។ យសកាមតាយ វា កតំ កុសលំ **ហីនំ**, បុញ្ញផលកាមតាយ **មជ្ឈិមំ**, “បុញ្ញំ នាមេតំ សាធូហិ កត្តព្ពមេវា”តិ ឯវំ អរិយភាវំ និស្សាយ កតំ **បណីតំ**។ “អហមស្មិ ទានបតិ, ឥមេ បនញ្ញេ ទានទាសាទយោ”តិអាទិនា អត្តុក្កំសនបរវម្ភនាហិ ឧបក្កិលិដ្ឋំ បវត្តិតំ វា **ហីនំ**, តថា អនុបក្កិលិដ្ឋំ **មជ្ឈិមំ**, មគ្គផលបទដ្ឋានំ **បណីតំ**។ ភវភោគសម្បត្តិនិមិត្តំ វា កតំ **ហីនំ**, សាវកបច្ចេកពោធិបារមិតាវសេន អត្តនោ វិមោក្ខត្ថាយ កតំ **មជ្ឈិមំ**, សម្មាសម្ពោធិបារមិតាវសេន សព្ពេសំ វិមោក្ខត្ថាយ កតំ **បណីត**ន្តិ។

សោមនស្ស...បេ.... ភេទតោតិ **ភេទ**-សទ្ទោ បច្ចេកំ សម្ពន្ធិតព្ពោ “សោមនស្សុបេក្ខាភេទតោ ញាណភេទតោ បយោគភេទតោ”តិ។ តត្ថ **បយោគភេទតោ**តិ សង្ខារភេទតោតិ អត្ថោ។ ននុ ច សោមនស្សុបេក្ខាភេទោ តាវ យុត្តោ តេសំ ភិន្នសភាវត្តា។ ញាណប្បយោគភេទោ បន កថន្តិ? វុច្ចតេ – ញាណប្បយោគកតោ ភេទោ ញាណប្បយោគភេទោ តេសំ ភាវាភាវមុបាទាយ បវត្តត្តា។ ឥទានិ តមេវ សោមនស្សុបេក្ខាទិភេទំ វិភាគេន ទស្សេតុំ “**សេយ្យថិទ**”ន្តិ បុច្ឆិត្វា “**សោមនស្សសហគត**”ន្តិអាទិនា វិស្សជ្ជេតិ។ តត្ថ **សេយ្យថិទ**ន្តិ តំ កតមំ, តំ កថន្តិ វា អត្ថោ។

សោភនំ មនោ, សោភនំ វា មនោ ឯតស្សាតិ សុមនោ, តស្ស ភាវោ សោមនស្សំ, មានសិកសុខវេទនាយេតំ អធិវចនំ, សោមនស្សេន ឧប្បាទតោ យាវ និរោធា សហគតំ បវត្តំ សំសដ្ឋំ សម្បយុត្តន្តិ អត្ថោ។ អថ វា សោមនស្សេន សហ ឯកុប្បាទាទិភាវំ គតន្តិ **សោមនស្សសហគតំ**។ ជានាតិ យថាសភាវំ បដិវិជ្ឈតីតិ ញាណំ, តេន សមំ ឯកុប្បាទាទីហិ បការេហិ យុត្តន្តិ **ញាណសម្បយុត្តំ**។ នាស្ស សង្ខារោ អត្ថីតិ អសង្ខារំ, អសង្ខារមេវ **អសង្ខារិកំ**។ សហ សង្ខារេន បវត្តមានំ សសង្ខារំ, តទេវ **សសង្ខារិកំ។ សង្ខារោ**តិ ចេត្ថ អត្តនោ, បរស្ស វា បុព្ពប្បយោគោ “សង្ខរោតិ តិក្ខភាវសង្ខាតេន មណ្ឌនវិសេសេន សជ្ជេតិ, សង្ខរិយតិ វា សជ្ជីយតិ ចិត្តំ ឯតេនា”តិ កត្វា។ តត្ថ ទានាទិបុញ្ញករណកាលេ មច្ឆេរមលថិនមិទ្ធាទីហិ ឧបក្កិលេសេហិ សំសីទមានេ ចិត្តេ ឧបក្កិលេសវូបសមវសេន, ចិត្តស្ស ច ឧស្សាហជននវសេន តីសុ ទ្វារេសុ បវត្តោ សម្មាវាយាមោ **អត្តនោ បយោគោ** នាម។ កុសលករណេ និរុស្សាហស្ស បន “អម្ភោ, សប្បុរិស, កុសលករណំ នាម បណ្ឌិតេហិ អាសេវិតមគ្គោ, តត្ថ តយាបិ បដិបជ្ជិតុំ វដ្ដតិ, តស្មា ទានំ ទេហិ, សីលំ រក្ខ, តញ្ហិ តេ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ ភវិស្សតី”តិអាទិនា កុសលករណត្ថាយ ឧស្សាហជននវសេន បរេសំ កាយវចីទ្វារេសុ បវត្តា អាណត្តិ **បរប្បយោគោ** នាម។ តេសុ បន បុរិមោ បុព្ពភាគប្បវត្តចិត្តសន្តានេ, បច្ឆិមោ បរេសំ ចិត្តសន្តានេយេវ សម្ភវតីតិ តន្និព្ពត្តិតោ ចិត្តស្ស តិក្ខភាវសង្ខាតោ វិសេសោ ឥធ ឧបចារតោ សង្ខារោតិ វេទិតព្ពោ។ តេនាហុ អាចរិយា –

> “បុព្ពប្បយោគសម្ភូតោ, វិសេសោ ចិត្តសម្ភវី;
> សង្ខារោ តតិ សង្ខារ-សភាវញ្ញូហិ កិត្តិតោ”តិ។

អថ វា “**សសង្ខារិកមសង្ខារិក**”ន្តិ ច ឯតំ កេវលំ សង្ខារស្ស ភាវាភាវមត្តាបេក្ខាយ វុត្តំ, ន តស្ស សហប្បវត្តិសព្ភាវាភាវតោតិ ភិន្នសន្តានប្បវត្តិនោបិ សង្ខារស្ស ឥទមត្ថិតាយ តំវសេន និព្ពត្តំ ចិត្តំ សង្ខារោ អស្ស អត្ថីតិ **សសង្ខារិកំ** សហ-សទ្ទស្ស វិជ្ជមានត្ថបរិទីបនតោ “សលោមកោ សបក្ខកោ”តិអាទីសុ វិយ។ តព្ពិបរីតំ បន តទភាវតោ យថាវុត្តវសេនេវ **អសង្ខារិកំ**។ អថ វា សង្ខរណំ, សង្ខរិយតិ វា ឯតេន អាគន្តុកសម្ភូតេន ចិត្តសំសីទនសភាវាបនយនវសេនេវ សជ្ជីយតិ, សង្ខរោតិ វា តំ យថាវុត្តវសេនេវាតិ សង្ខារោតិ ឧជុកមេវ បុព្ពប្បយោគជនិតោ តិក្ខភាវោ វុច្ចតិ, តទភាវតោ **អសង្ខារិកំ**, សភាវតិក្ខន្តិ អត្ថោ។ តំសហគតាយ **សសង្ខារិកំ**, អថ វា មច្ឆេរមលាទីហិ សង្ខរិយតីតិ សង្ខារោ, ចិត្តស្ស សំសីទនសភាវោ, សោ យស្ស នត្ថីតិ **អសង្ខារិកំ**,

ឥតរំ **សសង្ខារិកំ**។ បណីតឧតុភោជនាទិកោ វា ពលវបច្ចយោ សង្ខារោ “សង្ខរោតិ ចិត្តំ តិក្ខភាវេន, សង្ខរិយតិ វា តំ ឯតេនា”តិ កត្វា។ អ-ការស្ស វុឌ្ឍត្ថវុត្តិតាយ វុឌ្ឍិប្បត្តោ សង្ខារោ អស្សាតិ **អសង្ខារិកំ**, ពលវបច្ចយវន្តន្តិ អត្ថោ។ វុឌ្ឍិបរិទីបកេន បន អ-ការេន អវិសេសិតត្តា **សសង្ខារិកំ** សប្បច្ចយំ ទុព្ពលបច្ចយន្តិ អធិប្បាយោ។ ញាណេន វិប្បយុត្តំ វិរហិតន្តិ **ញាណវិប្បយុត្តំ**។

ឧបេក្ខតីតិ ឧបេក្ខា, វេទិយមានាបិ អារម្មណំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, មជ្ឈត្តាការសណ្ឋិតិយាតិ អត្ថោ។ អថ វា ឥដ្ឋេ, អនិដ្ឋេ ច អារម្មណេ បក្ខបាតាភាវេន ឧបបត្តិតោ យុត្តិតោ ឥក្ខតិ អនុភវតីតិ ឧបេក្ខា។ អថ វា ឧបេតា សុខទុក្ខានំ អវិរុទ្ធា ឥក្ខា អនុភវនន្តិ ឧបេក្ខា។ អវិរុទ្ធត្តាយេវ ហេសា តេសំ អនន្តរម្បិ បវត្តតិ។ សុខទុក្ខវេទនា បន វិសុំ វិសុំ វិរុទ្ធសភាវត្តា នាញ្ញមញ្ញំ អនន្តរំ បវត្តន្តិ ។ តេនេវ ហិ **បដ្ឋានេ** សោមនស្សស្ស អនន្តរំ ទោមនស្សស្ស, ទោមនស្សស្ស អនន្តរំ សោមនស្សស្ស ច ឧប្បត្តិ បដិសិទ្ធា។ អយញ្ច អត្ថោ លោភសហគតចិត្តសម្បយុត្តវេទនាយបិ លព្ភតិ, បុរិមា បន ទ្វេ ន តថា។ ន ហិ លោភសហគតាទីនំ មជ្ឈត្តាការេន អជ្ឈុបេក្ខនំ, ឧបបត្តិតោ ឥក្ខនំ វា អត្ថីតិ។ **ឧបេក្ខាសហគត**ន្តិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

ននុ ច អញ្ញេបិ ផស្សាទយោ សម្បយុត្តធម្មា អត្ថីតិ សោមនស្សាទីនំ វសេនេវ បន អដ្ឋវិធតា កស្មា គហិតាតិ? ភេទករភាវតោ។ ផស្សាទីនញ្ហិ សព្ពចិត្តសាធារណត្តា, សទ្ធាទីនញ្ច សព្ពកុសលសាធារណត្តា ន តេហិ ចិត្តស្ស វិភាគោ, សោមនស្សាទយោ បន កត្ថចិ ចិត្តេ ហោន្តិ, កត្ថចិ ន ហោន្តីតិ បាកដោវ តេហិ ចិត្តស្ស វិភាគោតិ។ កស្មា បនេតេ កត្ថចិ ចិត្តេ ហោន្តិ, កត្ថចិ ន ហោន្តីតិ? ការណស្ស សន្និហិតាសន្និហិតភាវតោ។ កឹ បន នេសំ ការណន្តិ? វុច្ចតេ – តត្ថ សោមនស្សសហគតភាវោ តាវ អារម្មណវសេន ហោតិ។ ឥដ្ឋារម្មណស្មិញ្ហិ សោមនស្សសហគតចិត្តមុប្បជ្ជតិ។ ននុ ច ឥដ្ឋារម្មណំ លោភស្ស វត្ថុ រជ្ជនីយត្តាតិ កថំ តត្ថ កុសលំ ឧប្បជ្ជតីតិ? នយិទមេកន្តិកំ ឥដ្ឋេបិ អារម្មណេ និយមិតាទិវសេន កុសលស្ស ឧប្បជ្ជនតោ។ យស្ស ហិ “កុសលមេវ មយា កត្តព្ព”ន្តិ កុសលករណេយេវ ចិត្តំ និយមិតំ ហោតិ, អកុសលប្បវត្តិតោវ និវត្តេត្វា កុសលករណេយេវ បរិណាមិតំ, អភិណ្ហករណេន ច កុសលំ សមុទាចិណ្ណំ, បដិរូបទេសវាសសប្បុរិសូបនិស្សយបុព្ពេកតបុញ្ញតាសង្ខាតចតុចក្កូបនិស្សយវសេន, យោនិសោ ច អាភោគោ បវត្តតិ, តស្ស ឥដ្ឋេបិ អារម្មណេ អលោភសម្បយុត្តមេវ ចិត្តមុប្បជ្ជតិ, ន លោភសម្បយុត្តំ។ ហោតិ ចេត្ថ –

“និយាមបរិណាមេហិ , សមុទាចិណ្ណតាយ ច;
ញាណបុព្ពង្គមាភោគា, ឥដ្ឋេបិ កុសលំ សិយា”តិ។

អបិច សទ្ធាពហុលតាទីហិ ច ការណេហិ ចិត្តស្ស សោមនស្សសហគតតា វេទិតព្វា។ អស្សទ្ធានំ, ហិ មិច្ឆាទិដ្ឋិកានញ្ច ឯកន្តមិដ្ឋារម្មណភូតំ តថាគតរូបម្បិ ទិស្វា សោមនស្សំ ន ឧប្បជ្ជតិ។ យេ ច កុសលប្បវត្តិយំ អានិសំសំ ន បស្សន្តិ, តេសំ បរេហិ ឧស្សាហិតានំ កុសលំ ករោន្តានម្បិ សោមនស្សំ ន ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា សទ្ធាពហុលតា វិសុទ្ធិទិដ្ឋិតា អានិសំសទស្សាវិតាតិ ឥមេហិបិ ការណេហិ ចិត្តស្ស សោមនស្សសហគតតា ហោតិ។

អបិច យេ តេ ឯកាទស ធម្មា បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តន្តិ។ សេយ្យថិទំ – ពុទ្ធានុស្សតិ ធម្មានុស្សតិ សំឃានុស្សតិ សីលានុស្សតិ ចាគានុស្សតិ ទេវតានុស្សតិ ឧបសមានុស្សតិ លូខបុគ្គលបរិវជ្ជនំ សិនិទ្ធបុគ្គលសេវនា បសាទនីយសុត្តន្តបច្ចវេក្ខណា តទធិមុត្តតាតិ ឥមេហិបិ ការណេហិ ចិត្តស្ស សោមនស្សសហគតភាវោ វេទិតព្វោ។ ពុទ្ធាទិគុណេ អនុស្សរន្តស្ស ហិ យាវ ឧបចារុប្បាទា សកលសរីរំ ផរមានា បីតិ ឧប្បជ្ជតិ។ តថា ទីឃរត្តំ អក្ខណ្ឌតាទិវសេន អត្តនា រក្ខិតំ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស, គិហិនោ ទសសីលំ បញ្ចសីលំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស, ទុព្ភិក្ខភយាទីសុ បណីតំ ភោជនំ សព្រហ្មចារីនំ ទត្វា “ឯវំនាម ទានំ អទាសិ”ន្តិ អត្តនោចាគំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស, គិហិនោបិ តថារូបេ កាលេ សីលវន្តានំ ទិន្នទានំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស, យេហិ គុណេហិ សមន្នាគតា ទេវា ទេវត្តំ គតា, តថារូបានំ គុណានំ អត្តនិ អត្ថិតំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស, សមថវិបស្សនាហិ វិក្ខម្ភិតកិលេសេ សដ្ឋិបិ សត្តតិបិ វស្សានិ អសមុទាចរន្តេ ទិស្វា “អហោ មយ្ហំ កិលេសា ន សមុទាចរន្តី”តិ ចិន្តេន្តស្ស, ចេតិយទស្សនថេរទស្សនេសុ អសក្កច្ចកិរិយាយ សំសុចិតលូខភាវេន ពុទ្ធាទីសុ បសាទសិនេហាភាវេន គទ្រភបិដ្ឋេ រជសទិសេ លូខបុគ្គលេ បរិវជ្ជន្តស្ស, ពុទ្ធាទីសុ បសាទពហុលេ មុទុចិត្តេ សិនិទ្ធបុគ្គលេ បដិសេវន្តស្ស, រតនត្តយគុណបរិទីបកេ បសាទនីយសុត្តន្តេ បច្ចវេក្ខន្តស្ស, ឋាននិសជ្ជាទីសុបិ បីតិឧប្បាទនត្ថំ តន្និន្នតាទិវសេន បវត្តេន្តស្ស យេភុយ្យេន បីតិ ឧប្បជ្ជតិ។ បីតិយា ច សោមនស្សេន សហ អវិនាភាវតោ តទុប្បត្តិយា តស្សាបិ ឧប្បត្តិ និយតាតិ ឯវំ បីតិការណានិបិ សោមនស្សការណានីតិ ទដ្ឋព្ពានិ។ កិញ្ច – អគម្ភីរបកតិតា, សោមនស្សបដិសន្ធិកតាតិ ឥមេហិ ទ្វីហិ ការណេហិ សោមនស្សសហគតតា ហោតិ។ យោ ហិ អគម្ភីរបកតិកោ ហោតិ, អប្បមត្តកេបិ ហិតោបករណេ តុស្សតិ, យោ ច សោមនស្សបដិសន្ធិកោ អប្បសន្នេសុ

អារម្មណេសុបិ អប្បដិក្កូលទស្សាវី, តស្ស យេភុយ្យេន សោមនស្សសហគតចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ យថាវុត្តានំ បន សោមនស្សការណានមភាវេន មជ្ឈត្តារម្មណតាយ ច ឧបេក្ខាសហគតតា វេទិតព្ពា។

ញាណសម្បយុត្តស្ស បន កម្មតោ ឧបបត្តិតោ ឥន្ទ្រិយបរិបាកតោ កិលេសទូរីភាវតោតិ ឥមេហិ ការណេហិ ហោតិ។ យោ ហិ បរេសំ ហិតជ្ឈាសយេន ធម្មំ ទេសេតិ ហីនុក្កដ្ឋាទីនិ ច នឡការមុទ្ទាគណនាទីនិ សិប្បាយតនានិ, វឌ្ឍកីកសិវាណិជ្ជាទីនិ ច កម្មាយតនានិ, វិសហរណាទីនិ ច វិជ្ជាយតនានីតិ ឯវំ និរវជ្ជសិប្បាយតនាទីនិ សិក្ខាបេតិ, សយំ វា សិក្ខតិ, ធម្មកថិកស្ស សក្ការំ កត្វា ធម្មំ កថាបេតិ, “អាយតឹ បញ្ញវា ភវិស្សាមី”តិ បត្ថនំ បដ្ឋបេត្វា នានប្បការំ បុញ្ញកម្មំ ករោតិ, តស្សេវំ នានប្បការំ បញ្ញាសំវត្តនិកកម្មំ សម្បាទេន្តស្ស តំ កម្មំ ឧបនិស្សាយ ឧប្បជ្ជមានំ កុសលំ ញាណសម្បយុត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ តថា អព្យាបជ្ជេ លោកេ ឧប្បន្នស្ស ឧប្បជ្ជមានំ កុសលំ ញាណសម្បយុត្តំ ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “តស្ស តត្ថ សុខិនោ ធម្មបទានិ បិលវន្តិ, ទន្ធោ, ភិក្ខវេ, សតុប្បាទោ, អថ សោ សត្តោ ខិប្បមេវ វិសេសភាគី ហោតី”តិ (អ. និ. ៤.១៩១)។

តថា បញ្ញាទសកំ សម្បត្តស្ស ឥន្ទ្រិយបរិបាកំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជមានំ កុសលំ ញាណសម្បយុត្តំ ហោតិ។ យេន បន សមថវិបស្សនាភាវនាហិ កិលេសា វិក្ខម្ភិតា, តស្ស កិលេសទូរីភាវំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជមានំ ចិត្តំ ញាណសម្បយុត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ យថាហ –

“យោគា វេ ជាយតេ ភូរិ, អយោគា ភូរិសង្ខយោ”តិ។ (ធ. ប. ២៨២)។

អបិច យេ តេ ធម្មា ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តន្តិ។ សេយ្យថិទំ – បរិបុច្ឆកតា វត្ថុវិសទកិរិយា ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនា ទុប្បញ្ញបុគ្គលបរិវជ្ជនា បញ្ញវន្តបុគ្គលសេវនា គម្ភីរញាណចរិយបច្ចវេក្ខណា តទធិមុត្តតាតិ ឥមេហិ ការណេហិ ញាណសម្បយុត្តភាវោ ហោតិ។ តថា ហិ យោ បញ្ញវន្តេ ឧបសង្កម្ម ខន្ធធាតុអាយតនឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គឈានង្គសមថវិបស្សនាទីនំ បរិបុច្ឆាពហុលោ ហោតិ, តស្ស តំវសេន ឧប្បន្នំ សុតមយញាណំ អាទឹ កត្វា ឧប្បជ្ជមានំ ចិត្តំ ញាណសហគតំ ហោតិ។ យេន បន នខកេសចីវរសេនាសនាទីនិ អជ្ឈត្តិកពាហិរវត្ថូនិ បុព្ពេ អវិសទានិ ឆេទនមលហរណាទិនា វិសទានិ កតានិ, តស្សេវំ វិសទវត្ថុកស្ស ឧប្បន្នេសុ ចិត្តចេតសិកេសុ វិសទំ ញាណំ ហោតិ បរិសុទ្ធានិ ទីបកបល្លកាទីនិ និស្សាយ ឧប្បន្នទីបសិខាយ ឱភាសោ វិយ។ យស្ស ច សទ្ធិន្ទ្រិយាទីសុ អញ្ញតរំ ពលវំ ហោតិ, ឥតរានិ មន្ទានិ, តតោ តានិ សកសកកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោន្តិ, តស្មា សោ តស្ស ពោជ្ឈង្គវិភង្គេ អាគតនយេន តេន តេន អាការេន សមត្តំ បដិបាទេតិ, តស្សេវំ ឥន្ទ្រិយានំ សមត្តំ បដិបាទេន្តស្ស វិបស្សនាញាណាទីនំ វសេន ចិត្តំ ញាណសហគតំ ហោតិ។ យោ បន ទុប្បញ្ញបុគ្គលេ បរិវជ្ជេតិ, បញ្ញវន្តបុគ្គលេ វា បយិរុបាសតិ, ខន្ធាទីសុ ឱគាឡ្ហំ ភគវតោ គម្ភីរញាណចរិយំ វា បច្ចវេក្ខតិ, ឋាននិសជ្ជាទីសុ តទធិមុត្តចិត្តោ វា វិហរតិ, ឥមេសម្បិ ឧប្បជ្ជមានំ កុសលំ ញាណសម្បយុត្តំ ហោតិ។ អបិច ពុទ្ធាទិគុណានុស្សរណេនបិ ចិត្តំ ញាណសហគតំ ហោតិ។ យថាហ –

> “យស្មឹ, មហានាម, សមយេ អរិយសាវកោ តថាគតំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មឹ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោស…បេ…. ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ឧជុគតមេវស្ស តស្មឹ សមយេ ចិត្តំ ហោតិ តថាគតំ អារព្ភ។ ឧជុគតចិត្តោ ខោ បន, មហានាម, អរិយសាវកោ លភតិ អត្ថវេទំ, លភតិ ធម្មវេទំ, លភតិ ធម្មូបសំហិតំ បាមោជ្ជំ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតិ, បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតិ, បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទេតិ, សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ, សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតី”តិអាទិ (អ. និ. ៦.១០; ១១.១១)។

ឯវំ ពុទ្ធានុស្សតិអាទយោបិ រាគាទិមលវិសោធនេន ញាណុប្បត្តិហេតុកាយេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កិញ្ច – តិហេតុកបដិសន្ធិកតា ញាណុប្បត្តិការណំ។ បដិសន្ធិបញ្ញា ហិ អាទិតោ បដ្ឋាយ ភវង្គសន្តតិវសេន ពហុលំ បវត្តមានា សន្តានបរិភាវនេន ញាណុប្បត្តិយា សវិសេសឧបនិស្សយោ ហោតិ។ អសង្ខារិកត្តំ បន សប្បាយឧតុភោជនអាវាសាទិបច្ចយេហិ ហោតីតិ។ ហោន្តិ ចេត្ថ –

> “ឥដ្ឋារម្មណតា សទ្ធាពាហុល្យំ ទិដ្ឋិសុទ្ធិ ច;
> ផលទស្សាវិតា ចេវ, បីតិពោជ្ឈង្គហេតុយោ។

“ឯកាទស តថា ធម្មា, អគម្ភីរសភាវតោ;
សោមនស្សយុត្តា សន្ទិ, ឥច្ចេតេ សុខហេតុយោ។

“អភាវោ សុខហេតូនំ, មជ្ឈត្តារម្មណន្តិ ច;
ឧបេក្ខុប្បត្តិហេតុ ច, ឯវំ ញេយ្យា វិភាវិនា។

“កម្មូបបត្តិតោ ចេវ, តថា ឥន្ទ្រិយបាកតោ;
កិលេសូបសមា ធម្ម-វិចយស្ស ច ហេតុហិ។

“សត្តធម្មេហិ ពុទ្ធាទិ-គុណានុស្សរណេន ច;
សប្បញ្ញសន្និតោ ចេវ, ចិត្តំ ញាណយុតំ សិយា។

“ឧតុភោជនអាវាស-សប្បាយាទីហិ ហេតុហិ;
អសង្ខារិកភាវោបិ, វិញ្ញាតព្ពោ វិភាវិនា”តិ។

ឯវំ វេទនាញាណប្បយោគភេទតោ អដ្ឋវិធំ កាមាវចរចិត្តំ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ តំ និគមេន្តោ អាហ “**ឥទំ…បេ… នាមា**”តិ។

១២. យេន បនត្ថេន ឥទំ “កាមាវចរ”ន្តិ វុច្ចតិ, តំ ទានិ ទស្សេតុំ “**ឧទ្ទានតោ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឧទ្ទានតោ**តិ ឧទ្ទេសតោ, សង្ខេបតោតិ អត្ថោ។ កិញ្ចាបិ អវសិដ្ឋកិលេសាទយោ វិយ កិលេសកាមោបិ អស្សាទេតព្ពតាយ វត្ថុកាមេ សង្គហិតោ ញាណំ វិយ ញេយ្យេតិ សង្ខេបតោ ឯកោយេវ កាមោ សិយា, តថាបិ កិលេសកាមោ វត្ថុកាមភាវំ គច្ឆន្តោ កាមនីយដ្ឋេន គច្ឆតិ, ន កាមនវសេន។ កាមនវសេន ច បន កិលេសកាមោវ ហោតិ, ន បន វត្ថុកាមោតិ អាហ “**ក្លេសវត្ថុវសា**”តិអាទិ។ កោ បនេត្ថ វត្ថុកាមោ, កោ កិលេសកាមោតិ ចោទនំ មនសិ និធាយ “ឆន្ទោ កាមោ, រាគោ កាមោ, ឆន្ទរាគោ កាមោ, សង្កប្បោ កាមោ, រាគោ កាមោ, សង្កប្បរាគោ កាមោ”តិ (មហានិ. ១) ឯវំ **និទ្ទេសបាឡិយំ** អាគតា និទ្ទិដ្ឋា កាមតណ្ហាវ ឥធ កិលេសកាមោ។ វត្ថុកាមោតិ ច “មនាបិកា រូបា…បេ… មនាបិកា ផោដ្ឋព្ពា…បេ… សព្ពេបិ កាមាវចរា ធម្មា…បេ… សព្ពេបិ រូបាវចរា…បេ… សព្ពេបិ អរូបាវចរា…បេ… កាមា”តិ (មហានិ. ១) តត្ថេវ និទ្ទិដ្ឋា សវិញ្ញាណាវិញ្ញាណប្បភេទា តេភូមកធម្មាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**កិលេសោ…បេ… វត្ថុក**”ន្តិ។ “**ឆន្ទរាគោវា**”តិ អវធារណេន កិលេសភាវេន និរុឡ្ហេសុ លោភទោសមោហាទីសុ ទសសុ ទោសមោហាទយោ នវ កិលេសេ បដិក្ខិបតិ។ កាមរូបារូបតណ្ហាយ វត្ថុ បតិដ្ឋានំ, ការណភូតន្តិ វា **វត្ថុ**។

១៣. កថំ បន កិលេសកាមោ នាម, កថញ្ច វត្ថុកាមោតិ អាហ “**កិលេសកាមោ**”តិអាទិ។ **កាមេតី**តិ វត្ថុកាមំ បត្ថេតិ។ **កាមីយតី**តិ កិលេសកាមេន បត្ថីយតិ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ “តស្មា”តិ ឥមស្ស អត្ថោ។ **ច**-សទ្ទោ ឯវ-ការត្ថោ, តេន យស្មា កិលេសកាមោ កាមេតីតិ កាមោ, វត្ថុកាមោ ច កាមីយតីតិ, តស្មា ឯវ កិលេសកាមោ, វត្ថុកាមោ ចាតិ **ទុវិធោបិ ឯស** កាមោ **ការកទ្វយេ** កត្តរិ, កម្មនិ ច សិជ្ឈតិ, កត្តុភាវំ, កម្មភាវញ្ច បច្ចនុភោតីតិ អត្ថោ។ អថ វា **ទុវិធោ**តិ ទ្វិន្នំ កាមានំ វាចកតោ ទុវិធោ។ “កាមោ”តិ អយំ សទ្ទោ **ការកទ្វយេ សិជ្ឈតិ** យថាវុត្តការកយុគឡេ និប្ផជ្ជតិ, កត្តរិ, កម្មនិ ច “កាមោ”តិ បទសម្ភវោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **វា**-ការោ បន និបាតមត្តំ “ឯវំ វោ កាលាមា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.៦៦) វិយ។ អថ វា **វាការកទ្វយេ**តិ ខន្ធទ្វយេតិ អត្ថោ។ កិលេសកាមោ ហិ សង្ខារសភាវត្តា សង្ខារក្ខន្ធេ, វត្ថុកាមោ ច វក្ខមាននយេន បញ្ចកាមគុណភូតោ រូបសភាវត្តា រូបក្ខន្ធេតិ ឯវំ ទុវិធោបេស កាមោ ខន្ធទ្វយេ **សិជ្ឈតិ** និប្ផជ្ជតិ, អន្តោភាវំ គច្ឆតីតិ។

១៤. សម្បជ្ជនានិ **សម្បត្តិយោ**, តាសំ វសេន វិសយវិសយីភាវេន អញ្ញមញ្ញំ សមោសរណវសេន, សម្បាបុណនវសេនាតិ អត្ថោ។ ឥមិនា បន ឥទំ ទីបេតិ – យត្ថ ទុវិធោបិ កាមោ វិសយវិសយីភាវេន សហិតោ បវត្តតិ, សោយេវ ឯកាទសវិធោ បទេសោ កាមាវចរសញ្ញិតោ ។ យត្ថ បន រូបារូបធាតុយំ កេវលំ វត្ថុកាមោវ បវត្តតិ, ន សោ បទេសោ កាមាវចរោ នាមាតិ។ ននុ ច ទុវិធោបិ សហិតោ រូបារូបធាតូសុ បវត្តតិ, រូបារូបាវចរធម្មានំ វត្ថុកាមត្តា, តទារម្មណភូតានញ្ច រូបារូបតណ្ហានំ តំយោគេន កិលេសកាមភាវសិទ្ធិតោតិ? នយិទមេវំ ឱរម្ភាគិយភូតស្ស ពហលកិលេសស្សេវ កាមរាគស្ស ឥធ កិលេសកាមភាវេន អធិប្បេតត្តា។ “ឧទ្ទានតោ ទុវេ កាមា”តិ សព្ពេ កាមេ ឧទ្ទិសិត្វាបិ ហិ “បទេសោ ចតុបាយាន”ន្តិអាទិនា វិសយនិយមនេន “ទុវិធោបិ អយ”ន្តិ ឯត្ថ កាមេកទេសភូតោ នីវរណាវត្ថាយ កថិតោ កាមរាគោ កិលេសកាមភាវេន, តព្ពត្ថុកាយេវ ធម្មា វត្ថុកាមភាវេន គហិតា, ន រូបារូបតណ្ហា, តព្ពត្ថុកធម្មា ចាតិ ញាបីយតិ។ ឯវញ្ច កត្វា ឧបរិ វក្ខ

មានា សសត្តាវចរូបមា ឧបបន្នា ហោតិ, យថាវុត្តានមេវ កាមានំ ឥធ អធិប្បេតត្តា រូបារូបធាតូសុ វិមានកប្បរុក្ខវត្ថាលង្ការបរិត្តកុសលាទិភេទេសុ កាមាវចរធម្មេសុ បវត្តោ ឆន្ទរាគោ កិលេសកាមោ នាម ន ហោតិ, ន ច តព្ពត្ថុភូតំ វិមានកប្បរុក្ខាទិបរិត្តធម្មជាតំ វត្ថុកាមោ នាមាតិ សិទ្ធំ។ តេនេវាហ "កាមោ វា កាមសញ្ញា វា ព្រហ្មលោកេ ន វិជ្ជតី"តិ។ កាមាវចរសត្តសន្តានគតតណ្ហាយ វិសយភាវេ សតិ បន តំយោគេន រូបារូបធាតូសុបិ បវត្តមានោ បរិត្តធម្មោ វត្ថុកាមោយេវាតិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា និទ្ទេសេ អាគតនយេន និរវសេសោ កិលេសកាមោ កាមតណ្ហាភវតណ្ហាវិភវតណ្ហាទិរោធតណ្ហាបភេទោ ឥធ បវត្តតិ។ វត្ថុកាមេសុបិ អប្បកំ រូបារូបវិបាកមត្តំ ឋបេត្វា សព្ពោយេវ ឥធ បវត្តតីតិ អនវសេសប្បវត្តិំ សន្ធាយ **"កាមោយំ ទុវិធោបិ ចា"**តិ វុត្តំ។ កិញ្ចាបិ ឯវំ វុត្តំ, តេសុ បន ពហលកិលេសកាមភូតោ ពហលកាមរាគោ ច តព្ពត្ថុកា បញ្ច កាមគុណា ច ឥធ គហិតាតិ ទស្សេតុំ **"សម្បត្តីនំ វសេនា"**តិ វុត្តំ។ សម្បជ្ជនវសេន, សមិជ្ឈនវសេនាតិ អត្ថោ។ **អវចរតី**តិ បវត្តតិ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ ហេតុម្ហិ, យស្មា ទុវិធោបិ អយំ កាមោ អវចរតិ, តស្មា កាមោ ឯត្ថ អវចរតីតិ កាមាវចរសញ្ញិតោតិ អត្ថោ។

១៥. សគ្គមោក្ខហេតុភូតា បុញ្ញសម្មតា អយា យេភុយ្យេន អបេតាតិ អបាយា។ និរយាទិវសេន ចត្តារោ អបាយា **ចតុបាយា។ ឆន្ន**ន្តិ ចាតុមហារាជិកតាវតឹសយាមាតុសិតានិម្មានរតិបរនិម្មិតវសវត្តិសង្ខាតានំ ឆន្នំ ទេវលោកានំ។ មេរុបាទវាសិនោ បន អសុរា តាវតឹសេសុយេវ សង្គយ្ហន្តីតិ ន តេហិ សទ្ធិំ សត្តន្នន្តិ វុត្តំ។ មនសោ ឧស្សន្នតាយ **មនុស្សា**, សតិសូរភាវព្រហ្មចរិយយោគ្យតាទិគុណវសេន ឧបចិតមានសតាយ ឧក្កដ្ឋគុណចិត្តតាយាតិ អត្ថោ, តេ បន និប្បរិយាយតោ ជម្ពុទីបវាសិនោ វេទិតព្ពា។ យថាហ –

"តីហិ , ភិក្ខវេ, ឋានេហិ ជម្ពុទីបកា មនុស្សា ឧត្តរកុរុកេ ច មនុស្សេ អធិគ្គណ្ហន្តិ ទេវេ ច តាវតឹសេ។ កតមេហិ តីហិ? សូរា សតិមន្តោ ឥធ ព្រហ្មចរិយវាសោ"តិ (អ. និ. ៩.២១)។

តេហិ បន សមានរូបាទិតាយ សទ្ធិំ បរិត្តទីបវាសីហិ ឥតរមហាទីបវាសិនោបិ "មនុស្សា"ត្វេវ បញ្ញាយឹសុ។ លោកិយា បន មនុនោ អបច្ចភាវេនេវ "មនុស្សា"តិ វទន្តិ ។ **ឯកាទសវិធោ**តិ ចតុរាបាយេសុ តិរច្ឆានបេត្តិវិសយានំ វិសុំ បរិច្ឆិន្នស្ស ឱកាសស្ស អភាវេបិ យត្ថ តេ អរញ្ញសមុទ្ទបព្ពតបាទាទិកេ និពទ្ធវាសំ វសន្តិ, តាទិសស្ស ឋានស្ស គហិតត្តា ឯកាទសវិធោ។

១៦. ននុ ចេត្ថ អញ្ញេសម្បិ ធម្មានំ បវត្តិសម្ភវតោ កាមស្សេវ អវចរណវសេន កថំ នាមលាភោតិ អាហ **"អស្សាភិលក្ខិតត្តា"**តិអាទិ។ តត្ថ **អស្សា**តិ ឥមស្ស ទុវិធស្ស កាមស្ស។ **អភិលក្ខិតត្តា**តិ ឯកាទសវិធេ បទេសេ បាកដត្តា។ អថ វា **អស្សា**តិ ករណត្ថេ សាមិវចនំ, តស្មា អនេន ទុវិធេន កាមេន ឯកាទសវិធស្ស បទេសស្ស **អភិលក្ខិតត្តា**, បញ្ញាបិតត្តាតិ អត្ថោ។ អថ វា ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនវសេន **អស្ស** ឯកាទសវិធស្ស បទេសស្ស តេន ទុវិធេន អភិលក្ខិតត្តាតិ អត្ថោ។ សហ សត្ថេហីតិ សសត្ថា, យត្ថ តេ អវចរន្តិ, សោ **សសត្ថាវចរោ,** បទេសោ។ សោ វិយ។ យថា ហិ យស្មិំ បទេសេ សសត្ថា បុរិសា អវចរន្តិ, សោ វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ ទ្វិបទចតុប្បទាទីសុ អវចរន្តេសុ តេសំ តត្ថ បាកដត្តា, តេហិ វា អភិលក្ខិតត្តា "សសត្ថាវចរោ"ត្វេវ បញ្ញាយតិ, ឯវំ វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ រូបាវចរាទីសុ អវចរន្តេសុ អភិលក្ខណវសេន អយំ បទេសោ "កាមាវចរោ"ត្វេវ សញ្ញិតោតិ។ ឯស នយោ រូបារូបាវចរេសុ។

១៧-៨. ននុ ច ចិត្តំ កាមាវចរន្តិ វុត្តំ, យថាវុត្តនយេន បន បទេសស្ស គហិតត្តា កថំ តត្ថ អវចរន្តំ កាមាវចរំ នាមាតិ អាហ **"ស្វាយ"**ន្តិអាទិ។ សោ អយំ កាមាវចរោ "កាមោ"តិ សញ្ញិតោតិ សម្ពន្ធោ។ **រូបភវោ រូប**ន្តិ យថា រូបភវោ រូបំ។ អវុត្តោបិ ហិ យថាសទ្ទោ ឯវំ-សទ្ទសន្និដ្ឋានតោ លព្ភតិ។ យថា "រូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតី"តិ ឯត្ថ "រូបភវូបបត្តិយា"តិ វត្តព្ពេ រូបភវោ "រូប"ន្តិ សញ្ញិតោតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ កថំ បនេស ឯវំ សញ្ញិតោតិ អាហ **"ឧត្តរស្សា"**តិអាទិ។ អថ វា យថា ឧត្តរស្ស បទស្ស លោបំ កត្វា ឧទីរិតោ ឯស រូបភវោ "រូប"ន្តិ សញ្ញិតោ, ឯវំ ស្វាយំ កាមាវចរោ កាមោតិ សម្ពន្ធោ។ **តស្មិំ កាមេ**តិ តស្មិំ ឧត្តរបទលោបវសេន កាមសញ្ញិតេ បទេសេ។ **ឥទ**ន្តិ ឥទំ អដ្ឋវិធំ ចិត្តំ។ អធិការវសេន បន តស្ស គហណេបិ សព្ពេសមេវ បរិត្តចិត្តានមយមត្ថោ លព្ភតិ សព្ពេសម្បិ កាមេ អវចរណតោ។ **សទា**តិ សព្ពកាលំ, ពាហុល្លេនាតិ អធិប្បាយោ។ ឥមិនា បន ឥទំ ទីបេតិ – យថា សង្គាមេ យេភុយ្យេន អវចរន្តោ "សង្គាមាវចរោ"តិ លទ្ធនាមោ ហត្ថី អញ្ញត្ថ អវចរន្តោបិ ពាហុល្លប្បវត្តិវសេន "សង្គាមាវចរោ"ត្វេវ បញ្ញាយតិ, ឯវមិទំ អញ្ញត្ថ អវចរន្តម្បិ កាមលោកេ ពាហុល្លវុត្តិតោ "កាមាវចរ"មិច្ចេវ វុត្តន្តិ។ តេន បន ននុ ចេតំ រូបារូបភវេសុបិ អវចរណតោ រូបាវចរាទិនាមម្បិ លភេយ្យាតិ ឥទំ ចោទនំ បរិហរតិ។ ហោតិ ចេត្ថ –

"កាមេវចរតីត្យេតំ, កាមាវចរសញ្ញិតំ;
សេសេ អវចរន្តម្បិ, សង្គាមាវចរោ យថា"តិ។

ឥតិ-សទ្ទោ ហេតុម្ហិ។ **ច**-សទ្ទោ វត្តព្ពន្តរសមុច្ចយេ។ តេន យស្មា ឧត្តរបទលោបេន កាមាវចរោ “កាមោ”តិ សញ្ញិតោ, យស្មា ច តស្មិំ កាមេ ឥទំ ចិត្តំ សទា អវចរតិ, តស្មា “កាមាវចរ”មិច្ចេវ កថិតំ, ន បន កាមាវចរាវចរំ, នាបិ រូបារូបាវចរន្តិ វាតិ អធិប្បាយោ។ **កាមឃាតិនា**តិ ទេសនាញាណេន វិនេយ្យសន្តានគតស្ស កិលេសកាមស្ស ហននសីលេន សម្មាសម្ពុទ្ធេន។

១៩. **បដិសន្ធឹ ...បេ.... អវចារយតីតិ វា**តិ អថ វា យស្មា យត្ថ កត្ថចិ ឧប្បន្នម្បិ កាមេ ភវេយេវ បដិសន្ធឹ អវចារយតិ, តស្មា ឥទំ កាមេ អវចារយតីតិ “កាមាវចរ”ន្តិ កថិតំ ចា-សទ្ទស្ស វស្សត្ថំ កត្វាតិ អត្ថោ។ ឯវំ ឧត្តរបទលោបវសេន បទសម្ភវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិនាបិ ឧត្តរបទលោបំ កាមាវចរ-សទ្ទស្ស សម្ភវំ ទស្សេតុំ “**បរិយាបន្នន្តិ តត្រ វា**”តិ វុត្តំ។ **តត្រា**តិ តស្មិំ កាមភវេ។ **បរិយាបន្ន**ន្តិ អន្តោគធំ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ –

> “កតមេ ធម្មា កាមាវចរា? ហេដ្ឋតោ អវីចិនិរយំ បរិយន្តំ កត្វា ឧបរិតោ បរនិម្មិតវសវត្តី ទេវេ អន្តោករិត្វា យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ឯត្ថាវចរា ឯត្ថ បរិយាបន្នា ខន្ធធាតុអាយតនា រូបំ វេទនា សញ្ញា សង្ខារា វិញ្ញាណំ។ ឥមេ ធម្មា កាមាវចរា”តិ (ធ. ស. ១២៨៧) –

វុត្តត្តា យថា មនុស្សិត្ថិយា កុច្ឆិស្មឹ និព្ពត្តោបិ តិរច្ឆានគតិកោ តិរច្ឆានយោនិយមេវ បរិយាបន្នត្តា “តិរច្ឆានោ”ត្វេវ វុច្ចតិ, ឯវមិទំ រូបារូបភវេសុ ឧប្បន្នម្បិ កាមភវបរិយាបន្នត្តា “កាមាវចរ”មិច្ចេវ កថិតន្តិ។ តប្បរិយាបន្នតា ចស្ស អវីចិបរនិម្មិតបរិច្ឆិន្នោកាសនិន្នាយ កាមតណ្ហាយ វិសយភាវតោតិ វេទិតព្ពា។ តថា ហិ វុត្តំ អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន **និក្ខេបកណ្ឌេបិ** “‘ឯត្ថាវចរា’តិ វចនំ អវីចិបរនិម្មិតបរិច្ឆិន្នោកាសាយ កាមតណ្ហាយ វិសយភាវំ សន្ធាយ វុត្ត”ន្តិ។ បទសម្ភវោ បនេត្ថ ឯវំ វេទិតព្ពោ – កាមតណ្ហា កាមោ, សោ ឯត្ថ អារម្មណករណវសេន អវចរតីតិ កាមាវចរន្តិ។ ននុ ចេត្ថ កតមា កាមតណ្ហា, យា កាមាវចរធម្មារម្មណា តណ្ហា។ កតមេ កាមាវចរធម្មា, យេ កាមតណ្ហាវិសយាតិ ឯវំ ឥតរីតរនិស្សយតាទោសោ អាបជ្ជតីតិ ? នាបជ្ជតិ, អវីចិអាទិឯកាទសោកាសនិន្នតាយ យំកិញ្ចិ តណ្ហំ កាមតណ្ហាភាវេន គហេត្វា តំសភាវាយ តណ្ហាយ វិសយភាវេន កាមាវចរធម្មានំ ឧបលក្ខេតព្ពភាវតោ។ អថ វា កិលេសវត្ថុវសេន ទុវិធោបិ កាមោ យថារហំ សហជាតវសេន ឯត្ថ អវចរតីតិ កាមាវចរំ, អារម្មណករណវសេន វា ទុវិធេបិ កាមេ ឯតំ អវចរតីតិ កាមាវចរំ។ អថ វា មញ្ចនិស្សិតកេសុ ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តេសុ និស្សយនិស្សិតានំ អភេទស្ស ពុទ្ធិយា គហិតត្តា និស្សិតកេសុ និស្សយូបចារវសេន “មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តី”តិ វុច្ចតិ, ឯវមេតម្បិ កាមាវចរភវេ បវត្តនវសេន តន្និស្សិតត្តា និស្សយវោហារេន “កាមាវចរ”ន្តិ វុច្ចតិ។ ហោតិ ចេត្ថ –

> “កាមោវចរតីត្យេត្ថ, កាមេវចរតីតិ វា;
> ឋានូបចារតោ វាបិ, តំ កាមាវចរំ ភវេ”តិ។

២០. បុជ្ជផលនិព្ពត្តនតោ, អត្តសន្តានំ បុននតោ ច បុញ្ញានិ, កត្តព្ពតាយ កិរិយា, តេសំ តេសំ អានិសំសានំ វត្ថុតាយ វត្ថូនិ ចាតិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ។ គណនតោ ទសបរិមាណត្តា ទស ច តានិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ ចាតិ ទស បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ, តេសំ វសេនាតិ **ទសបុញ្ញក្រិយវត្ថុវសេន**, ទសបុញ្ញកិរិយវត្ថុភាវេន តំមយំ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ **ឯវ**-ការេន បន រូបារូបលោកុត្តរំ វិយ ន កេវលំ ភាវនាវសេនេវាតិ ទស្សេតិ។ អថ វា ទសបុញ្ញកិរិយវត្ថុវសេនេវ បវត្តតិ, ន បន បរេហិ បរិកប្បិតបរបសំសាទិបុញ្ញកិរិយវត្ថុវសេនាតិ **ឯវ**-សទ្ទេន អវធារណំ។ យតោ វក្ខតិ “សព្ពានុស្សតិបុញ្ញញ្ច”តិអាទិ។

២១. កានិ បន តានិ ទសបុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ, យេសំ វសេន ឥទំ អដ្ឋវិធំ ចិត្តំ បវត្តតីតិ វុត្តន្តិ តមំ អនុយោគំ សន្ធាយ តានិ សរូបតោ ទស្សេតុំ “**ទានំ សីល**”ន្តិអាទិ វុត្តំ ។ តត្ថ ទិយ្យតិ ឯតេនាតិ **ទានំ,** បរិច្ចាគចេតនា។ ឥធ បន ចិត្តាធិការវសេន តំសម្បយុត្តំ គហេតព្ពំ។ តថា “**សីលា**”ទីសុបិ។ សីលតីតិ **សីលំ,** កាយវចីកម្មានិ សមាទហតីតិ អត្ថោ។ សុសិល្យវសេន ហិ កាយកម្មាទីនិ អវិប្បកិណ្ណានិ សម្បតិ, អាយតិញ្ច ហិតសុខាវហានិ សម្មាបបិតានិ សមាហិតានិ ហោន្តិ, សីលយតិ ឧបធារេតីតិ វា **សីលំ។ ឧបធារណំ** បនេត្ថ កុសលានំ អធិដ្ឋានភាវោ។ ភាវេតិ កុសលធម្មេ អាសេវតិ វឌ្ឍេតិ ឯតាយាតិ **ភាវនា**។ អត្តនោ សន្តានេ និព្វត្តា បត្តិ ទិយ្យតិ ឯតេនាតិ **បត្តិទានំ**។ តំតំកិច្ចករណេ ព្យាវដស្ស ភាវោ **វេយ្យាវច្ចំ**។ ទេសេតិ ឯតាយាតិ **ទេសនា**។ បត្តឹ អនុមោទតិ ឯតេនាតិ បត្តានុមោទោ។ បុព្ពបទលោបេន បន “**អនុមោទោ**”តិ វុត្តំ។ ទិដ្ឋិយា ឧជុភាវោ **ទិដ្ឋិជុត្តំ,** សម្មាទិដ្ឋិយា ឧជុករណន្តិ អត្ថោ។ អត្តនោ, បរស្ស វា ហិតជ្ឈាសយវសេន សម្មា សុណន្តិ ឯតាយាតិ **សំសុតិ**។ បូជាវសេន អបចាយតិ សាមីចឹ ករោតិ ឯតេនាតិ **អបចាយោ**។ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនំ បភេទោ បុញ្ញកិរិយវត្ថុប្បភេទោ។ មជ្ឈបទលោបវសេន បន “**បុញ្ញវត្ថុប្បភេទោ**”តិ វុត្តំ យថា អាជញ្ញយុត្តោ រថោ “អាជញ្ញរថោ”តិ។ អយំ តាវេត្ថ បទវិចារោ។

អយំ បន វិនិច្ឆយោ – តត្ថ សេខបុថុជ្ជនានំ បរំ ឧទ្ទិស្ស បូជានុគ្គហកាមតាយ អត្តនោ វិជ្ជមានវត្ថុ បរិច្ចជនវសេន បវត្តា ចេតនា ទានមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។ ខីណាសវានម្បិ តថា បវត្តា ទានមេវ, សា បន បុញ្ញកិរិយា នាម ន ហោតីតិ ន ឥច្ឆ អធិប្បេតា។ បុជ្ជផលនិព្ពត្តនតោ, ហិ អត្តសន្តានំ បុននតោ ច បុញ្ញំ, ន ច ខីណាសវសន្តានេ បវត្តា ផលនិព្ពត្តិកា ហោតិ, ន ច តំ បុនាតិ វិសុទ្ធសន្តានប្បវត្តត្តាតិ។ ឯវំ សេសេសុបិ។

យា បន និច្ចសីលឧបោសថសីលាទិវសេន បញ្ចសីលំ អដ្ឋសីលំ ទសសីលំ សមាទិយន្តស្ស, អសមាទិយន្តស្សបិ កុលចារិត្តវសេន សម្បត្តកាយទុច្ចរិតាទីហិ វិរមន្តស្ស, ឧបសម្បទមាឡកេ សំវរំ សមាទិយន្តស្ស, បាតិមោក្ខំ បរិបូរេន្តស្ស, អាបាថគតវិសយេសុ ចក្ខាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ថកេន្តស្ស , ចីវរាទិកេ ច បច្ចយេ បច្ចវេក្ខន្តស្ស, កុហនាទិវត្ថុតោ អាជីវំ បរិសោធេន្តស្ស បវត្តា ចេតនា, អយំ សីលមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុនាម។ ឯត្ថាហ – “ទានំ នាមេតំ មយ្ហំ កុលវំសោ កុលចារិត្ត”ន្តិ ឯវំ ចារិត្តសីលេ ឋត្វា ទេន្តស្ស បវត្តា ទានមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុ កឹ, ឧទាហុ សីលមយន្តិ? សីលមយមេវ ចារិត្តសីលភាវតោ។ ទេយ្យធម្មបរិច្ចាគវសេន បវត្តាបិ ហេសា បុញ្ញាភិសង្ខារស្ស អបរភាគេ ចេតនាយ ច តថា បវត្តត្តា សីលមយមេវ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ, ន ទានមយំ។ បូជានុគ្គហកាមតាយ ហិ ទិន្នំ ទានមយន្តិ។

“ចក្ខុ អនិច្ច”ន្តិអាទិនា បន ចក្ខាទិកេ តិលក្ខណំ អារោបេត្វា សម្មសន្តស្ស បវត្តា គោត្រភុវោទានបរិយោសានា វិបស្សនាចេតនា, កសិណាទីសុ អារម្មណេសុ អប្បនំ អប្បត្តា គោត្រភុបរិយោសានា បរិកម្មចេតនា ចាតិ អយំ ភាវនាមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។ អប្បនាប្បត្តាបិ ភាវនាយេវ, សា បន ន កាមាវចរាតិ ឥធ ន គហិតា។ និរវជ្ជវិជ្ជាយតនកម្មាយតនសិប្បាយតនានំ សិក្ខនចេតនាបិ ភាវនាមយេយេវ សមោធានំ គច្ឆតីតិ អាចរិយា។ យា ចេត្ថ ទេយ្យធម្មំ ខយតោ វយតោ សម្មសិត្វា ទទតោ បវត្តា, សាបិ បុព្ពេ វិយ ឧភយភាគេ ចេតនានំ តថា បវត្តត្តា ភាវនាមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុយេវាតិ វេទិតព្ពំ។

ទានាទិកំ យំ កិញ្ចិ សុចរិតកម្មំ កត្វា “អសុកស្ស ច នាម បត្តិ ហោតុ, សព្ពសត្តានំ វា ហោតូ”តិ ឯវំ អត្តនា កតស្ស បរេហិ សាធារណភាវំ បច្ចាសីសនវសេន បវត្តា បត្តិទានមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។ កឹ បនេវំ បត្តិំ ទទតោ បុញ្ញក្ខយោ ហោតីតិ? ន ហោតិ, យថា បន ឯកំ ទីបំ ជាលេត្វា តតោ ទីបសហស្សំ ជាលេន្តស្ស បឋមទីបោ ខីណោតិ ន វត្តព្ពោ, បុរិមាលោកេន បន សទ្ធឹ បច្ឆិមាលោកស្ស ឯកីភាវេ អតិមហាវ ហោតិ, ឯវមេវ បត្តិំ ទទតោ បរិហានិ នាម ន ហោតិ, វុឌ្ឍិយេវ បន ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពា។ កថំ បនេសា ទិន្នា នាម ហោតីតិ? “ឥទំ មេ បុញ្ញកម្មំ សព្ពសត្តានំ, អសុកស្ស វា បរិណមតូ”តិ ឯវំ បុព្ពភាគេ, បច្ឆាបិ វា វចីភេទំ ករោន្តេន មនសា ឯវ វា ចិន្តេន្តេន ទិន្នា នាម ហោតិ។ កេចិ បន “យំ មយា កតំ សុចរិតំ, តស្ស ផលំ ‘ទម្មី’តិ វុត្តេបិ បត្តិ ទិន្នាវ ហោតី”តិ វទន្តិ។ កុសលកម្មាធិការត្តា បន បរេហិ ច កម្មស្សេវ អនុមោទិតព្ពត្តា កម្មមេវ ទាតព្ពំ, អនុមោទេន្តេនបិ កម្មមេវ អនុមោទិតព្ពន្តិ ឥទមេត្ថ អាចរិយានំ សន្និដ្ឋានំ។

ចីវរាទីសុ បច្ចាសារហិតស្ស អសំកិលិដ្ឋេន អជ្ឈាសយេន សមណព្រាហ្មណានំ វត្តបដិវត្តករណវសេន, គិលានុបដ្ឋានវសេន ច បវត្តា វេយ្យាវច្ចមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។

អាមិសកិញ្ចក្ខាទិនិរបេក្ខចិត្តស្ស អត្តនោ បគុណំ ធម្មំ វិមុត្តាយតនសីសេ ឋត្វា ទេសេន្តស្ស, តថេវ និរវជ្ជវិជ្ជាយតនាទិកំ ឧបទិសន្តស្ស ច បវត្តា ទេសនាមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។ បរេហិ កតំ យំ កិញ្ចិ សុចរិតកម្មំ ទិន្នមទិន្នម្បិ វា ឥស្សាមច្ឆេរមលំ បហាយ “សាធុ សុដ្ឋុ”តិ អនុមោទន្តស្ស បវត្តា អនុមោទនបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម, “អត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនា កម្មស្សកតាញាណវសេន ទិដ្ឋិំ ឧជុំ ករោន្តស្ស បវត្តា ទិដ្ឋិជុកម្មបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។ យទិ ឯវំ ញាណវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ទិដ្ឋិជុកម្មបុញ្ញកិរិយតា ន លព្ភតីតិ? នោ ន លព្ភតិ បុរិមបច្ឆិមចេតនានម្បិ តំតំបុញ្ញកិរិយាស្វេវ សង្គណ្ហនតោ។ តថា ហិ វក្ខតិ –

> “បុរិមា មុញ្ចនា ចេវ, បរា តិស្សោបិ ចេតនា;
> ហោតិ ទានមយំ បុញ្ញំ, ឯវំ សេសេសុ ទីបយេ”តិ។

តស្មា កិញ្ចាបិ ឧជុករណវេលាយំ ញាណសម្បយុត្តមេវ ចិត្តំ ហោតិ, បុរិមបច្ឆាភាគេ បន ញាណវិប្បយុត្តម្បិ ហោតីតិ តស្សាបិ ទិដ្ឋិជុកម្មបុញ្ញកិរិយភាវោ ឧប្បជ្ជតិ។

អបរេ បនាហុ – វិញ្ញាណបញ្ញាណវសេន ទស្សនំ ទិដ្ឋិ, ចិត្តំ បញ្ញា ច។ ទិដ្ឋិយា ឧជុភាវោ ទិដ្ឋិជុត្តំ។ កឹ តំ? កុសលញ្ច វិញ្ញាណំ កម្មស្សកតាញាណាទិ ច សម្មាទស្សនំ។ តត្ថ កុសលវិញ្ញាណេន ញាណុប្បាទេបិ អត្តនោ សុចរិតានុស្សរណបរគុណបសំសាសរណគមនានំ សង្គហោ, កម្មស្សកតាញាណេន កម្មបថសម្មាទិដ្ឋិយាតិ។ ទានាទិ

សម្បយុត្តំ បន ញាណំ ទានាទីស្វេវ អន្តោគធន្តិ វេទិតព្ពំ។ “ឯវមិមំ ធម្មំ សុត្វា តត្ថ វុត្តនយេន បដិបជ្ជន្តោ លោកិយលោកុត្តរគុណវិសេសំ អធិគមិស្សាមិ, ពហុស្សុតោ វា ហុត្វា បរេ ធម្មទេសនាយ អនុគ្គណ្ហិស្សាមី”តិ ឯវំ អត្តនោ, បរេសំ វា វិមុត្តាយតនសីសេន សទ្ធម្មំ សុណន្តស្ស បវត្តា សវនមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។ និរវជ្ជវិជ្ជាយតនាទិសវនចេតនាបិ ឯត្ថេវ សង្គយ្ហតិ។ បូជារហេ, គរុដ្ឋានិយេ, មហល្លកេ ច ទិស្វា អាសនា វុដ្ឋហន្តស្ស បត្តចីវរបដិគ្គហណមគ្គទានអភិវាទនអញ្ជលិកម្មករណអាសនបុប្ផគន្ធាទិអភិហារំ ករោន្តស្ស ច បវត្តា ពហុមានចេតនា អបចិតិសហគតបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។ វេយ្យាវច្ចាបចាយនានញ្ហិ អយំ វិសេសោ – វយសា, គុណេន ច ជេដ្ឋានំ, គិលានានញ្ច តំតំកិច្ចករណំ វេយ្យាវច្ចំ, សាមីចិកិរិយា អបចាយនន្តិ។

២២-៣. ឯវំ អដ្ឋកថាយ អាគតនយេន ទសបុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ ទស្សេត្វា ឥទានិ សុត្តេ អាគតនយេន ទានំ សីលំ ភាវនាតិ តីណិយេវ ទស្សេតុំ តេសុ ឥតរេសម្បិ សង្គហំ ទីបេន្តោ អាហ **“គច្ឆន្តិ សង្គហ”**ន្តិអាទិ។ តត្ថ **បត្តិទានានុមោទនា ទានេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ** តំសភាវត្តា។ ទានម្បិ ហិ ឥស្សាមច្ឆេរានំ បដិបក្ខំ, ឯតេបិ, តស្មា សមានបដិបក្ខតាយ ទានេន សហ ឯកលក្ខណត្តា ឯតេ ទានមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុម្ហិ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ **វេយ្យាវច្ចាបចាយនា សីលមយេ បុញ្ញេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ** ចារិត្តសីលសភាវត្តា។ **ទេសនាសវនទិដ្ឋិឧជុកា** បន កុសលធម្មាសេវនតោ ភាវនតោ **ភាវនាមយេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ**។ កេចិ បន “ទេសេន្តោ, សុណន្តោ ច ទេសនានុសារេន ញាណំ បេសេត្វា លក្ខណំ បដិវិជ្ឈ ទេសេតិ, សុណាតិ ច, តានិ ច ទេសនាសវនានិ បដិវេធមេវ អាហរន្តីតិ ទេសនាសវនំ ភាវនាមយេ សង្គហំ គច្ឆតី”តិ វទន្តិ។ ធម្មទានភាវតោ “ទេសនា ទានមយេ សង្គហំ គច្ឆតី”តិបិ សក្កា វត្តុំ។ តថា ទិដ្ឋិជុកម្មំ សព្ពត្ថាបិ សព្ពេសំ និយមនលក្ខណត្តាតិ។ ទានាទីសុ ហិ យំ កិញ្ចិ “អត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនយប្បវត្តាយ សម្មាទិដ្ឋិយាវ វិសោធិតំ មហប្ផលំ ហោតិ មហានិសំសន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា **ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ** “ទិដ្ឋិជុកម្មំ បន សព្ពេសំ និយមនលក្ខណ”ន្តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៥) វុត្តំ។ មហាសំឃិយា បន អភយគិរិវាសិនោ ច ទិដ្ឋិជុកម្មំ វិសុំ បុញ្ញកិរិយភាវេន ន គណ្ហន្តិ។ តថា ហិ តេ ទានំ សីលំ ភាវនា សំសុតិ ទេសនានុស្សតិមោទនំ វេយ្យាវច្ចបូជាសរណប្បត្តិបសំសា ចាតិ អត្តនា កតបុញ្ញានុស្សរណំ ពុទ្ធាទីសុ សរណគមនំ បរគុណបសំសាតិ ឥមានិ តីណិ បក្ខិបិត្វា ទិដ្ឋិជុកម្មំ អគ្គហេត្វា ទ្វាទស បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ បញ្ញាបេន្តិ។ **បុន តីណេវា**តិ បឋមំ ទសាបិ សមានា បុន សង្ខេបតោ តីណេវ សម្ភោន្តិ។

២៤. ឥទានិ បរេហិ និទ្ទិសិយមានានំ បុញ្ញានុស្សរណាទីនំ អត្តនា និទ្ទិដ្ឋេស្វេវ សមោធានំ ទស្សេតុំ **“សព្ពានុស្សតិបុញ្ញញ្ច”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សព្ពស្សេវ អត្តនា កតសុចរិតស្ស អនុស្សរណំ **សព្ពានុស្សតិបុញ្ញំ** នាម។ **បសំសា**តិ បរេហិ កតាយ បុញ្ញកិរិយាយ, សម្មាបដិបត្តិយា ច វិប្បសន្នចិត្តេន បសំសនំ, សន្ថុស្សនន្តិ អត្ថោ។ **សរណត្តយ**ន្តិ ឯត្ថ សរន្តិ ហឹសន្តីតិ សរណានិ, ពុទ្ធាទីនិ តីណិ រតនានិ។ តានិ ហិ សរណគតានំ តេនេវ សរណគមនេន ភយំ សន្តាសំ ទុក្ខទុគ្គតិបរិក្កិលេសំ ហឹសន្តិ វិនាសេន្តិ។ តយោ អវយវា អស្សាតិ តយំ, តីហិ អវយវេហិ យុត្តសមុទាយស្សេតំ អធិវចនំ, សរណានំ តយំ សរណត្តយំ, តីណិ សរណានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ន ហិ អវយវវិនិមុត្តោ សមុទាយោ នាម កោចិ អត្ថីតិ។ ឥធ បន សរណត្តយគ្គហណេន ឧបចារតោ, ឧត្តរបទលោបតោ វា សរណគមនំ អធិប្បេតំ។ ន ហិ សរណត្តយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម ហោតិ។ អត្ថតោ បនេតំ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ វត សោ ភគវា, ស្វាក្ខាតោ ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សំឃោ”តិអាទិនា ពុទ្ធាទីសុ បសាទបដិលាភវសេន បវត្តា ចេតនា **ទិដ្ឋិជុកម្មស្មឹ សង្គហំ យន្តិ** តំវសេនេវ តេសំ ឥជ្ឈនតោ។ ន ហិ វិបរីតទិដ្ឋិកស្ស ឥមានិ តីណិ សម្ភវន្តិ, តស្មា តេ ឯកន្តេន ទិដ្ឋិជុកម្មបុញ្ញកិរិយវត្ថុស្មឹ សង្គហំ គច្ឆន្តិ, ន វិសុំ បុញ្ញកិរិយភាវេន គហេតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“នត្ថិ សំសយោ”**តិ។ ទិដ្ឋិជុកម្មស្ស ភាវនាមយសង្គហេបិ សង្ខេបនយេន ភាវនាមយេ សង្គយ្ហន្តិ, វិត្ថារនយេន បន “កត្ថ នុ ខោ”តិ សំសយោ សិយាតិ ឥមេសំ ភាវនាមយសង្គហោ ន វុត្តោ។ ទិដ្ឋិជុកម្មស្ស វា សព្ពេសំ មហប្ផលភាវនិយាមកត្តេន មូលភូតត្តា តស្ស បធានភាវំ ទស្សេតុំ វិសុំ តត្ថ សង្គយ្ហន្តីតិ វុត្តំ។ អបរេ បន “សង្គណ្ហន្តោ សង្គណ្ហាតិ, គណ្ហន្តោ ‘មុញ្ចតី’តិ វចនតោ សរណគមនស្ស សីលសមាទានេ វិយ គហណំ សម្ភវតីតិ សីលមយេ សង្គយ្ហតី”តិ វទន្តិ។ “សរណគមនំ បណិបាតភាវតោ អបចិតិសហគតេ សង្គយ្ហតី”តិ កេចិ។

២៥. ឥទានិ យថាវុត្តបុញ្ញកិរិយវត្ថូនំ បុរិមបច្ឆិមភាគវសេន បវត្តមានាបិ ចេតនា តត្ថ តត្ថេវ សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ ទស្សេតុំ **“បុរិមា មុញ្ចនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បុរិមា**តិ ទានត្ថាយ ទេយ្យធម្មំ ធម្មេន សមេន ឧប្បាទេន្តស្ស, ឧប្បន្នំ “បរិច្ចជិស្សាមី”តិ ចិន្តេន្តស្ស, ទក្ខិណេយ្យំ បរិយេសន្តស្ស ច យាវ វត្ថុនោ បដិគ្គាហកស្ស ហត្ថេ វិស្សជ្ជនំ, បរិណាមនំ វា, តាវ បវត្តា បុព្ពភាគចេតនា។ បដិគ្គាហកស្ស បន ហត្ថេ វិស្សជ្ជនចេតនា, បរិណាមនចេតនា វា មុញ្ចនចេតនា នាម។ សាយេវ និគ្គហីតលោបេន **“មុចនា”**តិ វុត្តា។ **“មុញ្ចនា”**ឥតិយេវ វា បាឋោ។ **បរា**តិ អត្តនា វិស្សដ្ឋវត្ថុម្ហិ អាលយំ អកត្វា “សាធុ សុដ្ឋុ អត្តំ ទានំ មេ ទិន្ន”ន្តិ សោមនស្សចិត្តេន បច្ចវេក្ខន្តស្ស ឧប្បន្នា អបរភាគចេតនា។ **តិស្សោបិ ចេតនា**តិ ឥតិ អយញ្ច បុរិមា ចេតនា, អយញ្ច មុញ្ចនចេតនា, អយញ្ច អបរចេតនាតិ តិស្សោបិ ចេតនា ឯកតោ ហុត្វា **ទានមយំ បុញ្ញំ ហោតិ**, ទានមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម ហោតីតិ

អត្ថោ។ “បុញ្ញ”ន្តិ បទំ អបេក្ខិត្វា “ហោតី”តិ ឯកវចននិទ្ទេសោ។ ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ សេសេសុបិ អតិទិសន្តោ អាហ “**ឯវំ សេសេសុ ទីបយេ**”តិ។ **សេសេសូ**តិ សីលាទីសុ បុញ្ញកិរិយវត្ថូសុ **ឯវំ** យថាវុត្តនយេន “សីលំ ‘រក្ខិស្សាមី’តិ ចិន្តេន្តស្ស, ‘បព្ពជិស្សាមី’តិ វិហារំ គច្ឆន្តស្ស បវត្តា បុរិមចេតនា, សីលំ សមាទិយន្តស្ស, បព្ពជន្តស្ស, សីលំ បរិបូរេន្តស្ស ឧប្បន្នា មជ្ឈិមចេតនា, ‘បូរិតំ មេ’តិ បច្ចវេក្ខន្តស្ស ឧប្បន្នា អបរចេតនាតិ ឯវំ តិស្សោបិ ចេតនា ឯកតោ ហុត្វា សីលមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាមា”តិអាទិនា **ទីបយេ**, បកាសេយ្យាតិ អត្ថោ។ ននុ ច អត្តនា កតបុញ្ញានុស្សរណចេតនា ទិដ្ឋិជុកម្មសង្គហិតា, អយញ្ច អបរចេតនា សាយេវាតិ កថមស្សា តត្ថ សង្គហោតិ? នាយំ ទោសោ, វិសយភេទេន ឧភិន្នម្បិ វិសេសសព្ភាវតោ។ បុញ្ញានុស្សរណញ្ហិ អត្តនា កតបុញ្ញវិសយមេវ។ អយំ បន តព្ពត្ថុវិសយាតិ បាកដោយេវ ទ្វិន្នំ វិសេសោតិ។

ឯត្តាវតា ច យំ វុត្តំ “ទសបុញ្ញកិរិយវត្ថុវសេនេវ បវត្តតី”តិ, តត្ថ ទសបុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ សរូបតោ, សង្គហតោ ច និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ តថាបវត្តមានស្ស ចស្ស បាដេក្កំ បវត្តាការវិសយំ ទស្សេតុំ “**ឥទានី**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **អយ**ន្តិ វក្ខមាននិទស្សនំ។ ទាតព្ពោ ធម្មោ ទេយ្យធម្មោ, អន្នាទិទសវិធំ វត្ថុ។ វុត្តញ្ហិ –

> “អន្នំ បានំ វត្ថំ យានំ, មាលាគន្ធវិលេបនំ;
> សេយ្យាវសថបទីបេយ្យំ, ទានវត្ថូ ទសាវិមេ”តិ។

បដិគ្គាហកោ អាទិ យេសំ ទេសកាលមិត្តាទីនំ តេ បដិគ្គាហកាទយោ, ទេយ្យធម្មស្ស, បដិគ្គាហកាទីនញ្ច សម្បត្តិ សម្បន្នតា **ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកាទិសម្បត្តិ**។ តត្ថ ទេយ្យធម្មស្ស បណីតមនាបភាវោ ធម្មេន សមេន ឧប្បន្នភាវោ **ទេយ្យធម្មសម្បត្តិ**។ បដិគ្គាហកានំ អគ្គទក្ខិណេយ្យភាវោ **បដិគ្គាហកសម្បត្តិ**។ ទុល្លភអន្នបានាទិកោ ទេសោ **ទេសសម្បត្តិ**។ តាទិសោវ កាលោ **កាលសម្បត្តិ**។ ទុល្លភអន្នបានាទិកេ ហិ ទេសេ, កាលេ វា ទិន្នំ អជ្ឈាសយស្ស ពលវតាយ មហប្ផលំ, សោមនស្សហេតុកញ្ច ហោតិ, តស្មា តេ ទានស្ស សម្បត្តិវសេន វុត្តា។ **មិត្តសម្បត្តិ** បន កល្យាណមិត្តភាវោ។ កល្យាណមិត្តញ្ហិ និស្សាយ ទានាទីសុ ចិត្តំ ឱទគ្យប្បត្តំ ហោតិ។ **បរិចារិកសម្បត្តិ** បន អនាណត្តិយាបិ តំតំកិច្ចសម្បាទនេ អប្បមត្តស្ស បរិចារិកជនស្ស បដិលាភោ។ **អញ្ញំ វា សោមនស្សហេតុ**ន្តិ សទ្ធាពហុលតាវិសុទ្ធិទិដ្ឋិតាទិភេទំ អញ្ញំ សោមនស្សការណំ វា។ **អាគម្មា**តិ ឧបាគម្ម, បដិច្ចាតិ អត្ថោ។ **ហដ្ឋបហដ្ឋោ**តិ សោមនស្សវសេន ហដ្ឋោ ចេវ បហដ្ឋោ ច។ ឧភយេនបិ អធិកសោមនស្សំ វុត្តំ។ **អត្ថិ...បេ.... បវត្ត**ន្តិ “អត្ថិ ទិន្នំ, អត្ថិ យិដ្ឋំ, អត្ថិ ហុតំ, អត្ថិ សុកតទុក្កដានំ កម្មានំ ផលំ វិបាកោ, អត្ថិ អយំ លោកោ, អត្ថិ បរោ លោកោ, អត្ថិ មាតា, អត្ថិ បិតា, អត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា, អត្ថិ លោកេ សមណព្រាហ្មណា សម្មគ្គតា សម្មាបដិបន្នា, យេ ឥមញ្ច លោកំ បរញ្ច លោកំ សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា ឧបសម្បជ្ជ វិហរន្តី”តិ (ម. និ. ១.៤៤១) ឯវំ បវត្តំ ទសវិធំ សម្មាទិដ្ឋិវត្ថុវសេន ចេវ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានិយាទីនំ វសេន ច បវត្តំ។ អាទិ-សទ្ទេន ហិ ន កេវលំ នវន្នំយេវ សម្មាទិដ្ឋិវត្ថូនំ គហណំ, អថ ខោ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានិយានម្បិ សង្គហោ។ សម្មា ញាយេន បវត្តា ទិដ្ឋិ, បសត្ថា វា ទិដ្ឋីតិ **សម្មាទិដ្ឋិ**, តំ។ **បុរក្ខត្វា**តិ បុព្ពង្គមំ កត្វា។ តញ្ច ខោ សហជាតបុព្ពង្គមវសេន “មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១-២) វិយ សម្បយោគស្ស អធិប្បេតត្តា។

អនុស្សាហិតោតិ លោភមច្ឆរិយាទិវសេន បុញ្ញកិរិយាយ សង្កោចំ អនាបជ្ជនតោ អត្តនា, បរេន វា កេនចិ អនុស្សាហិតោ ហុត្វា។ សភាវតោ ហិ បុញ្ញប្បវត្តិទស្សនមិទំ។ **បរេហី**តិ បន បរបាកដុស្សាហទស្សនវសេន វុត្តំ។ **បឋម**ន្តិ ទេសនាក្កមេន, ឥធ និទ្ទិដ្ឋក្កមេន វា បឋមំ។ **មហាកុសលចិត្ត**ន្តិ សោមនស្សសហគតតាទិអង្គបារិបូរិយា មហន្តំ កុសលចិត្តំ។ អថ វា បច្ឆិមភវិកពោធិសត្តានំ បដិសន្ធិអាកឌ្ឍនតោ មហន្តំ បូជិតំ កុសលចិត្តន្តិ **មហាកុសលចិត្តំ**។ សព្ពេសម្បិ ហិ សព្ពញ្ញុពោធិសត្តានំ បដិសន្ធិ មេត្តាបុព្ពង្គមស្ស តិហេតុកសោមនស្សមយស្ស អសង្ខារិកចិត្តស្ស វិបាកោតិ វុត្តំ។ ឯត្ថ “ទេយ្យធម្ម...បេ.... ហដ្ឋបហដ្ឋោ”តិ ឯត្តាវតា ឥមស្ស សោមនស្សសហគតភាវមាហ, “សម្មាទិដ្ឋឹ បុរក្ខត្វា”តិ ញាណសម្បយុត្តភាវំ, “អនុស្សាហិតោ”តិ បន ឥមិនា អសង្ខារិកភាវន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

វុត្តនយេនេវាតិ “ទេយ្យធម្មបដិគ្គាហកាទិសម្បត្តឹ, អញ្ញំ វា សោមនស្សការណំ អាគម្មា”តិ ឯវំ វុត្តនយេន។ **ឧស្សាហិតោ**តិ ទេយ្យធម្មេ សាបេក្ខាទិតាយ, សីលសម្បទាទីសុ អនធិមុត្តតាទីហិ ច បុញ្ញកិរិយាយ សង្កោចាបជ្ជនតោ អត្តនា, បរេន វា កេនចិ ឧស្សាហិតោ។ **បរេហី**តិ បន វុត្តនយមេវ។ ករោតិ ទានាទីនិ បុញ្ញានីតិ សម្ពន្ធោ។ **ឥមមេវា**តិ សោមនស្សសហគតាទិនា តំសទិសតាយ វុត្តំ។ ហោតិ ហិ តំសទិសេបិ តំវោហារោ យថា ច “សាយេវ តិត្តិរី, តានិយេវ ឱសធានី”តិ។ ឯត្ថ បន “ឧស្សាហិតោ”តិ ឥមិនា សសង្ខារិកតំ ទស្សេតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ **ឥមស្មឹ បនត្ថេ**តិ ឥមស្មឹ សសង្ខារិកសទ្ទាភិធេយ្យេ, ឧស្សាហិតព្ពចិត្តសង្ខាតេ អត្ថេ តំវិសយេតិ អត្ថោ។ **បុព្ពប្បយោគស្សា**តិ បុញ្ញកិរិយាយ សង្កោចេ ជាយមានេ តតោ វិវេចេត្វា សមុស្សាហនវសេន បវត្តស្ស

ចិត្តប្បយោគស្ស។ **បុព្ព**-គ្គហណំ បនេត្ថ តថាបវត្តបុព្ពាភិសង្ខារវសេន សោ បយោគោ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ, ន តស្ស បុព្ពកាលិកតាយាតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។

បដិបត្តិទស្សនេនាតិ ភិក្ខូ ទិស្វា ទេយ្យធម្មបរិច្ចជនវន្ទនាទិបដិបត្តិទស្សនេន។ ពលន្តិ អននីតិ ពាលា, អស្សាសិតបស្សាសិតមត្តេនេវ ជីវន្តិ, ន បញ្ញាជីវិតេនាតិ អធិប្បាយោ។ ពាលាយេវ **ពាលកា**។ តេ បន ឥធ "អត្ថិ ទិន្ន"ន្តិអាទិនយប្បវត្តាយ សម្មាទិដ្ឋិយា អភាវេន អសញ្ជាតពុទ្ធិនោ ទារកា។ បាកដវសេន ចេត្ថ **ពាលក**-គ្គហណំ។ សហសា ករណាទិកាលេ បន ឥតរេសម្បិ ញាណវិប្បយុត្តំ ហោតីតិ។ សោមនស្សំ ជាតំ ឯតេសន្តិ **សោមនស្សជាតា**, ជាតសោមនស្សាតិ អត្ថោ។ **សហសា**តិ សីឃំ សីឃំ ទាតុកាមតាយ ឧប្បត្តិសមកាលមេវ។

ឯត្ថ ច "បដិបត្តិទស្សនេនា"តិ ឥមិនា បរេសំ បយោគាភាវមាហ, "ជាតបរិចយា"តិ អត្តនោ បយោគាភាវំ។ ឧភយេនាបិ ឥមស្ស អសង្ខារិកភាវំ ទីបេតិ។ "ពាលកា, សហសា"តិ ច ឥមេហិ ញាណវិប្បយុត្តភាវមាហ, "ភិក្ខូ...បេ.... ជាតា"តិ សោមនស្សសហគតភាវំ។ អថ វា "បដិបត្តិ...បេ.... បរិចយា"តិ ឥមិនា អសង្ខារិកភាវស្ស "ពាលកា ភិក្ខូ...បេ.... ជាតា"តិ ច ឥមេហិ ញាណវិប្បយុត្តសោមនស្ស សហគតភាវស្ស ច ទីបិតត្តា "សហសា"តិ វចនេន យថាវុត្តមេវ ញាណវិប្បយុត្តអសង្ខារិកភាវំ បកាសេតិ។ ឯវំ សតិ បដិលោមតោ សោមនស្សសហគតាទិភាវោ ទស្សិតោ ហោតិ។ អនុលោមតោ បន "សោមនស្សជាតា"តិ ឥមិនា សោមនស្សសហគតភាវំ, សហសា-គ្គហណេន ញាណវិប្បយុត្តាសង្ខារិកភាវំ ទីបេតិ។ "បដិបត្តិ...បេ.... ទិស្វា"តិ ឯត្តាវតា បន សោមនស្សសហគតាទិភាវស្ស ការណំ វុត្តន្តិ។ **តេ**តិ តេ ញាតកា, តេ ពាលកាតិ វា អត្ថោ។ **"សោមនស្សហេតូនំ អភាវេ អាគម្មា"**តិ ឥទំ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ មជ្ឈត្តារម្មណំ តថារូបេ ចេតោភិសង្ខារាទយោបិ ហិ ឧបេក្ខាសហគតតាយ ការណមេវាតិ។ ចិត្តស្ស សោមនស្សាភាវេ បុគ្គលស្សបិ សោមនស្ស រហិតតា ហោតីតិ **"ចតូសុបិ...បេ.... ហោន្តី"**តិ បុគ្គលាធិដ្ឋានំ កត្វា វុត្តំ, សោមនស្សរហិតា ហោន្តិ បុញ្ញំ ករោន្តាតិ អធិប្បាយោ។ **"ឯវំ"**ន្តិអាទិ និគមនំ។

ឥមេសុ បន អដ្ឋសុ វិញ្ញាណេសុ សោមនស្សសហគតតោ ឧបេក្ខាសហគតំ ពលវតរំ, ញាណវិប្បយុត្តតោ ញាណសម្បយុត្តំ, សសង្ខារិកតោ អសង្ខារិកំ សទិសំ ពលវតរំ។ វិសទិសំ បន វេទនាញាណប្បយោគវសេន ពលវំ, ទុព្ពលញ្ច ហោតិ។ សោមនស្សសហគតតិហេតុកអសង្ខារិកតោ ហិ ឧបេក្ខាសហគតតិហេតុកសសង្ខារិកំ ពលវតរំ, ឧបេក្ខាសហគតទុហេតុកអសង្ខារិកតោ សោមនស្សសហគតតិហេតុកអសង្ខារិកំ ពលវតរំ។ ឥតិ ចតុត្ថចិត្តតោ តតិយចិត្តំ ពលវតរំ, តតោ អដ្ឋមចិត្តំ, តតោ សត្តមចិត្តំ, តតោ ទុតិយចិត្តំ, តតោ បឋមចិត្តំ, តតោ ឆដ្ឋចិត្តំ, តតោ បញ្ចមចិត្តន្តិ ឯវមិមេសំ ពលវពលវតរភាវោ វេទិតព្ពោ។

២៦. ឯវំ បាឡិយំ អាគតនយេន វេទនាញាណប្បយោគភេទតោ អដ្ឋវិធតំ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ អដ្ឋកថាយំ អាគតបុញ្ញកិរិយាទីនំ វសេនបិ បភេទំ ទស្សេតុំ **"ទស បុញ្ញក្រិយាទីន"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឆន្នំ អារម្មណានំ, ចតុន្នំ អធិបតីនំ, តិណ្ណំ កម្មានំ, ហីនាទិភេទស្ស ច សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនេវាហុ –

> "កមេន បុញ្ញវត្ថូហិ, គោចរាធិបតីហិ ច;
> កម្មហីនាទិតោ ចាបិ, គណេយ្យ នយកោវិទោ"តិ។

២៧. ឥទានិ តថាបវត្តមានស្ស តស្ស យោ យោ តេសំ តេសំ វសេន លព្ភមានោ គណនបរិច្ឆេទោ, តំ សម្បិណ្ឌិត្វា ទស្សេតុំ **"សត្តរស សហស្សានី"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថេវំ គណនា វេទិតព្ពា – ឥមានិ តាវ អដ្ឋ វិញ្ញាណានិ ទសន្នំ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនំ វសេន បវត្តនតោ បច្ចេកំ ទស ទសាតិ កត្វា អសីតិ ចិត្តានិ ហោន្តិ, តានិ ច ឆសុ អារម្មណេសុ បវត្តនតោ ឆគ្គុណិតានិ សាសីតិកានិ ចត្តារិ សតានិ ហោន្តិ, តានិ ចតុន្នំ អធិបតីនំ សហយោគវសេន ចតុគ្គុណិតានិ សហស្សំ, វីសាធិកានិ ច នវ សតានិ ហោន្តិ, តានិ ច កាយវចីមនោសង្ខាតានំ តិណ្ណំ កម្មានំ វសេន តិគុណិតានិ សសដ្ឋិសត្តសតាធិកានិ បញ្ច សហស្សានិ ហោន្តិ, តានិ ច ហីនមជ្ឈិម បណីតភេទតោ តិគុណិតានិ សាសីតិកទ្វិសតាធិកានិ សត្តរស សហស្សានិ ហោន្តីតិ។ ននុ ច ញាណវិប្បយុត្ត ចិត្តានំ វីមំសាធិបតិសហយោគាភាវតោ អធិបតិវសេន សហស្សំ, សាសីតិកានិ ច ឆ សតានិ ហោន្តីតិ តានិ កម្មាទីនំ វសេន សម្បិណ្ឌិតានិ វីសសតាធិកានិ បន្នរស សហស្សានិ ភវន្តីតិ? សច្ចមេតំ, សោតបតិតវសេន បន តំ អនាទិយិត្វា អធិបតិគណនា គហិតាតិ ន តស្ស វសេន គណនហានិ កតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ននុ ច "សវិបាកំ កុសល"ន្តិ វុត្តំ, តំ បន កថំ, កុហឹ, កឹ ផលតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **"តំ បនា"**តិអាទិ។ យស្មា តិហេតុកំ កុសលំ តិហេតុកំ វា ទុហេតុកំ វា បដិសន្ធឹ ទេតិ , នាហេតុកំ បដិសន្ធឹ ទេតិ។ យទា ច តិហេតុកំ បដិសន្ធឹ ជនេតិ, តទា បវត្តេ សោឡស វិបាកានិ អភិនិប្ផាទេតិ។ យទា ទ្វិហេតុកំ, តទា ទ្វាទស។ ទុ

ហេតុកំ បន ទុហេតុកមហេតុកញ្ច បដិសន្ធឹ ជនេតិ, ន តិហេតុកំ។ យទា ច ទុហេតុកំ ជនេតិ, តទា បវត្តិយំ ទ្វាទស។ យទា អហេតុកំ, តទា អដ្ឋ។ យេ បន អាគមនតោ វិបាកស្ស សង្ខារភេទមិច្ឆន្តិ, តេសំ មតេន តិហេតុកំ ទ្វាទស, ទស វា វិបច្ចតិ, ទុហេតុកំ ទស, អដ្ឋ វា, តស្មា វុត្តំ **"យថានរូប"**ន្តិ។ នានាវិធសម្បត្តិដ្ឋានភាវតោ សោភនា, គន្តព្ពតោ គតិ ចាតិ សុគតិ, កាមាវចរភវោវ សុគតិ កាមាវចរសុគតិ។ តស្សំ **កាមាវចរសុគតិយំ។ ភវភោគសម្បត្តិ**ន្តិ ឯត្ថ ច ភវតីតិ ភវោ, ឧបបត្តិភវសង្ខាតានំ វិបាកក្ខន្ធកដត្តារូបានមេតំ គហណំ, ភុញ្ជិតព្ពតោ ភោគោ, បវត្តិយំ បដិលភិតព្ពសម្បត្តិ, ភវោតិ វា បដិសន្ធិ, ភោគោ សេសវិបាកកដត្តារូបេហិ សហ បវត្តិយំ បដិលភិតព្ពា សម្បត្តិ, ភវោ ច ភោគោ ច ភវភោគោ, តេយេវ សម្បន្នភាវតោ សម្បត្តិ, តេសំ វា សម្បត្តិ ភវភោគសម្បត្តិ, តំ **អភិនិប្ផាទេតិ,** ជនកវសេន ច ឧបនិស្សយវសេន ច សាធេតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច ភវភោគសម្បត្តីនំ និរវសេសតោ លព្ភមានដ្ឋានំ សន្ធាយ "កាមាវចរសុគតិយ"ន្តិ វុត្តំ។ សហេតុកវិបាកវជ្ជំ បន បវត្តិវិបាកកដត្តារូបសភាវំ ភវសម្បត្តឹ, ឯកច្ចភោគសម្បត្តិញ្ច, ភោគសម្បទមេវ វា អវិសេសេន សុគតិយំ ទុគ្គតិយម្បិ អភិនិប្ផាទេតិយេវ។ នាគសុបណ្ណាទីនម្បិ ហិស្ស ទេវសម្បត្តិសទិសំ មនុញ្ញំ ភោគជាតំ, តព្ពិសយានិ ច វិបាកចិត្តានិ, សុវណ្ណតាសុស្សរតាទិ ច តំ សព្ពំ កាមាវចរកុសលស្សេវ ផលំ។ ន ហិ អកុសលស្ស ឥដ្ឋផលំ អត្ថិ។ វុត្តញ្ហេតំ – "អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ, យំ អកុសលស្ស កម្មស្ស ឥដ្ឋោ កន្តោ វិបាកោ សំវិជ្ជេតី"តិ។

កាមាវចរកុសលវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

រូបាវចរកុសលវណ្ណនា

ឥទានិ យស្មា កាមាវចរកុសលានន្តរំ ឧទ្ទិដ្ឋស្ស រូបាវចរកុសលស្ស និទ្ទេសាវកាសោ អនុប្បត្តោ, តស្មា តំ ទស្សេតុំ **"ឥតរេសូ"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឥតរេសូ**តិ យថាវុត្តកាមាវចរកុសលតោ ឥតរេសុ, រូបាវចរាទីសូតិ អត្ថោ។ **សវត្ថុកតោ ឯកវិធំ** ឯកន្តេន វត្ថុសន្និស្សិតត្តា ។ ន ហិ អរូបធាតុយំ រូបាវចរធម្មា លព្ភន្តិ រូបវិរាគភាវនាយ និព្ពត្តត្តា បុន រូបាវចរជ្ឈានសមាបត្តិយា អភាវតោ។

ហីនមជ្ឈិមបណីតភេទតោតិ ឯត្ថ បុព្ពេ វិយ អធិបតីនំ ហីនាទិភាវេហិ ឈានស្ស ហីនាទិភាវោ យោជេតព្ពោ។ អថ វា បដិលទ្ធមត្តមនាសេវិតំ **ហីនំ** បរិទុព្ពលភាវតោ, នាតិសុភាវិតំ អបរិបុណ្ណវសិភាវំ **មជ្ឈិមំ,** អតិវិយ សុភាវិតំ បន សព្ពសោ បរិបុណ្ណវសិភាវំ **បណីតំ**។ តថា ឧឡារបុញ្ញផលកាមតាវសេន បវត្តិតំ **ហីនំ,** លោកិយាភិញ្ញត្ថាយ បវត្តិតំ **មជ្ឈិមំ,** វិវេកកាមតាយ អរិយភាវេ ឋិតេន បវត្តិតំ **បណីតំ**។ អត្តហិតាយ វា បវត្តិតំ **ហីនំ,** កេវលំ អលោភជ្ឈាសយេន បវត្តិតំ **មជ្ឈិមំ,** បរហិតាយ បវត្តិតំ **បណីតំ**។ វដ្ដជ្ឈាសយេន វា បវត្តិតំ **ហីនំ,** វិវេកជ្ឈាសយេន បវត្តិតំ **មជ្ឈិមំ,** វិវដ្ដជ្ឈាសយេន លោកុត្តរបាទកត្ថំ បវត្តិតំ **បណីតំ**។

បដិបទាទិភេទតោតិ ទុក្ខបដិបទាទន្ធាភិញ្ញាទីនំ បដិបទាភិញ្ញានំ ភេទេន។ បដិបទាវចនេនេវ វា តទវិនាភាវតោ អភិញ្ញាបិ លព្ភតិ។ តថា ហេត្ថ បដិបទាចតុក្កន្តិ វោហរន្តីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន អធិបតិអាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ, តស្មា **បដិបទាទិភេទតោ**តិ បដិបទាភេទតោ, អធិបតិភេទតោ, អារម្មណភេទតោ, ហានភាគិយាទិភេទតោតិ អត្ថោ។ តត្ថ បដិបទាភេទតោ តាវ ទុក្ខបដិបទំ ទន្ធាភិញ្ញំ, ទុក្ខបដិបទំ ខិប្បាភិញ្ញំ, សុខបដិបទំ ទន្ធាភិញ្ញំ, សុខបដិបទំ ខិប្បាភិញ្ញន្តិ ឯវំ ចតុព្ពិធំ ហោតិ។ តត្ថ ទុក្ខា បដិបទា អស្សាតិ **ទុក្ខបដិបទំ**។ ទន្ធា អភិញ្ញា អស្សាតិ **ទន្ធាភិញ្ញំ**។ ឯស នយោ **"ទុក្ខបដិបទំ ខិប្បាភិញ្ញ"**ន្តិអាទីសុបិ។

តត្ថ អប្បហីននីវរណស្ស, អវិក្ខម្ភិតឈាននិកន្តិកស្ស ច ញាណកិច្ចស្ស អបរិព្យត្តតាយ បរិនិដ្ឋិតសកលបុព្ពកិច្ចស្ស "បថវី បថវី"តិ វា "អាបោ អាបោ"តិ វា ឯវំ បវត្តបឋមសមន្នាហារតោ បដ្ឋាយ យាវ តស្ស តស្ស ឈានស្ស ឧបចារុប្បត្តិយា នីវរណប្បហានំ, និកន្តិវិក្ខម្ភនញ្ច ហោតិ, តាវ បវត្តា បុព្ពភាគភាវនា **បដិបទា** នាម "បដិបជ្ជតិ ឈានំ ឯតាយា"តិ កត្វា។ បហីននីវរណស្ស, បន វិក្ខម្ភិតឈាននិកន្តិកស្ស ច ញាណកិច្ចស្ស បរិព្យត្តភាវតោ ឧបចារជ្ឈានំ អាទឹ កត្វា យាវ អប្បនាយ ឧប្បត្តិ, តាវ បវត្តា បញ្ញា បុព្ពភាគបញ្ញាយ វិសិដ្ឋភាវតោ **អភិញ្ញា** នាម, តស្មា យោ អាទិតោ កិលេសេ ឈាននិកន្តិញ្ច វិក្ខម្ភេន្តោ ទុក្ខេន សសង្ខារេន សប្បយោគេន កិលមន្តោ វិក្ខម្ភេតិ, វិក្ខម្ភិតកិលេសឈាននិកន្តិ ច អប្បនាបរិវាសំ វសន្តោ ចិរេន អង្គបាតុភាវំ បាបុណាតិ, តស្ស ទុក្ខបដិបទំ, ទន្ធាភិញ្ញញ្ច ឈានំ ហោតិ។ យោ បន សសង្ខារេន កិលេសាទិកេ វិក្ខម្ភេត្វា ន ចិរេន អង្គបាតុភាវំ បាបុណាតិ, តស្ស ទុក្ខបដិបទំ, ខិប្បាភិញ្ញញ្ច។ យោ កិលេសាទិកេ វិក្ខម្ភេន្តោ សុខេន អកិលមន្តោ វិក្ខម្ភេតិ, អប្បនាបរិវាសំ បន ចិរាយតិ, តស្ស សុខបដិបទំ, ទន្ធាភិញ្ញំ។ យោ បន សុខេនេវ កិលេសាទិកេ វិក្ខម្ភេត្វា សីឃមេវ អប្បនំ បាបុណាតិ, តស្ស សុខបដិបទំ, ខិប្បាភិញ្ញន្តិ វេទិតព្ពំ។

សោ បនាយំ បដិបទាភិញ្ញានំ ភេទោ កិលេសិន្ទ្រិយាធិការវសេន វេទិតព្ពោ។ យស្ស ហិ រាគាទយោ កិលេសា តិព្ពា ហោន្តិ, សទ្ធាបញ្ចមកានិ ច ឥន្ទ្រិយានិ មុទូនិ។ យោ ច សមថវិបស្សនាសុ អកតាធិការោ, តស្ស ប វត្តឈានំ ទុក្ខបដិបទំ, ទន្ធាភិញ្ញញ្ច ហោតិ។ តស្ស ហិ កិលេសសមុទាចារតិព្ពតាយ នីវរណវិក្ខម្ភនស្ស កិច្ឆេន កសិរេន សមិជ្ឈនតោ បដិបទា ទុក្ខា អសុខា, តស្សេវ សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ មុទុតាយ អភិញ្ញាបិ ទន្ធា មន្ទា អសីឃប្បវត្តិនី ហោតិ។ ភវន្តរេ វា សមថេ អកតាធិការត្តា បដិបទា ទុក្ខា, វិបស្សនាយ អកតាធិការត្តា អភិញ្ញាបិ ទន្ធា។ យោ បន វុត្តវិបរីតោ ហោតិ, តស្ស កិលេសានំ អតិព្ពសមុទាចារតាយ, ឥន្ទ្រិយានញ្ច តិខិណតាយ សមថវិបស្សនាសុ កតាធិការតាយ យថាក្កមំ សុខបដិបទា, ខិប្បាភិញ្ញា ច ហោតិ។ ភវន្តរេ កតបរិចយស្ស ហិ យថា បគុណំ កត្វា វិស្សជ្ជិតគន្ថោ អប្បមត្តកេន បយោគេន សុប្បវត្តិ វាចុគ្គតោ ច ហោតិ, ឯវំ ភាវនា អប្បកសិរេនេវ ឥជ្ឈតីតិ។ ស្វាយំ អកតោ, កតោ ច អធិការោ សមថនិស្សិតោ បដិបទាយំ វុត្តោ សមាធិប្បធានត្តា បដិបទាយ។ វិបស្សនានិស្សិតោ អភិញ្ញាយ ញាណប្បធានត្តា អប្បនាយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

យោ បន តិព្ពកិលេសោ តិក្ខិន្ទ្រិយោ វិបស្សនាយមេវ វា កតាធិការោ ហោតិ, តស្ស វុត្តនយេន ទុក្ខា បដិបទា, ខិប្បា បន អភិញ្ញា ហោតិ, តព្ពិបរីតស្ស សុខបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញាតិ។ តស្មា កិលេសានំ តិព្ពមន្ទភាវតោ, ឥន្ទ្រិយានំ តិខិណមុទុភាវតោ, បុព្ពបរិចយស្ស ច សម្ភាវាសម្ភាវវសេនាតិ ឯវំ កិលេសិន្ទ្រិយាធិការវសេន ឥមាសំ ភេទោ វេទិតព្ពោ។

អបិច យានិ បរតោ សប្បាយាសប្បាយានិ, បលិពោធុបច្ឆេទាទីនិ បុព្ពកិច្ចានិ, អប្បនាកោសល្លានិ ច អាគមិស្សន្តិ, តេសុ យោ ឧបចារាធិគមតោ បុព្ពេ, បច្ឆា ច អសប្បាយសេវី ហោតិ, តស្ស ទុក្ខា បដិបទា, ទន្ធា ច អភិញ្ញា ហោតិ។ ឧភយត្ថ សប្បាយសេវិនោ សុខា បដិបទា, ខិប្បា ច អភិញ្ញា។ យោ បន តតោ បុព្ពភាគេ អ សប្បាយំ សេវិត្វា អបរភាគេ សប្បាយសេវី ហោតិ, តស្ស ទុក្ខា បដិបទា, ខិប្បា អភិញ្ញា។ តព្ពិបរីតស្ស សុខា បដិបទា, ទន្ធា អភិញ្ញា ច វេទិតព្ពា។

តថា បលិពោធុបច្ឆេទាទិបុព្ពកិច្ចំ អសម្បាទេត្វា ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស សបរិបន្ថតាយ ទុក្ខា បដិបទា, វិបរិយាយេន អបរិបន្ថតាយ សុខា។ អប្បនាកោសល្លានិ អសម្បាទេន្តស្ស ញាណស្ស អវិសទតាយ ទន្ធា អភិញ្ញា ហោតិ, សម្បាទេន្តស្ស វិបរិយាយតោ ខិប្បា អភិញ្ញាតិ។ កិញ្ច – តណ្ហាវិជ្ជាតិភវនវសេន ឯតាសំ ភេទោ វេទិតព្ពោ។ តណ្ហាភិភូតស្ស ហិ ទុក្ខា បដិបទា ហោតិ តស្សា សមាធិស្ស ឧជុបដិបក្ខត្តា សមថបដិបទាយ បរិបន្ថកភាវតោ, អនភិភូតស្ស តទភាវតោ សុខា។ អវិជ្ជាភិភូតស្ស ច តស្សា បញ្ញាយ ឧជុបដិបក្ខភាវតោ ទន្ធា អភិញ្ញា, ឥតរស្ស ខិប្បា អភិញ្ញាតិ។ សោ បនាយំ បដិបទាភេទោ កេវលំ សមថភាវនាវសេន បដិលទ្ធជ្ឈានស្ស, មគ្គាធិគមវសេន បដិលទ្ធជ្ឈានស្ស បន នត្ថិ ទុក្ខបដិបទាទិភេទោ។ កេចិ បន មគ្គវសេនេវ តស្ស បដិបទាទិភេទំ វណ្ណេន្តិ "មគ្គស្ស ហិ ទុក្ខបដិបទាទិភាវេ តស្មិំ ទុក្ខបដិបទាទិក"ន្តិ។

អធិបតិភេទាទីសុ បន ឆន្ទាធិបតេយ្យំ ចិត្តាធិបតេយ្យំ វីរិយាធិបតេយ្យំ វីមំសាធិបតេយ្យន្តិ ឯវំ អធិបតិភេទតោ, បរិត្តំ បរិត្តារម្មណំ, បរិត្តំ អប្បមាណារម្មណំ, អប្បមាណំ បរិត្តារម្មណំ , អប្បមាណំ អប្បមាណារម្មណន្តិ ឯវំ អារម្មណភេទតោ, ហានភាគិយំ ឋិតិភាគិយំ វិសេសភាគិយំ និព្ពេធភាគិយន្តិ ឯវំ ហានភាគិយាទិភេទតោ ច ចតុព្ពិធតា វេទិតព្ពា។ តត្ថ "ឆន្ទវតោ ចេ ឈានំ និព្ពត្តិស្សតិ, មយ្ហម្បិ និព្ពត្តិស្សតី"តិ ឯវំ ឆន្ទំ ធុរំ កត្វា ឧប្បន្នំ **ឆន្ទាធិបតេយ្យំ**។ ឯស នយោ **"ចិត្តាធិបតេយ្យា"**ទីសុបិ។ អប្បគុណំ បន ឧបរិឈានស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ អសក្កោន្តំ **បរិត្តំ**, សុប្បសរាវមត្តេសុ អវឌ្ឍិតារម្មណេសុ និព្ពត្តំ **បរិត្តារម្មណំ**។ វុត្តបដិបក្ខតោ បន យថាក្កមំ **អប្បមាណារម្មណា**ទីនិ វេទិតព្ពានិ។ ហានភាគិយាទិវិសេសំ សយមេវ វក្ខតិ។

ឈានង្គយោគភេទតោតិ កត្ថចិ បញ្ច ឈានង្គានិ, កត្ថចិ ចត្តារិ, កត្ថចិ តីណិ, កត្ថចិ ទ្វេ , កត្ថចិ អបរានិ ទ្វេតិ ឯវំ ឈានង្គានំ សម្បយោគភេទតោ។ ននុ ចេត្ថ កាមាវចរកុសលេ វិយ សង្ខារភេទោ កស្មា ន គហិតោ។ ឥទម្បិ ហិ កេវលំ សមថានុយោគវសេន បដិលទ្ធំ សសង្ខារំ, មគ្គាធិគមវសេន បដិលទ្ធមសង្ខារំ, តស្មា "ឈានង្គសង្ខារយោគភេទតោ ទសវិធ"ន្តិ វត្តព្ពន្តិ? នយិទមេវំ, មគ្គាធិគមវសេន សត្តិតោ បដិលទ្ធស្សាបិ អបរភាគេ បរិកម្មវសេនេវ ឧប្បជ្ជនតោ, តស្មា សព្ពស្សបិ ឈានស្ស បរិកម្មសង្ខាតបុព្ពាភិសង្ខារេន វិនា កេវលំ អធិការវសេន អនុប្បជ្ជនតោ "អសង្ខារ"ន្តិបិ វត្តុំ ន សក្កា, អធិការេន ច វិនា កេវលំ បរិកម្មាភិសង្ខារេនេវ អនុប្បជ្ជនតោ "សសង្ខារ"ន្តិបិ វត្តុំ ន សក្កាតិ ឈានង្គយោគភេទតោ បញ្ចវិធតា ច វុត្តាតិ។

កាមច្ឆន្ទោ ព្យាបាទោ ថិនមិទ្ធំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ វិចិកិច្ឆាតិ ឥមានិ បញ្ច នីវរណានិ វិប្បហីនានិ ឯតស្សាតិ **កាមច្ឆន្ទ…បេ…. វិប្បហីនំ**។ "អត្យាហិតោ"តិ ឯត្ថ អាហិត-សទ្ទស្ស វិយ វិប្បហីន-សទ្ទស្សេត្ថ បរវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ កាមច្ឆន្ទាទីហិ វា វិប្បហីនំ វិសំយុត្តំ តេសំ បហាយកភាវេនាតិ **កាមច្ឆន្ទ…បេ…. វិប្បហីនំ**។ តត្ថ កាមេតីតិ

កាមោ, ឆន្ទនដ្ឋេន ឆន្ទោ ចាតិ កាមច្ឆន្ទោ, ពហលកាមរាគស្សេតំ អធិវចនំ។ ព្យាបាទាទីនមត្ថំ វក្ខតិ។ យស្មា កាមច្ឆន្ទាទីសុ អប្បហីនេសុ ឈានំ នុប្បជ្ជតិ, តស្មា តានិស្ស បហានង្គានីតិ វេទិតព្ពានិ។ ននុ អញ្ញេបិ អកុសលា ធម្មា តមិនា ឈានេន បហីយន្តិ, អថ កស្មា បញ្ចេវ បហានង្គវសេន វុត្តានីតិ? វិសេសេន ឈានន្ត រាយករត្តា។ កាមច្ឆន្ទវសេន ហិ នានាវិសយបលោភិតំ ចិត្តំ ន ឯកត្តារម្មណេ សមាធិយតិ។ កាមច្ឆន្ទាភិភូតំ វា នានាវិសយសមុបព្ហូឡ្ហាយ កាមធាតុយា បហានបដិបទំ ន បដិបជ្ជតិ, ព្យាបាទេន ច អារម្មណេ បដិហញ្ញ មានំ ន សមាហិតំ បវត្តតិ, ថិនមិទ្ធាភិភូតំ អកម្មញ្ញំ ហោតិ, ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចបរេតំ អវូបសន្តមេវ ហុត្វា បរិព្ភមតិ, វិចិកិច្ឆាឧបហតំ ឈានាធិគមបដិបទំ នារោហតិ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ នុ ខោ, ន នុ ខោ, បថវី បថវី”តិអាទិនា ប វត្តមនសិការេន “ឈានំ សិយា នុ ខោ, ន នុ ខោ”តិអាទិនា វិចិកិច្ឆន្តស្ស ឈានាធិគមបដិបទាយ អសំសិជ្ឈនតោ។ យតោ វក្ខតិ –

> “ភាគី អស្សមហំ អទ្ធា, តមាយ បដិបត្តិយា;
> បវិវេកសុខស្សាតិ, កត្វា ឧស្សាហមុត្តម”ន្តិ។

តស្មា សមាធិអាទីនំ ឧជុវិបច្ចនីកភាវេន វិសេសេន ឈានាធិគមស្ស អន្តរាយករណតោ ឯតានេវ បហានង្គានីតិ វុត្តានិ។ ហោតិ ចេត្ថ –

> “បច្ចនីកា យតោ បញ្ច, សមាធាទីនមេត្ថ ហិ;
> ឈានន្តរាយិកា តស្មា, បហានង្គេ និយាមិតា”តិ។

ឯវមិទំ បហានង្គវសេន ទស្សេត្វា ឥទានិ សម្បយោគង្គវសេន ទស្សេតុំ “**វិតក្ក…បេ… សម្បយុត្ត**”ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ វិតក្កាទយោ វចនត្ថលក្ខណាទិវសេន ឧបរិ អាគមិស្សន្តិ។ យស្មា បន ឥមេសុ ឧប្បន្នេសុ ឈានំ ឧប្បន្នំ នាម ហោតិ, តេនស្ស ឥមានិ សម្បយោគង្គានីតិ វេទិតព្ពានិ, តស្មា ន ឯតេហិ សមន្នាគតំ អញ្ញទេវ ឈានំ នាម អត្ថីតិ គហេតព្ពំ។ យថា បន នេមិអាទិអង្គសមុទាយេ រថាទិវោហារោ ហោតិ, ឯវំ ឈានង្គសមុទាយេ ឈានវោហារោ។ វុត្តម្បិ ហេតំ **វិភង្គេ** “ឈានន្តិ វិតក្កោ វិចារោ បីតិ សុខំ ចិត្តស្សេកគ្គតា”តិ (វិភ. ៥៦៨)។ កស្មា បន អញ្ញេសុបិ ផស្សាទីសុ សម្បយុត្តធម្មេសុ វិជ្ជមានេសុ ឥមានិយេវ បញ្ច ឈានង្គវសេន វុត្តានីតិ? វុច្ចតេ – ឧបនិជ្ឈានកិច្ចវន្តតាយ, កាមច្ឆន្ទាទីនំ ឧជុបដិបក្ខភាវតោ ច។ វិតក្កោ ហិ អារម្មណេ ចិត្តំ អភិនិរោបេតិ, វិចារោ អនុពន្ធតិ។ ឯវំ ឈានាធិគមស្ស វិសេសបច្ចយភូតេហិ តេហិ អវិក្ខេបាយ សមាទហិតបយោគស្ស ចេតសោ បយោគសម្បត្តិសមុដ្ឋានា បីតិ បីណនំ, សុខញ្ច ឧបព្រូហនំ ករោតិ។ អថ នំ សសម្បយុត្តធម្មំ ឯតេហិ អភិនិរោបនានុពន្ធនបីណនឧបព្រូហនេហិ អនុគ្គហិតា ឯកគ្គតា សមាធានកិច្ចេន អត្តានំ អនុវត្តាបេន្តី ឯកត្តារម្មណេ សមំ, សម្មា ច អាធិយតិ, ឥន្ទ្រិយសមតាវសេន សមំ, បដិបក្ខធម្មានំ ទូរីភាវេន លីនុទ្ធច្ចាភាវេន សម្មា ច ឋបេតីតិ ឯវមេតេសមេវ ឧបនិជ្ឈានកិច្ចំ អាវេណិកំ។ កាមច្ឆន្ទាទិបដិបក្ខភាវេន បន សយមេវ វក្ខតិ។ ឯវំ ឧបនិជ្ឈានកិច្ចវន្តតាយ, កាមច្ឆន្ទាទីនំ ឧជុបដិបក្ខភាវតោ ច ឥមេយេវ បញ្ច ឈានង្គភាវេន វវត្ថិតាតិ។ យថាហុ –

> “ឧបនិជ្ឈានកិច្ចត្តា, កាមាទិបដិបក្ខតោ;
> សន្តេសុបិ ច អញ្ញេសុ, បញ្ចេវ ឈានសញ្ញិតា”តិ។

ទេសនាក្កមតោ, មហគ្គតធម្មេសុ បឋមំ អធិគន្តព្ពតោ ច **បឋមំ**, បឋមំ សមាបជ្ជិតព្ពន្តិបិ **បឋម**ន្តិ វទន្តិ។ តំ បន ន ឯកន្តលក្ខណំ ឈានបដិលោមាទិវសេន សមាបជ្ជនេ អសម្ភវតោ។

បុរិមបច្ឆិមចិត្តេសុ ឧប្បជ្ជមានស្សាបិ អប្បនាក្ខណេ អនុប្បជ្ជនតោ វិតក្កោ វិប្បហីនោ ឯតស្ស, តតោ វា ឯតំ វិប្បហីនន្តិ **វិតក្កវិប្បហីនំ**។ ភាវនាយ ហិ បហីនត្តា វិតក្កោ ឈានក្ខណេ នុប្បជ្ជតិ។ អសំកិលិដ្ឋសភាវត្តា បន ឧបចារភាវនាយ ច តំ បហាតុំ អសមត្ថភាវតោ បុរិមភាគេ, បច្ឆាភាគេ ច អបច្ចនីកចិត្តប្បវត្តិតោ ឧប្បជ្ជតិយេវាតិ។

ននុ ច “អសំកិលិដ្ឋសភាវត្តា”តិ វុត្តំ, អថ កថំ ឈានេន ឯស បហីយតិ? ន ហិ កុសលេហិ អសំកិលិដ្ឋធម្មស្ស បហានំ អត្ថិ រាគាទិសំកិលិដ្ឋានំ បាបធម្មានមេតស្ស ឧជុបដិបក្ខភាវតោតិ? វុច្ចតេ – អសំកិលិដ្ឋសភាវស្សាបិ ឯតស្ស ឱឡារិកតាយ ទុព្ពលភាវតោ ឈានក្ខណេ អនុប្បត្តិសភាវាបាទនត្ថំ តត្ថ និកន្តិវិក្ខម្ភនវសេន ទុតិយជ្ឈានភាវនា ហោតីតិ តស្សា ពលេន តំ ឈានក្ខណេ អនុប្បជ្ជន្តំ និកន្តិវិក្ខម្ភនវសេន វា វិក្ខម្ភិតំ បហីនំ នាម ហោតិ។ យទិ ឯវំ ឧបចារេនបិ និកន្តិ វិក្ខម្ភិយតីតិ តត្ថបិស្ស

បហានំ សិយា, យថា បឋមជ្ឈានស្ស ឧបចារេ នីវរណានីតិ? នយិទមេវំ, នីវរណប្បហានស្ស វិយ វិតក្ការម្មណិកនិកន្តិ វិក្ខម្ភនស្ស ឧបចារេន សាតិសយំ អនិប្ផជ្ជនតោ។ សាតិសយញ្ហិ តត្ថ និកន្តិប្បហានំ អប្បនាយ ឯវ ហោតិ, តស្មា យទវោចុម្ហា "ឧបចារភាវនាយ ច តំ បហាតុំ អសមត្ថភាវតោ"តិ, តំ សុដ្ឋុ ឧបបរិក្ខិត្វា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ "**វិចារវិប្បហីន**"ន្តិអាទីសុបិ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ទុតិយជ្ឈានេយេវ បហីនស្ស វិតក្កស្ស ឥធ អប្បវត្តិមត្តទស្សនត្ថំ "**វិតក្កវិចារវិប្បហីន**"ន្តិ វិតក្ក-គ្គហណំ កតំ។ ឯវំ "**វិតក្កវិចារបីតិវិប្បហីន**"ន្តិអាទីសុបិ។

យថាសម្ភវន្តិ បថវីកសិណាទីសុ យំ យំ អារម្មណំ យស្ស យស្ស សម្ភវតិ, តទនតិក្កមតោ។ កសិណានាបានេសុ ហិ បញ្ចេវ ឈានានិ បវត្តន្តិ, អសុភកាយគតាសតីសុ បឋមជ្ឈានំ, អនុបេក្ខាព្រហ្មវិហារេសុ បញ្ចមជ្ឈានវជ្ជានិ, ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារេ បញ្ចមជ្ឈានន្តិ។

បថវីកសិណាទីសូតិ ឯត្ថ **អាទិ**-គ្គហណេន កេវលំ អាលោកសិណាទីនមេវ, អថ ខោ អសុភាទីនម្បិ អប្បនាវហកម្មដ្ឋានានំ សង្គហោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច អភិភាយតនវិមោក្ខឈានានិ បវត្តាការមត្តតោ ភិន្នានិ, អារម្មណតោ បន កសិណាយតនានេវ ហោន្តីតិ កសិណាយតនឈានេហេវ តានិ សង្គហិតានិ។ "**យថាសម្ភវំ... បេ.... អនេកវិធ**"ន្តិ វា វចនេន រូបាវចរជ្ឈានេ សព្ពោបិ លព្ភមានកភេទោ សង្គហិតោតិ អភិភាយតនវិមោក្ខឈានានិ វិសុំ ន វុត្តានិ, តានិ បន សរូបតោ ឯវំ វេទិតព្ពានិ។

តត្ថ ញាណុត្តរស្ស យោគាវចរស្ស បថវីកសិណាទិអារម្មណំ អភិភវិត្វា "ន មេត្ថ អប្បនានិព្ពត្តនេ ភារោ"តិ បដិបន្នស្ស និមិត្តុប្បត្តិតោ ឧទ្ធំ ទុតិយតតិយវីថិយំ, ចតុត្ថបញ្ចមវីថិយំ វា បដិលទ្ធំ ឈានំ **អភិភាយតនំ** នាម។ តញ្ហិ អារម្មណំ អភិភវតីតិ អភិភូ, យោគិនោ សុខវិសេសានំ អធិដ្ឋានតាយ, មនាយតនធម្មាយតនបរិយាបន្នតាយ វា អាយតនន្តិ អភិភាយតនំ, អភិភវិតព្ពំ វា អភិភូ, អាលម្ពណំ, តំ អាយតនមស្សាតិ អភិភាយតនំ។ អថ វា អាលម្ពណាភិភវនតោយេវ អភិភូ, បរិកម្មំ, ញាណំ វា, តំ អាយតនំ ការណមស្សាតិ អភិភាយតនំ។ បរិកម្មំ, ញាណំ វា អាលម្ពណំ អភិភវិត្វា បវត្តមានំ ឧបចារុប្បត្តិតោ បញ្ចមវីថិមនតិក្កមិត្វា អប្បនំ និព្ពត្តេតិ។ បញ្ចមវីថិតោ បរំ និព្ពត្តំ បន អភិភវិតុកាមតាយ និព្ពត្តិតម្បិ អភិភាយតនំ នាម ន ហោតិ។ សាមញ្ញតតិយា បន កសិណាយតនមេវ ហោតិ។ ឥមមេវ ហិ សីឃតរប្បវត្តិំ សន្ធាយ **អដ្ឋកថាយំ** "តានិ អភិភវិត្វា សមាបជ្ជតិ, សហ និមិត្តុប្បាទេនេវេត្ថ អប្បនំ និព្ពត្តេតី"តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ២០៤) វុត្តំ។ ននុ ច អដ្ឋកថាយំ យថារុតវសេនេវ អត្ថោ កស្មា ន គយ្ហតិ។ "សហ និមិត្តុប្បាទេនេវា"តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ២០៤) ហិ វុត្តត្តា និមិត្តុប្បត្តិយា សហុប្បន្នំ ឈានមភិភាយតនន្តិ វិញ្ញាយតីតិ? នយិទមេវំ, និមិត្តុប្បាទេន សហ អប្បនាយ អសម្ភវតោ។ និមិត្តុប្បាទោតិ ហិ ឥធ បដិភាគនិមិត្តស្ស ឧប្បត្តិ តទារម្មណស្ស វា ឧបចារជ្ឈានស្ស, កឹ តាវ បដិភាគនិមិត្តុប្បត្តិយា សហ អប្បនាយ និព្ពត្តិ ឧបចារជ្ឈានេ អសតិ តស្សា អសម្ភវតោ, នាបិ ឧបចារជ្ឈានេន សហ ឯកវីថិយំ និព្ពត្តិ តស្សា ឧបចារភាវនាបពន្ធសេវិតព្ពភាវេន តទា អសម្ភវតោ, តស្មា នាតិចិរាយនប្បវត្តិទស្សនត្ថំ សមីបិម្ហិ សមីបការីយូបចារេន អដ្ឋកថាយំ តថា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ យទិ និមិត្តុប្បត្តិតោ នាតិចិរប្បវត្តមភិភាយតនំ, កថំ តស្ស ទន្ធាភិញ្ញាខិប្បាភិញ្ញាភេទោ បាឡិយំ វុត្តោតិ? វុច្ចតេ – ចតុត្ថបញ្ចមជវនវីថិយំ ឧប្បន្នំ ចិរកាលនិព្ពត្តិតាយ ទន្ធាភិញ្ញំ, ទុតិយតតិយវីថិយំ ឧប្បន្នំ តព្ពិបរីតលក្ខណតាយ ខិប្បាភិញ្ញន្តិ។ កេចិ បន "អភិភាយតនំ នាម វសិភាវប្បត្តមេវ, នេតរ"ន្តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ, វសិភាវប្បត្តិយា និមិត្តុប្បត្តិតោ ទូរតរភាវេន "សហ និមិត្តុប្បាទេនេវេត្ថ អប្បនំ និព្ពត្តេតី"តិ អដ្ឋកថាវចនេន សហ វិរុជ្ឈនតោ។

អបិច វសិភាវប្បត្តំ ឈានំ អភិភវនការណនិរបេក្ខំ វសិភាវពលេនេវ សក្កច្ចំ សមាបជ្ជិតុំ ន សក្កាតិ ន តំ អភិភាយតនំ នាម ហោតិ, តស្មា អប្បត្តវសិភាវា បឋមុប្បន្នាយេវ អភិភាយតនន្តិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។ យទិ ឯវំ កថំ "អប្បមាណំ បរិត្តារម្មណំ, អប្បមាណំ អប្បមាណារម្មណ"ន្តិ (ធ. ស. ២១២-២១៣) អភិភាយតនទេសនាយំ វុត្តំ។ វសិភាវប្បត្តញ្ហិ ឈានំ អប្បមាណន្តិ វុច្ចតិ។ តទញ្ច ឧប្បន្នមត្តត្តា បរិត្តមេវាតិ? នាយំ ទោសោ។ បឋមំ អភិភាយតនវសេន បដិលទ្ធជ្ឈានំ បច្ឆា វសិភាវប្បត្តម្បិ អភិភាយតននាមមេវ លភតីតិ វសិភាវប្បត្តមភិភាយតនំ អប្បមាណំ, ឥតរំ បរិត្តំ។

អថ វា វសិភាវប្បត្តំ អប្បមាណន្តិ ឧក្កំសគតិបរិក្កហវសេន វុច្ចតិ។ តំ បន យំ ពលវតរំ, តំ អប្បមាណន្តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ឧបលក្ខណំ កត្វា វទន្តិ។ ពលវភាវនិពទ្ធនំ អប្បមាណត្តំ។ ពលវភាវោ ច បឋមអប្បនាវារតោ បច្ឆិមបច្ឆិមអប្បនាវារានំ ពលវតាយ អវសិតាបត្តេបិ ឈានេ សម្ភវតីតិ ពលវន្តំ អប្បមាណំ, ឥតរំ បរិត្តន្តិ ឯវំ អវសិតាបត្តេបិ ឈានេ អប្បមាណាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អថ វា អប្បនាយ ពលវភាវោ នាម ឧបចារស្ស ពលវតាយ សតិ ហោតិ។ ឧបចារញ្ច តំ ពលវំ, យំ សហសា អប្បនំ ឧប្បាទេតុំ សក្កុណេយ្យ, តស្មា ខិប្បាភិញ្ញានំ

ទិន្នំ អភិភាយតនឈានានំ ឧបចារវីថិយា អនន្តរំ ទុតិយវីថិយំ ឧប្បន្នំ ឧបចារជ្ឈានស្ស ពលវតាយ សយម្បិ ពលវតរន្តិ អប្បមាណំ នាម ហោតិ។ ទុតិយវីថិមតិក្កមិត្វា តតិយវីថិយំ ឧប្បន្នំ តទិតរសភាវតាយ បរិត្តំ។ តថា ទន្ធាភិញ្ញានំ ចតុត្ថវីថិយំ ឧប្បន្នំ អប្បមាណំ។ បញ្ចមវីថិយំ ឧប្បន្នំ បរិត្តន្តិ។ អថ វា យត្ថ កត្ថចិ អប្បនាវីថិយំ បញ្ចមំ ឧប្បជ្ជនកអប្បនាតោ ចតុត្ថំ ឧប្បជ្ជមានាយ ពលវភាវោតិ តំវសេនាបេត្ថ បរិត្តអប្បមាណតា វេទិតព្ពា។

តំ បនេតំ គណនតោ អដ្ឋវិធំ ហោតិ។ យថាហ –

> “អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ, ‘តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមី’តិ ឯវំសញ្ញី ហោតិ។ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ។ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ អប្បមាណានិ។ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ, តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមិ។ នីលានិ នីលវណ្ណានិ នីលនិទស្សនានិ នីលនិភាសានិ, តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមិ។ បីតានិ បីតវណ្ណានិ បីតនិទស្សនានិ បីតនិភាសានិ។ លោហិតានិ លោហិតវណ្ណានិ លោហិតនិទស្សនានិ លោហិតនិភាសានិ។ ឱទាតានិ ឱទាតវណ្ណានិ ឱទាតនិទស្សនានិ ឱទាតនិភាសានិ, ‘តានិ អភិភុយ្យ ជានាមិ បស្សាមី’តិ ឯវំសញ្ញី ហោតី”តិ (ទី. និ. ២.១៧៣; ៣.៣៣៨; ម. និ. ២.២៤៩; អ. និ. ១.៤២៧-៤៣៤; ៨.៦៥)។

តត្ថ **អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី**តិ អលាភិតាយ វា អនត្ថិកតាយ វា អជ្ឈត្តេសុ កេសាទីសុ បរិកម្មអប្បនាសញ្ញាវិរហិតោ។ **ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតី**តិ ពហិទ្ធា អដ្ឋសុ កសិណេសុ, ចតូសុ ភូតកសិណេសុ ឯវ វា កតបរិកម្មតាយ បរិកម្មវសេន ចេវ អប្បនាវសេន ច តានិ ពហិទ្ធា អដ្ឋ, ចត្តារិ វា កសិណរូបានិ បស្សតិ។ **បរិត្តានី**តិ អមហន្តានិ។ **អភិភុយ្យា**តិ យថា មហគ្ឃសោ សម្បន្នគហណិកោ បុរិសោ កដច្ឆុមត្តំ ភត្តំ លភិត្វា “កឹ ឯត្ថ ភុញ្ជិតព្ពំ ភត្តំ អត្ថី”តិ សង្កឌ្ឍិត្វា សព្ពំ ឯកកពឡមេវ ករោតិ, ឯវមេវ ញាណុត្តរិកោ បុគ្គលោ វិសទញាណោ “កឹ ឯត្ថ បរិត្តកេ អារម្មណេ សមាបជ្ជិតព្ពំ អត្ថិ, នាយំ មម ភារោ”តិ តានិ រូបានិ បរិកម្មេន, ញាណេន វា អភិភវិត្វា សមាបជ្ជតិ។ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន សីឃំ អប្បនំ និព្ពត្តេតិ។ **“ជានាមិ បស្សាមី”**តិ ឥមិនា បនស្ស បុព្ពាភោគោ កថិតោ, តទាគមនតោ ច អន្តោសមាបត្តិយំ ចិត្តាភិសង្ខារោ។ ឥតរថា អនេន អាភោគមត្តេ កថិតេ តេន សាធិតព្ពំ ឈានំ ន វុត្តំ ហោតិ, អភិភាយតនទេសនាវាយំ ឈានវិសយាតិ។ **អាគមដ្ឋកថាសុ** បន សមាបត្តិតោ វុដ្ឋិតស្ស បុព្ពភាគភាវនាវសេន ឈានក្ខណេ បវត្តមភិភវនាការំ គហេត្វា បវត្តមាភោគំ សន្ធាយ –

> “ឥមិនា បនស្ស អាភោគោ កថិតោ។ សោ ច ខោ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋិតស្ស, ន អន្តោសមាបត្តិយ”ន្តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ២.២៤៩; អ. និ. អដ្ឋ. ៣.៨.៦៥) វុត្តំ។

ទុតិយេ **សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី**តិ បរិសុទ្ធាបរិសុទ្ធវណ្ណានិ។ បរិសុទ្ធានិ ហិ នីលាទីនិ សុវណ្ណានិ, អបរិសុទ្ធានិ ទុព្ពណ្ណានីតិ ឥធ អធិប្បេតានិ។

តតិយេ **អប្បមាណានី**តិ វុទ្ធិប្បមាណានិ វិបុលានិ ខលមណ្ឌលាទីនិ។ វឌ្ឍនវសេន បនេត្ថ អប្បមាណតា ន គហិតា កសិណវឌ្ឍនស្ស ឥធ អសម្ភវតោ។ កសិណស្ស ហិ ទ្វេ វឌ្ឍនភូមិយោ ឧបចារភូមិ, អប្បនាភូមិ វា។ តត្ថ ន តាវ ឥធ ឧបចារភូមិយំ វឌ្ឍនំ សម្ភវតិ។ និមិត្តុប្បត្តិយា សមកាលំ វិយ ឧប្បជ្ជមានេ ឈានេ កុតោ តស្ស ឱកាសោតិ, នាបិ អប្បនាភូមិយំ។ វឌ្ឍិតស្ស បឋមុប្បន្នឈានារម្មណតា ន យុជ្ជតិ, តស្មា សភាវមហន្តានេវ អាលម្ពណានិ ឥធ អប្បមាណានីតិ អធិប្បេតានិ។ កេចិ បន “វឌ្ឍិតវសេនេវ អប្បមាណានីតិ គហេត្វា បឋមំ អភិភវនិច្ឆាយ អភាវេន វឌ្ឍេត្វា បច្ឆា អភិភវនិច្ឆាយ សតិ អភិភវនាការេន បវត្តោ តស្មិំ អប្បនំ និព្ពត្តេតីតិ អប្បនំ បដិលភិត្វា វឌ្ឍិតនិមិត្តេសុ ឥទំ អភិភាយតនំ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ។

ចតុត្ថេ **អភិភុយ្យា**តិ អភិភវិត្វា។ យថា នាម សម្បន្នគហណិកោ មហគ្ឃសោ បុរិសោ ឯកំ ភត្តវឌ្ឍិតកំ លភិត្វា “‘អញ្ញោបិ ហោតុ, អញ្ញោបិ ហោតូ’តិ កឹ ឯស មយ្ហំ ករិស្សតី”តិ ន តំ មហន្តតោ បស្សតិ, ឯវមេវ ញាណុត្តរោ វិសទញាណោ បុគ្គលោ “‘កឹ ឯត្ថ សមាបជ្ជិតព្ពំ, នយិទំ អប្បមាណ’ន្តិ មយ្ហំ ចិត្តេកគ្គតាករណេ ភារោ”តិ អភិភវិត្វា សមាបជ្ជតិ។ វុត្តនយេនេវ អប្បនំ និព្ពត្តេតិ។

បញ្ចមេ **នីលានិ...បេ.... នីលនិភាសានី**តិ ឯតានិ បរិយាយនាមានីតិ តត្ថ **“នីលានី”**តិ សព្ពសង្គាហកវសេន វុត្តំ។ ឯត្តកេយេវ បន វុត្តេ តំយោគតោ តព្ពោហារេន គុណយុត្តេបិ បសង្គោ សិយាតិ តន្និវារណត្ថំ **“នីលវណ្ណានី”**តិ វណ្ណវសេន វុត្តំ។ ឯវម្បិ ហិ ពហុព្ពីហិវសេន គុណោបិ បសង្គោ ហោតីតិ **“នីលនិ

ទស្សនានី”តិ និទស្សនវសេន វុត្តំ ។ និទស្សិតព្ពញ្ហិ និទស្សនំ, ចក្ខុនា ទដ្ឋព្ពំ រូបំ។ តតោ សេតាទិនិវារណត្ថំ នីល-សទ្ទេន សហ សមាសោ កតោតិ អបញ្ញាយមានឆវិវានិ អសម្ភិន្នវណ្ណានិ ឯកនីលានេវ ហុត្វា ទិស្សមានានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ “**នីលនិភាសានី**”តិ ឥទំ បន ឱភាសវសេន វុត្តំ, នីលោភាសានិ នីលប្បភាយុត្តានីតិ អត្ថោ។ ឯតេន តេសំ សុវិសុទ្ធតំ ទស្សេតិ។ ‘**បីតានី**”តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អដ្ឋសុ ចេតេសុ បុរិមំ អភិភវនាកាវេន វណ្ណាភោគរហិតានិ អដ្ឋបិ កសិណានិ បរិត្តានិ អារម្មណំ កត្វា ឧប្បន្នំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តតិយំ តថា អប្បមាណានិ។ ទុតិយចតុត្ថានិយេវ ទ្វេ វណ្ណាភោគសហិតានិ អារព្ភ ឧប្បន្នំ, ន បន វណ្ណកសិណវសេន ឧប្បន្នំ តស្ស វិសុំ វត្តមានត្តា។

បញ្ចមាទីនិ បន តេសុ កតាធិការេ សន្ធាយ សុវិសុទ្ធវណ្ណវសេនេវ ទេសិតានិ។ ន ហិ តេសំ អភិភវនស្ស បរិត្តតា, អប្បមាណតា វា ការណំ, អថ ខោ សុវិសុទ្ធនីលាទិភាវោ។ តត្ថ ហិ តេ កតាធិការាតិ។ ននុ ច **អាគមដ្ឋកថាសុ** “សុវណ្ណានិ វា ហោន្តុ ទុព្ពណ្ណានិ វា, បរិត្តអប្បមាណវសេនេវ ឥមានិ អភិភាយតនានិ ទេសិតានី”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ២.២៤៩; អ. និ. អដ្ឋ. ៣.៨.៦៥) វុត្តន្តិ? សច្ចំ, តំ បន អាគមេ អភិភាយតនានំ អញ្ញថា អាគតត្តា វុត្តំ។ តត្ថ ហិ –

> “អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ, អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ, អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ, អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ (ទី. និ. ២.១៧៣; ៣.៣៣៨; ម. និ. ២.២៤៩; អ. និ. ១.៤២៧-៤៣៤; ៨.៦៥) –

ឯវំ ចត្តារិយេវ អភិភាយតនានិ អាគតានិ, តស្មា **តទដ្ឋកថាសុ** វណ្ណាភោគេ វិជ្ជមានេ អវិជ្ជមានេបិ បរិត្តអប្បមាណតាវសេនេវ ឥមេសំ ទេសិតភាវោ វុត្តោ។ បរិត្តអប្បមាណតា ហិ ឥមេសុ ចតូសុ អភិភវនស្ស ការណំ វណ្ណាភោគេ វិជ្ជមានេ អវិជ្ជមានេបីតិ។ ននុ ច សព្ពត្ថ “សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ វចនតោ វណ្ណាភោគសហិតានិយេវ តត្ថ គហិតានីតិ? តំ ន, វណ្ណាភោគរហិតានិ, សហិតានិ ច សព្ពានិ បរិត្តានិ ឯកតោ កត្វា “បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ វុត្តានិ, តថា “អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ។ យទិ ឯវំ កថំ វិសិដ្ឋានំ វណ្ណាភោគរហិតានំ, សហិតានញ្ច ឯកជ្ឈំ មនសិការោ, ន ឯកជ្ឈំ, វិសុំយេវ តេសំ មនសិការោ។ យទិ ឯវំ វិសុំ កថមេកត្តន្តិ? បរិត្តភាវសាមញ្ញតោ។ យទិ ឯវំ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណ-គ្គហណមតិរិច្ចតិ អវសិដ្ឋោតិ? នាតិរិច្ចតិ បរិយាយទេសនាភាវតោ។ អត្ថិ ហិ ឯស បរិយាយោ, យទិទំ វណ្ណាភោគជនិតាជនិតំ វិសេសំ អគ្គហេត្វា បរិត្តភាវសាមញ្ញេន ឯកត្តំ នេត្វា “បរិត្តានិ អភិភុយ្យា”តិ វត្វា បុន តទន្តោគធមេវ បភេទំ វិនេយ្យវសេន ទស្សេតុំ តានិ ច កទាចិ វណ្ណវសេន អាវជ្ជិតានិ ហោន្តិ, “សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ អភិភុយ្យា”តិ វត្តព្ពតាយ វណ្ណាភោគរហិតានិ, សហិតានិ ច វិសុំ មនសិ កត្វា ឧភយត្ថាបិ វណ្ណាភោគរហិតបរិត្តាភិភវនេ, តំសហិតបរិត្តាភិភវនេ ច បរិត្តាភិភវនសាមញ្ញំ គហេត្វា ឯកត្តំ កតន្តិ។ **អភិធម្មេ** បន និប្បរិយាយទេសនត្តា វណ្ណាភោគរហិតានិ, សហិតានិ ច វិសុំ វុត្តានិ។ អត្ថិ ហិ ឧភយត្ថាភិភវនវិសេសោតិ។ ហោតុ តាវ, ឯវំ សុត្តាភិធម្មបាឋវិសេសតោ អដ្ឋកថាយ បាឋភេទេ បន កោ អធិប្បាយោតិ? វុច្ចតេ – សុត្តន្តេ ហិ បឋមវិមោក្ខំ ទ្វេធា ភិន្ទិត្វា បឋមទុតិយអភិភាយតនានិ វុត្តានិ, បរិយាយទេសនត្តា វិមោក្ខានម្បិ អភិភវនបរិយាយោ វិជ្ជតីតិ “អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី”តិ អភិភាយតនទ្វយំ វុត្តំ។

តតិយចតុត្ថអភិភាយតនេសុ ទុតិយវិមោក្ខោ, វណ្ណាភិភាយតនេសុ តតិយវិមោក្ខោ ច អភិភវនប្បវត្តិតោ សង្គហិតោ, ឥធ បន និប្បរិយាយទេសនត្តា វិមោក្ខាភិភាយតនានិ អសង្ករតោ ទស្សេតុំ វិមោក្ខេ វជ្ជេត្វា អភិភាយតនានិ កថិតានិ។ សព្ពានិ ច វិមោក្ខកិច្ចានិ វិមោក្ខទេសនាយ វុត្តានិ, តទេតំ “អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី”តិ សុត្តេ អាគតស្ស អភិភាយតនទ្វយស្ស អភិធម្មេ អវចនតោ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីនញ្ច សព្ពវិមោក្ខកិច្ចសាធារណវចនភាវតោ វវត្ថានំ កតន្តិ វិញ្ញាយតិ។ អវស្សញ្ចេតំ ឯវំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, ន សម្បដិច្ឆន្តេហិ សុត្តាភិធម្មបាឋភេទេ អញ្ញំ ការណំ វត្តព្ពំ។ អថ កិមេត្ថ វត្តព្ពំ, ននុ អដ្ឋកថាយមេវ “កស្មា បន យថា សុត្តន្តេ ‘អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានី’តិអាទិ វុត្តំ, ឯវំ អវត្វា ឥធ ចតូសុបិ អភិភាយតនេសុ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញិតាវ វុត្តា”តិ វត្វា “អជ្ឈត្តរូបានំ អនភិភវនីយតោ”តិ ការណំ វុត្តន្តិ? ន តំ តស្ស ការណវចនំ, អថ ខោ កត្ថចិ “អជ្ឈត្តំ រូបានិ បស្សតី”តិ អវត្វា សព្ពត្ថ យំ វុត្តំ “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតី”តិ, តស្ស ច ការណវចនំ។ តេនេវ ហិ តត្ថ វា ឥធ វា “ពហិទ្ធា រូបានិយេវ អភិភវិតព្ពានី”តិ តត្ថេវ វុត្តំ, អនភិភវនីយតា ច អជ្ឈត្តរូបានំ ពហិទ្ធា រូបានិ វិយ អវិភូតត្តា។ ន ហិ សុដ្ឋុ វិភូតភាវមន្តរេន ញាណុត្តរានំ អារម្មណាភិភវនំ សម្ភវតីតិ។ ននុ ច អដ្ឋកថាយំ បាឋទ្វយវិសេសស្ស ទេសនាវិលាសោ ការណភាវេន វុត្តោតិ? សច្ចំ វុត្តោ, សោ ច យថាវុត្តវវត្ថានវសេនេវ វេទិតព្ពោ ។ ទេសនាវិលាសោ ហិ នាម វិនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ វិជ្ជមានស្សេវ បរិយាយស្ស វិភាវនំ, ន យស្ស កស្សចីតិ។ ឯវំ តាវ អភិភាយតនំ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ **វិមោក្ខោ**តិ បដិលទ្ធជ្ឈានស្ស ឈានំ សមាបជ្ជិតុកាមតាវសប្បវត្តជវនវីថិសមនន្តរមេវ បិតុអង្កេ វិស្សដ្ឋអង្គបច្ចង្គស្ស វិយ ទារកស្ស អារម្មណេ និរាសង្កមេវ ហុត្វា បឋមកប្បនា វិយ ច លហុំ អវុដ្ឋហិត្វា អន្តមសោ ចតុបញ្ចចិត្តក្ខណតោ អនោសក្កិត្វា អារម្មណេ អភិរតិវសេន បវត្តស្ស វសិភាវប្បត្តស្ស ឈានស្សេតំ អធិវចនំ។ តញ្ហិ កសិណាយតនវសេន វា អភិភាយតនវសេន វា ឧប្បន្នំ បច្ចនីកធម្មេហិ សុដ្ឋុ វិមុត្តត្តា, អារម្មណេ អធិមុត្តតាយ ច “វិមោក្ខោ”តិ វុច្ចតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ **អដ្ឋកថាយំ** –

“កេនដ្ឋេន បន វិមោក្ខោ វេទិតព្ពោតិ? អធិមុច្ចនដ្ឋេន។ កោ អយំ អធិមុច្ចនដ្ឋោ នាម? បច្ចនីកធម្មេហិ ច សុដ្ឋុ វិមុច្ចនដ្ឋោ, អារម្មណេ ច អភិរតិវសេន សុដ្ឋុ អធិមុច្ចនដ្ឋោ”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ២៤៨)។

យទិ វសិភាវប្បត្តមេវ វិមោក្ខោ, កថមស្ស អារម្មណចតុក្កេ បរិត្តតា **បាឡិយំ** វុត្តា។ អវសិតាបត្តញ្ហិ ឈានំ បរិត្តន្តិ វុច្ចតីតិ? នាយំ ទោសោ, បរិបុណ្ណវសិភាវប្បត្តំ សន្ធាយ អបរិបុណ្ណវសិភាវប្បត្តស្ស បរិត្តភាវេន តត្ថ អធិប្បេតត្តា, តស្មា វសិភាវប្បត្តមេវ ឈានំ វិមោក្ខោ នាម, ន ឥតរំ។ ឥតរំ បន យទិ កសិណាយតនវសេន ឧប្បន្នំ, កសិណាយតនំ។ អថ អភិភាយតនវសេន, អភិភាយតនមេវាតិ។ កេចិ បន “បឋមអប្បនាតោ បច្ឆិមបច្ឆិមាយ បដិបក្ខតោ សុដ្ឋុ វិមុត្តត្តា កសិណាយតនវសេន, អភិភាយតនវសេន ច ឧប្បន្នំ បឋមកប្បនំ ឋបេត្វា សេសំ វិមោក្ខោយេវា”តិ វទន្តិ។

តំ បនេតំ គណនតោ តិវិធំ។ យថាហ –

“រូបី រូបានិ បស្សតិ, អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ, សុភន្តេវ អធិមុត្តោ ហោតី”តិ (ទី. និ. ២.១៧៤; ៣.៣៣៩; បដិ. ម. ១.២០៩)។

តត្ថ **រូបី**តិ អជ្ឈត្តំ កេសាទីសុ ឧប្បាទិតំ រូបជ្ឈានំ រូបំ, តទស្ស អត្ថីតិ រូបី។ **រូបានិ បស្សតី**តិ ពហិទ្ធាបិ នីលកសិណាទិរូបានិ ឈានចក្ខុនា បស្សតិ។ ឥមិនា អជ្ឈត្តពហិទ្ធវត្ថុកេសុ កសិណេសុ ឈានបដិលាភោ ទស្សិតោ។ **អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី**តិ អជ្ឈត្តំ នរូបសញ្ញី, អត្តនោ កេសាទីសុ អនុប្បាទិតរូបាវចរជ្ឈានោតិ អត្ថោ។ ឥមិនា ពហិទ្ធា បរិកម្មំ កត្វា ពហិទ្ធាវ បដិលទ្ធជ្ឈានតា ទស្សិតា។ “**សុភ**”ន្តិ ឥមិនា សុវិសុទ្ធេសុ នីលាទីសុ វណ្ណកសិណេសុ ឈានានិ ទស្សិតានិ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ អន្តោអប្បនាយំ “សុភ”ន្តិ អាភោគោ នត្ថិ, យោ បន សុវិសុទ្ធំ សុភកសិណំ អារម្មណំ កត្វា វិហរតិ, សោ យស្មា “សុភ”ន្តិ អធិមុច្ចនវសេន បឋមជ្ឈានំ ឧបសម្បជ្ជិត្វា វិហរតិ, តថា ទុតិយាទីនិ, តស្មា ឯវំ ទេសនា កតាតិ។ **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** បន “ឥធ ភិក្ខុ មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.២១២) ព្រហ្មវិហារវសេន សុភវិមោក្ខោ វុត្តោ។ **ធម្មសង្គណិយំ** បន ព្រហ្មវិហារានំ វិសុំយេវ អាគតត្តា តំ នយំ បដិក្ខិបិត្វា សុនីលកាទិវសេនេវ សុភវិមោក្ខោ អដ្ឋកថាយំ អនុញ្ញាតោតិ ឥធាបិ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វណ្ណនំ កតន្តិ ឯវំ តាវ វិមោក្ខឈានំ វេទិតព្ពំ។

យថានុរូបន្តិ ហីនាទិអនុរូបំ។ បឋមជ្ឈានញ្ហិ ហីនំ កប្បស្ស តតិយភាគាយុកេ ព្រហ្មបារិសជ្ជេ ឧបបត្តិំ និប្ផាទេតិ, មជ្ឈិមំ ឧបឌ្ឍកប្បាយុកេ ព្រហ្មបុរោហិតេ, បណីតំ ឯកកប្បាយុកេ មហាព្រហ្មេ។ តថា ទុតិយជ្ឈានំ, តតិយជ្ឈានញ្ច ហីនំ ទ្វិកប្បាយុកេ បរិត្តាភេ, មជ្ឈិមំ ចតុកប្បាយុកេ អប្បមាណាភេ, បណីតំ អដ្ឋកប្បាយុកេ អាភស្សរេ។ ចតុត្ថជ្ឈានំ ហីនំ សោឡសកប្បាយុកេ បរិត្តាសុភេ, មជ្ឈិមំ ទ្វត្តឹសកប្បាយុកេ អប្បមាណសុភេ, បណីតំ ចតុសដ្ឋិកប្បាយុកេ សុភកិណ្ហេ។ បញ្ចមជ្ឈានំ បន តិវិធម្បិ បញ្ចកប្បសតាយុកេ វេហប្ផលេ ឧបបត្តិំ និប្ផាទេតិ, តទេវ តិត្ថិយេហិ សញ្ញាវិរាគវសេន ភាវិតំ បញ្ចកប្បសតាយុកេយេវ អសញ្ញសត្តេ។ អនាគាមីហិ បន បុថុជ្ជនាទិកាលេ បច្ឆាបិ ភាវិតំ សទ្ធាទិឥន្ទ្រិយាធិមុត្តតានុក្កមេន យថាក្កមំ សហស្សទ្វិសហស្សចតុសហស្សអដ្ឋសហស្សសោឡសសហស្សកប្បាយុកេសុ អវិហាអតប្បាសុទស្សាសុទស្សីអកនិដ្ឋនាមកេសុ បញ្ចសុទ្ធាវាសេសុ ឧបបត្តិំ និប្ផាទេតីតិ ឯវមេតំ យថានុរូបំ សោឡសរូបាវចរព្រហ្មលោកូបបត្តិនិប្ផាទកន្តិ អាហ “**យថានុរូបំ... បេ.... ហោតី**”តិ។

យស្មា បន រូបភវេបិ បវត្តិយំ លភិតព្ពា ឧបភោគសម្បត្តិ កាមាវចរស្សេវ ផលំ, តស្មា ឥធ “ភវភោគសម្បត្តិំ និប្ផាទេតី”តិ អវត្វា ឧបបត្តិនិប្ផាទនមេវ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច ទុតិយជ្ឈានភូមិំ ឧបាទាយ សព្ពត្ថ បរិបុណ្ណស្ស មហាកប្បស្ស វសេន បរិច្ឆេទោ ទដ្ឋព្ពោ, បឋមជ្ឈានភូមិយំ បន អសង្ខ្យេយ្យកប្បវសេន។ ន ហិ តត្ថ ឥតរវសេន បរិច្ឆេទោ សម្ភវតិ ឯកកប្បេបិ អវិនាសាភាវេន មហាកប្បស្ស ចតុត្ថភាគេយេវ តស្ស សណ្ឋហនតោ។

រូបាវចរកុសលវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អរូបាវចរកុសលវណ្ណនា

ឥទានិ អរូបាវចរកុសលស្ស និទ្ទេសវារកោ អនុប្បត្តោតិ តន្និទ្ទេសត្ថមាហ “**សេសេសុ បនា**”តិអាទិ។ អាកាសកសិណវជ្ជិតស្ស យស្ស កស្សចិ កសិណស្ស ឧគ្ឃាដនតោ លទ្ធមាកាសំ **កសិណុគ្ឃាដិមាកាសំ។ តត្ថ បវត្តំ វិញ្ញាណ**ន្តិ អាកាសានញ្ចាយតនមាហ។ តញ្ហិ ទុតិយារុប្បស្ស អារម្មណំ ហោតិ។ **សព្ពសោ**តិ សព្ពាការេន, រូបនិមិត្តទណ្ហាទានសម្ភវទស្សនាទិនា សព្ពេន រូបធម្មេសុ, បថវីកសិណាទិរូបនិមិត្តេសុ តទារម្មណជ្ឈានេសុ ច ទោសទស្សនាការេន, តេសុ ឯវ វា រូបនិមិត្តេសុ និកន្តិប្បហានអសមាបជ្ជិតុកាមតាទិនា អាការេនាតិ អត្ថោ។ អថ វា **សព្ពសោ**តិ សព្ពាសំ, កុសលាទិភេទេន អនវសេសានន្តិ អត្ថោ។ **រូបសញ្ញាន**ន្តិ សញ្ញាសីសេន វុត្តរូបាវចរជ្ឈានានញ្ចេវ តទារម្មណានញ្ច។ រូបាវចរជ្ឈានម្បិ ហិ “រូប”ន្តិ វុច្ចតិ ឧត្តរបទលោបេន “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីសុ វិយ។ តទារម្មណម្បិ កសិណរូបំ បុរិមបទលោបេន “ទេវេន ទត្តោតិ, ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតី”តិអាទីសុ វិយ, តស្មា ឥធ រូបេ រូបជ្ឈានេ តំសហគតសញ្ញា រូបសញ្ញាតិ គហិតា, សញ្ញាសីសេន វុត្តរូបាវចរជ្ឈានានមេតំ អធិវចនំ។ “រូប”ន្តិ សញ្ញា អស្សាតិ រូបសញ្ញំ, រូបនាមវន្តន្តិ អត្ថោ។ តំគហិតេន បថវីកសិណាទិភេទស្ស តទារម្មណស្ស ចេតំ នាមន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “រូបសញ្ញាន”ន្តិ ហិ សរូបេកសេសវសេន និទ្ទេសោ កតោ។ **សមតិក្កមា**តិ វិរាគា, និរោធា ច។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? ឯតាសំ កុសលវិបាកកិរិយាវសេន បញ្ចទសន្នំ ឈានសង្ខាតានំ រូបសញ្ញានំ, ឯតេសញ្ច បថវីកសិណាទិវសេន នវន្នំ អារម្មណសង្ខាតានំ រូបសញ្ញានំ អនវសេសានំ សព្ពាការេន ច, តេសុ ឯវ វា និកន្តិប្បហានអសមាបជ្ជិតុកាមតាទិនា អាការេន វិរាគា, និរោធា ច ជិគុច្ឆនតោ ចេវ តប្បដិពន្ធឆន្ទរាគវិក្ខម្ភនតោ ច និព្ពត្តំ អាកាសានញ្ចាយតនសញ្ញាយ សហគតំ អរូបាវចរកុសលចិត្តំ។ ន ហិ សក្កា សព្ពសោ អនតិក្កន្តរូបសញ្ញេន តំ និព្ពត្តេតុន្តិ។

ន កេវលំ ឯតាសំយេវ សមតិក្កមនតោ ឥទំ និព្ពត្តំ, អថ ខោ បដិឃសញ្ញាទីនមត្ថង្គមាទិតោបីតិ អាហ “**បដិឃសញ្ញាន**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ ចក្ខាទីនំ វត្ថូនំ, រូបាទីនញ្ច អារម្មណានំ បដិឃាតេន អញ្ញមញ្ញសមោធានសង្ខាតេន បដិហននេន ឧប្បន្នា សញ្ញា **បដិឃសញ្ញា**, រូបសញ្ញាទិទ្វិបញ្ចសញ្ញានមេតំ អធិវចនំ។ យថាហ –

“តត្ថ កតមា បដិឃសញ្ញា? រូបសញ្ញា សទ្ទសញ្ញា គន្ធសញ្ញា រសសញ្ញា ផោដ្ឋព្ពសញ្ញា, ឥមា វុច្ចន្តិ បដិឃសញ្ញាយោ”តិ (វិភ. ៦០៣)។

តាសំ កុសលាកុសលវិបាកភូតានំ **អត្ថង្គមា** បហានា អសមុប្បាទា អប្បវត្តិករណេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ននុ ច ឯតា រូបាវចរជ្ឈានសមាបន្នស្សាបិ ន សន្តិ។ ន ហិ បឋមជ្ឈានាទិសមាបន្នកាលេ បញ្ចទ្វារវសេន ចិត្តំ បវត្តតីតិ? សច្ចមេតំ, យថា បន “សុខស្ស ច បហានា ទុក្ខស្ស ច បហានា អទុក្ខមសុខំ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធឹ ចតុត្ថជ្ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ ឯត្ថ បសំសាវសេន អញ្ញត្ថ បហីនានម្បិ សុខទុក្ខានំ ចតុត្ថជ្ឈានេ, “សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆានំ បហានា រាគទោសមោហានំ តនុត្តា សកទាគាមិមគ្គំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ ឯត្ថ បឋមមគ្គេយេវ បហីនានំ សក្កាយទិដ្ឋាទីនំ ទុតិយមគ្គេ ច វចនំ, ឯវមេវ ឥមស្មឹ ឈានេ បដិបជ្ជនកានំ ឧស្សាហជននត្ថំ ឥមស្ស ឈានស្ស បសំសាវសេន ឯតាសំ ឯត្ថ វចនន្តិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា កិញ្ចាបិ តា រូបាវចរសមាបន្នស្សាបិ ន សន្តិ, ន បន បហីនត្តា ន សន្តិ។ កិញ្ចរហិ បច្ចយាភាវេន។ ន ហិ រូបាវចរភាវនា រូបវិរាគាយ សំវត្តតិ, រូបាយត្តា ឯវ តាសំ បវត្តីតិ។ អរូបភាវនា បន រូបវិរាគាយ សំវត្តតិ, តស្មា “តា ឯត្ថ បហីនា”តិ វត្តុំ វដ្តតិ។ តថា ហិ ឯតាសំ ឥតោ បុព្ពេ អប្បហីនត្តាយេវ “បឋមជ្ឈានំ សមាបន្នស្ស សទ្ទោ កណ្តកោ”តិ វុត្តោ ភគវតា។ ឥធ ច បហីនត្តា ឯវ អរូបសមាបត្តីនំ អានេញ្ជាភិសង្ខារវចនាទីហិ, “យេ តេ សន្តា វិមោក្ខា អតិក្កម្ម រូបេ អរូបា”តិអាទិនា ច អានេញ្ជតា, សន្តវិមោក្ខតា ច វុត្តា។

នានត្តសញ្ញានន្តិ នានត្តេ គោចរេ បវត្តានំ, នានត្តានំ វា សញ្ញានំ, វុត្តាវសេសានំ ចតុចត្តាលីសកាមាវចរសញ្ញានន្តិ អត្ថោ។ ឯតា ឯវ ហិ –

“តត្ថ កតមា នានត្តសញ្ញា? អសមាបន្នស្ស មនោធាតុសមង្គិស្ស វា មនោវិញ្ញាណធាតុសមង្គិស្ស វា សញ្ញា សញ្ជាននា សញ្ជានិតត្តំ, ឥមា វុច្ចន្តិ នានត្តសញ្ញាយោ”តិ (វិភ. ៦០៤) –

ឯវំ **វិភង្គេ** វិភជិត្វា វុត្តា។ តា បន យស្មា រូបសទ្ទាទិភេទេ នានត្តេ នានាសភាវេ អារម្មណេ បវត្តន្តិ, យស្មា ច អដ្ឋ កាមាវចរកុសលសញ្ញា, ទ្វាទស អកុសលសញ្ញា, ឯកាទស កាមាវចរកុសលវិបាកសញ្ញា, ទ្វេ អកុសលវិបាកសញ្ញា, ឯកាទស កាមាវចរកិរិយសញ្ញាតិ ឯវំ ចតុចត្តាលីសប្បភេទា នានាសភាវា, អញ្ញមញ្ញំ អសទិសា, តស្មា

“នានត្តសញ្ញា”តិ វុច្ចន្តិ។ **អមនសិការា**តិ សព្ពសោ អនាវជ្ជនា អសមន្នាហារា អបច្ចវេក្ខណហេតុ ជវនបដិបាទកេន វា ភវង្គចិត្តស្ស អន្តោ អករណា បបេត្វា កសិណុគ្ឃាដិមាកាសំ នានារម្មណេ ចិត្តស្ស អសង្ខរណតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥមិនា ហិ នានត្តសញ្ញាមនសិការហេតូនំ រូបធម្មានំ សមតិក្កមោបិ វុត្តោ, រូបជ្ឈានេ បន តទភាវតោ “នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា”តិ ន វុត្តំ។ អថ សមតិក្កមាទីនំ កឹ នានាករណន្តិ? វុច្ចតេ – យស្មា រូបសញ្ញា, បដិឃសញ្ញា ច ឥមិនា ឈានេន និព្ពត្តិតភវេបិ ន វិជ្ជន្តិ, អរូបសញ្ញាយ ភាវនាយ អភាវេ ចុតិតោ ឧទ្ធំ ឧប្បត្តិរហានំ រូបសញ្ញាបដិឃសញ្ញានំ យាវ អត្តនោ វិបាកុប្បត្តិ, តាវ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទិយមានត្តា, បគេវ បន ឥមំ ឈានំ សមាបន្នកាលេ, តស្មា “សមតិក្កមា, អត្ថង្គមា”តិ ឧភយថាបិ តាសំ អភាវោយេវ ទស្សិតោ។ នានត្តសញ្ញាសុ បន យា តស្មឹ ភវេ ន ឧប្បជ្ជន្តិ ឯកន្តរូបនិស្សិតត្តា, តា អនោកាសតាយ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ន អរូបភាវនាយ និវារិតត្តា, អនិវារិតត្តា ច កាចិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្មា តាសំ អមនសិការោ អនាវជ្ជនំ អបច្ចវេក្ខណំ ជវនបដិបាទកេន វា ភវង្គមនស្ស អន្តោ អករណំ អប្បវេសនំ វុត្តំ។ តត្រ បវត្តមានានម្បិ ហិ ឈានំ សមាបន្នស្ស តាសំ អមនសិការោយេវ ឥតរថា ឈានសមាបត្តិយា អភាវតោ។ ឥតិ សង្ខេបតោ “រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា”តិ ឥមិនា សព្ពរូបាវចរធម្មានំ បហានំ វុត្តំ, “បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា”តិ សព្ពេសំ កាមាវចរចិត្តចេតសិកានំ បហានំ, អមនសិការោ ច វុត្តោ, តីហិ បនេតេហិ សមាធិស្ស ថិរភាវោ កថិតោតិ។

អាកាសានញ្ចាយតនសញ្ញាសហគតន្តិ ឯត្ថ បន នាស្ស អន្តោតិ អនន្តំ, អនន្តំ អាកាសំ អាកាសានន្តំ, កសិណុគ្ឃាដិមាកាសំ, អនន្តតា បន ឧប្បាទវយន្តាភាវតោ អនន្តមនសិការវសេន វា វេទិតព្ពា។ ន ហិ ឯតស្ស ឧប្បាទន្តោ, វយន្តោ វា បញ្ញាយតិ អសភាវធម្មត្តា។ សភាវធម្មោ ហិ អហុត្វា សម្ភវនតោ, ហុត្វា ច វិនស្សនតោ ឧប្បាទវយន្តបរិច្ឆិន្នោ, នេតរោ។ ន ច បនេតំ មនសិ ករោន្តោ យោគាវចរោ តស្ស បរិច្ឆេទសង្ខាតមន្តំ គណ្ហាតិ, អថ ខោ រូបវិវេកមត្តស្សេវ គហណេន អនន្តផរណាការេនេវ មនសិការំ បវត្តេតិ, តស្មា ឧប្បាទវយន្តវិរហតោ មនសិការវសេន វា ឯតមនន្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ “អនន្តាកាស”ន្តិ ច វត្តព្ពេ អនន្ត-សទ្ទស្ស បរនិបាតវសេន “អាកាសានន្ត”ន្តិ វុច្ចតិ។ អាកាសានន្តមេវ អាកាសានញ្ចំ សំយោគបរស្ស ត-ការស្ស ច-ការំ កត្វា, តទេវ អាយតនំ សសម្បយុត្តធម្មស្ស ឈានស្ស អារម្មណភាវតោ អធិដ្ឋានដ្ឋេន ទេវាយតនំ វិយាតិ អាកាសានញ្ចាយតនំ, តស្មឹ អប្បនាបត្តា សញ្ញា អាកាសានញ្ចាយតនសញ្ញា, តាយ សហគតំ វិញ្ញាណំ **អាកាសានញ្ចាយតនសញ្ញាសហគតំ**។ អថ វា អាកាសានញ្ចំ អាយតនមស្សា សសម្បយុត្តធម្មាយ សញ្ញាយាតិ អាកាសានញ្ចាយតនា, សាយេវ សញ្ញា, តាយ ឈានំ សហគតន្តិ អាកាសានញ្ចាយតនសញ្ញាសហគតំ។

វិញ្ញាណ…បេ…. សហគតន្តិ យទេតំ បឋមារុប្បវិញ្ញាណំ, តំសភាវធម្មត្តា ឧប្បាទាទិអន្តវន្តម្បិ អារម្មណករណវសេន អនន្តាកាសេ ផរណតោ អត្តានំ អារព្ភ អនន្តស្ស អគ្គហណវសេន បវត្តមនសិការតោ វា អនន្តំ វិញ្ញាណន្តិ វិញ្ញាណានន្តំ, “វិញ្ញាណានញ្ច”ន្តិ វត្តព្ពេ វិញ្ញាណញ្ច-សទ្ទោ តទត្ថេ និរូឡ្ហោ អា-ការ ន-ការលោបោតិ វា កត្វា “វិញ្ញាណញ្ច”មិច្ចេវ វុត្តំ។ ឯវញ្ហ កត្វា វក្ខតិ –

“វិញ្ញាណានន្តមិច្ចេវំ, វត្តព្ពំ បនិទំ សិយា”តិ។

អថ វា ទុតិយារុប្បវិញ្ញាណេន អញ្ចិតព្ពំ អារម្មណវសេន បាបុណិតព្ពន្តិ វិញ្ញាណញ្ចំ។ សេសំ បុរិមសទិសមេវ។

អាកិញ្ចញ្ញា…បេ…. សហគតន្តិ នាស្ស បឋមារុប្បវិញ្ញាណស្ស កិញ្ចនន្តិ អកិញ្ចនំ, អន្តមសោ ភង្គមត្តម្បិ អវសិដ្ឋំ នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ។ សតិ ហិ ភង្គមត្តេបិ តស្ស សកិញ្ចនតា សិយា។ អកិញ្ចនស្ស ភាវោ អាកិញ្ចញ្ញំ, អាកាសានញ្ចាយតនវិញ្ញាណាភាវស្សេតំ អធិវចនំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

នេវសញ្ញា…បេ…. សហគតន្តិ ហេដ្ឋិមឈានេសុ វិយ ឱឡារិកាយ សញ្ញាយ អភាវតោ នេវស្ស សញ្ញា អត្ថីតិ នេវសញ្ញំ, សុខុមាយ ច សញ្ញាយ អត្ថិតាយ នាស្ស សញ្ញា នត្ថីតិ នាសញ្ញំ, នេវសញ្ញញ្ច តំ នាសញ្ញញ្ចេតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញំ, ចតុត្ថារុប្បជ្ឈានំ។ យទិ ឯវំ “នេវសញ្ញានាសញ្ញ”ន្តិ វត្តព្ពំ? សច្ចមេតំ។ វចនសោភនត្ថំ បន ទីឃំ កត្វា វុត្តំ។ អថ វា នេវស្ស សញ្ញា នាសញ្ញាតិ ឯវំ ឯកជ្ឈំ ពហុព្ពីហិសមាសវសេន “នេវសញ្ញានាសញ្ញ”ន្តិ វុត្តំ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញញ្ច តំ អាយតនញ្ច មនាយតនធម្មាយតនបរិយាបន្នត្តាតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ, តេន សម្បយុត្តំ សញ្ញាសហគតំ **នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសញ្ញាសហគតំ**។ អថ វា សញ្ញាយេវ បដុសញ្ញាកិច្ចករណេ អសមត្ថតាយ នេវសញ្ញា, ឧណ្ហោទកេ តេជោធាតុ វិយ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តិយា នាសញ្ញាតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញា, សា ឯវ សេសធម្មានំ និស្សយបច្ចយតាយ, អធិដ្ឋានដ្ឋេន ធម្មាយតនបរិយាបន្នតាយ ឯវ វា អាយតនន្តិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនភូតាយ សញ្ញាយ សហគតន្តិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសញ្ញាសហគតំ។

យថានុរូបំ…បេ…. និប្ផាទកន្តិ “បឋមារុប្បភូមិយា បឋមំ, ទុតិយារុប្បភូមិយា ទុតិយ”ន្តិអាទិនា អត្តនោ អនុរូបវសេន ចតូសុ អរូបភូមីសុ ឧបបត្តិសាធកំ។ តាសុ បន បឋមា វីសតិសហស្សកប្បាយុកា ហោតិ, ទុតិយា ចត្តាលីសសហស្សកប្បាយុកា, តតិយា សដ្ឋិសហស្សកប្បាយុកា, ចតុត្ថា បន ចតុរាសីតិសហស្សកប្បាយុកាតិ វេទិតព្ពំ។

អរូបាវចរកុសលវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

លោកុត្តរកុសលវណ្ណនា

ឯវំ តិវិធម្បិ លោកិយកុសលំ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ លោកុត្តរកុសលំ និទ្ទិសន្តោ អាហ “**ឥតរំ បនា**”តិអាទិ។ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ, សោ តិវិធោ – សង្ខារលោកោ សត្តលោកោ ភាជនលោកោតិ។ តតោ ឥទំ ឧត្តរតីតិ លោកុត្តរំ។ ចត្តារោបិ ហិ មគ្គា ឧបាទានក្ខន្ធសង្ខាតសង្ខារលោកតោ ឧត្តរន្តិ អនាសវភាវេន។ សត្តលោកេសុ ច សោតាបត្តិមគ្គោ អនរិយលោកតោ ឧត្តរតិ, សកទាគាមិមគ្គោ សោតាបន្នលោកតោ, អនាគាមិមគ្គោ សកទាគាមិលោកតោ, អរហត្តមគ្គោ អនាគាមិលោកតោ ឧត្តរតិ។ ភាជនលោកេសុ បន បឋមមគ្គោ អបាយលោកតោ ឧត្តរតិ, សកទាគាមិមគ្គោ កាមលោកេកទេសតោ, អនាគាមិមគ្គោ សកលកាមលោកតោ, អរហត្តមគ្គោ រូបារូបលោកតោ ឧត្តរតិ។ ឥតិ ចតុព្ពិធម្បិ មគ្គចិត្តំ តិវិធលោកតោ ឧត្តរតីតិ លោកុត្តរំ, កុច្ឆិតសលនាទិតោ បន កុសលំ, ចិន្តនាទិតោ ចិត្តញ្ចាតិ **លោកុត្តរកុសលចិត្តំ**។ ផលំ បន លោកតោ ឧត្តិណ្ណត្តា លោកុត្តរំ, ឧភយម្បិ វា សហ និព្ពានេន ឧបាទានក្ខន្ធសង្ខាតលោកតោ ឧត្តរំ វិសិដ្ឋតរន្តិ លោកុត្តរំ។ យថាហ “យាវតា, ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ ធម្មានំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០)។

និយតានិយតវត្ថុកភេទតោតិ សោតាបត្តិមគ្គស្ស បរតោឃោសបច្ចយេន វិនា អនុប្បជ្ជនតោ អរូបភវេ សម្ភវោ នត្ថីតិ តំ និយតវត្ថុកំ, ឥតរំ បន សត្តវិធម្បិ បរតោឃោសំ វិនាបិ វិបស្សនាពលេនេវ និប្ផជ្ជនតោ តត្ថាបិ សម្ភវតីតិ អនិយតវត្ថុកំ។

តីហិ…បេ…. តិវិធន្តិ លោកុត្តរវិមោក្ខានំ ទ្វារភាវតោ វិមោក្ខមុខសង្ខាតាហិ សុញ្ញតានុបស្សនាទីហិ តីហិ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាហិ បត្តព្ពតោ ឥទំ លោកុត្តរកុសលំ **តិវិធំ** សុញ្ញតំ អនិមិត្តំ អប្បណិហិតន្តិ។ កតមេ បន តេ លោកុត្តរវិមោក្ខាតិ? នវ លោកុត្តរធម្មា។ យថាហ “ចត្តារោ ច អរិយមគ្គា ចត្តារិ ច សាមញ្ញផលានិ និព្ពានញ្ច, អយំ អនាសវោ វិមោក្ខោ”តិ (បដិ. ម. ១.២១៣)។ ឥមានិ ហិ សំកិលេសធម្មេហិ សុដ្ឋុ វិមុត្តត្តា **វិមោក្ខា** នាម។ តានិ បន បច្ចេកំ សុញ្ញតោ វិមោក្ខោ, អនិមិត្តោ វិមោក្ខោ, អប្បណិហិតោ វិមោក្ខោតិ តិវិធានិ។ យថាហ “តយោមេ, ភិក្ខវេ, វិមោក្ខា – សុញ្ញតោ វិមោក្ខោ, អនិមិត្តោ វិមោក្ខោ, អប្បណិហិតោ វិមោក្ខោ”តិ (បដិ. ម. ១.២០៩)។ ឥធ បន កុសលាធិការត្តា ចតុមគ្គសង្ខាតាយេវ លោកុត្តរធម្មា អធិប្បេតា។

សុញ្ញតាទិនាមលាភោ ច នេសំ អាគមនតោ, សគុណតោ, អារម្មណតោ ច វេទិតព្ពោ។ តថា ហិ អាគច្ឆតិ មគ្គោ, ផលញ្ច ឯតេនាតិ **អាគមនំ**។ តញ្ហិ ទុវិធំ មគ្គាគមនំ, ផលាគមនញ្ច។ តេសុ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនា **មគ្គាគមនំ**, អរិយមគ្គោ **ផលាគមនំ**។ តត្ថ មគ្គស្ស អាគតដ្ឋានេ មគ្គាគមនំ គហេតព្ពំ, ផលស្ស អាគតដ្ឋានេ ផលាគមនំ។ ឥធ បន មគ្គស្ស អាគតត្តា មគ្គាគមនំ គហិតន្តិ។ តតោ **អាគមនតោ**។ **សគុណតោ**តិ សភាវតោ។ **អារម្មណតោ**តិ អារម្មណធម្មតោ។

យោ ហិ សព្ពសង្ខារានំ អនត្តលក្ខណបដិវេធវសប្បវត្តាយ អនត្តានុបស្សនាយ វសេន មគ្គំ បដិលភតិ, តស្ស សា អនុបស្សនា អសុញ្ញត្តករានំ អត្តាភិនិវេសបច្ចយានំ ទិដ្ឋេកដ្ឋកិលេសានំ វិក្ខម្ភិតភាវេន តេភូមកធម្មានំ អត្តសុញ្ញតាយ យាថាវតោ គហណតោ **សុញ្ញតានុបស្សនា** នាម ហោតិ។ តាយ បន បដិលទ្ធមគ្គោ សុញ្ញតាយ អាគតត្តា **សុញ្ញតោ** នាម។ តេនាហ “អនត្តតោ មនសិករោន្តោ សុញ្ញតវិមោក្ខេន វិមុច្ចតី”តិ (បដិ. ម. ១.២២៧)។

យោ បន សព្ពសង្ខារានំ អនិច្ចលក្ខណបដិវេធវសប្បវត្តាយ អនិច្ចានុបស្សនាយ មគ្គំ បដិលភតិ, តស្ស សា អនុបស្សនា និច្ចនិមិត្តាទិគាហករានំ កិលេសានំ វិក្ខម្ភិតត្តា ធុវភាវុបដ្ឋានសង្ខាតនិច្ចនិមិត្តាទិនោ អគ្គហណតោ **អនិមិត្តានុបស្សនា** នាម។ តាយ បន លទ្ធមគ្គោ អនិមិត្តាយ អាគតត្តា **អនិមិត្តោ** នាម។ តេនាហ “អនិច្ចតោ មនសិករោន្តោ អនិមិត្តវិមោក្ខេន វិមុច្ចតី”តិ (បដិ. ម. ១.២២៧)។

យោ បន សព្ពសង្ខារានំ ទុក្ខលក្ខណបដិវេធវសប្បវត្តាយ ទុក្ខានុបស្សនាយ វសេន មគ្គំ បដិលភតិ, តស្ស សា អនុបស្សនា តណ្ហាបណិធានស្ស វិក្ខម្ភនេន បណិធិវិរហិតត្តា **អប្បណិហិតានុបស្សនា** នាម។ តាយ បន លទ្ធមគ្គោ អប្បណិហិតាយ អាគតត្តា **អប្បណិហិតោ** នាម។ តេនាហ “ទុក្ខតោ មនសិករោន្តោ អប្បណិហិតវិមោក្ខេន វិមុច្ចតី”តិ។ អយំ តាវស្ស អាគមនវសេន នាមលាភោ។

អត្តនោ បន រាគាទីហិ សុញ្ញតត្តា, និច្ចនិមិត្តាទិវិរហិតត្តា, តណ្ហាបណិធិអភាវតោ ច **សគុណតោ**, រាគាទិសុញ្ញស្សេវ, និច្ចនិមិត្តាទិវិរហិតស្ស, បណិធិវិប្បមុត្តស្ស ច និព្ពានស្ស អារម្មណករណតោ **អារម្មណតោ** ច សុញ្ញតាទិវិមោក្ខោ នាម ហោតីតិ ឯវមស្ស សគុណារម្មណេហិ នាមលាភោ ទដ្ឋព្ពោ។ សោ ច ខោ សុត្តន្តបរិយាយេនេវ, នោ អភិធម្មបរិយាយេន។ សុត្តន្តកថា ហិ បរិយាយទេសនា, ឥតរា និប្បរិយាយទេសនា, តស្មា សគុណារម្មណតោ នាមស្ស សព្ពសាធារណភាវេន អវវត្ថានករត្តា បរិយាយភាវតោ សុត្តន្តបរិយាយេនេវ លាភោ, អាគមនតោ បន អភិធម្មបរិយាយេនបិ វវត្ថានករភាវេន និប្បរិយាយត្តា។ តេនេវ ហិ អាចរិយេន “តីហិ វិមោក្ខមុខេហិ បត្តព្ពតោ តិវិធ”ន្តិ វិមោក្ខមុខមេវ ធុរំ កត្វា វុត្តំ, ន “សុញ្ញតាទិនាមតោ តិវិធ”ន្តិ។ អនិមិត្តនាមំ បនេត្ថ អាគមនតោបិ សុត្តន្តបរិយាយេនេវ លព្ភតិ អភិធម្មេ មគ្គំ បតិ អនិមិត្តនាមស្ស អនុទ្ធតត្តា។ អនុទ្ធដត្តំ បន ន អនុទ្ធរិតព្ពតាមត្តេន, អថ ខោ និប្បរិយាយតោ តស្ស មគ្គេ អលព្ភនតោ។ កិញ្ចាបិ ហិ អយំ វិបស្សនា និច្ចនិមិត្តំ ឧគ្ឃាដេន្តី បវត្តតិ, សង្ខារនិមិត្តស្ស បន អនិស្សជ្ជនតោ ន និប្បរិយាយតោ អនិមិត្តនាមំ លភតិ។ យំ បនេតំ សុត្តេ –

“អនិមិត្តញ្ច ភាវេហិ, មានានុសយមុជ្ជហ;
តតោ មានាភិសមយា, ឧបសន្តោ ចរិស្សសី”តិ។ (សុ. និ. ៣៤៤) –

មគ្គស្ស អនិមិត្តភាវវចនំ, តំ យថាវុត្តបរិយាយវសេន លព្ភមានំ គហេត្វា វុត្តំ។ អភិធម្មេ បន យា សយម្បិ និប្បរិយាយតោ អនិមិត្តនាមំ ន លភតិ, សា កថំ មគ្គស្ស តំ ទទេយ្យាតិ មគ្គស្ស អនិមិត្តនាមំ ន ឧទ្ធដំ។ យទិ ឯវំ សុញ្ញតនាមេនបិ ឥទំ សមានំ។ អនត្តានុបស្សនាបិ ហិ កិញ្ចាបិ បុគ្គលសុញ្ញតំ គណ្ហាតិ, ធម្មសុញ្ញតំ បន ន គណ្ហាតីតិ សយំ និប្បរិយាយេន សុញ្ញតានុបស្សនា នាម ន ហោតីតិ សុញ្ញតនាមម្បិ មគ្គស្ស ន ទទេយ្យ។ អថ បុគ្គលសុញ្ញតាគ្គហណមត្តេន សយំ សុញ្ញតានុបស្សនា ហុត្វា មគ្គស្ស តំ ទទេយ្យ, អនិច្ចានុបស្សនាបិ សង្ខារនិមិត្តស្ស គហណេបិ និច្ចនិមិត្តាទិឧគ្ឃាដនតោ សយំ អនិមិត្តានុបស្សនា ហុត្វា មគ្គស្ស អនិមិត្តនាមំ ទទេយ្យាតិ? ន ឥទមេវំ, និច្ចាទិនិមិត្តុគ្ឃាដនេន អនិមិត្តភាវស្ស និប្បរិយាយេន មគ្គេ អលព្ភនតោ និច្ចាទិនិមិត្តុគ្ឃាដនស្សបិ បរិយាយភាវតោ។ ននុ ឥទម្បិ សព្ពត្ថ សមានំ។ សុញ្ញតអប្បណិហិតភាវោបិ ហិ និប្បរិយាយេន អមគ្គេ ន លព្ភតិ បុគ្គលសុញ្ញតគ្គហណស្ស, បណិធិសោសនស្ស ច ឧជុកំ មគ្គេនេវ និប្ផជ្ជនតោ, តស្មា សុញ្ញតានុបស្សនាបិ អប្បណិហិតានុបស្សនាបិ បរិយាយេនេវ តំ តំ នាមំ លភន្តីតិ មគ្គស្ស និប្បរិយាយតោ នាមំ ន ទេន្តីតិ? ន, តតោ លទ្ធអរិយមគ្គស្ស និប្បរិយាយតោ សម្បយុត្តធម្មវសេនេវ សុញ្ញតអប្បណិហិតនាមសម្ភវតោ។ កថំ? ឋបេត្វា ពុទ្ធុប្បាទំ សរភង្គសត្ថារាទិកាលេបិ ទុព្ពិជានីយភាវេន សុខុមស្ស អនត្តលក្ខណស្ស បញ្ញាយ ឯវ គោចរភាវតោ អនត្តានុបស្សនាយ អនុបស្សនតោ មគ្គក្ខណេ បញ្ញិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតិ។ យថាហ – “អនត្តតោ មនសិករោតោ បញ្ញិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតី”តិ (បដិ. ម. ១.២២១)។

តញ្ច បន សយំ អត្តាភិនិវេសសមុគ្ឃាដនតោ, អរិយមគ្គបរិយាបន្នត្តា ច និប្បរិយាយតោវ សុញ្ញតនាមំ លភតិ។ ទុក្ខានុបស្សនាយ សមាធិវិបច្ចនីកស្ស បណិធិសង្ខាតរាគស្ស សោសនតោ តស្សា វសេន អនុបស្សន្តស្ស មគ្គក្ខណេ សមាធិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតិ។ យថាហ – “ទុក្ខតោ មនសិករោតោ សមាធិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតី”តិ។ តញ្ច បន សយំ បណិធិសោសនតោ, អរិយមគ្គបរិយាបន្នត្តា ច និប្បរិយាយតោវ អប្បណិហិតនាមំ លភតិ។ សព្ពសង្ខារានំ បន អនិច្ចភាវំ អាគមនតោ សុត្វា បច្ឆា សយំ បច្ចក្ខតោ បស្សតោ “អនិច្ចមេវ វត សោ ភគវា ‘អនិច្ច’ន្តិ អាហា”តិ ភគវតិ សទ្ធាពាហុល្លបដិលាភតោ អនិច្ចានុបស្សនាយ មនសិករោតោ មគ្គក្ខណេ សទ្ធិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតិ។ យថាហ – “អនិច្ចតោ មនសិករោតោ សទ្ធិន្ទ្រិយំ អធិមត្តំ ហោតី”តិ។ តំ បន សយំ សង្ខារនិមិត្តតោ វុដ្ឋហន្តម្បិ អរិយមគ្គបរិយាបន្នំ ន ហោតីតិ និប្បរិយាយតោ អនិមិត្តនាមំ ន លភតិ, តស្មា យថា កាយកម្មាធិកំ ចិត្តំ “កាយកម្ម”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ សុញ្ញតសង្ខាតបញ្ញិន្ទ្រិយាធិមត្តោ មគ្គោ សុញ្ញតនាមំ លភតិ, អប្បណិហិតសង្ខាតសមាធិន្ទ្រិយាធិមត្តោ អប្បណិហិតនាមំ, សទ្ធិន្ទ្រិយាធិមត្តោ បន សទ្ធាយ អនិមិត្តនាមាលាភតោ សយម្បិ តំ ន លភតិ។ យទិ សម្បយុត្តធម្មវសេន សុញ្ញតាទិនាមាលាភោ, អថ កថំ “អាគមនតោ”តិ វុត្តំ? សច្ចំ, អាគមនតោ អធិមត្តស្ស បន ឥន្ទ្រិយស្ស វសេន លទ្ធនាមម្បិ អាគមនតោវ លទ្ធំ ហោតិ។

អថ វា អភិធម្មបរិយាយេនបិ សុញ្ញតភាវោ នាម បុគ្គលសុញ្ញតាយេវាតិ បុគ្គលសុញ្ញតគ្គាហិតាយ អនត្តានុបស្សនាយ សុញ្ញតនាមំ និប្បរិយាយតោវ លព្ភតិ។ បណិធិ នាម រាគាទិកា ឯវាតិ រាគាទិសោសិតាយ ទុក្ខានុបស្សនាយ អប្បណិហិតនាមម្បិ និប្បរិយាយតោវ លព្ភតិ។

និមិត្តន្តិ បន បបេក្ខា សុត្តន្តបរិយាយំ អភិធម្មបរិយាយេន សង្ខារនិមិត្តំ ហោតីតិ សង្ខារនិមិត្តគ្គាហិតាយ អនិច្ចានុបស្សនាយ អនិមិត្តនាមំ និប្បរិយាយតោ ន លព្ភតិ, តស្មា និប្បរិយាយតោ សុញ្ញត អប្បណិហិតនាមិកានំ អនត្តទុក្ខានុបស្សនានំ វសេន បដិលទ្ធមគ្គោ អាគមនតោ សុញ្ញតអប្បណិហិតនាមំ លភតិ, អនិមិត្តនាមំ បន បរិយាយតោវ លភតិ។ តេន វុត្តំ – “អនិមិត្តនាមំ បនេត្ថ អាគមនតោបិ សុត្តន្ត បរិយាយេនេវ លព្ភតិ អភិធម្មេ មគ្គំ បតិ អនិមិត្តនាមស្ស អននុទ្ធដត្តា”តិ។ ឥតិ ឥមេសំ តិណ្ណំ វិមោក្ខានំ បវេសនទ្វារភាវតោ សុញ្ញតានុបស្សនាទិនាមិកា អនត្តានុបស្សនាទិកា តិស្សោ អនុក្កមេន ពលវភាវំ បត្វា វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាភូតា តីណិ វិមោក្ខមុខានីតិ វេទិតព្ពានិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“តីណិ ខោ បនិមានិ វិមោក្ខមុខានិ លោកនិយ្យានាយ សំវត្តន្តិ, សព្ពសង្ខារេ បរិច្ឆេទបរិវដុមតោ សមនុបស្សនតាយ អនិមិត្តាយ ច ធាតុយា ចិត្តសម្បក្ខន្ទនតាយ, សព្ពសង្ខារេសុ មនោសមុត្តេជនតាយ អប្បណិហិតាយ ច ធាតុយា ចិត្តសម្បក្ខន្ទនតាយ, សព្ពធម្មេ បរតោ សមនុបស្សនតាយ សុញ្ញតាយ ច ធាតុយា ចិត្តសម្បក្ខន្ទនតាយ, ឥមានិ តីណិ វិមោក្ខមុខានិ លោកនិយ្យានាយ សំវត្តន្តី”តិ (បដិ. ម. ១.២១៩)។

ឯត្ថ ហិ **បរិច្ឆេទបរិវដុមតោ**តិ ឧទយព្ពយវសេន បរិច្ឆេទតោ ចេវ បរិវដុមតោ ច។ អនិច្ចានុបស្សនា ហិ “ឧទយតោ បុព្ពេ សង្ខារា នត្ថី”តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា តេសំ គតី សមន្នេសមានា វយតោ បរំ ន គច្ឆន្តិ, ឯត្ថេវ អន្តរធាយន្តីតិ បរិវដុមតោ បរិយន្តតោ សមនុបស្សតិ។ **សមនុបស្សនតាយា**តិ សម្មទេវ អនុបស្សនតាយ សំវត្តន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **មនោសមុត្តេជនតាយា**តិ ចិត្តសំវេជនតាយ។ ទុក្ខានុបស្សនេន ហិ សង្ខារេសុ ចិត្តំ សំវិជ្ជតិ។ **បរតោ សមនុបស្សនតាយា**តិ “នាហំ, ន មម”ន្តិ ឯវំ អនត្តតោ សមនុបស្សនតាយ។ ឥតិ ឥមានិ តីណិ បទានិ អនិច្ចានុបស្សនាទីនំ តិណ្ណំ វសេន វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ តេនេវ ច តទនន្តរេ បញ្ហោវិស្សជ្ជនេ –

“អនិច្ចតោ មនសិករោតោ ខយតោ សង្ខារា ឧបដ្ឋហន្តិ, ទុក្ខតោ មនសិករោតោ ភយតោ សង្ខារា ឧបដ្ឋហន្តិ, អនត្តតោ មនសិករោតោ សុញ្ញតោ សង្ខារា ឧបដ្ឋហន្តី”តិ (បដិ. ម. ១.២១៩) –

វុត្តំ។ ននុ ចេត្ថ អភិធម្មាវតារស្ស ភាសមានត្តា អភិធម្មបរិយាយេនេវ វិមោក្ខមុខានិ ច វត្តុបេតុំ យុត្តន្តិ? សច្ចំ, អនិច្ចានុបស្សនាយបិ បន មគ្គវុដ្ឋានំ ហោតីតិ បកាសនត្ថំ សុត្តន្តបរិយាយេនបិ ឯកំ វត្តានំ កតំ, តថា វុដ្ឋិតោ បន មគ្គោ អភិធម្មបរិយាយេន សុទ្ធិកបដិបទាយមេវ សង្គយ្ហតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ចតុមគ្គយោគភេទតោតិ សោតាបត្តិអាទីហិ ចតូហិ អរិយមគ្គេហិ សម្បយោគប្បភេទតោ។ អរិយមគ្គានំ បន សម្មាទិដ្ឋាទិអដ្ឋង្គសភាវត្តា, តេសញ្ច សព្ពលោកុត្តរេ អត្ថិតាយ ភង្គវសេន អភេទេបិ ឥន្ទ្រិយានំ អបាដវបាដវតរតមភាវេន សច្ឆិកិរិយាវិសេសតោ កិលេសានំ បហានភេទោ ហោតីតិ តំវសេន ចតុព្ពិធតា ទដ្ឋព្ពា។ តេនេវាហ **“សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆា”**តិអាទិ។ សតិ វិជ្ជមានេ បញ្ចក្ខន្ធសង្ខាតេ កាយេ ទិដ្ឋិ សក្កាយទិដ្ឋិ, សយំ វា តត្ថ សតិ ទិដ្ឋិ សក្កាយទិដ្ឋិ, បញ្ចសុ ខន្ធេសុ អត្តត្តនិយាភិនិវេសវសេន បវត្តាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា ឯតំ អធិវចនំ។ សា បន ឯកេកស្មឹ ខន្ធេ ចតុធា អភិនិវេសនវសេន វីសតិវិធា ហោតិ។ តថា ហិ កោចិ រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ “យំ រូបំ, សោ អត្តា, យោ អត្តា, តំ រូបំ, យថា ទីបស្ស វណ្ណោយេវ អច្ចិ, អច្ចិយេវ វណ្ណោ”តិ។ រូបវន្តំ វា អត្តានំ សមនុបស្សតិ, ឆាយាវន្តំ វិយ រុក្ខំ។ អត្តនិ វា រូបំ, បុប្ផេ វិយ គន្ធំ។ រូបស្មឹ វា អត្តានំ, សមុគ្គេ វិយ មណិ។ ឯវំ វេទនាទីសុបិ “វេទនំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិអាទិនា យោជេតព្ពំ។ តត្ថ យោ បញ្ចវិធោ អព្យតិរិត្ត អត្តាភិនិវេសោ, សា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ។ យោ បន បន្នរសវិធោ ព្យតិរិត្តអត្តាភិនិវេសោ, សា សស្សតទិដ្ឋីតិ វេទិតព្ពំ។

សភាវំ វិចិនន្តោ តាយ កិច្ឆតិ កិលមតីតិ វិចិកិច្ឆា, តិកិច្ឆិតុំ ទុក្ករតាយ វា វិគតា ចិកិច្ឆា ញាណបតិការោ ឥមិស្សាតិ វិចិកិច្ឆា។ សា បន –

“សត្ថរិ កង្ខតិ វិចិកិច្ឆតិ, ធម្មេ, សង្ឃេ, សិក្ខាយ, បុព្ពន្តេ, អបរន្តេ, បុព្ពន្តាបរន្តេ, ឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ កង្ខតិ វិចិកិច្ឆតី”តិ (ធ. ស. ១០០៨ ថោកំ. វិសទិសំ) –

ឯវំ ពុទ្ធាទីសុ កង្ខាវសេន អដ្ឋវត្ថុកា,

“អហោសិ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធានំ, ន នុ ខោ អហោសិ, កិំ នុ ខោ អហោសិ, កថំ នុ ខោ អហោសិ , កិំ ហុត្វា កិំ អហោសិ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធានំ, ភវិស្សាមិ នុ ខោ អហមនាគតមទ្ធានំ , ន នុ ខោ ភវិស្សាមិ, កិំ នុ ខោ ភវិស្សាមិ, កថំ នុ ខោ ភវិស្សាមិ, កិំ ហុត្វា កិំ ភវិស្សាមិ នុ ខោ អហមនាគតមទ្ធានំ, ឯតរហិ វា បន បច្ចុប្បន្នមទ្ធានំ អជ្ឈត្តំ កថំកថី ហោតិ, អហំ នុ ខោស្មិ, នោ នុ ខោស្មិ, កិំ នុ ខោស្មិ, កថំ នុ ខោស្មិ, អយំ នុ ខោ សត្តោ កុតោ អាគតោ, សោ កុហិំ គាមី ភវិស្សតី”តិ (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០) –

ឯវំ បុព្ពន្តាទយោ អារព្ភ បវត្តិវសេន សោឡសវត្ថុកា ច និទ្ទិដ្ឋា។

តត្ថ សត្ថរិ កង្ខន្តោ តស្ស រូបកាយធម្មកាយានំ វិជ្ជមានតំ, អវិជ្ជមានតញ្ច កង្ខតិ, ធម្មេ កង្ខន្តោ តស្ស ស្វាក្ខាតទុរក្ខាតភាវេ កង្ខតិ, សង្ឃេ កង្ខន្តោ តស្ស សុប្បដិបន្នទុប្បដិបន្នតាទិភាវេ កង្ខតិ, សិក្ខាយ កង្ខន្តោ តស្សា សុបញ្ញត្តទុប្បញ្ញត្តភាវំ កង្ខតិ, បុព្ពន្តេ កង្ខន្តោ សស្សតាការំ, អធិច្ចសមុប្បត្តិអាការញ្ច និស្សាយ អតីតេ អត្តនោ វិជ្ជមានតំ, អវិជ្ជមានតញ្ច កង្ខតិ, អបរន្តេ កង្ខន្តោ សស្សតាការំ, ឧច្ឆេទាការញ្ច និស្សាយ អនាគតេ អត្តនោ ឧប្បត្តិំ, អនុប្បត្តិញ្ច កង្ខតិ, បុព្ពន្តាបរន្តេ កង្ខន្តោ បច្ចុប្បន្នេ អត្តនោ អត្ថិភាវំ, នត្ថិភាវញ្ច កង្ខតិ។ បច្ចុប្បន្នោ ហិ អទ្ធា បុព្ពភាគាបរភាគកោដ្ឋាសវន្តតាយ “បុព្ពន្តាបរន្តោ”តិ វុច្ចតិ, យុត្តំ បន តំ អារព្ភ កង្ខាជននន្តិ? យុត្តំ, អយុត្តន្តិ កា ឯត្ថ ចិន្តា។ ឧម្មត្តកោ វិយ ហិ ពាលបុថុជ្ជនោ។ តស្មា សោ យំ កិញ្ចិ កង្ខតិយេវ។ តេនេវ ច **សោឡសវត្ថុកវិចិកិច្ឆានិទ្ទេសេ** “ឯតរហិ វា បនា”តិអាទិ វុត្តំ។ អាចរិយា បន “បុព្ពន្តាបរន្តោតិ អតីតានាគតេ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា តទុភយមារព្ភ កង្ខន្តោ បុព្ពន្តាបរន្តេ កង្ខតី”តិបិ វទន្តិ។ ឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ កង្ខន្តោ បន អវិជ្ជាទីនំ បច្ចយានំ, សង្ខារាទីនញ្ច បច្ចយុប្បន្នានំ ហេតុហេតុសមុប្បន្នភាវស្ស សព្ភាវាសព្ភាវំ កង្ខតីតិ ឯវំ តាវ អដ្ឋវត្ថុកកង្ខាយ បវត្តិ វេទិតព្ពា។

សោឡសវត្ថុកា បន “អហោសិ នុ ខោ…បេ…. ន នុ ខោ អហោសិ”ន្តិ កង្ខន្តោ វុត្តនយេនេវ អតីតេ អត្តនោ វិជ្ជមានាវិជ្ជមានតំ កង្ខតិ។ **កិំ នុ ខោ អហោសិ**ន្តិ ជាតិលិង្គុបបត្តិយោ និស្សាយ “ខត្តិយោ នុ ខោ អហោសិ, ព្រាហ្មណាទីសុ គហដ្ឋាទីសុ ទេវាទីសុ អញ្ញតរោ នុ ខោ”តិ កង្ខតិ។ **កថំ នុ ខោ**តិ សណ្ឋានាការំ និស្សាយ “ទីឃោ នុ ខោ អហោសិ, រស្សឱទាតកាឡាទីនញ្ច អញ្ញតរោ”តិ កង្ខតិ។ ឥស្សរនិម្មានាទីនិ និស្សាយ “កេន នុ ខោ បការេន អហោសិ”ន្តិ និព្ពត្តនាការតោ កង្ខតីតិ វទន្តិ។ **កិំ ហុត្វា កិំ អហោសិ**ន្តិ ជាតិអាទីនិ និស្សាយ “ខត្តិយោ ហុត្វា នុ ខោ ព្រាហ្មណោ អហោសិ…បេ…. ទេវោ ហុត្វា នុ ខោ មនុស្សោ អហោសិ”ន្តិ អត្តនោ អបរាបរំ បវត្តិំ កង្ខតិ។ **ភវិស្សាមិ នុ ខោ, ន នុ ខោ**តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អនាគតេ អត្តនោ វិជ្ជមានាវិជ្ជមានតំ កង្ខតិ។ “**កិំ នុ ខោ ភវិស្សាមី**”តិអាទិ វុត្តនយមេវ។ **អហំ នុ ខោស្មិ, ន នុ ខោស្មី**តិ ឥទានិ អត្តនោ អត្ថិភាវំ, នត្ថិភាវញ្ច កង្ខតិ។ តត្ថ ការណំ វុត្តមេវ។ **កិំ នុ ខោស្មី**តិ ខត្តិយាទិកោវ សមានោ អត្តនោ ខត្តិយាទិភាវំ កង្ខតិ។ ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។ **កថំ នុ ខោស្មី**តិ “អព្ភន្តរេ ជីវោ នាម អត្ថី”តិ គហេត្វា តស្ស ទីឃាទិភាវំ កង្ខតិ។ បច្ចុប្បន្នំ បន អត្តនោ សរីរសណ្ឋានំ អជានន្តោ នាម នត្ថិ។ **កុតោ អាគតោ, កុហិំ គាមី ភវិស្សតី**តិ អត្តភាវស្ស អាគតគតដ្ឋានានិ កង្ខតីតិ វេទិតព្ពំ។

សីលញ្ច វតញ្ច សីលព្ពតំ, តត្ថ គោសីលាទិអសុទ្ធិមគ្គោ សមាទានវសេន សីលំ, អវីតិក្កមវសេន វតំ។ ឧភយថាបិ វា សីលំ, តព្ភោគម្មភាវេន គហិតត្តា វតំ។ គវាទិបកតិភាវតោ អត្តនោ វា គវាទិភាវាធិដ្ឋានំ សីលំ, “គច្ឆន្តោ ភក្ខេតិ, តិដ្ឋន្តោ មុត្តេតី”តិអាទិនា គវាទិកិរិយាយ ករណំ វតំ។ តំតំអកិច្ចសម្មតតោ វា និវត្តិ សីលំ, តំសមាទានវតោ វេសភោជនកិច្ចចរណាទិវិសេសបដិបត្តិ វតំ។ សភាវំ អតិក្កម្ម បរតោ អាមសនំ គហណន្តិ បរាមាសោ, សីលព្ពតស្ស បរាមាសោ សីលព្ពតបរាមាសោ។ ឥតោ ពហិទ្ធា សមណព្រាហ្មណានំ សីលេន សុទ្ធិ, វតេន សុទ្ធិ, សីលព្ពតេន សុទ្ធីតិ ឯវំ អសុទ្ធិមគ្គេ “សុទ្ធិមគ្គោ”តិ បវត្តស្ស មិច្ឆាភិនិវេសស្សេតំ អធិវចនំ។ សក្កាយទិដ្ឋិ ច វិចិកិច្ឆា ច សីលព្ពតបរាមាសោ ចាតិ សក្កាយ…បេ…. បរាមាសោ, តេយេវ កម្មវិបាកេសុ, វដ្ដស្មិំ វា សត្តេ សំយោជេន្តិ ពន្ធន្តីតិ សំយោជនានិ, តេសំ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិអាទីហិ តទង្គវសេន បហីនានំ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនេន អច្ចន្តសមុច្ឆេទប្បហានំ ករោតីតិ **សក្កា…បេ….ប្បហានករំ**។

និព្ពានំ បតិ សវនតោ សន្ទនតោ សោតោ វុច្ចតិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកមគ្គោ, តស្ស អាទិតោ បជ្ជនំ សោតាបត្តិ, និព្ពានំ មគ្គតិ, និព្ពានត្ថិកេហិ មគ្គីយតិ, កិលេសេ មារេន្តោ គច្ឆតីតិ វា មគ្គោ, សោតាបត្តិ ឯវ មគ្គោ សោតាបត្តិមគ្គោ។ អថ វា សោតំ អាទិតោ បជ្ជតិ អធិគច្ឆតីតិ សោតាបន្នោ, បឋមោ អរិយបុគ្គលោ, តស្ស មគ្គោ សោតាបត្តិមគ្គោ, សម្មាទិដ្ឋិអាទីនិ អដ្ឋង្គានិ, តេន សម្បយុត្តំ ចិត្តំ **សោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ**។

រជ្ជតិ អភិសជ្ជតីតិ រាគោ, សោ ឥធ បញ្ចកាមវិសយោ, កាមភវវិសយោ ច តណ្ហា។ ទុស្សតីតិ ទោសោ, ទសវិធអាឃាតវត្ថុបទដ្ឋានោ ព្យាបាទោ។ មុយ្ហតីតិ មោហោ, ទុក្ខាទីសុ អដ្ឋសុ អញ្ញាណំ។ ឯតេសំ កិលេសានំ តនុត្តំ

តន្ភាវំ ករោតីតិ **រាគ...បេ.... តនុត្តករំ**។ តត្ថ ទ្វីហិ ការណេហិ តនុត្តំ អភិណ្ហានុប្បត្តិតោ, បរិយុដ្ឋានមន្ទតាយ ចាតិ។ សកទាគាមិស្ស ហិ វដ្ដានុសារិមហាជនស្ស វិយ កិលេសា អភិណ្ហំ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, កទាចិ ករហចិ វិរឡាការា ហុត្វា ឧប្បជ្ជន្តិ, តថា ឧប្បជ្ជន្តាបិ មទ្ទន្តា ឆាទេន្តា អន្ធការំ ករោន្តា នុប្បជ្ជន្តិ។ ទ្វីហិ បន មគ្គេហិ បហីនត្តា មន្ទមន្ទា តនុកតនុកា ឧប្បជ្ជន្តិ។ កេចិ បន សកទាគាមិស្ស កិលេសា ចិរេន ឧប្បជ្ជន្តាបិ ពហលាវ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តថា ហិស្ស បុត្តធីតរោ ទិស្សន្តីតិ វទន្តិ។ តំ អការណំ, វត្ថុបដិសេវនេន វិនាបិ គព្ភគ្គហណសព្ភាវតោ, តស្មា វុត្តនយេនេវ ទ្វីហិ ការណេហិ នេសំ តនុភាវោ វេទិតព្ពោ។ កស្មា បនេត្ថ មោហស្ស តនុភាវោ វុត្តោ, ននុ តតិយមគ្គវជ្ឈានមេវ ឥមិនា តនុត្តករណំ វត្តព្ពំ, ឥតរថា ហេដ្ឋា តីហិបិ មគ្គេហិ ឧបរិមគ្គវជ្ឈកិលេសានំ ពហលាពហលាវត្ថាយ បហីយមានត្តា ឥធ សព្ពេសមេវ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានំ តនុភាវោ វត្តព្ពោ, តេនេវ ច **បាឡិយម្បិ** “កាមរាគព្យាបាទានំ តនុភាវាយ ទុតិយាយ ភូមិយា បត្តិយា”តិ វុត្តន្តិ។ សច្ចមេតំ, សុត្តេ បន ឧបរិមគ្គវជ្ឈានំ តនុភាវបរិយាយំ គហេត្វា “រាគទោសមោហានំ តនុត្តា សកទាគាមី ហោតី”តិ ហេតុត្តយតនុភាវស្ស អាគតត្តា ឥធាបិ តទនុលោមេន វុត្តំ។ “កាមរាគព្យាបាទាន”មិច្ចេវ វា បាឋោ។ តថា ហិ ឯត្ថេវ ឧបរិ **ទុតិយមគ្គញាណនិទ្ទេសេ** “ព្យាបាទកាមរាគានំ, តនុភាវំ តុ សាធយ”ន្តិ (អភិធ. ១៣៥៣) វុត្តំ។ បដិសន្ធិវសេន សកិទេវ ឥមំ មនុស្សលោកំ អាគច្ឆតីតិ សកទាគាមី, តស្ស មគ្គោ សកទាគាមិមគ្គោ។ កិញ្ចាបិ ហិ មគ្គដ្ឋស្ស បដិសន្ធិវសេន អាគមនាសម្ភវតោ ផលដ្ឋោយេវ សកទាគាមី នាម ហោតិ, តស្ស បន អាគមនភូតោ មគ្គោ មគ្គន្តរវច្ឆេទនត្ថំ តទាយត្តភាវូបនយនេន សកទាគាមិមគ្គោតិ វុច្ចតិ, តំសម្បយុត្តំ ចិត្តំ **សកទាគាមិមគ្គចិត្តំ**។

បញ្ចសុ កាមគុណេសុ, កាមភវេ ច រាគោ **កាមរាគោ**។ ព្យាបជ្ជតិ តេន ចិត្តន្តិ **ព្យាបាទោ**។ បដិសន្ធិវសេន ឥមំ កាមធាតុំ ន អាគច្ឆតីតិ **អនាគាមី**។ រូបភវេ ឆន្ទរាគោ **រូបរាគោ**។ អរូបភវេ ឆន្ទរាគោ **អរូបរាគោ**។ **មានោ** ឥធ អរហត្តាធិគមំ បដិច្ច ឧណ្ណតិមត្តំ។ **ឧទ្ធច្ចម្បិ** “កោ មេ ភារោ កិលេសសមុច្ឆេទនេ”តិ ឯវមាការប្បវត្តំ ចិត្តស្ស អវូបសមមត្តំ។ **អវិជ្ជា**បិ អសុខេ សុខសញ្ញាវិបល្លាសោ។ អារកត្តា កិលេសេហិ, មិច្ឆាបដិបន្នេហិ វា, រាគាទិអរីនំ, សំសារចក្កស្ស អរានញ្ច ហតត្តា, បច្ចយាទីនំ អរហត្តា, រហោបិ បាបាករណេន បាបករណេ រហស្ស អភាវា, រហិតព្ពតោ ជហិតព្ពតោ “រហា”តិ លទ្ធនាមានំ វា បាបធម្មានំ អភាវតោ, សាធូហិ អរហិតព្ពតោ អបរិច្ចជិតព្ពតោ, រហសង្ខាតស្ស វា គមនស្ស សំសារេ អភាវតោ **អរហា,** អដ្ឋមោ អរិយបុគ្គលោ, តស្ស ភាវោ អរហត្តំ, អគ្គផលស្សេតំ អធិវចនំ។ តញ្ហិ “អរហា”តិ អភិធានស្ស, ពុទ្ធិយា ច បវត្តិនិមិត្តត្តា អរហតោ ភាវោតិ កត្វា “អរហត្ត”ន្តិ វុច្ចតិ, តស្ស អាគមនភូតោ មគ្គោ អរហត្តមគ្គោ, តំសម្បយុត្តំ ចិត្តំ **អរហត្តមគ្គចិត្តំ**។

ឈានង្គយោគភេទតោតិ រូបាវចរំ វិយ បញ្ចហិ ឈានង្គេហិ សម្បយោគភេទតោ។ កថំ បនស្ស ភេទោតិ? ឯត្ថ តាវ អដ្ឋកថាវាទោ, តយោ ច ថេរវាទាតិ ចត្តារោ វាទា ហោន្តិ។ តថា ហិ **អដ្ឋកថាយំ** តាវ “សង្ខារុបេក្ខាភាវំ បត្វា វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាមគ្គស្ស ឈានង្គំ និយមេតី”តិ វុត្តំ។ **តិបិដកចូឡនាគត្ថេរោ** បន “មគ្គាសន្នវិបស្សនាយ បទដ្ឋានភូតំ បាទកជ្ឈានំ និយមេតី”តិ អាហ។ **មោរវាបិវាសិមហាទត្តត្ថេរោ** “វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា ខន្ធា និយមេន្តិ។ យញ្ហិ ឈានំ សម្មសិត្វា វុដ្ឋាតិ, តំសទិសោវ ហោតី”តិ អាហ។ **តិបិដកចូឡាភយត្ថេរោ** បន “បុគ្គលជ្ឈាសយោ និយមេតិ, ‘អហោ វត បញ្ចង្គិកំ, ចតុរង្គិកំ វា មគ្គំ បាបុណេយ្យ’ន្តិអាទិនា យថា យថាស្ស អជ្ឈាសយោ ហោតិ, តថា តថា មគ្គោ ហោតី”តិ អាហ។

យស្មា បន អដ្ឋកថាវាទោ បមាណំ, តយោ ច ថេរា បណ្ឌិតា ព្យត្តា, តស្មា ចត្តារោបិ វាទា អញ្ញមញ្ញំ អប្បដិពាហនវសេន ឯវំ វេទិតព្ពា។ កថំ? កាមាវចរធម្មេ តាវ សម្មសិត្វា សុក្ខវិបស្សកស្ស ឧប្បន្នមគ្គោបិ សមាបត្តិលាភិនោ ឈានំ បាទកំ អកត្វា ឧប្បាទិតមគ្គោបិ វិបស្សនានិយាមេន បឋមជ្ឈានិកាវ ហោន្តិ។ សចេ បន កិញ្ចិ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បាទិតោ ហោតិ, តស្ស វសេន អង្គបរិណាមោ ហោតីតិ តំតំឈានសទិសោ ហោតិ។ យស្មា បនេត្ថ កាមាវចរក្ខន្ធេ អារព្ភ បវត្តា វិបស្សនា កាមាវចរធម្មេសុ ច មហគ្គតធម្មេសុ វិយ ភាវនាវិសេសតោ ឈានង្គវិសេសោ នត្ថិ, តស្មា “វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា ខន្ធា និយមេន្តី”តិ ឯវំ បវត្តោ ទុតិយត្ថេរវាទោ ឥមំ វាទំ ន បវិសតិ។ ឈានធម្មេ សម្មសិត្វា ឧប្បាទិតមគ្គោ សចេ បាទកជ្ឈានំ នត្ថិ, សម្មសិតជ្ឈាននិយាមេន តំតំឈានិកោ ហោតិ។ សចេ បឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ ទុតិយាទិឈានេ សម្មសិត្វា ឧប្បាទិតោ, បុគ្គលជ្ឈាសយនិយាមេន ទ្វីសុ អញ្ញតរជ្ឈានសទិសោ ហោតិ។ សចេ បន បុគ្គលស្ស តថាវិធោ អជ្ឈាសយោ នត្ថិ, តទា កថន្តិ? ឯត្ថ តាវ កេចិ “នានាវជ្ជនវីថិយមេវ និវត្តមានបាទកជ្ឈានតោ ឯកាវជ្ជនវីថិយំ គោត្រភុភាវំ បត្វា និវត្តមានាយ វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា ខន្ធាយេវ ពលវន្តោ, តស្មា សម្មសិតក្ខន្ធនិយាមេន តំសទិសោ មគ្គោ ហោតី”តិ វទន្តិ។ ឯវញ្ច សតិ “បាទកជ្ឈាននិយាមេន ហោតី”តិ ឯវំ បវត្តោ បឋមត្ថេរវាទោ បាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ កាមាវចរក្ខន្ធេ សម្មសិត្វា ឧប្បាទិតមគ្គមេវ សន្ធាយ តិដ្ឋតីតិ។

អបរេ បន “បាទកជ្ឈានំ មគ្គស្ស មូលការណវសេន បច្ចយោ ហោតិ អាសន្នការណវសេនបិ, សម្មសិតក្ខន្ធា បន មូលការណវសេនេវ បច្ចយា ហោន្តិ, តស្មា សម្មសិតក្ខន្ធតោ បាទកជ្ឈានមេវ ពលវតរន្តិ បាទកជ្ឈានសទិសោ មគ្គោ ហោតី”តិ វទន្តិ។ ឯវំ សន្តេ បន “សម្មសិតក្ខន្ធនិយាមេនា”តិ ឯវំ បវត្តោ ទុតិយត្ថេរវាទោ សមាបត្តឹ បាទកំ អកត្វា កេវលំ ឈានធម្មេយេវ សម្មសិត្វា ឧប្បាទិតមគ្គមេវ សន្ធាយ តិដ្ឋតិ។ យស្មា បន ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមជ្ឈានតោ ឧបរូបរិឈានំ ពលប្បត្តំ ហោតិ, តស្មា ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ ឧបរូបរិឈានធម្មេ វិបស្សតោ ឧប្បន្នមគ្គោ បាទកជ្ឈានំ អនបេក្ខិត្វា សម្មសិតជ្ឈានវសេន តំតំឈានិកោ ហោតិ។ ឧបរូបរិឈានតោ បន វុដ្ឋាយ ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមជ្ឈានធម្មេ សម្មសិត្វា ឧប្បាទិតមគ្គោ សម្មសិតជ្ឈានំ អនបេក្ខិត្វា បាទកជ្ឈានសទិសោ ហោតីតិ ឥទមេត្ថ សារតរំ។ ឯវញ្ហិ សតិ ទ្វិន្នម្បិ ថេរានំ វាទា និប្បទេសវិសយា សមផលា ហោន្តិ។

តតិយត្ថេរវាទោ ចេត្ថ បាទកជ្ឈានំ, សម្មសិតជ្ឈានំ វា វិនា អជ្ឈាសយមត្តេនេវ ន ឥជ្ឈតិ។ តីសុបិ វាទេសុ ឋបេត្វា សេសឈានង្គបរិណាមំ វេទនាបរិណាមោ វិបស្សនានិយាមេនេវ ហោតិ។ តយោបិ ថេរវាទា វិបស្សនានិយាមេន វិនា ន ហោន្តីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ននុ ច វេទនាបិ ឈានង្គមេវ, តស្មា តាយបិ បាទកជ្ឈាននិយាមេនេវ ភវិតព្ពន្តិ? តំ ន, វេទនាយបិ បាទកជ្ឈាននិយាមេន បរិណាមេ សតិ វិបស្សនានិយាមំ អនបេក្ខិត្វា បាទកជ្ឈាននិយាមេនេវ មគ្គក្ខណេ សេសឈានង្គានិ បរិណាមង្គានេយេវ វេទនាយបិ បរិណាមោ ភវេយ្យ, តថា បន អហុត្វា ឯកាវជ្ជនវីថិយា អាទិតោវ បរិណាមនតោ មគ្គវុដ្ឋានវីថិយា អាសន្នតរប្បវត្តាយ វិបស្សនាយ វសេន វេទនានិយាមោ ហោតិ។

អថ វា បាទកជ្ឈានសម្មសិតជ្ឈានានំ សម្ភវេ តេសុ អនុប្បន្នា វេទនា វិបស្សនាយ ន ហោតីតិ បាទកជ្ឈានសម្មសិតជ្ឈាននិយាមេន បរិណមតីតិបិ ន សក្កា វត្តុំ។ ឯត្ថ សិយា – យត្ថ តាវ បាទកជ្ឈានំ អត្ថិ, តត្ថ តំ និយមេតិ។ យត្ថ បន តិកចតុក្កបាទកជ្ឈានំ នត្ថិ, តស្មឹ អរូបភវេ កឹ និយមេតីតិ? តត្ថាបិ បាទកជ្ឈានមេវ និយមេតិ។ យោ ហិ ភិក្ខុ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី បឋមជ្ឈានំ បាទកំ កត្វា សោតាបត្តិមគ្គផលានិ និព្ពត្តេត្វា អបរិហីនជ្ឈានោ កាលំ កត្វា អរូបភវេ និព្ពត្តោ បឋមជ្ឈានិកាយ សោតាបត្តិផលសមាបត្តិយា វុដ្ឋាយ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ឧបរិ តីណិ មគ្គផលានិ និព្ពត្តេតិ, តស្ស តានិ បឋមជ្ឈានិកានេវ ហោន្តិ។ ទុតិយជ្ឈានិកាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អរូបេបិ ហិ លោកុត្តរំ តិកចតុក្កជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតីតិ ឯវមេត្ថ ឯកេកស្ស លោកុត្តរកុសលស្ស ឈានង្គយោគភេទោ វេទិតព្ពោតិ។

មគ្គា…បេ…. និប្ផាទេតីតិ តេភូមកកុសលំ វិយ បដិសន្ធិប្បវត្តីសុ អវិបច្ចវន្តម្បិ អត្តនោ អត្តនោ អនុរូបស្ស ផលស្ស និប្ផាទនេន តំតំផលប្បត្តេ សោតាបន្នោ សកទាគាមី អនាគាមី អរហាតិ សាមញ្ញតោ ចត្តារោ អរិយបុគ្គលេ អភិនិប្ផាទេតីតិ។ វិសេសតោ បន សត្តក្ខត្តុបរមតាទិកេ អនេកេបិ សោតាបន្នាទយោ និប្ផាទេតិ។

លោកុត្តរកុសលវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុភូមកកុសលវណ្ណនា

២៨. ឯវំ ចតុភូមកកុសលចិត្តំ សរូបតោ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ តំ និគមេន្តោ អាហ “**កាមេ អដ្ឋេវា**”តិអាទិ។ តត្ថ **កាមេ**តិ កាមភវេ។ តថា “**រូបេ**”តិអាទីសុ។

២៩. កុសលាកុសលាបគតេនាតិ កុសលាកុសលកម្មតោ អបគតេន។ អគ្គមគ្គស្ស ហិ ឧប្បន្នកាលតោ បដ្ឋាយ អរហតោ សព្ពានិ កុសលាកុសលកម្មានិ បហីនានិ នាម ហោន្តិ បច្ចយវេកល្លេន បដិសន្ធិទានេ អសមត្ថភាវតោ។ យតោ ច អរិយមគ្គញាណំ “កម្មក្ខយករ”ន្តិ វុច្ចតិ។ អថ វា អហេតុអបច្ចយវិសុជ្ឈនស្ស អភាវតោ កិលេសសមុច្ឆេទកេន មគ្គកុសលេន អកុសលេហិ អបគតេន។ **កុសលេ កុសលេនា**តិ កុច្ឆិតានំ សលនាទីហិ កុសលសង្ខាតាយ បដិបត្តិយំ ទេសនុប្បាទនាទីសុ ឆេកេន។ **មុនិនា**តិ ឧភយលោកមុននកេន អគ្គផលញាណេន, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន វា សមន្នាគតត្តា មុនិនា។ តេនាហ –

“យោ មុនាតិ ឧភោ លោកេ, មុនិ តេន បវុច្ចតី”តិ។

វសិនាតិ ឆឡភិញ្ញតាយ បរមេន ចិត្តវសិភាវេន សមន្នាគតត្តា, ឈានាទីសុ បញ្ចវិធវសិសព្ភាវតោ ច វសិភូតេន វសិភាវូបគតិន្ទ្រិយេន។

ចតុភូមកកុសលវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អកុសលវណ្ណនា

ឯត្តាវតា ច យំ “កុសលាកុសលាព្យាកតជាតិភេទតោ តិវិធ”ន្តិ ឯត្ថ វុត្តំ កុសលំ, តំ សរូបតោ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ តទនន្តរុទ្ទិដ្ឋំ អកុសលំ និទ្ទិសន្តោ អាហ “**អកុសលំ បនា**”តិអាទិ។ “ភូមិតោ ឯកវិធ”ន្តិ វុត្តមត្ថំ និយមេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**កាមាវចរមេវា**”តិ។ និកាយន្តរិកា បន រូបារូបាវចរម្បិ អកុសលំ ឥច្ឆន្តីតិ តេសំ មតិនិសេធនត្ថំ អវធារណំ កតំ។ មហគ្គតភូមិយំ ឧប្បជ្ជន្តម្បិ ហេតំ តត្ថ រូបធាតុយំ បវត្តិវិបាកំ ទេន្តម្បិ ឯកន្តេន កាមាវចរមេវាតិ។ កុតោ បនេស និយមោតិ? កាមតណ្ហាវិសយភាវតោ។ កាមតណ្ហាវិសយតា ហិ កាមាវចរភាវស្ស ការណំ យថា រូបារូបតណ្ហាវិសយតា រូបារូបភាវស្ស។ ឯកំសេន ចេតំ ឯវំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ។ ឥតរថា ព្យាបិតលក្ខណំ ន សិយា។ យទិ ហិ អាលម្ពិតព្ពធម្មវសេន ភូមិវវត្ថានំ ករេយ្យ, ឯវំ សតិ អនារម្មណានំ សង្គហោ ន សិយា។ អថ វិបាកទានវសេន, ឯវម្បិ អវិបាកានំ សង្គហោ ន សិយា, តស្មា អាលម្ពណធម្មវសេនេវ បរិយាបន្នានំ សា កាតព្ពា។ អបរិយាបន្នានំ បន លោកតោ ឧត្តិណ្ណតាយ លោកុត្តរតា, ឧត្តរិតរាភាវតោ អនុត្តរតា ច វេទិតព្ពាតិ។

ទោមនស្សស្ស អនីវរណាវត្ថាយ អភាវេន តំសហគតចិត្តុប្បាទោ កាមភូមិយំយេវ បវត្តតីតិ សោ និយតវត្ថុកោ, ឥតរេ អរូបភូមិយម្បិ បវត្តនតោ អនិយតវត្ថុកាតិ អាហ “**និយតា…បេ…. ទុវិធ**”ន្តិ។ វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសហគតានំ មោហេកហេតុកត្តា, ឥតរេសម្បិ លោភមោហទោសមោហវសេន ទ្វិហេតុកត្តា អាហ “**ឯកហេតុកទុហេតុកតោ**”តិ។ អាទិតោ ឯកាទសន្នំ អកុសលចិត្តានំ បដិសន្ធិជននតោ, ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស តទភាវតោ អាហ “**បដិសន្ធិជនកាជនកតោ**”តិ។ ឧទ្ធច្ចសហគតញ្ហិ បវត្តិវិបាកំ ទេន្តម្បិ បដិសន្ធី នាកឌ្ឍតិ។ យតោ វក្ខតិ –

> “ឯកាទសវិធានំ តុ, ហិត្វា ឧទ្ធច្ចមានសំ;
> ឯកាទសវិធា ចេវ, ភវន្តិ បដិសន្ធិយោ”តិ។ (អភិធ. ៥៣៦);

យេន បន ការណេន តំ បដិសន្ធី នាកឌ្ឍតិ, តំ បដិសន្ធិវិនិច្ឆយកថាហិ ឥមិស្សា គាថាយ វណ្ណនាបទេសេយេវ វក្ខាម ។ **តីហិ វេទនាហី**តិ សុខទុក្ខោបេក្ខាសង្ខាតាហិ តីហិ វេទនាហិ។ យថាហ – “តិស្សោ ឥមា, ភិក្ខវេ, វេទនា។ កតមា តិស្សោ? សុខា ទុក្ខា អទុក្ខមសុខា”តិ (សំ. និ. ៤.២៤៩)។ យំ បន កត្ថចិ សុត្តេ “ទ្វេមា, ភិក្ខវេ, វេទនា សុខា ទុក្ខា”តិ (សំ. និ. ៤.២៦៧) វចនំ, តំ កុសលបក្ខិកំ ឧបេក្ខំ សុខេ, អកុសលបក្ខិកញ្ច ទុក្ខេ បក្ខិបិត្វា បរិយាយេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ សុប្បតិដ្ឋិតភាវការណត្តា មូលមិវាតិ មូលំ, លោភោ មូលំ ឯតស្សាតិ **លោភមូលំ**។ កិញ្ចាបិ ហិ មោហោបិ លោភមូលេសុ អត្ថិ, សោ បន សព្ពាកុសលសាធារណត្តា វវត្ថានករោ ន ហោតីតិ អសាធារណធម្មវសេន “លោភមូល”ន្តេវ វុត្តំ យថា “ភេរិសទ្ទោ យវង្កុរោ”តិ។ តថា “**ទោសមូល**”ន្តិ ឯត្ថាបិ។ មូលន្តរវិរហតោ មោហោ ឯវ មូលំ ឥមស្ស, នាញ្ញន្តិ **មោហមូលំ**។

មិច្ឆាវសេន ទស្សនំ ទិដ្ឋិ, ទិដ្ឋិយេវ ទិដ្ឋិគតំ យថា “អាកាសគតំ ថាមគត”ន្តិ។ អថ វា វិបរិយេសគ្គាហិកាយ ទិដ្ឋិយា គតមេវ, ន ឯត្ថ គន្តព្ពវត្ថុ តថាសភាវន្តិ ទិដ្ឋិគតំ, ទ្វាសដ្ឋិយា វា ទិដ្ឋីសុ អន្តោគធន្តិ ទិដ្ឋិគតំ, តេន សមំ បការេហិ យុត្តន្តិ **ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តំ**។

“**យទា ហី**”តិអាទិ លោភមូលចិត្តានំ បវត្តិអាការទស្សនំ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ**ន្តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិអាទី មិច្ឆាទិដ្ឋី។ តាយ ហិ វិបល្លត្ថចិត្តា តាវ កោចរវិសយោ, យាវ ឥន្ទ្រិយគោចរោតិ បរលោកំ បដិក្ខិបិត្វា “នត្ថិ កាមេសុ អាទីនវោ”តិ គណ្ហន្តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន –

> “ឯស បន្ថោវិតថោ ទេវយានេ,
> យេន យន្តិ បុត្តវន្តោ វិសោកា;
> តំ បស្សន្តិ បសវោ បក្ខិនោ ច,
> តេន តេ មាតរិបិ មិថុនំ ចរន្តី”តិ។ –

អាទិនា នយេន បុត្តមុខទស្សនំ សគ្គមោក្ខមគ្គោតិ ឯវមាទិកំ មិច្ឆាទិដ្ឋី សង្គណ្ហាតិ។ **កាមេ វា**តិ ឯត្ថ **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ។ តេន “ព្រាហ្មណានំ សុវណ្ណហរណមេវ អទិន្នាទានេ សាវជ្ជំ, ឥតរំ អនវជ្ជំ, គុរូនំ, គុន្នំ, អត្តនោ ជីវិតស្ស, វិវាហស្ស ច អត្ថាយ មុសាវាទោ អនវជ្ជោ, ឥតរោ សាវជ្ជោ, គុរុអាទីនំ អត្ថាយ បេសុញ្ញករណំ អនវជ្ជំ, ឥតរំ សាវជ្ជំ, ភារតយុទ្ធសីតាហរណាទិកថា បាបវូបសមាយ ហោតី”តិ ឯវមាទិកេ មិច្ឆាគាហេ សង្គណ្ហាតិ។ **ទិដ្ឋ**

មង្គលាទីនីតិ ទិដ្ឋសុតមុតមង្គលានិ។ **សារតោ បច្ចេតី**តិ វុឌ្ឍិយា បុព្ពនិមិត្តភាវេន អគ្គហេត្វា “ឥទមេវ វុឌ្ឍិការណ”ន្តិ ឯវំ សារវសេន គណ្ហាតិ។ **សភាវតិក្ខេនេវា**តិ លោភស្ស, មិច្ឆាភិនិវេសស្ស វា វសេន សរសេនេវ តិខិណេន កុរុវេន។ **មន្ទេនា**តិ ទន្ធេន អតិខិណេន។ តាទិសំ បន អត្តនោ, បរស្ស វា សមុស្សាហនេន បវត្តតីតិ អាហ “**សមុស្សាហិតេនា**”តិ។ **បរស្ស ភណ្ឌំ វា ហរតី**តិ **វា**-សទ្ទេន តថាបវត្តនកមុសាវាទាទីនម្បិ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ **កាមានំ វា**តិ អនុភុយ្យមានានំ កាមគុណានំ។ **វា**-សទ្ទេន បរសន្តកស្ស អយថាធិប្បេតតាយ យំ លទ្ធំ, តំ គហេតព្ពន្តិ គហណាទិកំ សង្គណ្ហាតិ។

សម្បយុត្តធម្មវសេន ភេទាភាវតោ ទោសមូលំ អសង្ខារិកសសង្ខារិកភេទតោ ទុវិធំ។ យទិ ឯវំ កស្មា “ទោមនស្សសហគតំ បដិឃសម្បយុត្ត”ន្តិ វុត្តំ? អសាធារណធម្មេហិ តស្ស ចិត្តស្ស ឧបលក្ខណត្ថំ។ បាណស្ស អតីវ, អតិក្កមិត្វា វា បាតនំ **បាណាតិបាតោ**។ **អាទិ**-សទ្ទេន អទិន្នាទានមុសាវាទបេសុញ្ញផរុសសម្ផប្បលាប ព្យាបាទេ សង្គណ្ហាតិ។ ទសអកុសលកម្មបថេសុ ហិ កាមេសុមិច្ឆាចារអភិជ្ឈាមិច្ឆាទិដ្ឋិសង្ខាតា តយោវ កម្មបថា តមិនា ន សិជ្ឈន្តិ។ សភាវតិក្ខំ ហុត្វា បវត្តមានំ ចិត្តំ អសង្ខារមេវ ហោតិ, ឥតរំ សសង្ខារន្តិ អធិប្បាយេនាហ “**តិក្ខមន្ទប្បវត្តិកាលេ**”តិ។ មន្ទំ បន ហុត្វា បវត្តមានំ ឯកំសេន សសង្ខារមេវាតិ ន សក្កាវ វិញ្ញាតុំ។ យំ សសង្ខារេន សប្បយោគេន បវត្តតិ, តំ មន្ទមេវ ហោតីតិ កត្វា តថា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

មោហមូលំ ចិត្តំ មូលន្តរវិរហតោ អតិមូឡ្ហំ វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចយោគតោ ចញ្ចលញ្ចាតិ ឧបេក្ខាសហគតមេវ ហោតិ, ន តស្ស កទាចិបិ សភាវតិក្ខតា អត្ថិ។ អារម្មណេ ហិ សំសប្បនវសេន, វិក្ខិបនវសេន ច បវត្តមានស្ស ចិត្តទ្វយស្ស កី តាទិសេ កិច្ចេ សភាវតិក្ខតាយ, ឧស្សាហេតព្ពតាយ វា ភវិតព្ពំ, តស្មា ន តត្ថ សង្ខារភេទោ អត្ថិ។ ននុ ច ឧទ្ធច្ចំ សព្ពាកុសលសាធារណំ, កស្មា បន ឯតមេវ តេន វិសេសេត្វា វុត្តំ “ឧទ្ធច្ចសហគត”ន្តិ។ វិសេសតោ ពលវភាវតោ។ ឥទញ្ហិ ឯតស្មឹ ចិត្តេ ពលវំ, តស្មា សម្បយុត្តធម្មេសុ បធានំ ហុត្វា បវត្តតីតិ ឥទមេវ តេន វិសេសិតព្ពំ។ តេនេវ ហិ **បាឡិយំ** សេសាកុសលេសុ ឧទ្ធច្ចំ យេវាបនកវសេន អាគតំ, ឥធ បន សរូបតោយេវ និទ្ទិដ្ឋំ។ ឯវំ អសាធារណប្បធានធម្មវសេន មោហមូលំ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តំ ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តន្តិ ទុវិធំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អសន្និដ្ឋានំ** សំសយោ, **វិក្ខេបោ** អវូបសមោ, ភន្តតាតិ អត្ថោ។ តត្ថ វិចិកិច្ឆាសហគតស្ស អសន្និដ្ឋានកាលេ, ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស វិក្ខេបកាលេ ច បវត្តិ វេទិតព្ពា។

យថានុរូបន្តិ បដិសន្ធិជនកាជនកស្ស, កម្មបថភាវប្បត្តាបត្តស្ស ច អនុរូបតោ។ អថ វា **យថានុរូប**ន្តិ យោ យស្ស ហេតុ, តទនុរូបតោ។ យេភុយ្យេន ហិ លោភមូលកេន ឧប្បិបាសាទិនិរន្តរបេតវិសយេ ឧប្បជ្ជន្តិ, ទោសមូលកេន ទោសោ វិយ ចណ្ឌជាតតាយ តំសរិក្ខកេ និរយេ, មោហមូលកេន និច្ចសម្មូឡ្ហាយ តិរច្ឆានយោនិយំ, តស្មា លោភាទិហេតុអនុរូបតោ តត្ថ តត្ថ អបាយេ ឧបបត្តី និប្ផាទេតីតិ អាហ “**យថានុរូបំ…បេ….ឧបបត្តិយា**”តិ ។ អកុសលវិបាកានំ ទុក្ខប្បធានតាយ “**ទុក្ខវិសេសស្សា**”តិ វុត្តំ។

៣១. អបាបេន អលាមកេន បាបាបាបប្បហីនេន **បាបាបាបេសុ** មានសេសុ យំ បាបមានសំ វុត្តំ, បាបាបាបេសុ បុគ្គលេសុ អបាបេន បាបាបាបប្បហីនេន យំ បាបមានសំ វុត្តន្តិ វា សម្ពន្ធោ។ អថ វា បាបាបាបេសុ មានសេសុ បាបេន បាបមានសេន បាបវសេន បាបាបាបប្បហីនេន យំ បាបមានសំ វុត្តន្តិ យោជនា។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ – អសម្មាសម្ពុទ្ធេន តាវ ធម្មសភាវស្ស ទុព្ពិជានីយត្តា កុសលម្បិ អកុសលតោ, អកុសលម្បិ កុសលតោ វុច្ចេយ្យ, ភគវតោ បន សហ វាសនាហិ វិទ្ធំសិតាកុសលស្ស កម្មក្ខយករញាណេន បច្ចយវេកល្លតោ វិទ្ធំសិតកុសលកម្មស្ស ច សម្មាសម្ពុទ្ធភាវតោ ឯកន្តេនេវ អកុសលទេសនា អកុសលធម្មវសេនេវាតិ។

អកុសលវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អព្យាកតវណ្ណនា

អញ្ញមញ្ញវិសិដ្ឋានំ កុសលាកុសលានំ បាកន្តិ វិបាកំ, វិបក្កភាវមាបន្នានមរូបធម្មានមេតមធិវចនំ។ យថា ហិ លោកេ សាលិពីជាទីនំ ផលានិ តំសទិសានិ និព្ពត្តានិ វិបក្កានិ នាម ហោន្តិ, វិបាកនិរុត្តិញ្ច លភន្តិ, ន មូលង្កុរបត្តទណ្ឌនឡាទីនិ, ឯវំ កុសលាកុសលានំ ផលានិ អរូបធម្មភាវេន, សារម្មណភាវេន ច តំសទិសានិ វិបក្កភាវមាបន្នានីតិ វិបាកនិរុត្តិ លភន្តិ, ន បន កម្មាភិនិព្ពត្តាបិ រូបធម្មា កម្មវិសទិសត្តា។ វិបាកមេវ ចិត្តំ **វិបាកចិត្តំ**។ ករណមត្តំ កិរិយា ផលទានាសម្ភវតោ។ យេន បន ការណេន តស្ស ផលទានំ ន សម្ភវតិ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ កិរិយា ឯវ ចិត្តំ **កិរិយចិត្តំ**។ វិបាកស្ស កាមាវចរាទិភាវោ កុសលេ វុត្តនយេន យថាសម្ភវំ វេទិតព្ពោ។

អលោភាទិសម្បយុត្តហេតូហិ សហ វត្តនតោ **សហេតុកំ**។ តទភាវតោ **អហេតុកំ**។ និព្ពត្តកហេតុវសេន សិជ្ឈមានម្បិ ហេតំ សម្បយុត្តហេតុវសេនេវ “សហេតុកមហេតុក”ន្តិ វុច្ចតិ, ឥតរថា វត្តានាភាវតោ។

សកកុសលំ វិយាតិ អត្តនោ ជនកំ កាមាវចរកុសលំ វិយ។ ជនកជនិតព្ពសម្ពន្ធវសេន ហិ តំ តំ កុសលំ តស្ស តស្ស វិបាកស្ស សកំ នាម ហោតិ។

“សកកុសលំ វិយា”តិ វុត្តត្តា បវត្តាការអារម្មណាទិតោ ចស្ស តំសទិសតា អាបជ្ជេយ្យាតិ តំនិវារណត្ថមាហ **“យថា បនា**”តិអាទិ។ **ឆសុ អារម្មណេសូ**តិ បរិត្តាទិអតីតាទិអជ្ឈត្តាទិភេទេសុ ឆសុ រូបាទិអារម្មណេសុ។ ភវន្តរបដិសន្ធានតោ **បដិសន្ធិ**។ អវិច្ឆេទប្បវត្តិហេតុភាវេន ភវស្ស អង្គន្តិ **ភវង្គំ**។ និព្ពត្តិតភវតោ បរិគេញ្ចាយ ចុតិហេតុតាយ **ចុតិ**។ **បរិត្តធម្មបរិយាបន្នេសូ**តិ កាមាវចរធម្មបរិយាបន្នេសុ។ កាមាវចរធម្មា ហិ កិលេសវិក្ខម្ភនាទីសុ អសមត្ថភាវេន បរិត្តានុភាវតាយ, ឱឡារិកាហិ វា កាមតណ្ហាទីហិ បរិតោ គហិតត្តា “បរិត្តា”តិ វុច្ចន្តិ។ វិបាកស្ស សង្ខេបេត្វា អារម្មណគ្គហណាភាវតោ កម្មានុរូបមេវ បវត្តតីតិ បរិត្តកម្មវិបាកោ បរិត្តារម្មណេយេវ បវត្តិតុមរហតិ, ន មហគ្គតអប្បមាណារម្មណេតិ វុត្តំ “បរិត្តធម្មបរិយាបន្នេសូ”តិ។ យទិ ឯវំ មហគ្គតវិបាកោបិ មហគ្គតារម្មណេយេវ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ, សញ្ញាយត្តារម្មណស្ស សមាធិប្បធានស្ស កម្មស្ស អប្បនាបត្តស្ស តាទិសេនេវ វិបាកេន ភវិតព្ពត្តា។ វណ្ណលក្ខណាទិកញ្ហិ អគ្គហេត្វា លោកសញ្ញានុរោធេនេវ គហិតេ បថវាទិកេ បរិកម្មសញ្ញាយ សមុប្បាទិតំ បដិភាគនិមិត្តសង្ខាតមារម្មណំ សញ្ញាវសំ សញ្ញាយត្តំ ហោតិ, តស្មា តទារម្មណស្ស សមាធិប្បធានស្ស អប្បនាបត្តស្ស កម្មស្ស វិបាកេន សមាធិប្បធានអប្បនាបត្តេហិ វិយ សញ្ញាយត្តារម្មណតាយ និព្ពិសេសេនេវ ភវិតព្ពំ។ បរិត្តវិបាកោ បន មហគ្គតអប្បមាណបញ្ញត្តារម្មណកម្មនិព្ពត្តោបិ ហោតិ, សោ បរតោ អាគមិស្សតិ។

មុខនិមិត្តំ វិយាតិ មុខំ បដិច្ច ឧប្បន្ននិមិត្តំ វិយ។ យថា ហិ តំ និរីហំ អបរំ មុខនិមិត្តំ ឧប្បាទេតុំ, អញ្ញំ វា កិញ្ចិ អត្តនោ ពលេន កាតុំ ន សក្កោតិ, ឯវមេតម្បិ វិបាកុប្បាទនាទីសុ ន ឧស្សហតិ។ តេនាហ **“និរុស្សាហ**”ន្តិ។ **ឧស្សាហោ**តិ ចេត្ថ អនុបច្ឆិន្នាវិជ្ជាតណ្ហាមានានុសយស្មឹ សន្តានេ វិបាកុប្បាទនសមត្ថតាសង្ខាតោ, អាសេវនបច្ចយភាវសង្ខាតោ, វិញ្ញត្តិជនកតាសង្ខាតោ ច ព្យាបារោ។ សោ វិបាកេ នត្ថិ កម្មវេគុក្ខិត្តត្តា បតិតំ វិយ ហុត្វា បវត្តមានស្ស តស្ស ឯកន្តេន ទុព្ពលភាវតោតិ តំ និរុស្សាហំ។

វិបច្ចនដ្ឋានន្តិ វិបច្ចនវសេន បវត្តនដ្ឋានំ, បដិសន្ធិភវង្គចុតិតទារម្មណវសេន ចតុកិច្ចានមេតេសំ បវត្តិឱកាសោតិ អត្ថោ។ តត្ថ ចុតិភវង្គានំ អន្តរាឡំ បដិសន្ធិកិច្ចានំ ឋានំ, បដិសន្ធិអាវជ្ជនានំ, តទារម្មណាវជ្ជនានំ, ជវនាវជ្ជនានំ, វោដ្ឋព្ពនាវជ្ជនានញ្ច អន្តរាឡំ ភវង្គកិច្ចានំ ឋានំ, តទារម្មណបដិសន្ធីនំ, ជវនបដិសន្ធីនំ, ភវង្គបដិសន្ធីនំ វា អន្តរាឡំ ចុតិកិច្ចានំ ឋានំ, ជវនភវង្គានំ អន្តរាឡំ តទារម្មណកិច្ចានំ ឋានន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យស្មា បនេតំ ឋានំ ធម្មានំ តំតំកិច្ចវសេន បាកដំ ហោតិ, តស្មា ឋានំ វេទិតព្ពន្តិ ឋានំ ឧទ្ធរិត្វា បាកដកិច្ចវសេនេវ តំ បកាសេតុំ **“ឥមានិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ អថ វា កិច្ចម្បិ កិច្ចវន្តានំ បវត្តិដ្ឋានភាវេន គយ្ហតីតិ ឋានន្តិបិ កិច្ចមេវ ឧទ្ធដន្តិ តំ សរូបតោ ទស្សេតុំ **“ឥមានិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

៣២. អណ្ឌជជលាពុជយោនិសម្ភវានំ មនុស្សានំ, វិនិបាតិកាសុរានញ្ច អហេតុកបដិសន្ធិយាបិ សព្ភាវតោ អាហ **“ទុហេតុកតិហេតូន**”ន្តិ។ បដិសន្ធិវិញ្ញាណសម្បយុត្តា ទ្វេ អលោភាទយោ ហេតូ យេសំ តេ **ទុហេតុកា**។ ឯស នយោ តិហេតុកេសុបិ។ តត្ថ ទុហេតុកានំ ញាណវិប្បយុត្តានិ ចត្តារិ, តិហេតុកានំ ញាណសម្បយុត្តានិ ចត្តារិ បដិសន្ធិយោ ហោន្តិ, តថា ភវង្គចុតិយោបិ។ យេន យេន ហិ ចិត្តេន បដិសន្ធិ ហោតិ, តំ តទេវ ភវង្គចុតិវសេនបិ បវត្តតិ។ តទារម្មណំ បន អវិសេសេន ទដ្ឋព្ពំ ទុហេតុកានម្បិ តិហេតុកតទារម្មណស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ ននុ ចេតំ អសមបេក្ខិតាភិធានំ អាចរិយេនេវ ឥមស្ស បដិសិទ្ធត្តា។ តថា ហិ វក្ខតិ –

> “អហេតុបដិសន្ធិស្ស, ន តទារម្មណំ ភវេ;
> ទុហេតុកំ តិហេតុំ វា, ទុហេតុបដិសន្ធិនោ”តិ។ (អភិធ. ៤៤៣);

នយិទមសមបេក្ខិតាភិធានំ បដិសន្ធិជនកកម្មំ សន្ធាយ តត្ថ បដិសិទ្ធត្តា។ យេន ហិ កម្មេន យា បដិសន្ធិ អាទិន្នា, ន តំ តតោ អធិកតរំ តទារម្មណំ បវត្តេ អភិនិប្ផាទេតិ។ យំ បន អញ្ញម្បិ កិញ្ចិ កម្មំ តទាលទ្ធាវកាសំ សិយា, ន តំ តត្ថ តតោ អធិកតរម្បិ វិបាកំ ន និព្ពត្តេតីតិ អត្ថិ។ “សហេតុកំ ភវង្គំ អហេតុកស្ស ភវង្គស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ៣.១.១០២) ហិ **បដ្ឋាន**វចនេន អហេតុកស្សាបិ នានាកម្មេន សុគតិយំ សហេតុកតទារម្មណមនុញ្ញាតំ។ តេនាហុ អាចរិយា –

“ហោតិ អញ្ញេន កម្មេន, សហេតុកំ អហេតុន”ន្តិ។

យថា ច អហេតុកស្ស សហេតុកំ, ឯវំ ទុហេតុកស្ស តិហេតុកម្បិ ឥច្ឆន្តិ។ **អាចរិយជោតិបាលត្ថេរោ** បន “សហេតុក”ន្តិ អវិសេសេន វុត្តត្តា អហេតុកានម្បិ តិហេតុកតទារម្មណំ ឥច្ឆតិ។ វុត្តញ្ហិ តេន “សហេតុក”ន្តិ អវិសេសោបទេសេន ទុហេតុកំ, តិហេតុកញ្ច គហេតព្ពំ។ តថា ហិ អដ្ឋកថាយំ “អហេតុកស្សាបិ តិហេតុកតទារម្មណមភិហិតំ, យញ្ចាហ អត្ថសមាសេ អហេតុកានំ តិហេតុកផលានិ ទេតី”តិ វុត្តំ, តំ កថំ? សោ ឯវ បុច្ឆិតព្ពោ, យោ តស្ស កត្តាតិ។ អបរេ បន “មូលសន្ធិយា ជឡត្តា តស្ស តិហេតុកតទាលម្ពណំ ន លព្ភតិយេវា”តិ វទន្តិ។

៣៣-៤. **តតោ**តិ បដិសន្ធិតោ បរំ, ទុតិយចិត្តតោ បដ្ឋាយ។ សតិបិ អន្តរន្តរា វីថិចិត្តុប្បាទេ តទវសានេ ឧប្បជ្ជមានស្ស យាវតាយុកំ អនិវត្តនតោ វុត្តំ **“យាវតាយុក”**ន្តិ។ **ពលវារម្មណេ**តិ អតិមហន្តវិភូតារម្មណេ។ បញ្ចទ្វារេ ហិ អតិមហន្តារម្មណេ មនោទ្វារេ វិភូតារម្មណេ តទារម្មណមុប្បជ្ជតិ, ន អញ្ញេសុ។ ឯការម្មណប្បវត្តិយា បដិសន្ធាទីនំ តិណ្ណម្បិ ឯកដ្ឋានេ ទស្សនត្ថំ ឧទ្ទេសេ តទារម្មណស្ស អវសានករណំ, ឥធ បន បវត្តិក្កមវសេន ចុតិយា អវសានករណន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

៣៥-៦. **កម្មទ្វារ**ន្តិ កាយវចីកម្មទ្វារស្ស ជនកវសេន ន បវត្តន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ **កាយោ**តិ កាយវិញ្ញត្តិ។ **កម្ម**ន្តិ តំសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា, កាយេន កតំ កម្មំ កាយកម្មំ។ កិញ្ចាបិ ហិ កាយោ កម្មស្ស ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ ន កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ, តថាបិ តំសមុដ្ឋានស្ស តស្ស សព្ភាវេយេវ កាយកម្មាទិវោហារោតិ តំ តេន កតន្តិ វុច្ចតិ។ កាយកម្មស្ស បវត្តិដ្ឋានភូតំ ទ្វារំ **កាយកម្មទ្វារំ**។ យទិ ឯវំ កម្មទ្វារវវត្ថានំ ន សិយា ។ កាយទ្វារេន ហិ សិទ្ធំ កម្មំ “កាយកម្ម”ន្តិ វុច្ចតិ។ តំ បន “ទ្វារេ ចរន្តិ កម្មានី”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១ កាយកម្មទ្វារ) វចនតោ វចីទ្វារេបិ សិជ្ឈតីតិ ទ្វារេន កម្មវវត្ថានំ ន សិយា, តថា វចីកម្មំ កាយទ្វារេបិ សិជ្ឈតីតិ កម្មេន ទ្វារវវត្ថានម្បិ ន សិយាតិ? តំ ន, តព្ពហុលវុត្តិយា ចេវ យេភុយ្យេន វុត្តិយា ច វវត្ថិតត្តា។ កាយកម្មញ្ហិ កាយទ្វារេយេវ ពហុលំ បវត្តតិ, អប្បំ វចីទ្វារេ, តស្មា កាយទ្វារេ ពហុលប្បវត្តនតោ ឯតស្ស កាយកម្មភាវោ សិទ្ធោ វនចរកាទីនំ វនចរកាទិភាវោ វិយ។ តថា កាយកម្មមេវ យេភុយ្យេន កាយទ្វារេ បវត្តតិ, ន ឥតរំ, តស្មា កាយកម្មស្ស យេភុយ្យេន ឯត្ថេវ បវត្តិតោ អស្ស កាយកម្មទ្វារភាវោ សិទ្ធោ ព្រាហ្មណគាមាទីនំ ព្រាហ្មណគាមាទិភាវោ វិយាតិ នេត្ថ កម្មទ្វារវវត្ថានេ កោចិ វិពន្ធោតិ។ **វចីកម្មទ្វារេ**បិ ឯស បពន្ធោ យថាសម្ភវំ ទដ្ឋព្ពោ។

មនោកម្មទ្វារំ បន សយំ មនោយេវ សមានំ អត្តនា សហគតចេតនាអនភិជ្ឈាទិកម្មានំ បវត្តិទ្វារភាវេន មនោទ្វារសង្ខំ លភតីតិ ន តំ ចិត្តស្ស ឧប្បត្តិទ្វារវសេន គណ្ហាតិ។ ន ហិ សយំ អត្តតោវ បវត្តតិ។ យទិ បន ចិត្តសម្បយុត្តា កម្មទ្វារភាវេន អធិប្បេតា, តទា តេសំ កម្មទ្វារភាវោ មនស្មឹ ន ឧបចារិយតីតិ សម្បយុត្តធម្មានំ ចិត្តាធិបតិភាវោ ចិត្តេ វិយាតិ ចិត្តំ **“មនោកម្មទ្វារ”**ន្តិ វុច្ចតិ។ សភាវតោ បន កម្មទ្វារំ នាម សម្បយុត្តធម្មាយេវាតិ ចិត្តំ តតោ បវត្តនតោ មនោកម្មទ្វារវសេន បវត្តតិ។ អនន្តរបច្ចយភូតស្ស បន មនោកម្មទ្វារភាវេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ ឥធ បន “អវិញ្ញត្តិជនត្តា”តិ វចនេន កាយវចីកម្មទ្វារវសេនេវ អប្បវត្តិយា សាធិតត្តា មនោកម្មទ្វារំ ន គហិតមេវ។ ន ហិ “អវិញ្ញត្តិជនត្តា”តិ ការណំ មនោកម្មទ្វារវសេនបិ អប្បវត្តឹ សាធេតិ។ អថ វា “អវិបាកសភាវតោ”តិ វចនេន មនោកម្មទ្វារវសេនបិ អប្បវត្តិ សាធិតា ហោតិ។ “កម្មទ្វារ”ន្តិ ឯត្ថ កម្មគ្គហនេន នានក្ខណិកកម្មស្ស អធិប្បេតត្តា តស្សាបិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥតិ ឥមេសុ កាយវចីកម្មទ្វារសង្ខាតេសុ ទ្វីសុ ទ្វារេសុ, មនោកម្មទ្វារេន សហ តីសុ ឯវ វា យថា កុសលំ បវត្តតិ, ន ឯវំ វិបាកោ, យថា ច កុសលំ កាយវចីមនោកម្មស្ស អាយូហនវសេន ទានាទិបុញ្ញកិរិយវត្ថុវសេន បវត្តតិ, ន ឯវមយំ។ អយំ បន នេវ កាយវចីកម្មទ្វារេសុ បវត្តតិ វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកត្តាភាវតោ, ន កម្មវសេន, មនោកម្មទ្វារវសេនាបិ ច បវត្តតិ វិបាកុប្បាទនភាវាភាវតោ, ន បុញ្ញកិរិយវសេន បវត្តតិ ទានាទិវសេន អប្បវត្តនតោតិ ទស្សេតុំ **“កម្មទ្វារញ្ច… បេ…. នោ សមា”**តិ វុត្តំ។ **ឯវ**ន្តិ ទានាទិវសេន។

៣៧. **“បរិត្តារម្មណត្តា”**តិអាទិ សម្បយុត្តធម្មវសេន វិសេសទស្សនំ។ យស្មា ឯតេ បរិត្តារម្មណា, ករុណា មុទិតា ច បញ្ញត្តារម្មណា សត្តបញ្ញត្តិយំ បវត្តនតោ, តស្មា ទ្វិន្នមាលម្ពណានំ ឯកចិត្តស្ស វិសយភាវានុគមនតោ ន តេសុ ករុណាមុទិតា កទាចិបិ ជាយន្តីតិ អយមេត្ថ បឋមគាថាយ អធិប្បាយោ។

៣៨. ទុតិយគាថាយ បន **ហិ**-សទ្ទោ យស្មាតិ ឥមស្ស អត្ថេ។ យស្មា “បញ្ច សិក្ខាបទា កុសលា”តិ (វិភ. ៧១៥) វុត្តា, តស្មាតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ភគវតា ហិ **សិក្ខាបទវិភង្គេ** “បញ្ច សិក្ខាបទា កុសលា”តិ (វិភ. ៧១៥) ឯវំ “បាណាតិបាតា វេរមណី”តិអាទីនំ បញ្ចន្នំ សិក្ខាបទានំ កុសលភាវោ វុត្តោ, តេ ច វិរតិសភាវា ឯវ

អាទិតោ តិណ្ណំ សិក្ខាបទានំ, បច្ឆិមស្ស ច សម្មាកម្មន្តេ, ឥតរស្ស សម្មាវាចាយំ, បញ្ចន្នម្បិ មិច្ឆាជីវហេតុកបញ្ចទុច្ចរិតតោ វិរមណវសេន បវត្តានំ សម្មាអាជីវេ ច អន្តោភាវតោ, តស្មា តា ឯកន្តកុសលភូតានំ កទាចិ អព្យាកតេ លភន្តិ, ឥតរថា សទ្ធាសតិអាទយោ វិយ "សិយា កុសលា, សិយា អព្យាកតា"តិ វុច្ចេយ្យុន្តិ។ យទិ ឯវំ លោកុត្តរផលេសុ អដ្ឋ, សត្ត វា មគ្គង្គា ន លព្ភន្តីតិ? នោ ន លព្ភន្តិ លោកិយវិរតីនមេវ តត្ថ ឯកន្តកុសលភាវស្ស វុត្តត្តា, លោកុត្តរវិរតិយោ បន ផលស្ស មគ្គបដិពិម្ពភូតត្តា មគ្គសទិសតោ អដ្ឋង្គិកតាយ, សត្តង្គិកតាយ ច ភវិតព្ពន្តិ ន ច ឯកន្តកុសលភាវេន វវត្ថាបេតុំ យុត្តា។ ឯវញ្ច កត្វា ឧបរិ លោកុត្តរផលេសុបិ អដ្ឋង្គិកតាទិភេទោ មគ្គោ ឧទ្ធដោតិ។

៣៩. "**តថាធិបតិនោ**"តិអាទិ អធិបតិវសេន វិសេសទស្សនំ។ សព្ពេសម្បិ ហិ តេភូមកកុសលានំ អញ្ញោ អាយូហនកាលោ, អញ្ញោ វិបច្ចនកាលោ, តស្មា ន តានិ អត្តនោ វិបាកេហិ អធិបតី គាហាបេតុំ សក្កោន្តីតិ ន តេ ឆន្ទាទីនិ ធុរំ កត្វា បវត្តន្តិ។ លោកុត្តរកុសលានិ ច បន អាយូហនកាលស្ស, វិបច្ចនកាលស្ស ច អន្តរាភាវតោ អត្តនោ ឆន្ទាទីនំ ពលស្ស អវូបសន្តកាលេយេវ វិបាកំ និព្ពត្តេន្តីតិ អនន្តរបច្ចយា ហុត្វា វិបាកេហិ អធិបតី គាហាបេតុំ សក្កោន្តីតិ។ ឯវញ្ច កត្វា ឧបរិ លោកុត្តរវិបាកានំ អធិបតិយោគំ វក្ខតិ។

៤០. យស្មា **មោរវាបិវាសិមហាទត្តត្ថេរេន** វិបាកានំ អាគមនតោ អសង្ខារិកសសង្ខារិកភាវោ ឥច្ឆិតោ, **តិបិដកចូឡនាគត្ថេរេន** បច្ចយតោ, តស្មា ឧភិន្នម្បិ មតិទស្សនត្ថមាហ "**អសង្ខារសសង្ខារវិធាន**"ន្តិអាទិ។ បុរិមត្ថេរោ ហិ យថា មុខេ ចលិតេ អាទាសតលេ មុខនិមិត្តំ ចលតិ , ឯវំ អសង្ខារិកស្ស កុសលស្ស វិបាកោ អសង្ខារិកោ, សសង្ខារិកស្ស វិបាកោ សសង្ខារិកោតិ អាហ, តស្មា តស្ស មតិទស្សនត្ថំ "**អសង្ខារ...បេ.... បុញ្ញតោ**"តិ វុត្តំ។ ទុតិយត្ថេរោ បន អសង្ខារិកាទីសុ យេន កេនចិបិ ចិត្តេន កម្មេ អាយូហិតេ អាសន្នមរណស្ស អត្តនោ, បរេសំ វា បយោគេន វិនា អសង្ខារេន អប្បយោគេន កម្មកម្មនិមិត្តគតិនិមិត្តបច្ចុបដ្ឋានេ បដិសន្ធិ ឧប្បជ្ជមានា អសង្ខារិកា។ យស្ស កស្សចិ សសង្ខារេន សប្បយោគេន កម្មាទិបច្ចុបដ្ឋានេ សសង្ខារិកា។ តថា ភវង្គចុតិយោបិ។ តទារម្មណញ្ច បណីតាបណីតឧតុភោជនាទិបច្ចយវសេន, អនន្តរនិរុទ្ធកុសលាកុសលស្ស វសេន វា អសង្ខារសសង្ខារន្តិ ឯវំ បច្ចយតោ អសង្ខារិកាទិវិធានតមាហ, តស្មា តស្ស មតិទស្សនត្ថំ "**ញេយ្យំ បច្ចយតោ ចេវា**"តិ វុត្តំ។ ឥទមេវ ច បន អាចរិយា បសំសន្តិ។

៤១-២. **ហីនាទីនំ វិបាកត្តា**តិ អធិបតិយោគាភាវេបិ ហីនមជ្ឈិមបណីតានំ កុសលានំ វិបាកត្តា។ ឯតេន អាគមនតោ ហីនាទិភាវំ វិភាវេតិ។ វិនេយ្យសន្តានគតកិលេសមលវិធមនេន តស្ស បុននតោ បុញ្ញោ វាទោ វចីឃោសោ ឯតស្ស, វុត្តនយេនេវ បុញ្ញំ វទតីតិ វា បុញ្ញវាទី, តេន **បុញ្ញវាទិនា**។ "ឯកន្តេន សវត្ថុក"ន្តិ វុត្តេបិ រូបលោកេ បវត្តិ អនិវារិតាតិ អាហ "**កាមលោកស្មិ**"ន្តិ ។ "**ន បនញ្ញត្ថ ជាយតេ**"តិ ឥមិនា បន ព្យតិរេកតោ លទ្ធមត្ថំ ទស្សេតីតិ។

ឯវំ តាវ សហេតុកវិបាកេ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ អហេតុកេ និទ្ទិសិតុំ "**អហេតុកវិបាកចិត្តំ បនា**"តិអាទិ វុត្តំ។ កស្មា បន សហេតុកស្ស កម្មស្ស អហេតុកវិបាកោ ហោតីតិ? វុច្ចតេ – ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ តាវ បញ្ចន្នំ អារម្មណាភិនិបាតមត្តត្តា អលោភាទិសម្បយោគោ ន សម្ភវតិ, តថា មនោធាតុកិច្ចេសុ សម្បដិច្ឆនសន្តីរណេសូតិ ឯវំ ហេតូនំ ឧប្បត្តិយា អសម្ភវតោ ច នេសំ អហេតុកតា ទដ្ឋព្ពា។ ឧបេក្ខាទិយោគេ បន ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ តាវ ចតុន្នំ ឥដ្ឋារម្មណេបិ បវត្តមានានំ វត្ថារម្មណសង្ឃដ្ដនាយ ទុព្ពលភាវតោ ឧបេក្ខាសហគតតា, កាយវិញ្ញាណស្ស ច តាយ ពលវភាវតោ សុខសហគតតា ហោតិ។ សម្បដិច្ឆនំ បន អារម្មណឃដ្ដនយោគ្យភាវេន ឱឡារិកត្តា, ចតុចិត្តក្ខណាតីតវសេន ចិរជាតត្តា ច ទុព្ពលមត្តនោ និស្សយេន សហ អសមានជាតិកញ្ច ចក្ខាទិវត្ថុំ និស្សាយ ឧប្បន្នេហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ លទ្ធានន្តរបច្ចយតាយ, អបុព្ពនិស្សយតាយ ច អារម្មណរសស្សាទេ ទុព្ពលន្តិ ឥដ្ឋាទីសុ អារម្មណេសុ ឧបេក្ខាសហគតមេវ។ សន្តីរណំ បន វុត្តវិបរីតតោ ឥដ្ឋារម្មណេ សុខសហគតំ, ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ ច ឧបេក្ខាសហគតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ មនោវិញ្ញាណធាតុ វិយ វិសិដ្ឋមននកិច្ចាភាវតោ មនោមត្តា និស្សត្តនិជ្ជីវាទិអត្ថេហិ ធាតុ ចាតិ **មនោធាតុ**។ សា ហិ សតិបិ វិញ្ញាណភាវេ មនោវិញ្ញាណតោ សម្ភវស្ស វិសិដ្ឋមននកិច្ចស្ស អករណតោ មននមត្តាយេវ ហោតិ។ វុត្តលក្ខណវិបរីតតោ បន មនោ ច តំ វិញ្ញាណញ្ចាតិ មនោវិញ្ញាណំ, តទេវ យថាវុត្តដ្ឋេន ធាតូតិ **មនោវិញ្ញាណធាតុ**។

វិញ្ញាណបញ្ចកំ និយតារម្មណំ យថាក្កមំ រូបាទិឯកេកស្សេវ អារម្មណករណតោ។ **សេសត្តយមនិយតារម្មណំ** បញ្ចារម្មណិកឆឡារម្មណិកភាវតោ។

ទដ្ឋព្ពតាយ **ទិដ្ឋំ**, រូបាយតនំ។ សោតព្ពតាយ **សុតំ**, សទ្ទាយតនំ។ មុនិតព្ពតាយ **មុតំ**, សម្បត្តស្សេវ គហេតព្ពតាយាតិ អត្ថោ, គន្ធាទិត្តយស្សេតំ នាមំ។ ចក្ខាទីហិ វិនា កេវលំ មនសា ឯវ វិជានិតព្ពតាយ **វិញ្ញាតំ**,

ធម្មាយតនំ។ អនាមដ្ឋកាលវិសេសវចនត្ថា ច នេសំ អតីតានាគតាបិ រូបាទយោ ទិដ្ឋាទិសទ្ទេហិ វុច្ចន្តិ។ តេនេវ ហិ "ទដ្ឋព្ពតាយា"តិអាទិនា កាលសាមញ្ញេន នេសំ និព្ពចនំ វុត្តំ។ ទិដ្ឋំ អារម្មណំ យស្ស តំ **ទិដ្ឋារម្មណំ**។ ឯវំ **សុតារម្មណា**ទីសុ។

ចក្ខុតោ បវត្តន្តិ ចក្ខុទ្វារតោវ បវត្តំ សព្ពវាក្យានំ អវធារណផលត្តា។ តេន មនោធាតុអាទីនំ ចក្ខុវិញ្ញាណភាវោ និវារិតោ ហោតិ តេសំ ទ្វារន្តរតោបិ បវត្តិសម្ភវតោ។ អថ វា **"ចក្ខុតោ បវត្ត"**ន្តិ ឥទំ សញ្ញាតិប្បវត្តិសន្ទាយ វុត្តំ, ន សញ្ចរណប្បវត្តិំ, តស្មា យថា កុណ្ឌមុខតោ ឧទកំ សញ្ចរណវសេន បវត្តតិ, ន ឯវំ បវត្តមិធ គហិតំ។ យថា បន ចន្ទកន្តបាសាណតោ ឧទកំ សញ្ជាតិវសេន បវត្តតិ, ឯវំ បវត្តមេវ ចក្ខុតោ បវត្តន្តិ គហិតំ។ យថា ច កឹ? យថា កុច្ឆិតោ សមុដ្ឋិតំ បិត្តសេម្ហរុហិរាទិ មុខតោ សន្ទន្តម្បិ "មុខស្សវោ"តិ ន វុច្ចតិ, មុខតោយេវ បន សមុដ្ឋហិត្វា តតោ សវន្តំ ខេឡំ "មុខស្សវោ"តិ វុច្ចតិ, ឯវំ ហទយវត្ថុសន្និស្សយតោ សមុដ្ឋហិត្វា ចក្ខុតោ បវត្តមានំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ នាម ន ហោតិ។ ចក្ខុតោយេវ បន សមុដ្ឋហិត្វា តតោ បវត្តមានំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ នាមាតិ។ យោ បន ឥមមត្ថំ អសល្លក្ខេត្វា ព្យញ្ជនមត្តស្សេវ អភិនិវិសិត្វា តំទ្វារប្បវត្តានំ សេសានម្បិ ចក្ខុវិញ្ញាណភាវំ មញ្ញេយ្យ, តំ និវារេតុំ បការន្តរេនបិ វិត្ថរហំ ទស្សេន្តោ អាហ **"ចក្ខុម្ហិ សន្និស្សិត"**ន្តិ។ យថា ចក្ខុតោ បវត្តំ, ចក្ខុសន្និស្សិតំ វា វិញ្ញាណំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, ឯវំ សោតវិញ្ញាណាទីសុបិ "សោតតោ បវត្តំ, សោតស្មឹ សន្និស្សិតំ វា វិញ្ញាណំ សោតវិញ្ញាណ"ន្តិអាទិនា យោជនំ អតិទិសន្តោ អាហ **"តថា សោតវិញ្ញាណាទីនី"**តិ។

ចក្ខុសន្និស្សិតំ ហុត្វា រូបស្ស វិជាននលក្ខណមេតស្សាតិ **ចក្ខុសន្និស្សិតរូបវិជាននលក្ខណំ**។ តត្ថ ចក្ខុសន្និស្សិតវចនេន ទិព្ពចក្ខាទិកំ អញ្ញំ រូបារម្មណំ វិញ្ញាណំ និវត្តេតិ ។ វិជានន-គ្គហណេន ចក្ខុសន្និស្សិតេ ផស្សាទិធម្មេ និវត្តេតិ។ ចក្ខុរូប-គ្គហណេន និស្សយតោ, អារម្មណតោ ច ចិត្តំ វិភាវេតិ ឧភយាធីនវុត្តិកត្តា។ យទិ ហិ ចក្ខុ នាម ន សិយា, អន្ធាបិ រូបំ បស្សេយ្យុំ, ន ច បស្សន្តិ។ យទិ ច នីលាទិរូបំ នាម ន សិយា, ទេសាទិនិយមេន ន ភវិតព្ពំ, អត្ថេវ ច និយមោ។ ឯកន្តសារម្មណតា ច ចិត្តស្ស វុត្តាតិ អារម្មណេន វិនា នីលាទិអាភាសំ ចិត្តំ បវត្តតីតិ ឯវំ បវត្តោ វាទោ មិច្ឆាវាទោតិ គហេតព្ពោ។ តេនាហ ភគវា "ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណ"ន្តិអាទិ (ម. និ. ១.២០៤, ៤០០; ៣.៤២១, ៤២៥; សំ. និ. ៤.៦០; កថា. ៤៦៥)។ ឯត្ថ សិយា – កឹ បនេតំ ចក្ខុ, រូបញ្ច វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោន្តំ ឯកមេវ បច្ចយោ ហោតិ, ឧទាហុ អនេកន្តិ? ចក្ខុ តាវ ឯកម្បិ, រូបំ បន អនេកមេវ សង្កតំ។ កឹ ការណំ? បច្ចយភាវវិសេសតោ។ ចក្ខុ ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស និស្សយបុរេជាតឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោន្តំ អត្ថិភាវេនេវ ហោតិ តស្មឹ សតិ តស្ស ភាវតោ, អសតិ អភាវតោ។ យតោ តំ អត្ថិអវិគតបច្ចយេហិស្ស បច្ចយោតិ វុត្តំ, ស្វាយំ បច្ចយភាវោ ន ឯកស្មឹ ន សម្ភវតីតិ ឯកម្បិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោតិ។ រូបំ បន យទិបិ ចក្ខុ វិយ បុរេជាតអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ បុរេតរំ ឧប្បន្នំ ហុត្វា វិជ្ជមានក្ខណេយេវ ឧបការកត្តា, តថាបិ អនេកមេវ សង្កតំ ហុត្វា បច្ចយោ ហោតិ អារម្មណភាវតោ។ យញ្ហិ តំ អារម្មណំ តស្ស យថា តថា ឧបលព្ភនីយវសេនេវ អារម្មណបច្ចយភាវោ, វិញ្ញាណស្ស ច ឥន្ទ្រិយាធីនវុត្តិកស្ស អារម្មណសភាវូបលទ្ធិ ន ឯកទ្វិកលាបគតវណ្ណវសេន ហោតិ, នាបិ កតិបយកលាបគតវណ្ណវសេន, អថ ខោ អាភោគានុរូបំ អាបាថគតវណ្ណវសេនាតិ អនេកមេវ រូបំ សំហច្ចការិតាយ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ។ អមុមេវ ហិ វិសេសំ វិភាវេតុំ "ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ចា"តិ (ម. និ. ១.២០៤, ៤០០; ៣.៤២១, ៤២៥; សំ. និ. ៤.៦០; កថា. ៤៦៥) **បាឡិយំ** វចនភេទោ កតោតិ។ ឯវំ សោតវិញ្ញាណេបិ យថារហំ វត្តព្ពំ។ ឃានវិញ្ញាណាទីនំ បន សម្បត្តគ្គាហតាយ អត្តនោ និស្សយេន សហ អល្លីនស្សេវ គហណតោ ឯកកលាបគតម្បិ គន្ធាទិកំ តេសំ ឧប្បត្តិយា បច្ចយោ ហោតិ។

រូបមត្តារម្មណរសន្តិ រូបាយតនមត្តស្សេវ អារម្មណករណរសំ។ **មត្ត**-សទ្ទេន យថា អារម្មណន្តរំ និវត្តេតិ, ឯវំ រូបាយតនេបិ លព្ភមានេ ឯកច្ចេ វិសេសេ និវត្តេតិ។ ន ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ វណ្ណមត្តតោ អញ្ញំ កិញ្ចិ នីលាទិវិសេសំ តត្ថ គហេតុំ សក្កោតិ។ តេនាហ ភគវា – "បញ្ចហិ វិញ្ញាណេហិ ន កិញ្ចិ ធម្មំ បដិវិជានាតិ អញ្ញត្រ អភិនិបាតមត្តា"តិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជមានំ រូបារម្មណេ ឯវ ឧប្បជ្ជនតោ តទភិមុខភាវេន គណ្ហាតីតិ វុត្តំ **"រូបាភិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋាន"**ន្តិ។ អត្តនោ អនន្តរំ ឧប្បជ្ជមានានំ អរូបធម្មានំ សមនន្តរវិគតា អរូបធម្មា បវត្តិឱកាសទានេន អនន្តរសមនន្តរនត្ថិវិគតបច្ចយេហិ ឧបការកា, និស្សយារម្មណា ធម្មា វិយ អាសន្នការណាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"រូបារម្មណាយ កិរិយាមនោធាតុយា អបគមបទដ្ឋាន"**ន្តិ។ **សោតវិញ្ញាណា**ទីសុបិ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ កិរិយាមនោធាតុយា អារម្មណភេទតោ ភិន្នសភាវត្តា អាហ **"កិរិយាមនោធាតូន"**ន្តិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ គហិតំ រូបាទិអារម្មណំ តទនន្តរមេវ អបរិបតន្តំ កត្វា សម្បដិច្ឆន្តំ គណ្ហន្តំ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ **"រូបាទិសម្បដិច្ឆនរស"**ន្តិ។ តថាភាវេន សម្បដិច្ឆនភាវេន បច្ចុបដ្ឋាតីតិ **តថាភាវបច្ចុបដ្ឋានំ**។

ឆសុ អារម្មណេសុ កទាចិ បញ្ចន្នំ ជច្ចន្ធាទិវសេន ឥតោបិ ឩនានំ, ព្រហ្មលោកេ ច ទ្វិន្នមេវ វិជាននសភាវាបិ **ឆឡារម្មណវិជាននលក្ខណា** វុត្តា តំសភាវានតិវត្តនតោ, ឆស្វេវ វា ឥតរេសំ អារម្មណានំ

អន្តោគធត្តា។ **សន្តីរណាទិរសា**តិ យថាសម្ភវំ សន្តីរណតទារម្មណាទិកិច្ចា, សន្តីរណតទារម្មណបដិសន្ធិភវង្គចុតិកិច្ចាតិ អធិប្បាយោ។ “**ហទយវត្ថុបទដ្ឋានា**”តិ ឥទំ ឥមាសំ ទ្វិន្នំ មនោវិញ្ញាណធាតូនំ អនិពទ្ធដ្ឋានតាយ និពទ្ធការណំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ វុត្តនយេន បន “តំតំអនន្តរាតីតវិញ្ញាណាបគមបទដ្ឋាន”ន្តិបិ វត្តុំ វដ្ដតិយេវ។ អហេតុកចិត្តានំ វិសុំ វិសុំ លក្ខណាទិកស្ស ទស្សិតត្តា បរិសេសតោ សហេតុកចិត្តានំ ឯកសទិសមេវ លក្ខណាទិកន្តិ វិញ្ញាយតិ។ តំ បន ហេដ្ឋា វិភាវិតមេវ។

ឥទានិ ឥមាសំ អារម្មណាទិតោ ភេទំ ទស្សេតុំ “**តត្ថ បឋមា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯកន្តមិដ្ឋារម្មណេ**តិ ឯកន្តេនេវ ឥដ្ឋារម្មណេ, អតិឥដ្ឋារម្មណេតិ អត្ថោ។ **បញ្ចសុ ឋានេសូ**តិ សហេតុកវិបាកានំ វុត្តេសុ ចតូសុ, សម្បដិច្ឆនវោដ្ឋព្ពនានំ អន្តរាឡសង្ខាតសន្តីរណដ្ឋានេ ចាតិ បញ្ចសុ ឋានេសុ, បញ្ចសុ កិច្ចេសូតិ វា អត្ថោ។ កិញ្ចាបិ សោមនស្សបដិសន្ធិកស្ស ទោមនស្សជវនាវសានេ តទារម្មណសម្ភវេ អសតិ យំ កិញ្ចិ បរិចិតបុព្ពំ បរិត្តារម្មណមារព្ភ ឧបេក្ខាសហគតសន្តីរណមុប្បជ្ជតីតិ ឥច្ឆិតំ, តថា បន ឧប្បជ្ជមានស្ស កទាចិយេវ សម្ភវតោ យេភុយ្យប្បវត្តិំ គហេត្វា ឆ ឋានានិ អវត្វា បញ្ចេវ វុត្តានិ។ អថ វា តំ ឧប្បជ្ជមានំ តទារម្មណដ្ឋានេយេវ និព្ពត្តតីតិ តំវសេនេវ តស្សាបិ ឋានំ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អចក្ខុសំវត្តនិកកម្មនិព្ពត្តតាយ ជាតិយា អន្ធោ **ជច្ចន្ធោ**។ កិញ្ចាបិ ហិ ជាតិក្ខណេ អណ្ឌជជលាពុជានំ សព្ពេសម្បិ ចក្ខុ នត្ថិ, យស្ស ភាវាភាវតោ អន្ធានន្ធវិចារណា ភវេយ្យ, តថាបិ ចក្ខុស្ស ឧប្បជ្ជមានារហកាលេបិ ចក្ខុវិបត្តិវិពទ្ធកេន កម្មុនា បដិហតសាមត្ថិយេន បដិសន្ធិទាយកេន ឥតរេនាបិ វា កម្មេន តស្ស អនុប្បាទិយមានត្តា សត្តោ “ជច្ចន្ធោ”តិ វុច្ចតិ។ អថ វា **ជច្ចន្ធោ**តិ បសូតិយំយេវ អន្ធោ, មាតុកុច្ឆិយំយេវ អន្ធោ ហុត្វា និក្ខន្តោតិ អត្ថោ។ តេន ទុហេតុកតិហេតុកានំ មាតុកុច្ឆិគតកាលេបិ ចក្ខុស្ស អវិបជ្ជនំ សិទ្ធំ ហោតិ, ឯវំ **ជាតិពធិរា**ទីសុបិ យថារហំ វត្តព្ពំ។ **ជច្ចជឡោ**តិ ជាតិយា អញ្ញាណកោ ។ កិញ្ចាបិ ទុហេតុកបដិសន្ធិកោបិ ជាតិយំ អញ្ញាណកោ, តស្ស បន បវត្តិយំ បញ្ញា សម្ភវតីតិ វុត្តនយេន យេភុយ្យតោ បវត្តិយម្បិ បញ្ញាយាសម្ភវតោ ជច្ចជឡោ វេទិតព្ពោ។ **ជច្ចុម្មត្តកោ** សុរាមេរយបានាទិឧម្មត្តកភាវសំវត្តនិកកម្មបរិភាវិតេន កម្មេន គហិតបដិសន្ធិកោ។ **បណ្ឌកោ**តិ បរទារគមនាទិកម្មបរិភាវិតេន កម្មុនា គហិតបដិសន្ធិកោ។ សោ បញ្ចវិធោ អាសិត្តបណ្ឌកោ ឧសូយបណ្ឌកោ បក្ខបណ្ឌកោ ឱបក្កមិកបណ្ឌកោ នបុំសកបណ្ឌកោតិ។ ឥធ បន ឱបក្កមិកបណ្ឌកស្ស សហេតុកស្សាបិ ភាវតោ, នបុំសកស្ស ច វិសុំ គហណតោ តយោ បណ្ឌកា អធិប្បេតា។ **អាទិ**-សទ្ទេន ជាតិមូគជាតិបង្គុលមម្មនាទីនំ សង្គហោ។ កេចិ បន “ឯកច្ចេ អហេតុកបដិសន្ធិកា អវិកលិន្ទ្រិយា ហុត្វា ថោកំ វិចារណបកតិកាបិ ហោន្តិ, តស្មា តាទិសានម្បិ ឥធ អាទិ-សទ្ទេន សង្គហោ”តិ វទន្តិ។ ឯត្ថ ច ជច្ចន្ធាទីនមេវ អយំ បដិសន្ធីតិ ន គហេតព្ពា។ ជច្ចន្ធាទយោ បន ឥមិនា បដិសន្ធិំ គណ្ហន្តីតិ គហេតព្ពំ។

៤៣. តិហេតុកបុញ្ញស្សាតិ តិហេតុកស្សបិ ឧក្កដ្ឋបុញ្ញស្ស។ ទុហេតុកម្មស្ស បន សព្ពថាបិ សោឡសន្នំ វិបាកានំ អសម្ភវតោ តប្បដិក្ខេបបរត្តា ចេតនាយ “តិហេតុកបុញ្ញស្សា”តិ អវិសេសតោ វុត្តំ។

កាមាវចរវិបាកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

រូបាវចរារូបាវចរវិបាកវណ្ណនា

មហគ្គតវិបាកានំ តំតំកុសលាគមនវសេនេវ ឈានង្គហានិ, ន បន ភាវនាវិសេសេនាតិ តេសំ បហានង្គានិ អនុទ្ធដានិ។ **ឧបបត្តិយ**ន្តិ ឧបបត្តិភវេ។

អរូបាវចរវិបាកចិត្តានិ វុច្ចន្តីតិ សម្ពន្ធោ។

៤៤. កុសលានុគតំ កត្វាតិ កុសលានុរូបំ កុសលសទិសំ កត្វា។ យថា កាមាវចរវិបាកំ កុសលតោ វិសទិសម្បិ កត្វា វិភត្តំ, ឯវមកត្វា កុសលសទិសមេវ កត្វាតិ អត្ថំ វទន្តិ។ អដ្ឋកថាយំ បន កុសលានន្តរំ កត្វា មហគ្គតវិបាកានំ ភាជិតបាឡី សន្ធាយ “កុសលានុគតំ កត្វា ភាជិត”ន្តិ វុត្តំ។ បាឡិយញ្ហិ –

“កតមេ ធម្មា អព្យាកតា? យស្មឹ សមយេ កាមាវចរស្ស កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា វិបាកំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិអាទិនា (ធ. ស. ៤៣១) –

កាមាវចរវិបាកំ វិភជិត្វា មហគ្គតវិបាកំ វិភជន្តេន –

“កតមេ ធម្មា អព្យាកតា? យស្មិំ សមយេ រូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតិ, វិវិច្ចេវ កាមេហិ…បេ…. បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ បថវីកសិណំ, តស្មិំ សមយេ ផស្សោ ហោតិ…បេ…. អវិក្ខេបោ ហោតិ, ឥមេ ធម្មា កុសលា, តស្សេវ រូបាវចរស្ស កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា វិបាកំ វិវិច្ចេវ កាមេហិ…បេ…. បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ បថវីកសិណំ…បេ…. ឥមេ ធម្មា អព្យាកតា”តិ (ធ. ស. ៤៩៨)។

ឯវំ កុសលំ ឧទ្ទិសិត្វា តទនន្តរំ កត្វា មហគ្គតំ វិបាកំ វិភត្តំ, តស្មា យថា កាមាវចរវិបាកំ, ឯវំ អវិភជិត្វា ឥទំ កុសលានន្តរំ កត្វា វិភត្តន្តិ ឥមមត្ថំ ជោតេតុំ អដ្ឋកថាយំ “កុសលានុគតំ កត្វា”តិ វុត្តំ។ ឥមិនាបិ ច អាចរិយេន បរិហារមុខេន វក្ខមានអត្ថវិសេសវចនិច្ឆាយ តត្ថ វុត្តនយេនេវ ចោទនា កតា។ ឯវញ្ហិ សតិ កុសលានន្តរំយេវ ផលំ ឧប្បជ្ជតីតិ ញាបនំ សុដ្ឋុបបន្នំ ហោតីតិ អយមេត្ថ អម្ហាកំ អាចរិយស្ស មគ្គោ។

មហគ្គតន្តិ មហគ្គតវិបាកំ។ តញ្ហិ ឥធ អធិគតំ។ **កាមា…បេ…. យតោតិ** យស្មា កាមាវចរកុសលំ អសមានផលំ ហោតិ តិហេតុកស្ស ទុហេតុកាហេតុកវិបាកានំ, ទុហេតុកស្ស ច អហេតុកវិបាកានម្បិ ជននតោ, ន ឯវមិទំ, ឥទំ បន ឯកន្តេនេវ សទិសវិបាកជននតោ សមានផលមេវ, តស្មាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច “កុសល”ន្តិ អវុត្តេបិ កាមាវចរបុញ្ញំវាតិ ឧបមិតត្តា ឧបមេយ្យស្សបិ កុសលភាវោ វិញ្ញាយតិ។ កស្មា បនេតំ សទិសវិបាកំ, ន កាមាវចរំ វិយ វិសទិសវិបាកម្បីតិ? វុច្ចតេ – កាមាវចរបុញ្ញញ្ហិ អាចិនន្តោ រូបតណ្ហាទិនានាវត្ថុកកាមតណ្ហូបនិស្សយតោ អាចិនតិ, តស្មា តទុបនិស្សយកុសលំ តទនុរូបតោ នានាវត្ថុកំ វិបាកំ ជនេតិ។ មហគ្គតំ បន អាចិនន្តោ ឯកវត្ថុកាយេវ ភវតណ្ហាយ វសេន អាចិនតីតិ តទនុរូបតោ តំ នានាវត្ថុំ អជនេត្វា ឯកវត្ថុមេវ ជនេតីតិ។

៤៥-៦. សព្ពថាតិ ធម្មតោ អារម្មណតោ បដិបទាទិតោ ច។ តថា ហិ យេ ផស្សាទយោ កុសលេ ច លព្ភន្តិ, តេ វិបាកេបិ លព្ភន្តិ, យស្មិញ្ច អារម្មណេ កុសលំ បវត្តតិ, តត្ថេវ ឥទំ វិបាកម្បិ។ យាវ បដិបទាទយោ កុសលស្ស លព្ភន្តិ, តាវ ឥមស្ស វិបាកស្សបីតិ។ កាមំ យស្ស កស្សចិ ឆាយា តំតំវត្ថុសទិសាវ, មហន្តស្ស បន កុសលវិបាកស្ស មហន្តាហិយេវ ឧបមាហិ ភវិតព្ពន្តិ **“គជាទីន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អបរេ អបរេ អត្តភាវេ ភាវំ វេទនមស្សាតិ **អបរាបរិយវេទនំ**។ យទិ អបរាបរិយវេទនំ ន ហោតិ, កថញ្ចរហិ ឥមស្ស ផលុប្បត្តីតិ អាហ **“ឈានា អបរិហីនស្សា”**តិអាទិ។

៤៧. កុសលានន្តរន្តិ កុសលភវានន្តរំ។ យស្មិញ្ហិ ភវេ តំ កុសលំ កតំ, សោ ឥធ កុសល-សទ្ទេន ឧបចារតោ គហិតោ កម្មានន្តរំយេវ ផលស្ស អសម្ភវតោ។ ន ហិ តំ លោកុត្តរកុសលំ វិយ អនន្តរផលនិប្ផាទកំ, អថ ខោ ឯកច្ចកាមាវចរកុសលំ វិយ អបរាបរិយវេទនំ អហុត្វា សតិបិ អនេកេយេវ កាមាវចរកម្មេ មហោឃោ វិយ បរិត្តំ ឧទកំ តមជ្ឈោត្ថរិត្វា អត្តនោយេវ វិបាកទានេន ឯកន្តេន អនន្តរភវេយេវ ផលំ និព្ពត្តេតិ។ ននុ ច អបរិហីនជ្ឈានស្សេវ កស្សចិ និកន្តិវសេន កាមភវេ បដិសន្ធិ ហោតិ។ តថា ហិ តិស្សមហាព្រហ្មា ឧបរិព្រហ្មលោកូបបត្តិយា ភាវិតមគ្គោ ភិក្ខូហិ យាចិតោ តតោ ចវិត្វា មោគ្គលិព្រាហ្មណស្ស គេហេ បដិសន្ធឹ អគ្គហេសីតិ វុត្តន្តិ តំ កថន្តិ? និកន្តិពលេនេវ ឈានំ បរិហាយតីតិ តតោ បរិហីនជ្ឈានោ និព្ពត្តតីតិ វទន្តិ។ អបរេ បន អាចរិយា “អនីវរណាវត្ថាយ និកន្តិយា ឈានស្ស បរិហានិ វីមំសិត្វា គហេតព្ពា”តិ វត្វា “សតិបិ មហគ្គតកម្មុនោ វិបាកំ បដិពាហនសមត្ថស្សេវ បរិត្តកម្មស្ស អភាវេ ‘ឥជ្ឈតិ, ភិក្ខវេ, សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិសុទ្ធត្តា’តិ (អ. និ. ៨.៣៥) វចនតោ កាមភវេ ចេតោបណិធិ មហគ្គតកម្មស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា បរិត្តកម្មុនោ វិបាកស្ស ឱកាសំ ករោតី”តិ វទន្តិ, តំ យុត្តំ។ **ឯតស្សាតិ** ឥមស្សត្ថស្ស ញាបនត្ថន្តិ សម្ពន្ធោ។

៤៨-៩. ឯវំ អវិសេសេន កុសលសទិសតំ អតិទិសិត្វា ឥទានិ វិសេសំ ទស្សេតុំ **“បដិបទាក្កមោ ចេវា”**តិអាទិ វុត្តំ។ យថា ហិ ទុក្ខបដិបទំ ទន្ធាភិញ្ញំ ឈានំ ឧប្បាទេត្វា បុនប្បុនំ សមាបជ្ជន្តស្ស តំ ឈានំ តំបដិបទមេវ ហោតិ, ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ អបរិហីនេ តស្ស តស្ស វិបាកោ និព្ពត្តមានោ តំតំបដិបទោវ ភវិតុំ អរហតិ។ ឆន្ទាធិបតេយ្យាទិភាវោ បន តស្មិំ ខណេ វិជ្ជមានានំ ឆន្ទាទីនំ អធិបតិបច្ចយភាវេន ហោតិ, ន អាគមនវសេន។ តថា ហិ ឯកមេវ ឈានំ នានក្ខណេសុ នានាធិបតេយ្យំ ហោតិ, តស្មា វិបាកស្ស អាគមនវសេន ឆន្ទាធិបតេយ្យាទិតា ន គហិតា។ តេនាហ **“អភាវោធិបតីន”**ន្តិ។ តទភាវតោវ សរសតោ តស្ស ហីនាទិតា ន សម្ភវតីតិ សាបិ ឈានាគមនតោវ វុត្តា។

រូបាវចរារូបាវចរវិបាកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

លោកុត្តរវិបាកវណ្ណនា

មគ្គចិត្តស្ស វិយ ផលចិត្តស្ស មគ្គយោគតោ ភេទាភាវេន “ចតុមគ្គយោគតោ”តិ អវត្វា “**ចតុមគ្គសម្បយុត្តចិត្តផលត្តា**”តិ វុត្តំ, ចតូហិ អរិយមគ្គេហិ សម្បយុត្តកុសលចិត្តស្ស ផលត្តា ចតុព្ពិធសាមញ្ញផលសម្បយុត្តចិត្តភាវតោតិ អត្ថោ។ សោតាបត្តិមគ្គស្ស ផលំ ចិត្តំ **សោតាបត្តិមគ្គផលចិត្តំ**។ ឯវំ សេសេសុ។ មគ្គវីថិយំ ទ្វិក្ខត្តុំ, តិក្ខត្តុំ វា ផលសមាបត្តិយា អបរិច្ឆិន្នបរិមាណំ បវត្តមានម្បិ ទ្វីស្វេវ ឋានេសុ បវត្តិយា ទុវិធមេវ ហោតីតិ អាហ “**មគ្គវីថិផលសមាបត្តិវសេន បវត្តិតោ ទុវិធ**”ន្តិ។

៥០-១. មគ្គស្សានន្តរេ ផលេ លព្ភន្តិ មគ្គាគមនតោតិ អធិប្បាយោ។ មគ្គោ ហិ អាគមនតោ “សុញ្ញតោ”តិ លទ្ធនាមោ សគុណាលម្ពណវសេន អនិមិត្តអប្បណិហិតនាមម្បិ លភតីតិ ផលស្ស នាមត្តយម្បិ ទេតិ, តថា អាគមនតោ អប្បណិហិតោ មគ្គោ សគុណារម្មណវសេន អនិមិត្តសុញ្ញតអប្បណិហិតនាមកោតិ ផលស្ស នាមត្តយម្បិ ទេតិ។ ឯវញ្ច កត្វា អភិធម្មេ ឯកេកស្ស ផលស្ស តីណិ តីណិ នាមានិ វុត្តានិ។ ននុ ច អភិធម្មេ “សគុណារម្មណតោ នាមំ អនធិប្បេត”ន្តិ វុត្តំ? សច្ចំ វុត្តំ, តំ បន នាមលាភំ សន្ធាយ, ន នាមទានំ។ តត្ថ ហិ វវត្ថានករត្តាភាវតោ តថា អនធិប្បេតំ, ន អលព្ភនតោ។ ឥធ បន ឯកេកស្ស ផលំ នាមត្តយម្បិ លភតីតិ វវត្ថានប្បយោជនាភាវតោ សគុណារម្មណេហិ លទ្ធនាមទានស្ស អធិប្បេតត្តា តិវិធម្បិ នាមំ ទេតិ។ ឯកន្តេន ចេតំ ឯវំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, ឥតរថា វិបស្សនាបិ វិបស្សតោ លទ្ធនាមមគ្គស្ស តំ ន ទទេយ្យាតិ។ **បរភាគស្មិ**ន្តិ អបរភាគេ។ **វឡញ្ជនផលេសូ**តិ សមាបជ្ជនវសេន អនុភវិតព្ពផលេសុ។ “វឡញ្ជនផលេសុ នា”តិ មគ្គាគមនំ សន្ធាយ បដិក្ខិត្តន្តិ អាហ “**វិបស្សនាវសេនេវា**”តិអាទិ។ វឡញ្ជនផលញ្ហិ វិសុំ វិបស្សនាវសេនេវ និព្ពត្តតីតិ តស្ស តំវសេន នាមលាភោ។ យទិ ឯវំ មគ្គស្ស វិយ អនិមិត្តនាមលាភោ ន សិយា? តំ ន, យថា មគ្គានន្តរស្ស ផលស្ស វិយ វឡញ្ជនកផលសមាបត្តិយាបិ មគ្គាគមនតោ ច ឈានបដិបទាភេទោ ហោតិ, ឯវំ អនិមិត្តនាមម្បិ លព្ភតីតិ។

៥២-៣. ហោន្តិ សាធិបតីនេវាតិ ឯត្ថ ការណំ វុត្តមេវ។ **មគ្គភាវនា**តិ សោឡសហិ អាការេហិ ចតុសច្ចបដិវេធកមគ្គភាវេន, កិលេសមារណវសេន គមនសង្ខាតេន, និព្ពានត្ថិកេហិ មគ្គិតព្ពភាវសង្ខាតេន វា មគ្គភាវេន។ **ផលំ...បេ.... វុច្ចតី**តិ សយំ ផលភាវម្បិ មគ្គស្ស ផលត្តា, តំសទិសតាយ វា តមុបាទាយ មគ្គោតិ វុច្ចតិ “មគ្គង្គំ មគ្គបរិយាបន្ន”ន្តិអាទីសូតិ អធិប្បាយោ។

លោកុត្តរវិបាកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អកុសលវិបាកវណ្ណនា

យថា អតិឥដ្ឋេ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ ច អារម្មណេ វេទនាភេទសម្ភវតោ កុសលវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុ ទុវិធា ហោតិ សោមនស្សសហគតា, ឧបេក្ខាសហគតាតិ, ឯវំ អតិអនិដ្ឋេ អនិដ្ឋមជ្ឈត្តេ ច អារម្មណេ វេទនាភេទោ នត្ថីតិ អកុសលវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុ ឯកវិធាវាតិ “**សត្តាកុសលវិបាកានី**”តិ វុត្តំ។ សតិ ហិ តត្ថ វេទនាភេទេ អតិអនិដ្ឋេ ទោមនស្សេន ភវិតព្ពំ, ន ច បដិឃេន វិនា ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតីតិ។ កាយវិញ្ញាណស្ស ទុក្ខសហគតា កុសលវិបាកេ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពា។ ឯត្ថ ច អកុសលវិបាកេសុ លព្ភមានទុក្ខំ វិយ នាតិកដុកាបិ ឧបេក្ខា ឯកន្តនិហីនស្ស អកុសលស្ស វិបាកភាវតោ ទុក្ខសភាវត្តា ហីនា ឯវ។ ន ហិ អកុសលស្ស វិបាកោ អទុក្ខោ ហោតិ, ឧបេក្ខាភាវោ បនស្ស ពលវតា ពាធិយមានស្ស បដិបហរិតុំ អសក្កោន្តស្ស ទុព្ពលបុរិសស្ស តេន ករិយមានពាធស្ស ឧបេក្ខនា វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឥមានិ...បេ.... ចិត្តានី**តិ ឥមានិ សត្ត ឯកេកស្ស អកុសលស្ស វិបាកចិត្តានិ, ន បន កុសលវិបាកេ វិយ តិហេតុកាទិបុញ្ញវិសេសេន។ ឧទ្ធច្ចសហគតស្សាបិ ហិ បវត្តិយំ សត្តេវ វិបាកា លព្ភន្តិ។ កស្មា បនេត្ថ យថា កុសលវិបាកំ សហេតុកម្បិ ឧទ្ធដំ, ន ឯវំ អកុសលវិបាកន្តិ? ហេតូនំ អសម្ភវតោ។ លោភាទីនញ្ហិ ឯកន្តសាវជ្ជតាយ អយោនិសោមនសិការហេតុកានំ នត្ថិ វិបាកភាវោ, អលោភាទីនម្បិ ឯកន្តមនវជ្ជសភាវានំ វា ការណស្ស តព្ពិទូរតាយ នត្ថេវ អកុសលវិបាកភាវោ។ ន ហិ អលោភាទីនំ បដិបក្ខលោភាទយោ តេ អភិនិប្ផាទេន្តិ, តស្មា ឥទំ សព្ពថា សហេតុប្បវត្តិយា អសម្ភវតោ អហេតុកមេវាតិ។

កម្មកម្មនិមិត្តគតិនិមិត្តេសូតិ ឯត្ថ អតីតភវេ អាយូហិតំ អបរាបរិយវេទនីយំ, ឧបបជ្ជវេទនីយំ វា កម្មំ **កម្មំ** នាម ។ កម្មករណកាលេ ចេតនាយ គហិតមារម្មណំ **កម្មនិមិត្តំ** នាម។ ឧបបជ្ជិតព្ពភវបរិយាបន្នោ នរកាទីសុ អគ្គិជាលាទិវណ្ណោ **គតិនិមិត្តំ** នាម។

៥៤. ឥមេតិ អកុសលវិបាកា។ តេសំ អនិដ្ឋានិដ្ឋមជ្ឈត្តវិសយេសុ បវត្តិវចនេន តព្ពិបរិយាយេន កុសលវិបាកានំ ឥដ្ឋឥដ្ឋមជ្ឈត្តវិសយេសុ បវត្តិ អត្ថតោ អាបន្នាតិ សា វិសុំ ន វុត្តា។ **សុខាទិត្តយយុត្តា**តិ សុខសោមនស្សុបេក្ខាយុត្តា។

“**ឯវ**”ន្តិអាទិ យថាវុត្តវិបាកានំ និគមនំ។

អកុសលវិបាកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វិបាកចិត្តវណ្ណនា

៥៥. បាកស្ស អសុរកញ្ញានំ គព្ភបរិបាកស្ស សាសនតោ វិនាសនតោ, បាកសង្ខាតស្ស វា អសុរស្ស វិនាសនតោ បាកសាសនោ វុច្ចតិ សក្កោ ទេវរាជា, តេន បូជិតោ **បាកសាសនបូជិតោ**។ បាកំ វា បរិបក្កំ សាសនមេតេសូតិ បាកសាសនា, ខីណាសវា, តេហិ បូជិតោតិ **បាកសាសនបូជិតោ**។

វិបាកចិត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទានាទិវសេនាតិ បវត្តាការមត្តតោ ទានាទិវសេន, ន បន បុញ្ញកិរិយវត្ថុវសេន ខីណាសវសន្តានគតស្ស បុញ្ញកិរិយភាវាភាវតោតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។

អាវជ្ជតីតិ **អាវជ្ជនំ**, អាភុញ្ជតិ ឱណោជេតិ បរិណាមេតិ វារេតីតិ វា អត្ថោ។ តញ្ហិ អាបាថគតំ អារម្មណំ បឋមមាភុញ្ជតិ, ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ វីថិចិត្តានិ អាបាថគតារម្មណាភិមុខំ ឱណោជេតិ, ចិត្តសន្តានំ វា បុរិមាការតោ អញ្ញថា បរិណាមេតិ, អនុប្បពន្ធតោ បវត្តនកំ ភវង្គចិត្តសន្តានំ បរតោ បវត្តិតុំ អទត្វា អាបាថគតំ វា អារម្មណំ អញ្ញត្ថ គន្តុំ អទត្វា វារេតិ។ ហសិតំ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បាទីយតិ វា ឯតេនាតិ ហសិតុប្បាទំ, តទេវ ចិត្តន្តិ **ហសិតុប្បាទចិត្តំ**។ វោដ្ឋបេតីតិ **វោដ្ឋព្ពនំ**។ កស្មា បនេត្ថ អាវជ្ជនវោដ្ឋព្ពនានិ ឧបេក្ខាសហគតានិ, ហសិតុប្បាទញ្ច សោមនស្សសហគតន្តិ? វុច្ចតេ – អាវជ្ជនំ តាវ អបុព្ពារម្មណេ សកិទេវ ច បវត្តមានសន្តតិវិច្ឆេទវសេន បវត្តនតោ, ទុព្ពលភវង្គបច្ចយំ វា សព្ពថា វិសយរសមនុភវិតុំ ន សក្កោតីតិ ឥដ្ឋាទីសុ សព្ពត្ថ ឧបេក្ខាយុត្តមេវ ហោតិ។ វោដ្ឋព្ពនញ្ច វុត្តវិបរិយាយេន វេទនាភេទាភាវេបិ សមានំ វិបាកប្បពន្ធំ វិច្ឆិន្ទិត្វា វិសទិសចិត្តប្បពន្ធស្ស និព្ពត្តនតោ សន្តតិបរិណាមនេយេវ កិច្ចន្តរេ ព្យាវដត្តា វិបាកំ វិយ អារម្មណរសស្សាទេ អសមត្ថមេវាតិ សព្ពត្ថ ឧបេក្ខាសហគតមេវ។ ហសិតុប្បាទំ បន វុត្តវិបរីតតោ បរិហីនវិបល្លាសានំ ខីណាសវានំ សន្តានេ ឥដ្ឋារម្មណេយេវ ឧប្បជ្ជនតោ សព្ពថា សោមនស្សសហគតមេវាតិ។

លក្ខណាទិតោ បនេតាសុ បុរិមំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ បុរេចរំ រូបាទិវិជាននលក្ខណំ, អាវជ្ជនរសំ , តថាភាវបច្ចុបដ្ឋានំ, ភវង្គវិច្ឆេទបទដ្ឋានំ។ ទុតិយំ ឆទ្វារម្មណវិជាននលក្ខណំ, អរហតំ អនោឡារិកេសុ វត្ថូសុ ហសិតុប្បាទរសំ, តថាភាវបច្ចុបដ្ឋានំ, ឯកន្តតោ ហទយវត្ថុបទដ្ឋានំ។ តតិយម្បិ ឆទ្វារម្មណវិជាននលក្ខណំ, បញ្ចទ្វារមនោទ្វារេសុ វោដ្ឋព្ពនាវជ្ជនរសំ, តថាភាវបច្ចុបដ្ឋានំ, អហេតុកវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុភវង្គានំ អញ្ញតរាបគមបទដ្ឋានន្តិ។

ភវង្គំ អាវដ្ដយមានាតិ ភវង្គសន្តានំ អាវដ្ដយន្តី វិយ។ **សាធារណា**តិ សេក្ខាសេក្ខបុថុជ្ជនានំ សាធារណា។ **អសាធារណា**តិ អសេក្ខានំយេវ អាវេណិកា។ តេនាហ “**ខីណាសវស្សា**”តិ។ **ឆសុ ទ្វារេសុ…បេ…. អារម្មណេសូ**តិ ចក្ខាទីសុ ឆសុ ទ្វារេសុ, បធានសារុប្បដ្ឋានាទិគតេសុ ឆសុ រូបាទិអារម្មណេសុ។ បធានសារុប្បញ្ហិ ឋានំ ទិស្វា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថាយ “សារុប្បមិទំ ឋានំ មយា លទ្ធ”ន្តិ តុសន្តស្ស ចក្ខុទ្វារេ រូបារម្មណេ, ភណ្ឌភាជនដ្ឋានេ មហាសទ្ទំ សុត្វា “ឯវរូបា លោលុប្បតណ្ហា មេ បហីនា”តិ តុសន្តស្ស សោតទ្វារេ សទ្ទារម្មណេ, គន្ធេហិ វា បុប្ផេហិ វា ចេតិយបូជនកាលេ “ឯវរូបេន វត សុគន្ធេន ភគវន្តំ បូជេមី”តិ តុសន្តស្ស ឃានទ្វារេ គន្ធារម្មណេ, រសសម្បន្នំ បិណ្ឌបាតំ សព្រហ្មចារីហិ សហ ភាជេត្វា បរិភុញ្ជនកាលេ “សារណីយធម្មោ វត មេ បូរិតោ”តិ តុសន្តស្ស ជិវ្ហាទ្វារេ រសារម្មណេ, អាភិសមាចារិកវត្តបូរណកាលេ “កាយេន វត្តបដិវត្តំ បូរេមី”តិ តុសន្តស្ស កាយទ្វារេ ផោដ្ឋព្ពារម្មណេតិ ឯវំ បញ្ចទ្វារេសុ បញ្ចារម្មណេសុ បវត្តតិ។

មនោទ្វារេ បន យថាវុត្តេស្វេវ បញ្ចសុ បច្ចុប្បន្នារម្មណេសុ **ឃដិការសុត្តា**ទីសុ (ម. និ. ២.២៨២ អាទយោ) វិយ ភគវតោ បុព្ពេនិវាសញាណេន បរិញ្ញាតេ អតីតារម្មណេ, “អដ្ឋិស្សរោ នាម បច្ចេកពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ (ធ. ប. អដ្ឋ. ១.១៦ ទេវទត្តវត្ថុ) អាគតដ្ឋានាទីសុ វិយ អនាគតំសញាណេន បរិច្ឆិន្នេ អនាគតារម្មណេ ចាតិ ឯវំ ឆស្វេវារម្មណេសុ ហសិតំ ឧប្បាទេតីតិ វេទិតព្ពំ។ ននុ ច អតីតំសាទីសុ អប្បដិហតាទីសុ អប្បដិហតញាណំ វត្វា “ឥមេហិ តីហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សព្ពំ កាយកម្មំ ញាណបុព្ពង្គមំ ញាណានុបរិវត្ត”ន្តិ វចនតោ វិចារណបញ្ញារហិតាយ ឯតាយ កថំ ភគវតោ ឧប្បត្តិ យុជ្ជេយ្យាតិ? ហសិតុប្បាទចិត្តេន បវត្តិយមានម្បិ ភគវតោ សិតករណំ បុព្ពេនិវាសអនាគតំសសព្ពញ្ញុតញ្ញាណានំ អនុវត្តកត្តា ញាណានុបរិវត្តិយេវ, ឯវំ

បន ញាណានុបរិវត្តិភាវេ សតិ ន កោចិ បាឡិវិរោធោ។ ឯវញ្ច កត្វា **អដ្ឋកថាយំ** “តេសំ ញាណានំ ចិណ្ណបរិយន្តេ ឥទំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតី”តិ វុត្តំ។ អវស្សញ្ចេតំ ឯវំ ឥច្ឆិតព្ពំ, ឥតរថា អញ្ញស្សាបិ វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកស្ស អហេតុកចិត្តស្ស ភគវតោ ឧប្បត្តិ ន យុជ្ជេយ្យ។ ន ហិ វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកស្ស តំសមុដ្ឋិតាយ វិញ្ញត្តិយា កាយកម្មាទិភាវំ អាបជ្ជនភាវោ វិពន្ធតីតិ។ ឯវញ្ច កត្វា បញ្ចទ្វារេ ឥមិនា ចិត្តេន សោមនស្សុប្បាទនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ, ន ហាសុប្បាទនំ បញ្ចទ្វារិកចិត្តានំ អវិញ្ញត្តិជនកត្តា។ មនោទ្វារេ បន ហាសុប្បាទនំ។ តេនេវ ហិ **អដ្ឋកថាយំ** បញ្ចទ្វារេ “សោមនស្សិតោ ហោតី”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៥៦៨) ឯត្តកមេវ វុត្តំ, មនោទ្វារេ ច “ហាសយមាន”ន្តិ។ ឥធ បន “ហសិតុប្បាទកិច្ចា”តិ អវិសេសវចនំ បញ្ចទ្វារេ សោមនស្សករណវសេន បវត្តស្សបិ មនោទ្វារេ ហាសជននស្ស បច្ចយភាវំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ហសិតុប្បាទកិច្ចា**តិ ហសិតស្សេវ ឧប្បាទនកិច្ចា។ តេនេវ ហិ តំ “ហសិតុប្បាទ”ន្តិ វុច្ចតិ, ន បន អញ្ញេសំ ហសិតុប្បាទចិត្តានំ អភាវតោ។ តថា ហិ វក្ខតិ “កុសលតោ ចតូហី”តិអាទិ។

ឆ អសាធារណញាណានីតិ អាសយានុសយញាណំ, ឥន្ទ្រិយបរោបរិយញាណំ, យមកបាដិហារិយញាណំ, មហាករុណាសមាបត្តិញាណំ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, អនាវរណញាណន្តិ ឥមានិ ឆ បច្ចេកពុទ្ធាទីហិ អសាធារណានិ ញាណានិ។ ននុ ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ អនាវរណញាណំ, ឥតរថា សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណានំ អសព្ពញ្ញុតសាវរណញាណតា ច អាបជ្ជេយ្យ, តថា ហិ យទិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ អញ្ញមនាវរណញាណំ សិយា, តស្ស សាវរណត្តា សាវរណេ ច វិសយេ សភាវបដិវេធាភាវតោ សព្ពញ្ញុភាវំ ន សិជ្ឈេយ្យ, អនាវរណញាណស្ស ច អសព្ពធម្មារម្មណភាវេន យត្ថ តំ ន បវត្តតិ, តត្ថាវរណសម្ភវតោ អនាវរណភាវោបិ ន សិយាតិ? សច្ចមេតំ, ឯកមេវ តំ ញាណំ អនវសេសសង្ខតាសង្ខតសម្មុតិធម្មវិសយត្តា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថ ច អាវរណាភាវតោ និស្សង្គចារមុបាទាយ អនាវរណញាណន្តិ ឯវំ វិសយបវត្តិភេទេន អញ្ញេហិ អសាធារណភាវទស្សនត្ថំ ទ្វេធា វុត្តន្តិ។ យថាហ –

> “សព្ពំ សង្ខតមសង្ខតំ អនវសេសំ ជានាតីតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថ អាវរណំ នត្ថីតិ អនាវរណញាណ”ន្តិអាទិ (បដិ. ម. ១.១១៩)។

ឥធ បត្វាតិ ហសិតស្ស ឧប្បាទនតោ ហសិតស្ស ឧប្បាទនន្តិ វុត្តចិត្តស្ស អាគតដ្ឋានេ បត្វា។ **បរិគ្គណ្ហិតព្ពានី**តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា គណ្ហិតព្ពានិ។ កិញ្ចាបិ រូបាវចរកិរិយានំ ឈានង្គប្បហានំ វិបាកេ វិយ អាគមនតោ អហុត្វា កុសលេ វិយ ភាវនាវិសេសេន បវត្តាការមត្តំវ ហោតិ, បឋមជ្ឈានស្ស បន បហានង្គសម្ភវាភាវតោ ឯកស្ស វសេនេវ និទ្ទិសិតុំ សេសានម្បិ បហានង្គំ អវត្វា សម្បយោគង្គមេវ តេសុ ទស្សិតន្តិ។

៥៧. យស្មា បន ភាវនាវសេន បវត្តាការមត្តំ វិនា ភាវនាយ កាតព្ពស្ស នីវរណប្បហានាទិកិច្ចស្ស អភាវតោ ឧជុកំ ភាវនា នាម ន ហោតិ, តស្មា **“ភាវនាការវសប្បវត្តានី”**តិ អាការ-គ្គហណំ កតន្តិ។

៥៨-៩. **ន**ន្តិ តំ យថាវុត្តរូបារូបសមាបត្តឹ។ **សមាបន្នា សចេ ក្រិយា**តិ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ សា ឯវ សមាបត្តិ សមាបជ្ជិតុំ ន សក្កា, និរុទ្ធានំ អនុប្បន្នតោ, បដិលទ្ធសមាបត្តិកស្សេវ សមាបជ្ជិតុកាមតាយ សទ្ធីយេវ សមាបជ្ជនតោ, បឋមជ្ឈានាទិកមេវ បដិលភិត្វា ទុតិយជ្ឈានាទិកំ សមាបជ្ជិតុំ អសក្កុណេយ្យភាវតោ ច, បុព្ពេ បដិលទ្ធសមាបត្តិសទិសំ បុន សមាបជ្ជនតោ បុថុជ្ជនកាលស្មឹ អភិនិព្ពត្តិតសមាបត្តិសទិសា ឯត្ថ សា ឯវ តថា វុត្តា។

៦១. **ឯកចិត្តក្ខណត្តា**តិ ឯកចិត្តក្ខណេយេវ បវត្តនតោ។ យទិ ហិ សោ បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជេយ្យ, តទាស្ស អរហតោ ឧប្បត្តិយា កិរិយភាវោ ឥច្ឆិតព្ពោ សិយា។ សកឹយេវ បន បវត្តតិ ចតុសច្ចបដិវេធកិច្ចស្ស ឯកវារេនេវ បរិនិដ្ឋានតោ, តក្កិច្ចេន ច វិនា តស្ស អនុបលព្ភនីយត្តា។ តេនាហ – “ន បារំ ទិគុណំ យន្តី”តិ (សុ. និ. ៧១៩), តស្មា នត្ថិ លោកុត្តរំ កិរិយចិត្តន្តិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។

៦២. **ក្រិយា…បេ…. ទេសកោ**តិ យា អាបត្តិយោ កាយវាចាហិ អកាតព្ពំ កត្វា អាបជ្ជតិ, តា កិរិយា, យា បន អាបត្តិយោ កាយវាចាហិ កាតព្ពំ អករោន្តោ អាបជ្ជតិ, តា អកិរិយា, កិរិយា ច អកិរិយា ចាតិ កិរិយាកិរិយា, កិរិយាកិរិយា ច តា អាបជ្ជិតព្ពតោ អាបត្តិយោ ចាតិ កិរិយាកិរិយាបត្តិយោ, តាសំ វិភាគំ ទេសេតីតិ កិរិយា…បេ…. ទេសកោ។ អថ វា កិរិយាឈានភូតា សមាបត្តិយោ កិរិយាបត្តិយោ, កុសលភូតា បន សមាបត្តិយោ អកិរិយាបត្តិយោ, តាសំ វិភាគំ ទេសេតីតិ **ក្រិយា…បេ…. ទេសកោ**។ យំ កិរិយាកិរិយំ ចិត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ បញ្ចន្នំ មារានំ ជិតត្តា **ជិនោ។ ហិតាហិតាន**ន្តិ អត្ថានត្ថានំ។ **សា**តិ សោ ជិនោ។ **ក្រិយាក្រិយារតោ**តិ សព្ពសត្តានំ ហិតស្ស ករណេ, អហិតស្ស ច អករណេ និរតោ។ អថ វា ឯកន្តមិដ្ឋវិបាកត្តា

ហិតាតិ កុសលានមេតំ អធិវចនំ ។ តប្បដិបក្ខត្តា **អហិតា**តិ អកុសលានមេតំ អធិវចនំ។ យថាក្កមំ តេសំ កិរិយាយំ, អកិរិយាយញ្ច រតោតិ **ហិតាហិតានំ...បេ.... រតោ**។ អថ វា **ហិតាហិតា**តិ កុសលាកុសលា ឯវ, តេសំ កិរិយាកិរិយាមត្តមវិបាកភាវំ កាតុំ ឥច្ឆតីតិ **ហិតាហិតានំ...បេ.... រតោ**។ អថ វា ហិតាហិតានំ បុគ្គលានំ សកិរិយាកិរិយាយ អត្តនោ អត្តនោ កិច្ចស្ស ឥធលោកបរលោកនិប្ផាទនស្ស ករណេ រតោ អភិរតោតិ **ហិតាហិតានំ...បេ.... រតោ**។

៦៤-៦. សព្ពេ លោកុត្តរេ អដ្ឋ កត្វា យេ ឯកូននវុតិ ចិត្តុប្បាទា វុត្តា, តានិ ចិត្តានិ មយា និទ្ទិដ្ឋានីតិ សម្ពន្ធោ។ បាដវំ អត្ថេន្តិ បត្ថេន្តិ, បាដវសង្ខាតោ វា អត្ថោ ឯតេសន្តិ **បាដវត្ថិនោ**។ **ឧគ្គហេតព្ពោ**តិ សវនេបដិបុច្ឆាវសេន ឧគ្គហិតព្ពោ, ឧគ្គណ្ហិត្វា បន ន កេវលំ ឧគ្គហណមត្តេយេវ ឋាតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ចិន្តេតព្ពោ បុនប្បុន”**ន្តិ, ន ហិ សក្កា ឧគ្គហណមត្តេនេវេត្ថ សព្ពថា សន្និដ្ឋានំ គន្តុន្តិ អធិប្បាយោ។ **អភិធម្មមហោទធិ**ន្តិ ធម្មសង្គណីអាទិសត្តប្បករណវសេន ឋិតមភិធម្មបិដកមហណ្ណវំ, ខន្ធាយតនាទិវសេន ឋិតំ បរមត្ថមហណ្ណវំ វា។ **តរន្តី**តិ អត្ថគ្គហណវសេន ឧត្តរន្តិ, សុតមយញាណមូលកេន វា ភាវនាញាណេន ឱតរន្តីតិ អត្ថោ។ **ឥមំ លោក**ន្តិ បច្ចុប្បន្នភវំ។ **បរំ លោក**ន្តិ អនាគតភវំ។ **តរន្តី**តិ អតិក្កមន្តិ។ ឥធ លោកស្មិញ្ហិ ឆន្ទរាគប្បហានវសេន ឥមំ លោកំ តរន្តិ, អាយតឹ ភវូបបាទកស្ស កម្មស្ស កម្មក្ខយករញាណេន វិនាសនតោ បរលោកំ តរន្តិ, អនុបាទាបរិនិព្ពានវសេន បរិនិព្ពាយន្តីតិ អត្ថោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិភាវិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

ចិត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយោ បរិច្ឆេទោ

ចេតសិកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៧. ឯត្តាវតា ច ចិត្តំ ចេតសិកំ រូបំ និព្ពានន្តិ ឯវំ ឧទ្ទិដ្ឋេសុ ចតូសុ ធម្មេសុ ចិត្តំ តាវ ជាតិភូមិសម្បយោគប្បវត្តាការាទិវសេន វិភាគេន និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ តទនន្តរំ ឧទ្ទិដ្ឋេ ចេតសិកធម្មេ និទ្ទិសិតុំ **"ចិត្តានន្តរមុទ្ទិដ្ឋា"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **វិភាជនន្តិ** ជាតិភូមិអាទិវសេន វិភាគំ, តេសុ តេសុ ចិត្តេសុ យថារហំ សម្បយោគវសេន វិសុំ វិសុំ ភាជនញ្ច។

កតមេ បន ចេតសិកា, យេសំ វិភាជនំ វុច្ចតីតិ តេ សហ និព្ពចនេន សរូបតោ ទស្សេតុំ **"តត្ថ ចិត្តសម្បយុត្តា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **"ចិត្តសម្បយុត្តា"**តិ ឥទំ ចេតសិកលក្ខណទស្សនំ។ តេន យេ ចិត្តេន សហ សម្បយោគលក្ខណេន យុត្តា, តេយេវ ចេតសិកាតិ ទស្សេតិ។ កឹ បន តំ សម្បយោគលក្ខណន្តិ? ឯកុប្បាទឯកនិរោធឯកវត្ថុកឯការម្មណសង្ខាតា បការា។ សមំ បការេហិ យុត្តាតិ ហិ សម្បយុត្តា។ តត្ថ យទិ ឯកុប្បាទតាមត្តេនេវ ច សម្បយុត្តតា អធិប្បេតា, សហុប្បត្តិកានំ រូបារូបធម្មានំ អញ្ញមញ្ញសម្បយុត្តតា អាបជ្ជេយ្យាតិ **ឯកនិរោធ**-គ្គហណំ។ ឯវម្បិ អវិនិព្ភោគរូបានំ អញ្ញមញ្ញសម្បយុត្តតា អាបជ្ជេយ្យាតិ **ឯកវត្ថុក**-គ្គហណំ។ ឯវម្បិ "អវិនិព្ភោគរូបេសុ ឯកំ មហាភូតំ សេសមហាភូតោបាទារូបានំ និស្សយបច្ចយោ ហោតីតិ តស្មា តានិ ឯកវត្ថុកានីតិ, ចក្ខាទីនំ និស្សយភូតានិ វា ភូតានិ ឯកំ វត្ថុ ឯតេសុ និស្សិតន្តិ ឯកវត្ថុកានី"តិ កប្បេន្តស្ស តេសំ សម្បយុត្តតាបត្តិ សិយាតិ តន្និវារណត្ថំ **ឯការម្មណ**-គ្គហណំ។

បដិលោមតោ វា "ឯការម្មណា"តិ វុត្តេ ឯកវីថិយំ បញ្ចវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆនាទីនំ, នានាវីថិយំ បរសន្តានេ ច ឯកស្មឹ អារម្មណេ ឧប្បជ្ជមានានំ ភិន្នវត្ថុកានំ សម្បយុត្តតា អាបជ្ជេយ្យាតិ **ឯកវត្ថុក**-គ្គហណំ។ ឯវម្បិ មរណាសន្នវីថិយំ សម្បដិច្ឆនសន្តីរណាទីនំ សម្បយុត្តតា អាបជ្ជេយ្យាតិ **ឯកនិរោធ**-គ្គហណំ។ កឹ បន នានុប្បាទាបិ ឯវំ តិវិធលក្ខណា ហោន្តិ , អថ ឯកុប្បាទា ឯវាតិ វិចារណាយ ឯកុប្បាទា ឯវ ឯវំ តិវិធលក្ខណា ហោន្តីតិ ទស្សនត្ថំ **"ឯកុប្បាទា"**តិ វុត្តំ។ ឥតិ ឥមេហិ ចតូហិ សម្បយោគលក្ខណេហិ យេ ចិត្តសម្បយុត្តា, តេ ចេតសិកា នាមាតិ ឯវំ ចេតសិកលក្ខណំ ឋបិតំ ហោតិ។ កថំ បនេតេ ចេតសិកា នាមាតិ អាហ **"ចិត្តេ ភវា"**តិ។ "ចេតសិ ភវា ចេតសិកា"តិ វត្តព្ពេ ចិត្ត-សទ្ទស្សបិ ចេតោ-សទ្ទេន សហ សមានត្ថតាយ អត្ថមត្តំ ទស្សេតុំ **"ចិត្តេ ភវា ចេតសិកា"**តិ វុត្តំ។

និយតាតិ និយតុប្បត្តិកា, ករុណាមុទិតាទយោ វិយ កទាចិ អនុប្បជ្ជិត្វា យទា យទា តំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តទា តទាវ តេន អវិនិភុត្តា ហុត្វា ជាយមានាតិ អត្ថោ។ **សរូបេន អាគតា**តិ ឆន្ទាទយោ វិយ "យេ វា បន តស្មឹ សមយេ អញ្ញេបិ អត្ថិ បដិច្ចសមុប្បន្នា អរូបិនោ ធម្មា"តិ ឯវំ យេវាបនកវសេន អនាគន្ត្វា "ផស្សោ ហោតិ, វេទនា ហោតី"តិអាទិនា (ធ. ស. ១) សរូបេនេវ **បាឡិយំ** អាគតា។ យេវាបនាតិ ឯវំ ទេសនា ឯតេសន្តិ **យេវាបនកា។ ឯកូនតឹស ធម្មា**តិ កិច្ចភេទំ អនាមសិត្វា កេវលំ អសម្ភិន្នធម្មវសេនេវ ឯកេនូនា តឹស ធម្មា។ បាឡិយំ បន ចិត្តេន សហ តឹស ធម្មេ គហេត្វា តេសំ កិច្ចភេទតោ គហណេន ឆប្បញ្ញាស ធម្មា វុត្តា។ **សេយ្យថិទ**ន្តិ សរូបបុច្ឆា។ **ផស្សោ...បេ.... ចិត្តុជុកតា**តិ យថាបុច្ឆិតានំ សរូបទស្សនំ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ បរិសមាបនេ, និទស្សនេ វា។ បុន តេត្តឹស ហោន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **តេត្តឹស ហោន្តី**តិ តេយេវ ឯកូនតឹស ធម្មាតិ អធិប្បាយោ។

"កទាចិ ឧប្បជ្ជន្តី"តិ វុត្តំ, តំ កថំ ទដ្ឋព្ពន្តិ អាហ **"ឥមេសូ"**តិអាទិ។ **ករុណាមុទិតាវសេនា**តិ បឋមសមន្នាហារតោ បដ្ឋាយ គោត្រភុបរិយោសានប្បវត្តិតករុណាមុទិតាបរិកម្មវសេន។ **ករុណាបុព្ពភាគោ**តិ ករុណាយ បុព្ពភាគោ, បរិកម្មប្បនាវសេន បវត្តករុណាភាវនាយ អប្បនាកោដ្ឋាសតោ បុរិមកោដ្ឋាសោ, បឋមសមន្នាហារតោ បដ្ឋាយ គោត្រភុបរិយោសានប្បវត្តបរិកម្មកោដ្ឋាសោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ ឯវំ **"មុទិតាបុព្ពភាគោ"**តិ ឯត្ថាបិ។ ភាគ-សទ្ទស្ស ទព្យវុត្តិតាយ តប្បរិសស្ស ច ឧត្តរបទត្ថប្បធានតាយ "ករុណាបុព្ពភាគោ"តិអាទិនា បុល្លិង្គេន វុត្តំ។ ឯត-សទ្ទស្ស បន គុណវុត្តិតាយ គុណវិសេសវតិ វត្តមានោ តស្ស លិង្គវសេន បរិណមតីតិ ករុណាមុទិតាបេក្ខាយ **"ឯតា"**តិ ឥត្ថិលិង្គវសេន វុត្តន្តិ។ **ន បនេកតោ ឧប្បជ្ជន្តិ,** កិញ្ចរហិ វិសុំ វិសុំយេវាតិ អត្ថោ។ តេនេវ ហិ "ករុណាបុព្ពភាគោ វា មុទិតាបុព្ពភាគោ វា"តិ វិកប្បោ វុត្តោតិ។ កស្មា បនេតា ទ្វេ ឯកតោ នុប្បជ្ជន្តីតិ? ភិន្នារម្មណត្តា។ ករុណា ហិ ទុក្ខិតសត្តេ អារព្ភ តេសំ ទុក្ខាបនយនកាមតាវសេន បវត្តតិ, មុទិតា សុខិតសត្តេ អារព្ភ តេសំ សុខានុមោទនវសេន, តស្មា ឧភិន្នម្បិ ភិន្នវិសយត្តា ន ឯកស្មឹ ចិត្តេ ឧប្បត្តិ សម្ភវតីតិ។ **មិច្ឆាកម្មន្តាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មិច្ឆាវាចាមិច្ឆាជីវានំ

គហណំ។ **សម្មាកម្មន្តាទីនិ បរិបូរេន្តី**តិ សម្មាកម្មន្តសម្មាវាចាសម្មាអាជីវានិ បរិបូរេន្តិ។ **កោ វិរតី**តិ តីសុ ឯកា វិរតិ ឧប្បជ្ជតិ, សម្មាកម្មន្តំ បូរេន្តី បឋមា, សម្មាវាចំ បូរេន្តី ទុតិយា, សម្មាអាជីវំ បូរេន្តី តតិយា វិរតិ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **ករុណាមុទិតាហិ សហ ន ឧប្បជ្ជន្តិ** តាសំ បណ្ណត្តារម្មណត្តា, វិរតិយា ច ឯកន្តបរិត្តារម្មណត្តា។ **អញ្ញមញ្ញេន ច ន ឧប្បជ្ជន្តិ** អញ្ញមញ្ញស្សបិ ភិន្នវិសយត្តា។ មិច្ឆាកម្មន្តាទីនញ្ហិ អារម្មណានេវ យថាក្កមំ សម្មាកម្មន្តាទីនំ អារម្មណានិ តតោ វិរតិភាវតោ។ **ឯតេសូ**តិ ឥមេសុ បញ្ចសុ។

៦៨. វិរតីនម្បិ សង្គហណត្ថំ “ករុណាមុទិតាទីសូ”តិ វត្តព្ពេ គាថាពន្ធសុខត្ថំ អាទិ-សទ្ទលោបវសេន “**ករុណាមុទិតាសូ**”តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ “**ឯកេនា**”តិ, ឥតរថា “ឯកាយា”តិ វត្តព្ពន្តិ។

៦៩-៧១. កិំ បនេត្ថ ការណំ, ចតូសុ ព្រហ្មវិហារេសុ ទ្វេ ឥធ និទ្ទិដ្ឋា, ន ឥតរាតិ ចោទនន្តោ អាហ “**កស្មា បនា**”តិអាទិ។ ឧបេក្ខា ច ន ឧទ្ធដាតិ សម្ពន្ធោ។ នវហិ លោកុត្តរធម្មេហិ ជនំ រញ្ជេតីតិ **ធម្មរាជា**។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកត្ថេហិ សទេវកំ លោកំ អនុសាសតីតិ **សត្ថា**។ **អព្យាបាទេន មេត្តា គហិតា** តស្សេវ ហិតាការប្បវត្តិកាលេ មេត្តាភាវូបគមនតោ។ តេនេវ ហេស “មេត្តា មេត្តាយនា”តិអាទិនា និទ្ទិដ្ឋោ។ **តត្រមជ្ឈត្តតាយ ឧបេក្ខា គហិតា** តាយេវ សត្តេសុ មជ្ឈត្តាការប្បវត្តាយ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារភាវតោ។ អាទិច្ចេន សហ សមានគោត្តតាយ, អរិយសាវកភាវេន វា តស្ស ភគវតោ បុត្តតាយ អាទិច្ចោ ពន្ធុ ឥមស្ស, អាទិច្ចស្ស វា ពន្ធូតិ **អាទិច្ចពន្ធុ**។

៧២. **រាសិន្តិ** ផស្សបញ្ចកាទិសត្តរសរាសី។ បឋមមហាចិត្តុប្បាទវសេន ហិ –

> “ផស្សោ ហោតិ, វេទនា ហោតិ, សញ្ញា ហោតិ, ចេតនា ហោតិ, ចិត្តំ ហោតិ, វិតក្កោ ហោតិ, វិចារោ ហោតិ, បីតិ ហោតិ, សុខំ ហោតិ, ចិត្តស្សេកគ្គតា ហោតិ, សទ្ធិន្ទ្រិយំ ហោតិ, វីរិយិន្ទ្រិយំ ហោតិ, សតិន្ទ្រិយំ ហោតិ, សមាធិន្ទ្រិយំ ហោតិ, បញ្ញិន្ទ្រិយំ ហោតិ, មនិន្ទ្រិយំ ហោតិ, សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ហោតិ, ជីវិតិន្ទ្រិយំ ហោតិ, សម្មាទិដ្ឋិ ហោតិ, សម្មាសង្កប្បោ ហោតិ, សម្មាវាយាមោ ហោតិ, សម្មាសតិ ហោតិ, សម្មាសមាធិ ហោតិ, សទ្ធាពលំ ហោតិ, វីរិយពលំ ហោតិ, សតិពលំ ហោតិ , សមាធិពលំ ហោតិ, បញ្ញាពលំ ហោតិ, ហិរិពលំ ហោតិ, ឱត្តប្បពលំ ហោតិ, អលោភោ ហោតិ, អទោសោ ហោតិ, អមោហោ ហោតិ, អនភិជ្ឈា ហោតិ, អព្យាបាទោ ហោតិ, សម្មាទិដ្ឋិ ហោតិ, ហិរី ហោតិ, ឱត្តប្បំ ហោតិ, កាយបស្សទ្ធិ ហោតិ, ចិត្តបស្សទ្ធិ ហោតិ, កាយលហុតា ហោតិ, ចិត្តលហុតា ហោតិ, កាយមុទុតា ហោតិ, ចិត្តមុទុតា ហោតិ, កាយកម្មញ្ញតា ហោតិ, ចិត្តកម្មញ្ញតា ហោតិ, កាយបាគុញ្ញតា ហោតិ, ចិត្តបាគុញ្ញតា ហោតិ, កាយុជុកតា ហោតិ, ចិត្តុជុកតា ហោតិ, សតិ ហោតិ, សម្បជញ្ញំ ហោតិ, សមថោ ហោតិ, វិបស្សនា ហោតិ, បគ្គាហោ ហោតិ, អវិក្ខេបោ ហោតី”តិ (ធ. ស. ១) –

ឯវំ ធម្មុទ្ទេសំ ករោន្តេន ភគវតា ផស្សាទយោ តីស ធម្មេ ឆប្បញ្ញាស កត្វា ផស្សបញ្ចករាសិ ឈានបញ្ចករាសិ ឥន្ទ្រិយដ្ឋករាសិ មគ្គបញ្ចករាសិ ពលសត្តករាសិ ហេតុត្តិករាសិ កម្មបថតិករាសិ លោកបាលទុករាសិ ឆយុគឡទុករាសិ ឧបការទុករាសិ យុគនន្ធទុករាសិ វីរិយសមថទុករាសីតិ សត្តរសន្នំ រាសីនំ វសេន វិភាគោ កតោ។

កថំ? ឯតេសុបិ ចិត្តំ តាវ ផស្សបញ្ចកំ បត្វា “ចិត្តំ ហោតី”តិ វុត្តំ, ឥន្ទ្រិយានិ បត្វា “មនិន្ទ្រិយ”ន្តិ។ វិតក្កោ ឈានង្គានិ បត្វា “វិតក្កោ ហោតី”តិ វុត្តោ, មគ្គង្គានិ បត្វា “សម្មាសង្កប្បោ”តិ។ សទ្ធា ឥន្ទ្រិយានិ បត្វា “សទ្ធិន្ទ្រិយំ ហោតី”តិ វុត្តា, ពលានិ បត្វា “សទ្ធាពល”ន្តិ។ ហិរី ពលានិ បត្វា “ហិរិពលំ ហោតី”តិ វុត្តា, លោកបាលទុកំ បត្វា “ហិរី”តិ។ ឱត្តប្បេបិ ឯសេវ នយោ។ អលោភោ មូលំ បត្វា “អលោភោ ហោតី”តិ វុត្តោ, កម្មបថំ បត្វា “អនភិជ្ឈា”តិ។ អទោសោ មូលំ បត្វា “អទោសោ ហោតី”តិ វុត្តោ, កម្មបថំ បត្វា “អព្យាបាទោ”តិ។ ឥមេ សត្តទ្វីសុ ឋានេសុ វិភត្តា។ វេទនា បន ផស្សបញ្ចកំ បត្វា “វេទនា ហោតី”តិ វុត្តា, ឈានង្គានិ បត្វា “សុខ”ន្តិ, ឥន្ទ្រិយានិ បត្វា “សោមនស្សិន្ទ្រិយ”ន្តិ។ ឯវមយំ ឯកោ ធម្មោ តីសុ ឋានេសុ វិភត្តោ។ វីរិយំ បន ឥន្ទ្រិយានិ បត្វា “វីរិយិន្ទ្រិយំ ហោតី”តិ វុត្តំ, មគ្គង្គានិ បត្វា “សម្មាវាយាមោ”តិ, ពលានិ បត្វា “វីរិយពល”ន្តិ, វីរិយសមថំ បត្វា “បគ្គាហោ”តិ។ សតិបិ ឥន្ទ្រិយានិ បត្វា “សតិន្ទ្រិយំ ហោតី”តិ វុត្តា, មគ្គង្គានិ បត្វា “សម្មាសតី”តិ, ពលានិ បត្វា “សតិពល”ន្តិ, ឧបការទុកំ បត្វា “សតិ ហោតី”តិ ។ ឯវំ ឥមេ ទ្វេ ធម្មា ចតូសុ ឋានេសុ វិភត្តា។ សមាធិ បន ឈានង្គានិ បត្វា “ចិត្តស្សេកគ្គតា ហោតី”តិ វុត្តោ, ឥន្ទ្រិយានិ បត្វា “សមាធិន្ទ្រិយ”ន្តិ, មគ្គង្គានិ បត្វា “សម្មាសមាធី”តិ, ពលានិ បត្វា “សមាធិពល”ន្តិ, យុគនន្ធទុកំ បត្វា “សមថោ”តិ, វីរិយសមថំ បត្វា “អវិក្ខេបោ ហោតី”តិ។ ឯវមយំ ឯកោ ធម្មោ ឆសុ ឋានេសុ វិភត្តោ។ បញ្ញា បន ឥន្ទ្រិយានិ បត្វា “បញ្ញិន្ទ្រិយំ ហោតី”តិ វុត្តា, មគ្គង្គានិ បត្វា “សម្មាទិដ្ឋី”តិ, ពលានិ បត្វា “បញ្ញាពល”ន្តិ, មូលានិ បត្វា “អមោហោ”តិ, កម្មបថំ បត្វា “សម្មាទិដ្ឋី”តិ, ឧបការទុកំ បត្វា “សម្បជញ្ញ”ន្តិ, យុគនន្ធទុកំ បត្វា “វិបស្សនា”តិ។ ឯវមយំ ឯកោ ធម្មោ

សត្តសុ ឋានេសុ វិភត្តោតិ ឯវមេតេ ទ្វាទស ធម្មា ឥន្ទ្រិយាទិតំតំកិច្ចវន្តតាយ ទ្វិដ្ឋានិកាទិភេទេន សត្តរសសុ រាសីសុ វិភត្តា។ ឥតរេ អដ្ឋារស កិច្ចវសេន ភេទាភាវតោ ឯកដ្ឋានិកាយេវាតិ ឥមេសុ សត្តរសសុ រាសីសុ យេវាបនកធម្មា ឯករាសិម្បិ ន ភជន្តិ តំតំកិច្ចភាវតោតិ កត្វា វុត្តំ “**រាសឹ ភជន្តិ នា**”តិ។

ននុ ចេតេ កិញ្ចាបិ សេសរាសយោ ន ភជន្តិ តេសំ សទិសកិច្ចសង្គហវសេន ឋិតត្តា។ ផស្សបញ្ចករាសិ បន ខន្ធសង្គហវសេនេវ ឋបិតោតិ ចេតនាយ វិយ នេសំ សង្ខារក្ខន្ធសង្គហតោ តត្ថ សមវរោធោ យុត្តោតិ? តំ ន, ខន្ធសង្គហវសេន ឋបិតោបិ ហិ ផស្សបញ្ចករាសិ សព្ពចិត្តសាធារណធម្មេ សង្គហេត្វា ឋបិតោតិ ឆន្ទាទីនំ តិណ្ណំ បកិណ្ណកវសេន ឧប្បជ្ជមានានំ សព្ពចិត្តសាធារណតាយ អភាវតោ, មនសិការស្ស ច សតិបិ សព្ពចិត្តសាធារណត្តេ និប្បរិយាយតោ សង្ខារក្ខន្ធសង្គហាភាវតោ ន ឯតេសំ ផស្សបញ្ចករាសិភជនម្បិ យុត្តន្តិ។ កស្មា បន មនសិការស្ស និប្បរិយាយតោ សង្ខារក្ខន្ធសង្គហាភាវោតិ? វុច្ចតេ – ឋបេត្វា ចេតនំ សេសធម្មានំ សកសកកិច្ចេសុបិ បរាធីនភាវេន បវត្តនតោ អភិសង្ខរណលក្ខណំ និប្បរិយាយតោ ន លព្ភតិ។ យទិ លភេយ្យ, ចិត្តេកគ្គតាជីវិតិន្ទ្រិយានំ សព្ពចិត្តសាធារណត្តា វេទនាវិញ្ញាណានិ វិយ តានិ ផស្សបញ្ចកេ វត្តព្ពានិ សិយុំ, ន បនេវំ វុត្តា, តស្មា ឋបេត្វា ចេតនំ សេសធម្មានំ អភិសង្ខរណលក្ខណំ និប្បរិយាយតោ ន លព្ភតីតិ ន តេសំ និប្បរិយាយតោ ខន្ធសង្គហោ លព្ភតិ។ ចេតនាយយេវ បន សកិច្ចបរកិច្ចសាធនវសេន បវត្តនតោ និប្បរិយាយតោ អភិសង្ខរណលក្ខណស្ស អត្ថិតាយ ខន្ធសង្គហោ លព្ភតីតិ។ យទិ ឯវំ កថំ ផស្សោ ផស្សបញ្ចកេ វុត្តោតិ? “ផស្សបច្ចយា វេទនា (វិភ. ២២៥), ផុដ្ឋោ វេទេតិ, ផុដ្ឋោ សញ្ជានាតី”តិអាទិវចនតោ (សំ. និ. ៤.៩៣) វេទនា សញ្ញា ចេតនា វិញ្ញាណន្តិ ឥមេសំ អរូបក្ខន្ធានំ ឧទ្ទេសទ្វារេ ឋត្វា តេសំ បច្ចយស្សបិ ឧទ្ទិសិតុកាមតាយ ផស្សោ តត្ថ វុត្តោ ។ **ទុព្ពលា**តិ សកវិសយេបិ បរាយត្តភាវេនេវ បវត្តនតោ ទុព្ពលា។ អធិមោក្ខោ ហិ សមាធិស្ស បរិព្យត្តភាវេ បរិព្យត្តភាវតោ សមាធាយត្តវុត្តិ, មនសិការោបិ ចេតនាយ បរិព្យត្តភាវតោ ចេតនាយត្តវុត្តីតិ បរាយត្តាវ តេ ហោន្តិ។

៧៣. មនសី ច ការោតិ មនសិការោ ច។ មនសិការសទ្ទស្ស ហិ អត្ថមត្តសន្ទស្សនវសេន គាថាពន្ធសុខត្ថំ អសមាសនិទ្ទេសោ, ទីឃករណំ, មជ្ឈេ ច ច-សទ្ទវចនន្តិ។ តេន មុនិវរេនាតិ សម្ពន្ធោ។

៧៤-៨០. បឋមាភិនិបាតត្តាតិ អារម្មណេ ផុសនវសេន បឋមមេវ អភិនិបតនតោ។ សព្ពេបិ ចេតសិកា ចិត្តាយត្តា ចិត្តកិរិយភាវេន វុច្ចន្តីតិ “**ចិត្តស្សា**”តិ វុត្តំ។ **កិរា**តិ អរុចិសូចនំ។ ឯវំ មហាសំឃិកមតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តមេវ វិត្ថារេតុំ “**ផុសិត្វា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ មហាសំឃិកា ហិ “បឋមំ ផស្សោ អារម្មណំ ផុសតិ, អថ តេន ផុដ្ឋំ ទុតិយំ វេទនា វេទិយតិ, ឯវំ ឯតេហិ ផុដ្ឋវេទិតំ តតិយំ សញ្ញា សញ្ជានាតិ, តេហិ បន ផុដ្ឋវេទិតសញ្ញាតេ ចតុត្ថំ ចេតនាយ សម្បយុត្តធម្មេ អភិសន្ទហតី”តិអាទិនា វទន្តិ។ **ពលវបច្ចយត្តា**តិ យថា បាសាទំ បត្វា ថម្ភា សេសទព្ពសម្ភារានំ ពលវបច្ចយា, ឯវមេស យស្មា សេសសម្បយុត្តានំ ពលវបច្ចយោ, តស្មាតិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ ហេតុនិគមនំ។

សហេវ ចាតិ ច-សទ្ទោ អដ្ឋានប្បយុត្តោ, សោ “ចិត្តជាន”ន្តិ ឥមស្ស អនន្តរំ ទដ្ឋព្ពោ។ កស្មា? ចិត្តានំ, ចិត្តជានញ្ច ឯកុប្បាទាទិភាវេន សហេវ បវត្តិតោតិ ឯវមេត្ថ បទសម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ **ឥទ**ន្តិ ឥទំ យថាវុត្តវិធានំ, ឯវំ “បឋមាភិនិបាតត្តា”តិ ការណំ បរិហរិត្វា ឥទានិ “ពលវបច្ចយត្តា”តិ ឥទំ បរិហរន្តោ អាហ “**ពលវ…បេ… ទិស្សតី**”តិ។ **ច**-សទ្ទោ អវធារណេ, នេវ ទិស្សតីតិ អត្ថោ។ សេសធម្មានម្បិ ហិ សហជាតបច្ចយភាវស្ស សាធារណត្តា តស្សេវ ពលវបច្ចយភាវេ ន កិញ្ចិ ការណំ ទិស្សតីតិ។ យទិ សព្ពមិទមការណំ, កថញ្ចរហិ ផស្សោ បឋមំ វុត្តោតិ អាហ “**ទេសនាក្កមតោ**”តិអាទិ។ “វេទនា ហោតិ, ផស្សោ ហោតិ, សញ្ញា ហោតិ, ផស្សោ ហោតិ, ចេតនា ហោតិ, ផស្សោ ហោតិ, ចិត្តំ ហោតិ, ផស្សោ ហោតិ, វេទនា ហោតិ, សញ្ញា ហោតិ, ចេតនា ហោតិ, វិតក្កោ ហោតី”តិអាទីហិ អាហរិតុម្បិ វដ្ដេយ្យ, ទេសនាវារេន បន ផស្សោវ បឋមំ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ សេសធម្មេសុបិ បុព្ពាបរក្កមោ នាម ន បរិយេសិតព្ពោ។ **វចនត្ថលក្ខណាទីហី**តិ វចនត្ថតោ ច លក្ខណាទិតោ ច។

ផុសតីតិ កត្តុនិទ្ទេសោ។ តត្ថ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ, ផុសន្តិ ឯតេន វាតិ ផស្សោ។ សម្បយុត្តធម្មា ហិ អារម្មណេ បវត្តមានា តំ ផុសនលក្ខណេន ផស្សេន ផុសន្តា វិយ ហោន្តិ, អារម្មណផុសនមត្តំ វា ផស្សោតិបិ សាធនត្ថយម្បិ យុជ្ជតេវ។ ផុសនំ លក្ខណមេតស្សាតិ **ផុសនលក្ខណោ**, វេទនាយ បច្ចយភាវដ្ឋេន អារម្មណផុសនលក្ខណោតិ អត្ថោ។ **សំឃដ្ដនរសោ**តិ មនោទ្វារេ ចិត្តារម្មណានំ សំឃដ្ដនតោ សំឃដ្ដនកិច្ចោ។ អយញ្ហិ អារម្មណេ អនល្លីយមានោបិ រូបំ វិយ ចក្ខុំ, សទ្ទោ វិយ ច សោតំ ចិត្តមារម្មណញ្ច ឃដ្ដេតិ។ បញ្ចទ្វារេសុ វា វត្ថារម្មណសំឃដ្ដនេន សម្បជ្ជតីតិ សំឃដ្ដនសម្បត្តិកោ ផស្សោ “**សំឃដ្ដនរសោ**”តិ វុត្តោ។ យថា “ទ្វេ បាណី វជ្ជេយ្យុ”ន្តិអាទីសុ បាណិម្ហិ ឃដ្ដនំ តព្ពិសេសភូតា រូបធម្មា, ឯវំ ចិត្តស្ស អារម្មណេ សំឃដ្ដនំ តព្ពិសេសភូតោ

ឯកោ ចេតសិកធម្មោ ទដ្ឋព្ពោ។ តិណ្ណំ សន្និបាតសង្ខាតស្ស អត្តនោ ការណស្ស វសេន បវេទិតត្តា **សន្និបាតបច្ចុបដ្ឋានោ**។ “ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តិណ្ណំ សង្គតិ ផស្សោ”តិ (ម. និ. ១.២០៤, ៤០០; ៣.៤២១, ៤២៥; សំ. និ ២.៤.៦០; កថា. ៤៦៥) ហិ វចនតោ ចក្ខុរូបវិញ្ញាណាទីនំ តិណ្ណំ សន្និបាតវសេន គហេតព្ពតាយ ឧបដ្ឋានតោ សន្និបាតសង្ខាតស្ស ការណស្ស វសេន ឧបដ្ឋានមស្សាតិ ឧបដ្ឋានដ្ឋេន បច្ចុបដ្ឋានេន សន្និបាតបច្ចុបដ្ឋានតា វុត្តា។ “ផស្សបច្ចយា វេទនា”តិ (វិភ. ២២៥) វចនតោ វេទនា ផលមស្សាតិ **វេទនាបច្ចុបដ្ឋានោ**។ តជ្ជសមន្នាហារេន ចេវ ឥន្ទ្រិយេន ច បរិក្ខតេ វិសយេ អនន្តរាយេនេវ ឧប្បជ្ជនតោ **អាបាថគតវិសយបទដ្ឋានោ**។ អយញ្ហិ តស្ស ផស្សស្ស ការណភូតោ តទនុរូបភូតោ សមន្នាហារោតិ តជ្ជសមន្នាហារសង្ខាតេន អាវជ្ជនេន ចេវ ចក្ខាទិឥន្ទ្រិយេន ច យថាក្កមំ អារម្មណករណតទភិមុខភាវវសេន បរិក្ខតេ អភិសង្ខតេ អាបាថគតេយេវ វិសយេ ឯកន្តេន ឧប្បជ្ជនតោ អាបាថគតោ វិសយោ បទដ្ឋានំ អាសន្នការណំ ឥមស្សាតិ អាបាថគតវិសយបទដ្ឋានោ។

ននុ ចាយំ ធម្មោ ចេតសិកោ, ស្វាយំ អរូបធម្មោ សមានោ កថំ ផុសនលក្ខណោ ហោតីតិ អន្តោលីនចោទនំ មនសិ កត្វា តស្សា សោធនត្ថំ “**អរូបធម្មោបិ សមានោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “**ផុសនាការេនេវ បវត្តតី**”តិ ឥមិនា អរូបស្សាបិ សតោ តស្ស ធម្មស្ស អយំ សភាវោតិ ទស្សេតិ។ សា ច តស្ស ផុសនាការប្បវត្តិ អម្ពិលំ អម្ពបក្កាទី ខាទន្តំ បស្សន្តស្ស បរស្ស ខេឡុប្បត្តិបរំ ពាធិយមានំ ទិស្វា ទយាលុកស្ស សរីរកម្បនំ, រុក្ខសាខគ្គេ ទុដ្ឋិតំ បុរិសំ ទិស្វា ភូមិយំ ឋិតស្ស បុរិសស្ស ជង្ឃចលនំ, បិសាចាទិភាយិតព្ពំ ទិស្វា ឱរុបត្ថម្ភោតិ ឯវមាទិ វិយ ទដ្ឋព្ពា។ **សោ**តិ សោ យថាវុត្តលក្ខណាទិកោ ផស្សោ។

សុន្ទរន្តិ សុខវេទនាសម្បយុត្តត្តា បសត្ថំ។ **មនោ**តិ វិញ្ញាណំ។ **សុមនស្ស ភាវោ**តិ សុមនសង្ខាតស្ស វិញ្ញាណស្ស ភាវោ។ ស្វាយំ សទ្ទប្បវត្តិនិមិត្តនោ អត្ថោ, សោ សោមនស្សំ។ សោមនស្សវេទនាសម្បយុត្តត្តា ហិ សុមន-សទ្ទោ តស្មិំ វិញ្ញាណេ បវត្តតិ។ វេទេន អនុភវនាការេន អយិតំ បវត្តំ វេទយិតំ, តំ លក្ខណមស្សាតិ **វេទយិតលក្ខណា**។ ឥដ្ឋស្ស ឥដ្ឋាការតោវ អនុភវនំ កិច្ចមស្សាតិ **ឥដ្ឋាការានុភវនរសា**។ សា ហិ សភាវតោ ឥដ្ឋមារម្មណំ ឥដ្ឋវសេន, ឥតរញ្ច ឥដ្ឋាការេនេវ អនុភវតិ, តត្ថ ឥដ្ឋាការានុភវនំ កុសលាកុសលចិត្តសម្បយុត្តវេទនាយ លព្ភតិ តស្សា អនិដ្ឋស្សបិ កប្បនាវសេន ឥដ្ឋាការេន គហណតោ, សភាវតោ បន ឥដ្ឋានុភវនំ អព្យាកតចិត្តសម្បយុត្តាយបិ លព្ភតិ តស្សា វិបល្លាសគ្គាហាភាវតោ។ “**រាជា វិយ សុភោជនរស**”ន្តិ ឥមិនា ឥមំ ទីបេតិ – ផស្សស្ស ផុសនមត្តមេវ ហោតិ, សញ្ញាយ សញ្ជាននមត្តមេវ, ចេតនាយ សញ្ចេតនាមត្តមេវ, វិញ្ញាណស្ស វិជាននមត្តមេវ, ឯកំសតោ បន ឥស្សរវតាយ សាមិភាវេន វេទនាវ អារម្មណរសំ អនុភវតិ, រាជា វិយ សូទការេន សម្បាទិតសុភោជនរសន្តិ។ អស្សាទីយតីតិ អស្សាទោ, សុខវេទនា។ តេនាហ ភគវា – “យំ, ភិក្ខវេ, បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខំ សោមនស្សំ, អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេសុ អស្សាទោ”តិ។ ចេតោសន្និស្សិតត្តា ចេតសិ ភវោ អស្សាទោតិ ចេតសិកអស្សាទោ, តថា បច្ចុបដ្ឋាតីតិ **ចេតសិកអស្សាទបច្ចុបដ្ឋានា**។ បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទិយតីតិ អាហ “**បស្សទ្ធិបទដ្ឋានា**”តិ។ ឥទំ បន និរាមិសសោមនស្សវសេន វេទិតព្ពំ។

នីលាទិភេទស្ស អារម្មណស្ស សញ្ជាននំ តមេវ សញ្ញំ កត្វា ជាននំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **សញ្ជាននលក្ខណា។ បច្ចាភិញ្ញាណករណរសា**តិ បតិ អភិញ្ញាយតិ ឯតេនាតិ បច្ចាភិញ្ញាណំ, តទេវេតន្តិ បុន បច្ចាភិញ្ញាណនិមិត្តំ សណ្ឋានាទិកោ អាការោ, តស្ស ករណរសោ កិច្ចមស្សាតិ បច្ចាភិញ្ញាណករណរសា។ សា ហិ ឧប្បជ្ជមានា បច្ចា សញ្ជាននស្ស ការណភូតំ សណ្ឋានាទិកំ អាការំ គហេត្វា ឧប្បជ្ជតីតិ។ តទញ្ញ និមិត្តការិកាយ និមិត្តេន សញ្ជាននន្តិយា ច សញ្ញាយ សមានសញ្ញាយ យោជេតព្ពំ។ និមិត្តេន សញ្ជាននន្តីបិ ហិ បុន អបរាយ សញ្ញាយ ច សញ្ជាននស្ស និមិត្តំ ករោតីតិ។ តញ្ច កុសលាកុសលកិរិយាជវនសញ្ញំ ធុរំ កត្វា វេទិតព្ពំ។ តំ បនេតំ អភិញ្ញាណករណំ កថំ ទដ្ឋព្ពន្តិ អាហ “**វឌ្ឍកិស្ស អភិញ្ញាណករណមិវា**”តិ។ យថា វឌ្ឍកិស្ស ទារូសុ “ឥទំ ឧទ្ធំ, ឥទំ អធោ”តិ ឯវំ បច្ឆា សញ្ជាននបច្ចយភូតស្ស សញ្ញាណស្ស ករណំ, ឯវមស្សា បុន សញ្ជាននបច្ចយនិមិត្តករណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ហត្ថិទស្សកអន្ធោ វិយ “ឥទមេវ សច្ច”ន្តិ សញ្ញាយ យថាគហិតនិមិត្តវសេន អភិនិវេសករណតោ **យថា…បេ…. បច្ចុបដ្ឋានា**។ ឯតេន សញ្ញាយ អាការគ្គហណំ កត្វា ឋិតស្ស ទិដ្ឋិអាទីនំ ឧប្បជ្ជនតោ អកុសលសញ្ញាយ អនុរូបវសេន ផលបច្ចុបដ្ឋានំ ទស្សិតំ ហោតិ។ អថ វា **អភិនិវេសករណ**ន្តិ “ឥទមេវ សច្ច”ន្តិ សញ្ញាភិនិវេសមត្តមេវ, តស្មា ឧបបរិក្ខាភាវេន យថាគហិតនិមិត្តវសេន អភិនិវេសាការេន ឧបដ្ឋានតោ អាការបច្ចុបដ្ឋានំ វុត្តំ។ តិណបុរិសកេសុ មិគបោតកានំ “បុរិសា”តិ ឧប្បន្នសញ្ញា វិយ អវិកប្បសភាវត្តា **យថាឧបដ្ឋិតវិសយបទដ្ឋានា**។ ឯត្ថ ច ញាណវិប្បយុត្តសញ្ញាយ អាការគ្គហណវសេន ឧប្បជ្ជនកាលេ ចិត្តំ អញ្ញោហារិកំ សញ្ញានុគតិកំ ហោតិ។ ញាណសម្បយុត្តេ ចិត្តេ បន សសម្ភារបថវិយា អនុគតា សេសធាតុយោ វិយ សញ្ញាចិត្តញ្ច អញ្ញោហារិកំ ញាណានុគតិកំ ហោតិ។

អភិសន្ទហតីតិ បពន្ធតិ បវត្តេតិ, “គណ្ឋិ គណ្ឋថា”តិ វទន្តី វិយ សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណេ បយោជេតិ, សកសកកិច្ចេ ច បដ្ឋបេតីតិ អត្ថោ។ **ចេតយិតលក្ខណា**តិ និទ្ទោក្កន្តស្ស បពុទ្ធក្ខណេ សម្មាបវត្តិ វិយ ចេតសោ ឧស្សាហភាវ លក្ខណា។ អថ វា “**អភិសន្ទហតី**”តិ វុត្តត្តា បយោជនលក្ខណាត្វេវ អត្ថោ។ **អាយូហនរសា**តិ ចេតសិកភាវិយនរសា, បយោគរសាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កុសលាកុសលកិរិយាជវនសម្បយុត្តាយយេវ បនេតំ លព្ភតិ។ **សំវិទហនបច្ចុបដ្ឋានា**តិ “ត្វំ ឥទំ ករោហី”តិ វិចារេន្តី វិយ ហោតីតិ វិចារណបច្ចុបដ្ឋានា។ ឯតាយ ហិ បវត្តមានាយ សព្ពេបិ សម្បយុត្តធម្មា យថា សកិច្ចបសុតា ហោន្តិ, តេនេវ ហេសា **សកិច្ចបរកិច្ចសាធិកា** វុត្តា។ ជេដ្ឋសិស្សោ បរេ សជ្ឈាយនេ ឧយ្យោជេន្តោ សយម្បិ សជ្ឈាយតិ។ តស្មិញ្ហិ សជ្ឈាយិតុំ អារទ្ធេ សេសសិស្សាបិ សជ្ឈាយន្តិ។ មហាវឌ្ឍកិស្មិម្បិ វឌ្ឍកិកម្មំ កាតុំ អារទ្ធេ ឥតរេបិ ករោន្តិ យេនាតិ អាហ “**ជេដ្ឋសិស្សមហាវឌ្ឍកិអាទយោ វិយា**”តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ជេដ្ឋន្តេវាសិកាទីនំ គហណំ។

យថាបច្ចយំ បវត្តមានានំ ធម្មានំ នត្ថិ កាចិ វសវត្តិតាតិ វសវត្តិភាវនិវារណត្ថំ “**វិតក្កនំ វិតក្កោ**”តិ វុត្តំ។ ឩហនំ អារម្មណស្ស បរិកប្បនំ, តស្មិំ អភិនិរោបនន្តិ វា វុត្តំ ហោតិ។ យស្មា ចិត្តំ វិតក្កពលេន អារម្មណំ អភិរុឡ្ហំ វិយ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**អារម្មណេ ចិត្តស្ស អភិនិរោបនលក្ខណោ**”តិ។ យថា ហិ កោចិ គាមវាសី បុរិសោ រាជវល្លភំ, តំសម្ពន្ធិនំ មិត្តំ វា និស្សាយ រាជគេហំ អារោហតិ អនុបវិសតិ, ឯវំ វិតក្កំ និស្សាយ ចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតិ។ យទិ ឯវំ កថំ អវិតក្កចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតិ, ន ហិ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណទុតិយជ្ឈានាទិកេ វិតក្កោ ឧបលព្ភតិ, យស្ស ពលេន តំ អារម្មណំ អារោហតិ, តស្មា សភាវតោ ភាវនាពលេន ឥត្ថ អនុប្បជ្ជនកោ? សច្ចំ, តម្បិ វិតក្កពលេន អារោហតិ។ យថា ហិ សោ បុរិសោ បរិចយេន តេន វិនាបិ និរាសង្កោ រាជគេហំ បវិសតិ, ឯវំ បរិចយេន វិតក្កេន វិនាបិ អវិតក្កចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតិ។ **បរិចយោ**តិ ចេត្ថ សន្តានេ អភិណ្ហំ បវត្តចិត្តភាវនាសង្ខាតោ បរិចយោ។ វិតក្កស្ស ហិ សន្តានេ អភិណ្ហំ បវត្តស្ស វសេន ចិត្តស្ស អារម្មណាភិរោហនំ ចិរបរិចិតំ, តេន តំ ចិត្តំ កទាចិ វិតក្កេន វិនាបិ តត្ថ វត្តតេវ។ យថា តំ ញាណសហិតំ ហុត្វា សម្មសនវសេន ចិរបរិចិតំ កទាចិ ញាណរហិតម្បិ សម្មសនវសេន បវត្តតិ, យថា វា កិលេសសហិតំ ហុត្វា បវត្តំ សព្ពសោ កិលេសរហិតម្បិ បរិចយេន កិលេសវាសនាវសេន បវត្តតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

អថ វា ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណំ អវិតក្កម្បិ វត្ថារម្មណឃដ្ដនស្ស ពលវតាយ, ទុតិយជ្ឈានាទីនិ ច ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមភាវនាយ ពលវតាយ អារម្មណំ អារោហតីតិ។ អាទិតោ, អភិមុខំ វា ហននំ បហរណមត្តំ អាហននំ, បរិតោ, បរិវត្តេត្វា វា ហននំ វិសេសេន បហរណំ បរិយាហននំ, តំ កិច្ចមស្សាតិ **អាហននបរិយាហននរសោ**។ តថា ហិ តេន យោគាវចរោ អារម្មណំ វិតក្កាហតំ វិតក្កបរិយាហតំ ករោតីតិ វុច្ចតិ។ អានយនំ ចិត្តស្ស អារម្មណេ ឧបនយនំ, អាកឌ្ឍនំ វា, តថា ហុត្វា បច្ចុបដ្ឋានមស្សាតិ **អានយនបច្ចុបដ្ឋានោ**។

តេនាតិ តេន វិចារេន ករណភូតេន, ហេតុភូតេន វា ចិត្តំ អារម្មណេ វិចរតិ អនុវិចរតិ, អវិចារចិត្តស្ស បន អវិតក្កចិត្តេ វុត្តានុសារេន បវត្តិ វេទិតព្ពា។ **វិចរណំ** អនុសញ្ចរណំ អនុបរិគមនំ។ ស្វាយំ វិសេសោ សន្តានម្ហិ លព្ភមានោ ជវនសន្តានេ បាកដោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ អារម្មណស្ស អនុមជ្ជនំ អនុមសនំ បរិមជ្ជនមស្ស លក្ខណន្តិ **អារម្មណានុមជ្ជនលក្ខណោ**។ តថា ហិ វិចារោ បរិមជ្ជនហត្ថោ វិយ, សំសរណហត្ថោ វិយាតិ វុច្ចតិ។ **តត្ថា**តិ អារម្មណេ។ សហជាតានំ អនុយោជនំ អារម្មណេ អនុវិចរណសង្ខាតអនុមជ្ជនវសេន វេទិតព្ពំ។ ធម្មានញ្ហិ សភាវវិនិមុត្តា កាចិ កិរិយា នាម នត្ថិ។ តថាគហេតព្ពាការោ ពោធនេយ្យជនានុរោធេន បរមត្ថតោ ឯកសភាវោបិ សភាវធម្មោ បរិយាយវចនេហិ វិសយសមារោបិតរូបេហិ ពហូហិ បការេហិ បកាសីយតិ។ ឯវញ្ហិ សោ សុដ្ឋុ បកាសិតោ ហោតីតិ។ **អនុបពន្ធបច្ចុបដ្ឋានោ**តិ អារម្មណេ ចិត្តស្ស អវិច្ឆិន្នស្ស វិយ បវត្តិបច្ចុបដ្ឋានោ។ តថា ហិ សោ អនុសន្ធានតាតិ និទ្ទិដ្ឋោ។

ឯត្ថ ច វិចារតោ ឱឡារិកដ្ឋេន តស្សេវ បុព្ពង្គមដ្ឋេន បឋមឃណ្ដាភិឃាតោ វិយ ចេតសោ បឋមាភិនិបាតោ វិតក្កោ, អនុរវោ វិយ អនុសញ្ចរណំ វិចារោ។ យថា ហិ ឃណ្ដាភិឃាតជោ បឋមាភិរវោ អនុរវតោ ឱឡារិកោ, បុព្ពង្គមោ ច ហោតិ, ឯវំ អារម្មណាភិរោបនដ្ឋេន វិតក្កោ ឱឡារិកោ, បុព្ពង្គមោ វិយ ច ហោតិ។ តតោ សុខុមដ្ឋេន អនុមជ្ជនសភាវេន ច ឃណ្ដានុរវោ វិយ អនុបពន្ធោ វិចារោ។ វិប្ផារវា ចេត្ថ វិតក្កោ ចិត្តស្ស បឋមុប្បត្តិកាលេ ចិត្តស្ស បរិប្ផន្ទនភូតោ អាកាសេ ឧប្បតិតុកាមស្ស សកុណស្ស បក្ខវិក្ខេបោ វិយ, បទុមាភិមុខបាតោ វិយ ច គន្ធានុពន្ធចេតសោ ភមរស្ស។ សន្តវុត្តិ វិចារោ ចិត្តស្ស នាតិបរិប្ផន្ទនភាវោ, អាកាសេ ឧប្បតិតស្ស សកុណស្ស បក្ខប្បសារណំ វិយ, បទុមស្ស ឧបរិភាគេ បរិព្ភមនំ វិយ ច បទុមាភិមុខបតិតស្ស ភមរស្ស។ អាគមដ្ឋកថាយំ បន វិបរិយាយេន អាគតំ។ តថា ច វុត្តំ **ទុកនិបាតដ្ឋកថាយំ** –

“អាកាសេ គច្ឆតោ មហាសកុណស្ស ឧភោហិ បក្ខេហិ វាតំ គហេត្វា បក្ខេ សន្និសីទាបេត្វា គមនំ វិយ អារម្មណេ ចេតសោ អភិនិរោបនភាវេន បវត្តោ វិតក្កោ, វាតគ្គហណត្ថំ បក្ខេ ផន្ទាបយមានស្ស

គមនំ វិយ អនុមជ្ជនភាវេន បវត្តោ វិចារោ”តិ។

តម្បិ អនុបពន្ធេន បវត្តិយំ យុជ្ជតិ។ តថា ហិ ឧបចារេ, អប្បនាយំ វា សន្តានេន បវត្តិយំ វិតក្កោ និច្ចលោ ហុត្វា អារម្មណំ អនុបវិសិត្វា វិយ បវត្តតិ, ន បឋមាភិនិបាតេ វិយ បាកដោ ហោតីតិ។

បិនយតីតិ កាយចិត្តំ អប្បេតិ, វឌ្ឍេតិ វា។ **សម្បិយាយនលក្ខណា**តិ អារម្មណំ កល្លតោ គហណលក្ខណា។ **បីណនរសា**តិ កាយចិត្តានំ បរិព្រូហនកិច្ចា។ **ផរណរសា**តិ បណីតរូបេហិ កាយស្ស ព្យាបនរសា, អត្តនា សម្បយុត្តចិត្តសមុដ្ឋានេហិ រូបេហិ សកលរូបកាយព្យាបនំ ករោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ន ហិ អញ្ញថា ឥមិស្សា ផរណំ ហោតិ, ធម្មានំ អព្យាបារតាយ កេសគ្គមត្តម្បិ សង្កមនាភាវតោ។ ឧទគ្គភាវោ **ឱទគ្យំ**។

ឯកំ អារម្មណំ អគ្គមេតស្សាតិ ឯកគ្គំ, ចិត្តំ, យេន បន ធម្មេន យោគតោ តំ ឯកគ្គំ នាម ហោតិ, សោ **ឯកគ្គភាវោ**។ សោ បន ចិត្តស្សេវ ហោតិ, ន យស្ស កស្សចីតិ អាហ “**ចិត្តស្ស ឯកគ្គភាវោ**”តិ, និវាតេ ទីបសិខាយ ឋិតិ វិយ ចិត្តស្ស ឋិតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ វិសារស្ស ព្យគ្គភាវស្ស បដិបក្ខោ សភាវោ អវិសារោ, ន វិសារាភាវមត្តំ, តំ ឥមស្ស លក្ខណន្តិ អាហ “**អវិសារលក្ខណោ**”តិ។ **អវិក្ខេបោ** សម្បយុត្តធម្មានំ អវិក្ខិត្តតា, អវិសារាវិក្ខេបានំ សមាធានភាវតោ អត្ថតោ វិសេសាភាវេបិ សមុខេន, សម្បយុត្តមុខេន ច ឧភយំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អរូបសមលក្ខណស្ស វិក្ខេបស្ស បដិបក្ខតាយ ចិត្តស្ស ឧបសមនាការេន បច្ចុបដ្ឋាតីតិ **ឧបសមបច្ចុបដ្ឋានោ។ វិសេសតោ**តិ យេភុយ្យេន។ សុខវិរហិតោបិ ហិ អត្ថិ សមាធីតិ សោ យេភុយ្យេន សុខបទដ្ឋានោ ហោតិ។ អថ វា **វិសេសតោ**តិ អតិសយេន។ “សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី”តិ (អ. និ. ១១.១១) វចនតោ ហិ សុខំ សមាធិស្ស វិសេសការណំ សុខវិរហិតស្សបិ តទុបនិស្សយេនេវ សមិជ្ឈនតោ។

សទ្ទហន្តិ ឯតាយាតិ កម្មផលាទិសទ្ទហនកិរិយាយ បវត្តមានានំ ធម្មានំ តត្ថ អាធិបច្ចភាវេន សទ្ធាយ បច្ចយតំ ទស្សេតិ។ តស្សា ហិ ធម្មានំ តថា បច្ចយភាវេ សតិ តំសមង្គិបុគ្គលោ “សទ្ទហតី”តិ វោហរីយតិ។ សទ្ទហនំ សទ្ទេយ្យវត្ថុនោ បត្តិយាយនំ, តំ លក្ខណមេតិស្សាតិ **សទ្ទហនលក្ខណា**។ កាលុសិយមលំ វិធមេត្វា សម្បយុត្តានំ, បុគ្គលស្សេវ វា បសាទំ អនាវិលភាវការណំ កិច្ចមេតិស្សាតិ **បសាទនរសា**។ យថា កថំ វិយាតិ អាហ “**ឧទកប្បសាទកមណិ វិយា**”តិ។ **អកាលុសិយបច្ចុបដ្ឋានា**តិ អនាវិលភាវបច្ចុបដ្ឋានា។ រតនត្តយំ កម្មំ កម្មផលញ្ច សទ្ទេយ្យវត្ថុ, តំ ឥមិស្សា អាសន្នការណន្តិ **សទ្ទេយ្យវត្ថុបទដ្ឋានា**។ ន ហិ សទ្ធាយ អវត្ថុភូតេសុ តិត្ថិយាទីសុ សា ឧប្បជ្ជតិ។ សា បនាយំ កុសលធម្មានំ អាទានេ ហត្ថោ វិយ, សព្ពសម្បត្តិសម្បទានេ វិត្តំ វិយ, អមតកសិផលផលនេ ពីជំ វិយ ច ទដ្ឋព្ពា។ “សទ្ធាហត្ថោ, មហានាម, អរិយសាវកោ, សទ្ធីធ វិត្តំ បុរិសស្ស សេដ្ឋំ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៨៤), សទ្ធា ពីជំ តបោ វុដ្ឋី”តិអាទិវចនញ្ចេត្ថ (សំ. និ. ១.១៩៧; សុ. និ. ៧៧) សាធកំ។

សរន្តិ ២៣៧ **ឯតាយា**តិ សរណកិរិយាយ បវត្តមានានំ ធម្មានំ តត្ថ អាធិបច្ចភាវេន សតិយា បច្ចយតំ ទស្សេតិ។ តស្សា ហិ ធម្មានំ តថា បច្ចយភាវេ សតិ តំសមង្គិបុគ្គលោ “សរតី”តិ វោហរីយតិ។ ឧទកេ អលាពុ វិយ បិលវិត្វា គន្តុំ អទត្វា បាសាណស្ស វិយ និច្ចលស្ស អារម្មណស្ស ឋបនំ អសម្មុដ្ឋតាករណំ អបិលាបនំ, តំ លក្ខណមស្សាតិ **អបិលាបនលក្ខណា**។ សា ហិ អារម្មណេ ទឡ្ហំ បតិដ្ឋិតត្តា ឯសិកា វិយ វុច្ចតិ។ សម្មោសបច្ចនីកកិច្ចំ អសម្មោសរសោ, ន សម្មោសាភាវមត្តំ។ “សតារក្ខេន ចេតសា វិហរតី”តិ (អ. និ. ១០.២០) វុត្តត្តា ចេតោគុណរតនហារកានំ កិលេសចោរានំ និវារណតោ អាហ “**អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា**”តិ។ តថា ហេសា ចក្ខុទ្វារាទិរក្ខនតោ ទោវារិកោ វិយាតិ វុច្ចតិ។ បឋមំ សញ្ញាយ ថិរុប្បន្នភាវេ បច្ឆា សតិយា បតិដ្ឋានភាវតោ អាហ “**ថិរសញ្ញាបទដ្ឋានា**”តិ។ អថ សតិសញ្ញានំ កី នានាករណន្តិ? សញ្ញា តាវ បឋមំ អគ្គហិតនិមិត្តំ សញ្ជានាតិ, គហិតនិមិត្តេ បុន បច្ចាភិញ្ញាណបច្ចយនិមិត្តំ ករោតិ, បឋមំ អគ្គហិតេ បន សញ្ញាកិច្ចំ អប្បធានំ ហោតិ, សតិ បន បឋមំ អគ្គហិតនិមិត្តម្បិ សរតិ គហិតនិមិត្តម្បិ, គហិតនិមិត្តេ បន សតិកិច្ចំ គុណភូតំ ហោតីតិ ឥទមេវ តាសំ នានត្តំ។

វីរភាវោតិ យេន វីរិយេន វីរោ នាម ហោតិ, សោ ធម្មោ។ **វីរានំ វា កម្ម**ន្តិ យេន កម្មេន វីរោ នាម ហោតិ, តំ វីរានំ កម្មំ នាម។ វីរិយំ បនស្ស សាធកភាវតោ តថា វុត្តំ។ ធម្មវិនិមុត្តំ វា កិញ្ចិ កម្មំ នត្ថីតិ វីរិយមេវ កម្មភាវេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ វិធិនា ឦរេតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ វា **វីរិយំ**។ **ឧស្សាហោ** តំ តំ កិច្ចំ សមារម្ភោ, បរក្កមោ វា។ **ឧបត្ថម្ភនំ** បន សម្បយុត្តធម្មានំ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា ធារណំ អនុពលប្បទានំ។ សម្បយុត្តធម្មានំ សំសីទនភាវនិវារកោ ធម្មោ, ន សំសីទនាភាវមត្តំ, អសំសីទនភាវេន បច្ចុបដ្ឋាតីតិ **អសំសីទនភាវបច្ចុបដ្ឋានំ**។ “សំវិគ្គោ យោនិសោ បទហតី”តិ (អ. និ. ៤.១១៣) វចនតោ **សំវេគបទដ្ឋានំ។ សំវេគោ**តិ ចេត្ថ សំវេគមយំ ញាណំ។ អសំវេគបុព្ពិកាយ បន កុសលកិរិយាយ វីរិយារម្ភវត្ថុបទដ្ឋានំ។ តត្ថ **វីរិយារម្ភវត្ថូនិ** នាម –

> “មគ្គោ គន្តព្ពោ ហោតិ, មគ្គោ គតោ។ កម្មំ កាតព្ពំ ហោតិ, កម្មំ កតំ។ អប្បមត្តកោ អាពាធោ ឧប្បន្នោ ហោតិ, គិលានា វុដ្ឋិតោ ហោតិ, អចិរវុដ្ឋិតោ គេលញ្ញា។ គាមំ វា និគមំ វា បិណ្ឌាយ ចរន្តោ ន លភតិ, លូខស្ស វា បណីតស្ស វា ភោជនស្ស យាវទត្ថំ បារិបូរិំ លភតិ…បេ…. បារិបូរិ’’ន្តិ –

ឯវំ វុត្តានិ ឯតានិ អនុរូបបច្ចវេក្ខណសហិតានិ អដ្ឋ វីរិយារម្ភវត្ថូនិ, តម្មូលកានិ វា បច្ចវេក្ខណានិ។ ឯត្ថ ច វិតក្កោ សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណំ អារោបេតិ។ ចេតនា តេ តំតំកិច្ចេសុ និយោជេតិ។ វីរិយំ បន តេ សំសីទិតុំ អទត្វា ឧស្សាហេតីតិ អយំ វិតក្កចេតនាវីរិយានំ វិសេសោ។

វិជាននលក្ខណាតិ វិសេសេន ជាននលក្ខណា, យថាសភាវបដិវេធលក្ខណាតិ អត្ថោ។ វិសយស្ស អារម្មណស្ស ឱភាសនំ បកាសនំ តប្បដិច្ឆាទកសម្មោហន្ធការស្ស វិធមនតោតិ វិសយោភាសនំ, តំ កិច្ចមស្សាតិ **វិសយោភាសនរសា**។ កត្ថចិ វិសយេ អសម្មុយ្ហនាការេន សម្មោហបដិបក្ខតាយ វា បច្ចុបដ្ឋានតោ សម្មោហាភាវស្ស បច្ចុបដ្ឋានតោ វា **អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានា**។

អត្តនា អនុបាលេតព្ពានំ សហជាតធម្មានំ អនុបាលនំ ជីវិតស្ស ព្យាបារោ, តញ្ច តេសំ ជីវនន្តិ តំ តស្ស ការណភាវំ បុរក្ខត្វា វុត្តំ **“ជីវន្តិ តេនា’’**តិ។ រូបារូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស អនុរូបតោ លក្ខណាទិកំ ទស្សេតុំ **“អត្តនា អវិនិភុត្តាន’’**ន្តិ វុត្តំ។ “សម្បយុត្តាន’’ន្តិ ហិ វុច្ចមានេ រូបធម្មានំ សម្បយោគាភាវតោ រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស សង្គហោ ន សិយា។ “អវិនិភុត្តាន’’ន្តិ បន វុត្តត្តា យានិ អវិនិព្ភោគរូបានិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយេន សទ្ធិំ អវិនិភុត្តានិ អវិសំសដ្ឋានិ។ យេ ច អរូបធម្មា អរូបជីវិតិន្ទ្រិយេន សម្បយុត្តា, តេសំ សព្ពេសំ សង្គហោ ហោតីតិ។ **បវត្តនរស**ន្តិ ឧប្បាទតោ យាវ ភង្គា អនុបាលនតោ អន្តរា អនិវត្តនសភាវសាធនេន តេសំ បវត្តនកិច្ចំ។ កេចិ បន “រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ តេសំ ឋិតិក្ខណតោ បដ្ឋាយ, អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ ឧប្បាទតោ បដ្ឋាយ បវត្តិយា បច្ចយោ’’តិ វទន្តិ, តំ ន យុត្តំ។ **បដ្ឋានេ** ហិ “អព្យាកតំ ធម្មំ បដិច្ច អសញ្ញសត្តានំ ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច តន្ទ្រិយបច្ចយំ កម្មបច្ចយសទិស’’ន្តិ អសញ្ញសត្តានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ កម្មបច្ចយសទិសំ កត្វា វុត្តោ, តស្មា រូបជីវិតិន្ទ្រិយម្បិ ឧប្បាទតោ បដ្ឋាយ បច្ចយោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឧប្បាទតោ យាវ ភង្គា ឋបនតោ **ឋបនបច្ចុបដ្ឋានំ**។ អនុបាលនវសេន យាបយិតព្ពា បវត្តេតព្ពា ធម្មា បទដ្ឋានមស្សាតិ **យាបយិតព្ពធម្មបទដ្ឋានំ**។ យទិ ឯវំ តេសំ អនុបាលនាទិសាធកំ, កថំ តេសំ និរោធោ ហោតិ។ ឯវញ្ហិ សព្ពកាលំ ឋាតព្ពន្តិ អាហ **“សន្តេបិ ចា’’**តិអាទិ។ **អនុបាលនលក្ខណាទិម្ហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បវត្តនរសាទិមេវ សង្គណ្ហាតិ។ **អត្ថិក្ខណេយេវា**តិ អត្តនា អនុបាលេតព្ពានំ, អត្តនោ វា អត្ថិក្ខណេយេវ។ **ឧទក**ន្តិ តឡាកគតជលំ, ទណ្ឌគតជលំ វា ។ តត្ថ តឡាកគតឧទកស្ស គហណេ អត្តនា អនុបាលេតព្ពធម្មានំ អត្ថិក្ខណេ អនុបាលនំ សាធិតំ ហោតិ, ទណ្ឌគតជលស្ស បន គហណេ អត្តនោ អត្ថិក្ខណេ អនុបាលនំ។ អត្តនា អនុប្បាទិតធម្មេ កថំ បាលេតីតិ អាហ **“ធាតិ វិយ កុមារ’’**ន្តិ។ យទិ សេសធម្មានំ បវត្តិការណេន កេនចិ ភវិតព្ពំ, ជីវិតស្ស បន កី បវត្តិការណន្តិ អាហ **“សយំ…បេ…. បវត្តតី’’**តិ។ យថា កថំ វិយាតិ អាហ **“និយាមកោ វិយា’’**តិ។ សោបិ អត្តនា បវត្តិតនាវាសម្ពន្ធេន បវត្តតិ។ យទិ ធម្មានំ បវត្តិ ជីវិតិន្ទ្រិយបដិពទ្ធំ, ភង្គតោ ឧទ្ធម្បិ កី បន បវត្តេតីតិ អាហ **“ន ភង្គតោ ឧទ្ធ’’**ន្តិ។ កស្មាតិ អាហ **“អត្តនោ ច បវត្តេតព្ពានញ្ច អភាវា’’**តិ។ ភង្គក្ខណេ បន កថន្តិ អាហ **“ន ភង្គក្ខណេ ឋបេតី’’**តិ។

យស្មា បន លោភបដិបក្ខោ អលោភោ ហោតិ, យេ ធម្មា តេន សម្បយុត្តា, តំសមង្គិនោ វា សត្តា, តេ ន លុព្ភន្តិ, សយម្បិ កទាចិ ន លុព្ភតេវ, អត្ថតោ វា អលុព្ភនាការោ ឯវ ច សោ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **“ន លុព្ភន្តិ តេនា’’**តិអាទិ។ ឯស នយោ **“ន ទុស្សន្តិ តេនា’’**តិអាទីសុបិ។ **អលគ្គភាវោ** អារម្មណំ និស្សាយ បវត្តន្តស្សបិ តត្ថ អនាសត្តតា។ តេនាហ **“កមលទលេ ជលពិន្ទុ វិយា’’**តិ។ **អបរិគ្គហោ** កស្សចិ វត្ថុនោ មមត្តវសេន អសង្គហោ។ **មុត្តភិក្ខុ វិយា**តិ ខីណាសវភិក្ខុ វិយ។ សោ ហិ មុត្តរាគត្តា កត្ថចិ មមាយនរហិតោ ហោតិ។ អនល្លីនោ ភាវោ អធិប្បាយោ ឯតស្សាតិ **អនល្លីនភាវោ**។ ឯវញ្ហិ “អសុចិម្ហិ បតិតបុរិសោ វិយា’’តិ ឧបមាយ សមេតិ។ យថា ហិ តស្ស បុរិសស្ស សតិបិ កាយេន អល្លីយនេ ភាវោ អនល្លីនោ, ឯវំ អលោភោបិ អារម្មណករណវសេន គហិតេបិ អារម្មណេ អលគ្គភាវេន អនល្លីនភាវោ អនល្លីនាការោយេវ បវត្តតិ។ ឯវំសភាវោ ហិ សោ ធម្មោតិ។

ចណ្ឌិកស្ស ភាវោ ចណ្ឌិក្កំ, ផរុសភាវោ, អត្ថតោ បន កោបោយេវ, តប្បដិបក្ខោ អផរុសភាវោ **អចណ្ឌិក្កំ។ អវិរោធោ** អវិគ្គហោ អប្បដិបក្ខោ សភាវោ។ **អាឃាតវិនយនរសោ**តិ ឯត្ថ **អាឃាតោ** នាម បរស្ស អត្ថានំ, អត្តនោ បរំ ឧទ្ទិស្ស, បរស្សេវ ច បរំ ឧទ្ទិស្ស បវត្តោ ឧបនាហោ ពលវកោបោ។ តស្ស វិនយនរសោ អបនយនរសោ។ **សោម្មភាវោ** មជ្ជនវសេន ហិលាទនិយតា សីតលភាវោ។ តេនាហ **“បុណ្ណចន្ទោ វិយា’’**តិ។

កាយទុច្ចរិតាទីហីតិ ហេតុម្ហិ ករណវចនំ។ **ហិរីយតិ** លជ្ជនាការេន ជិគុច្ឆិយតិ។ **តេហិយេវា**តិ កាយទុច្ចរិតាទីហិយេវ។ **ឱត្តប្បតី**តិ ឧព្ពិជ្ជតិ។ ហិរី បាបេ គូថេ វិយ បស្សន្តី ជិគុច្ឆតីតិ អាហ **“បាបតោ ជិគុច្ឆន

លក្ខណា ហិរី’តិ។ ឱត្តប្បំ តេ ឧណ្ហំ វិយ បស្សន្តំ តតោ ឧត្តសតីតិ វុត្តំ “**ឧត្តាសលក្ខណំ ឱត្តប្បំ**”ន្តិ។ **ឧភោបិ បាបានំ អករណរសា**តិ លជ្ជនាការេន បាបានំ អករណរសា ហិរី, ឧត្តាសាការេន ឱត្តប្បំ។ **បាបតោ សង្កោចនបច្ចុបដ្ឋានា**តិ វុត្តប្បការេនេវ បាបតោ សង្កោចនាការេន បច្ចុបដ្ឋានា។ **អត្តគារវបរគារវបទដ្ឋានា**តិ អត្តគារវបទដ្ឋានា ហិរី អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានតាយ, អត្តាធិបតិតាយ ច។ បរគារវបទដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានតាយ, លោកាធិបតិតាយ ច។ អត្តានញ្ហិ គរុំ កត្វា ហិរិយា បាបំ បជហតិ កុលវធូ វិយ។ បរំ គរុំ កត្វា ឱត្តប្បេន បាបំ បជហតិ វេសិយា វិយ។ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានាទិតា ច នេសំ តត្ថ តត្ថ បាកដភាវេន វេទិតព្ពា, ន បន តេសំ កទាចិ អញ្ញមញ្ញវិយោគតោ។ ន ហិ លជ្ជនំ និព្ភយំ វា បាបភយំ វា អលជ្ជនំ អត្ថីតិ។ ហិរិយា ពលវភាវេ បន ឱត្តប្បំ អព្ពោហារិកំ ហោតិ, ឱត្តប្បស្ស ពលវភាវេ ហិរី អព្ពោហារិកា។ ឥមេ ច ទ្វេ ធម្មា “លោកបាលា”តិ វុច្ចន្តិ។ យថាហ –

> “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, សុក្កា ធម្មា លោកំ បាលេន្តិ។ កតមេ ទ្វេ? ហិរី ច ឱត្តប្បញ្ច, ឥមេ ខោ, ភិក្ខវេ, ទ្វេ សុក្កា ធម្មា លោកំ ន បាលេយ្យុំ, នយិធ បញ្ញាយេថ ‘មាតា’តិ វា ‘មាតុច្ឆា’តិ វា ‘មាតុលានី’តិ វា”តិអាទិ (អ. និ. ២.៩)។

បស្សម្ភនំ ទរថវូបសមោ, **កាយ**-សទ្ទោ សមូហវចនោ។ សោ ចេត្ថ វេទនាទិក្ខន្ធត្តយំ។ វត្តិច្ឆាវសេន ហិ សទ្ទោ វិសិដ្ឋវុត្តិ ហោតីតិ អាហ “**កាយោតិ ចេត្ថា**”តិអាទិ។ **វេទនាទយោ**តិ វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាក្ខន្ធោ សង្ខារក្ខន្ធោតិ តយោ ខន្ធា។ តថា ច វុត្តំ តត្ថ “កតមា តស្មិំ សមយេ កាយបស្សទ្ធិ ហោតិ, យា តស្មិំ សមយេ វេទនាក្ខន្ធស្ស”តិអាទិ (ធ. ស. ៤០)។ ទរថោ សារម្ភោ ទោមនស្សបច្ចយានំ ឧទ្ធច្ចាទីនំ កិលេសានំ, តថា បវត្តានំ វា ចតុន្នំ ខន្ធានមេតំ អធិវចនំ។ តស្ស វូបសមំ លក្ខណមស្សាតិ **កាយចិត្តទរថវូបសមលក្ខណា។ កាយចិត្ត…បេ…. រសា**តិ យថាវុត្តានមេវ បដិបក្ខធម្មានំ អភិភវនរសា។ ទរថនិម្មទ្ទនេន បរិឡាហបរិប្ផន្ទនវិរហិតោ សីតិភាវោ **អបរិប្ផន្ទនសីតិភាវោ។ អវូបសមោ** បរិប្ផន្ទនំ អសន្តវុត្តិតា។ **ឧទ្ធច្ចាទិកិលេសា**តិ ឧទ្ធច្ចប្បធានា ឧទ្ធច្ចាធិកចិត្តុប្បាទសម្បយុត្តា កិលេសា។ តេបិ ហិ ឧទ្ធច្ចវសេន អវូបសមករា។ ឧទ្ធច្ចំ វា អាទី កត្វា សព្ពេបេវ កិលេសា **ឧទ្ធច្ចាទិកិលេសា**។ ឯវំ សេសេសុបិ។

គរុភាវោ ទន្ធតា, ថិនមិទ្ធាធិកានំ តថា បវត្តានំ វា ចតុន្នំ ខន្ធានមេតំ អធិវចនំ។ ទន្ធតាយ បដិបក្ខោ **អទន្ធតា** អគរុភាវោ។

ថទ្ធភាវោ ថម្ភោ។ ទិដ្ឋិមានាធិកានំ, តប្បធានានំ វា ចតុន្នំ ខន្ធានំ ឯតំ នាមំ។ ថទ្ធភាវនិម្មទ្ទនតោយេវ កត្ថចិ អារម្មណេ អប្បដិហតាការេន បច្ចុបដ្ឋន្តិ, សម្បយុត្តានំ វា តត្ថ អប្បដិឃាតំ បច្ចុបដ្ឋាបេន្តីតិ **អប្បដិឃាតបច្ចុបដ្ឋានា**។

កម្មនិ សាធុ កម្មញ្ញំ, ន កម្មញ្ញំ អកម្មញ្ញំ, តស្ស ភាវោ **អកម្មញ្ញភាវោ,** ទានសីលាទិបុញ្ញកិរិយាយ អសមត្ថតា។ អត្ថតោ កាមច្ឆន្ទាទិសំកិលេសធម្មា, តប្បធានា វា ចត្តារោ អកុសលក្ខន្ធា។ អកម្មញ្ញភាវនិម្មទ្ទនេនេវ សម្បន្នាការេន អារម្មណស្ស គហណំ **អារម្មណករណសម្បត្តិ**។ វុត្តាវសេសា កាមច្ឆន្ទាទយោ, តទេកដ្ឋា ច សំកិលេសធម្មា សេសនីវរណាទយោ។ ឥមា បន ទ្វេ វិនិពន្ធនិម្មទ្ទនេន បសាទនីយវត្ថូសុ បសាទាវហា, ហិតកិរិយាសុ វិនិយោគក្ខមភាវាវហា សុវណ្ណវិសុទ្ធិ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពា។

គេលញ្ញំ អស្សទ្ធិយាទយោ, តទេកដ្ឋា ច បាបធម្មា, តប្បដិបក្ខោ អគេលញ្ញភាវោ លក្ខណំ ឯតាសន្តិ **អគេលញ្ញភាវលក្ខណា**។ គេលញ្ញនិម្មទ្ទនេនេវ នត្ថិ ឯតាសំ អាទីនវោ ទោសោ ឧបទ្ទវោ វា, ន វា ឯតា អាទីនំ កបណំ វន្តិ បវត្តន្តីតិ និរាទីនវា, តេនាការេន បច្ចុបដ្ឋន្តិ, តំ វា សម្បយុត្តេសុ បច្ចុបដ្ឋាបេន្តីតិ **និរាទីនវបច្ចុបដ្ឋានា**។

កាយសម្ពន្ធី, ចិត្តសម្ពន្ធី ច ឧជុភាវោតិ លក្ខិតព្ពតាយ **កាយចិត្តានំ អជ្ជវលក្ខណា**។ កាយចិត្តានំ នង្គលសីសចន្ទកោដិគោមុត្តវង្កតាសង្ខាតានំ កុដិលភាវានំ អត្ថតោ មាយាសាឋេយ្យាទិភូតានំ និម្មទ្ទនតោ **កាយចិត្តានំ កុដិលភាវនិម្មទ្ទនរសា**។ តតោយេវ សព្ពថាបិ អជិម្ហភាវេន បច្ចុបដ្ឋន្តិ, សម្បយុត្តានំ វា អជិម្ហតំ បច្ចុបដ្ឋាបេន្តីតិ **អជិម្ហតាបច្ចុបដ្ឋានា**។

ននុ ច កាយបស្សទ្ធិអាទីនំ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ ធម្មានំ ឯកេកបដិបក្ខត្តា ទរថនិម្មទ្ទនាទិកិច្ចំ ឯកេកមេវ ករោតិ។ កស្មា បន ទ្វេ ទ្វេ ធម្មា វុត្តាតិ? ន ខោ បនេវំ ចិន្តិតព្ពំ ភគវតាបិ តថេវ ទេសិតត្តា។ កស្មា បន ភគវតា តថា ទេសិតា? សភាវធម្មភាវតោ។ ន ហិ ភគវតា បុព្ពេ អវិជ្ជមានា ឯតេ ធម្មា ទេសនាវសេន ឧប្បាទិតា, អថ ខោ

សភាវតោ វិជ្ជមានាយេវ សយម្ភុញាណេន សម្មា សច្ឆិកត្វា យថាសភាវា ទេសិតា, តស្មា កថមេត្ថ ភគវតា សភាវតោ វិជ្ជមានស្ស ហាបនំ កាតុំ សក្កា។ សភាវតោ វិជ្ជមានតាយ ចេត្ថ ភគវតោ វចនមេវ បមាណំ។ ន ហិ ភគវា យថាធម្មសាសនាធិការេ អយថាធម្មំ កថេយ្យាតិ, យស្ស បន វិជ្ជមានស្សាបិ អកថនំ, តំ អញ្ញហេតុកំ។ ន ចេត្ថ តាទិសោ ហេតុ ឧបលព្ភតិ, យេន ឥមេសុ ឯកេកធម្មស្ស អកថនន្តិ។ យថា បន ទ្វិន្នំ បុរិសានំ ឯកោយេវ វេរិកោ ហោតិ, តស្ស តេ បុរិសា ឱតារំ ទិស្វា ឯកតោ ហុត្វាវ ហនន្តិ, ឯវមេវ ទ្វេ ទ្វេ ធម្មា ឯកតោ ហុត្វា ឯកំ បដិបក្ខធម្មំ ហនន្តិ, យថា ច បនេតេ វិសុំ ទិស្វាបិ តំ វេរឹ ហនន្តិ, ន ឯវមេតេ តំ វិសុំ ហនន្តិ តេសំ អញ្ញមញ្ញំ អវិនាភាវតោតិ, តស្មា ឯតេ បដិបក្ខធម្មានំ ឯកេកភាវេបិ ទ្វេ ទ្វេយេវ វុត្តាតិ, អបិច ចិត្តបស្សទ្ធិអាទីហិ ចិត្តមេវ បស្សទ្ធិ លហុ មុទុ កម្មញ្ញំ បគុណំ ឧជុញ្ច ហោតិ។ កាយបស្សទ្ធិអាទីហិ បន រូបកាយោបីតិ តទត្ថទស្សនត្ថំ ភគវតា ឯត្ថេវ ទុវិធតា វុត្តា, ន សមាធិអាទីសុ។

ឆន្ទនំ **ឆន្ទោ**, អារម្មណេន អត្ថិកតា។ “ឆន្ទោ កាមោ”តិអាទីសុ (មហានិ. ១) បន តណ្ហាបិ ឆន្ទោតិ វុច្ចតិ។ “ឆន្ទំ ជនេតិ វាយមតី”តិអាទីសុ វីរិយម្បីតិ តតោ និវត្តនត្ថំ វុត្តំ “**កត្តុកម្យតាយេតំ អធិវចន**”ន្តិ។ កត្តុកម្យតា វុច្ចតិ ករណិច្ឆា។ ចេតសិកស្ស ធម្មស្ស សារម្មណត្តា ករណិច្ឆា នាម អារម្មណស្ស អាលម្ពិតុកាមតាមុខេនេវ ហោតីតិ អារម្មណករណិច្ឆាលក្ខណោ ឆន្ទោ “**កត្តុកម្យតាលក្ខណោ**”តិ វុត្តោ។ តេនេវាហ “អារម្មណបរិយេសនរសោ, អារម្មណេន អត្ថិកតាបច្ចុបដ្ឋានោ”តិ ច។ យទគ្គេន បនាយំ អត្តនោ អារម្មណបរិយេសនរសោ, តទគ្គេន សម្បយុត្តធម្មានម្បិ ហោតិយេវ ឯការម្មណតាយ។ តេន តេសំ អារម្មណគ្គហណេ ចេតសោ ហត្ថប្បសារណំ វិយាតិ វុច្ចតិ។ កថំ បន ទានវត្ថុវិស្សជ្ជនវសេន បវត្តមានចេតនាសម្បយុត្តោ ឆន្ទោ អារម្មណេន អត្ថិកោ ហោតីតិ? ននុ អវោចុម្ហា “អារម្មណករណិច្ឆាលក្ខណោ”តិ, តស្មា សង្គាមគតឥស្សាសស្ស ខិបិតព្ពឧសូនំ គហណេ អត្ថិកតា វិយ ទានវត្ថុវិស្សជ្ជនវសេន បវត្តច្ឆន្ទោបិ វិស្សជ្ជិតព្ពេន តេន អត្ថិកោយេវាតិ។ ស្វាយំ កុសលេសុ ឧប្បន្នោ កុសលច្ឆន្ទោ នាម ហោតិ យោនិសោមនសិការសមុដ្ឋានត្តា។ តព្ពិបរីតតោ បន អកុសលេសុ ឧប្បន្នោ អកុសលច្ឆន្ទោ។

អធិមុច្ចនំ អារម្មណេ សន្និដ្ឋានវសេន វេទិតព្ពំ, ន បសាទនវសេន។ តេនាហ “**សន្និដ្ឋានលក្ខណោ**”តិ។ យថា តថា ហិ អារម្មណេ និច្ឆយនំ អធិមុច្ចនំ អនធិមុច្ចន្តស្ស បាណាតិបាតាទីសុ , ទានាទីសុ វា បវត្តិយា អភាវតោ, សទ្ធា បន បសាទនីយេសុ បសាទាធិមោក្ខោតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ វោដ្ឋព្ពានំ បន យថាសន្តីរិតេ អត្ថេ និច្ឆយនាការេន បវត្តិត្វា បរតោ បវត្តមានានំ តថា បវត្តិយា បច្ចយោ ហោតិ។ យទិ ឯវំ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តេសុ ធម្មេសុ កថន្តិ? តេសម្បិ ឯកំសេនេវ សំសប្បនាការស្ស បច្ចយតាយ ទដ្ឋព្ពំ, ទារកស្ស វិយ ឥតោ ចិតោ ច សំសប្បនស្ស “ករិស្សាមិ, ន ករិស្សាមី”តិ អនិច្ឆយស្ស បដិបក្ខកិរិយា អសំសប្បនំ។ យេសុ ចិត្តុប្បាទេសុ អយំ សន្និដ្ឋានលក្ខណោ អធិមោក្ខោ, តេសំ អារម្មណធម្មោយេវ សន្និដ្ឋាតព្ពត្តា សន្និដ្ឋេយ្យធម្មោ។ សោ បទដ្ឋានមស្សាតិ **សន្និដ្ឋេយ្យធម្មបទដ្ឋានោ។ ឥន្ទខិលោ**តិ ឯសិកាថម្ភោ វុច្ចតិ។

តេសុ តេសុ ធម្មេសូតិ យេសុ ធម្មេសុ សយំ ឧប្បន្នា, តេសុ អត្តនា សម្បយុត្តេសុ ចិត្តចេតសិកធម្មេសុ។ អនារម្មណត្តេបិ ហិ តេសុ សមប្បវត្តេសុ ឧទាសីនភាវោ “**តត្រមជ្ឈត្តតា**”តិ វុច្ចតិ។ សមំ អវិសមំ វាហិតំ អត្តនា បវត្តិតសម្បយុត្តានំ វា យថាសកកិច្ចេសុ បវត្តនំ លក្ខណមេតិស្សាតិ **សមវាហិតលក្ខណា**។ តត្ថ សមំ ហុត្វា បវត្តនលក្ខណាតិ អត្ថេ អបក្ខបតិតភាវោ វុត្តោ ហោតិ, អវិសមំ កត្វា បវត្តនលក្ខណាតិ អត្ថេ ឩនាធិកតានិវារណំ ។ ឧទាសីនភាវេន បវត្តមានាបិ ហិ ឯសា សម្បយុត្តធម្មេ សមំ កត្វា យថាសកកិច្ចេសុ បវត្តេតិ, យថា រាជា តុណ្ហី និសិន្នោបិ អធិករណធម្មដ្ឋេ យថាសកកិច្ចេសុ សមំ អប្បមត្តេ បវត្តេតិ។ អលីនានុទ្ធតប្បវត្តិបច្ចយានំ ធម្មានំ ឩនាធិកតាយ លីនុទ្ធតភាវស្ស និវារណកិច្ចាតិ វុត្តំ “**ឩនាធិកតានិវារណរសា**”តិ។ យទិ ឯវំ កថំ សហជាតាធិបតីនំ អធិបតិភាវោ។ អាធិបច្ចញ្ហិ តេសំ កិច្ចតោ អធិកភាវោតិ? នាយំ ទោសោ។ តម្បិ តស្ស កិច្ចមេវ, យំ សហជាតធម្មានំ អធិបតិភាវេ បវត្តាបនំ។ យថា ហិ រង្គមណ្ឌលំ គតោ នដកាចរិយោ តេ តេ នដកេ យថាសកំ អនុរូបំ ភូមិយំ យោជេតិ, ឯវមេសាបិ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មេសុ អធិបតិភាវេ ឋិតេ អធិបតិភាវេ យោជេតិ, ឥន្ទ្រិយត្តេ ឋិតេ ឥន្ទ្រិយត្តេ, ន បន សកសកកិច្ចតោ ឩនតំ, អធិកតំ វា បត្តុំ ទេតីតិ។ “ឥទំ និហីនកិច្ចំ ហោតុ, ឥទំ អតិរេកកិច្ច”ន្តិ ឯវំ បក្ខបាតវសេន វិយ បវត្តិ បក្ខបាតោ។ តំ ឧបច្ឆិន្ទន្តី វិយ ហោតីតិ **បក្ខបាតុបច្ឆេទនរសា**។ សា ចិត្តចេតសិកានំ អជ្ឈុបេក្ខនេន សមប្បវត្តេសុ អាជានីយេសុ សារថិ វិយ ទដ្ឋព្ពា។

កិរិយា ការោតិ ការ-សទ្ទស្ស ភាវសាធនតំ អាហ។ តេន ការោតិ នាញ្ញំ, កិរិយាយេវាតិ ទីបិតំ ហោតិ។ **មនស្មឹ ការោ**តិ មនសិ អារម្មណស្ស ករណំ។ យេន ហិ មនោ អារម្មណេ ករីយតិ អារម្មណេនស្ស សំយោជនតោ, តតោ ឯវ តេន អារម្មណម្បិ មនសិ ករីយតីតិ។ **មនសិការោ**តិ ចេត្ថ អលុត្តសមាសោ ទដ្ឋព្ពោ។ **បុរិមមនតោ**តិ ភវង្គមនតោ។ **វិសទិសំ មន**ន្តិ វីថិជវនមនំ, តំ ករោតីតិ មនសិការោ, មនសិការសាមញ្ញេន វីថិជវនបដិ

បាទកេ ទស្សេតិ។ ឯត្ថ បន ឧបយោគត្ថភុម្មវចនេ សមាសោ ទដ្ឋព្ពោ។ សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណាភិមុខំ សារេន្តោ បយោជេន្តោ វិយ ហោតីតិ មនសិការោ **សារណលក្ខណោ**តិ វុត្តោ។ **សំយោជនរសោ**តិ បយោជនរសោ។ **វិតក្កោ** សម្បយុត្តានំ អារម្មណេ អភិនិរោបនសភាវត្តា អារម្មណេ ចិត្តំ បក្ខិបន្តោ វិយ ហោតិ។ **ចេតនា** អត្តនោ អារម្មណំ គណ្ហន្តី សម្បយុត្តេបិ សកសកកិច្ចំ ការេតីតិ អត្តនា ករណេន ពលំ និយោជេន្តោ ពលនាយកោ វិយ ហោតិ។ **មនសិការោ** សម្បយុត្តេ អារម្មណេ បយោជេតីតិ អាជានីយប្បយោជនកសារថិ វិយាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

អារម្មណាភិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានោតិ អារម្មណេ សំយោជនវសេន តទភិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានោ។ ឯត្ថ **សតិយា** អប្បមុស្សនច្ឆន្ទតា វិសយាភិមុខបច្ចុបដ្ឋានតា, **មនសិការស្ស** បន សំយោជនវសេនាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ អារម្មណបដិបាទកស្ស សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នតាវចនំ ឥតរមនសិការានំ វិញ្ញាណក្ខន្ធបរិយាបន្នតំ ទស្សេតិ។ មហិសាសកា បន “អាវជ្ជនស្ស វិញ្ញាណភាវេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស សព្ពវិសយតា បរិហាយេយ្យ, តស្មា តំ ជវនសម្បយុត្តសង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នមេវា”តិ វទន្តិ។ តេសញ្ហិ អយមធិប្បាយោ – យទិ តំ វិសុំ ចិត្តសភាវំ សិយា, បច្ចុប្បន្នចិត្តំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តស្ស តស្ស អនន្តរំ ឧប្បជ្ជមានជវនានំ បច្ចុប្បន្នារម្មណតា ន ភវេយ្យ, អញ្ញទត្ថុ អតីតារម្មណតាវ សិយា, ឯវញ្ច សតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សាបិ បច្ចុប្បន្នចិត្តារម្មណតាយ អភាវតោ អសព្ពវិសយតា អាបជ្ជេយ្យ, យទគ្គេន ច តំ អសព្ពវិសយំ, តទគ្គេន សាវរណម្បិ ហោតិ យត្ថ ន បវត្តតិ, តត្ថ អាវរណសម្ភវតោ, តស្មាស្ស សកលលោកសិទ្ធោ សព្ពញ្ញុភាវោ, អនាវរណភាវោ ច បរិហាយេថ, ជវនសម្បយុត្តភាវេ បន សតិ អាវជ្ជនស្ស នាយំ ឥដ្ឋវិឃាតោ អាបជ្ជតីតិ។ តយិទំ តេសមភិនិវេសមត្តំ “អាវជ្ជនា កុសលានំ ខន្ធានំ, អកុសលានំ ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤១៧) វចនេន តស្សានន្តរំ កុសលាកុសលុប្បត្តិយា ទីបិតត្តា។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បន បច្ចុប្បន្នចិត្តារម្មណភាវោ ឯវំ វេទិតព្ពោ – អតីតាទិវសេន ហិ វិភាគមកត្វា “ឥមស្ស ចិត្តំ ជានាមី”តិ បវត្តស្ស អាវជ្ជនំ សាមញ្ញេន យំ កិញ្ចិ អភិមុខីភូតំ ចិត្តមាវជ្ជតិ, តតោ ជវនានិបិ អត្តនោ អត្តនោ អភិមុខីភូតំ ចិត្តមារម្មណំ កត្វា បវត្តន្តិ, ន ចេត្ថ ជវនានំ ភិន្នារម្មណតា អាសង្កិតព្ពា ចិត្តសាមញ្ញេន អារម្មណស្ស អភិន្នត្តា, តស្មា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បច្ចុប្បន្នចិត្តារម្មណតំ បដិច្ច ន កាចិ វិហេសា អនុភវិតព្ពាតិ។ កឹ វា ឯតេន យុត្តិវាទេន, ននុ វុត្តំ ភគវតា – “អចិន្តេយ្យោ ពុទ្ធវិសយោ”តិ (អ. និ. ៤.៧៧), តស្មា អបរិមិតបុញ្ញសម្ភារេកផលស្ស អចិន្តេយ្យសភាវត្តា អាវជ្ជនេន វិនាបិ វិសយគ្គហណេ វិពន្ធនាភាវតោ យត្ថ កត្ថចិ បវត្តិ អប្បដិហតាយេវាតិ។ កេចិ បនេត្ថ “អាវជ្ជនំ អនាគតចិត្តមារម្មណំ កត្វា និវុជ្ឈតិ, ជវនមេវ បន បច្ចុប្បន្នមារម្មណំ គណ្ហាតី”តិ វទន្តិ។ យស្មា បន “អនាគតារម្មណា អាវជ្ជនា បច្ចុប្បន្នារម្មណានំ ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ បាឡិ នត្ថិ, តស្មា តំ អប្បមាណំ។

ករោតីតិ **ករុណា**។ កឹ ករោតិ, កេសំ កឹ និមិត្តន្តិ អាហ “**បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ ហទយកម្បន**”ន្តិ។ **កម្បន**ន្តិ ច បរេសំ ទុក្ខំ ទិស្វា តស្ស អសហនាការេន ចិត្តស្ស អញ្ញថត្តំ, តទិទំ សប្បុរិសានំយេវ ហោតីតិ អាហ “**សាធូន**”ន្តិ។ សប្បុរិសា ហិ អត្តហិតបរហិតសាធនេន “សាធូ”តិ វុច្ចន្តិ។ “កិណាតី”តិ ឥមស្ស អត្ថមាហ “**វិនាសេតី**”តិ, អទស្សនំ គមេតិ អបនេតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បរទុក្ខាបនយនាការប្បវត្តិលក្ខណា**”តិ។ បរេសំ ទុក្ខស្ស អបនយនំ ហោតុ វា, មា វា, សោ បរទុក្ខាបនយនាការោ, តថាបវត្តិលក្ខណាតិ **បរ…បេ…. លក្ខណា**។ អបនេតុកាមតាយ បរេសំ ទុក្ខស្ស អសហនំ អនធិវាសនំ **បរទុក្ខាសហនំ**។ ន វិហឹសា អវិហឹសា, សត្តានំ អវិហេឋនំ, តំ បច្ចុបដ្ឋាបេតិ, វិហឹសាយ វា បដិបក្ខភាវេន បច្ចុបដ្ឋាតីតិ **អវិហឹសាបច្ចុបដ្ឋានា**។

បមោទនលក្ខណាតិ បរសម្បត្តិយា បមោទនលក្ខណា។ **អនិស្សាយនរសា**តិ ឥស្សាយនស្ស ឧសូយនស្ស បដិបក្ខភាវកិច្ចា។ បន្តសេនាសនេសុ, អធិកុសលធម្មេសុ ច អរមណំ អរតិ។ សា អត្ថតោ ឥស្សាធិកំ ទោមនស្សសហគតំ, ថិនមិទ្ធាធិកញ្ច ឧទ្ធច្ចំ។ តត្ថ បុរិមំ បរសម្បត្តិវិសយំ, ទុតិយំ បន្តសេនាសនាទិវិសយន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អរតិយា វិហននាការេន បច្ចុបដ្ឋាតិ, តស្សា វិឃាតំ វា វូបសមំ បច្ចុបដ្ឋាបេតីតិ **អរតិវិឃាតបច្ចុបដ្ឋានា។** “**អនិយតេ ឥច្ចន្តិ**”តិ ឥមិនា ចេតសិកន្តរភាវេន ឥច្ចន្តីតិ ទស្សេតិ។

កាយទុច្ចរិតតោតិ វត្ថុវីតិក្កមសង្ខាតទុច្ចរិតតោ។ **កាយទុច្ចរិតាទិវត្ថូន**ន្តិ បរបាណបរធនបរឥត្ថិអាទីនំ កាយទុច្ចរិតាទីនមាលម្ពណភូតានមេវ វត្ថូនំ។ **អវីតិក្កមលក្ខណា**តិ អមទ្ទនលក្ខណា។ កាយទុច្ចរិតាទិវត្ថុតោ សង្កោចនកិរិយាបទេសេន កាយទុច្ចរិតាទិតោយេវ សង្កោចនកិរិយា វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ វិរតិយោ ទុច្ចរិតវត្ថុនោ អកិរិយបច្ចុបដ្ឋានា យុជ្ជន្តិ, អថ ខោ ទុច្ចរិតស្សេវ, វិរតីនញ្ច សោរច្ចវសេន សង្កោចនំ, អកិរិយា ច ហិរោត្តប្បានំ ជិគុច្ឆាទិវសេនាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ **សទ្ធា…បេ…. បទដ្ឋានា**តិ ឯត្ថ សទ្ធាទយោ សព្ពេវ ធម្មា កាយសុចរិតាទីនំ បទដ្ឋានាតិ ឯកេ។ អបរេ បន “កម្មំ កម្មផលំ សទ្ទហន្តស្ស កាយទុច្ចរិតាទិអករណតោ, ហិរោត្តប្បសម្បន្នស្ស មុសាវាទាទិអកថនតោ, អប្បិច្ឆសន្តុដ្ឋីសល្លេខគុណសមន្នាគតស្ស មិច្ឆាជីវវិវជ្ជនតោ ច សទ្ធាទយោ តិណ្ណំ ធម្មានំ យថាក្កមេន បទដ្ឋានា”តិ វទន្តិ។ **កេចី**តិ អភយគិរិវាសិនោ។ **ត**

មាសូតិ ឥមាសុ តីសុ វិរតីសុ។ **ឯកេកំ និយតំ វិរតិមិច្ឆន្តី**តិ អញ្ញំ ឯកំ ចតុត្ថនិយតវិរតិមិច្ឆន្តិ។ អថ វា និទ្ធារណត្ថេ ភុម្មវសេន ឥមាសំ អន្តរេ ឯកំ និយតំ វិរតិមិច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ ឧភយថាបិ បន តេសំ ឥច្ឆា ន យុជ្ជតិ អបរាយ វិរតិយា ធម្មសេនាបតិនាបិ អទេសិតត្តា, វិសយស្ស ច សទា សន្និហិតត្តាភាវេន និយតាយ ឯវ ឯកិស្សា អភាវតោ។ តេនេវ ហិ អភយគិរិវាសិនោយេវ ច កេចិ ឥមាសំ តិវិធត្តំ អនិយតត្តមេវ ច ឥច្ឆន្តិ។ វុត្តញ្ហិ តេហិ –

> “ករុណាមុទិតា សម្មាវាចាកម្មន្តអាជិវា;
> យេភុយ្យតោ អនិយតា, ហោន្តិ គោចរភេទតោ”តិ។ –

ឯត្ថ បន “យេភុយ្យតោ”តិ វចនំ លោកុត្តរចិត្តេសុ សព្ពទា ឯកតោយេវ ច លព្ភមានតំ សន្ធាយ វុត្តំ។

ទុតិយចិត្តេន សម្បយោគំ គច្ឆន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ យថា ចិត្តំ, ឯវំ តំសម្បយុត្តធម្មាបីតិ ទុតិយេ សសង្ខារា ឯវាតិ អាហ “**សសង្ខារភាវមត្តមេវ ហេត្ថ វិសេសោ**”តិ។ **តថា**តិ យថា តតិយេ, តថា ចតុត្ថេបិ បីតិយា សុខ បទដ្ឋានត្តា។ សុខស្ស ចេត្ថ អភាវតោ អាហ “**ឋបេត្វា បីតិ**”ន្តិ។ ននុ ច “ករុណាមុទិតា ឧបេក្ខាសហគតេ ន សម្ភវន្តី”តិ វទន្តិ, តស្មា យថា បីតិយា, ឯវំ តាសម្បិ បដិក្ខេបោ កាតព្ពោតិ? ន កាតព្ពោ, អប្បនាបត្តិតោ បុព្ពេ ករុណាមុទិតានំ ឧបេក្ខាសហគតានម្បិ សម្ភវតោ។ ករុណាមុទិតាភាវនាកាលេ ហិ អប្បនាវីថិតោ បុព្ពេ ឧបេក្ខាសហគតចិត្តេនាបិ បរិកម្មំ ហោតិ, អប្បនាវីថិយំ បន សោមនស្សសហគតចិត្តេនេវ ឯកាវជ្ជនវីថិយា វេទនា បរិវត្តនាភាវតោ, តស្មា បុព្ពភាគវសេនេវ ករុណាមុទិតានម្បិ ឧបេក្ខាសហគតេសុ សម្ភវោ ហោតីតិ អាចរិយា។ អបរេ បន សព្ពទាបិ តាសំ ឧបេក្ខាសហគតេសុ សម្ភវំ ន ឥច្ឆន្តិ។ “អវសេសា បញ្ចមេន សម្បយោគំ គច្ឆន្តី”តិ អវិសេសេន វុត្តត្តា ឥទានិ វិសេសទស្សនត្ថមាហ “**សោមនស្សដ្ឋានេ ចា**”តិអាទិ។

៨១. ករុណាមុទិតាទយោតិ ករុណាមុទិតា ចេវ វិរតិត្តយញ្ច។ តេនាហ “**បញ្ច**”តិ។

ឯវំ កាមាវចរកុសលចិត្តសម្បយុត្តេ ទស្សេត្វា ឥទានិ រូបាវចរកុសលចិត្តសម្បយុត្តធម្មេ ទស្សេតុំ “**អវសេសេសុ បនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឋបេត្វា វិរតិត្តយ**ន្តិ វិរតិត្តយំ វជ្ជេត្វា។ កស្មា បនេត្ថ វិរតិត្តយំ បរិច្ចត្តន្តិ? វុច្ចតេ – សុវិសុទ្ធកាយកម្មាទិកស្ស ចិត្តសមាធានវសេន រូបារូបាវចរកុសលប្បវត្តិ, ន កាយកម្មាទីនំ សោធនវសេន, នាបិ ទុច្ចរិតទុរាជីវានំ សមុច្ឆិន្ទនវសេន។ តថា ហិ នីវរណាទិធម្មានំ អវត្ថត្តយំ ហោតិ វីតិក្កមាវត្ថា បរិយុដ្ឋានាវត្ថា អនុសយាវត្ថាតិ។ តត្ថ វីតិក្កមាវត្ថាយ បដិបក្ខំ កាមាវចរកុសលំ បរិយុដ្ឋានាវត្ថាយ រូបារូបាវចរំ, អនុសយាវត្ថាយ លោកុត្តរកុសលំ។ ទុច្ចរិតទុរាជីវានំ បន ឋបេត្វា វីតិក្កមាវត្ថំ, អនុសយាវត្ថញ្ច វីតិក្កមាវត្ថាយ វិសុំ បរិយុដ្ឋានាវត្ថា ន ឧបលព្ភតិ។ យស្សា វិបច្ចនីកំ រូបារូបាវចរកុសលំ សិយា, តស្មា តំ នេវ កាមាវចរកុសលំ វិយ តេសំ វីតិក្កមាវត្ថំ សោធេតិ, ន ច លោកុត្តរំ វិយ អនុសយាវត្ថំ សមុច្ឆិន្ទតិ, បដិបស្សម្ភេតិ វា។ សីលវិសុទ្ធិយំ សីលសោធនវសេន កាមាវចរកុសលេនេវ វិគតវីតិក្កមស្ស បរិសុទ្ធកាយកម្មាទិកស្ស យោគិនោ ចិត្តសមាធានវសេន បវត្តតីតិ មហគ្គតចិត្តុប្បាទេ វិរតីនំ អសម្ភវោយេវ។ ឥមមេវ ហិ អត្ថំ សាធេតុំ “**វិរតិយោ បនា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **តេត្តឹស វា** ករុណាទិឈានវសេន បវត្តនកាលេ ។ **តតោ**តិ តតោ តតិយេ វុត្តចេតសិកតោ។ ករុណាមុទិតានំ អប្បនាបត្តានមេកន្តសោមនស្សសហគតត្តា អាហ “**បញ្ចមេន…បេ…. ករុណាមុទិតាវជ្ជា**”តិ។

រូបាវចរបញ្ចមេ វុត្តនយេនាតិ តីសេវាតិ អធិប្បាយោ។ យទិ ឯវំ រូបាវចរតោ កោ វិសេសោតិ អាហ “**អរូបាវចរភាវោវេត្ថ វិសេសោ**”តិ, បញ្ចមេ រូបសញ្ញាភាវតោ រូបាវចរភាវោ, ឥធ បន រូបសញ្ញាសមតិក្កមេន បត្តព្ពត្តា អរូបាវចរភាវោតិ អយមេវស្ស តតោ វិសេសោតិ អត្ថោ។

បឋមជ្ឈានិកេតិ បឋមជ្ឈានវតិ។ **មគ្គចិត្តេ**តិ ចតុព្ពិធេបិ មគ្គញាណេ។ **ទុតិយជ្ឈានិកាទិភេទេ**តិ ទុតិយតតិយចតុត្ថបញ្ចមជ្ឈានិកេ។ **វុត្តនយេនា**តិ “ទុតិយេន វិតក្កវជ្ជា”តិអាទិនា វុត្តនយេន។ កឹ អវិសេសេនាតិ ចេ, នោតិ អាហ “**ករុណាមុទិតាន**”ន្តិអាទិ។ មគ្គធម្មេសុ បាទកជ្ឈានាទិវសេន កទាចិ សម្មាសង្កប្បវិរហោ សិយា, ន បន វិរតិវិរហោ, កាយទុច្ចរិតាទីនំ សមុច្ឆិន្ទវសេនេវ អរិយមគ្គស្ស បវត្តនតោតិ អាហ “**និយតវិរតិភាវោ**”តិ។ **លោកុត្តរភាវោ**តិ ឆព្ពិសុទ្ធិបរម្បរាយ បត្តព្ពត្តា លោកតោ ឧត្តរណភាវោ។

ឯវំ កុសលចេតសិកានំ សម្បយោគវចនត្ថលក្ខណាទីនិ ទស្សេត្វា ឥទានិ អកុសលចេតសិកានិ ទស្សេតុំ “**អកុសលា បនា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ឆ យេវាបនកា**តិ កិញ្ចាបិ បឋមេ អនិយតយេវាបនកា ន លព្ភន្តិ, អកុសលេសុ បន លព្ភមានកយេវាបនធម្មេ ឯកត្ថ ទស្សេតុំ តេសម្បិ ឥធេវ វចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ច កត្វា ឧបរិ

ធម្មានំ ឧទ្ទេសានន្តរំ “ឯវំ យេវាបនា”តិអាទិ វុត្តំ។ វិចិកិច្ឆាសហគតេ ឆន្ទាធិមោក្ខានំ, ឧទ្ធច្ចសហគតេ ឆន្ទស្ស ច អភាវតោ វុត្តំ “**បដិបាដិយា ទសសុ ចិត្តេសូ**”តិ។

៨២. **និទ្ទិដ្ឋា**តិ និស្សេសេន ទស្សិតា។ ហតា វិហតា វិទ្ធស្តា បាបា អបាយាទិទុក្ខបាបនតោ “បាបា”តិ សង្ខាតា អកុសលធម្មា យេន សោ ភគវា **ហតបាបោ,** តេន។ លាភោ អលាភោ, យសោ អយសោ, និន្ទា បសំសា, សុខំ ទុក្ខន្តិ ឥមេសុ អដ្ឋសុ លោកធម្មេសុ អកម្បនដ្ឋេន **តាទិនា** សម្មាសម្ពុទ្ធេន។ សោ ហិ លាភាទីសុ យាទិសោ, អលាភាទីសុបិ តាទិសោយេវាតិ “តាទី”តិ វុច្ចតិ។

ន ហិរីយតីតិ ន លជ្ជតិ។ **អហិរិកោ**តិ បុគ្គលោ ធម្មសមូហោ វា។ “អហិរិក្កំ”ន្តិ វត្តព្ពេ ឯកស្ស ក-ការស្ស លោបំ កត្វា “**អហិរិក**”ន្តិ វុត្តំ។ **ន ឱត្តប្បន្តិ** ឱត្តប្បស្ស បដិបក្ខភូតំ ធម្មមាហ។ **អជិគុច្ឆនំ** អហិឡនំ។ **អលជ្ជនំ** អវិលា។ **អជិគុច្ឆនលក្ខណ**ន្តិ សភាវវសេន វុត្តំ, **អលជ្ជនលក្ខណ**ន្តិ កុសលាព្យាកតស្ស សាធារណាយ ហិរិយា បដិបក្ខវសេន។ **តេហេវា**តិ កាយទុច្ចរិតាទីហិ ឯវ។ **អសារជ្ជនំ** និព្ភយតា។ **អនុត្តាសោ** អសម្ភមោ។ រសាទីនិ ហិរិឱត្តប្បេសុ វុត្តបដិបក្ខវសេន គហេតព្ពានីតិ ន តានិ ឥធ វុត្តានិ។ តេសុ ហិ អលជ្ជនាការេន បាបានំ ករណរសំ អហិរិកំ។ អនុត្តាសាការេន អនោត្តប្បំ ។ វុត្តប្បការេនេវ បាបតោ អសង្កោចនបច្ចុបដ្ឋានានិ។ អត្តនិ, បរេសុ ច អគារវបទដ្ឋានានិ។ គាមសូករស្ស វិយ អសុចិតោ កិលេសាសុចិតោ អជិគុច្ឆនំ អហិរិកេន ហោតិ។ សលភស្ស វិយ អគ្គិតោ បាបតោ អនុត្តាសោ អនោត្តប្បេន ហោតិ។ យថាហុ បោរាណា –

> “ជិគុច្ឆតិ នាហិរិកោ, បាបា គូថាវ សូករោ;
> ន ភាយតិ អនោត្តប្បោ, សលភោ វិយ បាវកា”តិ។

ឯត្ថ ច យថា ហិរិយា ពលវភាវេ ឱត្តប្បំ អព្ពោហារិកំ ហោតិ, ឱត្តប្បស្ស ពលវភាវេ ហិរី អព្ពោហារិកា, ឯវំ អហិរិកស្ស ពលវភាវេ អនោត្តប្បំ អព្ពោហារិកំ, អនោត្តប្បស្ស ពលវភាវេ អហិរិកំ អព្ពោហារិកំ ហោតីតិ កេចិ, តំ ន យុជ្ជតិ។ យថា ហិ អសុចិនា អត្តានំ មក្ខេន្តោ, សប្បមុខេ ហត្ថំ បវេសេន្តោ ពាលទារកោ តត្ថ បដិក្កូលភាវស្ស, អាទីនវស្ស ច អនុបបរិក្ខនតោ នេវ ជិគុច្ឆតិ, ន ច ឧត្តសតិ, ឯវមេវំ ធម្មសភាវស្ស អញ្ញាណតោ មោហោ បាបតោ នេវ ជិគុច្ឆតិ, ន ឧត្តសតិ, តស្មា តំសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទេ ឧភយម្បិ ពលវតរំ ហោតីតិ។

លុព្ភន្តីតិ អភិគិជ្ឈន្តិ, អល្លីយន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អារម្មណគ្គហណលក្ខណោ**តិ ឯត្ថ **អារម្មណគ្គហណំ** នាម “មម ឥទ”ន្តិ តណ្ហាភិនិវេសវសេន អភិនិវិដ្ឋស្ស អារម្មណស្ស អវិស្សជ្ជនំ, ន អារម្មណករណមត្តំ។ **អភិសង្គោ** អតិសយវតាយ អាសត្តិយា ទុម្មោចនីយភាវោ។ **អបរិច្ចាគោ** អវិជហនំ។ **តេលញ្ជនរាគោ វិយា**តិ ធោវិត្វាបិ បរិច្ចជិតុំ អសក្កុណេយ្យោ តេលមក្ខិតអញ្ជនរាគោ វិយ។ “អស្សាទានុបស្សិនោ តណ្ហា បវឌ្ឍតី”តិ វចនតោ វុត្តំ “**អស្សាទទស្សនបទដ្ឋានោ**”តិ។ តត្ថ អស្សាទវសេន ទស្សនំ អស្សាទទស្សនំ។ ននុ ច អស្សាទទស្សនម្បិ អត្ថតោ លោភោយេវាតិ កថំ សយំ អត្តនោ បទដ្ឋានំ ហោតីតិ? សច្ចំ, បឋមំ នាតិពលវលោភវសេន អស្សាទទស្សនោ បច្ឆា ពលវលោភោ ហោតីតិ តស្ស តំបទដ្ឋានតា វុត្តា។ តេនេវ ច “តណ្ហា បវឌ្ឍតី”តិ វុត្តំ។ អបរេ បន “អស្សាទោ នាម សុខវេទនា, អស្សាទទស្សនន្តិ អស្សាទទិដ្ឋី”តិ វទន្តិ។ សុខវេទនាយ វា ការណភូតំ សុភនិមិត្តំ អស្សាទោ នាម, អសុភេ “សុភ”ន្តិ បវត្តា តយោ វិបល្លាសា អស្សាទទស្សនំ នាមាតិ កេចិ។

មុយ្ហន្តីតិ ន ពុជ្ឈន្តិ។ ធម្មសភាវស្ស យាថាវតោ អទស្សនំ **ចិត្តស្ស អន្ធភាវោ**។ **អញ្ញាណំ** ញាណបដិបក្ខោ ធម្មោ។ តត្ថ បុរិមលក្ខណំ សភាវវសេន វុត្តំ, ឥតរំ បដិបក្ខវសេន។ អថ វា **អញ្ញាណលក្ខណោ**តិ កិច្ចវសេន វុត្តំ។ សោ ហិ អសម្បដិវេធរសោតិ វុត្តោ។ ធម្មសភាវំ បដិវិជ្ឈិតុំ អសមត្ថតា **អសម្បដិវេធោ**។ **អារម្មណសភាវច្ឆាទនរសោ**តិ យថា អញ្ញាណំ, មោហសមង្គិបុគ្គលោ វា អារម្មណសភាវំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន លភតិ, មោហស្ស តថា បវត្តិ អារម្មណសភាវច្ឆាទនំ។ ឯត្ថ ច ញាណំ អារម្មណំ យថាសភាវតោ ជានាតិ, ទិដ្ឋិ យថាសភាវំ វិជហិត្វា អយាថាវតោ គណ្ហាតិ, មោហោ បន ន កថញ្ចិ វិជានាតិ។ យទិ ឯវំ អារម្មណគ្គហណកាលោ កថំ តទា សោ អារម្មណំ ជានាតេវាតិ? តទាបិ ន ជានាតិ។ យថា បន ផស្សាទយោ ផុសនាការាទិមត្តវសេនេវ អារម្មណំ គណ្ហន្តិ, ន ជាននវសេន, ឯវមយំ អារម្មណំ គហេត្វា ឧប្បជ្ជមានោ បដិច្ឆាទនាការេនេវ គណ្ហាតិ, ន បន ជាននាការេនាតិ។ យស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស អន្ធករណំ អន្ធការោ, តថា បច្ចុបដ្ឋាតិ, តំ វា បច្ចុបដ្ឋាបេតីតិ **អន្ធការបច្ចុបដ្ឋានោ**។

មិច្ឆា បស្សន្តីតិ ធម្មសភាវស្ស វិបរីតវសេន អនិច្ចាទី និច្ចាទិវសេន បស្សន្តិ។ **អយោនិសោ អភិនិវេសោ** ឧប្បថាភិនិវេសោ។ ធម្មសភាវំ អតិក្កមិត្វា បរតោ និច្ចាទិតោ វា បរប្បច្ចយតោ វា អាមសនំ **បរាមាសោ,**

វិបរីតគ្គាហវសេន “ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ”ន្តិ អភិនិវេសនំ **មិច្ឆាភិនិវេសោ។ អរិយានំ អទស្សនកាមតាទីតិ អាទិ**-សទ្ទេន សទ្ធម្មអសោតុកាមតាទី សង្គណ្ហាតិ។

យស្ស ធម្មស្ស វសេន ឧទ្ធតំ ហោតិ ចិត្តំ, តំសម្បយុត្តធម្មា វា, សោ ធម្មោ ឧទ្ធច្ចំ។ តេនាហ “**ឧទ្ធតភាវោ**”តិ។ **អវូបសមោ**តិ អសន្និសិន្នភាវោ។ **វាតា…បេ…. បដាកា វិយា**តិ យថា បដាកា យោត្តពលេន ធជយដ្ឋឹ អមុញ្ចន្តីបិ វាតាភិឃាតេន ឯត្ថ អវដ្ឋាតុំ ន សក្កោតិ, ឯវមិទម្បិ អធិមោក្ខពលេន អារម្មណំ អមុញ្ចន្តម្បិ អយោនិសោមនសិការពលេន អារម្មណេ អចលំ អវដ្ឋាតុំ ន សក្កោតីតិ វាតប្បហារេនេវ ចលធជបដាកា វិយ អនវដ្ឋានកិច្ចំ។ **ភន្តត្តំ** បរិព្ភមនាការោ។ ឧទ្ធច្ចស្ស សព្ពាកុសលសាធារណត្តា, អញ្ញេសញ្ច អកុសលសាធារណានំ វិសុំ បទដ្ឋានស្ស លព្ភមានត្តា វុត្តំ “**អយោនិសោ…បេ…. បទដ្ឋាន**”ន្តិ។ យេនាការេន វា មនសិករោតោ ឧទ្ធច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ, តេនាការេន មនសិករណំ ឥធ **អយោនិសោមនសិការោ**។ អថ វា ឧទ្ធច្ចនិមិត្តស្ស អារម្មណស្ស មនសិករណំ ឥធ **អយោនិសោមនសិការោ**។

មញ្ញតីតិ អភិមញ្ញតិ, អហំការំ ករោតីតិ អត្ថោ។ សេយ្យាទិវសេន ឧច្ចតោ នមនំ **ឧណ្ណតិ។ សម្បគ្គហរសោ**តិ ឧណ្ណតិវសេនេវ អត្តនោ, សម្បយុត្តធម្មានំ វា សម្បគ្គណ្ហនកិច្ចោ, ន វីរិយំ វិយ តំតំកិច្ចសាធនេន។ អភិភុយ្យហនវសេន ហីនស្ស អត្តានំ នីចំ កត្វា គហណម្បិ បគ្គណ្ហនវសេនេវាតិ វេទិតព្ពំ។ **កេតុ… បេ…. បច្ចុបដ្ឋានោ**តិ ឯត្ថ កេតុ វុច្ចតិ អច្ចុគ្គតធជោ, ឥធ បន កេតុ វិយាតិ កេតុ, ឧឡារតមាទិភាវោ, តំ កេតុភាវសង្ខាតំ កេតុំ កម្យតីតិ កេតុកម្យំ, យស្ស ធម្មស្ស វសេន តំ កេតុកម្យំ, សោ **កេតុកម្យតា**។ “អហ”ន្តិ បវត្តនតោ មានស្ស ទិដ្ឋិសទិសី បវត្តតីតិ ទិដ្ឋិមានា ឯកចិត្តុប្បាទេ ន បវត្តន្តិ, ទ្វេ កេសរសីហា វិយ ឯកគុហាយំ, តស្មា មានោ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តចិត្តេ សព្ពទា អនុប្បជ្ជមានោបិ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តចិត្តេ និយមេន អនុប្បជ្ជនតោ **ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តលោភបទដ្ឋានោ**។ មានោ ធម្មសមូហគ្គហណេ ពលវំ ហុត្វា អត្តុក្កំសនភាវេន ប វត្តតិ, ទិដ្ឋិ ឯកេកធម្មម្បិ និច្ចាទិអាការេន គណ្ហន្តី បវត្តតិ។ អត្តសិនេហសន្និស្សយោ វា មានោ, អត្តកិលមថានុយោគសន្និស្សយា ទិដ្ឋីតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

ឥស្សតីតិ ឧសូយតិ។ **តត្ថេវា**តិ បរសម្បត្តីសុយេវ។ ឥស្សាវសេន បរសម្បត្តីសុ អតុស្សនតោ វុត្តំ “**អនភិរតិរសា**”តិ។ តេនេវេតំ វុច្ចតិ –

> “ឥស្សានលសិខា យេសំ, ហទយេ ជលតីធ តេ;
> នេវ វិន្ទន្តិ បាមោជ្ជំ, សម្ពុទ្ធាទីហិ សេវិត”ន្តិ។

មច្ឆរយោគេន មច្ឆរិនិ បវត្តំ មច្ឆរ-សទ្ទំ គហេត្វា អាហ “**មច្ឆរភាវោ មច្ឆរិយ**”ន្តិ។ និរុត្តិនយេន បន “មា ឥទំ អច្ឆរិយំ អញ្ញេសំ ហោតុ, មយ្ហំវ ហោតូ”តិ មច្ឆរិយន្តិ បោរាណា។ **និគុហណំ** អត្តនោ សម្បត្តិយា បរេសំ អទស្សនំ។ **សង្កោចនំ** អត្តសម្បត្តីនំ បរេហិ សាធារណភាវករណស្ស អរុច្ចនាការេន បដិកុដនំ។ “មា ឥទំ បរស្ស ហោតូ”តិ បរេសុ បដិហននវសេន អត្តសន្តកស្ស អារម្មណករណតោ មច្ឆេរំ បដិឃចិត្តេស្វេវ លព្ភតីតិ វទន្តិ, តំ ន យុត្តំ ឯកស្សេវ ធម្មស្ស អញ្ញត្ថ បដិហញ្ញិត្វា អញ្ញារម្មណភាវប្បសង្គតោ។ បរេហិ សាធារណភាវេ បដិហននវសេន បន តំ អារព្ភ បវត្តនតោ មច្ឆេរំ បដិឃចិត្តេសុ ឧប្បជ្ជតីតិ យុត្តំ។ **អត្តសម្បត្តី**តិ អាវាសាទិសម្បត្តិ។

កុច្ឆិតំ កតន្តិ ឯត្ថ កតម្បិ អកតម្បិ គរហិតព្ពត្តា កុច្ឆិតំ កតំ នាម ហោតិ។ ឯវញ្ហិ វត្តារោ ហោន្តិ “យំ មយា ន កតំ, តំ កុកត”ន្តិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “កតាកតានុសោចនរស”ន្តិ។ ឯវំ កតាកតំ ទុច្ចរិតំ សុចរិតម្បិ កុច្ឆិតំ កតំ នាម។ សុចរិតម្បិ ហិ គរហន្តស្ស កុច្ឆិតំ កតន្តិ ហោតិ ។ យថា បន បថវីកសិណារម្មណំ ឈានំ បថវីកសិណំ, ឯវំ កុកតំ អារព្ភ វិប្បដិសារវសេន បវត្តំ ចិត្តំ តំសហចរិតតាយ ឥធ កុកតន្តិ គហេតព្ពំ។ អថ វា កតាកតំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជនកវិប្បដិសារចិត្តំយេវ គរហិតព្ពតោ “កុច្ឆិតំ កតំ កុកត”ន្តិ វុច្ចតិ។ យស្ស ធម្មស្ស វសេន តំ ចិត្តំ កុកតំ នាម ហោតិ, សោ ធម្មោ កុក្កុច្ចំ។ តេនាហ “**កុកតំ, តស្ស ភាវោ**”តិ។ បច្ឆា អនុតប្បនំ វិហេឋនំ **បច្ឆានុតាបោ។ កតាកតានុសោចនំ** កតាកតស្ស សុចរិតទុច្ចរិតស្ស អនុសោចនំ, “អកតំ វត មេ កល្យាណ”ន្តិអាទិនា អនុតប្បនំ, “អកតំ មយា បុព្ពេ កល្យាណកម្មំ, ឥតោ ទានិ បដ្ឋាយ ករោមី”តិ បវត្តំ បន កុសលបក្ខិកំ វីរិយមេវ, ន កតាកតានុសោចនំ, កតាកតាការវិសិដ្ឋស្ស សុចរិតទុច្ចរិតស្ស អនុសោចនវសេន វិរូបំ បដិសរណំ **វិប្បដិសារោ**។ កតាកតានុសោចនញ្ហិ អវឌ្ឍិសម្បាទនតោ វិរូបំ បដិសរណំ, តំ បរាយត្តតាហេតុតាយ ទាសព្យំ វិយ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា ហិ ទាសព្យេ សតិ ទាសោ បរាយត្តោ ហោតិ, ឯវំ កុក្កុច្ចេ សតិ តំសមង្គី បុគ្គលោ។ ន ហិ សោ អត្តនោ ធម្មតាយ កុសលេ បវត្តិតុំ សក្កោតិ។ អថ វា កតាកតកុសលាកុសលានុសោចនវសេន អាយត្តតាយ តទុភយវសេន កុក្កុច្ចេន តំសមង្គី ហោតីតិ តំ ទាសព្យំ វិយ ហោតិ។

អនុស្សាហនាវសីទនវសេន សំហតភាវោ ថិនំ, តេន យោគតោ ចិត្តំ ថិនំ, តស្ស ភាវោ **ថិនតា**។ តេនាហ “អនុស្សាហសំហននតា”តិ។ អសមត្ថតាវិឃាតវសេន អកម្មញ្ញតា **មិទ្ធំ**។ តេនាហ “អសត្តិវិឃាតោ”តិ។ យស្មា មិទ្ធវសេនេវ តេន សម្បយុត្តធម្មា មេធិតា វិហតសាមត្ថិយា ហោន្តិ, តស្មា “**មិទ្ធតា មិទ្ធ**”ន្តិ វុត្តំ។ ន វិជ្ជតិ ឧស្សាហោ អស្សាតិ អនុស្សាហំ, តព្ភាវោបិ អនុស្សាហំ។ អនុស្សាហសង្ខាតោ សំហននភាវោ **អនុស្សាហសំសីទនតា**, កុសីតភាវោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អសត្តិវិឃាតោ**តិ យស្មា តំ មិទ្ធំ ឧប្បជ្ជមានមេវ សត្តិ វិនាសវសេន ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា នត្ថិ ឯតស្ស សត្តីតិ តំ សម្បយុត្តចិត្តំ អសត្តិ, តស្ស ភាវោបិ, អសត្តិយេវ វិឃាតោតិ អសត្តិវិឃាតោ។

អនុស្សាហនលក្ខណន្តិ ឧស្សាហបដិបក្ខលក្ខណំ។ វីរិយស្ស វិនោទនំ ខេបនំ **វីរិយវិនោទនំ**។ សម្បយុត្តធម្មានំ សំសីទនាការេន បច្ចុបដ្ឋាតិ, តេសំ វា សំសីទនំ បច្ចុបដ្ឋាបេតីតិ **សំសីទនបច្ចុបដ្ឋានំ។ អកម្មញ្ញតាលក្ខណ**ន្តិ ឯត្ថ កាមំ ថិនម្បិ អកម្មញ្ញតាសភាវមេវ, តំ បន ចិត្តស្ស អកម្មញ្ញំ, មិទ្ធំ វេទនាទិក្ខន្ធត្តយស្សាតិ អយមេត្ថ វិសេសោ។ តថា ហិ បាឡិយំ “តត្ថ កតមំ ថិនំ? យា ចិត្តស្ស អកល្លតា អកម្មញ្ញតា។ កតមំ មិទ្ធំ? យា កាយស្ស អកល្លតា អកម្មញ្ញតា”តិ (ធ. ស. ១១៦២) ច អាទិនា ឥមេសំ និទ្ទេសោ បវត្តោ។ **ឱណាហនំ** វិញ្ញាណទ្វារានំ បិទហនំ, សម្បយុត្តានំ ពន្ធនំ វា។ **លីនតា** លីនាការោ, អារម្មណគ្គហណេ សង្កោចោ។ យស្មា ថិនេន ចិត្តស្សេវ សំហននំ ហោតិ, មិទ្ធេន បន វេទនាទិក្ខន្ធត្តយស្ស វិយ រូបកាយស្សបិ, តស្មា តំ បចលាយិកានិទ្ទំ បច្ចុបដ្ឋាបេតីតិ បចលាយិកានិទ្ទាបច្ចុបដ្ឋានន្តិបិ វុច្ចតិ។ បោត្ថរូបបដិច្ឆាទកបដោ វិយ អារម្មណសភាវច្ឆាទកោ មោហោ។ មុខេ ពន្ធបដោ វិយ សម្បយុត្តធម្មេ បត្ថរិតុំ អទេន្តំ មិទ្ធន្តិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

សេសាតិ ឥធ លក្ខណាទិវសេន វុត្តាវសេសា ផស្សាទយោ។ **កុសលេសុ វុត្តនយេនា**តិ លក្ខណាទិតោ វុត្តនយេន។ ន កោចិ ឯត្ថ វិសេសោ អត្ថីតិ ចេ, នោ នត្ថីតិ អាហ “**ឯត្ថ បនា**”តិអាទិ, វិតក្កាទីនំ តិណ្ណំ យថាក្កមំ មិច្ឆាសង្កប្បាទិនាមមត្តមេវ វិសេសោតិ អត្ថោ។ **ឯកូនវីសតី**តិ ឋបេត្វា មានាទយោ ឆ អនិយតយេវាបនកេ សេសា សរូបេនាគតា បន្នរស ឆន្ទាទយោ ច ចត្តារោ និយតយេវាបនកាតិ ឥមេ ឯកេន ឩនា វីសតិ ចេតសិកា។ អនិយតយេវាបនកានំ បន ឥធ អលភន្តានម្បិ ឯត្ថ វចនេ ការណំ វុត្តមេវ។

ថិនមិទ្ធស្ស អនិយតភាវោតិ ថិនមិទ្ធស្ស អនិយតស្ស ឥធ ឧប្បជ្ជនកភាវមាហ, ន បន បឋមេ និយតភាវំ តត្ថ សព្ពសោវ អនុប្បជ្ជនតោ។ ន ហិ សភាវតិខិណំ ចិត្តំ ថិនមិទ្ធយោគី ហោតីតិ។ តតិយេ មានស្ស អនិយតស្ស សម្ភវេបិ និយតធម្មេ សន្ធាយ “**អដ្ឋារសា**”តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**មានោ បនេត្ថ អនិយតោ**”តិ។ **ទិដ្ឋិយា សហ ន ឧប្បជ្ជតី**តិ ឯត្ថ ការណំ វុត្តមេវ។ ចតុត្ថេ **អវសេសា**តិ អដ្ឋារសេវ, បញ្ចមេ ឋបេត្វា បីតឹ ទិដ្ឋិយា សហ អដ្ឋារសេវ, តថា ឆដ្ឋេបិ។ សត្តមេ បីតិយា, ទិដ្ឋិយា ច អភាវតោ សត្តរស, តថា អដ្ឋមេបិ។

ឯតេបិ តយោតិ ន កេវលំ ករុណាមុទិតា ឯវ, ឯតេបិ តយោ ឯកតោ ន ឧប្បជ្ជន្តិ អញ្ញមញ្ញំ វិសយភេទតោយេវ។ តថា ហិ ឥស្សា បរសម្បត្តិវិសយា, មច្ឆរិយំ អត្តសម្បត្តិយា បរេហិ សាធារណភាវវិសយំ, កុក្កុច្ចំ កតាកតវិសយន្តិ, តស្មា យំ អភយគិរិវាសិនោ វទន្តិ “ឥស្សាមច្ឆេរំ យទិច្ឆាវសេន ឯកតោបិ ឧប្បជ្ជតី”តិ, ន តំ គហេតព្ពំ។

សភាវតោ, បរិកប្បនតោ វា អនិដ្ឋស្ស អារម្មណស្ស អនិដ្ឋាការំ វា អារម្មណស្ស អនុភវនំ សម្ភុញ្ជនំ អនិដ្ឋារម្មណានុភវនំ, តំ លក្ខណមស្សាតិ **អនិដ្ឋារម្មណានុភវនលក្ខណំ**។ តេនាហ “**អនិដ្ឋាការសម្ភោគរស**”ន្តិ, យថាភូតេន វា អយថាភូតេន វា អនិដ្ឋាការេន អារម្មណស្ស សម្ភុញ្ជនរសំ, បច្ចានុភវនកិច្ចន្តិ អត្ថោ។ តិត្ថិយាទីនញ្ហិ សភាវតោ ឥដ្ឋេ ពុទ្ធាទិអារម្មណេបិ អនិដ្ឋាការតោ គហណវសេន ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ទោមនស្សស្ស ឯកន្តេន កាមធាតុយំយេវ បវត្តនតោ អាហ “**ហទយវត្ថុបទដ្ឋាន**”ន្តិ។ តស្ស ហិ អនីវរណាវត្ថាយ អភាវតោ រូបារូបធាតុយំ អសម្ភវោ។

អត្តនោ បវត្តិអាការវសេន អនិដ្ឋរូបសមុដ្ឋាបនវសេន វា វិរូបំ សប្បនំ វិសប្បនំ, អនិដ្ឋរូបសមុដ្ឋាបនវសេនេវ វា វិសប្បនំ សរីរកម្បនំ, តំ រសោ កិច្ចំ, សម្បត្តិ វា អស្សាតិ **វិសប្បនរសោ**, និស្សយស្ស ហទយវត្ថុនោ, សកលស្សេវ វា កាយស្ស វិជ្ឈត្តភាវាបាទនតោ អាហ “**អត្តនោ និស្សយទហនរសោ វា**”តិ, **វិជ្ឈត្តភាវាបាទនតោ**តិ ច មិលាតភាវាបាទនតោតិ អត្ថោ។ យថា កថំ វិយាតិ អាហ “**ទាវគ្គិ វិយា**”តិ។ សោ ហិ វនយដេយេវ ឧប្បន្នោ តមេវ ទហតិ។ **ទុស្សនបច្ចុបដ្ឋានោ**តិ អត្តនោ, បរស្ស ច ទូសនាការេន បច្ចុបដ្ឋានោ។ សោ ហិ យស្ស សន្តានេ ឧប្បន្នោ, តំ ឯកន្តេន អន្តមសោ វិរូបភាវាបាទនេនបិ ទូសេតិ, បរំ បន ទូសេតុ វា, មា វា ហត្ថេន គហិតអសុចិ វិយ។ “អនត្ថំ មេ អចរី”តិអាទីនិ នវ អាឃាតវត្ថូនិ បទដ្ឋានមស្សាតិ **អាឃាតវត្ថុ**

បទដ្ឋានោ។ សោ ឧបយោគផលកាលេសុ អនិដ្ឋត្តា វិសសំសដ្ឋបូតិមុត្តំ វិយ ទដ្ឋព្ពោ។ **អដ្ឋារស វា**តិ ឥស្សាទីសុ អនិយតេសុ ឯកេន សទ្ធឹ អដ្ឋារស វា។

បវត្តិដ្ឋិតិមត្តាតិ ចេតសោ បវត្តិសង្ខាតា ឋិតិមត្តា, មគ្គង្គាទិភាវំ ន គច្ឆតិ អធិមោក្ខវិរហតោតិ អត្ថោ។ អថ វា **បវត្តិដ្ឋិតិមត្តា**តិ ខណដ្ឋិតិមត្តា។ “និវាតេ ទីបច្ចិនំ ឋិតិ វិយា”តិ ហិ វុត្តំ។ ចិត្តដ្ឋិតិ វិយ សន្តានដ្ឋិតិយា បច្ចយោ ភវិតុំ អសមត្ថត្តា និច្ឆយាភាវេន អសណ្ឋហនតោ ចេតសោ បវត្តិបច្ចយមត្តតាយ បវត្តិដ្ឋិតិមត្តា ខណដ្ឋិតិមត្តា បវត្តិបច្ចយមត្តា ឋិតិ បវត្តិដ្ឋិតីតិ កត្វា។ **វិគតា ចិកិច្ឆា**តិ និស្សក្កេ បច្ចត្តវចនំ “បិសុណា វាចា បដិវិរតោ”តិអាទីសុ វិយ, វិគតា តិកិច្ឆាយាតិ អត្ថោ។ អយមេវ វា បាឋោ។ “វិគតា ចិកិច្ឆា”តិ ចិកិច្ឆិតុំ ទុក្ករតាយ ចេតំ វុត្តំ, ន សព្ពថា ចិកិច្ឆាយ អភាវតោ។ “ឯវំ នុ ខោ, ន នុ ខោ”តិអាទិនា សំសប្បនវសេន សេតិ, ស មន្តតោ វា សេតីតិ **សំសយោ**។ **កម្បនរសា**តិ ចិត្តស្ស កម្បនកិច្ចា។ ឧទ្ធច្ចញ្ហិ អត្តនា គហិតាការេយេវ ឋត្វា ភមតីតិ ឯការម្មណស្មិំ ឯវំ វិប្ផន្ទនវសេន បវត្តតិ, វិចិកិច្ឆា បន យទិបិ ឯកស្មិំ អារម្មណេ ឧប្បជ្ជតិ, តថាបិ “ឯវំ នុ ខោ, ន នុ ខោ”តិ អញ្ញំ គហេតព្ពាការំ អបេក្ខតីតិ នានារម្មណេ កម្បនំ ហោតិ។ អនិច្ឆយាការេន ទ្វេឡ្ហកាការេន បច្ចុបដ្ឋាតិ, អនិច្ឆយំ វា បច្ចុបដ្ឋាបេតីតិ **អនិច្ឆយបច្ចុបដ្ឋានា**។

អធិមោក្ខវិចិកិច្ឆានំ អញ្ញមញ្ញំ វិបរីតកិច្ចតាយ អាហ “**វិចិកិច្ឆាយ អភាវេនា**”តិ។ **សមាធី**តិ ចិត្តេកគ្គតា។ សា ហិ អារម្មណេ ចិត្តស្ស សម្មា អាធានតោ “សមាធី”តិ វុច្ចតិ។ **ពលវា ហោតី**តិ ពលវមិត្តេន ទិន្នបិដ្ឋិពលោ បុរិសោ វិយ ពលវា ហោតិ, ពលាទិភាវំ គច្ឆតីតិ អធិប្បាយោ។

សត្តារម្មណត្តាតិ សត្តបញ្ញត្តារម្មណត្តា។ ននុ បញ្ញត្តារម្មណាបិ វិបាកា ហោន្តីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**កាមាវចរវិបាកានំ ឯកន្តបរិត្តារម្មណត្តា**”តិ។ កុតោ បន វិរតីនំ កុសលត្តមេវាតិ ចារិតន្តិ អាហ “**បញ្ច សិក្ខាបទា កុសលាតិ** (វិភ. ៧១៥) **ហិ វុត្ត**”ន្តិ។ យទិ ឯវំ លោកុត្តរវិបាកេសុ វិរតិយោ ន លព្ភន្តីតិ? នោ ន លព្ភន្តិ សិក្ខាបទវិភង្គេ លោកិយវិរតិយោយេវ សន្ធាយ វុត្តត្តា។ តេន លោកិយវិបាកេសុយេវ វិរតិយោ ន សម្ភវន្តីតិ គហេតព្ពំ។

កាយបសាទសន្និស្សិតត្តា កាយេ ភវោ សាតភាវោ លក្ខណមស្សាតិ **កាយិកសាតលក្ខណា**។ ចេតសិកសុខេ វុត្តនយេន បច្ចុបដ្ឋានាទយោ នេតព្ពាតិ អាហ “**សេសា វុត្តនយា ឯវា**”តិ។

៨៤-៦. ននុ ច ឥដ្ឋេ អារម្មណេ សុខវេទនា ឧប្បជ្ជតិ, អនិដ្ឋេ ទុក្ខវេទនា, ឥដ្ឋានិដ្ឋមជ្ឈត្តេ ឧបេក្ខាវេទនា, ចក្ខុវិញ្ញាណាទយោ ច កុសលវិបាកា ឥដ្ឋេ, ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ វា អារម្មណេ ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ យុត្តោ តាវ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ ឧបេក្ខាវេទនាយោគោ, ន បន ឥដ្ឋារម្មណេ, ន ចាបិ ឯតំ សក្កា វត្តុំ បរិកប្បនាវសេន ឥដ្ឋារម្មណម្បិ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តតោ គណ្ហន្តិ យថា “កម្មវិញ្ញាណ”ន្តិ វិបាកានំ អវញ្ចនីយភាវតោ, តស្មា កថំ ឥដ្ឋេ, ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ ច ឧប្បជ្ជមានេសុ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាវិញ្ញាណេសុ ឧបេក្ខាវេទនាយេវ សម្ភវតិ, ន សុខវេទនា, យតោ តេសុ ឧបេក្ខាវេទនា វុត្តាតិ ឥមំ ចោទនំ សង្ខេបតោ ទស្សេតុំ “**ឥដ្ឋារម្មណយោគស្មិ**”ន្តិអាទី វត្វា បុន តស្សា សោធនត្ថំ “**ឧបាទាយ ច រូបេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ភូតរូបំ ឧបាទាយ និស្សាយ បវត្តំ រូបំ ឧបាទាយរូបំ។ “**ឧបាទាយ ច រូបេនា**”តិ បន “មនសិ ច ការោ”តិ ឯត្ថ វុត្តនយមេវ។ “**ឧបាទាយករូបេនា**”តិ វា បាឋោ, ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វត្ថុភូតេន ចក្ខុបសាទេន, តថា សោតវិញ្ញាណាទីនំ វត្ថុភូតេន សោតបសាទាទិនា ច ឧបាទាយរូបេនាតិ អត្ថោ។ **ឧបាទារូបកេបនា**តិ យ-ការលោបំ កត្វា និទ្ទេសោ “បដិសង្ខា យោនិសោ”តិអាទីសុ វិយ, យថាក្កមំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ អារម្មណភូតេ រូបសទ្ទាទិកេ ឧបាទាយរូបេតិ អត្ថោ។ **សំឃដ្ដនានិឃំសស្សា**តិ សំឃដ្ដនាសង្ខាតស្ស និឃំសស្ស។ សំឃដ្ដនាយេវ អញ្ញមញ្ញវិសយវិសយីភាវស្ស អនុរូបទេសុប្បត្តិសង្ខាតនិឃំសោ វិយាតិ និឃំសោតិ វុច្ចតិ។ អថ វា សម្បត្តាសម្បត្តគ្គហណវសេន សំឃដ្ដនាយ និឃំសស្ស ចាតិ អត្ថោ។ ចក្ខុរូបសោតសទ្ទា ហិ អញ្ញមញ្ញំ អសម្បត្តាយេវ អនុរូបទេសុប្បត្តិយា អញ្ញមញ្ញំ ឃដ្ដន្តិ នាម។ តតោ តេសំ វសេន ឃដ្ដនាការភូតោ អញ្ញមញ្ញាភិមុខភាវោ “សំឃដ្ដនា”តិ វុត្តោ។ ឃានគន្ធា, បន ជិវ្ហារសា ច អញ្ញមញ្ញំ សម្បត្តាយេវ អាសន្នតរទេសេ ឧប្បន្នា អញ្ញមញ្ញំ និឃំសេន្តិ អាហច្ច តិដ្ឋន្តិ។ តតោ តេសំ វសេន និឃំសោ វុត្តោតិ។ **ទុព្ពលត្តា**តិ អធិករណិមត្ថកេ បិចុបិណ្ឌកំ ឋបេត្វា បិចុបិណ្ឌេនេវ បហតកាលេ វិយ ផុដ្ឋមត្តភាវេន ទុព្ពលត្តា។ **ទីបយេ**តិ ឯវំ សំឃដ្ដនានិឃំសស្ស ទុព្ពលត្តា វេទនា មជ្ឈត្តដ្ឋានេ តិដ្ឋតីតិ ឧបេក្ខាយោគំ បកាសេយ្យ។ យទិ ឯវំ កាយវិញ្ញាណេបិ ឥទំ សមានន្តិ, នោតិ អាហ “**បសាទំ បនា**”តិអាទិ។ យថា ហិ អធិករណិមត្ថកេ កប្បាសបិចុបិណ្ឌំ ឋបេត្វា កូដេន បហរន្តស្ស កូដំ បិចុបិណ្ឌមតិក្កម្ម អធិករណឹ គណ្ហាតិ, ឯវមេវំ កាយទ្វារេ ពហិទ្ធា មហាភូតារម្មណំ អជ្ឈត្តិកកាយបសាទំ ឃដ្ដេត្វា តំ អតិក្កម្ម បសាទបច្ចយេសុ មហាភូតេសុ បដិហញ្ញតិ, និឃំសោ ពលវា ហោតិ, តស្មា ឥដ្ឋារម្មណេ កាយវិញ្ញាណសម្បយុត្តា សុខវេទនា ហោតិ, អនិដ្ឋារម្មណេ បន វុត្តនយេន ទុក្ខវេទនាតិ វុត្តំ ហោតិ។

មនោធាតុនាតិ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ ធាតុ-សទ្ទោ ឥធ ឥត្ថិលិង្គោយេវ ទិស្សតិ, ឥមិនាយេវ បន អាចរិយស្ស វចនេន បុល្លិង្គោ អត្ថីតិ សិទ្ធំ។ កេចិ បន “សក្កដវោហារេន វុត្តា”ន្តិ វទន្តិ។ សម្បយុត្តា ទស ធម្មាតិ សម្ពន្ធោ។ **តស្មាវេត្ថា**តិ ឯត្ថ វ-ការោ បទសន្ធិមត្តករោ។

កាយវិញ្ញាណេ ទុក្ខវេទនាតិ កិញ្ចាបិ សុខាទិកន្តិ អាទិ-សទ្ទេន អកុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណស្ស ទុក្ខវេទនាសម្បយោគោ វុត្តោ, ឥធ បនស្សា លក្ខណាទិទស្សនត្ថំ បុន “កាយវិញ្ញាណេ ទុក្ខវេទនា”តិ ឧបញ្ញាសោ កតោ, វសាទយោ បនស្ស កុសលវិបាកេ សុខវេទនាយ វុត្តបរិយាយេន យោជេតព្ពាតិ ឥធ ន វុត្តា។ **សេសា**តិ សេសចេតសិកា។

ពលប្បត្តោតិ សេសាហេតុកចិត្តសម្បយុត្តសមាធិតោ អយំ វីរិយិន្ទ្រិយយោគេន ពលវភាវប្បត្តោ, ន បន ពលរាសិប្បត្តោតិ អត្ថោ។ យទិ ឯវំ កស្មា ចេតសិកវិភាគនិទ្ទេសេ “ពលានិ ទ្វេ ទ្វិចិត្តេសូ”តិ វុត្តំ? តត្ថ ហិ កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណយុគឡំ សន្ធាយ តថា វុត្តំ។ សព្ពំ សេសាហេតុកចិត្តេសុ ចិត្តេកគ្គតាយ វិភង្គេ –

“កតមា តស្មឹ សមយេ ចិត្តស្ស ឯកគ្គតា ហោតិ? យា តស្មឹ សមយេ ចិត្តស្ស ឋិតី”តិ (ធ. ស. ១១) –

ឯត្តកមេវ វត្វា កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុសម្បយុត្តាយ ឯកគ្គតាយ វិភង្គេ –

“កតមា តស្មឹ សមយេ ចិត្តស្ស ឯកគ្គតា ហោតិ? យា តស្មឹ សមយេ ចិត្តស្ស ឋិតិ សណ្ឋិតិ អវដ្ឋិតិ អវិសាហារោ អវិក្ខេបោ អវិសាហដមានសតា សមថោ សមាធិន្ទ្រិយំ សមាធិពល”ន្តិ (ធ. ស. ១១) –

ពលបរិយោសានំ កត្វា វិភជិតត្តា វីរិយវិភង្គេ ច –

“កតមំ តស្មឹ សមយេ វីរិយិន្ទ្រិយំ ហោតិ? យោ តស្មឹ សមយេ ចេតសិកោ វីរិយារម្ភោ និក្កមោ បរក្កមោ ឧយ្យាមោ វាយាមោ ឧស្សាហោ ឧស្សោឡ្ហី ថាមោ ធិតិ អសិថិលបរក្កមតា អនិក្ខិត្តឆន្ទតា អនិក្ខិត្តធុរតា ធុរសម្បគ្គាហោ វីរិយំ វីរិយិន្ទ្រិយំ វីរិយពល”ន្តិ (ធ. ស. ១៣) –

ពលបរិយោសានំ កត្វា វិភជិតត្តា វិភង្គវារេ អាគតំ សមាធិពលំ, វីរិយពលញ្ច សន្ធាយ “ពលានិ ទ្វេ ទ្វិចិត្តេសូ”តិ វុត្តំ, ន បន ធម្មុទ្ទេសវារេ ពលរាសិយំ អាគតពលំ សន្ធាយ សព្ពាហេតុកចិត្តេសុ ធម្មុទ្ទេសស្ស មគ្គរាសិតោ បដ្ឋាយ បរិហីនត្តា។

៨៧. វិបាកកិរិយាហទយេហីតិ វិបាកកិរិយចិត្តេហិ។ ហទយំ មនោ មានសំ ចិត្តន្តិ ហិ បរិយាយវចនំ។ សោភនំ គតំ គមនមស្សាតិ សុគតោ។ ភគវតោ ហិ វេនេយ្យជនូបសង្កមនំ ឯកន្តេន តេសំ ហិតសុខនិប្ផាទនតោ សោភនំ, តថា លក្ខណានុព្យញ្ជនបដិមណ្ឌិតរូបកាយតាយ ធុតវិលម្ពិតាទិទោសរហិតំ អវហសិតរាជហំសវសភវារណមិគរាជគមនំ កាយគមនំ, ញាណគមនញ្ច និម្មលវិបុលករុណាសតិវីរិយាទិគុណវិសេសសមង្គីភូតមភិនីហារតោ យាវ មហាពោធិ អនវជ្ជតាយ សោភនមេវាតិ។ អថ វា សកលម្បិ លោកំ បរិញ្ញាភិសមយវសេន សយម្ភុញាណេន បរិជានន្តោ សម្មា គតោ អវគតោតិ សុគតោ, តថា លោកសមុទយំ បហានាភិសមយវសេន បជហន្តោ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទេន្តោ សម្មា គតោ អតីតោតិ សុគតោ, លោកនិរោធសង្ខាតំ និព្ពានំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន សម្មា គតោ អធិគតោតិ សុគតោ, លោកនិរោធគាមិនិបដិបទាសង្ខាតំ មគ្គំ ភាវនាភិសមយវសេន សម្មា គតោ បត្តោតិ សុគតោ។ អថ វា សម្មា គទតីតិ សុគតោ។ ភគវា ហិ ភូតំ តច្ឆំ អត្ថសំហិតំ វិនេយ្យានំ យថារហំ កាលយុត្តមេវ ធម្មំ ភាសតិ, តស្មា សម្មា គទតីតិ ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា “សុគតោ”តិ វុត្តោ។ អថ វា សុន្ទរំ ឋានំ សម្មាសម្ពោធិ, និព្ពានមេវ វា គតោតិ សុគតោ, តេន **សុគតេន**។

៨៨. “**អវគច្ឆតី**”តិអាទីសុ **យោ** ភិក្ខុ **អន្ធូនំ** អត្ថតោ វា ព្យញ្ជនតោ វា អន្ធូនំ សុបរិបុណ្ណំ គតោយេវ **បរមំ** វិសិដ្ឋំ **ឥមំ** អភិធម្មាវតារំ នាម បករណំ **អវគច្ឆតិ** អវពុជ្ឈតិ, សម្មាឧគ្គហណធារណាទិសម្បាទនវសេន ឱគាហិត្វា ជានាតិ។ អថ វា បរមេនយទីបនតោ **បរមំ ឥមំ** បករណំ យោ អន្ធូនំ កត្វា **អវគច្ឆតិ** ជានាតិ, **តស្សេវ** អវគច្ឆតោ យថាសភាវំ មននតោ **មតិ**សង្ខាតា បញ្ញា ទុរាសទេ មំសចក្ខុនា បរមាណុ វិយ លោកិយញាណេន **ទុរាសទេ** ទុរាធិគន្តព្ពេ អធិគន្តុំ ទុក្ករតរេ, អតិគម្ភីរដ្ឋានេ បវេត្វា សិនេរុបព្ពតរាជានំ រាហុអាទីហិ មហាកាយេហិបិ សព្ពេន សព្ពំ អជ្ឈោគាហិតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ មហាសមុទ្ទេ វិយ បវេត្វា សម្មាសម្ពុទ្ធំ សារិ

បុត្តាទីហិបិ មហាញ្ញាណេហិ សាវកេហិ សព្តេន សព្តំ អជ្ឈោគាហិតុំ អសក្កុណេយ្យរូបេ អភិធម្មនយេ **វិជម្ភតេ** ហេមន្តសាលបន្តិ វិយ បត្ថរតិ, អភិមុខាភិមុខេយេវ ធម្មេ បវត្តតីតិ វា អត្ថោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

ចេតសិកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយោ បរិច្ឆេទោ

ចេតសិកវិភាគនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៩. នាមសាមញ្ញតោយេវ ទ្វេបញ្ញាសាតិ ផស្សាទិនាមសាមញ្ញេន ទ្វីហិ អធិកា បណ្ណាស ហោន្តិ, សម្បយុត្តធម្មភេទតោ បន ឯកូនននុតិចិត្តសម្បយុត្តោ ផស្សោ ឯកូនននុតិវិធោតិ ឯវមាទិនា ពហុវិធាបិ ហោន្តីតិ អត្ថោ។

ននុ ច ផស្សាទយោ ហេដ្ឋា បាឡិក្កមេន ទស្សិតា, ឥធ បន កស្មា ន តថា វុត្តាតិ? ឯកេកសភាវវន្តានំ តំតំសាមញ្ញាបេក្ខាយ ឯកត្តំ ឋានេ និទ្ទិសិតុកាមត្តា។ ផស្សាទយោ ហិ មនក្ការាវសានា តេរស កុសលាកុសលាព្យាកតសាមញ្ញតោ ឯកតោ វុត្តា, មជ្ឈត្តាទយោ មុទិតាវសានា បញ្ចវីសតិ កុសលាព្យាកតសាមញ្ញតោ, លោភាទយោ បន អនោត្តប្បាវសានា អកុសលភាវសាមញ្ញតោតិ ឯវំ តំតំសាមញ្ញាបេក្ខាយ សមានសភាវា ធម្មា ឯកតោ វុត្តាតិ។

៩០. ឯវំ ផស្សាទយោ ធម្មេ ឧទ្ទិសិត្វា ឥទានិ “ឯត្តកេសុ អយំ ធម្មោ សម្បយុត្តោ”តិ ចិត្តុប្បាទេសុ តេសំ បយោគំ ទស្សេតុំ បឋមំ តាវ ចិត្តគណនំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ចតុបញ្ញាសធា**”តិអាទិ។ **កាមេ**តិ កាមាវចរេតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ “**រូបេ អរូបេ**”តិ ឯត្ថាបិ។ អាសវវិសយត្តាភាវតោ ន វិជ្ជន្តិ ឯតេសុ អាសវាតិ **អនាសវា**។

៩១-២. សមាសតោតិ វិត្ថារាបេក្ខាយ វុត្តំ, ន ឥតោបិ សមាសស្ស អភាវតោ។ អតិសង្ខេបតោ បន ឯកូននវុតិ ចិត្តុប្បាទា ហោន្តិ។ **ឯតេសូ**តិ ឥមេសុ ចិត្តុប្បាទេសុ។ តេសំ ផស្សាទីនំ ធម្មានំ ឧប្បត្តិំ ឯកេកំ ឧទ្ធរិត្វា ចិត្តចេតសិកេសុ ភិក្ខូនំ បាដវត្ថាយ បវក្ខាមីតិ សម្ពន្ធោ។ **ឯកក**ន្តិ ឯកេកំ, គាថាពន្ធវសេន **ឯ**-ការលោបោ។

៩៣. ចេតសិកវិភាគំ វត្តុកាមោបិ អវិនិព្ភោគធម្មេ ទស្សេតុំ ចិត្តេន សហ ឯកតោ កត្វា អាហ “**ផស្សបញ្ចក**”ន្តិ។ ឯកតោ ឧប្បាទោ ឯតេសន្តិ **ឯកុប្បាទា**, សហ ខីយន្តីតិ **សហក្ខយា**, ឯកតោ ឧប្បជ្ជិត្វា ឯកតោ និរុជ្ឈនកាតិ អត្ថោ។

៩៤. សព្ពេស្វេវ ឯកវីសសតេសុ ចិត្តេសុ សម្បលព្ភនតោ **សព្ពសាធារណា**។ កិញ្ចាបិ អនន្តរគាថាយ ចិត្តេន សហ ឯកុប្បាទាទិភាវកថនេនេវ ឥមេសំ សព្ពសាធារណតា វុត្តា, តត្ថ បន ឯកុប្បាទាទិមត្តកថនមេវ ឥច្ឆិតំ, ន សព្ពសាធារណតា។ វុត្តោបិ វាយមត្ថោ តត្ថ អបាកដត្តា បុន បាកដំ កត្វា ឥធ វុត្តោតិ។

៩៥-១០០. ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណវជ្ជិតចតុចត្តាលីសកាមាវចរចិត្តេសុ, លោកិយលោកុត្តរវសេន ឯកាទសសុ បឋមជ្ឈានិកចិត្តេសុ ចាតិ បញ្ចបញ្ញាសចិត្តេសុ វិតក្កស្ស ទេសិតត្តា អាហ “**វិតក្កោ…បេ…. សមុទីរិតោ**”តិ។ វិចារោ បញ្ចបញ្ញាសសវិតក្កចិត្តេសុ ចេវ ឯកាទសសុ ទុតិយជ្ឈានិកចិត្តេសុ ចាតិ ឆសដ្ឋិចិត្តេសុ ឧប្បជ្ជតីតិ អាហ “**ចារោ…បេ…. ជាយតេ**”តិ។

ឯកបញ្ញាសចិត្តេសុ បីតីតិ កាយវិញ្ញាណវជ្ជិតេសុ អដ្ឋារសសុ សោមនស្សសហគតកាមាវចរចិត្តេសុ ចេវ ចតុត្តបញ្ចមជ្ឈានវជ្ជិតតេត្តឹសរូបជ្ឈានិកចិត្តេសុ ចាតិ ឯកបញ្ញាសចិត្តេសុ បីតិ ជាយតិ។ **តេសដ្ឋិយា សុខ**ន្តិ ឯកបណ្ណាសសប្បីតិកចិត្តេសុ ចេវ ឯកាទសសុ ចតុត្ថជ្ឈានិកចិត្តេសុ, កុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណេ ចាតិ តេសដ្ឋិយា ចិត្តេសុ សុខំ ជាយតិ។ តេសដ្ឋិសុខសហគតចិត្តានិ ចេវ តីណិ ច ទុក្ខសហគតានីតិ ឆសដ្ឋិចិត្តេ វជ្ជេត្វា អវសេសបញ្ចបណ្ណាសចិត្តេសុ ឧបេក្ខា ឧប្បជ្ជតីតិ អាហ “**ឧបេក្ខា បញ្ចបញ្ញាសចិត្តេសូ**”តិ។ **ទុក្ខំ តីសូ**តិ ទ្វីសុ បដិឃចិត្តេសុ ចេវ អកុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណេ ចាតិ តីសុ ចិត្តេសុ ទុក្ខំ ជាយតិ។ **ហោតិ…បេ…. សោមនស្សិន្ទ្រិយ**ន្តិ តេសដ្ឋិយា សុខសហគតចិត្តេសុ ឯកមេវ កាយវិញ្ញាណំ អបនេត្វា អវសេសេសុ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ហោតិ។ អកុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណវសេន ឯកមេវ ទុក្ខិន្ទ្រិយសហគតំ, តថា កុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណមេវ សុខិន្ទ្រិយសម្បយុត្តន្តិ អាហ “**ទុក្ខិន្ទ្រិយំ…បេ…. សុខិន្ទ្រិយ**”ន្តិ។

អហេតុកវិបាកកិរិយាមនោធាតុវជ្ជិតេសុ មជ្ឈិមគណនាយ បញ្ចាធិកសតបរិមិតេសុ កុសលាកុសលវិបាកកិរិយាចិត្តេសុ វីរិយំ ទេសិតន្តិ អាហ “**បញ្ចុត្តរ…បេ…. អាហា**”តិ។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកត្ថេសុ សត្តេ វិនេតិ, វិគតោ វា នាយកោ ឥមស្ស, វិសិដ្ឋោ វា សព្ពលោកស្ស នាយកោ សាមិ, វិសេសេន វា វិនេយ្យសត្តេ

និព្ពានបរំ នេតីតិ **វិនាយកោ**។ សមាធិន្ទ្រិយំ វិចិកិច្ឆាវជ្ជិតវីរិយសហគតចិត្តេសុ វត្តន្តិ អាហ **“ចតុត្តរសតេ”**តិអាទិ។

អដ្ឋារស អហេតុកចិត្តានិ, ទ្វេ ឯកហេតុកចិត្តានិ ច វជ្ជេត្វា អវសេសឯកុត្តរសតេ ចិត្តេ ឆន្ទោ ឧប្បជ្ជតីតិ ទស្សេតុំ **“សព្ពាហេតុកចិត្តានី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ទស វិញ្ញាណេ**តិ កុសលាកុសលវិបាកវសេន ទ្វិគុណិតេ ចក្ខាទិកេ បញ្ចវិញ្ញាណេ។

១០២-៦. **និយតា** ន យេវាបនកា វិយ កទាចីតិ អត្ថោ។ កថំ បនេតេ ឯកនវុតិយា ចិត្តេស្វេវ ជាយន្តីតិ អាហ **“អហេតុកេសូ”**តិអាទិ។ **ឯកូនាសីតិយា**តិ ទ្វាទស ញាណសម្បយុត្តកាមាវចរានិ, បញ្ចទស រូបាវចរានិ, ទ្វាទស អរូបាវចរានិ, សមចត្តាលីស លោកុត្តរចិត្តានីតិ ឯវំ ឯកូនាសីតិយា តិហេតុកចិត្តេសុ។ **អដ្ឋវីសតិយា ចិត្តេ**តិ សោឡសសុ កាមាវចរកុសលមហាកិរិយាសុ, ទ្វាទសសុ ច លោកិយចតុត្ថជ្ឈានចិត្តេសុ ចាតិ អដ្ឋវីសតិចិត្តេសុ។ **សាដ្ឋកេ ចត្តាលីសវិធេ**តិ អឌ្ឍសហិតេ ចត្តាលីសវិធេ, អឌ្ឍចត្តាលីសវិធេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឆ យុគឡានី**តិ កាយបស្សទ្ធិចិត្តបស្សទ្ធាទីនិ ឆ យុគឡានិ។ **កុសលាព្យាកតា ចា**តិ កុសលចិត្តសម្បយោគតោ កុសលា, អព្យាកតចិត្តសម្បយោគតោ អព្យាកតាតិ **កុសលេន**បកាសនវិធានេសុ ឆេកេន សត្ថុនា **បកាសិតា** ទេសិតាតិ អត្ថោ។

១០៨-១១១. **សំសយោ**តិ វិចិកិច្ឆា។ សា ហិ សំសេតិ សមន្តតោ សេតិ, “ឯវំ នុ ខោ, នោ នុ ខោ”តិ បវិសប្បតីតិ សំសយោ។ មហន្តេ សីលក្ខន្ធាទិកេ ឯសតិ គវេសតីតិ មហេសី។ តេន **មហេសិនា** សម្មាសម្ពុទ្ធេន។ **អដ្ឋសូ**តិ អដ្ឋលោភសហគតចិត្តេសុ។ **ចតូសូ**តិ តេស្វេវ ទិដ្ឋិសហគតចិត្តេសុ។ ទិដ្ឋិវិយុត្តេសុ ចតូសូតិ សម្ពន្ធោ។ **ទ្វីស្វេវា**តិ ទ្វីសុ ទោសមូលកចិត្តេសុ។ **ទ្វីសុ ជាយន្តិ នោ សហា**តិ ទោសមូលេស្វេវ ទ្វីសុ ជាយន្តិ, សហ បន ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧស្សូយនកាលេ ឥស្សា, មច្ឆរណកាលេ មច្ឆេរន្តិអាទិនា នានា ហុត្វាវ ឧប្បជ្ជន្តិ។ **បញ្ចសូ**តិ បញ្ចសុ សសង្ខារិកចិត្តេសុ។

១១២. ចិត្តស្ស ចេតសិកត្តាភាវេបិ កុសលាកុសលាព្យាកតធម្មានំ គណនដ្ឋានតោ **“មនោ”**តិ ចិត្តម្បិ វុត្តំ។

១១៤-៥. ឯត្តាវតា ចេតសិកវិភាគំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ឯកេកស្មិំ ចិត្តុប្បាទេ លព្ភមានរាសិសុ អង្គវិភាគទស្សនត្ថំ **“ឯកូនតឹសចិត្តេសូ”**តិអាទិ វុត្តំ។ ននុ ច ផស្សបញ្ចមករាសិ សព្ពបឋមំ អាគតា, សា កស្មា ន វុត្តាតិ? សព្ពសាធារណភាវតោ។ ន ហិ សោ ចិត្តុប្បាទោ អត្ថិ, យោ ផស្សបញ្ចមកវិនិមុត្តោតិ។ ឯកាទស បឋមជ្ឈានិកានិ សោមនស្សសហគតានិ, ទ្វាទស សហេតុកកាមាវចរានិ, តថា ចត្តារិ អកុសលានិ, សុខសន្តីរណហសិតុប្បាទានិ ទ្វេតិ ឯកូនតឹសចិត្តេសុ បញ្ចង្គិកំ ឈានំ បញ្ចករាសិសង្ខាតំ មតំ។ **ចតុ...បេ.... និទ្ទិសេ**តិ ឯកាទស ទុតិយជ្ឈានិកានិ, កុសលវិបាកកិរិយាវសេន ទ្វាទស ឧបេក្ខាសហគតសហេតុកកាមាវចរានិ, ឧបេក្ខាទោមនស្សសហគតានិ អដ្ឋ អកុសលានិ, ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណវជ្ជិតឧបេក្ខាសហគតានិ ឆ អហេតុកចិត្តានិ ចាតិ ឥមានិ សត្តតឹស ចិត្តានិ យថាយោគំ ចតូហិ ឈានង្គេហិ យុត្តានិ។ ឯត្ថ ហិ ឯកាទស ទុតិយជ្ឈានិកានិ វិចារបីតិសុខសមាធីហិ សហគតានិ, ឥតរានិ យថាយោគំ ឧបេក្ខាទោមនស្សេសុ ឯកេកេន វិតក្កវិចារសមាធីហីតិ ចតូហិ សម្បយុត្តានិ។

ឯកាទសវិធន្តិ ឯកាទសវិធំ តតិយជ្ឈានិកចិត្តំ បីតិសុខចិត្តេកគ្គតាយោគតោ **តិវង្គិកមុទីរិតំ។ ចតុត្តឹស...បេ.... មុទីរិត**ន្តិ ទ្វាទស អរូបាវចរចិត្តានិ, ទ្វាវីសតិ ចតុត្ថបញ្ចមជ្ឈានិកានិ សាសវានាសវានីតិ ចតុត្តឹស ចិត្តានិ យថាយោគំ ឧបេក្ខេកគ្គតាយោគតោ, សុខេកគ្គតាយោគតោ ច ទុវង្គិកមុទីរិតំ។ ចតុត្ថជ្ឈានិកានិ ហិ ឯកាទស សុខេកគ្គតាសហិតានិ, សេសានិ តេវីសតិ ឧបេក្ខេកគ្គតាសហិតានិ។

១១៦. **សភាវេនាវិតក្កេសូ**តិ ទុតិយជ្ឈានាទយោ វិយ ភាវនាពលេន វិនា សភាវេនេវ អវិតក្កេសុ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ។ តេសុ ហិ វិជ្ជមានានិបិ សេសឈានង្គានិ វិតក្កវិរហេន ឧបនិជ្ឈានកិច្ចេសុ អសមត្ថានិ។ តេនេវ ហិ **អដ្ឋកថាយ**ម្បិ “វិតក្កបច្ចិមកញ្ហិ ឈានង្គំ នាមា”តិ វុត្តំ។ ភាវនាយ អវិតក្កភាវប្បត្តានិ បន ភាវនាពលេនេវ ឧបនិជ្ឈានកិច្ចេសុ បដុតរា, តស្មា សភាវេនាវិតក្កេសុ ឈានង្គានិ ន ឧទ្ធរេយ្យ។ **“ន ឧទ្ធដា”**តិ វា បាឋោ, ន ឧទ្ធដានីតិ អត្ថោ។

យទិ ឯវំ កស្មា ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ សរូបេនេវ ចិត្តេកគ្គតា វុត្តា, ននុ តស្សា វិតក្កវិរហេន ឈានង្គកិច្ចេ អសមត្ថតាយ រាសិភជនាភាវតោ យេវាបនកវសេន វចនំ យុត្តន្តិ ? វុច្ចតេ – កុសលាកុសលេសុ អវិជ្ជមានធម្មស្ស

វិបាកេសុបិ អនុបលព្ភនតោ ឈានង្គកិច្ចស្ស អករណេបិ កុសលាកុសលេសុ ទេសិតនិយាមេនេវ សរូបេន តជាបិ វុត្តា។ ហោតុ តាវ ឯតំ, ឈានរាសិយំ វេទនា កស្មា វុត្តា។ សា ហិ សព្ពចិត្តសាធារណភាវតោ ផស្សបញ្ចករាសិម្ហិ ចេវ, ឧបេក្ខាទិឥន្ទ្រិយភាវតោ ឥន្ទ្រិយរាសិម្හិយេវ វត្តព្ពា, ន ឥតរត្ថ តទភាវតោតិ? សច្ចំ, វេទនា បន សព្ពវេទនានំ សាមញ្ញសភាវេន ផស្សបញ្ចកេ អាគតវេទនា ច អបរេន វិសេសវចនេន តត្ថ និទ្ទិដ្ឋា, ន តត្ថ អន្តោករណត្ថំ។ តេនេវ ហិ **ធម្មសង្គណិយំ** ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ សង្គហវារេ ឈានង្គរាសិ ន ឧទ្ធដោតិ រូបធាតុយំ តិណ្ណំ មហាភូតានំ អប្បដិឃភាវេបិ កាមធាតុយំ សប្បដិឃមហាភូតេហិ សមានភាវតោ តត្ថាបិ សប្បដិឃភាវោ វិយ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ វេទនាចិត្តេកគ្គតានំ វិតក្កវិយោគេន ឈានកិច្ចាករណេបិ សវិតក្កចិត្តេសុ ឈានចិត្តសមង្គីវេទនាទីហិ សមានត្តា ឈានង្គភាវេន វចនំ នាម យុត្តំ។ តេនេវ ច **នាមរូបសមាសេ** “ផស្សបញ្ចករាសិឈានទុករាសិឥន្ទ្រិយត្តិករាសី”តិ វុត្តន្តិ។ អថ វា កឹ ឯតាយ យុត្តិចិន្តាយ, ធម្មសភាវវេទិនា តថាគតេន ធម្មសភាវំ អវិរជ្ឈិត្វា ទេសិតន្តិ ន ឯត្ថ អនុយោគោ កាតព្ពោតិ។ អហេតុកចិត្តានំ អារម្មណេ សុប្បតិដ្ឋិតតាភាវេន អនិយ្យានិកត្តា វុត្តំ “**សព្ពា...បេ.... ន ឧទ្ធរេ**”តិ។ វុត្តញ្ហេតំ **អដ្ឋកថាយម្បិ** “ហេតុបច្ឆិមកោ មគ្គោ”តិ។

១១៧. តីណិ សោឡសចិត្តេសូតិ បន្នរសសុ អហេតុកវិបាកចិត្តេសុ ចេវ កិរិយាមនោធាតុម្ហិ ចាតិ សោឡសសុ ចិត្តេសុ។ មនិន្ទ្រិយំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ វេទនិន្ទ្រិយេសុ លព្ភមានមេកន្តិ **តីណិន្ទ្រិយានិ ហោន្តិ**។ ឥមេសុបិ កុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណធាតុយំ មនិន្ទ្រិយសុខិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយវសេន តីណិន្ទ្រិយានិ, អកុសលវិបាកកាយវិញ្ញាណធាតុយំ ទុក្ខិន្ទ្រិយេន សហ តីណិ, សុខសន្តីរណេ សោមនស្សិន្ទ្រិយេន សហ តីណិ, អវសេសតេរសចិត្តេសុ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយេន សហ តីណីតិ។ ឯត្ថ ចិត្តន្តិ សសម្បយុត្តធម្មស្ស ចិត្តុប្បាទស្ស អធិប្បេតត្តា មនិន្ទ្រិយស្សាបិ អាធារភាវោ យុជ្ជេយ្យ។ ឥតរថា ហិ មនិន្ទ្រិយន្តិ ចិត្តស្សេវ គហណេ តស្ស អត្តនោ ច អាធារភាវោ ន យុជ្ជតីតិ។ **ឯកស្មឹ បន ចត្តារី**តិ ឯកស្មឹ វិចិកិច្ឆាសហគតេ វីរិយិន្ទ្រិយមនិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយឧបេក្ខិន្ទ្រិយវសេន ចត្តារិ។ **បញ្ច តេរសសូ**តិ បបេត្វា វិចិកិច្ឆាសហគតំ អវសេសានិ ឯកាទស អកុសលចិត្តានិ, កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុទ្វយន្តិ តេរសសុ ចិត្តេសុ វីរិយិន្ទ្រិយាទីនិ តីណិ, សមាធិន្ទ្រិយំ, វេទនិន្ទ្រិយេសុ លព្ភមានំ ឯកន្តិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ។ ឯត្ថ ហិ ទ្វីសុ ទោសមូលេសុ វីរិយិន្ទ្រិយសមាធិន្ទ្រិយមនិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយទោមនស្សិន្ទ្រិយវសេន បញ្ច, បញ្ចសុ សោមនស្សសហគតេសុ បុរិមានិ ចត្តារិ សោមនស្សិន្ទ្រិយេន សទ្ធឹ បញ្ច, សេសេសុ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយេន សទ្ធឹ បញ្ច ហោន្តិ។

១១៨. សត្ត ទ្វាទសចិត្តេសូតិ ទ្វាទសសុ ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេសុ សទ្ធាសតិសមាធិវីរិយជីវិតមនិន្ទ្រិយានិ ច វេទនិន្ទ្រិយេសុ លព្ភមានមេកន្តិ សត្ត ឥន្ទ្រិយានិ។ តត្ថ ហិ ឆសុ សោមនស្សសហគតេសុ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនិ ឆ សោមនស្សិន្ទ្រិយេន សទ្ធឹ សត្ត, ឥតរេសុ ឆសុ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយេន សទ្ធឹ សត្ត ហោន្តិ។ **ឯកេនូនេសុ...បេ.... មនេសុ ចា**តិ ទ្វាទស ញាណសម្បយុត្តានិ កាមាវចរានិ, សត្តវីសតិ លោកិយជ្ឈានចិត្តានិ ចាតិ ឯកូនចត្តាលីសវិធេសុ លោកិយចិត្តេសុ បុរិមានិ សត្ត, បញ្ញិន្ទ្រិយញ្ចាតិ អដ្ឋេវ ឥន្ទ្រិយានិ។ ឯត្ថ ហិ សោមនស្សសហគតេសុ ឆសុ កាមាវចរេសុ, ទ្វាទសសុ រូបាវចរចតុក្កជ្ឈានេសុ ចាតិ អដ្ឋារសចិត្តេសុ សោមនស្សិន្ទ្រិយេន, សេសេសុ ច ឧបេក្ខិន្ទ្រិយេន សទ្ធឹ យោជេត្វា អដ្ឋិន្ទ្រិយានិ វេទិតព្ពានិ។

១១៩. ចត្តាលីសាយ ចិត្តេសុ នវកន្តិ សមចត្តាលីសវិធេសុ លោកុត្តរចិត្តេសុ បុរិមានិ អដ្ឋឥន្ទ្រិយានិ, អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ អញ្ញិន្ទ្រិយំ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយន្តិ ឥមេសុ លព្ភមានមេកន្តិ ឥន្ទ្រិយានំ នវកា។ សោតាបត្តិមគ្គេសុ ហិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ លព្ភតិ។ សោតាបត្តិផលតោ បដ្ឋាយ អរហត្តមគ្គបរិយោសានេសុ តំ ន លព្ភតិ។ តស្ស ឋានេ អញ្ញិន្ទ្រិយំ។ អរហត្តផលេ តម្បិ ន លព្ភតិ។ តស្ស ឋានេ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ តិដ្ឋតីតិ។ **ឯវ**ន្តិ ឆហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សម្បយុត្តស្ស អភាវតោ កត្ថចិ តីណិ, កត្ថចិ ចត្តារិ, កត្ថចិ បញ្ច, កត្ថចិ សត្ត, កត្ថចិ អដ្ឋ, កត្ថចិ នវិន្ទ្រិយានីតិ ឯវំ ឆហិ អាការេហិ **ឥន្ទ្រិយយោគោបិ,** ន កេវលំ ឈានង្គយោគោវ, អថ ខោ ឥន្ទ្រិយេហិ សហ ចិត្តុប្បាទានំ សម្បយោគោបិ វេទិតព្ពោតិ។

១២០-៣. ឥទានិ មគ្គង្គសម្បយោគំ ទស្សេន្តោ បឋមំ តាវ យេសុ ចិត្តេសុ មគ្គង្គានិ ន លព្ភន្តិ, តានិ ទស្សេត្វា បច្ឆា មគ្គង្គយោគចិត្តុប្បាទេ ទស្សេតុំ “**អមគ្គង្គានី**”តិអាទិមាហ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ ឯករីសសតប្បភេទេ ចិត្តស្មឹ, ឥមស្មឹ មគ្គង្គាធិការេ វា។ **វិញ្ញាណេសុ ទ្វិបញ្ចសូ**តិ សភាវវិតក្កេសុ ចក្ខាទីសុ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ។ កិញ្ចាបិ ហេដ្ឋា ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ ឈានង្គាភាវោ, អហេតុកេសុ ច មគ្គង្គាភាវោ វុត្តោវ, អឈានង្គានិ បន តត្ថ អធិការវសេន វុត្តានិ, ឥធ បសង្គាគតវសេន។ អមគ្គង្គានិ តត្ថ បសង្គាគតវសេន, ឥធ អធិការវសេនាតិ ន កោចិ បុនរុត្តិទោសោ។

ឯកន្តិ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តំ ចិត្តំ។ តញ្ហិ មិច្ឆាសង្កប្បមិច្ឆាវាយាមយោគតោ ទ្វេ មគ្គង្គានិ ឯត្ថាតិ **ទុមគ្គង្គំ។ តិមគ្គង្គានិ សត្តសូ**តិ ចត្តារិ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តានិ, ទ្វេ ទោសមូលានិ, ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តន្តិ សត្តសុ មិច្ឆាសង្កប្បមិច្ឆាវាយាមមិច្ឆាសមាធិយោគតោ តិមគ្គង្គានិ។ **ចត្តាលីស...បេ.... ចតុរង្គិកោ**តិ ទ្វាទស ញាណវិប្បយុត្តានិ, ចត្តារិ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តានិ, បឋមជ្ឈានិកវជ្ជានិ ចតុវីសតិ មហគ្គតចិត្តានីតិ ចត្តាលីសចិត្តេសុ យោ មគ្គោ លព្ភតិ, សោ យថាយោគំ សម្មាសង្កប្បសម្មាវាយាមសម្មាសតិសម្មាសមាធិយោគតោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិមិច្ឆាសង្កប្បមិច្ឆាវាយាមមិច្ឆាសមាធិយោគតោ, សម្មាទិដ្ឋិសម្មាវាយាមសម្មាសតិសម្មាសមាធិយោគតោ ច ចតុរង្គិកោ មតោ។ តត្ថ ញាណវិប្បយុត្តេសុ ទ្វាទសសុ បឋមានិ ចត្តារិ, ទិដ្ឋិសម្បយុត្តេសុ មជ្ឈិមានិ, សេសេសុ បច្ឆិមានិ លព្ភន្តិ។

បញ្ចទ្វសសុ...បេ.... បញ្ចង្គិកោតិ ទ្វាទសសុ ញាណសម្បយុត្តកាមាវចរេសុ ចេវ តីសុ លោកិយបឋមជ្ឈានិកេសុ ចាតិ បន្នរសសុ ចិត្តេសុ សម្មាទិដ្ឋិសម្មាសង្កប្បសម្មាវាយាមសម្មាសតិសម្មាសមាធិវសេន បញ្ចង្គិកោ មគ្គោ។ ននុ ច សម្មាវាចាទយោ កាមាវចរេសុ លព្ភន្តីតិ? សច្ចំ លព្ភន្តិ, ជាបេ បន អនាគតត្តា ឥធ បរិច្ចត្តាតិ។ **ទ្វត្តឹសចិត្តេសូ**តិ បឋមជ្ឈានិកវជ្ជេសុ ទ្វត្តឹសលោកុត្តរចិត្តេសុ។ **សត្តង្គិកោ**តិ អវិតក្កត្តា សម្មាសង្កប្បោ ន លព្ភតីតិ តំ បរិច្ចជិត្វា អវសេសសត្តមគ្គង្គវសេន សត្តង្គិកោ វុត្តោ។

យត្ថ បន សម្មាសង្កប្បោ លព្ភតិ, តត្ថ តេន សហ អដ្ឋង្គិកោតិ អាហ “**មគ្គោ អដ្ឋសូ**”តិអាទិ។ តត្ថ **អដ្ឋសុ ចិត្តេសូ**តិ បឋមជ្ឈានិកេសុ អដ្ឋសុ លោកុត្តរចិត្តេសុ។ **ឯវ**ន្តិ ឆហិ មគ្គង្គេហិ សម្បយុត្តស្ស អភាវតោ កត្ថចិ ទ្វេ មគ្គង្គានិ, កត្ថចិ តីណិ, កត្ថចិ ចត្តារិ, កត្ថចិ បញ្ច, កត្ថចិ សត្ត, កត្ថចិ អដ្ឋាតិ ឯវំ ឆហិ បការេហិ។

១២៤-៦. ឥទានិ ពលសម្បយោគំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ពលានិ ទ្វេ**”តិអាទិ។ តត្ថ វីរិយពលសមាធិពលវសេន ទ្វេ ពលានិ កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុទ្វយេ វិភង្គវារេ អាគតានិ វីរិយពលសមាធិពលានិ បច្ចេកំ លព្ភន្តីតិ “**ទ្វេ ទ្វិចិត្តេសូ**”តិ វុត្តំ។ **ឯកស្មិំ តីណី**តិ ឯកស្មិំ វិចិកិច្ឆាសហគតេ វីរិយពលអហិរិកពលអនោត្តប្បពលវសេន តីណិ ពលានិ។ **ឯកាទសសុ ចត្តារី**តិ វិចិកិច្ឆាសហគតវជ្ជេសុ ឯកាទសសុ អកុសលចិត្តេសុ សមាធិពលញ្ចេវ បុព្ពេ វុត្តានិ តីណីតិ ចត្តារិពលានិ។ **ឆ ទ្វាទសសូ**តិ ទ្វាទសសុ ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេសុ សទ្ធាវីរិយសតិសមាធិហិរិឱត្តប្បវសេន ឆ ពលានិ។

ឯកូនាសីតិយា សត្តាតិ ទ្វាទសសុ ញាណសម្បយុត្តកាមាវចរចិត្តេសុ ចេវ សត្តវីសតិមហគ្គតចិត្តេសុ ច ចត្តាលីសាយ លោកុត្តរចិត្តេសុ ចាតិ ឯកូនាសីតិវិធេសុ ចិត្តេសុ សទ្ធាវីរិយសតិសមាធិបញ្ញាហិរិឱត្តប្បវសេន សត្ត ពលានិ។ **សោឡសេវាពលានី**តិ បញ្ចទស អហេតុកវិបាកានិ, កិរិយាមនោធាតុអាវជ្ជនញ្ចាតិ សោឡស ពលវិប្បយោគតោ អពលចិត្តានិ។ **ឯវ**ន្តិ បញ្ចហិ ពលេហិ សម្បយុត្តស្ស អភាវតោ កត្ថចិ ទ្វេ, កត្ថចិ តីណិ, កត្ថចិ ចត្តារិ, កត្ថចិ ឆ, កត្ថចិ សត្តាតិ បញ្ចហិ អាការេហិ **សពលំ,** ឥមេសុ ឯកស្សាបិ អភាវតោ អពលម្បិ ច **វិញ្ញេយ្យំ,** វិជានិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ ហេតុរាសិអាទយោ វិនិច្ឆយភាវតោ ន វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ យេសុ ចិត្តេសុ យានិ ឈានង្គមគ្គង្គពលិន្ទ្រិយានិ ជាយន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ គាថាពន្ធសុខត្ថំ ឥន្ទ្រិយានំ ឱសានករណំ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

ចេតសិកវិភាគនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថោ បរិច្ឆេទោ

ឯកវិធាទិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២៨-៣០. វិជាននសភាវតោតិ អារម្មណវិជាននសភាវត្តា។ ននុ ច ហេដ្ឋា សារម្មណតោ ឯកវិធភាវោ វុត្តោតិ? សច្ចំ វុត្តោ, សោ បន ចេតសិកានញ្ច សាធារណោតិ ឥធ តព្ពិវជ្ជនត្ថំ វិជាននលក្ខណតាវ វុត្តា។ សង្ខេបគណនវសេន ច សហេតុកានំ ឯកសត្តតិវិធតា វុត្តា។ **ហេតុវាទិនា**តិ កុសលាកុសលាព្យាកតហេតូនំ ព្យាករណកុសលេន ។ អថ វា “យេ ធម្មា ហេតុប្បភវា , តេសំ ហេតុំ តថាគតោ អាហា”តិ (អប. ថេរ ១.១.២៨៦; មហាវ. ៦០) វចនតោ តំតំបច្ចយុប្បន្នធម្មានំ តំតំបច្ចយវាទិនា។

១៣១-៤. សវត្ថុកាវត្ថុកតោតិ ឯកន្តេន សព្ពវត្ថុនិស្សិតភាវតោ ចេវ តទភាវតោ ច។ កេចិ បន ហទយវត្ថុវសេន សវត្ថុកាវត្ថុកតំ វណ្ណេន្តិ, តំ ន យុជ្ជតិ សវត្ថុកនិទ្ទេសេ “សព្ពោ កាមវិបាកោ”តិ បសាទនិស្សិតានម្បិ សង្គហិតត្តា។ **ឧភយវសេនា**តិ សវត្ថុកាវត្ថុកវសេន។ កានិចិ ហិ ចិត្តានិ ឯកន្តេន សវត្ថុកានិ, កានិចិ អវត្ថុកានេវ, កានិចិ ឧភយសភាវានិ។ តថា ចេវ និទ្ទិសតិ “**សព្ពោ កាមវិបាកោ ចា**”តិអាទិ។

សព្ពោ កាមវិបាកោ ចាតិ សហេតុកាហេតុកភិន្នោ សព្ពោ តេវីសតិវិធោ កាមាវចរវិបាកោ ច។ **អាទិមគ្គោ**តិ សោតាបត្តិមគ្គោ។ សោ ហិ សព្ពលោកុត្តរេសុ អាទិតោ ឧប្បជ្ជនតោ, អដ្ឋសុ អរិយបុគ្គលេសុ អាទិបុគ្គលស្ស សម្ពន្ធីតិ វា “អាទិមគ្គោ”តិ វុច្ចតិ។ **វិនា វត្ថុ**ន្តិ សកសកវត្ថុំ វិនា នុប្បជ្ជន្តិ។ តេនេវ ហេតានិ អរូបភវេ នុប្បជ្ជន្តិ តត្ថ វត្ថូនំ អភាវតោ។ “នុប្បជ្ជន្តិ វិនា វត្ថុ”ន្តិ ច ឥទំ អន្តោភាវិតការណត្ថំ កត្វា វុត្តំ។ តេន យស្មា វត្ថុំ វិនា នុប្បជ្ជន្តិ, តស្មា ឯកន្តេន សវត្ថុកាតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯកន្តេន អវត្ថុកា អរូបភវេយេវ បដិសន្ធាទិវសេន បវត្តនតោ។ កថំ បន រូបសន្និស្សយេន វិនា តត្ថ អរូបំ បវត្តតិ, កស្មា ន បវត្តតិ បញ្ចវោការេតិ? តថា អទស្សនតោ។ យទិ ឯវំ កពឡីការាហារេនបិ វិនា រូបធាតុយំ រូបេន បវត្តិតព្ពំ, កឹ ការណា? កាមធាតុយំ តថា អទស្សនតោ។ អបិ តុ យស្ស ចិត្តសន្តានស្ស បវត្តិការណំ រូបេ អវិគតតណ្ហំ, តស្ស សហ រូបេន បវត្តិ។ យស្ស បន និព្ពត្តិការណំ រូបេ វិគតតណ្ហំ, តស្ស វិនា រូបេន បវត្តិការណស្ស តំវិមុខតាយាតិ រូបសន្និស្សយេន វិនា តត្ថ អរូបំ បវត្តតិ។ **ទ្វេចត្តាលីស សេសានី**តិ មនោទ្វារវជ្ជនំ កុសលកិរិយាវសេន សោឡស កាមាវចរានិ, តថេវ អដ្ឋ អរូបាវចរានិ, បឋមមគ្គវជ្ជានិ សត្ត លោកុត្តរានិ, បដិឃទ្វយវជ្ជិតទសអកុសលានិ ចេតិ ទ្វេចត្តាលីស វុត្តាវសេសចិត្តានិ។

១៣៥-៧. រូបាទីសុ ឯកេកមេវ អារម្មណំ ឥមស្សាតិ **ឯកេការម្មណំ**។ តស្ស តស្ស អារម្មណស្ស អាបាថគតកាលេ តំតំវិជាននវសេន បញ្ចបិ អារម្មណានិ ឥមស្សាតិ **បញ្ចារម្មណំ។ ឯវម្បី**តិ ន កេវលំ សវត្ថុកាទិវសេនេវ, អថ ខោ ឯកេការម្មណាទិតោបិ។ អភិញ្ញាវជ្ជិតានំ សព្ពមហគ្គតានម្បិ ធម្មារម្មណភាវេន ឯការម្មណត្តា អាហ “**សព្ពំ មហគ្គត**”ន្តិ។ បណ្ណត្តារម្មណតោ ឯការម្មណន្តិ កេចិ។ តំ អរូបាវចរទុតិយចតុត្ថជ្ឈានានិ បត្វា ន យុជ្ជតិ តេសំ មហគ្គតារម្មណត្តា។ អភិញ្ញាទ្វយស្ស ឆឡារម្មណិកភាវេន, តស្ស ច រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានតោ អភិន្នត្តា តំ បហាយ “**តេចត្តាលីសា**”តិ វុត្តំ។

១៤១. បុញ្ញវិបាកកិរិយតោ កាមេ ទ្វាទសាតិ សម្ពន្ធោ។ **ធា**តិ និបាតមត្តំ។ **បុញ្ញវិបាកក្រិយតោ**តិ ញាណវិប្បយុត្តកុសលវិបាកកិរិយតោ។

១៤៣-៨. ឥរិយាយ កាយិកាយ កិរិយាយ បវត្តិបថភាវតោ **ឥរិយាបថោ,** គមនាទិ។ អត្ថតោ តទវត្ថា រូបប្បវត្តិ។ កាមញ្ចេត្ថ រូបវិនិមុត្តោ ឥរិយាបថោ, វិញ្ញត្តិ វា នត្ថិ, តថាបិ សព្ពំ រូបសមុដ្ឋាបកចិត្តំ ឥរិយាបថុបត្ថម្ភកំ, វិញ្ញត្តិវិការុប្បាទនញ្ច ហោតិ។ យំ បន ចិត្តំ វិញ្ញត្តិជនកំ , តំ ឯកំសតោ ឥតរទ្វយស្ស ជនកំ អវិនាភាវតោ, តថា ឥរិយាបថុបត្ថម្ភកំ រូបស្សាតិ ឥមស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ “**រូបីរិយាបថវិញ្ញត្តិជនកាជនកាទិតោ**”តិ ឥរិយាបថវិញ្ញត្តីនំ វិសុំ គហណំ។ **ជនកាជនកាទិតោ**តិ តិណ្ណម្បិ ជនកតោ, កស្សចិបិ អជនកតោ, ទ្វិន្នំ ឯកស្ស ច ជនកតោ។ កានិចិ ហិ ចិត្តានិ រូបំ សមុដ្ឋាបេន្តិ, ឥរិយាបថំ កប្បេន្តិ, វិញ្ញត្តឹ ជនយន្តិ។ កានិចិ រូបំ សមុដ្ឋាបេន្តិ, ឥរិយាបថំ កប្បេន្តិ, វិញ្ញត្តឹ ន ជនយន្តិ។ កានិចិ រូបមេវ សមុដ្ឋាបេន្តិ, ឥតរទ្វយំ ន ករោន្តិ។ កានិចិ តីណិ ន ករោន្តេវ។ តថា ចេវ ទស្សេតិ “**ទ្វាទសាកុសលា**”តិអាទិ។ **ឯវញ្ចាបិ ហិ តំ ចិត្ត**ន្តិ ន កេវលំ អហេតុកាទិតោវ, ឯវំ រូបាទិជនកាទិតោបិ តំ ចតុព្ពិធំ។ “ឯវញ្ចាទិម្ហិ ត”ន្តិបិ លិខន្តិ។ តស្ស

បន អាទិម្ហិ និក្ខិត្តំ ចិត្តំ ឯវញ្ច ចតុព្ពិធន្តិ អត្ថំ វទន្តិ។ **តត្ថាតិ** តេសុ រូបជនកាទីសុ។ **ទស កិរិយាតិ** មនោធាតុវជ្ជា ទស កិរិយា។

សមុដ្ឋាបេន្តិ រូបានីតិ អត្តនោ ឧប្បាទក្ខណេយេវ អត្តនា ជនេតព្ពរូបានិ សមុដ្ឋាបេន្តិ។ **កប្បេន្តីតិ** សន្នាមេន្តិ។ យថាបវត្តំ ឥរិយាបថំ ឧបត្ថម្ភេន្តិ។ យថា ហិ អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជមានេហិ វីថិចិត្តេហិ អព្ភោកិណ្ណេ ភវង្គេ បវត្តមានេ អង្គានិ ឱសីទន្តិ, បវេធន្តា វិយ ហោន្តិ, ន ឯវំ ទូត្តីសវិធេសុ វត្តមានេសុ ច ឆព្ពីសតិវិធេសុ ជាគរណចិត្តេសុ បវត្តមានេសុ។ តទា បន អង្គានិ ឧបត្ថទ្ធានិ យថាបវត្តឥរិយាបថភាវេនេវ បវត្តន្តិ។ **ជនយន្តិ ច វិញ្ញត្តិន្តិ** មនោទ្វារេ បវត្តា ឯវ វិញ្ញត្តិំ ជនយន្តិ, ន បន បញ្ចទ្វារេ បវត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានំ ឈានង្គយោគាភាវេន រូបាជនកត្តា អាហ "**ទ្វេបញ្ចវិញ្ញាណា**"តិ។ ឈានង្គានិ ហិ ចិត្តេន សហ រូបសមុដ្ឋាបកានិ, តេសំ អនុពលប្បទាយកានិ មគ្គង្គាទីនិ តេសុ វិជ្ជមានេសុ សវិសេសំ រូបប្បវត្តិទស្សនតោ។ អរូបវិបាកា បន រូបវិរាគភាវនាយ និព្ពត្តត្តា ហេតុនោ តំវិមុខតាយ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេន្តីតិ អាហ "**វិបាកា ច អរូបិសូ**"តិ។

១៥០. សព្ពេសំ សន្ធិចិត្តន្តិ សព្ពេសំ សត្តានំ បដិសន្ធិចិត្តំ។ តញ្ហិ វត្ថុទុព្ពលតាយ, អប្បតិដ្ឋិតតាយ, បច្ចយវេកល្លតោ, អាគន្តុកតាយ ច រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ។ តថា ហិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណេន សហជាតំ វត្ថុ បច្ឆាជាតបច្ចយរហិតំ, អាហារាទីហិ ច អនុបត្ថទ្ធំ ទុព្ពលំ, តស្ស ច ទុព្ពលត្តា តន្និស្សិតវិញ្ញាណម្បិ ទុព្ពលន្តិ។ យថា ច បបាតេ បតិតោ អញ្ញស្ស និស្សយោ ភវិតុំ ន សក្កោតិ, ឯវំ តម្បិ ភិន្នសន្តតិយំ កម្មក្ខិត្តតាយ បបាតេ បតិតំ វិយ អប្បតិដ្ឋិតំ ន រូបសមុដ្ឋាបនេ ឧស្សហតិ ច វត្ថុនោ ច អត្តនា សហ អបច្ឆា អបុរេ ឧប្បជ្ជមានត្តា បុរេជាតបច្ចយស្ស អលាភតោ។ យថា បន អាគន្តុកោ បុរិសោ អគតបុព្ពំ ទេសំ គតោ អញ្ញេសំ "ឯថ ភោ អន្តោគាមេ វោ អន្នបានគន្ធមាលាទីនិ ទស្សាមី"តិ វត្តុំ ន សក្កោតិ អត្តនោ អវិសយតាយ, អប្បហុតាយ ច, ឯវមេវ បដិសន្ធិចិត្តម្បិ អាគន្តុកន្តិ។ ឯវំ វត្ថុទុព្ពលតាទីហិ ការណេហិ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ។ អបិច អាហារិន្ទ្រិយាទិវសេន យេហាការេហិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានំ ចិត្តចេតសិកា បច្ចយា ហោន្តិ, តេហិ សព្ពេហិ បដិសន្ធិយំ ចិត្តចេតសិកា សមតឹសកម្មជរូបានំ យថាយោគំ បច្ចយា ហោន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ **បដ្ឋានេ** –

> "បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតា អាហារា សម្បយុត្តានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ"តិអាទិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៨)។

តស្មា សមតឹសកម្មជរូបានិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានំ ឋានំ គហេត្វា ឋិតានីតិ បដិសន្ធិចិត្តំ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតីតិ វេទិតព្ពំ។

ចុតិចិត្តញ្ចារហតោតិ ឯត្ថ ខីណាសវស្ស ចុតិចិត្តំ ឧបសន្តវដ្ដមូលស្មឹ សន្តានេ សាតិសយំ សន្តវុត្តិតាយ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ, អនាគាមិអាទីនំ តទភាវតោតិ វទន្តិ។ ដីកាការោ បន **អានន្ទាចរិយោ** ភណតិ –

> "កាមាវចរានំ បច្ឆិមចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា កាមាវចរានំ បច្ឆិមចិត្តំ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, រូបាវចរេ, អរូបាវចរេ បច្ឆិមភវិកានំ, យេ ច រូបាវចរំ, អរូបាវចរំ ឧបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ, តេសំ ចវន្តានំ, តេសំ វចីសង្ខារោ និរុជ្ឈិស្សតិ, នោ ច តេសំ កាយសង្ខារោ និរុជ្ឈិស្សតីតិ វចនតោ អញ្ញេសម្បិ ចុតិចិត្តំ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតី"តិ។

អាចរិយស្ស ហិ អយមធិប្បាយោ – "**កាមាវចរានំ បច្ឆិមចិត្តស្សា**"តិ ឯតេន អវិសេសេន កាមាវចរសត្តានំ ចុតិចិត្តស្ស, "**យេ ច រូបាវចរំ...បេ.... និរុជ្ឈិស្សតី**"តិ ឥមិនា កាមភវតោ ចវិត្វា រូបារូបភវូបបជ្ជនកានំ កាមាវចរចុតិចិត្តស្សាបិ ឧប្បាទក្ខណតោ ឧទ្ធំ វចីសង្ខារស្ស និរោធំ វត្វា កាយសង្ខារស្ស តទភាវវចនតោ ចុតិចិត្តស្ស កាយសង្ខារសមុដ្ឋាបនំ សិទ្ធំ។ យទគ្គេន ច តំ កាយសង្ខារំ ន សមុដ្ឋាបេតិ, តទគ្គេន តំ សេសរូបម្បិ ន ជនេតិ។ ន ហិ រូបសមុដ្ឋាបកស្ស តព្ពគតតាទិវិពន្ធាភាវេ កាយសង្ខារសមុដ្ឋាបនេ ការណំ អត្ថិ។ ន ច យុត្តំ ចុតិតោ ឧទ្ធំ ចិត្តសមុដ្ឋានញ្ចស្ស រូបំ បវត្តតីតិ, នាបិ "ចុតិចិត្តំ រូបំ សមុដ្ឋាបេតី"តិ បាឡិ អត្ថិ, ន ចាបិ វដ្ដមូលានុបសមោ ចុតិចិត្តស្ស រូបុប្បាទនេ ការណំ ចុតិចិត្តេន ន ឧប្បន្នានម្បិ តតោ បុរិមតរេហិ ឧប្បន្នានំ វិយ ភវន្តរេ អនុប្បជ្ជនតោ, តស្មា សព្ពេសម្បិ ចុតិចិត្តំ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតីតិ។ យទិ កាយសង្ខារសមុដ្ឋាបនមេវ រូបជននាវហភាវំ សាធេតិ, តទា ចតុត្ថជ្ឈានេ កថន្តិ? នាយំ ទោសោ, តស្ស ភាវនាពលេន សាតិសយំ សន្តវុត្តិតាយ កាយសង្ខារសមុដ្ឋាបនេបិ មរណាសន្នចិត្តានំ វិយ បរិទុព្ពលត្តាភាវតោ រូបសមុដ្ឋាបនេ វិពន្ធោ នត្ថីតិ។ កុតោ បន បដ្ឋាយ ចិត្តជរូបំ នុប្បជ្ជតីតិ? យតោ បដ្ឋាយ កាយសង្ខារោ នុប្បជ្ជតិ។ កទា ច កាយ

សង្ខារោ នុប្បជ្ជតីតិ? ចុតិតោ បុព្ពេ ទុតិយសមចិត្តក្ខណតោ បដ្ឋាយ នុប្បជ្ជតិ, តេតិយសមចិត្តក្ខណេ ឧប្បន្នំ បច្ឆិមសោឡសកតោ បុរេតរមេវ និរុជ្ឈតីតិ វទន្តិ។ “យស្ស កាយសង្ខារោ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស ចិត្តសង្ខារោ ន និរុជ្ឈិស្សតី”តិ (យម. ២.សង្ខារយមក.១១៣) បញ្ហេ “បច្ឆិមចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ តេសំ កាយសង្ខារោ ច ន និរុជ្ឈតិ, ចិត្តសង្ខារោ ច ន និរុជ្ឈិស្សតី”តិ បច្ឆិមចិត្តស្សេវ វុត្តត្តា ចុតិតោ ទុតិយតតិយចិត្តេនាបិ សហ និរុជ្ឈតីតិ អបរេ។ **យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា កាមាវចរានំ បច្ឆិមចិត្តំ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឯត្ថ “**យស្សា**”តិ កាមាវចរចុតិចិត្តស្ស អនន្តរបច្ចយភូតំ ចិត្តំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ តស្ស ឧប្បាទតោបិ ឧទ្ធំ កាយសង្ខារាភាវវចនេន ហេដ្ឋិមកោដិយា ចុតិតោ តតិយចិត្តេនេវ សហ និរុជ្ឈតិ។ ទុតិយចិត្តំ ន បាបុណាតីតិ ឯកេ។

១៥១-៧. ឯកំ ទ្វេ តីណិ ចត្តារិ ឋានានិ ឥមស្សាតិ **ឯកទ្វិតិចតុដ្ឋានំ**, ឯកទ្វិតិចតុដ្ឋានត្តាតិ អត្ថោ។ **ឋាន**ន្តិ ច ឥធ កិច្ចមធិប្បេតំ។ តញ្ហិ តិដ្ឋន្តិ ឯត្ថ ធម្មា អវដ្ឋិតា វិយ ហោន្តីតិ “ឋាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ មំសចក្ខុទិព្ពចក្ខុញាណចក្ខុពុទ្ធចក្ខុសមន្តចក្ខុវសេន បញ្ច និម្មលានិ លោចនានិ ឥមស្សាតិ **បញ្ចនិម្មលលោចនោ**។

និប្បបញ្ចេនាតិ រាគាទិបបញ្ចរហិតេន។ រាគាទយោ ហិ សំសារេ បបញ្ចនតោ “បបញ្ចា”តិ វុច្ចន្តិ។

អាវជ្ជនេ បដិច្ឆនេ ឋានេ មនោធាតុត្តិកន្តិ សម្ពន្ធោ, កិរិយាមនោធាតុ អាវជ្ជនដ្ឋានេ, វិបាកទ្វយំ សម្បដិច្ឆនដ្ឋានេតិ អត្ថោ។

“សោមនស្សយុត្តសន្តីរណំ បញ្ចទ្វារេ សន្តីរណំ សិយា”តិ វត្តព្ពេ “សន្តីរណ”ន្តិ អធិការតោវ លព្ភតីតិ គាថាពន្ធសុខត្ថំ “**សោមនស្សយុត**”ន្តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ។

ពលវារម្មណេ សតីតិ តទារម្មណកិច្ចស្ស ពលវារម្មណេយេវ លព្ភនតោ វុត្តំ, ន ឥមស្សេវ អាវេណិកភាវេន សព្ពេសម្បិ តទារម្មណានំ ពលវារម្មណេយេវ ឧប្បជ្ជនតោ។ **វោដ្ឋព្ពន**ន្តិ កិរិយាមនោវិញ្ញាណធាតុសង្ខាតំ វោដ្ឋព្ពនកិច្ចំ ចិត្តំ។

១៥៨-៩. **សព្ពេស**ន្តិ សព្ពេសំ កាមរូបារូបភវិកសត្តានំ។ ឥមិនា ឥទំ ទស្សេតិ – បញ្ចទ្វារេសុ វោដ្ឋព្ពនកិច្ចំ កេសញ្ចិទេវ សត្តានំ អរូបភវេ សព្ពសោ បញ្ចទ្វារិកចិត្តប្បវត្តិយា, រូបភវេ ច ទ្វារត្តយប្បវត្តិយា អភាវតោ។ មនោទ្វារេ អាវជ្ជនកិច្ចំ បន សព្ពេសមេវ សចិត្តកសត្តានំ ករោតីតិ។ **ទ្វិដ្ឋានិកំ នាម ហោតី**តិ យថាវុត្តដ្ឋានទ្វយវន្តតាយ ទ្វិដ្ឋានិកចិត្តំ នាម ហោតិ។ កេចិ បន “សោមនស្សសហគតសន្តីរណំ កាមសុគតិយំ បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍតិ , តស្មា តំ បញ្ចដ្ឋានិក”ន្តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ **បដ្ឋានេ** តថា អទីបិតត្តា។ តត្ថ ហិ –

> “ឧបេក្ខាសហគតំ ធម្មំ បដិច្ច ឧបេក្ខាសហគតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នហេតុបច្ចយា”តិ ឯត្ថ (បដ្ឋា. ២.៧.៨) “អហេតុកំ ឧបេក្ខាសហគតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច តយោ ខន្ធា, តយោ ខន្ធេ បដិច្ច ឯកោ ខន្ធោ, ទ្វេ ខន្ធេ បដិច្ច ទ្វេ ខន្ធា , អហេតុកបដិសន្ធិក្ខណេ ឧបេក្ខាសហគតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច តយោ ខន្ធា, តយោ ខន្ធេ បដិច្ច ឯកោ ខន្ធោ, ទ្វេ ខន្ធេ បដិច្ច ទ្វេ ខន្ធា”តិ (បដ្ឋា. ២.៧.៨) –

ឯវំ ឧបេក្ខាសហគត-បទស្ស បវត្តិបដិសន្ធិវសេន បដិច្ចនយោ ឧទ្ធដោ។ បីតិសហគតសុខសហគត-បទានំ បន –

> “បីតិសហគតំ ធម្មំ បដិច្ច បីតិសហគតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នហេតុបច្ចយា។ អហេតុកំ បីតិសហគតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច តយោ ខន្ធា, តយោ ខន្ធេ បដិច្ច ឯកោ ខន្ធោ, ទ្វេ ខន្ធេ បដិច្ច ទ្វេ ខន្ធា។ សុខសហគតំ ធម្មំ បដិច្ច សុខសហគតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នហេតុបច្ចយា។ អហេតុកំ សុខសហគតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច តយោ ខន្ធា, តយោ ខន្ធេ បដិច្ច ឯកោ ខន្ធោ, ទ្វេ ខន្ធេ បដិច្ច ទ្វេ ខន្ធា”តិ (បដ្ឋា. ២.៧.៦) –

ឯវំ បវត្តិវសេនេវ ឧទ្ធដោ, ន “អហេតុកបដិសន្ធិក្ខណេ”តិអាទិនា បដិសន្ធិវសេន, តស្មា យថាធម្មសាសនេ អវចនម្បិ អភាវមេវ ទីបេតីតិ ន តស្ស បដិសន្ធិទានំ អត្ថីតិ ទ្វិដ្ឋានិកតាវ វុត្តាតិ។ តេ មហគ្គតវិបាកា នវាតិ សម្ពន្ធោ។

១៦២. ឆទ្វារា ឯវ **ឆទ្វារិកា**។ អថ វា **ឆទ្វារិកេសូ**តិ ឆទ្វារិកចិត្តេសូតិ អត្ថោ។

១៦៤-៦. “**បញ្ចកិច្ច**”ន្តិអាទិ យថាវុត្តានមេវ និគមនំ។ **សេស**ន្តិ អដ្ឋសដ្ឋិវិធំ ចិត្តំ។ ឯកកិច្ចយោគតោ, ឯកំ កិច្ចមស្សាតិ វា ឯកំ, ឯកមេវ **ឯកកំ**។ សព្ពចិត្តានំ កិច្ចវសេន និទ្ទេសង្គានេយេវ កិច្ចានំ បដិបាដិម្បិ ទស្សេតុំ “***ភវង្គាវជ្ជន***”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ បដិសន្ធិតោ បដ្ឋាយ ចុតិបរិយោសានំ វត្តព្ពន្តិ? សច្ចំ, ចុតិបដិសន្ធីនំ បន បាកដត្តា តថា ន វុត្តំ។ ភវស្ស ហិ បដិសន្ធិ អាទិ, ចុតិ បរិយោសានន្តិ បាកដមេវ, តស្មា បាកដដ្ឋានំ បហាយ អបាកដដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ ទស្សេតុំ ភវង្គមេវ អាទិតោ វុត្តំ។ តទារម្មណំ បន កិញ្ចាបិ អបាកដំ, អថ ខោ អនេកន្តិកំ កិស្មិញ្ចិ ភវេ កត្ថចិ ជវនវីថិយំ អលព្ភនតោតិ ឯកន្តលព្ភមានបរិទីបនត្ថំ តំ ន វុត្តំ។ អថ វា តទារម្មណចិត្តម្បិ យេភុយ្យេន ភវង្គនាមំ លព្ភតីតិ បុរិមជវនវីថិយំ តទារម្មណំ បច្ឆិមជវនវីថិយា អាវជ្ជនស្ស បុរេចរភូតំ ភវង្គ-គ្គហណេនេវ សង្គហិតន្តិ វិសុំ ន វុត្តំ។ កេចិ បន “បញ្ចទ្វារេសុ បវត្តិវសេន បញ្ចវិធតាយ ទស្សនត្ថំ ‘ភវង្គាវជ្ជន’ន្តិអាទិ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ, តត្ថ បន អប្បវត្តមានានំ កេសញ្ចិ សព្ភាវតោ តំ ន យុជ្ជតិ, ឆទ្វារប្បវត្តិវសេន ឆព្ពិធត្តនយទស្សនត្ថន្តិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ យថា ចេត្ថ “ភវង្គាវជ្ជន”ន្តិអាទិនា ចក្ខុទ្វារេ វុត្តំ, ឯវំ សោតទ្វារាទីសុបិ ទស្សនាទី អបនេត្វា សវនាទី បក្ខិបិត្វា កិច្ចប្បវត្តិ យោជេតព្ពា។ មនោទ្វារេ បន –

> “ភវង្គំ បឋមំ ហោតិ, តតោ អាវជ្ជនំ មតំ;
> ទុតិយំ តមតិក្កម្ម, ជវនំ តតិយំ សិយា”តិ។ –

យោជនា ទដ្ឋព្ពា។ **ឆន្នំ វិញ្ញាណាន**ន្តិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ បញ្ចន្នំ, មនោវិញ្ញាណស្ស ច។ **សត្តវិញ្ញាណធាតូន**ន្តិ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតាទីនំ បញ្ចន្នំ, មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុទ្វយស្សាតិ សត្តន្នំ វិញ្ញាណធាតូនំ។

១៦៩-៧១. **បញ្ចាភិញ្ញាវិវជ្ជិត**ន្តិ –

> “ឥទ្ធិវិធំ ទិព្ពសោតោ, បរចិត្តវិជាននា;
> បុព្ពេនិវាសានុស្សតិ, ទិព្ពចក្ខូតិ បញ្ចធា”តិ។ –

ឯវមាគតាហិ បញ្ចហិ អភិញ្ញាហិ យុត្តេន រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្តេន វជ្ជិតំ។ ទិព្ពសោតាទីនំ ឯកេការម្មណត្តេបិ បញ្ចន្នម្បិ អភិញ្ញានំ ឯកស្សេវ ចិត្តស្ស អវត្ថាភេទភាវតោ វុត្តំ “បញ្ចាភិញ្ញាវិវជ្ជិត”ន្តិ ។ កេចិ បន “ឥធ ឯកន្តេន ធម្មារម្មណិកចិត្តានមេវ វចនតោ បរចិត្តវិជាននំ វជ្ជេត្វា អនាគតំសញាណេន សហ បញ្ចាភិញ្ញានំ បដិក្ខេបោ”តិ វទន្តិ។

ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានំ, មនោធាតុត្តយស្ស ច បរិច្ចាគេន ឯកចត្តាលីស ហោន្តីតិ អាហ “**ចត្តាលីសំ តថេកក**”ន្តិ។ **អភិញ្ញានិ ចា**តិ **ច**-សទ្ទោ អដ្ឋានប្បយុត្តោ, សោ “ចត្តាលីសំ តថេកក”ន្តិ ឥមស្សានន្តរំ ទដ្ឋព្ពោ, តេន បន អភិញ្ញាចិត្តទ្វយំ សង្គណ្ហាតិ។ អថ វា អភិញ្ញា នាម ហេដ្ឋា ឯកេការម្មណិកេសុ វុត្តស្ស បញ្ចមជ្ឈានស្សេវ អវត្ថាវិសេសោតិ អភិញ្ញាចិត្តានំ ឆឡារម្មណិកេសុ អគ្គហណន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

១៧២-៣. **តិធា កត្វា**តិ តិធា ករណហេតុ។ ហេត្វត្ថោ ហិ អយំ ត្វា-សទ្ទោ យថា “សីហំ ទិស្វា ភយំ ឆម្ភិតត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តី”តិ។ “**បុញ្ញាបុញ្ញវសេនា**”តិអាទិនា ជាតិភូមិហេតុវេទនាទិវសេន យាវ ឆសត្តតិវិធោ ភេទោ, តាវ មនោវិញ្ញាណធាតុំ ភិន្ទិត្វា តំវសេន ចិត្តវិភាគទស្សនត្ថំ នយទានំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។

១៧៥. **តិធា កត្វា**តិ បឋមំ វិបាកទ្វយកិរិយាភេទតោ, ទុតិយំ កុសលាកុសលាទិតោតិ ឯវំ ធាតុទ្វយំ បច្ចេកំ តិធា កត្វា។

១៨០. ***ភូមិ***...**បេ**.... ***វិភាវយេ***តិ តីសភូមីនំ នានត្តវសេន បវត្តិតោ តីសវិធំ, តត្ថេវ តីសបុគ្គលានំ នានត្តវសេន បវត្តិតោ ច តីសវិធន្តិអាទិនា ឥទំ យថានិទ្ទិដ្ឋចិត្តំ ពហុធា ហោតីតិ ច វិភាវេយ្យាតិ អត្ថោ។

១៨១. **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ។ **ហត្ថគតាមលកា វិយ ហោន្តី**តិ យថា ហត្ថគតំ អាមលកំ ចក្ខុមតោ សុបាកដំ ហោតិ, ឯវមិមស្ស មតិមតោ ភិក្ខុនោ អភិធម្មបិដកគតា អត្ថា សុបាកដា ហោន្តិ, អាវជ្ជិតាវជ្ជិតក្ខណេ សុវិសទាវ បញ្ញាយន្តីតិ អត្ថោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

ឯកវិធាទិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចមោ បរិច្ឆេទោ

ភូមិបុគ្គលចិត្តុប្បត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨២-៨. ពុទ្ធិយា វុទ្ធី វិរូឡ្ហី ករោតីតិ **ពុទ្ធិវុទ្ធិករំ**។ យស្ស យស្ស នយស្ស កថនំ បដិញ្ញាតំ, តំ តំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ចិត្តានំ ភូមីសុប្បត្តិ**”ន្តិ។ តំ វត្វា ភូមីនំ អាធារវសេន បសង្គាគតំ គតិភេទំ, ភវភេទញ្ច ទស្សេតុំ “**ទេវា ចេវា**”តិអាទិ វុត្តំ។ “ចតស្សោបាយភូមិយោ”តិ វត្វា អសុរគតិយា បេតគតិយំយេវ សង្គហិតត្តា “**គតិយោ បញ្ច**”តិ វុត្តន្តិ វទន្តិ។ មយំ បន “តិស្សោវាបាយភូមិយោ”តិ បាឋេន ភវិតព្ពន្តិ មញ្ញាម។ ន ហិ ឯវំ អនាកុលវចនោ អាចរិយោ ឦទិសំ បុព្ពាបរវិរុទ្ធំ វិយ សម្មោហជនកំ វចនំ ភាសតិ។ **បាឡិយម្បិ** ហិ –

> “បញ្ច ខោ ឥមា, សារិបុត្ត, គតិយោ។ កតមា បញ្ច? និរយោ តិរច្ឆានយោនិ បេត្តិវិសយោ មនុស្សា ទេវា”តិ (អ. និ. ៩.៦៨) –

ឯវំ តិណ្ណមេវ អបាយានំ វសេន វុត្តំ។ កាមរូបារូបវសេន **តយោ ភវា។ តត្ថា**តិ តេសុ តីសុ ភវេសុ។ **តីសេវា**តិ ចតស្សោ អបាយភូមិយោ, សត្តវិធា កាមសុគតិភូមិ, សោឡស រូបីព្រហ្មលោកា, ចតស្សោ អរូបភូមិយោតិ ឯកតីសភូមីនមន្តរេ ចិត្តុប្បត្តិអធិការត្តា អសញ្ញភូមិ អបនេត្វា អវសេសា តីសេវ ភូមិយោតិ អត្ថោ។ **តាសុ តីសេវ បុគ្គលា**តិ តាសុ ភូមីសុ ឧប្បន្នា បុគ្គលា ភូមិគណនវសេន តីសេវ ហោន្តិ។ ភូមិវសេន តីសវិធាបិ បន បដិសន្ធិចិត្តគណនាយ ឯកូនវីសតិ ហោន្តីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ភូមីស្វេតាសូ**”តិអាទិ។

បដិសន្ធិកចិត្តានន្តិ ទស កាមាវចរបដិសន្ធិចិត្តានិ, បញ្ច រូបាវចរបដិសន្ធិចិត្តានិ, ចត្តារិ អរូបាវចរបដិសន្ធិចិត្តានីតិ ឥមេសំ ឯកូនវីសតិបដិសន្ធិចិត្តានំ វសេន។ **អសញ្ញីនមចិត្តកា**តិ អសញ្ញសត្តានំ អចិត្តកា បដិសន្ធិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “អសញ្ញសត្តា ទេវា អហេតុកា អនាហារកា អផស្សកា អវេទនកា អសញ្ញកា អចេតនកា អចិត្តកា បាតុភវន្តី”តិ។

យទិ បដិសន្ធិវសេន វីសតិ បុគ្គលា, កថំ ភូមិវសេន តីសាតិ វុត្តា។ ឯកតីសាតិ ហិ វត្តព្ពន្តិ អាហ “**តថា**”តិអាទិ។

ន វិជ្ជតិ ហេតុ ឥមេសន្តិ **អហេតូ**, ទ្វេ, តីណិ ច ហេតូ ឥមេសន្តិ **ទ្វិតិហេតូ**, បដិសន្ធិវសេន អហេតុកា, ទ្វិហេតុកា, តិហេតុកា ចាតិ អត្ថោ។ តត្ថ **អហេតុកា** អាបាយិកា ច, ឯកច្ចេ ភុម្មទេវា, មនុស្សេសុ ជច្ចន្ធជច្ចពធិរជច្ចមូគត្តកនបុំសកឧភតោព្យញ្ជនកាទយោ ច។ វុត្តាវសេសា កាមសុគតិវាសិនោវ **ទុហេតុកា។ តិហេតុកា** បន កាមសុគតិវាសិនោវ។ **អរិយា បន អដ្ឋា**តិ ចតុន្នំ អរិយមគ្គសមង្គីនំ, ចតុន្នញ្ច អរិយផលសមង្គីនំ វសេន អដ្ឋ អរិយបុគ្គលា ។ ននុ ច អរិយាបិ តិហេតុកាយេវាតិ? សច្ចំ, ចិត្តុប្បាទំ បន បត្វា តេសំ វិសេសសព្ភាវតោ វិសុំយេវ ឧទ្ធដាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

១៨៩-៩២. “**ភូមីសុប្បត្តិំ ភណតោ មេ និពោធថា**”តិ សុត្វា ចោទកោ “**តីសភូមីសូ**”តិអាទិនា សព្ពេសំ ភូមីនំ សាធារណចិត្តានិ បុច្ឆតិ, ឥតរោ “**ចុទ្ទសេវា**”តិ វិស្សជ្ជេតិ។ តត្ថ អដ្ឋ បរិត្តកុសលានិ, ចត្តារិ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តានិ, ឧទ្ធច្ចសហគតំ, មនោទ្វារាវជ្ជនញ្ចាតិ ចុទ្ទសេវ, ន ឩនានិ នាធិកានិ, សព្ពាសុ តីសភូមីសុ ហោន្តិ, សព្ពភូមីនំ សាធារណានីតិ អត្ថោ។

សទា…បេ…. សិយុន្តិ ទ្វេ ទោសមូលានិ, កុសលវិបាកចក្ខុសោតវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆនសន្តីរណទ្វយវជ្ជិតានិ អដ្ឋារស កាមាវចរវិបាកចិត្តានីតិ វីសតិ ចិត្តានិ សទា កាមេយេវ ភវេ សិយុំ, ន កទាចិ អញ្ញត្ថ ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ ននុ ច ព្រហ្មូនម្បិ អកុសលវិបាកានិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ? សច្ចំ ឧប្បជ្ជន្តិ, តានិ កាមភវេ អនិដ្ឋរូបាទយោ អារព្ភ ឧប្បជ្ជន្តិ ព្រហ្មលោកេ តេសំ អភាវតោតិ កាមភវេយេវ និយមិតានិ។ រូបាវចរវិបាកចិត្តានិ បញ្ច រូបាវចរភវេយេវ សិយុំ, ចត្តារោ ច អរូបាវចរវិបាកា អរូបីសូតិ អាហ “**បញ្ច រូបភវេ**”តិអាទិ។

កាម …បេ…. ភវន្តីតិ រូបាវចរកុសលកិរិយចិត្តានិចេវ កុសលវិបាកានិ ច ចក្ខុសោតវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆនសន្តីរណានិ វោដ្ឋព្ពនវជ្ជានិ ច ទ្វេ អហេតុកកិរិយចិត្តានិ បឋមមគ្គវិញ្ញាណន្តិ អដ្ឋារស ចិត្តានិ កាមរូបភវេយេវ

ភវន្តិ, ន អរូបភវេ។ តត្ថ ហិ សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កន្តត្តា រូបាវចរកុសលកិរិយា នុប្បជ្ជន្តិ។ ចក្ខុ
វិញ្ញាណាទីនិ វត្ថុទ្វារវិរហតោ, ហសិតុប្បាទោ ឯកន្តវត្ថុនិស្សយត្តា, សោតាបត្តិមគ្គោ បរតោឃោសបច្ចយាយេវ
និព្ពត្តនតោ ន ឧប្បជ្ជតិ។ **ទ្វេចត្តាលីសា**តិ អដ្ឋ បរិត្តកុសលានិ, ចត្តារិ អរូបកុសលានិ, បឋមមគ្គវជ្ជានិ សត្ត
លោកុត្តរចិត្តានិ, បដិឃទ្វយវជ្ជិតានិ ច ទស អកុសលចិត្តានិ, បុព្ពេ វុត្តអហេតុកកិរិយាទ្វយវជ្ជិតានិ នវ
កាមាវចរកិរិយចិត្តានិ, ចត្តារិ អរូបាវចរកិរិយចិត្តានីតិ ឯវំ ទ្វេចត្តាលីស ចិត្តានិ តីសុ ភវេសុ ហោន្តិ។

១៩៣-២០៤. ឯវំ ភវវសេន ចិត្តុប្បត្តិំ ទស្សេត្វា ឥទានិ កាលវសេន ទស្សេន្តោ អាហ “**បវត្តេ
បនា**”តិអាទិ។ **សព្ពាស**ន្តិ និទ្ធារណត្ថេ សាមិវចនំ។ អដ្ឋ មហាកិរិយា, អរហត្តមគ្គផលចិត្តានិ, អនាគាមិផលំ,
នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសលកិរិយាតិ **តេរសេវ ចិត្តានិ** អបាយរហិតាសុ **ឆព្ពីសភូមីសុ ហោន្តិ** អបាយេសុ
វិបាកាវរណសព្ភាវេ ឯតេសំ អនុប្បជ្ជនតោ។ អបរានិ ឆ ចិត្តានីតិ សម្ពន្ធោ។ តានិ បន រូបភវសាធារណានំ បញ្ច
បរិត្តវិបាកានំ, កិរិយមនោធាតុយា ច វសេន វេទិតព្ពានិ។

បញ្ច ចិត្តានីតិ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តវិចិកិច្ឆាវសេន បញ្ច ចិត្តានិ។ តានិ ហិ បញ្ចសុ សុទ្ធាវាសភូមីសុ ន លព្ភន្តិ។
តត្ថ អនាគាមិខីណាសវានមេវ អធិវុត្ថត្តា, តេសញ្ច បឋមមគ្គេនេវ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ អនុប្បាទធម្មតំ
អាបាទិតត្តា។

អបរានិ ទុវេតិ តតិយារុប្បកុសលកិរិយចិត្តានិ។ តានិ ហិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនេសុ អតិក្កន្តារម្មណត្តា,
អបាយេសុ ច អហេតុកបដិសន្ធិកត្តា នុប្បជ្ជន្តិ។ **ចតុវីសតីភូមិសុ ទ្វេ ចា**តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសល
កិរិយាវសេន ទ្វេ ចិត្តានិ។ **តេវីសភូមិសុ ទ្វេយេវា**តិ អាកាសានញ្ចាយតនកុសលកិរិយចិត្តានិ។

ឯកាទសវិធន្តិ រូបាវចរកុសលកិរិយា ហសិតុប្បាទោតិ ឯកាទស។ សោតាបត្តិផលំ យាវ អនាគាមិមគ្គោ
ចត្តារិ ច ចិត្តានិ សុទ្ធាវាសអបាយវជ្ជាសុ ឯកវីសតិភូមីសុ ភវន្តិ។ ឯកំ សោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ សុទ្ធាវាសអបាយ
អរូបភូមិវជ្ជេសុ សត្តរសសុ ភូមីសុ ជាយតិ។ ទ្វេ ទោសមូលានិ, កុសលវិបាកឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណានិ, សត្ត
អកុសលវិបាកាតិ ទ្វាទស ចិត្តានិ មហគ្គតភូមិវជ្ជាសុ ឯកាទសសុ កាមភូមីសុ ជាយន្តិ។ អដ្ឋ មហាវិបាក
ចិត្តានិ កាមាវចរទេវមនុស្សវសេន សត្តភូមីសុ ជាយន្តិ។ **ឆសុ ភូមិសូ**តិ វេហប្ផលសុទ្ធាវាសសង្ខាតាសុ ឆសុ បញ្ច
មជ្ឈានភូមីសុ។

ចត្តារិ...បេ.... ភូមិសូតិ ចតុត្ថជ្ឈានវិបាកោ បរិត្តសុភអប្បមាណសុភសុភកិណ្ហវសេន តីសុ ភូមីសុ
ជាយតិ, ទុតិយជ្ឈានវិបាកោ, តតិយជ្ឈានវិបាកោ ច បរិត្តាភាអប្បមាណាភាអាភស្សរវសេន តីសុ ភូមីសុ, បឋ
មជ្ឈានវិបាកោ ព្រហ្មបារិសជ្ជព្រហ្មបុរោហិតមហាព្រហ្មវសេន តីសុ ភូមីសុ ហោតីតិ ឯវំ ចត្តារិ ចិត្តានិ
ឯកេកវសេន តីសុ តីសុ ភូមីសុ ជាយន្តិ។

២០៦-៩. ឯវំ ឯត្តកានេវ ចិត្តានិ ឯត្តកាសុ ភូមីសុ ឧប្បជ្ជន្តីតិ ចិត្តនិយមវសេន ឧប្បត្តិំ ទស្សេត្វា ឥទានិ
ឯត្តកាសុ ឯវ ភូមីសុ ឯត្តកានេវ ចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ ភូមិនិយមវសេន ទស្សេតុំ “**កុសលាកុសលា កាមេ**”តិអាទិ
អារទ្ធំ។ តត្ថ កាមេ កុសលាកុសលា វីសតិ, តេសំ បន្នរស អហេតុកា បាកា, អាវជ្ជនទ្វយញ្ចាតិ សត្តតីសេវ
មានសា នរកាទីសុ ចតូសុបិ អបាយេសុ ជាយរេ។ អវសេសានិ បន សត្តរស កាមាវចរវិបាកកិរិយចិត្តានិ,
បញ្ចតីស មហគ្គតលោកុត្តរានីតិ ទ្វេបញ្ញាស មានសា កទាចិបិ តេសុ នុប្បជ្ជន្តិ អភូមិភាវតោតិ អត្ថោ។

អសីតិ ហទយាតិ វុត្តាវសេសានិ អសីតិ ចិត្តានិ។ **ឃានាទិវិញ្ញាណត្តយ**ន្តិ កុសលវិបាកឃានាទិវិញ្ញាណត្តយំ។
“**អបុញ្ញជា បាកា**”តិ អកុសលវិបាកានំ សព្ពេសមេវ គហិតត្តា ឃានាទិវិញ្ញាណត្តយំ អគ្គហិតវិសេសម្បិ
បារិសេសញ្ញាយេន កុសលវិបាកមេវ វិញ្ញាយតិ។

២១៣. **ទោមនស្ស**ន្តិ ទោមនស្សសហគតំ។ **ក្រិយា ច ទ្វេ**តិ វោដ្ឋព្ពនវជ្ជិតា ទ្វេ អហេតុកកិរិយា។

២១៤. **ភូមិវសេនេវា**តិ បុគ្គលេ អនាមសិត្វា កេវលំ ភូមិវសេន។ បុគ្គលានំ វសេន ច ភូមិវសេន ច
ចិត្តុប្បត្តិ វិភាវយេតិ សម្ពន្ធោ។

២១៦-៨. **បញ្ចភូមិសូ**តិ ចតុរាបាយមនុស្សវសេន បញ្ចភូមីសុ។ អហេតុកានំ បដិសន្ធិ
សទិសតទារម្មណវសេន “សត្តតីសេវា”តិ វុត្តំ, អញ្ញកម្មេន បន ទ្វិហេតុកតទារម្មណស្សាបិ សម្ភវតោ
ឯកចត្តាលីស ហោន្តិ។ **អាចរិយជោតិបាលត្ថេរស្ស** អធិប្បាយេន តិហេតុកវិបាកេហិបិ សទ្ធឹ បញ្ចចត្តាលីសេវាតិ

ទដ្ឋព្វំ។ **អហេតុកស្ស វុត្តេហី**តិ អហេតុកសត្តស្ស វុត្តេហិ សត្តតឹសមានសេហិ សហ។ **នវ ក្រិយា**តិ អដ្ឋ មហាកិរិយា, ហសិតុប្បាទោ ចាតិ ឥមានិ អសាធារណកិរិយចិត្តានិ នវ។

២២០-១. "ចតុបញ្ញាស មានសា"តិ វត្វា តេសំ សរូបតោ ទស្សនត្ថំ អាហ "**ទ្វិហេតុកស្សា**"តិអាទិ។ បុន "**ចតុបញ្ញាសា**"តិអាទិ បន និគមនំ។

២២៣-៤. **បញ្ញាសេវស្ស ចិត្តានី**តិ តិហេតុកស្ស បុថុជ្ជនស្ស វុត្តចតុបញ្ញាសចិត្តេសុ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសហគតវជ្ជានិ ឯកូនបញ្ញាស, សោតាបត្តិផលន្តិ ឥមានិ បញ្ញាសេវ ចិត្តានិ **អស្ស** កាមាវចរស្ស សោតាបន្នទេហិនោ ជាយន្តេ។ **នវតីសេវា**តិ ឯកូនចត្តាលីសចិត្តានិ។ **បឋមំ ផល**ន្តិ សោតាបត្តិផលំ។

២២៥-៨. **ទុតិយញ្ច ផលំ ហិត្វា**តិ សកទាគាមិផលំ ហិត្វា។ **ច**-សទ្ទេន សោតាបត្តិផលញ្ច ហិត្វាតិ អត្ថោ។ អត្តនោ ផលេន សហ **យានិ** អដ្ឋចត្តាលីស **ចិត្តានិ**, តានិ អនាគាមិស្ស សត្តស្ស ជាយន្តិ។ **ចត្តាលីសញ្ច ចត្តារី**តិ តេវីសតិ កាមាវចរវិបាកចិត្តានិ, វីសតិ កិរិយចិត្តានិ, អរហត្តផលញ្ចាតិ ចតុចត្តាលីស ចិត្តានិ។ **សកំ សក**ន្តិ "សោតាបន្នស្ស សោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ, សកទាគាមិនោ សកទាគាមិមគ្គចិត្ត"ន្តិអាទិនា អត្តនោ អត្តនោ មគ្គចិត្តំ។ កស្មា បន តេសំ ឯកេកមេវ ចិត្តំ ហោតីតិ អាហ "**ឯកចិត្តក្ខណាហិ តេ**"តិ។ **បញ្ចតីសេវា**តិ សត្តរស កាមរូបារូបកុសលចិត្តានិ, បដិឃទ្វយវជ្ជានិ ទស អកុសលានិ, រូបភវេ លព្ភមានកានិ បញ្ច អហេតុកវិបាកានិ, អាវជ្ជនទ្វយំ, បឋមជ្ឈានវិបាកោ ចាតិ បញ្ចតឹស ចិត្តានិ តីសុ បឋមជ្ឈានភូមីសុ បុថុជ្ជនស្ស ជាយន្តិ។

២៣២-៥. **ហិត្វា ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទេន បឋមផលស្ស គហណំ ទស្សេតិ។ តេន អបុញ្ញបញ្ចកំ ហិត្វា បឋមំ ផលំ គហេត្វា ចាតិ អត្ថោ។ **អបុញ្ញបញ្ចក**ន្តិ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តវិចិកិច្ឆាសហគតវសេន បញ្ច អកុសលចិត្តានិ។ **តត្ថា**តិ តេសុ សោតាបន្នស្ស វុត្តេសុ។ **តត្ថេវា**តិ សកទាគាមិស្ស វុត្តេសុ។ បុញ្ញជំ សម្បដិច្ឆនំ សន្តីរណទ្វយញ្ចេវាតិ សម្ពន្ធោ។

២៣៧. ឯវំ បឋមជ្ឈានភូមិយំ បុថុជ្ជនសោតាបន្នាទិវសេន ចិត្តសម្ភវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តេសមេវ វសេន ទុតិយជ្ឈានភូមិយំ ទស្សេតុំ "**បុថុជ្ជនស្សា**"តិអាទិ អារទ្ធំ។ ទុតិយជ្ឈានតតិយជ្ឈានវិបាកានំ ឯកសត្តស្សេវ អសម្ភវេបិ ទុតិយជ្ឈានតលេ និព្ពត្តេ បុថុជ្ជនាទយោ បុថុជ្ជនាទិភាវសាមញ្ញេន ឯកតោ គហេត្វា "**ទុតិយជ្ឈានតតិយជ្ឈានបាកតោ**"តិ វុត្តំ។

២៤២. បរិត្តសុភាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ អកនិដ្ឋា តតិយចតុត្ថជ្ឈានភូមីសុ បឋមជ្ឈានភូមិយំ វុត្តគណនាយ ចិត្តប្បវត្តិ វេទិតព្ពា។ តេនាហ "**បរិត្តកសុភាទីន**"ន្តិអាទិ។

២៤៧. **ចតុវីសតិ ចិត្តានី**តិ អដ្ឋបរិត្តកុសលានិ, ចត្តារិ អរូបកុសលានិ, បដិឃទ្វយវជ្ជិតានិ ទស អកុសលចិត្តានិ, បឋមារុប្បវិបាកោ, មនោទ្វារាវជ្ជនញ្ចាតិ ចតុវីសតិ ចិត្តានិ បឋមារុប្បភូមិយំ បុថុជ្ជនស្ស ជាយន្តិ។

២៥០-៣. **ទស បញ្ចា**តិ អដ្ឋ មហាកិរិយា, ចតស្សោ អរូបកិរិយា, មនោទ្វារាវជ្ជនំ, បឋមារុប្បវិបាកោ, អរហត្តផលញ្ចាតិ បន្នរស ចិត្តានិ បឋមារុប្បភូមិយំ អរហតោ ហោន្តិ។

តេវីសាតិ បឋមារុប្បភូមិយំ បុថុជ្ជនស្ស វុត្តេសុ ចតុវីសតិចិត្តេសុ អាកាសានញ្ចាយតនកុសលវិបាកវជ្ជា ពាវីសតិ ច ទុតិយារុប្បវិបាកោ ចាតិ តេវីសតិ ទុតិយារុប្បភូមិយំ បុថុជ្ជនស្ស ហោន្តិ។ តត្ថេវ តិណ្ណំ ផលដ្ឋសេខានំ បុថុជ្ជនស្ស វុត្តេសុ អកុសលបញ្ចកវជ្ជានិ អដ្ឋារស, តំតំផលញ្ចាតិ ឯកូនវីសតិ ចិត្តានិ ហោន្តិ។

ក្រិយា ទ្វាទសាតិ អដ្ឋ មហាកិរិយា, អាកាសានញ្ចាយតនវជ្ជិតា តិស្សោ អរូបកិរិយា, មនោទ្វារាវជ្ជនន្តិ ទ្វាទស កិរិយចិត្តានិ។ **បាកេកោ**តិ ឯកោ អរូបវិបាកោ។

ទុតិយារុប្បភូមិយំ បុថុជ្ជនស្ស វុត្តេសុ វិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសលវិបាកវជ្ជានិ ឯកវីសតិ , អាកិញ្ចញ្ញាយតនវិបាកោ ចាតិ **ពាវីសតិ ចិត្តានិ** តតិយារុប្បភូមិយំ បុថុជ្ជនស្ស ឧប្បជ្ជន្តិ។

២៥៤-៦០. បុថុជ្ជនស្ស វុត្តេសុ អបុញ្ញបញ្ចកវជ្ជានិ សត្តរស, បឋមផលញ្ចាតិ **អដ្ឋារស** តតិយារុប្បភូមិយំ សោតាបន្នស្ស ឧប្បជ្ជន្តិ។ **តានី**តិ តានេវ អដ្ឋារស ចិត្តានិ។ "បហេត្វា បឋមំ ផល"ន្តិ ហិ វចនតោ ទុតិយផលំ បក្ខិបិត្វាតិ អយមត្ថោ អវុត្តសិទ្ធោ។ ន ហិ សកទាគាមិនោ សកទាគាមិផលញ្ច នុប្បជ្ជតិ ។ ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ "**បហេត្វា ទុតិយំ ផល**"ន្តិ។ ឯត្ថាបិ អនាគាមិផលំ បករណសិទ្ធមេវាតិ ទដ្ឋព្វំ។ អដ្ឋ មហាកិរិយា, ទ្វេ

តតិយចតុត្ថារុប្បកិរិយា, មនោទ្វារាវជ្ជនំ, អាកិញ្ចញ្ញាយតនវិបាកោ, អរហត្តផលន្តិ **តេរស ចិត្តានិ** តតិយារុប្បភូមិយំ ខីណាសវស្ស ជាយន្តិ។ តតិយារុប្បភូមិយំ បុថុជ្ជនស្ស វុត្តេសុ ទ្វាវីសតិចិត្តេសុ អាកិញ្ចញ្ញាយតនកុសលវិបាកវជ្ជាតិ វីសតិ, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវិបាកោតិ **ឯកវីសតិ ចិត្តានិ** ចតុត្ថារុប្បភូមិយំ បុថុជ្ជនស្ស ជាយន្តិ។ បុថុជ្ជនស្ស វុត្តេសុ អបុញ្ញបញ្ចកវជ្ជានិ សោឡស, សោតាបត្តិផលញ្ចាតិ **សត្តរស** តត្ថេវ សោតាបន្នស្ស ហោន្តិ។ អដ្ឋ មហាកិរិយា, ទ្វេ ច នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវិបាកកិរិយា, មនោទ្វារាវជ្ជនំ, អរហត្តផលញ្ចាតិ **ទ្វាទស ចិត្តានិ** តត្ថេវ អរហតោ ឧប្បជ្ជន្តិ។

២៦១-៣. អរូបកុសលា ចេវ កិរិយាបិ ច ឧប្បជ្ជន្តិ, ន បន វិបាកាតិ អធិប្បាយោ។ **ឧទ្ធមុទ្ធមរូបីនន្តិ** វិញ្ញាណញ្ចាយតនាទីសុ អរូបីនំ។ **ហេដ្ឋិមា**តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនិកានំ អាកាសានញ្ចាយតនកុសលវិបាកា នុប្បជ្ជន្តិ, អាកិញ្ចញ្ញាយតនិកានំ អាកាសានញ្ចាយតនវិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសលវិបាកាតិ ឯវមាទិនា ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា អរូបា នុប្បជ្ជន្តិ។ កស្មាតិ អាហ **“ទិដ្ឋាទីនវតោ កិរា”**តិ។ **កិរា**តិ អនុស្សវត្ថិយំ។ **ទិដ្ឋាទីនវតោ**តិ អារម្មណេ, ឈានេ ច ទិដ្ឋទោសត្តា។ **កុសលានុត្តរា**តិ លោកុត្តរកុសលា។

២៦៦. **សព្ពោ រូបោ មហគ្គតោ**តិ សព្ពោ រូបាវចរមហគ្គតចិត្តុប្បាទោ។ **មនោធាតូ**តិ កិរិយាមនោធាតុ វិបាកមនោធាតូនំ កាមវិបាក-គ្គហណេន គហិតត្តា។

២៦៩-៧៣. **ឯវំ...បេ.... ហេដ្ឋិមន្តិ** ទុតិយារុប្បភូមិយំ វុត្តេសុ ទុតិយារុប្បត្តយំ បហេត្វា អត្តនោ បាកេន សហ តតិយារុប្បភូមិយំ ឯកូនចត្តាលីស ចិត្តានិ តត្ថវុត្តេសុ តតិយារុប្បត្តយំ បហេត្វា អត្តនោ បាកេន សហ សត្តតឹសាតិ ឯវំ សេសទ្វយេបិ ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមំ ហិត្វា ចិត្តគណនា ញេយ្យា។ **អត្តនោ អត្តនោ**តិ បឋមារុប្បភូមិយំ បឋមារុប្បវិបាកោ, ទុតិយារុប្បភូមិយំ ទុតិយារុប្បវិបាកោតិ ឯវំ អត្តនោ អត្តនោ វិបាកា ចត្តារោ ច អនាសវា លោកុត្តរវិបាកាតិ ឯវំ ចតូសុ អរូបភូមីសុ ឯកេកាយ ភូមិយា បញ្ច បញ្ច វិបាកា ជាយន្តិ។ យា កិរិយា តេរសេវ សិយុំ, តា សព្ពបឋមារុប្បភូមិយំ ខីណាសវស្ស ជាយន្តេតិ សម្ពន្ធោ។ ទុតិយារុប្បភូមិយំ ខីណាសវស្ស បឋមារុប្បកិរិយចិត្តំ វជ្ជេត្វា **ទ្វាទសេវ ក្រិយា** ហោន្តិ។ តតិយារុប្បភូមិយំ ទុតិយារុប្បកិរិយចិត្តំ វជ្ជេត្វា **ឯកាទស**។ ចតុត្ថារុប្បភូមិយំ តតិយារុប្បកិរិយចិត្តំ វជ្ជេត្វា **ទសេវ** វិញ្ញេយ្យា។

២៧៤-៥. ឥទានិ កេវលំ បុគ្គលវសេន តេសមេវ បុគ្គលានំ អាវេណិកចិត្តំ ទស្សេតុំ **“អរហតោ បនា”**តិអាទិនា អរហតោយេវ ឧប្បជ្ជនកចិត្តំ ទស្សេត្វា អនាគាមិអាទីនំ បាដិបុគ្គលិកំ សកសកផលចិត្តំ បាកដមេវាតិ សំខិត្តំ។ **អរហតោ**តិ ខីណាសវស្ស។ អរហតោ ភាវោ អរហត្តំ, អរហត្តផលន្តិ អត្ថោ។ តញ្ហិ “អរីនំ ហតត្តា អរហា”តិអាទិនា អរហន្ត-សទ្ទស្ស បវត្តិនិមិត្តភាវេន “អរហត្ត”ន្តិ វុច្ចតិ។ ឥទានិ តេសំ តេសំ បុគ្គលានំ សាធារណចិត្តានិ ទស្សេតុំ **“ចតុន្នញ្ច ផលដ្ឋាន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

២៨០. **សុសារ**ន្តិ អត្ថព្យញ្ជនវសេន បរិច្ឆិជិតព្ពស្ស ផេគ្គុស្ស អភាវតោ សុដ្ឋុ សារំ, សព្ពសោ សារន្តិ អត្ថោ។ **បរ**ន្តិ សុសារត្តា ឯវ បរំ។ សត្តានំ ឥធលោកបរលោកហិតបដិច្ឆាទកស្ស អវិជ្ជន្ធការស្ស វិធមនតោ **មោហន្ធការប្បទីបំ។ ចិន្តេតី**តិ អត្ថវសេន ចិន្តេតិ។ **វាចេតី**តិ ព្យញ្ជនវសេន សជ្ឈាយតិ។ រាគទោសានំ មោហេន សហ អវិនាភាវតោ តស្ស អនុបគមនំ អត្ថសិទ្ធមេវាតិ “មោហន្ធការប្បទីប”ន្តិ វត្វាបិ **“នរំ...បេ.... នោបយន្តី”**តិ រាគទោសានុបគមនមេវ វុត្តំ។ “មោហន្ធការប្បទីប”ន្តិ វា វចនេនេវ មោហស្ស អនុបគមោ វុត្តោ ហោតីតិ រាគទោសានមេវ អនុបគមនំ វុត្តំ។ មូលភូតានំ បន តិណ្ណំ អនុបគមនវចនេន សេសកិលេសានម្បិ អនុបគមនំ វុត្តមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

ភូមិបុគ្គលចិត្តុប្បត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមោ ភាគោ និដ្ឋិតោ។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មាវតារ-អភិនវដីកា

(ទុតិយោ ភាគោ)

៦. ឆដ្ឋោ បរិច្ឆេទោ

អារម្មណវិភាគនិទ្ទេសវណ្ណនា

២៨១-៣. ឯតេសន្តិ យថាវុត្តប្បភេទានំ។ ននុ ច “ចិត្តំ ចេតសិក”ន្តិអាទិនា ចិត្តាទីនិយេវ ឧទ្ទិដ្ឋានីតិ តានេវ និទ្ទិសិតព្ពានិ, អារម្មណំ បន អប្បកតំ, តំ កស្មា ឥធ វុច្ចតីតិ ចោទនំ មនសិ ករិត្វា អាហ “**តេន វិនា នត្ថិ ហិ សម្ភវោ**”តិ។ យស្មា អារម្មណេន វិនា ចិត្តសម្ភវោ នត្ថិ, ន ហិ អនារម្មណំ ចិត្តំ នាម អត្ថិ, តស្មា “តយិទំ ចិត្តំ កំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជតី”តិ អាសង្កានិវារណត្ថំ ឥតោ បរំ អារម្មណំ ទស្សយិស្សាមីតិ អត្ថោ ។ កតិវិធំ បន តំ អារម្មណំ, កី សរូបញ្ចាតិ អាហ “**រូបំ សទ្ទ**”ន្តិអាទិ។ វចនត្ថំ បន នេសំ សយមេវ វក្ខតិ។ **ឆឡារម្មណកោវិទា**តិ ឆន្នំ អារម្មណានំ ព្យាករណកុសលា ពុទ្ធាទយោ។

ភូតេតិ ចត្តារោ មហាភូតេ។ **ឧបាទាយា**តិ និស្សាយ។ **ចតុសមុដ្ឋិតោ**តិ កម្មាទីហិ ចតូហិ បច្ចយេហិ សមុដ្ឋិតោ។ និទស្សិតព្ពំ និទស្សនំ។ កី តំ? ទដ្ឋព្ពភាវោ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស គោចរភាវោ , សហ និទស្សនេនាតិ សនិទស្សនោ។ បដិហញ្ញតិ, បដិហននន្តិ វា បដិឃោ, យេន ព្យាបារាទិវិការបច្ចយន្តរសហិតេសុ ចក្ខាទីនំ និស្សយេសុ វិការុប្បត្តិ, សោ សយំ និស្សយវសេន ច សម្បត្តានំ, អសម្បត្តានញ្ច បដិមុខភាវោ អញ្ញមញ្ញបតនំ បដិឃោតិ អត្ថោ។ តត្ថ សយំ សម្បត្តិ ផោដ្ឋព្ពស្ស និស្សយវសេន សម្បត្តិ គន្ធរសឃានជិវ្ហាកាយានំ។ ឥតរេសំ ឧភយថាបិ អសម្បត្តិ, តស្មា ឥធ អសម្បត្តានំ បដិមុខភាវោ “បដិឃោ”តិ វុច្ចតិ។ សហ បដិឃេនាតិ សប្បដិឃោ, សនិទស្សនោ ច សោ សប្បដិឃោ ចាតិ **សនិទស្សនសប្បដិឃោ**។ ឯត្ថាហ – យស្ស ទដ្ឋព្ពភាវោ អត្ថិ, សោ សនិទស្សនោ, ចក្ខុវិញ្ញាណគោចរភាវោវ ទដ្ឋព្ពភាវោ។ តស្ស ច រូបាយតនតោ អនញ្ញត្តា កថំ សហ និទស្សនេន សនិទស្សនោតិ យុជ្ជតីតិ? វុច្ចតេ – អនញ្ញត្តេបិ តស្ស អញ្ញេហិ ធម្មេហិ រូបាយតនំ វិសេសេតុំ អញ្ញំ វិយ កត្វា វុត្តំ “សហ និទស្សនេន សនិទស្សន”ន្តិ។ ធម្មសភាវសាមញ្ញេន ហិ ឯកីភូតេសុ ធម្មេសុ យោ នានត្តករោ វិសេសោ, សោ អញ្ញំ វិយ កត្វា ឧបចារិតុំ យុត្តោ។ ឯវញ្ហិ អត្ថវិសេសាវពោធោ ហោតិ។ **រូបារម្មណសញ្ញិតោ**តិ អយំ ឯវរូបោ វណ្ណោ រូបារម្មណន្តិ សញ្ញិតោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ចត្តារោ មហាភូតេ ឧបាទាយ តេ អមុញ្ចិត្វា បវត្តមានោ កម្មសមុដ្ឋានោ ចិត្តសមុដ្ឋានោ ឧតុសមុដ្ឋានោ អាហារសមុដ្ឋានោ ច នីលាទិវសេន ទិស្សមានោ ឥន្ទ្រិយេហិ យេដ្ឋេន្តោ ច វណ្ណោ រូបារម្មណំ នាមាតិ។

២៨៤-៧. ចិត្តញ្ច ឧតុ ច ចិត្តោតុ, តេហិ សម្ភវតិ, តេ វា សម្ភវា បច្ចយា ឥមស្សាតិ **ចិត្តោតុសម្ភវោ**។ សហ វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកវិញ្ញាណេន បវត្តោ សទ្ទោ **សវិញ្ញាណកសទ្ទោ**, សវិញ្ញាណកសទ្ទោ បន ន កេវលំ សវិញ្ញាណកសន្តានប្បវត្តោវ កុច្ឆិសទ្ទាទិវសេន តស្ស ឧតុសមុដ្ឋិតស្សាបិ សម្ភវតោ។

ធរិយតីតិ កលាបបរម្បរាយ សន្ធារិយតិ។ **សូចនតោ**តិ អត្តនោ វត្ថុស្ស សុបាកដករណតោ។ គន្ធោ ហិ “ឥទំ សុគន្ធំ, ឥទំ ទុគ្គន្ធ”ន្តិ បកាសេតិ, បដិច្ឆន្នបុប្ផផលាទីនិ “ឥទមេត្ថ អត្ថី”តិ បេសុញ្ញំ ករោន្តំ វិយ ហោតីតិ។

រសមានាតិ អស្សាទវសេន តុស្សមានា។ **រសន្តី**តិ អសន្តិ, អនុភវន្តីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ រ-ការោ បទសន្ធិករោ។ ឯវញ្ហិ “រសមានា នំ អសន្តីតិ រសោ”តិ និរុត្តិនយោ សុន្ទរោ ហោតិ។ ឥតរថា “រសន្តិ អស្សាទេន្តី”តិ វុច្ចមានេ “រសមានា”តិ ឥទំ និរត្ថកមេវ សិយា។ អថ វា “រសមានា”តិ ឥតោ រ-ការំ, “រសន្តី”តិ ឥតោ ស-ការញ្ច គហេត្វា “រសោ”តិ និរុត្តិនយោ ទដ្ឋព្ពោ។

២៨៨. ផុសីយតីតិ ឃដ្ដីយតិ។ កី តំ ផោដ្ឋព្ពំ នាមាតិ អាហ “**បថវីតេជវាយវោ**”តិ។ ឥមិនា ធាតុត្តយមេវ កាយវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យភាវសង្ខាតផោដ្ឋព្ពំ នាម, ន អញ្ញន្តិ ទស្សេតិ។ កស្មា បនេត្ថ អាបោធាតុ ន គហិតា, ននុ សីតតា ផុសិត្វា គយ្ហតិ, សា ច អាបោធាតុ ឯវាតិ? សច្ចំ គយ្ហតិ, ន បន អាបោធាតុ, កិញ្ចរហិ តេជោធាតុ ឯវ។ មន្ទេ ហិ ឧណ្ហភាវេ សីតវុទ្ធិ, ន សីតតា នាម កោចិ គុណោ អត្ថិ។ កេវលំ បន ឧណ្ហភាវស្ស មន្ទតាយ សីតតាភិមានោ។ កថំ បនេតំ វិញ្ញាតព្ពន្តិ ចេ? សីតវុទ្ធិយា អនវដ្ឋិតភាវតោ បារាបារំ វិយ។ តថា ហិ ឃម្មកាលេ អាតបេ ឋត្វា ឆាយំ បវិដ្ឋានំ សីតវុទ្ធិ ហោតិ, តត្ថេវ បថវិគព្ភតោ ឧដ្ឋិតានំ ឧណ្ហវុទ្ធិ ច។ កិញ្ចរហិ ហិមបាតសមយាទីសុ សីតស្ស បរិបាចកត្តទស្សនតោ ច តេជោធាតុ ឯវ សីតតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យទិ ច សីតតា អាបោធាតុ សិយា, ឯកស្មិំ កលាបេ ឧណ្ហភាវេន សទ្ធិំ ឧបលព្ភេយ្យ ទ្វិន្នំ ធាតូនំ អវិនិព្ភោគប្បវត្តិតោ, ន ច បនេវំ ឧបលព្ភតិ, តស្មា ញាយតិ “ន អាបោធាតុ សីតតា”តិ ។ ឥទំ ចតុមហាភូតានំ អវិនិព្ភោគវុត្តិតំ ឥច្ឆន្តានំ ឧត្តរំ, អនិច្ឆន្តានម្បិ បន ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឯកស្មិំ កលាបេ កិច្ចទស្សនេន សភាគវុត្តិតាយ

សាធិតាយ ឥទមេវ ឧត្តរំ។ កេចិ បន “វាយោធាតុ សីតតា”តិ វទន្តិ, តេសម្បិ ឥទមេវ ឧត្តរំ។ យទិ វាយោធាតុ សីតតា សិយា, ឯកស្មិំ កលាបេ ឧណ្ហភាវេន សទ្ធិំ ឧបលព្ភេយ្យ, ន ច បនេវំ ឧបលព្ភតិ, តស្មា វិញ្ញាយតិ “ន វាយោធាតុ សីតតា”តិ។ យេ បន វទន្តិ “ទ្រវតា អាបោធាតុ, សា ច ផុសិត្វា គយ្ហតី”តិ, តេ វត្តព្ពា “ទ្រវភាវោបិ នាម ផុសីយតីតិ ឥទំ អាយស្មន្តានំ អធិមានមត្តំ សណ្ឋានេ វិយា”តិ។ វុត្តញ្ចេតំ បោរាណេហិ –

> “ទ្រវភាសហវុត្តីនិ , តីណិ ភូតានិ សម្ផុសំ;
> ទ្រវតំ សម្ផុសាមីតិ, លោកោយមភិមញ្ញតិ។
>
> “ភូតេ ផុសិត្វា សណ្ឋានំ, មនសា គយ្ហតេ យថា;
> បច្ចក្ខតោ ផុសាមីតិ, ញាតព្ពា ទ្រវតា តថា”តិ។

២៩៩. **សព្ពំ នាម**ន្តិ សព្ពំ ចិត្តចេតសិកនិព្ពានសម្មតំ នាមំ។ ចិត្តចេតសិកញ្ហិ អារម្មណំ បតិ នមនតោ នាមំ។ និព្ពានំ បន ចិត្តចេតសិកស្ស អត្តានំ បតិ នាមនតោ នាមំ។ **រូប**ន្តិ និប្ផន្នរូបំ។ កិំ អវិសេសេនាតិ ចេ, នោតិ អាហ “**ហិត្វា រូបាទិបញ្ចក**”ន្តិ។ **លក្ខណានី**តិ អនិច្ចាទិលក្ខណានិ។ **បញ្ញត្តី**តិ នាមរូបាទាយវសេន ទុវិធា បញ្ញត្តិ។

៣០០. ឥមានិ បន ឆព្ពិធានិ អារម្មណានិ សព្ពានិ សព្ពត្ថ លព្ភន្តិ, ឧទាហុ កត្ថចិ កានិចីតិ អាហ “**ឆទ្វារម្មណានី**”តិអាទិ។ **តីណិ រូបេ**តិ រូបាវចរភូមិយំ រូបសទ្ទធម្មវសេន តីណិ អារម្មណានិ លព្ភន្តិ។ ឃានាទិត្តយស្ស បន តត្ថ អភាវតោ គន្ធារម្មណាទីនិ ធម្មារម្មណតោ វិសុំ ន លព្ភន្តិ។ អរូបភវេ បន សព្ពសោ រូបានំ អភាវតោ ឯកំ ធម្មារម្មណមេវ លព្ភតិ, ន អញ្ញន្តិ អាហ “**អរូបេ ធម្មារម្មណមេកក**”ន្តិ ។ ននុ ច អរូបភវតោ ចវិត្វា កាមភវេ និព្ពត្តន្តានំ អរូបភវេយេវ គតិនិមិត្តវសេន រូបារម្មណំ ឧបដ្ឋាតីតិ? សច្ចំ ឧបដ្ឋាតិ, តំ បន កាមភវេយេវ អារម្មណំ។ ឧបបជ្ជិតព្ពភវស្មិញ្ហិ វណ្ណោ គតិនិមិត្តវសេន ឧបដ្ឋាតិ។

៣០១-២. ឯវំ ឆ អារម្មណានិ សរូបតោ, បវត្តិប្បភេទតោ ច ទស្សេត្វា ឥទានិ តេសុ អភយគិរិវាសីនំ កិញ្ចិ វិប្បដិបត្តិំ ទស្សេត្វា តំ បដិក្ខិបិតុំ “**ខណវត្ថុបរិត្តត្តា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ខណវត្ថុបរិត្តត្តា**តិ ខណស្ស ចេវ វត្ថុនោ ច បរិត្តត្តា។ យេ រូបាទយោតិ សម្ពន្ធោ។ **យេស**ន្តិ យេសំ អាចរិយានំ លទ្ធិ។ **យេស**ន្តិ វា ធម្មារម្មណេន សហ សម្ពន្ធីភាវតោ, វុត្តំ វវត្ថាបកត្តា ច។ តេ ហិ ធម្មារម្មណំ វវត្ថាបេន្តោ អត្តនា សហ តំ សម្ពន្ធេន្តិ, តស្មា ធម្មារម្មណេន សហ សម្ពន្ធីភាវាបេក្ខាយ “យេស”ន្តិ សាមិវចនន្តិ។ ឥមិនា បន ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យេ រូបាទយោ បញ្ច អារម្មណា សន្តត្តអយោគុឡេ បតិតជលពិន្ទុ វិយ បរិត្តក្ខណិកា, ទិព្ពចក្ខុនា អសក្កុណេយ្យគ្គហណា បរមាណុ វិយ បរិត្តវត្ថុកា, តតោ ច សកសកវិញ្ញាណានំ អាបាថំ ន គច្ឆន្តិ, កេវលំ បន មនោវិញ្ញាណស្សេវ គោចរា, តេ ធម្មារម្មណំ នាមាតិ យេសំ លទ្ធិ, តេ យេសំ វា ធម្មារម្មណំ នាមាតិ។ ឯតេនេវ ច អតីតានាគតភាវេន អតិទូរអច្ចាសន្នភាវេន, កុដ្ដាទិអន្តរិតាភាវេន ច អាបាថំ អនាគច្ឆន្តានម្បិ រូបាទីនំ សង្គហោ កតោ ហោតីតិ។ ឯវំលទ្ធិកា បន តេ –

> “ឥមេសំ ខោ, អាវុសោ, បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ នានាវិសយានំ នានាគោចរានំ ន អញ្ញមញ្ញស្ស គោចរវិសយំ បច្ចនុភោន្តានំ មនោ បដិសរណំ, មនោ ច នេសំ គោចរវិសយំ បច្ចនុភោតី”តិ (ម. និ. ១.៤៥៥) –

ឥទំ សុត្តំ អាហរិត្វា បដិក្ខិបិតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តេ បដិក្ខិបិតព្ពាវា**”តិអាទិ។ តត្ថ **បដិក្ខិបិតព្ពាវា**តិ ន អនុវត្តិតព្ពា។ **អញ្ញមញ្ញ...បេ.... ភោន្តាន**ន្តិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ សោតិន្ទ្រិយស្ស គោចរំ ន បច្ចនុភោតិ, តថា “សោតិន្ទ្រិយំ ចក្ខុន្ទ្រិយស្សា”តិអាទិនា អញ្ញមញ្ញស្ស អារម្មណំ នេវ បច្ចនុភោន្តានំ នានុភវន្តានំ ន គណ្ហន្តានំ។ **តេស**ន្តិ តេសំ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ។

៣០៣. តញ្ច គោចរំ មនោ បច្ចនុភោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **តំ** រូបាទិបញ្ចវិធំ អារម្មណំ **ច**-សទ្ទេន ធម្មារម្មណញ្ច មនោ បច្ចនុភោតិ, ចិត្តំ អារម្មណំ ករោតីតិ អត្ថោ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ – យទិ ចក្ខាទីនមាបាថគតានិ វិនា អវសេសា ធម្មារម្មណា ហោន្តិ, តទា តំវិសយំ ចិត្តំ បញ្ចិន្ទ្រិយានំ វិសយំ បច្ចនុភោន្តំ នាម ន ហោតិ, អត្តនោយេវ បន វិសយំ បច្ចនុភោន្តំ នាម ហោតិ។ ឯវញ្ច សតិ មនោវ តេសំ គោចរវិសយំ បច្ចនុភោតីតិ ទុប្បរិហារិយំ ភវេយ្យ, ន ច តំ សុត្តវចនំ សក្កា អតិក្កមេតុំ, តស្មា វុត្តនយេន ចក្ខាទីនំ អនាបាថគតាបិ មនោគោចរា រូបាទយោ រូបាទិអារម្មណានេវ ហោន្តិ, ន ធម្មារម្មណាតិ។ យទិ រូបារម្មណំ ចិត្តំ អត្តនោ វិសយំ នានុភោតិ, បរវិសយមេវ អនុភោតិ, កថំ ទស្សនាទិកិច្ចំ ន ករោតិ? តំតំកិច្ចានំ និស្សយភូតស្ស វត្ថុនោ អ

និស្សិតត្តា។ កថញ្ចរហិ បញ្ចិន្ទ្រិយានំ វិសយំ បច្ចនុភោតិ នាម? ទស្សនាទិកិច្ចស្ស អករណេបិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ ទិដ្ឋាទិអាការស្សេវ គហណតោ បញ្ចិន្ទ្រិយានំ វិសយំ បច្ចនុភោតិ នាម។ យទិ ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ ទិដ្ឋាទិអាការំ ន គណ្ហាតិ, រូបាទីនំ នីលត្តាទិវសេន ជាននំ មនោវិញ្ញាណមេវ ករោតិ, ន បញ្ចវិញ្ញាណានីតិ តថា ជាននមេវ ន ហោតិ។ តស្ស បន អត្ថិតាយេវេតំ វិញ្ញាតព្ពំ – អនាបាថគតរូបាទារម្មណំ ចិត្តំ អត្តនោ វិសយំ ន បច្ចនុភោតិ នាម។ អថ ខោ បញ្ចិន្ទ្រិយានំ វិសយមេវ បច្ចនុភោតីតិ។ អថ សិយា, ន មយំ ចិត្តស្ស បញ្ចិន្ទ្រិយវិសយានុភវនំ បដិក្ខិបាម, តស្ស បន អនុភវនំ ទស្សនាទិកិច្ចវិរហេន ធម្មារម្មណវសេនេវាតិ ចេ? តម្បិ ន, សុត្តេ តថា អាគតដ្ឋានស្ស អភាវតោ។ យទិ ហិ ចិត្តំ ទស្សនាទិកិច្ចវិរហេន បញ្ចិន្ទ្រិយវិសយំ ធម្មារម្មណវសេនេវ បច្ចនុភោតិ, បញ្ចិន្ទ្រិយានំ វិសយំ បច្ចនុភវមានា មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុបិ ធម្មារម្មណាយេវ សិយា, ឯវញ្ច សតិ “ធម្មាយតនំ មនោធាតុយា ច មនោវិញ្ញាណធាតុយា ច តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ **បដ្ឋានេ** វត្តព្ពំ សិយា, តថា បន អវត្វា –

> “រូបាយតនំ សទ្ទាយតនំ គន្ធាយតនំ រសាយតនំ ផោដ្ឋព្ពាយតនំ មនោធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.២),

> “រូបាយតនំ…បេ.… ធម្មាយតនំ មនោវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ច (បដ្ឋា. ១.១.២) –

វុត្តត្តា បញ្ចិន្ទ្រិយានំ វិសយំ បច្ចនុភោន្តី មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុ តំបញ្ចិន្ទ្រិយានំ វិសយវសេន បច្ចនុភោតិ, ន ធម្មាយតនវសេនាតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។

៣០៤-៥. ឯវំ ឯកេនាការេន បដិក្ខេបវិធឹ ទស្សេត្វា បុន អបរេនបិ ការណេន ទស្សេន្តោ អាហ “**ទិព្ពចក្ខាទី**”តិអាទិ។ **អាទិ**-គ្គហណេន ទិព្ពសោតញាណគ្គហណំ។ **ឥតិបិ ន យុជ្ជតី**តិ ន កេវលំ បុព្ពេ វុត្តេនេវ ការណេន, អថ ខោ ឥមិនាបិ ការណេន ន យុជ្ជតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ យទិបិ ចក្ខាទីនំ អនាបាថគតរូបាទីនិ ធម្មារម្មណា នាម ហោន្តិ, តទា ទិព្ពចក្ខាទីនិ រូបាទិអារម្មណានិ ន សិយុំ តេសំ បសាទវិសយានំ រូបសទ្ទានំ បរិគ្គណ្ហនតោ, ឯវញ្ច សតិ សុត្តេសុ ទិព្ពចក្ខុទិព្ពសោតានំ ធម្មារម្មណតាវ វត្តព្ពា, ន រូបាទិអារម្មណតា, វុត្តា ច សា, តស្មា ចក្ខាទីនំ អវិសយា រូបាទយោ រូបាទារម្មណានេវ, ន ធម្មារម្មណាតិ។ តេនេវ ច **ធម្មសង្គហេ**បិ –

> “យស្មឹ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ រូបារម្មណំ វា សទ្ទារម្មណំ វា គន្ធារម្មណំ វា រសារម្មណំ វា ផោដ្ឋព្ពារម្មណំ វា ធម្មារម្មណំ វា, យំ យំ វា បនារព្ភ, តស្មឹ សមយេ ផស្សោ ហោតិ…បេ.… អវិក្ខេបោ ហោតី”តិ (ធ. ស. ១) –

វុត្តំ។ កិញ្ច អនាបាថគតានំ ធម្មារម្មណត្តេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ រូបាទិអារម្មណំ ន ហោតីតិ អាបជ្ជតីតិ។ **ឯវំ សតី**តិ យទិ កទាចិ រូបាទិអារម្មណំ ហុត្វា កទាចិ ធម្មារម្មណំ ហោតិ, កទាចិ ធម្មារម្មណំ ហុត្វា កទាចិ រូបាទិអារម្មណំ ហោតិ, តទា តេសំ រូបាទិអារម្មណានំ និយមោបិ កថំ ភវេ “ឥទំ រូបាទិអារម្មណំ, ឥទំ ធម្មារម្មណ”ន្តិ និយមោ ន ភវេយ្យ, អារម្មណសង្ករោ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។

៣០៦. ឯវំ ឆព្ពិធំ អារម្មណំ ទស្សេត្វា ឥទានិស្ស អនន្តរភេទំ បរិត្តារម្មណាទិត្តិកវសេន ទស្សេន្តោ អាហ “**សព្ពំ អារម្មណ**”ន្តិអាទិ។ ឆព្ពិធំ បរិត្តត្តិកាទិកំ តំ ឯតំ សព្ពំ អារម្មណន្តិ សម្ពន្ធោ។ **បរិត្តត្តិកាទីន**ន្តិ បរិត្តារម្មណត្តិកាទីនំ។ បរិត្តារម្មណត្តិកោ ហិ ឥធ “បរិត្តត្តិកោ”តិ វុត្តោ មជ្ឈបទលោបវសេន។ **អាទិ**-គ្គហណេន មគ្គារម្មណត្តិកោ អតីតារម្មណត្តិកោ អជ្ឈត្តារម្មណត្តិកោតិ ឥមេសំ តិណ្ណំ តិកានំ សង្គហោ។ តត្ថ “បរិត្តារម្មណា ធម្មា, មហគ្គតារម្មណា ធម្មា, អប្បមាណារម្មណា ធម្មា”តិ ឯវមាគតោ បរិត្តារម្មណត្តិកោ។ អាទិបទវសេន “មគ្គារម្មណា ធម្មា, មគ្គហេតុកា ធម្មា, មគ្គាធិបតិនោ ធម្មា”តិ ឯវមាគតោ មគ្គារម្មណត្តិកោ។ “អតីតារម្មណា ធម្មា, អនាគតារម្មណា ធម្មា, បច្ចុប្បន្នារម្មណា ធម្មា”តិ ឯវមាគតោ អតីតារម្មណត្តិកោ។ “អជ្ឈត្តារម្មណា ធម្មា, ពហិទ្ធារម្មណា ធម្មា, អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណា ធម្មា”តិ ឯវមាគតោ អជ្ឈត្តារម្មណត្តិកោតិ វេទិតព្ពំ។

៣០៧-៨. **ក្រិយាហេតុទ្វយ**ន្តិ អហេតុកកិរិយទ្វយំ ហសិតុប្បាទមនោធាតុ ឥតរស្ស មហគ្គតាទិអារម្មណតាវសេនាបិ វក្ខមានត្តា។ “**ឥដ្ឋាទិភេទា**”តិអាទិ បរិត្តារម្មណភាវវិភាវនំ។ **ឥដ្ឋាទិភេទា**តិ ឥដ្ឋឥដ្ឋមជ្ឈត្តអនិដ្ឋអនិដ្ឋមជ្ឈត្តភេទា។ **បដិបាដិយា**តិ “រូបំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស, សទ្ទោ សោតវិញ្ញាណស្សា”តិអាទិនា អនុក្កមតោ។ **រូបាទិ…បេ.… ត្តយស្ស តូ**តិ កិរិយាមនោធាតុយា ចេវ កុសលាកុសលវិបាកវិភាគវសេន ទ្វិន្នំ

មនោធាតូនញ្ច សព្ពំ រូបាទិបញ្ចកគោចរំ ។ តា ហិ ហទយវត្ថុំ និស្សាយ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ បុរិមបច្ឆិមា ហុត្វា និយតា រូបាទីនេវ អារព្ភ បវត្តន្តិ។

៣១១. **កាមធាតុយ**ន្តិ កាមភវេ។ តត្ថ ហិ នេសំ សព្ពេសំ វត្ថារម្មណានិ ឧបលព្ភន្តិ។ **ចត្តារី**តិ តេស្វេវ កិរិយាមនោធាតុ, កុសលវិបាកចក្ខុសោតវិញ្ញាណានិ, តថា សម្បដិច្ឆនន្តិ ឥមានិ ចត្តារិ ចិត្តានិ។ សេសានិ បន វត្ថារម្មណាភាវេន តត្ថ នុប្បជ្ជន្តិ។ **នេវ កិញ្ចី**តិ វត្ថារម្មណានំ សព្ពសោ អភាវតោ ឯតេសុ កិញ្ចិ ន ជាយតិ។

៣១២-៣. “**មហាបាកាន**”ន្តិអាទិ បឋមបរិច្ឆេទេ វុត្តត្ថមេវ។ **បដុប្បន្នា**តិ បច្ចុប្បន្នា។

៣១៤. ឯវំ បរិត្តារម្មណេ ទស្សេត្វា ឥទានិ មហគ្គតារម្មណេ អប្បមាណារម្មណេ ច ទស្សេតុំ “**ទុតិយារុប្ប ចិត្តញ្ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ទុតិយារុប្បចិត្តំ បឋមារុប្បារម្មណតោ, ចតុត្ថារុប្បំ តតិយារុប្បារម្មណតោ មហគ្គតារម្មណំ។ **ឆព្ពិធ**ន្តិ កុសលវិបាកកិរិយាវសេន បច្ចេកំ តិវិធតាយ ឆប្បការំ។

៣១៦-២០. ញាណំ បរិហីនំ ឯតេសំ, ញាណតោ បរិហីនាតិ វា **ញាណហីនា។ បរិត្តារម្មណា...បេ.... ហោន្តិ តេ**តិ អដ្ឋ ញាណវិប្បយុត្តចិត្តុប្បាទា សេខបុថុជ្ជនខីណាសវានំ កទាចិ និរុស្សុក្កភាវេន អាទរាករណវសេន អកម្មញ្ញសរីរតាអញ្ញវិហិតតាហិ វា អសក្កច្ចទានបច្ចវេក្ខណធម្មស្សវនាទីសុ អតិបគុណវិបស្សនាយ ច កាមាវចរធម្មេ អារព្ភ បវត្តិកាលេ បរិត្តារម្មណា។ អតិបគុណានំ បឋមជ្ឈានាទីនំ បច្ចវេក្ខណកាលេ មហគ្គតារម្មណា។ កសិណនិមិត្តាទិបញ្ញត្តិបច្ចវេក្ខណកាលេ បរិត្តារម្មណាទិវសេន នវត្តព្ពា។ អកុសលេសុ ចត្តារោ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទា ចតុបញ្ញាសកាមាវចរធម្មានំ, រូបស្ស ច “អត្តា សត្តោ”តិ បរាមសន អស្សាទនាភិនន្ទនកាលេ បរិត្តារម្មណា។ តេនេវាការេន សត្តវីសតិមហគ្គតធម្មេ អារព្ភ បវត្តកាលេ មហគ្គតារម្មណា។ បណ្ណត្តិធម្មេ អារព្ភ បវត្តនកាលេ សិយា នវត្តព្ពា បរិត្តារម្មណាទិវសេន។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តានិ តេយេវ ធម្មេ អារព្ភ វិនា បរាមាសេន អស្សាទនាភិនន្ទនវសេន បវត្តិយំ, បដិឃសម្បយុត្តានិ ទោមនស្សវសេន បវត្តិយំ, វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តំ ទ្វេឡ្ហកភាវេន, ឧទ្ធច្ចសហគតំ វិក្ខិបនវសេន, អវូបសមវសេន ច បវត្តិយំ បរិត្ត មហគ្គតនវត្តព្ពារម្មណាតិ វេទិតព្ពា។ **ក្រិយតោបិ ច តថា**តិ កិរិយចិត្តតោបិ ញាណសម្បយុត្តា ចត្តារោតិ អត្ថោ។ **ក្រិយាវោដ្ឋព្ពន**ន្តិ សរូបកថនមេតំ, ន បន កុសលាកុសលវិបាកវោដ្ឋព្ពនស្ស វិជ្ជមានត្តា។

តិវិធោ ហោតិ គោចរោតិ បរិត្តមហគ្គតអប្បមាណវសេន តិវិធោបិ គោចរោ ហោតិ។ កថំ? កុសលកិរិយាវសេន អដ្ឋ ញាណសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទា សេខបុថុជ្ជនខីណាសវានំ សក្កច្ចទានបច្ចវេក្ខណធម្មស្សវនវិបស្សនាទីសុ កាមាវចរធម្មេ អារព្ភ បវត្តកាលេ កាមាវចរារម្មណិកអភិញ្ញាយ បរិកម្មានុលោមកាលេ ច បរិត្តារម្មណា។ បឋមជ្ឈានាទិបច្ចវេក្ខណកាលេ មហគ្គតារម្មណឈានាទីនំ បរិកម្មកាលេ មហគ្គតធម្មេ អារព្ភ សម្មសនកាលេ ច មហគ្គតារម្មណា ហោន្តិ។ យថាលាភំ គោត្រភុវោទានកាលេ បន លោកុត្តរំ ធម្មំ បច្ចវេក្ខណកាលេ ច និព្ពានារម្មណាភិញ្ញាយ បរិកម្មកាលេ ច អប្បមាណារម្មណា។ បណ្ណត្តិបច្ចវេក្ខណកាលេ បណ្ណត្តារម្មណិកឈានាភិញ្ញានំ បរិកម្មកាលេ ច នវត្តព្ពា។ អភិញ្ញាទ្វយស្ស បរិត្តាទិអារម្មណតំ សត្តរសម បរិច្ឆេទេ វក្ខតិ។ កិរិយាវោដ្ឋព្ពនម្បិ យថាវុត្តធម្មានំ តំតំអារម្មណេ បវត្តមានានំ បុរេចរំ ហុត្វា តំ តទេវ អាវជ្ជន្តំ បវត្តតីតិ បរិត្តាទិអារម្មណំ។ បញ្ចទ្វារេ វោដ្ឋព្ពនវសេន បវត្តិយំ បរិត្តារម្មណមេវ។

វុត្តាវសេសានីតិ យថាវុត្តេហិ អវសិដ្ឋានិ បន្នរស រូបាវចរានិ បឋមតតិយានិ, ឆ អរូបាវចរកុសលវិបាកកិរិយចិត្តានីតិ ឯកវីសតិ ចិត្តានិ។ **នវត្តព្ពារម្មណានី**តិ បរិត្តាទិវសេន នវត្តព្ពស្ស កសិណាទិនិមិត្តសត្តបញ្ញត្តិ អាកាសវិញ្ញាណាភាវស្ស អារម្មណករណតោ នវត្តព្ពារម្មណានិ។

បរិត្តារម្មណត្តិកំ សមត្តំ។

៣២១-២. ឯវំ បរិត្តារម្មណត្តិកវសេន វិសយវិភាគំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យស្មា អប្បមាណារម្មណនិទ្ទេសេនេវ មគ្គារម្មណត្តិកសង្គហិតោបិ វិសយវិភាគោ និទ្ទិដ្ឋោ ហោតិ, តស្មា តំ បហាយ អតីតារម្មណត្តិកវសេន ទស្សេតុំ “**ទុតិយារុប្បចិត្តញ្ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ទុតិយារុប្បចិត្តំ អតីតស្ស បឋមារុប្បវិញ្ញាណស្ស អារម្មណករណតោ, ចតុត្ថារុប្បំ តតិយារុប្បស្ស អារម្មណករណតោ **ឯកន្តអតីតារម្មណំ។ បច្ចុប្បន្នាវ គោចរា**តិ រូបាទិម្ហិ ធរមានេយេវ បញ្ចទ្វារិកចិត្តានំ ឧប្បជ្ជនតោ។ អនាគតារម្មណំ បន និយតំ កិញ្ចិ នត្ថិ អនាគតំសញាណស្សបិ បញ្ចមជ្ឈានតោ អភិន្នត្តា។

៣២៤-៦. សិយា…បេ…. នាគតគោចរាតិ អដ្ឋ តាវ មហាវិបាកា ទេវមនុស្សានំ បដិសន្ធិគ្គហណកាលេ កម្មំ វា កម្មនិមិត្តំ វា អារព្ភ បវត្តិយំ អតីតារម្មណា។ ភវង្គចុតិកាលេបិ ឯសេវ នយោ។ គតិនិមិត្តំ បន កទាចិ កម្មនិមិត្តញ្ច អារព្ភ បដិសន្ធិគ្គហណកាលេ, តទនន្តរំ ភវង្គកាលេ ច បច្ចុប្បន្នារម្មណា, តថា បញ្ចទ្វារេ តទារម្មណវសេន បវត្តិយំ។ មនោទ្វារេ បន អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នារម្មណានំ ជវនានំ អារម្មណំ គហេត្វា បវត្តិយំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នារម្មណា។ កុសលាកុសលវិបាកាហេតុកឧបេក្ខាសហគតមនោវិញ្ញាណធាតុទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ កេវលញ្ហិ តា យថាក្កមំ មនុស្សេសុ ជច្ចន្ធាទីនំ, អបាយេសុ ច សព្ពេសំ បដិសន្ធិ ហោន្តិ។ បញ្ចទ្វារេ ច សន្តីរណកាលេ បច្ចុប្បន្នារម្មណាវ ហោន្តីតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ សោមនស្សសហគតា បន បញ្ចទ្វារេ សន្តីរណវសេន, តទារម្មណវសេន ច បវត្តិកាលេ បច្ចុប្បន្នារម្មណា, មនោទ្វារេ ច តទារម្មណកាលេ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នារម្មណាតិ វេទិតព្ពា។ ហសិតុប្បាទចិត្តំ បន ខីណាសវានំ បញ្ចទ្វារេ ហដ្ឋបហដ្ឋាការំ កុរុមានានំ បច្ចុប្បន្នារម្មណំ ហោតិ, មនោទ្វារេ អតីតាទិភេទេ ធម្មេ អារព្ភ ហសិតុប្បាទវសេន បវត្តិយំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នារម្មណំ។ **“កុសលាកុសលា”**តិអាទីសុ កុសលេសុ តាវ ចត្តារោ ញាណសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទា សេខបុថុជ្ជនានំ, អតីតាទិភេទានិ ខន្ធធាតុអាយតនានិ សម្មសនកាលេ, បច្ចវេក្ខណកាលេ, អតីតាទិអារម្មណិកអភិញ្ញានំ បរិកម្មកាលេ ច អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នារម្មណា។ បញ្ញត្តិនិព្ពានបច្ចវេក្ខណកាលេ, គោត្រភុវោទានកាលេ, បញ្ញត្តិនិព្ពានារម្មណិកអភិញ្ញានំ បរិកម្មាទិកាលេ ច នវត្តព្ពារម្មណា។ បញ្ញត្តិនិព្ពានានិ ហិ ឥធ អតីតាទិកាលវសេន នវត្តព្ពានីតិ តទារម្មណានិ អតីតារម្មណាទិវសេន នវត្តព្ពានិ។ តេនាហ **“សន្ត បញ្ញត្តិកាលេបី”**តិ, យថាសម្ភវំ សន្តស្ស និព្ពានស្ស, បញ្ញត្តិយា ច អារម្មណករណកាលេតិ អត្ថោ។ បោត្ថកេសុ បន “សន្តេ បញ្ញត្តិកាលេស្វូ”តិ លិខន្តិ, សោ អបាឋោ។ តស្ស បន អបាឋភាវំ អជានន្តា អត្ថហានិម្បិ អសល្លក្ខេត្វា វចនវិបល្លាសវសេន បញ្ញត្តិកាលស្មីំ សតីតិ អត្ថំ លិខន្តិ។ ញាណវិប្បយុត្តានិបិ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ កេវលញ្ហិ តេសំ មគ្គផលនិព្ពានបច្ចវេក្ខណានិ នត្ថិ។ ញាណវិរហេន លោកុត្តរធម្មារម្មណេ អសមត្ថភាវតោតិ អយមេវ វិសេសោ។

អកុសលេសុ ចត្តារោ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទា អតីតាទិភេទានំ តេភូមកធម្មានំ អស្សាទនាភិនន្ទនបរាមសនកាលេ អតីតាទិអារម្មណា។ តថេវ បញ្ញត្តិំ អារព្ភ បវត្តិកាលេ នវត្តព្ពារម្មណា។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តេសុបិ ឯសេវ នយោ។ កេវលញ្ហិ តត្ថ បរាមាសគ្គហណំ នត្ថិ។ ទ្វេ បដិឃសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទា អតីតាទិភេទេ ធម្មេ អារព្ភ ទុស្សនកាលេ អតីតាទិអារម្មណា, បណ្ណត្តិំ អារព្ភ ទុស្សនកាលេ នវត្តព្ពារម្មណា។ វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសម្បយុត្តា តេសុ ធម្មេសុ អនិដ្ឋង្គតភាវេន ច អវូបសមវិក្ខេបវសេន ច បវត្តិយំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្ននវត្តព្ពារម្មណា។ កិរិយាសុ អដ្ឋ សហេតុកចិត្តុប្បាទា កុសលចិត្តុប្បាទគតិកា ឯវ។ តត្ថ ហិ ញាណសម្បយុត្តា កុសលេសុ ញាណសម្បយុត្តេហិ, ញាណវិប្បយុត្តា ញាណវិប្បយុត្តេហិ សមានា។ កេវលំ បន តេ សេខបុថុជ្ជនានំ ឧប្បជ្ជន្តិ, ឥមេ ខីណាសវានន្តិ អយមេវេត្ថ វិសេសោ។ កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ បន ឧបេក្ខាសហគតា បញ្ចទ្វារេ វោដ្ឋព្ពនវសេន បវត្តិយំ បច្ចុប្បន្នារម្មណា, មនោទ្វារេ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នារម្មណានញ្ចេវ បញ្ញត្តិនិព្ពានារម្មណានញ្ច ជវនានំ បុរេចារិកកាលេ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្ននវត្តព្ពារម្មណា។ អភិញ្ញាទ្វយស្ស អតីតាទិអារម្មណតំ វក្ខតិ។ **នវត្តព្ពា…បេ…. អាទិនា**តិ កសិណនិមិត្តាទិបញ្ញត្តារម្មណត្តា អតីតារម្មណាទិនា នវត្តព្ពា។

៣២៧. ក្រិយា បញ្ចាតិ ញាណសម្បយុត្តា ចតស្សោ, អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ ឧបេក្ខាសហគតាតិ ឥមា បញ្ច កិរិយា។ **រូបតោ បញ្ចមី ក្រិយា**តិ រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានសង្ខាតា កិរិយាភិញ្ញា ច។ **នត្ថិ កិញ្ចិ អគោចរន្តិ** អតីតាទិភេទេសុ, កាលវិមុត្តេសុ ច អគោចរំ នាម កិញ្ចិ នត្ថិ, សព្ពមេវ នេសំ គោចរំ ហោតីតិ អត្ថោ។

អតីតារម្មណត្តិកំ។

វុត្តនយានុសារេនេវ អជ្ឈត្តារម្មណត្តិកសង្គហិតោបិ វិសយវិភាគោ សក្កា វិញ្ញាតុន្តិ សោ វិសុំ ន ឧទ្ធដោ។ សរូបតោ បនេស ឯវំ វេទិតព្ពោ – វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនន្តិ ឥមេ តាវ កុសលវិបាកកិរិយាវសេន ឆ ចិត្តុប្បាទា អត្តនោ សន្តានសម្ពន្ធំ ហេដ្ឋិមំ សមាបត្តិំ អារព្ភ បវត្តនតោ អជ្ឈត្តារម្មណា។ រូបាវចរចតុក្កជ្ឈានានិ, បឋមតតិយារុប្បានិ, លោកុត្តរកុសលវិបាកានិ ច និយកជ្ឈត្តតោ ពហិភាវេន ពហិទ្ធាភូតានិ បឋវីកសិណាទីនិ អារព្ភ បវត្តិតោ ពហិទ្ធារម្មណានិ។ សព្ពេវ កាមាវចរកុសលាកុសលាព្យាកតា ធម្មា រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានញ្ច អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណានិ។ តត្ថ កាមាវចរកុសលតោ ចត្តារោ ញាណសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទា អត្តនោ ខន្ធាទីនិ បច្ចវេក្ខន្តស្ស អជ្ឈត្តារម្មណា, បរេសំ ខន្ធាទិបច្ចវេក្ខណេ, បណ្ណត្តិនិព្ពានបច្ចវេក្ខណេ ច ពហិទ្ធារម្មណា, តទុភយវសេន អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណា។ ញាណវិប្បយុត្តេសុបិ ឯសេវ នយោ។ កេវលញ្ហិ តេសំ និព្ពានបច្ចវេក្ខណា នត្ថិ។ អកុសលាបិ អត្តនោ ខន្ធាទីនំ អស្សាទនាភិនន្ទនបរាមាសាទិកាលេ អជ្ឈត្តារម្មណា, បរស្ស ខន្ធាទីសុ ចេវ អនិន្ទ្រិយពទ្ធរូបកសិណាទីសុ ច តថេវ បវត្តិកាលេ

ពហិទ្ធារម្មណា, តទុភយវសេន អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណា។ ទ្វេបញ្ចវិញ្ញាណានិ, តិស្សោ ច មនោធាតុយោតិ ឥមេ តេរស ចិត្តុប្បាទា អត្តនោ រូបាទីនិ អារព្ភ បវត្តិយំ អជ្ឈត្តារម្មណា, បរស្ស រូបាទីសុ បវត្តា ពហិទ្ធារម្មណា, តទុភយវសេន អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណា, សោមនស្សសហគតំ សន្តីរណំ បញ្ចទ្វារេ សន្តីរណតទារម្មណវសេន អត្តនោ បញ្ចរូបាទិធម្មេ មនោទ្វារេ តទារម្មណវសេន អញ្ញេបិ អជ្ឈត្តិកេ កាមាវចរធម្មេ អារព្ភ បវត្តិយំ អជ្ឈត្តារម្មណា, បរេសំ ធម្មេសុ បវត្តមានា ពហិទ្ធារម្មណា, តទុភយវសេន អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណា។ ឧបេក្ខាសហគត សន្តីរណទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

កេវលំ បន តំ សុគតិទុគ្គតីសុ បដិសន្ធិភវង្គចុតិវសេនាបិ អជ្ឈត្តាទិភេទេសុ កម្មាទីសុ បវត្តតិ។ អដ្ឋ មហាវិបាកានិ បដិសន្ធិភវង្គចុតិតទារម្មណវសេន អជ្ឈត្តាទិភេទេសុ ធម្មេសុ បវត្តនតោ អជ្ឈត្តាទិអាលម្ពណានិ។ ហសិតុប្បាទម្បិ អត្តនោ រូបាទីនិ អារព្ភ បហដ្ឋាការករណវសេន បវត្តិយំ អជ្ឈត្តារម្មណំ, បរស្ស រូបាទីសុ បវត្តំ ពហិទ្ធារម្មណំ។ មនោទ្វារេបិ អត្តនោ កតកិរិយបច្ចវេក្ខណេន ហសិតុប្បាទនេ អជ្ឈត្តារម្មណំ, បរេសំ កតកិរិយបច្ចវេក្ខណេន ពហិទ្ធារម្មណំ, តទុភយវសេន អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណំ។ មនោទ្វារាវជ្ជនំ បន មនោទ្វារេ អាវជ្ជនវសេន, បញ្ចទ្វារេ ច វោដ្ឋព្ពនវសេន បវត្តិយំ អជ្ឈត្តាទិអារម្មណំ។ អដ្ឋ មហាកិរិយា កុសលគតិកាយេវ។ កេវលញ្ហិ តា ខីណាសវានំ ឧប្បជ្ជន្តិ, កុសលានិ សេខបុថុជ្ជនានន្តិ ឯត្តកមេវ នានត្តំ។ រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានស្ស អជ្ឈត្តាទិអារម្មណតំ វក្ខតិ។

៣២៩. “ផលំ, មគ្គ”ន្តិ ច សាមញ្ញេន បុច្ឆិតត្តា អាហ “**ចត្តារោ...បេ.... បុញ្ញតោ**”តិ។

៣៣២-៤. អរហត្តមគ្គផលានិ បន តេ ជានិតុំ ន សក្កោន្តិ, តថា កុសលាភិញ្ញា ច ។ តេនាហ “**សព្ពេសុ បនា**”តិអាទិ។ វោដ្ឋព្ពនស្ស អាវជ្ជនកិច្ចសមយំ សន្ធាយ គាថាពន្ធសុខត្ថំ “**វោដ្ឋព្ពនម្បិ ចា**”តិ វុត្តំ។ “**ចត្តារោ... បេ.... បុញ្ញតោ**”តិ ឥទំ ញាណសម្បយុត្តស្សាបិ សេខបុថុជ្ជនសន្តានប្បវត្តស្ស អគ្គមគ្គផលជាននេ អសមត្ថតាយ និទស្សនមត្ថំ។ កុសលាភិញ្ញាចិត្តម្បិ បន តំ គោចរំ កាតុមសមត្ថមេវ។ ឯវញ្ច កត្វា ហេដ្ឋា “ក្រិយាភិញ្ញា មនោធាតូ”តិ វុត្តំ។

៣៣៥-៨. **កស្មា**តិ ការណបុច្ឆា។ “**អរហតោ**”តិអាទិ វិស្សជ្ជនំ។ **ហិ**-សទ្ទោ “យស្មា”តិ ឥមស្ស អត្ថេ។ យស្មា បុថុជ្ជនា វា សេខា វា អរហតោ មគ្គចិត្តំ, ផលមានសញ្ច ជានិតុំ ន សក្កោន្តិ, តស្មាតិ អត្ថោ។ អយញ្ច នេសំ អសមត្ថតា អនធិគតត្តា អនធិគតេ ច វិសយេ សព្ពេសម្បិ មោហោ អត្ថេវាតិ ទស្សេតុំ “**បុថុជ្ជនោ ន ជានាតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សោតាបន្នស្ស មានស**ន្តិ សោតាបន្នស្ស បាដិបុគ្គលិកំ មគ្គផលសង្ខាតលោកុត្តរមានសំ។ ឯវំ “**សកទាគាមិស្ស មានស**”ន្តិអាទីសុបិ។ លោកិយមានសំ បន អរហន្តស្សាបិ ជានាតិ។ តថា ហិ វុត្តំ “អថ ខោ មារោ បាបិមា ភគវតោ ចេតសា ចេតោបរិវិតក្កមញ្ញាយា”តិ។ វុត្តមេវត្ថំ សង្ខិបិត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**ហេដ្ឋិមោ ហេដ្ឋិមោ**”តិអាទិ។ យថេវ ហេដ្ឋិមោ ហេដ្ឋិមោ បុគ្គលោ ឧបរូបរិ ចិត្តំ ន ជានាតិ, ឯវំ ឧបរិមោ ឧបរិមោបិ ហេដ្ឋិមស្ស ហេដ្ឋិមស្ស ចិត្តំ ន ជានាតីតិ ចេ? នោ ន ជានាតិ, សោ បន អត្តនា អធិគតវិសយត្តា ជានាតិយេវាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឧបរូបរី**”តិអាទិ។ យថា “ឧបរូបរី”តិ វុត្តំ, ឯវំ “ហេដ្ឋិមស្ស ហេដ្ឋិមស្សា”តិ វត្តព្ពេ ឯកំ ហេដ្ឋិម-សទ្ទំ ច-សទ្ទេន សង្គហេត្វា “**ហេដ្ឋិមស្ស ច មានស**”ន្តិ វុត្តំ។

៣៣៩-៤១. ឯវម្បិ វិសយិបធានវសេន វិភាគំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិសយប្បធានវសេន ទស្សេតុំ “**យោ ធម្មោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ កុសលមេវ អារម្មណន្តិ **កុសលារម្មណំ។ កាមេ**តិ បទំ ឧភយត្ថ សម្ពន្ធិតព្ពំ “កាមេ កុសលារម្មណំ កាមេ កុសលាកុសលស្សា”តិ។ កិញ្ចាបិ ហិ អកុសលស្ស ឯកន្តកាមាវចរត្តា ន ឯតស្ស វិសេសិតព្ពតា អត្ថិ, កុសលំ បន វិសេសិតព្ពមេវាតិ តំ អបេក្ខាយ “**កាមេ**”តិ ឧបរិបទេន សម្ពន្ធិតព្ពមេវ។ អថ វា អកុសលសហចរិយតោ កុសលម្បិ កាមាវចរមេវ គយ្ហតីតិ “កាមេ”តិ ឥទំ បុរិមបទស្សេវ វិសេសនំ ទដ្ឋព្ពំ។

កាមាវចរបាកស្សាតិ បញ្ចវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆនានំ ឯកន្តេន រូបក្ខន្ធារម្មណត្តា តទវសេសស្ស ឯកាទសវិធស្ស កាមាវចរវិបាកស្ស។ **កាមក្រិយស្សា**តិ វុត្តនយេនេវ មនោធាតុវជ្ជិតស្ស ទសវិធកាមាវចរកិរិយចិត្តស្ស។ **ឯតេសំ...បេ.... អារម្មណំ សិយា**តិ ឯត្ថ កុសលស្ស តាវ អត្តនា កតស្ស ទានាទិកាមាវចរកុសលស្ស បសន្នចិត្តេន អនុស្សរណកាលេ, តថេវ បរេហិ កតស្ស អនុមោទនកាលេ, តស្សេវ ទុវិធស្សាបិ អនិច្ចតាទិវសេន បច្ចវេក្ខណកាលេ , ចេតោបរិយញ្ញាណាទីនំ បរិត្តកុសលារម្មណិកអភិញ្ញានំ បរិកម្មាទិកាលេ ច អារម្មណំ ហោតិ។ អកុសលេសុ ច ចតុន្នំ ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តានំ កាមាវចរកុសលំ អារព្ភ អស្សាទនាភិនន្ទនបរាមសនកាលេ, ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តានំ កេវលំ អស្សាទនាទិកាលេ ច ទ្វិន្នំ បដិឃសម្បយុត្តានំ អត្តនា, បរេហិ ច កតកុសលមារព្ភ វិប្បដិសារទុស្សនកាលេ, វិចិកិច្ឆាចិត្តស្ស អសន្និដ្ឋានកាលេ, ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស អវូបសមវិក្ខេបកាលេ ច អារម្មណំ ហោតិ។ អភិញ្ញាចិត្តទ្វយេ កុសលស្ស សេខបុថុជ្ជនានំ អត្តនា, បរេហិ វា កតកុសលស្ស

អនុស្សរណកាលេ, បរចិត្តវិជាននកាលេ, “ឥមិនា បុញ្ញកម្មេន មនុស្សេសុ, កាមាវចរទេវេសុ ច និព្ពត្តតី”តិ ជាននកាលេ, “អនាគតេ ទានាទីនិ បុញ្ញានិ ករោមិ, ករិស្សតី”តិ ជាននកាលេ ច កិរិយចិត្តស្សាបិ ខីណាសវានំ អត្តនា, បរេហិ វា កតកម្មានុស្សរណកាលាទីសុ អារម្មណំ ហោតិ។ កាមាវចរវិបាកេសុ នវន្នំ សុគតិ បដិសន្ធីនំ កម្មកម្មនិមិត្តារម្មណិកបដិសន្ធិកាលេ, សព្ពេសម្បិ តទារម្មណានំ កាមាវចរ កុសលារម្មណិកជវនានន្តរំ តទារម្មណកាលេ ច អារម្មណំ ហោតីតិ។ ទសវិធកាមាវចរកិរិយាសុ ច អដ្ឋន្នំ មហាកិរិយចិត្តានំ ខីណាសវានំ កាមាវចរកុសលបច្ចវេក្ខណសម្មសនកាលេ, បរិត្តារម្មណិកកិរិយាភិញ្ញានំ បរិកម្មាទិកាលេ, ហសិតុប្បាទស្ស ទានាទី បច្ចវេក្ខិត្វា តុស្សនកាលេ, មនោទ្វារវជ្ជនស្ស បន កាមាវចរ កុសលារម្មណិកជវនានំ បុរេចារិកកាលេ ច អារម្មណំ ហោតីតិ ឯវំ កាមាវចរកុសលំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណំ ហោតិ។

៣៤២. **តតោ**តិ យថាវុត្តរាសិតោ។ តេនាហ **“បញ្ចន្នំ បន រាសីន”**ន្តិ។ ឯត្ថ ច កិរិយចិត្តេសុ ហសិតុប្បាទោ ន សម្ភវតិ ឯកន្តបរិត្តារម្មណត្តា។ តត្ថ កាមាវចរកុសលស្ស តាវ សេខបុថុជ្ជនានំ ឈានបច្ចវេក្ខណសម្មសន កាលេ, រូបាវចរកុសលារម្មណិកអភិញ្ញានំ បរិកម្មាទិកាលេ, អកុសលស្ស វុត្តនយេន បរាមសនាទិកាលេ, អភិញ្ញាសុ កុសលាភិញ្ញាយ សេខបុថុជ្ជនានំ អត្តនា, បរេហិ វា អតីតភវេ ឧប្បាទិតឈានានុស្សរណកាលេ, បរេសំ រូបាវចរចិត្តបរិច្ឆិន្ទនកាលេ, “ឥមិនា កម្មេន ឥមស្មឹ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តិស្សតី”តិ ជាននកាលេ ច “អនាគតេ ឈានំ ភាវេស្សតី”តិ វា ជាននកាលេ, កិរិយាភិញ្ញាយ ច ខីណាសវានំ យថាវុត្តវសេន បវត្តិកាលេ ច នវវិធស្ស បន កិរិយចិត្តស្ស ខីណាសវានំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន រូបាវចរកុសលបច្ចវេក្ខណកាលេតិ ឯវំ រូបាវចរ កុសលំ បញ្ចន្នំ រាសីនំ អារម្មណំ ហោតិ។

៣៤៣-៧. អារុប្បកុសលញ្ចាបិ អារម្មណបច្ចយោ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **តេភូមកកុសលស្សា**តិ សព្ពស្ស កាមាវចរកុសលស្ស, រូបាវចរកុសលេសុ កុសលាភិញ្ញាយ, អរូបាវចរកុសលេសុ ទុតិយចតុត្ថកុសលស្ស ចាតិ ឥមស្ស តេភូមកកុសលស្ស។ ឯស នយោ **“តេភូមកក្រិយស្សា”**តិ ឯត្ថាបិ។ “ចតុត្ថទុទន”ន្តិ វា “ចតុត្ថ ទុតិយាន”ន្តិ វា វត្តព្ពេ គាថាពន្ធវសេន វិភត្តិយា, សវិភត្តិស្ស វា តិយ-សទ្ទស្ស លោបំ កត្វា **“ចតុត្ថទុ”**តិ វុត្តំ។ **ឥមេសំ…បេ…. បច្ចយោ**តិ កាមាវចរកុសលស្ស, តាវ អភិញ្ញាកុសលស្ស ច រូបាវចរារម្មណេសុ វុត្តនយេន ទុតិយចតុត្ថារុប្បស្ស បឋមតតិយវសេនាតិ ឯវំ តេភូមកកុសលស្ស តថា សេខបុថុជ្ជនកាលេ អត្តនោ សន្តានគតស្ស, បរសន្តានគតស្ស វា អារុប្បកុសលស្ស បជាននកាលេ កាមាវចររូបាវចរកិរិយចិត្តស្ស សេខ បុថុជ្ជនកាលេយេវ អត្តនា និព្ពត្តិតំ បឋមតតិយារុប្បំ អារព្ភ ខីណាសវកាលេ ទុតិយចតុត្ថារុប្បនិព្ពត្តនេ អរូប កិរិយចិត្តស្សាតិ ឯវំ តេភូមកកិរិយស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អកុសលស្ស, ចតុត្ថទុតិយានញ្ច អរូបាវចរ វិបាកានន្តិ ឯវមេតេសំ អដ្ឋន្នំ រាសីនំ អរូបកុសលមារម្មណំ ហោតិ។

បរិច្ឆិជ្ជ គាហិកាយ តណ្ហាយ អាបន្នន្តិ បរិយាបន្នំ, តេភូមកធម្មជាតំ, ន បរិយាបន្នន្តិ អបរិយាបន្នំ, ត ទេវ បុញ្ញញ្ចាតិ **អបរិយាបន្នបុញ្ញំ**។ កាមាវចរតោបិ កុសលស្ស កិរិយស្សាតិ សម្ពន្ធោ។ **រូបតោ**តិ រូបាវចរតោ។ **ចតុន្នំ…បេ…. សទា**តិ សេខានំ មគ្គបច្ចវេក្ខណកាលេ មគ្គារម្មណិកកុសលាភិញ្ញាយ បរិកម្មាទិកាលេ ញាណ សម្បយុត្តកុសលស្ស, ខីណាសវានំ មគ្គបច្ចវេក្ខណកាលេ មគ្គារម្មណិកកិរិយាភិញ្ញាយ ច បរិកម្មកាលេ ញាណ សម្បយុត្តកិរិយចិត្តស្ស, តេសំ តេសំ ជវនានំ បុរេចរវសេន បវត្តិកាលេ មនោទ្វារវជ្ជនស្ស, សេខានំ អត្តនោ, បរេសំ វា មគ្គជាននកាលេ អភិញ្ញាទ្វយស្សាតិ ឯវមេតេសំ ចតុន្នំ រាសីនំ អបរិយាបន្នកុសលមារម្មណំ ហោតិ។

តថេវាកុសលំ…បេ…. ឦរិតន្តិ សេខានំ បហីនាវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណកាលេ, សេខបុថុជ្ជនានំ អត្តនោ, បរេសំ វា សន្តានប្បវត្តាកុសលសម្មសនកាលេ, អកុសលារម្មណិកកុសលាភិញ្ញាយ បរិកម្មាទិកាលេ កាមាវចរ កុសលស្ស, អត្តនោ, បរេសំ វា បវត្តអកុសលានុស្សរណាទីសុ រូបាវចរកុសលស្ស, ខីណាសវានំ បហីនកិលេស បច្ចវេក្ខណអញ្ញសន្តានគតអកុសលសម្មសនាទិកាលេ, បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណេន តុស្សនកាលេ, សព្ពេសម្បិ តំតំជវនានំ បុរេចរកាលេ ច កាមាវចរកិរិយចិត្តស្ស, កុសលាភិញ្ញាយ វុត្តនយេន រូបាវចរកិរិយចិត្តស្ស, បរា មាសអស្សាទនាភិនន្ទនាទិវសេន បវត្តិយំ អកុសលស្ស, ឧទ្ធច្ចរហិតកម្មារម្មណវសេន អកុសលវិបាក សន្តីរណស្ស, កាមាវចរជវនានំ អនុស្សរណកាលេ សព្ពម្បិ ឯកាទសតទារម្មណវិបាកស្សាតិ ឯវំ កាមាវចរ វិបាកានន្តិ ឯវមេតេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អកុសលមារម្មណំ ហោតិ។

៣៤៨-៥៦. **វិបាការម្មណំ…បេ…. បច្ចយោ**តិ សេខបុថុជ្ជនានំ វិបាកសម្មសនាទិកាលេ កាមាវចរ កុសលស្ស, វិបាកក្ខន្ធានុស្សរណាទីសុ រូបាវចរកុសលស្ស, វុត្តនយេនេវ ខីណាសវានំ វិបាកសម្មសនាទិកាលេ, បុថុជ្ជនកាលេ អនិដ្ឋវិបាកាភាវំ អារព្ភ តុស្សនកាលេ, យថាវុត្តជវនានំ បុរេចរកាលេ កាមាវចរកិរិយចិត្តស្ស, កុសលេសុ វុត្តនយេនេវ រូបាវចរកិរិយចិត្តស្ស, វិបាកំ អារព្ភ តទារម្មណប្បវត្តិយំ វិបាការម្មណិកកម្មុនា បដិសន្ធី

គណ្ហន្តស្ស កម្មនិមិត្តវសេន បវត្តិយញ្ច កាមាវចរវិបាកស្ស, អស្សាទនាភិនន្ទនបរាមាសាទិវសេន បវត្តិយំ អកុសលស្សាតិ ឯវមេតេសំ ឆន្នំ រាសីនំ កាមាវចរវិបាកមារម្មណបច្ចយោ ហោតីតិ។ រូបាវចរវិបាការម្មណេបិ ឥមិនាវ នយេន យោជនា កាតព្ពា។ កេវលញ្ហិ តំ កាមាវចរវិបាកានំ កិរិយចិត្តេសុ ច ហសិតុប្បាទស្សារម្មណំ ន ហោតីតិ អយមេត្ថ វិសេសោ។ លោកុត្តរវិបាកស្ស កាមាវចរកុសលកិរិយានមារម្មណក្កមោ អប្បមាណារម្មណនិទ្ទេសេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

កាមាវចរកិរិយចិត្តស្ស កាមាវចរកុសលាទីនំ ឆន្នំ រាសីនមារម្មណក្កមោ កុសលារម្មណេ វុត្តសទិសោវ។ កេវលញ្ហិ ឯត្ថ យទេតំ ខីណាសវសន្តានស្សេវ និយតំ នវវិធំ កិរិយចិត្តំ, តំ បរសន្តានប្បវត្តកុសលាកុសលស្ស, សសន្តានេវ សេខបុថុជ្ជនកាលេ អនាគតារម្មណិកអភិញ្ញាយ បរិកម្មាទិវសប្បវត្តកុសលស្ស អារម្មណំ ហោតិ។ វិបាកេសុ ច បដិសន្ធិភវង្គចុតិសង្ខាតានំ វិបាកានំ កម្មារម្មណវសេន អារម្មណំ ន ហោតីតិ អយមេវ វិសេសោ។

រូបាវចរកិរិយចិត្តស្ស បញ្ចន្នំ រាសីនំ អារម្មណក្កមោ កុសលារម្មណេ វុត្តសទិសោវ។ វិសេសោបិ កាមាវចរកិរិយារម្មណេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ អារុប្បកិរិយចិត្តស្សាបិ តេសំ បញ្ចន្នំ រាសីនំ គោចរភាវោ វុត្តសទិសោវ។ អារុប្បកិរិយស្ស បន បឋមតតិយំ ទុតិយចតុត្ថស្សេវ គោចរោ ហោតិ។

៣៥៧-៨. ឯវំ រូបនិព្ពានវជ្ជិតមារម្មណំ ទស្សេត្វា ឥទានិ រូបារម្មណំ, និព្ពានារម្មណញ្ច ទស្សេតុំ “**រូបំ ចតុសមុដ្ឋាន**”ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ **រូប**ន្តិ អដ្ឋវីសតិវិធោ ភូតោបាទាយភេទភិន្នោ រូបក្ខន្ធោ។ កិញ្ចាបិ ន សព្ពមេវ រូបំ បច្ចេកំ ចតុសមុដ្ឋានំ, សមុទិតោ បន រូបក្ខន្ធោ ចតូហិ ឯវ សមុដ្ឋានេហិ សមុដ្ឋាតីតិ កត្វា វុត្តំ “**ចតុសមុដ្ឋាន**”ន្តិ។ **កាមបាកកិរិយស្សា**តិ កាមាវចរវិបាកស្ស, កាមាវចរកិរិយចិត្តស្ស ច, តត្ថ ច កាមាវចរកុសលស្ស តាវ វណ្ណទានាទិបុញ្ញកិរិយកាលេ, វណ្ណាទីនំ អនិច្ចាទិវសេន សម្មសនកាលេ, អភិញ្ញាយ បរិកម្មាទិកាលេ, អកុសលស្ស អស្សាទនាភិនន្ទនបរាមាសាទិកាលេ, អភិញ្ញាទ្វយស្ស ឥទ្ធិវិធភូតស្ស សុវណ្ណទុព្ពណ្ណាទិរូបនិម្មានកាលេ, បុព្ពេនិវាសានុស្សតិភូតស្ស “បុរិមភវេ ឯវំវណ្ណោ អហោសិ”ន្តិអាទិនា អនុស្សរណកាលេ, ទិព្ពចក្ខុភូតស្ស ចវមានឧបបជ្ជមានសត្តានំ វណ្ណទស្សនកាលេ, ទិព្ពសោតភូតស្ស សទ្ទសវនកាលេ, អនាគតំសញាណភូតស្ស “អនាគតេ ឯវំវណ្ណោ ភវិស្សាមី”តិអាទិនា ជាននកាលេ, កាមាវចរវិបាកេសុ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆនទ្វយស្ស យថាយោគំ រូបាទិវិជាននកាលេ, សុខសន្តីរណស្ស សន្តីរណតទារម្មណកាលេ, ឧបេក្ខាសន្តីរណទ្វយស្ស សន្តីរណតទារម្មណកម្មនិមិត្តគតិនិមិត្តារម្មណកាលេ , សហេតុកវិបាកស្ស កម្មនិមិត្តគតិនិមិត្តារម្មណកាលេ, តទារម្មណកាលេ ច, កាមាវចរកិរិយាសុ បន កុសលេ វុត្តនយានុសារេន អដ្ឋមហាកិរិយចិត្តស្ស, “ឯវរូបំ វណ្ណាទិមទាសិ”ន្តិ តុស្សនកាលេ ហសិតុប្បាទស្ស, បញ្ចទ្វារមនោទ្វារេសុ វោដ្ឋព្ពនាវជ្ជនកាលេ មនោទ្វារាវជ្ជនស្ស, បញ្ចទ្វារេ អាវជ្ជនកាលេ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនស្ស ច អារម្មណំ ហោតីតិ ឯវំ ចតុសមុដ្ឋានិកំ រូបំ ឆន្នំ រាសីនមារម្មណំ ហោតិ។

៣៥៩-៦០. និព្ពានំ បន គោត្រភុវោទានកាលេ, និព្ពានារម្មណិកអភិញ្ញាយ បរិកម្មាទិកាលេ ច កាមាវចរតិហេតុកកុសលស្ស, អតីតភវេ សច្ឆិកតនិរោធានុស្សរណកអាលាទីសុ រូបាវចរកុសលស្ស, វុត្តនយេនេវ កាមរូបាវចរកិរិយចិត្តស្ស, មគ្គដ្ឋានំ តទនន្តរផលវឡញ្ជនផលកាលេសុ អបរិយាបន្នកុសលវិបាកស្ស ចាតិ ឯវំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណំ ហោតីតិ ទស្សេតុំ “**និព្ពានារម្មណ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧភយស្សា**តិ កាមាវចររូបាវចរវសេន ទុវិធស្ស។

៣៦១-២. **នានប្បការក**ន្តិ ទ្វាទសមបរិច្ឆេទេ វក្ខមាននយេន នានាវិធប្បការំ។ **នវន្នំ…បេ…. បច្ចយោ**តិ កាមាវចរកុសលស្ស, អកុសលស្ស, ហសិតុប្បាទមនោធាតុវជ្ជិតកាមាវចរកិរិយចិត្តានញ្ចេវ ទ្វិន្នំ អភិញ្ញាចិត្តានញ្ច សព្ពាបិ បញ្ញត្តិ, រូបាវចរកុសលវិបាកកិរិយានំ កសិណនិមិត្តាទិកា, បឋមារុប្បកុសលវិបាកកិរិយានំ អាកាសបញ្ញត្តិ, តតិយារុប្បកុសលាទីនំ តិណ្ណំ អភាវបញ្ញត្តីតិ ឯវំ បញ្ញត្តិ នវន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតីតិ។

៣៦៣-៥. ឯវំ យោ ធម្មោ យស្ស ធម្មស្ស អារម្មណំ ហោតិ, តំ ឯកេកុទ្វារវសេន ទស្សេត្វា ឥទានិ សព្ពេ ចតុភូមកចិត្តុប្បាទេ ឆហិ អារម្មណេហិ យោជេត្វា ទស្សេតុំ “**រូបារម្មណិកា ទ្វេ**”តិអាទិ គាថាត្តយំ វុត្តំ។ តំ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថមេវ។

៣៦៦-៨. “**បឋមារុប្បកុសល**”ន្តិអាទិ បន ហេដ្ឋា វុត្តនយម្បិ អរូបាវចរារម្មណេសុ អរូបាវចរធម្មានំ សេខាសេខវសេន នានប្បការតោ បវត្តិអាការំ បកាសេតុំ វុត្តំ។ **កុសលស្សា**តិ សេខបុថុជ្ជនានំ ទុតិយារុប្បកុសលស្ស។ វិបាកស្ស បន ខីណាសវានំ បវត្តមានស្សាបិ អារម្មណំ ហោតិ តស្ស បុរិមភវេ កម្មនិមិត្តារម្មណត្តា។

អរូបភវេ អតិសន្តភាវេន បវត្តមានំ ភវង្គចិត្តំ ន ភាវនាយ បរិសុទ្ធំ ឧបដ្ឋាតីតិ អាហ “**បឋមារុប្បបាកោ**”តិអាទិ។ បឋមំ តុ កិរិយចិត្តំ បុញ្ញស្ស ទុតិយារុប្បចេតសោ អារម្មណំ ន ហោតិ, វិបាកស្ស ទុតិយារុប្បចេតសោ អារម្មណំ ន ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ ខីណាសវកាលេ កស្សចិ កុសលស្ស អភាវតោ “**ន បុញ្ញស្សា**”តិ វុត្តំ។ អាកាសានញ្ចាយតនកិរិយាសមង្គិស្ស វិញ្ញាណញ្ចាយតនវិបាកចិត្តំ ន បវត្តតីតិ “**ន បាកស្សា**”តិ វុត្តំ។ ខីណាសវស្ស ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថំ, និរោធសមាបជ្ជនត្ថញ្ច សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជន្តស្ស បឋមារុប្បកិរិយចិត្តំ ទុតិយស្ស អារម្មណំ ហោតីតិ អាហ “**បឋមំ តុ ក្រិយាចិត្ត**”ន្តិអាទិ។

៣៧០-៣. “ទ្វិធា”តិ ច វត្វា តមេវ ទុវិធតំ, តិវិធតញ្ច ទស្សេតុំ “**កុសលំ កុសលស្សា**”តិ, “**ក្រិយស្សាបិ ក្រិយា ហោតី**”តិ ច អាទិ វុត្តំ។ តំ វុត្តនយមេវ។ **ឯវមេវ ...បេ.... សិយា**តិ បឋមារុប្បចិត្តេ វុត្តនយេន សេខបុថុជ្ជនានំ ទ្វិធា, ខីណាសវានញ្ច តិធា អារម្មណំ ភវតីតិ អត្ថោ។

៣៧៤-៥. យំ យំ គោចរំ អារព្ភាតិ រូបារូបនិព្ពានបញ្ញត្តីសុ យំ យំ គោចរំ អារព្ភ។ **យេ យេ**តិ អរូបធម្មា។ **យោ នរោ**តិ យោ គហដ្ឋោ, បព្ពជិតោ វា មាណវោ។ **កិរា**តិ អនុមតិយំ។ តស្ស “ឧត្តរតេវា”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ **បារ**ន្តិ អវសានំ។ តំ ឥមស្ស បរមនិបុណគម្ភីរនយសមង្គិតាយ យាថាវតោ ឱតរន្តេហិ អកសិរេន តរិតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា ទុប្បាបុណេយ្យន្តិ កត្វា អាហ “**ទុត្តរ**”ន្តិ។ **ឧត្តរ**ន្តិ ឧត្តមំ។ អភិធម្មាវតារស្ស ហិ ឧត្តមតាយ តទេកទេសភូតបារម្បិ ឧត្តមមេវ ហោតិ។ **សោ**តិ សោ សមុត្តិណ្ណាភិធម្មាវតារបារោ នរោ។ **ឧត្តរតេវ,** ន បន ន សក្កោតិ តំ ឧត្តរិតុន្តិ អត្ថោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

អារម្មណវិភាគនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តមោ បរិច្ឆេទោ

វិបាកចិត្តប្បវត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៧៦. អនន្តញាណេនាតិ អនន្តារម្មណេ បវត្តញាណេន។ **និរង្គណេនា**តិ ឯត្ថ រាគាទយោ អកុសលា អង្គន្តិ ឯតេហិ តំសមង្គិនោ បុគ្គលា និហីនភាវំ គច្ឆន្តីតិ **អង្គណា**តិ វុច្ចន្តិ។ យថាហ –

> “រាគោ អង្គណំ, ទោសោ អង្គណំ, មោហោ អង្គណំ, បាបកានំ ខោ, អាវុសោ, អកុសលានំ ឥច្ឆាវចរានំ អធិវចនំ យទិទំ អង្គណ”ន្តិ ច អាទិ (វិភ. ៩២៤)។

អត្តនោ សន្តានេ សីលាទិគុណេ ឯសិ គវេសីតិ គុណេសិ, តេន **គុណេសិនា**។ ករុណាយំ និយុត្តោ, សា អស្ស អត្ថីតិ វា ការុណិកោ, តេន **ការុណិកេន**។ ឯត្ថ ច “អនន្តញាណេនា”តិ ឥមិនា ភគវតោ សព្ពញ្ញុភាវមាហ, “និរង្គណេនា”តិ ខីណាសវភាវំ, “គុណេសិនា”តិ បុព្ពចរិយំ, “ការុណិកេនា”តិ មហាករុណាសមង្គិភាវំ។ ឯត្តកេន បន ថោមនេន ភគវតោ វិបាកទេសនាយ និយ្យានិកាទិភាវំ ទីបេតិ។ អសព្ពញ្ញុនា ហិ ទេសិតំ អនិយ្យានិកំ ហោតិ, អខីណាសវេន ទេសិតំ ន បាកដំ, អបុញ្ញវតា ទេសិតំ នប្បតិដ្ឋាតិ, អការុណិកេន វុត្តំ សុខទាយកំ ន ហោតិ។ ភគវតោ បន សព្ពញ្ញុភាវតោ តេន ទេសិតំ និយ្យានិកំ, ខីណាសវត្តា បាកដំ, បុញ្ញវន្តតាយ បតិដ្ឋាតិ, មហាករុណាសមង្គិតាយ សុខទាយកន្តិ។ **ចិត្តប្បភវ**ន្តិ វិបាកចិត្តានំ ឧប្បត្តិំ។

៣៧៧-៨៦. ឥទានិ វិបាកកថាយ មាតិកាវសេន អដ្ឋកថាយ ឋបិតេ ទសប្បការេ ទស្សេតុំ “**ឯកូនតឹស កម្មានី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យថាវុទ្ធាយ វិបាកកថាយ មូលការណភាវតោ “**ឯកូនតឹស កម្មានី**”តិ បឋមំ កម្មវវត្ថានំ កតំ។ កម្មេ បន កថិតេ វិបាកកថាយ អធិដ្ឋានភូតា វិបាកាបិ កថេតព្ពាតិ “**បាកា ទ្វត្តឹស ទស្សិតា**”តិ ទុតិយំ វិបាកវវត្ថានំ កតំ។ កម្មវិបាកានញ្ច អទ្វារេសុ អទិស្សនតោ “**តីសុ…បេ…. ទិស្សរេ**”តិ តតិយំ កម្មទ្វារវិបាកទ្វារា វុត្តា។ កម្មវិបាកានំ វចនប្បសង្គេយេវ ឯកស្សេវ កម្មស្ស តំ តំ បច្ចយមាគម្ម អនេកផលនិប្ផាទនំ ទស្សេតុំ “**កុសលំ…បេ…. វិវិធំ ផល**”ន្តិ ចតុត្ថំ កាមាវចរកុសលស្ស បវត្តិបដិសន្ធីសុ នានាផលនិប្ផាទនំ វុត្តំ។ ឯវំ វុត្តេ បន បវត្តិបដិសន្ធីនំ លព្ភមានវិបាកវសេន វុត្តភាវំ អជានន្តា –

> “តស្សេវ កម្មស្ស វិបាកាវសេសេនា”តិ;
> “ឯកំ បុប្ផំ ចជិត្វាន, អសីតិកប្បកោដិយោ;
> ទុគ្គតី នាភិជានាមី”តិ។ ច –

ឯវមាទិវចនស្ស ព្យញ្ជនច្ឆាយាយ អត្ថំ គហេត្វា ទិន្នបដិសន្ធិកាយបិ ចេតនាយ បុន បដិសន្ធិទានំ មញ្ញេយ្យុន្តិ “**ឯកាយ…បេ…. បកាសិតា**”តិ បញ្ចមំ ឯកេន កម្មេន ឯកិស្សាយេវ បដិសន្ធិយា និព្ពត្តនំ វុត្តំ។ ឯកស្មិំ ភវេ នានាកម្មស្ស វិបាកប្បវត្តិំ សុណន្តា “ទិស្វា កុមារំ សតបុញ្ញលក្ខណ”ន្តិអាទិវចនស្ស អត្ថំ អជានន្តា “នានាកម្មេន ឯកាវ បដិសន្ធិ ហោតី”តិ ចិន្តេយ្យុន្តិ “**នានា…បេ…. បដិសន្ធិយោ**”តិ ឆដ្ឋំ នានាកម្មស្ស នានាបដិសន្ធិទានំ វុត្តំ។ តថា វិបច្ចន្តស្ស ច ឯកស្ស កម្មស្ស សោឡស វិបាកានិ ទ្វាទសមគ្គោ អហេតុកដ្ឋកម្បីតិ អយំ វិបាកវិភាគោ ហេតុភេទវសេន ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ “**តិហេតុកំ…បេ…. ន ច ហោតិ តិហេតុកា**”តិ សត្តមំ អដ្ឋកថាយ អាគតហេតុកិត្តនំ ទស្សិតំ។ តំ បន ហេតុកិត្តនំ ឯកេកស្ស កម្មស្ស វិបាកវិភាគទស្សនត្ថន្តិ។ ឥទានិ **តិបិដកចូឡនាគ**ត្ថេរស្ស, **មោរវាបិវាសិមហាទត្ត**ត្ថេរស្ស, **តិបិដកមហាធម្មរក្ខិត**ត្ថេរស្សាតិ តិណ្ណំ ថេរានំ វាទេសុ “ឯកាយ ចេតនាយ ទ្វាទស វិបាកានិ ឯត្ថេវ ទសកមគ្គោ អហេតុកដ្ឋកម្បី”តិ អាគតស្ស ទុតិយត្ថេរវាទស្ស, “ឯកាយ ចេតនាយ ទស វិបាកានិ ឯត្ថេវ អហេតុកដ្ឋកម្បី”តិ អាគតស្ស តតិយត្ថេរស្ស វាទស្ស ច ន សម្មាបតិដ្ឋិតត្តា សុប្បតិដ្ឋិតស្ស បឋមត្ថេរវាទស្ស វសេន ទស្សេតុំ វិបាកេសុ អសង្ខារសសង្ខារវិធានំ បច្ចយពលេន ហោតិ, នោ កម្មពលេនាតិ ទីបនត្ថំ អដ្ឋមំ, “**អសង្ខារសសង្ខារ**”ន្តិអាទិនា កម្មេន សហ អសមានម្បិ កត្វា សង្ខារភេទោ វុត្តោ។ កម្មស្ស សោមនស្សុបេក្ខាសហគតភាវេបិ អារម្មណវសេនេវ វិបាកវេទនាយ បរិវត្តនំ ទស្សេតុំ “**អារម្មណេន…បេ…. បរិវត្តន**”ន្តិ នវមំ អារម្មណេន វេទនាបរិវត្តនំ វុត្តំ។ កម្មវសេន ចេវ អារម្មណវសេន ច អនិយតស្ស តទារម្មណស្ស ជវនវសេន និយមទស្សនត្ថំ “**តទារម្មណ…បេ…. និយាមិត**”ន្តិ ទសមំ ជវនេន តទារម្មណនិយមោ វុត្តោតិ។

ឯកូនតឹស កម្មានីតិ កុសលាកុសលវសេន វីសតិ បរិត្តានិ, នវ មហគ្គតានីតិ ឯកូនតឹស កម្មានិ។ យស្មា បនេសា វដ្ដវសេន វិបាកកថា, តស្មា លោកុត្តរកុសលំ វជ្ជេត្វា ឯកូនតឹសេវ កម្មានិ វុត្តានិ។ ឯវំ “**បាកា**

ទុត្តិសា”តិ ឯត្ថាបិ តេវីសតិ បរិត្តា, នវ មហគ្គតាតិ បាកា ទុត្តិស។ **តីសុ ទ្វារេសូ**តិ កាយវចីមនោទ្វារវសេន តីសុ កម្មទ្វារេសុ។ កម្មទ្វារវវត្ថានំ ហេដ្ឋា សង្ខេបតោ ទស្សិតមេវ។ វិត្ថារតោ បនេតំ **អដ្ឋសាលិនិយា** ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១ កាយកម្មទ្វារ), តំសំវណ្ណនាទិតោ ច គហេតព្ពំ។ កាមំ កម្មានិបិ ឆសុ ទ្វារេសុ បវត្តន្តិ, បញ្ចទ្វារប្បវត្តានិ បន អវិបាកានិ, មនោទ្វារទ្វារត្តយវសេន ភិន្នានំ វិបាកទាយកានមេវ សង្គណ្ហនត្ថំ “តីសុ ទ្វារេសូ”តិ វុត្តំ។ **ឆសូ**តិ ចក្ខុទ្វារាទីនិ បញ្ច, មនោទ្វារញ្ចាតិ ឆសុ វិបាកទ្វារេសុ។

តំ តំ បច្ចយមាគម្មាតិ កាលសម្បទាទិកំ តំ តំ បច្ចយមាគម្ម។ តេនាហុ បោរាណា –

“កាលោបធិប្បយោគានំ , គតិយា ច យថារហំ;
សម្បត្តិញ្ច វិបត្តិញ្ច, កម្មមាគម្ម បច្ចតី”តិ។

អថ វា **តំ តំ បច្ចយ**ន្តិ សោមនស្សាទិហេតុភូតំ តំ តំ សហការិបច្ចយំ។ **វិវិធំ ផល**ន្តិ សោមនស្សុបេក្ខាសហគតសហេតុកាហេតុកអសង្ខារសសង្ខារវសេន នានប្បការផលំ។ **ឯកាយ ចេតនាយា**តិ ឧបបជ្ជវេទនីយភូតាយ, អបរាបរិយវេទនីយភូតាយ វា ឯកាយ ចេតនាយ។ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយភូតា បន បវត្តិវិបាកមេវ និព្ពត្តេតិ, នោ បដិសន្ធឹ។

កិញ្ចាបិ “**តិហេតុក**”ន្តិ អវិសេសេន វុត្តំ, ឧក្កដ្ឋមេវ បន តិហេតុកកម្មំ តិហេតុកវិបាកំ ទេតិ, តថា ទុហេតុកម្បិ ឧក្កដ្ឋមេវ ទុហេតុកវិបាកំ ទេតិ។ ឱមកំ បន តិហេតុកកម្មំ ទុហេតុកុក្កដ្ឋសទិសំ, ទុហេតុកាហេតុកមេវ វិបាកំ ទេតិ។ តថា ទុហេតុកម្បិ អហេតុកមេវ វិបាកំ ទេតីតិ។ ឧក្កដ្ឋោមកវិភាគោ ច បនេស កុសលាកុសលបរិវារលាភតោ, អាសេវនវិប្បដិសារប្បវត្តិយា វា ទដ្ឋព្ពោ។ យញ្ហិ កម្មំ អត្តនោ បវត្តិកាលេ បុរិមបច្ឆាភាគប្បវត្តេហិ កុសលធម្មេហិ បរិវារិតំ, បច្ឆា វា អាសេវនលាភេន សមុទាចិណ្ណំ, តំ ឧក្កដ្ឋំ។ យំ បន ករណកាលេ អកុសលធម្មេហិ បរិវារិតំ, បច្ឆា វា “ទុក្កដំ មយា”តិ វិប្បដិសារុប្បាទនេន បរិភាវិតំ, តំ ឱមកំ នាម ហោតិ។

អថេត្ថ យថាវុត្តវិធានំ កឹ បដិសន្ធិបវត្តីនំ អវិសេសេន, ឧទាហុ បវត្តិវសេនេវាតិ ចេ? បវត្តិវសេនេវ, បដិសន្ធិយំ បន អយំ វិសេសោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តិហេតុកេនា**”តិអាទិ។ ឯត្ថាបិ តិហេតុកុក្កដ្ឋកម្មេនេវ តិហេតុកបដិសន្ធិ ហោតិ, ឱមកេន បន ទុហេតុកុក្កដ្ឋេន ច ទុហេតុកា បដិសន្ធិ, ទុហេតុកោមកេន បន អហេតុកាវាតិ អយំ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។ យស្មា បនេត្ថ ញាណំ ជច្ចន្ធាទិវិបត្តិនិមិត្តស្ស មោហស្ស, សព្ពាកុសលស្ស វា បដិបក្ខំ, តស្មា តំសម្បយុត្តំ កម្មំ ជច្ចន្ធាទិវិបត្តិបច្ចយំ ន ហោតីតិ តិហេតុកំ អតិទុព្ពលម្បិ សមានំ ទុហេតុកបដិសន្ធិមេវ អាកឌ្ឍតិ, នាហេតុកន្តិ អាហ “**ន ច ហោតិ អហេតុកា**”តិ។ យស្មា **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** សុគតិយំ ជច្ចន្ធពធិរាទិវិបត្តិយា អហេតុកូបបត្តឹ វជ្ជេត្វា គតិសម្បត្តិយា អហេតុកូបបត្តឹ ទស្សេន្តេន ធម្មសេនាបតិនា –

“គតិសម្បត្តិយា ញាណសម្បយុត្តេ អដ្ឋន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតិ, គតិសម្បត្តិយា ញាណសម្បយុត្តេ កតមេសំ អដ្ឋន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតិ? កុសលស្ស កម្មស្ស ជវនក្ខណេ តយោ ហេតូ កុសលា តស្មឹ ខណេ ជាតចេតនាយ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេន វុច្ចតិ កុសលមូលបច្ចយាបិ សង្ខារា។ និកន្តិក្ខណេ ទ្វេ ហេតូ អកុសលា តស្មឹ ខណេ ជាតចេតនាយ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេន វុច្ចតិ អកុសលមូលបច្ចយាបិ សង្ខារា។ បដិសន្ធិក្ខណេ តយោ ហេតូ អព្យាកតា តស្មឹ ខណេ ជាតចេតនាយ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេន វុច្ចតិ នាមរូបបច្ចយាបិ វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយាបិ នាមរូប”ន្តិ (បដិ. ម. ១.២៣១-២៣២) –

ឯវំ ជវនក្ខណេ តិណ្ណំ ហេតូនំ បច្ចយា ញាណសម្បយុត្តវិបាកុប្បត្តិ វុត្តា, ន បន “ជវនក្ខណេ ទ្វិន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា”តិ, តស្មា តិហេតុកកម្មេនេវ តិហេតុកបដិសន្ធិ ហោតិ, ន ទុហេតុកេនាតិ អាហ “**ទុហេតុកេន…បេ. … ន ច ហោតិ តិហេតុកា**”តិ។ យទិ ហិ ទុហេតុកកម្មេន តិហេតុកបដិសន្ធិ សិយា, យថា “អដ្ឋន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតី”តិ វត្វា តស្ស វិភង្គោ កតោ, ឯវំ “គតិសម្បត្តិយា ញាណសម្បយុត្តេ សត្តន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតិ។ គតិសម្បត្តិយា ញាណសម្បយុត្តេ កតមេសំ សត្តន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតិ? កុសលស្ស កម្មស្ស ជវនក្ខណេ ទ្វេ ហេតូ កុសលា តស្មឹ ខណេ…បេ…. សង្ខារា, និកន្តិក្ខណេ ទ្វេ ហេតូ អកុសលា តស្មឹ ខណេ…បេ…. សង្ខារា, បដិសន្ធិក្ខណេ តយោ ហេតូ អព្យាកតា តស្មឹ ខណេ…បេ…. នាមរូប”ន្តិ សត្តន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ញាណសម្បយុត្តូបបត្តឹ វត្វា តស្ស វិភង្គោ កាតព្ពោ សិយា, ន ច បនេវំ អត្ថិ, តស្មា វិញ្ញាយតិ “ទុហេតុកកម្មេន តិហេតុកបដិសន្ធិ ន ហោតី”តិ។

យទិ ឯវំ –

> “គតិសម្បត្តិយា ញាណវិប្បយុត្តេ ឆន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតិ។ គតិសម្បត្តិយា ញាណវិប្បយុត្តេ កតមេសំ...បេ.... ហោតិ? កុសលស្ស កម្មស្ស ជវនក្ខណេ ទ្វេ ហេតូ កុសលា តស្មឹ ខណេ...បេ.... សង្ខារា។ និកន្តិក្ខណេ ទ្វេ ហេតូ អកុសលា តស្មឹ ខណេ...បេ.... សង្ខារា។ បដិសន្ធិក្ខណេ ទ្វេ ហេតូ អព្យាកតា តស្មឹ ខណេ...បេ.... នាមរូប”ន្តិ –

ឯវំ ទុហេតុកកម្មេន ទុហេតុកូបបត្តឹ ឧទ្ធរិត្វា “គតិសម្បត្តិយា ញាណវិប្បយុត្តេ សត្តន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតិ។ គតិសម្បត្តិយា ញាណវិប្បយុត្តេ កតមេសំ សត្តន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតិ? កុសលស្ស កម្មស្ស ជវនក្ខណេ តយោ ហេតូ កុសលា តស្មឹ ខណេ...បេ.... សង្ខារា។ និកន្តិក្ខណេ ទ្វេ ហេតូ អកុសលា តស្មឹ ខណេ...បេ.... សង្ខារា។ បដិសន្ធិក្ខណេ ទ្វេ ហេតូ អព្យាកតា តស្មឹ ខណេ...បេ.... នាមរូប”ន្តិ ឯវំ តិហេតុកកម្មេន ទុហេតុកបដិសន្ធិយាបិ អនុទ្ធដត្តា សាបិ ន ហោតីតិ ចេ? នោ ន ហោតិ, ទុហេតុកោមកកម្មេន អហេតុកបដិសន្ធិយា វិយ តិហេតុកោមកេន ទុហេតុកបដិសន្ធិយាវ ទាតព្ពត្តា, កម្មសរិក្ខកវិបាកទស្សនត្ថំ បន មហាថេរេន បាឡោ សាវសេសោ កតោ។

យទិ ឯវំ បុរិមវុត្តេហិ ឥទំ សមានំ កម្មសរិក្ខកតាភាវតោតិ ទុហេតុកកម្មេន តិហេតុកបដិសន្ធិ ន ឧទ្ធដា, ន បន អលព្ភនតោតិ? តំ ន, អកុសលកម្មស្ស អលោភសម្បយោគាភាវតោ, អលោភផលុប្បាទនេ វិយ ញាណវិប្បយុត្តស្ស ញាណផលុប្បាទនេ អសមត្ថភាវតោ។ បញ្ញាពលសម្បយោគតោ ហិ តំញាណផលុប្បាទនេ សមត្ថំ ហោតិ។

ឯត្ថាហ – កឹ បនេតំ កម្មមេវ បដិសន្ធឹ ទេន្តំ អត្តនា សទិសវេទនមេវ ទេតិ, ឧទាហុ វិសទិសវេទនម្បីតិ? ទុហេតុកោមកមេវ វិសទិសវេទនំ ទេតិ, ឥតរំ បន សទិសវេទនមេវ ។ តថា ហិ **បបញ្ចសូទនិយា** មជ្ឈិមដ្ឋកថាយ មហាកម្មវិភង្គសុត្តេ សុខវេទនីយាទិកម្មវណ្ណនាយ –

> “កាមាវចរកុសលតោ សោមនស្សសហគតចិត្តសម្បយុត្តា ចតស្សោ ចេតនា, រូបាវចរកុសលតោ ចតុក្កជ្ឈានចេតនាតិ ឯវំ បដិសន្ធិបវត្តេសុ សុខវេទនាយ ជននតោ សុខវេទនីយំ កម្មំ នាម។ កាមាវចរញ្ចេត្ថ បដិសន្ធិយំយេវ ឯកន្តេន សុខំ ជនេតិ, បវត្តេ បន ឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណេ អទុក្ខមសុខម្បិ។
>
> “អកុសលចេតនា បវត្តេ កាយទ្វារប្បវត្តទុក្ខស្ស ជននតោ ទុក្ខវេទនីយំ កម្មំ នាម។
>
> “កាមាវចរកុសលតោ បន ឧបេក្ខាសហគតចិត្តសម្បយុត្តា ចតស្សោ ចេតនា, រូបាវចរកុសលតោ ចតុត្ថជ្ឈានចេតនាតិ ឯវំ បដិសន្ធិបវត្តេសុ តតិយវេទនាយ ជននតោ អទុក្ខមសុខវេទនីយំ កម្មំ នាម។ ឯត្ថ ច “កាមាវចរំ បដិសន្ធិយំយេវ ឯកន្តេន អទុក្ខមសុខំ ជនេតិ, បវត្តេ ឥដ្ឋារម្មណេ សុខម្បី”តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០០) –

វុត្តំ។ ននុ ច “អារម្មណេន ហោតេវ, វេទនាបរិវត្តន”ន្តិ វចនតោ អារម្មណវសេន វេទនានិយមោ ហោតិ, ន ច សោមនស្សសហគតកម្មេន បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តស្ស ឥដ្ឋារម្មណមេវ កម្មនិមិត្តាទិកមាបាថមាគច្ឆតីតិ និយមោ អត្ថិ, ឧបេក្ខាសហគតកម្មេន វា ឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណន្តិ ន សក្កា វត្តុំ, តស្មា កថំ កម្មវសេនេវ វេទនានិយមោតិ? វុច្ចតេ – ឥដ្ឋាទិអារម្មណម្បិ អាបាថមាគច្ឆន្តំ កម្មពលេនេវ អាគច្ឆតីតិ សោមនស្សសហគតកម្មេន បដិសន្ធិគ្គហណកាលេ តស្ស ពលេន ឥដ្ឋារម្មណមាបាថមាគច្ឆតិ, ឧបេក្ខាសហគតកម្មេន ឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណន្តិ ន ន សក្កា វត្តុំ, តស្មា កម្មវសេន បដិសន្ធិយា អារម្មណនិយមោ, អារម្មណវសេន វេទនានិយមោតិ។ អបិច “អារម្មណេន ហោតេវ, វេទនាបរិវត្តន”ន្តិ ឥទំ តទារម្មណំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ន តេន បដិសន្ធិយា កម្មសរិក្ខកវេទនាភាវោ បដិក្ខិបិតុំ សក្កា, ទុហេតុកោមកំ បន សោមនស្សសហគតម្បិ អត្តនោ និហីនតាយ ទុហេតុកផលុប្បាទនេ អសមត្ថត្តា, អហេតុកាយ ច អត្តនា សទិសវេទនាយ បដិសន្ធិយា អសម្ភវតោ ឧបេក្ខាសហគតបដិសន្ធិយា អនុរូបតោ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណមុបដ្ឋបេត្វា តទារម្មណំ ឧបេក្ខាសហគតមេវ បដិសន្ធឹ ទេតិ។

ននុ ច “បច្ឆិមភវិកមហាពោធិសត្តានំ មេត្តាបុព្ពភាគំ សោមនស្សកម្មំ បដិសន្ធឹ ទេតី”តិ **អដ្ឋកថាសុ** វុត្តំ, មហាសិវត្ថេរោ ច ឧបេក្ខាសហគតញាណសម្បយុត្តអសង្ខារិកវិបាកចិត្តេន បដិសន្ធឹ ឥច្ឆតិ។ វុត្តញ្ហិ តេន “សោមនស្សសហគតតោ ឧបេក្ខាសហគតំ ពលវតរំ, តេន បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តិ, តេន គហិតបដិសន្ធិកា ហិ

មហជ្ឈាសយា ហោន្តិ តិបិដកចូឡនាគត្ថេរោ វិយា”តិ, តស្មា សោមនស្សសហគតកុសលតោ ឧបេក្ខាសហគត បដិសន្ធិបិ លព្ភតិ យថា ច, ឯវំ តថា ឧបេក្ខាសហគតតោ សោមនស្សសហគតាបីតិ កថំ កម្មសទិសវេទនា បដិសន្ធីតិ? ឯត្ថាបិ ច កម្មម្បិ ឧបេក្ខាសហគតមេវាតិ ថេរស្ស អធិប្បាយោ សិយាតិ សក្កា វត្តុំ។ អបិចាយំ វាទោ មហាអដ្ឋកថាយំ បដិក្ខិត្តោវ។ តថា ហិ វុត្តំ សង្គហការេហិ “អដ្ឋកថាយំ បន អយំ ថេរស្ស មនោរថោ, នត្ថិ ឯត”ន្តិ បដិក្ខិបិត្វា សព្ពញ្ញុពោធិសត្តានំ ហិតូបចារោ ពលវា ហោតិ, តស្មា មេត្តាបុព្ពភាគកាមាវចរកុសលវិបាកសោមនស្សសហគតតិហេតុកអសង្ខារិកចិត្តេន បដិសន្ធី គណ្ហន្តីតិ វុត្តន្តិ, តស្មា បដិក្ខិត្តវាទំ គហេត្វា ន សក្កា អដ្ឋកថាវចនំ ចាលេតុន្តិ សម្បដិច្ឆិតព្ពមេវេតំ កម្មសទិសវេទនា បដិសន្ធីតិ។ អសម្បដិច្ឆន្តេហិ វា អដ្ឋកថាយ អធិប្បាយោ សាធុកំ កថេតព្ពោតិ។

អសង្ខារន្តិ អសង្ខារិកកម្មំ។ អសង្ខារំ សសង្ខារម្បិ ផលំ ទេតីតិ សម្ពន្ធោ។

អារម្មណេនាតិ ឥដ្ឋាទិអារម្មណេន។ **វេទនាបរិវត្តន**ន្តិ តស្ស តស្ស អារម្មណស្ស អនុរូបតោ សោមនស្សាទិវេទនាយ បរិវត្តនំ, កុសលវិបាកសន្តីរណតទារម្មណានិ សន្ធាយ ចេតំ វុត្តំ។ តានិ ហិ ឥដ្ឋារម្មណេ សោមនស្សសហគតានិ, ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ ឧបេក្ខាសហគតានិ។ អកុសលវិបាកំ បន សន្តីរណតទារម្មណំ អនិដ្ឋេ, អនិដ្ឋមជ្ឈត្តេ ច អារម្មណេ ឧបេក្ខាសហគតមេវ។ ន ហិ តស្ស អារម្មណវសេន វេទនាភេទោ អត្ថិ, ហេដ្ឋា វុត្តនយេន ទ្វីសុបិ ឧបេក្ខាសហគតមេវ។ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆនេសុ ច ឋបេត្វា កាយវិញ្ញាណទ្វយំ សេសានិ ឥដ្ឋាទីសុ សព្ពត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តការណវសេនេវ ឧបេក្ខាសហគតានិ, តថា កាយវិញ្ញាណំ ឥដ្ឋាទីសុ សុខសហគតំ, អនិដ្ឋាទីសុ ទុក្ខសហគតន្តិ។ ជវនេន និយមិតំ អដ្ឋកថាយន្តិ អធិប្បាយោ។ ហេតុនិយមនមេវ ចេត្ថ ជវនវសេន ហោតិ វេទនាភេទស្ស អារម្មណេនេវ, សង្ខារភេទស្ស ច បច្ចយវសេនេវ និយមិតត្តា។ ឯត្ថ ច អកុសលវិបាកានំ វិភាគាភាវតោ កុសលវិបាកតទារម្មណានមេវ អារម្មណជវនបច្ចយវសេន និយមនំ ហោតិ។ តំ បន សរូបតោ ឯវំ វេទិតព្ពំ – តិហេតុកុក្កដ្ឋកម្មេន ហិ តទារម្មណំ បវត្តមានំ កម្មវសេន និយមាភាវតោ សព្ពេសុបិ កុសលវិបាកតទារម្មណេសុ សម្បត្តេសុ អារម្មណជវនបច្ចយវសេន, អារម្មណជវនវសេនេវ វា និយតំ ឯកមេវ ឧប្បជ្ជតិ។ កថំ? តទារម្មណេសុ ហិ អារម្មណវសេន វេទនានិយមោ ហោតិ, ជវនវសេន ហេតុនិយមោ , បច្ចយវសេន សង្ខារនិយមោ។ អហេតុកេសុ បន សង្ខារភេទាភាវតោ បច្ចយវសេន និយមនំ នត្ថិ។ តត្ថ អារម្មណេន វេទនានិយមនំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ ជវនវសេន ហេតុនិយមនេ បន កម្មសរិក្ខកហេតុវសេន តិហេតុកានិ ទុហេតុកានិ អហេតុកានីតិ តីណិ ជវនានិ វេទិតព្ពានិ។ តត្ថ កម្មសរិក្ខកហេតុវសេន តិហេតុកជវនានិ នាម កាមាវចរកុសលកិរិយាសុ ញាណសម្បយុត្តជវនានិ, ទុហេតុកជវនានិ នាម ញាណវិប្បយុត្តជវនានិ, អហេតុកានិ នាម អកុសលជវនានិ ចេវ កិរិយាហេតុកជវនញ្ច។ អកុសលជវនានិបិ ហិ កុសលកម្មសរិក្ខកហេតុវសេន អហេតុកានិ កុសលហេតូនំ តេសុ អភាវតោ។

តត្ថ កម្មស្ស ជវនសទិសតទារម្មណាភិនិប្ផាទនសាមត្ថិយេ សតិ តិហេតុកជវនេ ជវិតេ តិហេតុកតទារម្មណំ ហោតិ, ទុហេតុកជវនេ ជវិតេ ទុហេតុកតទារម្មណំ, អហេតុកជវនេ ជវិតេ អហេតុកតទារម្មណំ ហោតីតិ។ ឯវំ ជវនវសេន ហេតុនិយមនំ ទដ្ឋព្ពំ។ កថំ បច្ចយវសេន សង្ខារនិយមោតិ? កាលសម្បទាទីនំ, ឧតុសម្បទាទីនញ្ច បច្ចយានំ ពលវភាវេ សតិ អសង្ខារិកតទារម្មណំ ហោតិ, ទុព្ពលភាវេ សសង្ខារិកំ។ អហេតុកតទារម្មណស្ស បន បច្ចយវសេន និយមោ នត្ថិ, តស្មា យទិ ឥដ្ឋារម្មណំ ហោតិ, តទាឧបេក្ខាសហគតំ តទារម្មណំ បដិពាហិត្វា សោមនស្សសហគតតទារម្មណមេវ ហោតិ។ សោមនស្សសហគតតទារម្មណេសុបិ អនិយមេន អារម្មណវសេន សព្ពេសុ សម្បត្តេសុ ជវនស្ស តិហេតុកភាវេ ទុហេតុកាហេតុកេ បដិពាហិត្វា តិហេតុកមេវ តទារម្មណំ ហោតិ។ តិហេតុកតទារម្មណេសុបិ អនិយមេន ជវនវសេន សព្ពេសុ សម្បត្តេសុ បច្ចយស្ស ពលវភាវេ សតិ សសង្ខារិកតទារម្មណំ បដិពាហិត្វា អសង្ខារិកមេវ តទារម្មណំ ហោតិ។ ឯតេនេវ នយេន សេសំ តទារម្មណម្បិ តំតំជវនានុរូបតោ និយមនំ ទដ្ឋព្ពំ។

អហេតុកតទារម្មណំ បន បច្ចយំ អនបេក្ខិត្វា អារម្មណវសេន ចេវ ជវនវសេន ច និយមនំ ហោតិ។ ឥទមេត្ថ យេភុយ្យប្បវត្តិវសេន និយមនំ។ កទាចិ បន អារម្មណវសេន, បច្ចយវសេន, បរិចិតវសេន ច តទារម្មណនិយមោ ហោតិ។ តត្ថ អារម្មណវសេន ចេវ បច្ចយវសេន ច និយមនំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ បរិចិតវសេន បន និយមនេ យេភុយ្យេន តិហេតុកកុសលប្បវត្តិយា តេសុ បរិចិតស្ស កទាចិ ទុហេតុកេ, អហេតុកេ វា ជវនេ ជវិតេ បរិចយវសេន តិហេតុកតទារម្មណមេវ ហោតិ។ យេភុយ្យេន ច ទុហេតុកជវនប្បវត្តិយា តត្ថ បរិចិតស្ស កទាចិ តិហេតុកេ, អហេតុកេ វា ជវនេ ជវិតេ បរិចយវសេន ទុហេតុកតទារម្មណមេវ ហោតិ។ តថេវ អកុសលេសុ បរិចិតស្ស កទាចិ តិហេតុកទុហេតុកេសុបិ ជវនេសុ ជវិតេសុ បរិចយវសេន អហេតុកតទារម្មណមេវ ហោតីតិ។ ឯវញ្ច កត្វា **បដ្ឋានេ** –

“កុសលាកុសលេ និរុទ្ធេ សហេតុកោ វិបាកោ តទារម្មណតា ឧប្បជ្ជតិ, សហេតុកេ ខន្ធេ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សតិ, កុសលាកុសលេ និរុទ្ធេ អហេតុកោ វិបាកោ តទារម្មណតា ឧប្បជ្ជតី”តិ –

អវិសេសេន អកុសលជវនានន្តរម្បិ សហេតុកតទារម្មណំ, តិហេតុកជវនានន្តរញ្ច អហេតុកតទារម្មណំ វុត្តំ។ តិហេតុកោមកេន, បន ទុហេតុកុក្កដ្ឋេន ច កម្មេន តទារម្មណប្បវត្តិយំ កម្មស្ស តិហេតុកវិបាកទានេ អសមត្ថតាយ តិហេតុកជវនេបិ ជវិតេ ទុហេតុកតទារម្មណមេវ ហោតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ ទុហេតុកោមកេន បន កម្មេន តទារម្មណប្បវត្តិយំ កម្មស្ស សហេតុកតទារម្មណនិព្ពត្តនេ អសមត្ថតាយ សហេតុកជវនេបិ ជវិតេ អហេតុកតទារម្មណមេវ ហោតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

៣៨៧-៩១. **តុល្យេន បាកចិត្តេនា**តិ សោមនស្សសហគតញាណសម្បយុត្តអសង្ខារិកេន មហាវិបាកចិត្តេន។ **ពលវារម្មណេ**តិ អតិមហន្តារម្មណេ។ ចតុព្ពិធញ្ហិ អារម្មណំ អតិមហន្តំ មហន្តំ បរិត្តំ អតិបរិត្តន្តិ។ វុត្តញ្ច –

“តថា ហិ វិសយំ អាហុ, ចតុធា ឯត្ថ បណ្ឌិតា;
មហន្តាតិមហន្តោ, បរិត្តាតិបរិត្តតោ”តិ។

អតិមហន្តាទិភាវោ ចស្ស អាបាថគតកាលេ ឧប្បជ្ជនកចិត្តក្ខណវសេន វេទិតព្ពោ។ តថា ហិ អាបាថគតក្ខណតោ បដ្ឋាយ យាវ សោឡសចិត្តក្ខណា, តាវ វិជ្ជមានាយុកអារម្មណំ **អតិមហន្តំ** នាម។ បន្នរសចុទ្ទសចិត្តក្ខណាយុកំ **មហន្តំ** នាម។ តេរសចិត្តក្ខណតោ បដ្ឋាយ អដ្ឋចិត្តក្ខណាយុកំ **បរិត្តំ** នាម។ តតោ បរំ **អតិបរិត្តំ** នាម។ តត្ថ អតិមហន្តារម្មណេ តទារម្មណបរិយោសានានិ វីថិចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ មហន្តេ ជវនបរិយោសានានិ, នត្ថិ តទារម្មណុប្បាទោ។ បរិត្តេ ជវនម្បិ ន ឧប្បជ្ជតិ, សន្តីរណានន្តរំ វោដ្ឋព្ពនមេវ ទ្វត្តិក្ខត្តុំ បវត្តតិ។ អតិបរិត្តេ ភវង្គចលនមត្តមេវ។ កថំ? អតិមហន្តេ ហិ អារម្មណេ បញ្ចទ្វារេសុ យថានុរូបំ អញ្ញតរស្មិំ ទ្វារេ អាបាថគតេ បសាទឃដ្ដនានុភាវេន ហទយវត្ថុសន្និស្សិតា ភវង្គសន្តតិ វោច្ឆិជ្ជតិ, វោច្ឆិជ្ជមានា ច សហសា ន ឱច្ឆិជ្ជតិ។ យថា បន វេគេន ធាវន្តោ បុរិសោ អន្តរា ឋាតុកាមោបិ ឯកទ្វេបទវារេ អតិក្កមិត្វាវ ឋាតុំ សក្កោតិ, ន បន ឋាតុកាមតាយ សទ្ធិំយេវ, ឯវមេវ ទីបសិខា វិយ, គង្គាសោតោ វិយ, វេគេន ជវមានា ភវង្គសន្តតិ អន្តរា ឱច្ឆិជ្ជមានាបិ បសាទឃដ្ដនតោ បរំ ទ្វត្តិក្ខត្តុំ ឧប្បជ្ជិត្វាវ ឱច្ឆិជ្ជតិ។ តត្ថ បឋមចិត្តំ ភវង្គសន្តតិយា ចលនាការេន ឧប្បជ្ជនតោ **ភវង្គចលនំ** នាម, ទុតិយំ ឧបច្ឆិជ្ជនវសេន ឧប្បជ្ជនតោ **ភវង្គុបច្ឆេទោ** នាម។ **ចលន**ញ្ចេត្ថ វិសទិសចិត្តស្ស ឧបនិស្សយភាវគមនំ។ វុត្តញ្ច –

“អារម្មណន្តរាបាថេ , ទ្វិក្ខត្តុំ ចលិតេ មនោ;
ចិត្តន្តរស្ស ហេតុត្តំ, យានំ ចលនមីរិត”ន្តិ។

យទិ ឯវំ ទុតិយស្សាបិ តំ អត្ថីតិ តម្បិ ភវង្គចលនមិច្ចេវ វត្តព្ពន្តិ? សច្ចំ, ភវង្គស្ស បន ឧបច្ឆិជ្ជនវសេន បវត្តិវិសេសំ គហេត្វា បុរិមស្ស នាមតោ វិសទិសនាមំ កាតុំ “ភវង្គុបច្ឆេទោ”តិ វុច្ចតីតិ។ ននុ ច រូបាទីហិ បសាទេ ឃដ្ដិតេ បសាទនិស្សិតស្សេវ ចលនំ យុត្តំ, កថំ បន ហទយវត្ថុសន្និស្សិតាយ ភវង្គសន្តតិយា ចលនន្តិ? សន្តតិវសេន ឯកាពទ្ធត្តា។ យថា ហិ ភេរិយា ឯកស្មិំ តលេ ឋិតសក្ខរាយ មក្ខិកាយ និបន្នាយ អបរស្មិំ តលេ ទណ្ឌាទិនា បហដេ អនុក្កមេន ភេរិចម្មវត្ថាទីនំ ចលនេន សក្ខរាយ ចលិតាយ មក្ខិកាយ បលាយនំ ហោតិ, ឯវមេវ រូបាទិម្ហិ បសាទេ ឃដ្ដិតេ តន្និស្សយេសុ មហាភូតេសុ ចលិតេសុ អនុក្កមេន តំសម្ពន្ធានំ សេសរូបានម្បិ ចលនេន ហទយវត្ថុម្ហិ ចលិតេ តន្និស្សិតស្ស ភវង្គស្ស ចលនាការេន បវត្តិ ហោតិ។ វុត្តញ្ច –

“ឃដ្ដិតេ អញ្ញវត្ថុម្ហិ, អញ្ញនិស្សិតកម្បនំ;
ឯកាពទ្ធេន ហោតីតិ, សក្ខរោបមយា វទេ”តិ។ (ស. ស. ១៧៦);

ឯវំ ភវង្គចលនភវង្គុបច្ឆេទេសុ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធេសុ “កឹ នាមេត”ន្តិ វទន្តី វិយ វីថិចិត្តានិ អារម្មណាភិមុខំ បដិបាទេន្តី កិរិយាមនោធាតុ ឧប្បជ្ជតិ, តស្សានន្តរំ យថារហំ ទស្សនាទិកិច្ចំ សាធយមានា បញ្ចវិញ្ញាណធាតូសុ អញ្ញតរា ឧប្បជ្ជតិ, តទនន្តរំ តាយ គហិតមេវារម្មណំ សម្បដិច្ឆមានា វិបាកាហេតុកមនោធាតុ ឧប្បជ្ជតិ, តទនន្តរំ តទេវារម្មណំ សន្តីរយមានា វិបាកាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ ឧប្បជ្ជតិ, តទនន្តរំ តមេវារម្មណំ វវត្ថាបយមានា កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ ឧប្បជ្ជតិ, តទនន្តរំ កាមាវចរកុសលាកុសលកិរិយជវនេសុ យំ កិញ្ចិ លទ្ធបច្ចយំ តទេវារម្មណំ អារព្ភ ជវនំ ហុត្វា យេភុយ្យេន សត្តក្ខត្តុំ ជវតិ, តទនន្តរំ ឯកាទសតទារម្មណ

ចិត្តេសុ អញ្ញតរំ កម្មំ អារម្មណំ ជវនំ បច្ចយោ បរិចិតតាតិ ឥមេសំ អនុរូបវសេន ទ្វិក្ខត្តុំ ឧប្បជ្ជតិ, តទនន្តរំ ភវង្គបាតោ ហោតិ។

តេច បត្វា ឥមិស្សា ចិត្តបរម្បរាយ សុខគ្គហណត្ថំ **អម្ពោបមា** វេទិតព្ពា។ កថំ? ឯកោ កិរ បុរិសោ ផលិតម្ពរុក្ខស្ស ហេដ្ឋា សសីសំ បារុបិត្វា និបន្នោ និទ្ទាយតិ, អថេកំ អម្ពបក្កំ វណ្ដតោ មុច្ចិត្វា តស្ស កណ្ណសក្ខលិំ បុញ្ឆមានំ វិយ “ធ”ន្តិ ភូមិយំ បតតិ, សោ តស្ស សទ្ទេន បពុជ្ឈិត្វា សីសតោ វត្ថំ អបនេត្វា ចក្ខុំ ឧម្មីលេត្វា ឱលោកេសិ, តតោ ហត្ថំ បសារេត្វា ផលំ គហេត្វា មទ្ទិត្វា ឧបសិង្ឃិត្វា បក្កភាវំ ញត្វា បរិភុញ្ជិត្វា មុខគតំ សហ សេម្ហេន អជ្ឈោហរិត្វា បុន តត្ថេវ និទ្ទាយតិ។ តត្ថ តស្ស បុរិសស្ស អម្ពរុក្ខមូលេ និទ្ទាយនកាលោ វិយ ភវង្គសមង្គិកាលោ, អម្ពបក្កស្ស បតិតកាលោ វិយ អារម្មណស្ស បសាទឃដ្ដនកាលោ, បតនសទ្ទេន បពុទ្ធកាលោ វិយ មនោធាតុយា ភវង្គស្ស អាវជ្ជិតកាលោ, ឧម្មីលេត្វា ឱលោកិតកាលោ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស ទស្សនកិច្ចំ សាធនកាលោ, ហត្ថំ បសារេត្វា គហិតកាលោ វិយ វិបាកមនោធាតុយា អារម្មណសម្បដិច្ឆនកាលោ, គហេត្វា មទ្ទិតកាលោ វិយ វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុយា អារម្មណស្ស សន្តីរិតកាលោ, ឧបសិង្ឃិតកាលោ វិយ កិរិយាមនោវិញ្ញាណធាតុយា វវត្ថាបិតកាលោ, បរិភុត្តកាលោ វិយ ជវនស្ស អារម្មណរសអនុភវិតកាលោ, មុខគតំ សហ សេម្ហេន អជ្ឈោហរិតកាលោ វិយ តទារម្មណស្ស ជវនេន អនុភូតារម្មណអនុភវនកាលោ, បុន និទ្ទាយនំ វិយ បុន ភវង្គកាលោតិ ឯវមេត្ថ ឧបមាសំសន្ទនំ វេទិតព្ពំ។

អយំ បន ឧបមា កឹ ទីបេតិ? អារម្មណស្ស បសាទឃដ្ដនមេវ កិច្ចំ, កិរិយាមនោធាតុយា ភវង្គាវដ្ដនមេវ កិច្ចំ, បញ្ចវិញ្ញាណធាតូនំ ទស្សនាទិកមេវ កិច្ចំ, វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុយា សម្បដិច្ឆនមេវ កិច្ចំ, វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុយា សន្តីរណមេវ កិច្ចំ, កិរិយាមនោវិញ្ញាណធាតុយា វវត្ថាបនមេវ កិច្ចំ, ជវនស្សេវ បន អារម្មណរសានុភវនំ តទារម្មណស្ស ឯតេន អនុភូតស្សេវ អនុភវនន្តិ ឯវំ កិច្ចវសេន ធម្មានំ អញ្ញមញ្ញាសំកិណ្ណតំ ទីបេតិ, ឯវំ បវត្តមានំ បន ចិត្តំ “ត្វំ អាវជ្ជនំ នាម ហោហិ, ត្វំ ទស្សនាទីសុ អញ្ញតរំ, ត្វំ សម្បដិច្ឆនំ នាមា”តិអាទិនា និយុញ្ជកេ ការកេ អសតិបិ ចិត្តនិយាមវសេនេវ បវត្តតីតិ វេទិតព្ពំ។ តំ បន ចិត្តនិយាមំ សទ្ធិំ ឧតុនិយាមាទីហិ បរិច្ឆេទាវសានេ វក្ខតិ។ អយំ តាវ អតិមហន្តារម្មណេ ចិត្តប្បវត្តិវិភាវនា។

មហន្តារម្មណេ បន តទារម្មណុប្បាទស្ស អភាវតោ តស្មិំ អាបាថគតេ វុត្តនយេន ជវនបរិយោសានេសុ វីថិចិត្តេសុ ឧប្បន្នេសុ ភវង្គបាតោវ ហោតិ, អារម្មណស្ស បន បរិក្ខីណាយុកត្តា ឯកចិត្តក្ខណិកប្បមាណេបិ វា អាយុម្ហិ សតិ សមាសន្នមរណោ វិយ បុរិសោ ទុព្ពលភាវតោ តទារម្មណំ នុប្បជ្ជតិ។ អបិច តទារម្មណមុប្បជ្ជន្តំ និយមតោ ទ្វិក្ខត្តុមេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន ឯកវារំ។ ឯកចិត្តក្ខណាវសិដ្ឋេ ច អារម្មណេ ឯកស្មិំ តទារម្មណេ ឧប្បន្នេសុ ទុតិយស្ស ឧប្បជ្ជនកាលេ តស្ស និរុទ្ធត្តា នុប្បជ្ជតិ។ ន ហិ ទ្វីសុ តទារម្មណេសុ ឯកំ បច្ចុប្បន្នារម្មណំ, ឯកំ អតីតារម្មណំ ហោតិ, តស្មា ទុតិយស្ស អនុប្បត្តិយា បឋមម្បិ នុប្បជ្ជតីតិ។ **មជ្ឈិមដ្ឋកថាយំ** បន សកិម្បិ តទារម្មណស្ស បវត្តិ វុត្តា។ **បរមត្ថវិនិច្ឆយេបិ** ច តមេវ វាទំ សម្បដិច្ឆិត្វា “សកឹ ទ្វេ វា តទាលម្ព”ន្តិ (បរម. វិ. ១១៦) វុត្តំ។ **អភិធម្មដ្ឋកថាយំ** បន “ចិត្តប្បវត្តិគណនាយំ សព្ពវារេសុ ទ្វេ ឯវ ចិត្តវារានិ អាគតានី”តិ វត្វា តំ ន សម្បដិច្ឆិតំ, តស្មា មហន្តារម្មណេ ជវនាវសានេ ភវង្គបាតោវ ហោតិ, នត្ថិ តទារម្មណុប្បាទោ, អយញ្ច តទារម្មណេហិ តុច្ឆតាយ **“មោឃវារោ”**តិ វុច្ចតិ។

បរិត្តារម្មណេ ជវនុប្បាទស្សបិ អភាវតោ សន្តីរណាវសានេសុ វីថិចិត្តេសុ ឧប្បន្នេសុ តទនន្តរំ វោដ្ឋព្ពនមេវ អាសេវនំ លភិត្វា ជវនដ្ឋានេ ឋត្វា ទ្វិក្ខត្តុំ បវត្តតិ, តតោ ភវង្គបាតោ ហោតិ។ វោដ្ឋព្ពនំ បន អប្បត្វា អន្តរា ចក្ខុវិញ្ញាណាទិកំ បត្វា និវត្តិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ជវនំ បន អារម្មណស្ស អប្បាយុកភាវេន បរិទុព្ពលត្តា នុប្បជ្ជតិ។ តញ្ហិ ឧប្បជ្ជមានំ សត្តចិត្តក្ខណាយុកេយេវ ឧប្បជ្ជតិ, កតិបយចិត្តក្ខណាយុកេ បន បឋមជវនមេវ នុប្បជ្ជតិ។ តទនុប្បត្តិយញ្ហិ ឥតរានិបិ នុប្បជ្ជន្តិ, តស្មា បរិត្តារម្មណេ នត្ថិ ជវនុប្បាទោតិ អយំ ទុតិយោ មោឃវារោ អដ្ឋកថាយ វុត្តោ។ ដីកាការោ បន តថា អសម្បដិច្ឆិត្វា អញ្ញថា ទុតិយមោឃវារំ បកប្បេតិ។ វុត្តញ្ហិ តេន តីសុ មោឃវារេសុ ទុតិយមោឃវារោ ឧបបរិក្ខិត្វា គហេតព្ពោ។

យទិ ហិ អនុលោមេ វេទនាត្តិកេ បដិច្ចវារាទីសុ “អាសេវនបច្ចយា ន មគ្គេ ទ្វេ, នមគ្គបច្ចយា អាសេវនេ ទ្វេ”តិ ច វុត្តំ សិយា, សោបិ មោឃវារោ លព្ភេយ្យ។ យទិ ច វោដ្ឋព្ពនម្បិ អាសេវនបច្ចយោ សិយា, កុសលាកុសលានម្បិ សិយា។ ន ហិ អាសេវនបច្ចយំ លទ្ធុំ យុត្តស្ស អាសេវនបច្ចយភាវី ធម្មោ អាសេវនបច្ចយោ ហោតីតិ អវុត្តោ អត្ថិ។ វោដ្ឋព្ពនស្ស បន កុសលាកុសលានំ អាសេវនបច្ចយភាវោ ន វុត្តោ។ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នាសេវនបច្ចយា។ អកុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អកុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នាសេវនបច្ចយា”តិ វចនតោ បដិក្ខិត្តោវ។ អថាបិ សិយា “អសមានវេទនានំ វសេនេវំ វុត្ត”ន្តិ, ឯវម្បិ យថា “អាវជ្ជនា កុសលានំ ខន្ធានំ, អកុសលានំ ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤១៧) វុត្តំ, ឯវំ “អាសេវនបច្ចយេន

បច្ចយោ”តិបិ វត្តព្ពំ សិយា។ ជាតិភេទា ន វុត្តន្តិ ចេ, “ភូមិភិន្នស្ស កាមាវចរស្ស រូបាវចរាទីនំ អាសេវនបច្ចយភាវោ វិយ ជាតិភិន្នស្សាបិ ភវេយ្យា”តិ វត្តព្ពោ ឯវ សិយា, អភិន្នជាតិកស្ស ច វសេន យថា “អាវជ្ជនា សហេតុកានំ ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តំ, ឯវំ “អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ”តិបិ វត្តព្ពំ សិយា, ន តុ វុត្តំ, តស្មា វេទនាត្តិកេបិ សំខិត្តាយ គណនាយ “អាសេវនបច្ចយា នមគ្គេ ឯកំ, នមគ្គបច្ចយា អាសេវនេ ឯក”ន្តិ ឯវំ គណនាយ និទ្ធារិយមានាយ វោដ្ឋព្ពនស្ស អាសេវនបច្ចយត្តាភាវា យថាវុត្តប្បការោ ទុតិយោ មោឃវារោ វីមំសិត្វា គហេតព្ពោ។ វោដ្ឋព្ពនំ បន វីថិវិបាកសន្តតិយា អាវជ្ជនតោ “អាវជ្ជនា”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ តតោ វិសទិសស្ស ជវនស្ស ករណតោ មនសិការោ ច។ ឯវញ្ច កត្វា បដ្ឋានេ “វោដ្ឋព្ពនំ កុសលានំ ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិ ន វុត្តំ, “អាវជ្ជនា”ឥច្ចេវ វុត្តំ, តស្មា វោដ្ឋព្ពនតោ ចតុន្នំ វា បញ្ចន្នំ វា ជវនានំ អារម្មណបុរេជាតំ ភវិតុំ អសក្កោន្តំ រូបាទិអាវជ្ជនាទីនំ បច្ចយោ ភវិតុំ ន សក្កោតិ, អយមេតស្ស សភាវោតិ ជវនាបារិបូរិយា ទុតិយោ មោឃវារោ ទស្សេតុំ យុត្តោ សិយាតិ។

អយញ្ហិ អាចរិយស្ស អធិប្បាយោ – យទិ វោដ្ឋព្ពនម្បិ អាសេវនបច្ចយោ សិយា, យថា “សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តំ ធម្មំ បដិច្ច សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ អាសេវនបច្ចយា នមគ្គបច្ចយា”តិ អនុលោមបច្ចនិយេ, បច្ចនិយានុលោមេ ច “សុខា…បេ…. នមគ្គបច្ចយា អាសេវនបច្ចយា”តិ ច វុត្តំ ហសិតុប្បាទចិត្តវសេន, ឯវម្បិ វោដ្ឋព្ពនវសេន “អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តំ ធម្មំ បដិច្ចា”តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តនយេន បាឋោ សិយា។ តថា ច សតិ វារទ្វយវសេន គណនាយ “អាសេវនបច្ចយា នមគ្គេ ទ្វេ, នមគ្គបច្ចយា អាសេវនេ ទ្វេ”តិ ច វត្តព្ពំ សិយា, ន បន វុត្តំ, “អាសេវនបច្ចយា នមគ្គេ ឯកំ, នមគ្គបច្ចយា អាសេវនេ ឯក”ន្តិច្ចេវ វុត្តំ។ អបិច យទិ ហិ វោដ្ឋព្ពនម្បិ អាសេវនបច្ចយោ សិយា, ទុតិយមោឃវារោ វិយ បុរិមវារេសុបិ សិយា។ តថា ច សតិ អត្តនោ វិយ កុសលាកុសលានម្បិ សិយា។ ន ហិ អាសេវនបច្ចយំ លទ្ធុំ យុត្តស្ស អាសេវនបច្ចយភាវី ធម្មោ អាសេវនបច្ចយោ ហោតីតិ អវុត្តោ អត្ថិ “បុរិមា បុរិមា កុសលា ខន្ធា”តិអាទិនា អនវសេសតោ វុត្តត្តា, វោដ្ឋព្ពនស្ស បន អវុត្តោ “អព្យាកតោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិវចនស្ស អភាវតោ។ ន កេវលំ អវុត្តោវ, អថ ខោ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ, អកុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អកុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតី”តិ ផស្សាទិកុសលាកុសលធម្មេ បដិច្ច សហជាតាទិបច្ចយវសេន កុសលាកុសលស្ស ឧប្បត្តិំ វត្វា បឋមជវនស្ស វោដ្ឋព្ពនតោ អាសេវនបច្ចយាលាភំ សន្ធាយ “នាសេវនបច្ចយា”តិ បដិក្ខិត្តោវ។

អថាបេត្ថ សមោធានំ សិយា, សមានវេទនានំ ឯវ អាសេវនបច្ចយភាវស្ស ទស្សនតោ វោដ្ឋព្ពនេន អសមានវេទនានំ កុសលាកុសលានំ វសេនាយំ បដិក្ខេបោ កតោតិ។ ឯវម្បិ សតិ យថា “អាវជ្ជនា កុសលានំ ខន្ធានំ អកុសលានំ ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តំ, ឯវំ សមានវេទនាវសេន “អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ”តិបិ វត្តព្ពំ សិយា។ អថ វោដ្ឋព្ពនស្ស កុសលាកុសលេហិ ភិន្នជាតិកត្តា តស្ស តេសំ អាសេវនបច្ចយភាវោ ន វុត្តោតិ ចេ។ យថា ភូមិវសេន ភិន្នស្ស គោត្រភុវោទានវសេន បិតស្ស កាមាវចរស្ស រូបាវចរាទីនំ អាសេវនភាវោ ទិស្សតិ, ឯវំ ជាតិវសេន ភិន្នស្ស វោដ្ឋព្ពនស្ស អាសេវនបច្ចយភាវេ ន កោចិ វិពន្ធោ, អបិច អភិន្នវេទនស្ស, អភិន្នជាតិកស្ស ច ឧបេក្ខាសហគតមហាកិរិយចិត្តស្ស វសេន យថា “អាវជ្ជនា សហេតុកានំ ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តំ, ឯវំ “អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ”តិបិ វត្តព្ពំ សិយា, ន តុ វុត្តំ, តស្មា វេទនាត្តិកេបិ វោដ្ឋព្ពនស្ស អាសេវនបច្ចយត្តស្ស អភាវា វោដ្ឋព្ពនស្ស អាសេវនភាវទស្សនវសេន វុត្តោ ទុតិយោ មោឃវារោ វីមំសិត្វា គហេតព្ពោ។ វោដ្ឋព្ពនាវជ្ជនានំ បន អនត្ថន្តរភាវតោ អាវជ្ជនាយ ច កុសលាកុសលានំ អនន្តរបច្ចយភាវស្ស វុត្តត្តា សតិ ឧប្បត្តិយំ វោដ្ឋព្ពនំ កាមាវចរកុសលាកុសលកិរិយាជវនានំ ឯកន្តតោ អនន្តរបច្ចយភាវេនេវ វត្តេយ្យ, ន បន អញ្ញថាតិ មុញ្ឆាមរណាសន្នវេលាទីសុ ជវនាបារិបូរិយា មន្ទីភូតវេគតាយ អយំ ទស្សេតព្ពោតិ។

អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន បនេត្ថ ឥទំ វុត្តំ – “យំ ជវនភាវប្បត្តំ, តំ ឆិន្នមូលរុក្ខបុប្ផំ វិយា”តិ វក្ខមានត្តា អនុបច្ឆិន្នភវមូលានំ បវត្តស្ស វោដ្ឋព្ពនស្ស កិរិយភាវោ ន សិយា, វុត្តោ ច “យស្មឹ សមយេ មនោវិញ្ញាណធាតុ ឧប្បន្នា កិរិយា នេវកុសលា, នាកុសលា, ន ច កម្មវិបាកា ឧបេក្ខាសហគតា”តិ, តស្មា អដ្ឋកថាយំ “ជវនដ្ឋានេ ឋត្វា”តិ វចនំ ជវនស្ស ឧប្បជ្ជនដ្ឋានេ ទ្វិក្ខត្តុំ បវត្តិត្វា ន ជវនភាវេនាតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ, “អាសេវនំ លភិត្វា”តិ ច “អាសេវនំ វិយ អាសេវន”ន្តិ វុត្តេ ន កោចិ វិរោធោតិ។ វិប្ផារិកស្ស បន សតោ ទ្វិក្ខត្តុំ បវត្តិយេវេត្ថ អាសេវនសទិសតា។ វិប្ផារិកតាយ ហិ វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកត្តញ្ចស្ស វុច្ចតិ។ វិប្ផារិកម្បិ ជវនំ វិយ អនេកក្ខត្តុំ អប្បវត្តិយា ទុព្ពលត្តា ន និប្បរិយាយតោ អាសេវនបច្ចយភាវេន បវត្តេយ្យាតិ ន ឥមស្ស បាឋេ អាសេវនត្តំ វុត្តំ ។ អដ្ឋកថាយំ បន បរិយាយតោ វុត្តំ, យថា ផលចិត្តេសុ មគ្គង្គំ មគ្គបរិយាបន្នន្តិ។ យទិបិ “ជវនាបារិបូរិយា…បេ.… យុត្តោ”តិ វុត្តំ, “អាវជ្ជនាទីនំ បច្ចយោ ភវិតុំ ន សក្កោតី”តិ បន វុត្តត្តា ចិត្តប្បវត្តិវសេន បឋមមោឃវារតោ ឯតស្ស ន កោចិ វិសេសោតិ។

ចក្ខុស្សាបាថមាគតេតិ ចក្ខុទ្វារស្ស យោគ្យទេសាវដ្ឋានវសេន អាបាថមាគតេ។ **តាយា**តិ មនោធាតុយា ភវង្គាវដ្ដនេ បាកដតាយ កិរិយាមនោធាតុំ បច្ឆាមសតិ។ **អាវដ្ដិតេ**តិ សន្តតិវសេន បវត្តិតុំ អទត្វា និវត្តិតេ, បរិណាមិតេ វា។ ជាតេសុ ជាយតេតិ សម្ពន្ធោ។ **គតេ**តិ និរុទ្ធេ។ **តទេវា**តិ ជវនានុភូតមេវ ឥដ្ឋារម្មណំ។ **តេនេវា**តិ ជវនំ ហុត្វា និរុទ្ធេន តេន កាមាវចរកុសលចិត្តេន។ **តទារម្មណសញ្ញិត**ន្តិ ជវនគ្គហិតេយេវ អារម្មណេ បវត្តនតោ “ព្រហ្មស្សរោ”តិអាទីសុ វិយ តស្ស អារម្មណំ អារម្មណមស្សាតិ មជ្ឈបទលោបវសេន តទារម្មណន្តិ សញ្ញិតំ។ **តុល្យតោ**តិ អារម្មណតោ វិសទិសភាវេបិ សោមនស្សសហគតាទិនា សទិសត្តា។ មូលសទិសំ ភវង្គំ **មូលភវង្គំ**។ តទារម្មណម្បិ ភវង្គសភាវត្តា “ភវង្គ”ន្តិ វុច្ចតិ យថា “សហេតុកំ ភវង្គំ អហេតុកស្ស ភវង្គស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ៣.១.១០២)។ ឯត្ថ ហិ បដិសន្ធិចិត្តេ ឯវ បវត្តិយំ “ភវង្គ”ន្តិ វុច្ចមានេ ន តស្ស ហេតុវសេន ភេទោតិ “សហេតុកំ ភវង្គំ អហេតុកស្ស ភវង្គស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ន សក្កា វត្តុំ។ នាបិ ចេតំ “សហេតុកំ ចុតឹ អហេតុកបដិសន្ធិញ្ច សន្ធាយ វុត្ត”ន្តិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ ភវស្ស អង្គភាវាភាវតោ ចុតិចិត្តស្ស ភវង្គវោហារាលាភតោតិ “សហេតុកំ ភវង្គ”ន្តិ តទារម្មណំ វុត្តន្តិ វិញ្ញាយតិ។ “តទារម្មណសញ្ញិត”ន្តិ វត្វា “មូលភវង្គន្តិ វុច្ចតី”តិ វុត្តត្តា នាមទ្វយម្បិ ឥមស្ស លព្ភតីតិ ទីបិតំ ហោតិ។

៣៨២. តញ្ចាតិ តទារម្មណញ្ច។ **ឯត្ថា**តិ ឥមេសុ វីថិចិត្តេសុ។ **គណនូបគចិត្តានី**តិ វិបាកគណនូបគចិត្តានិ។

៣៨៤. អសមានត្តាតិ អសង្ខារិកភាវេន អសមានត្តា។

៣៨៦. បុរិមានិ បញ្ច វិបាកចិត្តានិ ឥមិនា សទ្ធឹ ឆ ហោន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ ឯត្ថ ច យេភុយ្យតោ ឥដ្ឋារម្មណេ សោមនស្សប្បវត្តិវសេន សោមនស្សសហគតជវនានន្តរមេវ សោមនស្សតទារម្មណំ វុត្តំ។ ជវនស្ស បន បកប្បេត្វា អារម្មណគ្គហណសព្ភាវតោ, វិបាកស្ស ច តទភាវតោ ឥដ្ឋារម្មណេ ឧបេក្ខាសហគតជវនេសុបិ ជវិតេសុ សោមនស្សសហគតមេវ តទារម្មណំ ហោតិ។

៣៨៨-៤០៣. តស្មិំ ទ្វារេតិ តស្មិំយេវ ចក្ខុទ្វារេ។ **វេទនា បរិវត្តតី**តិ កម្មស្ស សោមនស្សសហគតភាវេបិ អារម្មណស្ស ឥដ្ឋមជ្ឈត្តតាយ សោមនស្សវេទនា បរិវត្តិត្វា ឧបេក្ខាវេទនា ហោតិ។ អថ វា ហេដ្ឋា វិបាកវេទនាយ សោមនស្សភាវេបិ ឥដ្ឋារម្មណស្ស មជ្ឈត្តភាវេន តំវសេន វេទនា បរិវត្តតីតិ អត្ថោ។

ជវនេសុ ជវិតេសូតិ សម្ពន្ធោ។ “ជវិតេសុ ចតូស្វបី”តិ វា បាឋោ។ **ជាយរេ**តិ តទារម្មណវសេន ជាយន្តិ។ **វេទនាយា**តិ វេទនាយ ករណភូតាយ។ **អសមានត្តា**តិ បដិសន្ធិយា សហ អសមានត្តា។ **បុរិមេហី**តិ ហេដ្ឋា វុត្តតទារម្មណចតុក្កតោ។ អថ វា “បុរិមេហិ អសមានត្តា” ឥច្ចេវ យោជនា។ បុរិមេហិ សហ អសមានភាវេ វុត្តេ តេសំ សន្ធិយា សហ អសមានភាវោបិ វុត្តោវ ហោតីតិ ចត្តារិ នាមតោ បិដ្ឋិភវង្គានិ ច ហោន្តីតិ យោជនា។ **ច**សទ្ទេន អាគន្តុកភវង្គានិ, តទារម្មណានិ ច ហោន្តីតិ ទស្សេតិ។ ឯត្ថាបិ ច យេភុយ្យេន ឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណេ ឧបេក្ខាសហគតជវនស្ស ឧប្បជ្ជនតោ ឧបេក្ខាសហគតជវនានន្តរមេវ ឧបេក្ខាសហគតតទារម្មណំ វុត្តំ, ហេដ្ឋា វុត្តនយេន បន ឧបេក្ខាសហគតតទារម្មណំ ហោតិ។ ញាណសម្បយុត្តាទីសុ ជវិតេសុ ញាណវិប្បយុត្តតទារម្មណានំ សម្ភវោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ កិញ្ចាបិ អសង្ខារសសង្ខារវិធានំ ជវនវសេន វុត្តំ, តថាបិ ឧតុភោជនាទិបច្ចយានំ ទុព្ពលភាវេ ជវនស្សេវ អសង្ខារិកត្តាភាវតោ អសង្ខារជវនាវសានេ អសង្ខារមេវ តទារម្មណំ ហោតិ, ន សសង្ខារន្តិ និយមោ។ បច្ចយស្ស បន ពលវភាវេ សតិបិ បរេសំ ឧស្សាហពលេន សសង្ខារស្ស ជវនស្ស សម្ភវតោ សសង្ខារជវនាវសានេ សសង្ខារមេវ តទារម្មណំ ហោតិ, សសង្ខារិកត្តាភាវតោ អសង្ខារជវនាវសានេ អសង្ខារមេវាតិ និយមោ នត្ថីតិ អសង្ខារជវនាវសានេ អសង្ខារម្បិ សសង្ខារម្បិ តទារម្មណំ ហោតិ, សសង្ខារជវនាវសានេ សសង្ខារម្បិ អសង្ខារម្បិ តទារម្មណំ ហោតិ។

បញ្ចិមានីតិ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណេ វុត្តានិ ឧបេក្ខាសហគតសន្តីរណាទីនិ បញ្ច វិបាកានិ។ **បុរិមេហិ សត្តហី**តិ ឥដ្ឋារម្មណេ វុត្តេហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ សត្តហិ វិនិទ្ទិសេ ចក្ខុទ្វារស្មិន្តិ អធិប្បាយោ។

៤០៥-៦. ឯកាយ ចេតនាយាតិ ឯកាយ តិហេតុកសោមនស្សសហគតអសង្ខារិកចេតនាយ។ ឯវំ សមសដ្ឋិ វិបាកានិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ យស្មា បន ចក្ខុទ្វារាទីសុ អនុប្បជ្ជិត្វា សោតទ្វារាទីសុយេវ ឧប្បជ្ជមានា សោតវិញ្ញាណាទយោ វិយ បញ្ចសុ ទ្វារេសុ អនុប្បជ្ជិត្វា មនោទ្វារេយេវ ឧប្បជ្ជមានោ កាមាវចរវិបាកោ នត្ថិ, តស្មា មនោទ្វារេ វិបាកប្បវត្តិ ន វុត្តា។ អថ វា ចក្ខុទ្វារេ គហិតានមេវ មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូនំ សោតទ្វារាទីសុបិ គហណេន បញ្ចទ្វារេសុ គហិតាយ មនោវិញ្ញាណធាតុយា មនោទ្វារេបិ គហណនយទស្សនំ កតំ ហោតិ, ឯវំ សតិ ឆសុ ទ្វារេសុបិ សមសត្តតិ វិបាកានិ ហោន្តិ។ អថ វា មនោទ្វារេ លព្ភមានាយបិ បញ្ចទ្វារប្ប

វត្តាយ មនោវិញ្ញាណធាតុយា មនោទ្វារេ អគ្គហណេន សោតទ្វារាទីសុ លព្ភមានានម្បិ ចក្ខុទ្វារេ គហិតមនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូនំ សោតទ្វារាទីសុ អគ្គហណស្ស នយទស្សនំ កតំ ហោតិ, ឯវំ សតិ បញ្ចទ្វារេសុ សោឡស វិបាកានិ ហោន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ “**គហិតាគ្គហណេនា**”តិអាទិ។

៤០៨-៩. តីហិ វិបាកេហីតិ តេហិ តីហិ កុសលចិត្តេហិ សមានេហិ តីហិ វិបាកេហិ ទិន្នាយ បដិសន្ធិយាតិ សម្ពន្ធោ។ **ឧបេក្ខាសហិតទ្វយេ**តិ ឧបេក្ខាសហគតបដិសន្ធិយុគឡេ។ ឥធ បត្វា នាឡិយន្តូបមា វេទិតព្ពា។ កថំ? ឧច្ឆុបីឡនសមយេ កិរ ឯកស្មា គាមា ឯកាទស យន្តវាហា និក្ខមិត្វា ឯកំ ឧច្ឆុវាដំ ទិស្វា តស្ស បរិបក្កភាវំ ញត្វា ឧច្ឆុសាមិកំ ឧបសង្កមិត្វា “យន្តវាហា មយ”ន្តិ អារោចេសុំ។ សោ “អហំ តុម្ហេយេវ បរិយេសិស្សាមី”តិ ឧច្ឆុសាលំ គហេត្វា អគមាសិ។ តេ តត្ថ នាឡិយន្តំ យោជេត្វា “មយំ ឯកាទស ជនា អបរម្បិ ឯកំ លទ្ធុំ វដ្ដតិ, វត្តនេន គណ្ហថា”តិ អាហំសុ។ ឧច្ឆុសាមិកោ “អហមេវ សហាយោ ភវិស្សាមី”តិ ឧច្ឆុសាលំ បូរាបេត្វា តេសំ សហាយោ អហោសិ។ តេ អត្តនោ អត្តនោ កិច្ចានិ កត្វា ផាណិតបាចកេន ឧច្ឆុរសេ បក្កេ គុឡេ ពទ្ធេ ឧច្ឆុសាមិកេន តុលយិត្វា ភាគេសុ ទិន្នេសុ អត្តនោ អត្តនោ ភាគំ អាទាយ សាលំ សាលសាមិកំ បដិច្ឆាបេត្វា ឯតេនេវ ឧបាយេន អបរាសុបិ ចតូសុ សាលាសុ កម្មំ កត្វា បក្កមីសុ។ តត្ថ បញ្ច យន្តសាលា វិយ បញ្ច បសាទា ទដ្ឋព្ពា, បញ្ច ឧច្ឆុវាដា វិយ បញ្ច អារម្មណានិ, ឯកាទស វិចរណកយន្តវាហា វិយ ឯកាទស វិបាកចិត្តានិ, បញ្ច ឧច្ឆុសាលសាមិនោ វិយ បញ្ច វិញ្ញាណានិ, បឋមកសាលាយ សាលសាមិកេន សទ្ធឹ ទ្វាទសន្នំ ជនានំ ឯកតោ ហុត្វា កតកម្មានំ ភាគគ្គហណកាលោ វិយ ឯកាទសន្នំ វិបាកចិត្តានំ ចក្ខុវិញ្ញាណេន សទ្ធឹ ឯកតោ ហុត្វា ចក្ខុទ្វារេ រូបារម្មណេ សកសកកិច្ចករណកាលោ, សាលសាមិកស្ស សាលាយ សម្បដិច្ឆិតកាលោ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស ទ្វារសង្កន្តិអករណំ, ទុតិយតតិយចតុត្ថបញ្ចមសាលាយ ទ្វាទសន្នំ ឯកតោ ហុត្វា កតកម្មានំ ភាគគ្គហណកាលោ វិយ ឯកាទសន្នំ វិបាកចិត្តានំ កាយវិញ្ញាណេន សទ្ធឹ ឯកតោ ហុត្វា កាយទ្វារេ ផោដ្ឋព្ពារម្មណេ សកសកកិច្ចករណកាលោ, សាមិកស្ស សម្បដិច្ឆិតកាលោ វិយ កាយវិញ្ញាណស្ស ទ្វារសង្កន្តិអករណំ វេទិតព្ពំ។

៤១៤. អស្សាតិ ឥមស្ស ពីជស្ស។ **ហេតុបវត្តិតោ**តិ បច្ចយប្បវត្តិតោ។

៤១៥. ឥទានិ តិហេតុកោមកកម្មេន គហិតទុហេតុកបដិសន្ធិកស្ស វិបាកប្បវត្តិំ ទុហេតុកុក្កដ្ឋេន គហិតទុហេតុកបដិសន្ធិកស្ស វិបាកប្បវត្តិយា សមានាតិ តំ ឋបេត្វា ទុហេតុកកម្មេន គហិតទុហេតុកបដិសន្ធិកស្សេវ វិបាកប្បវត្តិំ ទស្សេតុំ “**ទុហេតុកេន កម្មុនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

៤១៨-៩. ទុហេតុកបដិសន្ធិកស្ស កាមាវចរតិហេតុកជវនានំ សម្ភវេបិ កម្មសរិក្ខកានេវ ជវនានិ ទស្សេតុំ “**សោមនស្ស…បេ…. ទុហេតុកេ**”តិ វុត្តំ។ តិហេតុកជវនាវសានេបិ បនស្ស បដិសន្ធិទាយកកម្មំ តិហេតុកវិបាកទានេ អសមត្ថន្តិ តិហេតុកតទារម្មណាភាវតោ, ជវនស្ស ច កម្មសរិក្ខកហេតុវសេន ទុហេតុកភាវតោ ទុហេតុកតទារម្មណមេវ ហោតិ។

៤២៤. ឥមានិ ច ភវង្គានីតិ ឥមានិ ចត្តារិ មូលាគន្តុកបិដ្ឋិភវង្គានិ។ **អដ្ឋ ហី**តិ អដ្ឋេវ។

៤២៦. សោតឃានាទិនាតិ សោតឃានាទិវិញ្ញាណេហិ។ ឯត្ថាបិ អម្ពោបមា បាកដិកាវ។ យន្តវាហោបមាយ បនេត្ថ សត្ត យន្តវាហា តេហិ ហត្ថយន្តេ នាម សជ្ជិតេ សាលសាមិកំ អដ្ឋមំ កត្វា វុត្តនយានុសារេនេវ យោជនា វេទិតព្ពា។

៤៣៤-៦. វុទ្ធិមុបេតស្សាតិ មាតុកុច្ឆិតោ និក្ខមិត្វា សំវាសំវរេ បដ្ឋបេតុំ សមត្ថភាវេន វុឌ្ឍិប្បត្តស្ស។ កិញ្ចាបិ អហេតុកបដិសន្ធិកស្ស កម្មសរិក្ខកជវនមេវ ទស្សេតុំ “**ទុហេតូនំ…បេ…. វសានស្មិ**”ន្តិ វុត្តំ។ តិហេតុកជវនម្បិ បន តេសំ ជវតិ, ជវនស្ស ទុហេតុកភាវេបិ កម្មស្ស ទុហេតុកវិបាកទានេ អសមត្ថតាយ “**អហេតុក…បេ…. ជាយតេ**”តិ វុត្តំ។

៤៤៣-៨. “អហេតុបដិសន្ធិស្សា”តិអាទីសុ អធិប្បាយោ ហេដ្ឋា អាគតោវ។ អបាយេសុ បដិសន្ធិទាយកកម្មេន បដិសន្ធិតោ ហីនតទារម្មណស្ស អនិប្ផន្នតោ តស្ស លព្ភមានដ្ឋានមេវ ទស្សេតុំ “**សុគតិយ**”ន្តិ វុត្តំ, កាមាវចរសុគតិយន្តិ អត្ថោ។ **តេនា**តិ តេន ជាតបដិសន្ធិវិបាកេន។ “ចតូសុ អបាយេសុ លព្ភតី”តិ វត្វា តស្ស វិសយទស្សនត្ថំ “**ថេរោ នេរយិកាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ថេរោ**តិ និរយចារិកាយ បាកដត្តា មហាមោគ្គល្លានត្ថេរមាហ។ និរយេ ភវា **នេរយិកា។ ធម្មំ ទេសេតី**តិ និរយេ បទុមំ មាបេត្វា បទុមកណ្ណិកាយ និសិន្នោ ធម្មំ ទេសេតិ។ **វស្សេតី**តិ អន្តោហេតុត្ថំ កត្វា វុត្តំ, វស្សាបេតីតិ អត្ថោ។ **ថេរំ ទិស្វា**តិ ថេរស្ស ទស្សនហេតុ។ ឥមិនា ឥន្ទនីលបដិមាវណ្ណស្ស ថេរស្ស ឥដ្ឋារម្មណភាវេន កុសលវិបាកចក្ខុវិញ្ញាណុប្បត្តិយា ការណំ ទស្សេតិ។ ឯស នយោ “**ធម្មំ សុ**

ត្វា”តិអាទីសុបិ។ **គន្ធន្តិ** តេន មាបិតគន្ធំ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន “ចន្ទនវនេ ទិវាវិហារំ និសិន្នស្ស ថេរស្ស គន្ធ”ន្តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨ វិបាកុទ្ធារកថា) វុត្តំ។ **ឃាយតន្តិ** ឃាយន្តានំ។ **សន្តីរណទ្វយន្តិ** អតិឥដ្ឋមជ្ឈត្តស្ស គន្ធាទិនោ វសេន សន្តីរណទ្វយំ។ កុសលវិបាកានំ, ឥដ្ឋារម្មណស្ស ច និរយេ សម្ភវទីបនេន សេសាបាយត្តយេបិ សម្ភវោ ទស្សិតោវ ហោតិ។

៤៥០. និយមោយេវ **និយមត្តំ**, តទារម្មណចិត្តម្បិ ជវនេន និយាមិតន្តិ វុត្តនិយមោតិ អត្ថោ។ **កុសលំ បន សន្ធាយាតិ** កុសលជវនំ សន្ធាយ ទីបិតំ អដ្ឋកថាយំ, កុសលស្ស វិយ អកុសលស្ស សទិសវិបាកាភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ ច កុសលជវនានន្តរំ សហេតុកតទារម្មណស្សេវ វចនំ។ ជវនស្ស កម្មសរិក្ខកហេតុវសេន សហេតុកត្តា ជវនានុរូបតោ វុត្តំ។ បរិចិតវសេន បន អញ្ញកម្មេនាបិ តំ អហេតុកតទារម្មណំ ន ហោតីតិ ន វត្តព្ពំ។ ន ហិ បដិសន្ធិជនកមេវ កម្មំ តទារម្មណំ ជនេតិ, អថ ខោ អញ្ញកម្មម្បិ បដិសន្ធិទាយកកម្មេន និព្ពត្តេតព្ពតទារម្មណតោ វិសទិសម្បិ និព្ពត្តេតីតិ។ អកុសលជវនានន្តរញ្ច អហេតុកតទារម្មណម្បិ ជវនស្ស កម្មសរិក្ខកហេតុកត្តា តទនុរូបតោ វុត្តំ។ យថាវុត្តនយេន បន សហេតុកតទារម្មណម្បិ ន ហោតីតិ នត្ថិ។

៤៥៦-៧. ឯត្តាវតា **តិបិដកចូឡនាគត្ថេរវាទេ** សោឡស វិបាកចិត្តានិ សត្តី ទ្វាទសកមគ្គេន ចេវ អហេតុកដ្ឋកេន ច វិភាវេត្វា **មោរវាបិវាសិមហាទត្តត្ថេរវាទេ** វិសេសាភាវតោ តំ អនាមសិត្វា **មហាធម្មរក្ខិតត្ថេរវាទេ** កុសលាកុសលកិរិយវសេន បិណ្ឌិត្វា ទស្សិតានំ បិណ្ឌជវនានំ វសេន តទារម្មណំ ទស្សេតុំ “**សោមនស្សយុត្តេ ចិត្តេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សោមនស្ស...បេ.... ជវិតេតិ** ឥដ្ឋារម្មណេ កុសលាកុសលកិរិយាព្យាកតវសេន សោមនស្សយុត្តេសុ តេរសសុ ជវនចិត្តេសុ ជវិតេសុ។ **គវេសិតព្ពា...បេ.... មានសាតិ** ហេដ្ឋា វុត្តនយេន សោមនស្សសហគតានិ បញ្ចេវ តទារម្មណចិត្តានិ គវេសិតព្ពានិ។ **ឧបេក្ខា...បេ.... ជវិតេសូតិ** កុសលាកុសលកិរិយវសេន ចុទ្ទសសុ ឧបេក្ខាសហគតជវនចិត្តេសុ ជវិតេសុ។ **ឆ គវេសិតព្ពានីតិ** ឧបេក្ខាសហគតានិ ឆ ឯវ គវេសិតព្ពានិ។ ខីណាសវានំ បហីនវិបល្លាសតាយ កិរិយាជវនំ ឥដ្ឋារម្មណេ ឧបេក្ខាសហគតំ ន ហោតីតិ សោមនស្សសហគតកិរិយាជវនេសុ ជវិតេសុ សោមនស្សសហគតតទារម្មណមេវ ហោតិ។ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ, អនិដ្ឋាទីសុ ច សោមនស្សាភាវតោ ឧបេក្ខាសហគតកិរិយាជវនេសុ ជវិតេសុ ឧបេក្ខាសហគតតទារម្មណមេវាតិ ឥទមេត្ថ សន្និដ្ឋានំ។ សេខបុថុជ្ជនានំ បន អប្បហីនវិបល្លាសតាយ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ, អនិដ្ឋអនិដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណេ ច សោមនស្សសហគតជវនំ ឧប្បជ្ជតីតិ សោមនស្សសហគតជវនាវសានេ សោមនស្សសហគតតទារម្មណមេវ ហោតិ, នត្ថិ ឧបេក្ខាសហគតន្តិ នាយំ និយមោ។ ឥដ្ឋារម្មណេបិ វុត្តនយានុសារេន យោជេតព្ពំ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“បរិត្តកុសលាទោស-ជាបសាតក្រិយាជវា;
បញ្ចស្វេកំ តទាលម្ពំ, សុខិតេសុ យថារហំ។

“បាបា កាមសុភា ចេវ, សោបេក្ខា ច ក្រិយាជវា;
សោបេក្ខេសុ តទាលម្ពំ, ឆស្វេកមនុរូបតោ”តិ។

៤៥៨-៦២. ទុហេតុកាហេតុកានំ វិបាកាវរណេហិ សមន្នាគតត្តា ឈានុប្បាទោយេវ នត្ថីតិ អាហ “**តិហេតុសោមនស្សេនា**”តិ។ **ឈានតោ បរិហីនស្សាតិ** ឧប្បាទិតលោកិយជ្ឈានតោ បរិហីនស្ស។ **វិប្បដិសារិនោតិ** “មហន្តេន វាយាមេន ឧប្បាទិតោ មេ បណីតធម្មោ នដ្ឋោ”តិ ឧប្បន្នវិប្បដិសារវន្តស្ស។ **កឹ...បេ.... មានសន្តិ** អយំ អនុមតិបុច្ឆា, តទារម្មណមានសំ ជាយតេ កឹ, ន វាតិ អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ។ ភវង្គបាតោ វា ហោតុ តទារម្មណំ វា, កោ ឯត្ថ វិពន្ធោតិ អាហ “**បដ្ឋានេ បដិសិទ្ធា**”តិអាទិ។ អវចនមេវ បដិសេធោតិ កត្វា អាហ “**បដិសិទ្ធា**”តិ។ យទិ សោមនស្សានន្តរំ ទោមនស្សំ, ទោមនស្សានន្តរំ សោមនស្សំ វា ឧប្បជ្ជេយ្យ, តទា “សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ ធម្មោ អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តស្ស ធម្មស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិ (បដ្ឋា. ១.២.៤៥) វិយ “សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ ធម្មោ ទុក្ខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តស្ស ធម្មស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ, ទុក្ខាយ វេទនាយ...បេ.... សុខាយ វេទនាយ...បេ.... បច្ចយោ”តិ វត្តព្ពំ សិយា, តថា គណនវារេ ឯកេកវេទនាសម្បយុត្តស្ស អត្តនា សមានវេទនាសម្បយុត្តស្ស, ឥតរវេទនាទ្វយសមង្គិស្ស ច បច្ចយភាវំ សន្ធាយ “អនន្តរេ នវា”តិ វត្តព្ពំ សិយា, ន ច បនេវំ បាឡិ អាគតា។ ទោមនស្សសោមនស្សវេទនាយ សម្បយុត្តានំ បន អញ្ញមញ្ញអនន្តរបច្ចយវសេន គណនទ្វយំ បរិហាបេត្វា “អនន្តរេ សត្តា”តិ វុត្តំ, តស្មា យថាធម្មសាសនេ អវចនម្បិ បដិសេធសទិសំ អភាវស្សេវ ទីបនតោតិ វុត្តំ “បដិសិទ្ធា”តិ។ អស្ស វា អនន្តរំ ទោមនស្សស្ស ឧប្បត្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **អស្សាតិ** សោមនស្សស្ស។

ឯវំ ភវង្គបាតាភាវេ ការណំ វត្វា បុន តទារម្មណាភាវំ ទស្សេន្តោ អាហ “**មហគ្គត**”ន្តិអាទិ។ **តត្ថេវ បដិសិទ្ធន្តិ** “បរិត្តារម្មណោ ធម្មោ មហគ្គតារម្មណស្ស ធម្មស្ស កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វចនាភាវតោ តត្ថេវ ប

ដ្ឋានេ បដិសិទ្ធំ។ **កឹ នុ កាតព្ពន្តិ** កឹ កាតព្ពំ។ ន ហិ សក្កា ឯត្តកេន “អចិត្តកោ”តិ វត្តុន្តិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ ច មហគ្គតារម្មណមេវ ទោមនស្សជវនំ និទស្សនវសេន វុត្តំ។ ឥដ្ឋារម្មណភូតេ បន ពុទ្ធាទិអារម្មណេបិ ទោមនស្សជវនេ ជវិតេ សោមនស្សបដិសន្ធិកស្ស តទារម្មណសម្ភវោ, ភវង្គបាតោ វា នត្ថិ។

៤៦៤-៥. ឥដ្ឋារម្មណេ ឧបេក្ខាសហគតតទារម្មណស្ស ទោមនស្សានន្តរញ្ច សោមនស្សស្ស អភាវតោ “ឧបេក្ខាសហិតា ហេតូ”តិអាទិនា អាចរិយេន វុត្តេ បុន ចោទកោ អនុពន្ធន្តោ អាហ **“អាវជ្ជនំ កិមស្សា”**តិ។ អាចរិយោ បន កិមេត្ថ អាវជ្ជនគវេសនេន, តេន វិនាវ ឥទំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតីតិ ទីបេន្តោ អាហ **“នត្ថិ ត”**ន្តិ។ បុន ចោទកោ អាវជ្ជនេន វិនា ចិត្តប្បវត្តិំ អវិសហន្តោ អាហ **“តំ ជាយតេ កថ”**ន្តិ។ ឯវំ បន វុត្តេ អាចរិយោ កិមេត្ថ អាវជ្ជនេន, កិញ្ច អាវជ្ជនេន វិនា ចិត្តប្បវត្តិ នត្ថីតិ ឥទំ ន ឯកន្តិកន្តិ ទីបេតុំ និរាវជ្ជនចិត្តានំ សម្ភវំ ទស្សេន្តោ អាហ **“ភវង្គាវជ្ជនាន”**ន្តិអាទិ, ភវង្គាវជ្ជនានំ កឹ អាវជ្ជនំ, ននុ នត្ថេវាតិ អធិប្បាយោ។ ននុ ច ភវង្គាវជ្ជនានិ តាវ សកសកវិសយេសុ និន្នត្តា អាវជ្ជនេន វិនា ឧប្បត្តិយំ ពហុលំ ចិណ្ណត្តាវ ឧប្បជ្ជន្តិ, អយំ បន កថំ ឧប្បជ្ជតីតិ ឥទំ អនុយោគំ សន្ធាយ បុន និរាវជ្ជនចិត្តានិ ទស្សេន្តោ អាហ **“មគ្គស្សា”**តិអាទិ។ **មគ្គស្ស** លោកុត្តរមគ្គស្ស ចិត្តស្ស។ **អនន្តរស្ស ផលស្ស ចា**តិ មគ្គានន្តរស្ស ផលស្ស ច អត្ថាយ កឹ អាវជ្ជនន្តិ សម្ពន្ធោ។ **ឯវំ នត្ថី**តិ យថា ឯតេសំ, ឯវមេតស្សាបិ នត្ថិ។

អានន្ទាចរិយោ បនេត្ថ អរិយមគ្គចិត្តំ, មគ្គានន្តរានិ ផលានិ ច បរិកម្មាវជ្ជនេន សាវជ្ជនានិ សមានានិ អសតិបិ និរាវជ្ជនុប្បត្តិយំ និន្នាទិភាវេ ឧប្បត្តិយា និទស្សនមគ្គវសេន វុត្តានីតិ វណ្ណេតិ។ អយំ ហិស្ស អធិប្បាយោ – យទិ ហិ និព្ពានារម្មណាវជ្ជនាភាវំ សន្ធាយ វុត្តានិ សិយុំ, គោត្រភុវោទានានិ ទស្សិតព្ពានិ សិយុំ តេហេវ ឯតេសំ និរាវជ្ជនតាសិទ្ធិតោ, ផលសមាបត្តិកាលេ ច “បរិត្តារម្មណំ មហគ្គតារម្មណំ អនុលោមំ ផលសមាបត្តិយា អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វចនតោ សមានារម្មណាវជ្ជនរហិតត្តា មគ្គានន្តរានិ ផលចិត្តានីតិ ឯវំ សមាបត្តិផលចិត្តានិ ន វជ្ជេតព្ពានិ សិយុំ, គោត្រភុវោទានានិ បន យទិបិ និព្ពានេ ចិណ្ណានិ, សមុទាចិតានិ ច ន ហោន្តិ, អារម្មណន្តរេ ចិណ្ណសមុទាចិតានេវ។ ផលសមាបត្តិចិត្តានិ ច មគ្គវីថិតោ ឧទ្ធំ តទត្ថំ បរិកម្មសព្ភាវាតិ តេសំ គហណំ ន កតំ។ អនុលោមានន្តរញ្ច ផលសមាបត្តិចិត្តំ ចិណ្ណសមុទាចិតំ, ន នេវសញ្ញានាសញ្ញានន្តរំ មគ្គានន្តរស្ស វិយ តទត្ថំ បរិកម្មាភាវាតិ “និរោធា វុដ្ឋហន្តស្សា”តិ តញ្ច និទស្សិតន្តិ។

៤៦៧. “កិមស្សារម្មណ”ន្តិ វត្វា និរាវជ្ជនភាវំ វិយ អនារម្មណភាវម្បិ វទេយ្យាតិ តព្ភាវទស្សនេន អត្តនោ វចនំ សាធេន្តោ អាហ **“វិនា អារម្មណេនា”**តិអាទិ។ **យំ កិញ្ចី**តិ យំ កិញ្ចិ បរិចិតបុព្ពំ អារម្មណំ អារព្ភ។ ននុ ច តទារម្មណិកំ សិយាតិ វុត្តំ, តទារម្មណញ្ច ជវនារម្មណមេវ គណ្ហាតិ ឥតរថា តទារម្មណភាវាយោគតោតិ កថមស្សា បរិត្តារម្មណន្តិ? សច្ចំ, កាមាវចរវិបាកចិត្តានំ ឯកន្តបរិត្តារម្មណត្តា នាស្សា មហគ្គតារម្មណភាវោ យុត្តោ, “តទារម្មណ”ន្តិ ច តទារម្មណដ្ឋានេ ឧប្បត្តិំ គហេត្វា វុត្តំ, ន តស្សា តទារម្មណកិច្ចសម្ភវតោ។ កេន ចរហិ កិច្ចេនាយំ ឧប្បជ្ជតីតិ? តទារម្មណកិច្ចំ តាវ យថាវុត្តការណតោវ នត្ថិ, នាបិ សន្តីរណកិច្ចំ តថា អប្បវត្តនតោ។ បដិសន្ធិចុតីសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ បារិសេសតោ បន ភវស្ស អង្គភាវតោ ភវង្គកិច្ចន្តិ យុត្តំ សិយា, បដិសន្ធិភូតមេវ ចិត្តំ ភវង្គន្តិ ឥទំ យេភុយ្យវសេន វុច្ចតីតិ។ **អាចរិយធម្មបាល**ត្ថេរេនាបិ ហិ អយមត្ថោ ទស្សិតោវ។

៤៦៨-៧៣. អវិជ្ជមានេ ការកេ កថំ កស្សចិ និរាវជ្ជនប្បវត្តិកស្ស សាវជ្ជនភាវេនាតិ ចោទនំ សន្ធាយ ចិត្តនិយាមនិព្ពត្តមេតន្តិ ទស្សេតុំ **“ឧតុពីជនិយាមោ ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧតុពីជនិយាមោ ចា**តិ ឧតុនិយាមោ ចេវ ពីជនិយាមោ ច, ឧតុសភាវនិយាមោ ពីជសភាវនិយាមោតិ វុត្តំ ហោតិ។ កម្មធម្មានំ និយាមោ ឯវ **កម្មធម្មនិយាមតា**។ **ឯកប្បហារេនា**តិ តំ តំ ឧតុសមយមនតិក្កមិត្វា ឯកស្មិំយេវ កាលេ។ **ផលបុប្ផាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បល្លវាទីនំ សង្គហោ។ **សព្ពេស**ន្តិ តស្មិំ សមយេ ផលាទិនិព្ពត្តនកានំ សព្ពេសំ។ **តំតំតុល្យផលុព្ភវោ**តិ តេហិ តេហិ ពីជេហិ សទិសានំ ផលានំ និព្ពត្តិ, តេសំ តេសំ ពីជានំ អនុរូបផលនិព្ពត្តីតិ អត្ថោ។ “កុលត្ថគច្ឆស្ស ឧត្តរគ្គភាវោ, ទក្ខិណវល្លិយា ទក្ខិណរុក្ខបរិហរណំ, សូរិយាវត្តបុប្ផានំ សូរិយាភិមុខភាវោ, មាលុវលតាយ រុក្ខាភិមុខគមន”ន្តិ ឯវមាទីនិបិ ឯត្ថេវ សមោធានំ គច្ឆន្តិ។ **ឆិទ្ទត្ត**ន្តិ ឆិទ្ទវន្តភាវោ, ឆិទ្ទំយេវ វា។ **ពីជជោ**តិ ពីជសម្ភវោ និយាមោ។ **យតោ ទេតី**តិ យតោ យតោ បច្ចយភាវនិយាមតោ ទេតិ។ **អយ**ន្តិ អយំ អត្តនោ អនុរូបស្ស, សទិសស្ស, វិសទិសស្ស ច ផលស្ស និព្ពត្តនេ និយាមោ។ អបិច –

“ន អន្តលិក្ខេ ន សមុទ្ទមជ្ឈេ,
ន បព្ពតានំ វិវរំ បវិស្ស;
ន វិជ្ជតី សោ ជគតិប្បទេសោ,
យត្ថដ្ឋិតោ មុច្ចេយ្យ បាបកម្មា”តិ។ (ធ. ប. ១២៧) –

ឥមិស្សា គាថាយ អដ្ឋុប្បត្តិយំ អាគតំ តិណកលាបស្ស គហិតអគ្គិនោ ឧដ្ឋហិត្វា អាកាសេ គច្ឆតោ កាកស្ស គីវាយ បដិមុច្ចនំ, នាវិកស្ស ភរិយាយ វាលុកឃដំ កណ្ឋេ ពន្ធិត្វា សមុទ្ទទកេ បក្ខិបនំ, បព្ពតកូដស្ស បតិត្វា លេណេ វសន្តានំ ភិក្ខូនំ ទ្វារបិទហនន្តិ តំតំកម្មសរិក្ខកវិបាកនិព្ពត្តនម្បិ កម្មនិយាមោយេវាតិ វេទិតព្ពំ។ **ជាតិយ**ន្តិ បដិសន្ធិគ្គហណេ ចេវ មាតុកុច្ឆិតោ និក្ខមនេ ច, និទស្សនមត្តញ្ចេតំ អភិសម្ពោធិធម្មចក្កប្បវត្តនាទីសុបិ មេទនីកម្បនាទិកស្ស សម្ភវតោ។ **ពោធិសត្តស្សា**តិ បច្ឆិមភវិកពោធិសត្តស្ស។ **មេទនីកម្បនាទិក**ន្តិ បឋវីកម្បនាទិកំ ទ្វត្តិំសបុព្ពនិមិត្តំ។ ***វិសេសត្ថមនេកម្បី***តិ បុព្ពនិមិត្តតោ អញ្ញំ តទា បាតុភូតំ សព្ពំ អច្ឆរិយំ។ **ឧប្បត្តាវជ្ជនាទីន**ន្តិ “ត្វំ អាវជ្ជនំ ហោហិ, ត្វំ ទស្សន”ន្តិអាទិនា និយុញ្ជកស្ស អភាវេបិ តំតំកិច្ចវសេន តេសំ តេសំ ឧប្បត្តិ។

៤៧៤. ហទយេ អន្ធការោ វិយាតិ ហទយន្ធការោ, សម្មោហោតិ អត្ថោ, តស្ស វិទ្ធំសនំ បហានករណន្តិ ***ហទយន្ធការវិទ្ធំសនំ***។ **បយុត្តោ**តិ អនុបាទាបរិនិព្ពានំ អប្បត្វា អនោសក្កមានេន វីរិយេន វីរិយវា។ **មោហន្ធការាបគម**ន្តិ អរហត្តមាហ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិភាវិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

វិបាកចិត្តប្បវត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អដ្ឋមោ បរិច្ឆេទោ

បកិណ្ណកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤៧៥-៦. ឥទានិ យថាវុត្តានំ សព្ពេសម្បិ ចិត្តានំ បាកដភាវត្ថំ –

“សុត្តំ ទោវារិកោ ចេវ,
គាមិល្លោ អម្ពគោឡិយោ;
ជច្ចន្ធោ បីឋសប្បី ច,
ឧបនិស្សយមត្ថសោ”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨ វិបាកុទ្ធារកថា) –

អដ្ឋកថាយ អាគតមាតិកាយ វសេន បកិណ្ណកនយំ ទស្សេតុំ **“ឥទានិ បនា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **មនស**ន្តិ ចិត្តានំ។ “មានស”ន្តិបិ បឋន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ។ **បន្ធមក្កដកោ**តិ បាណកបដង្គាទីនំ សញ្ចរណដ្ឋានេ ជាលំ បសារេត្វា តេសំ មក្កដគ្គណតោ “បន្ធមក្កដកោ”តិ លទ្ធនាមោ ឧណ្ណនាភិ។ **ទិសាសុ បន បញ្ចសូ**តិ ឧបមេតព្ពានំ បញ្ចបសាទានំ វសេន វុត្តំ។ **តត្ថា**តិ មគ្គេ, តត្ថ ជាលមជ្ឈេតិ វា សម្ពន្ធោ។ **សុត្តំ បសារេត្វា**តិ ជាលពន្ធនមាហ។

៤៧៨-៨០. ន្តិ វុធិរមាហ។ ទិសាសុ ទុតិយាទីសុ សុត្តេ...បេ.... យឌ្ដិតេតិ សម្ពន្ធោ។ **“បសាទា បញ្ចទដ្ឋព្ពា”**តិអាទិ ឧបមាសំសន្ទនំ ។ **ចិត្តំ...បេ.... វិយា**តិ ហទយវត្ថុំ និស្សាយ បវត្តមានចិត្តំ ជាលមជ្ឈេ និបន្នមក្កដកោ វិយ ទដ្ឋព្ពំ។

៤៨២-៥. **បសាទឃដ្ដន**ន្តិ បសាទេ ឃដ្ដិតំ។ **ភវង្គាវដ្ដន**ន្តិ ភវង្គំ អាវដ្ដេន្តំ។ ធម្មតោ អញ្ញា កាចិ កិរិយា នាម នត្ថីតិ ធម្មមេវ ចលនេន សហ ឧបមេតិ។ **សុត្តានុសារវា**តិ សុត្តានុសារេន គមនំ វិយ។ ជវនស្ស អារម្មណរសានុភវនតោ តស្ស បវត្តិ យូសបានេន សទ្ធឹ ឧបមេត្វា វុត្តា។ **វត្ថុំយេវា**តិ យថា បុរិមចិត្តានិ ហទយវត្ថុនិស្សិតានិ បសាទវត្ថុំ អនុគតានិ អញ្ញារម្មណានិ ច ហោន្តិ, ន ឯវំ ភវង្គំ។ តំ បន វត្ថារម្មណន្តររហិតំ កេវលំ ហទយវត្ថុមេវ និស្សាយ បវត្តតីតិ ទីបេតិ។ **បរិវត្តន**ន្តិ បុន ភវង្គភាវេន បរិវត្តនំ។ ភវង្គាវជ្ជនាទីនំ ធម្មតោ ភេទេបិ សន្តតិវសេន ឯកត្តំ គហេត្វា ឯកេនេវ មក្កដកេន ឧបមាសំសន្ទនំ វុត្តំ។

៤៨៦-៩០. ឧបមា ឯវ **ឱបម្មំ**។ តតោ បសាទវត្ថុតោ ចិត្តាតិ សម្ពន្ធោ។ **ទីបិតំ** ឥមិនា ឱបម្មេន។ **ឯកេការម្មណ**ន្តិ រូបាទីសុ បញ្ចសុ ឯកេកំ អារម្មណំ។ **សព្ពសោ**តិ សព្ពេសុ ចក្ខាទីសុ យត្ថ កត្ថចីតិ អត្ថោ។ ឥទានិ ឯកេការម្មណស្ស ទ្វីសុ ទ្វីសុ អាបាថគមនំ បកាសេតុំ **“រូបំ ចក្ខុបសាទម្ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ខេ អាកាសេ គច្ឆតីតិ **ខគោ**, បក្ខិ។ **សាខិនោ**តិ រុក្ខស្ស។

៤៩២-៣. **រូបស្សា**តិ សម្ពន្ធេ សាមិវចនំ, តស្ស បន ឃដ្ដនំ, អាបាថគមនម្បិ ចាតិ ទ្វីហិ សហ សម្ពន្ធោ។ **បសាទស្សា**តិ កម្មត្ថេ សាមិវចនំ, អត្ថតោ អាបាថគមនម្បិ ចាតិ សម្ពន្ធោ។ អារម្មណវសេន, អាបាថំ អាគច្ឆន្តស្សបិ បសាទឃដ្ដនេន ច ភវង្គចលនស្ស បច្ចយភាវេន អាបាថំ វិយ ឧបគមនន្តិ អត្ថោ។

៤៩៤-៥. **តតោ**តិ ភវង្គចលនតោ បរំ, **កុសលំ ជវនំ ចិត្ត**ន្តិ កាមាវចរកុសលជវនចិត្តំ ។ **អកុសលមេវ វា**តិ **វា**-សទ្ទេន កិរិយាព្យាកតចិត្តម្បិ សង្គណ្ហាតិ។ ឯត្ថ សិយា – កោ បនេតំ ជវនំ កុសលតាយ វា អកុសលតាយ វា និយមេតីតិ? យោនិសោមនសិការោ ចេវ អយោនិសោមនសិការោ ច។ យស្ស ហិ ចតុចក្កសម្បទាវសេន យោនិសោមនសិការោ បវត្តតិ, អាវជ្ជនំ, វោដ្ឋព្ពនញ្ច យោនិសោវ អាវដ្ដេតិ, វវត្ថាបេតិ ច, តស្ស អកុសលុប្បត្តិ នត្ថិ។ យស្ស បន វុត្តវិបរិយាយេន អយោនិសោមនសិការោ ច ហោតិ, អាវជ្ជនំ, វោដ្ឋព្ពនញ្ច អយោនិសោ ច អាវដ្ដេតិ, វវត្ថាបេតិ ច, តស្ស កុសលជវនុប្បត្តិ នត្ថិ, តស្មា យោនិសោមនសិការោ កុសលតាយ, អយោនិសោមនសិការោ អកុសលតាយ ច និយមេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កិរិយាជវនំ បន អរហត្តមេវ និយមេតិ។ កេចិ បន “កិរិយាជវនំ បន មនសិការោ ច និយមេតិ។ យថា ហិ អាវជ្ជនំ កុសលាកុសលានំ វិសុំ វិសុំ បច្ចយោ ហោតិ, ឯវំ កិរិយាជវនស្សាបិ”តិ វទន្តិ។

៤៩៧. **ទោវារិកោបមាទីនី**តិ ឯត្ថ ឯកោ រាជា សយនគតោ និទ្ទាយតិ, តស្ស បរិចារកោ បាទេ បរិមជ្ជន្តោ និសីទិ, ពធិរទោវារិកោ ទ្វារេ ឋិតោ, តយោ បដិហារា សយនស្ស, ទ្វារស្ស ច មជ្ឈេ បដិបាដិយា ឋិតា។ អថេកោ បច្ចន្តវាសី មនុស្សោ បណ្ណាការំ អាទាយ ទ្វារំ អាកោដេសិ, ពធិរទោវារិកោ សទ្ទំ ន សុណាតិ, បាទបរិ

មជ្ឈកោ សញ្ញំ អកាសិ, តាយ សញ្ញាយ ទ្វារំ វិវរិត្វា បស្សិ, បឋមបដិហារោ បណ្ណាការំ គហេត្វា ទុតិយស្ស អទាសិ, ទុតិយោ តតិយស្ស, តតិយោ រញ្ញោ, រាជា បរិភុញ្ជិ។ តត្ថ រាជា វិយ ជវនំ ទដ្ឋព្ពំ, បាទបរិមជ្ជកោ វិយ អាវជ្ជនំ, ពធិរទោវារិកោ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តយោ បដិហារា វិយ សម្បដិច្ឆនាទីនិ តីណិ វីថិចិត្តានិ, បច្ចន្តវាសិនោ បណ្ណាការំ អាទាយ ទ្វារកោដ្ឋនំ វិយ អារម្មណស្ស បសាទឃដ្ដនំ, បាទបរិមជ្ជកេន សញ្ញាយ ទិន្នកាលោ វិយ កិរិយាមនោធាតុយា ភវង្គស្ស អាវដ្ដិតកាលោ, តេន ទិន្នសញ្ញាយ ពធិរទោវារិកស្ស ទ្វារវិវរកាលោ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អារម្មណេ ទស្សនកិច្ចសាធនកាលោ, បឋមបដិហារេន បណ្ណាការស្ស គហិតកាលោ វិយ វិបាកមនោធាតុយា អារម្មណស្ស សម្បដិច្ឆិតកាលោ, បឋមេន ទុតិយស្ស ទិន្នកាលោ វិយ វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុយា អារម្មណស្ស សន្តីរិតកាលោ, ទុតិយេន តតិយស្ស ទិន្នកាលោ វិយ កិរិយាមនោវិញ្ញាណធាតុយា អារម្មណស្ស វវត្ថាបិតកាលោ, តតិយេន រញ្ញោ ទិន្នកាលោ វិយ វោដ្ឋព្ពនេន ជវនស្ស និយ្យាតិតកាលោ, រញ្ញោ បរិភោគកាលោ វិយ ជវនស្ស អារម្មណរសានុភវនកាលោតិ អយំ ទោវារិកោបមា។

"ឥទំ បន ឱបម្មំ កឹ ទីបេតី"តិអាទិ ឧជុយន្តូបមាយ វុត្តនយេន វេទិតព្ពា។ សម្ពហុលា គាមទារកា អន្តរវីថិយំ បំសុំ កីឡន្តិ, តត្ថេកស្ស ហត្ថេ កហាបណោ បដិហញ្ញិ។ សោ "មយ្ហំ ហត្ថេ បដិហតំ, កឹ នុ ខោ ឯត"ន្តិ អាហ។ អថេកោ "បណ្ឌរំ ឯត"ន្តិ អាហ។ អបរោ សហ បំសុនា គាឡ្ហំ គណ្ហិ។ អញ្ញោ "បុថុលំ ចតុរស្សំ ឯត"ន្តិ អាហ។ អបរោ "កហាបណោ ឯសោ"តិ អាហ។ អថ អាហរិត្វា មាតុ អទំសុ, សា កម្មេ ឧបនេសិ។ តត្ថ សម្ពហុលានំ ទារកានំ អន្តរវីថិយំ កីឡន្តានំ សន្និសិន្នកាលោ វិយ ចិត្តប្បវត្តិ ទដ្ឋព្ពា, កហាបណស្ស ហត្ថេ បដិហតកាលោ វិយ អារម្មណេន បសាទស្ស ឃដ្ដិតកាលោ, "កឹ នុ ខោ ឯត"ន្តិ វុត្តកាលោ វិយ តំ អារម្មណំ គហេត្វា កិរិយាមនោធាតុយា ភវង្គស្ស អាវដ្ដិតកាលោ, "បណ្ឌរំ ឯត"ន្តិ វុត្តកាលោ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណេន ទស្សនកិច្ចស្ស សាធិតកាលោ, សហ បំសុនា គាឡ្ហំ គហិតកាលោ វិយ វិបាកមនោធាតុយា អារម្មណស្ស សម្បដិច្ឆិតកាលោ, "បុថុលំ ចតុរស្សំ ឯត"ន្តិ វុត្តកាលោ វិយ វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុយា អារម្មណស្ស សន្តីរិតកាលោ, "កហាបណោ ឯសោ"តិ វុត្តកាលោ វិយ កិរិយាមនោវិញ្ញាណធាតុយា អារម្មណស្ស វវត្ថាបិតកាលោ, មាតរា កម្មេ ឧបនីតកាលោ វិយ ជវនស្ស អារម្មណរសានុភវនំ វេទិតព្ពន្តិ អយំ គាមទារកោបមា។

ឥទំ ឱបម្មំ កឹ ទីបេតិ? កិរិយាមនោធាតុ អទិស្វាវ ភវង្គំ អាវដ្ដេតិ, វិបាកមនោធាតុ អទិស្វាវ សម្បដិច្ឆតិ, វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុ អទិស្វាវ សន្តីរេតិ, កិរិយាមនោវិញ្ញាណធាតុ អទិស្វាវ វវត្ថាបេតិ, ជវនំ អទិស្វាវ អារម្មណរសំ អនុភវតិ, ឯកន្តេន បន ចក្ខុវិញ្ញាណមេវ ទស្សនកិច្ចំ សាធេតីតិ ទីបេតិ។ ជច្ចន្ធបីឋសប្បីឧបមា ឧបរិ អាគមិស្សតិ។

៤៩៨-៥០៩. ឯត្តកា ឧបមា សង្គហេត្វា "ទោវារិកោបមាទីនី"តិ វត្វា "ឧបនិស្សយមត្ថសោ"តិ ឯត្ថ ឧបនិស្សយភាវំ បកាសេតុំ "**អសម្ភេទេនា**"តិអាទិមាហ។ **អសម្ភេទេនា**តិ អវិនដ្ឋភាវេន, វាតបិត្តាទីហិ អនុបហតភាវេន ច។ វាតបិត្តាទិឧបហតម្បិ ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស បច្ចយភាវានុបគមនតោ សម្ភិន្នមេវ នាម ហោតិ, បញ្ចិន្ទ្រិយានំ អត្ថិក្ខណេយេវ និស្សយភាវូបគមនតោ ខណវសេន អសម្ភេទោបិ យុជ្ជតិ។ ឯស នយោ សោតបសាទាទីសុបិ។ **រូបាបាថគមេនា**តិ ទូរេ ឋិតស្ស ផលិកាទីហិ អន្តរិតស្ស ចក្ខុវិញ្ញាណុប្បត្តិយា បច្ចយោ ភវិតុំ យោគ្យទេសេ អវដ្ឋិតវសេន រូបស្ស អាបាថគមនេន។ ឯវញ្ច កត្វា ទូរេ ឋិតំ, បរម្មុខេ ឋិតម្បិ ទិព្ពចក្ខុស្ស អាបាថគតមេវ នាម ហោតិ។ **អាលោកនិស្សយេនាបី**តិ រូបាវភាសនសមត្ថអាលោកសង្ខាតនិស្សយេន។ អាលោកេ សតិ សម្ភវោ ចេត្ថ អាលោកនិស្សយតា, ន អាលោកស្ស និស្សយបច្ចយត្តា។ មនក្ការោវ ហេតុ មនក្ការហេតុ, តេន សហ វត្តតីតិ **សមនក្ការហេតុ**។ តេន អាលោកនិស្សិតំ ទស្សេតិ។ **សមេតេហី**តិ សំយុត្តេហិ ឯកីភូតេហិ, ន ឯកស្សបិ វិរហេនាតិ អត្ថោ។

អាកាសនិស្សយេនាតិ កណ្ណច្ឆិទ្ទសង្ខាតអាកាសនិស្សយេន។ តេនេវ ហិ **អដ្ឋកថាយំ** "ន ហិ បិហិតកណ្ណច្ឆិទ្ទស្ស សោតវិញ្ញាណំ បវត្តតី"តិ វុត្តំ។ ពាហិរាកាសម្បិ បន ឥច្ឆិតមេវ។ តថា ហិ អវិវរេ គេហេ និសីទិត្វា វុច្ចមានានំ ពហិ ឋិតា ន សុណន្តិ។ **វាយោសន្និស្សយេនា**តិ នាសិកច្ឆិទ្ទំ បវិសនវាយុសន្និស្សយេន។ **អាបោសន្និស្សយេនា**តិ ខេឡសង្ខាតអាបោសន្និស្សយេន។ **បថវីសន្និស្សយេនា**តិ កាយបសាទវត្ថុស្ស បថវីធាតុសន្និស្សយេន។ **មនោវិញ្ញាណ**ន្តិ ជវនមនោវិញ្ញាណំ។

៥១០-១១. **មនោ...បេ.... វេទិតព្ព**ន្តិ "អសម្ភេទា មនស្សា"តិ ឯត្ថ វុត្តំ មនោ ភវង្គចិត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តំ បន ចុតិវសេន និរុទ្ធម្បិ កិរិយាមយចិត្តស្ស បច្ចយភាវំ អនុបគន្ត្វា កេវលំ ភវង្គប្បវត្តិវសេន មន្ទថាមគតំ ហុត្វា បវត្តនម្បិ សម្ភិន្នមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **នាយំ សព្ពត្ថ គច្ឆតី**តិ ចតុវោការេ អលព្ភនតោ។ តេនាហ "**ភវេ តុ បញ្ចវោការេ**"ន្តិអាទិ។ តត្ថ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ វោការោ ឯត្ថាតិ **បញ្ចវោការោ**។ ហោតិ ហិ ភិន្នាធិករណម្បិ អញ្ញបទត្ថសមាសោ យថា "ឧរសិលោមោ"តិ។ អថ វា យថាបច្ចយំ បញ្ចហិ ខន្ធេហិ វោកិរិយតីតិ **បញ្ចវោការោ**។

“អត្ថតោ”តិ ឯវមាទិកំ បទំ ចក្ខាទីនិ ទស្សនាទិកិច្ចានីតិ ឯត្តកមេវ សន្ធាយ វុត្តំ, ន អញ្ញំ កិញ្ចិ វិសេសនត្ថិ ន តត្ថ វិនិច្ឆយោ វុត្តោ។

៥១២-៤. សព្ពានីតិ កាមាវចរាទិភេទំ អនាមសិត្វា សព្ពានិ។ **កម្មន្តិ** បដិសន្ធិនិព្ពត្តកា ឧបបជ្ជវេទនីយភូតា, អបរាបរិយវេទនីយភូតា វា ចេតនា។ **កម្មនិមិត្តន្តិ** យំ វត្ថុំ អារម្មណំ កត្វា អាយូហនកាលេ កម្មំ អាយូហតិ, តំ ទានូបករណាទិកំ, បាណឃាតោបករណាទិកញ្ច។ **គតិនិមិត្តន្តិ** ភវន្តរមុបបជ្ជិតព្ពភវបរិយាបន្នវណ្ណាយតនំ, តំ បន សុគតិយំ មនុស្សលោកេ និព្ពត្តន្តស្ស រត្តកម្ពលសទិសមាតុកុច្ឆិវណ្ណវសេន, ទេវលោកេ និព្ពត្តន្តស្ស ឧយ្យានកប្បរុក្ខវណ្ណវសេន, ទុគ្គតិយំ និព្ពត្តន្តស្ស អគ្គិជាលាទិវណ្ណវសេន, បេតតិរច្ឆានយោនីសុ បេតតិរច្ឆានានំ និពទ្ធសញ្ចរណដ្ឋានបរិយាបន្នតាវណ្ណវសេន ច ទដ្ឋព្ពំ។ **“តិវិធ”**ន្តិ តទំ យថាសម្ភវវសេន វុត្តំ, រូបារូបសម្ពន្ធីនំ បន កម្មនិមិត្តមេវ អារម្មណំ ហោតិ។ តថា ហិ មហគ្គតវិបាកានិ ឯកន្តេន កម្មសទិសារម្មណានិ វុត្តានិ។

បច្ចុប្បន្នមតីតំ វាតិ ខណវសេន បច្ចុប្បន្នមតីតំ វា។ តត្ថ គតិនិមិត្តំ ឯកន្តេន បច្ចុប្បន្នមេវ, កម្មនិមិត្តំ បច្ចុប្បន្នមតីតំ វា, កម្មំ បន អតីតមេវ។ អនាគតារម្មណំ បន បច្ចុប្បន្នកម្មនិមិត្តគតិនិមិត្តំ វិយ អនាបាថគតត្តា, អតីតកម្មកម្មនិមិត្តំ វិយ អននុភូតត្តា ច វិភូតំ ហុត្វា នោបតិដ្ឋាតីតិ អតិសន្តភាវេន បវត្តមានា បដិសន្ធិ តំ អារព្ភ បវត្តិតុំ ន សក្កោតីតិ វុត្តំ **“នត្ថិ អនាគត”**ន្តិ។ មហគ្គតបដិសន្ធីនំ ឯកន្តេន កម្មសទិសារម្មណភាវេន កម្មស្ស វិយ អតីតនវត្តព្ពារម្មណត្តា ន តាសំ វិសុំ អារម្មណំ ឧទ្ធដំ។ តត្ថ ទុតិយចតុត្ថារូបបដិសន្ធីនំ អតីតមេវ អារម្មណំ ឥតរាសំ នវត្តព្ពន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

៥១៧-២០. មហាវិបាកានំ បដិសន្ធាទិចតុកិច្ចវសេនេវ បវត្តនតោ រូបារូបភវេ បដិសន្ធិភវង្គចុតិវសេន តំតំវិបាកស្សេវ បវត្តិតោ, តទារម្មណស្ស ច អភាវេន តត្ថ ន លព្ភតីតិ អាហ **“មហាបាកា…បេ…. ទ្វយេ”**តិ។ អនិដ្ឋរូបានំ ព្រហ្មលោកេ អសម្ភវេបិ តត្ថ ឋត្វា ឥធ អនិដ្ឋារម្មណំ បស្សន្តានំ អកុសលវិបាកានិ ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ ន វត្តព្ពន្តិ រូបភវេបិ សន្តីរណត្តយំ វុត្តំ។ អភិធម្មត្ថសង្គហសច្ចសង្ខេបាទីសុបិ ហិ ឥមិនាវ អធិប្បាយេន រូបលោកេ អកុសលវិបាកប្បវត្តិ ទស្សិតា។ អបរេ បន “កាមភវេ សន្តីរណត្តយំ, រូបភវេ សន្តីរណទ្វយន្តិ យថាលាភវសេន យោជេតព្ព”ន្តិ វទន្តិ។

កទាចិបីតិ បរិត្តារម្មណេសុ បរិត្តជវនានំ ឧប្បាទេបិ។ “ពីជស្សាភាវតោ”តិ រូបារូបភវទ្វយេ តទារម្មណាភាវស្ស ការណំ វត្វា តមេវ បកាសេតុំ **“បដិសន្ធិពីជ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ បដិសន្ធិយេវ ពីជភូតន្តិ **បដិសន្ធិពីជំ។ តស្សា**តិ តទារម្មណស្ស។

៥២១. យទិ ឯវំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនម្បិ កាមាវចរបដិសន្ធិពីជត្តា តត្ថ អភាវោ អាបជ្ជតីតិ ចោទេន្តោ អាហ **“ចក្ខុវិញ្ញាណាទីន”**ន្តិអាទិ។ **ឥន្ទ្រិយានន្តិ** ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ វត្ថុទ្វារភូតានំ ចក្ខាទីនមិន្ទ្រិយានំ។ **បវត្តានុភាវតោ**តិ តេសំ តត្ថ អត្ថិតានុភាវតោ ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – ចក្ខុសោតវិញ្ញាណានំ វត្ថុភូតានិ ចក្ខុសោតិន្ទ្រិយានិ តត្ថ បវត្តន្តីតិ តេសំ បវត្តិអានុភាវតោ ចក្ខុសោតវិញ្ញាណានិ បវត្តន្តិ។ សតិ ច តេសំ បវត្តិយំ វីថិចិត្តប្បាទោ និយតោតិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ វិយ សម្បដិច្ឆនសន្តីរណានម្បិ តត្ថ សម្ភវោ សិទ្ធោតិ។

៥២៣-៤. អកាមាវចរធម្មេតិ កាមាវចរធម្មតោ អញ្ញេ មហគ្គតលោកុត្តរធម្មេ។ **នានុពន្ធតី**តិ នានុវត្តតិ។ **ជនកំ…បេ…. អនុពន្ធតី**តិ យថា នាម គេហតោ និក្ខមិត្វា ពហិ គន្តុកាមោ តរុណទារកោ អត្តនោ ជនកំ បិតរំ វា អញ្ញំ វា បិតុសទិសំ ហិតកាមំ ញាតឹ អង្គុលិយំ គហេត្វា អនុពន្ធតិ, ន អញ្ញំ រាជបុរិសាទិ, តថា ឯតម្បិ ភវង្គារម្មណតោ ពហិ និក្ខមិតុកាមសភាគតាយ អត្តនោ ជនកំ បឋមកុសលាទិកំ សទិសំ វា ទុតិយកុសលាទិកាមាវចរជវនមេវ អនុពន្ធតិ, ន អញ្ញំ មហគ្គតំ លោកុត្តរន្តិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ **កុសលាកុសលាទិន្តិ អាទិ-**គ្គហណេន កិរិយាព្យាកតំ សង្គណ្ហាតិ។ **អានន្ទាចរិយោ** បន **បដ្ឋានេ** “កុសលាកុសលេ និរុទ្ធេ វិបាកោ តទារម្មណតា ឧប្បជ្ជតី”តិ (បដ្ឋា. ៣.១.៩៨) វិបាកធម្មធម្មានមេវានន្តរំ តទារម្មណំ វុត្តំ។ វិប្ផារវន្តញ្ហិ ជវនំ នាវំ វិយ នទីសោតោ ភវង្គំ អនុពន្ធតិ, ន បន ឆឡង្គុបេក្ខាវតោ សន្តវុត្តិ កិរិយាជវនំ បណ្ណបុដំ វិយ នទីសោតោតិ កិរិយាជវនានន្តរំ តទារម្មណំ ន ឥច្ឆតិ, **អាចរិយជោតិបាល**ត្ថេរាទយោ បន “លព្ភមានស្សបិ កេនចិ អធិប្បាយេន កត្ថចិ អវចនំ ទិស្សតិ, យថា តំ ធម្មសង្គហេ អកុសលនិទ្ទេសេ លព្ភមានោបិ អធិបតិ ន វុត្តោ, តស្មា យទិ អព្យាកតានន្តរម្បិ តទារម្មណំ វុច្ចេយ្យ, តទា វោដ្ឋព្ពនានន្តរម្បិ តស្ស បវត្តិ មញ្ញេយ្យុន្តិ កិរិយាជវនានន្តរំ តទារម្មណំ ន វុត្តំ, ន បន អលព្ភនតោ។ យញ្ចេត្ថ បណ្ណបុដំ និទស្សិតំ, តំ និទស្សិតព្ពេន សមានំ ន ហោតិ, នាវាបណ្ណបុដានញ្ហិ នទីសោតស្ស អាវដ្ដនំ គតិ ច វិសទិសីតិ នាវាយំ នទីសោតស្ស អនុ

ពន្ធនំ, បណ្ណបុដស្ស អននុពន្ធនញ្ច យុជ្ជតិ, ឥធ បន កិរិយាជវនេតរជវនានំ ភវង្គសោតស្ស អាវដ្ដនំ គតិ ច សទិសីតិ ឯតស្ស អននុពន្ធនំ, ឥតរស្ស អនុពន្ធនញ្ច ន យុជ្ជតិ, តស្មា វិចារេតព្ពមេវ ត''ន្តិ វទន្តិ។

៥២៥-៦. យថា ចេតំ មហគ្គតលោកុត្តរធម្មេ នានុវត្តតិ, តថា យទា ឯតេ កាមាវចរធម្មាបិ មហគ្គតានុត្តរធម្មារម្មណា ហុត្វា បវត្តន្តិ, តទា តេបិ នានុពន្ធតីតិ អាហ "**កាមាវចរធម្មាបី**''តិអាទិ។ មហគ្គតា-គ្គហណេន ចេត្ថ លោកុត្តរានម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តេ ចាបី**តិ **ច**-សទ្ទេន លោកុត្តរារម្មណានំ គហណំ។ កស្មា នានុពន្ធតីតិ អាហ "**បរិត្តារម្មណត្តា**''តិអាទិ។ **បរិត្តារម្មណត្តា**តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន កាមាវចរវិបាកានំ ឯកន្តេន បរិត្តារម្មណត្តា។ **តថាបរិចិតត្តា**តិ យថា ជវនំ, ឯវំ អបរិចិតត្តា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា ហិ សោ បិតរំ, បិតុសទិសំ វា កញ្ចិ អនុពន្ធន្តោ តរុណទារកោ ឃរទ្វារន្តរវីថិចតុក្កាទិម្ហិ បរិចិតេយេវ ទេសេ អនុគច្ឆតិ, ន អរញ្ញំ វា រក្ខសភូមឹ វា គច្ឆន្តំ, ឯវំ កាមាវចរធម្មេ អនុពន្ធន្តម្បិ បរិត្តម្ហិ បរិចិតេយេវ ទេសេ បវត្តមានេ តេ ធម្មេ អនុពន្ធតិ, ន មហគ្គតលោកុត្តរធម្មេ អារព្ភ បវត្តមានេបិ។

៥២៧-៣២. ឥទានិ កឹ ឥមាយ យុត្តិកថាយ, អដ្ឋកថាបមាណតោ ចេតំ គហេតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ "**កឹ តេនា**''តិអាទិ។ **ជវនេ**តិ កាមាវចរជវនេ។ **តទារម្មណចិត្តានិ** "តទារម្មណ''ន្តិ លទ្ធនាមានិ ចិត្តានិ តទារម្មណភាវំ ន គណ្ហន្តិ, តទារម្មណភាវេន ន បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ អថ វា នាមគោត្តំ អារព្ភ ជវនេ ជវិតេ **តទារម្មណំ** តស្ស ជវនស្ស អារម្មណំ **ន គណ្ហន្តិ** ន លព្ភន្តីតិ អត្ថោ។ **រូបារូបភវេសុ វា**តិ **វា**-សទ្ទេន "ជវនេ ជវិតេបិ តទារម្មណំ ន គណ្ហន្តី''តិ អាកឌ្ឍតិ។ **បណ្ណត្តឹ អារព្ភា**តិ កាមភវេបិ បណ្ណត្តឹ អារព្ភ។ **លក្ខណារម្មណាយា**តិ អនិច្ចាទិលក្ខណត្តយារម្មណាយ, ពលវវិបស្សនាយាតិ អត្ថោ។ "តីណិ លក្ខណានិ, តិស្សោ ច បញ្ញត្តិយោ កុសលត្តិកេ ន លព្ភន្តី''តិ **អដ្ឋកថាយ** វុត្តត្តា តិណ្ណំ លក្ខណានំ ធម្មតោ អភាវេន តំ អារព្ភ បវត្តាយ វិបស្សនាយ តទារម្មណានិ ន លព្ភន្តិ។ **បដ្ឋានេ** បន "សេខា វា បុថុជ្ជនា វា កុសលំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សន្តិ, កុសលាកុសលេ និរុទ្ធេ វិបាកោ តទារម្មណតា ឧប្បជ្ជតី''តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤០៦) វចនតោ ឧន្នារម្មណិកវិបស្សនាយ តទារម្មណំ លព្ភតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **មិច្ឆត្តនិយតេសូ**តិ "កតមេ ធម្មា មិច្ឆត្តនិយតា? ចត្តារោ ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទា''តិ (ធ. ស. ១៤២៦) ឯវមាគតេសុ មិច្ឆាគាហវសេន បវត្តេសុ ធម្មេសុ ជវនំ ហុត្វា ជវិតេសុ។ កស្មា បន តេសុ ជវិតេសុ តទារម្មណំ ន លព្ភតីតិ? កាមាវចរវិបាកានញ្ហិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ វិយ "អត្តា ឱច្ឆិជ្ជតី''តិអាទិនា អត្តបរិកប្បនាវសេន អប្បវត្តនតោ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិវសប្បវត្តេសុ តេសុ ជវិតេសុ តទនន្តរំ តទារម្មណានិ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, អនិយតមិច្ឆាទិដ្ឋិវសប្បវត្តេសុ បន ជវិតេសុ តទារម្មណំ នុប្បជ្ជតីតិ នត្ថិ។ អថ វា **មិច្ឆត្តនិយតេសូ**តិ មិច្ឆាភាវនិយតសភាវេសុ តំវិសយេសូតិ អត្ថោ។ មិច្ឆត្តនិយតធម្មានំ ធម្មសភាវំ អគ្គហេត្វា មិច្ឆត្តនិយតសភាវស្សេវ គហណតោ, តស្ស ច វិបាកានំ អវិភូតត្តា មិច្ឆត្តនិយតសភាវេ អារព្ភ តទារម្មណា ន លព្ភន្តិ។ **បិ**-សទ្ទេន សម្មត្តនិយតេសុបីតិ សម្បិណ្ឌេតិ, "លោកុត្តរធម្មេ អារព្ភា''តិ វា ឯតេន សិទ្ធត្តា ន តេសំ វិសុំ ឧទ្ធរណំ កតំ។ អដ្ឋកថាយំ បន មិច្ឆត្តនិយតសម្មត្តនិយតានំ អញ្ញមញ្ញបដិបក្ខភាវេន ពលវភាវតោ តទារម្មណស្ស អវត្ថុភាវទស្សនត្ថំ មិច្ឆត្តនិយតានន្តរំ សម្មត្តនិយតាបិ ឧទ្ធដា។ មិច្ឆត្តនិយតសភាវស្ស វិយ បដិសម្ភិទាសភាវស្សបិ កាមាវចរវិបាកានំ អវិភូតភាវេន បដិសម្ភិទាញាណានិ អារព្ភ ជវនេ ជវិតេ តទារម្មណំ ន លព្ភតីតិ អាហ "**បដិសម្ភិទាញាណានី**''តិអាទិ។ **មនោទ្វារេបី**តិ ន កេវលំ បញ្ចទ្វារេសុយេវ, អថ ខោ មនោទ្វារេបិ។ **សព្ពេស**ន្តិ អហេតុកទុហេតុកាទីនំ សព្ពេសំ។ **អនុបុព្ពតោ**តិ ហេដ្ឋា វុត្តអនុក្កមតោ។

៥៣៣. **ន វិជ្ជតី**តិ មនោទ្វារស្ស អប្បដិយភាវេន ន វិជ្ជតិ។ **ភវង្គតោ**តិ ភវង្គសន្តានតោ, តស្ស អារម្មណតោ វា។ **វុដ្ឋាន**ន្តិ ភវង្គសន្តានេ, តស្សារម្មណេ វា សតិ តស្ស វុដ្ឋានំ។

៥៣៥-៦. **សត្ត សត្តា**តិ ឯកេកស្ស សត្ត សត្តាតិ កត្វា។ **បាបបាកា**តិ អកុសលវិបាកា។ "ទ្វាទសាបុញ្ញចិត្តាន''ន្តិ វត្វា "បាបបាកា''តិ វចនំ "តត្រិទំ សុគតស្ស សុគតចីវរប្បមាណ''ន្តិអាទីសុ វិយ សញ្ញាសទ្ទវសេន វុត្តំ។ ឯវំ បវត្តិយំ អកុសលវិបាកានំ បវត្តឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ បដិសន្ធិយំ ទស្សេតុំ "**ឯកាទសវិធាន**''ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ឧទ្ធច្ចចេតនាយ បវត្តិវិបាកទានមត្តំ វិនា បដិសន្ធិទានាភាវតោ អាហ "**ហិត្វា ឧទ្ធច្ចមានស**''ន្តិ។ កឹ បនេត្ថ ការណំ, អធិមោក្ខវិរហេន សព្ពទុព្ពលម្បិ វិចិកិច្ឆាសហគតំ បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍតិ, អធិមោក្ខសភាវតោ តតោ ពលវតរម្បិ ឧទ្ធច្ចសហគតំ នាកឌ្ឍតីតិ? បដិសន្ធិទានសភាវាភាវតោ។ "ពលវំ អាកឌ្ឍតិ, ទុព្ពលំ នាកឌ្ឍតី''តិ ហិ អយំ វិចារណា បដិសន្ធិទានសភាវេសុយេវ។ យស្ស បន បដិសន្ធិទានសភាវោ ឯវ នត្ថិ, ន តស្ស ពលវភាវោ បដិសន្ធិអាកឌ្ឍនេ ការណន្តិ។

កថំ បនេតំ វិញ្ញាតព្ពំ "ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស បដិសន្ធិទានសភាវោ នត្ថី''តិ? ទស្សនេនបហាតព្ពេសុ អនាគតត្តា។ តិវិធា ហិ អកុសលា ទស្សនេនបហាតព្ពា, ភាវនាយបហាតព្ពា, សិយា ទស្សនេនបហាតព្ពា សិយា ភាវនាយបហាតព្ពាតិ។ តត្ថ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តវិចិកិច្ឆាសហគតចិត្តុប្បាទា **ទស្សនេនបហាតព្ពា** នាម។ យថាហ

“កតមេ ធម្មា ទស្សនេនបហាតព្ពា? ចត្តារោ ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទា វិចិកិច្ឆាសហគតោ ចិត្តុប្បាទោ”តិ (ធ. ស. ១៤០៨)។ តេ ហិ បឋមំ និព្ពានទស្សនតោ “ទស្សន”ន្តិ លទ្ធនាមេន សោតាបត្តិមគ្គេនេវ បហាតព្ពត្តា “ទស្សនេនបហាតព្ពា”តិ វុច្ចន្តិ។ ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តុប្បាទោ **ភាវនាយបហាតព្ពោ** នាម។ យថាហ “កតមេ ធម្មា ភាវនាយបហាតព្ពា? ឧទ្ធច្ចសហគតោ ចិត្តុប្បាទោ”តិ។ សោ ហិ អគ្គមគ្គេន បហាតព្ពត្តា “ភាវនាយបហាតព្ពោ”តិ វុត្តោ។ ឧបរិមគ្គត្តយញ្ហិ បឋមមគ្គេន ទិដ្ឋស្មិំយេវ ភាវនាវសេន ឧប្បជ្ជតិ, ន អទិដ្ឋបុព្វំ កិញ្ចិ បស្សតិ, តស្មា “ភាវនា”តិ វុច្ចតិ។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តទោមនស្សសហគតចិត្តុប្បាទា បន **សិយា ទស្សនេនបហាតព្ពា សិយា ភាវនាយបហាតព្ពា** នាម។ យថាហ “ចត្តារោ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តា លោភសហគតចិត្តុប្បាទា ទ្វេ ទោមនស្សសហគតចិត្តុប្បាទា។ ឥមេ ធម្មា សិយា ទស្សនេនបហាតព្ពា សិយា ភាវនាយបហាតព្ពា”តិ (ធ. ស. ១៤០៩)។ តេ ហិ អបាយនិព្ពត្តកាវត្ថាយ បឋមមគ្គេន, សេសាវត្ថាយ ឧបរិមគ្គេហិ បហីយមានត្តា សិយា ទស្សនេនបហាតព្ពា សិយា ភាវនាយបហាតព្ពា នាម។ តត្ថ សិយា ទស្សនេនបហាតព្ពម្បិ ទស្សនេនបហាតព្ពសាមញ្ញេន ឥធ “ទស្សនេនបហាតព្ពា”ត្វេវ វោហរន្តិ។ យទិ ច ឧទ្ធច្ចសហគតំ បដិសន្ធិំ ទទេយ្យ, តទា អកុសលបដិសន្ធិយា សុគតិយំ អសម្ភវតោ អបាយេស្វេវ ទទេយ្យ, អបាយគមនីយញ្ច ឯកន្តេន ទស្សនេនបហាតព្ពា សិយា, ឥតរថា អបាយគមនីយស្ស អប្បហីនត្តា សេខានំ អបាយុប្បត្តិ អាបជ្ជតិ, ន ច បនេតំ យុត្តំ, “ចតូហបាយេហិ ច វិប្បមុត្តោ (ខុ. បា. ៦.១១; សុ. និ. ២៣៤), អវិនិបាតធម្មោ”តិអាទិវចនេហិ សហ វិរុជ្ឈនតោ, សតិ ច បនេតស្ស ទស្សនេនបហាតព្ពភាវេ “សិយា ទស្សនេនបហាតព្ពា”តិ ឥមស្ស វិភង្គេ វត្តព្វំ សិយា, ន ច បនេតំ វុត្តន្តិ។ អថ សិយា “អបាយគមនីយោ រាគោ ទោសោ មោហោ តទេកដ្ឋា ច កិលេសា”តិ ឯវំ ទស្សនេនបហាតព្ពេសុ វុត្តត្តា ឧទ្ធច្ចសហគតស្សាបិ តត្ថ សង្គហោ សក្កា កាតុន្តិ? តំ ន, តស្ស និយាមតោ ភាវនាយបហាតព្ពភាវេន វុត្តត្តាតិ តស្មា ទស្សនេនបហាតព្ពេសុ អវចនមេវ បដិសន្ធិទានាភាវំ សាធេតីតិ។

ននុ ច **បដិសម្ភិទាវិភង្គេ** –

> “យស្មិំ សមយេ អកុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ ឧបេក្ខាសហគតំ ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តំ, រូបារម្មណំ វា…បេ… ធម្មារម្មណំ វា យំ យំ វា បនារព្ភ, តស្មិំ សមយេ ផស្សោ ហោតិ…បេ… អវិក្ខេបោ ហោតិ, ឥមេ ធម្មា អកុសលា។ ឥមេសុ ធម្មេសុ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, តេសំ វិបាកេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា”តិ (វិភ. ៧៣១) –

ឯវំ ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តុប្បាទំ ឧទ្ធរិត្វា តស្ស វិបាកោបិ ឧទ្ធដោតិ កថមស្ស បដិសន្ធិទានាភាវោ សម្បដិច្ឆិតព្ពោតិ? ន ឥទំ បដិសន្ធិទានំ សន្ធាយ ឧទ្ធដំ, អថ ខោ បវត្តិវិបាកំ សន្ធាយ។ **បដ្ឋានេ** បន –

> “សហជាតា ទស្សនេនបហាតព្ពា ចេតនា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ, នានក្ខណិកា ទស្សនេនបហាតព្ពា ចេតនា វិបាកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៨៩) –

ទស្សនេនបហាតព្ពចេតនាយ ឯវំ សហជាតនានក្ខណិកកម្មបច្ចយភាវំ ឧទ្ធរិត្វាវ “សហជាតា ភាវនាយបហាតព្ពា ចេតនា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ភាវនាយបហាតព្ពចេតនាយ សហជាតកម្មបច្ចយភាវោវ ឧទ្ធដោ, ន បន នានក្ខណិកកម្មបច្ចយភាវោ។ តថា **បច្ចនីយនយេបិ** –

> “ទស្សនេនបហាតព្ពោ ធម្មោ នេវទស្សនេននភាវនាយបហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ, សហជាត… ឧបនិស្សយ…បេ… បច្ឆាជាត… កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៩៨) –

ទស្សនេនបហាតព្ពស្សេវ កម្មបច្ចយភាវំ ឧទ្ធរិត្វា –

> “ភាវនាយបហាតព្ពោ ធម្មោ នេវទស្សនេននភាវនាយបហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ, សហជាត… ឧបនិស្សយ… បច្ឆាជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៩៩) –

ភាវនាយបហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស សហជាតាទិបច្ចយភាវោវ វុត្តោ, ន បន កម្មបច្ចយភាវោ, ន ច នានក្ខណិកកម្មបច្ចយំ វិនា បដិសន្ធិអាកឌ្ឍនំ អត្ថិ, តស្មា នត្ថិ តស្ស សព្វថាបិ បដិសន្ធិទានំ។ បវត្តិវិបាកំ បនស្ស ន សក្កា និវារេតុំ បដិសម្ភិទាវិភង្គេ ឧទ្ធច្ចសហគតានម្បិ វិបាកស្ស ឧទ្ធដត្តា, នានក្ខណិកកម្មបច្ចយស្ស ច បដិសន្ធិ

វិបាកមេវ សន្ធាយ អនុទ្ធដត្តា។ ឯវញ្ច បន កត្វា យទេកេ អាចរិយា វទន្តិ “ឧទ្ធច្ចចេតនា ឧភយវិបាកម្បិ ន ទេតិ បដ្ឋានេ នានក្ខណិកកម្មបច្ចយស្ស អនុទ្ធដត្តា”តិ, តំ តេសំ អភិនិវេសមត្តមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

យទិ ច តេ វទេយ្យុំ – យថា “វិបាកធម្មធម្មា”តិ ឯត្ថ វិបាក-សទ្ទេន វិបាការហតា វុច្ចតិ, ឯវំ ឥធាបិ ឧទ្ធច្ចសហគតានំ វិបាការហតំ សន្ធាយ “តេសំ វិបាកេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ។ យថា សទ្ធិន្ទ្រិយវិនិមុត្តស្ស អធិមុច្ចនដ្ឋស្ស អភាវេបិ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមុច្ចនសត្តិវិសេសំ គហេត្វា សទ្ធិន្ទ្រិយធម្មោ អធិមុច្ចនដ្ឋោ អត្ថោតិ វុច្ចតិ, ឯវមិធាបិ ធម្មវិនិមុត្តស្ស វិបាការហភាវស្ស អភាវេបិ ធម្មានមេវ វិបាការហសាមត្ថិយំ គហេត្វា តស្ស អត្ថិភាវោ វុត្តោ។ យទិ ច តេ បវត្តិវិបាកំ ទទេយ្យុំ, យថា –

> “សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ ធម្មោ ទុក្ខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តស្ស ធម្មស្ស កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ, នានក្ខណិកា”តិ (បដ្ឋា. ១.២.៥៧) –

បវត្តិវិបាកស្សបិ វសេន នានក្ខណិកកម្មបច្ចយោ វុត្តោ, ឯវមេត្ថាបិ នានក្ខណិកកម្មបច្ចយភាវោ វត្តព្ពោ សិយា។ ន ហិ លព្ភមានស្ស អវចនេ ការណំ អត្ថីតិ តស្មា យថាធម្មសាសនេ អវចនម្បិ អភាវមេវ ទីបេតិ។ អបិច យទិ ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស បវត្តិវិបាកទានំ អធិប្បេតំ សិយា, តទា “អនុបាទិន្នុបាទានិយោ ធម្មោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស ធម្មស្ស ន កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ បដិសេធោ ន កាតព្ពោ សិយា។ ន ហិ ឋបេត្វា ឧទ្ធច្ចំ អញ្ញោ កោចិ អនុបាទិន្នុបាទានិយោ ធម្មោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស ធម្មស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ អសមត្ថោ អត្ថីតិ, តយិទមេតេសំ អភិលាបមត្តំ។ តថា ហិ យំ តាវ វុត្តំ “វិបាការហភាវំ គហេត្វា តេសំ វិបាកេតិ វុត្ត”ន្តិ, តទេវ តស្ស វិបាកសព្ភាវំ ទីបេតិ។ ន ហិ វិបាការហភាវេ សតិ អភិញ្ញាទីនំ វិយ តស្ស អវិបាកតាយ ការណំ អត្ថីតិ។ យម្បិ វុត្តំ “នានក្ខណិកកម្មបច្ចយស្ស អវចនំ វិបាកភាវំ ទីបេតី”តិ, តម្បិ ន សុន្ទរំ, លព្ភមានស្សាបិ កត្ថចិ កេនចិ អធិប្បាយេន អវចនតោ។ តថា ហិ ធម្មសង្គណិយំ លព្ភមានម្បិ ហទយវត្ថុ ន វុត្តំ។ តស្មា យទិ បវត្តិវិបាកំ សន្ធាយ នានក្ខណិកកម្មបច្ចយភាវោ វុច្ចេយ្យ, តទា បដិសន្ធិវិបាកទានម្បិស្ស មញ្ញេយ្យុន្តិ លព្ភមានស្សបិ បវត្តិវិបាកស្ស វសេន នានក្ខណិកកម្មបច្ចយភាវោ ន វុត្តោតិ។ យំ បន អនុបាទិន្នុបាទានិយស្ស ឧបាទិន្នុបាទានិយំ បតិ កម្មបច្ចយបដិក្ខេបវចនំ, តំ អភិញ្ញាកុសលាទិកេ សន្ធាយាតិ ន ឯត្តាវតា ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស បវត្តិវិបាកទានំ សព្ពថាបិ បដិក្ខិបិតុំ សក្កាតិ។ យម្បិ **អដ្ឋកថាយំ** “យថា ច អភិញ្ញាចេតនា, ឯវមុទ្ធច្ចចេតនាបិ ‘សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណ’ន្តិ ឯត្ថ អបនេតព្ពា”តិ វុត្តំ, តម្បិ ឧទ្ធច្ចចេតនាយ តត្ថ និទ្ទិសិយមានាយ យថា ឥតរា បដិសន្ធិបវត្តិវសេន ទុវិធស្សបិ វិបាកវិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ, ឯវមុទ្ធច្ចចេតនាបីតិ គណ្ហេយ្យុន្តិ វុត្តំ, ន តស្ស បវត្តិវិបាកាភាវតោតិ។

អាចរិយពុទ្ធមិត្តាទយោ បន ឧទ្ធច្ចសហគតំ ទ្វិធា វិភជិត្វា ឯកស្ស ឧភយវិបាកទានំ, ឯកស្ស សព្ពថាបិ វិបាកាភាវំ វណ្ណេន្តិ។ តេសញ្ហិ អយំ វិនិច្ឆយោ – អត្ថិ ឧទ្ធច្ចំ ភាវនាយបហាតព្ពម្បិ, អត្ថិ នភាវនាយបហាតព្ពម្បិ។ តេសុ ភាវនាយបហាតព្ពំ សេខសន្តានប្បវត្តំ, ឥតរំ បុថុជ្ជនសន្តានប្បវត្តំ។ ផលទានញ្ច បុថុជ្ជនសន្តានេ បវត្តស្សេវ, នេតរស្ស។ តថា ហិ ទស្សនភាវនានំ អភាវេបិ យេសំ បុថុជ្ជនានំ, សេខានញ្ច ទស្សនភាវនាហិ ភវិតព្ពំ, តេសំ តទុប្បត្តិកាលេ តាហិ បហាតុំ សក្កុណេយ្យា អកុសលា “ទស្សនេនបហាតព្ពា, ភាវនាយបហាតព្ពា”តិ ច វុច្ចន្តិ។ បុថុជ្ជនានំ បន ភាវនាយ អភាវតោ ភាវនាយបហាតព្ពចិន្តា នត្ថិ, តេន តេសំ បវត្តមានា តេ ទស្សនេន បហាតុំ អសក្កុណេយ្យាបិ “ភាវនាយបហាតព្ពា”តិ ន វុច្ចន្តិ។ យទិ វុច្ចេយ្យុំ, ទស្សនេនបហាតព្ពា ភាវនាយបហាតព្ពានំ កេសញ្ចិ កេចិ កទាចិ អារម្មណារម្មណាធិបតិឧបនិស្សយបច្ចយេហិ បច្ចយា ភវេយ្យុំ។ សកភណ្ឌេ ឆន្ទរាគាទីនញ្ហិ កេសញ្ចិ សក្កាយទិដ្ឋាទយោ កេចិ អតីតាទីសុ កិស្មិញ្ចិ កាលេ អារម្មណាធិបតិឧបនិស្សយេហិ បច្ចយា ហោន្តីតិ នត្ថិ, ន ច បដ្ឋានេ “ទស្សនេនបហាតព្ពា ភាវនាយបហាតព្ពានំ កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តា, តស្មា នត្ថិ បុថុជ្ជនេសុ បវត្តមានានមកុសលានំ ភាវនាយបហាតព្ពបរិយាយោ។ យទិ តត្ថ អវចនមេវ បមាណំ, ឯវំ សតិ សេខសន្តានបវត្តានម្បិ អកុសលានំ ភាវនាយបហាតព្ពបរិយាយោ នត្ថីតិ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ, សេខសន្តានប្បវត្តានំ ភាវនាយ បហាតុំ សក្កុណេយ្យត្តា។ តេនេវ ច កិញ្ចិ កត្វា សេខានំ ទស្សនេនបហាតព្ពានំ អកុសលានំ បហីនភាវេន អស្សាទនាភិនន្ទនានំ វត្ថូនិ ន ហោន្តិ។ បហីនតាយ ឯវ សោមនស្សស្ស ហេតុភូតា, អវិក្ខេបហេតុភូតា ច ន ទោមនស្សំ, ឧទ្ធច្ចញ្ច ឧប្បាទេន្តីតិ ន តេសំ អារម្មណារម្មណាធិបតិបកតូបនិស្សយភាវំ គច្ឆន្តិ។ ន ហិ បហីនកិលេសេ ឧបនិស្សាយ អរិយា រាគទោសវិក្ខេបេ ឧប្បាទេន្តិ។ វុត្តញ្ច “សោតាបត្តិមគ្គេន យេ កិលេសា បហីនា, តេ កិលេសេ ន បុនេតិ, ន បច្ចេតិ, ន បច្ចាគច្ឆតីតិ សុគតោ, សកទាគាមិ…បេ… អរហត្តមគ្គេន…បេ… សុគតោ”តិ។ បុថុជ្ជនានំ បន ទស្សនេន បហាតុំ សក្កុណេយ្យា ទស្សនេន បហាតុំ អសក្កុណេយ្យានំ កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយា ន ហោន្តីតិ ន សក្កា វត្តុំ, “ទិដ្ឋិំ អស្សាទេតិ អភិនន្ទតិ, តំ អារព្ភ រាគោ ឧប្បជ្ជតិ, ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ, ឧទ្ធច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ, វិចិកិច្ឆំ អារព្ភ វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ, ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, ឧទ្ធច្ចំ

ឧប្បជ្ជតី''តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤០៧) ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆានំ ឧទ្ធច្ចារម្មណភាវស្ស វុត្តត្តា។ ឯត្ថ ហិ **ឧទ្ធច្ច**ន្តិ ឧទ្ធច្ចសហគតំ ចិត្តុប្បាទំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន ទស្សនេនបហាតព្ពេសុបិ លព្ភមានចេតសិកំ ឧទ្ធច្ចំ។ ឯវញ្ច កត្វា **អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសេ** ''ទិដ្ឋឹ គរុំ កត្វា អស្សាទេតិ អភិនន្ទតិ, តំ គរុំ កត្វា រាគោ ឧប្បជ្ជតិ, ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី''តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤១៥) ឯត្តកមេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ ''ឧទ្ធច្ចំ ឧប្បជ្ជតី''តិ, តស្មា សេខសន្តានប្បវត្តានមកុសលានំ ទស្សនេនបហាតព្ពានំ កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយត្តាភាវតោ បុថុជ្ជនានំ សន្តានេវ ទស្សនេនបហាតព្ពានម កុសលានំ បច្ចយា ន ហោន្តីតិ ន សក្កា វត្តុន្តិ បដ្ឋានេ ទស្សនេនបហាតព្ពានំ ភាវនាយបហាតព្ពស្ស អារម្មណារម្មណាធិបតិឧបនិស្សយបច្ចយត្តានុទ្ធរណំ សេខសន្តានប្បវត្តានំ ភាវនាយបហាតព្ពបរិយាយភាវំ សាធេតិ, បុថុជ្ជនសន្តានេយេវ នទស្សនេនបហាតព្ពានមកុសលានំ ភាវនាយបហាតព្ពបរិយាយភាវំ ន សាធេតិ, តស្មា ទស្សនភាវនាហិ បហាតព្ពានំ អតីតាទិភាវេន នវត្តព្ពត្តេបិ យាទិសានំ តាហិ អនុប្បត្តិធម្មតា អាបាទេតព្ពា, តេ បុថុជ្ជនេសុ បវត្តមានា ទស្សនេន បហាតុំ សក្កុណេយ្យា ទស្សនមគ្គាបេក្ខាយ តទប្បវត្តិយម្បិ ទស្សនេនបហាតព្ពា នាម។ សេខេសុ បវត្តមានា ភាវនាយ បហាតុំ សក្កុណេយ្យា តទប្បវត្តិយម្បិ តទបេក្ខាយ ភាវនាយបហាតព្ពា នាម។ ទស្សនេន បហាតុំ អសក្កុណេយ្យា បន បុថុជ្ជនេសុ បវត្តមានា ហេដ្ឋា វុត្តនយេន នេវទស្សនេនបហាតព្ពា នភាវនាយបហាតព្ពា, តេសុ ភាវនាយបហាតព្ពា សហាយវិរហតោ វិបាកំ ន ជនេន្តិ។ តថា ហិ តេសំ ទស្សនេនបហាតព្ពសង្ខាតំ សហការីការណំ សហាយភូតំ នត្ថីតិ ភាវនាយបហាតព្ពចេតនាយ នានក្ខណិកកម្មបច្ចយភាវោ ន វុត្តោ។ អបេក្ខិតព្ពទស្សនភាវនារហិតានំ បន បុថុជ្ជនេសុ ឧប្បជ្ជមានានំ សកភណ្ឌេ ឆន្ទរាគាទីនំ, ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តុប្បាទស្ស ច សំយោជនត្តយតទេកដ្ឋកិលេសានំ អនុបច្ឆិន្នតាយ អបរិក្ខីណសហាយានំ វិបាកុប្បាទនំ ន សក្កា បដិក្ខិបិតុន្តិ ឧទ្ធច្ចសហគតធម្មានំ វិបាកោ វិភង្គេ វុត្តោតិ។

យទិ ឯវំ, អបេក្ខិតព្ពទស្សនភាវនារហិតានំ អកុសលានំ ''នេវទស្សនេនភាវនាយបហាតព្ពា''តិ វត្តព្ពតា អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ, អប្បហាតព្ពសភាវានំ កុសលាទីនំ ''នេវទស្សនេនភាវនាយបហាតព្ពា''តិ វុត្តត្តា, អប្បហាតព្ពវិរុទ្ធសភាវត្តា ច អកុសលានំ ។ យទិ ឯវំ តេ តមស្មឹ តិកេ នវត្តព្ពាតិ វត្តព្ពា អាបជ្ជន្តីតិ? នាបជ្ជន្តិ, ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ ទស្សិតានំ ទ្វាទសាកុសលចិត្តុប្បាទានំ ទ្វីហិ បទេហិ សង្គហិតត្តា។ យថា ហិ ឧប្បន្នត្តិកេ ធម្មវសេន សព្ពេសំ សង្ខតធម្មានំ សង្គហិតត្តា កាលវសេន អសង្គហិតាបិ អតីតា ''នវត្តព្ពា''តិ ន វុត្តា ចិត្តុប្បាទានុរូបេន សង្គហិតេសុ នវត្តព្ពស្ស អភាវា, ឯវំ តថាបិ ចិត្តុប្បាទភាវេន សង្គហិតេសុ នវត្តព្ពស្ស អភាវា ''ន វត្តព្ពា''តិ ន វុត្តា។ សព្ពេន សព្ពញ្ហិ ធម្មវសេន អសង្គហិតស្ស តិកទុកេសុ នវត្តព្ពតាបត្តិ។ យត្ថ ហិ ចិត្តុប្បាទោ កោចិ និយោគតោ នវត្តព្ពោ អត្ថិ, តត្ថ តេសំ ចតុត្ថោ កោដ្ឋាសោ អត្ថីតិ យថាវុត្តបទេសុ វិយ តត្ថាបិ ភិន្ទិត្វា ភាជេតព្ពេ ចិត្តុប្បាទេ ភិន្ទិត្វា ភាជេតិ ''សិយា នវត្តព្ពាបរិត្តារម្មណា''តិអាទិនា, តទភាវា ឧប្បន្នត្តិកេ, ឥធ ច តថា ន វុត្តន្តិ។

អថ វា យថា សប្បដិឃេហិ សមានសភាវត្តា រូបធាតុយំ ''តយោ មហាភូតា សប្បដិឃា''តិ វុត្តា, យថាហ ''អសញ្ញសត្តានំ អនិទស្សនសប្បដិឃំ ឯកំ មហាភូត''ន្តិ, ឯវំ បុថុជ្ជនានំ បវត្តមានា ភាវនាយបហាតព្ពសមានសភាវា ''ភាវនាយបហាតព្ពា''តិ វុច្ចេយ្យុន្តិ នត្ថិ នវត្តព្ពតាបសង្គោ។ ឯវញ្ច សតិ បុថុជ្ជនានំ បវត្តមានាបិ ភាវនាយបហាតព្ពា សកភណ្ឌេ ឆន្ទរាគាទយោ បរភណ្ឌេ ឆន្ទរាគាទីនំ ឧបនិស្សយបច្ចយោ, រាគោ ច រាគទិដ្ឋីនំ អធិបតិបច្ចយោតិ អយមត្ថោ លទ្ធោ ហោតិ។ តេនេវ ហិ –

> ''ភាវនាយបហាតព្ពោ ធម្មោ ទស្សនេនបហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ, អារម្មណូបនិស្សយោ, បកតូបនិស្សយោ''តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៨៤) –

តស្មឹ និទ្ទេសេ ទស្សនេនបហាតព្ពានំ ឧបនិស្សយបច្ចយភាវីធម្មេ និទ្ទិសន្តេន ភគវតា –

> ''បកតូបនិស្សយោ – បត្ថនំ ឧបនិស្សាយ បាណំ ហនតិ…បេ…. សង្ឃំ ភិន្ទតិ, ភាវនាយបហាតព្ពោ រាគោ ទោសោ មោហោ មានោ បត្ថនា ទស្សនេនបហាតព្ពស្ស រាគស្ស ទោសស្ស មោហស្ស មានស្ស ទិដ្ឋិយា បត្ថនាយ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ ។ សកភណ្ឌេ ឆន្ទរាគោ បរភណ្ឌេ ឆន្ទរាគស្ស ឧប…បេ…. សកបរិគ្គហេ ឆន្ទរាគោ បរបរិគ្គហេ ឆន្ទរាគស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ''តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៨៤) –

បុថុជ្ជនសន្តានេ បត្ថនាទយោ និទ្ទិដ្ឋា។

ឯវម្បិ យថា អផោដ្ឋព្ពត្តា រូបធាតុយំ តយោ មហាភូតា ន បរមត្ថតោ សប្បដិឃា, ឯវំ អបេក្ខិតព្ពភាវនារហិតា បុថុជ្ជនេសុ បវត្តមានា សកភណ្ឌេ ឆន្ទរាគាទយោ បន បរមត្ថតោ ភាវនាយ បហាតព្ពាតិ

ភាវនាយបហាតព្ពានំ នានក្ខណិកកម្មបច្ចយតា ន វុត្តា, ន ច “ទស្សនេនបហាតព្ពា ភាវនាយបហាតព្ពានំ កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តា។ យេ ហិ ទស្សនេនបហាតព្ពបច្ចយា កិលេសា, ន តេ ទស្សនតោ ឧទ្ធំ បវត្តន្តិ។ ទស្សនេនបហាតព្ពបច្ចយស្សាបិ បន ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស សហាយវេកល្លមត្តមេវ ទស្សនេន កតំ, ន តស្ស កោចិ ភាវោ ទស្សនេន អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទិតោតិ តស្ស ឯកន្តភាវនាយបហាតព្ពតា វុត្តា, តស្មា ឧទ្ធច្ចភាវេន ឯកសភាវស្សេវ តស្ស សតិ សហាយេ វិបាកុប្បាទនវចនំ, អសតិ ច វិបាកានុប្បាទនវចនំ ន វិរុជ្ឈតិ។ តយិទំ សព្ពមេតេសំ អាចរិយានំ អហោបុរិសិការមត្តំ។ កស្មា? ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស ឯកន្តភាវនាយបហាតព្ពភាវេន វុត្តត្តា។ ឯវញ្ហិ វុត្តំ ភគវតា “កតមេ ធម្មា ភាវនាយបហាតព្ពា។ ឧទ្ធច្ចសហគតោ ចិត្តុប្បាទោ”តិ (ធ. ស. ១៤០៦)។ យទិ ច ឧទ្ធច្ចសហគតំ នភាវនាយបហាតព្ពំ អភវិស្ស, យថា **អតីតារម្មណត្តិកេ** “និយោគា អនាគតារម្មណា នត្ថី”តិ (ធ. ស. ១៤៣៣) វត្វា វិភជ្ជ វុត្តំ, ឯវមិធាបិ “និយោគា ភាវនាយបហាតព្ពា នត្ថី”តិ វត្វា “ឧទ្ធច្ចសហគតោ សិយា ភាវនាយបហាតព្ពោ សិយា នវត្តព្ពោ ‘ទស្សនេនបហាតព្ពោ’តិបិ ‘ភាវនាយបហាតព្ពោ’តិបី”តិអាទិ វត្តព្ពំ សិយា , ន ច តថា វុត្តំ។ យា ច “តមត្ថំ បដិបាទេន្តេហិ យទិ វុច្ចេយ្យ”ន្តិអាទិនា យុត្តិ វុត្តា, សាបិ អយុត្តិ។ កស្មា? ទស្សនេនបហាតព្ពារម្មណានំ រាគទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាឧទ្ធច្ចានំ តេន តេន បហាតព្ពភាវវសេន ឥច្ឆិតត្តា។ យញ្ច “ឧទ្ធច្ចំ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តុប្បាទោ វុត្តោតិ ទស្សេតុំ អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសេ ឧទ្ធច្ចស្ស អនុទ្ធរណំ ការណវសេន វុត្តំ, តម្បិ អការណំ អញ្ញត្ថាបិ សាវសេសបាឋានំ ទស្សនតោ។ តថា ហិ “អតីតោ ធម្មោ បច្ចុប្បន្នស្ស ធម្មស្ស, អនាគតោ ធម្មោ បច្ចុប្បន្នស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯតេសំ វិភង្គេ ចេតោបរិយញាណគ្គហណំ កត្វា “បច្ចុប្បន្នោ ធម្មោ បច្ចុប្បន្នស្ស ធម្មស្សា”តិ ឥមស្ស វិភង្គេ លព្ភមានម្បិ ចេតោបរិយញាណំ ន គហិតំ។ យម្បិ ភាវនាយបហាតព្ពស្ស វិបាកទានម្ហិ ទស្សនេនបហាតព្ពស្ស សហាយភាវូបគមនំ វុត្តំ, តម្បិ វិចារេតព្ពំ – កឹ អវិជ្ជាទិ វិយ ទានសីលាទីនំ ឧបបត្តិយំយេវ វិបាកទានសាមត្ថិយា ឋានវសេន ទស្សនេនបហាតព្ពា ភាវនាយបហាតព្ពានំ សហការិការណំ ហោតិ, ឧទាហុ កិលេសោ វិយ កម្មស្ស បដិសន្ធិទានម្ហីតិ ? កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ បុរិមោ នយោ, សេខសន្តានេ ភាវនាយបហាតព្ពស្ស អកិរិយាភាវោ អាបជ្ជតិ, បហីនាវិជ្ជាមានតណ្ហានុសយស្មឹ សន្តានេ ទានាទិ វិយ សហាយវេកល្លេន អវិបាកសភាវតំ អាបន្នត្តា។ អថ ទុតិយោ, ភាវនាយបហាតព្ពត្តេន អភិមតស្សាបិ ទស្សនេនបហាតព្ពភាវោ អាបជ្ជតិ, បដិសន្ធិទានេ សតិ អបាយគមនីយសភាវានតិវត្តនតោ, តស្មា អម្ហេហិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស វិបាកទានំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, ន យេសំ កេសញ្ចិ វចនំ។ បដ្ឋានានុសារីហិ ភវិតព្ពន្តិ។

៥៣៧-៨. **យន្តិ** យំ អាវជ្ជនទ្វយំ។ **ករណមត្តត្តា**តិ ករណមត្តមេវ ឋបេត្វា ផលទានាភាវតោ។ **វាតបុប្ផសមន្តិ** មោឃបុប្ផសមំ, យថា តំ បឋមសញ្ញាតំ អច្ឆិន្នមូលេបិ រុក្ខេ និព្ពត្តំ បុរិមេហិ អទិន្នផលត្តា ផលនិព្ពត្តកំ ន ហោតិ, ឯវមិទំ អនុបច្ឆិន្នភវមូលេបិ សន្តានេ និព្ពត្តំ អនាសេវនភាវេន ផលទាយកំ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ **ជវនត្តំ តុ សម្បត្តន្តិ** អដ្ឋារសវិធំ ខីណាសវាវេណិកំ វិញ្ញាណមាហ។ **កិច្ចសាធនតោ**តិ ភវតណ្ហាមូលស្ស អវោច្ឆិន្នភាវេ សតិ កុសលាកុសលកម្មកិច្ចស្ស សាធនតោ, ទានាទិតំតំកិច្ចសាធនវសេន វា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា ហិ ឆិន្នមូលស្ស រុក្ខស្ស បុប្ផំ បុប្ផនមត្តំ ឋបេត្វា អផលមេវ ហោតិ, ឯវមេតម្បិ តំតំកិច្ចសាធនមត្តំ ឋបេត្វា សមុច្ឆិន្នភវតណ្ហាមូលេ សន្តានេ បវត្តនតោ អផលមេវាតិ។

៥៣៩-៤០. **បដិច្ចា**តិ ហេតុធម្មស្ស បដិមុខំ គន្ត្វា តំ អបច្ចក្ខាយ។ **ឯតី**តិ បវត្តតិ, តិដ្ឋតិ ឧប្បជ្ជតិ វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ “ឯតី”តិ ហិ ឥទំ ឧប្បត្តិដ្ឋិតីនំ សាធារណវសេន បវត្តិបរិទីបកំ។ តេនេវាហ **“ឋិតិយុប្បត្តិយាបិ វា”**តិ។ ឯកច្ចោ ហិ បច្ចយោ ឋិតិយា ឯវ ឧបការកោ ហោតិ យថា បច្ឆាជាតបច្ចយោ, ឯកច្ចោ ឧប្បត្តិយា ឯវ យថា អនន្តរាទិកោ, ឯកច្ចោ ឧភយស្ស យថា ហេតុអាទយោ។ ឯវំ បច្ចយ-សទ្ទស្ស វចនត្ថំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បច្ចយលក្ខណំ ទស្សេន្តោ អាហ **“យោ ធម្មោ”**តិអាទិ។ **យោ**តិ ហេតុធម្មោ។ **យស្សា**តិ យស្ស ផលធម្មស្ស។ **ឋិតិយុប្បត្តិយាបិ វា**តិ ឋិតត្ថំ, ឧប្បត្តត្ថំ វា។ **ឋិតិយា**តិ វា ឋិតិក្ខណេ, **ឧប្បត្តិយា**តិ ឧប្បាទក្ខណេ។ យស្ស ធម្មស្ស ឧបការោ, យស្ស ធម្មស្ស ឋិតិយុប្បត្តិយាតិ វា សម្ពន្ធោ។ **“ឧបការោ”**តិ ឥមិនា ធម្មេន ធម្មសត្តិឧបការកំ ទស្សេតិ។ **“សម្ភវោ”**តិអាទិ បច្ចយស្សេវ បរិយាយទស្សនំ។ សម្ភវតិ ឯតស្មាតិ **សម្ភវោ**។ តថា **បភវោ**។ ហិនោតិ បតិដ្ឋាតិ ឯត្ថាតិ **ហេតុ**។ អនេកត្ថត្តា ធាតុសទ្ទានំ **ហិ**-សទ្ទោ មូល-សទ្ទោ វិយ បតិដ្ឋត្ថោ វេទិតព្ពោ ។ ហិនោតិ វា ឯតេន កម្មនិទានភូតេន ឧទ្ធំ ឱជំ អភិហរន្តេន មូលេន វិយ បាទបោ តប្បច្ចយំ ផលំ គច្ឆតិ, វុទ្ធឹ វិរូឡ្ហឹ អាបជ្ជតីតិ **ហេតុ**។ អត្តនោ ផលំ ករោតីតិ **ការណំ**។ **បច្ចយោ មតោ**តិ បច្ចយោវ “សម្ភវោ”តិអាទិតោ មតោ។ អត្ថតោ ឯតេ សមានា, ព្យញ្ជនមត្តំយេវ នេសំ នានត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

៥៤១-៥. ឯវំ បដ្ឋានេ អាគតសព្ពបច្ចយានំ សាធារណវសេន អត្ថំ វត្វា ឥទានិ បឋមាធិប្បេតស្ស ហេតុបច្ចយស្សេវ សរូបំ ទស្សេតុំ **“លោភាទិ បន យោ ធម្មោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **មូលដ្ឋេនា**តិ សម្បយុត្តានំ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនសង្ខាតមូលដ្ឋេន។ **ឆឡេវា**តិ មូលដ្ឋេនូបការកភាវស្ស តេសមេវ អាវេណិកភាវេន ឯតេ ឆឡេវ។ **ជាតិតោ**តិ កុសលា

កុសលាព្យាកតជាតិតោ។ **នវធា**តិ តយោ កុសលហេតូ, តយោ អកុសលហេតូ, តយោ អព្យាកតហេតូតិ នវធា។ **ធម្មានំ...បេ.... សាធកោ**តិ យថា សាលិវីហិពីជាទីនិ សាលិវីហិអាទិភាវស្ស សាធកានិ, មណិអាទិបភាវត្តនញ្ច នីលាទិវណ្ណានិ នីលាទិមណិបភាយ សាធកានិ, ឯវំ ហេតុបច្ចយោ យថារហំ អត្តនោ សម្បយុត្តានំ កុសលាទិត្ត សាធកោតិ កុសលាកុសលាព្យាកតធម្មានំ យថាក្កមំ កុសលាកុសលាព្យាកតភាវសាធកោ មូលដ្ឋោតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ **ឯកេ អាចរិយា**តិ រេវតាចរិយំ, តស្ស សិស្សានុសិស្សេ ច សន្ធាយាហ។ អថ វា គរុម្ហិ ពហុវចនម្បិ យុជ្ជតីតិ រេវតាចរិយមេវ សន្ធាយ "**ឯកេ អាចរិយា**"តិ វុត្តំ។

ឯវំ សន្តេតិ យទិ មូលដ្ឋោ កុសលាទិភាវសាធកោ, ឯវំ សតិ។ យថា ចិត្តំ ចិត្តជរូបានំ បច្ចយោ ហោតិ, ឯវំ តំសម្បយុត្តធម្មាបីតិ អាហ "**តំសមុដ្ឋានរូបិស្ស**"តិ, ហេតុសមុដ្ឋានរូបេសូតិ អត្ថោ។ **នេវ សម្បជ្ជតី**តិ ន សិជ្ឈតិ, "ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ វុត្តោ ហេតុបច្ចយភាវោ ន សម្បជ្ជតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ យថា កុសលាកុសលា ហេតូ តំសមុដ្ឋានរូបស្ស កុសលាទិភាវាយ ន បរិយត្តា, ឯវំ អព្យាកតោបិ ហេតុ តំសមុដ្ឋានស្ស រូបស្ស អព្យាកតភាវាយ ន បរិយត្តោ។ សភាវេនេ ហិ តំ អព្យាកតន្តិ អាហ "**ន ហី**"តិអាទិ។ យទិ កុសលាទិភាវំ ន សាធេន្តិ, បច្ចយាបិ ន ហោន្តីតិ វទេយ្យាតិ អាហ "**ន តេស**"ន្តិអាទិ។ "ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ (បដ្ឋា. ១.១.១) វចនតោ តេ អលោភាទយោ តេសំ រូបានំ បច្ចយា ន ន ហោន្តិ, ភវន្តេវាតិ អត្ថោ។

៥៤៦-៧. **ន គន្តព្ពោ**តិ ន បច្ចេតព្ពោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យទិ កុសលាទិហេតុយោ អត្តនោ វិយ អត្តហេតុកានំ ធម្មានំ កុសលាទិភាវំ សាធេន្តិ, កុសលាកុសលហេតុបច្ចយសម្ភូតា រូបធម្មាបិ តេ វិយ កុសលាទយោ សិយុំ, ហេតុយោ វា រូបានំ បច្ចយា ន សិយុំ, ន ច បនេតំ ឧភយម្បិ អត្ថិ, តស្មា កុសលាទីនំ កុសលាទិភាវសាធកោ មូលដ្ឋោតិ ន វិញ្ញាតព្ពន្តិ។ អបិច យទិ ហេតុបដិពទ្ធោ កុសលាទិភាវោ, តទា អព្យាកតភាវោបិ តប្បដិពទ្ធោ សិយា, អហេតុកានំ អព្យាកតភាវោ ន សិជ្ឈតិ។ យទិ ច ហេតុបដិពទ្ធោ កុសលាទិភាវោ, ហេតូនម្បិ កុសលាទិភាវោ អប្បដិពទ្ធោ សិយា។ អថ តេសម្បិ សេសហេតុបដិពទ្ធោ, ឯវម្បិ មោមូហចិត្តសម្បយុត្តស្ស ហេតុនោ អកុសលភាវោ ន សិជ្ឈេយ្យ។ អថ តស្ស សោ អញ្ញហេតុកោ សិយា, ឯវំ សតិ សេសហេតូនម្បិ តំហេតុកោវ សិយា។ យថា ច សេសហេតូនំ, ឯវំ អវសេសសម្បយុត្តធម្មានម្បិ តំហេតុកោវ សិយា។ អថ សិយា ហេតូនំ សភាវតោវ កុសលាទិភាវោ, សម្បយុត្តានំ បន ហេតុបដិពទ្ធោតិ, ឯវំ សតិ អលោភោ កុសលោ វា សិយា អព្យាកតោ វា។ យទិ ហិ សោ សភាវតោ កុសលោ, តំសភាវត្តា អព្យាកតោ ន សិយា។ អថ អព្យាកតោ, តំសភាវត្តា កុសលោ ន សិយា អលោភសភាវស្ស អទោសត្តាភាវោ វិយ។ យស្មា បន ឧភយថាបិ ហោតិ, តស្មា យថា ឧភយថា ហោន្តេសុ សទ្ធាទីសុ សម្បយុត្តេសុ ហេតុបដិពទ្ធំ កុសលាទិភាវំ បរិយេសថ, ន សភាវតោ, ឯវំ ហេតូសុបិ កុសលាទិតា អញ្ញបដិពទ្ធា បរិយេសិតព្ពា, ន សភាវតោ។ សា បន បរិយេសិយមានា យោនិសោមនសិការាទិបដិពទ្ធា ហោតីតិ ហេតូសុ វិយ ហេតុសម្បយុត្តធម្មេសុបិ យោនិសោមនសិការាទិបដិពទ្ធោ កុសលាទិភាវោ, ន ហេតុបដិពទ្ធោតិ។ តេនេវាហ –

> "យោនិសោ, ភិក្ខវេ, មនសិ ករោតោ អនុប្បន្នា ចេវ កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា ច កុសលា ធម្មា អភិវឌ្ឍន្តី"តិអាទិ (អ. និ. ១.៦៧)។

សមយញ្ញនាតិ អាភិធម្មិកមតវេទិនា។ **សុប្បតិដ្ឋិតភាវស្ស សាធនេនា**តិ អត្តហេតុកានំ ធម្មានំ សម្មា បតិដ្ឋិតភាវស្ស ថិរភាវស្ស សាធនេន។ លទ្ធហេតុបច្ចយា ហិ ធម្មា វិរុឡ្ហមូលា វិយ បាទបា ថិរា ហោន្តិ សុប្បតិដ្ឋិតា, អហេតុកា តិលពីជាទិសេវាលា វិយ ន សុប្បតិដ្ឋិតាតិ។

៥៤៨. **សព្ពសោ**តិ កាមាវចរាទិសព្ពភាគេន។

៥៥០-១. បដិសន្ធិក្ខណេ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ អភាវតោ អត្តនា សម្បយុត្តានំ, កដត្តារូបានមេវ ច បច្ចយភាវោតិ អាហ "**អត្តនា...បេ.... ជាតាន**"ន្តិ។ កម្មស្ស កតត្តា ឯវំ ច ឧបចិតត្តា ច ន ឥស្សរាទិហេតុនោ សម្ភូតានិ រូបានិ កដត្តារូបានិ, កម្មសមុដ្ឋានរូបានីតិ អត្ថោ , កដត្តារូបានេវ ជាតានិ ភូតានិ និព្ពត្តានីតិ **កដត្តារូបជាតានិ។ តថេវា**តិ យថា បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបានំ, ឯវន្តិ អត្ថោ។ **ចិត្តជានញ្ចា**តិ **ច**-សទ្ទេន "អត្តនា សម្បយុត្តាន"ន្តិ អាកឌ្ឍតិ។

៥៥៣. លោកុត្តរវិបាកានំ បដិសន្ធិវសេន អប្បវត្តនតោ នត្ថិ កម្មសមុដ្ឋានស្ស បច្ចយភាវោតិ អាហ "**ចិត្តជាន**"ន្តិអាទិ។

៥៥៥. **ហេតុបច្ចយសម្ភវោ**តិ ហេតុបច្ចយសម្ភូតធម្មោ, ហេតុបច្ចយតោ បច្ចុប្បន្នធម្មានំ សម្ភវាការោ វា។ **សញ្ញាតសុខហេតុនា**តិ សញ្ញាតញាណេន, សម្បជញ្ញេនាតិ អត្ថោ។ ញាណញ្ហិ “សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតិ, សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតី”តិអាទិវចនតោ សុខំ ហេតុ ឯតស្សាតិ,

“ទិដ្ឋេ ធម្មេ ច យោ អត្ថោ,
យោ ចត្ថោ សម្បរាយិកោ;
អត្ថាភិសមយា ធីរោ,
បណ្ឌិតោតិ បវុច្ចតី”តិ។ (សំ. និ. ១.១២៨) –

អាទិវចនតោ សុខស្ស ហេតូតិ វា “សុខហេតូ”តិ វុច្ចតិ។

៥៥៦. លោកស្ស អធិបតិ **លោកាធិបតិ**, សកលលោកនាយកេនាតិ អត្ថោ។ អត្តាធីនានំ បតិនោតិ **អធិបតី**។ **ឆន្ទំ តុ ជេដ្ឋកំ កត្វា**តិ “ឆន្ទវតោ កឹ នាម ន សិជ្ឈតី”តិអាទិកំ បុរិមាភិសង្ខារូបនិស្សយំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជមានេ ចិត្តុប្បាទេ ឆន្ទោ ជេដ្ឋកភូតោ សម្បយុត្តធម្មេ វសេ វត្តមានោ ហុត្វា បវត្តតិ, សម្បយុត្តធម្មា ច តស្ស វសេ បវត្តន្តិ ហីនាទិភាវេន តទនុវត្តនតោតិ អាហ “ឆន្ទំ តុ ជេដ្ឋកំ កត្វា”តិអាទិ។ **កត្វា ធុរន្តិ** សហជាតបុព្ពង្គមវសេន បុព្ពង្គមំ កត្វា។ **ឆន្ទាធិបតិ នាម សោ** វា ចិត្តុប្បាទោ ឆន្ទាធិបតិ នាម “ឆន្ទោ អធិបតិ ឥមស្សា”តិ កត្វា។ **ឯសេវា**តិ “ចិត្តំ ធុរំ កត្វា…បេ… កាលស្មឹ ចិត្តាធិបតិ នាមា”តិអាទិនា យថាវុត្តោវ នយោ។ **សេសេសូ**តិ ចិត្តាទីសុ។ ឯត្ថ ច “ឆន្ទំ…បេ… កាលស្មិ”ន្តិអាទិនា កាលស្ស និយមិតត្តា ចត្តារោបេតេ ឯកក្ខណេ អធិបតី ន ហោន្តីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ច កត្វា **បដ្ឋានេ** “ឆន្ទាធិបតិ ឆន្ទសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.៣) ចតុន្នម្បិ អធិបតីនំ បច្ចយភាវោ វិសុំ វិសុំយេវ ឧទ្ធដោ។ យទិ ហិ តេ ឯកក្ខណេយេវ អធិបតិបច្ចយា សិយុំ, តទា យថា **ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសេ** “ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកាន”ន្តិអាទិនា អវិសេសេន វុត្តំ មូលដ្ឋេន ឧបការកភាវស្ស វិជ្ជមានេន ទ្វិន្នំ, តិណ្ណម្បិ ហេតូនំ ឯកក្ខណេ បច្ចយភាវូបគមនតោ, ឯវំ ឯកក្ខណេយេវ ពហូនំ ជេដ្ឋកភាវេ សតិ អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសេបិ “អធិបតី អធិបតិសម្បយុត្តកាន”ន្តិអាទិនា វត្តព្ពំ សិយា។ យស្មា បន ឯវំ អវត្វា “ឆន្ទាធិបតិ ឆន្ទសម្បយុត្តកាន”ន្តិអាទិនា ចត្តារោវ វិសេសេត្វា វុត្តា, តស្មា ឯកេកធម្មោយេវ ឯកក្ខណេ អធិបតិបច្ចយោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ជេដ្ឋដ្ឋេនា**តិ បមុខភាវេន។

សោភនា មតិ, សោភនំ វា មតំ ឯតេសំ អត្ថីតិ សុមតិនោ, សម្មាទិដ្ឋិកាតិ អត្ថោ, តេសំ មតី វិពោធេតិ បពោធេតីតិ **សុមតិមតិវិពោធនំ**។ កុច្ឆិតា មតិ, កុច្ឆិតំ វា មតំ ឯតេសន្តិ កុមតិនោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិកា, តេសំ មតិភូតា មតិភាវេន បរិកប្បិតត្តាតិ កុមតិមតិ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ, សាយេវ ឥន្ធនសទិសតាយ ឥន្ធនំ តស្ស បាវកំ អគ្គិ វិយាតិ **កុមតិ…បេ… បាវកំ**។ **អតិមធុរ**ន្តិ និបុណគម្ភីរេន អត្ថរសេន ចេវ សុវិមលសខិលេន ព្យញ្ជនរសេន ច មធុរំ។ **អវេទី**តិ ឱគាហេត្វា ជានាតិ។ **យោ យោ**តិ ថេរនវមជ្ឈិមេសុ យោ កោចិ។ **ជិនវចនំ សកលំ អវេទី**តិ តេបិដកស្សបិ សកលជិនវចនស្ស គហណសមត្ថតាបដិលាភេន តំ អវគច្ឆតិ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិភាវិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

បកិណ្ណកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. នវមោ បរិច្ឆេទោ

បុញ្ញវិបាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥៦០-១. វដ្ដកថាយ លោកុត្តរវិបាកានំ អលព្ភនតោ “**លោកិយានេវា**”តិ វុត្តំ។ **បុញ្ញាបុញ្ញាទិសង្ខារា**តិ បុញ្ញាភិសង្ខារោ អបុញ្ញាភិសង្ខារោ អានេញ្ជាភិសង្ខារោតិ តយោ សង្ខារា។ តត្ថ បុនាតិ អត្តនោ សន្តានំ អបុញ្ញផលតោ, ទុក្ខសំកិលេសតោ ច សោធេតិ, បុជ្ជំ ភវផលំ និព្ពត្តេតីតិ វា បុញ្ញំ, អត្តនោ ផលស្ស អភិសង្ខរណដ្ឋេន អភិសង្ខារោ ចាតិ **បុញ្ញាភិសង្ខារោ**, បុញ្ញបដិបក្ខតោ អបុញ្ញំ, វុត្តនយេន អភិសង្ខារោ ចាតិ **អបុញ្ញាភិសង្ខារោ**។ សមាធិបច្ចនីកានំ អតិទូរតាយ ន ឥញ្ជតិ ន កម្បតីតិ អានេញ្ជំ, តំ អភិសង្ខរោតីតិ **អានេញ្ជាភិសង្ខារោ**។ តត្ថ ទានសីលាទិវសេន បវត្តា អដ្ឋ កាមាវចរកុសលចេតនា, ភាវនាវសេនេវ បវត្តា រូបាវចរកុសលចេតនា ចាតិ តេរស ចេតនា បុញ្ញាភិសង្ខារោ នាម។ បាណាតិបាតាទិវសេន បវត្តា ទ្វាទស អកុសលចេតនា អបុញ្ញាភិសង្ខារោ នាម។ ភាវនាវសេនេវ បវត្តា ចតស្សោ អរូបាវចរកុសលចេតនា អានេញ្ជាភិសង្ខារោ នាម។ ភវាទីសុ យថា បច្ចយា, តថា យេសញ្ច វិបាកានំ បច្ចយា, តេបិ វិញ្ញាតព្ពាតិ សម្ពន្ធោ។ កេចិ បន “**តេបី**តិ សង្ខារានំ គហណ”ន្តិ វទន្តិ, តំ ន យុត្តំ, ឯវំ សតិ “យេស”ន្តិ អនិយមនិទ្ទេសស្ស និយមកវចនាភាវតោ។

៥៦២. កតមេ បន តេ ភវាទយោតិ អាហ “**តយោ ភវា**”តិអាទិ។ តត្ថ កាមរូបារូបវសេន **តយោ ភវា**។ សញ្ញីភវអសញ្ញីភវនេវសញ្ញីនាសញ្ញីភវវសេន, បន ឯកវោការភវចតុវោការភវបញ្ចវោការភវវសេន ច តយោ ភវា ឯត្ថេវ សមោធានំ គច្ឆន្តិ។ **ចតស្សោ យោនិយោ**តិ អណ្ឌជជលាពុជសំសេទជឱបបាតិកវសេន ចត្តារោ សត្តនិកាយា។ តត្ថ ពីជកបាលេ និព្ពត្តោ សត្តនិកាយោ **អណ្ឌជយោនិ** នាម។ មាតុកុច្ឆេ ជលាពុជេ និព្ពត្តសត្តនិកាយោ **ជលាពុជយោនិ** នាម។ បទុមគព្ភមានុសកគព្ភមលាទិសំសេទូបនិស្សយេន ឧប្បជ្ជនកសត្តនិកាយោ **សំសេទជយោនិ** នាម។ កុតោចិ អនុប្បជ្ជិត្វា កេវលំ តត្ថ តត្ថ បរិបុណ្ណង្គបច្ចង្គោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជនកសត្តនិកាយោ **ឱបបាតិកយោនិ** នាម។ **គតិបញ្ចកំ** ហេដ្ឋា វិភាវិតមេវ ។ បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស វត្ថុភូតា ច វិញ្ញាណក្ខន្ធា ឆ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ នាម។ តា បន នានត្តកាយាទិវសេន សត្តវិធាតិ អាហ “**វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ សត្ត**”តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “សត្តិមា, ភិក្ខវេ, វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ។ កតមា សត្ត? សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ។ សេយ្យថាបិ មនុស្សា ឯកច្ចេ ច ទេវា ឯកច្ចេ ច វិនិបាតិកា, អយំ បឋមា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ។ សេយ្យថាបិ ទេវា ព្រហ្មកាយិកា បឋមាភិនិព្ពត្តា, អយំ ទុតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា ឯកត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ។ សេយ្យថាបិ ទេវា អាភស្សរា, អយំ តតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា ឯកត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ។ សេយ្យថាបិ ទេវា សុភកិណ្ហា, អយំ ចតុត្ថី វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា ‘អនន្តោ អាកាសោ’តិ អាកាសានញ្ចាយតនូបគា, អយំ បញ្ចមី វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា សព្ពសោ អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘អនន្តំ វិញ្ញាណ’ន្តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនូបគា, អយំ ឆដ្ឋី វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ សន្តិ, ភិក្ខវេ, សត្តា សព្ពសោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘នត្ថិ កិញ្ចី’តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនូបគា, អយំ សត្តមី វិញ្ញាណដ្ឋិតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣៣២; អ. និ. ៧.៤៤)។

ឯត្ថ ហិ អបរិមាណចក្កវាឡវាសិនោ មនុស្សា កាមាវចរទេវា បុនព្ពសុមាតុបិយង្ករមាតាទយោ វិនិបាតិកាសុរា ច កុសលវិបាកបដិសន្ធិកា វេមានិកបេតា ចេតិ ឥមេ ទីឃរស្សកិសថូលកាឡឱទាតាទិវណ្ណសណ្ឋានវសេន រូបកាយស្ស, អហេតុទុហេតុតិហេតុវសេន បដិសន្ធិសញ្ញាយ ច នានាភាវតោ **នានត្តកាយនានត្តសញ្ញិនោ** នាម, អយំ បឋមា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ បឋមជ្ឈានតលវាសិនោ បន តយោ ទេវា ឧបរូបរិវាសីនំ វណ្ណាទិកមបេក្ខិត្វា អត្តនោ វណ្ណាទីនំ និហីនតាយ រូបកាយស្ស នានាភាវតោ, បឋមជ្ឈានវិបាកវិញ្ញាណវសេន សមានសញ្ញិតាយ ច **នានត្តកាយឯកត្តសញ្ញិនោ** នាម, អយំ ទុតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ, ចតុរាបាយវាសិនោបិ វណ្ណសណ្ឋានវសេន រូបកាយស្ស នានាសភាវត្តា, អកុសលវិបាកសញ្ញាវសេន សញ្ញាយ ឯកសភាវត្តា ច ទុតិយវិញ្ញាណដ្ឋិតិយំយេវ សមោធានំ គច្ឆន្តីតិ វេទិតព្ពំ។ ទុតិយជ្ឈានតលវាសិនោ តយោ ទេវា វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន សមានត្តា រូបកាយស្ស វិសេសាភាវតោ បញ្ចកនយេ ទុតិយតតិយជ្ឈានសញ្ញាវសេន បដិសន្ធិសញ្ញាយ នានាភាវតោ **ឯកត្តកាយនានត្តសញ្ញិនោ** នាម, អយំ តតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ តតិយជ្ឈានតលវាសិនោ បន តយោ ទេវា រូបកាយវសេន សមានត្តា, បញ្ចកនយេ ចតុត្ថជ្ឈានវិបាកសញ្ញាវសេន បដិសន្ធិសញ្ញាយ ច ឯកត្តា **ឯកត្តកាយឯកត្តសញ្ញិនោ** នាម, អយំ ចតុត្ថី វិញ្ញាណដ្ឋិតិ។ វេហប្ផលវាសិនោ ចេវ បញ្ច សុទ្ធាវាសវាសិនោ ច វណ្ណ

សណ្ឋានវសេន រូបកាយស្ស, បញ្ចមជ្ឈានវិបាកសញ្ញាវសេន បដិសន្ធិសញ្ញាយ ច សមានត្តា ចតុត្ថវិញ្ញាណដ្ឋិតិមេវ ភជន្តិ។ អាកាសានញ្ចាយតនាទយោ តិស្សោ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ បាឡិវសេនេវ បាកដា។ អសញ្ញសត្តា បន វិញ្ញាណាភាវេន នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវាសិនោ ច សញ្ញាយ វិយ វិញ្ញាណស្ស សុខុមភាវេនេវ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ ន គហិតា, សត្តានំ និវាសតាយ បន **“សត្តាវាសា”**តិ វុច្ចន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា តេហិ សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ សមោធានេត្វា នវ សត្តាវាសា វុត្តា។

៥៦៣-៤. ឥទានិ ឯវំ វុត្តេសុ ភវាទីសុ ទ្វត្តឹសវិបាកានំ តិណ្ណំ អភិសង្ខារានំ បច្ចយភាវំ ទស្សេតុំ **“កាមេ បុញ្ញាភិសង្ខារសញ្ញិតា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **នវន្នំ បាកចិត្តាន**ន្តិ សហេតុកាហេតុកវសេន នវន្នំ សុគតិបដិសន្ធិវិបាកចិត្តានំ។ **នានក្ខណិក...បេ.... បច្ចយេហិ ចា**តិ កុសលាកុសលកម្មស្ស អតីតស្សេវ អត្តនា ជនេតព្ពវិបាកានំ បច្ចយភាវតោ នានក្ខណិកកម្មបច្ចយេន, តេសមេវ ពលវការណភាវតោ ឧបនិស្សយបច្ចយេន ច។ វុត្តញ្ហិ តស្ស ឧបនិស្សយត្តំ “កុសលាកុសលំ កម្មំ វិបាកស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣)។ សព្ពត្ថ ឧបនិស្សយភាវោ ពលវកម្មវសេន យោជេតព្ពោ។ ទុព្ពលញ្ហិ កម្មំ ឧបនិស្សយោ ន ហោតីតិ **បដ្ឋានវណ្ណនាយំ** ទស្សិតមេតំ។

៥៦៦-៨. **បញ្ចន្ន**ន្តិ កុសលវិបាកចក្ខុសោតវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆនសន្តីរណទ្វយវសេន បញ្ចន្នំ។ ទុគ្គតិយំ កុសលវិបាកបដិសន្ធិយា អភាវតោ អាហ **“ន ហោន្តិ បដិសន្ធិយ”**ន្តិ។ ឯវំ បដិសន្ធិបវត្តីនំ អសង្ករវសេន បច្ចយវិធឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ សមោធានេត្វា ទស្សេតុំ **“ហោន្តី”**តិអាទិ វុត្តំ។ សោឡសន្នំ បវត្តេ, បដិសន្ធិយំ នវន្នន្តិ យថាលាភវសេន យោជេតព្ពំ។

៥៦៩-៧៤. **រូបេ បុញ្ញាភិសង្ខារា**តិ អភិញ្ញាវជ្ជិតា បញ្ច រូបាវចរបុញ្ញាភិសង្ខារា។ កស្មា បន អភិញ្ញាយ បរិវជ្ជនន្តិ? វិបាកទានាភាវតោ, តញ្ច ខោ បនស្សា វិបាកស្ស អសម្ភវតោ , ន បន វិបាកុប្បាទនសភាវាភាវតោ។ យទិ ហិ អភិញ្ញាចេតនា វិបាកំ ឧប្បាទេយ្យ, អញ្ញភូមិកកម្មស្ស អញ្ញភូមិកវិបាកុប្បាទនាយោគតោ សភូមិកមេវ ឧប្បាទេយ្យ។ តំ បន កឹ នវត្តព្ពារម្មណំ វា ឧប្បាទេយ្យ បរិត្តាទិអារម្មណំ វា? កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ នវត្តព្ពារម្មណំ ឧប្បាទេតិ, តំ ន យុត្តំ រូបាវចរវិបាកានំ ឯកន្តេន កម្មសមានារម្មណតាយ ទស្សិតត្តា, អភិញ្ញាចេតនាយ ច សយំ បរិត្តាទិអារម្មណត្តា។ អថ បរិត្តាទិអារម្មណំ ឧប្បាទេតិ, តម្បិ ន យុជ្ជតិ រូបាវចរវិបាកានំ ឯកន្តេនេវ នវត្តព្ពារម្មណភាវតោ។ តថា ហិ វុត្តំ ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ –

> “រូបាវចរតិកចតុក្កជ្ឈានា កុសលតោ ច វិបាកតោ ច កិរិយតោ ច ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស វិបាកោ អាកាសានញ្ចាយតនំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ។ ឥមេ ធម្មា នវត្តព្ពា ‘បរិត្តារម្មណា’តិបិ ‘មហគ្គតារម្មណា’តិបិ ‘អប្បមាណារម្មណា’តិបី”តិ (ធ. ស. ១៤២២)។

អបិច សមាធិវិជ្ជាសម្ភារភូតា អភិញ្ញា សមាធិស្ស អានិសំសមត្តំ សមាធិផលសទិសា។ តស្ស តស្ស ហិ អធិដ្ឋានវិកុព្ពនទិព្ពសទ្ទសវនាទិកស្ស យថិច្ឆិតស្ស កិច្ចស្ស និប្ផាទនមត្តផលា អភិញ្ញាចេតនា។ តេនាហ “សោ ឯវំ សមាហិតេ ចិត្តេ”តិអាទិ (បារា. ១២-១៣) តស្មា សមាធិស្ស ផលសទិសា អភិញ្ញាចេតនា ន ច ផលំ ទេតិ, ទានសីលានិសំសភូតោ តស្មឹ ភវេ បច្ចយលាភោ វិយ នត្ថិ តស្ស វិបាកុប្បាទនន្តិ។ កេចិ បន “សមានភូមិកតោ អាសេវនលាភេន ពលវន្តានិ ឈានានិ វិបាកំ ឧប្បាទេន្តិ សមាបត្តិភាវតោ, អភិញ្ញា បន សតិបិ ឈានភាវេ តទភាវតោ តស្មឹ តស្មឹ អារម្មណេ អាគន្តុកាយេវាតិ ទុព្ពលា, តស្មា វិបាកំ ន ទេតី”តិ វទន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ អនុរុទ្ធាចរិយេន –

> “សមានាសេវនេ លទ្ធេ, វិជ្ជមានេ មហព្ពលេ;
> អលទ្ធា តាទិសំ ហេតុំ, អភិញ្ញា ន វិបច្ចតី”តិ។ (នាម. បរិ. ៤៧៤);

តយិទមការណំ, បរិត្តឈានស្ស អវិសេសេន ព្រហ្មបារិសជ្ជាទីសុ វិបាកទានវចនតោ។ ន ហិ បរិត្តំ លទ្ធាសេវនមេវ តត្ថ វិបាកំ ទេតីតិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ, តស្មា សមានាសេវនេ លទ្ធេយេវ ឈានស្ស វិបាកទានំ ន សក្កា វត្តុំ។ អបិច បុនប្បុនំ បរិកម្មវសេន អភិញ្ញាយបិ វសិភាវសព្ភាវា តស្សាបិ ច ពលវភាវោ អត្ថេវាតិ វិបាកំ ឧប្បាទេយ្យ។

បញ្ចន្នំ បាកចិត្តានន្តិ បញ្ចន្នំ រូបាវចរវិបាកចិត្តានំ។ **មាបុញ្ញសង្ខារា**តិ អបុញ្ញាភិសង្ខារា។ “ឥមេ អបុញ្ញសង្ខារា”តិ វា បទច្ឆេទោ។ **ឯកស្សា**តិ ឯកស្ស អកុសលវិបាកសន្តីរណស្ស។ **ឆន្ន**ន្តិ សន្តីរណវជ្ជានំ ឆន្នំ អកុសលវិបាកានំ។ **បវត្តេ បច្ចយា ហោន្តិ** អនិដ្ឋរូបាទិអាបាថគតេតិ អធិប្បាយោ។ សុគតិយំ អកុសលវិបាកបដិសន្ធិយា អភាវតោ អាហ **“ន ហោន្តិ បដិសន្ធិយ”**ន្តិ។ **ចតុន្ន**ន្តិ អកុសលវិបាកចក្ខុសោតវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆន

សន្តីរណវសេន ចតុទ្ទំ។ តានិ បន ឯកន្តតោ អនិដ្ឋារម្មណានិ។ រូបភវេ ច កថំ អនិដ្ឋារម្មណសមាយោគោតិ អាហ “**សោ ចា**”តិអាទិ។ **សោតិ** សោ បច្ចយភាវោ។ “**កាមភវេ**”តិ ឥទំ អនិដ្ឋរូបាទីនំ វិសេសនំ, ន បន “ឧបលទ្ធិយ”ន្តិ ឥមស្ស។ តេនាហ “**អនិដ្ឋ…បេ… ន វិជ្ជរេ**”តិ។ កេចិ បន “ឧបលទ្ធិយន្តិ ឥមស្សេវ វិសេសនភាវេន គហេត្វា ព្រហ្មានំ កាមភវំ អាគតក្ខណេ រូបាទិឧបលទ្ធិយ”ន្តិ វទន្តិ។ **អនិដ្ឋ…បេ… ន វិជ្ជរេ** ឯកន្តសុខវត្ថុភូតេ តត្ថ វោកិណ្ណសុខទុក្ខការណស្ស អភាវតោ។

៥៧៦. “**ឯវំ តាវា**”តិអាទិ យថាវុត្តស្សេវត្ថស្ស អប្បនំ។ **យថា ចាតិ ច**-សទ្ទេន “យេសញ្ចា”តិ សង្គណ្ហាតិ។ **តថាតិ** ឯត្ថាបិ “តេ”តិ សង្គណ្ហិតព្ពំ។

៥៧៧-៨១. យត្ថ វិត្ថារប្បកាសនំ កតំ, តតោ ភវតោ បដ្ឋាយ មុខមត្តប្បកាសនំ កាតុកាមោ អាហ “**តត្រិទ**”ន្តិអាទិ។ **តត្រាតិ** តេសុ ភវាទីសុ។ **ឥទន្តិ** និទស្សិតព្ពភាវេន អាសន្នបច្ចក្ខមាហ។ **អាទិតោ បន បដ្ឋាយាតិ** ភវតោ បដ្ឋាយ។ **អវិសេសេនាតិ** កាមាវចររូបាវចរវសេន វិសេសាភាវេន តេរស បុញ្ញាភិសង្ខារា។ **ទ្វិភវេសូតិ** កាមរូបភវេសុ។ កេសញ្ចិ មនុស្សានំ, ភុម្មទេវានញ្ច អណ្ឌជជលាពុជានម្បិ សម្ភវតោ តទបេក្ខាយ “**ចតូសុ…បេ… យោនិសូ**”តិ វុត្តំ។ **នានត្ត…បេ… ឋិតីសុបីតិ** អលុត្តសមាសវសេន វុត្តំ, នានត្តកាយនានត្តសញ្ញាទីសុ ចតូសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសូតិ អត្ថោ។ **វុត្តប្បការស្មិន្តិ** នានត្តកាយាទិកេ, បុញ្ញាភិសង្ខារស្ស ភវាទីសុ ឯកវីសតិវិបាកានំ ឯកាវត្ថាយ បច្ចយោ អហុត្វា ទុគ្គតិបរិយាបន្នេសុ ភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ បដិសន្ធី អទត្វា បវត្តេយេវ អដ្ឋន្នំ វិបាកានំ បច្ចយភាវតោ, កាមាវចរសុគតិបរិយាបន្នេសុ បដិសន្ធី ទត្វា បវត្តេ សោឡសន្នំ វិបាកានំ បច្ចយភាវតោ, រូបាវចរភូមិបរិយាបន្នេសុ បដិសន្ធី ទត្វា បវត្តេ ទសន្នំ វិបាកានំ បច្ចយភាវតោ វុត្តំ “**យថារហ**”ន្តិ។

៥៨២-៣. កាមេ ភវេ, រូបេ ភវេតិ សម្ពន្ធោ។ **តីសុ គតីសូតិ** ទេវមនុស្សវជ្ជេសុ តីសុ គតីសុ។ **ឯកិស្សាតិ** នានត្តកាយឯកត្តសញ្ញីសង្ខាតាយ ឯកិស្សា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា។ **ឯកស្មិន្តិ** នានត្តកាយឯកត្តសញ្ញីសង្ខាតេយេវ ឯកស្មិំ សត្តាវាសេ។

៥៨៤-៦. **ឯការូបភវេតិ** ឯកស្មិំ អរូបភវេ។ **ឯកិស្សា យោនិយាតិ** ឯកិស្សាយេវ ឱបបាតិកយោនិយា។ **តីសុ ចិត្តដ្ឋិតីសូតិ** អាកាសានញ្ចាយតនាទីសុ តីសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ។ **សត្តាវាសេ ចតុព្ពិធេតិ** អាកាសានញ្ចាយតនាទិកេយេវ ចតុព្ពិធេ សត្តាវាសេ។ **វិជានិតព្ពា…បេ… បច្ចយាតិ** សង្ខារា យថា បច្ចយា យេសញ្ច បច្ចយា, តថា តេបិ វិញ្ញាតព្ពាតិ អត្ថោ។

៥៨៧-៩០. ននុ ច សង្ខារានំ បដិសន្ធិបវត្តីសុបិ វិបាកានំ បច្ចយភាវោ វុត្តោ។ តត្ថ បដិសន្ធិយេវ តាវ ន សក្កា វិញ្ញាតុំ។ យទិ ហិ បុរិមភវតោ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ ឥធាគច្ឆតីតិ វុច្ចេយ្យ, តំ ន យុត្តំ, រូបារូបធម្មានំ កេសគ្គមត្តម្បិ ទេសន្តរសង្កមនាភាវតោ។ អថ អតីតភវនិព្ពត្តកសង្ខារតោ ន និព្ពត្តតិ, តម្បិ ន យុជ្ជតិ អហេតុកទោសាបត្តិតោតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន ចោទេន្តោ អាហ “**ន រូបារូបធម្មាន**”ន្តិអាទិ។ អាចរិយោ តស្សាធិប្បាយំ សម្បដិច្ឆិត្វា តំ សញ្ញាបេតុកាមោ អាហ “**នត្ថិ ចិត្តស្សា**”តិអាទិ។ **តតោ ហេតុំ វិនាតិ** តត្ថ ហេតុំ វិនា, អតីតភវនិព្ពត្តកម្មសង្ខារនិកន្តិអារម្មណំ វិនាតិ អត្ថោ ។ **សុលទ្ធបច្ចយន្តិ** អវិជ្ជាទិសហការិការណសហិតស្ស សង្ខារស្ស វសេន សុដ្ឋុ អវេកល្លតោ បដិលទ្ធបច្ចយំ។ **រូបារូបមត្តន្តិ** ពាហិរកបរិកប្បិតស្ស អធិតិដ្ឋនកស្ស សត្តជីវាទិនោ អភាវតោ រូបារូបធម្មមត្តំ។ តេនាហ “**ន ច សត្តោ**”តិអាទិ។ **ភវន្តរ…បេ… បវុច្ចតីតិ** វោហារមត្តេន ភវន្តរមុបេតីតិ បវុច្ចតិ។ អត្ថតោ បន បច្ចយសាមគ្គិយា ភវន្តរភាវេន ឧប្បជ្ជនមត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

៥៩១. ឥទានិ តំ បដិសន្ធិក្កមំ បាកដាយ មនុស្សបដិសន្ធិយា វសេន បកាសេតុំ សមារភន្តោ អាហ “**តយិទ**”ន្តិអាទិ។ **សុទុព្ពុធន្តិ** អតិទុព្ពិជានិយំ។ តេនាហុ បោរាណា –

> “សច្ចំ សត្តោ បដិសន្ធិ, បច្ចយាការមេវ ច;
> ទុទ្ទសា ចតុរោ ធម្មា, ទេសេតុញ្ច សុទុក្ករា”តិ។

៥៩២-៣. **អាសន្នមរណស្សាតិ** បរូបក្កមេន វា អាយុក្ខយាទិវសេន វា សមាសន្នមរណស្ស។ **សុស្សមានេតិ** អនុក្កមេន ឧបសុស្សមានេ។ គព្ភសេយ្យកស្ស អាយតនានំ អនុបុព្ពុប្បត្តិ វិយ និរោធោបិ អនុបុព្ពតោ ហោតីតិ វុត្តំ “**នដ្ឋេ ចក្ខុន្ទ្រិយាទិកេ**”តិ។ កេចិ បន “នានាកម្មសមុដ្ឋិតេសុ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីសុ នដ្ឋេសូ”តិ វទន្តិ។ “**ហទយ… បេ… កេ**”តិ ឥមិនា សេសកាយេ កាយិន្ទ្រិយស្ស និរុទ្ធភាវោ វុត្តោតិ ឯកកម្មសមុដ្ឋិតម្បិ នស្សតេវាតិ អបរេ។ **អានន្ទាចរិយោ** បន “**យមកេ**” យស្ស ចក្ខាយតនំ និរុជ្ឈតិ, តស្ស មនាយតនំ និរុជ្ឈតីតិ។ អាមន្តា។ យស្ស វា

បន មនាយតនំ និរុជ្ឈតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ និរុជ្ឈតីតិ។ សចិត្តកានំ អចក្ខុកានំ ចវន្តានំ តេសំ មនាយតនំ និរុជ្ឈតិ, នោ ច តេសំ ចក្ខាយតនំ និរុជ្ឈតិ។ សចក្ខុកានំ ចវន្តានំ តេសំ មនាយតនញ្ច និរុជ្ឈតិ, ចក្ខាយតនញ្ច និរុជ្ឈតី’តិអាទិនា (យម. ១.អាយតនយមក.១២០) ចក្ខាយតនាទីនំ ចុតិចិត្តេន សហ និរោធោ វុត្តោតិ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនិ ចុតិតោ បុព្ពេ ន នស្សន្តិ។ អតិមន្ទភាវូបគមនំ បន សន្ធាយ អដ្ឋកថាយ ‘និរុទ្ធេសុ ឥន្ទ្រិយេសូ’តិ វុត្តំ, ន អនវសេសនិរោធំ សន្ធាយ។ បញ្ចទ្វារិកជវនានន្តរម្បិ ចុតិ អដ្ឋកថាយំ ទស្សិតា”តិ វទតិ។ **ហទយវត្ថុមត្តស្មិន្តិ** ហទយវត្ថុបទេសមត្តេ។ ន ហិ ហទយវត្ថុំ និស្សាយ កាយិន្ទ្រិយំ បវត្តតិ។

៥៨៤-៧. វត្ថុសន្និស្សិតន្តិ សេសិន្ទ្រិយានំ និរុទ្ធត្តា វិញ្ញាណស្ស និស្សយភាវូបគមនសាមគ្គិយាយោគេន មន្ទភាវតោ វា ហទយវត្ថុមត្តសន្និស្សិតំ។ **ចិត្តន្តិ** តទា កម្មកម្មនិមិត្តាទីនិ អារព្ភ បវត្តជវនវិញ្ញាណំ។ តំ បន សុគតិយំ និព្ពត្តមានស្ស កុសលំ ហោតិ, ទុគ្គតិយំ និព្ពត្តមានស្ស អកុសលំ។ តេនាហ ភគវា –

“និមិត្តស្សាទគធិតំ វា, ភិក្ខវេ, វិញ្ញាណំ តិដ្ឋមានំ តិដ្ឋតិ អនុព្យញ្ជនស្សាទគធិតំ វា, តស្មិំ ចេ សមយេ កាលំ ករោតិ, ឋានមេតំ វិជ្ជតិ, យំ ទ្វិន្នំ គតីនំ អញ្ញតរំ គតិំ ឧបបជ្ជេយ្យ និរយំ វា តិរច្ឆានយោនិំ វា”តិអាទិ (សំ. និ. ៤.២៣៥)។

យទិ ឯវំ –

“គតិសម្បត្តិយា ញាណសម្បយុត្តេ កតមេសំ អដ្ឋន្នំ ហេតូនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតិ, កុសលស្ស កម្មស្ស ជវនក្ខណេ តយោ ហេតូ កុសលា តស្មិំ ខណេ ជាតចេតនាយ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេន វុច្ចតិ កុសលមូលបច្ចយាបិ សង្ខារា។ និកន្តិក្ខណេ ទ្វេ ហេតូ អកុសលា តស្មិំ ខណេ ជាតចេតនាយ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេន វុច្ចតិ អកុសលមូលបច្ចយាបិ សង្ខារា។ បដិសន្ធិក្ខណេ តយោ ហេតូ អព្យាកតា តស្មិំ ខណេ ជាតចេតនាយ សហជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តេន វុច្ចតិ នាមរូបបច្ចយាបិ វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយាបិ នាមរូប”ន្តិ (បដិ. ម. ១.២៣២) –

និកន្តិក្ខណេ ហេតុទ្វយបច្ចយាបិ សុគតិបដិសន្ធិកស្ស កថំ ទស្សិតាតិ? នយិទំ មរណាសន្នជវនសម្បយុត្តហេតុយោ សន្ធាយ វុត្តំ, អថ ខោ កតកម្មស្ស តំ កម្មំ អារព្ភ អស្សាទវសេន បវត្តជវនសម្បយុត្តហេតុយោ សន្ធាយ។ កតូបចិតម្បិ ហិ កម្មំ តណ្ហាយ អស្សាទិតំ វិបាកាភិនិប្ផាទនេ សមត្ថន្តិ។ កេចិ បន “កម្មករណកាលេ អប្បហីនាវត្ថាយ សន្តានេ អនុសយិតហេតុយោ សន្ធាយ និកន្តិក្ខណេ ទ្វេ ហេតុយោតិ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ, តំ ន យុជ្ជតិ, តេសំ សហជាតបច្ចយត្តាយោគតោ។ បុព្ពានុសេវិតំ បុញ្ញំ វា អបុញ្ញមេវ វា កម្មំ, កម្មនិមិត្តំ វា អាលម្ពិត្វា ចិត្តំ បវត្តតីតិ សម្ពន្ធោ។ **បុព្ពានុសេវិតន្តិ** បុព្ពេ អាសេវិតំ។ “កតត្តា ឧបចិតត្តា”តិ ហិ វុត្តំ។ តណ្ហាយ អនុសេវិតភាវំ សន្ធាយ វា “**បុព្ពានុសេវិត**”ន្តិ វុត្តំ។ “អនុបុព្ពសេវិត”ន្តិបិ បាឋំ វទន្តិ, បដិសន្ធិវសេន បុព្ពេ អាសេវិតំ, បុព្ពេ ទិន្នបដិសន្ធិកន្តិ អត្ថោ។ ទិន្នបដិសន្ធិកម្បិ បន អបរជាតីសុ បវត្តិវិបាកំ ន និព្ពត្តេតីតិ នត្ថិ។ បុញ្ញាបុញ្ញគ្គហណេន យថាកម្មំ សុគតិទុគ្គតិបដិសន្ធីនំ អារម្មណំ ទស្សេតិ។ **កម្មំ កម្មនិមិត្តំ វា**តិ **វា**-សទ្ទេន គតិនិមិត្តំ សង្គណ្ហាតិ។ តត្ថ កម្មំ, គតិនិមិត្តញ្ច មនោទ្វារេយេវ អាបាថមាគច្ឆតិ, កម្មនិមិត្តំ បន បញ្ចទ្វារេបិ។ ឯវញ្ច កត្វា បញ្ចទ្វារគ្គហិតេបិ អារម្មណេ បដិសន្ធិ ហោតិ។ អបរេ បន គតិនិមិត្តម្បិ ឆទ្វារេសុ លព្ភតីតិ វណ្ណេន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ **សច្ចសង្ខេបេ** –

“បញ្ចទ្វារេ សិយា សន្ធិ, វិនា កម្មំ ទ្វិគោចរេ”តិ។ (ស. ស. ១៧៣)។

អដ្ឋកថាយំ បន “គតិនិមិត្តំ មនោទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតី”តិ វុត្តត្តា, តទារម្មណាយ ច បញ្ចទ្វារិកបដិសន្ធិយា អទស្សិតត្តា, **មូលដីកា**ទីសុ ច “កម្មពលេន ឧបដ្ឋាបិតំ វណ្ណាយតនំ សុបិនំ បស្សន្តស្ស វិយ, ទិព្ពចក្ខុកស្ស វិយ ច មនោទ្វារេ ឯវ គោចរភាវំ គច្ឆតី”តិ និយមេត្វា វុត្តត្តា តេសំ វចនំ ន សម្បដិច្ឆន្តិ អាចរិយា។ កម្មនិមិត្តញ្ច បនេត្ថ បច្ចុប្បន្នំ បញ្ចទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆន្តំ ចុតិកាលាសន្នេ កតកម្មស្ស អារម្មណសន្តានេ ឧប្បន្នំ តំសទិសន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, ឥតរថា តទេវ បដិសន្ធិយា អារម្មណុបដ្ឋាបកំ តទេវ បដិសន្ធិជនកំ ភវេយ្យ, ន ច បដិសន្ធិយា ឧបចារភូតានិ វិយ, “ឯតស្មិំ តយា បវត្តិតព្ព”ន្តិ បដិសន្ធិយា អារម្មណំ អនុប្បទេន្តានិ វិយ ច បវត្តានិ ចុតិអាសន្នជវនានិ បដិសន្ធិជនកានិ ភវេយ្យុំ។ “កតត្តា ឧបចិតត្តា”តិ ហិ វុត្តំ។ តទា ច បដិសន្ធិយា ឯកវីថិយំ វិយ បវត្តមានានិ កថំ កតូបចិតានិ សិយុំ, អស្សាទនភូតាយ តណ្ហាយ អបរាមដ្ឋានិ កថំ បដិសន្ធិនិព្ពត្តកានិ, ន ច លោកិយានិ លោកុត្តរានិ វិយ សមានវីថិផលានិ ហោន្តីតិ។ **តំ វិញ្ញាណន្តិ** តំ ជវនវិញ្ញាណំ។ ឯកត្តនយេន បដិសន្ធិវិញ្ញាណញ្ច សន្ធាយ វុត្តំ។ ចុតិបដិសន្ធិតទាសន្នវិញ្ញាណានញ្ហិ សន្តតិវសេន វិញ្ញាណន្តិ ឧបនីតេកត្តំ ឥធ តំ វិញ្ញាណន្តិ អធិប្បេតំ។

អវិជ្ជាយ បដិច្ឆន្នាទីនវេតិ អនុសយវសេន បវត្តាយ ភវតណ្ហាយ, ចិត្តសម្បយុត្តាយ វា អវិជ្ជាយ ឆាទិត
ទុក្ខាទីនវេ។ តថាភូតេ បន កម្មាទិវិសយេ បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស អារម្មណភាវេន ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតេ។ តណ្ហាយ
អប្បហីនត្តា ឯវ បុរិមុប្បន្នាយ ច សន្តតិយា តថាបរិណតត្តា បដិសន្ធិដ្ឋានាភិមុខំ វិញ្ញាណំ និន្នបោណបព្ភារំ ហុ
ត្វា បវត្តតីតិ អាហ "**តណ្ហា នមេតី**"តិ។ **សហជា បន សង្ខារា**តិ ចុតិអាសន្នជវនវិញ្ញាណសហជាតចេតនា,
សព្ពេបិ វា ផស្សាទយោ។ **ខិបន្តី**តិ ខិបន្តា វិយ តស្មឹ វិសយេ បដិសន្ធិវសេន វិញ្ញាណបតិដ្ឋានស្ស ហេតុភាវេន ប
វត្តន្តិ។ **ត**ន្តិ តំ វិញ្ញាណំ។ "**សន្តតិវសា**"តិ វទន្តោ តទេវ វិញ្ញាណំ សន្ធាវតិ សំសរតិ, ន អញ្ញន្តិ ឥមញ្ច មិច្ឆាវាទំ
បដិក្ខិបតិ។ សតិ ហិ នានត្តនយេ សន្តតិវសេន ឯកត្តនយោ ហោតីតិ។

៥៩៩. អារម្មណាទីហិ...បេ.... បវត្តតីតិ អារម្មណនិស្សយបច្ចយាទីហិ បវត្តតិ។ កថំ ? អាសន្នមរណស្ស ហិ
កម្មពលេន មនោទ្វារេ ឧបដ្ឋាបិតំ អវិជ្ជាយ បដិច្ឆន្នាទីនវំ កម្មាទិវិសយំ អារព្ភ មនោទ្វារាវជ្ជនំ ឧប្បជ្ជតិ,
តតោ មរណាសន្នវីថិយា វត្ថុទុព្ពលភាវេន មន្ទប្បវត្តិយា ចត្តារិ, បញ្ច វា ជវនានិ បវត្តន្តិ, តទនន្តរំ តទារម្មណេ
សតិ, អសតិ វា ភវង្គវិសយមាលម្ពិត្វា ចុតិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ ភវង្គានន្តរម្បិ ចុតិ ហោតីតិ វទន្តិ។ ចុតិចិត្តេ បន
និរុទ្ធេ តទេវ អាបាថគតំ កម្មកម្មនិមិត្តាទី អារព្ភ អនុបច្ឆិន្នកិលេសពលវនិមិត្តំ សហជាតសង្ខារេហិ កម្មាទិ
អារម្មណេ ខិបិយមានំ ឱរិមតីររុក្ខវិនិពន្ធំ រជ្ជុំ អាលម្ពិត្វា មាតិកាតិក្កាមកោ វិយ បុរិមញ្ច និស្សយំ ជហតិ,
អបរញ្ច កម្មសមុដ្ឋិតំ និស្សយំ អស្សាទយមានំ វា អនស្សាទយមានំ វា អារម្មណាទីហិ បច្ចយេហិ បវត្តតិ។ ឯត្ថ ច
ឱរិមតីរំ វិយ បុរិមភវោ ទដ្ឋព្ពោ, តត្ថ ឋិតរុក្ខោ វិយ បុរិមភវេ បវត្តមានក្ខន្ធា, រជ្ជុ វិយ កម្មាទិអារម្មណំ។ កេចិ
បន "រជ្ជុ វិយ ហទយវត្ថូ"តិ វទន្តិ, "រជ្ជុ វិយ តណ្ហា"តិបិ អបរេ។ បុរិសោ វិយ វិញ្ញាណំ, តស្ស រជ្ជុគ្គហណំ វិយ
តណ្ហាយ អារម្មណាភិមុខនមនំ, បយោគោ វិយ ខិបនកសង្ខារា, មាតិកា វិយ ចុតិចិត្តំ, បរតីរំ វិយ បរលោកោ។

៦០០. យថា បុរិសោ បរតីរេ បតិដ្ឋហមានោ បរតីររុក្ខវិនិពន្ធំ កិញ្ចិ អស្សាទយមានោ វា អនស្សាទយមានោ
វា កេវលំ បថវិយំ សកពលប្បយោគេហេវ បតិដ្ឋាតិ , ឯវមិទម្បិ ភវន្តរវត្តភាវវិនិពន្ធហទយវត្ថុសង្ខាតំ និស្សយំ
បញ្ចវោការភវេ អស្សាទយមានំ វា ចតុវោការភវេ អនស្សាទយមានំ វា កេវលំ អារម្មណនិស្សយសម្បយុត្ត
ធម្មេហេវ បវត្តតីតិ **តំ** វិញ្ញាណំ **នាបិ ឥធាគតំ** ឥមស្មឹយេវ ភវេ និព្ពត្តត្តា។ **កម្មាទិ**ន្តិ អតីតភវនិព្ពត្តកម្មាទី។
អាទិ-សទ្ទេន ខិបនកសង្ខារានំ, នមនវសេន បវត្តតណ្ហាយ, កម្មាទិវិសយាយ អាទីនវបដិច្ឆាទិកាយ ច អ
វិជ្ជាយ, ទឡ្ហគ្គាហាទិករានំ ឧបាទានាទីនញ្ច គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ កម្មំ នាម ឧបបជ្ជវេទនីយភូតំ,
អបរាបរិយវេទនីយភូតំ វា បដិសន្ធិនិព្ពត្តកកម្មំ។ ខិបនកសង្ខារា នាម ចុតិអាសន្នជវនសហជាតសង្ខារា,
បដិសន្ធិជនកកម្មសហគតសង្ខារា វា, តតោ បុរិមជវនសហគតសង្ខារាតិ វា កេចិ។ នមនវសេន បវត្តតណ្ហា
នាម អនុសយាវត្ថាយ បវត្តតណ្ហា។ ឯស នយោ អាទីនវបដិច្ឆាទកអវិជ្ជាយបិ។ កម្មាទិវិសយា បុព្ពេ វុត្តាយេវ។
ទឡ្ហគ្គាហករឧបាទានា នាម មណ្ឌូកំ បន្នគោ វិយ ឧបបត្តិភវស្ស ទឡ្ហគ្គហណវសេន បវត្តា កាមុ
បាទានាទយោ។

៦០១-៥. សទ្ទបដិឃោសាទីនំ សតិបិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេ សន្តានពន្ធោ ន បាកដោតិ តេសំ
ឯកត្តនានត្តភាវំ អនាមសិត្វា អនាគតមតីតហេតុសមុប្បាទមេវ ទស្សេន្តោ "**ឯត្ថ ចា**"តិអាទិមាហ។ **ឯត្ថា**តិ
ឥមស្មឹ ចុតិបដិសន្ធាធិការេ។ **បដិឃោសទីបមុទ្ទាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អាទាសតលគតមុខនិមិត្តាទីនំ គហណំ។
អញ្ញត្ថ អគន្ត្វាតិ សទ្ទាទិបច្ចយទេសំ អនុបគន្ត្វា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា សទ្ទាទីនំ ឧប្បត្តិបទេសំ អនុបគន្ត្វា
បដិឃោសោ សទ្ទហេតុកោ, បទីបោ បទីបន្តរាទិហេតុកោ, មុទ្ទា លញ្ឆនហេតុកោ, មុខនិមិត្តាទិកំ អា
ទាសាទិអភិមុខាទិហេតុកំ ហោតិ តតោ បុព្ពេ អភាវា, ឯវមិទម្បិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ ន ហេតុទេសំ គន្ត្វា តំហេតុកំ
ហោតិ តតោ បុព្ពេ អភាវា, តស្មា ន ឥទំ ហេតុទេសតោ បុរិមភវតោ ឥធាគតំ បដិឃោសាទយោ វិយ សទ្ទាទិ
ទេសតោ, នាបិ តតោ ហេតុំ វិនា ឧប្បន្នំ សទ្ទាទីហិ វិនា បដិឃោសាទយោ វិយាតិ។ អថ វា **អញ្ញត្រ អគន្ត្វា**តិ
បុព្ពេ បច្ចយបទេសេ សន្និហិតា ហុត្វា តតោ អញ្ញត្រ គន្ត្វា តប្បច្ចយា ន ហោន្តិ ឧប្បត្តិតោ បុព្ពេ អភាវា, នាបិ
សទ្ទាទិបច្ចយា ន ហោន្តិ, ឯវំ ឥទម្បីតិ វុត្តនយេន យោជេតព្ពំ។ **សន្តានពន្ធតោ នត្ថី**តិ សន្តានប្បពន្ធតោ នត្ថិ
ឯកតា សន្តានេកត្តេបិ អញ្ញស្សេវ វិញ្ញាណស្ស បាតុភាវនតោ, នាបិ នានតា អបុព្ពានំ អបុព្ពានំ ឧប្បាទេបិ
បឋមុប្បន្នំ ធម្មំ វិនា បច្ឆិមស្ស អនុប្បជ្ជនតោ, បទីបស្ស វិយ នានតា ន សិយា។ ខណិកាបិ ហិ បទីបជាលា
សន្តានេកត្តំ ឧបាទាយ សា ឯវាតិ វុច្ចតិ, អត្ថកិច្ចញ្ច សាធេតិ។ "**សតិ សន្តានពន្ធេ**"តិអាទិនា សន្តានពន្ធេ
ឯកន្តំ ឯកត្តាយ ច នានត្តាយ ច អគ្គហេតព្ពតំ, គហណេ ច ទោសំ ទស្សេតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – សន្តានពន្ធេ
សតិ យទិ ឯកន្តេន ឯកតា សិយា, ខីរទធីនម្បិ អនញ្ញភាវតោ, អត្តតោយេវ ច សយំ អនុប្បជ្ជនតោ ខីរតោ
ទធិសម្ភូតំ ន ភវេយ្យ។ អថាបិ សន្តានពន្ធេ សតិ ឯកន្តំ នានតា ភវេយ្យ, ខីរទធីនម្បិ នានត្តា, អញ្ញស្ស ច
សាមិភាវមត្តេន អបរស្ស សាមិភាវាយោគតោ ខីរសាមិ នរោ ទធិសាមិ ន ភវេយ្យ, ន ច បនេវំ លោកេ
ទិស្សតីតិ។

៦០៦. **តស្មា**តិ យស្មា ឯវំ លោកវោហារបរិច្ឆេទោ ហោតិ, តស្មា ឯកន្តំ ឯកតា, នានតាបិ វា ន ចេវ ឧបគន្តព្ពា។ ឯកត្តេ បន អធិប្បេតេ ធម្មតោ អគ្គហេត្វា សន្តានតោវ គហេតព្ពំ, នានត្តេ អធិប្បេតេ សន្តានវសេន អគ្គហេត្វា ធម្មតោវ គហេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ តេនាហុ បោរាណា –

> “ទិដ្ឋសន្តានពន្ធស្មិំ, ឯកញ្ញត្តវិចារណេ;
> សភាគុប្បត្តិយេកត្ត-មញ្ញត្តំ ខណភេទតោ”តិ។

ឯត្ថ ច ឯកន្តំ ឯកតាបដិសេធេន “សយំកតំ សុខទុក្ខ”ន្តិ ឥមំ ទិដ្ឋឹ និវារេតិ, ឯកន្តំ នានតាបដិសេធេន “បរំកតំ សុខទុក្ខ”ន្តិ។

៦០៧-៩. ននុ ន សុទ្ធំ, ននុ សិយាតិ វា សម្ពន្ធោ។ **អសង្កន្តិបាតុភាវេ**តិ សង្កន្តិបាតុភាវរហិតេ, អសង្កន្តិវសេន វា បាតុភាវេ, អសង្កមិត្វាវ បាតុភាវេតិ អត្ថោ។ **ខន្ធាភិសម្ភវា**តិ អភិសម្ភូតក្ខន្ធា, អថ វា អភិសម្ភវតិ កម្មំ ឯតេសូតិ **អភិសម្ភវា,** ខន្ធា, ឯវំ អភិសម្ភវា កម្មាធិដ្ឋានភូតា ខន្ធាតិ អត្ថោ។ **ឥធ និរុទ្ធត្តា**តិ ផលាធិដ្ឋានភូតំ បរលោកំ អគន្ត្វា ឥធេវ និរុទ្ធត្តា។ **បរត្ថាគមតោ**តិ បរលោកំ អគមនតោ។ **តស្សា**តិ កម្មស្ស។ **អញ្ញស្សា**តិ យេន តំ កម្មំ កតំ, តតោ អញ្ញស្ស។ **អញ្ញតោ**តិ យំ តំ កម្មំ និព្ពត្តំ, តតោ អញ្ញតោ។ **ឯតំ វិធាន**ន្តិ ឥធលោកតោ បរលោកំ គន្ត្វា នត្ថិ, តត្ថ “អញ្ញេវ ខន្ធា និព្ពត្តន្តី”តិ ឥទំ សព្ពំ យថាវុត្តវិធានំ។

៦១១-៤. “សន្តានេ…បេ.… សាធកោ”តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ បកាសេតុំ **“ឯកស្មឹ បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯកស្មឹ សន្តានេ**តិ យស្មឹ ធម្មបុញ្ជេ កម្មំ និព្ពត្តំ, តស្សេវ សន្តានេតិ អត្ថោ។ អញ្ញស្សាតិបិ វា…បេ.… ហោតិ។ តត្ថ ឯកន្តំ ឯកត្តនានត្តានំ បដិសិទ្ធត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **ឯតស្សត្ថស្សា**តិ ហេតុផលានំ អត្ថតោ អញ្ញត្តេបិ តេនេវ ហេតុផលភាវេន សម្ពន្ធត្តា តំ ផលំ អញ្ញស្ស, អញ្ញតោតិ វា ន វត្តព្ពន្តិ ឯតស្ស អត្ថស្ស។ **ពីជាន**ន្តិ អម្ពមាតុលុង្គពីជានំ។ **អភិសង្ខារោ**តិ មធុអាទិបរិភាវនំ។ **មធុអាទិនា**តិ មធុចតុមធុរអលត្តករសាទិនា។ **តស្សា**តិ តស្ស បរិភាវិតពីជស្ស។ **បឋមំ លទ្ធបច្ចយោ**តិ មធុរភាវូបគមនតោ បឋមមេវ លទ្ធបច្ចយោ។ **កាលន្តរេ**តិ ផលកាលេ។ **ឯវំ ញេយ្យមិទម្បិ ចា**តិ យថា ឯតំ, ឯវំ ឥទម្បិ ញាតព្ពំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា ហិ អម្ពពីជាទីសុ មធុនា, ចតុមធុរេន វា យោជេត្វា រោបិតេសុ ផលរសោ មធុរោ ហោតិ, មាតុលុង្គពីជេ ច អលត្តករសេន រជិត្វា រោបិតេ អម្ពិលកណ្ណោ រត្តោ ហោតិ, ន ច តំ ពីជំ អភិសង្ខរណំ វា ផលដ្ឋានំ បាបុណាតិ, ឯវំ សន្តេបិ កាលន្តរេ ផលវិសេសោ ន អញ្ញពីជសន្តានេ ហោតិ, ន ច អញ្ញស្មឹ ពីជេ អភិសង្ខារបច្ចយតោ ហោតិ, ឯវមេវ យេ ឥធលោកេ និព្ពត្តក្ខន្ធា, តេសុ និប្ផន្នំ កម្មំ វា បរលោកំ ន គច្ឆន្តិ។ ឯវម្បិ កាលន្តរេ វិបាកក្ខន្ធា អញ្ញស្មឹ សន្តានេ ន និព្ពត្តន្តិ, ន ច អញ្ញកម្មបច្ចយតោ ហោន្តីតិ។

ឯត្ថ ហិ អភិសង្ខតំ ពីជំ វិយ កម្មំ វា សត្តោ, អភិសង្ខារោ វិយ កម្មំ, ពីជស្ស អង្កុរាទិប្បពន្ធោ វិយ សត្តស្ស បដិសន្ធិវិញ្ញាណាទិប្បពន្ធោ។ តត្ថុប្បន្នស្ស មធុររសស្ស អម្ពិលកណ្ណេ រត្តស្ស ច តស្សេវ ពីជស្ស តតោ ឯវ ច អភិសង្ខារតោ ភាវោ វិយ កម្មការកស្សេវ សត្តស្ស តតោ ឯវ ច អភិសង្ខរណតោ ភាវោ វេទិតព្ពោ។

៦១៥. **ពាលកាលេ…បេ.… ផលទាយិនា**តិ ពាលសរីរេ កតំ វិជ្ជាបរិយាបុណនំ, សិប្បសិក្ខនំ, ឱសធូបយោគោ ច ន វុឌ្ឍសរីរំ គច្ឆតិ, អថ ច តន្និមិត្តំ វិជ្ជាបាដវំ, សិប្បជាននំ, អនាមយតាទិ ច វុឌ្ឍសរីរេ ហោន្តិ, ន ច តានិ អញ្ញស្ស ហោន្តិ តំសន្តតិបរិយាបន្នេ ឯវ សទិសេ ឧប្បជ្ជនតោ។ ន ច យថា បយុត្តេន វិជ្ជាបរិយាបុណនាទិនា វិនា តានិ អញ្ញតោ ហោន្តិ តទភាវេ អភាវតោ, ឯវំ ឥធាបិ សន្តានេ យំ ផលំ, ឯតំ នាញ្ញស្ស, ន ច អញ្ញតោតិ យោជេតព្ពំ។ ឯតេន ច សង្ខារាភាវេ ផលាភាវមេវ ទស្សេតិ, ន អញ្ញបច្ចយនិវារណំ ករោតិ។

៦១៦-៨. **ឯវំ សន្តេបី**តិ អសង្កន្តិបាតុភាវេ។ តត្ថ ច យថាវុត្តទោសបរិហរណេ សតិ សិទ្ធេបីតិ អត្ថោ។ **វិជ្ជមាន**ន្តិ បទីបស្ស វដ្ដិកាស្នេហោ វិយ វិជ្ជមានំ អនិរុទ្ធន្តិ អត្ថោ។ **អវិជ្ជមាន**ន្តិ វដ្ដទុក្ខាភាវស្ស អរហតោ ចុតិចិត្តំ វិយ អវិជ្ជមានំ និរុទ្ធន្តិ អត្ថោ។ **តប្បវត្តិក្ខណេ**តិ កម្មស្ស បវត្តមានក្ខណេយេវ។ តេនាហ **“សទ្ធិមេវ ច ហេតុនា”**តិ។ **អវិជ្ជមាន**ន្តិ បវត្តិក្ខណតោ បុព្ពេ វិជ្ជមានតំ អសម្បត្តំ។ **និរុទ្ធ**ន្តិ ខណត្តយំ បត្វា និរុទ្ធំ។ តេនាហ –

> “បវត្តិក្ខណតោ បុព្ពេ, បច្ឆា និច្ចផលំ សិយា”តិ។

បុព្ពេតិ កម្មាយូហនតោ បុព្ពេ។ អវិជ្ជមានតាសាមញ្ញេន ហេតំ វុត្តំ។ **បច្ឆា**តិ វិបាកប្បវត្តិតោ បច្ឆា ច។

៦១៩-២០. **កដត្តាបច្ចយោ**តិ កដត្តា ឯវ បច្ចយោ, ន វិជ្ជមានតាយ អវិជ្ជមានតាយ វាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “កាមាវចរស្ស កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា វិបាកំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិអាទិ (ធ. ស. ៤៣១)។ យទិ ឯវំ អរហតា កតកម្មម្បិ កដត្តាបច្ចយោ សិយាតិ? នយិទមេវំ។ យថា ហិ អច្ឆិន្នមូលស្មឹ រុក្ខេ បុប្ផិតំ ពីជសមត្ថម្បិ កុសុមំ មូលេ ឆិន្នមត្តេ ផលទាយកំ ន ហោតិ, ឯវំ អរហតោបិ កិលេសមូលស្ស អព្ពោច្ឆិន្នកាលេ សន្តានេ បវត្តម្បិ កម្មំ កិលេសមូលច្ឆិន្នមត្តេយេវ ផលទានេ អសមត្ថភាវំ អាបន្នន្តិ។ តេនាហុ បោរាណា –

“ពាលជនជ្ឈារុឡ្ហោ,
ជាតិរថោ កម្មកិលេសចក្កោយំ;
កិលេសចក្កវិធមនោ,
ន យាតិ កម្មេកចក្កេបី”តិ។

កដត្តា ចេ បច្ចយោ, និច្ចផលទាយកោ សិយាតិ អាហ “**បាដិភោគាទិក**”ន្តិអាទិ។ **បាដិភោគាទិក**ន្តិ មូលភាវូបគមនាទិកំ។ **អាទិ**-គ្គហណេន “បច្ឆា មូលំ ទស្សាមី”តិ ភណ្ឌគ្គហណំ, ឥណគ្គហណញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ – បាដិភោគកិរិយាទីនំ វិជ្ជមានតា, អវិជ្ជមានតា វា និយ្យាតនេ, បដិភណ្ឌទានេ, ឥណទានេ ច បច្ចយោ ន ហោតិ, អថ ខោ ករណមត្តំ, ន ច តំ និយ្យាតនាទីនំ និច្ចមេវ បច្ចយោ ហោតិ និយ្យាតនាទិម្ហិ កតេ បច្ចយត្តាភាវតោ, ឯវមេវ វិបាកុប្បាទនេបិ កម្មស្ស វិជ្ជមានតា, អវិជ្ជមានតា វា បច្ចយោ ន ហោតិ, អថ ខោ ករណមត្តមេវ, ករណមត្តេ ច សតិ វិបក្កវិបាកានំ បច្ចយោ ន ហោតីតិ។

៦២១. បរមស្ស ឧត្តមស្ស អត្ថស្ស បកាសនតោ **បរមត្ថប្បកាសនោ។ បីតិពុទ្ធិវិវឌ្ឍនោ**តិ បីតិយា, ញាណស្ស ច, បីតិសហគតស្ស វា ញាណស្ស វិវឌ្ឍនោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

បុញ្ញវិបាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទសមោ បរិច្ឆេទោ

រូបវិភាគវណ្ណនា

៦២២. ***អាទិម្ហី***តិ ឧទ្ទេសគាថាយំ។ ***ឥទានី***តិ ចិត្តចេតសិកវិភាវនានន្តរំ។ ***វិភាវន***ន្តិ និទ្ទេសបដិនិទ្ទេសវសេន សរូបតោ បកាសនំ។

៦២៣. ***រុប្បតី***តិ សីតុណ្ហាទីហិ វិការមាបជ្ជតិ, អាបាទីយតីតិ វា អត្ថោ។ វិការាបត្តិ ច សីតាទិវិរោធិបច្ចយសន្និធានេ វិសទិសុប្បត្តិយេវ។ ន ហិ យថាសកំ បច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជិត្វា ឋិតធម្មានំ អញ្ញេន កេនចិ វិការាបាទនំ សក្កា កាតុំ, តស្មា បុរិមុប្បន្នរូបសន្តតិ វិយ អហុត្វា បច្ឆា ឧប្បជ្ជមានានំ វិសភាគបច្ចយសមវាយេន វិសទិសុប្បត្តិយេវ ឥធ “រុប្បន”ន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ច កត្វា សង្ខិយានំ វិបរិណាមវាទោ បច្ចក្ខតោ ហោតិ។ ននុ ច អរូបធម្មានម្បិ វិរោធិបច្ចយសមវាយេ វិសទិសុប្បត្តិ លព្ភតីតិ? សច្ចំ លព្ភតិ, ន បន វិភូតតរា។ វិភូតតរា ហេត្ថ វិសទិសុប្បត្តិ អធិប្បេតា ឧក្កដ្ឋគតិវសេន យថា “អភិរូបស្ស កញ្ញា ទាតព្ពា”តិ (សំ. និ. ៣.៧៨)។

កុតោ ឯតំ វិញ្ញាយតីតិ ចេ? សីតាទិគ្គហណតោ។ តថា ហិ វុត្តំ –

> “កិញ្ច, ភិក្ខវេ, រូបំ វទេថ, រុប្បតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា រូបន្តិ វុច្ចតិ។ កេន រុប្បតិ? សីតេនបិ រុប្បតិ, ឧណ្ហេនបិ រុប្បតិ, ជិឃច្ឆាយបិ រុប្បតិ, បិបាសាយបិ រុប្បតិ, ឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្សេនបិ រុប្បតិ, រុប្បតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា រូបន្តិ វុច្ចតី”តិ (សំ. និ. ៣.៧៩)។

ឯត្ថ ហិ សីតាទិគ្គហណំ សីតាទិនា ផុដ្ឋស្ស រុប្បនំ វិភូតតរំ, តស្មា តទេវេត្ថ គហិតន្តិ ញាបនត្ថំ។ ឥតរថា រុប្បតីតិ សាមញ្ញវចនេនេវ សិទ្ធេ សីតាទិគ្គហណំ និរត្ថកំ សិយាតិ។

យទិ ឯវំ, កថំ ព្រហ្មលោកេ រូបសមញ្ញា? ន ហិ តត្ថ ឧបឃាតកោ សីតាទិផស្សវិសេសោ លព្ភតីតិ? សច្ចំ, តត្ថាបិ តំសភាវានតិវត្តនតោ។ អរុប្បនស្សាបិ ហិ រុប្បនសភាវានតិវត្តនតោ រូបសមញ្ញា ហោតិ។ យថា អទុទ្ធម្បិ ខីរំ តំសភាវានតិវត្តនតោ “ទុទ្ធ”ន្តិ វុច្ចតីតិ។ អថ វា កិញ្ចាបិ តត្ថ ឧបឃាតកោ សីតាទិផស្សវិសេសោ នត្ថិ, អនុគ្គាហកោ បន អត្ថិ។ តថា ហិ ព្រហ្មានំ ឧតុជរូបំ អត្ថិ, តស្មា អត្ថេវ តត្ថ រុប្បនន្តិ ន កោចិ តត្ថ រូបសមញ្ញាយ វិពន្ធោតិ។

រូបយតីតិ វាតិ សយំ វិជ្ជមានមេវ អត្តនោ សន្តានំ វិការមាបាទយតីតិ អត្ថោ។ ឥតិ បុរិមវិគ្គហេន វិការុប្បត្តិ “រុប្បន”ន្តិ ទីបិតំ។ ឥមិនា បន វិរោធិបច្ចយសន្និបាតេ វិជ្ជមានស្សេវ យោ អត្តនោ សន្តានេ វិសទិសុប្បត្តិហេតុភាវោ, តំ រុប្បនន្តិ ទីបិតំ ហោតិ។ ឥមស្មិំ បក្ខេ អរូបស្ស រូបសមញ្ញាបសង្គោ ឯវ នត្ថិ។ និរុទ្ធមេវ ហិ តំ អនន្តរាទិបច្ចយេហិ អរូបំ ឧប្បាទេតិ, ន វិជ្ជមានន្តិ។ យន្តនេ វិការាបត្តិយំ រូប-សទ្ទស្ស វុត្តិ, តស្មា អរូបធម្មានំ យន្តនាភាវតោ ន តេសុ រូបសមញ្ញាតិ កេចិ។ បដិឃាតោ រុប្បនន្តិ អបរេ, តេសំ មតេន កិញ្ចាបិ សប្បដិឃរូបានមេវ រូបសមញ្ញាបសង្គោ, អថ ខោ អវយវវោហារេន សមុទាយោបិ រោហរីយតីតិ សព្ពមេវ រូបំ រូបសមញ្ញំ លភតិ។ កេចិ បនេត្ថ “រូបយតីតិ វណ្ណាយតនវសេន វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ។ តញ្ហិ វណ្ណវិការំ អាបជ្ជមានំ រូបយតិ, ហទយង្គតភាវំ បកាសេតីតិ។ តយិទំ ឧបរិ វណ្ណាយតននិទ្ទេសេ វិសុំយេវ វុច្ចតីតិ ន តស្ស ឥធ សំវណ្ណនេ បយោជនំ អត្ថិ។ ***សុរូបោ***តិ ទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណអសីតិអនុព្យញ្ជនព្យាមប្បភាកេតុមាលាទីហិ អលង្កតត្តា សោភនរូបកាយោ, សភាវត្ថោ វា រូប-សទ្ទោ “យំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូប”ន្តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.១១៤) វិយ, តស្មា ***សុរូបោ***តិ សោភនសភាវោ, តេន ទសពលចតុវេសារជ្ជាទិអសាធារណគុណវិសេសសមាយោគទីបនតោ សត្ថុ ធម្មកាយសម្បត្តិយាបិ សោភនតា ទស្សិតា ហោតិ។

៦២៤. ***ភូតោបាទាយភេទតោ***តិ ឯត្ថ តទធីនវុត្តិតាយ ភវតិ ឯត្ថ ឧបាទារូបន្តិ ភូតំ។ អថ វា មហាភូតាយេវ ឥធ បុរិមបទលោបវសេន ភូត-សទ្ទេន វុត្តា។ តេនាហ “ចតុព្ពិធា មហាភូតា”តិ។ ភូតានិ ឧបាទិយតេវ, ន បន សយំ តេហិ អញ្ញេហិ វា ឧបាទិយតីតិ ***ឧបាទាយំ***។ ឯវញ្ច កត្វា ចតុន្នំ មហាភូតានំ អញ្ញមញ្ញំ និស្សាយ បវត្តមានានម្បិ ឧបាទាយរូបតាបសង្គោ នត្ថិ។ ន ហិ តេ កេវលំ អញ្ញមញ្ញំ ឧបាទិយន្តេវ, អថ ខោ សយំ ឧបាទាយរូបេហិ ឧបាទិយន្តិ, តស្មា ឧបាទាយ-សទ្ទគ្គហណសាមត្ថិយតោ ន មហាភូតានំ ឧបាទាយរូបតាបសង្គោតិ។ អថ វា “ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយរូប”ន្តិ (ធ. ស. ៥៨៤) វចនតោ ចតុមហាភូតសន្និស្សិតតាវ ឧបាទាយរូបលក្ខណំ, ន ភូតត្តយាទិសន្និស្សិតតាបីតិ ន តេសំ ឧបាទាយរូបតាតិ។

ភូតញ្ច ឧបាទាយញ្ច **ភូតោបាទាយំ**, តេសំ វសេន ភេទោតិ **ភូតោបាទាយភេទតោ**។ ភូតសទ្ទស្ស ឧភយលិង្គត្តា អាហ **“មហាភូតា”**តិ។ **ឧបាទា**តិ ឧបាទាយរូបានិ “បដិសង្ខា យោនិសោ”តិអាទីសុ វិយ ឯត្ថ យ-ការលោបោ ទដ្ឋព្ពោ។

៦២៥. កតមេ បន ចត្តារោ មហាភូតា, កថញ្ច តេ មហាភូតសញ្ញិតា, កានិ ច ឧបាទាយរូបានិ, កថញ្ច តានិ “ឧបាទាយរូបានី”តិ វុច្ចន្តីតិ ឥទំ ចោទនំ ហទយេ កត្វា កមេន សោធេន្តោ អាហ **“បថវីធាតូ”**តិអាទិ។ **ចត្តារោមេ**តិ ចត្តារោ ឥមេ។ មហា ច សោ ភូតោ ចាតិ មហាភូតោ, តេន **មហាភូតេន** សទេវកេ លោកេ មហន្តភាវេន បាតុភូតេន សម្មាសម្ពុទ្ធេនាតិ អត្ថោ។ អថ វា –

“កាលោ ឃសតិ ភូតានិ,
សព្ពានេវ សហត្តនា;
យោ ច កាលឃសោ ភូតោ,
ស ភូតបចនី បចី”តិ។ (ជា. ១.២.១៩០) –

អាទីសុ វិយ ភូត-សទ្ទស្ស សត្តេសុ, ខីណាសវេសុ ច បវត្តនតោ **មហាភូតេនា**តិ មហតា សត្តេន, មហាខីណាសវេនាតិ វា អត្ថោ។ ខីណាសវោបិ ហិ បរិក្ខីណបដិសន្ធិកត្តា ភូតោយេវ ន ភវតិ, ន ច ភវិស្សតីតិ ភូតោតិ វុច្ចតិ។

៦២៦. **មហន្តា បាតុភូតា**តិ ឧបាទិន្នកសន្តានេបិ អនុបាទិន្នកសន្តានេបិ សសម្ភារធាតុវសេន មហន្តា ហុត្វា ភូតា ជាតា និព្ពត្តាតិ អត្ថោ។ តេសំ អនុបាទិន្នកសន្តានេ –

“ទុវេ សតសហស្សានិ, ចត្តារិ នហុតានិ ច;
ឯត្តកំ ពហលត្តេន, សង្ខាតាយំ វសុន្ធរា”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៥៨៤) –

អាទិនា នយេន មហន្តបាតុភូតតា វុត្តា។ ឧបាទិន្នកសន្តានេបិ អនេកយោជនសតិកមច្ឆកច្ឆបតិគាវុតប្បមាណទេវទានវាទិសរីរវសេន ទដ្ឋព្ពា។ វុត្តម្បិ ហេតំ “សន្តិ, ភិក្ខវេ, មហាសមុទ្ទេ យោជនសតិកាបិ អត្តភាវា”តិអាទិ (អ. និ. ៨.២០; ចូឡវ. ៣៨៥; ឧទា. ៤៥)។

មហាភូតសមាតិ អនេកព្ភុតវិសេសទស្សនេន, អនេកភូតទស្សនេន ច មហន្តា ភូតា, មហន្តានិ អព្ភុតានិ វា ឯតេស្វតិ មហាភូតា, មាយាការា, យក្ខាទយោ វា ជាតិវសេនេវ មហន្តា ភូតាតិ មហាភូតា, តេហិ ឯតេ សមាតិ មហាភូតសមា។ ឯតេ ហិ យថា មាយាការា អមណិំ ឯវ ឧទកំ មណិំ កត្វា ទស្សេន្តិ, អសុវណ្ណំយេវ លេឌ្ឌុអាទិកំ សុវណ្ណំ កត្វា ទស្សេន្តិ, យថា ច សយំ នេវ យក្ខា ន បក្ខិនោ សមានា យក្ខាទិភាវម្បិ ទស្សេន្តិ, ឯវមេវ សយំ អនីលានេវ ហុត្វា នីលំ ឧបាទាយរូបំ ទស្សេន្តិ, សយំ អបីតាយេវ…បេ… សយំ អនោទាតាយេវ ហុត្វា ឱទាតំ ឧបាទាយរូបំ ទស្សេន្តីតិ មាយាការមហាភូតសាមញ្ញតោ មហាភូតា។

យថា ច យក្ខា មហាភូតា យំ គណ្ហន្តិ, នេវស្ស អន្តោសរីរេ ឋានំ ឧបលព្ភតិ, ន សរីរតោ ពហិ, ន ច តស្ស អង្គមង្គំ និស្សាយ ន តិដ្ឋន្តិ។ យទិ ហិ សរីរស្ស អន្តោ ឋិតា, សកលសរីរេ ព្យាបនំ ន សិយា។ អថ ពហិ ឋិតា, យក្ខគ្គហិតកេន កតកុសលាកុសលំ យក្ខស្ស ន សិយា។ យទិ ចស្ស អង្គមង្គំ និស្សាយ ន ឋិតា, យក្ខគ្គហិតកេ បហដេ យក្ខស្ស ទុក្ខវេទនុប្បត្តិ ន សិយា, ន ច សរីរេ រាជិឧដ្ឋានំ ភវេយ្យ។ យស្មា បនេតំ សព្ពំ អត្ថិ, តស្មា តេ អនិទ្ទិសិតព្ពដ្ឋានា, ឯវមេតេបិ ន អញ្ញមញ្ញស្ស អន្តោ ន ពហិ ឋិតា ឧបលព្ភន្តិ, ន ច អញ្ញមញ្ញំ និស្សាយ ន តិដ្ឋន្តិ។ យទិ ហិ តេ អញ្ញមញ្ញស្ស អន្តោ ឋិតា, ន សកសកកិច្ចករា សិយុំ អញ្ញមញ្ញំ អនុបវេសនតោ។ អថ អញ្ញមញ្ញតោ ពហិ ឋិតា, វិនិព្ភុត្តា សិយុំ, តថា ច សតិ អវិនិព្ភុត្តវាទោ បរិហាយេយ្យ, តស្មា អនិទ្ទិសិតព្ពដ្ឋានាតិ។ យក្ខមហាភូតសមានតាយ មហាភូតសមា។ អនិទ្ទិសិតព្ពដ្ឋានាបិ ចេតេ បតិដ្ឋានាទិនា យថាសកកិច្ចវិសេសេន សេសានំ តិណ្ណំ ឧបការកា ហោន្តា សហជាតាទិនា បច្ចយេន បច្ចយោ ហុត្វា អញ្ញមញ្ញំ និស្សាយេវ តិដ្ឋន្តិ។

វញ្ចកត្តា អភូតេនាតិ យក្ខិនីអាទយោ វិយ អភូតេន អតច្ឆេន មនាបវណ្ណសណ្ឋានាទិនា សត្តានំ វញ្ចកត្តា មហន្តានិ អភូតានិ ឯតេស្វតិ មហាភូតាតិ សម្មតា ។ យថា ហិ យក្ខិនីអាទយោ មនាបេហិ កាឡសាមាទិវណ្ណេហិ, បុថុលបីវរកិសាទិសណ្ឋានេហិ, ហត្ថភមុអាទិវិក្ខេបេហិ ច អត្តនោ ភយានកភាវំ បដិច្ឆាទេត្វា សត្តេ វញ្ចេន្តិ, អត្តនោ វសំ នេន្តិ, ឯវមេតេបិ ឥត្ថិបុរិសាទីសុ មនាបេន ឆវិវណ្ណេន, មនាបេន អង្គបច្ចង្គសណ្ឋានេន,

មនាបេន ច ហត្ថបាទអង្គុលិកមុកវិក្ខេបេន អត្តនោ កក្ខឡត្តាទិសរីរលក្ខណំ បដិច្ឆាទេត្វា ពាលជនំ វញ្ចេន្តិ, អត្តនោ សភាវំ ទដ្ឋុំ ន ទេន្តា តំ អត្តនោ វសំ នេន្តិ។

៦២៧-៣០. **ចក្ខុសោត**ន្តិអាទីសុ រូបមេវ រូបតា។ ហទយញ្ច តំ វត្ថុ ច មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូនន្តិ ហទយវត្ថុ, ហទយស្ស វា វិញ្ញាណស្ស វត្ថូតិ ហទយវត្ថុ, បុរិមបទលោបេន បន **“វត្ថុ”**ន្តិ វុត្តំ។ កពឡីការោ អាហារោយេវ **អាហារតា**។ កិញ្ចាបិ **ធម្មសង្គណិយំ** រូបនិទ្ទេសេ កពឡីការោ អាហារោ ឱសានេ ឧទ្ទិដ្ឋោ, តថ បន និប្ផន្នរូបានំ ឯកដ្ឋានេ ទស្សនត្ថំ ហទយវត្ថុអនន្តរំ ឧទ្ទិដ្ឋោតិ។ លហុតា អាទិ យាសំ មុទុតាកម្មញ្ញតានន្តិ លហុតាទយោ, តាសំ តយំ **លហុតាទិត្តយំ**, តត្ថ លហុភាវោ លហុតា, តថា មុទុតាបិ។ កម្មនិ សាធុ កម្មញ្ញំ, តស្ស ភាវោ កម្មញ្ញតា។ លហុតាទីនំ សយំ អនិប្ផន្នត្តា និប្ផន្នរូបវិការភាវំ ទស្សេតុំ **“រូបស្ស”**តិ វិសេសនំ កតំ។ **ចតុវីសតី**តិ គណនបរិច្ឆេទោ, ពលរូបាទីនំ និសេធនត្ថោ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ ។ **និស្សាយា**តិ និស្សាយ ឯវ, ន បន និស្សយវសេនបិ។ ចតូហិ ឧបាទានេហិ និមុត្តតាយ និក្ខន្តំ ឧបាទានតោ មានសំ ឯតស្សាតិ **និរុបាទានមានសោ**។

៦៣១-២. **បត្ថដត្តា**តិ បុថុត្តា, តេន បុថុភាវតោ បុថវី, បុថវី ឯវ បថវីតិ និរុត្តិនយេន សទ្ទសិទ្ធិ ទីបិតា ហោតិ។ អយំ បន សម្ភារបថវិយា វសេន យុជ្ជតិ។ សា ហិ បុថុភូតា បត្ថដាតិ។ លក្ខណបថវិយា វសេន បន បថនដ្ឋេន បថវី, សហជរូបានំ បតិដ្ឋាភាវេន បក្ខាយតិ ឧបដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ បុរិមោបិ វា អត្ថោ លក្ខណបថវិយា វសេន លព្ភតិ។ **វាយនតោ**តិ សមុទីរណតោ, ទេសន្តរុប្បត្តិហេតុភាវេន ភូតសង្ឃាដស្ស បាបនតោតិ អត្ថោ។ **តេជេតិ** បរិបាចេតិ, និសេតិ វា, តិក្ខភាវេន សេសភូតត្តយំ ឧស្មាបេតីតិ អត្ថោ។ គាថាពន្ធវសេន ចេត្ថ ឥតិ-សទ្ទលោបតោ “តេជេតិ”ច្ចេវ វុត្តំ។ ឯវំ “អាបេតី”តិ ឯត្ថាបិ។ តស្មា តេជេតីតិ **តេជោ,** អាបេតីតិ **អាបោ**តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អាបេតិ បាលនា**តិ អនុបាលេតព្ពរូបបរិយោសានំ អាបេតិ បត្ថរតិ។ តថា ហេតំ “អាពន្ធនកិច្ច”ន្តិ វុច្ចតិ។ អាបីយតីតិ **អាបោ**។ សោសីយតិ បិវីយតីតិ អត្ថោតិ កេចិ។ អយំ បនត្ថោ សសម្ភារាបេ យុជ្ជតីតិ វទន្តិ, លក្ខណាបេបិ យុជ្ជតេវ។ សោបិ ហិ ផរុសបាចនវិសោសនាការេន សេសភូតត្តយេន បីយមានោ វិយ បវត្តតីតិ។ អាបាយតីតិ វា **អាបោ,** ព្រូហេតិ វឌ្ឍេតីតិ អត្ថោ។ តថា ហេស បរិព្រូហនរសោ។ **តេស**ន្តិ យថាវុត្តានំ ភូតោបាទាយភេទានំ រូបានំ។ **វក្ខាមី**តិ កថេស្សាមិ។ កឹ ការណាតិ អាហ **“លក្ខណាទីសូ”**តិអាទិ។ **ហិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ។ យស្មា លក្ខណាទីសុ ញាតេសុ ធម្មា អាវិ ភវិស្សន្តិ, តស្មា តេសំ បរតោ អាវិភាវហេតូតិ អត្ថោ។

៦៣៣-៤. កានិ បន តានិ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានានិ នាម, យេសុ ញាតេសុ ធម្មា អាវិ ភវិស្សន្តីតិ ឥមំ ចោទនំ សោធេតុំ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានានិ សរូបតោ កថេន្តោ អាហ **“សាមញ្ញំ វា”**តិអាទិ។ **សាមញ្ញំ** សាធារណោ អនិច្ចាទិកោ។ **សភាវោ** កក្ខឡាទិផុសនាទិកោ អសាធារណភាវោ។ **កិច្ច**ន្តិ សន្ធារណាទិកិច្ចំ។ **សម្បត្តី**តិ សម្បន្នភាវោ។ “សុរសោ គន្ធព្ពោ”តិអាទីសុ ហិ គន្ធព្ពសម្បត្តិយា រស-សទ្ទេន វុច្ចមានត្តា **សម្បត្តិរសោ**តិ។ **ផល**ន្តិ សហជាតនានក្ខណិកវសេន បិតំ ផលំ។ **ឧបដ្ឋាននយោ**តិ គហេតព្ពភាវេន ញាណស្ស ឧបដ្ឋានាការោ។ **អាសន្នការណ**ន្តិ បធានការណំ។

លក្ខីយតិ ឯតេនាតិ លក្ខណំ, កក្ខឡត្តំ លក្ខណមេតិស្សាតិ **កក្ខឡត្តលក្ខណា**។ ននុ ច កក្ខឡត្តមេវ បថវីធាតូតិ? សច្ចមេតំ។ តថា ហិ វិញ្ញាតាវិញ្ញាតសទ្ទត្ថតាវសេន អសម្ភិន្នេបិ ធម្មេ កប្បនាសិទ្ធេន ភេទេន ឯវំ និទ្ទេសោ កតោ។ ឯវញ្ហិ អត្ថវិសេសាវពោធោ ហោតីតិ។ អថ វា លក្ខីយតីតិ លក្ខណំ, កក្ខឡា ហុត្វា លក្ខិយមានា ធាតុ **កក្ខឡត្តលក្ខណា**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសាសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បតិដ្ឋានរសា**តិ សហជាតធម្មានំ បតិដ្ឋានភាវកិច្ចា។ អសហជាតានម្បិ សន្តតិវសេន បតិដ្ឋានភាវោ ហោតេវ។ តតោ ឯវ នេសំ សម្បដិច្ឆនាការេន ញាណស្ស បច្ចុបដ្ឋាតីតិ **សម្បដិច្ឆនបច្ចុបដ្ឋានា**។ ឥមិនា កិច្ចវសេនេវេត្ថ “បច្ចុបដ្ឋាន”ន្តិ ទស្សេតិ។ **បទដ្ឋានំ** បនេត្ថ ចតុន្នម្បិ ឯកតោ កត្វា វក្ខតិ។

បគ្ឃរណលក្ខណាតិ ទ្រវតាភាវតោ វិស្សន្ទនលក្ខណា។ **ព្រូហនរសា**តិ សហជាតធម្មានំ មិលាតភាវូបគមនំ អទត្វា វឌ្ឍនកិច្ចា។ តថា ហិ សា តេសំ បីណិតភាវំ ទស្សេតីតិ វុច្ចតិ។ **សង្គហបច្ចុបដ្ឋានា**តិ ពាហិរកឧទកំ វិយ នហានិយចុណ្ណស្ស សហជាតធម្មានំ វិប្បកិរិតុំ អទត្វា សម្បិណ្ឌនវសេន សង្គណ្ហនបច្ចុបដ្ឋានា។ **បរិបាចនរសា**តិ បរិណតភាវករណរសា។ **មទ្ទវានុប្បទានបច្ចុបដ្ឋានា**តិ ពាហិរគ្គិ វិយ ជតុលោហាទីនំ សហជាតធម្មានំ មុទុភាវានុប្បទានបច្ចុបដ្ឋានា។ **វិត្ថម្ភនលក្ខណា**តិ បូរណលក្ខណា។ **សមុទីរណរសា**តិ កម្បនរសា។ **អភិនីហារោ** ភូតត្តយស្ស ទេសន្តរុប្បត្តិហេតុភាវោ, នីហរណំ វា ពីជតោ អង្កុរាទិកស្ស វិយ។ **ឯកេកា…បេ…. តព្ពា**តិ បថវីធាតុ អាបាទិភូតត្តយបទដ្ឋានា, អាបោធាតុ បថវីតេជាទិភូតត្តយបទដ្ឋានាតិ ឯវំ ឯកេកា ធាតុ អវសិដ្ឋភូតត្តយបទដ្ឋានា។

អារោហបរិណាហវសេន ហិ មជ្ឈិមេ ឥមស្មឹ សរីរេ បរិគ្គយ្ហមានា បរមាណុភេទសញ្ចុណ្ណា សុខុមរជភូតា បថវីធាតុ ទោណមត្តា សិយា។ សា ច តតោ ឧបឌ្ឍប្បមាណាយ អាបោធាតុយា យថា ន វិកិរតិ, ឯវំ អាពន្ធនវសេន សង្គហិតា។ យថា បន បគ្ឃរណសភាវាយ អាបោធាតុយា វសេន កិលិន្នភាវំ បិច្ឆិលភាវំ នាបជ្ជតិ, ឯវំ តេជោធាតុយា អនុបាលិតា។ យថា បន តស្សា វសេន ន វិកិរីយតិ, ឯវំ វាយោធាតុយា វិត្ថម្ភិតា សង្ឃាតភាវំ បាបិតា។ ឯវំ សុខុមរជភូតាបិ អាពន្ធនបរិបាចនសមុទីរណកិច្ចាហិ អាបោតេជោវាយោធាតូហិ លទ្ធបច្ចយាសិនេហេន តេមិតា, តេជសា បរិបក្កា, វាយុនា វិត្ថម្ភិតា បិណ្ឌចុណ្ណានិ វិយ ន ឥតោ ចិតោ ច វិកិរីយតិ វិទ្ធំសីយតិ, អវិកិរិយមានា អវិទ្ធំសិយមានា នានប្បការកំ ឥត្ថិបុរិសលិង្គាទិភាវវិភាគំ ឧបគច្ឆតិ, អណុថូលទីឃរស្សថិរកថិនាទិភាវញ្ច បកាសេតិ។

យូសគតា អាពន្ធនាការភូតា បនេត្ថ អាបោធាតុ បថវីបតិដ្ឋិតា តេជានុបាលិតា វាយោវិត្ថម្ភិតា ន គឡតិ , ន បគ្ឃរតិ, ន បរិស្សវតិ។ ឯវំ តីហិ ធាតូហិ អនុបាលិតា អបគ្ឃរមានា អបរិស្សវមានា បិណ្ឌិតភាវំ ទស្សេតិ។ ឯសា ហិ អនុព្រូហនរសា។

អសិតបីតាទិបរិបាចិកា ចេត្ថ ឧសុមាការភូតា ឧណ្ហត្តលក្ខណា តេជោធាតុ បថវីបតិដ្ឋិតា អាបោសង្គហិតា វាយោវិត្ថម្ភិតា ឥមំ កាយំ បរិបាចេតិ, វណ្ណសម្បត្តិញ្ចស្ស អាវហតិ។ សា ហិ យថានុភុត្តស្ស អាហារស្ស សម្មាបរិណាមនេន រសាទិសម្បត្តិយា ហេតុភាវំ គច្ឆន្តី ឥមំ កាយំ បរិបាចេតិ, វណ្ណសម្បត្តិញ្ច អាវហតិ។ កម្មូបនិស្សយាយ ហិ ចិត្តបសាទហេតុកាយ ច សរីរេ វណ្ណសម្បទាយ តេជោធាតុ វិសេសបច្ចយោ, បគេវ ឧតុអាហារសមុដ្ឋានាយ រូបសម្បត្តិយាតិ។ តាយ ច បន បរិបាចិតោ អយំ កាយោ ន បូតិភាវំ គច្ឆតិ។

អង្គមង្គានុសដា ចេត្ថ សមុទីរណវិត្ថម្ភនលក្ខណា វាយោធាតុ បថវីធាតុយា អត្តនិ បតិដ្ឋាបីយតិ។ យថា សហជាតធម្មេហិ វិសុំ ន ហោតិ, ឯវំ អាបោធាតុយា សង្គយ្ហតិ។ យថា សហជាតធម្មា ន បរិស្សវន្តិ, ឯវំ តេជោធាតុយា អនុបាលីយតិ។ សា ឯវំ តីហិ ធាតូហិ យថារហំ អនុបាលិយមានា ឥមំ កាយំ វិត្ថម្ភេតិ។ តាយ បន វិត្ថម្ភិតោ អយំ កាយោ ន បរិបតតិ, ឧជុកំ តិដ្ឋតិ, ឥច្ចេវំ ឯកេកាយ ធាតុយា តិស្សន្នំ ធាតូនំ វសេនេវ បវត្តនតោ វុត្តំ “ឯកេកា ចេត្ថ សេសភូតត្តយបទដ្ឋានាតិ វេទិតព្ពា”តិ។

ឯវំ ភូតរូបានំ សទ្ទី វចនត្ថេហិ លក្ខណាទយោ ទស្សេត្វា ឥទានិ ឧបាទាយរូបានិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ចក្ខតី**”តិអាទិ។ អនេកត្ថត្តា ធាតូនំ ចក្ខតិ-សទ្ទស្ស វិភាវនត្ថតាបិ សម្ភវតីតិ កត្វា វុត្តំ “**វិភាវេតីតិ អត្ថោ**”តិ។ **ចក្ខតី**តិ បន វិញ្ញាណាធិដ្ឋិតំ សមវិសមំ អាចិក្ខន្តំ វិយ, អភិព្យត្តំ វទន្តំ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។ អថ វា **ចក្ខតី**តិ វិញ្ញាណាធិដ្ឋិតំ រូបំ អស្សាទេន្តំ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។ ចក្ខតីតិ ហិ អយំ សទ្ទោ “មធុំ ចក្ខតិ, ព្យញ្ជនំ ចក្ខតី”តិអាទីសុ វិយ អស្សាទត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ – “ចក្ខុំ ខោ, មាគណ្ឌិយ, រូបារាមំ រូបរតំ រូបសមុទិត”ន្តិ (ម. និ. ២.២០៩)។ វក្ខតិ ច “រូបេសុ អាវិញ្ឆនរស”ន្តិ។ យទិ ឯវំ “សោតំ ខោ, មាគណ្ឌិយ, សទ្ទារាម”ន្តិអាទិវចនតោ (ម. និ. ២.២០៩) សោតាទីនម្បិ សទ្ទាទិអស្សាទកភាវោ អត្ថីតិ តេសម្បិ ចក្ខុសទ្ទាភិធេយ្យតា អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ និរុឡ្ហត្តា។ និរុឡ្ហោ ហិ ឯស ចក្ខុ-សទ្ទោ លោចនេយេវ បទុមាទីសុ បង្កជាទិសទ្ទា វិយាតិ។

៦៣៥-៦. ចក្ខុរូបស្ស និទ្ទេសប្បករណេបិ ចក្ខុ-សទ្ទសាមញ្ញតោ អាគតំ សព្ពម្បិ ចក្ខុំ បភេទតោ ទស្សេតុំ “**តត្ថ ចក្ខូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ ចក្ខុនិទ្ទេសេ។ **បញ្ញាមំសប្បភេទតោ**តិ បញ្ញាចក្ខុ មំសចក្ខូតិ ឯវំ បញ្ញាមំសានំ វសេន បភេទតោ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ ទុវិធេ ចក្ខុម្ហិ។ បញ្ញាយេវ **បញ្ញាមយំ**។ **នាមតោ**តិ នាមេហិ បញ្ចវិធន្តិ សម្ពន្ធោ។ កតមេហិ នាមេហីតិ អាហ “**ពុទ្ធធម្មា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ពុទ្ធធម្មសមន្តេហី**តិ ពុទ្ធចក្ខុ ធម្មចក្ខុ សមន្តចក្ខូតិ ឥមេហិ នាមេហិ។ **ញាណទិព្ពេហី**តិ ញាណចក្ខុ ទិព្ពចក្ខូតិ ច នាមេហិ។ **យថានុក្កមតោ**តិ យថាវុត្តអនុក្កមតោ។ **នានត្ត**ន្តិ ភេទំ។ **មេ**តិ មយ្ហំ សន្តិកា, មយ្ហំ វចនតោតិ វា អត្ថោ។ **និពោធថ** ជានាថ។

៦៣៧. តត្ថ “អទ្ទសំ ខោ អហំ, ភិក្ខវេ, ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេន្តោ សត្តេ អប្បរជក្ខេ មហារជក្ខេ តិក្ខិន្ទ្រិយេ”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៨៣) អាគតំ ពុទ្ធចក្ខុ នាមាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អាសយានុសយេ**”តិអាទិ។ តត្ថ **អាសយានុសយេ**តិ សត្តានំ អាសយេ ចេវ អនុសយេ ច, តស្មឹ បវត្តន្តិ អត្ថោ ។ តត្ថ អាគន្ត្វា សេតិ ចិត្តំ ឯត្ថាតិ អាសយោ។ ព្យគ្ឃាសយោ វិយ។ យថា ហិ ព្យគ្ឃោ គោចរត្ថាយ បក្កន្តោបិ បុន អាគន្ត្វា វនគហនេយេវ សយតិ, តេនេវ ច តំ តស្ស អាសយោតិ វុច្ចតិ, ឯវំ អញ្ញត្ថាបិ បវត្តំ ចិត្តំ អាគន្ត្វា យត្ថ សយតិ, តំ តស្ស អាសយោតិ វេទិតព្ពំ។ សោ បន សស្សតទស្សនាទិវសេន ចតុព្ពិធោ ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋី ច, ខន្តិ ចេវានុលោមិកា;

យថាភូតញ្ច យំ ញាណំ, ឯតំ អាសយសញ្ញិត”ន្តិ។ (វិសុទ្ធិ. មហា. ១.១៣៦; ទី. និ. ដី. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា; សារត្ថ. ដី. ១. បឋមមហាសង្គីតិវណ្ណនា; វិ. វិ. ដី. ១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា)

អនុសយកថា ឧបរិ អាគមិស្សតិ។ **ឥន្ទ្រិយានំ បរោបរេ**តិ សទ្ធាបញ្ចមកានំ ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខមុទុភាវេ។ តិក្ខញ្ហិ ឥន្ទ្រិយំ ឧក្កដ្ឋគតត្តា បរំ, មុទុ អបរំ អនុក្កដ្ឋគតត្តា។ ឥទំ បន **ពុទ្ធចក្ខុ** ឆសុ អសាធារណញាណេសុ បុរិមទ្វយន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

៦៣៨. ហេដ្ឋា...បេ.... សញ្ញិតន្តិ “តស្មិំយេវ អាសនេ វិរជំ វីតមលំ ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទី”តិ ឯវំ វុត្តំ ហេដ្ឋាតីសុ មគ្គេសុ ញាណំ ធម្មចក្ខុន្តិ សញ្ញិតំ។ **ញាណំ សព្ពញ្ញុតា បនា**តិ សព្ពញ្ញុភាវសង្ខាតំ ញាណំ។ តញ្ហិ សព្ពញ្ញូតិ អភិធានស្ស, ពុទ្ធិយា ច បវត្តិនិមិត្តតាយ សព្ពញ្ញុភាវោ នាម ហោតិ។ **ញេយ្យំ សមន្តចក្ខុ**ន្តិ ខន្ធាទិវសេន សមន្តតោ សព្ពសោ ទស្សនដ្ឋេន សមន្តចក្ខុន្តិ ញេយ្យំ។ តេនេវាហ –

“ន តស្ស អទ្ទិដ្ឋមិធត្ថិ កិញ្ចិ,
អថោ អវិញ្ញាតមជានិតព្ពំ;
សព្ពំ អភិញ្ញាសិ យទត្ថិ ញេយ្យំ,
តថាគតោ តេន សមន្តចក្ខូ”តិ។ (ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥);

៦៣៩. យំ ចក្ខុំ ឧទបាទីតិ អាគតន្តិ យំ ញាណំ “ឥទំ ទុក្ខន្តិ, ភិក្ខវេ, បុព្ពេ អននុស្សុតេសុ ធម្មេសុ ចក្ខុំ ឧទបាទិ, ញាណំ ឧទបាទី”តិ (មហាវ. ១៥) ឯវំ តត្ថ តត្ថ សុត្តេសុ អាគតំ, ចតូសុ សច្ចេសុ តេបរិវដ្ដវសេន “ទុក្ខំ បរិញ្ញេយ្យំ បរិញ្ញាត”ន្តិ ឯវមាទិនា ទ្វាទសវិធេន អាការេន បវត្តំ, ឥទំ **ញាណចក្ខុ**។ យា បន “អទ្ទសំ ខោ អហំ, ភិក្ខវេ, ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេនា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៨៤) អាគតា បញ្ចមជ្ឈានសង្ខាតអភិញ្ញាចិត្តសម្បយុត្តា បញ្ញា, អយំ **ទិព្ពចក្ខូ**តិ ទស្សេតុំ **“អភិញ្ញាចិត្តជា”**តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច បឋមតតិយញាណានិ កាមាវចរានិយេវ។ ចតុត្ថម្បិ បន បុរិមទ្វយមិវ កាមាវចរន្តិ **អានន្ទាចរិយេន** វុត្តំ។ ញាណចក្ខុំ សហអរិយមគ្គវិបស្សនាញាណន្តិបិ យុជ្ជតីតិ អបរេ។ អគ្គមគ្គេន សហ វិបស្សនាបច្ចវេក្ខណញាណន្តិ បន យុត្តំ វិយ ទិស្សតិ។

៦៤០-៤. ឯវំ បញ្ញាចក្ខុស្ស បភេទំ ទស្សេត្វា បុន មំសចក្ខុស្សាបិ បភេទំ ទស្សេតុំ **“មំសចក្ខុបី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **សសម្ភារបសាទតោ**តិ សសម្ភារចក្ខុ បសាទចក្ខូតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ វសេន សម្ភវិយតិ ឯតេហីតិ សម្ភារា, អវយវា។ តេ បន ឧបត្ថម្ភកភូតា ចតុសមុដ្ឋានិករូបសន្តតិយោ ទដ្ឋព្ពា។ សហ សម្ភារេហីតិ **សសម្ភារំ**។ សសម្ភារញ្ច នាម មំសបិណ្ឌោ បវុច្ចតីតិ សម្ពន្ធោ។ **អក្ខិកូបដ្ឋិនា ហេដ្ឋា**តិ ហេដ្ឋាគតអក្ខិកូបស្ស អដ្ឋិនា បរិច្ឆិន្នោតិ សម្ពន្ធោ។ **ឧទ្ធ**ន្តិ អក្ខិកូបតោ ឧទ្ធំ។ **ឧភតោ អក្ខិកោដីហី**តិ អក្ខិកូបស្ស ឧភយភាគេ អក្ខិកោដីហិ។ **មត្ថលុង្គេន អន្តតោ**តិ អក្ខិកូបស្ស អព្ភន្តរេ ឋិតេន មត្ថលុង្គេន។ **ន្ហារុសុត្តេន អាពន្ធោ**តិ នហារុវដ្ដេហិ អន្តោ មត្ថលុង្គេន សហ អាពន្ធោ។ **សកលោបិ ច លោកោ**តិ សកលោបិ ពាលបុថុជ្ជនលោកោ។ **យន្តិ** យំ មំសបិណ្ឌំ។ **កមលស្ស ទលំ វិយា**តិ បុថុលវិបុលនីលតាយ នីលុប្បលទលំ វិយ។ **ជានាតី**តិ គណ្ហាតិ។ **ចក្ខុ នាម ន តំ ហោតី**តិ តថា គយ្ហមានំ តំ ចក្ខុ នាម ន ហោតិ។ កិញ្ចរហិ តន្តិ អាហ **“វត្ថុ តស្សាតិ វុច្ចតី”**តិ។ **តស្សា**តិ តស្ស យថាធិប្បេតស្ស បរមត្ថចក្ខុនោ។ **ឥទំ បនា**តិ និគមនំ។

៦៤៥-៧. តំ បន សសម្ភារចក្ខុ យេហិ សម្ភារេហិ សម្ភវិយតិ, តេ សរូបតោ, គណនតោ ច ទស្សេតុំ **“វណ្ណោ គន្ធោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ភាវោ**តិ ឥត្ថិយា ឥត្ថិភាវោ, បុរិសស្ស បុម្ភាវោតិ លព្ភមានកភាវោ។ **សម្ភវោ**តិ អាបោធាតុមេវ សម្ភវភូតមាហ។ **សណ្ឋាន**ន្តិ ច តេន តេនាការេន សន្និវិដ្ឋេសុ មហាភូតេសុ តំតំសណ្ឋានវសេន វិញ្ញាយមានំ វណ្ណាយតនមាហ។ អាបោធាតុវណ្ណាយតនេហិ ច អនត្ថន្តរភូតានម្បិ សម្ភវសណ្ឋានានំ វិសុំ វចនំ តថាភូតានំ, អតថាភូតានញ្ច អាបាទីនំ យថាវុត្តមំសបិណ្ឌេ វិជ្ជមានត្តា។ អាបោធាតុវណ្ណាយតនានញ្ហិ សន្តានវសេន បវត្តមានានំ អវត្ថាវិសេសោ សម្ភវោ សណ្ឋានញ្ចាតិ។ **ទសេតេ**តិ ចតស្សោ ធាតុយោ, តន្និស្សិតា វណ្ណាទយោ ចាតិ ឥមេ ទស។ **ចតុសមុដ្ឋានា**តិ អន្តោគតហេតុត្ថមិទំ វិសេសនំ, ចតុសមុដ្ឋានិកត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។

៦៤៨. ចក្ខុ...បេ.... ជីវិតមេវ ចាតិ ឥមានិ ឯកន្តកម្មសមុដ្ឋានានិ, បុរិមានិ ច ចតុសមុដ្ឋានានីតិ **ចត្តាលីសញ្ច ចត្តារិ ច** រូបានិ ភវន្តិ, ចតុចត្តាលីស រូបានិ ហោន្តីតិ អត្ថោ។

៦៤៩-៥២. ឥមេសំ បន រូបានំ វសេនាតិ យថាវុត្តានំ សង្ខេបតោ ចុទ្ទសន្នំ, វិត្ថារតោ ចតុចត្តាលីសានញ្ច រូបានំ វសេន។ **បរិបិណ្ឌិត**ន្តិ សមន្តតោ បិណ្ឌិតំ។ យត្ថ សេតម្បិ អត្ថិ, កណ្ហម្បិ លោហិតម្បិ បថវីបិ អាបោបិ តេជោបិ វាយោបិ, ឥទំ បន សេម្ហុស្សទត្តា សេតំ ហោតិ, បិត្តុស្សទត្តា កណ្ហំ, រុហិរុស្សទត្តា លោហិតកំ,

បថវុស្សទត្តា បតិ្ថនំ ហោតិ, អាបុស្សទត្តា បគ្ឃរតិ, តេជុស្សទត្តា បរិឌយ្ហតិ, វាយុស្សទត្តា សម្ភមតិ។ ឥទំ សម្ភារវន្តតាយ សម្ភារចក្ខូតិ **បណ្ឌិតេហិ** ពុទ្ធាទីហិ **បកាសិតំ** បរិទីបិតំ។ **ឯត្ថ សិតោ**តិ ឯតំ សសម្ភារចក្ខុំ និស្សិតោ តទាយត្តភូតោ។ តេនាហ "ឯត្ថ បដិពទ្ធោ"តិ។ **ចតុន្នំ បន ភូតានំ បសាទោ**តិ ចតុន្នំ ភូតានំ បសន្នតាសភាវោ បសាទោ, "សេតេន មណ្ឌលេនស្សា"តិ បាឋោ យុជ្ជតិ។ បោត្ថកេសុ បន "សេតេ តុ មណ្ឌលេតស្សា"តិ លិខន្តិ។ **កណ្ហមណ្ឌលមជ្ឈេ**តិ ឥធាបិ "កណ្ហមណ្ឌលស្ស មជ្ឈេ"តិ វត្តព្ពេ "ចតុត្ថទូ"តិអាទីសុ វិយ ឆន្ទានុរក្ខណត្ថំ វិភត្តិលោបំ កត្វា "កណ្ហមណ្ឌលមជ្ឈេ"តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ អត្ថោ ច យោជនា ច សុដ្ឋុ ឧបបន្នា ហោន្តិ។ **អដ្ឋកថាយម្បិ** ហិ "សេតមណ្ឌលបរិក្ខិត្តស្ស កណ្ហមណ្ឌលស្ស មជ្ឈេ"តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៥៩៦) វុត្តំ។ អបរេ បន យថាឋិតវសេនេវ បាឋំ គហេត្វា "សព្ពសោ បរិក្ខិត្តស្ស តស្ស សសម្ភារស្ស ចក្ខុនោ មជ្ឈេ សេតមណ្ឌលេ កណ្ហមណ្ឌលេ មជ្ឈេ"តិ យោជេន្តិ។ **ទិដ្ឋមណ្ឌលេ**តិ អភិមុខេ ឋិតានំ សរីរសណ្ឋានុប្បត្តិទេសភូតេ ទិដ្ឋមណ្ឌលេ។

៦៥៣-៥. សន្ធារណា...បេ.... ហុត្វានាតិ សន្ធារណនហាបនមណ្ឌនពីជនកិច្ចាហិ ចតូហិ ធាតីហិ ខត្តិយកុមារោ វិយ សន្ធារណពន្ធនបរិបាចនសមុទីរណកិច្ចាហិ អត្តនិស្សយភូតាហិ ចតូហិ ធាតូហិ កតូបការំ ហុត្វា។ **ឧតុចិត្តាទិនា**តិ តីហិ សន្តតិសមុដ្ឋាបកេហិ ឧតុចិត្តាហារេហិ។ ឯត្ថ ច កលាបន្តរគតា ឧតុអាហារា អធិប្បេតាតិ វទន្តិ។ **អាយុនា កតបាលន**ន្តិ ចតុធាតុនិស្សិតេនេវ ជីវិតិន្ទ្រិយេន រក្ខិយមានំ។ តថា ហេតំ កម្មជរូបបរិបាលនលក្ខណំ។ **វណ្ណគន្ធរសាទីហី**តិ **អាទិ-**គ្គហណេន ឱជំ សង្គណ្ហាតិ, "វណ្ណគន្ធរសោជាហី"តិ វា បាឋោ។ **វត្ថុទ្វារញ្ច សាធយ**ន្តិ យថាយោគំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានំ។ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស ហិ និស្សយភាវតោ វត្ថុភាវំ, បវត្តិមុខភាវតោ ទ្វារភាវញ្ច សាធេតិ។ សម្បដិច្ឆនាទីនំ បន តទារម្មណាវសានានំ អញ្ញនិស្សិតត្តា ទ្វារភាវមេវ សាធេតិ, ន វត្ថុភាវំ។ **ឩកាសិរសមានេន បមាណេនា**តិ ឩកាសិរសមានេន បទេសប្បមាណេន លក្ខិតំ ហុត្វា ឩកាសិរសមានប្បមាណេ ឋានេតិ វា អត្ថោ។ **តិដ្ឋតី**តិ សត្ត អក្ខិបដលានិ ព្យាបេត្វា សត្តសុ បិចុបដលេសុ អាសិត្តតេលំ វិយ តិដ្ឋតិ។ ឯវញ្ច កត្វា ចក្ខុស្ស អនេកកលាបគតតា សិទ្ធា ហោតិ។ ឧបទ្ទវានំ បដលនិវារករណេបិ ហិ ចក្ខុ វិជ្ជតេវាតិ។ យថា ច ចក្ខុ, ឯវមិមស្ស និស្សយភូតា ចតស្សោ ធាតុយោ, អាយុវណ្ណាទីនិ ច សត្ត អក្ខិបដលានិ ព្យាបេត្វា ឋិតានេវ អវិនិព្ភោគវុត្តិត្តាតិ គហេតព្ពំ។

៦៥៦. វុត្តន្តិ ធម្មសេនាបតិនា វុត្តំ។ **រូបានិ មនុបស្សតី**តិ ម-ការោ បទសន្ធិករោ "អញ្ញមញ្ញំ សមណមចលោ"តិអាទីសុ វិយ។ អថ វា **មនូ**តិ មច្ចោតិ អត្ថោ។ កិញ្ចាបិ ចក្ខុ រូបំ ន បស្សតិ, កិញ្ចរហិ តន្និស្សិតំ វិញ្ញាណមេវ។ តថា ហិ "មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តី"តិអាទីសុ វិយ និស្សិតកិរិយំ និស្សយេ វិយ កត្វា វោហារសម្ភវតោ "ចក្ខុបសាទេន បស្សតី"តិ វុត្តំ។ **អាចរិយជោតិបាល**ត្ថេរេនាបិ ហិ ឥមិនាវ អធិប្បាយេន ឥទំ វុត្តំ។ ឥទមេត្ថ សន្និដ្ឋានំ, កឹ ចក្ខុ រូបំ បស្សតិ, ឧទាហុ វិញ្ញាណន្តិ, កិញ្ចេត្ថ – យទិ ចក្ខុ បស្សេយ្យ, អញ្ញវិញ្ញាណសមង្គិនោបិ ចក្ខុ បស្សេយ្យ។ អថ វិញ្ញាណំ, កុដ្ដាទិអន្តរិតម្បិ បស្សេយ្យ តស្ស អប្បដិឃាតត្តា? នាយំ ទោសោ។ យស្ស "ចក្ខុ បស្សតី"តិ មតំ, តស្សាបិ ន សព្ពំ ចក្ខុ បស្សតិ, អថ ខោ វិញ្ញាណាធិដ្ឋិតមេវ។ យស្ស បន វិញ្ញាណំ បស្សតីតិ មតំ, តស្សាបិ ន សព្ពំ វិញ្ញាណំ បស្សតិ, អថ ខោ ចក្ខុនិស្សិតមេវ, តញ្ច អន្តរិតេ នុប្បជ្ជតិ។ យត្ថ អាលោកស្ស កុដ្ដាទីហិ វិនិពន្ធោ, យត្ថ បន សោ នត្ថិ ផលិកអព្ភបដលាទិម្ហិ, តត្ថ អន្តរិតេបិ ឧប្បជ្ជតិ ឯវ, តស្មា តំ អនុប្បន្នត្តា អន្តរិតំ ន បស្សតិ។ ឥទមេវ ច សន្និដ្ឋានំ, យំ ខោ ចក្ខុវិញ្ញាណំ បស្សតីតិ។ តញ្ហិ ទស្សនកិច្ចំ។ យទិ ឯវំ កថំ ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វាតិ។ តេន ទ្វារេន ករណភូតេនាតិ អយមេត្ថ អភិសន្ធិ។ អថ វា និស្សិតកិរិយា និស្សយស្ស បវុច្ចតិ យថា "មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តី"តិ។ **ឩកាសិរសមូបម**ន្តិ ឩកាសិរសមានូបមំ, ឩកាសិរប្បមាណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥទញ្ចស្ស បតិដ្ឋានោកាសវសេន វុត្តំ, ន បន អត្តនោ បមាណវសេន។ តញ្ហិ បរមាណុបរិយន្តេន បមាណេន អតិសុខុមមេវាតិ។ ឩកាសិរប្បមាណេ បន បទេសេ ឥទំ បវត្តតិ។ ន កេវលញ្ច ឥទមេវ, សព្ពានិបិ សព្ពដ្ឋានិករូបានិ តត្ថ បវត្តន្តេវ។ ឥទញ្ច តត្ថ និព្ពត្តន្តំ តំ បទេសំ បូរេត្វា ឯវ និព្ពត្តតិ។ ឯកូនបណ្ណាសកលាបវសេន ច សហេវ បវត្តតិ, សត្តរសចិត្តក្ខណាយុកត្តា រូបានំ, ឯកេកស្ស ច ចិត្តស្ស តីសុ តីសុ ខណេសុ កម្មជរូបានំ ឧប្បជ្ជមានត្តា។

៦៥៧. សុណាតីតិ សោតន្តិ ឯត្ថ កឹ សោតំ សុណាតិ, ឧទាហុ វិញ្ញាណន្តិអាទិនា ហេដ្ឋា វុត្តនយេន យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពំ។ **តនុតម្ពលោមាចិតេ**តិ សសម្ភារសោតពិលស្ស អន្តោ សុខុមេហិ តម្ពវណ្ណលោមេហិ សញ្ចិតេ។ **អង្គុលិវេធកសណ្ឋានេ បទេសេ**តិ អង្គុលិមុទ្ទិកាសណ្ឋានមំសយុត្តេ បទេសេ។ **វុត្តប្បការាហី**តិ សន្ធារណាទិកិច្ចាហិ។ **អាយុនា បរិបាលិយមាន**ន្តិ ឯត្ថ វណ្ណាទីហិ បរិវារិតន្តិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **តិដ្ឋតី**តិ បុព្ពេ វុត្តនយេន តំ បទេសំ បូរេត្វា តិដ្ឋតិ។ សេសំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ **ឃាយតី**តិ គន្ធោបាទានំ ករោតិ។ **សាយតី**តិ រសំ វិន្ទតិ។ **ជីវិតមវ្ហាយតី**តិ ឯត្ថ រសគ្គហណមូលកត្តា អជ្ឈោហរណស្ស ជីវិតនិមិត្តំ អជ្ឈោហរណរសោ ជីវិតំ, តំ អវ្ហាយតិ តស្មឹ និន្នតាយ អវ្ហាយន្តមិវ ហោតិ។ **ឧប្បលទលគ្គសណ្ឋានេ បទេសេ**តិ មជ្ឈេ ឆិន្នស្ស ឧប្បលទលស្ស អគ្គភាគសណ្ឋានេ បទេសេ។ **មលាន**ន្តិ កិលេសាទិមលានញ្ចេវ មលវិសយានញ្ច សាសវធម្មានំ អនុត្តរិយភាវំ គច្ឆន្តេសុ កាមរាគនិទានកម្មជនិតេសុ កាមរាគស្ស ច វិសេសបច្ចយេសុ ឃានជិវ្ហាកាយេសុ កាយស្ស វិសេសតោ

សាសវបច្ចយត្តា សោយេវ តេសំ អាយោតិ វុច្ចតិ។ តេន ហិ ផោដ្ឋព្ពសុខំ អស្សាទេន្តា សត្តា មេថុនម្បិ សេវន្តិ។ អថ វា កាយិន្ទ្រិយវត្ថុកា ចត្តារោ ខន្ធា ពលវកាមរាគាទិហេតុភាវតោ វិសេសតោ មលា, តេសមយំ អាយោ ហេតូតិ កាយោតិ វុត្តោ។ **ឥមស្មឹ កាយេ**តិ ឥមស្មឹ សសម្ភារកាយេ។ សោបិ ហិ កុច្ឆិតានំ កេសាទិមលានំ អាយភាវតោ កាយោតិ វុច្ចតិ។ **យាវតា ឧបាទិន្នកំ អត្ថី**តិ ឥមិនា កេសគ្គនខគ្គាទីសុ កាយបសាទស្ស អភាវមាហ។ **កប្បាសបដលេ ស្នេហោ វិយា**តិ ឥមិនាស្ស និរន្តរភាវំ។ ឥមេ ច បន ចក្ខាទយោ រូបាទិគោចរនិន្នតាយ វម្មិកឧទកអាកាសគាមសិវថិកាសង្ខាតគោចរនិន្នតាយ អហិសុំសុមារបក្ខិកុក្កុរសិគាលា វិយ ទដ្ឋព្ពា។ វិសមជ្ឈាសយតាយ ហិ ចក្ខុ វម្មិកច្ឆិទ្ទាភិរតសប្បោ វិយ, ពិលជ្ឈាសយតាយ សោតំ ឧទកពិលាភិរតសុំសុមារោ វិយ, អាកាសជ្ឈាសយតាយ ឃានំ អជដាកាសាភិរតបក្ខិ វិយ, គាមជ្ឈាសយតាយ ជិវ្ហា គាមាភិរតកុក្កុរោ វិយ, ឧបាទិន្នកជ្ឈាសយតាយ កាយោ អាមកសុសានាភិរតសិគាលោ វិយាតិ។ **វិសមជ្ឈាសយតាយា**តិ ចក្ខុស្ស វិសមជ្ឈាសយំ វិយ ហោតីតិ កត្វា វុត្តា។ ចក្ខុមតោ វា បុគ្គលស្ស អជ្ឈាសយវសេន ចក្ខុ វិសមជ្ឈាសយំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

ទដ្ឋុ...បេ.... លក្ខណន្តិ ឯត្ថ ទដ្ឋុំ កាមេតីតិ ទដ្ឋុកាមោ តស្ស ភាវោ ទដ្ឋុកាមតា, រូបតណ្ហាយេតំ អធិវចនំ។ សា បន អនាគតេ ចក្ខាទីសុ អាទីនវបដិច្ឆាទិកាវិជ្ជាមូលបត្ថនាសភាវា បាកដា អបាកដាតិ ទុវិធា។ តត្ថ យា អយំ “ឦទិសំ ឦទិសញ្ច សុខុមតមវិសយគ្គហណសមត្ថំ ចក្ខុ ហោតូ”តិ ឯវំ កម្មាយូហនតោ បុព្ពេ, បច្ឆា វា ឧប្បន្នា បាកដា។ ឥន្ទ្រិយវិសេសំ បន អនាមសិត្វា អវិសេសេន បរិបុណ្ណាយតនភវសម្បត្តឹ បត្ថេត្វា, អបត្ថេត្វា វា តត្ថ អវិគតតណ្ហាវសេន កម្មំ ករោន្តស្ស អប្បហីនភាវេន អនុសយិតា អបិ កម្មសាមត្ថិយវិចិត្តហេតុភូតា អបាកដា។ សា ទុវិធាបិ និទានំ ឧបនិស្សយោ យស្ស តំ ទដ្ឋុកាមតានិទានំ, តទេវ កម្មំ, តំ សមុដ្ឋានមេតេសន្តិ ទដ្ឋុកាមតានិទានកម្មសមុដ្ឋានានិ, ឯវំវិធានំ ភូតានំ បសាទោ ទដ្ឋុកាមតា...បេ.... បសាទោ, តំ លក្ខណមស្ស, តថា ហុត្វា លក្ខីយតីតិ វា **ទដ្ឋុកាមតានិទានកម្មសមុដ្ឋានភូតបសាទលក្ខណំ**។

ឯត្ថ ច គព្ភសេយ្យកានំ ទិន្នបដិសន្ធិកំ, អញ្ញំ វា កម្មំ ចក្ខាទីនិ និព្ពត្តេតិ។ ឱបបាតិកានំ បន បដិសន្ធិក្ខណេវ បរិបុណ្ណាយតនានំ និព្ពត្តមានានំ បដិសន្ធិជនកមេវ កម្មំ បរិបុណ្ណសកលមត្តភាវំ និព្ពត្តេតីតិ គហេតព្ពំ។ កថំ បន ឯកកម្មុនា និព្ពត្តមានានំ ចក្ខាទីនំ វិសេសោតិ? ការណស្ស ភិន្នត្តា។ តំតំភវបត្ថនាភូតា ហិ តណ្ហា តំតំភវបរិយាបន្នាយតនាភិលាសតាយ សយំ វិចិត្តរូបា ឧបនិស្សយភាវេន តំតំភវនិព្ពត្តកកម្មស្សបិ វិចិត្តភេទតំ វិទហតិ។ យតោ តទាហិតវិសេសំ តថាវិធសមត្ថតាយោគេន អនេករូបាបន្នំ វិយ អនេកវិសិដ្ឋសភាវំ ផលំ និព្ពត្តេតិ, ន ចេត្ថ សមត្ថតាសមត្ថតាសភាវតោ អញ្ញា វេទិតព្ពា។ ការណវិសេសេន អាហិតវិសេសស្ស វិសិដ្ឋផលនិប្ផាទនសមត្ថតាភាវតោ ឯកស្សេវ កម្មស្ស សោឡសាទិវិបាកនិព្ពត្តនហេតុភាវេន ច អយមត្ថោ សម្បដិច្ឆិតព្ពោ។ លោកេបិ ឯកស្សេវ សាលិពីជស្ស បរិបុណ្ណាបរិបុណ្ណតណ្ឌុលផលនិព្ពត្តិហេតុតា ទិស្សតេវ។ កឹ វា ឯតាយ យុត្តិចិន្តាយ, ន ចិន្តិតព្ពមេវេតំ។ យតោ កម្មផលំ ចក្ខាទីនិ, កម្មវិបាកោ ច សព្ពសោ ពុទ្ធានំយេវ ញាណស្ស វិសយោ, ន អញ្ញេសំ អតក្កាវចរត្តា។ តេនេវ ភគវតា “កម្មវិបាកោ អចិន្តេយ្យោ, ន ចិន្តេតព្ពោ, យោ ចិន្តេយ្យ, ឧម្មាទស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្សា”តិអាទីនវំ (អ. និ. ៤.៧៧) ទស្សេត្វា បដិក្ខិត្តំ។

រូបេសុ អាវិញ្ឆនរសន្តិ អាវិញ្ឆនំ បុគ្គលស្ស, អាវជ្ជនាទិវិញ្ញាណស្ស វា តន្និន្នភាវប្បត្តិយា ហេតុភាវោ។ **អាធារភាវបច្ចុបដ្ឋាន**ន្តិ និស្សយបច្ចយភាវតោ។ អាលោកាទិសន្និស្សយេន កទាចិ ឧប្បជ្ជមានានម្បិ ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជនកាលេ ចក្ខុំ និស្សាយ ឯវ ឧប្បជ្ជតីតិ។ ឯត្ថាហ – ចក្ខុវិញ្ញាណុប្បត្តិសមយេ សម្ភវន្តេសុ មន្ទាមន្ទមជ្ឈិមាយុកេសុ ឯកូនបណ្ណាសចក្ខូសុ កតមំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អាធារភាវំ បច្ចនុភោតីតិ? វុច្ចតេ –

> “បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បន្នំ ឋានប្បត្តំ បុរេជាតំ វត្ថុំ និស្សាយ ទុតិយភវង្គំ ឧប្បជ្ជតិ, តេន សទ្ធឹ ឧប្បន្នំ ឋានប្បត្តំ បុរេជាតំ វត្ថុំ និស្សាយ តតិយភវង្គំ ឧប្បជ្ជតិ, ឥមិនា នយេន យាវតាយុកំ ចិត្តប្បវត្តិ វេទិតព្ពា”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៧០០) –

មគ្គាមគ្គញាណនិទ្ទេសេ វុត្តនយេន ឯកចិត្តក្ខណាតីតំ ចក្ខុ រូបេ ឃដ្ដិត្វា វិញ្ញាណស្ស និស្សយោ ហោតិ, តស្មា ទ្វីសុ ភវង្គចលនេសុ បុរិមស្ស អនន្តរបច្ចយភូតេន ភវង្គចិត្តេន សហ ឧប្បន្នន្តិ អយមត្ថោ ឥធ សីហឡសំវណ្ណនាយំ, វិសុទ្ធិមគ្គស្ស សីហឡសំវណ្ណនាយញ្ច វុត្តោ។

តឡាកគាមមូលវាសិទាឋានាគត្ថេរេន បន “អាវជ្ជនេន, តស្ស អនន្តរបច្ចយភូតេន ភវង្គេន វា សហ ឧប្បន្នំ ចក្ខុ”ន្តិ វុត្តំ, តំ ទុវុត្តំ។ ឯវញ្ហិ សតិ អញ្ញស្មឹ ឃដ្ដិតេ អញ្ញំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស និស្សយោ ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ, ឯវញ្ច ភវង្គចលនតោ ហេដ្ឋា តតិយចតុត្ថេហិ យាវ តេរសមចិត្តេន សហ ឧប្បន្នម្បិ និស្សយោ ហោតីតិ អាបជ្ជេយ្យ, ន ចេតំ វត្តព្ពំ, តតិយចតុត្ថចិត្តតោ បដ្ឋាយ ឧប្បន្នំ កេសញ្ចិ វីថិចិត្តានំ ទ្វារភាវំ ន គច្ឆតិ និរុទ្ធត្តា

, មនោទ្វារស្ស និរុទ្ធស្សេវ ទ្វារភាវស្ស ទស្សនតោ។ យទិ សិយា “បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បន្នំ វត្ថុំ និស្សាយ ទុតិយភវង្គំ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិវចនតោ “ឯកចិត្តក្ខណាតីតមេវ និស្សយោតិ អធិប្បេត”ន្តិ ឥទម្បិ ឯកចិត្តក្ខណាតីតំ និស្សយោតិ យុជ្ជតីតិ, ឯវំ សតិ “តស្ស អនន្តរបច្ចយភូតេន ភវង្គេន វា”តិ វចនំ យុជ្ជេយ្យ, តេន ហិ “ចិត្តក្ខណទ្វយាតីតម្បិ និស្សយោ”តិ បដិញ្ញាតំ សិយា, តស្មា នាយំ ថេរស្ស អធិប្បាយោតិ ទិស្សតិ។ “ឯកចិត្តក្ខណាតិក្កមោ”តិ ច អនតីតេកចិត្តក្ខណស្ស ទុព្ពលតាយ ឯកចិត្តក្ខណាតិក្កមេន តស្ស ពលវភាវទីបនត្ថំ វុច្ចតិ, ន បន ទ្វិតិចតុចិត្តក្ខណាតីតានំ និស្សយភាវាភាវតោ។ ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** “សម្បដិច្ឆនាទីនិ ចុតិអាសន្នានិ តទុទ្ធំ កម្មជរូបស្ស អនុប្បត្តិតោ ឯកស្មឹយេវ ហទយវត្ថុស្មឹ វត្តន្តី”តិ, តស្មា តំ ថេរស្ស មនោរថមេវាតិ ន សារតោ បច្ចេតព្ពំ។

សហជាតេសុ ពហូសុ បសាទេសុ កឹ ឯកោ និស្សយោ ហោតិ, ឧទាហុ សព្ពេយេវាតិ? ននុ វុត្តំ “បុព្ពេ ឯកម្បិ ចក្ខុ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោតី”តិ, កតមំ បន តន្តិ? យំ តត្ថ វិសទំ ហុត្វា រូបាភិឃដ្ដនារហំ។ **វិសុទ្ធិមគ្គសីហឡសំវណ្ណនាយំ** បន “សព្ពេយេវ និស្សយា ហោន្តី”តិ វត្វា “យទិ ឯវំ ‘ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណ’ន្តិ ឯត្ថ ‘រូបេ ចា’តិ វចនំ វិយ ‘ចក្ខូនី’តិបិ ពហុវចនំ កត្តព្ពន្តិ អនុយោគំ កត្វា តំវិសោធនត្ថំ ‘សសម្ភារចក្ខុទ្វយនិស្សិតំ បសាទទ្វយំ និស្សាយ ឯកមេវ វិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតីតិ គណ្ហេយ្យ’ន្តិ តមំ វិប្បដិបត្តឹ និរាករោន្តេន ភគវតា ពហុវចនមកត្វា ‘រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ’តិអាទីសុ (បដ្ឋា. ១.១.២) វិយ សាមញ្ញវសេន ឯកវចនំ កត”ន្តិ វុត្តំ។ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** បន តទេវ សីហឡសំវណ្ណនាវចនំ អនិច្ឆន្តេន “ឯកម្បិ ចក្ខុ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោតិ, រូបំ បន អនេកមេវ បច្ចយភាវវិសេសតោ”តិ វុត្តំ។ តថា ចេវ អម្ហេហិបិ ហេដ្ឋា វិភាវិតន្តិ។ យេសំ ភូតានមយំ បសាទោ, តេយេវ ឥមស្ស អាសន្នការណន្តិ វុត្តំ “ទដ្ឋ…បេ…. បទដ្ឋាន”ន្តិ។ សោតបសាទាទីនម្បិ លក្ខណាទិនិទ្ទេសេ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ យោជេតព្ពោ។

៦៥៨. **តេចីតិ** មហាសង្ឃិយេសុ ឯកច្ចេ។ ចក្ខាទីសុ តេជាទិអធិកតា នាម តន្និស្សយភូតានំ តទធិកតាយាតិ ទស្សេន្តោ **“តេជាធិកាន**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តេជាធិកាន**ន្តិ បមាណវសេន ចតុន្នំ ធាតូនំ សមានភាវេបិ កិច្ចវសេន តេជោធាតុអធិកានំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **អាកាស …បេ…. សេសកា**តិ អាកាសាធិកានំ ភូតានំ បសាទោ សោតំ, វាយុអធិកានំ ឃានំ, តោយាធិកានំ ជិវ្ហា, ផោដ្ឋព្ពសង្ខាតបថវាធិកានំ កាយោតិ អត្ថោ។

៦៥៩. ឯវំ បន វទន្តានំ កឹ ឧត្តរន្តិ អាហ “**តេ បនា**”តិអាទិ។ **សុត្តំ អាហរថា**តិ ន តុម្ហាកំ វចនមត្តេនេវ អយមត្ថោ សក្កា សទ្ទាតុំ, តស្ស បន បរិទីបកំ សុត្តមាហរថ។ សុត្តេ ហិ អាហដេ តស្ស នេយ្យត្ថតំ នីតត្ថតំ វិចារេត្វា យទិ តស្ស វសេន អយមត្ថោ បញ្ញាយេថ , គណ្ហេយ្យាម នន្តិ អធិប្បាយោ។ **សុត្តមេវ…បេ…. កិញ្ចិបីតិ** ឥតោ ចិតោ ច សុត្តំ គវេសមានាបិ អទ្ធា ឯកន្តេន កិញ្ចិបិ ឯកគាថាបទមត្តម្បិ តទត្ថបរិទីបកំ សុត្តំ ន ទក្ខិស្សន្តេវ តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ តាទិសស្សេវ សុត្តន្តស្ស អភាវតោ។

៦៦០. កិញ្ចាបិ សុត្តន្តវសេន អយមត្ថោ ន ទិស្សតិ, យុត្តិតោ បន ទិស្សតីតិ ចេ, តម្បិ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“វិសេសេ សតី”**តិអាទិ។ ភូតានញ្ហិ វិសេសេ សតិ បសាទោ កថំ ភវេ, នេវ ភវេយ្យ, ន ច ភវេយ្យ, កឹ ការណន្តិ អាហ **“សមានានញ្ហិ ភូតានំ, បសាទោ បរិទីបិតោ”**តិ។ យស្មា សមានានមេវ ភូតានំ បសាទោ បោរាណេហិ បរិទីបិតោ, ន វិសមានានំ។ បថវីធាតុអធិកកលាបស្ស ហិ កក្ខឡត្តា, អាបោធាតុអធិកកលាបស្ស វិស្សន្ទនតោ, តេជោធាតុអធិកកលាបស្ស បរិឌយ្ហមានត្តា, វាយោធាតុអធិកកលាបស្ស ច វិស្សរណតោ ន តេសុ បសាទោ បតិដ្ឋាតុំ សក្កោតិ, តស្មា តេសំ កិច្ចតោ សមានានំយេវ បសាទោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, ន វិសមានានន្តិ។

៦៦១-២. យទិ ឯវំ កថំ បសាទានំ វិសេសតាតិ អាហ **“តស្មា”**តិអាទិ។ យស្មា វុត្តប្បការេន បសាទវត្ថុកានំ ភូតានំ វិសេសេន ន ភវិតព្ពំ, តស្មា **ឯតេសំ** បសាទនិស្សយភូតានំ ឥទមូនំ, ឥទមធិកន្តិ ឯតំ **វិសេសបរិកប្បនំ សព្ពសោ** សព្ពាការេន **បហាយ ញេយ្យា កម្មវិសេសេន បសាទានំ វិសេសតា**។ យថា អវិសេសេបិ ភូតានំ រូបានំ រសាទយោ អញ្ញមញ្ញវិសទិសា ហោន្តិ, ឯវំ ចក្ខាទយោបិ ភូតវិសេសាភាវេបិ អញ្ញមញ្ញវិសទិសា ហោន្តិ។ សោ បនាយំ វិសិដ្ឋភាវោ កម្មវិសេសេន វិញ្ញាតព្ពោ។ ឯកម្បិ ហិ កម្មំ បញ្ចាយតនិកត្តភាវបត្ថនានិប្ផន្នំ ចក្ខាទិវិសេសហេតុតាយ អញ្ញមញ្ញស្ស អសាធារណវិសិដ្ឋំ សាមត្ថិយវិសេសតោ។ ន ហិ យេន វិសេសេន ចក្ខុស្ស បច្ចយោ, តេនេវ សោតស្ស ហោតិ ឥន្ទ្រិយន្តរភាវប្បត្តិតោ។ “បដិសន្ធិក្ខណេ មហគ្គតា ចេតនា កដត្តារូបានំ កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វចនតោ បដិសន្ធិក្ខណេ វិជ្ជមានានំ សព្ពេសំយេវ កដត្តារូបានំ ឯកា ចេតនា កម្មបច្ចយោ ហោតីតិ វិញ្ញាយតិ។ នានាចេតនាយ ហិ តទា ឥន្ទ្រិយុប្បត្តិយំ សតិ បរិត្តេន ច មហគ្គតេន ច កម្មេន

កដត្តារូបំ អាបជ្ជេយ្យ, ន ចេកា បដិសន្ធិ អនេកកម្មនិព្ពត្តា ហោតីតិ សិទ្ធមេកេន កម្មេន អនេកិន្ទ្រិយុប្បត្តិ ហោតីតិ។ “**ន ហិ ភូតវិសេសេន, ហោតិ តេសំ វិសេសតា**”តិ ឥទំ និគមនវសេន វុត្តំ។

៦៦៣. ឯវំ កម្មវិសេសតោ វិសិដ្ឋេសុ ច ឯតេសុ អារម្មណគ្គហណេបិ អយំ វិសេសោតិ ទស្សេតុំ “**ឯវមេតេសូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អប្បត្តគាហក**ន្តិ អសម្បត្តគ្គាហកំ អត្តនោ និស្សយេន សហ អនល្លីយននិស្សយេ ឯវ រូបាទិវិសយេ វិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុភាវតោ។ កេចិ បន តម្បិ “សម្បត្តគ្គាហកមេវា”តិ វទន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ សាន្តរេ អធិកេ ច វិសយេ វិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុភាវតោ។ យទិ ហិ ចក្ខុសោតានិ សម្បត្តវិសយមេវ គណ្ហន្តិ, ចក្ខុបសាទតោ វិច្ឆិន្នទេសេ ឋិតេសុ តារកាទីសុ និស្សយវសេន ច បមាណតោ អធិកេសុ ចន្ទមណ្ឌលាទីសុ រូបាយតនេសុ សោតបសាទតោ ច វិច្ឆិន្នទេសសម្ភូតេសុ ឧទរចម្មសន្ធិចម្មាទិអន្តរិតេសុ កុច្ឆិសទ្ទសន្ធិសទ្ទាទីសុ បុថុលេសុ ច សមុទ្ទសទ្ទាទីសុ សទ្ទាយតនេសុ វិញ្ញាណុប្បត្តិ ន សិយា សម្បត្តគ្គាហកានំ កាយិន្ទ្រិយាទីនំ តថា អទស្សនតោ។

ឯត្ថ ច វទេយ្យ – អធិដ្ឋានតោ ពហិន្ទ្រិយស្ស បវត្តិ ហោតីតិ សម្បត្តវិសយមេវ យត្តកំ វិសយំ, តត្តកំ វិសយំ គហណាការំ ផរិត្វា គណ្ហាតិ, តស្មា អសិទ្ធមេតំ “សាន្តរេ អធិកេ ច វិសយេ វិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុភាវតោ”តិ? តំ ន, អធិដ្ឋានតោ ពហិ ឥន្ទ្រិយុប្បត្តិយា ឯវ អភាវា។ អធិដ្ឋានទេសេ ឯវ ហិ ឥន្ទ្រិយំ បវត្តតិ តត្ថ កិច្ចាទិប្បយោគទស្សនតោ។ សតិ ច ឯតស្ស ពហិ បវត្តិយំ អធិដ្ឋានេ បិហិតេបិ វិសយគ្គហណំ សិយា, តស្មា អធិដ្ឋានទេសេ ឋិតានំយេវ ចក្ខុសោតានំ អសម្បត្តវិសយស្សេវ គហណតោ នាសិទ្ធមេតំ “សាន្តរេ អធិកេ ច វិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុភាវតោ”តិ។ តេនាហុ បោរាណា –

> “សព្ពគោចរយោគេបិ, ទិដ្ឋំ រូបរវេសុ យំ;
> វិច្ឆិន្នបុថុវិញ្ញាណំ, សម្បត្តគ្គាហពាធក”ន្តិ។

តស្សត្ថោ – សព្ពេសំ ចក្ខាទីនំ គោចរេន រូបាទិនា យោគេ ឯកការិយសាធកត្តា សម្ពន្ធេ យដ្ឋនេ វា សមានេ សតិ **រូបរវេសុ** រូបសទ្ទាយតនេសុ វិសយភូតេសុ ចក្ខាទិតោ ទូរភាវេន ចេវ កេនចិ អនន្តរិតភាវេន ច វិច្ឆិន្នេសុ បមាណតោ បុថុលេសុ ច វិសយេសុ ឧប្បជ្ជមានំ យំ វិញ្ញាណំ, តំ ចក្ខុសោតានំ សម្បត្តគ្គាហស្ស សម្បត្តគ្គហណស្ស ពាធកន្តិ។

អបិច យទិ ចក្ខុ សម្បត្តគ្គាហកំ សិយា, អត្តនោ មណ្ឌលេ ឋិតំ វណ្ណម្បិ បស្សេយ្យ។ តថា អក្ខិបុដេ អញ្ជនំ បខុមមូលេ អក្ខិវណ្ណំ បខុមមូលេ យដ្ឋិយមានំ អញ្ជនសលាកម្បិ បស្សេយ្យ, ន ច បនេតំ ទិស្សតិ, តស្មា តន្និស្សយេ ទេសេ ឋិតមេវ វិសយំ គណ្ហាតិ។ សោតាយតនម្បិ យទិ សម្បត្តគ្គាហកំ អភវិស្ស, ចិត្តសមុដ្ឋានំ សទ្ទាយតនំ សោតវិញ្ញាណស្ស កទាចិបិ អារម្មណបច្ចយោ ន សិយា។ ន ហិ ពហិទ្ធា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ ឧប្បត្តិ អត្ថិ។ **បដ្ឋានេ** ច “សទ្ទាយតនំ សោតវិញ្ញាណធាតុយា អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.២) អវិសេសេនេវ សទ្ទស្ស សោតវិញ្ញាណារម្មណភាវោ វុត្តោ ។ កិញ្ច យទិ សោតំ សម្បត្តគ្គាហកំ សិយា, អត្តនោ វិសយបទេសេយេវ គហេតព្ពតោ គន្ធស្ស វិយ សទ្ទស្សាបិ ទិសាទេសវវត្ថានំ ន សិយា។ ឯវញ្ច សទ្ទានុសារេន កណ្ណំ ជាតេន្តស្ស សទ្ទវេធិនោ អត្តនោ កណ្ណពិលេយេវ សរបាតនំ សិយា, តស្មា យត្ថ ឧប្បន្នោ សទ្ទោ, តត្ថេវ ឋិតោ សោតបថេ អាបាថមាគច្ឆតិ។

យទិ ឯវំ កថំ ទូរេ ឋិតេហិ រជកាទិសទ្ទា ចិរេន សុយ្យន្តិ។ អសម្បត្តគ្គាហកត្តេ ហិ ទូរាសន្នទេសវត្តីនំ សមកមេវ សវនេន ភវិតព្ពន្តិ? នយិទមេវំ ទូរាសន្នានំ យថាបាកដេ សទ្ទេ គហណវិសេសតោ។ យថា ហិ ទូរាសន្នានំ វចនសទ្ទេ យថាបាកដេវ គហណវិសេសតោ អក្ខរវិសេសនំ គហណំ, អគ្គហណញ្ច ហោតិ, ឯវំ រជកាទិសទ្ទេបិ អាសន្នស្ស អាទិតោ បភុតិ យាវ អវសានា កមេន បាកដីភូតេ, ទូរស្ស ច អវសានេ, មជ្ឈេ វា បិណ្ឌវសេន បវត្តិបាកដីភូតេ យថាបាកដំ និច្ឆយគ្គាហកានំ សោតវិញ្ញាណវីថិយា បរតោ បវត្តានំ មនោទ្វារិកជវនានំ គហណវិសេសតោ លហុកំ សុតោ, ចិរេន សុតោតិ អភិមានោ ហោតិ។ សោតវិញ្ញាណប្បវត្តិ បន ឧភយត្ថ សមានា សទ្ទស្ស ឧប្បន្នទេសេ ឋិតស្ស អត្តនោ វិជ្ជមានក្ខណេយេវ សោតាបាថគមនតោ។ យទិ សទ្ទស្ស ភូតបរម្បរាយ សមន្តតោ បវត្តិ នត្ថិ, កថំ បដិឃោសុប្បត្តីតិ? ទូរេ ឋិតោបិ សទ្ទោ អញ្ញត្ថ បដិឃោសុប្បត្តិយា, ភាជនាទិចលនស្ស ច បច្ចយោ ហោតិ អយោកន្តោ វិយ អយោចលនស្សាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សេសំ…**បេ**…. **គាហក**ន្តិ យំ បន អវសេសំ ឃានជិវ្ហាកាយសង្ខាតំ បសាទត្តយំ, តំ សម្បត្តគ្គាហកំ ហោតិ និស្សយវសេន ចេវ សយញ្ច អត្តនោ និស្សយេ អល្លីនេយេវ វិសយេ វិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុភាវតោ។ គន្ធរសានំ និស្សយេសុ ឃានជិវ្ហានិស្សយេហិ សហ អល្លីនាយេវ គន្ធរសា វិញ្ញាយន្តិ ។ ផោដ្ឋព្ពញ្ច ភូតត្តយរូបំ កាយនិស្សយេន អល្លីនមេវ វិញ្ញាយតីតិ។

វណ្ណវិការមាបជ្ជមានន្តិ ទោសាទីហិ ការណេហិ អមនាបវណ្ណស្ស ឧប្បត្តិវសេន វណ្ណវិការំ អាបជ្ជមានំ។ **ហទយង្គតភាវ**ន្តិ ចិត្តគតំ អជ្ឈាសយំ។ **បកាសេតី**តិ រូបមិវ បកាសំ ករោតិ, សវិគ្គហមិវ ទស្សេតីតិ អត្ថោ។ អនេកត្ថត្តា ហិ ធាតូនំ បកាសនត្ថោ ឯវ រូប-សទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ តំ បន រូបន្តិ សម្ពន្ធោ។ ចក្ខុម្ហិ, ចក្ខុស្ស វា បដិហននំ លក្ខណមេតស្សាតិ **ចក្ខុបដិហននលក្ខណំ**។ ឯវំ **សោតបដិហននលក្ខណ**ន្តិអាទីសុបិ។ បដិហននញ្ចេត្ថ វិសយវិសយីនំ អញ្ញមញ្ញាភិមុខភាវោ យោគ្យទេសាវដ្ឋានំ បដិឃាតោ វិឃាតិ កត្វា។ យថា បដិឃាតេ សតិ ទុព្ពលស្ស ចលនំ ហោតិ, ឯវំ វិសយាភិមុខភាវេ សតិ វិសយិនោ តំសម្ពន្ធស្ស ច វត្ថុរូបស្ស, តន្និស្សិតស្ស ច ភវង្គស្ស ចលនំ ហោតិ។ សោ រូបស្ស ចក្ខុម្ហិ, ចក្ខុស្ស វា រូបេ ហោតិ។ តេនាហ "យម្ហិ ចក្ខុម្ហិ អនិទស្សនម្ហិ សប្បដិឃម្ហិ រូបំ សនិទស្សនំ សប្បដិឃំ បដិហញ្ញិ វា, យំ ចក្ខុ អនិទស្សនំ សប្បដិឃំ រូបម្ហិ សនិទស្សនម្ហិ សប្បដិឃម្ហិ បដិហញ្ញិ វា"តិ (ធ. ស. ៥៩៧) ច អាទិ។ **វិសយភាវោ** អារម្មណបច្ចយតា។ **គោចរភាវបច្ចុបដ្ឋាន**ន្តិ ឯត្ថ អនញ្ញថាភាវោ វិសយតា, តព្ពហុលតា គោចរភាវោតិ អយំ វិសយគោចរានំ វិសេសោ។ **សទ្ទាយតី**តិ ឧទាហរិយតិ, សកេហិ វា បច្ចយេហិ សោតវិញ្ញេយ្យភាវំ ឧបនីយតីតិ អត្ថោ។ **អត្តានំ គន្ធយតី**តិ សុគន្ធំ, ទុគ្គន្ធន្តិ វា អត្តានំ បកាសេតិ។ តេនាហ "**សូចយតី**"តិ។

៦៦៤. ឥត្ថិយា ឯវ ឥន្ទ្រិយំ **ឥត្ថិន្ទ្រិយំ**។ យថា ចក្ខាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ បុរិសស្សាបិ ហោន្តិ, នយិទំ តថា។ ឥទំ បន និយមេន ឥត្ថិយា ឯវ ហោតិ, តស្មា "ឥត្ថិន្ទ្រិយ"ន្តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ បុរិសិន្ទ្រិយេបិ។ ឥត្ថិយា ភាវោ, ឥត្ថីតិ ភវតិ ឯតេន ចិត្តំ , អភិធានំ វាតិ **ឥត្ថិភាវោ។ បដិសន្ធិសមុដ្ឋិតោ**តិ បដិសន្ធិយំយេវ សមុដ្ឋិតោ, បដិសន្ធិចិត្តេន សហ ឯកក្ខណេ សមុដ្ឋិតោ។ ឯតេន បបេត្វា លិង្គបរិវត្តនំ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនិ វិយ ឥមស្ស អបាតុភាវមាហ។ **យញ្ចេតំ ឥត្ថិលិង្គាទី**តិ យំ បនេតំ ឥន្ទ្រិយផលភូតំ ឥត្ថិលិង្គាទិ។ **អាទិ**-គ្គហណេន ឥត្ថិនិមិត្តឥត្ថិកុត្តឥត្ថាកប្បានំ សង្គហោ។ តត្ថ វិសទអវិសទហត្ថបាទាទិតា សណ្ឋានំ **ឥត្ថិលិង្គំ**។ ឥត្ថីនញ្ហិ ហត្ថបាទគីវាឧរអាទិសណ្ឋានំ ន បុរិសានំ វិយ ហោតិ។ តថា ហិ តាសំ ហេដ្ឋិមកាយោ វិសទោ, ឧបរិមកាយោ អវិសទោ, ហត្ថបាទា ខុទ្ទកា, មុខំ ខុទ្ទកំ, ថនមំសា អវិសទា, តា និម្មស្សុទាឋិកា។ កេសពន្ធវត្ថគ្គហណញ្ច **ឥត្ថិនិមិត្តំ**។ ទហរកាលេបិ សុប្បកមុសលកាទីហិ កីឡា មកចិវាកេន សុត្តកន្តនន្តិ ច ឯវមាទិ **ឥត្ថិកុត្តំ,** ឥត្ថិកិរិយាតិ អត្ថោ។ អវិសទដ្ឋានគមនាទិអាការោ **ឥត្ថាកប្បោ**។ បុរិសម្បិ ហិ អវិសទំ ទិស្វា មាតុគាមោ វិយ តិដ្ឋតិ និបជ្ជតិ និសីទតិ ខាទតិ ភុញ្ជតីតិ វទន្តិ។ ឥទំ បន ឥត្ថិលិង្គាទិបរិទីបនំ អកុសលន្តិ វត្វា អញ្ញថាបិ វណ្ណេន្តិ អាចរិយា។ កថំ? យោនិបទេសោ ឥត្ថិលិង្គំ, សរាធិប្បាយា ឥត្ថិនិមិត្តំ, អវិសទដ្ឋានគមនាទយោ ឥត្ថិកុត្តំ, ឥត្ថិសណ្ឋានំ ឥត្ថាកប្បោតិ។ ឯត្ថ ច អធិប្បាយោ នាម បុរិសស្មឹ មេថុនតណ្ហា។ សា ហិ តាសំ និច្ចំ ពលវតរា បវត្តតិ, អតោ សាបិ ឥត្ថីតិ សញ្ជាននស្ស និមិត្តតាយ "ឥត្ថិនិមិត្ត"ន្តិ វុច្ចតិ។ កិញ្ចាបិ ឥត្ថីតិ សញ្ជាណស្ស និមិត្តតាយ កុត្តាកប្បានម្បិ និមិត្តេយេវ អន្តោគធតា, តថាបិ តេសំ វិសុំ គហណតោ សរាធិប្បាយា ឯវ និមិត្តភាវេន អធិប្បេតា។

៦៦៥. កឹ បនេតំ ឥត្ថិលិង្គាទិ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ វិយ បដិសន្ធិសមុដ្ឋិតំ ហោតីតិ អាហ "**ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បដិច្ចេវា**"តិអាទិ។ កិញ្ចាបិ ហិ ឥត្ថិលិង្គាទីនិ យថាសកំ កម្មាទិនា បច្ចយេន សមុដ្ឋហន្តិ , យេភុយ្យេន បន ឥត្ថិន្ទ្រិយសហិតេយេវ សន្តានេ តំតទាការា ហុត្វា សម្ភវន្តិ, ឥតរត្ថ ច ន ភវន្តីតិ តេសំ តព្ភាវភាវិតំ ឧបាទាយ "ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បដិច្ចេវ ជាយន្តី"តិ វុត្តានិ។ ឯវញ្ច កត្វា វក្ខតិ "ឥត្ថិ...បេ.... ការណភាវបច្ចុបដ្ឋាន"ន្តិ។ ឦទិសេនេវ ការណភាវសង្ខាតេន អធិបតិភាវេន តស្ស ឥន្ទ្រិយតា វុត្តា ឥន្ទ្រិយសហិតេ សន្តានេ ឥត្ថិលិង្គាទិអាការរូបបច្ចយានំ អញ្ញថា អនុប្បាទនតោ, ន បន ឥន្ទ្រិយាទិបច្ចយសម្ភវតោ។ តថា ហេតំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ វិយ ឯកកលាបគតានំ អាហារោ វិយ កលាបន្តររូបានំ ឧបត្ថម្ភកមនុបាលកំ វា ន ហោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា ជីវិតិន្ទ្រិយអាហារានំ វិយ ឥមស្ស ឥន្ទ្រិយបច្ចយតា, អត្ថិអវិគតបច្ចយតា ច បាឡិយំ ន វុត្តា។ យស្មា បច្ចយន្តរាធីនានិ ឥត្ថិលិង្គាទីនិ, តស្មា យត្ថស្ស អាធិបច្ចំ, តំសទិសេសុ មតចិត្តកតរូបេសុបិ តំសណ្ឋានតា ទិស្សតិ។ យស្មា បនេតេ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បដិច្ច ជាយន្តាបិ គព្ភសេយ្យកានំ បដិសន្ធិយំ ន សមុដ្ឋហន្តិ, បវត្តេយេវ សមុដ្ឋហន្តិ, តស្មា អាហ "**បវត្តេ...បេ.... បដិសន្ធិយ**"ន្តិ។

៦៦៦-៧. សំសេទជឱបបាតិកានំ បន កិញ្ចិ ឥត្ថិន្ទ្រិយេន សហ បដិសន្ធិយមេវ និព្ពត្តតិ។ **ន ចា**តិ ច-ការោ វចនីយន្តរសមុច្ចយេ។ "កិញ្ចា"តិ ឥមស្ស អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា លិង្គាទិអាការេសុ រូបេសុ រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ, តស្មា អាហ "**ឥត្ថិលិង្គាទយោ ចក្ខុវិញ្ញេយ្យា ហោន្តី**"តិ។ យស្មា បន តតោ អញ្ញានិ យថាយោគំ សោតវិញ្ញេយ្យានិ ចេវ មនោវិញ្ញេយ្យានិ ច, តស្មា វុត្តំ "**ន វា**"តិ។ យថាវុត្តោ បបញ្ចោ បុរិសិន្ទ្រិយេបិ យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពោតិ អតិទេសំ ករោន្តោ អាហ "**ឯសេវា**"តិអាទិ។ **សេសេបី**តិ ឯត្តកេយេវ វុត្តេ ឥតោ សេសេសុ សព្ពេសុបីតិ កទាចិ កោចិ ចិន្តេយ្យាតិ អាហ "**បុរិសិន្ទ្រិយេ**"តិ ។ **បឋមកប្បាន**ន្តិ បឋមកប្បិកនរានំ។ តេសញ្ហិ អាភស្សរលោកតោ ចវិត្វា ឥធូបបន្នានំ ទីឃស្ស កាលស្ស អច្ចយេន ឱឡារិកំ អាហារំ អាហរតំ មុត្តករីសេសុ សញ្ជាតេសុ តេសំ និក្ខមនត្ថាយ វណមុខានិ ភិជ្ជន្តិ, បុរិសស្ស បុរិសភាវោ, ឥត្ថិយា ច ឥត្ថិភាវោ បាតុរហោសិ។ តថា ហិ បុរិមត្តភាវេសុ បវត្តឧបចារឈានានុភាវេន យាវ សត្តសន្តានេ កាមរាគវិក្ខម្ភនវេគោ ន

បដិបស្សម្ភតិ, ន តាវ ពលវកាមរាគូបនិស្សយានិ ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយានិ បាតុរហេសុំ។ យទា បនស្ស វិច្ឆិន្នតាយ ពលវកាមរាគោ លទ្ធាវសរោ អហោសិ, តទា តទុបនិស្សយានិ តានិ សត្តានំ សន្តានេ សញ្ជាយន្តិ។

៦៦៨. **បរតោ**តិ បឋមកប្បតោ អបរភាគេ។ **បវត្តេ...បេ.... បរិវត្តតី**តិ យថា តំ សោរេយ្យកសេដ្ឋិបុត្តស្ស វិយាតិ អធិប្បាយោ។ អបិ-សទ្ទេន បឋមបារាជិកាយំ វិនីតវត្ថុបាឡិយំ អាគតភិក្ខុស្ស, ភិក្ខុនិយា វិយ ច បដិសន្ធិយំ សមុដ្ឋិតស្សបិ បវត្តេ បរិវត្តនំ ទីបេតិ។ យថាហ –

> “តេន ខោ បន សមយេន អញ្ញតរស្ស ភិក្ខុនោ ឥត្ថិលិង្គំ បាតុភូតំ ហោតិ។ តេន ខោ បន សមយេន អញ្ញតរិស្សា ភិក្ខុនិយា បុរិសលិង្គំ បាតុភូតំ ហោតី”តិ (បារា. ៦៩)។

យស្ស បន បដិសន្ធិយំ ទ្វីសុ ឯកម្បិ ន សមុដ្ឋិតំ, សោ អភាវកោ នាម, តស្ស បវត្តិយម្បិ ឥន្ទ្រិយុប្បត្តិ ន ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៦៦៩. កឹ បនេតស្ស ឧភយស្សបិ និព្ពត្តិយា, វិនាសនស្ស ច ការណំ, យតោ ឥទំ សមុដ្ឋាតិ, បរិវត្តតីតិ ច វុច្ចតីតិ ឥមំ អនុយោគំ មនសិ កត្វា អាហ “**មហតា បាបកម្មេនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **មហតា**តិ បរទារិកកម្មាទិនា មហាពលេន។ **បាបកម្មេន** ឧបនិស្សយភូតេន ។ **មហតា កុសលេនេវា**តិ ឥទំ សុគតី សន្ធាយ វុត្តំ។ ទុគ្គតិយំ បន ឧភយម្បិ អកុសលកម្មេនេវ ជាយតិ។

៦៧០. ឥន្ទ្រិយេ វិនដ្ឋេ ឯកន្តេនេវ លិង្គម្បិ វិនស្សតេវាតិ អាហ “**ឥត្ថិលិង្គំ វិនស្សតី**”តិ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ ទដ្ឋព្ពោ – ឥមេសុ ទ្វីសុ បុរិសិន្ទ្រិយំ ឧត្តមំ, ឥត្ថិន្ទ្រិយំ ហីនំ, បុរិសិន្ទ្រិយស្ស អន្តរធានំ មហន្តេន អកុសលេន កម្មេន ហោតិ, សមុដ្ឋានំ មហន្តេន កុសលកម្មេន, ឥត្ថិន្ទ្រិយស្ស អន្តរធានំ ទុព្ពលាកុសលេន, សមុដ្ឋានម្បិ ទុព្ពលកុសលេន, ទុគ្គតិយំ បន ឧភយស្សាបិ អន្តរធានំ, សមុដ្ឋានញ្ច អកុសលេនេវ ហោតីតិ។ យទិ សុគតិយំ ឥត្ថិន្ទ្រិយម្បិ កុសលេនេវ និព្ពត្តតិ, កថញ្ចរហិ “បរទារិកកម្មំ កត្វា និរយេ បច្ចិត្វា តេនេវ បាបកម្មេន បញ្ចសតក្ខត្តុំ មនុស្សលោកេ ឥត្ថី ហុត្វា និព្ពត្តតី”តិអាទិវចនន្តិ? នាយំ វិរោធោ និស្សន្ទផលវសេន វុត្តត្តា។ តថា ហិ បដិសន្ធិយំ តាវ បុរិសិន្ទ្រិយនិព្ពត្តនារហម្បិ កម្មំ កទាចិ បរទារិកាទិនា ពលវបាបកម្មេន បដិពាហិតសាមត្ថិយំ អស្ស, តទា អត្តនោ បុរិសិន្ទ្រិយនិព្ពត្តនេ អសមត្ថតាយ ឥត្ថិន្ទ្រិយមេវ និព្ពត្តេតិ។ បវត្តិយំ បន អត្តនោ ពលវភាវេន ឥត្ថិន្ទ្រិយូបនិស្សយំ បរទារិកមកុសលកម្មំ បដិពាហិត្វា បដិសន្ធិតោ បដ្ឋាយ បុរិសិន្ទ្រិយំ សមុដ្ឋាបេន្តំ កទាចិ លទ្ធសាមគ្គិតាសញ្ជាតពលវិសេសេន បរទារិកាទិនា កម្មេន បដិពាហិតសាមត្ថិយំ ភវេយ្យ, តទា អត្តនោ ទុព្ពលតាយ បុរិសិន្ទ្រិយំ ន និព្ពត្តេតិ , ឥត្ថិន្ទ្រិយមេវ និព្ពត្តេតិ។ ឯវំ បរទារិកាទិកម្មូបនិស្សយេន ឥត្ថិន្ទ្រិយស្ស និព្ពត្តនតោ តំ តេន និព្ពត្តិតំ កត្វា វុច្ចតិ។

៦៧១-២. យទា បន តំ កម្មំ បុន សាមគ្គិបដិលាភតោ, បរិក្ខីណបាបកម្មតាយ វា ពលវប្បត្តំ អភវិស្ស, តទា ទិន្នវេជំ វិយ រុក្ខំ តទបគមេ អត្តនោ ពលានុរូបំ បុរិសិន្ទ្រិយំ និព្ពត្តេតិ, ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បន អត្តនោ ការណាភាវតោ នុប្បជ្ជតិ។ ឧភយស្ស បន និព្ពត្តិយម្បិ វិសទិសិន្ទ្រិយនិព្ពត្តនតោ បុរេ សត្តរសមចិត្តស្ស ឋិតិកាលមុបាទាយ តំតំសមុដ្ឋាបកកម្មំ តំ តំ ឥន្ទ្រិយំ ន ជនេតិ។ សត្តរសមចិត្តេន សហ ឧប្បន្នំ វិសទិសិន្ទ្រិយុប្បត្តិតោ បុរិមចិត្តេន សហ និរុជ្ឈតិ។ យទិ ហិ សត្តរសមចិត្តុប្បាទតោ បរម្បិ ឧប្បជ្ជេយ្យ, ឥតរំ នុប្បជ្ជតិ ឯកស្មឹ សន្តានេ ទ្វិន្នំ សហុប្បត្តិយា អនិច្ឆិតត្តា។ តេនេវ ហិ “យស្ស វា បន បុរិសិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ឥត្ថិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតី”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.១៨៨) ឥមស្មឹ បញ្ហេ “នោ”តិ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.១៨៨) បដិក្ខេបោ កតោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា វក្ខតិ “**ឧភតោព្យញ្ជនស្សាបី**”តិអាទិ ។ ឯកស្មិញ្ច និរុទ្ធេ តប្បដិពទ្ធានិ លិង្គាទីនិ កតិបយទិវសេហិ និរុជ្ឈន្តិ, តេសុ និរុទ្ធេសុ ឥតរានិ អនុក្កមេន ជាយន្តីតិ អាចរិយា។ ឥត្ថិនិមិត្តុប្បាទកកម្មតោ, បុរិសនិមិត្តុប្បាទកកម្មតោ វាតិ ឧភតោ ទុវិធំ ព្យញ្ជនមស្សាតិ ឧភតោព្យញ្ជនោ។ **ឥស្សាបី**តិ យស្ស ទុវិធំ ព្យញ្ជនមត្ថិ, តស្សាបិ ឯកមេវ ឥន្ទ្រិយំ សិយា, កឹ បន ឥតរស្សាតិ ទស្សេតិ។

ននុ ច ទុវិធេ ព្យញ្ជនេ សតិ ឥន្ទ្រិយទ្វយេនាបិ ភវិតព្ពំ, ព្យញ្ជនញ្ហិ តំ តំ ឥន្ទ្រិយំ បដិច្ច ជាយតីតិ? សច្ចំ ជាយតិ, ឯត្ថាបិ ឥត្ថិឧភតោព្យញ្ជនស្ស ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បដិច្ច ឥត្ថិនិមិត្តមេវ យាវជីវំ បវត្តតិ, បុរិសឧភតោព្យញ្ជនស្ស បុរិសិន្ទ្រិយំ បដិច្ច បុរិសនិមិត្តមេវ, ឥតរំ បន ន តស្ស ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយហេតុតោ ជាយតិ។ តំ បន យេន ការណេន ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “ឯវំ សន្តេ”តិ អនុយោគំ កត្វា “**ន ចាភាវោ**”តិអាទិនា សោធនំ វុត្តំ។ **ឯវំ សន្តេ**តិ ឯកស្មឹយេវ ឥន្ទ្រិយេ សតិ។ **អភាវោ ចា**តិ យំ បដិច្ច ជាយតិ, តស្ស អភាវតោ បុរិសឧភតោព្យញ្ជនស្ស ឥត្ថិព្យញ្ជនាភាវោ, ឥត្ថិឧភតោព្យញ្ជនស្ស បុរិសព្យញ្ជនាភាវោតិ អត្ថោ ។ **ន ចាភាវោ សិយា**តិ នេវ ទុតិយព្យញ្ជនស្ស អភាវោ សិយា។ **ន តំ ព្យញ្ជនការណ**ន្តិ តំ ឥន្ទ្រិយំ ទុតិយព្យញ្ជនការណំ ន ហោតិ។ កស្មា?

សទា អភាវតោ។ ឥត្ថិឧភតោព្យញ្ជនស្ស ហិ យទា ឥត្ថិយា រាគចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តទា បុរិសព្យញ្ជនំ បាកដំ ហោតិ,
ឥត្ថិព្យញ្ជនំ បដិច្ឆន្នំ គុឡ្ហំ ហោតិ, តថា ឥតរស្ស ឥតរំ។ យទិ ច តេសំ ឥន្ទ្រិយំ ទុតិយព្យញ្ជនការណំ ភវេយ្យ, ស
ទាបិ ព្យញ្ជនទ្វយំ តិដ្ឋេយ្យ, ន បន តិដ្ឋតិ, តស្មា វេទិតព្ពមេតំ “ន តស្ស តំ ព្យញ្ជនការណ”ន្តិ។ កិញ្ចរហិ ការណន្តិ
ចេ? អាហ “**តស្សា...បេ.... ការណ**”ន្តិ។ តត្ថ **កម្មសហាយ**ន្តិ បុរិមភវសិទ្ធស្ស ឥន្ទ្រិយនិព្ពត្តកកម្មស្ស សហាយំ។
រាគចិត្តន្តិ ឥត្ថិយា បុរិសេ, បុរិសស្ស ឥត្ថិយំ វា ឧប្បន្នំ មេថុនរាគចិត្តំ។ តស្មិញ្ហិ ឧប្បន្នេ តំ បាកដំ ហោតិ, ឥតរំ
បដិប្បស្សទ្ធេ បដិច្ឆន្នំ ហោតិ។ យស្មា បនិមស្ស ឯកមេវ ឥន្ទ្រិយំ ហោតិ, តស្មា ឥត្ថិឧភតោព្យញ្ជនកោ សយម្បិ
បរំ ឧទិស្ស គព្ភំ គណ្ហាតិ, អត្តានំ ឧទិស្ស បរម្បិ គណ្ហាបេតិ។ សោ ហិ ឥត្ថិន្ទ្រិយវន្តតាយ សយំ គណ្ហាតិ, បរេសុ
ឧបក្កមករណតោ បរំ គណ្ហាបេតិ។ បុរិសឧភតោព្យញ្ជនកោ បរេសុ ឧបក្កមករណតោ បរំ គព្ភំ គណ្ហាបេតិ,
សយំ បន បុរិសិន្ទ្រិយវន្តតាយ គព្ភំ ន គណ្ហាតិ។

យស្មា ឥត្ថិន្ទ្រិយេ សតិ ឥត្ថិលិង្គាទយោ ហោន្តិ, តេសុ ច សន្តេសុ ឥត្ថីតិ បកាសោ ហោតិ, តស្មា តំ តស្ស
បកាសនការណន្តិ អាហ “**ឥត្ថីតិ បកាសនរស**”ន្តិ។ ទុវិធម្បិ បនេតំ ឥន្ទ្រិយំ កាយបសាទោ វិយ សកលសរីរ
ព្យាបកមេវ, ន ចស្ស កាយបសាទេន សង្ករោ លក្ខណភេទតោ, និស្សយភេទតោ ច។

៦៧៣. **សហជរូបបរិបាលនលក្ខណ**ន្តិ យថា អត្តនា សហជាតរូបានិ តីសុ ខណេសុ បវត្តន្តិ, ឯវំ
អនុបាលនលក្ខណំ។ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឯកន្តកម្មជត្តា សហជគ្គហណេនេវ អនុបាលេតព្ពានម្បិ កម្មជភាវោវ
សិទ្ធោតិ កម្មជគ្គហណំ ន កតំ។ យថាសកំ ខណត្តយមត្តដ្ឋាយីនម្បិ កម្មជរូបានំ បវត្តិហេតុភាវេនេវ តំ
អនុបាលកំ។ តេនាហ “**តេសំ បវត្តនរស**”ន្តិ។ បវត្តនញ្ចេត្ថ វុត្តនយេន តេសំ យាបនំ ឋបនំ ឋិតិហេតុកតា។ ន
ហិ កម្មជានំ កម្មមេវ ឋិតិហេតុ ភវិតុំ សក្កោតិ អាហារជាទីនំ អាហារាទិ វិយ។ កឹ ការណំ? តង្ខណាភាវតោ។
កម្មញ្ហិ និរុទ្ធំ រូបស្ស បច្ចយោ ហោតិ, តតោ តំសមុដ្ឋានរូបានិ មតបិតិកា វិយ បុត្តា ចូឡបិតុអាទិនិស្សយេន
អញ្ញនិស្សយេនេវ បវត្តន្តិ, អញ្ញញ្ច តេសំ យាបនសមត្ថំ នត្ថិ អញ្ញត្រ ជីវិតិន្ទ្រិយេនាតិ តទេវ តេសំ បវត្តនរសំ។
អាហារជាទយោ បន ធរមានកបិតិកា វិយ បុត្តា អញ្ញនិរបេក្ខា សកសកបច្ចយវសេនេវ បវត្តន្តិ។
អាហារាទយោ ហិ អត្តនោ អត្ថិក្ខណេយេវ រូបានិ សមុដ្ឋាបេត្វា តេសំ ឋិតិបវត្តិយាវ តិដ្ឋន្តិ, តតោ តំ
សមុដ្ឋានានិ ជីវិតិន្ទ្រិយនិរបេក្ខានិ។ សេសានិបិ តំតំបច្ចយវសេនេវ តិដ្ឋន្តីតិ ន អញ្ញំ ឋបនការណំ បច្ចាសី
សន្តិ។ កម្មសមុដ្ឋានម្បិ ចេតំ ឧប្បាទតោ បដ្ឋាយេវ អនុបាលកំ។ យាបេតព្ពានិ បវត្តេតព្ពានិ សហជាតភូតានិ
បទដ្ឋានមេតស្សាតិ **យាបេតព្ពភូតបទដ្ឋានំ**។

៦៧៤. **មនោវិញ្ញាណធាតូ**តិ ឋបេត្វា អរូបាវចរវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុំ អវសេសា មនោវិញ្ញាណធាតុ។
តេនាហ “**បញ្ចវោការេ**”តិ។ បញ្ចវោការេ មនោធាតុ, មនោវិញ្ញាណធាតុយោ ច យំ រូបំ និស្សាយ បវត្តន្តិ, តំ
“វត្ថូ”តិ បវុច្ចតីតិ សម្ពន្ធោ។ **បញ្ចវោការេ**តិ ច វិសេសនំ មនោវិញ្ញាណធាតុវសេន កតំ, មនោធាតុ បន ចតុ
វោការភវេ នត្ថេវ។ បាឡិយំ អនាគតស្សាបិ ហទយវត្ថុនោ អាគមតោ, យុត្តិតោ ច អត្ថិភាវោ វិញ្ញាតព្ពោ។ តត្ថ
អាគមោ តាវ –

“យំ រូបំ និស្សាយ មនោធាតុ ច មនោវិញ្ញាណធាតុ ច បវត្តន្តិ, តំ រូបំ មនោធាតុយា ច មនោ
វិញ្ញាណធាតុយា ច តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ និស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៨) –

ឯវមាទិ បដ្ឋានវចនំ។ យុត្តិ បន ឯវំ វេទិតព្ពា – និប្ផន្នឧបាទាយរូបនិស្សយំ ធាតុទ្វយំ បញ្ចវោការភវេ
រូបបដិពទ្ធវុត្តិត្តា។ យំ យញ្ហិ រូបបដិពទ្ធវុត្តិ, តំ តំ និប្ផន្នឧបាទាយរូបនិស្សយំ ទិស្សតិ យថា ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ។
តត្ថ ន តាវ រូបាយតនាទីនំ, ឱជាយ ច តន្និស្សយតា យុជ្ជតិ ឥន្ទ្រិយបដិពទ្ធតោ ពហិបិ តេសំ បវត្តិទស្សនតោ,
នាបិ ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយានំ តទុភយវិរហិតេ អភាវកសន្តានេបិ ធាតុទ្វយទស្សនតោ។ ជីវិតិន្ទ្រិយស្សាបិ
សហជបរិបាលនលក្ខណកិច្ចន្តរំ វិជ្ជតីតិ ន តន្និស្សយតា យុជ្ជតិ។ តញ្ហិ កិច្ចន្តរេ បសុតំ ន ឥមាសំ និស្សយោ
ភវិតុំ សក្កោតិ, តស្មា បារិសេសតោ តេសំ និស្សយោ ហទយវត្ថុ នាម អត្ថីតិ វិញ្ញាតព្ពំ។ ហោតុ តាវ ធាតុ
ទ្វយនិស្សយោ វត្ថុ, ឧបាទាយរូបញ្ច, តំ បនេតំ កម្មសមុដ្ឋានំ បដិនិយតកិច្ចំ ហទយប្បទេសេ ឋិតមេកន្តិ
ទដ្ឋព្ពំ។ កថមេតំ វិញ្ញាយតីតិ? វុច្ចតេ – វត្ថុរូបភាវតោ កម្មសមុដ្ឋានំ ចក្ខុ វិយ។ យញ្ហិ វិញ្ញាណស្ស វត្ថុភូតំ រូបំ, តំ
កម្មសមុដ្ឋានំ យថា ចក្ខុបសាទោ, តតោ ឯវ បដិនិយតកិច្ចំ អដ្ឋឹ កត្វា មនសិ កត្វា សព្ពំ ចេតសា សមន្នា
ហរិត្វា កិញ្ចិ ចិន្តេន្តស្ស ហទយប្បទេសស្ស ខិជ្ជនតោ តត្ថេវ តិដ្ឋតីតិ វិញ្ញាយតិ។ យថាហុ អាចរិយា –

“កម្មជំ វត្ថុភាវា តំ, ចក្ខុំវ និយតក្រិយំ;
ចិន្តាយ ច ឧរោខេទា, តត្រ តិដ្ឋន្តិ វិជានិយ”ន្តិ។

យទិ មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូនំ និស្សយភូតំ ហទយវត្ថុ នាម អត្ថិ, កស្មា បនេតំ រូបកណ្ឌេ ន វុត្តំ។ ន ហិ លព្ភមានស្ស អវចនេ ការណំ អត្ថីតិ? នោ នត្ថិ ការណន្តរសម្ភវតោ។ កឹ បន តំ ការណំ? ទេសនាភេទោ។ យថា ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ ឯកន្តតោ ចក្ខាទិនិស្សយានិ, ន ឯវំ មនោវិញ្ញាណំ ឯកន្តេន ហទយវត្ថុនិស្សិតំ បញ្ចវោការភវេយេវ តន្និស្សយត្តា, ឯកន្តេន និស្សិតវសេនេវ ច វត្ថុទេសនា បវត្តា។ "អត្ថិ រូបំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វត្ថុ, អត្ថិ រូបំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស ន វត្ថូ"តិអាទិនា (ធ. ស. ៥៨៤) ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ និស្សិតេហិ វិសេសិតត្តា។ យម្បិ ឯកន្តេន ហទយវត្ថុនិស្សយំ តស្ស វសេន "អត្ថិ រូបំ មនោវិញ្ញាណស្ស វត្ថូ"តិអាទិនា ទុកាទីសុ វុច្ចមានេសុ ន តទនុគុណា អារម្មណទុកាទយោ សម្ភវន្តិ។ ន ហិ "អត្ថិ រូបំ មនោវិញ្ញាណស្ស អារម្មណំ, អត្ថិ រូបំ ន មនោវិញ្ញាណស្ស អារម្មណ"ន្តិ សក្កា វត្តុន្តិ វត្ថារម្មណទុកា ភិន្នគតិកា សិយុំ, ន ឯករសា ទេសនា ភវេយ្យ, ឯករសញ្ច ទេសនំ ទេសេតុំ តត្ថ ភគវតោ អជ្ឈាសយោ, តស្មា តត្ថ ហទយវត្ថុ ន វុត្តំ, ន អលព្ភមានត្តា។ ឯសា ហិ ភគវតោ បកតិ, យំ ឯករសេនេវ ទេសនំ ទេសេតុំ លព្ភមានស្សាបិ កស្សចិ អគ្គហណំ។ តថា ហិ និក្ខេបកណ្ឌេបិ ចិត្តុប្បាទវិភាគេន អវុច្ចមានត្តា អវិតក្កាវិចារបទវិសជ្ជនេ វិតក្កោ វិចារោ ចាតិ វត្តុំ ន សក្កាតិ អវិតក្កវិចារមត្តបទវិសជ្ជនេ លព្ភមានោបិ វិតក្កោ ន ឧទ្ធដោ, អញ្ញថា "វិតក្កោ ចា"តិ វត្តព្ពំ សិយាតិ។ និស្សយភាវតោ ឧបរិ អារោបេត្វា វហន្តំ វិយ បច្ចុបដ្ឋាតីតិ **ឧព្ពាហនបច្ចុបដ្ឋានំ**។

៦៧៥. ចតូសុ អាហារេសុ ឥធ រូបាធិការតោ កពឡីការោ អាហារោ គហេតព្ពោតិ អាហ "**អាហារតាតិ កពឡីការោ អាហារោ**"តិ។ តត្ថ កពឡំ ករីយតីតិ **កពឡីការោ**។ អាហរីយតីតិ **អាហារោ**, កពឡំ កត្វា អជ្ឈោហរីយតីតិ អត្ថោ។ ឥទញ្ច សវត្ថុកំ កត្វា អាហារំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ កពឡីការាហារស្ស បន ឱជា ឥធ អាហារោ នាម។ តេនាហ "**យាយ ឱជាយា**"តិអាទិ។ សោ ច រូបាហរណសភាវោ ឧបត្ថម្ភនពលករោ អង្គមង្គានុសារីរសាហរណភូតោ ភូតនិស្សិតោ ឯកោ វិសេសោ។ ពាហិរាហារបច្ចយំ បដិលភិត្វា ឯវ អជ្ឈត្តិកាហារោ រូបំ ឧប្បាទេតីតិ អយំ អជ្ឈត្តិកាហារស្ស ឧបនិស្សយភាវេនាបិ រូបំ អាហរតីតិ អាហ "**ឱជដ្ឋមកំ រូបំ អាហរតី**"តិ។ ឱជា អដ្ឋមី យស្ស តំ **ឱជដ្ឋមកំ**។ **យាយ ឱជាយា**តិ អត្តនោ ឧទយានន្តរំ រូបជននតោ ឱជាសង្ខាតាយ ឱទនកុម្មាសាទិវត្ថុកតាយ យាយ ផរណឱជាយ។ **យត្ថ យត្ថា**តិ យម្ហិ យម្ហិ ជនបទេ, នគរាទីសុ ច។ "**កពឡីការោ អាហារោ**"**តិ បវុច្ចតិ** តព្ពត្ថុកត្តាតិ អធិប្បាយោ។

៦៧៦. កឹ បន វត្ថុនោ កិច្ចំ, កឹ ឱជាយាតិ ចេ? បរិស្សយហរណំ វត្ថុស្ស កិច្ចំ, បាលនំ ឱជាយាតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**អន្ធបានាទិក**"ន្តិអាទិ។ **អត្តំ ហរតិ កម្មជ**ន្តិ កម្មជតេជំ គណ្ហាតិ។ អន្តោកុច្ឆិយញ្ហិ ឱទនាទិវត្ថុស្មឹ អសតិ កម្មជតេជោ ឧដ្ឋហិត្វា ឧទរបដលសង្ខាតមុបាទិន្នរូបំ គណ្ហាតិ, "ឆាតោម្ហិ, អាហារំ មេ ទេថា"តិ វទាបេតិ, ភុត្តកាលេ ឧទរបដលំ មុញ្ចិត្វា អនុបាទិន្នកវត្ថុំ គណ្ហាតិ, អថ សត្តោ ឯកគ្គោ ហោតិ។ យថា ហិ ឆាយារក្ខសោ ឆាយាបវិដ្ឋំ ទិស្វា គហេត្វា ទេវសង្ខលិកាយ ពន្ធិត្វា អត្តនោ ភវនេ មោទន្តោ ឆាតកាលេ អាគន្ត្វា សីសេ ទំសតិ, សោ ទដ្ឋត្តា វិរវតិ, តំ វិរវំ សុត្វា សចេ អញ្ញេបិ មនុស្សា អាគច្ឆន្តិ, សោ អាគតាគតេ គហេត្វា ខាទិត្វា សកភវនេ មោទតិ , ឯវំ យំ យំ អន្ធបានាទិកំ វត្ថុ, តំ តំ កម្មជតេជោ គហេត្វា ជីរាបេត្វា បុន ឧទរបដលំ គណ្ហាតិ, តស្មា អន្ធបានាទិកំ វត្ថុ អត្តនោ ឧទរបដលំ បរិវជ្ជកាលេ ឧបាទិន្នកាយំ គហេត្វា ឋិតំ តតោ មោចេត្វា អត្តានំ គណ្ហាបនវសេន តំ អត្តនោ សន្តិកំ ហរតិ។ **កេវល**ន្តិ ឱជារហិតំ វត្ថុ ជីវិតំ កម្មជភូតំ តំ បាលេតុំ ន សក្កោតិ។

៦៧៧. **ឱជា...បេ.... បាចក**ន្តិ ឱជា ជីវិតំ បាលេតុំ សក្កោតិ, កម្មជំ តេជំ ហរិតុំ ន សក្កោតិ អាមាសយស្ស អបុណ្ណតោតិ អធិប្បាយោ។ **ឧបត្ថម្ភនបច្ចុបដ្ឋានោ**តិ ឱជដ្ឋមករូបហរណវសេនេវ ឥមស្ស កាយស្ស ឧបត្ថម្ភនវសេន បច្ចុបដ្ឋាតិ។ **កាយេនា**តិ រូបកាយេន។ **អត្តនោ ភាវ**ន្តិ អត្តនោ អធិប្បាយំ។ **វិញ្ញាបេន្តាន**ន្តិ បរេសំ សញ្ញាបេន្តានំ។ **កាយគ្គហណានុសារេនា**តិ ផន្ទមានកាយគតវណ្ណស្ស គហណភូតានំ ចក្ខុទ្វារិកជវនានន្តរប្បវត្តានំ និច្ចយគ្គហណសង្ខាតានំ មនោទ្វារិកជវនានំ អនុស្សរណេន តេសំ អនន្តរន្តិ អត្ថោ។ បញ្ចទ្វារេ ហិ រូបាទិអារម្មណេ អាបាថគតេ យថាបច្ចយំ កុសលាកុសលជវនេ ឧប្បជ្ជិត្វា ភវង្គំ ឱតិណ្ណេ មនោទ្វារិកជវនំ តទេវារម្មណំ កត្វា ភវង្គំ ឱតរតិ, បុន តស្មឹយេវ ទ្វារេ វិសយំ វវត្ថាបេត្វា ជវនំ ភវង្គំ ឱតរតិ, តស្មា ចក្ខុទ្វារិកជវនានន្តរប្បវត្តានំ ទ្វិន្នំ ជវនវារានមនន្តរំ តតិយវារេ បវត្តាយ មនោទ្វារជវនវីថិយា ឯវ **គហិតាយ ឯតាយ** ករណភូតាយ ចតុត្ថវារេ មនោទ្វារេ ជវនេនេវ ភាវោ វិញ្ញាយតិ។ ឯតេន វិញ្ញត្តិ-សទ្ទស្ស ករណសាធនតា វុត្តា។ **សយំ វា**តិអាទិនា បន កម្មសាធនត្តមាហ។

ឯវំ វិញ្ញត្តិ-សទ្ទស្ស ការកទ្វយេ សម្ភវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ កាយ-សទ្ទេន សហ កម្មធារយសមាសំ ទស្សេតុំ, "កាយោ"តិ វោហារស្ស វិញ្ញត្តិយម្បិ ច បវត្តិំ ទស្សេន្តោ "**កាយេន សំវរោ**"តិអាទិសុត្តមាហ។ **កាយវិប្ផន្ទនេន អធិប្បាយវិញ្ញាបនហេតុត្តា**តិ វិប្ផន្ទមានកាយេន ករណភូតេន អធិប្បាយវិញ្ញាបនហេតុភាវតោ កាយេន វិញ្ញត្តីតិបិ កាយវិញ្ញត្តីតិ សម្ពន្ធោ។ អយំ បនេត្ថ អត្ថោ – វិញ្ញត្តិយា កាយវិប្ផន្ទនស្ស ហេតុភាវតោ តំហេតុកំ

កាយវិប្ផន្ទនសង្ខាតំ កាយំ គហេត្វា អធិប្បាយជាននតោ វិញ្ញត្តិ អធិប្បាយវិញ្ញាបនស្ស ការណភាវេន គយ្ហតីតិ កាយេន អធិប្បាយំ វិញ្ញាបេតីតិ។ តថា កាយវិប្ផន្ទនំ គហេត្វា តស្ស ការណមេត្ថ អត្ថីតិ វិញ្ញត្តិយា គយ្ហមានត្តា សយញ្ច កាយេន វិញ្ញាយតិ, តស្មា កាយេន វិញ្ញត្តីតិបិ កាយវិញ្ញត្តីតិ។

៦៧៨. ចិត្តជានិលធាតុយាតិ អភិក្កមាទិបវត្តកចិត្តសមុដ្ឋានវាយោធាតុយា។ **អាការវិការតា**តិ អាការភូតោ វិការោ។ កស្ស បន សា អាការវិការតាតិ? សាមត្ថិយតោ វាយោធាតុអធិកានំ ចិត្តជមហាភូតានំ។ កី តំ សាមត្ថិយំ? ចលនហេតុតា, ចិត្តជតា, ឧបាទាយរូបតា ច។ អថ វា ចិត្តជានិលធាតុយា ឯកា អាការវិការតាតិ សម្ពន្ធោ។ ន កេវលញ្ហិ សាមិវចនំ ចលនសម្ពន្ធាបេក្ខាយ ឯវ, អថ ខោ អាការវិការសម្ពន្ធាបេក្ខាយបីតិ។

យទិ ឯវំ, កថំ វិញ្ញត្តិយា ឧបាទាយរូបត្តំ។ “ចិត្តជានិលធាតុយា”តិ ហិ វចនេន វាយោធាតុយាវ អាការវិការតា វិញ្ញត្តិ អាបជ្ជតិ, ន ច ឯកភូតនិស្សិតំ ឧបាទាយរូបំ នាម អត្ថិ “ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយរូប”ន្តិ (ធ. ស. ៥៨៤) វចនតោតិ? នាយំ ទោសោ, ចតុន្នំ វិការតា ចតូសុ ឯកស្សាបិ ហោតិ ចតុសាធារណធនំ វិយ។ អនិលធាតុអធិកកលាបោ វា តថ “អនិលធាតូ”តិ វុច្ចតិ, តទធិកេ តំវោហារតោ យថា សម្ភារធាតុយា អធិកភាវេន បថវីវោហារោ, តស្មា វាយោធាតុអធិកានំ ចិត្តជមហាភូតានំ ឯកា អាការវិការតា កាយវិញ្ញត្តីតិ ន កោចិ វិរោធោ។ អធិកតា ចស្សា សាមត្ថិយតោ ទដ្ឋព្ពា, ន បមាណតោ។ ឥតរថា ហិ តេសំ អវិនិព្ភោគវុត្តិតា ន យុជ្ជេយ្យ។ អធិកតា ហិ អត្តនោ អធិករសេន ឥតរេហិ វិនិព្ភោគប្បវត្តិតោ ហោតិ។ សាមត្ថិយាធិកញ្ច ការណានុការិតាយ។ ការណញ្ហិ អភិក្កមាទិបវត្តកំ ចិត្តំ, តំ ចលនាធិប្បាយសភាវំ តតោ សមុដ្ឋិតេ កលាបេ អនុករោន្តេ វាយោធាតុយា ឯវ អធិកត្តំ យុត្តន្តិ។ កេចិ បន “វាយោធាតុយា ឯវ អាការវិការតា”តិ គណ្ហន្តិ, តេសំ មតេន ឧបាទារូបត្តំ ទុរូបបន្នំ។ ន ហិ ឯកស្ស វិការោ ចតុន្នំ ឧបាទារូបន្តិ សក្កា វត្តុំ។

កីទិសី បនាយំ វិការតាតិ អាហ “**សហជាតស្ស រូបស្ស ចលនេ ហេតូ**”តិ។ តត្ថ **សហជាតស្សា**តិ អត្តនា សហជាតស្ស។ យស្មា ឧតុចិត្តាហារជានំ ចលនំ ចិត្តជរូបសម្ពន្ធេនេវ ហោតិ, នទីសោតចលនេន តត្ថ បក្ខិត្តសុក្ខគោមយបិណ្ឌាទីនំ វិយ។ វិញ្ញត្តិវសេន បន ចិត្តជានមេវ ចលនំ, តស្មា វុត្តំ “សហជាតស្សា”តិ។ **រូបស្សា**តិ រូបកាយស្ស។ **ចលនេ**តិ សន្ថម្ភនសន្ធារណចលនសង្ខាតេ ចលិតភាវេ។ សន្ថម្ភនាទិកម្បិ ហិ ចលនាភិមុខតាយ ចលនន្តិ យុជ្ជតិ។ **ហេតូ**តិ ហេតុភូតា សហការីការណភូតា។ ឯត្តាវតា ច កី វុត្តំ ហោតិ? កាយវិញ្ញត្តិ នាម នេវ ផន្ទមានរូបកាយោ, ន ច ផន្ទមានា វាយោធាតុ, អថ ខោ មហន្តំ បាសាណំ ឧក្ខិបន្តស្ស សព្ពថាមេន គហណកាលេ សរីរស្ស ឧស្សាហនវិការោ វិយ រូបកាយស្ស បរិប្ផន្ទនបច្ចយភាវេន លព្ភមានោ ឯកោ អាការវិការោ កាយវិញ្ញត្តិ នាមាតិ វុត្តំ ហោតិ។

ននុ ច ផន្ទមានវណ្ណាទិវិនិមុត្តោ កោចិ វិការោ អត្ថិ, តស្ស វណ្ណគ្គហណានន្តរំ គហណំ ហោតីតិ កថមេតំ វិញ្ញាយតីតិ? អធិប្បាយគ្គហណតោ។ ន ហិ វិញ្ញត្តិវិការរហិតេសុ រុក្ខចលនាទីសុ អធិប្បាយគ្គហណំ ទិដ្ឋំ, ហត្ថចលនាទីសុ បន ទិដ្ឋំ, តស្មា ផន្ទមានវណ្ណាទិវិនិមុត្តោ កោចិ វិការោ អត្ថិ អធិប្បាយស្ស វិញ្ញាបកោតិ សម្បដិច្ឆិតព្ពមេតំ ឯកន្តេន។ ញាបកោ ច ហេតុ សយំ គហិតោយេវ អត្តនោ ញាបេតព្ពមត្ថំ ញាបេតិ, ន វិជ្ជមានមត្តេនាតិ។ ញាបេតព្ពវណ្ណគ្គហណានន្តរំ វិការគ្គហណម្បិ អនុមានតោ សិទ្ធំ។ តថា ហិ វទន្តិ –

> “វិសយត្តមនាបន្នា,
> សទ្ទា នេវត្ថពោធកា;
> ន សត្តាមត្តតោ អត្ថេ,
> តេ អញ្ញាតា បកាសកា”តិ។

យទិ វិការគ្គហណមេវ ការណមធិប្បាយគ្គហណស្ស, កស្មា អគ្គហិតសង្កេតានំ អធិប្បាយគ្គហណំ ន ហោតីតិ? ន កេវលំ វិការគ្គហណមេវ អធិប្បាយស្ស គហណស្ស ការណំ, អថ ខោ បុរិមសិទ្ធសម្ពន្ធគ្គហណញ្ច ឥមស្ស ឧបនិស្សយោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា ហិ អរញ្ញេ ឧទកតិត្ថេ ឧស្សាបេត្វា ឋបិតគោសីសាទីនិ ឧទកនិមិត្តានិ ទិស្វា តទនន្តរប្បវត្តាយ អវិញ្ញាយមានន្តរាយ មនោទ្វារជវនវីថិយា គោសីសាទីនំ ឧទកសហចារិបការសញ្ញាណការំ គហេត្វា “ឧទកមេត្ថ អត្ថី”តិ ជាននំ, ឯវំ ផន្ទមានវណ្ណំ គហេត្វា តទនន្តរប្បវត្តាយ អវិញ្ញាយមានន្តរាយ មនោទ្វារវីថិយា បុរិមគ្គហិតសម្ពន្ធូបនិស្សយសហិតាយ សាធិប្បាយវិការគ្គហណំ ហោតីតិ។

៦៨១-២. សហជរូបចលនស្ស វិញ្ញត្តិវិការសហិតាយ វាយោធាតុយា ហេតុភាវោ យុត្តោ, កី សព្ពា ឯវ វាយោធាតុ សហជរូបំ ចាលេតីតិ ឥមំ ចោទនំ សោធេតុំ “**លភិត្វា បនុបត្ថម្ភ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ឧបត្ថម្ភេតីតិ **ឧបត្ថម្ភំ**,

ឧបត្ថម្ភកបច្ចយន្តិ អត្ថោ។ **ឯកាវជ្ជនវីថិយ**ន្តិ មនោទ្វារិកជវនវីថិ សន្ធាយាហ បញ្ចទ្វារិកវីថិយា វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកត្តាភាវតោ។ **ហេដ្ឋាហិ ឆហិ ច ចិត្តេហី**តិ សត្តសុ ជវនេសុ ហេដ្ឋិមេហិ ឆហិ ជវនេហិ សមុដ្ឋិតំ វាយោធាតុំ ឧបត្ថម្ភំ លភិត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ កេចិ បន បោត្ថកេសុ “វាយោធាតុសមុដ្ឋិត”ន្តិ បាឋំ ទិស្វា ឧបត្ថម្ភន្តិ ភាវសាធនវសេន គហេត្វា ហេដ្ឋា ឆហិ ចិត្តេហិ ឧប្បន្នវាយោធាតុសមុដ្ឋិតំ ឧបត្ថម្ភំ លភិត្វាតិ យោជេន្តិ។ **វិញ្ញត្តិសហិតត្តនា**តិ សយំ វិញ្ញត្តិសហិតា អត្តនា សហជាតំ ចិត្តជរូបំ ទេសន្តរុប្បត្តិហេតុភាវេន ចលយតិ, ន ឥតរាតិ អត្ថោ។

អយំ បនេត្ថាធិប្បាយោ – យថា នាម សត្តហិ យុគេហិ អាកឌ្ឍិតព្ពសកដេ សត្តមយុគយុត្តា ឯវ គោណា ហេដ្ឋា ឆសុ យុគេសុ យុត្តគោណេហិ លទ្ធុបត្ថម្ភា សកដំ ចាលេន្តិ, បឋមយុគាទិយុត្តា បន សន្ថម្ភនសន្ធារណមត្តមេវ សាធេន្តា តេសំ ឧបត្ថម្ភកា ហោន្តិ, ឯវមេវ សត្តមជវនសមុដ្ឋិតា វាយោធាតុ ហេដ្ឋា ឆហិ ជវនេហិ សមុដ្ឋិតវាយោធាតុតោ លទ្ធុបត្ថម្ភា ចិត្តជរូបំ ចាលេតិ។ បឋមជវនាទិសមុដ្ឋិតា បន សន្ថម្ភនសន្ធារណមត្តំ សាធេន្តា តស្ស ឧបត្ថម្ភកា ហោន្តិ, ទេសន្តរុប្បត្តិយេវ ចេត្ថ ចលនំ ឧប្បន្នទេសតោ កេសគ្គមត្តម្បិ ធម្មានំ ចលនាភាវតោ, ឥតរថា ធម្មានំ អព្យាបារតា, ខណិកតា ច ន សិយា។ កថំ បនស្ស សហជរូបានំ ទេសន្តរុប្បត្តិយា ហេតុភាវោតិ? យថា អត្តនា សហជរូបានិ ហេដ្ឋិមជវនាទិសមុដ្ឋិតរូបេហិ បតិដ្ឋិតដ្ឋានតោ អញ្ញត្ថ ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯវំ តេហិ សហ តត្ថ ឧប្បត្តិយេវស្ស ទេសន្តរុប្បត្តិហេតុភាវោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អថ ផន្ទមានវណ្ណគ្គហណានន្តរំ វិញ្ញត្តិគ្គហណស្ស វុត្តត្តា វិញ្ញត្តិសហិតាតិ សត្តមជវនសមុដ្ឋិតាយ ឯវ ច វិសេសិតត្តា ចលនាការសហិតាយេវ វាយោធាតុ វិការសហិតាតិ? នយិទមេវំ ទេសន្តរុប្បត្តិហេតុភាវេន ចលយិតុមសក្កោន្តិយោបិ សន្ថម្ភនសន្ធារណមត្តករណេន បឋមជវនាទិសមុដ្ឋានវាយោធាតុយោបិ វិញ្ញត្តិវិការសហិតា ឯវ។ យេន ទិសាភាគេន គន្ធា អភិក្កមាទីនិ បវត្តេតុកាមោ តទភិមុខភាវវិការសម្ភវតោ។ អធិប្បាយសហភាវិនញ្ហិ វិការំ វិញ្ញត្តិមាចិក្ខន្តិ។ តេនេវ ហិ ភគវតា “កតមំ តំ រូបំ កាយវិញ្ញត្តិ? យា កុសលចិត្តស្ស វា...បេ.... អព្យាកតចិត្តស្ស វា អភិក្កមន្តស្ស វា...បេ.... បសារេន្តស្ស វា កាយស្ស ថម្ភនា សន្ថម្ភនា សន្ថម្ភិតត្តំ វិញ្ញត្តិ វិញ្ញាបនា វិញ្ញាបិតត្តំ។ ឥទំ តំ រូបំ កាយវិញ្ញត្តី”តិ (ធ. ស. ៧២០) សន្ថម្ភនសន្ធារណានម្បិ បច្ចយភាវាការោ កាយវិញ្ញត្តីតិ វុត្តោ។ ឯវញ្ច កត្វា មនោទ្វារាវជ្ជនស្សាបិ វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកតាវចនំ សុដ្ឋុ ឧបបន្នំ ហោតិ។

៦៨៣-៤. ចិត្តជាតាយ បឋវីធាតុយា ឧបាទិន្នកឃដ្ដនេ បច្ចយោ យោ អាការវិការោ, អយំ វចីវិញ្ញត្តិ វិញ្ញេយ្យាតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **ចិត្តជាតាយា**តិ វចីភេទប្បវត្តកចិត្តសមុដ្ឋានាយ ។ **ឧបាទិន្នកឃដ្ដនេ**តិ ឧបាទិន្នកកលាបសង្ខាតស្ស អក្ខរុប្បត្តិដ្ឋានស្ស ឃដ្ដនសញ្ញិតេ កិច្ចេ ឃដ្ដនស្សាតិ អត្ថោ។ **បច្ចយោ**តិ តស្ស សហការីការណភូតោ។ **ឯកោ អាការវិការោ**តិ ឃដ្ដិយមានឧបាទិន្នរូបតោ, ឃដ្ដន្តិ យា បឋវីធាតុតោ ច វិនិវដ្ដោ បឋវីធាតុយា ឧបាទិន្នឃដ្ដនបច្ចយសភាវរូបោ ឯកោ អាការវិការវិសេសោតិ អត្ថោ។ **បឋវីធាតុយា**តិ សាមិវចនំ “ឧភយសម្ពន្ធាបេក្ខ”ន្តិអាទិ កាយវិញ្ញត្តិយំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ អយំ បន វិសេសោ – យថា តត្ថ ផន្ទមានវណ្ណគ្គហណានន្តរំ គយ្ហតិ, ឯវមិធ សុយ្យមានសទ្ទសវនានន្តរន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥទញ្ច សន្ថម្ភនាទីនំ អភាវេន ឃដ្ដនេន សទ្ធិយេវ សទ្ទស្ស ឧប្បជ្ជនតោ “លភិត្វា បនុបត្ថម្ភ”ន្តិអាទិនយោ ន លព្ភតិ។ ឃដ្ដនញ្ហិ បឋមជវនាទីសុបិ លព្ភតេវ។ តេនាហ **“សទ្ទវសា”**តិ។ អថ ឃដ្ដនចលនានំ កោ វិសេសោតិ? ឃដ្ដនំ បច្ចយវិសេសេន ភូតកលាបានំ អញ្ញមញ្ញំ អាសន្នតរុប្បាទតា, ចលនំ ឯកស្សាបិ ទេសន្តរុប្បាទនបរម្បរតាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ គោសីសាទិឧបមាបេត្ថ យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពា។ **សាវា**តិ សា ឯវ សហសទ្ទា វិញ្ញត្តិ។ **សក្យកុលិន្ទុនា**តិ សុបរិសុទ្ធគគនតលស្ស សក្ករាជកុលស្ស អវភាសកង្គេន តស្ស និសាករភូតេន។ អថ វា ឥន្ទតិ បរមិស្សរិយំ ករោតីតិ ឥន្ទុ។ ឥន្ទុ-សទ្ទស្ស ឧត្តមវាចកត្តា សក្កកុលុត្តមេនាតិ អត្ថោ។

៦៨៥. អថ វិញ្ញត្តិ តាវ សហសទ្ទាវ, សទ្ទោ បន ចិត្តជោ អវិញ្ញត្តិកោ អត្ថីតិ ចេ? នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“សទ្ទោ ន ចិត្តជោ”**តិអាទិ។ **វិញ្ញត្តិឃដ្ដន**ន្តិ វិញ្ញត្តិបច្ចយំ បឋវីធាតុយា ឃដ្ដនំ។ **ធាតុសង្ឃដ្ដនេនេវា**តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ សមត្ថេតិ។ យស្មា ធាតុសង្ឃដ្ដនេនេវ សទ្ទោ ជាយតិ, ន តេន វិនា, តស្មាតិ អត្ថោ។ អនេន ច យេ វទន្តិ “វិតក្កវិប្ផារសទ្ទោ ន សោតវិញ្ញេយ្យោតិ មហាអដ្ឋកថាយំ វុត្តត្តា ចិត្តសមុដ្ឋានោ វិតក្កវិប្ផារសទ្ទោ វិញ្ញត្តិយា វិនាបិ ឧប្បជ្ជតិ។ ‘យា តាយ វាចាយ វិញ្ញត្តិ វិញ្ញាបនា’តិ (ធ. ស. ៦៣៦) ហិ វចនតោ អសោតវិញ្ញេយ្យេន សទ្ទេន សហ វិញ្ញត្តិ ន ឧប្បជ្ជតិ, តតោវ ចិត្តជោបិ សទ្ទនវកោ អត្ថី”តិ, តេសំ វាទំ បដិក្ខិបតិ។ មហាអដ្ឋកថាវាទោបិ ហិ សទ្ទោវ ហោតិ, ន សោតវិញ្ញេយ្យោតិ វិរុទ្ធមេតន្តិ មញ្ញមានេហិ សង្គហការេហិ បដិក្ខិត្តោវ។ អានន្ទាចរិយោ បន មហាអដ្ឋកថាវាទំ អប្បដិក្ខិបិត្វាវ តត្ថ អធិប្បាយំ វណ្ណេតិ។ កថំ? “ជិវ្ហាតាលុចលនាទិករវិតក្កសមុដ្ឋិតំ វិញ្ញត្តិសហជមេវ សុខុមសទ្ទំ ទិព្វសោតេន សុត្វា អាទិសតី”តិ សុត្តេ, បដ្ឋានេ ច ឱឡារិកំ សទ្ទំ សន្ធាយ សោតវិញ្ញាណស្ស អារម្មណបច្ចយភាវោ វុត្តោតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន វិតក្កវិប្ផារសទ្ទស្ស អសោតវិញ្ញេយ្យតា វុត្តាតិ។

៦៨៦-៧. វិញ្ញាបនតោតិ វចីឃោសេន អធិប្បាយវិញ្ញាបនហេតុត្តា។ **សយំ វិញ្ញេយ្យតោ**តិ គហណានុសារេន វចីឃោសេន វា ហេតុនា សយំ វិញ្ញេយ្យត្តា។ **តស្សា**តិ វិញ្ញត្តិសទ្ទស្ស។ **សម្ភវោ ការកទ្វយេ**តិ វិញ្ញាបយតីតិ វិញ្ញត្តិ, វិញ្ញាយតីតិ វិញ្ញត្តីតិ ឯវំ ហេតុម្ហិ, កម្មនិ វា តស្ស សម្ភវោ និព្ពត្តិ ហោតីតិ អត្ថោ។ កឹ បនេតំ វិញ្ញត្តិទ្វយំ ចិត្តសមុដ្ឋានំ, ឧទាហុ កម្មាទិសមុដ្ឋានន្តិ អាហ "**ន វិញ្ញត្តិទ្វយ**"ន្តិអាទិ។ **អដ្ឋ រូបានិ វិយា**តិ សកសកកលាបគតអដ្ឋរូបានិ វិយ, វិញ្ញត្តិទ្វយស្ស ឯកតោ វុច្ចមានត្តា កាយវិញ្ញត្តិសហជកលាបេ សទ្ទោ ន លព្ភតីតិ វចីវិញ្ញត្តិកលាបេ លព្ភមានម្បិ តំ ហិត្វា "អដ្ឋ"ឥច្ចេវ វុត្តំ។

យថាវុត្តវិការគ្គហណមុខេន "អយំ ឥទំ នាម កាតុកាមោ"តិ តំសមង្គិនោ អធិប្បាយោ វិញ្ញាយតីតិ អាហ "**អធិប្បាយប្បកាសនរសា**"តិ។ កាយវិប្ផន្ទនហេតុភូតាយ វាយោធាតុយា វិការត្តា តស្សា កាយវិប្ផន្ទនស្ស ហេតុភាវាការេន បច្ចុបដ្ឋានន្តិ វុត្តំ "**កាយ...បេ.... បច្ចុបដ្ឋានា**"តិ។ វាយោធាតុយា កិច្ចាធិកតាយ អាហ "**ចិត្តសមុដ្ឋានវាយោធាតុបទដ្ឋានា**"តិ។ **វចីឃោសស្ស ហេតុភាវបច្ចុបដ្ឋានា**តិ វុត្តនយេនេវ វចីឃោសសង្ខាតស្ស ចិត្តជសទ្ទស្ស ហេតុភាវបច្ចុបដ្ឋានា។

កេចិ បនេត្ថ "យត្តនេ បច្ចយោតិ វុត្តត្តា យត្តនានន្តរំ សទ្ទស្ស ឧប្បត្តិ ហោតីតិ គហេត្វា ចិត្តសមុដ្ឋានបថវីធាតុ ឧបាទិន្នឃដ្ដនមត្តំ ករោតិ, ឃដ្ដិតក្ខណេ ឧតុសមុដ្ឋានោវ សទ្ទោ ឧប្បជ្ជតិ, សោ បន ចិត្តបច្ចយត្តា បរិយាយេន ចិត្តសមុដ្ឋានោតិ វុច្ចតី"តិ វទន្តិ។ តេសំ មតេន ចិត្តជសទ្ទោយេវ ន លព្ភតិ, តស្មា ឯវំ អគ្គហេត្វា ឧទកតាបនកាលេ អន្តោឧទកេយេវ ឧប្បជ្ជនកសទ្ទោ វិយ ឧបាទិន្នេ ឃដ្ដេត្វា ឧប្បជ្ជមានចិត្តសមុដ្ឋានបថវីធាតុយា ឧប្បត្តិសមកាលមេវ តស្មឹ កលាបេ នវមំ ហុត្វា អន្តោយេវ ភូតិកសទ្ទោ ឧប្បជ្ជតីតិ គហេតព្ពំ, តស្មា ចិត្តសមុដ្ឋានសទ្ទោបិ វចីវិញ្ញត្តិវសេនេវ ឧប្បជ្ជតិ, អច្ឆរាបហរណាទិសទ្ទោ បន វចីវិញ្ញត្តិយា អភាវតោ ចិត្តបច្ចយឧតុសមុដ្ឋានោយេវាតិ។

៦៨៨. វិគ្គហាភាវតោ ន កស្សតិ, កសិតុំ ឆិន្ទិតុំ ន សក្កោតីតិ អកាសោ, សោយេវ អាកាសោតិ អាហ "**ន កស្សតីតិ អាកាសោ**"តិ, កោ បនេសោតិ អាហ "**រូបានំ វិវរោ**"តិ, កណ្ណច្ឆិទ្ទាទិរូបានំ អន្តរន្តិ អត្ថោ។ អនេន អជដាកាសមាហ។ **យោ...បេ.... បរិច្ឆេទោ**តិ បន ឥមិនា ឥធាធិប្បេតមាកាសំ, សោ បន រុឡ្ហីវសេន អាកាសោតិ បវុច្ចតិ។

រូបានិ បរិច្ឆិន្ទតិ, សយំ វា តេហិ បរិច្ឆិជ្ជតិ, តេសំ វា បរិច្ឆេទមត្តន្តិ រូបបរិច្ឆេទោ, តំ លក្ខណមេតស្សាតិ **រូបបរិច្ឆេទលក្ខណោ**។ អយញ្ហិ តំ តំ រូបកលាបំ បរិច្ឆិន្ទន្តោ វិយ ហោតិ។ តេនាហ "**រូបបរិយន្តប្បកាសនរសោ**"តិ។ "អយំ រូបានំ ហេដ្ឋិមោ បរិយន្តោ, អយំ ឧបរិមោ"តិ ឯវំ វិភាវនកិច្ចោតិ អត្ថោ។ អត្ថតោ បន យស្មា រូបានំ បរិច្ឆេទមត្តំ ហុត្វា គយ្ហតិ, តស្មា វុត្តំ "**រូបមរិយាទបច្ចុបដ្ឋានោ**"តិ។ ឯត្ថាហ – កឹ បនេស រូបេ បរិច្ឆិន្ទន្តោ ចតុសមុដ្ឋានកលាបតោ បរិច្ឆិន្ទតិ, អថ ឯកសមុដ្ឋានពហុកលាបតោ, ឧទាហុ ឯកេកសមុដ្ឋានឯកេកកលាបតោ, ឯកេករូបតោ វាតិ? ឯកេកសមុដ្ឋានឯកេកកលាបតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

យទិ ហិ ចតុសមុដ្ឋានកលាបតោ, ឯកសមុដ្ឋានពហុកលាបតោ វា បរិច្ឆិន្ទតិ, ឯវំ សតិ សម្ពទ្ធភាវបច្ចុបដ្ឋានោ វា បរិច្ឆិន្ទេយ្យ, ឯកកលាបគតរូបានំ វិយ នានាកលាបគតរូបានម្បិ អវិនិព្ភោគវុត្តិតា វា អាបជ្ជេយ្យ។ អថ វា ឯកេករូបតោ បរិច្ឆិន្ទតិ, ឯវំ សតិ ឯកេកកលាបគតរូបានម្បិ នានាកលាបគតរូបានំ វិយ អញ្ញមញ្ញវិនិព្ភោគវុត្តិតាបសង្គោ សិយា, ឧភយម្បិ បនេតំ អនិដ្ឋំ, តស្មា ឯកេកសមុដ្ឋានឯកេកកលាបតោ បរិច្ឆិន្ទតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អសម្ពុដ្ឋភាវឆិទ្ទវិវរភាវបច្ចុបដ្ឋានោ វាតិ អសម្ពុដ្ឋភាវបច្ចុបដ្ឋានោ វា ឆិទ្ទវិវរភាវបច្ចុបដ្ឋានោ វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ យស្មឹ កលាបេ ភូតានំ បរិច្ឆេទោ, តេហេវ អសម្ពុដ្ឋភាវេន បច្ចុបដ្ឋានតោ អសម្ពុដ្ឋភាវបច្ចុបដ្ឋានោ។ កិញ្ចាបិ ហិ កលាបន្តរភូតា កលាបន្តរភូតេហិ សម្ពុដ្ឋាវ ឯកឃនបិណ្ឌភាវេន បវត្តន្តា, តថាបិ ធម្មតោ អញ្ញមញ្ញំ វិវិត្តត្តា អសំកិណ្ណា ឯវ។ តេសំ យា វិវិត្តតា អញ្ញមញ្ញំ អសំកិណ្ណតា, អយំ បរិច្ឆេទោ។ ភូតន្តរេហិ វិយ តេហិ សោ អសម្ពុដ្ឋោវ, ឥតរថា បរិច្ឆិន្នតា ន សិយា តេសំ ភូតានំ ព្យាបិភាវាបត្តិតោ។ អព្យាបិភាវោ ហិ អសម្ពុដ្ឋតា។ តេនាហ ភគវា ឥមស្ស និទ្ទេសេ "អសម្ពុដ្ឋំ ចតូហិ មហាភូតេហី"តិ (ធ. ស. ៦៣៧)។

អថ វា កលាបន្តរភូតានំ អញ្ញមញ្ញំ អសំកិណ្ណភាវេន បច្ចុបដ្ឋានតោ អសម្ពុដ្ឋតាបច្ចុបដ្ឋានភាវោ វុត្តោ, កណ្ណច្ឆិទ្ទមុខវិវរាទិវសេន ឆិទ្ទវិវរភាវស្ស បច្ចុបដ្ឋានតោ ឆិទ្ទវិវរភាវបច្ចុបដ្ឋានតា វុត្តា។ រូបបរិច្ឆេទេ ហិ សតិ ឆិទ្ទវិវរភាវោ ហោតិ។ យេសំ រូបានំ បរិច្ឆេទោ, តត្ថេវ តេសំ បរិច្ឆេទភាវេន លព្ភតីតិ វុត្តំ "**បរិច្ឆិន្នរូបបទដ្ឋានោ**"តិ។

៦៨៩-៩១. រូបស្សលហុតាទិត្តយនិទ្ទេសេតិ រូបស្សលហុតា រូបស្សមុទុតា រូបស្សកម្មញ្ញតាតិ ឥមស្ស រូបលហុតាទិត្តយស្ស និទ្ទេសេ សម្បត្តេ ឥទំ វុច្ចតីតិ អធិប្បាយោ។ **ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវា**តិ អរូបស្ស លហុតាទីសុ "កាយលហុភាវោ កាយលហុតា"តិអាទិនា វុត្តនយានុសារេនេវ "រូបស្ស លហុភាវោ លហុតា"តិអាទិនា រូបសម្ពន្ធីភាវេន រូបវិការាបិ វិញ្ញាតព្ពា។ រូបស្ស លហុភាវោ លហុតា, សា រូបស្ស គរុភាវវូបសមលក្ខណា, គរុភាវនិម្មទ្ទនរសា, អទន្ធតាបច្ចុបដ្ឋានា, លហុរូបបទដ្ឋានា។ រូបស្ស មុទុភាវោ មុទុតា, សា រូបស្ស ថទ្ធភាវវូបសមលក្ខណា, ថទ្ធភាវនិម្មទ្ទនរសា, សព្ពកិរិយាសុ អវិរោធិតាបច្ចុបដ្ឋានា, មុទុរូបបទដ្ឋានា។ រូបស្ស កម្មញ្ញភាវោ កម្មញ្ញតា, សា រូបស្ស អកម្មញ្ញភាវវូបសមលក្ខណា, អកម្មញ្ញភាវនិម្មទ្ទនរសា, សរីរកិរិយាសុ អនុកូលភាវបច្ចុបដ្ឋានា, កម្មញ្ញរូបបទដ្ឋានាតិ។ អត្ថោ បនេត្ថ តត្ថ តត្ថ អម្ហេហិ វុត្តានុសារេន វេទិតព្ពោ។ ឥមា បន តិស្សោ រូបានំ វិការភាវតោ "រូបវិការា"តិ វុច្ចន្តីតិ ទស្សេតុំ **"តិស្សោ...បេ.... វិភាវិនា"**តិ វុត្តំ។

យថាក្កមំ បនេតា រូបស្ស ទន្ធត្តករធាតុក្ខោភបដិបក្ខបច្ចយសមុដ្ឋានា, ថទ្ធត្តករធាតុក្ខោភបដិបក្ខបច្ចយសមុដ្ឋានា, រូបានំ សរីរកិរិយាសុ អននុកូលភាវករធាតុក្ខោភបដិបក្ខបច្ចយសមុដ្ឋានាតិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ **ធាតុក្ខោភោ**តិ វាតបិត្តសេម្ហបកោបោ, រសាទិធាតូនំ វា វិការាវត្ថា, ទ្វិធា វុត្តាបិ អត្ថតោ បថវីធាតុអាទីនំយេវ វិការោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បដិបក្ខបច្ចយា សប្បាយឧតុអាហារាវិក្ខិត្តចិត្តតា, សា ច តំតំវិការស្ស វិសេសបច្ចយភាវតោ វុត្តា, អវិសេសេន បន សព្ពេសំ បច្ចយា, តថា ហិ តេ កទាចិបិ អញ្ញមញ្ញំ ន វិជហន្តិ។ តថា អវិជហន្តានំ បន ទុព្ពិជានីយំ នានត្តន្តិ តំបកាសនត្ថំ **"ឯតាស"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ កមតោរ និទស្សនន្តិ សម្ពន្ធោ។ លហុតាយ ហិ **អរោគី និទស្សនំ**, មុទុតាយ **មទ្ទិតចម្មំ**, កម្មញ្ញតាយ **សុធន្តសុវណ្ណំ**។

ននុ ចេត្ថ អរោគិនោ តាវ និទស្សនំ យុត្តំ តស្ស ឥន្ទ្រិយពទ្ធសន្តានត្តា, សុបរិមទ្ទិតចម្មសុធន្តសុវណ្ណានំ បន កថំ។ ន ហិ អនិន្ទ្រិយពទ្ធរូបសន្តានេ លហុតាទីនិ សម្ភវន្តិ តថា ធាតុក្ខោភបដិបក្ខបច្ចយាភាវតោ? សច្ចំ, មុទុកម្មញ្ញសទិសរូបនិទស្សនមត្តមេតំ, ន បន តត្ថ ឥធាធិប្បេតមុទុតាកម្មញ្ញតាសភាវតោ។ យទិ ឯវំ, កថំ តូលបិចុអាទីសុ លហុភាវាទិកន្តិ? ន តត្ថ បរមត្ថតោ លហុភាវាទិកំ អត្ថិ, គរុភាវាទិហេតូនំ បន អភាវតោ តត្ថ លហុភាវាទិវោហារោ។

កម្មំ កាតុំ ន សក្កោតិ ឯកន្តេន តាសំ បច្ចុប្បន្នបច្ចយាបេក្ខត្តា, ឥតរថា សព្ពទាភាវិនីហិ លហុតាទីហិ ភវិតព្ពំ សិយាតិ។ **អទន្ធតាលក្ខណា**តិ អគរុភាវលក្ខណា។ គរុភាវស្ស វិនោទនំ ខិបនំ អបនយនំ កិច្ចមេតិស្សាតិ **គរុភាវវិនោទនរសា**។ កិញ្ចាបិ ហិ អយំ រូបានំ គរុភាវំ វិនោទេតុំ ន សក្កោតិ, គរុរូបបដិបក្ខានំ បន អទន្ធរូបានំ វិការត្តា "ជាតិ នំ ឧប្បាទេតី"តិអាទីសុ វិយ បរិយាយេន គរុភាវំ វិនោទេតិ នាម។ តស្សញ្ហិ វិជ្ជមានាយំ ឧប្បន្នរូបានំ អគរុភាវោយេវាតិ។ ឯស នយោ **មុទុតាកម្មញ្ញតាសុ**។ ចេតសិកលហុតាទយោ បន អត្តនោ អត្តនោ បច្ចនីកានំ តំតំអកុសលធម្មានំ វិទ្ធំសកភាវេន បវត្តន្តីតិ វិការមត្តភាវតោ និប្បរិយាយេនេវ តាសំ តំកិច្ចតា លព្ភតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **លហុបរិវត្តិតបច្ចុបដ្ឋានា**តិ អទន្ធស្ស អរោគីបុរិសស្ស អបរាបរំ សង្កន្តិ បរិវត្តនំ វិយ អទន្ធបរិវត្តនំ ហុត្វា បច្ចុបដ្ឋានាតិ អត្ថោ។ យស្ស រូបស្ស លហុតា, តត្ថេវ វិការភាវេន ឧបលព្ភនតោ **លហុរូបបទដ្ឋានា**។ ឯវមិតរាសុបិ។ **អថទ្ធតា**តិ អកថិនតា។ អត្តនោ មុទុភាវេនេវ សព្ពកិរិយាសុ អវិរុទ្ធា ហុត្វា បច្ចុបដ្ឋាតីតិ **អវិរោធិតាបច្ចុបដ្ឋានា**។ មុទុ ហិ កត្ថចិ ន វិរុជ្ឈតិ។ តីសុបិ ឋានេសុ បដិបក្ខត្ថេ អ-ការោ។ ទន្ធតាទិហេតូនំ បដិបក្ខសមុដ្ឋានត្តា លហុតាទីនន្តិ កេចិ។ អបរេ បន សត្តាបដិសេធេតិ វទន្តិ។ សរីរេន កត្តព្ពកិរិយានំ អនុកូលតាសង្ខាតោ កម្មញ្ញភាវោ លក្ខណមេតិស្សាតិ **សរីរកិរិយានុកូលកម្មញ្ញភាវលក្ខណា**។ អកម្មញ្ញំ ទុព្ពលំ នាម ហោតីតិ កម្មញ្ញតា **អទុព្ពលភាវបច្ចុបដ្ឋានា** វុត្តា។

៦៩២. រូបានមាចយោ យោតិអាទីសុ យោ និព្ពត្តរូបានំ អាទិតោ ចយោ, យថាបច្ចយំ តតោ តតោ អាគតស្ស វិយ ចយោតិ វា អាចយសង្ខាតោ រូបានំ បឋមុប្បាទោ វឌ្ឍិ ច, សោ **ឧបចយោ**តិ ឧទ្ទេសេ វុត្តោ "ឧបញ្ញត្តំ ឧបសិត្ត"ន្តិអាទីសុ វិយ ឧប-សទ្ទស្ស បឋមូបរិអត្ថទស្សនតោ។ យា បន **តេសំយេវ** រូបានំ **អនុប្បពន្ធតា** អនុប្បពន្ធវសេន បវត្តិ, សា **សន្តតីតិ បវុច្ចតិ**។ បដិសន្ធិក្ខណេ ហិ រូបុប្បត្តិអាទិចយភាវតោ អាចយោ នាម, តតោ បរំ យាវ សត្តរសមចិត្តុប្បាទា វឌ្ឍិភាវតោ ឧបចយោ នាម។ តទា ហិ រូបស្ស កម្មចិត្តឧតូហិ ចយោយេវ, ន ហានិ។ អថ វា យាវ អាហារសមុដ្ឋាន រូបុប្បាទោ, ចក្ខាទិឧប្បាទោ វា, តាវ ឧបចយោ នាម, តតោ បរំ បន ចុតិបរិយោសានំ សន្តតិ នាម។ ឯវញ្ច កត្វា –

"យោ អាយតនានំ អាចយោ, សោ រូបស្ស ឧបចយោ។ យោ រូបស្ស ឧបចយោ, សា រូបស្ស សន្តតី"តិ (ធ. ស. ៦៤១-៦៤២) –

ឯវំ ឧបចយសន្តតីនំ អត្ថតោ នានត្តាភាវទីបនត្ថំ វុត្តាយ **បាឡិយា អដ្ឋកថាយំ** –

“អាចយោ នាម និព្ពត្តិ, ឧបចយោ នាម វឌ្ឍិ, សន្តតិ នាម បវត្តី”តិ វត្វា “នទីតីរេ ខតកូបស្មិញ្ហិ ឧទកុគ្គមនកាលោ វិយ អាចយោ និព្ពត្តិ, បរិបុណ្ណកាលោ វិយ ឧបចយោ វឌ្ឍិ, អជ្ឈោត្ថរិត្វា គមនកាលោ វិយ សន្តតិ បវត្តី”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៦៤១; វិសុទ្ធិ. ២.៤៤៤) –

ឧបមា វុត្តា។ “រូបានមាចយោ”តិ ចេត្ថ ពហុវចននិទ្ទេសេន ឧប្បាទោ នាម ឧប្បជ្ជមានានំ វិការោ។ វិការត្តេ ច សតិ អត្តនោ វិការវន្តធម្មភេទភិន្នត្តា ឯកក្ខណេបិ ឧប្បជ្ជមានានំ ពហូនម្បិ រូបានំ វិសុំ វិសុំយេវ ឧប្បាទវិការភាវោ, ន បិណ្ឌស្សេវាតិ ទីបិតំ ហោតិ។ ន កេវលញ្ច រូបានមេវ ឧប្បត្តិ ឦទិសី, អថ ខោ អរូបធម្មានម្បិ ឧប្បាទោ រូបារូបធម្មានំ ជរតា, អនិច្ចតា, រូបស្ស លហុមុទុកម្មញ្ញតា ចាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៦៨៣. ជាតិរូបន្តិ ទីបិតំ អដ្ឋកថាសុ ឧភយស្សបិ រូបុប្បាទសភាវត្តាតិ អធិប្បាយោ។ យទិ ឯវំ, កស្មា វិភជ្ជ វុត្តំ? ភគវតា តថេវ ទេសិតត្តា។ ភគវតាបិ កស្មា តថា ទេសិតន្តិ អាហ **“វុត្តមាការនានត្តា”**តិអាទិ។ អាការនានត្តំ ហេដ្ឋា វិភាវិតមេវ។ អត្ថវសស្ស បឋមុប្បត្តិ ឧបចយោ, បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិ សន្តតិ។ ឯវំ តិសមុដ្ឋានរូបានម្បិ ទដ្ឋព្ពន្តិ ឯវំ តេសំ អាការនានត្តំ វណ្ណេន្តិ។ **វេនេយ្យានំ វសេន វា**តិ តទា កិរ សោតូនំ ឯវំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ, អយំ ជាតិ សព្ពេសំ ធម្មានំ បភវោ, សយំ បន ន កុតោចិ ជាយតិ, យថា តំ “បកតិវាទីនំ បកតី”តិ។ តេសំ មិច្ឆាគាហំ វិធមេន្តោ “ជាតិ នាម ន អញ្ញា, ឧបចយសន្តតិវសេន បិតា រូបុប្បត្តិយេវ បន តថា វុច្ចតិ, សា ច យស្ស ឧប្បាទោ , តស្ស បច្ចយេហេវ ជាតបរិយាយំ លព្ភតី”តិ ទស្សេន្តុំ ឧបចយោ សន្តតីតិ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា ទេសេតីតិ អាចរិយា។

បុព្ពន្តតោ បុព្ពកោដ្ឋាសតោ, អនាគតភាវតោតិ អត្ថោ។ ឧប្បជ្ជមានេ រូបធម្មេ ឧប្បាទោ អនាគតក្ខណតោ ឧម្មុជ្ជាបេន្តោ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ **“ឧម្មុជ្ជាបនវសោ”**តិ។ “តមេ រូបធម្មា សម្បជិច្ឆថ នេ”តិ និយ្យាតេន្តោ វិយ គយ្ហតីតិ វុត្តំ **“និយ្យាតនបច្ចុបដ្ឋានោ”**តិ។ **បរិបុណ្ណភាវបច្ចុបដ្ឋានតា** ឧបរិ ចយោ ឧបចយោតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស វសេន វេទិតព្ពា។ យថា ឧប្បាទក្ខណប្បត្តំ ឧប្បន្នំ នាម ហោតិ អាទិកម្មេ តប្បច្ចយវសេន, ឯវំ ឧប្បាទក្ខណគតំ ឧបចិតំ នាម ហោតីតិ វុត្តំ **“ឧបចិតរូបបទដ្ឋានោ”**តិ។

បវត្តិលក្ខណាតិ អនុប្បពន្ធតោ ឧប្បត្តិវសេន បវត្តមានរូបានំ បវត្តនន្តិ លក្ខិតព្ពា។ **អនុប្បពន្ធនរសា**តិ បុព្ពាបរវសេន អនុប្បពន្ធនកិច្ចា។ អសតិ ហិ ឧប្បាទេ បុព្ពាបរវសេន អនុប្បពន្ធោ ន សិយា។ អនុប្បពន្ធវសត្តាយេវ អនុបច្ឆេទវសេន គហេតព្ពតោ អាហ **“អនុបច្ឆេទបច្ចុបដ្ឋានា”**តិ។ បុព្ពាបរវសេន យដិតរូបេសុ ឧបលព្ភនតោ វុត្តំ **“អនុប្បពន្ធរូបបទដ្ឋានា”**តិ។

៦៨៤. ជីរណន្តិ ជិណ្ណភាវោ, អភិនវភាវហានីតិ អត្ថោ។

បាកដា រូបធម្មេសុ ខណ្ឌិច្ចាទិភាវេន ទន្តាទីសុ វិការទស្សនតោ, ឥតរា តទភាវតោ **អបាកដា**។ កាមំ រូបធម្មានម្បិ ខណិកជរា បដិច្ឆន្នា ឯវ, យា “អវីចិជរា”តិ វា វុច្ចតិ។ អរូបធម្មានំ បន ជរាយ សុដ្ឋុ បដិច្ឆន្នភាវទស្សនត្ថំ “បាកដា រូបធម្មេសូ”តិ អវិសេសេន វុត្តំ។ ខណ្ឌិច្ចាទិវិការោ បន ខណិកជរាយ នត្ថិ។ រូបបរិបាកោ រូបធម្មានំ ជិណ្ណតា, ជរំ បត្តស្ស ភង្គោ អវស្សំភាវីតិ វុត្តំ **“ឧបនយនរសា”**តិ, ភង្គូបនយនកិច្ចាតិ អត្ថោ។ **សភាវានបគមេបី**តិកក្ខឡត្តាទិសភាវានបគមេបិ, ឋិតិក្ខណេ ហិ ជរា នាម, ន ច តទា ធម្មសភាវំ វិជហតិ។ នវភាវោ ឧប្បាទាវត្ថា, តស្សា អបគមភាវេន គយ្ហតីតិ អាហ **“នវភាវាបគមបច្ចុបដ្ឋានា”**តិ។ **វីហិបុរាណភាវោ វិយា**តិ វីហិភាវានបគមេបិ អភិនវភាវាបគមនករោ វីហិបុរាណភាវោ វិយ។ វីហិបុរាណភាវោ សព្ពាវត្ថានិ អបនេតិ, អយំ បន កេវលំ ឧប្បាទាវត្ថមេវ អបនេតិ។ បរិតោ សព្ពតោ ភិជ្ជនន្តិ លក្ខិតព្ពាតិ **បរិភេទលក្ខណា**។ និច្ចំ នាម ធុវំ, រូបំ បន ខណភង្គិតាយ ន និច្ចន្តិ អនិច្ចំ, តស្ស ភាវោ **អនិច្ចតា**។ សា បន ឋិតិប្បត្តរូបំ ឋិតិយមេវ វិនាសនភាវេន សំសីទេន្តី វិយ ហោតីតិ **សំសីទនរសា**។ យស្មា ច សា ភង្គភាវតោ ខយវយាការេនេវ គយ្ហតិ, តស្មា វុត្តំ **“ខយវយភាវបច្ចុបដ្ឋានា”**តិ។ អនុក្កមេន វិនាសោ **ខយោ** នាម, ទីបវដ្ដិកាយ សហ តេលស្ស វិយ សហ និរោធោ **វយោ**តិ វទន្តិ។

៦៨៦-៧. សមោធានតោតិ រាសិតោ។ **កេចី**តិ អភយគិរិវាសិនោ។ មិទ្ធរូបស្ស វទនសីលា, មិទ្ធវាទោ វា ឯតេសន្តិ **មិទ្ធវាទិនោ។ មិទ្ធរូបំ នាមា**តិ ឧតុចិត្តាហារវសេន តិសមុដ្ឋានំ មិទ្ធំ នាម រូបំ។ តេ បដិក្ខិបិតព្ពាតិ សម្ពន្ធោ។ កថំ បដិក្ខិបិតព្ពាតិ អាហ **“មុនីសី”**តិអាទិ។ **នត្ថិ នីវរណា**តិ សោតាបត្តិមគ្គេន វិចិកិច្ឆានីវរណស្ស, អនាគាមិមគ្គេន កាមច្ឆន្ទព្យាបាទកុក្កុច្ចនីវរណានំ, អរហត្តមគ្គេន ថិនមិទ្ធនីវរណានញ្ច បហីនត្តា។ អយញ្ចេត្ថ អធិប្បាយោ – យទិ មិទ្ធំ រូបំ សិយា, អប្បហាតព្ពំ ភវេយ្យ។ រូបក្ខន្ធោ អភិញ្ញេយ្យោ បរិញ្ញេយ្យោ ន បហាតព្ពោ ន ភាវេតព្ពោ ន សច្ឆិកាតព្ពោ។ “កតមេ ធម្មា នេវទស្សនេននភាវនាយបហាតព្ពា។ ចតូសុ ភូមីសុ កុសលំ,

ចតូសុ ភូមីសុ វិបាកោ, តីសុ ភូមីសុ កិរិយាព្យាកតំ, រូបញ្ច និព្ពានញ្ច, ឥមេ ធម្មា នេវទស្សនេនន ភាវនាយបហាតព្ពា''តិ (ធ. ស. ១៤០៧) វចនេន រូបធម្មានំ បហានាភាវតោ។ ឯវញ្ច សតិ តស្ស នីវរណភាវោ វិរុជ្ឈេយ្យ នីវរណានំ បហាតព្ពត្តា។ ន ហិ នីវរណានំ អប្បហាតព្ពត្តេ –

> ''យា មេ កង្ខា បុរេ អាសិ, តំ មេ អក្ខាសិ ចក្ខុមា;
> អទ្ធា មុនីសិ សម្ពុទ្ធោ, នត្ថិ នីវរណា តវា''តិ។ (សុ. និ. ៥៤៦) –

នីវរណប្បហានេន ភគវតោ ថោមនំ យុជ្ជេយ្យ។ យទិ សិយា, ''រូបំ, ភិក្ខវេ, ន តុម្ហាកំ, តំ បជហថាតិអាទិវចនតោ (ម. និ. ១.២៤៧; សំ. និ. ៣.៣៣-៣៤) រូបស្ស បហាតព្ពតាបិ បញ្ញាយតីតិ? តំ ន, តព្ពិសយឆន្ទរាគប្បហានស្ស តត្ថ អធិប្បេតត្តា។ តេនាហ ភគវា ''យោ, ភិក្ខវេ, រូបេ ឆន្ទរាគវិនយោ, តំ តត្ថ បហាន''ន្តិ។ ន ច បនេតំ ន សក្កា វត្តុំ ឯត្ថាបិ ''តព្ពិសយឆន្ទរាគប្បហានវសេនេវ វុត្ត''ន្តិ សាធកវចនភាវតោ, កាមច្ឆន្ទាទីនំ តត្ថ បហានស្ស អនធិប្បេតត្តា ច, តស្មា ''នត្ថិ នីវរណា តវា''តិអាទិវចនេហិ វិរុជ្ឈនតោ ន មិទ្ធំ រូបន្តិ។

យទិ បន បរោ ទន្ធមូទ្ធក្កាហិតាយ តំវិសយឆន្ទរាគប្បហានវសេនេវ នីវរណប្បហានំ អធិប្បេតន្តិ សកវាទំ ឱឌ្ឌេយ្យ, តស្ស តន្និសេធនត្ថំ បុន ថិនមិទ្ធនីវរណស្ស អវិជ្ជានីវរណេន សហ សម្បយោគវចនញ្ច អាហរន្តោ អាហ **''ថិនមិទ្ធនីវរណ''**ន្តិអាទិ។ ថិនមិទ្ធនីវរណញ្ហេវ អវិជ្ជានីវរណញ្ច នីវរណេន សម្បយុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ''ចតូហិ សម្បយោគោ''តិ (ធាតុ. ៣) វចនតោ អរូបធម្មានមេវ អញ្ញមញ្ញស្ស សម្បយោគោ លព្ភតិ, ន រូបធម្មានំ អញ្ញមញ្ញំ អរូបេន វា, តស្មា យទិ មិទ្ធំ រូបំ សិយា, ន តំ សម្បយោគវចនមរហតីតិ។ អថ សិយា – យថាលាភវចនមេត្ថ សក្កា វិញ្ញាតុំ, ''សក្ខរកថលម្បិ មច្ឆគុម្ពម្បិ ចរន្តម្បិ តិដ្ឋន្តម្បី''តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៤៩) វិយ។ យថា ហិ ''សក្ខរកថលិកំ មច្ឆគុម្ពម្បិ ចរន្តម្បិ តិដ្ឋន្តម្បី''តិអាទីសុ សក្ខរកថលិកស្ស ចរណាយោគតោ មច្ឆគុម្ពាបេក្ខាយ ចរណំ, ឧភយាបេក្ខាយ ឋានន្តិ ឯវំ យថាលាភោ យោជីយតិ, ឯវមិធាបិ ថិនាបេក្ខាយ សម្បយោគវចនំ, ឧភយាបេក្ខាយ នីវរណវចនន្តិ? តម្បិ ន, រូបភាវស្សេវ អសិទ្ធត្តា។ សិទ្ធេ ហិ រូបភាវេ អសម្ភវតោ យថាលាភយោជនា យុជ្ជេយ្យាតិ។ ឯត្តកេនេវ មិទ្ធស្ស អរូបភាវេ សិទ្ធេបិ យថា ទ្វិក្ខត្តុំ ពន្ធំ សុពន្ធំ ហោតិ, ឯវមនេកសុត្តសាធិតំ អប្បធំសិយំ ហោតីតិ **បដ្ឋានប្បករណេ** ''នីវរណំ ធម្មំ បដិច្ច...បេ.... បច្ចយា''តិ (បដ្ឋា. ៣.៨.៨) ឥមស្ស វិភង្គេ ''អរូបេ...បេ.... ឧប្បជ្ជតី''តិ (បដ្ឋា. ៣.៨.៨) វុត្តំ អរូបភវុប្បត្តិម្បិ អាហរន្តោ អាហ **''មហាបករណប ដ្ឋានេ''**តិអាទិ។ ឈាននិកន្តិអាទីនម្បិ ធម្មតោ លោភាទិភាវតោ កាមច្ឆន្ទនីវរណាទីហិ អភិន្នត្តា វុត្តំ **''កាមច្ឆន្ទនីវរណ''**ន្តិអាទិ។

ឯត្ថ សិយា – ''បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, អាវរណា នីវរណា''តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៥១) ថិនមិទ្ធស្ស នីវរណភាវេន ឯកតោ អាគតត្តា ឥធាបិ ''ថិនមិទ្ធនីវរណ''ន្តិ ឯកតោ វុត្តំ, ថិនមេវ ច បន អរូបភវេ ឧប្បជ្ជតិ ថិនមិទ្ធន្តិ? តយិទមសារំ, កុក្កុច្ចស្ស ន គហិតត្តា។ យទិ ហិ ឯកតោ គហិតមត្តេនេវ ឥធាបិ ឯកតោ គហណំ សិយា, កុក្កុច្ចស្សបិ តត្ថ ឯកតោ វុត្តស្ស ឥធ គហណំ សម្ភវេយ្យ, ន ច បនេវំ អត្ថិ ឧទ្ធច្ចនីវរណន្នេវ វុត្តត្តា, តស្មា ន តស្ស អរូបភវុប្បត្តី សក្កា បដិពាហិតុន្តិ។ អាទិ-សទ្ទេន ''កេវលោ ហាយំ, ភិក្ខវេ, អកុសលរាសិ, យទិទំ បញ្ច នីវរណា (អ. និ. ៥.៥២), ឥមេ បញ្ច នីវរណេ បហាយ, វិគតថិនមិទ្ធោតិ តស្ស ថិនមិទ្ធស្ស ចត្តត្តា វន្តត្តា មុត្តត្តា បហីនត្តា បដិនិស្សដ្ឋត្តា, តេន វុច្ចតិ វិគតថិនមិទ្ធោតិ, ឥទំ ចិត្តំ ឥមម្ហា ថិនមិទ្ធម្ហា សោធេតិ វិសោធេតិ បរិសោធេតិ មោចេតិ វិមោចេតិ បរិមោចេតិ វា''តិ (វិភ. ៥៥១) ឯវមាទី បាឡី សង្គណ្ហាតិ។

យទិបិ សិយា ទុវិធំ មិទ្ធំ រូបំ, អរូបញ្ច។ តត្ថ យំ អរូបំ, តំ នីវរណេសុ ទេសិតំ, ន រូបន្តិ? តម្បិ ន, វិសេសវចនាភាវតោ។ ន ហិ វិសេសេត្វា មិទ្ធំ នីវរណេសុ ទេសិតំ ''យទបិ, ភិក្ខវេ, ថិនំ, តទបិ នីវរណំ, យទបិ មិទ្ធំ, តទបិ នីវរណំ, ថិនមិទ្ធំ នីវរណន្តិ ឥតិ ហិទំ ឧទ្ទេសំ អាគច្ឆតី''តិ អវិសេសេន វុត្តត្តា, តស្មា មិទ្ធស្ស ទុវិធតំ បរិកប្បេត្វាបិ ន សក្កា នីវរណភាវំ និវត្តេតុំ។ សក្កា ហិ វត្តុំ យំ តំ អរូបតោ អញ្ញំ មិទ្ធំ បរិកប្បិតំ, តម្បិ នីវរណំ មិទ្ធសភាវត្តា ឥតរំ នីវរណំ វិយាតិ។ យទិ មិទ្ធស្ស រូបភាវំ ន សម្បដិច្ឆថ, កថំ ភគវតោ និទ្ទា ហោតិ, ននុ មិទ្ធស្ស ''និទ្ទា បចលាយិកា''តិអាទិនា វិភង្គេ វុត្តត្តា និទ្ទាភាវោ សិទ្ធោតិ? នយិទមេវំ, តត្ថលិង្គាទីសុ វិយ និទ្ទាហេតុនោ មិទ្ធស្ស និទ្ទាភាវេន វិភត្តត្តា។ ឯវម្បិ និទ្ទាហេតុនោ មិទ្ធស្ស អភាវតោ កថំ ភគវតោ និទ្ទាតិ ចេ? សា ភគវតោ នត្ថីតិ ន សក្កា វត្តុំ ''អភិជានាមិ ខោ បនាហំ អគ្គិវេស្សន...បេ.... ទិវា សុបិតា''តិអាទិវចនតោ (ម. និ. ១.៣៨៧) ន និទ្ទា ភគវតោ មិទ្ធេន, អថ ខោ សរីរគេលញ្ញេន, តញ្ច ភគវតោ នត្ថីតិ ន សក្កា វត្តុំ ''បិដ្ឋិ មេ អាគិលាយតិ, តមហំ អាយមិស្សាមី''តិ (ម. និ. ២.២២; សំ. និ. ៤.២៤៣) វចនតោ។ ន ចេត្ថ ឯវមវធារណំ ទដ្ឋព្ពំ ''មិទ្ធមេវ និទ្ទាហេតូ''តិ, តស្មា អញ្ញោបិ អត្ថិ និទ្ទាហេតុ។ កោ បន សោតិ? សរីរគេលញ្ញំ, តស្មា ន ភគវតោ និទ្ទា មិទ្ធហេតុកាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៦៩៨. *វិសុំ វិសុំ អភាវ ទស្សេត្វា*តិ វាយោធាតុអាទិតោ វិសុំ វិសុំ នត្ថិភាវំ ទស្សេត្វា។ កថំ បន សោ ទស្សិតព្ពោតិ អាហ "**វាយោធាតុយា**"តិអាទិ។ តត្ថ កាយពលំ នាម អត្ថតោ វាយោធាតុយា បវត្តិអាការវិសេសោ តស្សា វិប្ផារភាវតោ។ យតោ ពាលានំ ពលន្តិ វទន្តីតិ វុត្តំ "**វាយោធាតុយា គហិតាយ ពលរូបំ គហិតមេវា**"តិ។ សម្ភវោ កាមធាតុយំ ឯកច្ចសត្តានំ ឥន្ទ្រិយបរិបាកបច្ចយោ អាបោធាតុយា បវត្តិអាការវិសេសោតិ អាហ "**អាបោធាតុយា សម្ភវរូប**"ន្តិ។ គហិតាយ គហិតមេវាតិ សម្ពន្ធោ។ ឧបចយសន្តតិវិនិមុត្តោ រូបុប្បាទោ នត្ថិ, ឧប្បាទាវត្ថាយ ច អញ្ញា ជាតិ នាម នត្ថេវាតិ វុត្តំ "**ឧបចយសន្តតីហិ ជាតិរូប**"ន្តិ។ កម្មសមុដ្ឋានស្សាបិ រោគស្ស វិសភាគបច្ចយសមុប្បន្នោ ធាតុក្ខោភោ អាសន្នការណំ , បគេវ ឥតរស្ស។ សោ អត្ថតោ រូបធម្មានំ បាកាវត្ថា ឋិតិភង្គក្ខណេសុ ឯវ សិយាតិ វុត្តំ "**ជរតាអនិច្ចតាទីហិ រោគរូបំ គហិត**"ន្តិ។

៦៩៩-៧០៤. រូបានិ សមុដ្ឋហន្តិ ជាយន្តិ ឯតេហីតិ **រូបសមុដ្ឋានានិ**។ កានិ បន តានីតិ អាហ "**ឧតុចិត្តាហារកម្មានី**"តិ។

អាហារោ រូបហេតុយោតិ ឯត្ថ ឥតិ-សទ្ទោ បក្ខិបិតព្ពោ, កម្មំ, ឧតុ ច ចិត្តញ្ច អាហារោតិ ឥមេ រូបហេតុយោតិ។ **រូបហេតុយោ**តិ ច រូបស្ស ជនកបច្ចយាតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**ឯតេហេវា**"តិអាទិ។ ឯកមេកំយេវ សមុដ្ឋានំ ឯតេសន្តិ **ឯកសមុដ្ឋានា**។ ននុ ឯកតោ ឯវ បច្ចយតោ បច្ចយុប្បន្នស្ស ឧប្បត្តិ នត្ថីតិ? សច្ចំ នត្ថិ, រូបជនកបច្ចយេសុ ឯកតោតិ អយមេត្ថ អភិសន្ធិ។ **អជ្ឈិន្ទ្រិយានី**តិ ចក្ខាទីនិ បញ្ច, ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយទ្វយំ, ជីវិតញ្ចាតិ អជ្ឈិន្ទ្រិយានិ។ កាយវចីវិញ្ញត្តិវសេន **វិញ្ញត្តិទ្វយំ**។

ទ្វីហីតិ កោចិ **ចិត្តេន**, កោចិ **ឧតុនា ចា**តិ ឯវំ ទ្វីហិ។ ន ហិ ឯកស្សេវ ទ្វេ ឯកក្ខណេ បច្ចយា ហោន្តិ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **ឧតុអាហារ...បេ.... កត**ន្តិ ឯកេកំ ឧតុនា, អាហារេន, ចិត្តេន ចាតិ តីហិ កតំ។ **ចតស្សោ ចាបិ ធាតុយោ**តិ ចត្តារិ មហាភូតានិ។ តានិ ហិ និស្សត្តនិជ្ជីវដ្ឋេន ធាតូតិ វុច្ចន្តិ។ កម្មាទីហិ ចតូហិ ភវន្តីតិ **ចតុព្ភវា**។ **ទ្វេ**តិ ជរតា អនិច្ចតា។

៧០៥-៦. ឥទានិ មិស្សកសមុដ្ឋានានិបិ គហេត្វា តំតំបច្ចយជាតានំ គណនបរិច្ឆេទំ ទស្សេតុំ "**កម្មេនា**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ អជ្ឈិន្ទ្រិយានិ វត្ថុ សុទ្ធដ្ឋកំ សន្តត្យុបចយាកាសាតិ ***វីសតិ*** កម្មជា។ វិញ្ញត្តិទ្វយំ សទ្ទោ លហុតាទិត្តយំ សុទ្ធដ្ឋកាទយោ ឯកាទសាតិ **សត្តរស ចេតសា** ជាយរេ, ចិត្តជាតិ អត្ថោ។ សទ្ទោ លហុតាទិត្តយំ សុទ្ធដ្ឋកាទយោ ឯកាទសាតិ **ទសបញ្ចេវ** បន្នរស **ឧតុនា** ជាយរេ។ លហុតាទិត្តយំ សុទ្ធដ្ឋកាទយោ ឯកាទសាតិ **ចុទ្ទស អាហារតោ**។ ជរតាអនិច្ចតាហិ តេ **អដ្ឋសដ្ឋិ ច** ហោន្តេវាតិ សម្ពន្ធោ។

៧០៧-៨. "ជរតា...បេ.... សមុដ្ឋិតា"តិ វត្វា បុន តត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ "**ជាតស្សា**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ជាតស្ស បាកភេទត្តា**តិ ជរតាយ ជាតធម្មស្ស បាកត្តា, អនិច្ចតាយ ច ភេទត្តាតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ជរតាអនិច្ចតា នាម ឧប្បន្នធម្មស្ស ហោន្តិ, នោ ឧប្បជ្ជមានស្ស។ យទិ ហិ ឧប្បជ្ជមានស្ស សិយុំ, តទា តាសម្បិ ជាយមានត្តបរិយាយោ យុជ្ជេយ្យ។ ឧប្បន្នធម្មស្ស បន ជាតិតោ បរំ ឥមាសំ សម្ភវតោ ន ជាយន្តីតិ វត្តំ វដ្ដតីតិ។ យទិ បន កោចិ តេសម្បិ ជាតភាវេ កោ វិរោធោតិ បដិបជ្ជេយ្យ, តស្ស តំ ទុក្កាហំ វិធមេន្តោ អាហ "**ជាយេយ្យុ**"ន្តិអាទិ។ ហោន្តុ នាម **តេសម្បិ បាកភេទា** , តទាបិ កោ វិរោធោតិ អាហ "**ន ហី**"តិអាទិ។ បាកោ ន បរិបច្ចតីតិ សម្ពន្ធោ, ឯតេន ន ភិជ្ជតីតិ ទីបិតំ ហោតិ។ បក្កស្ស ហិ ភង្គោ និយតោ។ **ភេទោ វា ន ច ភិជ្ជតី**តិ ឯត្ថាបិ បាកភាវោបិ វុត្តោវ។ ន ហិ អបក្កំ ភិជ្ជតីតិ, អញ្ញថា ឧប្បាទភង្គានំ អនញ្ញត្តប្បសង្គតោ។ **នត្ថិ ត**ន្តិ បាកភេទានំ បច្ចនំ ភិជ្ជនំ នត្ថីតិ វុត្តមេវត្ថំ សង្ខិបិត្វា អាហ។

ឯត្តាវតា ច កឹ វុត្តំ ហោតិ? យទិ ជរតាអនិច្ចតា កេនចិ បច្ចយេន ជាយេយ្យុំ, តទា ឧប្បន្នស្ស នាម ជរាយ, ភង្គេន ច ភវិតព្ពន្តិ តេសំ ជរតាអនិច្ចតាបិ សិយុំ, ន ច បនេតា ឧបលព្ភន្តិ។ កស្មា? យស្មា ន ជរតា អញ្ញជរាយ ជីរតិ, ភិជ្ជតិ វា, ន ច ភង្គោ អញ្ញេន ភង្គេន ភិជ្ជតិ, ជីរតិ វា, ឥតរថា សាបិ ជរា អបរាយ ជរាយ, ភង្គេន ច ជីរតិ, ភិជ្ជតិ, សោ ច ភង្គោ អញ្ញាយ ជរាយ, អញ្ញេន ភង្គេន ជីរតិ, ភិជ្ជតីតិ អនវដ្ឋានប្បសង្គតោតិ វុត្តំ ហោតិ។

៧០៩-១០. "**ជាតស្សា**"តិអាទិ និគមនំ។ អថ វា ឧត្តរិ វត្តព្ពចោទនាយ ផលបបនំ។ "**សិយា កត្ថចី**"តិអាទិ បរមតាសង្កនំ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ "ជរតាអនិច្ចតាទ្វយំ ន បច្ចតិ, ន ភិជ្ជតិ វា"តិ អធិការេ។ **រូបស្សុបចយោតី**តិ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, តេន "រូបស្ស ឧបចយោ សន្តតី"តិ វចនេនាតិ អត្ថោ។ ឯវំ បាកោបិ បច្ចតុ, ភេទោបិ បរិភិជ្ជតូតិ សម្ពន្ធោ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ – យថា កម្មាទីហិ ឧប្បជ្ជនករូបនិទ្ទេសេ "កតមំ តំ រូបំ ឧបាទិន្នំ? ចក្ខាយតនំ...បេ.... កាយាយតនំ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ, យំ វា បនញ្ញម្បិ អត្ថិ រូបំ កម្មស្ស

កតត្តា រូបាយតនំ...បេ.... ផោដ្ឋព្វាយតនំ អាកាសធាតុ រូបស្ស ឧបចយោ រូបស្ស សន្តតិ កពឡីការោ អាហារោ”តិអាទិនា (ធ. ស. ៦៥២) ឧបចយសន្តតីនំ និទ្ទិដ្ឋត្តា ជាតិ ជាយតីតិ ទីបិតំ ហោតិ តស្សា អបរ ជាតិយា អភាវេបិ។ ឯវំ ជរាភង្គានំ អបរជរាភង្គាភាវេបិ ជីរណំ, ភិជ្ជនញ្ច សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, តតោ ជាតិយាបិ ភេទនា តទវត្ថាយេវាតិ។

៧១១. **“ន ចេវា”**តិអាទិ យថាសង្កិតបរមតស្ស បដិក្ខិបនំ។ យទិ ជាយតីតិ ន វិញ្ញាតព្ពំ, ឯវញ្ច សតិ និទ្ទេសេ កស្មា វុត្តន្តិ អាហ **“ជាយមានស្សា”**តិអាទិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អសតិបិ ជាតិយា ជាយមានត្តេ ជាយមានានំ ធម្មានំ អភិនិព្ពត្តិភាវតោ តស្សា តប្បច្ចយភាវវោហារោ អនុមតោតិ តត្ថ វុត្តា, ន បន បរមត្ថតោ ជាយមានត្តា។ ជាយមានស្ស ហិ អភិនិព្ពត្តិមត្តំ ជាតិ, តស្មា អសិទ្ធេន អសិទ្ធសាធនមេតន្តិ។

៧១២-៧. **“តត្ថា”**តិអាទិនា បុនបិ បរមតាសង្កំ កត្វា បដិក្ខិបតិ។ តត្ថ យេសំ ធម្មានំ យា ជាតិ, សា តប្បច្ចយត្តវោហារំ, អភិនិព្ពត្តិសម្មុតិញ្ច លភតេវាតិ សម្ពន្ធោ។ **តថា**តិ យថា លភតេវ, តថា។ យំតំ-សទ្ទា ហិ អព្យភិចារិតសម្ពន្ធា។ តេសំ ធម្មានំ បច្ចយា ឯតិស្សាតិ តប្បច្ចយា, តស្សា ភាវោ តប្បច្ចយត្តំ, តប្បច្ចយត្តេន បវត្តោ វោហារោ **តប្បច្ចយត្តវោហារោ**, តំ កម្មបច្ចយភាវាទិវោហារន្តិ អត្ថោ។ **អភិនិព្ពត្តិសម្មុតិ**ន្តិ អភិនិព្ពត្តតិ ជាយតីតិ ឯវំ អភិនិព្ពត្តិវសេន បវត្តសម្មុតិំ។ **កម្មាទិសម្ភវ**ន្តិ កម្មាទិចតុបច្ចយសមុដ្ឋានំ។ ជនកានំ បច្ចយានំ អានុភាវក្ខណុប្បាទេ អភាវតោតិ សម្ពន្ធោ។ អយំ បនេត្ថ អត្ថោ – យេ តេ រូបានំ ជនកបច្ចយា, តេសំ តទុប្បាទនំ បតិ អនុបរតព្យាបារានំ យោ សោ បច្ចយូបលក្ខណិយោ កិច្ចានុភាវក្ខណោ, តទា ជាយមានានំ ធម្មានំ វិការភាវេន លព្ភមានតំ សន្ធាយ វិនេយ្យបុគ្គលវសេន ជាតិយា បច្ចយតោ ជាតត្តំ អនុញ្ញាតំ តតោ បុរេ , បច្ឆា ច អនុបលព្ភមានត្តា, ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ **“ជាតិយា បន លព្ភតី”**តិ។ ជរាភង្គានំ បន បច្ចយានុភាវក្ខណតោ ឧត្តរិ ឋិតិភង្គក្ខណេសុ លព្ភមានត្តា ន ឯវំ អនុញ្ញាតុំ សក្កាតិ, ជាតិយា បន លព្ភតិ សោ វោហារោតិ អធិប្បាយោ។ តប្បច្ចយត្តវោហារន្តិអាទិគាថាទ្វយំ និគមនវសេន វុត្តំ។

៧១៨-៩. អថ កឹ តមាយ គីវាកណ្ឌយាយ, ននុ វុត្តំ ភគវតា សុត្តន្តេ “ជរាមរណំ, ភិក្ខវេ, អនិច្ចំ សង្ខតំ បដិច្ចសមុប្បន្ន”ន្តិ (សំ. និ. ២.២០), តស្មា កថមេតំ វុច្ចតិ, ជរតា អនិច្ចតា ចេវ ន កេហិចិ សមុដ្ឋិតាតិ យោ វទេយ្យ, តស្ស វិតក្កំ ទស្សេត្វា បដិក្ខិបិតុំ **“អនិច្ច”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ កស្មា ន វត្តព្ពន្តិ អាហ **“សា ហិ បរិយាយ ទេសនា”**តិ។ បរិយាយទេសនត្តមេវ វិភាវេតុំ **“អនិច្ចាន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **តថា**-សទ្ទេន “សង្ខតាន”ន្តិ សង្គណ្ហាតិ។

៧២០-៣. **អនិច្ចំ សង្ខតញ្ចា**តិ ច-សទ្ទេន “បដិច្ចសមុប្បន្ន”ន្តិ សង្គណ្ហាតិ។ អយញ្ចេត្ថ អធិប្បាយោ – អនិច្ច សង្ខតធម្មានំ ជរាមរណត្តា តេសុ សន្តេសុ ហោតិ, អសន្តេសុ ន ហោតិ។ ន ហិ អជាតំ បរិបច្ចតិ, ភិជ្ជតិ វា, តស្មា តំ ជាតិបច្ចយតំ សន្ធាយ “ជរាមរណំ សង្ខតំ បដិច្ចសមុប្បន្នំ, តតោយេវ ច អនិច្ច”ន្តិ បរិយាយេន សុត្តេ អាគតំ។ យថា វិញ្ញត្តិអាទីនំ និប្បរិយាយតោ ចិត្តសមុដ្ឋានតាភាវេបិ ចិត្តជានំ វិការត្តា ចិត្តសមុដ្ឋានភាវោតិ។ **វិញ្ញត្តិយោ វិយា**តិ ច និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ លហុតាទីនម្បិ ចិត្តជាទិភាវស្ស បរិយាយេនេវ ឥច្ឆិតត្តា។ និប្បរិយាយេន អដ្ឋារសេវ និប្ផន្នរូបានិ កម្មាទិសមុដ្ឋានានីតិ។ **តយ**ន្តិ ជាតិជរាភង្គសង្ខាតានំ លក្ខណរូបត្តយំ។

ខបុប្ផំ វាតិ អាកាសកុសុមំ វិយ។ យថា អាកាសកុសុមំ សព្ពសោ អជាតត្តា នត្ថិ, ឯវមិទម្បិ នត្ថីតិ អត្ថោ។ **និច្ចំ វាសង្ខតំ វិយា**តិ យថា អសង្ខតំ និព្ពានំ កេនចិ អសង្ខតត្តា និច្ចំ ធុវំ, ឯវមិទម្បិ កេនចិ អសង្ខតត្តា និច្ចំ សស្សតំ វាតិ អត្ថោ។ **នោភយំ បនិទ**ន្តិ ឥទំ បន ឧភយម្បិ ខបុប្ផំ វិយ នោ នត្ថិ, ន ច និព្ពានំ វិយ អសង្ខតំ វាតិ អត្ថោ។ **និស្សយាយត្តវុត្តិតោ**តិ ជាយមានបរិបច្ចមានភិជ្ជមានានំ ជាតិអាទិមត្តភាវេន ជាយមានាទិនិស្សយបដិពទ្ធវុត្តិត្តា។ តមេវ និស្សយាយត្តវុត្តិតំ សមត្ថេតុំ **“ភាវេ បថវិយាទីន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – បថវីអាទីនំ និស្សយានំ ភាវេ ជាតិអាទិត្តយំ បញ្ញាយតិ, តស្មា **នោ នត្ថិ,** យស្មា ច តេសំ អភាវេ ន បញ្ញាយតិ, **តស្មា ន និច្ច**ន្តិ ឥមមេវ ច អភិនិវេសំ និសេធេតុំ ភគវតា ជាតិយា ចតុជត្តំ, ជរាមរណស្ស ច អនិច្ចាទិបរិយាយោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៧២៤-៥. **និប្ផន្នានិ នាមា**តិ “រូបស្ស បរិច្ឆេទោ, រូបស្ស វិការោ, រូបស្ស លក្ខណ”ន្តិអាទិនា បរិច្ឆេទាទិភាវំ អតិក្កមិត្វា អត្តនោ កក្ខឡត្តាទិនា សភាវេន បរិច្ឆិជ្ជ គហេតព្ពត្តា, អបរិយាយេនេវ កម្មាទិបច្ចយេហិ និប្ផន្នត្តា វា និប្ផន្នានិ នាម។ តព្ពិបរីតតោ **អនិប្ផន្នា**។

សេសកា អនិប្ផន្នាតិ សុត្វា បរោ អនិដ្ឋំ អាបាទេន្តោ អាហ **“យទិ ហោន្តី”**តិអាទិ។ **“តេសមេវា”**តិអាទិនា បន តំ បដិក្ខិបតិ។ កាយវិការោ កាយវិញ្ញត្តិ នាម, វចីវិការោ វចីវិញ្ញត្តិ នាម, ឆិទ្ទំ វិវរំ អាកាសធាតុ នាម, លហុភាវោ លហុតា នាម, មុទុភាវោ មុទុតា នាម , កម្មញ្ញភាវោ កម្មញ្ញតា នាម, និព្ពត្តិ ឧបចយោ នាម, បវត្តិ

សន្តតិ នាម, ជីរណាការោ ជរតា នាម, ហុត្វា អភាវាការោ អនិច្ចតា នាមាតិ ឯវំ តេសំយេវ អង្គារសទ្ទំ និប្ផន្ន រូបានំ វិការភូតត្តា និប្ផន្នា ចេវ សង្ខតា ច, តេសំយេវ ច រូបានំ វិការត្តា តេ អសង្ខតា នាម កថំ ភវេយ្យុំ, និប្ផន្នា ចេវ សង្ខតាតិ សម្ពន្ធំ កត្វា យទិ អនិប្ផន្នរូបានំ និស្សយភូតា និប្ផន្នរូបា សង្ខតា, តេសំ បន វិការភូតា កថំ អសង្ខតា នាម ហោន្តីតិ អត្ថំ វណ្ណេន្តិ។ តេសំ អធិប្បាយេន និប្ផន្នា ចេវាតិ វ-ការោ អាគមសិទ្ធោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៧២៦-៧. **ឥត្ថិភាវោ...បេ.... វណ្ណិតា**តិ ផលបបទំ។ "**ឯវំ សន្តេ**"តិអាទិ ចោទនា។ "**អញ្ញំ បនា**"តិអាទិ បរិហារោ។ តត្ថ **ចក្ខុកាយបសាទានំ, ឯកត្តំ ឧបបជ្ជតី**តិ ចក្ខុបសាទេ កាយបសាទភាវស្ស, កាយបសាទេ ចក្ខុបសាទភាវស្ស សញ្ចារតោ បុរិមស្ស ផោដ្ឋព្ពាវភាសនំ, ឥតរស្ស ច រូបាវភាសនំ ហោតីតិ ចក្ខុកាយបសាទានំ ឯកីភាវោ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ។ សោតកាយបសាទាទីនម្បិ ហិ វុត្តនយេន ឯកត្តំយេវាតិ។

៧២៨-៣០. **អញ្ញំ បន អញ្ញស្មឹ ន ចត្តី**តិ បបេត្វា អញ្ញមញ្ញាវិនិព្ភោគវសេន បវត្តំ អញ្ញំ រូបំ អញ្ញស្មឹ រូបេ បរមត្ថតោ នេវត្ថិ ភិន្ននិស្សយភាវេន កលាបន្តរគតត្តា។ ចក្ខុបសាទោ ហិ ទដ្ឋកាមតានិទានកម្មសមុដ្ឋិតភូតនិស្សិតោ, កាយបសាទោ ផុសិតុកាមតានិទានកម្មជភូតនិស្សិតោ។ **អសង្ករ**ន្តិ អសំកិណ្ណំ។ យទិ ឯវំ, ន សព្ពត្ថ កាយាយតនាទិកន្តិ? តម្បិ នត្ថិ បរមត្ថតោ។ វិនិព្ភុជិត្វា ហិ នេសំ នានាករណំ បញ្ញាបេតុំ ន សក្កា, តំ ទស្សេតុំ "**អញ្ញមញ្ញាវិនិព្ភោគវសេនា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **អញ្ញមញ្ញា...បេ.... បវត្តិតោ**តិ អញ្ញមញ្ញំ សន្តានតោ អវិនិព្ភុជនវសេន អវិសំសដ្ឋវសេន បវត្តនតោ។ អវិនិព្ភោគរូបវសេនាតិ បន អត្ថោ ន ហោតិ។ ន ហិ ចក្ខុកាយបសាទានំ ឯកកលាបគតអវិនិព្ភោគរូបា ឋានន្តរំ វត្តុំ សក្កាតិ ។ យថា រូបរសាទីនំ វិវេចេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អញ្ញមញ្ញព្យាបិតា វុច្ចតិ, ន ច បរមត្ថតោ រូបេ រសោ អត្ថិ។ យទិ សិយា, រូបគ្គហណេនេវ រសគ្គហណំ គច្ឆេយ្យ។ ឯវំ កាយាយតនាទីនម្បិ បរមត្ថតោ ន សព្ពត្ថ អត្ថិតា, "តទំ ឯត្ថ, តទំ ឯត្ថា"តិ ឋានន្តរំ បន សមយញ្ញុនា កេនចិ ន សក្កា វត្តុន្តិ។ **អត្ថិ កាយបសាទោតី**តិ ឥតិសទ្ទោ "តស្មា"តិ ឥមស្ស អត្ថោ។ តេនាហ "តស្មា"តិ។ **ឯវមុទីរិត**ន្តិ សព្ពង្គានិកន្តិ ឯវមុទីរិតំ។

៧៣១-២. **លក្ខណាទិវសេនាបី**តិ យថាវុត្តលក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានវសេនាបិ។ **ធជានំ ...បេ.... គតា**តិ បញ្ចវណ្ណានំ នីលាទិបញ្ចវណ្ណសុត្តមយានំ ឯកមេកស្ស វា ឯកេកវណ្ណវសេន ធជានំ ឆាយា តេសំ ឧបមតំ ឧបមាភាវំ គតា សម្បត្តាតិ អត្ថោ។ កេចិ បន "ឆាយា ឧបមា ឯតេសន្តិ ឆាយាឧបមា, ឆាយាឧបមានំ ភាវោ ឆាយាឧបមតា, តំ គតា ឯតេ ធម្មា"តិ វទន្តិ។ តំ បន តេហិ "ឆាយាឧបមតំ គតា"តិ ឯត្ថ ពហុព្ពីហិវសេនេវ រស្សត្តន្តិ មញ្ញមានេហិ វុត្តំ ភវេយ្យ។ គាថាពន្ធត្តំ បន រស្សត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ "ចតុត្ថទូ"តិអាទីសុ ហិ វិភត្តិលោបម្បិ កត្វា ទស្សេន្តោ អាចរិយោ ន ព្លទិសេសុ ឋានេសុ ព្យញ្ជនេ អាទរំ ជនេតិ។ យំ បន "តេស"ន្តិ ហេដ្ឋាបទំ, "ធម្មាន"ន្តិ ឧបរិបទំ វា សម្ពន្ធិតុំ អនិច្ឆន្តេហិ វុច្ចតិ តត្ថ "**នានត្តំ សមុបាគត**"ន្តិ។ តំ ឯត្ថ អកាមាបិ សម្ពន្ធិតព្ពមេវ។ ន ហិ នានត្តំ សមុបាគតំ តេសន្តិ នាបេក្ខតីតិ។ អថាបិ តត្ថ "នានត្តំ សមុបាគតា"តិ បាឋំ បរិកប្បេយ្យុំ, ហោតុ តាវ បោត្ថកេសុ អទិស្សមានម្បិ បាឋំ បរិកប្បេត្វា តេសំ តុដ្ឋិ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ – យថា បញ្ចវណ្ណានំ ធជានំ ឯកតោ កត្វា ឧស្សាបិតានំ កិញ្ចាបិ ឆាយា ឯកាពទ្ធា វិយ ហោតិ, អញ្ញមញ្ញំ បន អសម្មិស្សាវ, ឯវមេវ ឥមេ សព្ពង្គានិករូបា កិញ្ចាបិ ឯកាពទ្ធា វិយ ហោន្តិ, លក្ខណតោ បន អញ្ញមញ្ញំ ភិន្នសភាវា អសម្មិស្សាយេវ។ ឯកកលាបដ្ឋាបិ ហិ លក្ខណតោ ភិន្នសភាវា, កឹ បន នានាកលាបដ្ឋាតិ។

៧៣៣. អត្តនោ បច្ចយេហិ លោកេ និយុត្តំ, វិទិតន្តិ វា លោកិកំ, តស្ស ភាវោ **លោកិកត្តំ**។ ហិនោតិ បតិដ្ឋហតិ សម្បយុត្តធម្មរាសិ ឯតេនាតិ ហេតុ, មូលដ្ឋេន ឧបការកោ លោភាទិកោ ច អលោភាទិកោ ច, តាទិសោ ហេតុ ន ហោតីតិ **នហេតុ**។ អត្តនោ បច្ចយេហិ សង្ខតំ អភិសង្ខតន្តិ **សង្ខតំ**។ អាភវគ្គា, អាគោត្រភុ វា សវន្តីតិ អាសវា, សហ អាសវេហីតិ **សាសវំ**, អាសវេហិ អាលម្ពិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ **បច្ចយាយត្តវុត្តិតោ**តិ អត្តនោ អត្តនោ បច្ចយាធីនប្បវត្តិតាយ សប្បច្ចយត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ និទស្សនមត្តមេតំ។ កាមាវចរត្តា អហេតុកត្តា ហេតុវិប្បយុត្តត្តា សំយោជនិយត្តា គន្ថនិយត្តា ឧបាទានិយត្តា ឱឃនិយត្តា យោគនិយត្តា នីវរណិយត្តា សំកិលេសិកត្តា បរាមដ្ឋត្តា អចេតសិកត្តា ចិត្តវិប្បយុត្តត្តា ន រូបាវចរត្តា ន អរូបាវចរត្តា ន អបរិយាបន្នត្តា អនិយ្យានិកត្តា អនិច្ចត្តាតិ ឯវមាទិនាបិ ការណេន ឯកវិធមេវាតិ។

៧៣៤-៨. ឯវំ ឯកវិធនយំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អាទិ-សទ្ទេន សង្គហិតទុវិធតាទិនយំ ទស្សេតុំ "**អជ្ឈត្តិកពាហិទ្ធា**"តិអាទិនា អជ្ឈត្តិកទុកាទយោ អារទ្ធា។ តត្ថ អជ្ឈត្តិកទុកេ តាវ អាហិតោ អហំ មានោ ឯត្ថាតិ អត្តា, អត្តភាវោ, តំ អត្តានំ អធិកិច្ច ឧទ្ទិស្ស បវត្តត្តា អជ្ឈត្តា, ឥន្ទ្រិយពទ្ធធម្មា, តេសុ ភវានិ, អត្តនិ វា ភវានិ **អជ្ឈត្តិកានិ**។ កាមំ អញ្ញេបិ អជ្ឈត្តសម្ភូតា អត្ថិ, រុឡ្ហីវសេន បន ចក្ខាទីនេវ "អជ្ឈត្តិកានី"តិ វុច្ចន្តិ។ អថ វា "យទិ មយំ ន ហោម, ត្វំ កដ្ឋកលិង្គរូបមោ ភវិស្សសី"តិ វទន្តា វិយ អត្តភាវស្ស សាតិសយំ ឧបការកានីតិ តានេវ វិសេសតោ អជ្ឈត្តិកនាមំ លភន្តិ។ **ឥន្ទ្រិយានិន្ទ្រិយា**តិ អាធិបច្ចដ្ឋេន **ឥន្ទ្រិយានិ**, សេសំ តទភាវតោ

អនិន្ទ្រិយំ។ តត្ថ ចក្ខាទីនំ បញ្ចន្នំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ អធិបតេយ្យំ តេសំ បវុមនុ្ទភាវាទិអនុវត្តនតោ, ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយទ្វយស្ស ឥត្ថិលិង្គាទិហេតុភាវេ, ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ច សហជរូបានុបាលនេតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វិសយ វិសយីភាវតោ យដ្ឋនវសេន គហេតព្ពត្តា **ឱឡារិកំ**, តព្ពិបរីតត្តា **សុខុមំ។ ឧបាទិន្ន**ន្តិ កម្មុនា គហិតំ។ កម្ម និព្វត្តញ្ហិ “មមេតំ ផល”ន្តិ តេន កម្មុនា គហិតំ វិយ ហោតិ។

ឯកាទស…បេ…. សប្បដិឃន្តិ ចក្ខុវិញ្ញាណាវិញ្ញេយ្យត្តា សនិទស្សនត្តាភាវតោ អនិទស្សនំ, អញ្ញមញ្ញំ បតនវសេន បន បដិឃសព្ភាវតោ សប្បដិឃំ, ឧភយបដិក្ខេបេន **អនិទស្សនអប្បដិឃំ**។ **កម្មតោ ជាត**ន្តិ ឯត្ថ យំ ឯកន្តតោ កម្មសមុដ្ឋានំ អដ្ឋិន្ទ្រិយានិ, វត្ថុ ចាតិ នវវិធំ រូបំ។ យញ្ច ឯកាទសវិធេ ចតុសមុដ្ឋានេ កម្ម សមុដ្ឋានំ ឯកាទសវិធមេវ រូបន្តិ ឯវំ វីសតិវិធម្បិ កម្មតោ ឧប្បជ្ជនតោ **កម្មជំ**។ យញ្ហិ ជាតំ, យញ្ច ជាយតិ, យញ្ច ជាយិស្សតិ, តំ សព្ពម្បិ “កម្មជ”ន្តិ វុច្ចតិ យថា “ទុទ្ធ”ន្តិ។ កម្មតោ អញ្ញំ អកម្មំ, អកម្មតោ ជាតំ **អកម្មជំ**។ អញ្ញត្ថេ ហិ អយំ **អ**-ការោ។ តេនាហ **“តទញ្ញបច្ចយាជាត”**ន្តិ។ កម្មតោ អញ្ញបច្ចយតោ ជាតំ, ឧតុចិត្តាហារជន្តិ អត្ថោ។ ចិត្តជត្តិកាទីនិ វុត្តានុសារេន យោជេតុំ សក្កាតិ ន ទស្សិតានិ។

ទិដ្ឋចតុក្កេ ទដ្ឋព្ពន្តិ ទិដ្ឋំ។ យំ រូបាយតនំ អទក្ខិ, យញ្ច ទក្ខិស្សតិ, យញ្ច ទក្ខតិ, យញ្ច បស្សេយ្យ, តំ សព្ពំ **ទិដ្ឋំ** នាម តំសភាវានតិវត្តនតោ យថា “គដ្ឋ”ន្តិ។ ឯស នយោ **សុតា**ទីសុបិ។ **ទិដ្ឋំ នាម រូបាយតនំ** ចក្ខុវិញ្ញាណ វិញ្ញេយ្យត្តា។ **សុតំ នាម សទ្ទាយតនំ** សោតវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យត្តា។ **មុតំ នាម គន្ធរសផោដ្ឋព្ពាយតនត្តយំ** មុត្វា បត្វា គហេតព្ពតោ , បសាទេន សហ សម្ពន្ធនតោ វា។ តថា ហេតំ សម្បត្តគ្គាហកវិសយំ វុត្តំ។ **វិញ្ញាតំ នាម អវសេសំ** កេវលំ មនោវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យត្តា។

ទ្វារញ្ចេវ វត្ថុ ចាតិ អត្តនិស្សិតានំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ, អញ្ញនិស្សិតានំ សម្បដិច្ឆនាទីនញ្ច បវត្តិមុខភាវតោ ទ្វារញ្ចេវ អត្តនិស្សិតានំ អាធារភាវតោ វត្ថុ ច។ **ទ្វារមេវ ហុត្វា ន វត្ថុ**តិ កេវលំ កម្មទ្វារភាវតោ ទ្វារមេវ, តន្និស្សិតស្ស ចិត្តុប្បាទស្ស អភាវតោ ន វត្ថុ។ **វត្ថុមេវ ហុត្វា ន ទ្វារ**ន្តិ មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូនំ និស្សយភាវតោ វត្ថុមេវ, ចក្ខាទយោ វិយ សបរនិស្សិតានំ បវត្តិទ្វារភាវតោ ន ទ្វារំ។ សេសំ ឯកវីសតិវិធំ រូបំ វុត្ត វិបរិយាយតោ **នេវ ទ្វារំ ន វត្ថុ ច។ ចតុត្ថចតុក្កេ**តិ វត្ថុចតុក្កេ។ **តតិយបទ**ន្តិ “វត្ថុមេវ ហុត្វា នេវិន្ទ្រិយ”ន្តិ បទំ។

៧៣៩-៤០. បុន បញ្ចវិធន្តិ សម្ពន្ធោ។ **ចតុជ**ន្តិ បកាសិតំ ចតូហិយេវ សមុដ្ឋានតោ។

ចក្ខុវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យំ រូបាយតនំ តេន គហេតព្ពតោ, ន បន ចក្ខុវិញ្ញាណេនេវ វិញ្ញេយ្យតោ។ តថា ហេតំ អាវជ្ជនាទីហិ ចេវ មនោទ្វារិកជវនេហិ ច វិញ្ញាយតីតិ។ ឯស នយោ សោតវិញ្ញេយ្យាទីសុបិ។ មនោវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យំ បន កេវលំ មនោវិញ្ញាណេនេវ វិញ្ញាតព្ពំ។ ន ហិ រូបាទិតោ អញ្ញត្ថ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ បវត្តន្តិ។

ឆវត្ថុអវត្ថុភេទតោតិ ឆន្នំ វត្ថូនំ, អវត្ថុស្ស ច ភេទតោ។ មនោធាតុវិញ្ញេយ្យំ រូបាទិបញ្ចកំ។

មនាយតនស្ស អរូបត្តា, ធម្មាយតនស្ស ច ឯកទេសតោ រូបត្តា អាហ **“អាយតនភេទតោ ឯកាទសវិធ”**ន្តិ។

៧៤៣-៥. អរូបភវេ រូបុប្បត្តិយា អភាវតោ, អសញ្ញីភវស្ស ច រូបភវបរិយាបន្នត្តា វុត្តំ **“កាម រូបភវទ្វយេ”**តិ។ **ភុម្មវជ្ជេសូ**តិ ភុម្មទេវានំ វជ្ជនំ យោនិវិភាគំ បត្វា តេសំ មនុស្សសទិសត្តា។ **បុរិមា តិស្សោ**តិ អណ្ឌជជលាពុជសំសេទជយោនិយោ។ តា ហិ យថាវុត្តប្បភេទេសុ ន លព្ភន្តិ, តាសញ្ច បដិក្ខេបេន បច្ឆិមា ឱបបាតិកយោនិ អនុញ្ញាតាតិ អត្ថតោ អាបន្នមេវ ហោតីតិ។ តត្ថ **និរយេ**តិ ឧស្សទានម្បិ គហណតោ អវីចិមហានិរយេ កីដបាណកានម្បិ សរីរំ បច្ឆា វឌ្ឍនកំ ហុត្វាវ និព្វត្តតិ, និជ្ឈាមតណ្ហិកបេតានំ និច្ចាតុរតាយ កាមស្ស អភាវតោ គព្ភគ្គហណំ ន ហោតិ, តស្មា អណ្ឌជជលាពុជយោនិយោ តត្ថ ន សន្តិ, អាទិត្តត្តា កុច្ឆិយំ គព្ភំ ន បតិដ្ឋាតីតិ កេចិ។ និព្វត្តមានានញ្ច បាបកម្មានុភាវេន មហាទុក្ខស្ស បត្តព្ពតាយ មហន្តេនេវ សរីរេន ភវិតព្ពន្តិ សំសេទជយោនិបិ តេសំ ន ហោតិ, អគ្គិជាលាយ សន្តប្បមានសរីរត្តា តេសំ និព្វត្តកាលេ អល្លដ្ឋានេ បុប្ផាទីសុ សម្ភវាភាវតោ សំសេទជតា នត្ថេវាតិបិ វទន្តិ។ តេន តេសំ ឱបបាតិកាវ យោនីតិ អាហ **“និជ្ឈាមតណ្ហិកេ”**តិ។ អថ សំសេទជឱបបាតិកយោនីនំ កោ វិសេសោតិ? សំសេទជោ តាវ ឧទ្ទកសរីរោ ហុត្វា បទុមគព្ភាទី និស្សាយ និព្វត្តោ កមេន វឌ្ឍតិ។ ឥតរោ បន យត្ថ យត្ថ និព្វត្តតិ, តត្ថ តត្ថ បរិច្ឆិន្នប្បមាណ សរីរោវ សោឡសវស្សុទ្ទេសិកោ វិយ បរិបុណ្ណង្គបច្ចង្គោ បាតុរហោសិ។

សេសេ គតិត្តយេតិ ឋបេត្វា ទេវគតឹ, និរយគតិញ្ច អវសេសមនុស្សបេតតិរច្ឆានសញ្ញិតេ គតិត្តយេ។ មនុស្សេសុ ហិ កេចិ អណ្ឌជាបិ ហោន្តិ កុន្តបុត្តទ្វេភាតិកត្ថេរា វិយ, កេចិ សំសេទជាបិ ហោន្តិ បទុមគព្ភេ និព្ពត្តបោក្ខរសាតិព្រាហ្មណាទយោ វិយ, កេចិ ឱបបាតិកាបិ ហោន្តិ អម្ពបាលិគណិកាទយោ វិយ។ និជ្ឈាមតណ្ហិការវសេសបេតា បន សព្ពចតុប្បទបក្ខិជាតិទីឃជាតិអាទយោ សព្ពេបិ តិរច្ឆានា ច ចតុយោនិកាវាតិ។

៧៤៦-៧. គព្ភេ មាតុកុច្ឆិយំ សេតីតិ គព្ភសេយ្យកោ, សោយេវ រូបាទីសុ សត្តតាយ គព្ភសេយ្យកសត្តោ។ តស្ស **គព្ភសេយ្យកសត្តស្ស។ តីស រូបានី**តិ កាយភាវវត្ថុទសកវសេន សមតីស កម្មជរូបានិយេវ។ តទា ហិ នេវ ចិត្តជរូបមត្ថិ បដិសន្ធិចិត្តស្ស រូបសមុដ្ឋាបកត្តាភាវតោ, នាបិ ឧតុជំ បុរិមុប្បន្នឧតុនោ អភាវា។ ឧតុ ហិ ឋានប្បត្តំ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ, ន ច អាហារជំ តស្មិំ កាយេ អជ្ឈោហដស្ស អភាវតោ, តស្មា កម្មសមុដ្ឋានានិយេវ តីស រូបានិ បដិសន្ធិក្ខណេ និព្ពត្តន្តិ, យានិ “កលលរូប”ន្តិ បវុច្ចន្តិ, បរិបិណ្ឌិតានិ ច តានិ ជាតិឧណ្ណាយ ឯកស្ស អំសុនោ បសន្នតិលតេលេ បក្ខិបិត្វា ឧទ្ធដស្ស បគ្ឃរិត្វា អគ្គេ ឋិតពិន្ទុមត្តានិ អច្ឆានិ វិប្បសន្នានិ បសន្នតេលពិន្ទុសមានានិ ហោន្តិ។ យថាហុ –

> “តិលតេលស្ស យថា ពិន្ទុ,
> សប្បិមណ្ឌោ អនាវិលោ;
> ឯវំ វណ្ណបដិភាគំ,
> កលលន្តិ បវុច្ចតី”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ២៦);

សភាវស្សេវាតិ អវធារណេន អភាវកស្ស ភាវទសកាភាវតោ តីសរូបានំ អសម្ភវំ ទីបេតិ។ តេនាហ “**អភាវ…បេ…. កាយវត្ថុវសេន តូ**”តិ។ **អភាវគព្ភសេយ្យាន**ន្តិ ឥមិនា អភាវឱបបាតិកានំ ន ឯវន្តិ ទស្សេតីតិ កេចិ។ បុព្ពេ សភាវកគព្ភសេយ្យកស្ស បន វត្វា តតោ និវត្តនត្ថំ “អភាវគព្ភសេយ្យកសត្តាន”ន្តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ បុព្ពេ គព្ភសេយ្យក-គ្គហណេន អណ្ឌជានម្បិ គហណេ ឥធ វិសុំ វចនំ គោពលីពទ្ទញាយវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ, ន បន តេសំ អភាវកភាវនិវត្តនត្ថន្តិ។ ឥតរថា ហិ វីសតិរូបានំ វចនំ វិរុជ្ឈតិ។ អភាវកភាវោ បនេត្ថ អណ្ឌជានំ បករណតោ ទដ្ឋព្ពោ។ ន ហិ គព្ភសេយ្យក-សទ្ទេន សមាសភូតំ អភាវ-សទ្ទំ ឥធ អានេតុំ សក្កាតិ។

៧៤៨. **គហិតាគហណេនេត្ថ, ឯកាទស ភវន្តិ តេ**តិ ឯកស្មិំ កលាបេ គហិតរូបានំ អបរកលាបេ អគ្គហណវសេន សុទ្ធដ្ឋកំ, ជីវិតំ, កាយបសាទោ, វត្ថុរូបន្តិ អភាវកស្ស បដិសន្ធិក្ខណេ ឯកាទស រូបានិ ភវន្តិ, សភាវកស្ស បន ទ្វីសុ ភាវេសុ ឯកេន សហ ទ្វាទស រូបានិ ហោន្តិ។ **ឯសេវ ច នយោ**តិ វុត្តេសុ, វក្ខមានេសុ ច បដិសន្ធិក្ខណិកកលាបេសុ អគ្គហិតគ្គហណេន រូបគ្គហណេ នយោ ឯសេវ ញេយ្យោ។

៧៤៩. ននុ ច “សព្ពេសុ ទសកេស្វ”តិ វុត្តំ, កថំ បន តេ ទសកា ជានិតព្ពាតិ អាហ “**ជីវិតេនា**”តិអាទិ។ **សុទ្ធកមដ្ឋក**ន្តិ ចត្តារិ មហាភូតានិ, តន្និស្សិតា ច វណ្ណគន្ធរសឱជាតិ ឥទំ ជីវិតាទិនា អសម្មិស្សំ សុទ្ធដ្ឋកំ។ ឥមានិយេវ ហិ អដ្ឋ កត្ថចិ អវិនិព្ភោគវសេនបិ បវត្តិតោ អវិនិព្ភោគរូបានិ អវកំសតោ ឯកោ កលាបោតិ ច វុច្ចតិ។ **អាចរិយជោតិបាលត្ថេរេន** បន “និប្ផន្នានិប្ផន្នវសេន ទស រូបានិ អវិនិព្ភោគវុត្តិកានិ ឯកោ កលាបោ”តិ វត្វា បុន តំសមត្ថនត្ថំ ឥទំ វុត្តំ –

> “អវិនិព្ភោគវុត្តីនិ, ចតុជានេកលក្ខណា;
> និប្ផន្នានដ្ឋ វា តេសុ, ហិត្វាន កាយលក្ខណេ”តិ។

៧៥០. **កាយទសក**ន្តិ កាយោ ទសមោ ឯត្ថាតិ កាយទសកំ, អសាធារណេន វា កាយេន លក្ខិតំ ទសកំ កាយទសកំ។ ឯស នយោ ចក្ខុទសកាទីសុ។ **បរិយាបុដំ** ញាតំ, កថិតន្តិ វា អត្ថោ។

៧៥២-៣. កាមាវចរទេវេសុ សព្ពកាលំ បដិសន្ធិបវត្តីសុ សត្តតិយា រូបានំ លព្ភនតោ វុត្តំ “**និច្ចំ រូបានិ សត្តតី**”តិ។ ន ហិ តេ កទាចិបិ វិកលិន្ទ្រិយា, អភាវកា វា ហោន្តិ។ “មនុស្សេសុ ឱបបាតិកសត្តាន”ន្តិ អវិសេសេន វុត្តេបិ អាទិកប្បិកានំ ភាវទសកស្ស បដិសន្ធិក្ខណេ អភាវតោ តេសំ សដ្ឋិ រូបានីតិ វេទិតព្ពំ។ ជីវិតនវកម្បិ ឱបបាតិកានំ, សំសេទជានញ្ច កាមាវចរសត្តានំ បវត្តេយេវ ហោតិ តស្ស បាចកគ្គិនា សហវុត្តិត្តា, តស្ស ច អជ្ឈោហដាហារសន្និស្សយេន សម្ភវតោ។ សំសេទជានម្បិ បរិបុណ្ណង្គបច្ចង្គានំ និព្ពត្តនតោ ឱបបាតិកេហិ វិសេសោ នត្ថីតិ តេសំ វិសុំ អគ្គហណំ។ **វិភង្គេបិ** ហិ –

“កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណេ កស្សចិ ឯកាទសាយតនានិ បាតុភវន្តិ, កស្សចិ ទសាយតនានិ, កស្សចិ អបរានិ ទសាយតនានិ, កស្សចិ នវាយតនានិ, កស្សចិ សត្តាយតនានិ បាតុភវន្តី”តិ (វិភ. ១០០៩) –

ឥមស្ស និទ្ទេសេ “ឱបបាតិកសត្តាន”ន្តិអាទិនា ឱបបាតិក-គ្គហណមេវ កតំ, ន សំសេទជ-គ្គហណំ។ តញ្ច បរិបុណ្ណាយតនានំ សំសេទជានំ ឱបបាតិកេសុ សង្គណ្ហនតោ។ តថា ហិ វុត្តំ **អដ្ឋកថាយំ** “សំសេទជយោនិកា បរិបុណ្ណាយតនភាវេន ឱបបាតិកសង្គហំ កត្វា វុត្តា”តិ។ បធានាយ វា យោនិយា សព្ពបរិបុណ្ណាយតនយោនី ទស្សេតុំ **“ឱបបាតិកសត្តាន”**ន្តិ វុត្តំ។

៧៥៤-៥. ចក្ខុសោតវត្ថុវសាតិ ចក្ខុទសកសោតទសកវត្ថុទសកវសា។ **អានន្ទាចរិយោ** បនេត្ថ “រូបធាតុយំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណេន សហ ចក្ខុសោតវត្ថុសត្តកានំ ជីវិតឆក្កស្សាតិ ចតុន្នំ កលាបានំ វសេន សត្តវីសតិ រូបានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ គន្ធរសាហារានំ បដិក្ខិត្តត្តា”តិ វត្វា បុន តំ សមត្ថេន្តោ **“បាឡិយ**ញ្ហិ ‘រូបធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណេ ឋបេត្វា អសញ្ញសត្តានំ ទេវានំ បញ្ចាយតនានិ បាតុភវន្តិ, បញ្ច ធាតុយោ បាតុភវន្តី’តិ (វិភ. ១០១៥) វុត្តំ។ តថា ‘រូបធាតុយា ឆ អាយតនានិ នវ ធាតុយោ’តិ (វិភ. ៩៩៤) សព្ពសង្គាហកវសេន តត្ថ វិជ្ជមានាយតនធាតុយោ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **កថាវត្ថុម្ហិ** ច ឃានាយតនាទីនំ វិយ គន្ធាយតនាទីនញ្ច តត្ថ ភាវោ បដិក្ខិត្តោ ‘អត្ថិ តត្ថ ឃានាយតនន្តិ? អាមន្តា។ អត្ថិ តត្ថ គន្ធាយតនន្តិ? ន ហេវំ វត្តព្ពេ’តិអាទិនា (កថា. ៥២០)។ ន ច អផោដ្ឋព្ពាយតនានំ បថវីធាតុអាទីនំ វិយ អគន្ធរសាយតនានំ គន្ធរសានំ តត្ថ ភាវោ សក្កា វត្តុំ ផុសិតុំ សក្កុណេយ្យតាវិនិមុត្តស្ស បថវីអាទិសភាវស្ស វិយ គន្ធរសាយតនភាវវិនិមុត្តស្ស គន្ធរសភាវស្ស អភាវា។ យទិ ច ឃានសម្ផស្សាទីនំ ការណភាវោ នត្ថីតិ តានិ អាយតនានីតិ ន វុច្ចេយ្យុំ, ធាតុសទ្ទោ បន និស្សត្តនិជ្ជីវវិភាវកោតិ គន្ធធាតុសធាតូតិ អវចនេ ការណំ នត្ថិ។ ធម្មសភាវោ ច នេសំ ឯកន្តេន ឥច្ឆិតព្ពោ សភាវធារណាទិលក្ខណតោ អញ្ញស្ស អភាវា។ ធម្មានញ្ច អាយតនភាវោ ឯកន្តតោ **យមកេ** វុត្តោ ‘ធម្មោ អាយតនន្តិ? អាមន្តា’តិ (យម. ១.អាយតនយមក.១៣), តស្មា តេសំ គន្ធរសាយតនភាវាភាវេបិ កោចិ អាយតនភាវោ វត្តព្ពោ។ យទិ ច ផោដ្ឋព្ពភាវតោ អញ្ញោ បថវីអាទិភាវោ វិយ គន្ធរសភាវតោ អញ្ញោ តេសំ កោចិ សភាវោ សិយា, តេសំ ធម្មាយតនសង្គហោ។ គន្ធរសភាវេ, បន អាយតនភាវេ ច សតិ គន្ធោ ច សោ អាយតនញ្ច គន្ធាយតនំ, រសោ ច សោ អាយតនញ្ច រសាយតនន្តិ ឥទមាបន្នមេវាតិ គន្ធរសាយតនភាវោ ច ន សក្កា និវារេតុំ, ‘តយោ អាហារា’តិ (វិភ. ១០១៥) វចនតោ កពឡីការាហារស្ស តត្ថ អភាវោ វិញ្ញាយតិ, តស្មា យថា បាឡិយា អវិរោធោ ហោតិ, តថា គន្ធរសោជា ហិត្វា រូបគណនា កាតព្ពា។ ឯវញ្ហិ ធម្មតា ន វិលោមតា ហោតី”តិ វទតិ។

អាចរិយជោតិបាលធម្មបាលត្ថេរា បន តំ បដិក្ខិបន្តិ។ តថា ច វុត្តំ តេហិ “រូបាវចរសត្តានំ ឃានជិវ្ហាយតនាភាវតោ វិជ្ជមានាបិ គន្ធរសា អាយតនកិច្ចំ ន ករោន្តី”តិ, តេ អនាមសិត្វា **បាឡិយំ** “បញ្ចាយតនានិ បាតុភវន្តី”តិ “ឆ អាយតនានី”តិ (វិភ. ៩៩៣-៩៩៤) ច អាទិ វុត្តំ។ “តយោ អាហារា”តិ ច អជ្ឈោហរិតព្ពស្ស អាហារស្ស អភាវេន ឱជដ្ឋមករូបសមុដ្ឋាបនសង្ខាតស្ស អាហារកិច្ចស្ស អករណតោ, ន សព្ពេន សព្ពំ គន្ធរសានំ, ឱជាយ ច អភាវតោ។ ឥតិ វិសយិនោ កិច្ចស្ស អភាវេន វិសយោ កិច្ចភាវេធម្មោ ន វុត្តោ។ យស្មិញ្ហិ ភវេ វិសយី នត្ថិ, តស្មិំ តំហេតុកោ និប្បរិយាយេន វិសយស្ស អាយតនភាវោ នត្ថីតិ វិជ្ជមានស្សាបិ អវចនំ, យថា តត្ថេវ រូបភវេ បថវីតេជោវាយោធាតូនំ ផោដ្ឋព្ពាយតនភាវេន។ យស្ស បន យត្ថ វចនំ, តស្ស តត្ថ វិសយីសព្ភាវហេតុកោ និប្បរិយាយេន អាយតនភាវោ វុត្តោ, យថា តត្ថេវ រូបាយតនស្ស។ យទិ វិសយីសព្ភាវហេតុកោ វិសយស្ស និប្បរិយាយេន អាយតនភាវោ, កថមសញ្ញសត្តានំ ទ្វេ អាយតនានិ បាតុភវន្តិ។ អសញ្ញសត្តានញ្ហិ ចក្ខាយតនំ នត្ថិ។ អថ តទភាវេន រូបាយតនំ អញ្ញេសំ អវិសយោតិ? នាយំ វិរោធោ។ យេន អធិប្បាយេន រូបធាតុយំ សញ្ញីនំ គន្ធាយតនាទីនំ អវចនំ, តេន ន រូបាយតនស្សាបិ អវចនន្តិ អសញ្ញីនំ ឯកំ អាយតនំ ន វត្តព្ពំ។ យថាសកញ្ហិ ឥន្ទ្រិយគោចរភាវាបេក្ខាយ យេសំ និប្បរិយាយេន អាយតនភាវោ អត្ថិ, តេសុ និទ្ទិសិយមានេសុ តទភាវតោ រូបធាតុយំ សញ្ញីនំ គន្ធាទិកេ វិសុំ អាយតនភាវេន អវត្វា ធម្មសភាវានតិវត្តនតោ, មនោវិញ្ញាណស្ស ច វិសយភាវូបគមនតោ ធម្មាយតនន្តោគធេ កត្វា “បញ្ចាយតនានី”តិ **បាឡិយំ** វុត្តំ។ ឯតទត្ថញ្ហិ ធម្មាយតនន្តិ សាមញ្ញតោ នាមករណំ បិដ្ឋិវដ្ដកានិ វា តានិ កត្វា “បញ្ចាយតនានី”តិ វុត្តំ។ យេន ច បន អធិប្បាយេន អសញ្ញីនំ រូបាយតនំ វុត្តំ, តេន សញ្ញីនំ, អសញ្ញីនម្បិ គន្ធាយតនាទីនំ វិសុំ គហណំ កាតព្ពន្តិ ឥមស្ស នយស្ស ទស្សនត្ថំ “អសញ្ញសត្តានំ ទេវានំ ទ្វេ អាយតនានិ បាតុភវន្តី”តិ (វិភ. ១០១៧) វុត្តំ។

អសតិបិ ហិ តត្ថ អត្តនោ ឥន្ទ្រិយេសុ រូបស្ស វណ្ណាយតនសភាវាតិក្កមោ នត្ថេវាតិ តំ រូបាយតនន្វេវ វុច្ចតិ។ ឥមិនា ច នយទស្សនេន គន្ធាទីនិ តីណិ បក្ខិបិត្វា សញ្ញីនំ អដ្ឋ អាយតនានិ, អសញ្ញីនំ បញ្ចាតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ឯវញ្ចេតំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, អញ្ញថា រូបលោកេ ផុសិតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ បថវីអាទីនំ ព្រហ្មានំ វចីឃោសោ ឯវ ច ន សិយា។ ន ហិ បដិឃដ្ដននិឃំសនមន្តរេន សទ្ទុប្បវត្តិ អត្ថិ, ន ច ផុសនសភាវានំ កត្ថចិ

អថុសនសភាវតា សក្កា វិញ្ញាតុំ, ផោដ្ឋព្វាយតនស្ស ច ភូតត្តយស្ស អភាវេ រូបភវេ រូបាយតនាទីនម្បិ សម្ភវោ ឯវ ន សិយា, តស្មា ផុសិតុំ សក្កុណេយ្យតាយបិ បថវីអាទីនំ តត្ថ កាយិន្ទ្រិយាភាវេន តេសំ ផោដ្ឋព្ពភាវោ ន វុត្តោ។ ឯវញ្ច កត្វា រូបធាតុយំ តេសំ សប្បដិឃតាវចនញ្ច សមត្ថិតំ ហោតិ។ វុត្តញ្ហិ "អសញ្ញសត្តានំ អនិទស្សន សប្បដិឃំ ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច...បេ.... ទ្វេ មហាភូតា"តិអាទិ។

បដិឃោ ច នាម ភូតត្តយស្ស កាយបសាទំ បតិ តន្និស្សយភូតឃដ្ដនំ ទ្វារេន អភិមុខភាវោ, ឥធ បន តំសភាវតា, សោ ច ផុសិតុំ អសក្កុណេយ្យភាវោ ឃដ្ដនាយ អភាវតោ នត្ថិ។ យទិ តត្ថ អសតិបិ វិសយិម្ហិ រូបាយតនម្បិ គហេត្វា "ទ្វេ អាយតនានី"តិ វុត្តំ, អថ កស្មា គន្ធាយតនាទីនិ គហេត្វា "បញ្ចាយតនានី"តិ ន វុត្តន្តិ? នយទស្សនវសេន ទេសនា បវត្តាតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ អថ វា តត្ថ រូបាយតនស្សេវ វចនំ កទាចិ អញ្ញភូមិកានំ បសាទស្ស វិសយភាវំ សន្ធាយ, ន បន ឥតរេសំ អភាវតោ, នាបិ បរិយាយេន គន្ធាយតនាទីនំ អាយតនភាវាភាវតោ។

អសញ្ញីនញ្ហិ រូបាយតនំ សមានតលវាសីនំ វេហប្ផលានំ, ឧបរិភូមិកានញ្ច សុទ្ធាវាសានំ បសាទស្ស វិសយភាវំ គច្ឆតិ, ន បន គន្ធរសាតិ តេសំយេវ តត្ថ អវចនំ យុត្តំ។ **កថាវត្ថុម្ហិ** ច និប្បរិយាយេន គន្ធាយតនាទីនំ អត្ថិភាវំ បដិជានន្តំ សន្ធាយ បដិសេធោ កតោ។ យទិបិ ចេតំ វចនំ តត្ថ គន្ធាយតនាទីនំ អភាវវិភាវនំ ន ហោតិ, អត្ថិភាវទីបនម្បិ បន អញ្ញវចនំ នត្ថេវាតិ? នយិទមេវំ អដ្ឋកថាសុ តត្ថ តេសំ អត្ថិភាវស្ស និទ្ធារេត្វា វុត្តត្តា។ យញ្ហិ អដ្ឋកថាវចនំ បាឡិយា ន វិរុជ្ឈតិ, តំ បាឡិ វិយ បមាណភូតំ អវិគរហិតាយ អាចរិយបរម្បរាយ យាវជ្ជតនា អាគតត្តា។ តត្ថ សិយា "យំ បាឡិយា ន វិរុជ្ឈតិ អដ្ឋកថាវចនំ, តំ បមាណំ, ឥទំ បន វិរុជ្ឈតី"តិ? នយិទមេវំ, យថា ន វិរុជ្ឈតិ, តថា បដិបាទិតត្តា។ ចក្ខាទីនំ អាយតនានំ, តន្និស្សយានញ្ច វិញ្ញាណានំ សត្តសុញ្ញតាសន្ទស្សនត្ថំ ភគវតោ ធាតុទេសនាតិ អាយតនភាវេន វុត្តានំយេវ ធាតុភាវទីបនតោ ធាតុភាវស្សាបិ តេសំ អវចនំ យុជ្ជតិ ឯវ, តស្មា យថា បាឡិយា អវិរោធោ ហោតិ, តថា ចក្ខុទសកាទិវសេន ឥធ រូបគណនា កតាតិ ន ឯត្ថ ធម្មតាវិលោមនាសង្កាយ ឱកាសោតិ វេទិតព្ពន្តិ។

៧៥៦. ជច្ចន្ធពធិរាតិ ឆន្ទានុរក្ខណត្ថំ ទីឃករណំ។ ន ហិ ជច្ចន្ធពធិរអឃានរហិតេ នបុំសកេ **វត្ថុកាយជិវ្ហា**ទសកវសេន ឥធ **តីសា**តិ យុជ្ជតិ, ឥទញ្ច "ឱបបាតិកស្ស ជច្ចន្ធពធិរឃានរហិតេ នបុំសកេ ជិវ្ហាកាយវត្ថុទសកានំ វសេន តីស រូបានិ ឧប្បជ្ជន្តី"តិ អដ្ឋកថាវាទំ គហេត្វា វុត្តំ។ **អានន្ទាចរិយោ** បន តំ "បាឡិយា ន សមេតី"តិ វត្វា បដិក្ខិបតិ។ តថា ចាហ "នេតំ បាឡិយា សមេតី"តិ។ ន ហិ បាឡិយំ កាមាវចរានំ សំសេទជោបបាតិកានំ អឃានកានំ ឧប្បត្តិ វុត្តា។

ធម្មហទយវិភង្គេ ហិ –

> "កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណេ កស្សចិ ឯកាទសាយតនានិ បាតុភវន្តិ, កស្សចិ ទសាយតនានិ, កស្សចិ អបរានិ ទសាយតនានិ, កស្សចិ នវាយតនានិ, កស្សចិ សត្តាយតនានិ បាតុភវន្តី"តិ (វិភ. ១០០៩) –

វុត្តំ, ន វុត្តំ "អដ្ឋាយតនានិ បាតុភវន្តី"តិ។ យទិ ហិ អឃានកស្សាបិ ឧបបត្តិ សិយា, តិក្ខត្តុំ "ទសាយតនានិ បាតុភវន្តី"តិ វត្តព្ពំ សិយា, តិក្ខត្តុញ្ច "នវាយតនានិ បាតុភវន្តី"តិ, ន ចេតំ វុត្តំ។ **យមកេ** ច ឃានជិវ្ហានំ សហប្បវត្តិ វុត្តាតិ តំ ឧបបរិក្ខិត្វា គហេតព្ពន្តិ។ អយញ្ចេត្ថ អាចរិយស្ស អធិប្បាយោ – **ធម្មហទយវិភង្គបាឡិយ**ញ្ហិ "ឯកាទសា"តិ បរិបុណ្ណាយតនស្ស សទ្ទាយតនវជ្ជានិ ឯកាទសាយតនានិ វុត្តានិ, "កស្សចិ ទសាយតនានី"តិ អន្ធស្ស ចក្ខាយតនវជ្ជានិ, "អបរានិ ទសាយតនានី"តិ ពធិរស្ស សោតាយតនវជ្ជានិ, "នវាយតនានី"តិ អន្ធពធិរស្ស ចក្ខុសោតវជ្ជានិ, "សត្តាយតនានី"តិ គព្ភសេយ្យកស្ស រូបគន្ធរសកាយផោដ្ឋព្ពមនធម្មាយតនវសេន វុត្តំ។ យទិ ចក្ខុសោតឃានវិកលោបិ ឧប្បជ្ជេយ្យ, តស្ស អដ្ឋេវាយតនានិ វត្តព្ពានិ សិយុំ, ន ច វុត្តំ "អដ្ឋាយតនានិ បាតុភវន្តី"តិ, តស្មា នត្ថេវ ចក្ខុសោតឃានវិកលោ។ សតិ អឃានកឧបបត្តិយំ បុនបិ "កស្សចិ អបរានិ ទសាយតនានិ បាតុភវន្តី"តិ វត្តព្ពំ សិយា។ តថា ច សតិ យថា អន្ធពធិរស្ស វសេន "កស្សចិ នវាយតនានិ បាតុភវន្តី"តិ ឯកវារំ វុត្តំ, ឯវំ អន្ធាឃានកស្ស, ពធិរាឃានកស្ស ច វសេន "កស្សចិ អបរានិ នវាយតនានិ, កស្សចិ អបរានិ នវាយតនានី"តិ វត្តព្ពំ សិយា។ កាមភវេ អជិវ្ហស្ស សត្តស្សាភាវតោ, ឃានជិវ្ហាយតនានំ សហប្បវត្តិវចនតោ ច តត្ថេវ កាមធាតុយំ អឃានកស្សាសម្ភវោតិ។

ជោតិបាលត្ថេរាទយោ បន "សំសេទជស្ស ជច្ចន្ធពធិរអឃានកនបុំសកស្ស ជិវ្ហាកាយវត្ថុទសកានំ វសេន តីសរូបានិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ វុត្តំ, ន ឱបបាតិកស្ស។ **ធម្មហទយវិភង្គបាឡិយ**ញ្ច 'ឧបបត្តិក្ខណេ'តិ វុត្តត្តា

ឱបបាតិកស្សេវ វសេន នយោ នីតោ។ **យមកដ្ឋកថាយញ្ច** វុត្តំ ‘កាមធាតុយំ អយានកោ ឱបបាតិកោ នត្ថិ។ យទិ ភវេយ្យ, កស្សចិ អដ្ឋាយតនានិ បាតុភវន្តីតិ វទេយ្យា’តិ, យម្បិ **ធម្មហទយវិភង្គេ** ‘កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណេ កស្សចិ ឯកាទសាយតនានិ បាតុភវន្តី’តិអាទីនំ និទ្ទេសេ ‘ឱបបាតិកានំ បេតាន’ន្តិអាទិនា ឱបបាតិក-គ្គហណមេវ កតំ, ន បន សំសេទជ-គ្គហណំ, តំ បរិបុណ្ណាយតនានំយេវ សំសេទជានំ ឱបបាតិកេសុ សង្គហវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តថា ហិ វុត្តំ **អដ្ឋកថាយំ** ‘សំសេទជយោនិកា បរិបុណ្ណាយតនភាវេន ឱបបាតិកសង្គហំ កត្វា វុត្តា’តិ, បធានាយ វា យោនិយា សព្ពំ បរិបុណ្ណាយតនំ យោនឹ សង្គហេត្វា ទស្សេតុំ ‘ឱបបាតិកាន’ន្តិ វុត្តន្តិ ច, តស្មា ន កោចិ បាឡិវិរោធោ”តិ វទន្តិ។

អបរេ បនាហុ – “កាមធាតុយំ អយានកោ ឱបបាតិកោ នត្ថិ។ យទិ ភវេយ្យ, កស្សចិ អដ្ឋាយតនានិ បាតុភវន្តីតិ វទេយ្យាតិ ឥទំ មនុស្សេសុ សំសេទជោបបាតិកានំ វសេន វុត្តំ, តេ បរិបុណ្ណាយតនាវ ។ កេសញ្ចិ បន អយានកកីដានំ អត្ថិភាវតោ អបាយេសុ សំសេទជោបបាតិកេ សន្ធាយេតំ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ។ តំ **អានន្ទាចរិយាទីនំ** មតេន បដិក្ខេបារហមេវាតិ។

៧៥៧-៨. **ឧក្កំសស្សាវកំសស្ស អន្តរេ**តិ “សត្តតី”តិ វុត្តឧក្កំសបរិច្ឆេទស្ស, “តឹសា”តិ វុត្តអវកំសបរិច្ឆេទស្ស ច មជ្ឈេ។ **អនុរូបតោ...បេ.... វិភាវិនា**តិ ជាតិអន្ធស្ស សង្គិ រូបានិ ចក្ខុទសកាភាវតោ, តថា ពធិរស្ស សោតទសកាភាវតោ, អន្ធពធិរស្ស បន បណ្ណាស ចក្ខុសោតទសកាភាវតោតិអាទិនា នយេន អញ្ញមញ្ញាបេក្ខាយ បរិបុណ្ណា **បរិបុណ្ណានំ រូបានំ បាណីនំ វសេន រូបានំ សមុប្បត្តិ** វិញ្ញាតព្ពាតិ អត្ថោ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ វុត្តមេវាតិ។

៧៥៨-៦០. ឯវំ តីសុ ភវេសុ បដិសន្ធិយំ រូបប្បវត្តឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ បវត្តិយំ ទស្សេតុំ **“សត្តវីសតិ រូបានី”**តិអាទិ វុត្តំ។ កាមាវចរសត្តស្ស ហិ បរិបុណ្ណាយតនស្ស អសតិ អន្ធពធិរាទិបសាទវិឃាតេ យាវ មរណចិត្តស្ស ហេដ្ឋា សត្តរសមចិត្តំ, តាវ សត្តវីសតិ រូបានិ បវត្តន្តិ។ អបរិបុណ្ណាយតនស្ស បន ជច្ចន្ធាទិកស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេន រូបានំ ហាយនវឌ្ឍនានិ វេទិតព្ពានិ។ ននុ អដ្ឋវីសតិយេវ រូបានិ កាមភវេ បវត្តន្តីតិ អាហ **“អប្បវត្តនតោ”**តិអាទិ។

យានំ...បេ.... ន វិជ្ជរេតិ កាមវិរាគភាវនាវសេន គន្ធាទិគ្គាហកេសុ បសាទេសុ វិរត្តា ហោន្តីតិ ឃានាទិត្តយំ នត្ថិ។ ចក្ខុសោតេសុ បន អនុត្តរទស្សនាទិអត្ថំ វិរត្តា ន ហោន្តីតិ តានិ តេសំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ **ភាវទ្វយំ** កាមរាគូបនិស្សយត្តា ន ឧប្បជ្ជតិ។ កេចិ បន “លហុតាទិត្តយម្បិ រូបភវេ នត្ថិ ទន្ធត្តករាទិធាតុក្ខោភាភាវតោ។ សតិ ហិ តាទិសេ ធាតុក្ខោភេ តប្បដិបក្ខេហិ លហុតាទីហិ ភវិតព្ព”ន្តិ វទន្តិ, តំ អការណំ។ ន ហិ រូបសមេតព្ពបច្ចនីកាបេក្ខោ តព្ពិរោធិធម្មប្បាទោ។ តថា សតិ សហេតុកកិរិយចិត្តុប្បាទេសុ កាយលហុតាទីនំ អភាវោ ឯវ សិយា, តស្មា បញ្ចេវ រូបានិ សញ្ញីព្រហ្មានំ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, អវសេសានិ តេវីសតិ រូបានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ អសញ្ញីព្រហ្មានំ បន បញ្ច បសាទរូបានិ, ភាវទ្វយំ, ហទយវត្ថុ, វិញ្ញត្តិទ្វយំ, លហុតាទិត្តយន្តិ តេរស រូបានិ វជ្ជេត្វា អវសេសានិ បន្នរស ឧប្បជ្ជន្តិ។

៧៦១. **ចតុសន្តតី**តិ ចតុន្នំ បច្ចយានំ វសេន ចតុសន្តតិរូបានិ។ **រូបេ ហោន្តិ តិសន្តតី**តិ ព្រហ្មានំ អនាហារភាវេន អាហារជរូបានំ អភាវតោ តិស្សោ សន្តតិយោ។ **ទ្វិសន្តតី**តិ ចិត្តជាហារជានំ អភាវតោ ទ្វេ សន្តតិយោ។ **ពាហិទ្វា ឯកសន្តតី**តិ កម្មជាទីនំ តិស្សន្នម្បិ អភាវតោ ឧតុជសន្តតិយេវ។

៧៦២-៤. ឯវំ បដិសន្ធិបវត្តីសុ រូបានំ គណនបរិច្ឆេទំ វត្វា ឥទានិ តត្ថ នេសំ ឧប្បត្តិក្កមំ ទស្សេតុំ **“រូបំ និព្ពត្តមាន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សព្ពេសន្តិ** កាមរូបភវិកានំ សព្ពសត្តានំ។ **បដិសន្ធិក្ខណេ បនា**តិ ឯត្ថ ទសកត្តយំ ហោតីតិ បាឋសេសោ។ តេនាហ **“យថេវា”**តិអាទិ។ បដិសន្ធិក្ខណេ ទសកត្តយំ ហេដ្ឋា វុត្តម្បិ **“តញ្ច ខោ សន្ធិចិត្តស្សា”**តិអាទិកំ វិសេសំ ទស្សេតុំ បុន វុត្តំ។ ចិត្តស្ស តីសុ ខណេសុ កម្មជរូបានំ សមុប្បត្តិតោ អាហ **“តថេវា”**តិអាទិ។ **តីស តីសេវា**តិ តីស តីសេវ កម្មជរូបានិ។

អានន្ទាចរិយោ បន “ចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណមេវ នត្ថិ, ភង្គក្ខណេ ច រូបុប្បាទោ នត្ថីតិ ចតុសមុដ្ឋានិកានិបិ រូបានិ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេយេវ ហោន្តី”តិ អាហ។ វុត្តញ្ហិ តេន – យោ ចេត្ថ ចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណោ វុត្តោ, សោ ច អត្ថិ នត្ថីតិ វិចារេតព្ពោ។ **ចិត្តយមកេ** ហិ “ឧប្បន្នំ ឧប្បជ្ជមាន”ន្តិ (យម. ២.ចិត្តយមក.៨១) ឯតស្ស វិភង្គេ “ភង្គក្ខណេ ឧប្បន្នំ នោ ច ឧប្បជ្ជមាន”ន្តិ (យម. ២.ចិត្តយមក.៨១) ឯត្តកមេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ “ឋិតិក្ខណេ ភង្គក្ខណេ ចា”តិ។ តថា”ន ឧប្បជ្ជមានំ ន ឧប្បន្ន”ន្តិ ឯត្ថ “ភង្គក្ខណេ ន ឧប្បជ្ជមានំ នោ ច ន ឧប្បន្ន”ន្តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ “ឋិតិក្ខណេ ភង្គក្ខណេ ចា”តិ។ ឯវំ “ន និរុទ្ធំ ន និរុជ្ឈមាន”ន្តិ ឯតេសំ បរិបុណ្ណវិស្សជ្ជនេ

“ឧប្បាទក្ខណេ អនាគតញ្ច”តិ វត្វា “ឋិតិក្ខណេ”តិ អវចនំ, អតិក្កន្តកាលវារេ ច “ភង្គក្ខណេ ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណំ វីតិក្កន្ត”ន្តិ (យម. ២.ចិត្តយមក.៨៣) វត្វា “ឋិតិក្ខណេ”តិ អវចនំ ឋិតិក្ខណាភាវំ ចិត្តស្ស ទីបេតិ។ **សុត្តេ**បិ ហិ “ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ បញ្ញាយតី”តិ (អ. និ. ៣.៤៧) តស្សេវ ឯកស្ស អញ្ញថត្តាភាវតោ យស្សា អញ្ញថត្តំ បញ្ញាយតិ, សា សន្តតិដ្ឋិតីតិ ន ន សក្កា វត្តុំ។ វិជ្ជមានំ តំខណទ្វយសមង្គី ឋិតន្តិ។ យោ ចេត្ថ ចិត្តស្ស និរោធក្ខណេ រូបុប្បាទោ វុត្តោ, សោ ច វិចារេតព្វោ។ កស្មា? “យស្ស វា បន សមុទយសច្ចំ និរុជ្ឈតិ, តស្ស ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតីតិ? នោ”តិ (យម. ១.សច្ចយមក.១៣៦) វុត្តន្តិ, ន ច ចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវ សន្ធាយ បដិក្ខេបោ កតោតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបាធិការស្ស អភាវាតិ។

អាចរិយស្ស ហិ អយមធិប្បាយោ – ឧប្បន្នឧប្បជ្ជមានវារាទីសុ “ឋិតិក្ខណេ”តិ អវចនំ “ចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណំ នាម នត្ថី”តិ ឥមមត្ថំ ទីបេតិ។ ន ហិ យថាធម្មសាសនេ អភិធម្មេ លព្ភមានស្ស អវចនេ ការណំ ទិស្សតិ។ ន កេវលំ អភិធម្មេ អវចនមេវ ចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណភាវជោតកំ, អបិច ខោ “ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ បញ្ញាយតី”តិ ឯវមាគតា សុត្តន្តបាឡិបិ។ អញ្ញថត្តំ នាម បុព្ពាបរវិសេសោ។ អបិច យថា ភូតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ, កឹ តថា ភូតោវ ភិជ្ជតិ, ឧទាហុ អញ្ញថា ភូតោ។ យទិ តថា ភូតោវ ភិជ្ជតិ, ន ជរតាយ សម្ភវោ។ អញ្ញថា ភូតោ, អញ្ញោ ឯវ សោតិ សព្ពថាបិ ឋិតិក្ខណស្ស អភាវោយេវ។ យទិ ច ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ រូបំ ឧប្បជ្ជេយ្យ, តំ ទុក្ខសច្ចន្តិ កត្វា “នោ”តិ វត្តុំ ន សក្កា, វុត្តញ្ច, តស្មា វិញ្ញាយតិ “ចិត្តស្ស និរោធក្ខណេ រូបុប្បាទោ នត្ថី”តិ។

អាចរិយជោតិបាលធម្មបាលត្ថេរានំ បនេតំ នក្ខមតិ។ តេហិ “ឯកធម្មាធារភាវេបិ ឧប្បាទនិរោធានំ អញ្ញោ ឧប្បាទក្ខណោ, អញ្ញោ និរោធក្ខណោ។ ឧប្បាទាវត្ថញ្ហិ ឧបាទាយ ឧប្បាទក្ខណោ, និរោធាវត្ថំ ឧបាទាយ និរោធក្ខណោ។ ឧប្បាទាវត្ថាយ ច ភិន្នា និរោធាវត្ថាតិ ឯកស្មិំយេវ ច សភាវធម្មេ យថា ឥច្ឆិតព្ពា, អញ្ញថា អញ្ញោយេវ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ, អញ្ញោ និរុជ្ឈតីតិ អាបជ្ជេយ្យ, ឯវំ និរោធាវត្ថាយ វិយ និរោធាភិមុខាវត្ថាយបិ ភវិតព្ពំ, សា ឋិតិ ជរតា ចា”តិ សម្បដិច្ឆិតព្ពមេតំ។

យទិ ឯវំ, កស្មា បាឡិយំ ឋិតិក្ខណោ ន វុត្តោតិ? វិនេយ្យជ្ឈាសយានុរោធេន នយទស្សនវសេន បាឡិគតីតិ វេទិតព្ពាតិ។ អភិធម្មទេសនាបិ ហិ កទាចិ វិនេយ្យជ្ឈាសយានុរោធេន បវត្តតិ, យថា រូបស្ស ឧប្បាទោ “ឧបចយោ សន្តតី”តិ ភិន្ទិត្វា ទេសិតោ។ ហេតុសម្បយុត្តទុកាទិទេសនា ចេត្ថ និទស្សិតព្ពា។ “យស្ស វា បនា”តិអាទិបុច្ឆាយ វិស្សជ្ជនេ ច អរូបលោកំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ វា សន្ធាយ “នោ”តិ សក្កា វត្តុំ។ អយញ្ហិ យមកទេសនាយ បកតិ, យទិទំ យថាសម្ភវយោជនាតិ។ អថ វា បច្ចាសត្តិញាយេន យំ សមុទយសច្ចំ និរុជ្ឈតិ, តេន យំ ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បាទេតព្ពំ ចិត្តចេតសិកកប្បជិតទ្វរូបសង្ខាតំ, តស្ស តទា ឧប្បត្តិ នត្ថីតិ “នោ”តិ វិស្សជ្ជនំ, ន សព្ពស្ស វចនតោ, តស្មា ន សក្កា ចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណេ, ភង្គក្ខណេ ច រូបុប្បាទនំ បដិក្ខិបិតុន្តិ វទន្តិ។

ឧតុជរូបានិ បន បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណតោ បដ្ឋាយ អដ្ឋកនវកវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ។ បដិសន្ធិក្ខណេ ហិ ឧប្បន្នានំ កម្មជរូបានំ អព្ភន្តរេ សហុប្បាទឯកនិរោធតេជោធាតុ ឋានំ បត្វា តស្ស ឋិតិក្ខណេ អដ្ឋ រូបានិ សមុដ្ឋាបេតិ, តត្ថ ឧប្បន្នា តេជោធាតុ បដិសន្ធិចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ, តត្ថ ឧប្បន្នា បឋមភវង្គស្ស ឧប្បាទក្ខណេតិ ឯវមាទិនា អដ្ឋកំ, កទាចិ សទ្ទបាតុភាវកាលេ តេន សហ សទ្ទនវកញ្ច ឧប្បជ្ជតិ។ ចិត្តជរូបានិ ច បដិសន្ធិតោ អនន្តរំ បឋមភវង្គតោ បដ្ឋាយ រូបជនកចិត្តានំ ឧប្បាទក្ខណេ អដ្ឋកវសេន, សទ្ទបាតុភាវាទិកាលេ សទ្ទនវកាទិវសេន ច បវត្តន្តិ។ អាហារជានិ បន ឯកស្ស, ទ្វិន្នំ វា សត្តាហានំ អតិក្កមេន និព្ពត្តន្តិ។ នន្ុ ច អជ្ឈោហដាហារបច្ចយេន អាហារោ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ, គព្ភេ សយន្តស្ស ច កុតោ អជ្ឈោហរណាហារោតិ? សមាតិតោ។ មាតរា ហិ ភុត្តំ កុច្ឆិគតស្ស សរីរេ អព្ភញ្ជនំ វិយ អាហារកិច្ចំ ករោតិ។ តេនាហុ បោរាណា –

“យញ្ចស្ស ភុញ្ជតី មាតា,
អន្នំ បានញ្ច ភោជនំ;
តេន សោ តត្ថ យាបេតិ,
មាតុកុច្ឆិគតោ នរោ”តិ។ (សំ. និ. ១.២៣៥);

តស្មា មាតរា អជ្ឈោហដាហារេន អនុគ្គហិតេ សរីរេ អព្ភន្តរិកា ឱជា លទ្ធប្បច្ចយា រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ, ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាទសកា បន បញ្ចបសាទាវត្ថំ អតិក្កម្ម បច្ឆា សត្តមេ សត្តាហេ ឧប្បជ្ជន្តិ, “ឯកាទសមេ សត្តាហេ”តិ (យម. មូលដី. អាយតនយមក ២២-២៥៤) **អានន្ទាចរិយោ** អវោច។ អយមេត្ថ គព្ភសេយ្យកានំ រូបប្បវត្តិនយោ។

ឱបបាតិកានម្បិ បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ កម្មសមុដ្ឋានានិ សត្តតិ រូបានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តថេវស្ស ឋិតិក្ខណេ, ភង្គក្ខណេ ច សត្តតិ សត្តតីតិអាទិនា វុត្តនយេន ឧក្កំសាវកំសតោ កាមភវិកសត្តានំ, រូបីព្រហ្មានញ្ច យថាវុត្តនយេនេវ យថានុរូបំ កម្មសមុដ្ឋានានំ, ឧតុសមុដ្ឋានានញ្ច បវត្តិ វេទិតព្ពា។ អាហារជរូបំ បន កាមាវចរានំ សព្ពបឋមំ អត្តនោ មុខគតខេឡំ អជ្ឈោហរណកាលេ ឧប្បជ្ជតិ។ សញ្ញីព្រហ្មានំ តំ សព្ពេន សព្ពំ នត្ថិ។ អសញ្ញីនញ្ច ចិត្តជាហារជានិ នត្ថេវាតិ អយំ វិសេសោ។ ឯវំ ឧប្បជ្ជមានេសុ ច បនេតេសុ រូបេសុ យំ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បន្នំ, តំ អត្តនា សហុប្បន្នចិត្តំ អាទឹ កត្វា សត្តរសមចិត្តស្ស និរោធក្ខណេ និរុជ្ឈតិ, ឋិតិក្ខណេ ឧប្បន្នំ អដ្ឋារសមស្ស ឧប្បាទក្ខណេ និរុជ្ឈតិ, ភង្គក្ខណេ ឧប្បន្នំ ឥមស្ស ឋិតិក្ខណេ និរុជ្ឈតីតិ ឯវំ ឧប្បជ្ជន្តំ, និរុជ្ឈន្តញ្ច យាវ មរណចិត្តស្ស ហេដ្ឋា សត្តរសមចិត្តំ, តាវ យថារហំ ចតុសន្តតិអាទិវសេន បវត្តតីតិ។ អាសន្នមរណស្ស បន ចុតិតោ សត្តរសមចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណមាទឹ កត្វា កម្មជរូបំ ន សមុដ្ឋាតិ។ យទិ សមុដ្ឋាតិ, មរណំ ន សិយា អនុបច្ឆិន្នត្តា កម្មជរូបានំ។ កម្មជរូបសមុច្ឆេទេ ហិ "មតោ"តិ វុច្ចតិ។ វុត្តញ្ហិ –

"អាយុ ឧស្មា ច វិញ្ញាណំ, យទា កាយំ ជហន្តិមំ;
អបវិទ្ធោ តទា សេតិ, និរត្ថំវ កលិង្គរ"ន្តិ។ (សំ. និ. ៣.៩៥);

សត្តរសមេន សហ ឧប្បន្នញ្ច តំ ចុតិចិត្តេន សហ និរុជ្ឈតិ, អបរញ្ច ន ឧប្បជ្ជតិ។ អាយុក្ខយា, កម្មក្ខយា, ឧភយក្ខយា, ឧបក្កមេន វា កស្សចីតិ ឯវំ កម្មជរូបស្សេវ ហិ មរណំ ហោតិ សតិបិ អាហារជេ, អដ្ឋកថាមតេន ចិត្តជេ ច។ តម្បិ អបគតជីវស្ស ន ឧប្បជ្ជតិ។ ឧតុជរូបំ បន បវត្តតិ ឯវ។ តថា សំសេទជានំ, ឱបបាតិកានំ បន សរីរនិក្ខេបាភាវតោ តម្បិ ន បវត្តតិ។

៧៦៥-៦. ឧប្បាទវយវន្តតាយ និច្ចោ ធុវោ ន ហោតីតិ **អនិច្ចោ,** និច្ចខណិកតាយ វា ន ឥច្ចោ សស្សតាទិវសេន អនុបគន្តព្ពោតិ **អនិច្ចោ**។ អយញ្ហិ វិនាសោ ជនកបច្ចយតោ អញ្ញហេតុនិរបេក្ខតាយ និច្ចខណិកោវ ហោតិ។ ធុវសារវិរហិតត្តា **អទ្ធុវោ**។ អវសវត្តនដ្ឋេន **អនត្តា**។ ឧទយវយបដិបីឡនេន, ទុក្ខវត្ថុតាយ ច ទុក្ខានំ ខន្ធោ សម្ភូហោតិ **ទុក្ខក្ខន្ធោ**។ ឯវំវិធោ បន សុខេហិ អសម្មិស្សោយេវាតិ អាហ **"កេវលោ"**តិ។ កស្សចិបិ វា រូបស្ស សុខសភាវស្ស អភាវតោ សកលោបិ ទុក្ខក្ខន្ធោតិ វុត្តំ "ទុក្ខក្ខន្ធោ ច កេវលោ"តិ។ បច្ចយយាបនិយតាយ ច រោគមូលតាយ ច **រោគតោ**។ សោ ហិ យថារហំ បច្ចយេហិ យាបេតព្ពតាយ យាប្យរោគោ វិយាតិ រោគតោ ទដ្ឋព្ពោ។ យាប្យព្យាធិ ហិ រោគោ, ឥតរោ អាពាធោ, មូលព្យាធិ វិយ ចេស អនុពទ្ធព្យាធីនំ កិលេសរោគាទីនំ មូលភាវតោ រោគតោ ទដ្ឋព្ពោ។ ទុក្ខតាសូលយោគិតាយ, កិលេសា សុចិបគ្ឃរណតាយ , ឧប្បាទជរាភង្គេហិ ឧទ្ធុមាតបរិបក្កបភិន្នតាយ ច **គណ្ឌតោ**។ សោ ហិ ទុក្ខទុក្ខតា សង្ខារទុក្ខតា វិបរិណាមទុក្ខតាតិ តិវិធទុក្ខតាសង្ខាតេន រុជ្ជនេន យុត្តតាយ, យថារហមារម្មណវសេន ច សមន្នាគមវសេន ច រាគាទិកិលេសាសុចិវិស្សន្ទនតោ, អហុត្វា សម្ភវនតោ, ឧប្បត្តិយា ឧទ្ធុមាតត្តា ជរាភង្គេហិ ច យថាក្កមំ បរិបក្កបភិន្នភាវតោ គណ្ឌសទិសោតិ គណ្ឌតោ ទដ្ឋព្ពោ។ អវសវត្តនតាយ, អវិធេយ្យតាយ ច **បរតោ**។ យថា ហិ បរោ បគន្ធោ បរស្ស វសំ ន គច្ឆតិ, ឯវមេតំ សុភសុខាទិភាវេន វសេ វត្តេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អវសវត្តនតោ "មា ជីរថ, មា មរថា"តិអាទិនា វិធាតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អវិធេយ្យភាវតោ បរតោ ទដ្ឋព្ពំ។ ព្យាធិជរាមរណេហិ បលុជ្ជនតោ, អាព្យសនតោ ច **បលោកតោ**។ ឥទំ ព្យាធិអាទីហិ បការេហិ ភិជ្ជនតោ, វិនស្សនតោ, ឯតេហិ ឯវ វា អាព្យសនតោ ព្យសនត្ថស្ស លោក-សទ្ទស្ស បរិសិដ្ឋស្ស អាព្យសនត្ថតាយ បលោកតោ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឆន្ទន្តិ** រជ្ជនវសេន បវត្តំ ឆន្ទំ។

៧៦៧. **ធម្មសេនាបតិនា**តិ ធម្មសេនាយ បតិ នាយកោតិ **ធម្មសេនាបតិ,** សារិបុត្តត្ថេរោ, តេន។ ឋិតសង្ខាតោ អត្ថោ ឯតស្សាតិ **ឋិតត្ថិ,** តេន។ **សក្កច្ចា**តិ ឧគ្គហណធារណាទីសុ អតន្ទិតោ ហុត្វា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

រូបវិភាគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. ឯកាទសមោ បរិច្ឆេទោ

និព្ពាននិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៦៨-៩. អាទិតោ រូបានន្តរមុទ្ទិដ្ឋំ យំ និព្ពានន្តិ សម្ពន្ធោ។ តស្ស វិភាវនំ យថាពលំ បវក្ខាមីតិ សម្ពន្ធោ។

ភវាភវន្តិ ភវតោ ភវំ, ខុទ្ទកំ, មហន្តំ វា ភវំ។ **វិននតោ**តិ សំសិព្ពនតោ។ តណ្ហា ហិ សំសារនាយិកភាវេន ភវតោ ភវំ, សុគតិទុគ្គតិវសេន ខុទ្ទកមហន្តំ ភវំ វា អបរាបរភាវាយ សំសិព្ពតិ, តុន្នការណំ វិយ ករោតិ។ **និក្ខន្តត្តា**តិ វិសំយោគវសេន និស្សដត្តា។ មរណបដិបក្ខតាយ, អមតសទិសតាយ វា **អមតំ**។ សព្ពទុក្ខនិស្សដត្តា **បរមំ សុខំ**។ សព្ពេបិ សង្ខារា សមន្តិ ឧបសមន្តិ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបជ្ជន្តិ ឯតេនាតិ **សព្ពសង្ខារសមថោ**។ ខន្ធូបធិអាទយោ សព្ពេបិ ឧបធី ឧបទ្ទវា បដិនិស្សជ្ជីយន្តិ ឯតេនាតិ **សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គោ**។ យស្មា តំ អាគម្ម កាមតណ្ហាទិភេទា តណ្ហា សព្ពសោ ខយំ គច្ឆតិ, វិរជ្ជតិ, និរុជ្ឈតិ ច, តស្មា **តណ្ហក្ខយោ វិរាគោ និរោធោ**តិ ច វុច្ចតិ។ អបិច រុជ្ឈន្តិ ឯត្ថ សត្តា កិលេសនិគឡពន្ធាតិ រោធោ, សំសារស្សេតំ អធិវចនំ, តតោ និក្ខន្តោតិ **និរោធោ**។

៧៧០. **អធិគមា**តិ តទនុរូបាយ បដិបត្តិយា អរិយមគ្គេន បដិវិជ្ឈនេន។

រាគក្ខយាទិភាវេន សព្ពទុក្ខសន្តិយា បច្ចយតាយ, កិលេសសន្តាបាភាវេន ច **សន្តិលក្ខណំ**។ **អច្ចុតិរស**ន្តិ សភាវាបរិច្ចជនតោ អចវនសម្បត្តិកំ។ **អស្សាសករណរស**ន្តិ អស្សាសករណកិច្ចំ។ តញ្ហិ បានភោជនាទិសុញ្ញេ សភយកន្តារេ បរិព្ភមនេន បរិស្សន្តស្ស អទ្ធិកបុរិសស្ស អស្សាសជនកភាវេន ឧបដ្ឋិតំ វនន្តោទកំ វិយ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានម្បិ វចនបថាតិក្កន្តមហាទុក្ខភេរវេ សំសារកន្តារេ បរិព្ភមនេន បរិស្សន្តស្ស យថានុរូបំ បដិបត្តិមគ្គំ បដិបន្នស្ស យោគាវចរស្ស អនាទិមតិ សំសារេ សុបិនន្តេនបិ អទិដ្ឋបុព្ពតាយ ទស្សនសមកាលមេវ បរមស្សាសំ ជនេតិ។ ខន្ធនិមិត្តវិចិត្តតាយ អវិគ្គហំ ហុត្វា គយ្ហតីតិ **អនិមិត្តបច្ចុបដ្ឋានំ**។ សព្ពសង្ខតនិស្សរណុបាយភាវតោ និស្សរណំ បច្ចុបដ្ឋាបេតីតិ **និស្សរណបច្ចុបដ្ឋានំ**។

ឯវំ និព្ពានស្ស លក្ខណាទិកំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិតណ្ឌវាទិបក្ខំ ទស្សេត្វា បរិហរន្តោ អាហ "**ឯត្ថាហ**"តិអាទិ, ន បរមត្ថតោ អត្ថិ អញ្ញត្រ បញ្ញត្តិមត្តតោតិ អធិប្បាយោ។ កុតោ បនាយមភិនិវេសោតិ អាហ "**តិត្ថិយានំ... បេ.... នីយតោ**"តិ។ **យថានុរូបាយ បដិបត្តិយា**តិ សីលសមាធិបញ្ញាសង្ខាតំ សម្មាបដិបត្តិយា។ យថា ហិ ចេតោញាណលាភិនោ ឯវ អរិយា បរេសំ លោកុត្តរចិត្តំ ជានន្តិ, តត្ថាបិ ច អរហា ឯវ សព្ពេសំ ចិត្តំ ជានាតិ, ឯវំ និព្ពានម្បិ សីលាទិសម្មាបដិបត្តិភូតេន ឧបាយេនេវ ឧបលព្ភតីតិ "នត្ថី"តិ ន វត្តព្ពំ អរិយេហិ ឧបលព្ភនីយតោ។ យថា ហិ ជច្ចន្ធតេមិរិកាទីនំ អទស្សនេន "សូរិយាទយោ នត្ថី"តិ ន វត្តព្ពា ចក្ខុមន្តានំ គោចរភាវេន អត្ថេវាតិ សិទ្ធត្តា, ឯវមេតម្បិ ពាលបុថុជ្ជនស្ស អទស្សនមត្តេន "នត្ថី"តិ ន វត្តព្ពំ។ អរិយានំ បន បញ្ញាចក្ខុនោ បទេសេនេវ ឧបដ្ឋានតោ ឯកន្តេន សម្បដិច្ឆិតព្ពំ "អត្ថិ និព្ពាន"ន្តិ។ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។ អថ រាគាទីនំ ខយមត្តមេវ និព្ពានន្តិ ចេតិ សម្ពន្ធោ។ អាយស្មតា...បេ.... ថេរេន ទស្សិតោតិ សម្ពន្ធោ។ រាគក្ខយាទិទីបកំ សុត្តំ នេយ្យត្ថន្តិ អធិប្បាយេន "**តំ ន**"ឥតិ បដិក្ខេបំ កត្វា ឯកំសេន ចេតំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, ឥតរថា យថារុតវសេន បាឡិយា អត្ថេ គយ្ហមានេ ពហុទោសា អាបជ្ជន្តីតិ តេ ទស្សេតុំ "**អរហត្តស្សាបី**"តិអាទិ វុត្តំ។ អរហត្តំ បុដ្ឋេន តេនេវាយស្មតា សារិបុត្តត្ថេរេនាតិ អធិប្បាយោ។ **តវ មតេនា**តិ សាសនយុត្តឹ អវិចារេត្វា បាឡិទស្សនមត្តេនេវ វិប្បលបតោ តវជ្ឈាសយេន។ ន ច បនេតំ យុត្តំ, តថាបីតិ អធិប្បាយោ។ លោកុត្តរផលចិត្តស្ស រាគាទីនំ ខយមត្តតាបជ្ជនំ ន យុត្តំ តស្ស អគ្គផលស្ស ចតុក្ខន្ធភាវេន បាឡិយំ អាគតត្តា។ **តស្មា**តិ យុត្តឹ អវិចារេត្វា បាឡិទស្សនមត្តេនេវ វោហរន្តស្ស អនិដ្ឋប្បសង្គតោ។ **ព្យញ្ជនច្ឆាយាយា**តិ វិមទ្ទាសហភូតាយ សទ្ទត្ថមត្តច្ឆាយាយ។ **ឧភិន្ន**ន្តិ និព្ពានវសេន, អរហត្តវសេន ច អាគតានំ ឧភិន្នំ **សុត្តានំ**។ **អត្ថោ**តិ អធិប្បាយត្ថោ។

កោ បន សោ អត្ថោតិ អាហ "**យស្ស បនា**"តិអាទិ។ **រាគាទីនំ ខយោ**តិ រាគាទីនំ អនុប្បាទនិរោធោ។ សោ ធម្មោ អក្ខយោបិ សមានោ រាគាទីនំ ខយស្ស ឧបនិស្សយត្តា ខយោបចារេន "រាគាទីនំ ខយោ និព្ពាន"ន្តិ វុត្តោ "តិបុសំ ជរោ, គុឡោ សេម្ហោ"តិអាទីសុ ផលូបចារេន វុត្តំ វិយាតិ សម្ពន្ធោ។ កិលេសានំ អនុប្បត្តិនិរោធក្ខយស្ស មគ្គស្ស អារម្មណភូតំ និព្ពានំ អត្ថតោ "ខយស្ស ឧបនិស្សយោ"តិ វត្តព្ពតំ លព្ភតីតិ អាហ "**ខយស្ស ឧបនិស្សយត្តា**"តិ។ **ខយោបចារេនា**តិ អត្តនោ ការិយភូតស្ស ខយស្ស អត្តនិ ឧបចារេន តស្ស នាមវសេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ជរការណំ តិបុសំ ជរោតិ វុត្តោ, សេម្ហការណំ គុឡោ សេម្ហោតិ វុត្តោ។ **ខយន្តេ**តិ រាគាទីនំ

បរិក្ខយាវសានេ។ **ខយោ**តិ វា មគ្គោ វុច្ចតិ "ខយេ ញាណ"ន្តិអាទីសុ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ១៤២) វិយ, តស្ស អន្តេ និរោធាវសានេ ឧប្បន្នត្តា **ខយោ**តិ វុត្តំ ផលូបចារេន, សមីបូបចារេន វា។

សព្ពេ ពាលបុថុជ្ជនាបីតិ សោឡសិកាលាទយោ សព្ពេបិ ពាលបុថុជ្ជនា សមធិគត...បេ.... ភវេយ្យុំ ខណវសេន រាគាទីនំ ខយស្ស តេសម្បិ អត្ថិតាយ។ តថា ច សតិ បដិបត្តិយា និរត្ថកភាវោ អាបជ្ជេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។ **រាគាទិក្ខយានំ ពហុភាវតោ**តិ រាគាទីនំ វិយ តេសំ ខយានម្បិ តព្ពិការភាវេន ពហុភាវតោ។ ឯវញ្ហិ សតិ រាគស្ស ខយោ រាគក្ខយោ, ន ទោសាទីនំ, តថា ទោសក្ខយោបីតិ អញ្ញោ រាគក្ខយោ, អញ្ញោ ទោសក្ខយោ, អញ្ញោ មោហក្ខយោតិ តិណ្ណំ អកុសលមូលានំ ខយភូតានិ តីណិ និព្ពានានិ, ចតុន្នំ ឧបាទានានំ ខយភូតានិ ចត្តារីតិអាទិនា ពហូនិ និព្ពានានិ នាម ហោន្តិ។ ឥទានិ អាទិ-សទ្ទសង្គហិតេ ទោសេ ទស្សេតុំ **"សង្ខត លក្ខណ"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ "តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, សង្ខតស្ស សង្ខតលក្ខណានិ, ឧប្បាទោ បញ្ញាយតិ, វយោ បញ្ញាយតិ, ឋិតស្ស អញ្ញថត្តំ បញ្ញាយតី"តិ (អ. និ. ៣.៤៧) វចនតោ វយសង្ខាតោ ខយោ សង្ខតលក្ខណំ ហោតីតិ វុត្តំ **"សង្ខតលក្ខណញ្ច និព្ពានំ ភវេយ្យា"**តិ។ "ជរាមរណំ, ភិក្ខវេ, អនិច្ចំ សង្ខតំ បដិច្ចសមុប្បន្ន"ន្តិ (សំ. និ. ២.២០) វចនតោ អាហ **"សង្ខតបរិយាបន្ន"**ន្តិ ។ យំ បន សង្ខតបរិយាបន្នំ, តំ ឥតរសង្ខតធម្មោ វិយ អនិច្ចំ ហោតិ បច្ចយាធីនវុត្តិតោតិ អាហ **"សង្ខតបរិយាបន្នត្តា អនិច្ច"**ន្តិ។ "អនិច្ចា វត សង្ខារា"តិ (ទី. និ. ២.២២១) ហិ វុត្តំ។ ឯត្តាវតា ច កិំ វុត្តំ ហោតិ? យទិ ភវតោ មនោរថបរិបូរណត្ថំ ខយំ និព្ពានន្តិ វទាម, អសង្ខតស្ស សង្ខតលក្ខណត្តា, សង្ខតបដិបក្ខស្ស សង្ខតបរិយាបន្នត្តា សព្ពកាលិកភាវេន និច្ចស្ស អនិច្ចតា, តតោ ច បរមសុខស្ស ទុក្ខតា ច អាបជ្ជេយ្យាតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯត្តាវតា ភង្គក្ខយស្ស និព្ពានទោសំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អនុប្បាទក្ខយស្ស តញ្ញាវំ និសេធេតុំ **"យទិ ខយោ និព្ពានំ ភវេយ្យា"**តិអាទិ វុត្តំ។ បឋមមគ្គស្ស អនន្តរបច្ចយភូតំ ញាណំ **គោត្រភុ** នាម។ សេសមគ្គបុរេចរំ **វោទានំ** នាម។ ផលសមាបត្តិបុរេចរំ **អនុលោមំ** នាម។ តំ បន សង្ខារារម្មណមេវាតិ ឥធ ន គហិតំ។ **ភទ្រមុខា**តិ បរស្ស អនុនយវចនំ។ **"ខីយន្តី"**តិ វត្តមាននិទ្ទេសេន ឥទានិ ខីយមានតំ បុច្ឆតិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ឧបធារេត្វា**តិ ឧបបរិក្ខិត្វា។ "គោត្រភុ...បេ.... មុខា"តិ បុច្ឆាយ "រាគាទីនំ ខយមេវ វទាមី"តិ តយា ទិន្នបដិវចនស្ស អវិរុជ្ឈនវសេន សតិបុរេក្ខារំ កថេហីតិ អធិប្បាយោ។ **គោត្រភុចិត្តាទីនំ** គោត្រភុវោទានមគ្គានំ។ គោត្រភុក្ខណេ កិលេសានំ អនុប្បាទនិរោធស្ស អភាវតោ អាហ **"រាគាទយោ ខីយិស្សន្តី"**តិ។ **ផលមេវា**តិ កិលេសានំ ខីណកាលេ ឧប្បជ្ជមានំ ផលចិត្តមេវ។ **អារម្មណំ អបស្សន្តោ**តិ គោត្រភុអាទីនំ វត្តព្ពារម្មណំ អបស្សន្តោ។ អថ វា ឥតរេសំ អារម្មណភាវេ សតិ គហេតព្ពបច្ចយំ អបស្សន្តោ។

"អបិចា"តិអាទិ បរិយាយន្តរេនបិ អនុប្បាទនិរោធស្ស និព្ពានភាវនិសេធនំ។ "ឧប្បាទីយតីតិ អត្ថោ"តិ បន មគ្គស្ស ឧប្បត្តិយា កិលេសក្ខយោបិ ឧប្បាទិតោ នាម ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ ន ហិ ឥតរថា ខយស្ស ឧប្បាទោ នាម អត្ថិ។ អថ វា "អទ្ធា សោ...បេ.... និរុត្តរោ ភវិស្សតី"តិ ឯត្តកេន គន្ថេន ខណនិរោធស្ស ចេវ អនុប្បាទនិរោធស្ស ច និព្ពានភាវេ ទោសំ ទស្សេត្វា ឥទានិ "ខយេ ញាណ"ន្តិអាទីសុ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ១៤២) វិយ មគ្គស្សាបិ ខយបរិយាយត្តា "រាគក្ខយោ"តិអាទិវចនមគ្គោយេវ សមានភាវេន គហិតោ មគ្គស្សាបិ និព្ពានភាវប្បសង្គំ, តថា ច សតិ អនិដ្ឋាបត្តី សម្ភាវេន្តោ អាហ **"អបិចា"**តិអាទិ។ ឯវញ្ហិ សតិ "ឧប្បាទីយតី"តិ មគ្គមេវ សន្ធាយ តិដ្ឋតិ។ យទិ មគ្គស្ស និព្ពានភាវប្បសង្គោ ឥធ សម្ភាវិតោ, ឯវំ សតិ គោត្រភុស្ស មគ្គារម្មណតាទិទោសា វត្តព្ពាតិ? សច្ចំ វត្តព្ពា, ឯត្តកេនាបិ បន បរស្ស វចនបដិពាហនំ សក្កា កាតុន្តិ បរិហារន្តរទស្សនេ ព្យាបារោ កតោតិ។ **យថានុរូបាយ បដិបត្តិយា**តិ ឆវិសុទ្ធិបរម្បរាសង្ខាតាយ យថានុលោមបដិបត្តិយា។

៧៧១. **អស្សុទ្ធោ**តិ បពុទ្ធសទ្ធោ, មគ្គាគតាយ អចលសទ្ធាយ សមន្នាគតោ, មគ្គាគតសទ្ធាយ ហិ សមន្នាគតោ អាកាសេ ពុទ្ធវេសំ មាបេត្វាបិ "និច្ចំ សុខំ អត្តា"តិ វទន្តស្ស ន សទ្ទហតិ សេយ្យថាបិ សូរម្ពដ្ឋោតិ (អ. និ. ១.២៥៥)។ **អកតញ្ញូ**តិ អកតំ និព្ពានំ ជានាតីតិ អកតញ្ញូ។ **សន្ធិច្ឆេទោ**តិ ភវសន្ធានករស្ស តណ្ហាបាបស្ស ឆិន្ទនេន បុន ភវបដិសន្ធិយាបិ ឆិន្នតាយ បដិសន្ធី ខេបេត្វា ឋិតោ។ **ហតាវកាសោ**តិ ខីណបដិសន្ធិកត្តាយេវ អាយតី កត្ថចិ ឱកាសលោកេ អទិស្សមានត្តា វិហតាវកាសោ។ **វន្តាសោ**តិ កត្ថចិ អភិសង្គភាវតោ ឆឌ្ឌិតតណ្ហោតិ អត្ថោ។ **ឧត្តមបោរិសោ**តិ សទេវលោកេ អគ្គទក្ខិណេយ្យតាយ វិសិដ្ឋោ បោរិសោ។

ទុប្បដិវិទ្ធាតិ បដិវិជ្ឈិតុំ, បដិលភិតុញ្ច ទុក្ករា។ កាមាទីនំ និស្សរណីយតាយ និស្សរណីយា, យទិទំ នេក្ខម្មំ, ឯតំ កាមានំ និស្សរណន្តិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **កាមានំ និស្សរណ**ន្តិ កាមេហិ និក្ខមនំ, អថ វា និស្សរន្តិ និក្ខច្ឆន្តិ ឯត្ថ ឯតេនាតិ វា **និស្សរណំ,** កាមានំ និស្សរណដ្ឋានំ, និស្សរណុបាយន្តិ អត្ថោ។ **នេក្ខម្ម**ន្តិ បឋមជ្ឈានំ។ តញ្ហិ កាមេហិ និក្ខន្តន្តិ "នេក្ខម្ម"ន្តិ ឥធ គហិតំ, អញ្ញត្ថ បន បព្ពជ្ជាទយោបិ "នេក្ខម្ម"ន្តិ បវុច្ចន្តិ។ វុត្តញ្ហិ –

“បព្ពជ្ជា បឋមំ ឈានំ, និព្ពានញ្ច វិបស្សនា;
សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា, ‘នេក្ខម្ម’ន្តិ បវុច្ចរេ”តិ។ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ១០៩; ទី. និ. ដី. ២.៣៦០; អ. និ. ដី. ២.៣.៦៦; វិសុទ្ធិ. មហា. ១.៥៦; នេត្តិ. ដី. ៧៦ មិស្សកហារសម្បាតវណ្ណនា);

អរូបំ អាកាសានញ្ចាយតនំ។ **ភូត**ន្តិ វិជ្ជមានំ, ខន្ធបញ្ចកន្តិ អត្ថោ។ “ភូតមិទន្តិ, សារិបុត្ត, សមនុបស្សាមី”តិអាទីសុ ខន្ធបញ្ចកំ “ភូត”ន្តិ វុច្ចតិ។ អត្តនោ ការណំ បដិច្ច សមំ, សម្មា ច ឧប្បន្នន្តិ **បដិច្ចសមុប្បន្នំ។ បឋម...បេ.... ភវេយ្យា**តិ សង្ខតនិស្សរណភាវេន វុត្តស្ស និព្ពានស្ស អភាវប្បត្តិយា ច ត ទេកយោគនិទ្ទិដ្ឋានំ យថាក្កមំ កាមរូបនិស្សរណានំ បឋមជ្ឈានាកាសានញ្ចាយតនានម្បិ អភាវោយេវ អាបជ្ជេយ្យ។ ឥទានិ យថាធិប្បេតមត្ថំ អាគមេន ទស្សេតុំ **“ន តុ ខយោ”**តិអាទិ វុត្តំ។

“អត្ថិ...បេ.... សុផុសិតន្តិ ចា”តិ នត្ថិ និស្សរណំ លោកេ, កឹ វិវេកេន កាមាបីតិ ឯវំ មារេន បដិពាហិតេ។ “អត្ថិ...បេ.... សុផុសិត”ន្តិ និព្ពានំ បតិដ្ឋបេន្តេន អាឡវកត្ថេរេន វុត្តំ។ **សុផុសិត**ន្តិ សុដ្ឋុ ផុសិតំ, សច្ឆិកតន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អជាត**ន្តិអាទីនិ ចត្តារិ បទានិ អញ្ញមញ្ញវេវចនានិ។ អថ វា វេទនាទយោ វិយ ហេតុបច្ចយសមវាយ សង្ខាតាយ ការណសាមគ្គិយា ន ជាតំ ន និព្ពត្តន្តិ **អជាតំ** ។ ការណេន វិនា សយមេវ ច ន ភូតំ ន បាតុភូតំ ន ឧប្បន្នន្តិ **អភូតំ**។ ឯវំ អជាតត្តា អភូតត្តា យេន កេនចិ ការណេន ន កតន្តិ **អកតំ**។ ជាតភូតកតភាវោ ច នាម រូបាទីនំ សង្ខតធម្មានំ ហោតិ, ន អសង្ខតសភាវស្ស និព្ពានស្សាតិ ទស្សនត្ថំ **អសង្ខត**ន្តិ វុត្តំ។ បដិលោមតោ វា សមេច្ច សម្ភុយ បច្ចយេហិ កតន្តិ សង្ខតំ, ន តថា សង្ខតំ, សង្ខតលក្ខណរហិតន្តិ ច **អសង្ខត**ន្តិ។ ឯវំ អនេកេហិ ការណេហិ និព្ពត្តិតភាវេ បដិសិទ្ធេ បកតិវាទីនំ បកតិ វិយ សិយា នុ ខោ, ឯកេនេវ ការណេន ឯតំ កតន្តិ អាសង្កាយ ន កេនចិ កតន្តិ ទស្សនត្ថំ “អកត”ន្តិ វុត្តំ។ ឯវំ អបច្ចយម្បិ សមានំ សយមេវ នុ ខោ ឥទំ ភូតំ បាតុភូតន្តិ អាសង្កាយ តន្និវត្តនត្ថំ “អភូត”ន្តិ វុត្តំ។ អយញ្ចេតស្ស អសង្ខតាកតាភូតភាវោ សព្ពេន សព្ពំ អជាតធម្មត្តាតិ ទស្សេតុំ “អជាត”ន្តិ វុត្តំ។

អសង្ខតន្តីតិ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ តេន –

> “នោ ចេតំ, ភិក្ខវេ, អភវិស្ស អជាតំ អភូតំ អកតំ អសង្ខតំ។ នយិធ ជាតស្ស ភូតស្ស កតស្ស សង្ខតស្ស និស្សរណំ បញ្ញាយេថ។ យស្មា ច ខោ, ភិក្ខវេ, អត្ថិ អជាតំ អភូតំ អកតំ អសង្ខតំ, តស្មា ជាតស្ស ភូតស្ស កតស្ស សង្ខតស្ស និស្សរណំ បញ្ញាយតី”តិ (ឧទា. ៧៣) –

ឯវមាទិសុត្តបទំ សង្គណ្ហាតិ។ តេនាហ **“អនេកេសុ សុត្តន្តេសូ”**តិ។ ធម្មេន សទេវកស្ស លោកស្ស សាមី, ធម្មស្ស វា យថិច្ឆិតំ ទេសនតោ សាមី ឥស្សរោតិ **ធម្មសាមី**។ តថាគត-សទ្ទស្ស អត្ថោ ហេដ្ឋា កថិតោវ។ សម្មា សាមំ សព្ពធម្មេ អភិសម្ពុទ្ធោ, សម្មា សយមេវ សម្មោហនិទ្ទាវិគមេន បដិពុទ្ធោ, ពុទ្ធិយា វិកសិតវាតិ វា **សម្មាសម្ពុទ្ធោ**។

បរិត្តត្តិកេតិ “បរិត្តា ធម្មា, មហគ្គតា ធម្មា, អប្បមាណា ធម្មា”តិ (ធ. ស. តិកមាតិកា ១២) ឯវំ បរិត្តាទិធម្មវសេន អាគតេ បរិត្តត្តិកេ។

នវត្តព្ពារម្មណត្តាតិ នវត្តព្ពារម្មណត្តប្បសង្គតោ។ តេនាហ **“នវត្តព្ពារម្មណបក្ខំ ភជេយ្យ”**ន្តិ។ **រូបាវច រត្តិកចតុក្កជ្ឈានា**តិ ចតុក្កនយេន តិកជ្ឈានា, បញ្ចកនយេន ចតុក្កជ្ឈានា។ កុសលកិរិយានំ អភិញ្ញាភា វប្បត្តិយា បរិត្តាទិកេបិ អារព្ភ បវត្តនតោ **“ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស វិបាកោ”**តិ អាហ។ **តស្មា**តិ យថាវុត្តយុត្តិតោ ចេវ បាឡិតោ ច។ កិញ្ច ភិយ្យោ – សង្ខតធម្មារម្មណំ វិបស្សនាញាណំ, អបិច អនុលោមភាវប្បត្តំ កិលេសេ តទង្គវសេន បជហតិ, សមុច្ឆេទវសេន បជហិតុំ ន សក្កោតិ, តថា សម្មុតិសច្ចារម្មណំ បឋមជ្ឈានាទិ កុសលញាណំ វិក្ខម្ភនវសេនេវ កិលេសេ បជហតិ, ន សមុច្ឆេទវសេន។ ឥតិ សង្ខតធម្មារម្មណស្ស, សម្មុតិ សច្ចារម្មណស្ស ច ញាណស្ស កិលេសានំ សមុច្ឆេទប្បហានេ អសមត្ថភាវតោ តេសំ សមុច្ឆេទប្បហានករស្ស អរិយ មគ្គញាណស្ស តទុភយវិបរីតភាវេន អារម្មណេន ភវិតព្ពំ, តញ្ច និព្ពានមេវ។ តេនាហុ បោរាណា –

“ញាណំ យំ សង្ខតាលម្ពំ, បញ្ញត្តាលម្ពមេវ វា;
បាបេ ហន្តិ ន តំ វត្តុំ, តទញ្ញំ សម្ភវិច្ឆិយ”ន្តិ។

រូបសភាវាភាវតោតិ ឯតេន យថា រូបធម្មានំ រុប្បនសភាវោ, បដិឃាតវន្តតា កលាបតោ វុត្តិយា បទេស សម្ពន្ធោ សភាវោ, ឯវំ និព្ពានស្ស កត្ថចិ បដិឃាតោ, សប្បទេសតា ច នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ ន ហិ និព្ពានំ “អសុក

ទិសាយ, អសុកបទេសេ”តិ វា និទ្ទិសីយតិ។ **បបញ្ចាភាវតោ**តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋិបបញ្ចេហិ សហ អវដ្ឋានវសេន អភាវតោ, តេសំ អភាវបច្ចយតាយ ច។ តណ្ហាទិដ្ឋិមានា ហិ សំសារេ សត្តេ បបញ្ចេន្តីតិ បបញ្ចា នាម។

៧៧២-៥. ឯវំ និព្ពានំ យុត្តិតោ, សុត្តតោ ច សាធេត្វា ឥទានិ តស្ស បរិយាយសទ្ទស្សនត្ថំ “**អច្ចុតមនន្ត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សំសារប្បវត្តិយា បរិយោសានភូតត្តា **អន្តំ**។ ឥមិនា អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុ កថិតាតិ វទន្តិ, សោបាទិសេសនិព្ពានធាតុបិ វដ្ដតិ, អកតន្តិបិ បឋន្តិ។ សោ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថោវ។ សឧប្បាទវយន្តាភាវេន **អនន្តំ**។ កិលេសបរិឡាហាភាវេន, កិលេសក្ខោភាភាវេន ច **សន្តំ**។ បលោកិតាភាវេន **អបលោកិតំ**។ អតិត្តិករភាវេន **បណីតំ**។ សព្ពទុក្ខហននតោ **សរណំ**។ កិលេសចោរេហិ អនុបទ្ទុតត្តា និព្ភយតាយ **ខេមំ**។ សព្ពុបទ្ទវនិវារណតោ **តាណំ**។ ជាតិអាទិទុក្ខេហិ អនុពន្ធស្ស អល្លីយិតុំ យុត្តដ្ឋានតាយ **លេណំ**។ យថាបដិបន្នស្ស សន្តិទាយកត្តេន បរំ បតិដ្ឋាភាវតោ **បរាយណំ**។

សព្ពបីឡាវិមុត្តតាយ **សិវំ**។ ឧបនិស្សយហីនានំ សព្ពញ្ញុមុខតោ សុត្វាបិ ឋបេត្វា គុណវសេន សភាវតោ បដិវិជ្ឈិតុំ ទុក្ករតាយ **និបុណំ**។ អវិបរីតតាយ **សច្ចំ**។ សព្ពទុក្ខបរិក្ខយករត្តា **ទុក្ខក្ខយំ**។ តេជុស្សទតាយ សន្តត្តអយោគុឡេ មក្ខិកាហិ វិយ ចតូហិ អាសវេហិ អារម្មណករណវសេន បវត្តិតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ **អនាសវំ**។ មហាការុណិកស្សាបិ ធម្មទេសនាយ អប្បោស្សុក្កភាវាបាទនេន បដិវិជ្ឈិតុំ ទុក្ករតាយ **សុទុទ្ទសំ**។ លោកុត្តរធម្មេសុបិ អសង្ខតគុណេន វិសិដ្ឋតាយ **បរំ**។ សំសារមហាសមុទ្ទស្ស តីរភូតត្តា **បារំ**។ មំសចក្ខុនោ, ទិព្ពចក្ខុនោ វា អគោចរតាយ **អនិទស្សនំ**។ និទស្សនសង្ខាតាយ ឧបមាយ អភាវតោ វា **អនិទស្សនំ**។

អវិបរិណាមធម្មត្តា **ធុវំ**។ តតោយេវ បរមបតិដ្ឋាភាវតោ **ទីបំ**។ រោគាទិបីឡាភាវតោ **អព្យាបជ្ឈំ**។ តតោយេវ **អនីតិកំ**។ តណ្ហាលយាភាវតោ **អនាលយំ**។ សង្ខតាសង្ខតេសុ អសង្ខតកោដ្ឋាសភូតត្តា, បរមបតិដ្ឋាភាវតោ វា **បទំ**។ អវិនាសភាវេន **អច្ចុតំ**។ អក្ខរណតោ អវិនស្សនតោ **អក្ខរំ**។

សង្ខតនិស្សដត្តា **វិមុត្តិ**។ ភវពន្ធនវិមុត្តិហេតុតាយ **មោក្ខំ**។

៧៧៦-៧. **ឯវ**ន្តិ យថាវុត្តនយេន។ **វិញ្ញាយា**តិ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាវសេន ជានិត្វា។ **អធិគមូបាយោ**តិ បដិវិជ្ឈនូបាយភូតា តិស្សោ សិក្ខា។ **កាតព្ពោ**តិ បដិបជ្ជិតព្ពោ។

សទ្ធំ, ពុទ្ធិញ្ច ករោតិ វឌ្ឍេតីតិ **សទ្ធាពុទ្ធិករំ។ តថាគតមតេ**តិ តិបិដកពុទ្ធវចនេ, ចតូសុ សច្ចេសុ វា។ បញ្ញាយ សម្ភូតំ, បញ្ញាយ វា សម្ភវោ ឯតស្សាតិ បញ្ញាសម្ភវំ, តទេវ សម្បសាទនំ ពុទ្ធាទីសុ អធិមុច្ចនំ, តំ ករោតីតិ **បញ្ញាសម្ភវសម្បសាទនករំ។ អត្ថព្យញ្ជនសាលិន**ន្តិ អតិមធុរេហិ អត្ថព្យញ្ជនេហិ សមន្នាគតំ, អត្ថព្យញ្ជនសារវន្តន្តិ វា អត្ថោ រ-ការស្ស ល-ការំ កត្វា។ សារំ ជានន្តីតិ សារញ្ញូ, តេ វិម្ហាបេតីតិ **សារញ្ញុវិម្ហាបនំ។ និដ្ឋ**ន្តិ បរិយោសានំ, សុគមយមូលកំ អនុបាទាបរិនិព្ពានន្តិ អធិប្បាយោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិភាវិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

និព្ពាននិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ទ្វាទសមោ បរិច្ឆេទោ

បញ្ញត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា

ឯត្តាតិ យថាឧទ្ទិដ្ឋធម្មានំ និទ្ទេសបរិយោសានេ។ **ឯត្តកមេវា**តិ ចិត្តចេតសិករូបនិព្ពានមត្តមេវ។ **បញ្ញាបេតព្ពតោ**តិ បរមត្ថធម្មា វិយ សកសកសភាវវសេន អបញ្ញាយមានា ហុត្វា លោកសង្កេតវសេន បញ្ញាបិយមានត្តា។ **បញ្ញាបនតោ**តិ បរមត្ថវសេន វិជ្ជមានាវិជ្ជមានធម្មានំ បកាសនវសេន បញ្ញាបនតោ។ តត្ថ “បញ្ញាបេតព្ពតោ”តិ ឥមិនា បញ្ញាបីយតិ បការេន ញាបីយតីតិ បញ្ញត្តីតិ ឯវំ កម្មសាធនវសេន អត្ថបញ្ញត្តិភូតា ឧបាទាបញ្ញត្តិ វុត្តា។ “បញ្ញាបនតោ”តិ ឥមិនា បញ្ញាបេតិ បការេន ញាបេតីតិ បញ្ញត្តីតិ ឯវំ កត្តុសាធនវសេន តស្សា អភិធាយកភូតា នាមបញ្ញត្តីតិ វេទិតព្ពំ។ បណ្ណត្តិទុកនិទ្ទេសេ “សង្ខា…បេ…. វោហារោ”តិ (ធ. ស. ១៣១៣-១៣១៤) ចតូហិ បទេហិ ឧបាទាបញ្ញត្តិ វុត្តា។ “នាមំ…បេ…. អភិលាបោ”តិ (ធ. ស. ១៣១៣-១៣១៤) ឆហិ បទេហិ នាមបញ្ញត្តិ កថិតាតិ អាចរិយានំ ឥច្ឆិតត្តា វុត្តំ **“តេនេវាហ”**តិអាទិ។ **តេសំ តេសំ ធម្មាន**ន្តិ ហេដ្ឋា អភិធម្មមាតិកាយ វុត្តានំ កុសលាកុសលាទិធម្មានំ។ **សង្ខា**តិ “អហំ មមា”តិអាទិនា សង្ខាយមានតា។ **សមញ្ញា**តិ សង្កេតវសេន ញាយមានតា។ **បញ្ញត្តី**តិ អសង្ករវសេន អនេកធា វិភជិត្វា បញ្ញាបិយមានតា។ **វោហារោ**តិ បាកដំ កត្វា វុច្ចមានតា, កថនវសេន ឧបយុជ្ជមានតា វា។ អត្ថាភិមុខំ នមតីតិ **នាមំ**។ តំ បន អន្វត្ថរុឡ្ហីវសេន ទុវិធំ, សាមញ្ញគុណកិត្តិមឱបបាតិកនាមវសេន ចតុព្ពិធំ។ **នាមកម្ម**ន្តិ នាមករណំ។ **នាមធេយ្យ**ន្តិ នាមឋបនំ, **នាមធេយ្យ**ន្តិ វា សេដ្ឋានំ នាមំ។ អក្ខរទ្វារេន អត្ថំ នីហរិត្វា ឧត្តិ កថនំ **និរុត្តិ**។ **ព្យញ្ជន**ន្តិ បាកដករណំ។ **អភិលាបោ**តិ អភិលាបនំ។

អហន្តិ រូបាទិវិនិមុត្តំ អហំការពុទ្ធិវិសយភូតំ អត្តនោ ខន្ធសមូហសន្តានមុបាទាយ បញ្ញត្តំ តទញ្ញានញ្ញភាវេន អនិព្ពចនីយំ ឧបាទាបញ្ញត្តិ វទតិ។ តេនាហ **“អហន្តិ ហី”**តិអាទិ។ “អហន្តិ…បេ…. កត្វា”តិ ឧបាទាបញ្ញត្តិយា ឧប្បត្តិំ ទស្សេត្វា **យថា**តិអាទិនា តំ បកាសេតិ។

យស្មា “សមញ្ញា បញ្ញត្តិ វោហារោ”តិ “ឯវំ សង្ខា”តិ ឥមស្សេវ វេវចនំ, តស្មា វុត្តំ **“ឥទានិ បញ្ញាបនតោ បញ្ញត្តិ”**ន្តិអាទិ។

តទនុរូបា ជាតាតិ **តជ្ជា**, អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ វិយ កេវលំ លោកសង្កេតវសេនេវ អហុត្វា ធម្មសភាវស្ស អនុរូបវសេន បវត្តា បញ្ញត្តីតិ អត្ថោ។ នាមបញ្ញត្តិបិ វចនត្ថសង្ខាតការណំ ឧបាទាយ បដិច្ច បវត្តនតោ ឧបាទាបញ្ញត្តិវោហារំ លភតីតិ តស្សាបិ ឧបាទាបញ្ញត្តិបរិយាយោ វុត្តោ។ គណ្ឋិបទការេនាបិ ហិ ឥមិនាវ អធិប្បាយេន **ឧបាទាបញ្ញត្តី**តិ ឧបាទានវតី បញ្ញត្តិ ការណវតី ការណភូតមត្ថមុបាទាយ គហេត្វា តន្និស្សយេន បញ្ញាបីយតិ, សព្ពោបិ បញ្ញត្តិភេទោ អនេន លក្ខណេន ឧបាទាបញ្ញត្តិមេវ ភជតិ។ អនុបាទាយ ហិ បញ្ញត្តិ នត្ថីតិ វុត្តំ។ **ឧបនិធាបញ្ញត្តី**តិ បដិបក្ខភូតំ ឯកបញ្ញត្តិំ ឧបនិធាយ អបេក្ខិត្វា បវត្តា បញ្ញត្តិ។ **ចក្ខុសោត**-គ្គហណេន អជ្ឈត្តិកាយតនានិ ទស្សេតិ, **រូបសទ្ទ**-គ្គហណេន ពាហិរាយតនានិ។ **បថវីតេជោវាយុ**-គ្គហណេន ផោដ្ឋព្ពាយតនំ បភេទតោ ទស្សេតិ។ ឯតេនេវ ធម្មាយតនេបិ លព្ភមានភេទោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

យស្មា បថវាទិកា បញ្ញត្តិ សសម្ភារបថវិយំ ឯកស្ស នាមំ គហេត្វា សមូហមេវោបាទាយ បញ្ញាបីយតិ, ឃដាទិកា ច បញ្ញត្តិ ធម្មសមូហេសុ សព្ពេសមេវ នាមំ គហេត្វា សមូហមេវោបាទាយ បញ្ញាបីយតិ, តស្មា វុត្តំ “ឯកស្ស វា”តិអាទិ ។ តត្ថ ឯកស្ស នាមំ គហេត្វា សមូហមុបាទាយ បញ្ញាបិយមានាយ បថវាទិវសេន បាកដភាវតោ តំ ឋបេត្វា ឥតរំ ទស្សេតុំ **“កថ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អយំ សមូហបញ្ញត្តិ នាម** សមូហស្ស បញ្ញាបនតោ។ **ទិសាកាសា**ទីសុ **ទិសា**-គ្គហណេន ចន្ទសូរិយាវត្តនមុបាទាយ បញ្ញាបិយមានំ បុរត្ថិមាទិទិសាបញ្ញត្តិំ ទស្សេតិ។ **អាកាស**-គ្គហណេន អសម្ផុដ្ឋធម្មេ ឧបាទាយ បញ្ញាបិយមានំ កូបគុហាទិអាកាសបញ្ញត្តិំ ទស្សេតិ។ **កាល**-គ្គហណេន ចន្ទាវត្តនាទិកមុបាទាយ បញ្ញាបិយមានំ បុព្ពណ្ហាទិកាលបញ្ញត្តិំ ទស្សេតិ។ **និមិត្ត**-គ្គហណេន ពហិទ្ធា បថវីមណ្ឌលាទិកំ, អជ្ឈត្តិកញ្ច ភាវនាវិសេសំ ឧបាទាយ បញ្ញាបិយមានំ កសិណនិមិត្តាទិកំ ទស្សេតិ។ **អភាវ**-គ្គហណេន ភាវនាពលេន អប្បវត្តនសភាវំ អាកាសានញ្ចាយតនឈានំ ឧបាទាយ បវត្តំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនឈានារម្មណំ អភាវបញ្ញត្តិំ ទស្សេតិ។ **និរោធ**-គ្គហណេន ភាវនាពលេន និរុទ្ធំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ និស្សាយ បញ្ញត្តំ និរោធបញ្ញត្តិំ ទស្សេតិ។ **អាទិ**-គ្គហណេន ខយាទិសភាវំ តំ តំ ធម្មមុបាទាយ បញ្ញាបិយមានំ អនិច្ចលក្ខណាទិកំ សង្គណ្ហាតិ។ សាបិ ហិ ទិសាកាសាទិកា វិយ ធម្មសមូហមុបាទាយ អបញ្ញត្តភាវតោ **អសមូហបញ្ញត្តិ**យេវាតិ។

សាតិ អយំ ទុវិធា ឧបាទាបញ្ញត្តិ។ តជ្ជាបញ្ញត្តិ វចនត្ថំ អមុញ្ចិត្វា បវត្តិតោ ឧបាទាបញ្ញត្តិយំយេវ សង្គយ្ហតីតិ វុត្តំ “**វិជ្ជមានំ បរមត្ថំ ជោតយតី**”តិ។ ឯវញ្ច កត្វា ឧបរិ “ឆ បញ្ញត្តិយោបិ ឯត្ថេវ សង្គហំ គច្ឆន្តី”តិ វុត្តំ។ **វិជ្ជមាន**ន្តិ សភាវេន ឧបលព្ភមានំ។ **អវិជ្ជមាន**ន្តិ បបេត្វា លោកសង្កេតំ សភាវវសេន អនុបលព្ភមានំ។ **នាមមត្ត**ន្តិ នាមមត្តវន្តំ។ **សោតទ្វារជវនានន្តរ**ន្តិ បច្ចុប្បន្នសទ្ទារម្មណាយ សោតទ្វារជវនវីថិយា, តទនុសារប្ប វត្តាយ អតីតសទ្ទារម្មណាយ មនោទ្វារជវនវីថិយា ច អនន្តរប្បវត្តេន ។ មនោទ្វារជវនវីថិបិ ហិ សោតទ្វារជវនានន្តរប្បវត្តា តគ្គហណេនេវ ឥធ គហិតា។ **គហិតបុព្ពសង្កេតេនា**តិ “អយំ ឥមស្ស អត្ថោ, ឥទមិមស្ស វាចក”ន្តិ ឯវំ វចនវចនត្ថសម្ពន្ធគ្គហណវសេន គហិតបុព្ពភាវសង្កេតេន។ **យាយា**តិ យាយ នាមបញ្ញត្តិយា ករណភូតាយ។ **មនោទ្វារជវនវិញ្ញាណេន** កត្តុភូតេន។ **មនោទ្វារជវនវិញ្ញាណេន** វា ករណភូតេន, យាយ នាមបញ្ញត្តិយា កត្តុភូតាយាតិ អត្ថោ។ **បញ្ញាបីយតី**តិ សម្មុតិបរមត្ថវសេន បន ទុវិធំ អត្ថជាតំ បញ្ញាបីយតិ វិញ្ញាបីយតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហុ បោរាណា –

“អត្ថា យស្សានុសារេន, វិញ្ញាយន្តិ តតោ បរំ;
សាយំ បញ្ញត្តិ វិញ្ញេយ្យា, លោកសង្កេតនិម្មិតា”តិ។

កតរជវនវីថិយំ បនាយំ វិញ្ញាយតីតិ? “ឃដោ”តិអាទិសទ្ទំ សុណន្តស្ស ឯកមេកំ សទ្ទំ អារព្ភ បច្ចុប្បន្នាតីតារម្មណវសេន ទ្វេ ទ្វេ ជវនវារា ហោន្តិ, តតោ សទ្ទសមុទាយមារព្ភ ឯកោ, តតោ នាមបញ្ញត្តិមារព្ភ ឯកោតិ ឯវំ សទ្ទសមុទាយារម្មណាយ ជវនវីថិយា អនន្តរំ នាមបញ្ញត្តិ បាកដា ហោតិ, តតោ បរំ អត្ថាវពោធោតិ អាចរិយា។

យំ សន្ធាយ ឆក្កនយោ វុត្តោតិ សម្ពន្ធោ។ **តថា អវិជ្ជមានាន**ន្តិ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានានំ។ **កេនចិ អាការេនា**តិ បរមត្ថតោ, លោកសង្កេតតោ វា កេនចិ បការេន។ **អនុបលព្ភមានានំ បញ្ចមសច្ចាទីន**ន្តិ អាកាសាទិបញ្ចមសច្ចាទីនំ។ **អាទិ**-គ្គហណេន អដ្ឋមពោជ្ឈង្គាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **បកតិបុរិសាទីន**ន្តិ សត្វរជតមានំ សមានាវត្ថា បកតិអដ្ឋដ្ឋាទិបរិមាណោ ការកោ វេទកោ អត្តា បុរិសោតិអាទិនា បរិកប្បិតានំ បកតិបុរិសាទីនំ។ **អាទិ**-គ្គហណេន អាកាសកុសុមាទី សង្គណ្ហាតិ។ **វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ** បរមត្ថតោ វិជ្ជមានាហិ វិជ្ជាទីហិ អវិជ្ជមានស្ស បុគ្គលស្ស បញ្ញត្តត្តា។ សេសេសុបិ ឥមិនាវ នយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឯត្ថេវា**តិ ឧបាទាបញ្ញត្តិយមេវ។

“កុសគ្គេនុទកមាទាយ, សមុទ្ទេ ឧទកំ មិនេ;
ឯវំ មានុសកា កាមា, ទិព្ពកាមាន សន្តិកេ”តិ។ (ជា. ២.២១.៣៨៩) –

វចនតោ មនុស្សលោកេ ចក្កវត្តិសម្បត្តិទិព្ពសម្បត្តី ឧបនិធាយ និហីនាយេវាតិ វុត្តំ “**កបណំ…បេ…. និធាយា**”តិ។ **មានុសក**ន្តិ មនុស្សលោកេ ភវំ។ បរមត្ថោ ច វិជ្ជតីតិ បាឋសេសោ។

៧៧៨. តតិយា កោដិ ន វិជ្ជតិ អនុបលព្ភមានត្តា។ វុត្តញ្ហេតំ **មហាអដ្ឋកថាយំ** –

“ទុវេ សច្ចានិ អក្ខាសិ, សម្ពុទ្ធោ វទតំ វរោ;
សម្មុតី បរមត្ថញ្ច, តតិយំ នោបលព្ភតី”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៤៣៩-៤៤៣);

បរវាទេសុ ន កម្បតីតិ បកតិបុរិសន្តរាទិវាទីនំ បរេសំ តិត្ថិយានំ វាទេសុ សម្បត្តេសុ, និមិត្តភូតេសុ វា ន កម្បតិ ន បវេធតិ ន ចលតីតិ អត្ថោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិភាវិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

បញ្ញត្តិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. តេរសមោ បរិច្ឆេទោ

ការកបដិវេធវណ្ណនា

និទ្ទិដ្ឋាតិ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសាទិវសេន ទស្សិតា។ **កុសលាទយោ**តិ កុសលាកុសលា។ ឯតេសំ បន ន និទ្ទិដ្ឋោតិ សម្ពន្ធោ ។ បុព្ពេ “ការកោ”តិ វចនំ វិយ “វេទកោ”តិ អវុត្តេបិ “អត្តា ការកោ វេទកោ”តិ អត្តនោ លទ្ធិតាយ “តស្ស ហិ ការកស្ស វេទកស្សា”តិ វុត្តំ។ កុសលាកុសលានមភាវោបិ សិយា, ឥតរថា អហេតុកទោសាបត្តិតោតិ អធិប្បាយោ។ **តេសំ** កុសលាកុសលានំ អាយត្តា វុត្តិ ឯតេសន្តិ **តទាយត្តវុត្តិនោ។ តេស**ន្តិ កុសលាកុសលាទីនំ។ **តស្មា**តិ ការកាភាវេ កុសលាកុសលានំ, តព្ពិបាកានញ្ច អភាវតោ។ **និវត្តិកា**តិ ទេសេត្វាបិ ពោធេតព្ពាភាវតោ និវត្តិកា។ “នាយំ និវត្តិកា”តិ វត្វាបិ “សាត្ថិកា”តិ វចនំ បន បរស្ស ទន្ធគ្គាហត្ថំ។ លោកេបិ ហិ ឯវំ វោហារំ វោហរន្តិ, ឯវមេវ ភវតិ, នាញ្ញថាតិអាទិ។ **តត្ថា**តិ ការកាភាវេបិ អត្ថា អត្ថីតិ គហណេ។ **អនុរោធោ**តិ អនុកូលបក្ខបាតោតិ អត្ថោ។ **ឥធា**តិ ការកាភាវេបិ កុសលាទយោ អត្ថីតិ គហណេ។ **វិរោធោ**តិ បដិឃោ។

ឯវំ ការកាភាវេបិ កុសលាទីនំ សព្ភាវំ យុត្តិតោ សាធេត្វា ឥទានិ លោកសិទ្ធេន និទស្សនេន សាធេតុំ “**អថាបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អថាបី**តិ ការកាភាវេបិ។ បថវិ-គ្គហណេន បថវោជំ ទស្សេតិ។ តថា អាប-គ្គហណេន អាបោជំ។ **តេជោ**តិ សីតុណ្ហវសេន ទុវិធា តេជោធាតុ។ **ឧតូ**តិ ហេមន្តាទិឧតុ។ **អាទិ**-គ្គហណេន ពីជាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ ជនកបច្ចយោ ហេតុ, អនុបាលនកបច្ចយោ បច្ចយោ នាមាតិ អាហ “**ហេតុបច្ចយសាមគ្គិយា**”តិ។ “ផលនិព្ពត្តកោ ហេតុ, បច្ចយោ អនុបាលនកោ”តិ ហិ វុត្តំ។

ឯវំ ការកាភាវេបិ កុសលាកុសលប្បវត្តិំ សាធេត្វា ឥទានិ បរបរិកប្បិតំ អត្តានមេវ តាវ បដិក្ខិបិតុំ “**អថាបិ ចេត្ថា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ កាមំ បញ្ញាបរិពាហិរទិដ្ឋិយា ឯវំ អត្តា បរិកប្បីយតិ, បរោ បន “បញ្ញាយ បរិកប្បេមី”តិ មញ្ញតីតិ តស្ស លទ្ធិវសេន “**បញ្ញាយ បរិកប្បិតោ**”តិ វុត្តំ។ **តំ ឧបបរិក្ខិស្សាម តាវា**តិ តិដ្ឋតុ តាវ ចេសា ការកាភាវេបិ កុសលាទីនំ ភាវាភាវវិចារណា បឋមំ តមេវ អត្តានំ ឧបបរិក្ខិស្សាមាតិ អត្ថោ។ ទោសមេត្ថ វត្តុកាមោ បុច្ឆតីតិ អធិប្បាយេន បដិញ្ញំ អទត្វាវ បុច្ឆន្តោ អាហ “**កិញ្ចេត្ថា**”តិ។ **សចេតនោ វា ឧទាហុ អចេតនោ វា**តិ ឯត្ថ កោ ទោសោតិ អត្ថោ។ ឥតរោ ឧភយថាបិ ទោសោយេវ។ យញ្ហិ អចេតនំ អត្តានំ, ន តំ ការកំ, វេទកញ្ច, យថា តំ បាការតរុអាទយោ។ “អចេតនោវាយំ អត្តា”តិ អនុមានេន ការកវេទកត្តាភាវសិទ្ធិតោតិ ទស្សេតុំ “**យទិ អចេតនោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អនញ្ញោ**តិ អវិនិព្ភោគវសេន អនញ្ញោ។ ឥតរថា “សចេតនោ”តិ វចនមេវ ន ឧបបជ្ជេយ្យ។ សហភាវី នាម អញ្ញោ ន ហោតីតិ។ **អត្តនោបិ នាសោ សិយា**តិ អវិនិព្ភោគវុត្តិរូបេសុ ឯកស្ស នាសេ ឥតរស្សាបិ វិនាសោ វិយ។ **ចេតនាយបិ នាសោ ន ភវតិ** អវិនិព្ភោគរូបេសុ ឯកស្ស អវិនាសេ ឥតរស្សាបិ អវិនាសោ វិយាតិ អធិប្បាយោ។

“ចេតនាយ អនញ្ញត្តា”តិ ការណំ វត្វា តមេវ សមត្ថេតុំ “**ចេតនត្តាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ “អត្តនោ អនាសេ សតិ ចេតនាយបិ វិនាសោ ន ភវតី”តិ សុត្វាបិ បរស្ស និរុត្តរភាវោ, ចេតនាយ នាសេ វិសេសការណាភាវតោតិ អធិប្បាយេនាហ “**អថ ចេតនាយយេវា**”តិអាទិ។ អត្តាវ នស្សតុ, តិដ្ឋតុ ចេតនា។ កោ ហិ វិសេសការណាភាវេ អត្តនិ អនុរោធោ, ចេតនាយ វិរោធោតិ អធិប្បាយោ។ **បដិញ្ញា ហីនា**តិ បុព្ពេ ទិន្នបដិញ្ញា បរិហីនា។ អថ ន ភវតិ, “បដិញ្ញា ហីនា”តិ យទិ អត្តនោ វិនាសេ ចេតនាយ អវិនាសោ ន ភវតិ។ ចេតនត្តានំ អនញ្ញភាវេន ចេតនាយ នាសេ អត្តនោបិ វិនាសប្បសង្គតោ អត្តា ន នស្សតីតិ តវ បដិញ្ញា ហីនា។ **វុត្តប្បការតោ វិបរីតំ វា**តិ យថាវុត្តប្បការតោ វិបរីតំ។ ចេតនាយ វិនាសេបិ អត្តា ន នស្សតិ, អត្តនោ បន អវិនាសេបិ ចេតនា នស្សតីតិ ឯវំ វា តវ អធិប្បាយោ សិយាតិ អត្ថោ។ **អត្តា នស្សតុ, ចេតនា តិដ្ឋតុ** អញ្ញភាវេ ឧភិន្នំ សមានយោគក្ខមតាយ ភវិតព្ពតោតិ អធិប្បាយោ។ **បដិញ្ញាហីនោ ភវសី**តិ ចេតនាយេវ នស្សតិ, អត្តា ន នស្សតិ បដិញ្ញាយ ហីនោ ភវសិ។

ឥធាតិ អញ្ញត្ថ បក្ខេ។ **លក្ខណកត**ន្តិ អញ្ញមញ្ញវិសទិសេហិ ភិន្នលក្ខណេហិ កតំ។ **ទេសន្តរកត**ន្តិ ភិន្នទេសកតំ។ ជាតោ វេទីយតិ ញាយតីតិ **ជាតវេទោ**, អគ្គិស្សេតំ អធិវចនំ។ **ឧយ្ហមានេ**តិ ឌយ្ហនេ បក្ខិបិត្វា បច្ចមានេ។ ឯកោ បវត្តិបទេសោ ឥមេសន្តិ ឯកទេសា, តេសំ ភាវោតិ **ឯកទេសត្តំ**។

អវិនិព្ភោគតោតិ លក្ខណតោ ភេទេបិ ឋានវសេន អវិនិព្ភុជ្ជនតោ អវិសំសដ្ឋត្តា “ឯកទេសត្តេ”តិឥមស្សេវ វេចនវសេន “**អវិនិព្ភោគភាវេបី**”តិ វុត្តំ។ **តំ អយុត្ត**ន្តិ តំ “ឧភិន្នំ ឯកទេសតា នត្ថី”តិ ឥមិនា សហ ន យុជ្ជតិ។ **បដិញ្ញា ហីនាតិ** យទិ បុព្ពបដិញ្ញា បមាណំ, អយំ បដិញ្ញា ហីនា។ យទិ វា បន អយំ បមាណំ, ឥតរា ហីនាតិ

អត្ថោ។ អថ វា ចេតនាយ អត្តនោ បទេសវសេន នានត្តេ អត្តនោ អចេតនត្តភាវប្បត្តិតោ “សចេតនោ អត្តា”តិ ហេដ្ឋា តយា ទិន្នបដិញ្ញា បរិហីនាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

អចេតនោ អត្តាតិ អត្តា អចេតនោតិ កត្វា។ **បុព្ពេ វុត្តទោសតោ**តិ “យទិ អចេតនោ សិយា”តិអាទិនា អាទិតោ វុត្តទោសតោ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឯវំ ឧបបរិក្ខិយមានេ វិមទ្ទនសហោ ហោតិ, តស្មា។

៧៧៩. យទិ ឯវន្តិ យទិ បរមត្ថតោ កុសលាកុសលានំ ការកោ, តព្ផិបាកានញ្ច វេទកោ នត្ថិ, ឯវំ សន្តេ អថ កស្មា ភគវតា វុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។

សន្ធាវតីតិ សំសរតិ។ អត្តនា កតកុសលាកុសលកម្មបច្ចយត្តា វិបាកភូតំ សុខទុក្ខម្បិ អត្តនា កតមេវ នាម ហោតីតិ វុត្តំ “**សុខទុក្ខំ សយំកត**”ន្តិ។

៧៨០. សំសារមាបន្នោតិ –

“ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, ‘សំសារោ’តិ បវុច្ចតី”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; វិសុទ្ធិ. ២.៦១៩) –

ឯវំ វុត្តខន្ធបដិបាដិអាទិវសប្បវត្តំ សំសារំ បុនប្បុនំ បវត្តិវសេន បដិបន្នោ។ **ទុក្ខមស្ស មហព្ភយ**ន្តិ អស្ស សំសារាបន្នស្ស សត្តស្ស ជាតិអាទិទុក្ខំ មហព្ភយំ មហាភយសំវត្តនកន្តិ អត្ថោ។ **ឱបាតិកោ**តិ ឧប្បជ្ជមានោ។

៧៨១. ភារា ហវេ បញ្ចក្ខន្ធាតិ រូបាទយោ បញ្ចក្ខន្ធា ភារភូតា, សីសេ និក្ខិត្តភារសទិសាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ភារហារោ ច បុគ្គលោ តស្ស បញ្ចក្ខន្ធភារស្ស ហារកោ។ **ភារាទាន**ន្តិ បដិសន្ធិវសេន បញ្ចក្ខន្ធភារគ្គហណំ។ **ភារនិក្ខេបន**ន្តិ បុន អគ្គហេតព្ពតាបាទនេន អនុបាទាបរិនិព្ពានវសេន ភារស្ស និក្ខិបនំ។

៧៨២. យន្តិ កុសលាកុសលកម្មំ។ **សក**ន្តិ អាយត្តំ។

៧៨៣. ឯកស្ស បុគ្គលស្សាតិ សម្ពន្ធោ។ **ឯកេន កប្បេនា**តិ ឯកស្មិំ កប្បេ។

៧៨៤. អស្សុទ្ធោតិអាទិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថំ។

“តញ្ច ខោ សម្មុតិវសេន, ន បរមត្ថតោ”តិ វត្វា តទេវ បតិដ្ឋាបេតុំ “**ននុ ភគវតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ “កឹ នុ សត្តោ”តិ គាថា វជិរាយ ថេរិយា វុត្តាបិ ភគវតោ អធិប្បាយវសេនេវ វុត្តត្តា ភគវតា វុត្តា នាម ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ “**ភគវតា ឥទម្បិ វុត្ត**”ន្តិ។

៧៨៥. កឹ នុ សត្តោតិ បច្ចេសីតិ រូបវេទនាទីសុ កឹ នាម សត្តោ បុគ្គលោតិ គណ្ហាសិ។

៧៨៦. អង្គសម្ភារាតិ ចក្កាទិអវយវសម្ភារេសុ, ចក្កាទិអវយវានំ សមោធានេវាតិ អត្ថោ។ **សទ្ទោ**តិ វោហារោ។

តស្មាតិ យស្មា ឯវំ បរមត្ថតោ សត្តស្ស អភាវោ ភគវតា វុត្តោ, តស្មា។ ន វចនមត្តមេវ អាលម្ពិតព្ពំ អធិប្បាយំ បហាយាតិ អត្ថោ។ ទទ្ធុម្ហុទ្ធោវ ហុត្វា គណ្ហាតីតិ **ទទ្ធុម្ហុទ្ធគ្គាហី,** ការណេ ទស្សិតេបិ អបរិច្ចជនវសេន គហណំ ទទ្ធគ្គហណំ។ ការណស្សេវ ទដ្ឋមសមត្ថតាវសេន គហណំ មុទ្ធគ្គហណំ។ តាទិសេន ន ភវិតព្ពន្តិ អាហ “**ន ច…បេ…. ភវិតព្ព**”ន្តិ។ **សុត្តបទាន**ន្តិ នេយ្យត្ថនីតត្ថវសេន ឧភយថា ឋិតានំ សុត្តន្តានំ។

ទ្វេ សច្ចានិ វុត្តានិ តថា តថា វិនេតព្ពានំ បុគ្គលានំ វសេនាតិ អធិប្បាយោ។ យេសញ្ហិ សម្មុតិទេសនាយ វិសេសាធិគមោ ហោតិ, តេសំ សម្មុតិសច្ចវសេន ទេសេតិ។ យេសញ្ច បរមត្ថទេសនាយ, តេសំ បរមត្ថវសេន ទេសេតិ។ ទេសភាសាកុសលោ វិយ អាចរិយោ តំតំទេសវាសិមាណវានំ តាយ តាយ ភាសាយ។ **សម្មុតិសច្ចំ បរមត្ថសច្ចញ្ចា**តិ ឯត្ថ “បុគ្គលោ សត្តោ ឥត្ថី បុរិសោ ខត្តិយោ ព្រាហ្មណោ ទេវោ”តិឯវមាទិ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានម្បិ លោកេ កតសង្កេតវសេន តថត្តា សម្មុតិសច្ចំ។ ខន្ធធាតុអាយតនានិ សតិបដ្ឋានាតិឯវមាទិ បរមត្ថវសេនេវ តថត្តា បរមត្ថសច្ចំ។ តេនាហុ អដ្ឋកថាចរិយា –

“សង្កេតវចនំ សច្ចំ, លោកសម្មុតិការណំ;

បរមត្ថវចនំ សច្ចំ, ធម្មានំ ភូតការណំ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៤៣៩-៤៤៣);

“តស្មា វោហារកុសលស្ស, លោកនាថស្ស សត្ថុនោ;
សម្មុតី វោហរន្តស្ស, មុសាវាទោ ន ជាយតី”តិ។

៧៨៧-៨. យោ សោ ឥមំ គន្ថំ អច្ចន្តំ សតតម្បិ ចិន្តេតិ, តស្ស តតោ សិទ្ធា បរមា បញ្ញា វេបុល្លភាវំ គច្ឆតិ។ អថ ចិត្តសន្តាបំ នីហរតិ អបនេតីតិ **អឃនីហរំ**។ វិមតិយា វិចិកិច្ឆាយ, មោហស្ស វា វិនាសំ ករោតិ ឧបនិស្សយភាវតោតិ ***វិមតិវិនាសករំ***។ អត្ថព្យញ្ជនសម្បទាយ មនវឌ្ឍនតោ **បិយករំ។ *វិកសតី***តិ ទិប្ពតិ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ, អភិធម្មេ វា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

ការកបដិវេធវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ចុទ្ទសមោ បរិច្ឆេទោ

រូបាវចរសមាធិភាវនានិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៨៩. ឯវំ បរមត្ថសម្មុតិវសេន ឧភយថាបិ សព្ពធម្មេ សង្ខេបតោ ទស្សេត្វា ឥទានិ យស្មា តេសុ ឧគ្គហណបរិច្ឆេទាទិវសេន កតបរិចយេន អត្ថកាមេន កុលបុត្តេន ឯកំសតោ ភាវនាយ អភិយោគោ កាតព្ពោ, តស្មា ភាវនានយំ សង្ខេបតោ ទស្សេតុមារភន្តោ អាហ “**ភាវនានយ**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **ភាវនានយ**ន្តិ លោកិយលោកុត្តរភាវនានយំ, កុសលធម្មានំ វឌ្ឍនក្កមន្តិ អត្ថោ។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកំ ហិតំ អានយតិ ឧបនេតីតិ ហិតានយោ, តំ **ហិតានយំ។ មានយ**ន្តិ មានេន្តោ។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកត្ថេហិ អនុសាសនតោ សត្តានំ សុខំ អានេតីតិ សុខានយោ, តំ **សុខានយំ**។ បរមំ ព្យាករោមិ, បរមំ ភាវនានយន្តិ វា យោជនា។

៧៩០. មនុស្សានំ ធម្មតោ ឧត្តរំ ញាណទស្សនន្តិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ មនុស្សានំ ធម្មា នាម មនុស្សានំ បកតិធម្មភូតា ទស កុសលកម្មបថា, តតោ **ឧត្តរំ ញាណទស្សនំ** នាម មហគ្គតលោកុត្តរធម្មា។ តេ ហិ ជាននដ្ឋេន ញាណំ, បច្ចក្ខតោ វិយ ទស្សនដ្ឋេន ច ទស្សនន្តិ អធិប្បេតា។ “ឧត្តរិមនុស្សាន”ន្តិ វា យថាឋិតវសេនេវ សម្ពន្ធោ។ ពាលមនុស្សាទិតោ ឧត្តរិមនុស្សានំ ឈាយីនញ្ចេវ អរិយានញ្ចាតិ អត្ថោ។

៧៩១. **សង្កស្សរសមាចារេ**តិអាទីហិ សីលវិសុទ្ធិយា បយោជនទស្សនំ។ តត្ថ សង្កាយ សរិតព្ពោ សមាចារោ អស្សាតិ **សង្កស្សរសមាចារោ**។ យំ កិញ្ចិ លាមកកម្មំ ទិស្វា “ឥទំ អសុកេន កតំ ភវិស្សតី”តិ ឯវំ បរេហិ សង្កាយ អត្តនា វា បរេ យំកិញ្ចិ មន្តេន្តេ ទិស្វា “មម ឥទញ្ចិទញ្ច អសារុប្បំ ជានិត្វា មន្តេតី”តិ ឯវំ បរេសង្កាយ ឧបគន្តព្ពសមាចារោតិ អត្ថោ។ **ទុស្សីលេ**តិ ឯតទេវ វិភាវេតុំ “**សីលវជ្ជិតេ**”តិ វុត្តំ។ **ទុស្សីលេ**តិ វា ទូសិតសីលេ ខណ្ឌាទិភាវំ ឧបគតសីលេ។ **សីលវជ្ជិតេ**តិ សព្ពេន សព្ពំ សីលវិរហិតេ។ **នត្ថិ ឈាន**ន្តិ លោកិយជ្ឈានម្បិ តាវ នត្ថិ។ **កុតោ មគ្គោ**តិ លោកុត្តរមគ្គោ កុតោ, កេន ការណេន លោកុត្តរធម្មានំ ហេតុយេវ វិជ្ជតីតិ អត្ថោ។

៧៩២. ចរន្តិ តស្មិំ សីលេ បរិបូរការិតាយ បវត្តន្តីតិ **ចារិត្តំ**។ វារិតំ តាយន្តិ រក្ខន្តិ តេន, វារិតតោ វា អត្តានំ តាយតីតិ **វារិត្តំ**។ យំ ភគវតា “ឥទំ កាតព្ព”ន្តិ បញ្ញត្តិសិក្ខាបទបូរណំ, ឥទំ ចារិត្តំ នាម។ យំ “ន កាតព្ព”ន្តិ បដិក្ខិត្តំ, តស្ស អករណំ វារិត្តំ នាម។ **អច្ឆិទ្ទ**ន្តិអាទីសុ យស្ស សត្តសុ អាបត្តិក្ខន្ធេសុ មជ្ឈេ សិក្ខាបទំ ភិន្នំ, តស្ស សីលំ ឆិទ្ទសាដកោ វិយ ឆិទ្ទំ នាម ហោតិ, តព្ពិបរីតំ អច្ឆិទ្ទំ។ យស្ស អាទិម្ហិ វា អន្តេ វា ភិន្នំ, តស្ស បរិយន្តេ ឆិន្នសាដកោ វិយ ខណ្ឌំ នាម ហោតិ, តទញ្ញំ **អក្ខណ្ឌំ**។ កមស្ស អាទរករណវសេន អក្ខណ្ឌន្តិ, កមវិលង្ឃនវសេន “អក្ខណ្ឌមច្ឆិទ្ទ”ន្តិ វា បាឋោ។ **អកម្មាស**-គ្គហណេន អសពលត្តម្បិ វុត្តំ, សពលកម្មាសានំ ភេទស្ស អប្បមត្តកភាវតោ។ ឯត្តកោ ហិ តេសំ វិសេសោ។ យស្ស បដិបាដិយា ទ្វេ តីណិ សិក្ខាបទានិ ភិន្នានិ, តស្ស បិដ្ឋិយា, កុច្ឆិយា វា ឧដ្ឋិតេន វិសភាគវណ្ណេន កាឡរត្តាទីនំ អញ្ញតរេន សពលវណ្ណា គាវី វិយ សពលំ នាម ហោតិ។ យស្ស អន្តរន្តរា ភិន្នានិ, តស្ស អន្តរន្តរា វិសភាគវណ្ណពិន្ទុចិត្រគាវី វិយ កម្មាសំ នាម ហោតិ។ យំ បន តថាវិធំ ន ហោតិ, តំ “**អសពលំ អកម្មាស**”ន្តិ វុច្ចតិ។ **អនិន្ទិត**ន្តិ ឥមិនា ភុជិស្សវិញ្ញុប្បសត្ថអបរាមដ្ឋសមាធិសំវត្តនិកភាវេ សង្គណ្ហាតិ។ តត្ថ “ឥមិនាហំ សីលេន វា វតេន វា ព្រហ្មចរិយេន វា ទេវោ វា ភវិស្សាមិ ទេវញ្ញតរោ វា”តិ ឯវំ តណ្ហាយ អបរាមដ្ឋំ តណ្ហាទាសព្យតោ មោចិតត្តា **ភុជិស្សំ** នាម។ អទាសញ្ហិ លោកេ ភុជិស្សោតិ វទន្តិ។ យថាវុត្តគុណបារិបូរិយា ពុទ្ធាទីហិ វិញ្ញូហិ បសំសិតព្ពន្តិ **វិញ្ញុប្បសត្ថំ**។ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ អបរាមដ្ឋំ ឋិតិភាគិយំ **អបរាមដ្ឋំ** នាម។ ឈានាទីនំ បច្ចយោ ភវិតុំ សមត្ថំ វិសេសភាគិយំ **សមាធិសំវត្តនិកំ** នាម។

៧៩៣-៧. **វិវេកសុខ**ន្តិ កាយចិត្តូបធិវិវេកសុខំ។ កាយវិវេកសុខម្បិ ហិ សម្បន្នសីលស្សេវ ទុស្សីលស្ស សុញ្ញាគារាទីសុ វសតោបិ ភេរវារម្មណាទិអាបាថគមនេន ទុក្ខស្សេវ វិសេសតោ សម្ភវនតោ។ **អលង្ការោ អនុត្តរោ**តិ ទេវព្រហ្មរាជរាជមហាមត្តាទីនំ មជ្ឈេ អនញ្ញសាធារណសោភាបដិលាភហេតុតាយ និរុត្តរោ អលង្ការវិសេសោ។ **រតន**ន្តិ ចក្កវត្តីនំ ចក្ករតនាទិតោបិ សវិសេសំ រតិជននតោ អនុត្តរំ រតនំ។ ចក្ករតនាទិកញ្ហិ វដ្ដនិស្សិតមេវ រតីំ ជនេតិ, ឥទំ បន វិវដ្ដនិស្សិតម្បិ ជនេតីតិ វិសេសតោ រតិជនកំ ហោតិ។ ឥច្ឆិតិច្ឆិតស្ស សម្បត្តិវិសេសស្ស និប្ផាទនតោ ចិន្តាមណិសមន្តិ **ចិន្តាមណិ។ យាន**ន្តិ សំសារកន្តារតរណេ យានំ។ **សីតល**ន្តិ ចិត្តសីតិភាវករណេន សីតលំ។ **កិលេសមលធោវន**ន្តិ គង្គាយមុនាទីហិបិ ទុព្ពិសោធនីយស្ស កិលេសកាលុសិយស្ស ធោវនំ។ **គុណានំ មូលភូត**ន្តិ សព្ពេសម្បិ លោកិយលោកុត្តរគុណានំ មូលភូតំ។ “សីលេ បតិដ្ឋាយ (សំ. និ. ១.២៣), កោ ចាទិ កុសលានំ ធម្មានំ, សីលញ្ច សុវិសុទ្ធ”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៣៦៩) ច អាទិវចនញ្ចេត្ថ និទស្សនំ។ **ទោសានំ** វីតិក្កមវត្ថុភូតស្ស ពលស្ស វិនាសនតោ ទោសានំ **ពលឃាតិ**។

តស្មាតិ យស្មា ឯវំវិធានិសំសសម្បន្នំ សីលំ, តស្មា។ **ទុវិធលក្ខណ**ន្តិ ឱក្ខិត្តចក្ខុអប្បសទ្ទាទិវសេន កាយកម្មាទីនំ អវិប្បកិណ្ណតាសាធនតោ សមាធានលក្ខណំ, កុសលធម្មានំ មូលភាវតោ បតិដ្ឋានលក្ខណន្តិ ឯវំ ទុវិធលក្ខណំ, ចារិត្តវារិត្តវសេន វា ទុវិធសភាវន្តិ អត្ថោ។ អត្ថានំ កាមេតិ តស្ស ហិតាសិសនវសេនាតិ **អត្ថកាមោ**។ បិយំ សីលមស្សាតិ **បិយសីលោ**។

៧៩៨-៩. កាតព្ពោ បលិពោធស្សុបច្ឆេទោតិ សម្ពន្ធោ។ កតិវិធោ បនាយំ បលិពោធោ, កី សរូបោ ចាតិ អាហ “**បលិពោធា ទសា**”តិអាទិ, “អាហ មហាអដ្ឋកថាយ”ន្តិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ **អាវាសោ**តិ ឯកម្បិ ឱវរកំ អាទី កត្វា យាវ សកលោបិ សង្ឃារាមោ, សោ តត្ថ បដិពទ្ធចិត្តស្ស **បលិពោធោ,** ន ឥតរស្ស។ **កុល**ន្តិ ញាតិកុលំ វា ឧបដ្ឋាកកុលំ វា, តំ តេហិ សំសដ្ឋវិហារតោវ បលិពោធោ។ **លាភោ**តិ ចត្តារោ បច្ចយា, តេបិ តត្ថ សាបេក្ខស្សេវ បលិពោធា។ **គណោ**តិ សុត្តន្តិកគណោ វា អាភិធម្មិកគណោ វា។ សោ ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាទានេន សមណធម្មស្ស ឱកាសាលាភិនោ បលិពោធោ។ **កម្ម**ន្តិ នវកម្មំ, តំ ករោន្តេន វឌ្ឍកិអាទីហិ លទ្ធាលទ្ធំ ជានិតព្ពំ, កតាកតេ ឧស្សុក្កំ អាបជ្ជិតព្ពន្តិ សព្ពថាបិ បលិពោធោ។ **អទ្ធាន**ន្តិ មគ្គគមនចិត្តស្ស ទុព្វិនោទនីយតាយ តំ សមណធម្មស្ស បលិពោធោ។ **ញាតី**តិ ឯត្ថ កុល-គ្គហណេន ញាតិកុលស្សបិ គហិតត្តា ឯកេកា ញាតិ ឥធ គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ យេ បន វិហារេ អាចរិយុបជ្ឈាយាទយោ, ឃរេ មាតាទយោ, តេ គិលានា បលិពោធា។ **អាពាធោ**តិ យោ កោចិ រោគោ, សោ ពាធយមានោ បលិពោធោ។ **គន្ថោ**តិ បរិយត្តិបរិហរណំ, តំ សជ្ឈាយាទីហិ និច្ចព្យាវដស្សេវ បលិពោធោ។ **ឥទ្ធី**តិ បោថុជ្ជនិកឥទ្ធិ។ សា ហិ ទុប្បរិហារា អប្បមត្តកេនេវ ភិជ្ជតិ, អយំ បន វិបស្សនាយ បលិពោធោ, ន សមាធិស្ស សមាធឹ បត្វា បដិលភិតព្ពត្តា។ **តេ**តិ តេ បលិពោធា។

៨០០-២. **បលិពោធស្សុបច្ឆេទំ កត្វា**តិ ឯត្ថ បឋមោ តត្ថ និរបេក្ខចិត្តតាយ, ទុតិយោ អសំសគ្គេន, តតិយោ លាភសក្ការុប្បត្តិដ្ឋានំ បហាយ អញ្ញត្ថ គមនេន, ចតុត្ថោ យថារទ្ធគន្ថសមាបនេន , អញ្ញស្ស សង្គាហណេន វា, បញ្ចមោ យថារទ្ធកម្មស្ស និដ្ឋាបនេន, សង្ឃាទីនំ និយ្យាតនេន វា, ឆដ្ឋោ គន្ត្វា កិច្ចតីរណេន, សត្តមោ ឧបដ្ឋហិត្វា ញាតីនំ បាកតិកករណេន, អដ្ឋមោ ភេសជ្ជករណេន, វីរិយាធិដ្ឋានេន វា, នវមទសមា តត្ថ អព្យាវដតាយ ឧបច្ឆិន្ទិតព្ពា។ **ឧបសង្កមិតព្ពោ**តិ យត្ថ សោ វសតិ, តត្ថ ឧបសង្កមនវិធិញ្ចេវ ឧបសង្កមន្តេន បដិបជ្ជិតព្ពវិធានញ្ច **វិសុទ្ធិមគ្គេ** វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ ឥតោ បរញ្ហិ គន្ថវិត្ថារបរិហរណត្ថំ វិសុទ្ធិមគ្គេ អាគតវិត្ថារំ បហាយ បទត្ថវណ្ណនមត្តំ ករិស្សាម។ **កម្មដ្ឋានស្សា**តិ ឯត្ថ យោគកម្មស្ស បវត្តិដ្ឋានតាយ, ឧបរូបរិ ភាវនាកម្មស្ស ការណភាវតោ ច កម្មដ្ឋានំ។ តំ បន សព្ពត្ថកបារិហារិយវសេន ទុវិធំ។ តត្ថ មេត្តា, មរណស្សតិ, អសុភសញ្ញា ច សព្ពត្ថ អត្ថយិតព្ពតោ ឥច្ឆិតព្ពតោ សព្ពត្ថកកម្មដ្ឋានំ នាម។ ចរិយានុកូលំ បន យំ កិញ្ចិ កម្មដ្ឋានំ និច្ចំ បរិហរិតព្ពត្តា បារិហារិយកម្មដ្ឋានំ នាម។ ឥមំ ទុវិធំ កម្មដ្ឋានំ យោ ទេតិ, អយំ **កម្មដ្ឋានស្ស ទាយកោ,** សោបិ ឦទិសោ បរិយេសិតព្ពោតិ ទស្សេតុំ “**បិយោ គរូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បិយោ**តិ សីលសម្បទាទីហិ សត្តានំ បិយាយិតព្ពោ។ **គរូ**តិ តតោយេវ គរុកាតព្ពោ បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុំ កត្វា ទដ្ឋព្ពោ។ **ភាវនីយោ**តិ សម្ភាវនីយោ។ **វត្តា**តិ កិញ្ចិ អាលសិយម្បិ ទិស្វា ចោទេត្វា ឱវាទវសេន វទនសីលោ។ **វចនក្ខមោ**តិ បដិបុច្ឆក្ខមោ, បដិបុច្ឆិតោ អសំហីរោ ហុត្វា សម្មាសនក្ខមោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **គម្ភីរញ្ច កថំ កត្តា**តិ តិរច្ឆានកថំ អកថេត្វា ទសកថាវត្ថុបដិសំយុត្តំ គម្ភីរមេវ កថំ កត្តា។ **នោ ចដ្ឋានេ និយោជកោ**តិ អប្បវត្តិតព្ពដ្ឋានភូតេ អហិតេ ន និយោជកោ។ **ឯវមាទិគុណោបេត**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សទ្ធាសម្បទាទិគុណយោគំ ទស្សេតិ។ **កាលេនា**តិ អត្តនោ, អាចរិយស្ស ច សប្បាយកាលេន។

៨០៣. **វត្តំ កត្វា**តិ អាចរិយស្ស នវកមហល្លកភាវានុរូបេន **ខន្ធកេ** អាគតំ អាចរិយវត្តំ កត្វា។ ឥទានិ អាចរិយេន បដិបជ្ជិតព្ពវិធី ទស្សេតុំ “**តេនាបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តេនាបី**តិ កម្មដ្ឋានទាយកេនបិ។ **ចរិតំ ញត្វា ទាតព្ព**ន្តិ ចេតោបរិយញាណលាភិនា តស្ស ចិត្តាចារំ, ហទយលោហិតំ វា បស្សិត្វា ឥតរេន “ត្វំ កឹចរិតោសិ, កេ វា បន តេ ធម្មា ពហុលំ សមុទាចរន្តី”តិអាទិនា បដិបុច្ឆិត្វា តស្ស ចរិតំ ជានិត្វា តទនុរូបេន ទាតព្ពំ។

៨០៤. ឥរិយាបថាទិតោបិ កេសញ្ចិ ចរិតំ ជានិតុំ សក្កា, តំ បន ន ឯកន្តិកំ, “ចរិតំ ញត្វា”តិ វុត្តំ, កតមំ បន តំ, កតិវិធា វាតិ អាហ “**ចរិតំ បនិទំ រាគទោសមោហវសេនា**”តិអាទិ ។ ឧស្សន្នភាវេន សន្តានេ ចរតីតិ **ចរិតំ,** អសតិ បដិបក្ខភាវនាយំ សន្តានេ បវត្តនារហា រាគាទយោ។

៨០៥. **វោមិស្សកនយា**តិ សម្បយោគវសេន, ឯកសន្តតិបរិយាបន្នតាវសេន ច នេសំ សំសគ្គភេទា។ **ចតុសដ្ឋិ ភវន្តី**តិ –

“រាគាទិកេ តិកេ សត្ត, សត្ត សទ្ធាទិកេ តិកេ;
ឯកទ្វិតិកមូលម្ហិ, មិស្សតោ សត្តសត្តក”ន្តិ –

ឯវំ វុត្តេហិ នវហិ សត្តកេហិ យថារហំ វិភជិយមានា តេសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយា សទ្ធឹ ចតុសដ្ឋិ ភវន្តិ។ តថា ហិ វុត្តំ **ឧបនន្ទត្ថេរេន** –

“រាគោ ទោសោ ច មោហោ ច, រាគេន បដិឃោបិ ច;
សទ្ធឹ រាគេន មោហោ ច, មោហោបិ បដិឃេន ច។

“រាគាទិត្តយមេកន្តិ, សត្ត រាគាទិកេ តិកេ;
សទ្ធា ពុទ្ធិ ច តក្កោ ច, សទ្ធឹ សទ្ធាយ ពុទ្ធិ ច។

“សទ្ធាយ តក្កនញ្ចេវ, ពុទ្ធិយា តក្កនម្បិ ច;
សទ្ធាទិត្តយមេកន្តិ, សត្ត សទ្ធាទិកេ តិកេ។

“រាគាទិកំ តិកញ្ចេក-មេកទ្វិតិកភេទតោ;
សទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កេហិ, យថាយោគំ វិមិស្សិយ។

“ឯកមូលេ ទ្វិមូលេ ច, បច្ចេកំ សត្តកត្តយំ;
តិមូលេ សត្តកញ្ចេកំ, ញេយ្យំ តំ សត្តសត្តកំ។

“សទ្ធឹ រាគេន សទ្ធា ច, សទ្ធឹ តេនេវ ពុទ្ធិ ច;
តេនេវ តក្កនំ តេន, សទ្ធាពុទ្ធិ ច តេន ច។

“សទ្ធាសង្កប្បនំ តេន, ពុទ្ធិសង្កប្បនម្បិ ច;
វិមិស្សេត្វាន តេនេវ, សទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កនំ។

“រាគមូលនយេ ចេវ-មេកំ សត្តកមុទ្ទិសេ;
សទ្ធឹ ទោសេន សទ្ធា ច, សទ្ធឹ តេនេវ ពុទ្ធិ ច។

“តេនេវ តក្កនំ តេន, សទ្ធាពុទ្ធិ ច តេន ច;
សទ្ធាសង្កប្បនំ តេន, ពុទ្ធិសង្កប្បនម្បិ ច។

“វិមិស្សេត្វាន តេនេវ, សទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កនំ;
ទោសមូលនយេ ចេវ-មេកំ សត្តកមុទ្ទិសេ។

“សទ្ធឹ មោហេន សទ្ធា ច, សទ្ធឹ តេនេវ ពុទ្ធិ ច;
តេនេវ តក្កនំ តេន, សទ្ធាពុទ្ធិ ច តេន ច។

“សទ្ធាសង្កប្បនំ តេន, ពុទ្ធិសង្កប្បនម្បិ ច;
វិមិស្សេត្វាន តេនេវ, សទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កនំ។

“មោហមូលនយេ ចេវ-មេកំ សត្តកមុទ្ទិសេ;
ឯកមូលេ នយេ ចេវំ, ញេយ្យំ តំ សត្តកត្តយំ។

“មិស្សេត្វា រាគទោសេហិ, សទ្ធា តេហេវ ពុទ្ធិ ច;
តេហិ សង្កប្បនំ តេហិ, សទ្ធាពុទ្ធិ ច តេហិ ច។

“សទ្ធាសង្កប្បនំ តេហិ, ពុទ្ធិសង្កប្បនម្បិ ច;
តេហិ ទ្វីហេវ មិស្សេត្វា, សទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កនំ។

“រាគទោសនយេ ចេវ-មេកំ សត្តកមុទ្ទិសេ;
មិស្សេត្វា រាគមោហេហិ, សទ្ធា តេហេវ ពុទ្ធិ ច។

“តេហិ សង្កប្បនំ តេហិ, សទ្ធាពុទ្ធិ ច តេហិ ច;
សទ្ធាសង្កប្បនំ តេហិ, ពុទ្ធិសង្កប្បនម្បិ ច។

“តេហិ ទ្វីហេវ មិស្សេត្វា, សទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កនំ;
រាគមោហនយេ ចេវ-មេកំ សត្តកមុទ្ទិសេ។

“មិស្សេត្វា ទោសមោហេហិ, សទ្ធា តេហេវ ពុទ្ធិ ច;
តេហិ សង្កប្បនំ តេហិ, សទ្ធាពុទ្ធិ ច តេហិ ច។

“សទ្ធាសង្កប្បនំ តេហិ, ពុទ្ធិសង្កប្បនម្បិ ច;
តេហិ ទ្វីហេវ មិស្សេត្វា, សទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កនំ។

“ទោសមោហនយេ ចេវ-មេកំ សត្តកមុទ្ទិសេ;
ទ្វិមូលម្ហិ នយេ ចេវំ, ញេយ្យំ តំ សត្តកត្តយំ។

“រាគប្បដិឃមោហេហិ, សទ្ធា តេហេវ ពុទ្ធិ ច;
តេហិ សង្កប្បនំ តេហិ, សទ្ធាពុទ្ធិ ច តេហិ ច។

“សទ្ធាសង្កប្បនំ តេហិ, ពុទ្ធិសង្កប្បនម្បិ ច;
តេហិ តីហេវ មិស្សេត្វា, សទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កនំ។

“តិមូលម្ហិ នយេ ចេវ-មេកំ សត្តកមុទ្ទិសេ;
ឯវំ តេសដ្ឋិ ហោតីតិ, វិញ្ញេយ្យំ នវសត្តកំ;
ទិដ្ឋិយាបិ ច ហោតេវ, ចតុសដ្ឋីតិ កេចនា”តិ។

៨០៦-៧. ននុ ច “ចរិតំ ញត្វា ទាតព្ព”ន្តិ វុត្តំ, កីចរិតស្ស បន កី កម្មដ្ឋានំ អនុកូលន្តិ ឥមំ អនុយោគំ សន្ធាយ តំតំចរិតានុកូលកម្មដ្ឋានំ ទស្សេត្វា បុន តស្ស គណនតោ អប្បនាវហតោ ឈានប្បភេទតោ សមតិក្កមតោ វឌ្ឍនាវឌ្ឍនតោ អារម្មណតោ ភូមិតោ គហណតោ បច្ចយតោ ភេទំ ទស្សេតុំ **“អសុភា ចា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ទស អសុភា**តិ ឧទ្ធុមាតកំ វិនីលកំ វិបុព្ពកំ វិច្ឆិទ្ទកំ វិក្ខាយិតកំ វិក្ខិត្តកំ ហតវិក្ខិត្តកំ លោហិតកំ បុឡវកំ អដ្ឋិកន្តិ ឥមេ ទស។ **តថា កាយគតាសតិ ចា**តិ ឥមេ ឯកាទស រាគវិក្ខម្ភនស្ស ឧបាយភាវតោ រាគចរិតស្ស អនុកូលា។ អសុភ-គ្គហណេន ចេត្ថ តទារម្មណសមាធិបុព្ពង្គមំ កម្មដ្ឋានំ គហិតំ។ ឯវំ សេសេសុបិ យថារហំ ទដ្ឋព្ពំ។ អប្បមាណសត្តារម្មណត្តា **អប្បមញ្ញា,** មេត្តា ករុណា មុទិតា ឧបេក្ខាតិ ចតុន្នំ ព្រហ្មវិហារានមេតំ អធិវចនំ។ តេ បន **សវណ្ណកសិណា** នីលកសិណំ បីតកសិណំ លោហិតកសិណំ ឱទាតកសិណន្តិ ឥមេហិ ចតូហិ វណ្ណកសិណេហិ សហិតា **អដ្ឋ** ទោសវិក្ខម្ភនុបាយភាវតោ, អប្បដិឃាគវិសយត្តា ច **ទោសចរិតស្ស អនុកូលា**។

៨០៨. **តំ…បេ…. បនេកក**ន្តិ ឯត្ថ **ឯកក**ន្តិ ឥទំ អនុស្សតិអបេក្ខំ, អនុស្សតីសុ ឯកន្តិ អត្ថោ, ន មោហចរិតវិតក្កចរិតាបេក្ខំ តេសំ អញ្ញស្សាបិ អនុកូលស្ស លព្ភនតោ។ តំ បន មោហចរិតស្ស, វិតក្កចរិតស្ស ច គណនពលេន ចិត្តស្ស បតិដ្ឋានតោ **អនុកូលំ**។

៨០៩-១១. **បុរិមា…បេ…. ទេហិនោ**តិ “ពុទ្ធានុស្សតិ ធម្មានុស្សតិ សង្ឃានុស្សតិ សីលានុស្សតិ ចាគានុស្សតិ ទេវតានុស្សតី”តិ ឥទំ បាឡិក្កមេន **បុរិមំ អនុស្សតិឆក្កំ** សទ្ធាចរិតស្ស អតិសប្បាយវសេន **អនុកូលំ។ មរណូបសមាយុត្តា សតី**តិ មរណេ, ឧបសមេ ច យុត្តា សតិ, មរណានុស្សតិ, ឧបសមានុស្សតិ ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អាហារនិស្សិតា សញ្ញា**តិ អាហារេ បដិក្កូលសញ្ញា។ **ធាតុវវត្ថាន**ន្តិ ចតុធាតុវវត្ថានំ។ **ពុទ្ធិប្បកតិជន្តុនោ**តិ ពុទ្ធិចរិតស្ស សត្តស្ស។ **សេសានិ កសិណានី**តិ ទោសចរិតស្ស អនុកូលេសុ វុត្តេហិ ចតូហិ វណ្ណកសិណេហិ អវសេសានិ បថវីអាបោតេជោវាយោអាលោកាកាសកសិណានិ, ឯវំ បុរិមានិ ចត្តារិ, ឥមានិ ឆាតិ ទស ឥមស្សេវ ឧជុវិបច្ចនីកា, ឥមស្ស អសប្បាយន្តិ គហេតព្ពវិសេសស្ស អភាវតោ រាគាទិ**សព្ពចរិតានំ** អនុកូលាតិ វណ្ណិតា។

៨១២. **ឯកន្តវិបច្ចនីកភាវតោ**តិ រាគចរិតាទីនំ អសុភាទិកម្មដ្ឋានស្ស ឧជុវិបច្ចនីកតាយ។ **អតិសប្បាយតោ**តិ សទ្ធាចរិតាទីនំ ពុទ្ធានុស្សតិអាទិកម្មដ្ឋានស្ស អតិសប្បាយតោ។ ឯវំ ឧជុវិបច្ចនីកវសេន, អតិសប្បាយវសេន ច ឥទំ សព្ពំ វិសុំ វិសុំ តេសំ អនុកូលន្តិ វុត្តំ, ន បន ឥតរស្ស អននុកូលភាវតោ។ ន ហិ រាគាទីនំ អវិក្ខម្ភិកា, សទ្ធាទីនំ វា អនុបការិកា កុសលភាវនា នាម អត្ថិ។ តថា ហិ **មេឃិយសុត្តេ** –

"ចត្តារោ ធម្មា ឧត្តរិ ភាវេតព្ពា, អសុភា ភាវេតព្ពា រាគស្ស បហានាយ, មេត្តា ភាវេតព្ពា ព្យាបាទស្ស បហានាយ, អានាបានស្សតិ ភាវេតព្ពា វិតក្កុបច្ឆេទាយ, អនិច្ចសញ្ញា ភាវេតព្ពា អស្មិមានសមុគ្ឃាតាយា"តិ (អ. និ. ៩.៣; ឧទា. ៣១) –

ឯកស្សេវ ចត្តារោ ធម្មា ភាវេតព្ពាតិ វុត្តា។ តថា **រាហុលោវាទសុត្តេបិ** "មេត្តំ, រាហុល, ភាវនំ ភាវេហី"តិអាទិនា (ម. និ. ២.១២០) សត្ត កម្មដ្ឋានានិ វុត្តានិ, ន ចាយស្មតោ មេឃិយស្ស ចត្តារិបិ ចរិតានិ សន្តិ, នាបិ រាហុលត្ថេរស្ស សព្ពចរិតានិ, តស្មា វចនមត្តេ អភិនិវេសំ អកត្វា សព្ពត្ថ អធិប្បាយោ បរិយេសិតព្ពោតិ វុត្តំ ហោតិ។

៨១៣-៤. កិញ្ចាបិ វុត្តនយេន កម្មដ្ឋានានំ គណនបរិច្ឆេទោបិ សក្កា ញាតុំ, សង្ខេបវុត្តា បន សុខេន វិញ្ញាតុំ ន សក្កាតិ តេសំ សាមញ្ញតោ, វិសុំ វិសុំ ជាតិតោ ច គណនបរិច្ឆេទំ ទស្សេតុំ **"កម្មដ្ឋានានិ សព្ពានី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ចត្តាលីសាតិ និទ្ទិសេ**តិ បាឡិតោ, អដ្ឋកថាតោ ច សមោធានេត្វា "សមចត្តាលីសា"តិ និទ្ទិសេយ្យ។ កថំ? កសិណានិ ទស...បេ.... សញ្ញា ចាហារតា ឥតិ។ **អសុភានុស្សតី ទសា**តិ **ទស**-សទ្ទោ បច្ចេកំ យោជេតព្ពោ "ទស អសុភា , ទស អនុស្សតី"តិ។ ទស អសុភា ហេដ្ឋា កថិតាវ។ "បុរិមានុស្សតិឆក្ក"ន្តិ ឯត្ថ វុត្តា ឆ, មរណានុស្សតិ កាយគតាសតិ អានាបានស្សតិ ឧបសមានុស្សតីតិ ឥមា ទស អនុស្សតិយោ។ **ចតុធាតុវវត្ថាន**ន្តិ បថវាទីនំ ចតុន្នំ ធាតូនំ វវត្ថានំ។ **សញ្ញា ចាហារតា**តិ គាថាពន្ធវសេន គ-ការស្ស លោបំ កត្វា អាហារគតា សញ្ញា "អាហារតា សញ្ញា"តិ វុត្តា។ អាហារោយេវ វា អាហារតា, តគ្គតា ច សញ្ញា ឧបចារតោ "អាហារតា"តិ វុត្តា, អាហារេ បដិក្កូលសញ្ញាតិ អត្ថោ។

៨១៥-៦. កឹ ឥមេសុ សព្ពេសុយេវ កម្មដ្ឋានេសុ ឈានំ និព្ពត្តតីតិ? អាម, និព្ពត្តតិ សព្ពេស្វេវ ឧបចារជ្ឈានំ, អប្បនាឈានំ បន កេសុចិ ន និព្ពត្តតិ, តស្មា កានិចិ ឧបចារមេវ និព្ពត្តេន្តិ, កានិចិ អប្បនម្បិ។ កថំ បនេតំ ទដ្ឋព្ពន្តិ អាហ **"ឯតេសូ"**តិអាទិ។ ឧបចារមេវ អាវហន្តីតិ **ឧបចារាវហា** "អបេក្ខោ"តិអាទីសុ វិយ ហេត្ថ អវធារណំ ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ អានាបានស្សតី, កាយគតាសតិញ្ច ហិត្វា សេសា ពុទ្ធានុស្សតិអាទយោ អដ្ឋ **អនុស្សតិយោ**, សញ្ញា, វវត្ថានញ្ចាតិ ឯតេ ទស នានប្បការកត្តា, គម្ភីរត្តា, សភាវធម្មត្តា ច អសតិ ភាវនាវិសេសេ ឧបចារាវហា វុត្តា។

៨១៧-៨. ឯវំ ឧបចារប្បនាវហតោ ទស្សេត្វា ឥទានិ ឈានប្បភេទតោ ទស្សេតុំ **"អប្បនាយាវហេសូ"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ចតុក្កជ្ឈានិកា**តិ ចតុក្កនយវសេន ចតុព្ពិធរូបាវចរជ្ឈានវន្តោ, តេសំ ឯកេកស្សេវ អារម្មណភូតាតិ អត្ថោ។ បញ្ចកនយវសេន បន "បញ្ចកជ្ឈានិកា"តិ វេទិតព្ពា។ **បឋមជ្ឈានិកា**តិ បឋមជ្ឈានស្សេវ អារម្មណភូតា, បដិក្កូលភាវតោ បន ឥតរេសំ អារម្មណានិ ន ហោន្តិ។ បដិក្កូលេបិ ហិ វិសយេ វិតក្កពលេន បឋមជ្ឈានំ អប្បេតិ ចណ្ឌសោតនទិយំ អរិត្តពលេន នាវា វិយ។ សេសានិ បន តទភាវតោ ន តេសុ អប្បេន្តិ។

៨១៩. **តិកជ្ឈានវហា**តិ ចតុក្កនយេន តិកជ្ឈានវហា, បញ្ចកនយេន បន ចតុក្កជ្ឈានវហា, មេត្តាករុណាមុទិតា ហិ មេត្តាទីនំ សោមនស្សសហគតានមេវ អារម្មណត្តា បញ្ចមជ្ឈានិកា ន ហោន្តិ។ អប្បនប្បត្តា ហិ មេត្តាទយោ សោមនស្សេន វិនា នប្បវត្តន្តិ។ ចតុត្ថោបិ ព្រហ្មវិហារោតិ សម្ពន្ធោ។ ព្រហ្មានំ ឧត្តមានំ វិហារោ, ព្រហ្មភូតោ វា វិហារោតិ **ព្រហ្មវិហារោ**, សោ ឧបេក្ខាភាវនាវសេន ចតុត្ថជ្ឈានិកោ។ តត្ថាបិ មេត្តាទិវសេន បដិលទ្ធជ្ឈានចតុក្កស្សេវេតំ អប្បេតិ, នេតរស្ស។ កស្មា? មេត្តាទីនំ និស្សន្ទត្តា។ យថា ហិ កសិណានំ និស្សន្ទា អារុប្បា, យថា ច សមថវិបស្សនានិស្សន្ទា និរោធសមាបត្តិ, ឯវំ មេត្តាទិនិស្សន្ទា ឧបេក្ខា។ **អារុប្បា ចតុត្ថជ្ឈានិកា**តិ អង្គសមតាវសេន អារុប្បាបិ ចតុត្ថជ្ឈានស្សេវ បភេទាតិ កត្វា វុត្តំ។

៨២០. ឯវំ ឈានភេទតោ ទស្សេត្វា បុន សមតិក្កមតោ ទស្សេតុំ **"វសេនារម្មណង្គាន"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អារម្មណសមតិក្កមោ អង្គសមតិក្កមោតិ អតិក្កមិតព្ពានំ អារម្មណានំ, អង្គានញ្ច វសេន សមតិក្កមោ ទុវិធោ។ កឹ សព្ពេស្វេវ ទុវិធោ លព្ភតិ, នោតិ អាហ **"គោចរា...បេ.... តិក្កមោ"**តិ។ ចតូសុ ហិ អារុប្បេសុ អារម្មណសមតិក្កមោវ ហោតិ អាកាសកសិណវជ្ជិតេសុ នវសុ អារម្មណេសុ អញ្ញតរំ សមតិក្កមិត្វា អាកាសានញ្ចាយតនស្ស, អាកាសានញ្ចាយតនាទីនិ ច សមតិក្កមិត្វា វិញ្ញាណញ្ចាយតនាទីនំ បត្តព្ពត្តា,

អង្គាតិក្កមោ បន អរូបេ នត្ថិ ចតុន្នម្បិ អង្គានំ វសេន សមានត្តា។ **រូបេ ឈានង្គតិក្កមោ**តិ រូបាវចរិកកម្មដ្ឋានេសុ វិតក្កាទីនំ ឈានង្គានំ អតិក្កមោ, ឥទញ្ច លព្ភមានកវសេន វុត្តំ។ បឋមជ្ឈានិកេសុ ទុវិធោបិ សមតិក្កមោ នត្ថិ, នីវរណសមតិក្កមោ ឥធ អធិប្បេតោ អដ្ឋន្នម្បិ សមាបត្តីនំ សាធារណត្តា ន គហិតោ។

៨២១. ឯវំ សមតិក្កមវសេន ទស្សេត្វា បុន វឌ្ឍនាវឌ្ឍនវសេន ទស្សេតុំ **"ទសេវ កសិណានី"**តិអាទិមាហ។ ឥមេសុ ចត្តាលីសាយ កម្មដ្ឋានេសុ ទស កសិណានេវ វឌ្ឍេតព្ពានិ។ **ន ច...បេ.... អសុភាទយោ**តិ សេសា អសុភាទយោ បន នេវ វឌ្ឍេតព្ពា។ កស្មា? បរិច្ឆិន្នាការេនេវ ឧបដ្ឋានតោ, អានិសំសាភាវតោ ច។ តថា ហិ ទស អសុភានិ, កាយគតាសតិ ច អត្តនោ ឋិតោកាសេន បរិច្ឆិន្នត្តា បរិច្ឆិន្នាការេនេវ ឧបដ្ឋហន្តិ។ វឌ្ឍិតេសុបិ កុណបរាសិ ឯវ ឧបដ្ឋាតីតិ ន កោចិ អានិសំសោ អត្ថិ។ អវឌ្ឍិតេសុបិ ហិ តេសុ កាមរាគវិក្ខម្ភនា ហោតិយេវ។ យទិ ឯវំ, អសុភជ្ឈានានំ អប្បមាណារម្មណតាវចនំ វិរុជ្ឈតីតិ? ន វិរុជ្ឈតិ។ ឯកច្ចោ ហិ ឧទ្ធុមាតកេ វា អដ្ឋិកេ វា មហន្តេ និមិត្តំ គណ្ហាតិ, ឯកច្ចោ អប្បកេតិ ឥមិនា បរិយាយេន ឯកច្ចស្ស បរិត្តារម្មណជ្ឈានំ ហោតិ, ឯកច្ចស្ស អប្បមាណារម្មណំ។ យោ វា ឯតំ អានិសំសាភាវំ អបស្សន្តោ វឌ្ឍេយ្យ, តស្ស វសេន អប្បមាណារម្មណតា វុត្តា។ អានាបាននិមិត្តម្បិ នាសិកគ្គមុខនិមិត្តាទិបរិច្ឆិន្នំ ឧបដ្ឋាតិ, វឌ្ឍយតោបិ ច វាតរាសិយេវ វឌ្ឍតិ។ បិចុបិណ្ឌាទិវសេន ឧបដ្ឋហន្តម្បិ ហិ និមិត្តំ វាតសង្ខាដមត្តមេវ, តថា ព្រហ្មវិហារនិមិត្តម្បិ វឌ្ឍេន្តស្ស សត្តរាសិយេវ វឌ្ឍេយ្យ, ន ច តេន កោចិ អត្ថោ ហោតិ, តស្មា តទុភយម្បិ ន វឌ្ឍេតព្ពំ។ យំ បន វុត្តំ "មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី"តិអាទិ (វិភ. ៦៦៣), តម្បិ បរិគ្គហវសេន វុត្តំ, ន និមិត្តវឌ្ឍនវសេន។ កិញ្ចិ ព្រហ្មវិហារេ បដិភាគនិមិត្តមេវ នត្ថិ, កិមយំ វឌ្ឍេយ្យ, អប្បមាណារម្មណតា បនេត្ថ បរិគ្គហិតមត្តវសេន វេទិតព្ពា។ អារុប្បារម្មណេសុ អាកាសំ កសិណុគ្ឃាដមត្តត្តា កសិណាបគមវសេនេវ មនសិ កាតព្ពំ, តតោ បរំ វឌ្ឍយតោ ន កិញ្ចិ ហោតិ, វិញ្ញាណំ សភាវធម្មត្តា ន សក្កា វឌ្ឍេតុំ, បរិកម្មមេវ ហិ វឌ្ឍេតុំ សក្កា, វិញ្ញាណាបគមោ តស្ស អភាវមត្តត្តា, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនារម្មណម្បិ សភាវធម្មត្តាយេវ ន សក្កា វឌ្ឍេតុំ, តស្មា តានិបិ ន វឌ្ឍេតព្ពានិ។ អប្បមាណារម្មណតា អារុប្បានំ វិបុលកសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ បវត្តិយា វេទិតព្ពា។ ពុទ្ធានុស្សតិអាទយោ ច អនិមិត្តត្តា ន វឌ្ឍេតព្ពា ។ បដិភាគនិមិត្តញ្ហិ អយំ វឌ្ឍេយ្យ, តញ្ច នេសំ នត្ថិ, តស្មា ឥមេ អសុភាទយោ តីស កម្មដ្ឋានានិ បរិច្ឆិន្នោកាសត្តា, បយោជនាភាវតោ, អវឌ្ឍនតោ ច ន វឌ្ឍេតព្ពានិ។

៨២២-៣. ឯវំ វឌ្ឍនាវឌ្ឍនតោ ទស្សេត្វា បុន អារម្មណតោ ទស្សេតុំ **"ទសេវ កសិណានី"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **បដិភាគនិមិត្តានិ ហោន្តិ អារម្មណានី**តិ ឥមានិ ទ្វាវីស បដិភាគនិមិត្តភូតានិ អារម្មណានិ ហោន្តិ។ **សេសា**តិ អវសេសា អដ្ឋារស **នេវ** បដិភាគនិមិត្តារម្មណា សិយុំ។

៨២៤-៥. ឥទានិ ភូមិតោ ទស្សេតុំ **"អសុភានី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ទេវេសុ នប្បវត្តន្តិ** តត្ថ អសុភានំ, បដិក្កូលស្ស ច អាហារស្ស អភាវតោ។ តចបញ្ចកម្បិ ហិ តត្ថ បវត្តមានំ ទិព្ពានុភាវេន បដិក្កូលាការេន នោបដ្ឋាតិ។ អស្សាសបស្សាសានំ ព្រហ្មលោកេ អភាវតោ **"អានាបានស្សតិ ចា"**តិអាទិ វុត្តំ។ ឈានានុភាវនិព្ពត្តានញ្ហិ អត្តស្ស អភាវតោ នត្ថិ ព្រហ្មលោកេ អស្សាសបស្សាសា។

៨២៧. ឥទានិ គហណតោ ទស្សេតុំ **"ចតុត្ថ"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ចតុត្ថំ...បេ.... ទិដ្ឋេនេវ គហេតព្ពា**តិ វាយោកសិណំ វជ្ជេត្វា សេសា នវ **កសិណា**, ទស អសុភានីតិ ឥមានិ ឯកូនវីសតិ **ទិដ្ឋេនេវ** វត្ថុនា ករណភូតេន គហេតព្ពានិ ឧគ្គហេតព្ពានិ។ តថា ច វុត្តំ **អដ្ឋកថាយំ** "ទិដ្ឋេន គហេតព្ពានិ, បុព្ពភាគេ ចក្ខុនា ឱលោកេត្វា និមិត្តំ នេសំ គហេតព្ពន្តិ អត្ថោ"តិ (វិសុទ្ធិ. ១.៤៧)។

៨២៨-៣១. **សតិយម្បិ ច កាយម្ហី**តិ កាយគតាសតិយម្បិ។ **ទិដ្ឋេន តចបញ្ចក**ន្តិ តចបញ្ចកមត្តមេវ ទិដ្ឋេន គហេតព្ពំ។ **សេសមេត្ថ សុតេនេវា**តិ ឯត្ថ កាយគតាសតិយំ សេសំ វក្កបញ្ចកាទិ សុតេនេវ គហេតព្ពំ។ ឥតិ កាយគតាសតិ ទិដ្ឋសុតេន គហេតព្ពា។ ឧត្តរោដ្ឋនាសិកគ្គេសុ ផុដ្ឋស្ស អស្សាសបស្សាសស្ស គហេតព្ពតោ វុត្តំ **"អានាបានស្សតិ ឯត្ថ, ផុដ្ឋេន បរិទីបិតា"**តិ។ ឧច្ចុសស្សាទីនំ បត្តេសុ ចលមានវណ្ណគ្គហណមុខេន, សរីរសម្ផស្សវសេន ច វាតស្ស គហេតព្ពត្តា វុត្តំ **"វាយោកសិណមេវេត្ថ, ទិដ្ឋផុដ្ឋេន គយ្ហតី"**តិ។ **អាទិតោវ គហេតព្ពា ន ហោន្តី**តិអាទិកម្មិកេន ភាវនារម្ភវសេន ន បដ្ឋបេតព្ពានិ, ហេដ្ឋិមេ តយោ ព្រហ្មវិហារេ, កសិណេសុ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានញ្ច អនធិគន្ត្វា សម្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា។

៨៣២-៥. ឯវំ គហណវសេន ទស្សេត្វា ឥទានិ បច្ចយតោ ទស្សេតុំ **"កម្មដ្ឋានេសុ ហេតេសូ"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯតេសុ កម្មដ្ឋានេសូ**តិ ឯត្ថ យថារហំ អារម្មណានំ, ឈានានញ្ច គហណំ វេទិតព្ពំ។ អាកាសកសិណស្ស ឧគ្ឃាដេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា វុត្តំ **"អាកាសកសិណំ វិនា"**តិ។ មេត្តាទិឯកេកស្មិំ ព្រហ្មវិហារេ តីណិ តីណិ ឈានានិ បដិលភិត្វា ឋិតស្សេវ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារវសេន បញ្ចមជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតីតិ វុត្តំ **"តយោ ព្រហ្មវិហារា"**តិអាទិ។ ទិន្នំ

នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជវនានំ សមនន្តរា និរោធំ ផុសតីតិ កត្វា វុត្តំ “**ចតុត្ថមារុប្ប**”ន្តិអាទិ។ **វិបស្សនាភវសម្បត្តិសុខានំ បច្ចយា**តិ វិបស្សនាយ, ភវសម្បត្តិយា, ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារស្ស ច បច្ចយា ហោន្តីតិ អត្ថោ។

៨៣៦-៨. ឯវំ បសង្គេន អាគតំ កម្មដ្ឋានវិភាគំ ទស្សេត្វា បុន អាចរិយេន បដិបជ្ជិតព្ពវិធិំ ទស្សេតុំ “**កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សន្តិកេ វសន្តស្សា**តិ អាចរិយេន សទ្ធិំ ឯកគេហេ, ឯកវិហារេ វា វសន្តស្ស។ **កថេតព្ព**ន្តិ បវត្តិំ សុត្វា សុត្វា កថេតព្ពំ។ **អាគតស្សាគតក្ខណេ**តិ ស-ការោ បទសន្ធិមត្តករោ, អាគតាគតក្ខណេតិ អត្ថោ។ អថ វា អាគតស្ស អាគតក្ខណេ កថេតព្ពំ។ ឰទិសេសុ ហិ ឋានេសុ អាមេឌិតសាមត្ថិយតោវ លព្ភតិ។ ន ហិ ឯកវារមេវ អាគតស្ស តស្មិំ ខណេ កថេតព្ពំ, តតោ បរំ ន កថេតព្ពន្តិ យុជ្ជតិ។

នាតិសង្ខេបវិត្ថារន្តិ អតិសំខិត្តំ, អតិវិត្ថារញ្ច អកត្វា តស្ស សុខេន ឧគ្គណ្ហនប្បមាណំ កថេតព្ពំ។ សចេ បន សោ បកតិយាវ ឧគ្គហិតកម្មដ្ឋានោ ហោតិ, សជ្ឈាយវសេន វា មនសិការវសេន វា កតបរិចយោ, តស្ស ឯកំ, ទ្វេ វា និសជ្ជា អត្តនោ សម្មុខាវ សជ្ឈាយំ ការេត្វា ទាតព្ពំ។ ឯវំ អាចរិយេន បដិបជ្ជិតព្ពវិធិំ ទស្សេត្វា បុន គហិតកម្មដ្ឋានេន តេន យោគិនា ឧត្តរិ កាតព្ពវិធានំ ទស្សេន្តោ អាហ “**តេនបី**”តិអាទិ។ **សម្មដ្ឋាន**ន្តិ យត្ថ បហដោ សមតិ, តំ សម្មដ្ឋានំ, ឥទំ សម្មដ្ឋានំ វិយាតិ សម្មដ្ឋានំ។ យថា ហិ សម្មដ្ឋានេ គហិតេ បុគ្គលំ អត្តនោ វេរី អភិភវិតុំ ន សក្កោតិ, ឯវំ កម្មដ្ឋានេ គហិតេ មនោភុសង្ខាតោ កាមរាគោ តំសមង្គិបុគ្គលំ អភិភវិត្វា អត្តនោ វសេ កាតុំ ន សក្កោតិ ។ តេន វុត្តំ “សម្មដ្ឋានំ វិយាតិ សម្មដ្ឋាន”ន្តិ។ មនោ អភិភវតីតិ មនោភូ, តស្ស **មនោភុនោ**។ **អដ្ឋារសហិ…បេ…. វិវជ្ជិតេ**តិ –

> “មហាវាសំ នវាវាសំ, ជរាវាសញ្ច បន្ថនិំ;
> សោណ្ឌិំ បណ្ណញ្ច បុប្ផញ្ច, ផលំ បត្ថិតមេវ ច។
>
> “នគរំ ទារុនា ខេត្តំ, វិសភាគេន បដ្ដនំ;
> បច្ចន្តសីមាសប្បាយំ, យត្ថ មិត្តោ ន លព្ភតិ។
>
> “អដ្ឋារសេតានិ ឋានានិ, ឥតិ វិញ្ញាយ បណ្ឌិតោ;
> អារកា បរិវជ្ជេយ្យ, មគ្គំ សប្បដិភយំ យថា”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.៥២) –

ឯវំ វុត្តេហិ អដ្ឋារសហិ វិហារទោសេហិ សព្ពកាលវិយុត្តេ។ **អនុរូបេ**តិ ឥមេសុ អដ្ឋារសសុ ទោសេសុ អញ្ញតរេនបិ សមន្នាគតោ អននុរូបោ នាម, តទភាវេន អត្តនោ យោគកម្មស្ស អនុកូលេ។ មហាវិហារាទយោ ហិ យោគកម្មស្ស អនុកូលា ន ហោន្តិ, តស្មា មហាវិហារេ តាវ វត្តករណាទិនា បលិពោធោ ហោតិ។ យត្ថ បន សព្ពំ កតមេវ, អវសេសាបិ សង្ឃដ្ឋនា នត្ថិ, ឯវរូបោ **មហាវិហារោ**បិ អនុរូបោវ។ **នវវិហារេ** ពហុំ នវកម្មំ កាតព្ពំ ហោតិ, តស្មា សោ អសតិ អញ្ញស្មិំ អនុកូលេ ការណេ អននុរូបោ ហោតិ។ តថា **ជិណ្ណវិហារោ**បិ ពហុបដិជគ្គិតព្ពតាយ កម្មដ្ឋានន្តរាយិកោ។ **បន្ថនិស្សិតកោ** អាគន្តុកេហិ រត្តិន្ទិវំ សមោកិណ្ណតាយ។ យត្ថ សោណ្ឌី នាម បាសាណបោក្ខរណី ហោតិ, សោ **សោណ្ឌិវិហារោ**។ តត្ថ ពហូ បានីយត្ថាយ សមោសរន្តិ, តថា **បណ្ណបុប្ផផលវតិ** វិហារេ តំតទត្ថាយ។ **បត្ថនីយេ** លោកសម្មតេ វិហារេ វិហរន្តំ “អរហា”តិ សម្ភាវេន្តា ពហូ អាគច្ឆន្តិ។ **នគរសន្និស្សិតេបិ** វិហារេ វិសភាគារម្មណាបាថគមនាទីនិ ហោន្តិ។ **ទារុសន្និស្សិតេ** កដ្ឋហារិកាទីហិ អផាសុ ហោតិ។ **ខេត្តសន្និស្សិតេ** វិហារមជ្ឈេយេវ ខលមណ្ឌលករណាទិនា អផាសុ ហោតិ។ **វិសភាគបុគ្គលាធិវុត្ថេបិ** កលហនិវារណាទីសុ តេ ឧបវទន្តិ។ **បដ្ដនសន្និស្សិតេ** អភិណ្ហំ នាវាសត្ថេហិ អាគតមនុស្សេហិ អផាសុ ហោតិ។ **បច្ចន្តនិស្សិតេ** មនុស្សា ពុទ្ធាទីសុ អប្បសន្នា ហោន្តិ។ **រជ្ជសីមសន្និស្សិតេ** ទ្វិន្នំ រាជូនំ កលហេ សតិ ទ្វិន្នំ វិជិតេសុ បិណ្ឌាយ វិចរន្តំ ភិក្ខុំ “អយំ ចរបុរិសោ”តិ គហេត្វា ពន្ធនាទិកំ បាបេយ្យុំ, **អសប្បាយេ** អមនុស្សាទិឧបទ្ទវា ហោន្តិ។ កល្យាណមិត្តានធិវុត្ថេ ឧប្បន្នកង្ខាយ វិនោទកេ អសតិ មហាទោសោយេវាតិ ឯតេបិ វិហារា អននុរូបា, តស្មា តាទិសេ វិហារេ បរិវជ្ជេត្វា វុត្តទោសវិរហិតេ អនុរូបេ វិហារេ វិហាតព្ពំ។

តស្ស បន វិហារស្ស អនុរូបភាវោ ឯវំ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេតុំ “**គាមតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **គាមតោ**តិ គោចរគាមតោ។ **នាតិទូរេ**តិ គោចរគាមស្ស អឌ្ឍគាវុតតោ ឱរភាគតាយ ន អតិទូរេ។ **នច្ចាសន្នេ**តិ បច្ឆិមេន បមាណេន គោចរគាមតោ បញ្ចធនុសតិកតាយ ន អតិសន្នេ។ ឥមិនា គមនាគមនសម្បន្នតំ ទស្សេតិ។ គោចរគាមស្ស បន ឧត្តរទិសាយ វា ទក្ខិណទិសាយ វា នាតិទូរំ នច្ចាសន្នំ សេនាសនំ វិសេសេន គមនាគមនសម្បន្នំ ហោតិ, នាតិទូរនច្ចាសន្នតា ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ។ **បញ្ចង្គសំយុតេ**តិ បន វុត្តត្តា

នាតិទូរនច្ចាសន្នតាយ សហ ទិវា អប្បកិណ្ណតាទីនិ ចត្តារិ សមោធានេត្វា បញ្ចង្គសំយុត្តតា វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “កថញ្ច, ភិក្ខវេ, សេនាសនំ បញ្ចង្គសមន្នាគតំ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, សេនាសនំ នាតិទូរំ ហោតិ នច្ចាសន្នំ គមនាគមនសម្បន្នំ ទិវា អប្បកិណ្ណំ រត្តិំ អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោសំ អប្បឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្សំ, តស្មិំ ខោ បន សេនាសនេ វិហរន្តស្ស អប្បកសិរេនេវ ឧប្បជ្ជន្តិ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារា, តស្មិំ ខោ បន សេនាសនេ ថេរា ភិក្ខូ វិហរន្តិ ពហុស្សុតា អាគតាគមា ធម្មធរា វិនយធរា មាតិកាធរា, តេ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមិត្វា បរិបុច្ឆតិ បរិបញ្ហតិ ‘ឥទំ, ភន្តេ, កថំ; ឥមស្ស កោ អត្ថោ’តិ។ តស្ស តេ អាយស្មន្តោ អវិវដញ្ចេវ វិវរន្តិ, អនុត្តានីកតញ្ច ឧត្តានីករោន្តិ, អនេកវិហិតេសុ ច កង្ខាដ្ឋានិយេសុ ធម្មេសុ កង្ខំ បដិវិនោទេន្តិ។ ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, សេនាសនំ បញ្ចង្គសមន្នាគតំ ហោតី”តិ (អ. និ. ១០.១១)។

ឯត្ថ ច នាតិទូរនច្ចាសន្នភាវេន គមនាគមនសម្បន្នតា បឋមំ អង្គំ, ទិវា មហាជនសំកិណ្ណតាភាវេន, រត្តិយំ ជនាលាបសទ្ទាភាវេន, សព្ពទាបិ ជនសន្និបាតនិគ្ឃោសាភាវេន អប្បកិណ្ណអប្បសទ្ទអប្បនិគ្ឃោសភាវោ ទុតិយំ, ឌំសមកសាទិបរិស្សយាភាវោ តតិយំ, អប្បកសិរេន ចីវរបិណ្ឌបាតាទិបច្ចយលាភោ ចតុត្ថំ, ពហុស្សុតតាទិគុណសមន្នាគតានំ ថេរានំ វសនភាវោ បញ្ចមន្តិ ឥមេហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ សំយុត្តេ សមន្នាគតេ វិហារស្មិំ វិហាតព្ពំ។

៨៤០-១. បឋមំ វុត្តអាវាសាទិមហាបលិពោធេ ឧបាទាយ ខុទ្ទកបលិពោធោ, ឥទានិ តំ បលិពោធំ សរូបតោ ទស្សេត្វា តស្ស ឧបច្ឆិន្ទនាការំ អាវិ កាតុំ **“ទីឃា កេសា”**តិអាទិ វុត្តំ។ សោ បន្តោ សុដ្ឋុ បចិតព្ពោតិ យោជនា។

៨៤២-៥. **បរិវិត្តេ**តិ ជនវិវិត្តេ ឱកាសេ។ **វជ្ជេត្វា…បេ…. លោហិត**ន្តិ ឥមេ ចត្តារោ កសិណទោសា, តស្មា ឯវរូបា មត្តិកា វជ្ជេត្វា។ **សណ្ហាយា**តិ អបនីតតិណមូលសក្ខរវាលុកាយ សុមទ្ទិតាយ សុខុមាយ។ **អរុណវណ្ណាយា**តិ អរុណនិភាយ, អរុណវណ្ណប្បភាយាតិ អត្ថោ។ **ពហិទ្ធា វាបិ តាទិសេ**តិ ពហិទ្ធាបិ វិហារបច្ចន្តេ បដិច្ឆន្នដ្ឋានេ។ **សំហារិម**ន្តិ សំហរិតព្ពំ គហេត្វា ចរណយោគ្យំ។ **តត្រដ្ឋក**ន្តិ យត្ថ កតំ, តត្ថេវ តិដ្ឋនកំ។

៨៤៧-៥០. **បមាណតោ**តិ វក្ខមានប្បមាណតោ។ **វដ្ដំ អាកោដេត្វា**តិ បរិមណ្ឌលំ កត្វា អាកោដេត្វា។ **ត**ន្តិ តំ ចម្មំ វា កដសារំ វា ទុស្សបដ្ដំ វា។ **កណ្ណិក**ន្តិ កណ្ណិកាសទិសំ, បរិមណ្ឌលតោ បទុមកណ្ណិកាការន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ **“សម”**ន្តិ។ “កណ្ណិកាសម”ន្តិ វា បាឋោ។ **វិទត្ថិចតុរង្គុល**ន្តិ ចតុរង្គុលាធិកវិទត្ថិប្បមាណំ។ ឯតទេវ ហិ បមាណំ សន្ធាយ **អដ្ឋកថាយំ** “សុប្បមត្តេ វា សរាវមត្តេ វា”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.៥៥) វុត្តំ។ **វិវដ្ដ**ន្តិ និព្ពានំ។ កសិណបរិកម្មំ ករោន្តោបិ ហិ ឯត្តកេយេវ អដ្ឋត្វា និព្ពានត្ថាយេវ វាយមតិ។ **ភេរីតលសមំ កត្វា**តិ បាណិកាយ ឃំសេត្វា និន្នតុន្នតដ្ឋានាភាវេន ភេរីតលំ វិយ សមំ កត្វា។ **សម្មជ្ជិត្វាន តំ ឋាន**ន្តិ យស្មិំ ឋានេ និសីទិត្វា តំ កសិណំ ឱលោកេតិ, តំ ឋានំ សចេ ឧក្លាបំ ហោតិ, សម្មជ្ជិត្វា។ **ន្ហត្វា**តិ សរីរទរថវិនោទនត្ថំ ន្ហត្វា។

៨៥១-២. **តម្ហា កសិណមណ្ឌលា ហត្ថបាសប្បមាណស្មិំ បទេសេ**តិ តម្ហា កសិណមណ្ឌលស្ស, ឋបិតដ្ឋានម្ហា អឌ្ឍតេយ្យហត្ថន្តរេ បទេសេ, កសិណមណ្ឌលស្ស, បីឋស្ស ច មជ្ឈំ ហត្ថបាសប្បមាណំ កត្វា បញ្ញត្តេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិទត្ថិចតុរង្គុលេ ឧច្ចេ**តិ វិទត្ថិចតុរង្គុលំ ហុត្វា ឧច្ចេ, វិទត្ថិចតុរង្គុលបាទកេតិ វុត្តំ ហោតិ។ ទូរេ និសិន្នស្ស ហិ កសិណំ ន ឧបដ្ឋាតិ, អាសន្នតរេ និសិន្នស្ស ហត្ថបាណិកាបទាទយោ កសិណទោសា បញ្ញាយន្តិ។ ឧច្ចតរេ និសិន្នេន ច គីវំ បណាមេត្វា ឱលោកេតព្ពំ ហោតិ, នីចតរេ ជណ្ណុកានិ រុជ្ជន្តិ, តស្មា ហត្ថបាសប្បមាណេ បទេសេ វិទត្ថិចតុរង្គុលបាទកេ បីឋេ និសីទិតព្ពំ។ យស្មា ចតូសុ ឥរិយាបថេសុ សយនំ កោសជ្ជបក្ខិយំ, ឋានចង្កមនានិ ឧទ្ធច្ចបក្ខិយានិ, និសជ្ជា បន អលីនានុទ្ធច្ចបក្ខិយា, សន្តោ ឥរិយាបថោ, តស្មា វុត្តំ **“និសីទិត្វា”**តិ, សមន្តតោ ឧរុពទ្ធាសនំ បល្លង្កំ អាភុជិត្វាតិ អត្ថោ។ យេនាការេន និសីទន្តស្ស និសជ្ជា សុខា ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ វុត្តំ **“ឧជុំ កាយំ បណិធាយា”**តិ។ ឧបរិមំ សរីរំ ឧជុកំ ឋបេត្វា អដ្ឋារសបិដ្ឋិកណ្ដកេ កោដិយា កោដិំ បដិបាទេត្វាតិ អត្ថោ។ ឯវញ្ហិ និសិន្នស្ស ចម្មមំសនហារូនិ ន ឱណមន្តិ, អថស្ស យា តេសំ ឱណមនបច្ចយា ខណេ ខណេ វេទនា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តា ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ តាសុ អនុប្បន្នាសុ ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ, កម្មដ្ឋានំ ន បរិបតតិ។ តតោ ច បុព្ពេនាបរំ វិសេសប្បត្តិយា វុទ្ធិំ ផាតិំ ឧបគច្ឆតិ។ ឥទានិ អារម្មណបរិគ្គហុបាយំ ទស្សេន្តោ អាហ **“កត្វា បរិមុខំ សតិ”**ន្តិ, កម្មដ្ឋានាភិមុខំ សតិំ ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ អភិ-សទ្ទេន ហិ សមានត្ថោ ឥធ **បរិ**-សទ្ទោ, អថ វា សមីបត្ថេន **បរិ**-សទ្ទេន មុខស្ស សមីបេ សតិំ កត្វាតិ អត្ថោ។ យថាហ – “អយំ សតិ ឧបដ្ឋិតា ហោតិ សុបដ្ឋិតា នាសិកគ្គេ វា មុខនិមិត្តេ វា។ តេន វុច្ចតិ បរិមុខំ សតិំ ឧបដ្ឋបេត្វា”តិ (វិភ. ៥៣៧)។ អថ វា **“បរីតិ

បរិគ្គហដ្ឋោ, **មុខ**ន្តិ និយ្យានដ្ឋោ, **សតី**តិ ឧបដ្ឋានដ្ឋោ។ តេន វុច្ចតិ ‘បរិមុខំ សតិ’’ន្តិ (បដិ. ម. ១.១៦៤) វចនតោ “បរិណាយិកា”តិអាទីសុ វិយ បរិ-សទ្ទោ បរិគ្គហដ្ឋោ, “សុញ្ញតវិមោក្ខមុខ”ន្តិអាទីសុ វិយ មុខ-សទ្ទោ និយ្យានដ្ឋោតិ កត្វា បរិគ្គហិតនិយ្យានសតី កត្វា សព្ពថា គហិតាសម្មោសំ បរិច្ចត្តសម្មោសំ សតិនេបក្កំ ឧបដ្ឋបេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។

៨៥៣-៥. កាមេសូ្វទីនវំ ទិស្វាតិ “កាមា នាមេតេ អដ្ឋិកង្កលិកូបមា និរស្សាទដ្ឋេនា”តិអាទិនា វត្ថុកាមកិលេសកាមេសុ អាទីនវំ បច្ចវេក្ខិត្វា។ **នេក្ខម្មំ ទដ្ឋុ ខេមតោ**តិ នេក្ខម្មំ ខេមតោ ទិស្វា កាមនិស្សរណំ សព្ពទុក្ខសមតិក្កមស្ស ឧបាយភូតំ នេក្ខម្មន្តិ ឯវំ នេក្ខម្មសង្ខាតំ សឧបចារជ្ឈានំ, និព្ពានំ, វិបស្សនំ, សព្ពេបិ វា កុសលធម្មេ ខេមតោ និព្ភយតោ ទិស្វា, តត្ថ ជាតាភិលាសោ ហុត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បរមំ...បេ.... រតនត្តយេ**តិ ពុទ្ធាទិរតនត្តយេ រតនត្តយគុណានុស្សរណេន ពលវបីតិបាមោជ្ជំ ជនយិត្វា។ **ភាគី...បេ.... មុត្តម**ន្តិ “អហំ ឥមាយ សព្ពពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធអរិយសាវកេហិ បដិបន្នាយ នេក្ខម្មបដិបត្តិយា ចិត្តវិវេកាទិប្បវិវេកជស្ស សុខស្ស អទ្ធា ឯកន្តេន ភាគី អស្សំ, លាភី ភវេយ្យ”ន្តិ ឯវំ បដិបត្តិយំ អានិសំសទស្សនេន តព្ពិសយំ ឧត្តមំ មហន្តំ ឧស្សាហំ កត្វា។ **អាការេន សមេនេវា**តិ អតិឧម្មីលិតអតិមន្ទាលោចនានិ វជ្ជេត្វា នាតិឧម្មីលិតនាតិមន្ទាលោចនសង្ខាតេន សមេន អាលោចនាការេន។ អតិឧម្មីលយតោ ហិ អតិសុខុមំ, អវិភូតញ្ច រូបគតំ ឧបនិជ្ឈាយតោ វិយ ចក្ខុ កិលមតិ, អត្តនោ សភាវវិភាវនតោ ច មណ្ឌលំ អតិវិភូតំ ហោតិ, តថា វណ្ណតោ, លក្ខណតោ វា ឧបតិដ្ឋេយ្យ, តេនស្ស និមិត្តំ នុប្បជ្ជតិ។ អតិមន្ទំ ឧម្មីលយតោ ច តជនិមីលកេន បេក្ខន្តស្ស វិយ រូបគតំ មណ្ឌលំ អវិភូតំ ហោតិ។ ទស្សនេ មន្ទព្យាបារតាយ កោសជ្ជបាតតោ ចិត្តញ្ច លីនំ ហោតិ, ឯវម្បិ និមិត្តំ នុប្បជ្ជតិ, តស្មា យថា នាម អាទាសតលេ មុខនិមិត្តំ គណ្ហន្តោ ន តត្ថ អតិគាឡ្ហំ ឧម្មីលតិ, ន អតិមន្ទំ, អថ ខោ សមេន អាការេន គណ្ហាតិ, ឯវមេវ នាតិឧម្មីលនាទិនា សមេន អាការេន គណ្ហន្តេន ភាវេតព្ពន្តិ។ **និមិត្តំ គណ្ហតា**តិ បថវីកសិណេ ចក្ខុនា គហិតំ និមិត្តំ មនសា គណ្ហន្តេន។

៨៥៦-៧. ឥទានិ និមិត្តគ្គហណោបាយំ ទស្សេតុំ **“ន វណ្ណោ បេក្ខិតព្ពោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ន វណ្ណោ បេក្ខិតព្ពោ សោ**តិ យោ តត្ថ បថវីកសិណេ អរុណវណ្ណោ, សោ ន ចិន្តេតព្ពោ វណ្ណវសេន មនសិករោតោ វណ្ណកសិណភាវូបគមនតោ។ ចក្ខុវិញ្ញាណេន បន គហិតគ្គហណំ ន សក្កា វារេតុំ, តេនេវេត្ថ “ន ឱលោកេតព្ពោ”តិ អវត្វា “មនសានុបេក្ខិតា ហោតី”តិអាទីសុ វិយ មនសា ចិន្តនវសេន បេក្ខនគ្គហណំ កតំ។ **ទដ្ឋព្ពំ ន ច លក្ខណ**ន្តិ យំ តត្ថ បថវីធាតុយា ថទ្ធលក្ខណំ ន មនសិកាតព្ពំ តស្ស មនសិការេ ធាតុកម្មដ្ឋានស្ស គហិតត្តា។ **វណ្ណំ បន អមុញ្ចិត្វា**តិ ទិស្វា គហេតព្ពត្តា បន វណ្ណំ អមុញ្ចិត្វា។ **ឧស្សទស្ស វសេន ហិ ចិត្តំ បណ្ណត្តិធម្មស្មិ**ន្តិ បថវីធាតុយា សត្តិតោ អធិកភាវេន សសម្ភារបថវិយា “បថវី”តិ វោហារោ, តស្មិំ សសម្ភារបថវី ឧបាទាយ បញ្ញត្តេ បណ្ណត្តិធម្មេ អាទាសតលគតមុខនិមិត្តេ វិយ ចិត្តំ ឋបេត្វា។ **ឯកគ្គមានសោ**តិ បុន នានារម្មណេ ចិត្តំ អវិសារេត្វា ឯកគ្គមានសោ ហុត្វា។ **បថវី បថវិច្ចេវ វត្វា**តិ ឯត្ថ បឋមសមន្នាហារេ កស្សចិ វចីភេទោបិ សិយាតិ វុត្តន្តិ **អាចរិយធម្មបាល**ត្ថេរោ អាហ។

៨៥៨. យទិ វោហារមត្តេ ចិត្តំ ឋបេតព្ពំ, នាមន្តរវសេន បថវី មនសិកាតព្ពា ភវេយ្យាតិ ហោតុ, កោ ទោសោតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“បថវី មេទនី**”តិអាទិ។ អថ វា កឹ បថវីនាមេយេវ វុត្តេ ភាវនា ហោតិ, ឧទាហុ អញ្ញស្មិម្បីតិ អាហ **“បថវី មេទនី**”តិអាទិ។ **ឯកំ វត្តុម្បិ វដ្ដតី**តិ ឯតេសុ យំ ឥច្ឆតិ, តំ អត្តនោ បគុណតាយ វា បច្ចុរតាយ វា អាគច្ឆន្តំ ឯកំ វត្តុំ វដ្ដតិ។ កិញ្ចាបិ ឯវំ វដ្ដតិ, អបិច “បថវី”តិ ឯតទេវ នាមំ បាកដំ, តស្មា បាកដវសេនេវ “បថវី បថវី”តិ ភាវេតព្ពន្តិ អាចរិយា។

៨៥៩-៦០. ឧម្មីលិត្វា...បេ.... តាវ សោតិ យាវ វក្ខមានាការេន ឧគ្គហនិមិត្តំ នុប្បជ្ជតិ, តាវ កិញ្ចិ កាលំ ចក្ខុំ ឧម្មីលិត្វា និមិត្តគ្គហណវសេន បថវីមណ្ឌលំ ឱលោកេត្វា បុន កិញ្ចិ កាលំ ចក្ខូនិ និមីលិត្វាតិ ឯវំ វារសតម្បិ វារសហស្សម្បិ តតោ ភិយ្យោបិ ឧម្មីលិត្វា សោ យោគី អាវជ្ជេយ្យ, យេនាការេន ឱលោកេត្វា គហិតំ, តេនាការេន តំ សមន្នាហរេយ្យាតិ អត្ថោ។

៨៦១-៣. អាបាថំ តុ យាតិ ចេតិ យទិ មនោទ្វារិកជវនានំ គោចរភាវំ ឧបគច្ឆតិ, តំ ឧគ្គហនិមិត្តំ តទា ឧប្បន្នន្តិ បវុច្ចតីតិ យោជនា។ យទិ ឧគ្គហនិមិត្តេបិ បថវីមណ្ឌលំ ឱលោកេត្វា ភាវេតិ, បដិភាគនិមិត្តុប្បត្តិ ន សិយា។ សមីបដ្ឋេន ច ន សក្កា អនោលោកេតុន្តិ វុត្តំ **“និសីទិតព្ពំ នោ ចេវ**”ន្តិអាទិ។ **យថាសុខំ** និសិន្នេន, យថាសុខំ វា ភាវេតព្ពន្តិ សម្ពន្ធោ។

៨៦៤-៥. បបញ្ច...បេ.... ធោវនេតិ បស្សាវាទិនា កេនចិ ករណីយេន និសិន្នដ្ឋានតោ អញ្ញត្ថ គន្ត្វា បុន អាគម្ម និសីទន្តេន បាទា ធោវិតព្ពា ហោន្តិ។ អធោតបាទេន ហិ សេនាសនំ អក្កមតោ អាបត្តិ ហោតិ, ខណេ

ខណេ បាទធោវនេ ច បបញ្ចោ ហោតិ, តស្មា តស្ស បរិហារត្ថំ ទ្វេ ឧបាហនាយេវ តច្ឆិតព្ពា។ តាវ ពហុតលិកា សទ្ទម្បិ ជនេយ្យុំ, សទ្ទោ ច ឈានកណ្តកោ, តស្មា វុត្តំ **“ឯកតលិកា”**តិ។ តថា “បរិស្សយវិនោទនត្ថំ កត្តរទណ្ឌោ ច តច្ឆិតព្ពោ”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.៥៧) **អដ្ឋកថាយំ** វុត្តំ។ **អសប្បាយេន កេនចីតិ** វក្ខមានេន អាវាសាទិអសប្បាយេសុ កេនចិទេវ អសប្បាយេន ។ **តំ ឋានន្តិ** កសិណមណ្ឌលស្ស ឋិតដ្ឋានំ។ **អាទាយ តំ បុនាតិ** យថាជាតំ ឧគ្គហនិមិត្តំ បុន គហេត្វា, បុន ឧប្បាទេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។

៨៦៦-៧. បីឋេ សុខនិសិន្នេនាតិ បុន វសនដ្ឋានំ អាគន្ត្វា វុត្តនិយាមេន បីឋេ សុខនិសិន្នេន។ **ភាវេតព្ពន្តិ** តំ និមិត្តំ មនសិការវសេន វឌ្ឍេតព្ពំ។ **សមន្នាហរិតព្ពន្តិ** សម្មា អាវជ្ជិតព្ពំ, សម្មា វា អនុ អាហរិតព្ពំ។ **តក្កាហតន្តិ** “តក្កនតោ តក្កោ”តិ ឯវំ លទ្ធនាមេន ភាវនាចិត្តសម្បយុត្តេន សម្មាសង្កប្បេន អាហននបរិយាហននកិច្ចេន អបរាបរំ បវត្តនេន កម្មដ្ឋានំ អាហតំ, បរិយាហតញ្ច កាតព្ពំ, ពលប្បត្តវិតក្កោ មនសិការោ ពហុលំ បវត្តេតព្ពោតិ អត្ថោ។

៨៦៨-៧០. តំ ឥច្ឆតីតិ តំ និមិត្តំ មនសិកាតុំ ឥច្ឆតិ។ **ឯវំ ករោន្តស្សាតិ** ឯវំ កម្មដ្ឋានំ តក្កាហតំ ករោន្តស្ស។ យថា ភាវនា បុព្ពេនាបរំ វិសេសំ អាវហតិ, ឯវំ អនុយុញ្ជន្តស្ស, ឯវំ ករោតោ បន យទា សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ សុវិសទានិ តិក្ខានិ បវត្តន្តិ , តទា អស្សទ្ធិយាទីនំ ទូរីភាវេន សាតិសយំ ថាមប្បត្តេហិ សត្តហិ ពលេហិ លទ្ធុបត្ថម្ភានិ វិតក្កាទីនិ កាមាវចរានេវ ឈានង្គានិ ពហូនិ ហុត្វា បាតុភវន្តិ។ តតោ ច តេសំ ឧជុវិបច្ចនីកភូតា កាមច្ឆន្ទាទយោ សទ្ធឹ តទេកដ្ឋេហិ បាបធម្មេហិ ទូរីភវន្តិ។ តេន វុត្តំ **“វិក្ខម្ភន្តិ…បេ…. បញ្ច នីវរណានិបី”**តិ។ **សមាធិយតិ…បេ…. យោគិនោតិ** តស្ស យោគិនោ បដិភាគនិមិត្តំ អារព្ភ ឧប្បន្នឧបចារសមាធិនា ឧបចារជ្ឈានេន ចិត្តម្បិ សមាធិយតិ, បដិភាគនិមិត្តម្បិ ឧប្បជ្ជតិ ឧបចារជ្ឈានស្ស តេន វិនា អភាវតោ។

៨៧១-៤. ឥមស្សាតិ បដិភាគនិមិត្តស្ស។ **បុរិមស្សាតិ** ឧគ្គហនិមិត្តស្ស។ **ថវិកាតិ** អាទាសថវិកតោ។ **ពលាកា វិយ តោយទេតិ** មេឃសមីបេ ពលាកា វិយ។ សា ហិ មេឃស្ស នីលត្តា សយំ អតិបរិសុទ្ធា ឧបដ្ឋាតិ, តទា តំ ឧបដ្ឋាតីតិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ អាទាសមណ្ឌលូបមាទីហិ ឧគ្គហនិមិត្តតោ បដិភាគនិមិត្តស្ស សុវិសុទ្ធតំ, សណ្ហសុខុមតញ្ច ទស្សេតិ។ តេនាហ **“តតោធិកតរ”**ន្តិ។ ឧគ្គហនិមិត្តេ អង្គុលិបទបាណិកាបទាទយោ កសិណទោសា បញ្ញាយន្តិ, ឥទំ បន វុត្តនយេន តតោបិ សតគុណំ សហស្សគុណំ សុវិសុទ្ធំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ **តនុ សណ្ឋានវន្តន្តិ**អាទិ អបរមត្ថសភាវត្តា វុត្តំ។ យទិ ហិ តំ ឯទិសំ ភវេយ្យ, ចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ សិយា, ឱឡារិកំ សម្មសនូបគំ តិលក្ខណាហតំ, ន បនេតំ តាទិសន្តិ។ យទិ បនេតំ ន សណ្ឋានាទិវន្តំ, កថំ ឈានស្ស អារម្មណភាវោតិ អាហ **“ឧបដ្ឋា…បេ…. មយ”**ន្តិ។ តត្ថ **បញ្ញជន្តិ** ភាវនាមយំ បញ្ញជនិតំ, ភាវនាបញ្ញាយ សញ្ជានេនមត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ន ហិ អសភាវធម្មស្ស កុតោចិសមុដ្ឋានំ អត្ថិ។ តេនាហ **“ភាវនាមយំ ឧបដ្ឋានាការមត្ត”**ន្តិ, កេវលំ សមាធិលាភិនោ ភាវនាវិសេសជនិតំ តម្មយំ ឧបដ្ឋានាការមត្តមេវ ភាវនាវិសេសានុភាវេន ឧបដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។

៨៧៥-៨. វិក្ខម្ភិតានេវ សន្និសិន្នានេវ ន បុន តទត្ថំ ឧស្សាហោ កាតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។ បដិភាគនិមិត្តេ ហិ ឧប្បជ្ជមានេយេវ តំវិសយំ ឧបចារជ្ឈានំ នីវរណេ វិក្ខម្ភេន្តមេវ ឧប្បជ្ជតិ។ **កិលេសា សន្និសិន្នាវាតិ** អវសេសា តទេកដ្ឋកិលេសា ច សម្មទេវ និសិន្នា, ឧបសន្តាតិ អត្ថោ។ “ឧបចារសមាធិនា”តិ វុត្តេ ឥតរោបិ សមាធិ អត្ថីតិ អត្ថតោ អាបន្នន្តិ តម្បិ ទស្សេតុំ **“អាការេហិ បន ទ្វីហិ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ទ្វីហិ អាការេហីតិ** ឈានធម្មានំ បដិបក្ខទូរីភាវោ, ថិរភាវប្បត្តិ ចាតិ ឥមេហិ ទ្វីហិ ការណេហិ។ ឥទានិ តានិ ការណានិ សមាធិអវត្ថាមុខេន ទស្សេតុំ **“ឧបចារក្ខណេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧបចារក្ខណេតិ** ឧបចារភូមិយំ ឧបចារាវត្ថាយំ ។ **តស្ស បដិលាភេតិ** យទត្ថាយ អយំ បដិបន្នោ, តស្ស អប្បនាសមាធិស្ស បដិលាភេ អធិគមាវត្ថាយំ។ កថំ ឧបចារភូមិយំ សមាធិយតិ, កថញ្ច អប្បនាភូមិយន្តិ អាហ **“នីវារណប្បហានេនា”**តិអាទិ។ ឧបចារក្ខណេ យទិបិ ឈានង្គានិ បដុតរានិ មហគ្គតភាវប្បត្តានិ ន ហោន្តិ, តេសំ បដិបក្ខធម្មានំ វិក្ខម្ភនេន ចិត្តំ សមាធិយតិ, បដិលាភភូមិយម្បិ អប្បនាបត្តានំ ឈានង្គានំ បាតុភាវេន សមាធិយតីតិ អត្ថោ។

៨៧៩-៨០. អង្គានិ…បេ…. ន ថាតិ ឧបចារក្ខណេ អង្គានិ ន ច ថាមជាតានិ នេវ ភាវនាពលប្បត្តានិ ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **អប្បនាយាតិ** អប្បនក្ខណេ។ **តស្មាតិ** យស្មា អង្គានិ ថាមជាតានិ ជាយរេ, តស្មា។ **អប្បនាចិត្តំ ទិវសម្បិ បវត្តតីតិ** យថា នាម ពលវា បុរិសោ អាសនា វុដ្ឋាយ ទិវសម្បិ តិដ្ឋេយ្យ, ឯវមេវំ អប្បនាសមាធិម្ហិ ឧប្បន្នេ ឈានចិត្តំ សកឹ ភវង្គវារំ ឆិន្ទិត្វា ឧប្បន្នំ កេវលំ រត្តិម្បិ ទិវសម្បិ កុសលជវនបដិបាដិវសេនេវ បវត្តតីតិ អត្ថោ។ “អប្បនាបត្តំ ទិវសម្បិ បវត្តតី”តិ វទតា ឧបចារក្ខណេ ន តថាតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ តត្ថ ហិ អង្គានំ អថាមជាតត្តា យថា នាម ទហរោ កុមារោ ឧក្ខិបិត្វា ឋបិយមានោ បុនប្បុនំ ភូមិយំ បតតិ, ឯវមេវ ចិត្តំ កាលេន និមិត្តំ អារម្មណំ ករោតិ, កាលេន ភវង្គំ ឱតរតិ។

៨៨១-៤. តេនេវ បល្លង្កេនាតិ យស្មឹ និសិន្នោ បដិភាគនិមិត្តំ អធិគច្ឆិ, តេនេវ បល្លង្កេន ករណភូតេន, ហេតុភូតេន វា តំ និមិត្តំ វឌ្ឍេត្វា។ ឧបចារភូមិយញ្ហិ និមិត្តវឌ្ឍនំ យុត្តំ។ **ចក្កវត្តិយគព្ភោវា**តិ ចក្កវត្តិ ភវិតុំ បុញ្ញវា គព្ភោ វិយ។ **បរិហានិ ន វិជ្ជតី**តិ លទ្ធុបចារជ្ឈានស្ស បរិហានិ ន វិជ្ជតិ។ និមិត្តេ ហិ អបរិហីនេ តទារម្មណំ ឈានំ អបរិហីនមេវ ហោតិ, និមិត្តេ បន អារក្ខាភាវេន វិនដ្ឋេ លទ្ធជ្ឈានម្បិ វិនស្សតិ តទាយត្តវុត្តិត្តា។ តេនាហ “**អារក្ខណេ**”តិអាទិ។

៨៨៥. អាវាសោតិ យស្មឹ អាវាសេ វសន្តស្ស អនុប្បន្នំ និមិត្តំ នុប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នំ វា វិនស្សតិ, អនុបដ្ឋិតា ច សតិ ន ឧបដ្ឋាតិ, អសមាហិតញ្ច ចិត្តំ ន សមាធិយតិ, អយំ អសប្បាយោ អាវាសោ, តស្មា យស្មឹ វិហារេ ពហូ អាវាសា ហោន្តិ, តត្ថ ឯកេកស្មឹ តីណិ តីណិ ទិវសានិ វសិត្វា យត្ថ ចិត្តំ ឯកគ្គំ ន ហោតិ, តំ បហាយ តព្ពិបរីតេ វសិតព្ពំ។ **គោចរោ**តិ គោចរគាមោ, សោ សេនាសនតោ អតិទូរេ អច្ចាសន្នេ បុព្ពទិសាយ វា បច្ឆិមទិសាយ វា អសុលភភិក្ខោ អសប្បាយោ។ **ភស្ស**ន្តិ ទ្វត្តឹសតិរច្ឆានកថាបរិយាបន្នា អសប្បាយកថា។ សា ហិស្ស និមិត្តន្តរធានាយ សំវត្តតិ។ **បុគ្គលោ**តិ តិរច្ឆានកថិកោ, សីលាទិគុណវិរហិតោ បុគ្គលោ, យំ និស្សាយ អសមាហិតំ វា ចិត្តំ ន សមាធិយតិ, សមាហិតំ វា ថិរំ ន ហោតិ, ឯវរូបោ។ សោ ហិ តំ កទ្ទមោទកមិវ អច្ឆំ ឧទកំ មលីនមេវ ករោតិ។ **ភោជនំ** បន កស្សចិ អម្ពិលំ, កស្សចិ មធុរំ អសប្បាយំ ហោតិ។ **ឧតុបិ** កស្សចិ សីតោ, កស្សចិ ឧណ្ហោ។ តស្មា យំ ភោជនំ វា ឧតុំ វា សេវន្តស្ស ផាសុ ន ហោតិ, តំ ភោជនំ សោ ច ឧតុ អសប្បាយោ។ **ឥរិយាបថោ**តិ ឋានចង្កមនាទីសុ យោ ឥមស្ស អសមាហិតចិត្តស្ស សមាធានាយ, សមាហិតចិត្តស្ស ច ថិរភាវាយ ន ហោតិ, អយំ អសប្បាយោ ឥរិយាបថោ, តស្មា តម្បិ អាវាសំ វិយ តីណិ ទិវសានិ ឧបបរិក្ខិត្វា វជ្ជេតព្ពំ។

៨៨៦. សប្បាយេ សត្ត សេវេយ្យាតិ វុត្តវិបរីតវសេន សប្បាយេ អាវាសាទិកេ សត្ត សេវេយ្យ។ តត្ថ ភស្សសប្បាយំ នាម ទសកថាវត្ថុសន្និស្សិតំ, តម្បិ មត្តាយ ភាសិតព្ពំ។ **ឯវញ្ហិ បដិបជ្ជតោ**តិ ឯវំ វុត្តប្បការេន សត្ត អសប្បាយេ វជ្ជេត្វា សត្ត សប្បាយេ សេវនវសេន បដិបជ្ជន្តស្ស និមិត្តាសេវនពហុលស្ស។

៨៨៨-៩. យេន វិនា អប្បនាយ កុសលោ ន ហោតិ, សោ ទសវិធោ វិធិ, អប្បនាកោសល្លំ, តន្និព្ពត្តំ វា ញាណំ គន្ថវិត្ថារភយេន ឥធ ន ទស្សិតំ, អត្ថិកេន បន **វិសុទ្ធិមគ្គតោ** (វិសុទ្ធិ. ១.៦០) គហេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ បដិលទ្ធេ និមិត្តស្មឹ, ឯវញ្ហិ សម្បាទយតោ អប្បនា សម្បវត្តតីតិ សម្ពន្ធោ។

៨៩០-២. សាតិ អប្បនា។ **ឯវញ្ហី**តិ **ហិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ, យស្មា ឋានមេតំ ន វិជ្ជតិ, **តស្មា ចិត្តប្បវត្តិអាការំ** ភាវនាចិត្តស្ស លីនុទ្ធតាទិវសេន បវត្តិអាការំ **សល្លក្ខយំ** ឧបធារេន្តោ **សមតំ វីរិយស្សេវ** វីរិយស្ស សមាធិនា សមតំយេវ **យោជយេថ,** កថំ បន យោជយេថាតិ អាហ “**ឦសកម្បី**”តិអាទិ។ តត្ថ **លយ**ន្តិ លីនភាវំ, សង្កោចន្តិ អត្ថោ។ **យន្ត**ន្តិ គច្ឆន្តំ, **បគ្គណ្ហេថេវ** សមភាវាយាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**អច្ចារទ្ធំ និសេធេត្វា សមមេវ បវត្តយេ**”តិ។ តំ មានសន្តិ សម្ពន្ធោ។

៨៩៤-៨. ឯវន្តិ វុត្តប្បការេន វីរិយសមតាយោជនវសេន, បដិបន្នភាវនាមានសំ បដិភាគនិមិត្តេយេវ ឋបនវសេន និមិត្តាភិមុខំ បដិបាទយតោ **តស្ស** យោគិនោ។ **សមិជ្ឈិស្សតី**តិ ឧប្បជ្ជិស្សតិ ។ **បថវីកសិណ**ន្តិ បថវីតិ ភាវនាវសេន ឧបដ្ឋិតំ តទេវ បដិភាគនិមិត្តំ។ **ជវនានី**តិ កាមរូបាវចរជវនានិ។ តេនាហ “**ឯកំ តុ រូបាវចរិកំ ភវេ**”តិ។ **អញ្ញេហី**តិ បាកតិកេហិ កាមាវចរចិត្តេហិ។ **ពលវតរា**តិ ភាវនាពលេន បដុតរភាវប្បត្តិយា អច្ចន្តពលវន្តោ។ **បរិកម្មោបចារតោ**តិ បរិកម្មត្តា, ឧបចារត្តា ច។ តត្ថ បរិកម្មត្តាតិ បដិសង្ខរណត្តា។ ឧបចារត្តាតិ យថា គាមាទីនំ អាសន្នទេសោ “គាមូបចារោ, នគរូបចារោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ អប្បនាយ អាសន្នត្តា សមីបចារិត្តា។ **ឧបចារានិ** អប្បនំ ឧបេច្ច ចរន្តីតិ កត្វា។ **អប្បនាយានុលោមត្តា**តិ នានាវជ្ជនវីថិយំ បរិកម្មតោបិ លហុកំ អប្បនានិប្ផាទកវសេន, គុណវសេន វា អប្បនាយ អនុកូលត្តា។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ បរិកម្មោបចារានុលោមសញ្ញិតេសុ។ **សព្ពន្តិមំ** តតិយំ, ចតុត្ថំ វា **គោត្រភូ**តិ បវុច្ចតិ បរិត្តគោត្តស្ស អភិភវនតោ, មហគ្គតគោត្តស្ស ភាវនតោ ច។

៩០០-៣. អវិសេសេន សព្ពេសំ សព្ពា សមញ្ញាតិ បឋមេ នយេ គហិតាគហណំ ហោតីតិ អាហ “**គហិតាគហណេនា**”តិអាទិ។ ឯកេកស្ស គហិតនាមំ ឥតរេសំ អគ្គហណតោ, ឯកេកនាមវសេន គហិតស្ស ឥតរនាមវសេន អគ្គហណតោ វា នានាវជ្ជនបរិកម្មមេវ បរិកម្មន្តិ អធិប្បាយេន “**បឋមំ ឧបចារំ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ចតុត្ថំ បញ្ចមំ វា**តិ **វា**-សទ្ទោ អនិយមោ, សោ បន ខិប្បាភិញ្ញទន្ធាភិញ្ញវសេន វេទិតព្ពោ។ ខិប្បាភិញ្ញស្ស ហិ ចតុត្ថំ អប្បេតិ, ទន្ធាភិញ្ញស្ស បញ្ចមំ។ **តតោ បរ**ន្តិ បញ្ចមតោ បរំ។ តេនាហ “**ឆដ្ឋេ វា**”តិអាទិ។ កស្មា ន ជាយតីតិ អាហ “**អាសន្នត្តា ភវង្គស្សា**”តិ។ ចិត្តនិយាមវសេន ហិ ឧប្បជ្ជិតព្ពេសុ សត្តសុ ជវនេសុ ឆដ្ឋសត្តម

ជវនវារគឡនដ្ឋានភូតត្តា ភវង្គស្ស អាសន្នំ ជវនំ បតតិ។ **តាវទេ**តិ តាវទេវ។ ឆដ្ឋំ, សត្តមំ វា ជវនំ បតន្តំ វិយ ហោតិ បរិក្ខីណជវនត្តាតិ អធិប្បាយោ។

៨០៤-៦. អថ កិមេតំ វុច្ចតិ “ឆដ្ឋេ សត្តមេ វាបិ អប្បនា ន ជាយតី”តិ? **អាភិធម្មិកគោទត្តត្ថេរោ** ហិ “បុរិមា បុរិមា កុសលា ធម្មា បច្ឆិមានំ បច្ឆិមានំ កុសលានំ ធម្មានំ អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.១២) ឥមំ សុត្តំ វត្វា យថា អលទ្ធាសេវនំ បឋមជវនំ គោត្រភុំ ន ឧប្បាទេតិ, លទ្ធាសេវនំ បន ពលវភាវតោ ទុតិយំ, តតិយំ វា គោត្រភុំ ឧប្បាទេតិ, ឯវំ លទ្ធាសេវនតាយ ពលវភាវតោ ឆដ្ឋំ, សត្តមម្បិ វា អប្បេតីតិ ឆដ្ឋំ, សត្តមម្បិ វា អប្បនា ហោតីតិ វទតី”តិ ឥមំ ចោទនំ មនសិ និធាយ ថេរស្ស តំ មតំ បដិក្ខិបិត្វា យថាវុត្តមតមេវ បតិដ្ឋាបេតុំ “**បុរិមេហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

បរិយន្តេ ឋាតុំ នេវ សក្កោតីតិ បបាតេ ឯវ បតតីតិ អធិប្បាយោ។ **អប្បេតុំ ន សក្កោតី**តិ បតិដ្ឋាតុំ អប្បនាវសេន ឧប្បជ្ជិតុំ ន សក្កោតិ។ ន ចេត្ថ “បុរិមា បុរិមា”តិអាទិសុត្តបទំ សាធកំ អាសេវនបច្ចយលាភស្ស ពលវភាវេ អនេកន្តិកត្តា។ តថា ហិ អលទ្ធាសេវនាបិ បឋមចេតនា ទិដ្ឋធម្មវេទនីយា ហោតិ, លទ្ធាសេវនា ទុតិយចេតនា យាវ ឆដ្ឋចេតនា អបរាបរិយវេទនីយា, តស្មា លទ្ធាសេវនេបិ ឆដ្ឋសត្តមេ អប្បនា ន ហោតិ អាសន្នភវង្គតាយ ទុព្ពលត្តាតិ អធិប្បាយោ។ យទិ ឯវំ កថំ សត្តមជវនចេតនា ឧបបជ្ជវេទនីយា អានន្តរិយា ហោតិ? នាយំ វិសេសោ, អាសេវនបច្ចយលាភេន ពលវប្បត្តិយា, កិញ្ចរហិ កិរិយាវត្ថាវិសេសតោ។ **កិរិយាវត្ថា** ហិ អារម្ភមជ្ឈបរិយោសានវសេន តិវិធា។ តត្ថ បរិយោសានាវត្ថាយ សន្និដ្ឋាបកចេតនាភាវេន ឧបបជ្ជវេទនីយាទិតា ហោតិ, ន ពលវភាវេនាតិ អាចរិយា។

៨០៧. ឯក…បេ…. បនាតិ អយំ អប្បនា ឯកចិត្តក្ខណាយេវ ឯកវារមេវ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈតិ, ន សមាបត្តិវីថិយំ វិយ យថិច្ឆកំ បវត្តតិ។ សត្តសុ ហិ ឋានេសុ កាលបរិច្ឆេទោ នាម នត្ថិ, បឋមប្បនាយំ, លោកិយាភិញ្ញាសុ, ចតូសុ មគ្គេសុ, មគ្គានន្តរេ ផលេ, រូបារូបភវេសុ ភវង្គដ្ឋានេ និរោធស្ស បច្ចយេ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនេ និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស ផលសមាបត្តិយន្តិ។ ឯតេសុ ហិ កត្ថចិ អតិឥត្តរា, កត្ថចិ អប្បមាណា ចិត្តក្ខណា ហោន្តិ, កត្ថចិ សម្បុណ្ណជវនវីថិ អទ្ធា លព្ភតិ។ តថា ហិ មគ្គានន្តរំ ផលំ តិណ្ណំ ឧបរិ ន ហោតិ, និរោធស្ស បច្ចយោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ទ្វិន្នំ ឧបរិ ន ហោតិ, រូបារូបភវេសុ ភវង្គស្ស បរិមាណំ នត្ថិ, សេសេសុ បន ចតូសុ ឋានេសុ ឯកមេវ ចិត្តន្តិ តស្មា ឯកចិត្តក្ខណិកាយេវ អប្បនា ហោតីតិ វេទិតព្ពា។

៨០៨. បច្ចវេក្ខណហេតុកន្តិ បច្ចវេក្ខណហេតុំ កត្វា។ ននុ ច បច្ចវេក្ខណំ អាវជ្ជនាទីហិ, ន បន តេន អាវជ្ជនាទិ, តស្មា កថំ បច្ចវេក្ខណហេតុកំ ហោតីតិ យុជ្ជតិ? នាយំ ទោសោ ភវនកិរិយាយ បច្ចវេក្ខណហេតុកត្តា។ ន ហិ អសតិ បច្ចវេក្ខណេ សា ហោតិ និរោធស្ស បច្ចយភូតឈានន្តរមិវ, សតិ បន បច្ចវេក្ខណេ សា ហោតិ, តស្មា អន្វយព្យតិរេកវសេន លព្ភតិ។ តស្សា បច្ចវេក្ខណហេតុកតាតិ ន ន យុជ្ជតិ “បច្ចវេក្ខណហេតុក”ន្តិ វចនំ។ បច្ចវេក្ខណហេតុកំ អាវជ្ជនន្តិ វា សម្ពន្ធោ។ **អាវជ្ជន**ញ្ហិ បច្ចវេក្ខណញាណានំ អនន្តរបច្ចយភាវេន ការណំ ហោតិ។

៨១១-៣. នានាវិសយលុទ្ធស្ស , ឥតោ ចិតោ ច ភមន្តស្ស ចេតសោតិ សម្ពន្ធោ។ **សមាធានេវា**តិ សមាធានា ឯវ, សមាធានករណតោតិ អត្ថោ។ **បាមោជ្ជភាវតោ**តិ បាមោជ្ជេន សមានយោគក្ខមតាយ តស្សា តព្ភាវវុត្តិត្តា។ អថ វា ព្យាបាទេន យត្តិយមានស្ស ចិត្តស្ស បមុទិតភាវករណតោ បីតិយេវ “បាមោជ្ជ”ន្តិ វុច្ចតិ, តស្ស ភាវោ, តស្មា បាមោជ្ជសភាវត្តាតិ អត្ថោ។ **សីតលត្តសភាវតោ**តិ ព្យាបាទគ្គិនា សន្តាបិយមានស្ស ចិត្តស្ស និព្ពាបនវសេន សីតលត្តសភាវត្តា។

៨១៤-៦. សវិប្ផារិកភាវេនាតិ យោនិសោ សង្កប្បវសេន កាមវិតក្កាទី មទ្ទិត្វា បវត្តនតោ សវិប្ផារិកសភាវេន។ **នេក្ខម្មាទិបវត្តិតោ**តិ ឯត្ថ នេក្ខម្ម-គ្គហណេន ព្រហ្មវិហារវជ្ជំ បឋមជ្ឈានំ គហិតំ។ **អាទិ-**សទ្ទេន តីសុ ព្រហ្មវិហារេសុ បឋមជ្ឈានំ គហិតន្តិ វទន្តិ។ **អរូបសន្តភាវស្សា**តិ ឧទ្ធច្ចស្ស សរូបកថនេន តំសហវត្តិនោ អនុតាបសភាវស្ស កុក្កុច្ចស្សាបិ សរូបំ កថិតមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា **សយញ្ចេវាតិសន្តតោ**តិ ឧទ្ធច្ចបដិបក្ខសភាវថនេន កុក្កុច្ចបដិបក្ខោ បីតិភាវោបិ។ តេនាហ “**សុខំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចទ្វយស្សា**”តិ។ **មតិយា អនុរូបត្តា**តិ បញ្ញាយ អនុរូបត្តា។ តថា ច វុត្តំ **អាចរិយធម្មបាល**ត្ថេរេន “វិចារោ វិចិកិច្ឆាយ បដិបក្ខោ អារម្មណេ អនុមជ្ជនវសេន បញ្ញាបតិរូបកសភាវត្តា”តិ។ បោត្ថកេសុ បន “បីតិយា អនុរូបត្តា”តិ បាឋោ ទិស្សតិ, តស្ស ច វិចារោ អនុមជ្ជនសភាវន្តតាយ បីតិ វិយ អារម្មណេ អនិវត្តន្តោ ឱគាហេត្វា បវត្តតីតិ បីតិយា អនុរូបត្តា សន្ទេហសភាវត្តា អារម្មណំ អនជ្ឈោគាហេត្វា បវត្តមានាយ វិចិកិច្ឆាយ បដិបក្ខោតិ អត្ថំ វទន្តិ។

៨១៧. **តិវិធកល្យាណ**ន្តិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណតាសង្ខាតាហិ បដិបទាវិសុទ្ធិអាទីហិ តិវិធកល្យាណតាហិ យុត្តំ។ យថាហ “បឋមស្ស ឈានស្ស បដិបទាវិសុទ្ធិ អាទិ, ឧបេក្ខានុព្រូហនា មជ្ឈេ, សម្បហំសនា បរិយោសាន”ន្តិ (បដិ. ម. ១.១៥៨)។ តត្ថ បុព្ពភាគបដិបទាវសេន ឈានស្ស បរិបន្ថតោ វិសុជ្ឈនំ បដិបទាវិសុទ្ធិ នាម, សា បន យស្មា ឈានស្ស ឧប្បាទក្ខណេ លព្ភតិ, តស្មា វុត្តំ “បដិបទាវិសុទ្ធិ អាទី”តិ។ វិសោធេតព្ពតាទីនំ អភាវតោ ឈានបរិយាបន្នាយ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ កិច្ចនិប្ផត្តិយា អនុព្រូហនា ឧបេក្ខានុព្រូហនា នាម។ សា បនាយំ វិសេសតោ ឈានស្ស ឋិតិក្ខណេ លព្ភតិ។ តេន វុត្តំ “ឧបេក្ខានុព្រូហនា មជ្ឈេ”តិ។ តត្ថ ធម្មានំ អនតិវត្តនាទិសាធកស្ស ញាណស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិវសេន បរិយោទបនា សម្បហំសនា នាម។ សា ឈានស្ស ឱសានក្ខណេ បាកដា ហោតីតិ វុត្តំ “សម្បហំសនា បរិយោសាន”ន្តិ។

អភយគិរិវាសិនោ “បដិបទាវិសុទ្ធិ នាម សសម្ភារិកោ ឧបចារោ, ឧបេក្ខានុព្រូហនា នាម អប្បនា, សម្បហំសនា នាម បច្ចវេក្ខណា”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.៧៥) ឯវំ បដិបទាវិសុទ្ធិអាទិកេ វណ្ណេន្តិ, តំ អយុត្តំ។ ឯវញ្ហិ សតិ អឈានធម្មេហិ ឈានធម្មស្ស គុណសំកិត្តនំ នាម កតំ ហោតិ។ ន ហិ ភូមន្តរំ ភូមន្តរបរិយាបន្នំ ហោតិ, អន្តោអប្បនាយមេវ អាគមនវសេន បដិបទាវិសុទ្ធិ, តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ កិច្ចនិប្ផត្តិអាទីហិ ឧបេក្ខានុព្រូហនាទយោ ច វេទិតព្ពា។ ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ ភគវតា “ឯកត្តគតំ ចិត្តំ បដិបទាវិសុទ្ធិបក្ខន្ទញ្ចេវ ហោតិ ឧបេក្ខានុព្រូហិតញ្ច ញាណេន សម្បហំសិត”ន្តិ (បដិ. ម. ១.១៥៨)។ ឯត្ថ ហិ **ឯកត្តគតំ ចិត្ត**ន្តិ ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសភាវេន, ឯកគ្គតាយ ច សិខប្បត្តិយា តទនុគុណឯកត្តគតំ សសម្បយុត្តមប្បនាចិត្តំ, តស្សេវ បដិបទាវិសុទ្ធិបក្ខន្ទនាទិ បក្ខន្ទំ វុច្ចតិ។

ទសលក្ខណសំយុតន្តិ “អាទិម្ហិ តីណិ លក្ខណានិ, មជ្ឈេ តីណិ, បរិយោសានេ ចត្តារី”តិ ឯវំ ទសបរិមាណេហិ អប្បនាយ លក្ខិតព្ពភាវេន លក្ខណសង្ខាតេហិ បរិបន្ថតោ វិសុទ្ធិឈានាទីហិ សំយុត្តំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “បឋមស្ស ឈានស្ស បដិបទាវិសុទ្ធិ អាទិ។ អាទិស្ស កតិ លក្ខណានិ? អាទិស្ស តីណិ លក្ខណានិ។ យោ តស្ស បរិបន្ថោ, តតោ ចិត្តំ វិសុជ្ឈតិ, វិសុទ្ធត្តា ចិត្តំ មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ បដិបជ្ជតិ, បដិបន្នត្តា តត្ថ ចិត្តំ បក្ខន្ទតិ, យញ្ច បរិបន្ថតោ ចិត្តំ វិសុជ្ឈតិ, យញ្ច វិសុទ្ធត្តា ចិត្តំ មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ បដិបជ្ជតិ, យញ្ច បដិបន្នត្តា តត្ថ ចិត្តំ បក្ខន្ទតិ, បឋមស្ស ឈានស្ស បដិបទាវិសុទ្ធិ អាទិ, អាទិស្ស ឥមានិ តីណិ លក្ខណានិ។ តេន វុច្ចតិ បឋមំ ឈានំ អាទិកល្យាណញ្ចេវ ហោតិ លក្ខណសម្បន្នញ្ច។
>
> “បឋមស្ស ឈានស្ស ឧបេក្ខានុព្រូហនា មជ្ឈេ, មជ្ឈស្ស កតិ លក្ខណានិ? មជ្ឈស្ស តីណិ លក្ខណានិ។ វិសុទ្ធំ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, សមថបដិបន្នំ អជ្ឈុបេក្ខតិ , ឯកត្តុបដ្ឋានំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, យញ្ច វិសុទ្ធំ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, យញ្ច សមថបដិបន្នំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, យញ្ច ឯកត្តុបដ្ឋានំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, បឋមស្ស ឈានស្ស ឧបេក្ខានុព្រូហនា មជ្ឈេ, មជ្ឈស្ស ឥមានិ តីណិ លក្ខណានិ។ តេន វុច្ចតិ បឋមំ ឈានំ មជ្ឈេកល្យាណញ្ចេវ ហោតិ លក្ខណសម្បន្នញ្ច។
>
> “បឋមស្ស ឈានស្ស សម្បហំសនា បរិយោសានំ។ បរិយោសានស្ស កតិ លក្ខណានិ? បរិយោសានស្ស ចត្តារិ លក្ខណានិ។ តត្ថ ជាតានំ ធម្មានំ អនតិវត្តនដ្ឋេន សម្បហំសនា, ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសដ្ឋេន សម្បហំសនា, តទុបគវីរិយវាហនដ្ឋេន សម្បហំសនា, អាសេវនដ្ឋេន សម្បហំសនា, បឋមស្ស ឈានស្ស សម្បហំសនា បរិយោសានំ, បរិយោសានស្ស ឥមានិ ចត្តារិ លក្ខណានិ។ តេន វុច្ចតិ បឋមំ ឈានំ បរិយោសានកល្យាណញ្ចេវ ហោតិ លក្ខណសម្បន្នញ្ចា”តិ (បដិ. ម. ១.១៥៨)។

ឯត្ថ ច គោត្រភុចិត្តស្ស នានាវជ្ជនវីថិយំ ឧប្បជ្ជនារហបរិបន្ថតោ វិសុជ្ឈនតោ តទាគមនវសេន ឈានចិត្តស្ស វិសុជ្ឈនាការំ សន្ធាយ “យោ តស្ស បរិបន្ថោ, តតោ ចិត្តំ វិសុជ្ឈតី”តិ វុត្តំ។ គោត្រភុចិត្តស្សេវ តថាវិសុទ្ធត្តា អាវរណវិរហិតំ ហុត្វា ឯកត្តនយេន មជ្ឈិមសមថនិមិត្តសង្ខាតំ សមប្បវត្តំ អប្បនាសមាធិំ បដិបជ្ជនំ សន្ធាយ “វិសុទ្ធត្តា ចិត្តំ មជ្ឈិមសមថនិមិត្តំ បដិបជ្ជតី”តិ វុត្តំ។ តថា ហិ ខីរស្សេវ ទធិភាវាភាវេបិ តទេវ ខីរំ ទធិសម្បន្នន្តិអាទីសុ វិយ គោត្រភុចិត្តស្ស អប្បនាភាវាភាវេបិ ឯកសន្តតិបរិណាមូបគមនវសេន តំ មជ្ឈិមំ សមថនិមិត្តំ លីនុទ្ធច្ចសង្ខាតអន្តទ្វយានុបគមនេន មជ្ឈិមំ បច្ចនីកវូបសមនតោ យថា សមថសង្ខាតំ យោគិនោ សុខវិសេសានំ ការណភាវតោ និមិត្តភូតំ អប្បនាសមាធឹ បដិបជ្ជតិ នាម, តថា បដិបន្នត្តា បន សមាហិតភាវូបគមនេន ឯកត្តនយវសេនេវ តត្ថ បក្ខន្ទនំ សន្ធាយ “បដិបន្នត្តា តត្ថ ចិត្តំ បក្ខន្ទតី”តិ វុត្តំ។ ឯកត្តនយញ្ហិ វិនា គោត្រភុស្ស អប្បនាបក្ខន្ទនំ នត្ថិ។ ឯវំ តាវ បុរិមចិត្តេ វិជ្ជមានាការស្ស ឥធ និព្ពត្តិយា ឈានំ ឧប្បាទក្ខណេ តិវិធលក្ខណសម្បន្នំ នាម។ យថា ហិ លោកិយវិបស្សនាយ កិច្ចនិប្ផត្តិយា លោកុត្តរមគ្គោ “វិបស្សនា”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ វិសុទ្ធស្ស បន តស្ស បុន វិសោធនេ ព្យាបារាករណតោ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាកិច្ចវសេន

បុគ្គលស្ស អជ្ឈុបេក្ខនតោ វុត្តំ “វិសុទ្ធំ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតី”តិ។ អប្បនាសមាធិភាវូបគមនេន សមថប្បដិបន្នស្ស បុន សមាធានេ ព្យាបារាករណតោ វុត្តំ “សមថបដិបន្នំ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតី”តិ។

ឯវំ សមថបដិបន្នភាវតោយេវ បុព្ពេ “កថំ នុ ខោ កិលេសសំសគ្គំ បជហេយ្យ”ន្តិ បដិបន្នស្ស ឥទានិ សមថបដិបត្តិយា តស្ស បហីនត្តា បាបមិត្តសំសគ្គំ បហាយ ឯកស្ស វិហរតោ សប្បុរិសស្ស វិយ ឯកត្តេន ឧបដ្ឋិតស្ស ឈានចិត្តស្ស បុន ឯកត្តុបដ្ឋានេ ព្យាបារាករណំ សន្ធាយ “ឯកត្តុបដ្ឋានំ អជ្ឈុបេក្ខតី”តិ វុត្តំ។ ឯវំ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ កិច្ចវសេន ឈានំ មជ្ឈេ តិវិធលក្ខណសម្បន្នំ នាម ហោតិ។ បុព្ពភាគប្បវត្ត បារិហារិយញាណេន ចិត្តស្ស សំកិលេសវោទានករធម្មេសុ អាទីនវានិសំសំ ទិស្វា យថា តត្ថ ជាតានំ ធម្មានំ អញ្ញមញ្ញានតិវត្តនំ ហោតិ, តថា ភាវនាយ សម្បហំសិតត្តា វិសោធិតត្តា តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ វសេន អនុព្រូហិតេ ចិត្តេ សមាធិបញ្ញាសង្ខាតយុគនទ្ធធម្មានំ អញ្ញមញ្ញានតិវត្តិយា បវត្តនំ សន្ធាយ វុត្តំ “តត្ថ ជាតានំ ធម្មានំ អនតិវត្តនដ្ឋេន សម្បហំសនា”តិ។ សទ្ធាបញ្ចមកានំ ឥន្ទ្រិយានំ នានាកិលេសេហិ វិមុត្តត្តា វិមុត្តិរសេន ឯករសតំ សន្ធាយ វុត្តំ “ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសដ្ឋេន សម្បហំសនា”តិ។ តេសំ អនតិវត្តនសម្បហំសនានំ អនុរូបវសេន អលីនំ អនុទ្ធតំ ហុត្វា វីរិយស្ស បវត្តិំ សន្ធាយ “តទុបគវីរិយវាហនដ្ឋេន សម្បហំសនា”តិ វុត្តំ។ យា បនស្ស តស្មិំ ខណេ បវត្តា អាសេវនា, ឧប្បាទតោ បដ្ឋាយ ឋិតិបរិយោសានានំ អាសេវនបច្ចយភាវវសេន បវត្តាការោ, តំ សន្ធាយ “អាសេវនដ្ឋេន សម្បហំសនា”តិ វុត្តំ។ ឯវំ ធម្មានំ អនតិវត្តនាទិភាវសាធនេន បរិយោទាបកស្ស ញាណស្ស កិច្ចវសេន ឈានបរិយោសានេ ចតូហិ លក្ខណេហិ សម្បន្នំ នាមាតិ វេទិតព្ពំ។

៨១៨-២០. វិសោធេត្វាន បាបកេតិ បារិបន្ថិកេ ធម្មេ វិសេសេន សោធេត្វា សយំ បហានមគ្គេ អដ្ឋត្វា អតិសយប្បហានវសេន បុន សោធេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ចិត្តភាវនវេបុល្ល**ន្តិ សមាធិភាវនាយ វិបុលភាវំ។ យថា ហិ ភាវនាវសេន និមិត្តស្ស ឧប្បត្តិ, ឯវមស្ស ភាវនាវសេន វឌ្ឍនម្បិ, តស្មា ឯកង្គុលាទិវសេន និមិត្តំ វឌ្ឍយន្តស្ស បុនប្បុនំ ពហុលីការេន ឈានភាវនាបិ វុឌ្ឍិំ វិរុឡ្ហិំ, អភិញ្ញាវសេន ច វេបុល្លំ អាបជ្ជតិ។ តេន វុត្តំ “**ចិត្តភាវនវេបុល្លំ…បេ…. វឌ្ឍេតព្ព**”ន្តិ។

៨២១-៣. វឌ្ឍនាភូមិយោ ទ្វេវាតិ វឌ្ឍនដ្ឋានានិ ទ្វេយេវ។ ទ្វីសុ ឋានេសុ អវស្សំ ឯកត្តំ វឌ្ឍេតព្ពន្តិ អាចរិយា។ **តត្រា**តិ សាមិអត្ថេ ភុម្មវចនំ, តស្សាតិ អត្ថោ។ **តត្រា**តិ វា ទ្វីសុ ភូមីសុ។ **កសិតព្ពំ…បេ…. យថិច្ឆក**ន្តិ យថា នាម កស្សកោ កសិតព្ពដ្ឋានំ នង្គលេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា បរិច្ឆេទព្ភន្តរំ កសិតុំ តំ ឋានំ បរិច្ឆិន្ទតិ, ឯវមេវំ ឯកង្គុលទ្វង្គុលតិវង្គុលចតុរង្គុលមត្តំ មនសា បរិច្ឆិន្ទិត្វា បរិច្ឆិន្ទិត្វា យថាបរិច្ឆេទំ វឌ្ឍេតព្ពំ។ តតោ វិទត្ថិរតនប្បមុខបរិវេណវិហារសីមានំ, គាមនិគមជនបទរជ្ជសមុទ្ទសីមានញ្ច បរិច្ឆេទវសេន វឌ្ឍយន្តេន ចក្កវាឡបរិច្ឆេទំ កត្វា វា តតោ វាបិ ឧត្តរិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា វឌ្ឍេតព្ពំ។ តេន វុត្តំ “**យថិច្ឆកំ វឌ្ឍេតព្ព**”ន្តិ។ អបរិច្ឆិន្ទិត្វា បន ន វឌ្ឍេតព្ពំ។ ន ហិ អបរិច្ឆេទេ ភាវនា បវត្តតិ។ តថា ច វុត្តំ “សន្តកេ នោ អនន្តកេ”តិ។ ឯវំ វឌ្ឍិតញ្ច តំ និមិត្តំ វឌ្ឍិតវឌ្ឍិតដ្ឋានេ បថវិយា ឧក្កូលវិក្កូលនទីវិទុគ្គបព្ពតវិសមេសុ សង្កុសតសមព្ភាហតំ ឧសភចម្មំ វិយ ហោតិ។

៨២៤-៦. តស្មិំ បន និមិត្តេ បត្តបឋមជ្ឈានេន អាទិកម្មិកេន ឥទានេវ ទុតិយជ្ឈានាទិអធិគមាយ ឧស្សាហំ អកត្វា តស្មិំយេវ បឋមជ្ឈានេ បញ្ចហាការេហិ សុចិណ្ណវសិនា ភវិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ “**បត្តេបិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ សុចិណ្ណោ វសោ វសិភាវោ ឯតេនាតិ **សុចិណ្ណវសិនា**, សុដ្ឋុ អាសេវិតវសិនាតិ អត្ថោ។ កតមា តា វសិយោ, យាសំ វសេនាយំ បញ្ចហាការេហិ សុចិណ្ណវសីតិ អាហ “**អាវជ្ជន**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **អាវជ្ជន**ន្តិ ន អាវជ្ជនមត្តមេវ អធិប្បេតំ អាវជ្ជនវសិតាយ អធិប្បេតត្តា។ អាវជ្ជនាយ បន ឧប្បន្នាយ ជវនេហិបិ ភវិតព្ពំ។ តានិ ច ខោ អាវជ្ជនកប្បវតាយ ចិត្តាភិនីហារស្ស យថាវជ្ជិតវសេន ហោន្តិ។ អធិគមេន សមំ, សសម្បយុត្តស្ស ឈានស្ស សម្មា អាបជ្ជនំ បដិបជ្ជនំ **សមាបត្តិ**។ អភិភុយ្យ ឋបនំ, អធិដ្ឋានំ វិយាតិ វា **អធិដ្ឋានំ។ វសិតា**តិ ឯតេសុ អាវជ្ជនាទីសុ យថារុចិ បវត្តិយោ , យត្ថិច្ឆកំ, យទិច្ឆកំ, យាវតិច្ឆកំ បវត្តិតុំ សមត្ថភាវោ។

តត្ថ បឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ បឋមំ វិតក្កំ អាវជ្ជយតោ ភវង្គំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា ឧប្បន្នាវជ្ជនានន្តរំ វិតក្ការម្មណានេវ ចត្តារិ, បញ្ច វា ជវនានិ ជវន្តិ, តតោ ទ្វេ ភវង្គានិ, តតោ បុន វិចារារម្មណំ អាវជ្ជនំ វុត្តនយេនេវ ជវនានីតិ ឯវំ បញ្ចសុ ឈានង្គេសុ បដិបាដិយា និរន្តរំ ចិត្តំ បេសេតុំ សមត្ថភាវោ, តត្ថ អទន្ធាយិតត្តំ **អាវជ្ជនវសិតា** នាម។ សមាបជ្ជិតុកាមតានន្តរំ ទ្វីសុ ភវង្គេសុ ឧប្បន្នេសុ ភវង្គំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា ឧប្បន្នាវជ្ជនានន្តរំ សមាបជ្ជិតុំ សមត្ថតា **សមាបជ្ជនវសិតា** នាម។ អយញ្ច មត្ថកប្បត្តា អាវជ្ជនសមាបជ្ជនាសត្ថុ យមកបាដិហារិយកាលធម្មទេសនាទីសុ លព្ភតិ។ ធម្មសេនាបតិស្ស យក្ខេន សីសេ បហារទានសមយេ, មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្ស នន្ទោបនន្ទទមនសមយេ វា លព្ភតិ, អញ្ញត្ថ បន តតោ ទន្ធាយេវ, សេតុ វិយ សីឃសោតាយ នទិយា ឱឃំ ភវង្គវេគំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា យថាបរិច្ឆិន្នកាលំ ឈានំ ឋបេតុំ សមត្ថតា, ភវង្គបាតតោ

វុដ្ឋានសមត្ថតា **អធិដ្ឋានវសិតា** នាម។ យថាបរិច្ឆិន្នកាលំ អតិក្កមិតុំ អទត្វា ឈានតោ វុដ្ឋានសមត្ថតា **វុដ្ឋានវសិតា** នាម។

អថ វា យថាបរិច្ឆិន្នកាលតោ ឧបរិ គន្តុំ អទត្វា ឋបនសមត្ថតា អធិដ្ឋានវសិតា នាម។ បរិច្ឆិន្នកាលតោ អន្តោ អវុដ្ឋហិត្វា យថាកាលវសេនេវ វុដ្ឋានសមត្ថតា វុដ្ឋានវសិតា នាម។ អថ វា វុត្តនយេនេវ បរិច្ឆិន្នកាលតោ អនូនំ កត្វា សមាបត្តិំ ឋបេតុំ សមត្ថតាវ អធិដ្ឋានវសិតា នាម។ កាលបរិច្ឆេទំ អតិក្កមិត្វា វុដ្ឋិតស្សាបិ និទ្ទាលុកស្ស បដិពុជ្ឈិត្វា បុនប្បុនំ និទ្ទោក្កមនំ វិយ វុដ្ឋិតសមាបត្តិមេវ បុនប្បុនំ អសមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋានសមត្ថតា, តត្ថ អាលយាករណយោគ្យតា ច វុដ្ឋានវសិតា នាម។

បច្ចវេក្ខណវសិតា បន អាវជ្ជនវសិតាយ ឯវ សង្គហិតា។ បច្ចវេក្ខណជវនានេវ ហិ តេសំ តេសំ ឈានង្គានំ អាវជ្ជនានន្តរំ បវត្តានិ, តស្មា យទគ្គេន អាវជ្ជនវសិយា សិទ្ធិ, តទគ្គេន បច្ចវេក្ខណវសិតា សិទ្ធាតិ វេទិតព្ពំ។ កេចិ បន ឈានង្គានំ អបាកដភាវេបិ តេសុ និរន្តរំ អាវជ្ជនាយ បវត្តនសមត្ថតា អាវជ្ជនវសិតា នាម, តេសំ យថាសភាវបច្ចវេក្ខណវសេន ជវនប្បវត្តនសមត្ថតា បច្ចវេក្ខណវសិតា នាម។ អថ វា សតិបិ សត្តន្នំ ជវនានំ បវត្តិយំ និរន្តរំ អាវជ្ជនសមត្ថតា អាវជ្ជនវសិតា នាម, វសិតាពលេន សត្តមជវនំ អប្បត្វា ចតុបញ្ចជវនេហេវ បច្ចវេក្ខណសមត្ថតា បច្ចវេក្ខណវសិតា នាម។ អថ វា ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេហិ បច្ចវេក្ខិតុំ អសមត្ថភាវេបិ “បច្ចវេក្ខិស្សាមី”តិ ឧប្បន្នអាវជ្ជនានន្តរមេវ ភវង្គេសុ កាលំ អវីតិនាមេត្វា សីឃមេវ អាវជ្ជិតុំ សមត្ថតា អាវជ្ជនវសិតា នាម, វសិតាពលេន, បច្ចវេក្ខណពលេន ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេហិបិ បច្ចវេក្ខិតុំ សមត្ថតា បច្ចវេក្ខណវសិតា នាមាតិ វទន្តិ។ យស្មា បនេតា យថាវុត្តនិយាមេន បុនប្បុនំ អាវជ្ជនាទិនា សាធេតព្ពា, តស្មា វុត្តំ “អាវជ្ជិត្វា”តិអាទិ។

៨២៧. ឥមេសុ បន អាទិកម្មិកេន សមាបជ្ជនពហុលេនេវ ភវិតព្ពំ, ន បច្ចវេក្ខណពហុលេន។ បច្ចវេក្ខណពហុលស្ស ហិ ឈានង្គានិ ថូលានិ ទុព្ពលានិ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ, អថស្ស តានិ ឯវ ឧបដ្ឋិតត្តា ឧបរិ ឧស្សុក្កនាយ បច្ចយតំ នាបជ្ជន្តិ, សោ អប្បគុណេ ឈានេ ឧស្សុក្កមានោ បឋមជ្ឈានាវ បរិហាយតិ, ន ច សក្កោតិ ទុតិយំ អធិគន្តុំ។ តេន វុត្តំ **“បឋមេ អវសិប្បត្តេ”**តិអាទិ។ **ឧភតោ ភដ្ឋោ**តិ បុន បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិតុំ ន សក្កោតីតិ អធិប្បាយោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “ឥធេកច្ចោ ភិក្ខុ ពាលោ អព្យត្តោ អខេត្តញ្ញូ អកុសលោ វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហិ សវិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ បីតិសុខំ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, សោ តំ និមិត្តំ នាសេវតិ, ន ភាវេតិ, ន ពហុលីករោតិ, ន ស្វាធិដ្ឋិតំ អធិដ្ឋាតិ។ តស្ស ឯវំ ហោតិ ‘យំនូនាហំ វិតក្កវិចារានំ វូបសមា…បេ…. ទុតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរេយ្យ’ន្តិ, សោ ន សក្កោតិ វិតក្កវិចារានំ វូបសមា…បេ…. ទុតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិតុំ។ តស្ស ឯវំ ហោតិ ‘យំនូនាហំ វិវិច្ចេវ កាមេហិ…បេ…. បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរេយ្យ’ន្តិ, សោ ន សក្កោតិ វិវិច្ចេវ កាមេហិ…បេ…. បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិតុំ, អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឧភតោ ភដ្ឋោ ឧភតោ បរិហីនោ”តិ (អ. និ. ៩.៣៥)។

៨២៨-៣១. **កាមស្សហគតា…បេ…. ចរន្តី**តិ អារម្មណវសេន កាមសហគតា ហុត្វា សញ្ញា ចេវ មនសិការា ច សមុទាចរន្តិ។ សញ្ញាសីសេន ចេត្ថ តំសហគតោ ចិត្តុប្បាទោ គហិតោ, មនក្ការ-គ្គហណេន អាវជ្ជនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កាមានុបក្ខន្ទានំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន ហានំ បរិហានី ភជតីតិ **ហានភាគិយំ**។ កេចិ បន “សំកិលេសន្តិ ហានភាគិយោ ធម្មោ’តិ (វិភ. ៨២៨) វចនតោ ហានភាគិយា កាមសញ្ញាទិកាតិ តេហិ បរិហាបិយមានំ ឈានម្បិការណូបចារេន ហានភាគិយំ នាមា”តិ វទន្តិ។ **តទនុធម្មតា សតី**តិ តស្សេវ ឈានស្ស អនុធម្មតា អារម្មណវសេន តទនុគតា សតិបតិរូបកា និកន្តិ។ **អវិតក្កសហិតា**តិ អវិតក្កំ ទុតិយជ្ឈានំ បត្តុកាមស្ស តំ សន្តតោ, មនសិ ករោតោ អារម្មណវសេន តំសហគតា។ **វិសេសភាគិយ**ន្តិ វិសេសភូតស្ស ទុតិយជ្ឈានស្ស បទដ្ឋានតាយ តំ ភជតីតិ វិសេសភាគិយំ។ **និព្ពិទាសំយុតា**តិ វិបស្សនារម្មណា។

៨៣២-៥. **បគុណតោ**តិ វសិតប្បត្តតោ។ **អាសន្នាកុសលារិកា**តិ នីវរណប្បហានស្ស តំបឋមតាយ អាសន្ននីវរណបច្ចត្ថិកា។ ថូលំ នាម វិបុលម្បិ ផេគ្គុ វិយ សុខភញ្ជនីយន្តិ អាហ **“ថូលត្តា…បេ…. ទុព្ពលា”**តិ។ **តតោ**តិ ទុតិយជ្ឈានតោ។ ទុព្ពលានិ អង្គានិ ឥមិស្សាតិ **អង្គទុព្ពលា។ សន្តតោ ចិន្តយិត្វា**តិ បឋមជ្ឈានេ វិយ ឱឡារិកង្គានំ អភាវតោ, សន្តធម្មសមង្គិតាយ ច សន្តន្តិ ឯវំ សន្តវសេន មនសិ កត្វា។ កិញ្ចាបិ ហិ យេ ធម្មា ទុតិយជ្ឈានេ បីតិសុខាទយោ, តេ បឋមជ្ឈានេបិ សន្តិ, តេហិ បន តេ សន្តតរា, បណីតតរា ច ហោន្តិ។ **និកន្តិ**ន្តិ និកាមនំ អបេក្ខន្តិ អត្ថោ។ **បរិយាទាយា**តិ ខេបេត្វា, វិក្ខម្ភេត្វាតិ អត្ថោ។

៨៤៣-៤. សម្បសាទនន្តិ សម្បសាទនសង្ខាតាយ សទ្ធាយ យោគតោ ឈានម្បិ សម្បសាទនំ នីលវណ្ណយោគតោ នីលវត្ថំ វិយ។ ននុ ចាយំ សទ្ធា បឋមជ្ឈានេបិ អត្ថិ, កស្មា ឥទមេវ “សម្បសាទន”ន្តិ វុត្តន្តិ? វុច្ចតេ – បឋមជ្ឈានំ វិតក្កវិចារក្ខោភេន វីចិតរង្គសមាកុលមិវ ជលំ ន សុប្បសន្នំ ហោតិ, តស្មា សតិបិ សទ្ធាយ តំ សម្បសាទនន្តិ ន វុត្តំ។ ឥមស្មឹ បន វិតក្កវិចារក្ខោភាភាវេន លទ្ធោកាសា ពលវតី សទ្ធា, តស្មា ពលវសទ្ធាយ សមន្នាគតត្តា ឥទមេវ “សម្បសាទន”ន្តិ វុត្តំ។ **អជ្ឈត្ត**ន្តិ និយកជ្ឈត្តំ, អត្តនិ ជាតំ, អត្តនោ សន្តានេ និព្ពត្តន្តិ អត្ថោ។ តីណិ អង្គានិ ឥមស្សាតិ **តិវង្គិកំ។ សេស**ន្តិ បីតិអាទីនំ អញ្ញេហិ ពលវភាវោ, តិណ្ណំ ចតុន្នំ វា ជវនានំ បរិកម្មោបចារានុលោមគោត្រភុភាវោ, ឆដ្ឋេ សត្តមេ វា អប្បនាយានុប្បត្តិ ឯកចិត្តក្ខណតា, តតោ ភវង្គបាតោ, បុន ភវង្គំ វិច្ឆិន្ទិត្វា បច្ចវេក្ខណត្ថាយ អាវជ្ជនំ, តតោ ឈានបច្ចវេក្ខណន្តិ ឥទំ សព្ពំ វុត្តាវសេសំ **ហេដ្ឋា** បឋមជ្ឈានេ វុត្តនយេនេវ សមុបលក្ខិតព្ពំ។

៨៤៨-៩. បិយតោតិ កាមយតោ។ **ឧប្បិលាបន**ន្តិ កាមញ្ចាយំ បរិក្ខហេសុ អបរិច្ចត្តបេមស្ស អនាទីនវទស្សិនោ តណ្ហាសហគតាយ បីតិយា បវត្តិអាការោ, ឥធ ច ទុតិយជ្ឈានបីតិ អធិប្បេតា, តថាបិ សព្ពសោ បីតិយំ អវិរត្តស្សាបិ អនុពន្ធេយ្យាតិ ឧប្បិលាបនំ ឥធ អាទីនវវសេន វុត្តំ។ អថ វា ទុតិយជ្ឈានស្សេវ តតិយជ្ឈានំ វិយ អហុត្វា ឧប្បិលាបនាការេន បវត្តិ ឧប្បិលាបនំ វិយាតិ ឧប្បិលាបនន្តិ វុត្តំ។ តតិយំ សន្តតោ ទិស្វាតិ សម្ពន្ធោ។

៨៥៧-៨. សតិយា សម្បជញ្ញេន សម្បន្នន្តិ សរណលក្ខណាយ សតិយា, អសម្មោហលក្ខណេន សម្បជញ្ញេន ច សម្បន្នំ។ កាមំ បុរិមជ្ឈានេសុបិ សតិសម្បជញ្ញំ អត្ថិ, ន ហិ មុដ្ឋស្សតិស្ស, អសម្បជានតោ ច ឧបចារមត្តម្បិ សម្បជ្ជតិ, បគេវ អប្បនា, យេភុយ្យេន បន អវិប្បយោគីភាវេន បវត្តមានេសុ បីតិសុខេសុ បីតិសង្ខាតស្ស ឱឡារិកង្គស្ស បហានេ សុខុមតាយ ឥធ សាតិសយោ សតិសម្បជញ្ញព្យាបារោតិ ឥធេវ សតិសម្បជញ្ញសម្បន្នតា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ **ឯកង្គហីន**ន្តិ បីតិយា បហីនភាវេន ឯកង្គវិប្បហីនំ។ សា បនេសា ទុតិយជ្ឈានស្ស វិតក្កវិចារា វិយ អប្បនាក្ខណេយេវ បហីយតិ។ តេនស្ស សា “បហានង្គ”ន្តិ វុច្ចតិ។

៨៧២. សោមនស្សស្ស បហីនត្តា អាហ “**ឯកង្គវិប្បហីន**”ន្តិ។ តញ្ច បន សោមនស្សំ ឯកវីថិយំ បុរិមជវនេសុយេវ បហីយតិ។

៨៧៤. បុរិមជ្ឈានេសុ បរិកម្មាទិវសេន បវត្តានំ កាមាវចរជវនានំ ឯកសទិសត្តា ឥធ លព្ភមានំ កញ្ចិ វិសេសំ ទស្សេតុំ “**យស្មា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អាសេវនំ ន ហោតី**តិ អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ ន ហោតិ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – យស្មា បទន្តរសង្គហិតស្ស អត្តនោ សភាវក្កាហាបនសង្ខាតអាសេវនបច្ចយត្តាភាវតោ សុខវេទនា ឧបេក្ខាវេទនាយ អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ ន ហោតិ, ចតុត្ថជ្ឈានេវ ឧបេក្ខាវេទនាយ ភវិតព្ពំ សាតិសយំ សុខវិរាគភាវនត្តា, តស្មា ឥធ អប្បនាវីថិយំ ឧបេក្ខាសម្បយុត្តជវនេហេវ ភវិតព្ពន្តិ។

៨៧៦. ឯវំ ចតុក្កនយវសេន ឈានប្បភេទំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បញ្ចកនយម្បិ ទស្សេតុំ “**យំ ចតុក្កនយេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ទ្វិធា បន កត្វានា**តិ វិតក្កវិចារានំ វិសុំ វិសុំ បហានង្គវសេន គណនតោ ទ្វិធា កត្វា។ **ទុតិយំ តតិយំ កត**ន្តិ អវិតក្កវិចារមត្តំ អវិតក្កអវិចារន្តិ ឯវំ ទុតិយជ្ឈានញ្ចេវ តតិយជ្ឈានញ្ច កតំ អភិធម្មេតិ អធិប្បាយោ។ សុត្តន្តេសុ ហិ បញ្ចកនយោ សរូបតោ ន គហិតោ, កស្មា បន អភិធម្មេ គហិតោតិ? បុគ្គលជ្ឈាសយតោ, សន្និសិន្នទេវបរិសាយ ហិ យេសំ បឋមជ្ឈានេ វិតក្កោ ឯវ ឱឡារិកតោ ឧបដ្ឋាតិ, ឥតរេ សន្តតោ, តេសំ ចតុរង្គិកំ អវិតក្កវិចារមត្តំ ទុតិយជ្ឈានំ កត្វា បញ្ចកនយេន ទេសេសិ។ យេសំ វិតក្កវិចារា ឱឡារិកតោ ឧបដ្ឋិតា, តតោ តេសំ អវិតក្កអវិចារំ តិវង្គិកំ កត្វា ចតុក្កនយេន ទេសេសិ។ យេសំ វិតក្កោវ ឱឡារិកតោ ឧបដ្ឋាតិ, តេហិ តំ អតិក្កមិត្វា ចតុរង្គិកំ ទុតិយជ្ឈានំ ឧប្បាទេតុំ សក្កា។ យេសំ វិតក្កវិចារា, តេហិ ទ្វេបិ ឯកតោ អតិក្កមិត្វា តិវង្គិកំ ទុតិយជ្ឈានំ ឧប្បាទេតុំ សក្កា។

៨៧៩. អត្ថព្យញ្ជនវសេន សុដ្ឋុ មធុរំ, តតោយេវ វរតរំ វចនំ យស្ស សោយំ **សុមធុរវរតរវចនោ។ កំ នុ ជនំ នេវ រញ្ជយតិ,** ន ហិ ឯកម្បិ ន រញ្ជយតិ។ **អតិនិសិត ...បេ.... នីយោយ**ន្តិ អតិតិខិណពុទ្ធិប្បសាទេហិ ជនេហិ វេទនីយោ អយំ គន្ថោ, បរិច្ឆេទោតិ វា អធិប្បាយោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

រូបាវចរសមាធិភាវនានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. បន្នរសមោ បរិច្ឆេទោ

អរូបាវចរសមាធិភាវនានិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៨០. ឯវំ បថវីកសិណវសេន ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានានិ ទស្សេត្វា យស្មា សេសកសិណវសេន និទ្ទិសិយមានេ គន្ថគារវោ ហោតិ, តស្មា តំ សព្ពំ ឋបេត្វា អរូបាវចរំ វិភាវេតុំ “**រូបារូប**”ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ **រូបារូបមតីតេនា**តិ រូបារូបភវំ អតិក្កន្តេន, បុនាទូបបត្តិវសេន រូបារូបភវំ អតិក្កន្តេន, បគេវ កាមាវចរភវំ។ **រូបារូបាទិវេទិនា**តិ រូបារូបាទិភូមន្តរវេទិនា។

៩៨២-៤. យស្មា អយំ អរូបាវចរសមាធិ នាម រូបវិរាគភាវនា រូបវិរាគវសេនេវ អភិនិប្ផាទេតព្ពោ, តស្មា តំ ឧប្បាទេតុកាមស្ស រូបេ វិជ្ជនាការំ, វិរត្តមានសេន ច តទត្ថាយ បដិបជ្ជនវិធិំ ទស្សេតុំ “**រូបេ ខោ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ ទណ្ឌេនជ្ជេន ទណ្ឌោ, មុគ្គរាទិ, បរបីឡនាធិប្បាយេន តស្ស អាទានំ **ទណ្ឌាទានំ**។ **អាទិ**-សទ្ទេន សត្ថាទានកលហវិគ្គហវិវាទតុវំតុវំបេសុញ្ញាទីនំ, អទិន្នាទានាទីនញ្ច គហណំ។ **ចក្ខុរោគាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សោតរោគាទីនំ។ **រូបេ អាទីនវំ ទិស្វា**តិ ករជរូបាទិឱឡារិករូបេ តន្និទានំ ទោសំ ទិស្វា។ **និព្ពិន្នមានសោ**តិ វិរត្តមានសោ។ **អរូប**ន្តិ អរូបាវចរភាវនំ។ **តម្ហា កសិណរូបា**តិ តម្ហា បដិភាគនិមិត្តសង្ខាតា កសិណរូបា។ ននុ ចាយំ រូបេ អាទីនវំ ទិស្វា តំ សមតិក្កមត្ថាយ បដិបជ្ជតិ , បដិភាគនិមិត្តញ្ច អរូបំ បណ្ណត្តិមត្តត្តាតិ កថំ តស្មា និព្ពិជ្ជតីតិ អនុយោគំ សន្ធាយ ឱបម្មវសេន តមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ “**សូករាភិហតោវ សា**”តិ។ យថា ហិ វនេ សូករេន បហតមត្តោ សុនខោ តតោ ភីតោ រូបទស្សនវេលាយំ ភត្តបចនឧក្ខលី ទូរតោ ទិស្វា សូករបដិភាគតាយ តស្សំ សូករាសង្កំ ឧប្បាទេត្វា ឧត្រស្តោ បលាយតេវ, ឯវមេវ រូបេ និព្ពិន្នមានសោ តំ អតិក្កមិតុកាមោ តប្បដិភាគេ កសិណរូបេបិ និព្ពិជ្ជតិ, សមតិក្កមិតុកាមោតិ អធិប្បាយោ។

៩៨៥-៦. **ចតុត្ថេ បន ឈានស្មិ**ន្តិ ឋបេត្វា បរិច្ឆិន្នាកាសកសិណំ នវសុ បថវីកសិណាទីសុ អញ្ញតរស្មឹ បដិលទ្ធចតុត្ថជ្ឈានេ។ កេចិ បន អាលោកកសិណម្បិ ឋបេត្វា អដ្ឋសូតិ វទន្តិ។ តស្ស បន ឋបនេ ការណំ ន ទិស្សតិ។ សុដ្ឋុ ចិណ្ណោ ចរិតោ អតិប្បគុណិកតោ អាវជ្ជនាទិលក្ខណោ វសីភាវោ ឯតេនាតិ **សុចិណ្ណវសី**។ **ករោតិ... បេ.... យតោ**តិ យស្មា ឥទំ ចតុត្ថជ្ឈានចិត្តំ មយា និព្ពិន្ទកសិណរូបំ អារម្មណំ ករោតិ។ **អាសន្នសោមនស្សញ្ចា**តិ យតោ តតិយជ្ឈានស្ស អាសន្នតាយ អាសន្នសោមនស្សបច្ចត្ថិកញ្ច។ **ថូលសន្តវិមោក្ខតោ**តិ សន្តវិមោក្ខសង្ខាតអរូបជ្ឈានតោ ឯតំ យតោ ថូលំ ឱឡារិកំ។ អរូបជ្ឈានញ្ហិ យេ តេ សន្តា វិមោក្ខា អតិក្កម្ម រូបេ អារុប្បន្តិអាទីសុ “សន្តវិមោក្ខ”ន្តិ វុច្ចតិ, សន្តតាសិទ្ធិ ចស្ស អនុស្សតិតោ ទដ្ឋព្ពា។

៩៨៧-៩១. **ចតុត្ថេ**តិ ចតុត្ថជ្ឈានេ។ បឋមារុប្បញ្ច សន្តតោ ទិស្វាតិ សម្ពន្ធោ, សន្តវសេន មនសិ ករិត្វាតិ អត្ថោ។ សន្តតោ មនសិករណេនេវ ចេត្ថ បណីតតោ, សុខុមតោ ច មនសិការោ សិទ្ធោវ ហោតីតិ ន តេ វិសុំ គហិតា។ **បត្ថរិត្វានា**តិ បគេវ វឌ្ឍិតំ, តទា វឌ្ឍនវសេន វា បត្ថរិត្វា។ បុព្ពកាលវសេន ចេតំ វុត្តំ។ តេន នំ ឧគ្ឃាដេត្វា បច្ឆា ន វឌ្ឍិតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ ន ហិ តំ បច្ឆា វឌ្ឍនត្ថាយ វាយមិយមានម្បិ វឌ្ឍតីតិ។ **តេនា**តិ កសិណរូបេន។

តទានិស្ស ឧគ្ឃាដនាការំ ទស្សេតុំ “**អាកាសោ ឥតិ វា**”តិអាទី វត្វា បុន តំ សមត្ថេតុំ “**ឧគ្ឃាដេន្តោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឧទយវសេន, បរិច្ឆេទផរណវសេន ច អន្តាភាវតោ **អនន្តោ។ ន សំវេល្លេតី**តិ កដសារកកិលញ្ជាទយោ វិយ ន បដិសំហរតិ។ **នាវជ្ជន្តោ ន បេក្ខន្តោ**តិ អនាវជ្ជន្តោ អនបេក្ខន្តោ។ អញ្ញទត្ថុ តេន ផុដ្ឋោកាសំ វុត្តនយេន មនសិករោន្តោយេវាតិ អធិប្បាយោ ។ ឥទញ្ហិ វុត្តំ ហោតិ – រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានស្ស អារម្មណភូតំ កសិណរូបំ សព្ពេន សព្ពំ អមនសិករោតោ, តេន ច ផុដ្ឋោកាសំ “អាកាសោ អាកាសោ”តិ មនសិករោតោ យទា តំ ភាវនានុភាវេន អាកាសំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, តទា សោ កសិណំ ឧគ្ឃាដេតិ នាមាតិ។

៩៩២-៥. ឯវំ កសិណុគ្ឃាដនវសេន បដិលទ្ធេ អាកាសនិមិត្តេ បុន បដិបជ្ជនវិធិំ, យស្សត្ថាយ យេសំ បដិបជ្ជតិ, តទត្ថសិទ្ធិញ្ច ទស្សេតុំ “**កសិណុគ្ឃាដិមាកាសំ និមិត្ត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អាកាសស្ស អនិមិត្តភាវេបិ និមិត្តេន ផុដ្ឋោកាសភាវតោ “និមិត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ **បញ្ច...បេ.... វិក្ខម្ភន្តី**តិ ននុ រូបាវចរបឋមជ្ឈានស្ស ឧបចារក្ខណេយេវ នីវរណានិ វិក្ខម្ភិតានិ, តតោ បដ្ឋាយ ច ន តេសំ បរិយុដ្ឋានំ អត្ថិ។ យទិ សិយា, ឈានតោ បរិហាយេយ្យាតិ? សច្ចមេតំ, ឥមស្ស បន ឈានស្ស វណ្ណភណនវសេនេតំ វុត្តំ យថា អញ្ញត្ថាបិ ហេដ្ឋា បហីនានំ ឧបរិ បហានវចនន្តិ។ យេ បន “សព្ពេ កុសលា ធម្មា សព្ពេសំ អកុសលានំ បដិបក្ខាតិ កត្វា ឯវំ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ, តេហិ ទុតិយជ្ឈានូបចារាទីសុ នីវរណវិក្ខម្ភនាវចនស្ស ការណំ វត្តព្ពំ ហោតិ។ យម្បិ ចេកេ វទន្តិ “សន្តេវ សុខុមានិ រូបាវចរអវិក្ខម្ភនីយានិ, តានិ សន្ធាយេតំ វុត្ត”ន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ។ ន ហិ មហគ្គតកុសលេសុ លោកុត្តរកុសលំ

វិយ ឱធិសោ បហានំ នាម អត្ថិ។ យោ បន រូបាវចរេហិ អរូបានំ ឧឡារផលតាទិវិសេសោ, សោ ភាវនាវិសេសេន សន្តតរប្បណីតតរភាវេន តេសុយេវ បុរិមបុរិមេហិ បច្ឆិមបច្ឆិមានំ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឥធាបី**តិ ន កេវលំ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានេ, “សេសានិ កាមាវចរានី”តិអាទីសុ បន ឥធ យំ វត្តព្ពំ អវុត្តំ, តំ រូបាវចរជ្ឈាននិទ្ទេសេ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។

៩៩៧-១០០១. “បុន ភាវេតុកាមេនា”តិ វុត្តេ បឋមមេវ បឋមារុប្បស្ស ភាវិតត្តា កឹ ភាវេតុកាមេនាតិ អនុយោគេ “**ទុតិយារុប្បមានស**”ន្តិ វុត្តំ, ន បន “ទុតិយារុប្បមានសំ ភាវេតុកាមេនា”តិ ឥមិនា អជ្ឈាសយេន។ ន ហិ បឋមំ ទុតិយារុប្បំ ភាវិតន្តិ។ រូបាវចរជ្ឈានំ អនតិក្កមិត្វា អនធិគន្តព្ពតោ តំ មនសិការសមុទាចារស្ស ហានភាគិយភាវាវហនតោ រូបាវចរជ្ឈានមេតស្ស បច្ចត្ថិកន្តិ កត្វា វុត្តំ “**អាសន្ន…បេ…. បច្ចត្ថិកន្តិ ចា**”តិ។ វីថិបដិបន្នាយ ភាវនាយ ឧបរូបរិវិសេសាវហភាវតោ, បណីតភាវសិទ្ធិតោ ច បឋមារុប្បតោ ទុតិយារុប្បំ សន្តតរសភាវន្តិ អាហ “**ទុតិយារុប្ប…បេ…. បនា**”តិ។ វក្ខតិ ហិ “សុបណីតតរា ហោន្តិ, បច្ឆិមា បច្ឆិមា ឥធា”តិ (អភិធ. ១០៤០)។ **វិញ្ញាណមិច្ចេវំ មនសា កាតព្ព**ន្តិ វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណំ ឥច្ចេវំ មនសា កាតព្ពំ, កេវលំ អនន្តំ អនន្តន្តិ ន មនសិ កាតព្ពំ។ តេនាហ “**អនន្តន្តិ…បេ…. មនសា និធា**”តិ។ អនន្តំ វិញ្ញាណំ អនន្តំ វិញ្ញាណន្តិ បន មនសិ កាតុំ វដ្ដតិ។

១០០២-៦. **តស្មឹ បន និមិត្តស្មិ**ន្តិ តស្មឹ បឋមារុប្បវិញ្ញាណសង្ខាតេ វិញ្ញាណនិមិត្តេ។ **វិចារេន្តស្ស មានស**ន្តិ ភាវនាចិត្តំ បវត្តេន្តស្ស។ **អាកាសផុដវិញ្ញាណេ**តិ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសំ ផរិត្វា បវត្តេ បឋមារុប្បវិញ្ញាណេ អារម្មណភូតេ។ **អប្បេតី**តិ អប្បនាវសេន បវត្តតិ។ សភាវធម្មេបិ អារម្មណសមតិក្កមភាវនាវិសេសភាវតោ ឥទំ អប្បនាបត្តំ ហោតិ ចតុត្ថារុប្បំ វិយ។ **អប្បនា…បេ…. នយោវា**តិ ទុតិយារុប្បជ្ឈានេ បុរិមភាគេ តីណិ, ចត្តារិ វា ជវនានិ កាមាវចរានិ ឧបេក្ខាវេទនាសម្បយុត្តានេវ ហោន្តិ។ ចតុត្ថំ, បញ្ចមំ វា អារុប្បមានសន្តិអាទិនា អប្បនានយោ បឋមារុប្បជ្ឈានេ វុត្តនយោវ។ **ផរិត្វា បវត្តវិញ្ញាណ**ន្តិ បឋមារុប្បវិញ្ញាណំ វិញ្ញាណញ្ចន្តិ វុច្ចតីតិ រុឡ្ហីសទ្ទវសេន វុត្តភាវមេវ បកាសេតុំ “**វិញ្ញាណ…បេ…. សិយា**”តិ វុត្តំ។ បុព្ពេ អនន្តស្ស អាកាសស្ស អារម្មណករណវសេន អនន្តតាយ “វិញ្ញាណញ្ច”ន្តិ វុត្តន្តិ។ បុន មនសិការវសេន វា អនន្តតាយ តថា វុត្តន្តិ ទស្សេតុំ “**មនក្ការវសេនាបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ទុតិយារុប្បំ ភាវេន្តោ ហិ បឋមារុប្បំ អនន្តតោ អនវសេសតោ មនសិ ករោន្តោ អនន្តន្តិ មនសិ ករោតិ។

១០១០. **បឋមារុប្បវិញ្ញាណាភាវោ**តិ កសិណំ ឧគ្ឃាដេត្វា អាកាសោ វិយ អាកាសានញ្ចាយតនំ បហាយ តស្ស អភាវោ មនសិ កាតព្ពោ។ កស្មា បនេត្ថ ទុតិយារុប្បវិញ្ញាណាភាវំ អមនសិកត្វា បឋមារុប្បវិញ្ញាណាភាវោ មនសិ កាតព្ពោតិ? វុច្ចតេ – តយិទំ អារម្មណាតិក្កមនវសេន បត្តព្ពំ, ន បន អង្គាតិក្កមនវសេន។ តថា ច សតិ អារម្មណេយេវ សាតិសយំ ទោសទស្សនេន តំ សមតិក្កមិតព្ពំ, អារម្មណញ្ច ទុតិយារុប្បស្ស បឋមារុប្បមេវ, តស្មា កសិណេ អាទីនវំ ទិស្វា តំ ឧគ្ឃាដេត្វា តព្ពិវិត្តាកាសស្ស វិយ បឋមារុប្បវិញ្ញាណេ អាទីនវំ ទិស្វា តំ បហាយ តទភាវស្សេវ មនសិករណំ យុត្តន្តិ។ **អភយគិរិវាសិនោ** បន “វិញ្ញាណញ្ចាយតនាភាវោយេវ មនសិ កាតព្ពោ”តិ វទន្តិ, តេ បន ឥមេសំ អារម្មណាតិក្កមនវសេន បត្តព្ពភាវំ អសល្លក្ខេត្វា កថេន្តិ។ យទិ សល្លក្ខេន្តិ, អញ្ញត្ថ ទោសំ ទិស្វា អញ្ញស្ស សមតិក្កមេ អតិប្បសង្គទោសតោ ន មុច្ចន្តិ។

អថាបិ វទេយ្យុំ – “វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សតោ សមាបជ្ជតិ, សតោ សមាបជ្ជិត្វា សតោ វុដ្ឋាតិ, សតោ វុដ្ឋហិត្វា តញ្ញេវ វិញ្ញាណំ ភាវេតី’តិ វចនតោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនាភាវោយេវ មនសិ កាតព្ពោ”តិ, តយិទំ បាឡិអត្ថំ វិរុជ្ឈិត្វា គហណវសេន ចិន្តិតំ។ ន ហេត្ថ តញ្ញេវ វិញ្ញាណន្តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ អធិប្បេតំ។ យទិ ហិ តំ អធិប្បេតំ សិយា, វិញ្ញាណញ្ចាយតនន្តិ តស្ស បធានភាវេន និទ្ទិដ្ឋត្តា តញ្ញេវាតិ វចនេនេវ បរិយត្តំ, កឹ វិញ្ញាណន្តិ វចនេន។ អថ សរូបនិទ្ទេសត្ថំ វិញ្ញាណវចនំ, ឯវំ សតិ តញ្ញេវ វិញ្ញាណញ្ចាយតនន្តិ វុត្តំ សិយា, តស្មា វិញ្ញាណន្តិ វចនេន យំ អារព្ភ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ បវត្តំ, តស្សេវ អាកាសានញ្ចាយតនស្ស គហណំ, ន ឥតរស្សាតិ សុដ្ឋុ វុត្តំ។

១០១១-២. បឋមារុប្បវិញ្ញាណាភាវោមនសិកាតព្ពោតិ វត្វា មនសិការវិធឹ ទស្សេតុំ “**តំ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អកត្វា មនសា**តិ មនសា អារម្មណំ អកត្វា សព្ពេន សព្ពំ តំ អចិន្តេត្វា។ “អាកាសំ អាកាស”ន្តិ មនសិ ករោន្តស្ស កសិណវិវិត្តាកាសំ វិយ “នត្ថិ នត្ថី”តិ, “សុញ្ញំ សុញ្ញ”ន្តិ វា មនសិ ករោន្តស្ស វិញ្ញាណវិវិត្តំ អភាវមត្តមេវ ឧបដ្ឋាតីតិ អាហ “**នត្ថី**”តិអាទិ។ **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ, តេន ទ្វីសុ បការេសុ ឯកេនបិ អត្ថសិទ្ធិ ហោតីតិ ទស្សេតិ។ អវុត្តវិកប្បនត្ថោ វា វា-សទ្ទោ, តេន “វិវិត្តំ វិវិត្ត”ន្តិ ឥមស្សបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ អនិយមោ បនេត្ថ តិណ្ណម្បិ វិសុំ វិសុំ បរិយាយភាវតោវ សិទ្ធោ។ បរិយាយសទ្ទា ហិ វិសុំ វិសុំយេវ អត្ថំ សាធេន្តា បរិយាយាតិ លោកេ និរូឡ្ហា។ យថាហុ –

“បរិយាយេនេវ តេ យស្មា, វទន្តត្ថំ ន សំហតា;
បរិយាយត្ថំ តតោ សព្ពំ, បរិយាយេសុ វត្តិត”ន្តិ។

១០១៣-៦. តស្មិំ និមិត្តេតិ បឋមារុប្បវិញ្ញាណស្ស អភាវសង្ខាតេ ឈានុប្បត្តិការណភូតេ និមិត្តេ។ **សតិ សន្តិដ្ឋតី**តិ អភាវនិមិត្តារម្មណា សតិ សម្មា សុប្បតិដ្ឋិតា ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ សតិសីសេន ចេត្ថ ឧបចារជ្ឈានានុគុណានំ សទ្ធាបញ្ចមានំ ឥន្ទ្រិយានំ សកិច្ចយោគំ ទស្សេតិ។ ឧបចារជ្ឈានំ បន “ភិយ្យោបិ សមាធិយតិ មានស”ន្តិ ឥមិនា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **កសិណុគ្ឃាដិមា…បេ… អភាវកេ**តិ ឯវំ បវត្តវិញ្ញាណស្ស នត្ថិភាវសង្ខាតេ វិនាសាភាវកេ ន បុរេ អភាវាទិកេ។ អប្បនានយោ បនេត្ថ បឋវីកសិណេ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពោតិ អាហ **“អប្បនាយ នយោ”**តិអាទិ។

១០១៧-៩. ឯវំ យំ តត្ថ អវសិដ្ឋំ, តំ អតិទិសិត្វា ឥទានិ វិសេសំ ទស្សេតុំ **“អាកាសគតវិញ្ញាណ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **បរិកម្មមនក្ការេ តស្មិំ អន្តរហិតេ**តិ “នត្ថិ នត្ថី”តិ បវត្តបរិកម្មមនសិការេ អមនសិករណេន អស្មិំ បឋមារុប្បវិញ្ញាណេ អន្តរហិតេ, ន បន ខណភង្គវសេន, ឈានបរិហានិវសេន វា អន្តរហិតេ។ ខណភង្គវសេន ហិ អន្តរធានំ ខណេ ខណេ ឧបលព្ភតិ។ បរិហានិវសេន ច អន្តរធានេ បុន តំ អនុប្បាទេត្វា ឧត្តរិ ញាណាធិគមោយេវ នត្ថីតិ។ **តស្សាបគមមត្តំវ បស្សន្តោ វសតី**តិ តស្ស បឋមារុប្បស្ស អភាវមត្តំ បស្សន្តោ សោ យោគាវចរោ វិហរតិ។ យថា កថំ វិហរតីតិ អាហ **“សន្និបាត”**ន្តិអាទិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា នាម កោចិ បុរិសោ មណ្ឌលមាឡាទីសុ កត្ថចិ កេនចិទេវ ករណីយេន សន្និបតិតំ ភិក្ខុសង្ឃំ ទិស្វា កត្ថចិ គន្ត្វា សន្និបាតកិច្ចាវសានេ ឧដ្ឋាយ បក្កន្តេសុ ភិក្ខូសុ បុន តំ ឋានំ គន្ត្វា ឱលោកេន្តោ សុញ្ញមេវ បស្សតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពន្តិ។ តត្រិទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ – យថា សោ បុរិសោ សន្និបតិតំ ភិក្ខុសង្ឃំ ទិស្វា គតោ, តតោ សព្ពេសុ ភិក្ខូសុ អបគតេសុ តំ ឋានំ តេហិ សុញ្ញមេវ បស្សតិ, ន បន តេសំ កុតោចិ អបគតការណំ, ឯវមយំ យោគាវចរោ បុព្ពេ វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានចក្ខុនា បឋមារុប្បវិញ្ញាណំ ទិស្វា នត្ថីតិ មនសិការេន តស្មិំ អបគតេ តតិយារុប្បចក្ខុនា តស្ស នត្ថិភាវមេវ បស្សតិ, ន តស្ស អបគតការណំ វីមំសតិ ឈានស្ស តាទិសាភោគាភាវតោតិ។

១០២០-៤. ចតុត្ថា…បេ… ន ច សន្តន្តិ យថា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនចិត្តំ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តិយា សវិសេសំ សន្តំ, ឯវមយំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសមាបត្តិ ន ច សន្តា តទភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **ច**-សទ្ទោ បនេត្ថ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោ។ តេន “សញ្ញា រោគោ, សញ្ញា គណ្ឌោ, សញ្ញា សល្លំ, ឯតំ សន្តំ, ឯតំ បណីតំ, យទិទំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន”ន្តិ ឥមស្សាបិ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ **ចតុត្ថំ សន្តតោ**តិ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវេនេវ សវិសេសំ សន្តតាយ, អសន្តភាវករោគាទិសរិក្ខកសញ្ញាវិរហតោ ច សន្តតោ ទិស្វា។ **“សន្តំ សន្តមិទំ ចិត្ត”**ន្តិ ឥមិនា ភាវនាការំ ទស្សេតិ។ **វិភង្គេបិ** ហិ តំយេវ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សន្តតោ មនសិ ករោតីតិ អយមេវ ភាវនាការោ គហិតោ។ អបរេ បន “បាឡិយំ ឥមស្ស ភាវនាការោ ន គហិតោ”តិ វត្វា តត្ថ ការណំ វទន្តិ, តត្ថ វត្តព្ពំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាទិតោ** គហេតព្ពំ។

១០២៧. តតិយារុប្បសង្ខាតក្ខន្ធេសុ ច ចតូសុបិ អារម្មណភូតេស្វតិ អធិប្បាយោ។

១០២៨-៣១. អភាវមត្តម្បីតិ សុញ្ញតមត្តម្បិ ឯវំ សុខុមម្បីតិ អធិប្បាយោ។ **សន្តារម្មណតាយា**តិ សន្តំ អារម្មណំ ឯតស្សាតិ សន្តារម្មណា, តព្ភាវោ សន្តារម្មណតា, តាយ, ន ឈានសន្តតាយ។ ន ហិ តតិយារុប្បសមាបត្តិ ចតុត្ថារុប្បតោ សន្តតរា។ ចោទកោ យំ សន្តតោ មនសិ ករោតិ, ន តត្ថ អាទីនវទស្សនំ ភវេយ្យ។ អសតិ ច អាទីនវទស្សនេ ន សមតិក្កមោ ឯវំ សិយាតិ **“សន្តតោ ចេ មនក្ការោ កថញ្ច សមតិក្កមោ”**តិ អាហ។ ឥតរោ **“អនាបជ្ជិតុកាមត្តា”**តិអាទិនា បរិហារមាហ។ តេន អាទីនវទស្សនម្បិ អត្ថេវាតិ ទស្សេតិ។ យស្មិញ្ហិ ឈានេ អភិរតិ, តត្ថ អាវជ្ជនសមាបជ្ជនាទិបដិបត្តិយា ភវិតព្ពំ។ សា បនស្ស តតិយារុប្បេ សព្ពសោវ នត្ថិ, កេវលំ សុញ្ញភាវតោ អារម្មណករណមត្តមេវ។ តថា ហេស កិញ្ចាបិ តំ សន្តតោ មនសិ ករោតិ, អថ ខ្វស្ស “អហមេតំ អាវជ្ជិស្សាមិ, សមាបជ្ជិស្សាមី”តិ **អាភោគោ** សមន្នាហារោ ន ហោតិ។ កស្មា? អាកិញ្ចញ្ញាយតនតោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិយា បណីតតរតាយ។ យថា ហិ រាជា មហតា រាជានុភាវេន នគរវីថិយំ ចរន្តោ ទន្តការាទយោ កម្មការេ ឆេកេ អនេកានិ ទន្តវិកតិអាទីនិ សិប្បានិ ករោន្តេ ទិស្វា “អហោ វត រេ ឆេកា អាចរិយា, ឦទិសានិ សិប្បានិ ករិស្សន្តី”តិ ឯវំ តេសំ ឆេកតាយ តុស្សតិ, ន ចស្ស ឯវំ ហោតិ “អហោ វតាហម្បិ រជ្ជំ បហាយ ឯវរូបោ សិប្បិកោ ភវេយ្យ”ន្តិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? រជ្ជសិរិយា មហានិសំសតាយ, សោ តេសំ ជីវិតំ តិណាយបិ អមញ្ញមានោ តេ សមតិក្កមិត្វា គច្ឆតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

១០៣២. សុខុមំ បរន្តិ ឧក្កំសតោ សុខុមំ, បឋមជ្ឈានូបចារតោ បដ្ឋាយ ហិ តច្ឆេទន្តិយា វិយ បវត្តមានាយ ភាវនាយ អនុក្កមេន សង្ខារា តត្ថ អន្តិមកោដ្ឋាសតំ បាបិតាតិ។ យទិ ឯវំ កថំ ភាវនា អត្តនោ កិច្ចំ សាធេតិ,

ននុ ចេសា តទវត្ថុំ បាបិតា អារម្មណំ ន សម្មា ឧបនិជ្ឈាយតីតិ? នយិទមេវ ទដ្ឋព្ពំ។ ភាវនាពលេន សុខុមភាវំ បាបិតាបិ ចេសា អត្តនោ កិច្ចេ ទុព្ពលត្តំ ន បាបិតា, អថ ខោ វិប្បារិកតាភាវំ គមិតា, តេន តថា សុខុមាបិ អត្តនោ កិច្ចេ ន ទុព្ពលា ឯវាតិ ន តត្ថ តស្សា អសាមត្ថិយំ ហោតិ។

១០៣៣-៤. យាយ សញ្ញាយាតិ យាទិសាយ សញ្ញាយ សទ្ធប្បវត្តិហេតុភូតាយ។ **សោ** នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមង្គី បុគ្គលោ។ **នេវសញ្ញី ច នាសញ្ញី ហោតិ** នេវសញ្ញានាសញ្ញាសមង្គី ហោតិ។ **ន កេវលំ តុ សញ្ញាវ ឯទិសី** សុខុមា នេវសញ្ញានាសញ្ញា ហោតិ, **អថ ខោ បន វេទនាទយោបិ** សុខុមា, វេទនាបិ នេវវេទនានាវេទនា, ចិត្តម្បិ នេវចិត្តំនាចិត្តំ, ផស្សោបិ នេវផស្សោនាផស្សោ ។ ឯស នយោ សេសសម្បយុត្តធម្មេសុ។ សញ្ញាសីសេន បន “នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន”ន្តិ វុត្តំ “នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣៣២, ៣៤១, ៣៥៧, ៣៥៩; អ. និ. ៧.៤៤; ៩.២៤) វិយ។ ននុ ចេត្ថ យទិ សញ្ញា អត្ថិ, កថំ នេវសញ្ញាតិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ យទិ នត្ថិ, កថំ នាសញ្ញាតិ អនុយោគំ សន្ធាយ តមត្ថំ ឧបមាហិ សាធេតុំ **“បត្តមក្ខនតេលេនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បត្តមក្ខណតេលេនា**តិ អន្តោវុត្ថតាយ យាគុយា សទ្ធិំ អកប្បិយង្គេន តេលំ អត្ថីតិ, នាឡិបូរាទីនំ វសេន នត្ថីតិ ច វត្តព្ពេន បត្តេ មក្ខិតតេលេន។ **មគ្គស្មិំ ឧទកេន ចា**តិ ឧបាហនតេមនមត្តង្គេន ឧទកំ អត្ថីតិ, នហានវសេន នត្ថីតិ ច វត្តព្ពេន មគ្គស្មិំ ឧទកេន។

១០៣៥-៧. អយំ អត្ថោតិ កិញ្ចិ វិសេសំ ឧបាទាយ សភាវតោ អត្ថីតិ វត្តព្ពស្សេវ ធម្មស្ស កិញ្ចិ វិសេសំ ឧបាទាយ នត្ថីតិ វត្តព្ពតាសង្ខាតោ អយមត្ថោ។ បដុសញ្ញាកិច្ចំ កាតុំ អសមត្ថតាយ ហិ នេវសញ្ញតា, សង្ខារាវសេសសុខុមភាវេន នាសញ្ញតា ច ហោតិ។ តេនាហ **“បដុសញ្ញាយ កិច្ចស្សា”**តិអាទិ។ អារម្មណសញ្ជាននញ្ចេវ វិបស្សនាយ វិសយភាវំ ឧបគន្ត្វា និព្ពិទាជនននញ្ច បដុសញ្ញាកិច្ចំ តថមយំ សញ្ញាវ សមានា សញ្ញាកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតីតិ អាហ **“យថា ទហនកិច្ច”**ន្តិអាទិ។ ន្ហាតុកាមស្ស ឧណ្ហសីតភាវំ អកត្វា សុខជននតាយ **សុខោទកំ,** តស្មិំ។ តេជោធាតុ យថា ទហនកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតិ, ឯវមេសា អតិសន្តារម្មណេ បវត្តត្តា អារម្មណសញ្ជាននំ កាតុំ ន សក្កោតិ, បរមសុខុមត្តំ គតាវ។ តេនេវ ហេសា អកតាភិនិវេសស្ស វិបស្សនាញាណេន សុខគ្គយ្ហា ន ហោតីតិ សេសសមាបត្តីសុ សញ្ញា វិយ វិបស្សនាយ វិសយភាវំ ឧបគន្ត្វា និព្ពិទាជននម្បិ កាតុំ ន សក្កោតិ, អញ្ញេសុ ហិ ខន្ធេសុ អកតវិបស្សនាភិនិវេសោ ភិក្ខុ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនក្ខន្ធេ សម្មសិត្វា និព្ពិទំ បត្តុំ សមត្ថោ នាម នត្ថិ, អបិ អាយស្មា សារិបុត្តោ។ បកតិវិបស្សកោ បន សារិបុត្តសទិសោ ភិក្ខុ ខន្ធាទិមុខេន វិបស្សនំ អភិនិវិសិត្វា ទ្វារារម្មណេហិ សទ្ធិំ ទ្វារប្បវត្តធម្មានំ វិបស្សនំ អារភិត្វា បិតោ សក្កុណេយ្យ តព្ពិសយំ ឧទយព្ពយញាណំ ឧប្បាទេតុំ, សោបិ កលាបសម្មសនវសេនេវ, នោ អនុបទធម្មវិបស្សនាវសេន។ ន ហិ សារិបុត្តសទិសោ ភិក្ខុ ចតុត្ថារុប្បបរិយាបន្នេសុ ផស្សាទិធម្មេសុ វិនិព្ភុជិត្វា វិសុំ វិសុំ សរូបតោ គហេត្វា អនិច្ចាទិវសេន សម្មសិតុំ សក្កោតិ។ កេវលំ បន អវិនិព្ភុជ្ជ ឯកតោ គហេត្វា កលាបតោ សមូហតោយេវ សម្មសិតុំ សមត្ថោ ហោតិ, ឯវំ សុខុមត្តេនេសា វិជ្ជតិ។

១០៣៨-៤០. រូបន្តិ កសិណរូបសង្ខាតំ បដិភាគនិមិត្តំ។ **អាកាស**ន្តិ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសំ។ **វិញ្ញាណ**ន្តិ អាកាសេ បវត្តវិញ្ញាណំ ។ **តទភាវក**ន្តិ តស្ស អាកាសេ បវត្តវិញ្ញាណស្ស អភាវកំ។ **កមតោ**តិ បឋមារុប្បំ សមតិក្កមិត្វា ហោតីតិអាទិនា អនុក្កមតោ។ អត្តនា វុត្តមត្ថំ អដ្ឋកថាវចនំ អាហរិត្វា សាធេន្តោ **“អាហ ចា”**តិអាទិមាហ។ **ឥធា**តិ ឥមាសុ ចតូសុ អរូបសមាបត្តីសុ។ **បច្ឆិមា បច្ឆិមា** សមាបត្តិយោ ហិ បុរិមាបុរិមាហិ សមាបត្តីហិ **សុបណីតតរា** សុដ្ឋុ បណីតតរា, សុន្ទរបណីតតរាតិ វា អត្ថោ។ **បាសាទតលសាដិកា**តិ ចតុភូមកបាសាទស្ស ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមតោ ឧបរូបរិ សវិសេសា បញ្ច កាមគុណា, ចត្តារោ បាសាទតលា ច ថូលសណ្ហសណ្ហតរសណ្ហតមសុត្តេហិ វិហិតា អាយាមវិត្ថារតោ សមប្បមាណា សាដិកា ច។

១០៤២. រូបារូបភាវំ អភិភុយ្យ និព្ពានំ យាតិ, អថ វា នីវរណេ អភិភុយ្យ រូបារូបភាវំ យាតីតិ អត្ថោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

អរូបាវចរសមាធិភាវនានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. សោឡសមោ បរិច្ឆេទោ

អភិញ្ញានិទ្ទេសវណ្ណនា

១០៤៣-៧. បរន្តិ វិសិដ្ឋំ កត្វា, វិសេសតោតិ អត្ថោ។ **ចតុត្ថជ្ឈានមត្តេបី**តិ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានមត្តេបិ, នាវស្សំ អរូបជ្ឈានេហីតិ អធិប្បាយោ។ អរូបាវចរជ្ឈានំ អប្បដិលទ្ធោបិ ហិ កតាធិការោ ភិក្ខុ អភិញ្ញា សម្បាទេតុំ សមត្ថោ ហោតិ។ ឯត្ថ ចតុត្ថជ្ឈានគ្គហណេនេវ ហេដ្ឋា តីណិ ឈានានិ គហិតានិ។ តេសុ ហិ អចិណ្ណវសី ចតុត្ថជ្ឈានំ ឧប្បាទេតុម្បិ ន សក្កោតិ។ អភិញ្ញាសុ អនុយោគំ កាតុំ វដ្ដតីតិ វត្វា តត្ថ បយោជនំ ទស្សេតុំ "**អភិញ្ញា នាមា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **និដ្ឋង្គតា**តិ អធិគតានិសំសតាយ ចេវ ភាវនាសុខតាយ ច និដ្ឋំ និប្ផត្តិំ គតា។ សមាធិភាវនាយ ហិ លោកិយាភិញ្ញា ឧទយផលភាវេន បាកដា។ សោ អភិញ្ញាយ ច សមាធិនា ច សមន្នាគតោ សុខេនេវ បញ្ញាភាវនំ សម្បាទេស្សតិ។

១០៤៨-៩. ទិព្ពានីតិអាទិ លោកិយាភិញ្ញានំ សរូបតោ ឧទ្ទិសនំ។ **ទិព្ពានិ ចក្ខុសោតានី**តិ ទិព្ពចក្ខុញាណំ, ទិព្ពសោតញាណញ្ចាតិ ទស្សេតិ។ **ឥទ្ធី**តិ ឥទ្ធិវិធញាណំ។ ឥមា បន **អភិញ្ញាយោ បត្តុកាមេន** អាទិកម្មិកេន យោគិនា យស្មា ឱទាតកសិណបរិយន្តេសុ អដ្ឋសុ កសិណេសុ ចតុត្ថជ្ឈានំ, តព្ពសេន ច អរូបសមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា វា ន វា កសិណានុលោមតាទីហិ ចុទ្ទសហិ អាការេហិ ចិត្តំ ទមេតព្ពំ។ ន ហិ ឯវំ អទមេត្វា បុព្ពេ អភាវិតភាវនោ អាទិកម្មិកោ យោគាវចរោ បញ្ច អភិញ្ញាយោ និប្ផាទេស្សតីតិ តស្មា តំ ចិត្តបរិទមនំ អវស្សំ កាតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ "**កសិណានុលោមតាទីហី**"តិអាទិ វុត្តំ។ **កសិណានុលោមតាទីហី**តិ កសិណានុលោមតា កសិណបដិលោមតា កសិណានុលោមបដិលោមតា ឈានានុលោមតា ឈានបដិលោមតា ឈានានុលោមបដិលោមតា ឈានុក្កន្តិកតា កសិណុក្កន្តិកតា ឈានកសិណុក្កន្តិកតា អង្គសង្កន្តិកតា អារម្មណសង្កន្តិកតា អង្គារម្មណសង្កន្តិកតា អង្គវវត្ថាបនតា អារម្មណវវត្ថាបនតាតិ ឥមេហិ ចុទ្ទសហិ អាការេហិ។

តត្ថ អដ្ឋសុ កសិណេសុ បដិបាដិយា សតក្ខត្តុំ សហស្សក្ខត្តុម្បិ សមាបជ្ជនំ, តថេវ ឧប្បដិបាដិយា, បដិបាដិឧប្បដិបាដិវសេន ច សមាបជ្ជនន្តិ ឥមេសំ តិណ្ណំ អាការានំ វសេន **កសិណានុលោមតាទយោ** វុត្តា។ បឋមជ្ឈានតោ បដ្ឋាយ យាវ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ, អយំ **ឈានានុលោមតា** នាម។ តេសំ បដិលោមតោ **ឈានបដិលោមតា** នាម។ អនុលោមបដិលោមតោ **ឈានអនុលោមបដិលោមតា** នាម។

បថវីកសិណេ បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា តត្ថេវ តតិយំ សមាបជ្ជតិ, តតោ តទេវ ឧគ្ឃាដេត្វា អាកាសានញ្ចាយតនំ, តតោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនន្តិ ឯវំ កសិណំ អនោក្កមិត្វា ឈានស្សេវ ឯកន្តរិកភាវេន ឧក្កមនំ **ឈានុក្កន្តិកតា** នាម។ ឯវំ អាបោកសិណាទិមូលិកាបិ យោជនា កាតព្ពា។ បថវីកសិណេ បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា បុន តទេវ តេជោកសិណេ, តតោ នីលកសិណេ, តតោ លោហិតកសិណេតិ ឈានំ អនុក្កមិត្វា កសិណស្សេវ ឯកន្តរិកភាវេន ឧក្កមនំ **កសិណុក្កន្តិកតា** នាម។ បថវីកសិណេ បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា, តេជោកសិណេ តតិយំ , នីលកសិណំ ឧគ្ឃាដេត្វា អាកាសានញ្ចាយតនំ, លោហិតកសិណតោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនន្តិ ឥមិនា នយេន ឈានស្ស ចេវ កសិណស្ស ច ឧក្កមនំ **ឈានកសិណុក្កន្តិកតា** នាម។

បថវីកសិណេ បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា តត្ថេវ ឥតរេសម្បិ សមាបជ្ជនំ **អង្គសង្កន្តិកតា** នាម។ សព្ពកសិណេសុ ឯកេកស្សេវ សមាបជ្ជនំ **អារម្មណសង្កន្តិកតា** នាម។ បថវីកសិណេ បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា, អាបោកសិណេ ទុតិយំ, តេជោកសិណេ តតិយំ, វាយោកសិណេ ចតុត្ថំ, នីលកសិណំ ឧគ្ឃាដេត្វា អាកាសានញ្ចាយតនំ, បីតកសិណតោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ, លោហិតកសិណតោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ, ឱទាតកសិណតោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនន្តិ ឯវំ អង្គានំ, អារម្មណានញ្ច សមតិក្កមនំ **អង្គារម្មណសង្កន្តិកតា** នាម។

បឋមជ្ឈានំ នាម បញ្ចង្គិកន្តិ វវត្ថបេត្វា ទុតិយំ ចតុរង្គិកំ, តតិយំ តិវង្គិកំ, ចតុត្ថំ ទុវង្គិកំ, អាកាសានញ្ចាយតនំ…បេ…. នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនន្តិ ឯវំ ឈានង្គមត្តស្សេវ វវត្ថាបនំ **អង្គវវត្ថាបនំ** នាម។ តថា "ឥទំ បថវីកសិណំ, ឥទំ អាបោកសិណ"ន្តិអាទិនា អារម្មណមត្តស្សេវ វវត្ថាបនំ **អារម្មណវវត្ថាបនំ** នាម។ អង្គារម្មណវវត្ថាបនម្បិ ឯកេ ឥច្ឆន្តីតិ។ អដ្ឋកថាសុ បន អនាគតត្តា អទ្ធា តំ ភាវនាសុខំ ន ហោតិ។ ឥមេហិ បន ចុទ្ទសហិ អាការេហិ ចិត្តបរិទមនំ កាតុំ អដ្ឋសមាបត្តិលាភីនំ សតេសុ, សហស្សេសុ វា ឯកោវ សក្កោតិ។

១០៥០-១. ទន្តេតិ ចុទ្ទសហិ អាការេហិ ទន្តេ។ **សមាហិតេ**តិ ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិនា សមាហិតេ។ **សុទ្ធេ**តិ នីវរណទូរីភាវេន, បច្ចនីកសមនេបិ អព្យាវដាយ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ សម្បាទិតសតិបារិសុទ្ធិយា សព្ភាវេន វា

សុបរិសុទ្ធេ។ **បរិយោទាតេ**តិ សុធន្តសុវណ្ណស្ស និឃំសនេន វិយ បរិសុទ្ធត្តាយេវ បរិយោទាតេ, បភស្សរេតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា វិតក្កវិចារក្ខោភវិរហវសេន បរិយោទាតេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនង្គណេ**តិ “មាទិសស្ស សមាធិសម្បន្នស្ស ឦទិសេន ភវិតព្ព”ន្តិ ឯវំ ឈានបដិលាភបច្ចយានំ “អហោ វត មមេវ សត្ថា បដិបុច្ឆិត្វា បដិបុច្ឆិត្វា ភិក្ខូនំ ធម្មំ ទេសេយ្យា”តិអាទិនយប្បវត្តានំ បាបកានំ ឥច្ឆាវចរានំ អភាវេន អនង្គណេ។ **អនុបក្កិលេសេ**តិ ឧបគន្ធា កិលិស្សនដ្ឋេន ឧបក្កិលេសសង្ខាតានំ រាគាទីនំ, “អភិជ្ឈា ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសោ, ព្យាបាទោ, កោធោ”តិអាទិនា អាគតានំ ចិត្តុបក្កិលេសានំ វា វិគតត្តា វិគតុបក្កិលេសេ។ **មុទុភូតេ**តិ បគុណភាវាបាទនេន សុភាវិតត្តា មុទុភូតេ, វសិភាវប្បត្តេតិ វុត្តំ ហោតិ។ វសិភាវប្បត្តញ្ហិ ចិត្តំ សុបរិមទ្ទិតំ វិយ ចម្មំ សុបរិកម្មកតា វិយ ច លាខា មុទូតិ វុច្ចតិ។ **កម្មនីយេ**តិ មុទុត្តាយេវ ឥទ្ធិបាទភាវូបគមនេន កម្មក្ខមេ, វិកុព្ពនាទិឥទ្ធិកម្មយោគ្យេតិ វុត្តំ ហោតិ។ មុទុជាតញ្ហិ ចិត្តំ កម្មក្ខមំ ហោតិ, សុធន្តមិវ សុវណ្ណំ, ឧភយម្បិ ចេតំ សុភាវិតត្តាយេវ ហោតិ។ យថាហ – “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ ភាវិតំ ពហុលីកតំ មុទុញ្ច ហោតិ កម្មនិយញ្ច, យថយិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្ត”ន្តិ (អ. និ. ១.៤៧)។ **ឋិតេ**តិ ឯតេសុ បរិសុទ្ធភាវាទីសុ និច្ចលំ អវដ្ឋិតេ, ភាវនាបារិបូរិយា វា បណីតភាវំ សម្បត្វា ឋិតេ។ **អចលេ**តិ ឋិតត្តាយេវ អកម្បេ, អានេញ្ជប្បត្តេតិ វុត្តំ ហោតិ។ មុទុកម្មញ្ញភាវេហិ វា អត្តនោ វសេ ឋិតត្តា ឋិតេ, សទ្ធាទីហិ បរិគ្គហិតត្តា អស្សទ្ធិយាទីហិ អកម្បនតោ អចលេ។

អដ្ឋង្គសម្បន្នេតិ ឋិតិអចលតានំ វិសុំ វិសុំ អគ្គហណេន សមាហិតេតិ វិសុំ ឯកង្គំ កត្វា។ តាសំ បន វិសុំ វិសុំ គហណេ សុវិសុទ្ធតាទីនំ សមាហិតចិត្តស្ស អង្គភូតត្តា សមាហិតេតិ ឥមំ អង្គភាវេន អគ្គហេត្វា សុវិសុទ្ធតាទីហិ អដ្ឋហិ អង្គេហិ សម្បន្នតា វេទិតព្ពា។ **ឥទ្ធិវិធាយា**តិ ឥទ្ធិកោដ្ឋាសត្ថាយ, ឥទ្ធិប្បភេទាយ វា។ អត្ថតោ បន **ឥទ្ធិវិធា** នាម ឯកស្ស ពហុភាវាទិអនេកវិធានបច្ចយភូតំ អភិញ្ញាញាណំ។ **អភិនីហរតី**តិ អភិញ្ញាធិគមត្ថាយ បរិកម្មចិត្តំ កសិណារម្មណតោ អបនេត្វា អភិញ្ញាភិមុខំ បេសេតិ។ **ឥទ្ធិវិកុព្ពន**ន្តិ ឯត្ថ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ, និប្ផជ្ជតិ បដិលព្ភតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ យញ្ហិ និប្ផជ្ជតិ, បដិលព្ភតិ ច, តំ ឥជ្ឈតីតិ វុច្ចតិ។ យថាហ –

“កាមំ កាមយមានស្ស, តស្ស ចេតំ សមិជ្ឈតី”តិអាទិ; (សុ. និ. ៧៧២; មហានិ. ១; នេត្តិ. ៥,៤៤);

ឥទ្ធិយេវ វិកុព្ពនំ បកតិវណ្ណវិជហនកិរិយន្តិ **ឥទ្ធិវិកុព្ពនំ,** ឥទំ ឥទ្ធីសុ វិកុព្ពនិទ្ធិយា បធានភាវតោ វុត្តំ, ឥទ្ធិ ច វិកុព្ពនញ្ចាតិ វា **ឥទ្ធិវិកុព្ពនំ**។ វិសុំ គហណម្បិ វុត្តការណេនេវ ទដ្ឋព្ពំ។

១០៥២-៤. យថា បន តំ និប្ផាទេតព្ពំ, តំ វិធឹ ទស្សេតុំ **“អភិញ្ញាបាទកជ្ឈាន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច “អនុបុព្ពេន ចត្តារិ ឈានានិ សមាបជ្ជិត្វា ចតុត្ថជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយា”តិ កេចិ, តំ អយុត្តំ។ យទិច្ឆកំ សមាបជ្ជនត្ថញ្ហិ ចិត្តបរិទមនំ, ចតុត្ថជ្ឈានមេវ ច អភិញ្ញាបាទកំ, ន ឥតរានិ។ **សតំ…បេ…. មានស**ន្តិ សចេ សតំ ឥច្ឆតិ, “សតំ ហោមិ, សតំ ហោមី”តិ, សចេ សហស្សំ ឥច្ឆតិ, “សហស្សំ ហោមិ, សហស្សំ ហោមី”តិ ឯវំ បរិកម្ម**មានសំ** កត្វា។ “បរិកម្មមានស”ន្តិ ច បាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ “សតំ ហោមី”តិអាទិនា បវត្តិតកាមាវចរចិត្តំ, បាទកជ្ឈានញ្ច។ **អភិ…បេ…. បុនា**តិ ឯត្ថ បុព្ពេ អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានសមាបជ្ជនំ បរិកម្មចិត្តស្ស សមាធានត្ថំ, បុន សមាបជ្ជនំ អធិដ្ឋានចិត្តស្ស ពលគ្គាហត្ថំ។ **អធិដ្ឋាតី**តិ សតំ អាវជ្ជេត្វា តតោ បរំ បវត្តានំ តិណ្ណំ, ចតុន្នំ វា បុព្ពភាគចិត្តានំ អនន្តរា ឧប្បន្នេន សន្និដ្ឋាបនវសេន អធិដ្ឋានន្តិ លទ្ធនាមេន អភិញ្ញាញាណេន សន្និដ្ឋានំ ករោតិ, សតំ និប្ផាទេតីតិ អត្ថោ។ “អធិដ្ឋាន”ន្តិ ហិ សព្ពត្ថ អភិញ្ញាញាណំ វុច្ចតិ។

១០៥៥-៧. **និមិត្តារម្មណ**ន្តិ បដិភាគនិមិត្តារម្មណំ។ **បរិកម្មមនានេត្ថ សតារម្មណិកានី**តិ ឯត្ថ ឯតេសុ បរិកម្មាធិដ្ឋានេសុ បរិកម្មមានសានិ “សតំ ហោមី”តិ បវត្តានិ កាមាវចរមានសានិ សតារម្មណិកានិ ឯកេកស្ស ចិត្តស្ស វសេន សតារម្មណិកានិ ហោន្តិ បច្ចេកំ “សតំ ហោមី”តិ បវត្តនតោ។ សហស្សារម្មណាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **តទាធិដ្ឋានចិត្តម្បី**តិ តស្ស សតាទិកស្ស អធិដ្ឋានចិត្តម្បិ។ សតារម្មណិកតា ច បន នេសំ វណ្ណវសេន, នោ សត្តបញ្ញត្តិវសេន។ រូបញ្ហិ សតំ វា សហស្សំ វា កត្វា ទស្សេតព្ពំ, ន បញ្ញត្តិ។ ឯត្ថ ច យទិ នីលវណ្ណមេវ សតំ អភិនិប្ផាទេតិ, វណ្ណស្ស តំតំសន្តានវសេន នានត្តេបិ នីលវសេន ឯកត្តា ឯកមេកំ បរិកម្មចិត្តំ សព្ពំ នីលជាតំ អាលម្ពតិ។

យទិ បន នានាវណ្ណនានាកិរិយបរិកម្មចិត្តានម្បិ ពហុភាវោ ហោតិ, ឯកមេកំ ឯកេកវណ្ណំ, ឯកេកវណ្ណេសុ ច នានាកិរិយំ អារម្មណំ ករោតិ។ អធិដ្ឋានចិត្តំ បន វណ្ណសាមញ្ញំ គហេត្វាបិ បរិកម្មារម្មណំ នានាវណ្ណាវត្ថំ អភិនិប្ផាទេតិ អចិន្តេយ្យានុភាវត្តា ឥទ្ធិវិសយស្ស។ **អប្បនាចិត្តំ វិយា**តិ **វិយ**-គ្គហណំ អភិញ្ញាចិត្តស្ស, ឈានចិត្តស្ស ច បឋមុប្បត្តិយំ សទិសភាវតោ វុត្តំ, ន តស្ស អប្បនាភាវតោ។ តេនេវ ហិ បុព្ពេ វុត្តគ្គហណេន វិសេសិតន្តិ។ **ចតុត្ថជ្ឈានិក**ន្តិ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានវន្តំ, តេន សម្បយុត្តំ។ យទិ ឯវំ ចតុត្ថជ្ឈានស្ស, ឥមស្ស ច កោ

វិសេសោតិ អាហ “**បរិកម្មវិសេសោវា**”តិ។ ន ហេត្ថ បរិកម្មវិសេសំ វិនា អញ្ញោ វិសេសោ អត្ថិ។ អប្បនាយ បុព្ពភាគប្បវត្តានិបិ តីណិ ចត្តារិ ជវនានិ គហិតគ្គហណេន, អគ្គហិតគ្គហណេន វា បរិកម្មោបចារានុលោមានិ សព្ពបច្ឆិមំ គោត្រភុនាមកន្តិអាទិ សេសំ សមានមេវ។ តេនាហ “**សេសំ បុព្ពសមំ ឥធា**”តិ។ ឥទ្ធិវិធញ្ញាណវណ្ណនា។

១០៥៨. ទិព្ពសោតន្តិ ទេវតានំ បិត្តសេម្ហាទីហិ អបលិពុទ្ធេហិ ទូរេបិ អារម្មណគ្គហណសមត្ថេហិ ទិព្ពសោតបសាទេហិ សមានត្តា, ទិព្ពវិហារវសេន បដិលទ្ធត្តា, អត្តនា ច ទិព្ពវិហារសន្និស្សិតត្តា ទិព្ពំ, សវនដ្ឋេន សោតកិច្ចករណតោ, តំសទិសតាយ ច សោតំ។ **ឥទ**ន្តិ យំ ឧទ្ទេសេ “ទិព្ពានិ ចក្ខុសោតានី”តិ (អភិធ. ១០៤៨) ទិព្ពសោតំ ឧទ្ទិដ្ឋំ, តំ ឥទន្តិ អត្ថោ។

១០៥៩-៦៤. បឋមំ ឱឡារិកសទ្ទំ អាវជ្ជេត្វា បច្ឆា សុខុមសទ្ទស្ស អាវជ្ជិតព្ពតោ អាហ “**មហន្តោ សុខុមោបិ ចា**”តិ។ បរិចយករណត្ថញ្ហិ បឋមំ អរញ្ញេ សីហាទីនំ សទ្ទេ អាទី កត្វា សព្ពេ ឱឡារិកតោ បដ្ឋាយ យថានុក្កមេន សុខុមសទ្ទា អាវជ្ជិតព្ពា, តថា បុរត្ថិមាទីសុ ទិសាសុ ឱឡារិកានម្បិ សុខុមានម្បិ សទ្ទានំ សទ្ទនិមិត្តំ មនសិកាតព្ពំ។ តស្ស តេ សទ្ទា បកតិចិត្តស្សាបិ បាកដា ហោន្តិ, បរិកម្មចិត្តស្ស បន អតិវិយ បាកដា។ **តស្សា**តិ តស្ស យោគិនោ។ **សទ្ទស្ស និមិត្ត**ន្តិ ឱឡារិកស្ស, សុខុមស្ស វា សទ្ទស្ស យថាវុត្តំ ឧបាទាយុបាទាយ លព្ភមានឱឡារិកសុខុមាការំ។ **មនសិ កុព្ពតោ**តិ “ឥមិស្សា ទិសាយ អយំ សទ្ទោ ឱឡារិកោ, សុខុមោ វា”តិ ឯវំ បរិកម្មចិត្តេន មនសិ ករោន្តស្ស។ **សទ្ទេសូ**តិ យេ បរិកម្មចិត្តស្ស វិសយភូតា ឱឡារិកា, សុខុមា វា សទ្ទា, តេសុ។ **អញ្ញតរ**ន្តិ យត្ថ បរិកម្មករណវសេន អភិណ្ហំ មនសិការោ បវត្តោ, តំ ឯកំ សទ្ទំ។ យទិ អភិញ្ញាចិត្តម្បិ បរិកម្មេន គហិតមេវ អារម្មណំ ករោតិ, កោ បន តស្ស, ឥមស្ស វា វិសេសោតិ? វុច្ចតេ – បរិកម្មចិត្តំ អសុតស្ស គហណតោ សទ្ទមត្តំ គណ្ហាតិ, អភិញ្ញាចិត្តំ បន អសុតម្បិ គណ្ហន្តំ សវនាការេន គហណតោ អត្ថាវពោធស្ស បច្ចយភាវេនេវ គណ្ហាតីតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ **សុតកោវិទា**តិ បរិយត្តិយំ ឆេកា។

១០៦៥-៦. ថាមជាតន្តិ ជាតថាមំ, ទឡ្ហភាវប្បត្តន្តិ អត្ថោ។ វឌ្ឍេតព្ពំ បាទកជ្ឈានារម្មណំ កិត្តកន្តិ អាហ “**ឯត្តន្តរគត**”ន្តិអាទិ។ បាទកជ្ឈានស្ស ហិ អារម្មណភូតំ កសិណនិមិត្តំ “ឯត្តកំ ឋានំ ផរតូ”តិ មនសិ ករិត្វា បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជន្តស្ស កសិណនិមិត្តំ តត្តកំ ឋានំ ផរិត្វា តិដ្ឋតិ។ សោ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ បុន បាទកជ្ឈានំ អសមាបជ្ជិត្វាបិ អនេកប្បភេទេបិ សទ្ទេ អាវជ្ជតិ សុភាវិតភាវនត្តា។ តត្ថ អញ្ញតរំ សទ្ទំ អារព្ភ ឧប្បន្នាវជ្ជនានន្តរំ ចត្តារិ, បញ្ច វា ជវនានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តេសុ បច្ឆិមំ ឥទ្ធិចិត្តំ ហោតិ។ ឯវំ យត្តកំ សទ្ទំ ឥច្ឆតិ, តត្តកំ តត្ថ គតំ អាវជ្ជិត្វា អភិញ្ញាញាណេន ជានាតិ។ យេន បន ឯវំ កសិណនិមិត្តំ អវឌ្ឍិតំ, តេន បុនបិ បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិតព្ពមេវ។ សោ ហិ តំ ឋានគតសទ្ទំ បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វាវ តតោ វុដ្ឋាយ អភិញ្ញាចិត្តេន សុណាតិ។ តតោ ឯវ ហិ “បាទការម្មណេន...បេ.... សុណាតីតិ សាសង្កំ វទតី”តិ (វិសុទ្ធិ. មហា. ២.៤០០) វុត្តំ។ ឥទ្ធិវិធលាភី បន សេសាភិញ្ញាលាភិនោ វិយ វិជ្ជមានសទ្ទាទិអារម្មណមត្តមេវ អកត្វា អាគន្តុករូបនិម្មាបនតោ សព្ពថាបិ ទិទ្ធត្តំ បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វាវ តំ និប្ផាទេតិ។ **ឯកង្គុលទ្វង្គុល**-គ្គហណញ្ចេត្ថ សុខុមសទ្ទាបេក្ខាយ កតំ។

១០៦៨. សុណន្តោតិ ឯវំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា បរិច្ឆិន្ទិត្វា សវនេន វសិកតាភិញ្ញោ ហុត្វា យថាវជ្ជិតេ សុណន្តោ។ **បាដិយេក្កម្បី**តិ ឯកជ្ឈំ បវត្តមានេបិ យាវ ព្រហ្មលោកា ឯកកោលាហលំ កត្វា ឧដ្ឋិតេ សង្ខភេរិបណវាទិសទ្ទេ បច្ចេកំ វត្ថុភេទេន វវត្ថាបេតុកាមតាយ សតិ “អយំ សង្ខសទ្ទោ, អយំ ភេរិសទ្ទោ, អយំ បណវសទ្ទោ”តិអាទិនា បច្ចេកំយេវ វវត្ថាបេតុំ សក្កោតិយេវាតិ។ ទិព្ពសោតញាណវណ្ណនា។

១០៦៩-៧៣. ចេតោបរិយមានសន្តិ បរិយាតីតិ បរិយំ, សរាគាទិវសេន បរិច្ឆិជ្ជ ជានាតីតិ អត្ថោ។ យេសញ្ហិ ធាតូនំ គតិ អត្ថោ, ពុទ្ធិបិ តេសំ អត្ថោ ហោតីតិ។ ចេតសោ បរិយំ ចេតោបរិយំ, មនសិ ភវន្តិ មានសំ, ញាណំ, ចេតោបរិយញ្ច តំ មានសញ្ចាតិ **ចេតោបរិយមានសំ។ ទិព្ពចក្ខុវសេនេវា**តិ ទិព្ពចក្ខុឧបនិស្សយេនេវ។ តញ្ហិ ឯតស្ស ឧប្បាទនេ បរិកម្មំ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឥទំ ទិព្ពចក្ខុវសេនេវ បវត្តតិ, តស្មា។ **ទិព្ពេន ចក្ខុនា**តិ ទិព្ពសទិសតាទីហិ “ទិព្ពចក្ខូ”តិ លទ្ធវោហារេន ទិព្ពចក្ខុញាណេន ទិស្វាតិ សម្ពន្ធោ។ **ហទយ**ន្តិ ន ហទយវត្ថុ, អថ ខោ ហទយមំសបេសិ។ យំ ពហិ កមលមកុឡសណ្ឋានំ អន្តោ កោសាតកីផលសទិសន្តិ វុច្ចតិ។ តញ្ហិ និស្សាយ ឥទានិ វុច្ចមានំ លោហិតំ តិដ្ឋតិ។ ហទយវត្ថុ បន ឥមំ លោហិតំ និស្សាយ បវត្តតិ។ **លោហិតំ ទិស្វា**តិ លោហិតស្ស វណ្ណំ ទិស្វា។ ទិព្ពចក្ខុនោបិ ហិ វណ្ណមេវ ទិស្សតិ។ តេនេវ ហិ តំ ចក្ខុសទិសត្តា “ចក្ខូ”តិ វុច្ចតិ។ **បរស្សា**តិ អញ្ញស្ស។ យថា ហិ យោ បរោ ន ហោតិ, សោ អត្តា, ឯវំ យោ អត្តា ន ហោតិ, សោ បរោ។ កថំ បន ទិព្ពចក្ខុនា លោហិតស្ស វណ្ណទស្សនេន បរចិត្តំ វិញ្ញាយន្តិ អាហ “**សោមនស្សយុតេ**”តិអាទិ។ **លោហិត**ន្តិ រត្តំ និគ្រោធផលសមានវណ្ណំ។ **កាឡុក**ន្តិ ជម្ពុសទិសវណ្ណំ។ **តិលតេលូបម**ន្តិ អនេន បសន្នភាវមាហ។

កថំ បន ចិត្តេ សោមនស្ស សហគតាទិម្ហិ សតិ កម្មជស្ស លោហិតស្ស វិវិធវណ្ណភាវាបត្តីតិ? កិញ្ចាបិ ហទយវត្ថុសន្និស្សិតភូតានិ កម្មជានេវ, តំ បន លោហិតំ កម្មជមេវាតិ នត្ថិ ចតុសន្តតិរូបស្សាបិ តត្ថ លព្ភមានត្តា។ តេនេវ ហិ **អដ្ឋកថាយំ** "ឥទំ រូបំ សោមនស្សិន្ទ្រិយសមុដ្ឋានំ, ឥទំ ទោមនស្សិន្ទ្រិយសមុដ្ឋានំ, ឥទំ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយសមុដ្ឋានន្តិ បរស្ស ហទយលោហិតវណ្ណំ បស្សិត្វា"តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៤០១) វុត្តំ។ ឯវម្បិ យំ តត្ថ អចិត្តជំ, តស្ស យថាវុត្តវណ្ណភេទេន ន ភវិតព្ពន្តិ? ភវិតព្ពំ សេសសន្តតិរូបានំ តទនុវត្តនតោ។ យថា ហិ គមនាទីសុ ចិត្តជរូបានិ ឧតុជកម្មជាហារជរូបេហិ អនុវត្តីយន្តិ, អញ្ញថា កាយស្ស ទេសន្តរុប្បត្តិយេវ ន សិយាតិ, ឯវមិធាបិ ចិត្តជរូបំ សេសសន្តតិរូបេហិ អនុវត្តីយតិ, បសាទកោធវេលាសុ ច ចក្ខុស្ស វណ្ណភេទាបត្តិយេវ តស្សត្ថស្ស និទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ, តស្មា សោមនស្សាទិយុត្តចិត្តានុរូបំ ឧប្បន្នចិត្តសមុដ្ឋានរូបវសេន សេសតិសមុដ្ឋានរូបានម្បិ នានាវណ្ណតា ហោតិយេវាតិ សុដ្ឋុ វុត្តំ "**លោហិតំ លោហិតំ សិយា**"តិអាទិ។ **ទិស្វា ហទយលោហិត**ន្តិ បឋមំ តាវ អនុមានញាណេន លោហិតំ ទិស្វា។ **កាតព្ពំ ថាមតំ គត**ន្តិ ឧប្បាទេត្វា ថាមភាវំ គតំ កាតព្ពំ។

ចេតោបរិយញាណញ្ហិ ឧប្បាទេតុកាមេន យោគិនា ទិព្ពចក្ខុលាភិនា ឯវ សតា ហេដ្ឋា វុត្តនយេន រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ អភិនីហារក្ខមំ កត្វា អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា ទិព្ពេន ចក្ខុនា បរស្ស ហទយមំសបេសី និស្សាយ វត្តមានស្ស លោហិតស្ស វណ្ណទស្សនេន ឥទានិ ឥមស្ស ចិត្តំ "សោមនស្សសហគត"ន្តិ វា "ទោមនស្សសហគត"ន្តិ វា "ឧបេក្ខាសហគត"ន្តិ វា នយគ្គាហវសេន វវត្ថាបេត្វា បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ "ឥមស្ស ចិត្តំ ជានាមី"តិ បរិកម្មំ កាតព្ពំ។ កាលសតម្បិ កាលសហស្សម្បិ បុនប្បុនំ បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តថេវ បដិបជ្ជិតព្ពំ។ តស្សេវំ ទិព្ពេន ចក្ខុនា ហទយលោហិតវណ្ណទស្សនាទិវិធិនា បដិបជ្ជន្តស្ស "ឥទានិ ចេតោបរិយញាណំ ឧប្បជ្ជិស្សតី"តិ យំ តទា បវត្តតីតិ វវត្ថាបិតំ ចិត្តំ, តំ អារម្មណំ កត្វា មនោទ្វារាវជ្ជនំ តីណិ ចត្តារិ វា ជវនានិ កាមាវចរានិ ជវន្តិ។ ចតុត្ថំ, បញ្ចមំ វា អភិញ្ញាចិត្តំ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានិកំ ។ តត្ថ យំ តេន អប្បនាចិត្តេន សម្បយុត្តំ ញាណំ, ឥទំ ចេតោបរិយញាណំ។ តញ្ហិ យត្ថ អនេន បរិកម្មំ កតំ, តំ បរស្ស ចិត្តំ បច្ចក្ខតោ បដិវិជ្ឈន្តំ វិភាវេន្តមេវ ហុត្វា បវត្តតិ, រូបំ វិយ ច ទិព្ពចក្ខុញាណំ, សទ្ទំ វិយ ច ទិព្ពសោតញាណំ។ តតោ បរំ បន កាមាវចរចិត្តេហិ សរាគាទិវវត្ថាបនំ ហោតិ នីលាទិវវត្ថាបនំ វិយ។

១០៧៤-៥. ឯវមធិគតស្ស បន ចេតោបរិយញាណស្ស ថាមគមនវិធានម្បិ អធិគមវិធានសទិសមេវ, តទេវេត្ថ អាចរិយេន ទស្សិតំ។ **ឯវំ ថាមគតេ**តិអាទិ ថាមគមនានិសំសទស្សនំ។ **សព្ពមេវា**តិ ឥទំ "កាមាវចរចិត្តំ, រូបារូបេសុ មានស"ន្តិ ឧភយបទេនបិ សម្ពន្ធិតព្ពំ, ចតុបណ្ណាសវិធំ កាមាវចរចិត្តំ, បញ្ចទសរូបាវចរចិត្តំ, ទ្វាទសអរូបាវចរចិត្តន្តិ សព្ពមេវ, បច្ចេកំ សរាគាទិប្បភេទកំ វិជានាតីតិ អត្ថោ។ បុថុជ្ជនស្ស វសេនាយំ អភិញ្ញាកថាតិ លោកុត្តរចិត្តំ ឥធ អនុទ្ធដំ។ តម្បិ ហិ ឧបរិមោ, សទិសោ វា អរិយោ ហេដ្ឋិមស្ស, សទិសស្ស ច ចិត្តំ ជានាតិ, ហេដ្ឋិមោ បន ឧបរិមស្ស ចិត្តំ ន ជានាតិ។ យថា ចេតំ, ឯវំ អរូបាវចរជ្ឈានេ អកតាភិនិវេសោ បុថុជ្ជនោ, សេខោបិ វា អរូបាវចរចិត្តំ ន ជានាតិ។ អដ្ឋសមាបត្តិកស្ស បន វសេន ឥធារូបាវចរចិត្តស្សាបិ ជាននំ វុត្តំ។ អរហា បន អារុប្បេ អកតាភិនិវេសោបិ តប្បដិច្ឆាទកអវិជ្ជាយ វិហតត្តា តម្បិ ជានាតិយេវ។ ចេតោបរិយញាណវណ្ណនា។

១០៧៦-៧. បុព្ពេ អតីតជាតីសុ និវាសា និវុត្ថា អត្តនោ សន្តានេ បវត្តា, សបរិញ្ញាណេហិ គោចរាសេវនាយ អាសេវិតា ច ខន្ធា បុព្ពេនិវាសា។ បរិញ្ញាណវិញ្ញាតាបិ ហិ បុព្ពេ និវសីសុ ឯត្ថាតិ បុព្ពេនិវាសាតិ វុច្ចន្តិ, តេ បន ឆិន្នវដុមកានុស្សរណាទីសុ ពុទ្ធានំយេវ វិសយា, បុព្ពេ និវាសេសុ សរូបវិភាវកំ ញាណំ **បុព្ពេនិវាសញាណំ**។ តេន។ **តទនុស្សតី**តិ តេសំ បុព្ពេនិវាសានំ អនុស្សតិ។ ហេដ្ឋា តីសុ ឈានេសុ យថារហំ បីតិសុខេហិ កាយចិត្តានំ សម្បីណនាយ ចត្តារិ ឈានានិ សមាបជ្ជិតព្ពានីតិ អាហ "**ឈានានិ បនា**"តិអាទិ។ អញ្ញថា បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វាយេវាតិ វុត្តំ សិយា។ យាយ និសជ្ជាយ និសិន្នស្ស អនុស្សរណារម្ភោ, សា ឥធ **សព្ពបច្ឆិមា និសជ្ជា**។

១០៧៨-៨០. **តតោ បភុតិ...បេ.... ក្កមា**តិ តស្មឹ ភវេ បុរិមភវាទីសុ កតំ សព្ពម្បិ សង្គហេត្វា **សព្ពមាវជ្ជិតព្ព**ន្តិអាទិនា វិសុំ វិសុំ រត្តិន្ទិវាទិវសេន ទស្សេតិ។ **ទិវសេ រត្តិយំ កត**ន្តិ សព្ពបច្ឆិមនិសជ្ជាតោ បដ្ឋាយ អាសនបញ្ញាបនំ សេនាសនប្បវេសនន្តិ បដិលោមេន សកលំ រត្តិន្ទិវំ កតកិច្ចំ អាវជ្ជិតព្ពំ។ **កតមាវជ្ជិតព្ព**ន្តិ យំ ឯត្ថន្តរេ កតកិច្ចំ, សព្ពំ តំ បដិលោមក្កមេនេវ អាវជ្ជិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ ឯត្តកំ បន បកតិចិត្តស្សាបិ បាកដំ, បរិកម្មចិត្តស្ស បន អតិបាកដមេវ។ សចេ បនេត្ថ កិញ្ចិ ន បាកដំ ហោតិ, បុន បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អាវជ្ជិតព្ពំ, ឯត្តកេន ទីបេ ជលិតេ វិយ បាកដំ ហោតិ។ បាទកជ្ឈានសមាបជ្ជនញ្ហិ សត្ថកស្ស វិយ និសានសិលា សតិបញ្ញានំ និសិតភាវាវហំ, តស្មា តា តំសមាបជ្ជនេន បរមនេបក្កប្បត្តា ហោន្តិ។ **បុរិមស្មឹ ភវេ**តិ ឥមម្ហា ភវា អនន្តរេ បុរិមស្មឹ ភវេ។

១០៨១. និព្ពត្តំ នាមរូបញ្ចាតិ អត្តនោ បច្ចយេហិ និព្ពត្តនាមរូបំ។ **សាធុក**ន្តិ សុដ្ឋុ អបរិហាបេត្វា អាវជ្ជិតព្ពំ។ បហោតិ ហិ ឥមិស្សា អភិញ្ញាយ កតាធិការោ ភិក្ខុ បឋមវារេនេវ បដិសន្ធឹ ឧគ្ឃាដេត្វា ចុតិក្ខណេ នាមរូបំ អារម្មណំ កាតុំ, តថា អសក្កោន្តេនាបិ ធុរនិក្ខេបំ អកត្វា បាទកជ្ឈានមេវ បុនប្បុនំ សមាបជ្ជិតព្ពំ, តតោ ច វុដ្ឋាយ បុនប្បុនំ អាវជ្ជិតព្ពំ។ អាវជ្ជន្តេន ច បន បឋមំ រូបំ អាវជ្ជិត្វា បច្ឆា នាមំ អាវជ្ជិតព្ពន្តិ អាចរិយា។ អបរេ បន វិបរិយាយេន វទន្តិ។

តត្ថ បច្ឆិមនិសជ្ជាតោ បភុតិ យាវ បដិសន្ធិតោ អារម្មណំ កត្វា បវត្តញាណំ អតីតជាតីសុនិវុត្ថធម្មារម្មណាភាវតោ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ នាម ន ហោតិ, តំ បន បរិកម្មញាណមេវ។ យទា បនស្ស បដិសន្ធឹ អតិក្កម្ម ចុតិក្ខណេ ឧប្បន្នំ នាមរូបំ អារម្មណំ កត្វា មនោទ្វារាវជ្ជនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មឹ និរុទ្ធេ វុត្តនយេន អប្បនាចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តេន សម្បយុត្តំ ញាណំ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ នាម។ តេនាហ **“យទា បនា”**តិអាទិ។

ឯត្ថាហ – កឹ ឯកេនេវ អភិញ្ញាចិត្តេន ចុតិក្ខណេ បវត្តនាមរូបំ សព្ពម្បិ អារម្មណំ ករោតិ, ឧទាហុ អញ្ញេន អញ្ញេនាតិ។ កិញ្ចេត្ថ យទិ ឯកេនេវ, ទូរតោ ចិត្តបដំ បេក្ខន្តស្ស វិយ អនិរូបិតរូបេន វត្តានំ ហោតិ។ យទិ ច អញ្ញេន អញ្ញេន, វិសុំ វិសុំ បាទកជ្ឈានសមាបជ្ជនាទិនា ភវិតព្ពន្តិ? ឧភយថាបិ ន ទោសោ។ ឥទ្ធិវិសយស្ស ហិ អចិន្តេយ្យត្តា ឯកេនបិ អភិញ្ញាចិត្តេន នាមរូបេ បស្សន្តោ និរូបិតរូបេនេវ បស្សតិ, ន អនិរូបិតរូបេនេវ បស្សតិ, អញ្ញេនបិ វា បឋមមេវ បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ សមាហិតចិត្តេន កតបរិកម្មស្ស បវត្តិតត្តា បុន សមាបជ្ជនំ វិនា អាវជ្ជិត្វា អារម្មណំ ករោតិយេវាតិ។ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណវណ្ណនា។

១០៨៦-៨. ទិព្ពចក្ខុនាតិ ទិព្ពសទិសត្តា, ទិព្ពវិហារវសេន បដិលភិតព្ពត្តា, អត្តនា ច ទិព្ពវិហារសន្និស្សិតត្តា មហាជុតិកតាទីហិ វា **ទិព្ពំ,** រូបទស្សនដ្ឋេន ចក្ខុមិវាតិ **ចក្ខុ**។ យថា ហិ មំសចក្ខុ វិញ្ញាណាធិដ្ឋិតំ សមវិសមំ អាចិក្ខន្តំ វិយ បវត្តតិ, ឥទំ បន តតោ សាតិសយំ ចក្ខុកិច្ចការីតិ ទិព្ពញ្ច តំ ចក្ខុ ចាតិ ទិព្ពចក្ខុ, តេន **ទិព្ពចក្ខុនា។ កសិណារម្មណ**ន្តិ អដ្ឋន្នម្បិ កសិណានំ វសេន កសិណារម្មណំ។ **អភិនីហារក្ខមំ កត្វា**តិ ចុទ្ទសវិធេន ចិត្តបរិទមនេន អដ្ឋង្គសម្បន្នតាករណេន អភិនីហារក្ខមំ ទិព្ពចក្ខុញាណាភិមុខំ បេសនារហំ បេសនយោគ្យំ កត្វា។ “តេជោ…បេ…. កសិណម្បិ វា អាសន្នំ កាតព្ព”ន្តិ បាឋសេសោ។ **អាសន្នំ កាតព្ព**ន្តិ ទិព្ពចក្ខុញាណុប្បត្តិយា សមីបភូតំ ការណភូតំ កាតព្ពំ, តត្ថ ឧបចារជ្ឈានំ បគុណតរំ កត្វា តំ វឌ្ឍេត្វា ឥច្ឆិតក្ខណេ ឧបដ្ឋានយោគ្យំ កត្វា ឋបេតព្ពន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯត្ថា**តិ ឥមស្មឹ ទិព្ពចក្ខុនា រូបទស្សនវិសយេ។ **សេដ្ឋន្តិ បរិទីបិត**ន្តិ អាលោកកសិណស្សេវ បភាវិស្សជ្ជនសភាវេន អាលោកករណេន ឥតរេហិ វិសិដ្ឋត្តា វិសិដ្ឋន្តិ បរិទីបិតំ។

១០៨៩-៩០. ឧប្បាទេត្វាតិ បឋមជ្ឈាននិទ្ទេសេ វុត្តនយេន ឧបចារជ្ឈានុប្បាទនេន ឧប្បាទេត្វា។ ឧបចារជ្ឈានុប្បត្តិយា ហិ សទ្ធឹ បដិភាគនិមិត្តុប្បត្តិ។ យស្មា បាទកជ្ឈានំ វិជ្ជមានេយេវ អាលោកេ អប្បនាវសេន បវត្តិមត្តំ វិនា អត្តនោ ពលេន អាលោកំ ផរិតុំ ន សក្កោតិ, នាបិ យថាបត្ថដំ ឋាវរំ កាតុំ, បរិកម្មំ បន តទុភយម្បិ កាតុំ សមត្ថំ, តស្មា ឧបចារភូមិយំយេវ តំ វឌ្ឍេតព្ពន្តិ អាហ **“ឧបចារភូមិយ”**ន្តិអាទិ។ **ឧបចារភូមី**តិ ចេត្ថ អាលោកស្ស ឋាវរករណវសប្បវត្តំ បរិកម្មចិត្តមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អប្បេន**ន្តិ ឈានវសេន អប្បេនំ។ ន ហិ អកតបរិកម្មស្ស អភិញ្ញាវសេន អប្បនា សិជ្ឈតិ។ តេនាហ **“បាទកជ្ឈាននិស្សិត”**ន្តិ។ **បាទកជ្ឈាននិស្សិត**ន្តិ បាទកជ្ឈានារម្មណំ ហោតិ, ន ទិព្ពចក្ខុស្ស បរិកម្មនិស្សិតំ បរិកម្មារម្មណំ ហោតិ, តថា ច សតិ អាលោកវឌ្ឍនាភាវតោ រូបទស្សនំ ន សិយាតិ អធិប្បាយោ។

១០៩១-៣. អន្តោ…បេ…. ភវេតិ អន្តោគតមេវ រូបគតំ បស្សិតព្ពំ ភវេ, ន ពហិទ្ធា វិក្ខេបុប្បត្តិហេតុភាវតោ បស្សិតព្ពំ ទិព្ពចក្ខុនាតិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ អាលោកេ ផរិតេបិ មំសចក្ខុស្ស អាបាថំ ហោតិ។ **បរិកម្មស្ស វារោ ហិ អតិក្កមតិ តាវទេ**តិ ឥទ បរិកម្មំ នាម យថាវុត្តកសិណារម្មណំ ឧបចារជ្ឈានំ, តំ រូបគតំ បស្សតោ ន បវត្តតិ, កសិណាលោកវសេន ច រូបគតទស្សនំ កសិណាលោកោ ច បរិកម្មវសេនាតិ តទុភយម្បិ បរិកម្មស្ស អប្បវត្តិយា ន ហោតិ។ តេនាហ **“អាលោកោបី”**តិអាទិ។ តស្មឹ អន្តរហិតេ រូបគតម្បិ ន ច ទិស្សតិ, រូបគតំ បស្សតោ បរិកម្មស្ស វារោ អតិក្កមតិ, បរិកម្មបសុតស្ស កសិណារម្មណញាណំ ហោតីតិ រូបគតំ ទិស្សតិ, កថំ បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ អាហ **“តេនា”**តិអាទិ។

១០៩៤-៩. ឯវំ អនុក្កមេនាតិ បុនប្បុនំ បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា តតោ វុដ្ឋាយ អភិណ្ហំ អាលោកផរណេន។ **អាលោកោ ឋាមវា**តិ អាលោកគតោ ចិរដ្ឋាយី សិយា, តថា ច សតិ តត្ថ សុចិរម្បិ រូបគតំ បស្សតេវ។ តេន វុត្តំ **“អាលោកោ ឯត្ថា”**តិអាទិ។ ស្វាយមត្ថោ តិណុក្កូបមាយ វិភាវេតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“តិណុក្កាយា”**តិអាទិ។ ឯកោ កិរ រត្តិយំ តិណុក្កាយ មគ្គំ បដិបជ្ជិ, តស្ស សា តិណុក្កា វិជ្ឈាយិ, អថស្ស សមវិសមានិ ន បញ្ញាយឹសុ, សោ តំ តិណុក្កំ ភូមិយំ ឃំសិត្វា បុន ឧជ្ជាលេសិ, សា បជ្ជលិត្វា បុរិមាលោកតោ

មហន្តរមាលោកំ អកាសិ, ឯវំ បុនប្បុនំ វិជ្ឈាតំ ឧជ្ជាលយតោ កមេន សូរិយោ ឧដ្ឋាសិ, សូរិយេ ឧដ្ឋិតេ “ឧក្កាយ កម្មំ នត្ថី”តិ តំ ឆឌ្ឌេត្វា ទិវសម្បិ អគមាសិ។ តត្ថ ឧក្កាលោកោ វិយ បរិកម្មកាលេ កសិណាលោកោ, ឧក្កាយ វិជ្ឈាតាយ សមវិសមានំ អទស្សនំ វិយ រូបគតំ បស្សតោ បរិកម្មស្ស វារាតិក្កមេន អាលោកេ អន្តរហិតេ រូបគតានំ អទស្សនំ, ឧក្កាយ ឃំសនំ វិយ បុនប្បុនំ បាទកជ្ឈានសមាបជ្ជនំ, ឧក្កាយ បុរិមាលោកតោ មហន្តតរាលោកករណំ វិយ បុន បរិកម្មំ ករោតោ ពលវតរាលោកផរណំ, សូរិយុដ្ឋានំ វិយ ថាមគតាលោកស្ស យថាវុឌ្ឍិតបរិច្ឆេទំ ផរិត្វា អវដ្ឋានំ, តិណុក្កំ ឆឌ្ឌេត្វា ទិវសម្បិ គមនំ វិយ បរិត្តាលោកំ វឌ្ឍេត្វា ថាមគតេន លោកេន ទិវសម្បិ រូបទស្សនំ។ ឯត្តាវតា ច ទិព្ពចក្ខុស្ស នានាវជ្ជនបរិកម្មញ្ចេវ ទិព្ពចក្ខុញាណញ្ច ទស្សិតំ, ន តស្ស ឧប្បត្តិក្កមោតិ តំ ទស្សេតុំ “**ឧប្បាទនក្កមោបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ **តានិ ចត្តារិ បញ្ច វា**តិ បោត្ថកេសុ លិខន្តិ។ “តីណិ ចត្តារិ វា បនា”តិ បាឋោ។

១១០០. តត្ថ **អត្ថសាធកចិត្ត**ន្តិ យទត្ថាយេស បដិបន្នោ, តស្ស តទត្ថសាធនតោ អត្ថសាធកភូតំ ចិត្តំ។ តស្មិញ្ហិ ឧប្បន្នេ មំសចក្ខុស្ស អនាបាថយោគ្យំ អន្តោកុច្ឆិគតំ ហទយវត្ថុនិស្សិតំ ហេដ្ឋាបថវីតលនិស្សិតំ តិរោកុដ្ដបព្ពតបាការគតំ បរចក្កវាឡគតន្តិ ឥទំ រូបំ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, មំសចក្ខុនា ទិស្សមានំ វិយ ហោតិ។ តទេវ ចេត្ថ រូបំ សរូបតោ វិភាវនសមត្ថំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ វិយ។ ន បន អាវជ្ជនបរិកម្មវសេន បវត្តានិ បុព្ពភាគចិត្តានិ។ តានិ ហិ អារម្មណំ ករោន្តានិបិ ន យាថាវតោ តំ វិភាវេត្វា បវត្តន្តិ អាវជ្ជនសម្បដិច្ឆនាទិចិត្តានិ វិយាតិ។

១១០១-២. ននុ ច អនាគតំសញាណំ យថាកម្មូបគញាណន្តិ ទ្វេ អភិញ្ញាញាណានិ អត្ថិ, កស្មា តានិ ឥធ ន ទស្សិតានីតិ អាហ “**អនាគតំសញាណស្សា**”តិអាទិ។ **ឥជ្ឈន្តិ ទិព្ពចក្ខុនា**តិ វិសុំ បរិកម្មស្ស អភាវតោ ទិព្ពចក្ខុញាណបដិលាភេនេវ តស្ស បរិវារានិ ហុត្វា បដិលទ្ធានិ ហោន្តិ។ តតោយេវ ហិ តានិ តស្ស បរិភណ្ឌញាណានីតិ វុច្ចន្តិ។ យថា ហិ សិនេរុស្ស បរិវារដ្ឋានិយានិ តំសិទ្ធិយា សិទ្ធានិ មេខលដ្ឋានានិ បរិភណ្ឌានីតិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ ឥមានិបិ ទិព្ពចក្ខុសិទ្ធិយា សិទ្ធានិ តស្ស បរិភណ្ឌានីតិ វេទិតព្ពានិ។

ហោតុ តាវ ឯវមេតំ, ចុតូបបាតញាណំ បន កឹ ន ទស្សិតន្តិ អាហ “**ចុតូបបាតញាណម្បី**”តិអាទិ។ ទិព្ពចក្ខុញាណមេវ ហិ ចុតិយំ, ឧបបត្តិយញ្ច រូបំ វិភាវេន្តំ ចុតូបបាតេ បវត្តត្តា “ចុតូបបាតញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ, អវសេសរូបវិភាវនកាលេ “ទិព្ពចក្ខូ”តិ វុច្ចតិ, តស្មា បរមត្ថតោ នាមទ្វយេន អាគតំ ឯកមេវ ញាណំ, ទិព្ពចក្ខុញាណំ ចុតូបបាតញាណន្តិ បន ព្យញ្ជនតោយេវ នានន្តិ។ កត្ថចិ មនោមយញាណន្តិបិ វិសុំ អភិញ្ញាញាណំ អាគតំ, តំ អត្ថតោ ឥទ្ធិវិធញាណមេវ។ ទិព្ពចក្ខុញាណវណ្ណនា។

១១០៣. **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ។ **អនេន តយេនា**តិ អនេន អភិធម្មាវតារនាមកេន តរេន។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

អភិញ្ញានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧. សត្តរសមោ បរិច្ឆេទោ

អភិញ្ញារម្មណនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១០៤-៥. បញ្ច ឥទ្ធិវិធាទីនីតិ –

"ឥទ្ធិវិធំ ទិព្ពសោតំ, បរចិត្តវិជាននា;
បុព្ពេនិវាសានុស្សតិ, ទិព្ពចក្ខូតិ បញ្ចធា"តិ។ –

ឯវមាគតា បញ្ច។ **សត្តាភិញ្ញា ឥមា បនា**តិ អតីតំសញាណស្ស បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេ, មនោមយញាណស្ស ច ឥទ្ធិវិធញាណេ អន្តោគធត្តា វុត្តំ។ អតីតំសញាណំ នាម បរេសំ បច្ចុប្បន្នភវេ យាវ បដិសន្ធិបរិយោសានំ បវត្ត ចិត្តារម្មណំ ញាណំ។ មនោមយញាណម្បិ នាម មនោមយកាយាភិនិម្មានាទិវសប្បវត្តំ ឥទ្ធិវិធញាណំ។

១១០៦. ឥទានិ ឥមេសំ អភិញ្ញាញាណានំ អារម្មណវិនិច្ឆយេ អសម្មោហត្ថំ តំ ទស្សេតុមារភន្តោ អាហ **"សត្តន្ន"**ន្តិអាទិ ។ **ចត្តារោ អារម្មណត្តិកា**តិ បរិត្តារម្មណត្តិកោ មគ្គារម្មណត្តិកោ អតីតារម្មណត្តិកោ អជ្ឈត្តារម្មណត្តិកោតិ ឥមេ ចត្តារោ អារម្មណត្តិកា។ **ឯត្ថា**តិ ឥទំ បច្ចាមសនំ កឹ តិកានំ, ឧទាហុ អារម្មណានន្តិ, កិញ្ចេត្ថ – យទិ តិកានំ, តទយុត្តំ។ ន ហិ តិកេសុ អភិញ្ញាញាណានិ បវត្តន្តិ។ អថ អារម្មណានំ, តម្បិ អយុត្តំ។ ន ហិ អញ្ញំ ឧទ្ទិសិត្វា អញ្ញស្ស បច្ចាមសនំ យុត្តន្តិ។ យថា ឥច្ឆសិ, តថា ហោតុ។ ភវតុ តាវ តិកានំ, ននុ វុត្តំ "តិកេសុ អភិញ្ញាញាណានិ នប្បវត្តន្តី"តិ? នាយំ វិរោធោ តិកវោហារេន អារម្មណានំយេវ គយ្ហមានត្តា។ អថ វា បន ហោតុ អារម្មណានំ, ននុ វុត្តំ "អញ្ញំ ឧទ្ទិសិត្វា អញ្ញស្ស បច្ចាមសនំ អយុត្ត"ន្តិ។ អយម្បិ ន ទោសោ យថាវុត្តការណេនេវាតិ។

១១០៧-១០. បរិត្តាទីសុ សត្តស្វតិ អសតិបិ វត្ថុភេទេ ភូមិកាលសន្តានភេទវសេន ភិន្នេសុ បរិត្តមហគ្គត អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នអជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណវសេន សត្តសុ បរិត្តាទិអារម្មណវិភាគេសុ។ ឥទ្ធិវិធញាណស្ស មគ្គារម្មណតាយ អភាវតោ ឥធ មគ្គារម្មណត្តិកោ ន លព្ភតិ។ កាយំ ចិត្តសន្និស្សិតំ កត្វា អទិស្សមានេន កាយេន គន្តុកាមោតិ សម្ពន្ធោ។ ចិត្តសន្និស្សិតករណញ្ច តំ វិយ កាយស្ស អទិស្សមានសីឃគតិកតាវសេន តគ្គតិកតាបាទនំ។ យថា ចិត្តំ ន ទិស្សតិ សីឃគមនញ្ច, ឯវំ កាយម្បិ អទិស្សមានំ, សីឃគមនញ្ច កត្វា យថិច្ឆិតដ្ឋានំ គន្តុកាមោតិ អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ។ **ចិត្តវសេនា**តិ មហគ្គតចិត្តវសេន បរិណាមេតីតិ បាឋសេសោ។ តេនាហ **"តំ មហគ្គតេ ច ចិត្តស្មិំ សមារោបេតី"**តិ។ បាទកជ្ឈានញ្ហិ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ "អយំ កាយោ ឥទំ ចិត្តំ វិយ អទិស្សមានោ, សីឃគមនោ ច ហោតូ"តិ បរិកម្មំ ករោតិ, បរិកម្មំ បន កត្វា បុន សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តថេវ បរិកម្មំ ករោន្តោ កាយំ គហេត្វា មហគ្គតេ បាទកចិត្តេ សមារោបេតិ, តគ្គតិកំ ករោតិ វិយ, អទិស្សមានំ, សីឃគមនញ្ច ករោតិ។ តំ បន សីឃគមនត្តំ អភាវិតិទ្ធិបាទានំ វិយ ទន្ធំ អប្បវត្តិត្វា កតិបយចិត្តវារេហេវ ឥច្ឆិតដ្ឋានប្បត្តិវសេន ទដ្ឋព្ពំ, ន ឯកចិត្តក្ខណេនេវ។ "នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ លហុបរិវត្តំ, យថយិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្ត"ន្តិ (អ. និ. ១.៤៨) ហិ ឯត្ថ អញ្ញ-គ្គហណេនេវ រូបធម្មានំ គហិតត្តា ចិត្តក្ខណវសេន រូបប្បវត្តិ ន យុត្តា។ យត្ថ យត្ថ ច ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ តត្ថេវ ភិជ្ជន្តិ ច, ន ច ឥទ្ធិពលេន ធម្មានំ កេនចិ លក្ខណញ្ញថត្តំ សក្កា កាតុន្តិ។ ចិត្តវសេន រូបកាយំ បាទកជ្ឈានេ សមារោបេន្តស្ស កាយមេវ អារម្មណន្តិ អាហ **"កាយារម្មណតោ"**តិ, កាយេ វណ្ណារម្មណតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កាយសន្និស្សិតំ កត្វា ចិត្ត**ន្តិ ឯត្ថ ន ចិត្តំ កាយំ វិយ ទន្ធំ ទិស្សមានំ ករោតិ, កិន្តុ ទន្ធទិស្សមានគតិករណមត្តមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

១១១២-៣. អនាគតមតីតញ្ច ករោតិ វិសយំ យទាតិ មហាធាតុនិធានេ មហាកស្សបត្ថេរាទីនំ វិយ អនាគតំ អធិដ្ឋហន្តានំ អនាគតំ អារម្មណំ ករោតិ, កាយវសេន ចិត្តបរិណាមនកាលេ តទេវ ចិរនិរុទ្ធំ បាទកជ្ឈានំ អារម្មណំ ករោន្តានំ អតីតំ អារម្មណំ ករោតិ, តទា អតីតារម្មណំ, អនាគតគោចរញ្ច ហោតិ, **បច្ចុប្បន្នោ គោចរោ** បច្ចុប្បន្នស្ស រូបកាយស្ស អារម្មណករណតោ។ ហត្ថិអាទយោ អភិនិម្មិនន្តស្សាបិ ហិ កិញ្ចាបិ បរិកម្មំ អនាគតារម្មណំ ហោតិ, អធិដ្ឋានចិត្តំ បន បច្ចុប្បន្នារម្មណមេវ។ ឧបចារារម្មណំ វិយ ហិ បដិភាគនិមិត្តំ តេន សហ បាតុភូតមេវ តស្សារម្មណំ ហោតិ។

១១១៤-៥. កាយំ ...បេ.... សិយាតិ អត្តនោ កាយំ ចិត្តវសេន បរិណាមនកាលេ អជ្ឈត្តស្ស កាយស្ស អារម្មណករណតោ, អត្តនោ ចិត្តំ កាយវសេន បរិណាមនកាលេ ចិត្តស្ស អារម្មណករណតោ។ **វា**-សទ្ទេន អវុត្ត

សមុច្ចយត្ថេន គហិតេ អត្តនោ កុមារវណ្ណាទិអភិនិម្មានកាលេ កាយស្ស អារម្មណករណតោ ច អជ្ឈត្តារម្មណំ សិយា។ **ពហិទ្ធា រូបទស្សនេ**តិ ពហិទ្ធា ហត្ថិអស្សាទិរូបទស្សនកាលេ។

១១១៦-៨. បច្ចុប្បន្នេ បវត្តេ ចាតិ សរូបវិភាវនមេតំ។ ទិព្ពសោតស្ស ហិ បច្ចុប្បន្នោវ សទ្ទោ អារម្មណំ ហោតិ, សោ ច សភាវតោ បវត្តោវ។ **កុច្ឆិសទ្ទស្សា**តិ កុច្ឆិយំ វាតសទ្ទស្ស។ តត្ថ បាណកសទ្ទស្ស បន សវនេ ពហិទ្ធារម្មណមេវ។ វសិតាបត្តស្ស អត្តនោ វិតក្កវិប្ផារសទ្ទសវនេបិ អជ្ឈត្តារម្មណន្តិ វទន្តិ, តំ បន ឯកាទសភវង្គចិត្តតោ ឧបរិ ភវង្គំ បវត្តិតុមទត្វា ភវង្គតោ វុដ្ឋាយ អាវជ្ជនសមត្ថតាវសេន វសិតាបត្តស្សេវ យុជ្ជតិ។ "បរស្ស ច សទ្ទស្សា"តិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ន ហិ បរស្ស កុច្ឆិសទ្ទសវនេយេវ ពហិទ្ធារម្មណំ ហោតិ, អថ ខោ បរស្ស ចិត្តសមុដ្ឋានសទ្ទសវនេបីតិ។

១១១៩-២២. បរិត្តាទីសូតិ បរិត្តមហគ្គតអប្បមាណមគ្គអតីតានាគតបច្ចុប្បន្នពហិទ្ធារម្មណេសុ។ **បរិត្តាន**ន្តិ កាមាវចរចិត្តានំ។ **មជ្ឈិមាន**ន្តិ បរិត្តអប្បមាណានំ មជ្ឈេ ភវត្តា មជ្ឈិមសង្ខាតានំ រូបារូបាវចរចិត្តានំ។ មជ្ឈេភវតា ច ទេសនាវសេន, ន សភាវវសេន។ ចេតោបរិយញាណំ បរស្ស ចិត្តមេវ ជានាតិ, អវសេសក្ខន្ធត្តយំ បន ន ជានាតីតិ តមំ មហាអដ្ឋកថាវាទំ សន្ធាយាហ **"មគ្គចិត្តស្ស ជាននេ"**តិអាទិ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – យស្មា ចេតោបរិយញាណំ ចិត្តមេវ ជានាតិ, តស្មា តំ មគ្គារម្មណំ ន ហោតិ , មគ្គសម្បយុត្តចិត្តជាននតោ បន បរិយាយេន មគ្គារម្មណតា **អដ្ឋកថាយំ** អនុញ្ញាតាតិ។ **បដ្ឋានេ** បន –

> "កុសលា ខន្ធា ឥទ្ធិវិធញាណស្ស ចេតោបរិយញាណស្ស បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណស្ស យថាកម្មូបគញាណស្ស អនាគតំសញាណស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤០៤) –

វុត្តត្តា ចត្តារោបិ ខន្ធា ចេតោបរិយញាណស្ស អារម្មណំ ហោន្តិ, តស្មា និប្បរិយាយេនេវ មគ្គារម្មណតា លព្ភតីតិ ឥទមេត្ថ សង្គហការានំ សន្និដ្ឋានំ។

១១២៣-៥. អតីតសត្តទិវសព្ភន្តរេ, អនាគតសត្តទិវសព្ភន្តរេយេវ ច បវត្តំ បរចិត្តំ ចេតោបរិយញាណំ ជានាតិ, តតោ បដ្ឋាយ បន បដិសន្ធិបរិយោសានំ, ចុតិបរិយោសានញ្ច បវត្តំ អតីតំសញាណស្ស, អនាគតំសញាណស្ស ច គោចរន្តិ អធិប្បាយេនាហ **"អតីតេ"**តិអាទិ។ អតីតស្ស, អនាគតស្ស ច បរចិត្តស្ស ជាននំ សម្ភវតិ, បច្ចុប្បន្នស្ស បន ន សម្ភវតីតិ បុច្ឆតិ **"កថញ្ច បនា"**តិអាទិ។ ឥតរោ យត្ថ សម្ភវតិ, តំ ទស្សេតុំ បច្ចុប្បន្នំ តាវ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ **"បច្ចុប្បន្នំ តិធា វុត្ត"**ន្តិអាទិមាហ។ **ខណសន្តតិអទ្ធតោ**តិ ខណបច្ចុប្បន្នំ សន្តតិបច្ចុប្បន្នំ អទ្ធាបច្ចុប្បន្នន្តិ ឯវំ ខណសន្តតិអទ្ធាវសេន តិធា វុត្តំ។

១១២៦. តិក្ខណសម្បត្តន្តិ ឧប្បាទដ្ឋិតិភង្គវសេន ខណត្តយបរិយាបន្នំ។ **បច្ចុប្បន្នខណាទិក**ន្តិ ខណ-សទ្ទាទិកំ បច្ចុប្បន្នំ ខណបច្ចុប្បន្នន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯកទ្វេសន្តតិវារបរិយាបន្ន**ន្តិ ឯត្ថ អន្ធការេ និសីទិត្វា អាលោកដ្ឋានំ គតស្ស ន ច តាវ អារម្មណំ បាកដំ ហោតិ, យាវ បន តំ បាកដំ ហោតិ, ឯត្ថន្តរេ បវត្តា រូបសន្តតិ, អរូបសន្តតិ វា "ឯកទ្វេសន្តតិវារា"តិ វេទិតព្ពា។ "អាលោកដ្ឋានេ វិចរិត្វា ឱវរកំ បវិដ្ឋស្សាបិ ន តាវ សហសា រូបំ បាកដំ ហោតិ, យាវ តំ បាកដំ ហោតិ, បុព្ពេវ តត្ថ និសិន្នស្ស វិយ ឯត្ថន្តរេ ឯកទ្វេសន្តតិវារា វេទិតព្ពា។ ទូរេ ឋត្វា បន រជកាទីនំ ហត្ថវិការំ, ឃណ្ឌិភេរីអាទិអាកោដនហត្ថវិការញ្ច ទិស្វា ន បន តាវ សទ្ទំ សុណាតិ, យាវ បន តំ សុណាតិ, ឯត្ថន្តរេ ឯកទ្វេសន្តតិវារា វេទិតព្ពា"តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៤១៦) ឯវំ តាវ **មជ្ឈិមភាណកត្ថេរា** វទន្តិ។

សំយុត្តភាណកា បន "រូបសន្តតិ អរូបសន្តតីតិ ទ្វេ សន្តតិយោ វត្វា ឧទកំ អក្កមិត្វា គតស្ស យាវ តីរេ អក្កន្តឧទកលេខា ន វិប្បសីទតិ, អទ្ធានតោ អាគតស្ស យាវ កាយេ ឧសុមភាវោ ន វូបសម្មតិ, អាតបា អាគន្ត្វា គព្ភំ បវិដ្ឋស្ស យាវ អន្ធការភាវោ ន វិគច្ឆតិ, អន្តោគព្ភេ កម្មដ្ឋានំ មនសិកត្វា ទិវា វាតបានំ វិវរិត្វា ឱលោកេន្តស្ស យាវ អក្ខីនំ ផន្ទនភាវោ ន វូបសម្មតិ, អយំ រូបសន្តតិ នាម។ ទ្វេ តយោ ជវនវារា អរូបសន្តតិ នាមាតិ វត្វា តទុភយម្បិ សន្តតិបច្ចុប្បន្នំ នាមា"តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៤១៦) ឯវំ ឯកមេវ សន្តតិវារំ វទន្តិ។ តត្ថ មជ្ឈិមភាណកវាទេ ឯកច្ចស្ស សីឃម្បិ បាកដំ ហោតីតិ ឯកទ្វេសន្តតិវារាតិ ឯក-គ្គហណម្បិ កតំ។ **អាចរិយធម្មបាល**ត្ថេរោ បន "អតិបរិត្តសភាវឧតុអាទិសមុដ្ឋានា វា ឯកទ្វេសន្តតិវារា វេទិតព្ពា"តិបិ (វិសុទ្ធិ. មហា. ២.៤១៦) អាហ។

១១២៧-៨. ឯកព្ភវបរិច្ឆិន្នន្តិ ឯកស្មឹ ភវេ បដិសន្ធិចុតិវសេន បរិច្ឆិន្នំ ឯកភវបរិយាបន្នំ ធម្មជាតំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ "យោ ចាវុសោ មនោ, យេ ច ធម្មា, ឧភយមេតំ បច្ចុប្បន្នំ, តស្មឹ ចេ បច្ចុប្បន្នេ ឆន្ទរាគបដិពទ្ធំ

ហោតិ វិញ្ញាណ”ន្តិអាទិ, សន្តតិបច្ចុប្បន្នញ្ចេត្ថ អភិធម្មដ្ឋកថាសុ អាគតំ, អទ្ធាបច្ចុប្បន្នំ សុត្តេ។ **កេចីតិ** អភយគិរិវាសិនោ។

១១២៩-៣០. យថា ចាតិអាទិ ឯត្ថ តេសំ ឱបម្មទស្សនំ។ ឯកបុប្ផំ អត្តនោ វណ្ណេន ឯកស្ស វណ្ណំ វិជ្ឈតីតិ សម្ពន្ធោ។ **មហាជនស្សាបិ...បេ.... វិជ្ឈតី**តិ “អតីតំ ចិត្តំ, អនាគតំ ចិត្តំ, ឥមស្ស ចិត្តំ, អសុកស្ស ចិត្ត”ន្តិ ឯវំ វិភាគំ អកត្វា បរស្ស ចិត្តំ ជានាមិច្ចេវំ រាសិវសេន មហាជនស្ស ចិត្តេ អាវជ្ជិតេ ឯកស្ស ចិត្តំ ឯកេន ចិត្តេន ឧប្បាទក្ខណេ វា ឋិតិក្ខណេ វា ភង្គក្ខណេ វា ឯកន្តេន បដិវិជ្ឈតីតិ អត្ថោ។

១១៣១-២. តំ បន តេសំ វចនំ អយុត្តន្តិ ទស្សេតុំ **“យេនាវជ្ជតី”**តិអាទិ វុត្តំ។ វស្សសហស្សម្បិ ហិ ឯវំ អាវជ្ជយតោ អាវជ្ជនជវនានំ ឯកស្មឹ អារម្មណេ ឋានំ នត្ថិ, អភិញ្ញាចិត្តញ្ច សចេ ខណបច្ចុប្បន្នំ ជានាតិ, អាវជ្ជនេន សហ ឯការម្មណេ វត្តមានមេវ ជានាតិ, នោ អញ្ញថា, តស្មា **តេសំ** អាវជ្ជនជវនានំ **ទ្វិន្នំ សហ** ឯកស្មឹ អារម្មណេ **អដ្ឋានាភាវតោ តំ ន យុជ្ជតិ**។ ភវតុ តាវ កោ ឯត្ថ ទោសោតិ ចេ អាហ **“អាវជ្ជនជវនាន”**ន្តិអាទិ។ តត្ថ មគ្គផលវីថិតោ អញ្ញំ អនិដ្ឋដ្ឋានំ។ មគ្គផលវីថិយញ្ហិ អាវជ្ជនាទីនំ សង្ខារារម្មណត្តា, គោត្រភុអាទីនញ្ច និព្ពានារម្មណត្តា នានារម្មណតា ឥដ្ឋា, អញ្ញត្ថ បន អនិដ្ឋា, តស្មា **អនិដ្ឋេ ឋានេ ជវនាវជ្ជនានំ** នានារម្មណតាបត្តិទោសោ អយុត្តោតិ តំ តេសំ វចនំ **អយុត្តន្តិ បកាសិតំ** អដ្ឋកថាសូតិ អធិប្បាយោ។

១១៣៣-៤. យទិ ឯវំ, កថំ ចេតោបរិយញាណំ បច្ចុប្បន្នារម្មណំ ហោតីតិ អាហ **“តស្មា”**តិអាទិ។ យស្មា ឯវំ អយុត្តន្តិ បកាសិតំ, តស្មា។ **ជវនវារតោ**តិ ឯកជវនវារវសេន ។ ឥទំ បន ខណបច្ចុប្បន្នានន្តរំ លហុកំ កត្វា បច្ចុប្បន្នទស្សនត្ថំ វុត្តំ, យំ បន វត្តមានជវនវីថិតោ អតីតានាគតវសេន ទ្វិតិជវនវីថិបរិមាណកាលេ បវត្តំ បរចិត្តំ , តំ សព្ពម្បិ “សន្តតិបច្ចុប្បន្នំ នាមា”តិ **អដ្ឋកថាយំ** (វិសុទ្ធិ. ២.៤១៦) វុត្តំ, តស្មា **ជវនវារតោ**តិ ទ្វិតិជវនវារវសេន ទីបេតព្ពំ, ន សកលេន បច្ចុប្បន្នទ្ធុនាតិ អធិប្បាយោ។ **និទ្ទិដ្ឋំ** សំយុត្តដ្ឋកថាយំ។ **តត្រាយំ ទីបនា**តិអាទិ ជវនវារស្ស អទ្ធាបច្ចុប្បន្នភាវទីបនមុខេន ឥទ្ធិចិត្តស្ស បវត្តិអាការទីបនំ។

១១៣៩-៤១. សន្តតិបច្ចុប្បន្នម្បិ អទ្ធាបច្ចុប្បន្នេនេវ សង្គហេត្វា អាហ **“អទ្ធាវសា...បេ.... បនា”**តិ។ **អានន្ទាចរិយោ** បនេត្ថ អភិធម្មមាតិកាយ អាគតស្ស បច្ចុប្បន្នបទស្ស អទ្ធាសន្តតិបច្ចុប្បន្នបទត្ថតា ន កត្ថចិ បាឡិយំ វុត្តា, តស្មា ចិត្តសាមញ្ញេន ចិត្តំ អាវជ្ជយមានំ អភិមុខីភូតំ វិជ្ជមានចិត្តំ អាវជ្ជេតិ, បរិកម្មានិ ច តំ តំ វិជ្ជមានចិត្តំ ចិត្តសាមញ្ញេនេវ អារម្មណំ កត្វា ចិត្តជាននបរិកម្មានិ ហុត្វា បវត្តន្តិ។ ចេតោបរិយញាណំ បន វិជ្ជមានចិត្តំ បដិវិជ្ឈន្តំ តេន សហ ឯកក្ខណេ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ថ យស្មា សន្តានគ្គហណតោ ឯកត្តវសេន អាវជ្ជនាទីនិ ចិត្តន្តេវ បវត្តានិ, តញ្ច ចិត្តមេវ, យំ ចេតោបរិយញាណេន វិភាវិតំ, តស្មា សមានាការប្បវត្តិតោ ន អនិដ្ឋេ ឋានេ នានារម្មណតា ហោតីតិ ខណបច្ចុប្បន្នវសេនេវ ឥមស្ស បច្ចុប្បន្នារម្មណតំ ឥច្ឆតិ។ **ឥតរានី**តិ អាវជ្ជនបរិកម្មចិត្តានិ។ **ចក្ខុទ្វារេ វិញ្ញាណ**ន្តិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ។

១១៤៣-៧. បរិត្តាទីសុ អដ្ឋសូតិ ចេតោបរិយញាណស្ស វុត្តេសុ បច្ចុប្បន្នារម្មណំ ហិត្វា នវត្តព្ពារម្មណញ្ច បក្ខិបិត្វា អដ្ឋសុ បរិត្តាទីសុ។ **អតីតេ...បេ.... ផលម្បិ វា**តិ ឯត្ថ **អត្តនា**តិ និទស្សនមត្តំ។ បរេហិបិ ភាវិតមគ្គំ, សច្ឆិកតផលញ្ច បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន សមនុស្សរតិ។ **វា**-សទ្ទេន វា អវុត្តសមុច្ចយត្ថេន អត្តនា ភាវិតំ មគ្គំ, ផលម្បិ វា បរេហិ ភាវិតំ មគ្គំ, ផលម្បិ វាតិ ឯវមត្ថោ គហេតព្ពោ។ តថា ច វុត្តំ **អដ្ឋកថាយំ** “អត្តនា, បរេហិ ភាវិតមគ្គំ, សច្ឆិកតផលញ្ច អនុស្សរណកាលេ”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៤១៧)។ **ឯវ**-ការំ បន បទបូរណមត្តមេវ។ **ផលម្បិ វា**តិ ឯត្ថ “ភាវិត”ន្តិ ន សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ន ហិ ផលំ ភាវេតព្ពំ ហោតិ, អថ ខោ សច្ឆិកាតព្ពមេវាតិ។ **សមនុស្សរតោ មគ្គ**ន្តិ ឯត្ថាបិ “អត្តនា, បរេហិ វា ភាវិត”ន្តិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ឯកន្តតោ**តិ និយមតោ។

១១៤៨-៥០. ននុ ច ចេតោបរិយញាណយថាកម្មូបគញាណានិបិ អតីតារម្មណានេវ, កឹ បន តេសំ, ឥមស្ស ច អារម្មណេ នានាករណន្តិ អាហ **“ចេតោបរិយញាណម្បី”**តិអាទិ។ **កិញ្ចាបី**តិ អយំ និបាតសមុទាយោ, ឯកោ វា និបាតោ វិសេសានភិធាននិមិត្តេ ឧបគមនេ ទដ្ឋព្ពោ។ **អថ ខោ**តិ វិសេសាភិធានសមារម្ភេ។ **ចិត្តមេវា**តិ ឥទំ បុព្ពេ វិចារិតមេវ។ **អតីតេ ចេតនាមត្ត**ន្តិ ឥទម្បិ បុព្ពេ វិយ មហាអដ្ឋកថាវាទំ សន្ធាយេវ វុត្តំ។ តត្ថ ហិ យថាកម្មូបគញាណស្ស ចេតនាមត្តមេវ អារម្មណំ ហោតិ, ន ចិត្តំ, នាបិ ឥតរេ ធម្មា, យតោ តំ យថាកម្មូបគន្តិ វុច្ចតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន យថាកម្មូបគញាណំ អតីតចេតនាមត្តមេវ អារម្មណំ ករោតីតិ វុត្តំ, ហេដ្ឋា ទស្សិតបាឡិវសេន សព្ពេ ចត្តារោបិ ខន្ធា យថាកម្មូបគញាណស្ស អារម្មណន្តិ សង្គហការានំ សន្និដ្ឋានំ។ **នត្ថិ កិញ្ចិ អគោចរ**ន្តិ កិញ្ចិ ខន្ធំ វា ខន្ធបដិពទ្ធំ នាមគោត្តាទី វា អគោចរំ នាម នត្ថិ។ តញ្ហិ អតីតក្ខន្ធខន្ធបដិពទ្ធេសុ ធម្មេសុ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសមានគតិកមេវាតិ អធិប្បាយោ។

១១៥១-២. អត្តក្ខន្ធានុស្សរណេតិ អត្តនោ ខន្ធានុស្សរណកាលេ។ **សរណេ...បេ.... គោចរ**ន្តិ “អតីតេ វិបស្សី ភគវា អហោសិ, តស្ស មាតា ពន្ធុមតី, បិតា ពន្ធុមា”តិអាទិនា នយេន នាមគោត្តាទី, បថវីនិមិត្តាទិញ្ច អនុស្សរណកាលេ នវត្តព្ពារម្មណំ ហោតិ។ **នវត្តព្ពគោចរ**ន្តិ ហិ បរិត្តារម្មណអតីតារម្មណត្តិកវសេន វុត្តំ, អជ្ឈត្តារម្មណត្តិកវសេន បន អាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈានស្ស អារម្មណភូតធម្មារម្មណកាលេ នវត្តព្ពារម្មណំ ហោតិ, អវសេសបញ្ញត្តារម្មណកាលេ ពហិទ្ធារម្មណំ ហោតិ។ **នាមគោត្ត**ន្តិ ចេត្ថ ខន្ធបដិពទ្ធោ សម្មុតិសិទ្ធោ ព្យញ្ជនត្ថោ, ន ព្យញ្ជនំ។ ព្យញ្ជនញ្ហិ សទ្ទាយតនសង្គហិតត្តា បរិត្តំ ហោតិ។ យថាហ “និរុត្តិបដិសម្ភិទា បរិត្តារម្មណា”តិ (វិភ. ៧៤៩)។

១១៥៤. ទិព្ពសោតសមន្តិ យស្មា បច្ចុប្បន្នំ, បរិត្តញ្ច រូបំ អារម្មណំ ករោតិ, តស្មា បច្ចុប្បន្នារម្មណំ, បរិត្តារម្មណញ្ច ហោតិ, អត្តនោ កុច្ឆិគតរូបទស្សនេ, បរស្ស ហទយនិស្សិតលោហិតទស្សនាទីសុ ច អជ្ឈត្តារម្មណំ, ពហិទ្ធារម្មណញ្ច ហោតិ។

១១៥៥-៦. បរិត្តាទីសុ អដ្ឋសូតិ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណស្ស វុត្តេសុ អតីតារម្មណំ វជ្ជេត្វា អនាគតារម្មណំ បក្ខិបិត្វា អដ្ឋសុ។ **និព្ពត្តិស្សតិ...បេ.... បជានតោ**តិ ឥមិនា និព្ពត្តក្ខន្ធជាននមាហ ។ អនាគតំសញាណស្ស អនាគតមគោចរំ នត្ថិ។ តម្បិ ហិ អនាគតក្ខន្ធខន្ធបដិពទ្ធេសុ ធម្មេសុ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសមានគតិកមេវ។

១១៦៣. ជាននេ នាមគោត្តស្សាតិ “អនាគតេ មេត្តេយ្យោ នាម សម្មាសម្ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស សុព្រហ្មា នាម បិតា ភវិស្សតិ, ព្រហ្មវតី នាម មាតា”តិអាទិនា នយេន នាមគោត្តាទិជាននកាលេ។

១១៦៤-៥. បរិត្តាទីសុ បញ្ចសូតិ បរិត្តមហគ្គតអតីតអជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណវសេន បញ្ចសុ។ **កាមកម្មស្សា**តិ កាមាវចរកម្មស្ស។

១១៦៩. *វិវិធត្ថវណ្ណបទ*ន្តិ នានប្បការអត្ថបទេហិ, ព្យញ្ជនបទេហិ ច សម្បន្នំ។ **មធុរត្ថមតិនីហរ**ន្តិ មធុរត្ថំ អតិនីហរញ្ចាតិ បទច្ឆេទោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

អភិញ្ញារម្មណនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨. អង្គារសមោ បរិច្ឆេទោ

ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១៧០-២. ឥទានិ យស្មា ឯវំ អភិញ្ញាវសេន អធិគតានិសំសាយ ថិរតរាយ សមាធិភាវនាយ សមន្នាគតេន ភិក្ខុនា បញ្ញា ភាវេតព្ពា ហោតិ។ ឯវញ្ហិ សា សព្ពាការេន ថិរតរា សិខប្បត្តា ច ហោតិ, តស្មា តស្សា ភាវនានយវិភាវនត្ថមារភន្តោ អាហ “**សមាធឹ បនា**”តិអាទិ ។ **កា បញ្ញា**តិ សរូបបុច្ឆា។ **កោ ចត្ថោ**តិ ឥមិស្សា កោ អត្ថោ។ **បញ្ញា**តិ បទំ កំ អភិធេយ្យត្ថំ និស្សាយ វត្តតីតិ អធិប្បាយោ។

១១៧៣-៤. **បញ្ញា វិបស្សនាបញ្ញា**តិ ឥធាធិប្បេតមេវ បញ្ញំ ទស្សេតិ, អញ្ញត្ថ បន ពហុវិធោ បញ្ញាបភេទោ ហោតិ។ **បុញ្ញចិត្តសមាយុតា**តិ កុសលចិត្តសម្បយុត្តា។ ឯត្ថ ច **បុញ្ញ**-គ្គហណេន ទុវិធម្បិ អព្យាកតំ និវត្តេតិ, តថា “អត្ថិ សំកិលិដ្ឋា”តិ ឯវំ បវត្តំ មិច្ឆាវាទំ បដិសេធេតិ។ **វិបស្សនា**-គ្គហណេន កម្មស្សកតាទិវសប្បវត្តំ សេស កុសលបញ្ញំ។ **ជាននា វា បការតោ**តិ វុត្តេ “កិមិទំ បការតោ ជាននំ នាមា”តិ អនុយោគំ មនសិ និធាយ សញ្ជាននវិជាននាការវិសិដ្ឋំ នានប្បការតោ ជាននន្តិ ទស្សេតុំ “សញ្ញាវិញ្ញាណបញ្ញានំ, កោ វិសេសោ កិមន្តរ”ន្តិ កថេតុកម្យតាបុច្ឆំ កត្វា វិស្សជ្ជនមាហ “**សញ្ញាវិញ្ញាណបញ្ញាន**”ន្តិអាទិនា។ **ជាននត្តេ សមេបិ ចា**តិ វិសយវិជាននាការេ សមានេបិ។

១១៧៥. **សញ្ជាននមត្តំវា**តិ “នីលបីត”ន្តិអាទិកំ អារម្មណេ វិជ្ជមានំ, អវិជ្ជមានំ វា សញ្ញានិមិត្តំ កត្វា ជាននំ។ តថា ហេសា បុន សញ្ជាននបច្ចយករណរសា។ **មត្ត**-សទ្ទេន វិសេសនិវត្តិអត្ថេន វិជាននប្បជាននាការេ និវត្តេតិ, **ឯវ**-ការេន កទាចិបិ ឥមិស្សា តេ វិសេសា ន សន្តីយេវាតិ អវធារេតិ។ តេនាហ “**លក្ខណប្បដិវេធ**”ន្តិអាទិ។ “អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តា”តិ លក្ខណបដិវេធំ កាតុំ នេវ សក្កោតិ, វិញ្ញាណកិច្ចម្បិ កាតុំ ន សក្កោតិ, សញ្ញា កុតោ បញ្ញាកិច្ចំ ករេយ្យាតិ លក្ខណបដិវេធំ កាតុំ ន សក្កោតិច្ចេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ “មគ្គំ បាបេតុំ ន សក្កោតី”តិ។

១១៧៦. វិញ្ញាណំ បន អារម្មណេ បវត្តមានំ ន តត្ថ សញ្ញា វិយ នីលបីតាទិកស្ស សញ្ជាននវសេនេវ បវត្តតិ, អថ ខោ តំ តត្ថ អនិច្ចតាទិវិសេសំ, អញ្ញញ្ច តាទិសំ វិសេសំ ជានន្តមេវ បវត្តតីតិ អាហ “**វិញ្ញាណំ បនា**”តិអាទិ។ កថំ បន វិញ្ញាណំ លក្ខណបដិវេធំ ករោតីតិ? បញ្ញាយ ទស្សិតមគ្គេន។ លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាយ ហិ អនេកវារំ លក្ខណានិ បដិវិជ្ឈិត្វា បវត្តមានាយ បគុណភាវតោ បរិចយវសេន ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេនបិ វិបស្សនា សម្ភវតិ, យថា តំ បគុណស្ស គន្ថស្ស សជ្ឈាយនេ ញាយាគតាបិ វារា ន វិញ្ញាយន្តិ។ **លក្ខណំ បដិវិជ្ឈិតុ**ន្តិ ច លក្ខណានំ អារម្មណករណំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន បដិវិជ្ឈនំ។

១១៧៧. **ឧស្សក្កិត្វា**តិ ២២០ ឧទយព្ពយាទិញាណបដិបាដិយា អារភិត្វា មគ្គំ បាបេតុមេវ តំ វិញ្ញាណំ ន សក្កោតិ អសម្មោធសភាវត្តា។ **វុត្តនយ**ន្តិ វិញ្ញាណេ វុត្តនយំ។ សា ហិ អារម្មណញ្ច ជានាតិ, លក្ខណញ្ច បដិវិជ្ឈតិ។ អត្តនោ បន អនញ្ញសាធារណេន អានុភាវេន មគ្គំ បាបេតុញ្ច សក្កោតិ។ ពាលគាមិកហេរញ្ញិកានំ កហាបណជាននមិវ ច នេសំ អារម្មណជាននំ វេទិតព្ពំ។ យថា ហិ ហេរញ្ញិកផលកេ ឋបិតំ កហាបណរាសឹ ឯកោ អសញ្ជាតវោហារពុទ្ធិ ពាលទារកោ, ឯកោ គាមិកបុរិសោ, ឯកោ ហេរញ្ញិកោតិ តីសុ ជនេសុ បស្សមានេសុ ពាលទារកោ កហាបណានំ ចិត្តវិចិត្តទីឃរស្សចតុរស្សបរិមណ្ឌលភាវមត្តមេវ ជានាតិ, “ឥទំ មនុស្សានំ ឧបភោគបរិភោគាវហំ រតនសម្មត”ន្តិ ន ជានាតិ។ គាមិកបុរិសោ តទុភយំ ជានាតិ, “អយំ ឆេកោ មហាសារោ, អយំ កូដោ, អយំ អឌ្ឍសារោ, អយំ បាទសារោ”តិអាទិកំ បន វិភាគំ ន ជានាតិ។ ហេរញ្ញិកោ សព្ពេបិ តេ បការេ ជានាតិ, ជានន្តោ ច ឱលោកេត្វាបិ ជានាតិ, អាកោដិតសទ្ទំ សុត្វាបិ ជានាតិ, គន្ធំ ឃាយិត្វាបិ រសំ សាយិត្វាបិ ហត្ថេន ធារយិត្វាបិ “អសុកស្មឹ គាមេ វា និគមេ វា នគរេ វា បព្ពតេ វា នទីតីរេ វា កតោ”តិបិ “អសុកអាចរិយេន កតោ”តិបិ ជានាតិ។ តត្ថ **សញ្ញា** អសញ្ជាតវោហារពុទ្ធិនោ ពាលទារកស្ស កហាបណទស្សនំ វិយ វិភាគំ អកត្វា បិណ្ឌវសេនេវ អារម្មណំ គណ្ហាតិ នីលាទិវសេន អារម្មណស្ស ឧបដ្ឋានាការគ្គហណតោ, **វិញ្ញាណំ** គាមិកបុរិសស្ស កហាបណទស្សនមិវ ឯកច្ចវិសេសគ្គហណសមត្ថតាយ, **បញ្ញា** អនវសេសគ្គហណសមត្ថតាយ ហេរញ្ញិកស្ស កហាបណទស្សនមិវ ទដ្ឋព្ពាតិ។

១១៧៨-៨០. **សភាវបដិវេធន**ន្តិ សកោ ភាវោ, សមានោ វា ភាវោ សភាវោ, តស្ស បដិវេធនំ ញាតបរិញ្ញាតីរណបរិញ្ញាវសេន សភាវសាមញ្ញលក្ខណបដិវេធនំ។ យដបដាទិបដិច្ឆាទកស្ស ពាហិរន្ធការស្ស ទីបាលោកោ វិយ យថាវុត្តធម្មសភាវបដិច្ឆាទកស្ស វិទ្ធំសនរសា។ ឧប្បជ្ជមានោយេវ ហិ ញាណាលោកោ ហទយន្ធការំ

វិធមេន្តោ ឧប្បជ្ជតីតិ អាហ “**សម្មោហនន្ទការស្ស, វិទ្ធំសនរសា មតា**”តិ។ តតោយេវ សព្ពធម្មេសុ អសម្មុយ្ហនាការេន បច្ចុបតិដ្ឋតិ, ការណភូតា វា សយំ ផលភូតំ អសម្មោហំ បច្ចុបតិដ្ឋាបេតីតិ អាហ “**អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានា**”តិ។ វិបស្សនាបញ្ញាយ ឥធាធិប្បេតត្តា សមាធិ តស្សា បទដ្ឋានំ។ តថា ហិ “សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតី”តិ (សំ. និ. ៣.៥; ៤.៩៩; ៥.១០៧១; អ. និ. ១១.២) សុត្តបទន្តិ អាហ “**សមាធាសន្នការណា**”តិ។

១១៨១-២. ធម្មសភាវបដិវេធោ នាម បញ្ញាយ អាវេណិកោ សភាវោ, ន តេនស្សា កោចិ វិភាគោ លព្ភតីតិ អាហ “**លក្ខណេនេកធា វុត្តា**”តិ។ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ វុច្ចតិ វដ្ដំ, តប្បរិយាបន្នតាយ លោកេ និយុត្តា, តត្ថ វា វិទិតាតិ **លោកិកា**។ តត្ថ អបរិយាបន្នត្តា **អលោកិកា**។ កតមា បនេត្ថ លោកិយា, កតមា លោកុត្តរាចាតិ អាហ “**លោកិយេនា**”តិអាទិ។ លោកិយកុសលចិត្តុប្បាទេសុ មគ្គសម្បយុត្តា **លោកិយេន មគ្គេន យុត្តា**។ វិសេសតោ បន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិអាទិវិសុទ្ធិចតុក្កសង្គហិតមគ្គសំយុត្តា សមុទាយេ បវត្តា បញ្ញា តទេកទេសេសុបិ បវត្តតីតិ មគ្គ-គ្គហណំ កតំ, បច្ចេកម្បិ វា សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ មគ្គសមញ្ញាតិ កត្វា។ លោកតោ ឧត្តរា ឧត្តិណ្ណាតិ **លោកុត្តរា**។ លោកុត្តរាបិ ហិ មគ្គសម្បយុត្តា ភាវេតព្ពា, វិបស្សនាបរិយោសានេ លព្ភតេវាតិ លោកុត្តរ-គ្គហណំ ន វិរុជ្ឈតិ។ តេនាហ “**លោកុត្តរេនា**”តិអាទិ។ **សុតមយាទិតោ**តិអាទិគ្គហណេន ភាវនាមយំ សង្គណ្ហាតិ។

១១៨៣-៥. **អត្តនោវ ចិន្តាយា**តិ តស្ស តស្ស អនវជ្ជស្ស អត្ថស្ស សាធនេ បរោបទេសេន វិនា អត្តនោ ឧបាយចិន្តាវសេនេវ ។ **ភូរិបញ្ញេនា**តិ មហាបញ្ញេន, បត្ថដតាយ បថវីសមានបញ្ញេន វាតិ អត្ថោ។ **បរតោ បន សុត្វានា**តិ បរតោ ឧបទេសំ សុត្វា។ **សុតេនេវ ច និប្ផន្នា**តិ អន្តោគតហេតុត្ថមិទំ វិសេសនំ, សុតេនេវ និប្ផន្នត្តាតិ អត្ថោ។ “និប្ផន្នត្តា សុតេន វា”តិ វា បាឋោ។ **យថា វាបិ តថា វា**តិ បរតោ សុត្វា វា អសុត្វា វា។ **អប្បនាបត្តា**តិ ឥទំ សិខាបត្តំ ភាវនាមយំ ទស្សេតុំ វុត្តំ, ន បន អប្បនាបត្តាវ ភាវនាមយាតិ។ តិស្សោបិ បនេតា បញ្ញា បាឡិវសេន ឯវំ វេទិតព្ពា –

> “តត្ថ កតមា ចិន្តាមយា បញ្ញា? យោគវិហិតេសុ វា កម្មាយតនេសុ យោគវិហិតេសុ វា សិប្បាយតនេសុ យោគវិហិតេសុ វា វិជ្ជាឋានេសុ កម្មស្សកតំ វា សច្ចានុលោមិកំ វា រូបំ អនិច្ចន្តិ វា, វេទនា, សញ្ញា, សង្ខារា, វិញ្ញាណំ អនិច្ចន្តិ វា, យំ ឯវរូបំ អនុលោមិកំ ខន្តិំ ទិដ្ឋិំ រុចិំ មុតិំ បេក្ខំ ធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិំ បរតោ អសុត្វា បដិលភតិ, អយំ វុច្ចតិ ចិន្តាមយា បញ្ញា។ តត្ថ កតមា សុតមយា បញ្ញា…បេ…. សុត្វា បដិលភតិ, អយំ វុច្ចតិ សុតមយា បញ្ញា។ សព្ពាបិ សមាបន្នស្ស បញ្ញា ភាវនាមយា បញ្ញា”តិ (វិភ. ៧៦៨)។

ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ កម្មាយតនាទិវសេន ចិន្តាមយសុតមយបញ្ញា មហគ្គតលោកុត្តរវសេន ភាវនាមយបញ្ញា ច វុត្តា, ឥធ បន អន្តិមភវិកានំ ទ្វិន្នំ ពោធិសត្តានមេវ លព្ភមានា ចិន្តាមយភូតា សច្ចានុលោមិកា បញ្ញា, បូរិតបារមីនំ អវសេសមហាបញ្ញានំ លព្ភមានា សុតមយា សច្ចានុលោមិកា បញ្ញា, លោកុត្តរប្បនាបត្តាបិ ភាវនាមយបញ្ញាវ អធិប្បេតា។

១១៨៦. **បដិសម្ភិទាចតុក្កស្សា**តិ អត្ថធម្មនិរុត្តិបដិភានសង្ខាតស្ស បដិសម្ភិទាចតុក្កស្ស វសេន។ ននុ ចេត្ថ វិបស្សនាបញ្ញា អធិប្បេតា, កស្មា បដិសម្ភិទា អាហដាតិ? វិបស្សកានំ ញាណបាដវត្ថំ បញ្ញាប្បភេទេ និទ្ទិសិយមានេ បដិសម្ភិទាបញ្ញាបិ វត្តុកាមតាយ, បដិសម្ភិទាបញ្ញាយ វា វិបស្សនាផលភូតត្តា លោកិយលោកុត្តរបញ្ញាធិការេ វា លោកុត្តរបញ្ញាយ សហ បាបុណិតព្ពំ បដិសម្ភិទាបញ្ញម្បិ វត្តុកាមតាយ ឥធេវ វុត្តាតិ។ **អត្ថធម្មនិរុត្តីសុ ញាណ**ន្តិ “អត្ថេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ធម្មេ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, តត្រ ធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា”តិ (វិភ. ៧១៨) ឯវមាគតំ អត្ថាទីសុ តីសុ បភេទគតំ ញាណត្តយំ។ **តីសុបី**តិ យថាវុត្តេសុ តីសុបិ បដិសម្ភិទាញាណេសុ គោចរកិច្ចលក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានភូមិអាទិវសេន តេ អារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស ឥមានិ ញាណានិ ឥទមត្ថជោតកានីតិ ឯវំ បភេទគតំ ញាណំ, បរិត្តមហគ្គតអប្បមាណវសេន វា តីសុ ញាណេសុ ញាណំ។ បដិសម្ភិទារម្មណម្បិ ហិ បដិភានបដិសម្ភិទា ហោតិ។ តេនេវ ច **សុត្តន្តភាជនីយបាឡិយំ** “ញាណេសុ ញាណ”ន្តិ, **អដ្ឋកថាយ** ច “សព្ពត្ថកញាណំ អារម្មណំ កត្វា ញាណំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បភេទគតំ ញាណ”ន្តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៧១៨) អវិសេសេន វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា មហគ្គតបដិសម្ភិទាញាណស្ស អភាវេបិ និរុត្តិបដិសម្ភិទា បរិត្តារម្មណា, តិស្សោ បដិសម្ភិទា សិយា បរិត្តារម្មណា, សិយា មហគ្គតារម្មណា, សិយា អប្បមាណារម្មណាតិ បដិភានបដិសម្ភិទាយ មហគ្គតារម្មណតាបិ បញ្ហាបុច្ឆកបាឡិយំ វុត្តា។

អភិធម្មភាជនីយេ បន –

“យស្មឹំ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ រូបារម្មណំ វា...បេ.... ធម្មារម្មណំ វា, យំ យំ វា បនារព្ភ, តស្មឹំ សមយេ ផស្សោ ហោតិ...បេ.... អវិក្ខេបោ ហោតិ។ យេ វា បន តស្មឹំ សមយេ អញ្ញេបិ អត្ថិ អរូបិនោ ធម្មា, ឥមេ ធម្មា កុសលា។ តេសុ ធម្មេសុ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។ តេសំ វិបាកេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា។ យាយ និរុត្តិយា តេសំ ធម្មានំ បញ្ញត្តិ ហោតិ, តត្រ ធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា។ យេន ញាណេន តានិ ញាណានិ ជានាតិ ‘ឥមានិ ញាណានិ ឥទមត្ថជោតកានី’តិ, តេសុ ញាណេសុ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា”តិ (វិភ. ៧២៥) –

ចិត្តុប្បាទក្កមេន ទេសនាយ បវត្តត្តា សាវសេសោ បាឋោ កតោ។ ចិត្តុប្បាទសង្គហិតេ អត្ថេ អសេសេត្វា ទេសនា ហិ អភិធម្មភាជនីយេ បវត្តា, ន សព្ពញេយ្យេតិ យថាទស្សិតវិសយវចនវសេន “យេន ញាណេន តានិ ញាណានិ ជានាតី”តិ វុត្តំ, ន តំ អញ្ញារម្មណតំ បដិសេធេតិ ទេសនាយ អគប្បរភាវតោ។ ឯវញ្ច កត្វា តត្ថ និព្ពានេ, អនាគតេបិ អត្ថបដិសម្ភិទា សិយា ន វត្តព្ពា អតីតារម្មណាតិបិ អនាគតារម្មណាតិបិ បច្ចុប្បន្នារម្មណាតិបីតិ អត្ថបដិសម្ភិទាយ និព្ពានារម្មណតា វុត្តា។ ឯត្ថ ច **អត្ថោ**តិ សង្ខេបតោ ហេតុផលស្សេតំ អធិវចនំ។ ហេតុផលញ្ហិ យស្មា ហេតុអនុសារេន អរិយតិ អធិគមីយតិ សម្បាបុណីយតិ, តស្មា អត្ថោតិ វុច្ចតិ។ **ធម្មោតិ**បិ សង្ខេបតោ បច្ចយស្សេតំ អធិវចនំ។ សោ ហិ យស្មា តំ តំ ទហតិ បវត្តេតិ, សម្បាបុណិតុំ វា ធារេតិ, តស្មា ធម្មោតិ វុច្ចតិ។ **និរុត្តី**តិ សត្តានំ មូលភាសាភូតា មាគធិកភាសា, យាយ ពុទ្ធានំ ទេសនា ហោតិ។ **បដិភាន**ន្តិ ហេដ្ឋា វុត្តំ ញាណត្តយមេវ។ វុត្តញ្ហេតំ អភិធម្មេ “ទុក្ខេ ញាណំ...បេ.... តស្ស វិបាកេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា”តិអាទិ។

១១៨៧. យស្មា បនាយំ សង្ខេបត្ថោវ, បភេទវសេន ច វុច្ចមានោ បាកដោ ហោតិ, តស្មា តំ សង្គហេត្វា បភេទតោវ អត្ថាទិកេ ទស្សេតុំ **“យំ កិញ្ចិ បច្ចយុប្បន្ន”**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ **យំ កិញ្ចិ បច្ចយុប្បន្ន**ន្តិ យំ កិញ្ចិ ហេតាទិបច្ចយតោ សមុប្បន្នំ។ តំ បន “ឥទំ ឥតោ និព្ពត្ត”ន្តិ ឯវំ ហេតុអនុសារេន វិញ្ញាយមានមេវ ឥធ អធិប្បេតំ, តថា កុសលាកុសលផលភូតា វិបាកា អព្យាបារសន្និវសេន វិញ្ញាយមានា, សេសា អព្យាបារភូតា កិរិយា ធម្មា អវិបាកសន្និវសេន, អសង្ខតំ និស្សរណភូតោ និរោធោ និព្ពុតិសន្និវសេន, ពុទ្ធវចនត្ថភូតោ ខន្ធាទិបរមត្ថធម្មោ ឥមាយ អយំ ទីបិតោតិ ឯវំ បាឡិអនុសារេន វិញ្ញាយមានោវ អត្ថសមញ្ញំ លភតីតិ អាហ “យំ កិញ្ចិ បច្ចយុប្បន្ន”ន្តិអាទិ។ តត្ថ ហេតុផលំ, ភាសិតត្ថោ ច សកសកហេតុបដិពទ្ធោ, ភាសិតបដិពទ្ធោ ច វិញ្ញាយតីតិ បរិយាយតោ, សេសំ សកសកភាវវសេនេវ វិញ្ញាយតីតិ និប្បរិយាយតោវ អត្ថោ នាម។ តត្ថ បរិយាយត្ថោ សុត្តន្តភាជនីយវសេន វុត្តោ, និប្បរិយាយត្ថោ អភិធម្មភាជនីយវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ភាសិតន្តិ បាឡិធម្មមាហ។ សេសំ អត្ថបញ្ចកេសុ វុត្តនយេន យថារហំ យោជេត្វា វេទិតព្ពំ។

ឯត្ថ ច និព្ពានំ បត្តព្ពោ អត្ថោ, ភាសិតត្ថោ ញាបេតព្ពោ អត្ថោ, ឥតរោ និព្ពត្តេតព្ពោ អត្ថោតិ តិវិធោ ហោតិ អត្ថោ។ មគ្គោ សម្បាបកោ ហេតុ, ភាសិតំ ញាបកោ ហេតុ, ឥតរំ និព្ពត្តកោ ហេតូតិ ឯវំ តិវិធោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កិរិយាធម្មានញ្ចេត្ថ អវិបាកតាយ ធម្មភាវោ ន វុត្តោ។ យទិ ឯវំ វិបាកា ន ហោន្តីតិ អត្ថភាវោ ន វត្តព្ពោ? ន, បច្ចយុប្បន្នភាវតោ។ ឯវំ សតិ កុសលាកុសលានម្បិ បច្ចយុប្បន្នត្តា អត្ថភាវោ អាបជ្ជតិ? នាយំ ទោសោ អប្បដិសិទ្ធត្តា។ វិបាកស្ស បន បធានហេតុតាយ បាកដភាវតោ ធម្មភាវោ ឯវ តេសំ វុត្តោ, កិរិយានំ បច្ចយភាវា ធម្មភាវោ អាបជ្ជតីតិ ចេ? នាយំ ទោសោ អប្បដិសិទ្ធត្តា។ កម្មផលសម្ពន្ធស្ស បន ហេតុភាវាភាវតោ ធម្មភាវោ ន យុត្តោតិ។ អបិច “អយំ ឥមស្ស បច្ចយោ, អយំ បច្ចយុប្បន្នោ”តិ ឯវំ ភេទមកត្វា កេវលំ កុសលាកុសលេ វិបាកកិរិយធម្មេ ច បច្ចវេក្ខន្តស្ស ធម្មត្ថបដិសម្ភិទា ន ហោន្តីតិ តេសំ អត្ថធម្មតា វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

១១៨៨. *សភាវនិរុត្តី*តិ អវិបរីតនិរុត្តិ, អវិបរីតនិរុត្តីតិ តស្ស តស្ស អត្ថស្ស ពោធនេ សព្ពកាលំ បដិនិយតសម្ពន្ធោ អព្យភិចារវោហារោ មាគធភាសាតិ វុត្តំ ហោតិ។ សា ហិ សព្ពកាលំ បដិនិយតសម្ពន្ធោ, ឥតរា ភាសា បន កាលន្តរេន បរិវត្តន្តិ។ អត្ថតោ បនេសា នាមបញ្ញត្តីតិ អាចរិយា។ យថាហុ –

“និរុត្តិ មាគធា ភាសា, អត្ថតោ នាមសម្មតី”តិ។

អបរេ បន – យទិ សភាវនិរុត្តិ បញ្ញត្តិសភាវា, ឯវំ សតិ បញ្ញត្តិ អភិលបិតព្ពា, ន វចនន្តិ អាបជ្ជតិ, ឯវញ្ច សតិ “តត្រ ធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា”តិ ឥទំ ន សក្កា វត្តុំ, អភិលបិតព្ពោតិ អភិលាបោ។ ន ហិ វចនតោ អញ្ញំ អភិលបិតព្ពំ ឧច្ចារេតព្ពំ អត្ថិ, អថ ផស្សាទិវចនេហិ ពោធេតព្ពំ អភិលបិតព្ពំ, ឯវញ្ច សតិ អត្ថធម្មានម្បិ ពោធេតព្ពត្តា តេសម្បិ និរុត្តិភាវោ អាបជ្ជតិ, អបិច **អដ្ឋកថាយំ** “ផស្សោតិ ច សភាវនិរុត្តិ, ផស្សា ផស្សន្តិ ន សភាវនិរុត្តី”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៧១៨) វចនតោ វិញ្ញត្តិវិការសហិតោ សទ្ទោ និរុត្តីតិ ទស្សិតមេវ, “តំ

សភាវនិរុត្តិសទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ សភាវនិរុត្តាភិលាបេ បភេទគតំ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា, ឯវមយំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា សទ្ទារម្មណា នាម ជាតា, ន បញ្ញត្តិអារម្មណា”តិ ច **អដ្ឋកថាយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៧១៨) វុត្តត្តា និរុត្តិសទ្ទារម្មណាយ សោតវិញ្ញាណវីថិយា បរតោ មនោទ្វារេ និរុត្តិបដិសម្ភិទា បវត្តតិ, ឯវញ្ច កត្វា “និរុត្តិបដិសម្ភិទា បរិត្តារម្មណា”តិ វចនំ ឧបបន្នំ ហោតីតិ វទន្តិ។ **អាចរិយជោតិបាល**ត្ថេរាទយោ បនាហុ – “និរុត្តិបដិសម្ភិទា បច្ចុប្បន្នារម្មណា”តិ វចនំ បច្ចុប្បន្នំ សទ្ទំ គហេត្វា បច្ឆាជាននំ សន្ធាយ វុត្តំ, ឯវញ្ច សតិ អញ្ញស្មិំ បច្ចុប្បន្នារម្មណេ អញ្ញំ បច្ចុប្បន្នារម្មណន្តិ វុត្តន្តិ អាបជ្ជតិ, យថា បន ទិព្ពសោតញាណំ មនុស្សាទិសទ្ទភេទនិច្ឆយស្ស បច្ចយភូតំ តំតំសទ្ទវិភាវកំ, ឯវំ សភាវាសភាវនិរុត្តិនិច្ឆយស្ស បច្ចយភូតំ បច្ចុប្បន្នសភាវនិរុត្តិសទ្ទារម្មណំ តំវិភាវកំ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទាតិ វុច្ចមានេ ន កោចិ បាឡិវិរោធោ, តំ សភាវនិរុត្តិសទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្សាតិ ច បច្ចុប្បន្នសទ្ទារម្មណបច្ចវេក្ខណំ បវត្តេន្តស្សាតិ ន ន សក្កា វត្តុំ។ តម្បិ ហិ ញាណំ សភាវនិរុត្តិវិភាវេន្តមេវ តំតំសទ្ទបច្ចវេក្ខណានន្តរំ តំតំបភេទនិច្ឆយស្ស ហេតុភាវតោ និរុត្តិំ ភិន្ទន្តំ បដិវិជ្ឈន្តមេវ ឧប្បជ្ជតីតិ ច បភេទគតម្បិ ហោតីតិ។

១១៨០. **តិវិធ**ន្តិ ឥទំ ហេដ្ឋា វិភាវិតនយមេវាតិ។ **បច្ចវេក្ខតោ**តិ ឥមានិ ញាណានិ ឥទមត្ថជោតកានីតិ អសម្មោហវសេន បច្ចវេក្ខន្តស្ស។ ននុ ច តីណិ ញាណានិបិ អត្ថធម្មសភាវំ នាតិវត្តន្តីតិ ញាណេសុ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ធម្មបដិសម្ភិទា ច ហោតិ, កស្មា បន “តេសុ…បេ.… មត”ន្តិ វិសុំ វុត្តន្តិ? សារម្មណេសុ តីសុ ញាណេសុ បវត្តញាណស្ស អធិប្បេតត្តា។ យញ្ហិ ញាណារម្មណំ ញាណំ តស្ស អារម្មណម្បិ អសម្មោហវសេន បដិវិជ្ឈន្តមេវ បវត្តតិ, តំ ឥធ បដិភានបដិសម្ភិទា នាម។ ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ “ឥមានិ ញាណានិ ឥទមត្ថជោតកានី”តិ។ ញាណមត្តារម្មណំ បន ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទាយេវ។ ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ អយំ បដិសម្ភិទា សារម្មណេសុ ញាណេសុ បវត្តតិ, អារម្មណានំ បន បភេទំ ហេដ្ឋា ញាណត្តយមេវ វិភាវេតិ។ យថា កឹ? យថា ធម្មទេសនាយ អសមត្ថោ ពហុស្សុតោ កិញ្ចាបិ ធម្មកថិកេន កថេតព្ពំ ធម្មំ ជានាតិ, ទេសនា បន ធម្មកថិកស្សេវ វិសយោតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥមាសុ បន បច្ឆិមានំ តិស្សន្នំ សេខាសេខមគ្គក្ខណេ អសម្មោហវសេន បដិវេធោ ហោតិ, អត្ថបដិសម្ភិទាយ អារម្មណករណវសេនបិ។ តថា ហិ សា មគ្គផលសភាវាបិ ហោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា សា លោកិយលោកុត្តរា, សេសា តិស្សោ លោកិយាវ។ តេនាហុ បោរាណា –

> “លាភោ តាសមសម្មោហា, សេខាសេខបថក្ខណេ;
> អត្ថបញ្ញា យថាលម្ពា, សា ទ្វិធាញ្ញា តុ សាសវា”តិ។

១១៨១. ឥមា បន ចតស្សោ បដិសម្ភិទា បញ្ចហិ អាការេហិ វិសទភាវំ គច្ឆន្តីតិ ទស្សេតុំ “**បរិយត្តី**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **បរិយត្តិ** នាម ពុទ្ធវចនស្ស បរិយាបុណនំ, បាឡិអដ្ឋកថាសុ គណ្ឋិបទអត្ថបទវិនិច្ឆយកថា **បរិបុច្ឆា** បរិតោ សព្ពតោ ញាតុំ បុច្ឆាតិ កត្វា។ **សវនំ** សក្កច្ចំ អដ្ឋិំ កត្វា សោតវិញ្ញាណវសេន គហណំ, **អធិគមោ** មគ្គប្បត្តិ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន “អធិគមោ នាម អរហត្តមគ្គប្បត្តី”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៧១៨) វុត្តំ។ តំ សេខភូមិយំ បភេទគមនំ អប្បវិសយំ, អសេខភូមិយំ ពហុវិសយន្តិ កត្វា វុត្តំ។ សាតិសយំ វា អធិគមនំ សន្ធាយេវ វុត្តំ។ សេខេន បត្តានម្បិ ហិ ឥមាសំ អរហត្តប្បត្តិយា វិសទភាវាធិគមោតិ។ បុព្ពយោគោ វិយ បន អរហត្តប្បត្តិ អរហតោបិ បដិសម្ភិទាវិសទតាយ បច្ចយោ ន ន ហោតីតិ បញ្ចន្នម្បិ យថាយោគំ សេក្ខាសេក្ខបដិសម្ភិទាវិសទតាយ ការណតា យោជេតព្ពា។ **បុព្ពយោគោ** នាម បុព្ពពុទ្ធានំ សាសនេ គតបច្ចាគតិកភាវេន យាវ អនុលោមគោត្រភុសមីបំ, តាវ វិបស្សនាភិយោគោ។ អធិគមបុព្ពយោគា ចេត្ថ អនុប្បន្នំ ឧប្បាទេន្តិ, ឧប្បន្នញ្ច វិសទំ ករោន្តិ, សេសានិ បន សុវិសទភាវស្សេវ បច្ចយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

១១៨២-៤. ឯវំ ឯកវិធាទិវសេន បញ្ញាយ បភេទំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ភាវនាវិធានំ វិភាវេតុំ “**កថំ ភាវេតព្ពា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យស្មា ឥមាយ បញ្ញាយ ខន្ធាទយោ ធម្មា ភូមិ, សីលវិសុទ្ធិ ចេវ ចិត្តវិសុទ្ធិ ចាតិ ឥមា ទ្វេ វិសុទ្ធិយោ មូលំ, ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិ មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិ ញាណទស្សនវិសុទ្ធីតិ ឥមា បញ្ច វិសុទ្ធិយោ សរីរំ, តស្មា តេសុ ភូមិភូតេសុ ធម្មេសុ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាវសេន ញាណបរិចយំ កត្វា មូលភូតា ទ្វេ វិសុទ្ធិយោ សម្បាទេត្វា សរីរភូតា បញ្ច វិសុទ្ធិយោ សម្បាទេន្តេន ភាវេតព្ពាតិ ទស្សេតុំ “**ខន្ធាទីសូ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ខន្ធាទីសូ**តិ ខន្ធាយតនធាតុឥន្ទ្រិយបដិច្ចសមុប្បាទាទិភេទេសុ។ **ភូមិភូតេសុ ចា**តិ លក្ខណាទិគ្គហណវសេន ញាណស្ស បវត្តិដ្ឋានភូតេសុ។ **សីលំ ចិត្តវិសុទ្ធិ**ន្តិ មូលភូតំ សីលវិសុទ្ធិំ, ចិត្តវិសុទ្ធិញ្ច។ សតិ ហិ សីលវិសុទ្ធិយំ, ចិត្តវិសុទ្ធិយញ្ច អយំ បញ្ញា មូលជាតា នាម ហោតិ, នាសតីតិ។ **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធាទយោ បញ្ចា**តិ ឧបព្រូហេតព្ពត្តា សរីរភូតា ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិអាទយោ បញ្ច។ ឥមិស្សា ហិ បញ្ញាយ សន្តានវសេន បវត្តមានាយ បាទបាណិសីសដ្ឋានិយា ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិអាទយោ ឥមា បញ្ច វិសុទ្ធិយោ អវយវេន សមុទាយូបលក្ខណនយេន សរីរន្តិ វេទិតព្ពា។ **តាយ បញ្ញាយា**តិ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាទិវសេន ខន្ធាទីសុ ធម្មេសុ បវត្តបញ្ញាយ។ **ជននាទិតោ**តិ ជាតិជរាមរណាទីហិ។

១១៩៥-៦. “ភាវេតព្ពា”តិ វត្វា ឥទានិ យស្មា ខន្ធាទិភូមីសុ សីលវិសុទ្ធិចិត្តវិសុទ្ធិសង្ខាតេហិ មូលេហិ សុប្បតិដ្ឋិតេន បញ្ចវិសុទ្ធិសង្ខាតសរីរស្ស វឌ្ឍនេនេវ បញ្ញាវឌ្ឍនា នាម ហោតិ, តស្មា វិបស្សនាបញ្ញាយ ភូមិភូតេសុ ខន្ធាទីសុ ឯកទេសទស្សនត្ថំ **“រូបញ្ច”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តត្ថា**តិ តេសុ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ។ **យំ កិញ្ចី**តិ អនវសេសបរិយាទានំ។ **អតីតានាគតាទិក**ន្តិអាទិនា បន តទេវ ឯកាទសសុ ឱកាសេសុ បក្ខិបិត្វា ទស្សេតិ។ **អាទិ**-គ្គហណេន បច្ចុប្បន្នស្ស គហណំ។

១១៩៧-១២០០. **ហីន**ន្តិអាទីសុ អកុសលកម្មសមុដ្ឋានតាយ **ហីនំ**, កុសលកម្មសមុដ្ឋានតាយ **បណីតំ**។ អកុសលវិបាកុប្បត្តិហេតុភូតតាយ វា **ហីនំ**, វិបរិយាយេន **បណីតំ**។ ទុប្បរិគ្គហភូតសុខុមរូបាទិវសេន **ទូរំ**, ឥតរវសេន **សន្តិក**ន្តិអាទិនា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **សព្ពំ តំ ឯកតោ កត្វា**តិ អតីតាទិវិភាគភិន្នំ សព្ពំ តំ រូបរាសិវសេន ពុទ្ធិយា ឯកជ្ឈំ គហេត្វា “មហាឧទកក្ខន្ធោ”តិអាទីសុ វិយ “រាសដ្ឋេន រូបក្ខន្ធោ”តិ វុច្ចតិ។ **សុត្តេបិ** ហិ វុត្តំ “តទេកជ្ឈំ អភិសំយូហិត្វា អភិសង្ខិបិត្វា”តិ។ **វេទនាក្ខន្ធោ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯកេកេសុ បន វេទនាទីសុ “សមុទ្ទោ មយា ទិដ្ឋោ”តិអាទីសុ វិយ សមុទាយវោហារស្ស អវយវេបិ ទិស្សនតោ ខន្ធ-សទ្ទោ រុឡ្ហីវសេន បវត្តតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យំ តំ កិញ្ចិ វេទយិតលក្ខណន្តិ សម្ពន្ធោ។ វេទនាក្ខន្ធោយេវ **វេទនាក្ខន្ធតា**។ វេទនាយ អតីតាទិវិភាគេ វិត្ថារកថា **វិសុទ្ធិមគ្គតោ** (វិសុទ្ធិ. ២.៤៩៧ អាទយោ) គហេតព្ពា។ **អភិសង្ខារលក្ខណ**ន្តិ សង្ខារក្ខន្ធស្ស ចេតនាបធានតាយ ឯវំ វុត្តំ, សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណេ រាសិករណលក្ខណំ សម្បិណ្ឌនលក្ខណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា “សង្ខតមភិសង្ខរោន្តី”តិ (សំ. និ. ៣.៧៩) វុត្តត្តា យថា អត្តនោ ផលសង្ខតំ សម្មទេវ និប្ផន្នំ ហោតិ, ឯវំ អភិសង្ខរណសភាវន្តិ អត្ថោ។ អយំ បន កុសលាកុសលចេតនាយ វសេន វដ្ដតិ។

១២០២-៥. ឯវំ វិបស្សនាបញ្ញាយ ភូមិភូតេ ធម្មេ ឯកទេសតោ ទស្សេត្វា ឥទានិ សីលចិត្តវិសុទ្ធីនំ ហេដ្ឋា វុត្តត្តា តា អវត្វា ឥទំ បញ្ញាភាវនាយ អាទិភូតំ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធឹ ទស្សេតុំ **“ចត្តារោ ច មហាភូតា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តំ សម្បាទេតុកាមេន ច យោគាវចរេន ចតុធាតុវវត្ថានវសេន វា ទ្វាទសាយតនវសេន វា បញ្ចក្ខន្ធវសេន វា ឧភិន្នំ សង្ខេបកោដ្ឋាសានំ វសេន វា បដិលទ្ធជ្ឈានវសេន វា នាមរូបស្ស វវត្ថាបេតព្ពភាវេបិ តេន តេន មុខេន វវត្ថានប្បកាសនស្ស អតិបបញ្ចាវហត្តា យថាធិគតក្ខន្ធវសេនេវ ឥធ វវត្ថានំ ទស្សិតំ។ **ឯកាសីតិយា ចិត្តេនា**តិ ឯកាសីតិយា លោកិយចិត្តេន។ លោកុត្តរចិត្តានិ បន នេវ សុក្ខវិបស្សកស្ស, ន សមថយានិកស្ស បរិគ្គហំ គច្ឆន្តិ អនធិគតត្តា។ **ចត្តារោរូបិនោ ខន្ធេ**តិ ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធេ។ សីតុណ្ហាទិវិរោធិបច្ចយសមវាយេ វិការាបជ្ជនតោ **រូបំ រុប្បនលក្ខណំ**។ អារម្មណាភិមុខំ នមនតោ **នាមំ នមនលក្ខណំ**។ **បរិគណ្ហតី**តិ បរិច្ឆេទការិកាយ បញ្ញាយ បរិច្ឆិន្ទិត្វា គណ្ហាតិ។

១២០៦-៨. **តាលស្ស កន្ទំ តុ យមក**ន្តិ ទ្វីហិ ពីជេហិ និព្ពត្តិតំ ឯកីភូតំ យមកតាលកន្ទំ។ តញ្ហិ យមកំ ភិន្នសន្តានម្បិ អភិន្នំ វិយ ឧបដ្ឋាតិ, ឯវំ រូបារូបធម្មាតិ។ **នាមញ្ច រូបញ្ចា**តិ ឯតេនេវ តស្ស ទុវិធភាវេ សិទ្ធេ **“ទ្វិធា វវត្ថបេតី”**តិ ឥទំ នាមរូបវិនិមុត្តស្ស អញ្ញស្ស អភាវទស្សនត្ថំ។ តេនេវាហ **“នាមតោ រូបតោ”**តិអាទិ។ នាមរូបមត្តតាយ អវិនិច្ឆិតត្តា, សន្តានាទិឃនភេទស្ស ច អកតត្តា អភិនិវេសេន វិនា សមូហេកត្តគ្គហណវសេន “សត្តោ”តិ បវត្តោ សម្មោហោ **សត្តសម្មោហោ**, តស្ស **ឃាតត្ថំ** វិក្ខម្ភនត្ថំ។ **ពហុសុត្តវសេនា**តិ “យថា ហី”តិអាទិនា ឥធ ទស្សិតានំ, អញ្ញេសញ្ច “រូបញ្ច ហិទំ, មហាលិ, អត្តា អភវិស្ស , នយិទំ រូបំ អាពាធាយ សំវត្តេយ្យា”តិ (មហាវ. ២០; សំ. និ. ៣.៥៩) ឯវមាទីនំ សម្ពហុលានំ **សុត្តន្តានំ** វសេន។ **តន្តិ** តំ នាមរូបំ។

១២១០-២. **អង្គសម្ភារា**តិ អង្គសម្ភារហេតុ តន្និមិត្តំ អមុញ្ចិត្វា សតិ ឯវ តស្មិន្តិ អត្ថោ។ **សទ្ទោ**តិ វោហារោ។ **ខន្ធេសូ**តិ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ **សន្តេសុ** តេ អមុញ្ចិត្វាវ **សត្តោតិ សម្មុតិ** វោហារោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា អក្ខចក្កបញ្ជរឦសាទីសុ អង្គសម្ភារេសុ ឯកេនាការេន ឯកជ្ឈំ រាសិ ហុត្វា សណ្ឋិតេសុ “រថោ”តិ វោហារមត្តំ ហោតិ, បរមត្ថតោ បន ឯកេកស្មឹ អង្គេ ឧបបរិក្ខិយមានេ រថោ នាម នត្ថិ, ឯវមេវ ឧបាទានក្ខន្ធសង្ខាតេសុ រូបារូបធម្មេសុ សន្តានវសេន បវត្តមានេសុ “សត្តោ”តិ វា “បុគ្គលោ”តិ វា “ជីវោ”តិ វា វោហារមត្តំ, បរមត្ថតោ បន ឯកេកស្មឹ ធម្មេ ឧបបរិក្ខិយមានេ “អស្មី”តិ វា “អហ”ន្តិ វា គាហស្ស វត្ថុភូតោ សត្តោ នាម នត្ថិ, កេវលំ នាមរូបមត្តមេវ អត្ថីតិ។ ឯវំ បស្សតោ ហិ ទស្សនំ យថាភូតទស្សនំ នាម ហោតិ, យំ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ វុច្ចតិ។ សចេ កោចិ សត្តោ នាម នត្ថិ, កថញ្ចរហិ នាមរូបមត្តេ គមនាទិអត្ថកិច្ចសិទ្ធតា ហោតីតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ **“យថាបី”**តិអាទិ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – យថា **ទារុមយំ យន្តំ និជ្ជីវំ** ជីវវិរហិតំ អព្ភន្តរេ វត្តមានស្ស ជីវស្ស អភាវតោ តតោយេវ **និរីហកំ** និព្យាបារំ, អថ ច បន **ទារុរជ្ជុសមាយោគេ** បច្ចយវិសេសវសេន **តំ** ទារុយន្តំ **គច្ឆតិបិ តិដ្ឋតិបិ**, សជីវំ សព្យាបារំ វិយ គមនាទិកិច្ចំ សាធេន្តមិវ ខាយតិ, **តថា ឥទំ នាមរូបម្បិ** កិញ្ចាបិ និជ្ជីវំ និរីហកញ្ច, អថ ច បន **អញ្ញមញ្ញ**សង្ខតបច្ចយវិសេសស្ស **សមាយោគេ** សជីវំ សព្យាបារំ គច្ឆន្តំ តិដ្ឋន្តញ្ច ខាយតីតិ។

១២១៣. **សច្ចតោ**តិ ភូតតោ, បរមត្ថតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឥទំ នាមរូបំ អភិសង្ខតំ យន្តមិវ សុញ្ញំ** ជីវាទិនា។ បច្ចយេហិ អភិសង្ខតំ ឥទំ នាមរូបំ យន្តមិវ សុញ្ញន្តិ វា សម្ពន្ធោ។ **ទុក្ខស្ស បុញ្ជោ**តិ និច្ចាតុរតាយ ទុក្ខស្ស រាសិ។ **តិណកដ្ឋសាទិសោ**តិ អត្តសុញ្ញតាយ តិណកដ្ឋសមោ។

១២១៥. **យមក**ន្តិ យុគឡំ។ សោ ច យមកភាវោ អញ្ញមញ្ញនិស្សិតភាវេនាតិ អាហ "**ឧភោ អញ្ញោញ្ញនិស្សិតា**"តិ។ តតោ ឯវ **ឯកស្មិំ ភិជ្ជមានស្មិំ ឧភោ ភិជ្ជន្តិ**។ ន ហិ កទាចិ បញ្ចវោការភវេ មរណវសេន រូបេ និរុជ្ឈន្តេ អរូបំ អនិរុជ្ឈន្តំ, អរូបេ វា និរុជ្ឈន្តេ រូបំ អនិរុជ្ឈន្តំ អត្ថិ។ ឯកវោការភវចតុវោការភវេសុ បន តេសំ អញ្ញមញ្ញំ អនិស្សាយ បវត្តិយា ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវាតិ។ សោ បនាយំ ភង្គោ បច្ចយវសេនេវ, បច្ចយនិរោធេនេវ នាមរូបនិរោធោតិ អត្ថោ។ **បច្ចយា**តិ បច្ចយភូតា, អញ្ញមញ្ញស្ស បច្ចយា ហោន្តាបិ ឯកស្មិំ ភិជ្ជមានស្មិំ ឧភោ ភិជ្ជន្តិយេវាតិ អត្ថោ។

១២១៦-៩. **និត្តេជ**ន្តិ តេជហីនំ អានុភាវវិរហិតំ។ យត្ថ បន តំ និត្តេជំ, តំ ទស្សេតុំ "**ន ព្យាហរតី**"តិអាទិ វុត្តំ។ ន ហិ អញ្ញថា សទ្ទហនុស្សាហនាទីសុ នាមំ និត្តេជន្តិ សក្កា វត្តុំ, នាបិ រូបំ សន្ធារណាពន្ធនាទីសុ។ តេនេវ ហិ "**តថា រូបម្បិ និត្តេជ**"ន្តិ វត្វា "**ភុញ្ជាមីតិ…បេ… ន វិជ្ជតី**"តិ វុត្តំ។

១២២០-១. **នាមំ និស្សាយា**តិអាទិនា ព្យតិរេកវសេនបិ នាមរូបានំ និត្តេជតំយេវ វិភាវេតិ ។ រូបញ្ហិ គមនាទិកិរិយាសុ **នាមំ និស្សាយ** បវត្តតិ, នាមំ ទស្សនាទិកិរិយាសុ **រូបំ និស្សាយ**។ អញ្ញមញ្ញំ សន្និស្សាយ ចស្ស អត្តកិច្ចសិទ្ធិបិ បច្ចេកំ អសមត្ថតំ វិភាវេតិ។ តថា ហិ នាមរូបស្ស អត្តសុញ្ញតា, និព្យាបារតា ច សុដ្ឋុតរំ បាកដា ហោន្តីតិ។ កថំ បន បច្ចេកំ អសមត្ថានំ សមុទិតភាវេ សតិ សមត្ថតា ហោតិ អសាមត្ថិយំ អហេតូនំ សាមត្ថិយម្បិ អហេតុកភាវាបត្តិតោ។ ន ហិ បច្ចេកំ ទដ្ឋុំ អសក្កោន្តានំ សតម្បិ សហស្សម្បិ សមុទិតំ ទដ្ឋុំ សក្កោតីតិ ចោទនំ ហទយេ កត្វា អាហ "**ឥមស្ស បនា**"តិអាទិ។ ឧបមាយបិ ហិ អសិទ្ធោ អត្ថោ សាធេតព្ពោ។ តេនេវាហ "ឧបមំ តេ ករិស្សាមិ, ឧបមាយបិ ឥធេកច្ចេ វិញ្ញូ បុរិសា ភាសិតស្ស អត្ថំ ជានន្តី"តិ (ម. និ. ១.២៥៨; អ. និ. ៨.៨; ១០.៩៥; ជា. ២.១៩.២៤)។ អយំ បនេត្ថ **ជច្ចន្ធបីឋសប្បីនំ ឧបមា** – យថា ជច្ចន្ធោ ច បីឋសប្បី ច ទិសាបក្កមិតុកាមា អស្សុ។ ជច្ចន្ធោ បីឋសប្បិំ ឯវមាហ "អហំ ខោ, ភណេ, សក្កោមិ បាទេហិ បាទករណីយំ កាតុំ, នត្ថិ ច មេ ចក្ខូនិ, យេហិ សមំ វិសមំ បស្សេយ្យ"ន្តិ។ បីឋសប្បី ជច្ចន្ធំ ឯវមាហ "អហំ ខោ, ភណេ, សក្កោមិ ចក្ខុនា ចក្ខុករណីយំ កាតុំ, នត្ថិ ច មេ បាទា, យេហិ អភិក្កមេយ្យំ បដិក្កមេយ្យំ វា"តិ។ សោ តុដ្ឋហដ្ឋោ ជច្ចន្ធោ បីឋសប្បិំ អំសកូដំ អារោបេសិ, បីឋសប្បី ជច្ចន្ធស្ស អំសកូដេ និសីទិត្វា ឯវមាហ "វាមំ មុញ្ច, ទក្ខិណំ គណ្ហ, ទក្ខិណំ មុញ្ច, វាមំ គណ្ហា"តិ។ តត្ថ ជច្ចន្ធោបិ និត្តេជោ ទុព្ពលោ ន សកេន ពលេន គច្ឆតិ, តថេវ បីឋសប្បី ន សកេន ពលេន គច្ឆតិ, ន ច តេសំ អញ្ញមញ្ញំ និស្សាយ គមនំ ន បវត្តតិ, ឯវមេវ នាមម្បិ និត្តេជំ ន សកេន តេជេន ឧប្បជ្ជតិ, ន តាសុ តាសុ កិរិយាសុ បវត្តតិ, រូបម្បិ និត្តេជំ ន សកេន តេជេន ឧប្បជ្ជតិ, ន តាសុ តាសុ កិរិយាសុ បវត្តតិ, ន ច តេសំ អញ្ញមញ្ញំ និស្សាយ ឧប្បត្តិ វា បវត្តិ វា ន ហោតីតិ។ តេនាហុ បោរាណា –

"ន សកេន ពលេន ជាយរេ,
នោបិ សកេន ពលេន តិដ្ឋរេ;
បរធម្មវសានុវត្តិនោ,
ជាយរេ សង្ខតា អត្តទុព្ពលា។

"បរបច្ចយតោ ច ជាយរេ, បរអារម្មណតោ សមុដ្ឋិតា;
អារម្មណបច្ចយេហិ ច, បរធម្មេហិ ចិមេ បភាវិតា"តិ។ (វិសុទ្ធិ. ២.៦៧៧);

១២២២-៣. ឥទានិ នាវាយន្តិកូបមាយបិ នាមរូបានំ អវសវត្តិតំ វិភាវេតុំ "**យថា ហី**"តិអាទិគាថាទ្វយំ វុត្តំ។ តត្ថ **និស្សាយា**តិ បតិដ្ឋាយ។ **យន្តី**តិ គច្ឆន្តិ។ **មនុស្សេ និស្សាយា**តិ នេតុភូតេ និយាមកកម្មករាទិមនុស្សេ អបស្សាយ។ ន ហិ តេសំ អរណគ្គហណលង្ការសណ្ឋាបនឧទកសិញ្ចនាទិកិរិយាយ វិនា នាវា ឥច្ឆិតទេសំ បាបុណាតិ, យថា បន ឧភោបិ អញ្ញមញ្ញំ និស្សាយ **អណ្ណវេ** គច្ឆន្តិ, ឯវំ នាមញ្ច រូបញ្ច ឧភោ អញ្ញមញ្ញំ និស្សិតា បវត្តន្តីតិ អធិប្បាយោ។

១២២៤. **សត្តសញ្ញំ វិនោទេត្វា**តិ យថាវុត្តនយេហិ អនាទិកាលភាវិតំ ខន្ធបញ្ចកេ សត្តគ្គាហំ វិក្ខម្ភេត្វា។ **នាម…បេ… វុច្ចតី**តិ "ឥទំ នាមំ, ឯត្តកំ នាមំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ។ ឥទំ រូបំ, ឯត្តកំ រូបំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ"តិ ច ឯវំ សល្លក្ខណេន តេសំ លក្ខណសល្លក្ខណមុខេន តមត្ថភាវទស្សនំ **ឯតំ** អត្តទិដ្ឋិមលវិសោធនតោ **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ វុច្ចតិ** ពុទ្ធាទីហីតិ អត្ថោ។ ន កេវលញ្ចេតំ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិយេវ វុច្ចតិ, នាមរូបវវត្ថានន្តិបិ ឯតស្សេវ អធិវចនន្តិ

វេទិតព្ពំ។ **ជាតិអាទិតោ**តិ ជាតិជរាព្យាធិអាទិតោ ទុក្ខតោ។ យថាហ “ជាតិបិ ទុក្ខា, ជរាបិ ទុក្ខា, ព្យាធិបិ ទុក្ខោ, មរណម្បិ ទុក្ខំ, យម្បិច្ឆំ ន លភតិ, តម្បិ ទុក្ខំ, សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា”តិ (មហាវ. ១៤; សំ. និ. ៥.១០៨១; បដិ. ម. ២.៣០)។ **អន្តទ្វយ**ន្តិ សស្សតុច្ឆេទសង្ខាតំ អន្តទ្វយំ។ អថ វា សត្តស្ស អច្ចន្តំ អត្ថិភាវសង្ខាតំ, តស្ស នត្ថិភាវសង្ខាតញ្ច **អន្តទ្វយំ**។ បរមត្ថតោ អនុបលព្ភនតោ ហិ សត្តោ អត្ថីតិ វជ្ជិតព្ពមេវ, លោកសង្កេតតោវ ឧបលព្ភនតោ នត្ថីតិបិ វជ្ជិតព្ពមេវាតិ។ សុដ្ឋុតរំ បរិសុទ្ធំ ករោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **ទិដ្ឋិគតានិ មលានី**តិ ទិដ្ឋិគតសង្ខាតានិ មលានិ។ **អសេសំ** និស្សេសតោ **នាសំ** វិនាសំ វិក្ខម្ភនំ **ឧបេន្តិ**។ តថា ហេតំ ទិដ្ឋិមលវិសោធនតោ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ វុច្ចតិ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៩. ឯកូនវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២២៧. អនន្តរំ និទ្ទិដ្ឋាយ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិយា វិសយភាវេន ទស្សិតត្តា “**ឯតស្សា**”តិ វុត្តំ, ន តទញ្ញតោ វិសេសនត្ថំ តទញ្ញស្ស ច អភាវតោ។ អជ្ឈត្តំ វា ហិ វិបស្សនាភិនិវេសោ ហោតុ ពហិទ្ធា វា, អត្ថសិទ្ធិយំ បន លក្ខណតោ សព្ពម្បិ នាមរូបំ អនវសេសតោ បរិគ្គហិតមេវ ហោតីតិ។ **ជានិត្វា ហេតុបច្ចយេ**តិ ហេតុបច្ចយេ បរិគ្គណ្ហិត្វា, ហេតុបច្ចយេ បរិគ្គណ្ហនហេតូតិ វុត្តំ ហោតិ។ បច្ចយបរិគ្គហណហេតុ ហិស្ស អទ្ធត្តយេ កង្ខាវិតរណំ ហោតីតិ។ **វិតរិត្វា**តិ អតិក្កមិត្វា, វិក្ខម្ភេត្វាតិ អត្ថោ។ តំ បន ញាណំ តថាវិគតំ វសិភាវប្បត្តំ ឈានំ វិយ យោគិនោ សន្តានេ បពន្ធវសេន បវត្តតីតិ កត្វា វុត្តំ “**ឋិត**”ន្តិ។

១២២៨-៣០. **នាមរូបស្ស…បេ…. អាវជ្ជិត្វា**តិ យថា នាម កុសលោ ភិសក្កោ រោគំ ទិស្វា តស្ស សមុដ្ឋានំ បរិយេសតិ, យថា វា បន អនុកម្បកោ បុរិសោ កុមារំ ឧត្តានសេយ្យំ រថិកាយ និបន្នំ ទិស្វា “កស្ស នុ ខោ អយំ បុត្តកោ”តិ តស្ស មាតាបិតរោ អាវជ្ជតិ, ឯវមេវំ **នាមរូបស្ស កោ ហេតុ, កោ វា បច្ចយោ ភវេ**។ ន តាវេតំ អហេតុកំ សព្ពត្ថ, សព្ពទា, សព្ពេសញ្ច ឯកសទិសភាវាបត្តិតោ, ន ឥស្សរាទិហេតុកំ នាមរូបតោ ឧទ្ធំ ឥស្សរាទីនំ អភាវតោ។ យេបិ នាមរូបមត្តមេវ ឥស្សរាទយោតិ វទន្តិ តេសំ ឥស្សរាទិសង្ខាតនាមរូបស្ស អហេតុកភាវាបត្តិតោ, តស្មា ភវិតព្ពមស្ស ហេតុបច្ចយេហិ, “កោ នុ ខោ”តិ នាមរូបស្ស ហេតុបច្ចយេ អាវជ្ជិត្វាតិ អត្ថោ។ ឯវំ តាវ កត្វា ឥមស្ស នាមរូបស្ស ហេតុបច្ចយេ បរិគ្គណ្ហន្តេន ឱឡារិកត្តា, សុបាកដត្តា ច រូបស្ស បច្ចយបរិគ្គហោ សុករោតិ បឋមំ តស្ស បច្ចយបរិគ្គហោ កាតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**រូបកាយស្សា**”តិអាទិ។ តត្ថ យថា នាមរូបស្ស បច្ចយបរិគ្គហោ អហេតុវិសមហេតុវាទនិវត្តិយា ហោតិ, ឯវំ និព្ពិទាវិរាគាវហភាវេន តត្ថ តត្ថ អភិរតិនិវត្តិយាបិ ឥច្ឆិតព្ពោតិ តំ ទូតិ្តសាការវសេន ទស្សេតុំ “**កេសា លោមា**”តិអាទិ វុត្តំ។

១២៣២-៣. **អវិជ្ជា…បេ…. មតោ**តិ អវិជ្ជា តណ្ហា ឧបាទានំ កម្មន្តិ ឥទំ ចតុព្ពិធំ ធម្មជាតំ **ឯតស្ស** យថាវុត្តស្ស **រូបកាយស្ស ហេតុ**, ចតុព្ពិធោ អាហារោ បច្ចយោតិ អត្ថោ។ កស្មា បន បុរិមំ ហេតុ, ឥតរោ បច្ចយោតិ ចោទនំ សន្ធាយ “**ជនកោ**”តិអាទី វត្វា តំ លោកវសេន សមត្ថេតុំ “**ហេតូង្កុរស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ជនកោ**តិ, **អនុបាលកោ**តិ ច អន្តោគតហេតូត្ថមិទំ វិសេសនំ, ជនកត្តា, អនុបាលកត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ **ជនកត្តា**តិ និព្ពត្តកត្តា។ ឥមិនា ពីជំ វិយ អង្កុរស្ស អវិជ្ជាទយោ រូបកាយស្ស អសាធារណការណតាយ ហេតូតិ ទស្សិតំ។ **អនុបាលកត្តា**តិ ឧបត្ថម្ភកត្តា។ ឥមិនា បន អង្កុរស្ស បថវីសលិលាទយោ វិយ អាហារោ សាធារណការណតាយ បច្ចយោតិ ទស្សិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

១២៣៤-៧. **ឥតិមេ…បេ…. គតា**តិ ឯវមេតេ អវិជ្ជាទយោ បញ្ច ធម្មា យថារហំ **ហេតុ**ភាវំ, **បច្ចយ**ភាវញ្ច គតា។ **មាតាវ ឧបនិស្សយា**តិ **អវិជ្ជា** ភវេសុ វិជ្ជមានទោសបដិច្ឆាទនភាវេន, **តណ្ហា** បត្ថនាភាវេន, **ឧបាទានំ** ទឡ្ហគ្គាហភាវេនាតិ ឯវំ សង្ខារភវានំ ហេតុភូតា ជនកសហាយតាយ ភវនិកន្តិតំសហជាតអាសន្នការណត្តា អភិសង្ខារិកា, អបស្សយភូតា វាតិ មាតា វិយ ឧបនិស្សយា ហោន្តិ។ យថា បិតុជនិតសុក្កោ បុត្តស្ស ឧប្បត្តីតិ **បិតា** ជនកោ, ឯវំ **កម្មំ** សត្តស្ស ឧប្បាទកត្តា **ជនក**ន្តិ អាហ។ យថា **ធាតី** ជាតស្ស **កុមារស្ស** វឌ្ឍិកា សន្ធារិកា, ឯវំ **អាហារោ** ឧប្បន្នស្ស កាយស្ស ព្រូហេតា, សន្ធារកោ ចាតិ វុត្តំ “**ធាតី…បេ…. ភវេ**”តិ។ កាមញ្ចេត្ថ អវិជ្ជាទយោ នាមកាយស្សាបិ បច្ចយោ, បការន្តរេន បន តស្ស បាកដំ បច្ចយបរិគ្គហវិធឹ ទស្សេតុំ “ចក្ខុញ្ចា”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ចក្ខុញ្ចា**តិ **ច**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ, តេន ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អាវជ្ជនាទី អជ្ឈត្តំ សព្ពំ បច្ចយជាតំ សង្គណ្ហាតិ។ **រូបមាលោកមេវ ចា**តិ បន **ច**-សទ្ទេន យថា ពាហិររូបំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អារម្មណបច្ចយោ, យថា ច អាលោកោ ឧបនិស្សយបច្ចយោ, ឯវំ អញ្ញម្បិ ពាហិរំ បច្ចយជាតំ សង្គណ្ហាតិ។ **បដិច្ចា**តិ បច្ចយភូតំ លទ្ធាតិ អត្ថោ។ តេន ចក្ខុស្ស និស្សយបុរេជាតឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន, រូបាលោកានញ្ច យថាសម្ភវំ អារម្មណឧបនិស្សយបុរេជាតអត្ថិអវិគតវសេន, ឥតរេសញ្ច សទ្ទសង្គហិតានំ អនន្តរាទិសហជាតាទិវសេន បច្ចយភាវំ ទស្សេតិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ផស្សាទីនំ វិយ សហ បច្ចយេហិ សោតវិញ្ញាណាទីនំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ សម្ពន្ធូបតំ សព្ពំ នាមំ សហ បច្ចយេន សង្គហិតំ ហោតិ។ តេនាហ “**នាមកាយស្ស បច្ចយំ បរិគណ្ហតី**”តិ។

១២៣៨-៤០. **ទិស្វានា**តិ ឯតរហិ បវត្តិំ ទិស្វា។ **តថេវិទ**ន្តិ ឥមិនា ន កេវលំ សប្បច្ចយតាមត្តមេវ បច្ចុមន្នំ, អថ ខោ យាទិសេហិ **ឯតរហិ** បវត្តតិ, តាទិសេហិ អវិជ្ជាទិបច្ចយេហេវ **អតីតេបិ** បវត្តិត្ថាតិ បច្ចយសហិតតាបិ បច្ចុមន្នាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បុព្ពន្តេ**តិ អតីតខន្ធប្បពន្ធកោដ្ឋាសេ។ **បញ្ចុធាគតា**តិ –

“អហោសិ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធានំ, ន នុ ខោ អហោសិ អហមតីតមទ្ធានំ, កិំ នុ ខោ អហោសិ អហមតីតមទ្ធានំ, កថំ នុ ខោ អហោសិ អហមតីតមទ្ធានំ, កិំ ហុត្វា កិំ អហោសិ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធាន”ន្តិ (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០; មហានិ. ១៧៤) –

បញ្ចហិ អាការេហិ **អាគតា,** បវត្តា វា។ **អបរន្តេ**តិ អនាគតេ ខន្ធប្បពន្ធកោដ្ឋាសេ។ **បញ្ចធា សមុទីរិតា**តិ –

“ភវិស្សាមិ នុ ខោ អហមនាគតមទ្ធានំ, ន នុ ខោ ភវិស្សាមិ អហមនាគតមទ្ធានំ, កិំ នុ ខោ ភវិស្សាមិ អហមនាគតមទ្ធានំ, កថំ នុ ខោ ភវិស្សាមិ អហមនាគតមទ្ធានំ, កិំ ហុត្វា កិំ ភវិស្សាមិ នុ ខោ អហមនាគតមទ្ធាន”ន្តិ (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០; មហានិ. ១៧៤) –

ឯវំ បញ្ចធា កថិតា។

១២៤១. **បច្ចុប្បន្នេបិ អទ្ធានេ**តិ ឯតរហិ បដិសន្ធិំ អាទិំ កត្វា ចុតិបរិយន្តេ អទ្ធានេបិ។ **អទ្ធាន**-គ្គហណេន ចេត្ថ បច្ចុប្បន្នខន្ធកោដ្ឋាសមេវ វទតិ។ ន ហិ តព្ពិនិមុត្តោ អញ្ញោ កោចិ កាលោ នាម អត្ថីតិ។ **ឆព្ពិធា បរិកិត្តិតា**តិ –

“អហំ នុ ខោស្មិ, នោ នុ ខោស្មិ, កិំ នុ ខោស្មិ, កថំ នុ ខោស្មិ, អយំ នុ ខោ សត្តោ កុតោ អាគតោ, សោ កុហិំ គាមី ច ភវិស្សតី”តិ (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០; មហានិ. ១៧៤) –

ឯវំ ឆព្ពិធា វុត្តា។ “សព្ពេ តសន្តិ ទណ្ឌស្សា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១២៩-១៣០) វិយ បទេសេបិ សព្ព-សទ្ទស្ស បវត្តនតោ **“សព្ពា”**តិ វត្វាបិ **“អនវសេសា”**តិ វុត្តំ។ នត្ថិ ឯតិស្សា អវសេសោ អវសិដ្ឋោតិ **អនវសេសា,** សោឡសវិធាបិ ចេសា ឯកកង្ខាវសេនាបិ អនវសិដ្ឋា ហុត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បហិយ្យតី**តិ វិក្ខម្ភនវសេន បហិយ្យតិ។ កាមំ នាមរូបមត្តំ វិនា សត្តស្ស អទស្សនេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិយាវ បច្ចុប្បន្នេ កង្ខា បហីនា, អតីតានាគតេ កង្ខានំ បហានេន បន បច្ចុប្បន្នេ កង្ខាយ អតិសយប្បហានំ ទស្សេតុំ តថេវ សា វុត្តា។ អថ វា បច្ចុប្បន្នេ និស្សត្តនាមរូបស្ស បច្ចយេសុ បវត្តកង្ខាយ តថេវ តីរណតោ សា តថ វុត្តា។ វណ្ណភណនំ វា ឯតំ តថ បច្ចុប្បន្នកង្ខាយ បហានវចនំ យថា តំ សោតាបត្តិមគ្គាទីសុ បហីនានម្បិ ច បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បហានាតិអាទិនា អនាគាមិមគ្គាទីសុ វចនន្តិ។

១២៤២. **កម្មវិបាកានំ វសេនាបី**តិ បុរិមកម្មភវស្មិំ មោហោ អវិជ្ជា, អាយូហនំ សង្ខារា, និកន្តិ តណ្ហា, ឧបគមនំ ឧបាទានំ, ចេតនា ភវោ ឥតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា បុរិមកម្មភវស្មិំ ឥធ បដិសន្ធិយា បច្ចយា, ឥធ បដិសន្ធិ វិញ្ញាណំ, ឱក្កន្តិ នាមរូបំ, បសាទោ អាយតនំ, ផុដ្ឋោ ផស្សោ, វេទយិតំ វេទនា ឥតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា ឥធូបបត្តិភវស្មិំ បុរេ កតស្ស កម្មស្ស បច្ចយា, ឥធ បរិបក្កត្តា អាយតនានំ មោហោ អវិជ្ជា...បេ.... ចេតនា ភវោ ឥតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា កម្មភវស្មិំ អាយតិំ បដិសន្ធិយា បច្ចយាតិ ឯវំ វុត្តានំ កម្មវដ្ដវិបាកវដ្ដានំ វសេន។ កិលេសវដ្ដោបិ ចេត្ថ កម្មសហាយតាយ កម្មវដ្ដេនេវ សង្គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

១២៤៣. **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយ**ន្តិ ឯត្ថ ទិដ្ឋធម្មោ វុច្ចតិ បច្ចក្ខភូតោ បច្ចុប្បន្នោ អត្តភាវោ, តត្ថ វេទិតព្ពផលំ កម្មំ **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ។ ឧបបជ្ជាបរាបរិយាហោសិកម្មវសា បនា**តិ ឧបបជ្ជវេទនីយអបរាបរិយវេទនីយអហោសិកម្មវសេន។ ឧត្តរបទលោបវសេន ហិ “ឧបបជ្ជាបរាបរិយ”ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ បច្ចុប្បន្នភវតោ អនន្តរំ ឧបបជ្ជិត្វា វេទិតព្ពផលំ កម្មំ **ឧបបជ្ជវេទនីយំ**។ អបរេ អបរេ ទិដ្ឋធម្មតោ អញ្ញស្មិំ អញ្ញស្មិំ យត្ថកត្ថចិ អត្តភាវេ វេទិតព្ពផលំ កម្មំ **អបរាបរិយវេទនីយំ**។ អហោសិ ឯវ កម្មំ, ន តស្ស វិបាកោ អហោសិ, អត្ថិ, ភវិស្សតិ ចាតិ ឯវំ វត្តព្ពកម្មំ **អហោសិកម្មំ**។

បដិបក្ខេហិ អនភិភូតតាយ, បច្ចយវិសេសេន បដិលទ្ធវិសេសតាយ ច ពលវភាវប្បត្តា តាទិសស្ស បុព្ពាភិសង្ខារស្ស វសេន សាតិសយា ហុត្វា បវត្តា **បឋមជវនចេតនា** តស្មិំយេវ អត្តភាវេ ផលទាយិនី **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយា** នាម។ សា ហិ វុត្តាការេន ពលវតិ ជវនសន្តានេ គុណវិសេសយុត្តេសុ ឧបការានុបការវសប្បវត្តិយា, អាសេវនាលាភេន អប្បវិបាកតាយ ច ឥតរទ្វយំ វិយ បវត្តសន្តានុបរមាបេក្ខំ, ឱកាសលាភាបេក្ខញ្ច កម្មំ ន ហោតីតិ តថេវ បុប្ផមត្តំ វិយ បវត្តិវិបាកមត្តំ អហេតុកផលំ ទេតិ, សហេតុកផលទានេ បន បដិសន្ធិអាកឌ្ឍនម្បិ អាបជ្ជេយ្យ។ **តថា អសក្កោន្ត**ន្តិ កម្មស្ស វិបាកទានំ នាម ឧបធិប្បយោគាទិបច្ចយន្តរសមវាយេនេវ ហោតីតិ តទភាវតោ តស្មិំយេវ អត្តភាវេ វិបាកំ ទាតុំ អសក្កោន្តំ។ **អហោសិកម្មំ...បេ.... វិបាកោ**តិ ឯត្ថ “អហោសិ កម្ម”ន្តិ បទំ វិសុំ វិសុំ យោជេតព្ពំ “អហោសិ កម្មំ នាហោសិ កម្មវិបាកោ, អហោសិ

កម្មំ ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ, អហោសិ កម្មំ នត្ថិ កម្មវិបាកោ”តិ (បដិ. ម. ១.២៣៤)។ តត្ថ សកសកកាលាតិក្កន្តស្ស ឧបបជ្ជវេទនីយស្ស, ទិដ្ឋធម្មវេទនីយស្ស ច វសេន បុរិមំ វុត្តំ។ តញ្ហិ កម្មស្ស , វិបាកកាលស្ស ច អតីតត្តា តថា វត្តព្ពតំ លភតិ, ទុតិយំ អនាគតេ អរហត្តំ បាបុណន្តស្ស បុរិមភវេសុ កតំ អទិន្នវិបាកំ អបរាបរិយវេទនីយំ សន្ធាយ វុត្តំ, តតិយំ បន អនន្តរភវេ កតំ ឧបបជ្ជវេទនីយំ, អរហតោ អតីតភវេសុ កតំ អបរាបរិយវេទនីយញ្ច សន្ធាយ វុត្តំ។ អបរេ បន “ឯកមេវ អតីតំ កម្មំ អទ្ធត្តយេ វិបាកាភាវំ សន្ធាយ តិធា វិភជិត្វា វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ។

អត្ថសាធិកាតិ ទានាទិបាណាតិបាតាទិអត្ថស្ស និប្ផាទិកា។ កា បន សាតិ អាហ “**សត្តមជវនចេតនា**”តិ។ សា ហិ សន្និដ្ឋាបកចេតនា វុត្តនយេន បដិលទ្ធវិសេសា, បដិសន្ធិយា អនន្តរបច្ចយភាវិនោ វិបាកសន្តានស្ស អនន្តរបច្ចយភាវេន វា តថា អភិសង្ខតា សមានា អនន្តរត្តភាវេ វិបាកទាយិនី ឧបបជ្ជវេទនីយំ នាម។ យេភុយ្យវុត្តិយា ចេត្ថ “សត្តមជវនចេតនា”តិ វុត្តំ។ បច្ចវេក្ខណវសិតាទិបវត្តិយំ បន បញ្ចមាទិកាបិ ហោតិ។ **វិបាកំ ទេតី**តិ បដិសន្ធឹ ទត្វា បវត្តិវិបាកំ ទេតិ, អទិន្នបដិសន្ធិកំ បន បវត្តិវិបាកំ ទេតីតិ នត្ថិ។ ចុតិអនន្តរញ្ហិ ឧបបជ្ជវេទនីយស្ស ឱកាសោតិ អាចរិយា។ បដិសន្ធិយា បន ទិន្នាយ ជាតិសតេបិ បវត្តិវិបាកំ ទេតិ។ តេនាហ ភគវា “តិរច្ឆានគតេ ទានំ ទត្វា សតគុណា បាដិកង្ខិតព្ពា”តិ (ម. និ. ៣.៣៧៩)។ **ឧភិន្ន...បេ.... ទេតី**តិ យថាវុត្តការណវិរហតោ ទិដ្ឋធម្មូបបជ្ជវេទនីយភាវំ អសម្បត្តា បញ្ច ចេតនា វិបាកទានសភាវស្ស អនុបច្ឆិន្នត្តា យទា ឱកាសំ លភតិ, តទា បដិសន្ធិវិបាកំ, បវត្តិវិបាកំ វា ទេតិ។ **សតិ សំសារប្បវត្តិយា**តិ ឥមិនា អសតិ សំសារប្បវត្តិយំ អហោសិកម្មបក្ខេ តិដ្ឋតិ វិបច្ចនោកាសស្ស អភាវតោតិ ទីបេតិ។

១២៤៤. ឯវំ តាវ វិបាកទានកាលវសេន ចតុព្ពិធំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិបាកទានបរិយាយតោ, កិច្ចតោ ច ចតុព្ពិធតំ ទស្សេតុំ “**គរុក**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **គរុក**ន្តិ មហាសាវជ្ជំ, មហានុភាវញ្ច អញ្ញេន កម្មេន បដិពាហិតុំ អសក្កុណេយ្យកម្មំ។ **ពាហុល**ន្តិ អភិណ្ហសោ កតំ, ឯកវារំ កត្វាបិ អភិណ្ហសមាសេវិតញ្ច។ **អាសន្ន**ន្តិ មរណាសន្នកាលេ អនុស្សរិតំ, តទា កតញ្ច។ **កដត្តាកម្ម**ន្តិ គរុកាទិភាវំ អសម្បត្តំ កតមត្តតោយេវ កម្មន្តិ វត្តព្ពកម្មំ។ តត្ថ កុសលំ វា ហោតុ អកុសលំ វា, គរុកាគរុកេសុ យំ គរុកំ មាតុឃាតកាទិកម្មំ វា មហគ្គតកម្មំ វា, តទេវ បឋមំ វិបច្ចតិ។ តថា ពហុលាពហុលេសុ យំ ពហុលំ សុសីល្យំ ទុស្សីល្យំ វា, តទេវ បឋមំ វិបច្ចតិ។ ទូរាសន្នេសុ យំ អាសន្នំ មរណកាលេ អនុស្សរិតំ, តេនេវ ឧបបជ្ជតិ។ អាសន្នកាលេ កតេ ច វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ។ កដត្តា បន កម្មំ បុនប្បុនំ លទ្ធាសេវនំ បុរិមានំ អភាវេ បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍតិ។ ឥតិ គរុកំ សព្ពបឋមំ វិបច្ចតិ។ តថា ហិ តំ “គរុក”ន្តិ វុត្តំ។ គរុកេ អសតិ ពហុលិកតំ, តស្មិម្បិ អសតិ អាសន្នំ, តស្មិម្បិ អសតិ កដត្តាកម្មន្តិ វុត្តំ “បុរិមជាតីសុ កតកម្មំ វិបច្ចតី”តិ។

១២៤៥. បដិសន្ធិទានាទិវសេន វិបាកសន្តានស្ស និព្ពត្តកំ **ជនកំ**។ សុខទុក្ខសន្តានស្ស, នាមរូបប្បពន្ធស្ស វា ចិរតរប្បវត្តិហេតុភូតំ **ឧបត្ថម្ភកំ**។ តេនាហ “សុខទុក្ខំ ឧបត្ថម្ភេតិ, អទ្ធានំ បវត្តេតី”តិ។ សុខទុក្ខេ បវត្តមានេ ពាធាពាធតាទិបច្ចយូបនិបាតនេន សណិកំ សណិកំ តស្ស វិពាធកំ **ឧបបីឡកំ**។ តេនាហ “សុខទុក្ខំ បីឡេតិ ពាធតិ, អទ្ធានំ បវត្តិតុំ ន ទេតី”តិ។ តថា បដិបក្ខកម្មវិបាកស្ស អប្បវត្តិករណវសេន ឧបច្ឆេទកំ បដិពាហកំ **ឧបឃាតកំ**។ តេនាហ “តស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា”តិ។

រូបញ្ច អរូបវិបាកក្ខន្ធោ ចាតិ រូបារូបវិបាកក្ខន្ធោ, កម្មជរូបស្សាបិ វិបាកបរិយាយោ អត្ថីតិ “**រូបារូបវិបាកក្ខន្ធេ**”តិ វុត្តំ។ **អញ្ញេន កម្មេនា**តិ កុសលេន វា អកុសលេន វា អញ្ញេន កម្មេន កត្តុភូតេន **ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា** វិបាកេ ជនិតេ។ តេនាហ “**ជនិតេ វិបាកេ**”តិ។ បវត្តិវិបាកំ សន្ធាយ “ជនិតេ វិបាកេ”តិ វទន្តិ។ **ឧប្បជ្ជនកសុខទុក្ខំ ឧបត្ថម្ភេតី**តិ ឧបត្ថម្ភកកម្មំ កុសលំ សមានំ អញ្ញេនបិ កុសលកម្មេន ឧប្បជ្ជមានកំ សុខំ តស្ស បដិបក្ខវិពាធនវសេន ឧបត្ថម្ភេតិ។ អកុសលំ អញ្ញេន អកុសលកម្មេន ឧបបជ្ជមានំ ទុក្ខំ តថេវ ឧបត្ថម្ភេតិ។ ឯវញ្ច ឧបត្ថម្ភេន្តំ តំ ទីឃកាលំ បវត្តេតិ នាមាតិ អាហ “**អទ្ធានំ បវត្តេតី**”តិ។ **ឧប្បជ្ជនកសុខទុក្ខំ បីឡេតី**តិ ឧបបីឡកំ អកុសលំ សមានំ សុខិតស្ស រោគាទិអន្តរាយការណសម្បាទកភាវេន សុខសន្តានំ ឧបច្ឆិន្ទន្តំ បីឡេតិ, កុសលញ្ច រោគាទិនា ទុក្ខិតស្ស ភេសជ្ជាទិសុខាទិការណសម្បាទកភាវេន ទុក្ខសន្តានំ វិច្ឆិន្ទន្តំ បីឡេតិ។ កេចិ បន “សុខទុក្ខស្ស ការណំ អសម្បាទេន្តម្បិ បដិសន្ធិទាយកកម្មស្ស បវត្តិវិបាកំ បដិពាហិត្វា សយំ វិបាកទាយកកម្មំ ឧបបីឡកកម្ម”ន្តិ វទន្តិ។ ឯវំ សន្តេ បន បដិសន្ធិទាយកមេវ ជនកកម្មន្តិ វុត្តំ សិយា។

អបិច ឧបឃាតកេន សហ ឥមស្ស វិសេសភាវោ អាបជ្ជតិ, តំ បដិសន្ធិវិបាកស្ស បដិពាហកន្តិ ចេ? តំ ន, អវិសេសេន វុត្តត្តាតិ។ “**ទុព្ពលំ កម្មំ ឃាតេត្វា**”តិ វុត្តេ “ននុ តស្ស បុព្ពេយេវ សិទ្ធត្តា, និរុទ្ធត្តា ច កថមិទំ តទុបឃាតកំ ហោតី”តិ អាបន្នំ ចោទនំ សន្ធាយ កម្មស្ស ឃាតនំ នាម តស្ស វិបាកបដិពាហនមេវាតិ ទស្សេន្តោ

អាហ “**តស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា**”តិ។ តំបដិពាហនញ្ច អត្តនោ វិបាកុប្បត្តិយា ឱកាសករណន្តិ វុត្តំ “**អត្តនោ វិបាកស្ស ឱកាសំ ករោតី**”តិ។ វិបច្ចនាយ កតោកាសំ កម្មំ វិបក្កមេវ នាម ហោតីតិ អាហ “**ឯវំ...បេ.... ឧប្បន្នំ នាម ហោតី**”តិ។

ឧបបីឡកំ អញ្ញស្ស វិបាកំ ឧបច្ឆិន្ទតិ, ន សយំ អត្តនោ វិបាកំ ទេតិ, ឧបឃាតកំ បន ទុព្ពលកម្មំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា អត្តនោ វិបាកំ ឧប្បាទេតីតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ កេចិ បន អាចរិយា អបរេនាបិ នយេន ជនកាទិកម្មំ ឥច្ឆន្តិ។ កថំ? យស្មិំ កម្មេ កតេ បដិសន្ធិយំ, បវត្តេ ច វិបាកកដត្តារូបានំ ឧប្បត្តិ ហោតិ, តំ ជនកំ។ យស្មិំ បន កតេ អញ្ញេន ជនិតស្ស ឥដ្ឋស្ស វា អនិដ្ឋស្ស វា ផលស្ស វិពាធកវិច្ឆេទកបច្ចយានុប្បត្តិយា, ឧបព្រូហកបច្ចយុប្បត្តិយា ច ជនកានុភាវានុរូបំ បរិបោសកចិរតរប្បពន្ធា ហោន្តិ, តំ ឧបត្ថម្ភកំ។ ជនកេន និព្ពត្តិតំ កុសលផលំ, អកុសលផលំ វា យេន បច្ចនីកភូតេន រោគធាតុវិសមតាទិនិមិត្តតាយ ពាធីយតិ, តំ ឧបបីឡកំ។ យេន បន កម្មុនា ជនកសាមត្ថិយវសេន ចិរតរប្បពន្ធារហម្បិ សមានំ ផលវិច្ឆេទកបច្ចយុប្បត្តិយា ឧបហញ្ញតិ វិច្ឆិជ្ជតិ, តំ ឧបឃាតកន្តិ។

ឯត្ថ ច កេចិ អប្បាពាធទីឃាយុកតាសំវត្តនវសេន ទុតិយស្ស កុសលភាវំ, ពហ្វាពាធអប្បាយុកតាសំវត្តនវសេន បច្ឆិមានំ ទ្វិន្នំ អកុសលភាវញ្ច វណ្ណេន្តិ, ភូរិទត្តាទីនំ បន នាគាទីនំ, ឥតោ អនុប្បទិន្នយាបនកបេតានញ្ច អបាយេសុ អកុសលវិបាកស្ស ឧបត្ថម្ភនូបបីឡនូបឃាតកានិ កម្មានិ សន្តីតិ ចតុន្នម្បិ កុសលាកុសលភាវោ ន វិរុជ្ឈតិ។ កិញ្ចាបិ កម្មានំ កម្មន្តរញ្ចេវ វិបាកន្តរញ្ច ពុទ្ធានំ កម្មវិបាកញាណស្សេវ យាថាវសរសតោ បាកដំ ហោតិ។ ពុទ្ធាវេណិកញ្ចេតំ អសាធារណំ សាវកេហិ, វិបស្សកេន បន ឯកទេសតោ ជានិតព្ពំ។ ន ហិ សព្ពេន សព្ពំ អជានន្តស្ស បច្ចយបរិគ្គហោ បរិបូរតិ, តស្មា តាទិសំ បរិគ្គហំ សន្ធាយ “ឥតិ ឥម”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ យាទិសេហិ បច្ចយេហិ បច្ចុប្បន្នេ អទ្ធានេ នាមរូបស្ស បវត្តិ, តាទិសេហេវ ឥតរស្មិម្បិ អទ្ធទ្វយេតិ ឯវំ យថា អតីតានាគតេ នយំ នេតិ, តំ ទស្សេតុំ “**យថា ឥទ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អទ្ធត្តយេបិ កិរិយាកិរិយាផលមត្តតាទស្សនបវត្តា ចោទនាយ។ **ឥតី កម្មញ្ចេវា**តិអាទិនា វុត្តស្សេវត្ថស្ស និគមនវសេន វុត្តំ។ **តស្សេវំ...បេ.... បហិយ្យតី**តិ តស្សេវំ សមនុបស្សតោ យា សា បុព្ពន្តាទយោ អារព្ភ “អហោសិ នុ ខោ អហ”ន្តិអាទិនា នយេន បវត្តា វិចិកិច្ឆា បហិយ្យតិ។

១២៤៦-៨. បហីនាយ បន តាយ សព្ពភវយោនិគតិឋិតិសត្តាវាសេសុ ហេតុផលសម្ពន្ធវសេនេវ បវត្តនាមរូបមត្តមេវ ខាយតិ។ តេនេវាហ “**ហេតុផលស្ស សម្ពន្ធវសេនេវា**”តិអាទិ។ ការណសាមគ្គិយំ ទានាទីហិ សាធិតកិរិយាយ បវត្តមានាយ ការណមត្តេ កត្តុវោហារោតិ អាហ “**ការណតោ ឧទ្ធំ ការណំ ន ច បស្សតី**”តិ។ បាក...បេ.... បដិវេទកំ ន បស្សតីតិ សម្ពន្ធោ។ **បាកបដិវេទក**ន្តិ វិបាកវិន្ទកំ។ ឯវំ អបស្សន្តោ បន ការណេ សតិ ការកោតិ, វិបាកប្បវត្តិយា សតិ បដិសំវេទកោតិ សមញ្ញាមត្តេនេវ បណ្ឌិតា វោហរន្តិ។ ឥច្ចេវំ សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតិ។ **សុទ្ធធម្មា**តិ កេនចិ សត្តេន វា បុគ្គលេន វា អមិស្សធម្មា។ **ឯវេត**ន្តិ ឯវំវិធំ ឯតំ ទស្សនំ សម្មទស្សនំ, អវិបរីតទស្សនន្តិ អត្ថោ។

១២៤៩. **ពីជរុក្ខាទិកានំ វា**តិ យថា ពីជតោ រុក្ខោ, រុក្ខតោ ពីជន្តិ ឯវំ ការណបរម្បរគវេសនេ អនាទិកាលិកត្តា ពីជរុក្ខសន្តានស្ស បុព្ពា កោដិ នត្ថិ, ឯវំ កម្មបច្ចយា វិបាកោ, វិបាកបច្ចយា កម្មន្តិ បរិយេសនេ អនាទិកាលិកត្តា កម្មវិបាកសន្តានស្ស បុព្ពា កោដិ ន បញ្ញាយតិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន “កុក្កុដិយា អណ្ឌំ, អណ្ឌតោ កុក្កុដី, បុនបិ កុក្កុដិយា អណ្ឌ”ន្តិ ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ។

១២៥០-៣. **អនាគតេបិ សំសារេ**តិ យថា អតីតេ, ឯវំ អនាគតេបិ អទ្ធានេ ខន្ធានំ បដិបាដីតិអាទិនា វុត្តសំសារេ សតិ។ **អប្បវត្តិ ន ទិស្សតី**តិ កម្មតោ វិបាកោ ភវិស្សតិ, វិបាកតោ កម្មន្តិ អនាគតេ ការិយបរម្បរាយ គវេសិយមានាយ អបរិក្ខីណសំយោជនស្ស កម្មវិបាកានំ អប្បវត្តនំ ន ទិស្សតិ, បវត្តតិ ឯវាតិ អត្ថោ។ ហេតុផលសម្ពន្ធវសេន បវត្តមានេ សំសារេ “បុព្ពា កោដិ ន បញ្ញាយតី”តិ វចនេន ការណេ អាទិស្ស អភាវោ វុត្តោ, “អប្បវត្តិ ន ទិស្សតី”តិ វចនេន ផលស្ស អវសានាភាវោ វុត្តោតិ។ **ឯតមត្ថ**ន្តិ “កម្មស្ស ការកោ នត្ថី”តិអាទិនា វុត្តមត្ថំ។ **អសយំវសី**តិ ន សយំវសិនោ, មិច្ឆាភិនិវេសបរវសាតិ អត្ថោ។ **អញ្ញមញ្ញវិរោធិនោ**តិ ឥតរីតរវិរុទ្ធា ទិដ្ឋិយោ វា ទិដ្ឋិយា វា អញ្ញមញ្ញេន សហ វិរោធិនោ។ គម្ភីរញាណគោចរតាយ **គម្ភីរំ**។ តថា **និបុណំ**។ សត្តសុញ្ញតាយ, អញ្ញមញ្ញសភាវសុញ្ញតាយ ច **សុញ្ញំ។ បច្ចយ**ន្តិ នាមរូបស្ស បច្ចយំ, តប្បច្ចយបដិវេធេនេវ ច សព្ពំ បដិវិទ្ធំ ហោតីតិ។

១២៥៤-៦. **កម្មំ នត្ថិ វិបាកម្ហី**តិ កុដ្ឋាទីសុ រជាទិ វិយ វិបាកេ សន្និដ្ឋមានំ កម្មំ នត្ថិ។ **បាកោ កម្មេ ន វិជ្ជតី**តិ តថា កម្មេ សន្និដ្ឋមានោ វិបាកោ នត្ថិ។ យថាវុត្តមេវត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ “**យថា ន សូរិយេ**”តិអាទិ

វុត្តំ។ **មណិម្ហីតិ** សូរិយកន្តមណិម្ហិ។ **ន តេសំ ពាហិ សោ អត្ថីតិ** តេ មុញ្ចិត្វា តេហិ ពាហិ សោ អគ្គិ នត្ថិ។ **សម្ភារេហីតិ** សមង្គីភូតេហិ អាតបាទីហិ តីហិ ការណេហិ។ **ន អន្តោ កម្មស្សាតិ**អាទិ អត្ថតោ ហេដ្ឋា វុត្តម្បិ ឧបមានិគមនត្ថំ បុនបិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

១២៥៧-៨. យទិ ហេតុ, ផលញ្ច អញ្ញមញ្ញរហិតំ, កថំ ហេតុតោ ផលំ និព្ពត្តតីតិ អាហ “**កម្មញ្ច ខោ ឧបាទាយា**”តិ។ ន កេវលំ កម្មផលមេវ សុញ្ញំ កត្តុរហិតំ, សព្ពម្បិ ធម្មជាតំ ការករហិតន្តិ ទស្សេតុំ “**ន ហេត្ថ ទេវោ**”តិអាទិគាថា វុត្តា។ **ហេតុសម្ភារបច្ចយាតិ** ឯកេន ហេតុនា ឯកស្ស, អនេកស្ស វា ផលស្ស អនិព្ពត្តិតោ ហេតុសមូហនិមិត្តំ, សម្ភារោតិ វា បច្ចយាធិវចនន្តិ ហេតុបច្ចយនិមិត្តន្តិ អត្ថោ។

១២៥៩. **អទ្ធាសុ តរិត្វា កង្ខន្តិ** តីសុ អទ្ធាសុ សោឡសវិធំ កង្ខំ វិតរិត្វា។ ន កេវលមេតំ សោឡសវិធមេវ កង្ខំ វិតរតិ, អថ ខោ “សត្ថរិ កង្ខតី”តិអាទិនយប្បវត្តំ (ធ. ស. ១១២៣; វិភ. ៩១៥) អដ្ឋវិធំ កង្ខម្បិ បជហតិ។ តថា ហេត្ថ ពុទ្ធោ ធម្មោ សង្ឃោ សិក្ខាតិ កង្ខាយ គោចរភូតា លោកិយា ធម្មា អធិប្បេតា។ ន ហិ លោកុត្តរធម្មេ អារព្ភ កិលេសា បវត្តិតុំ សក្កោន្តិ។ **បុព្ពន្តោតិ** អតីតា ខន្ធាយតនធាតុយោ, **អបរន្តោតិ** អនាគតា, **បុព្ពន្តាបរន្តោតិ** តទុភយំ, អទ្ធាបច្ចុប្បន្នំ វា តទុភយភាគយុត្តត្តា។ បដិច្ចសមុប្បន្នធម្មគ្គហណេន គហិតោ អដ្ឋមោ កង្ខាវិសយោ នាមរូបមត្តំ, ឥទប្បច្ចយតា-គ្គហណេន បន តស្ស បច្ចយោ គហិតោ, តស្មា សោឡសវត្ថុកាយ បហីនាយ អដ្ឋវត្ថុកា កង្ខា អប្បតិដ្ឋាវ ហោតីតិ។ ឯតាសញ្ច បហានេន ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតានិបិ វិក្ខម្ភន្តិ ទិដ្ឋេកដ្ឋត្តា វិចិកិច្ឆាយ។ យថា ហិ ទិដ្ឋិ សមុច្ឆិជ្ជមានា វិចិកិច្ឆាយ សទ្ធឹយេវ សមុច្ឆិជ្ជតិ, ឯវំ វិចិកិច្ឆា វិក្ខម្ភិយមានា ទិដ្ឋិយា សទ្ធឹយេវ វិក្ខម្ភីយតិ។ អត្តាភិនិវេសស្សូបនិស្សយា ហិ “អហោសឹ នុ ខោ អហ”ន្តិអាទិនយប្បវត្តា (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០; មហានិ. ១៧៤) សោឡសវត្ថុកា កង្ខា, សា ឯវំ ច បុព្ពន្តាទិវត្ថុភាវេន វុត្តា, អត្តាភិនិវេសវត្ថុកានិ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ, ពុទ្ធាទិវត្ថុកា ច តទេកដ្ឋាតិ។ **ឧដ្ឋិតន្តិ** ឧប្បជ្ជិត្វា ឋិតំ។

១២៦០-២. **កង្ខាវិតរណំ នាមាតិ** យថាវុត្តកង្ខាវិតរណតោ កង្ខាវិតរណំ នាម។ ន កេវលំ កង្ខាវិតរណំ នាម, **ធម្មដ្ឋិតិញាណន្តិបិ យថាភូតញាណន្តិបិ សម្មាទស្សនន្តិបិ** ឥទំ សមុទីរិតំ។ ឯត្ថ ច ធរីយន្តិ អត្តនោ បច្ចយេហីតិ ធម្មា, តិដ្ឋតិ ឯត្ថ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ ឋិតិ, ធម្មានំ ឋិតិ **ធម្មដ្ឋិតិ,** បច្ចយធម្មា។ អថ វា **ធម្មោតិ** ការណំ “ធម្មបដិសម្ភិទា”តិអាទីសុ (វិភ. ៧១៨-៧២១) វិយ, ធម្មស្ស ឋិតិសភាវោ, ធម្មតោ ច អញ្ញោ សភាវោ នត្ថីតិ បច្ចយធម្មានំ បច្ចយភាវោ, ធម្មដ្ឋិតិយំ ញាណំ **ធម្មដ្ឋិតិញាណំ**។ សង្ខារានំ យថាភូតំ អនិច្ចតាទិ **យថាភូតំ,** តត្ថ ញាណន្តិ **យថាភូតញាណំ**។ សម្មា បស្សតីតិ **សម្មាទស្សនំ**។ **លទ្ធប្បតិដ្ឋោតិ** សាសនេ បតិដ្ឋា នាម អរិយមគ្គោ។ អយំ បន តំ អនធិគតោបិ តទធិគមុបាយបដិបត្តិយំ ឋិតត្តា លទ្ធប្បតិដ្ឋោ វិយ ហោតីតិ “លទ្ធប្បតិដ្ឋោ”តិ វុត្តោ។ តតោយេវ **ចូឡកោ សោតាបន្នោ,** លោកិយាហិ សីលសមាធិបញ្ញាហិ សមន្នាគតត្តា ឧត្តរិ អប្បដិវិជ្ឈន្តោ សោតាបន្នោ វិយ និយតោ, សុគតិបរាយណោ ច ហោតីតិ ចូឡសោតាបន្នោ។ សោតាបន្នោ ហិ ខីណាបាយទុគ្គតិវិនិបាតោតិ។ អថ វា លទ្ធប្បតិដ្ឋោ កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិសមធិគមេន។ សប្បច្ចយនាមរូបទស្សនេន ហិ សម្មទ្ទិតទិដ្ឋិកណ្តកោ វិនិទ្ធុតអហេតុកវិសមហេតុវាទោ យថាសកបច្ចយេហេវ ធម្មប្បវត្តិំ ញត្វា សាសនេ បតិដ្ឋិតសទ្ធោ លទ្ធប្បតិដ្ឋោ នាម ហោតីតិ។ នាមរូបវត្ថានេន ទុក្ខសច្ចំ, ធម្មដ្ឋិតិញាណេន សមុទយសច្ចំ, តស្សេវ អបរភាគេ អនិច្ចតោ មនសិការាទិវិធិនា មគ្គសច្ចញ្ច អភិញ្ញាយ បវត្តិយា ទុក្ខភាវំ ទិស្វា តស្ស អប្បវត្តេ និរោធេ ឯកំសេនេវ និន្នជ្ឈាសយតាយ លោកិយេនេវ ញាណេន ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ អធិគតត្តា អបាយេសុ អភព្ពុប្បត្តិកោ, សោតាបន្នភូមិយញ្ច ភព្ពុប្បត្តិកោ ហោតីតិ ចូឡសោតាបន្នោ នាមាតិ វុត្តំ “**សោតាបន្នោ ហិ ចូឡកោ**”តិ។ **តស្មាតិ** យស្មា ឯវំ មហានិសំសមេតំ ញាណំ, តស្មា សបញ្ញោ អត្តនោ ហិតានុបេក្ខនបញ្ញាយ សមន្នាគតោ។ តេនាហ “**អត្ថកាមោ**”តិ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២០. វីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២៦៣. ឥទានិ កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិយា អនន្តរំ ឧទ្ទិដ្ឋាយ មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិយា និទ្ទេសក្កមោ អនុប្បត្តោ, សា បន យស្មា ឱភាសាទិឧបក្កិលេសសម្ភវេ សតិ ហោតិ, ឱភាសាទយោ ច ឧទយព្ពយញាណេ សម្ភវន្តិ, ឧទយព្ពយញាណញ្ច តិលក្ខណវិបស្សនាយ សតិ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ច កលាបសម្មសនំ អាទិ។ តញ្ហិ អតីតាទិភេទភិន្នានំ ធម្មានំ សង្ខិបិត្វា វវត្ថានវសេន បវត្តនតោ អាទិកម្មិកស្ស សុករសម្មសនំ, តស្មា បឋមំ តត្ថេវ អភិយោគំ ករោន្តេន កមតោ តំ សម្បាទេតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ “**កលាបសម្មសនេនេវា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ អថ វា ទ្វិន្នំ វិសុទ្ធីនមន្តរេ កលាបសម្មសនំ ហោតិ, តញ្ច ខោ ទ្វីសុ ឯកាយ វិសុទ្ធិយា សង្គហេតព្ពំ, មគ្គាមគ្គញាណស្ស ច អាទិភូតត្តា តត្ថេវស្ស សង្គហោ យុត្តោតិ ឯត្ថេវ នំ សង្គហិតុកាមតាយ វុត្តំ “**កលាបសម្មសនេនេវា**”តិអាទិ។ កេចិ បន កលាបសម្មសនំ នាម ឯកវិសុទ្ធិយម្បិ ន អន្តោគធន្តិ តំ អនាមសិត្វាវ វិបស្សនាចារំ វណ្ណេន្តិ។ **កលាបសម្មសនេនេវា**តិ អតីតាទិភេទភិន្នានំ ធម្មានំ សង្ខិបិត្វា វវត្ថានវសេន កលាបតោ, កលាបានំ វា សម្មសនេន មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិបស្សនាយ **យោគោ ករណីយោ**។ អថ វា ភុម្មត្ថេ ករណនិទ្ទេសវសេន កលាបសម្មសនេ យោគោ ករណីយោតិ អត្ថោ។ “កលាបសម្មសនេនេវ យោគោ ករណីយោ”តិ វត្វាបិ តំ បន **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៦៩២) គហេតព្ពន្តិ គន្ថវិត្ថារបរិហារត្ថំ ឥធ ន ទស្សិតន្តិ។

១២៦៤. **បច្ចុប្បន្នស្ស ធម្មស្សា**តិ សន្តតិបច្ចុប្បន្នស្ស, ខណបច្ចុប្បន្នស្ស វា។ អាទិតោ បន ខណបច្ចុប្បន្នស្ស ឧទយវយំ ទុប្បរិគ្គហំ, តស្មា សន្តតិបច្ចុប្បន្នវសេន បឋមំ ឧទយព្ពយានុបស្សនំ កាតព្ពំ។ **និព្ពត្តី**តិ ទ្វិន្នំ បច្ចុប្បន្នានំ វសេន បឋមាភិនិព្ពត្តិ ច ខណនិព្ពត្តិ ច។ **វិបរិណាមោ**តិ វិនាសោ។

១២៦៥. **អនុបស្សនាបិ ញាណ**ន្តិ យា ឧទយស្ស ច វយស្ស ច អនុបស្សនា, សា ញាណន្តិ **វរញាណេន** សម្មាសម្ពុទ្ធេន ទេសិតំ។ តត្រាយំ បាឡិ –

> “កថំ បច្ចុប្បន្នានំ ធម្មានំ វិបរិណាមានុបស្សនេ បញ្ញា ឧទយព្ពយានុបស្សនេ ញាណំ? ជាតំ រូបំ បច្ចុប្បន្នំ, តស្ស និព្ពត្តិលក្ខណំ ឧទយោ។ វិបរិណាមលក្ខណំ វយោ។ អនុបស្សនា ញាណំ។ ជាតា វេទនា… បេ…. សញ្ញា… សង្ខារា… វិញ្ញាណំ… ជាតំ ចក្ខុំ…បេ…. ជាតោ ភវោ បច្ចុប្បន្នោ, តស្ស និព្ពត្តិលក្ខណំ ឧទយោ។ វិបរិណាមលក្ខណំ វយោ។ អនុបស្សនា ញាណ”ន្តិ (បដិ. ម. ១.៤៩)។

ឯត្ថ បន ឧទយទស្សនំ យាវទេវ ខយទស្សនន្តិ វយទស្សនស្ស បធានតំ ទស្សេតុំ “វិបរិណាមានុបស្សនេ បញ្ញា”តិ វត្វា តំ បន វយទស្សនំ ឧទយទស្សនបុព្ពកន្តិ វុត្តំ “ឧទយព្ពយានុបស្សនេ ញាណ”ន្តិ។

១២៦៦-៨. **បុព្ពេ ឧប្បត្តិតោ**តិ ជននតោ បុព្ពេ អនុប្បន្នស្សាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **និចយោ រាសិ វា នត្ថិ**, យតោ អាគច្ឆេយ្យ ឧប្បជ្ជមានំ អលទ្ធត្តភាវស្ស សព្ពេន សព្ពំ អវិជ្ជមានត្តា។ តេនាហ “**តថា ឧប្បជ្ជតោ**”តិអាទិ។ យថា អនាគតេ អទ្ធានេ ឥមេ ធម្មា សព្ពេន សព្ពំ នត្ថិ, ឯវំ អតីតេបិ អទ្ធានន្តិ ទស្សេន្តោ “**តថា និរុជ្ឈមានស្សា**”តិអាទី វត្វា អវិជ្ជមានានំយេវ រូបារូបធម្មានំ ហេតុបច្ចយសមវាយេ ឧប្បាទោ, ឧប្បជ្ជិត្វា ច សព្ពសោ អភាវូបគមោតិ ឥមមត្ថំ សមុទាយគតំ តទេកទេសភូតាយ ឧបមាយ វិភាវេតុំ ឥមស្មឹ ឋានេ **អដ្ឋកថាយ** (វិសុទ្ធិ. ២.៧២៣) វីណូបមា អាគតា។ សា ឥធាបិ អាហរិត្វា វត្តព្ពាតិ អធិប្បាយេន “**ឯត្ថ វីណូបមា**”តិអាទិមាហ។ **ឯតស្សត្ថស្សា**តិ អវិជ្ជមានានំយេវ ឧប្បាទោ, ឧប្បន្នានញ្ច បរតោ អភាវោតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស បកាសនេ។ **វីណូបមា**តិ វីណាវសេន អាគតា ឧបមា។ សា បនេវំ ទដ្ឋព្ពា – យថា វីណាយ វាទិយមានាយ ឧប្បន្នស្ស សទ្ទស្ស នេវ ឧប្បត្តិតោ បុព្ពេ សន្និចយោ អត្ថិ, ន ឧប្បជ្ជមានោ សន្និចយតោ អាគតោ។ ន និរុជ្ឈមានស្ស ទិសាវិទិសាគមនំ អត្ថិ, ន និរុទ្ធោ កត្ថចិ សន្និចិតោ តិដ្ឋតិ, អថ ខោ វីណញ្ច វីណវាទនញ្ច បុរិសស្ស ច តជ្ជំ វាយាមំ បដិច្ច អហុត្វា សម្ភោតិ, ហុត្វា បដិវេតិ, ឯវំ សព្ពេបិ រូបារូបធម្មា អហុត្វា សម្ភោន្តិ, ហុត្វា បដិវេន្តីតិ។

១២៦៩-៧០. ឯវំ សង្ខេបតោ ឧទយព្ពយមនសិការវិធឹ ទស្សេត្វា បុន យានិ ឯតស្សេវ ឧទយព្ពយញាណស្ស វិភង្គេ “អវិជ្ជាសមុទយា រូបសមុទយោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) បច្ចយសមុទយដ្ឋេន រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ, “តណ្ហាសមុទយា…បេ…. កម្មសមុទយា…បេ…. អាហារសមុទយា រូបសមុទយោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) បច្ចយសមុទយដ្ឋេន រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ, និព្ពត្តិលក្ខណំ បស្សន្តោបិ រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ, រូបក្ខន្ធស្ស

ឧទយំ បស្សន្តោ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានិ បស្សតិ។ “អវិជ្ជានិរោធា រូបនិរោធោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) បច្ចយនិរោធដ្ឋេន រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ, “តណ្ហានិរោធា…បេ…. កម្មនិរោធា…បេ…. អាហារនិរោធា រូបនិរោធោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) បច្ចយនិរោធដ្ឋេន រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ, វិបរិណាមលក្ខណំ បស្សន្តោបិ រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ, រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សន្តោ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានិ បស្សតិ។ តថា “អវិជ្ជាសមុទយា វេទនាសមុទយោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) បច្ចយសមុទយដ្ឋេន វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ, “តណ្ហាសមុទយា…បេ…. កម្មសមុទយា…បេ…. ផស្សសមុទយា វេទនាសមុទយោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) បច្ចយសមុទយដ្ឋេន វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ, និព្ពត្តិលក្ខណំ បស្សន្តោ វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ, វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សន្តោ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានិ បស្សតិ។ “អវិជ្ជានិរោធា…បេ…. តណ្ហានិរោធា…បេ…. កម្មនិរោធា…បេ…. ផស្សនិរោធា វេទនានិរោធោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) បច្ចយនិរោធដ្ឋេន វេទនាក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ, វិបរិណាមលក្ខណំ បស្សន្តោបិ វេទនាក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ, វេទនាក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សន្តោ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានិ បស្សតិ, វេទនាក្ខន្ធស្ស វិយ សញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណក្ខន្ធានំ ។ អយំ បន វិសេសោ – វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស ផស្សដ្ឋានេ “នាមរូបសមុទយា នាមរូបនិរោធា”តិ។

ឯវំ **ឯកេកស្ស ខន្ធស្ស ឧទយព្ពយទស្សនេ** ទស ទស កត្វា សមបញ្ញាស លក្ខណានិ វុត្តានិ, តេសំ វសេនបិ “ឯវម្បិ រូបសមុទយោ, ឯវម្បិ រូបវយោ, ឯវម្បិ រូបំ ឧទេតិ, ឯវម្បិ រូបំ វេតី”តិ បច្ចយតោ ចេវ ខណតោ ច វិត្ថារេន ច មនសិការវិធី ទស្សេតុំ **“តស្សេវំ ញាណស្សា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **អវិជ្ជាសមុទយា**តិ អវិជ្ជាយ ឧប្បាទា, អត្ថិភាវាតិ អត្ថោ។ និរោធវិរុទ្ធោ ហិ ឧប្បាទោ អត្ថិភាវោ ហោតិ, តស្មា បុរិមភវសិទ្ធាយ អវិជ្ជាយ សតិ ឥមស្មឹ ភវេ រូបសមុទយោ រូបស្ស ឧប្បាទោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **អាទិ**-សទ្ទសង្គហិតេសុ “តណ្ហាសមុទយា រូបសមុទយោ, កម្មសមុទយា រូបសមុទយោ, អាហារសមុទយា រូបសមុទយោ”តិ ច, តថា វយទស្សនេ “អវិជ្ជានិរោធា រូបនិរោធោ, តណ្ហានិរោធា… កម្មនិរោធា… អាហារនិរោធា រូបនិរោធោ”តិ ច អាទីសុ អវិជ្ជាទីហិ តីហិ អតីតកាលិកានិ តេសំ សហការីការណភូតានិ ឧបាទានាទីនិបិ គហិតានេវាតិ វេទិតព្ពំ។

បវត្តិបច្ចយេសុ កពឡីការាហារស្ស ពលវតាយ សោ ឯវ គហិតោ “អាហារសមុទយា”តិ។ តស្មិំ បន គហិតេ បវត្តិបច្ចយតាសាមញ្ញេន ឧតុចិត្តានិបិ គហិតានេវ ហោន្តីតិ ចតុសមុដ្ឋានិករូបស្ស បច្ចយតោ ឧទយទស្សនំ វិភាវិតមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អវិជ្ជាតណ្ហុបនិស្សយសហិតេនេវ កម្មុនា រូបកាយស្ស និព្ពត្តិ, អសតិ ច អវិជ្ជុបនិស្សយាយ ភវនិកន្តិយា ជាតិយា អសម្ភវោយេវាតិ។ យថា រូបស្ស អវិជ្ជាតណ្ហុបនិស្សយតា, ឯវំ វេទនាទីនម្បិ ទដ្ឋព្ពា។ អាហារោ បន ឧប្បន្នស្ស រូបស្ស បោសកោ កពឡីការាហារស្ស អធិប្បេតត្តា, ការំ យថាធិដ្ឋានត្តា វា ទេសនាយ។ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន វា អាហារគ្គហណំ។ **អវិជ្ជានិរោធា**តិ អគ្គមគ្គញាណេន អវិជ្ជាយ អនុប្បាទនិរោធតោ អនាគតស្ស រូបស្ស អនុប្បាទនិរោធោ ហោតិ បច្ចយាភាវេ អភាវតោ។ “តណ្ហានិរោធា កម្មនិរោធោ”តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **អាហារនិរោធា**តិ បវត្តិបច្ចយស្ស កពឡីការាហារស្ស អភាវេ។ **រូបនិរោធោ**តិ តំសមុដ្ឋានរូបស្ស អភាវោ ហោតីតិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ ។ អយំ បន វិសេសោ – “ផុដ្ឋោ វេទេតិ, ផុដ្ឋោ សញ្ជានាតិ, ផុដ្ឋោ ចេតេតីតិ (សំ. និ. ៤.៩៣), ផស្សបច្ចយា វេទនា, ចក្ខុសម្ផស្សជា វេទនា, សញ្ញា ចេតនា”តិ វចនតោ ផស្សោ វេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធានំ បវត្តិបច្ចយោ, តន្និរោធា ច តេសំ និរោធោ, មហាបទានមហានិទានសុត្តេសុ , អភិធម្មេ ច អញ្ញមញ្ញបច្ចយវារេ “នាមរូបបច្ចយា វិញ្ញាណ”ន្តិ (ទី. និ. ២.៥៧, ៩៧; កថា. ៧១៩) វចនតោ នាមរូបំ វិញ្ញាណស្ស បវត្តិបច្ចយោ, តន្និរោធា ច តស្ស និរោធោតិ វុត្តំ “ផស្សសមុទយា វេទនាសមុទយោ”តិអាទិ។

១២៧១. ទស ទសាតិ រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយទស្សនេ អវិជ្ជា តណ្ហា កម្មំ អាហារោតិ ឥមេសំ បច្ចយានំ អត្ថិតាសង្ខាតលក្ខណានិ ចេវ រូបស្ស និព្ពត្តិលក្ខណញ្ចាតិ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានិ, វយទស្សនេ អវិជ្ជាទីនំ ចតុន្នំ បច្ចយានំ អនុប្បាទនិរោធោ, រូបស្ស ខណនិរោធោ ចាតិ ឥមានិ បញ្ច លក្ខណានីតិ រូបក្ខន្ធស្ស ទស លក្ខណានិ, តថា វេទនាក្ខន្ធាទីនំ ចតុន្នំ ចត្តាលីស លក្ខណានីតិ ឯវំ សមបញ្ញាស លក្ខណានិ ហោន្តិ។ តេនាហ **“បញ្ញាស លក្ខណានី”**តិ។ លក្ខណដ្ឋោ បន តេសំ ចតុន្នំ បច្ចយានំ អត្ថិតា, អនុប្បាទនិរោធោ ចាតិ អដ្ឋ លក្ខីយតិ ឯតេហិ រូបាទីនំ ឧទយោ ច វយោ ចាតិ លក្ខណានិ។ ចតុន្នញ្ហិ បច្ចយានំ អត្ថិតាហិ រូបាទិឧទយោ លក្ខីយតិ, អនុប្បាទនិរោធអច្ចន្តនិរោធេហិ វយោ, និព្ពត្តិវិបរិណាមានិ បន សង្ខតលក្ខណានេវាតិ។ **ធម្មេ សមនុបស្សតី**តិ រូបាទិកេ ធម្មេ ឧទយព្ពយវន្តេ សមនុបស្សតិ។ ឯត្ថ ច កេចិ តាវ អាហុ “អរូបក្ខន្ធានំ ឧទយព្ពយទស្សនំ អទ្ធាសន្តតិវសេន, ន ខណវសេនា”តិ, តេសំ មតេន ខណតោ ឧទយព្ពយទស្សនមេវ ន សិយា។ អបរេ បនាហុ “បច្ចយតោ ឧទយព្ពយទស្សនេន អតីតាទិវិភាគំ អនាមសិត្វា សព្ពសាធារណតោ អវិជ្ជាទិបច្ចយា វេទនាយ សម្ភវំ លព្ភមានតំ បស្សតិ, ន ឧប្បាទំ។ អវិជ្ជាទិអភាវេ ច តស្សា អសម្ភវំ អលព្ភមានតំ បស្សតិ, ន ភង្គក្ខណតោ។ ឧទយព្ពយស្ស ទស្សនេ បច្ចុប្បន្នានំ ឧប្បាទំ, ភង្គញ្ច បស្សតី”តិ, តំ អយុត្តំ។ សន្តតិវសេន ហិ រូបា

រូបធម្មេ ឧទយព្ពយតោ មនសិ ករោន្តស្ស អនុក្កមេន ភាវនាយ ពលប្បត្តកាលេ ញាណស្ស តិក្ខវិសទភាវប្បត្តិយា ខណតោ ឧទយព្ពយា ឧបដ្ឋហន្តីតិ។

១២៧២-៥. អយញ្ហិ បឋមំ បច្ចយតោ ឧទយព្ពយំ មនសិ ករោន្តោ បច្ឆា អវិជ្ជាទិកេ បច្ចយធម្មេ វិស្សជ្ជេត្វា ឧទយព្ពយវន្តេ ខន្ធេ គហេត្វា តេសំ បច្ចយតោ ឧទយព្ពយទស្សនមុខេន ខណតោបិ ឧទយព្ពយំ មនសិ ករោតិ។ តស្ស យទា ញាណំ តិក្ខំ វិសទំ ហុត្វា បវត្តតិ, តទា រូបារូបធម្មា ខណេ ខណេ ឧប្បជ្ជន្តា, ភិជ្ជន្តា ច ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ។ តេន វុត្តំ “**ឯវំ រូបុទយោ ហោតី**”តិអាទិ។ តត្ថ **ឯវំ រូបុទយោ**តិ ឯវំ វុត្តនយេន អវិជ្ជាសមុទយា...បេ. ... តណ្ហាសមុទយា...បេ.... កម្ម...បេ.... អាហារសមុទយាបិ រូបស្ស សម្ភវោ ។ **ឯវមស្ស វយោ**តិ ឯវំ វុត្តនយេនេវ អវិជ្ជានិរោធា...បេ.... តណ្ហានិរោធា...បេ.... កម្ម...បេ.... អាហារនិរោធា រូបស្ស វយោ អនុប្បាទោតិ អយំ បច្ចយតោ វិត្ថារេន មនសិការោ។ **ឧទេតិ ឯវំ រូបម្បី**តិ ឯវំ សមុទយតោ កម្មសមុដ្ឋានរូបម្បិ អាហារឧតុចិត្តសមុដ្ឋានរូបម្បិ ឧទេតិ ឧប្បជ្ជតិ និព្ពត្តតិ។ **ឯវំ រូបំ តុ វេតី**តិ កម្មសមុដ្ឋានរូបម្បិ អាហារឧតុចិត្តសមុដ្ឋានរូបម្បិ ឯវំ វេតិ និរុជ្ឈតីតិ អយំ ខណតោ វិត្ថារេន មនសិការោ។ តេន វុត្តំ “**ឯវំ បច្ចយតោបេត្ថ ខណតោ ឧទយព្ពយ**”ន្តិ។ **សព្ពធម្មា បាកដា ហោន្តី**តិ ឥតិ ឥមេ ធម្មា អហុត្វា សម្ភោន្តិ, ហុត្វា បដិវេន្តិ។ យថា បច្ចុប្បន្នេ, ឯវំ អតីតានាគតេបីតិ នយវសេន អតីតាទិធម្មានំ ទ្វេធា ឧទយព្ពយំ បស្សតោ សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទនយលក្ខណភេទា បាកដា ហោន្តិ។ តស្សេវំ បាកដីភូតសព្ពធម្មសភាវស្ស “ឯវំ កិរ នាមិមេ ធម្មា អនុប្បន្នបុព្ពា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា និរុជ្ឈន្តី”តិ និច្ចនវាវ ហុត្វា សង្ខារា ឧបដ្ឋហន្តិ។ ន កេវលញ្ច និច្ចនវាវ, ឧទកេ ទណ្ឌកេន កតលេខា វិយ, អារគ្គេ ឋបិតសាសបោ វិយ, វិជ្ជុសញ្ចារោ វិយ ច បរិត្តកាលដ្ឋាយិនោ ឧបដ្ឋហន្តិ។ តេនាហ “**ឧទកេ ទណ្ឌរាជីវា**”តិអាទិ។ ឧទកេ ទណ្ឌរាជិអាទយោវ កិញ្ចាបិ ឧត្តរុត្តរិ អតិបរិត្តដ្ឋាយិភាវនិទស្សនត្ថំ ទស្សិតា, តថាបិ ទន្ធនិរោធា ឯវ និទស្សិតា, តតោបិ លហុតរនិរោធត្តា សង្ខារានំ។ តថា ហិ គមនស្សាទានំ ទេវបុត្តានំ ហេដ្ឋុបរិយេន បរិមុខំ ធាវន្តានំ សិរសិ, បាទេ ច ពទ្ធខុរធារាសន្និបាតតោបិ សីឃតរោ រូបនិរោធោ វុត្តោ, បគេវ អរូបធម្មានំ។ ន កេវលំ បរិត្តតរកាលដ្ឋាយិនោវ ឧបដ្ឋហន្តិ, អថ ខោ អសារាបិ ខាយន្តីតិ អាហ “**កទលី**”តិអាទិ។ តត្ថ មណ្ឌលាការេន អាវិជ្ឈិយមានំ អលាតមេវ **អលាតចក្កំ**។ មន្តោសធប្បភាវិតា ឥន្ទជាលាទិកា មាយា។

១២៧៦-៧. **ឯត្តាវតា**តិ ឃ្វាយំ កលាបសម្មសននិយោជនតោ បដ្ឋាយ យាវ ឧទយព្ពយបដិវេធាយ ភាវនាវិធិ អារទ្ធោ, ឯត្តាវតា ភាវនាវិធានេន កលាបសម្មសនម្បិ ឧទយព្ពយញាណុប្បាទស្សេវ បរិកម្មន្តិ។ ឧទយព្ពយទស្សនំ ញាណន្តិ សម្ពន្ធោ។ **លក្ខណានិ ច...បេ.... ឋិត**ន្តិ វយធម្មមេវ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នញ្ច វយំ ឧបេតីតិ ឥមិនា អាការេន សមបញ្ញាស លក្ខណានិ បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតំ។ អធុនា ឧប្បន្នំ ន តាវ ពលប្បត្តន្តិ អាហ “**តរុណ**”ន្តិ។ កលាបសម្មសនាទិវសេន បវត្តសម្មសនំ និប្បរិយាយេន វិបស្សនាសមញ្ញំ លភតិ។ ឧទយព្ពយានុបស្សនាទិវសេន បវត្តមេវ លភតីតិ អាហ “**យស្ស ចា**”តិអាទិ។

១២៧៨-៨០. អថស្ស ឥមាយ តរុណវិបស្សនាយ វិបស្សន្តស្ស ទស វិបស្សនុបក្កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**វិបស្សនាយា**”តិអាទិ។ **ឯតាយា**តិ ឧទយព្ពយានុបស្សនាសង្ខាតាយ តរុណវិបស្សនាយ, ន ភង្គានុបស្សនាទិសង្ខាតាយ តរុណវិបស្សនាយ, នាបិ និព្ពិទានុបស្សនាទិសង្ខាតាយ ពលវវិបស្សនាយាតិ អត្ថោ។ ន ហិ តទា វិបស្សនុបក្កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តីតិ។ **វិបស្សកស្សា**តិ ច វិបស្សកស្សេវាតិ ឯវ-ការោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ។ តេនេវ វក្ខតិ “សម្បត្តបដិវេធស្សា”តិអាទិ។ ទិដ្ឋិគ្គាហាទិវត្ថុភាវេន វិបស្សនំ ឧបក្កិលេសន្តីតិ **ឧបក្កិលេសា**។ សម្បត្តោ ចតុសច្ចផលបដិវេធោ យេន សោ **សម្បត្តបដិវេធោ**, សោ ច សោតាបន្នាទីនំ អញ្ញតរោ ហោតីតិ អាហ “**សោតាបន្នាទិនោ**”តិ។ **អបិចា**តិ អយំ វក្ខមានសមុច្ចយត្ថោ។ ឥទញ្ច ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសវសេន វុត្តំ ពលវវិបស្សនាបត្តស្សាបិ អនុប្បជ្ជនតោ។ **សម្បត្តបដិវេធស្សា**តិ វា ពលវិបស្សនាបត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សោបិ ហិ បដិវេធប្បត្តិយា អាសន្នារហទេសេ ឋិតត្តា សម្បត្តបដិវេធោ នាម ហោតិ។ ឯវញ្ច សតិ **អបិចា**តិ វុត្តសមុច្ចយត្ថោ ហោតិ។ អថ វា **អបិ**-សទ្ទោ វុត្តសមុច្ចយត្ថោ។ **ច**-សទ្ទោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោ។ តេន និក្ខិត្តកម្មដ្ឋានំ សង្គណ្ហាតិ។ វិបស្សនំ អារភិត្វា អន្តរា វោសានំ អាបន្នស្សាបិ វិបស្សនុបក្កិលេសា ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ **វិប្បដិបន្នស្សា**តិ សីលវិបត្តិអាទិវសេន យថា តថា វិប្បដិបន្នកស្ស, គរហិតព្ពបដិបន្នស្សាតិ អត្ថោ។ អថ វា **វិប្បដិបន្នស្សា**តិ វិបស្សនាភាវនាសង្ខាតាយ សម្មាបដិបត្តិយា អភាវេន វិរហិតបដិបត្តិកស្ស។

១២៨១. វិបស្សនាបដិបត្តិយេវ ហិ សសម្ភារា បុព្ពភាគេ សម្មាបដិបត្តិ, តទញ្ញា វិប្បដិបត្តិ, តេនេវស្ស វិសុទ្ធិបក្ខេ “**សម្មាវ បដិបន្នស្សា**”តិ វុត្តំ។ សា ច និក្ខិត្តធុរស្សាបិ ហោតីតិ ឥមស្មិំ បក្ខេ និក្ខិត្តកម្មដ្ឋានោបិ ឥមិនាវ សង្គហិតោ ហោតីតិ។ **សម្មាវ បដិបន្នស្សា**តិ ហេដ្ឋា វុត្តវិធានេន សម្មា ឯវ បដិបន្នស្ស, ន វិប្បដិបន្នស្ស វា និក្ខិត្តធុរស្ស វា។ **យុត្តយោគស្សា**តិ យុត្តេន យោគេន, ញាណេន វា ភាវនមនុយុញ្ជនសីលស្ស។ សា បន យុត្តយោគិតា សមថវសេនាបិ ហោតីតិ តន្និវត្តនត្ថមាហ “**សទា វិបស្សកស្សេវា**”តិ។ **ឧប្បជ្ជន្តី**តិ ឯត្ថាបិ ឯវ-ការោ

សម្ពន្ធិតព្ពោ, តេន ន នុប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ អញ្ញថា មគ្គាមគ្គញាណស្សេវ អសម្ភវតោ។ **កិរា**តិ អនុស្សវតិយំ។ សា បនេសា អនុស្សវតិ បាឡិវសេនេវ អាគតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យថាហ –

> “កថំ ធម្មុទ្ធច្ចវិគ្គហិតំ មានសំ ហោតិ? អនិច្ចតោ មនសិករោតោ ឱភាសោ ឧប្បជ្ជតិ , ឱភាសោ ធម្មោតិ ឱភាសំ អាវជ្ជេតិ, តតោ វិក្ខេបោ ឧទ្ធច្ចំ, តេន ឧទ្ធច្ចេន វិគ្គហិតមានសោ អនិច្ចតោ ឧបដ្ឋានំ យថាភូតំ នប្បជានាតិ។ ទុក្ខតោ…បេ…. អនត្តតោ ឧបដ្ឋានំ យថាភូតំ នប្បជានាតិ។ តថា អនិច្ចតោ មនសិករោតោ ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ…បេ…. បីតិ បស្សទ្ធិ សុខំ អធិមោក្ខោ បគ្គហោ ឧបដ្ឋានំ ឧបេក្ខា និកន្តិ ឧប្បជ្ជតិ, និកន្តិ ធម្មោតិ និកន្តឹ អាវជ្ជេតិ, តតោ វិក្ខេបោ ឧទ្ធច្ចំ, តេន ឧទ្ធច្ចេន វិគ្គហិតមានសោ អនិច្ចតោ ឧបដ្ឋានំ យថាភូតំ នប្បជានាតិ។ ទុក្ខតោ…បេ…. អនត្តតោ ឧបដ្ឋានំ យថាភូតំ នប្បជានាតី”តិ (បដិ. ម. ២.៦)។

១២៨២. ឥទានិ តេសំ ឱភាសាទីនំ សរូបវិភាវនត្ថំ តេសុ ឧប្បន្នេសុ វិបស្សនាយ ឧបក្កិលិស្សនាការញ្ច ទស្សេតុំ **“វិបស្សនាយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វិបស្សនាយ ឱភាសោ**តិ វិបស្សនាចិត្តសមុដ្ឋិតំ, សសន្តតិបតិតឧតុសមុដ្ឋានញ្ច ភាសុរំ រូបំ។ តត្ថ វិបស្សនាចិត្តសមុដ្ឋានំ យោគិនោ សរីរដ្ឋមេវ បភស្សរំ ហុត្វា តិដ្ឋតិ, ឥតរំ សរីរំ មុញ្ចិត្វា ញាណានុភាវានុរូបំ សមន្តតោ ផរតិ, តំ តស្សេវ បញ្ញាយតិ, តេន ផុដ្ឋោកាសេ រូបគតម្បិ បស្សតិ។ បស្សន្តោ ច ចក្ខុវិញ្ញាណេន បស្សតិ, ឧទាហុ មនោវិញ្ញាណេនាតិ វីមំសិតព្ពមេតន្តិ វទន្តិ។ **អាចរិយធម្មបាល**ត្ថេរេន បន “ទិព្ពចក្ខុលាភិនោ វិយ តំ មនោវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យមេវាតិ យុត្តំ វិយ ទិស្សតី”តិ (វិសុទ្ធិ. មហា. ២.៧៣៣) វុត្តំ។

១២៨៣-៤. **មគ្គប្បត្តោ ផលប្បត្តោ, អហមស្មីតិ គណ្ហតី**តិ “ន វត មេ ឥតោ បុព្ពេ ឯវរូបោ ឱភាសោ ឧប្បន្នបុព្ពោ, អទ្ធា អរិយមគ្គំ បត្តោស្មិ, ផលំ សច្ឆាកាសិ”ន្តិ អមគ្គំយេវ “មគ្គោ”តិ គណ្ហាតិ។ **តស្សេវំ បន គណ្ហតោ**តិ តស្ស អមគ្គំយេវ “មគ្គោ”តិ គណ្ហន្តស្ស។ **វិបស្សនាវីថី**តិ បដិបាដិយា បវត្តមានា វិបស្សនាវ **ឧក្កន្តា នាម ហោតិ,** យោគិនោ “មគ្គំ បត្តោស្មី”តិ អធិមានេន វិស្សដ្ឋត្តា។ វិបស្សនាវីថិន្តិបិ បាឋោ, តស្សេវំ គណ្ហតោ វិបស្សនា តតោយេវ វីថិ ឧក្កន្តា នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ **ឱភាសមេវ សោ ភិក្ខុ, អស្សាទេន្តោ និសីទតី**តិ សោ ភិក្ខុ អត្តនា អារទ្ធំ វិបស្សនំ វិស្សជ្ជេត្វា ឱភាសមេវ លោភវសេន វា ទិដ្ឋិវសេន វា អស្សាទេន្តោ និសីទតិ។ សោ ខោ បនាយំ ឱភាសោ កស្សចិ ភិក្ខុនោ បល្លង្កដ្ឋានមត្តមេវ ឱភាសេន្តោ ឧប្បជ្ជតិ, កស្សចិ អន្តោគព្ភំ, កស្សចិ ពហិគព្ភំ, កស្សចិ សកលវិហារំ គាវុតំ អឌ្ឍយោជនំ យោជនំ ទ្វិយោជនំ តិយោជនំ, កស្សចិ បឋវីតលតោ បដ្ឋាយ យាវ អកនិដ្ឋព្រហ្មលោកា ឯកាលោកំ កុរុមានោ, យថា សមុទ្ទម្ហិ យោជនមត្តេ មច្ឆកច្ឆបា បញ្ញាយន្តិ, ឯវំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ភគវតោ បន ទសសហស្សិលោកធាតុំ ឱភាសេន្តោ ឧទបាទិ។

១២៨៥. **វិបស្សនាបីតី**តិ វិបស្សនាចិត្តសម្បយុត្តា បីតិ។ ខុទ្ទិកាទិកា ហេដ្ឋា វណ្ណិតាយេវ, អយញ្ច បញ្ចវិធាបីតិ ឧទយព្ពយានុបស្សនាយ វីថិបដិបន្នាយ អនុក្កមេន ឧប្បជ្ជតិ។ មគ្គកប្បត្តេន បន ឧទយព្ពយញាណេន សទ្ធឹ ផរណាបីតិយេវ ហោតិ។ ឧបចារប្បនក្ខណតោ អញ្ញទាបិ ហិ ផរណាបីតិ ហោតិយេវាតិ។ តេន វុត្តំ **អដ្ឋកថាយំ** “សកលសរីរំ បូរយមានា ឧប្បជ្ជតី”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៣៤; ធ. ស. អដ្ឋ. ១.ធម្មុទ្ទេសវារ ឈានង្គរាសិវណ្ណនា)។

១២៨៦-៧. **យោគិនោ…បេ…. ហោន្តិ ហី**តិ យស្សាយំ បស្សទ្ធិ ឧប្បន្នា, តស្ស យោគិនោ រត្តិដ្ឋានេ វា ទិវាដ្ឋានេ វា និសិន្នស្ស កាយចិត្តានិ បស្សទ្ធានេវ ហោន្តិ, នេវ ទរថោ ហោតីតិ អត្ថោ។ បស្សទ្ធិអាទីនិ ឆ យុគឡានិ អញ្ញមញ្ញយោគីនីតិ បស្សទ្ធិយា ឧប្បន្នាយ ឥតរាបិ ឧប្បន្នាយេវ ហោន្តីតិ កិច្ចទស្សនមុខេន តា សព្ពាបិ ទស្សេន្តោ **“លហូនិ ចា”**តិអាទិមាហ។ ឯត្ថ ច **កាយ**-គ្គហណេន រូបកាយស្សាបិ គហណំ វេទិតព្ពំ, ន វេទនាទិក្ខន្ធត្តយស្សេវ។ កាយបស្សទ្ធិអាទយោ ហិ រូបកាយស្សាបិ ទរថាទិនិម្មទ្ទកាតិ។ **កម្មញ្ញានេវ ហោន្តី**តិ ន កេវលំ កម្មញ្ញានេវ សុវិសទានិ ឧជុកានិយេវ ហោន្តិ, អវិនាភាវិតាយ បន ឥទុភយំ វិសុំ ន វុត្តំ។ កាយចិត្តានំ បស្សទ្ធាទិភាវោ ច តេសំ អបស្សទ្ធាទិហេតុភូតានំ ឧទ្ធច្ចាទិថិនមិទ្ធាទិទិដ្ឋិមានាទិសេសនីវរណាទិអស្សទ្ធិយាទិមាយាសាឋេយ្យាទិសំកិលេសធម្មានំ វិទ្ធំសនវសេនេវ តទា វិបស្សនាចិត្តប្បាទស្ស បវត្តនតោ។

១២៨៨-៩០. មនុស្សានំ អយន្តិ មានុសី, មនុស្សយោគ្យកាមសុខរតិ។ តាទិសេហិ មនុស្សវិសេសេហិ អនុភវិតព្ពតានតិវត្តនតោ ទិព្ពរតិបិ សង្គហិតា, មានុសីសទិសតាយ, កាមសុខភាវេន ទិព្ពា រតិ វា មានុសី, តស្សា អតិក្កន្តតាយ ន មានុសីតិ អមានុសី, តំ **អមានុសី**។ **សុញ្ញាគារ**ន្តិ យំ កិញ្ចិ វិវិត្តំ សេនាសនំ, វិបស្សនំ ឯវ វា, សាបិ ហិ និច្ចភាវាទិសុញ្ញតាយ, យោគិនោ សុខសន្និស្សយតាយ ច “សុញ្ញាគារ”ន្តិ វត្តព្ពតំ លភតិ។ ចិត្តស្ស អនុបសមករានំ កិលេសានំ វិគមេន **សន្តចិត្តស្ស** សំសារេ ភយស្ស ឥក្ខនេន **ភិក្ខុនោ សម្មា** ញាយេន រូបារូប

ធម្មានំ ឧទយព្ពយានុបស្សនាទិវសេន តេ **វិបស្សតោ** សម្មសតោ សម្មារទ្ធវិបស្សនានំ មនុស្សានំ វិសយាតីតាយ **អមានុសី** វិបស្សនាបីតិសុខសញ្ញិតា **រតិ** ហោតីតិ អយមេត្ថ គាថាយ សង្ខេបត្ថោ។ ទុតិយគាថា បន ឧទយព្ពយញាណមេវ សន្ធាយ វុត្តា។ តត្ថ **យតោ យតោ**តិ រូបតោ, អរូបតោ វា។

១២៨១. **ញាណាទយោ**តិ ញាណសទ្ធាទយោ សត្ត។ **វុត្តនយេនា**តិ “ញាណន្តិ វិបស្សនាញាណំ, សទ្ធាតិ វិបស្សនាចិត្តសម្បយុត្តា សទ្ធា”តិអាទិនា វុត្តនយានុសារេន វិបស្សនាវសេនេវ ញេយ្យា។ តត្ថ ញាណំ រូបារូបធម្មេ ឧទយព្ពយានុបស្សនាវសេន តុលយន្តស្ស តីរេន្តស្ស វិស្សដ្ឋឥន្ទវជិរមិវ អវិហតវេគំ តិខិណំ សូរំ អតិវិសទំ ឧប្បជ្ជតិ។ តថា ហិ តេន យោគី “មគ្គំ បត្តោស្មី”តិ មញ្ញតិ។ សទ្ធាតិ កិលេសកាលុសិយាបគមេន ចិត្តចេតសិកានំ អតិសយបសាទភូតា ពលវតី សទ្ធា, ន បន កម្មផលំ, រតនត្តយំ វា សទ្ទហនវសេន បវត្តា។ សតិបិ សូបដ្ឋិតា អចលា បព្ពតរាជសទិសា ឧប្បជ្ជតិ។ ឥមិស្សា ច ឧប្បន្នាយ សោ យំ យំ ឋានំ បច្ចវេក្ខតិ, តំ តំ ឋានមស្ស អនុបវិសិត្វា ឱក្ខន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា បរិភណ្ឌភូតស្ស យថាកម្មូបគញាណស្ស ឧបដ្ឋហន្តេ បរលោកវិសយត្តា វណ្ណាយតនវិសយមតីតន្តិ ទិព្ពចក្ខុនោ បរលោកោ វិយ សតិយា ឧបដ្ឋាតិ។ សុខំ បន សកលសរីរំ អភិសន្ទមានំ អតិបណីតំ ឧប្បជ្ជតិ។ តស្មិញ្ហិ ឧប្បន្នេ តំសមុដ្ឋិតេហិ អតិបណីតេហិ រូបេហិ សព្ពោ កាយោ បរិផុដោ, បរិព្រូហិតោ ច ហោតិ។ ឧបេក្ខា បន វិបស្សនុបេក្ខា ចេវ អាវជ្ជនុបេក្ខា ច។ តត្ថ វិចិនិតវិចយត្តា សង្ខារានំ វិចិននេ មជ្ឈត្តភាវេន ឋិតា វិបស្សនុបេក្ខា។ សា បន អត្ថតោ តថាបវត្តា តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាវ។ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្តសម្បយុត្តា វេទនា អាវជ្ជនេ អជ្ឈុបេក្ខនវសេន បវត្តិយា អាវជ្ជនុបេក្ខាតិ វុច្ចតិ។ ទុវិធា បនេសា តទា ឧប្បជ្ជតិ។ តថា ហិ តស្មឹ សមយេ សព្ពសង្ខារានំ ឧទយព្ពយេ មជ្ឈត្តភូតា វិបស្សនុបេក្ខា ពលវតី ឧប្បជ្ជតិ, មនោទ្វារេ អាវជ្ជនុបេក្ខាបិ។ សា ហិស្ស តំ តំ ឋានំ អាវជ្ជន្តស្ស វិស្សដ្ឋឥន្ទវជិរមិវ, បត្តបុដេ បក្ខន្ទតត្តនារាចោ វិយ ច សូរា តិខិណា ហុត្វា បវត្តតិ។ វីរិយម្បិ អសិថិលមនច្ចារទ្ធំ សម្បយុត្តធម្មេ កិលេសបក្ខតោ កោសជ្ជបក្ខតោ បគ្គណ្ហន្តំ សុបគ្គហិតមុប្បជ្ជតិ, និកន្តិ ច ឱភាសាទិបដិមណ្ឌិតាយ វិបស្សនាយ អាលយំ កុរុមានា ភាវនាយ សាតិសយប្បវត្តិយា សុខុមា សន្តាការា ឧប្បជ្ជតិ។ យា កិលេសោតិ បរិគ្គហិតុម្បិ ន យុត្តា។ យថា ច ឱភាសេ, ឯវំ ឯតេសុបិ អញ្ញស្មឹ ឧប្បន្នេ យោគាវចរោ “ន វត មេ ឥតោ បុព្ពេ ឯវរូបា បីតិ ឧប្បន្នបុព្ពា, ឯវរូបា បស្សទ្ធិ ញាណំ សទ្ធា សតិ សុខំ ឧបេក្ខា វីរិយំ និកន្តិ ឧប្បន្នបុព្ពា, អទ្ធា មគ្គផលប្បត្តោស្មី”តិ គណ្ហាតិ, តស្សេវំ គណ្ហតោ វិបស្សនា វីថិឧក្កន្តា នាម ហោតិ។ សោ តេយេវ អស្សាទេន្តោ និសីទតិ។ ឥមេ ច បន វិបស្សនុបក្កិលេសា យេភុយ្យេន សមថវិបស្សនាលាភិនោ ឧប្បជ្ជន្តិ។ សោ សមាបត្តិវិក្ខម្ភិតានំ កិលេសានំ អសមុទាចារតោ “អរហា អហ”ន្តិ ចិត្តំ ឧប្បាទេតីតិ។

១២៨២-៣. **ឧបក្លេសស្ស វត្ថុតោ**តិ និប្បរិយាយតោ ទិដ្ឋិមានតណ្ហា ឥធ ឧបក្កិលេសា តេសំ វត្ថុតោ ឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ, ន សភាវតោ អកុសលត្តា។ យថា បន ឱភាសាទយោ, ឯវំ និកន្តិបិ ទិដ្ឋិគ្គាហាទីនំ ឋានំ ហោតីតិ វត្ថុភាវោបិស្សា យុជ្ជតេវ។ **តំតមាវជ្ជមានស្ស, ភាវនា បរិហាយតី**តិ តំ តំ ឱភាសាទិកំ អាវជ្ជមានស្ស ទិដ្ឋិមានតណ្ហាវសេន “មម ឱភាសោ”តិអាទិគ្គាហំ បវត្តេន្តស្ស ភាវនា វីថិ ឱក្កមិត្វា បរិវដ្ដតិ។ អប្បំ សុតមេតស្សាតិ **អប្បស្សុតោ**។

១២៨៤-៧. ពហុស្សុតោ បន ឱភាសាទីសុ ឧប្បន្នេសុ “អយំ ខោ មេ ឱភាសោ ឧប្បន្នោ, សោ ខោ បនាយំ អនិច្ចោ សង្ខតោ បដិច្ចសមុប្បន្នោ ខយធម្មោ វយធម្មោ វិរាគធម្មោ និរោធធម្មោ”តិ វា, សចេ ឱភាសោ អត្តា ភវេយ្យ, អត្តាតិ គហេតុំ វដ្ដេយ្យ, អនត្តា ច បនាយំ អត្តាតិ គហិតោ, តស្មា “សោ អវសវត្តនដ្ឋេន អនត្តា, ហុត្វា អភាវដ្ឋេន អនិច្ចោ, ឧទយព្ពយបដិបីឡនដ្ឋេន ទុក្ខោ”តិអាទិនា សមនុបស្សតិ, សោ ឯវំ សមនុបស្សន្តោ ឧបក្កិលេសជដំ វិជដេត្វា ឱភាសាទយោ ធម្មា ន មគ្គោ, ឧបក្កិលេសវិនិមុត្តំ បន វីថិបដិបន្នំ វិបស្សនាញាណំ មគ្គោតិ មគ្គញ្ច អមគ្គញ្ច វវត្ថបេតិ។ តេន វុត្តំ **“សព្ពោភាសាទយោ”**តិអាទិ។ **មគ្គាមគ្គេសុ ញាណ**ន្តិ មគ្គាមគ្គញាណំ, មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធីតិ វុត្តំ ហោតិ។ មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិបត្តិយា ច តេន យោគិនា តិណ្ណំ សច្ចានញ្ច វវត្ថានំ កតំ ហោតិ។ កថំ? ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិយា តាវ នាមរូបវវត្ថាបនេន ទុក្ខសច្ចវវត្ថានំ កតំ ហោតិ, កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិយា បច្ចយបរិគ្គហេន សមុទយសច្ចស្ស វវត្ថានំ។ អភិធម្មនយស្មិញ្ហិ សព្ពកិលេសា, កម្មញ្ច សមុទយសច្ចំ, ឥមិស្សំ មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិយំ សម្មា មគ្គស្ស អវធារណេន មគ្គសច្ចំ។ តទុបាយភូតស្ស ហិ មគ្គស្ស អវធារណេន តំ អវធារិតមេវាតិ ឯវំ លោកិយេនេវ តាវ ញាណេន តិណ្ណំ សច្ចានំ វវត្ថានំ កតំ ហោតិ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិភាវិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២១. ឯកវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២៩៨. អដ្ឋញាណវសេនេវាតិ ឧទយព្ពយញាណាទីនំ អដ្ឋន្នំ ញាណានំ វសេន។ វិបស្សនាចារស្ស មត្ថកប្បត្តិយា សង្ខារុបេក្ខាញាណំ **សិខាបត្តា វិបស្សនា**។ សិខាបត្តិ បនស្សា ឧទយព្ពយញាណាទីនំ អដ្ឋញាណានំ វសេនាតិ អាហ “**អដ្ឋញាណវសេនា**”តិ។ **នវម**ន្តិ សច្ចានុលោមិកញាណំ។ ឥតិ ឧទយព្ពយាទីនិ អដ្ឋ, ឥទញ្ចនវមញ្ញាណំ **បដិបទាញាណទស្សនន្តិ បវុច្ចតិ**។ បដិបជ្ជតិ ឯតាយ អរិយមគ្គោតិ **បដិបទា**, ឧទយព្ពយាទីនំ ជាននដ្ឋេន, បច្ចក្ខតោ ទស្សនដ្ឋេន **ញាណទស្សន**ញ្ចាតិ កត្វា។

១២៩៩. តានិ បន ញាណានិ សរូបតោ ទស្សេតុំ “**អដ្ឋ ញាណានី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ឧទយព្ពយានុបស្សនាញាណំ កិញ្ចាបិ តីរណបរិញ្ញាយ បតិដ្ឋំ, តថាបិ យថាវុត្តដ្ឋេន បដិបទាញាណទស្សនម្បិ ហោតិយេវាតិ តម្បិ ឥធ វុត្តំ។ ឥតរត្ថ បន ឧប្បន្នមត្តំ អប្បគុណំ សន្ធាយ វុត្តំ។ អប្បគុណញ្ហិ និច្ចសញ្ញាទិបហានសិទ្ធិយា បហានបរិញ្ញាយ អធិដ្ឋានភូតំ។ យតោ តទធិគមេន អដ្ឋារសសុ មហាវិបស្សនាសុ ឯកច្ចា អធិគតា ហោន្តិ។ ន ហិ ឧទយព្ពយានំ បច្ចក្ខតោ បដិវេធេន វិនា សាមញ្ញាការានំ តីរណមត្តេន សាតិសយំ បដិបក្ខប្បហានំ សម្ភវតិ។ អសតិ ច បដិបក្ខប្បហានេ កុតោ ញាណាទីនំ វជិរមិវ អវិហតវេគតា តិខិណវិសទាទិតា វា, តស្មា បគុណភាវប្បត្តំ ឧទយព្ពយញាណំ បហានបរិញ្ញាបក្ខិយមេវ ទដ្ឋព្ពំ។

១៣០០-២. ភង្គេតិ សង្ខារានំ ភង្គេ។ យថាភូតទស្សាវី ភាយតិ ឯតស្មាតិ **ភយំ,** តេភូមកធម្មា, តេសុ ភយតោ ឧបតិដ្ឋន្តេសុ ភាយិតព្ពាការគ្គាហិញាណំ **ភយេញាណំ**។ តថា ហេតំ “ភយតុបដ្ឋានញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ មុច្ចិតុំ ឥច្ឆតីតិ មុច្ចិតុកម្យំ, ចិត្តំ, បុគ្គលោ វា, តស្ស ភាវោ **មុច្ចិតុកម្យតា,** តំ បន ញាណមេវាតិ អាហ “**ញាណំ មុច្ចិតុកម្យតា**”តិ។ បុន បដិសង្ខានាការេន បវត្តំ ញាណំ **បដិសង្ខានុបស្សនាញាណំ**។ និរបេក្ខតាយ សង្ខារានំ ឧបេក្ខនវសេន បវត្តំ ញាណំ **សង្ខារុបេក្ខាញាណំ**។ គាថាពន្ធត្ថំ បន វិសន្ធិនិទ្ទេសោ។ ឱឡារិកោឡារិកស្ស សច្ចបដិច្ឆាទកតមស្ស វិគមនេន សច្ចបដិវេធានុកូលត្តា **សច្ចានុលោមិកំ**។ តំ បន ឥទន្តិ អាហ “**សច្ចានុលោមញាណន្តិ, អនុលោមំ បវុច្ចតី**”តិ។

១៣០៣. ននុ ច ឧទយព្ពយញាណស្ស បគេវ សិទ្ធត្តា កិមត្ថំ បុន តត្ថាបិ អភិយោគោតិ ចេ? អនិច្ចាទិលក្ខណសល្លក្ខណត្ថំ។ ឧទយព្ពយញាណញ្ហិ ហេដ្ឋា ទសហិ ឧបក្កិលេសេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋំ ហុត្វា យាថាវសរសតោ តិលក្ខណំ សល្លក្ខេតុំ នាសក្ខិ, ឧបក្កិលេសវិនិមុត្តំ បន សក្កោតិ, តស្មា លក្ខណសល្លក្ខណត្ថំ បុន តត្ថេវ យោគោ កាតព្ពោ។ លក្ខណានិ ចស្ស ឧទយព្ពយាទីនំ អមនសិការា, សន្តតិឥរិយាបថឃនឆន្នតាយ ច នោបដ្ឋហន្តិ, តស្មា ឧទយព្ពយំ មនសិ កត្វា សន្តតឹ ឧគ្ឃាដេត្វា អនិច្ចលក្ខណំ, អភិណ្ហបីឡនំ បរិគ្គហេត្វា ឥរិយាបថំ ឧគ្ឃាដេត្វា ទុក្ខលក្ខណំ, ធាតុយោ វិនិព្ភុជិត្វា ឃនវិនិព្ភោគំ កត្វា អនត្តលក្ខណញ្ច សល្លក្ខេត្វា “អនិច្ចា ទុក្ខា អនត្តា”តិ សង្ខារា បុនប្បុនំ សម្មសិតព្ពា។ តស្សេវំ តុលយតោ តីរយតោ យទា សង្ខារគតំ អត្តនោ លហុឧបដ្ឋានេន, ញាណស្ស ច តិក្ខតាយ តិរោហិតុប្បាទាទិភេទំ ភិជ្ជមានមេវ ឧបដ្ឋាតិ, ភង្គេយេវ តស្ស ញាណំ សន្តិដ្ឋតិ, តទា ភង្គានុបស្សនា នាម វិបស្សនាញាណំ អធិគតំ ហោតិ។ តស្ស តទេវ សង្ខារនិរោធារម្មណភង្គានុបស្សនំ អាសេវន្តស្ស យទា សព្ពភវយោនិគតិដ្ឋិតិនិវាសេសុ សង្ខារា ភិជ្ជនសភាវតាយ យក្ខរក្ខសាទយោ វិយ មហាភយំ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ, តទាស្ស ភយតុបដ្ឋានញាណំ អធិគតំ ហោតិ។ កឹ បនិទំ ញាណំ ភាយតីតិ? ន ភាយតិ។ តញ្ហិ “អតីតា សង្ខារា និរុទ្ធា, បច្ចុប្បន្នា និរុជ្ឈន្តិ, អនាគតា និរុជ្ឈិស្សន្តី”តិ តីរណមត្តមេវ ហោតិ, ព្យសនាបន្នានំ បន សព្ពសង្ខារានំ ភយតោ ឧបដ្ឋិតានំ គហណេន ភយតុបដ្ឋានញាណន្តិ វុច្ចតីតិ។

តស្ស តំ ភយតុបដ្ឋានញាណំ អាសេវន្តស្ស យទា សព្ពភវគតេសុ សង្ខារេសុ តាណំ វា លេណំ វា បរាយណំ វា ន បញ្ញាយតិ, ឧក្ខិត្តាសិកោ វិយ បច្ចាមិត្តោ សាទីនវា ឯវ សង្ខារា ឧបដ្ឋហន្តិ, តស្ស សង្ខារានំ អាទីនវមេវ បស្សន្តស្ស អាទីនវញាណំ នាម ឧប្បន្នំ ហោតិ។ តស្សេវំ សព្ពសង្ខារេ អាទីនវតោ បស្សន្តស្ស យទា តិភវបរិយាបន្នេសុ និព្ពេទោ ឧប្បជ្ជតិ, ឧក្កណ្ឋា សណ្ឋហន្តិ, សព្ពសង្ខារវិសំយុត្តេ សន្តិបទេ អភិរតឹ បដិលភតិ, តទាស្ស និព្ពិទានុបស្សនំ នាម ញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតិ។ តស្ស យទា ឥមិនា និព្ពិទាញាណេន សព្ពសង្ខារេសុ និព្ពិន្ទន្តស្ស ឯកសង្ខារេបិ ចិត្តំ ន សជ្ជតិ, សព្ពស្មា សង្ខារតោ សប្បមុខគតស្ស វិយ មណ្ឌូកស្ស មុច្ចិតុកាមតា ឧប្បជ្ជតិ, តទា មុច្ចិតុកម្យតាញាណំ នាម ឧប្បន្នំ ហោតិ។ តស្សេវំ សព្ពសង្ខារេហិ មុច្ចិតុកាមស្ស និច្ចសុខសុភអត្តាការេន បន ឧបដ្ឋិតុំ អសមត្ថតំ បាបេត្វា មុច្ចនស្ស ឧបាយសម្បាទនត្ថំ អនិច្ចន្តិកតាទីហិ អនិច្ចលក្ខណំ, អភិណ្ហបដិបីឡនតាទីហិ ទុក្ខលក្ខណំ, អជញ្ញកតាទីហិ បដិក្កូលតំ, តុច្ឆតាទីហិ អនត្តលក្ខណញ្ច អារោបេត្វា

សព្ពសង្ខារគតំ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស បដិសង្ខានុបស្សនាញាណំ នាម ឧប្បន្នំ ហោតិ។ តេន បនេវំ បរិគ្គហិតសង្ខារេន យា សា “សុញ្ញមិទំ អត្តេន វា អត្តនិយេន វា”តិអាទិនា ទ្វិកោដិកាទិភេទា សុញ្ញតា វុត្តា, សា បរិគ្គហេតព្ពា។ តស្សេវំ សុញ្ញតោ ទិស្វា តិលក្ខណំ អារោបេត្វា សម្មសន្តស្ស យទា ភយញ្ច នន្ទិញ្ច វិប្បហាយ វិស្សដ្ឋភរិយស្ស វិយ សង្ខារគតេសុ ឧបេក្ខា សន្តិដ្ឋតិ, តីសុ ភវេសុ ចិត្តំ ន សម្បសារិយតិ, តទាស្ស សង្ខារុបេក្ខាញាណំ នាម ឧប្បន្នំ ហោតិ។ តំ បនេតំ យាវ និព្ពានំ ន បស្សតិ, តាវ ទិសាកាកោ វិយ កូបកយដ្ឋិ បុនប្បុនំ សង្ខារមេវ អនភិមតម្បិ និស្សាយ សង្ខារវិចិននេបិ មជ្ឈត្តមេវ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ តេន វុត្តំ “**ឯតេសុ បន ញាណេសូ**”តិអាទិ។

១៣០៦. ***វិបស្សនា…បេ…. វុដ្ឋានគាមិនី***តិ សិខំ ឧត្តមភាវំ បត្តត្តា **សិខាបត្តា**។ វុដ្ឋានំ គច្ឆតីតិ ***វុដ្ឋានគាមិនី***។ “វុដ្ឋាន”ន្តិ ហិ ពហិទ្ធា និមិត្តភូតា អភិនិវិដ្ឋវត្ថុតោ ចេវ អជ្ឈត្តប្បវត្តតោ ច វុដ្ឋហនតោ មគ្គោ វុច្ចតិ, តំ គច្ឆតីតិ ***វុដ្ឋានគាមិនី***, មគ្គេន សទ្ធិំ ឃដីយតីតិ អត្ថោ។

១៣០៧. **ត**ន្តិ យំ សិខាបត្តា វិបស្សនា សច្ចានុលោមញាណន្តិ ច វុច្ចតិ, តំ សង្ខារុបេក្ខាញាណំ។ **អាសេវន្តស្សា**តិ បុនប្បុនំ សម្មសនវសេន សេវន្តស្ស ភាវេន្តស្ស ពហុលីករោន្តស្ស។ តស្ស ហិ អធិមោក្ខសទ្ធា ភាវនាវសេន ពលវតរា និព្ពត្តិស្សតិ, វីរិយំ សុបគ្គហិតំ បដិបក្ខវិធមនសមត្ថំ ហោតិ, អារម្មណាភិមុខភាវេន សតិ សុបតិដ្ឋិតា ហោតិ, បស្សទ្ធិសុខានំ សាតិសយតាយ ចិត្តំ សុសមាហិតំ, តតោវ អនុលោមញាណុប្បត្តិយា បច្ចយោ ភវិតុំ សមត្ថា តិក្ខតមា សង្ខារុបេក្ខា ឧប្បជ្ជតិ។

១៣០៨-១២. **អនិច្ចា…បេ…. *វោតរតេវ សា***តិ អនិច្ចាទីសុ ឯកេន អាការេន សម្មសន្តី សត្តក្ខត្តុំ បវត្តិត្វា ភិជ្ជន្តី ភវង្គំ ឱតិណ្ណា នាម ហោតិ, តតោ បរំ ភវង្គវារោតិ កត្វា ។ **សង្ខារុបេក្ខាកតនយេនា**តិ អនិច្ចាទិនា អារម្មណករណវសេនេវ សង្ខារុបេក្ខាយ កតនយេន, ន សម្មសិតនយេន។ តេនាហ “**អនិច្ចាទិ…បេ…. កុរុមាន**”ន្តិ។ ***ភវង្គាវដ្ដនំ កត្វា***តិ ភវង្គស្ស និវត្តនំ កត្វា ចិត្តស្ស ភវង្គវសេន បវត្តិតុំ អទត្វា។ **បរិកម្ម**ន្តិ មគ្គស្ស បរិកម្មត្តា បដិសង្ខារកត្តា។ **ឧបចារ**ន្តិ មគ្គស្ស អាសន្នត្តា, សមីបចារិត្តា វា។

១៣១៣-៦. អនុលោមត្តំ សយមេវ វទតិ “**បុរិមាន**”ន្តិអាទិនា។ ឥទញ្ហិ អនិច្ចលក្ខណាទិវសេន សង្ខារេ អារព្ភ បវត្តត្តា, “ឧទយព្ពយវន្តានំយេវ វត ធម្មានំ ឧទយព្ពយញាណំ ឧប្បាទវយេ អទ្ទសា”តិ ច “ភង្គវន្តានំយេវ វត ភង្គានុបស្សនំ ភង្គមទ្ទសា”តិ ច “សភយំយេវ វត ភយតុបដ្ឋានស្ស ភយតោ ឧបដ្ឋិត”ន្តិ ច “សាទីនវយេវ វត អាទីនវានុបស្សនំ អាទីនវមទ្ទសា”តិ ច “និព្ពិន្ទិតព្ពេយេវ វត និព្ពិទាញាណំ និព្ពិន្ទ”ន្តិ ច “មុច្ចិតព្ពម្ហិយេវ វត មុច្ចិតុកម្យតាញាណំ មុច្ចិតុកាមំ ជាត”ន្តិ ច “បដិសង្ខាតព្ពមេវ វត បដិសង្ខាញាណេន បដិសង្ខាត”ន្តិ ច “ឧបេក្ខិតព្ពំយេវ វត សង្ខារុបេក្ខាយ ឧបេក្ខិត”ន្តិ ច អត្ថតោ វទមានំ វិយ ឥមេសញ្ច អដ្ឋន្នំ ញាណានំ កតកិច្ចតាយ អនុលោមេតិ សព្ពាសំយេវ វិបស្សនានំ លក្ខណត្តយសម្មសនកិច្ចត្តា, តថា ឧបរិ ច អរិយមគ្គេ សត្តតីសាយ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ តាយ បដិបទាយ បត្តព្ពតាយ។ ន ហិ អនុលោមញាណេ ថូលថូលសច្ចបដិច្ឆាទកសំកិលេសវិក្ខម្ភនវសេន អប្បវត្តន្តេ គោត្រភុញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, គោត្រភុញាណេ ច អនុប្បន្នេ មគ្គញាណំ ន ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា បុរិមបច្ឆិមានំ ភាគានំ អនុលោមត្តា “អនុលោមន្តិ សញ្ញិត”ន្តិ។ **តេនេវា**តិ ហេដ្ឋិមញាណានំ អនុលោមមុខេន, ឧបរិ ពោធិបក្ខិយានំ អនុលោមនតោ ច។ **សច្ចានុលោមញាណន្តិ បវុច្ចតិ** មគ្គសច្ចស្ស អនុលោមិកត្តា។ ***វុដ្ឋានគាមិនិយា***តិ សង្ខារារម្មណាយ វុដ្ឋានគាមិនិយា វិបស្សនាយ។ **បរិយោសាន**ន្តិ បុរិមា កោដិ។ សង្ខារារម្មណវិបស្សនាសុ ហិ អយំ វិសេសតោ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាតិ។ អសង្ខតារម្មណំ បន សព្ពេន សព្ពំ អរិយមគ្គសង្ខាតំ វុដ្ឋានំ គច្ឆតិ ឧបេតីតិ។ តតោបិ ហិ វិសេសតោ “វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនា”តិ វត្តព្ពតំ លភតីតិ អាហ “**ញេយ្យំ សព្ពប្បការេនា**”តិអាទិ។

១៣១៧-៨. **កិត្តិតា**តិ ថោមិតា, អរិយមគ្គាធិដ្ឋានតាយ មហន្តានំ សីលក្ខន្ធាទីនំ ឯសនតោ គវេសនតោ **មហេសិនា** សម្មាសម្ពុទ្ធេន។ សន្តកិលេសតាយ **សន្តា។ យោគ**ន្តិ ភាវនំ, ភាវនាភិយោគំ វា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិភាវិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២២. ពាវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

ញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣១៩-២១. ឥទានិ ញាណទស្សនវិសុទ្ធិយា និទ្ទេសេ អនុប្បត្តេ សា យស្ស ញាណស្ស អនន្តរំ ឧប្បជ្ជតិ, តំ តាវ ទស្សេន្តោ “**ឥតោ បរ**”ន្តិអាទិមាហ។ **ឥតោ បរ**ន្តិ ឥតោ អនុលោមញាណតោ ឧបរិ។ **អាវជ្ជនិយឋានត្តា**តិ អាវជ្ជនកិច្ចំ ករោន្តំ កិរិយមនោធាតុ វិយ មគ្គស្ស អាវជ្ជនដ្ឋានេ ឋិតត្តា អព្ពោហារិកមេវ ឧភយវិសុទ្ធិលក្ខណាភាវតោ។ កិញ្ចាបិ ឯវំ, តថាបិ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាយ បរិយោសានត្តា វិបស្សនាបក្ខិយមេវាតិ អាហ “**វិបស្សនាយ សោតស្មឹ, បតិតត្តា វិបស្សនា**”តិ។ ឯតេនស្ស បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិភជនំ ទស្សេតិ។

១៣២២. បុថុជ្ជនេសុ ភវំ បោថុជ្ជនិកំ, តទេវ គោត្តំ អរិយេហិ អសម្មិស្សា បុថុជ្ជនសមញ្ញាតិ **បោថុជ្ជនិកគោត្តំ**។ ឯកវំសជានញ្ហិ សមានា សមញ្ញា “គោត្ត”ន្តិ វុច្ចតិ, តំ តាយតិ ពុទ្ធី, អភិធានញ្ច ឯកំសិកវិសយតាយ រក្ខតីតិ កត្វា។ **វា**-សទ្ទោ វក្ខមានត្ថវិកប្បនេ។ អភិភុយ្យ បវត្តិតោ គោត្រភូតិ សម្ពន្ធោ។ **គោត្តំ វុច្ចតិ និព្ពានំ** “អរិយោ”តិ ពុទ្ធិយា, អភិធានស្ស ច តាយនតោ បវត្តនតោតិ អធិប្បាយោ។ **តតោ ភវតី**តិ តតោ គោត្តតោ អារម្មណបច្ចយតោ ភវតិ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ ចេត្ថ ហេតុត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន យស្មា តតោ ភវតិ, តស្មា គោត្រភូតិ អត្ថោ។

១៣២៣-៥. ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ ឯវ **ញាណទស្សនសុទ្ធិកំ**។ តំ សម្បាទេតុំ បនិច្ឆតា តេន ភិក្ខុនា យំ អញ្ញំ កិញ្ចិបិ កាតព្ពំ, តំ នត្ថីតិ សម្ពន្ធោ។ កស្មា នត្ថីតិ ចេ អាហ “**យំ ហិ**”តិអាទិ។ “**កតមេវា**”តិ វុត្តេ “កថ”ន្តិ អនុយោគស្ស ឧបដ្ឋិតត្តា “**អនុលោមាវសានំ ហិ**”តិអាទិនា តំ សមត្ថេតិ។

១៣២៦-៧. ឯវំ ឧប្បន្នអនុលោមញាណស្ស បនស្ស ឯតេហិ តីហិបិ អនុលោមញាណេហិ អត្តនោ ពលានុរូបេន ថូលថូលេ សច្ចបដិច្ឆាទកតមម្ហិ អន្តរធាបិតេ សព្ពសង្ខារគតេ ចិត្តំ ន បក្ខន្ទតិ , ន លគ្គតិ, បទុមបលាសតោ ឧទកំ វិយ បតិកុដតិ បតិវដ្តតិ, សព្ពំ និមិត្តារម្មណម្បិ សព្ពំ បវត្តារម្មណម្បិ បលិពោធតោ ឧបដ្ឋាតិ, អថស្ស សព្ពស្មឹ និមិត្តប្បវត្តារម្មណេ បលិពោធតោ ឧបដ្ឋិតេ ទុតិយស្ស វា តតិយស្ស វា អនុលោមញាណស្ស អនន្តរំ គោត្រភុញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ “**តស្សា**”តិអាទិ។ **បឋមាវជ្ជនញ្ចេវ បឋមាភោគតាបិ ចា**តិ បឋមាវជ្ជនំ បឋមាភោគភូតំ។ សកត្ថេ ហិ អយំ តា-បច្ចយោតិ។ តត្ថ អាវជ្ជនំ ចិត្តសន្តានស្ស បរិណាមនវសេន, អាភោគោ អត្តនោ អាភុជនវសេន ទដ្ឋព្ពោ។

១៣២៨-៣៣. **អនន្តរាទីហី**តិ អនន្តរសមនន្តរអាសេវនឧបនិស្សយនត្ថិវិគតវសេន ឆហិ បច្ចយេហិ។ **មុទ្ធ**ន្តិ មុទ្ធភូតំ។ ឯកន្តិកតាយ ឯកវារមេវ ច ឧប្បជ្ជនតោ បុនរាវត្តាភាវេន បន **អនាវត្តំ។ អនាវជ្ជនម្បិ ចា**តិ អនាវជ្ជនម្បិសមានំ។ **សញ្ញំ ទត្វា វិយា**តិ “ឯវំ ឧប្បជ្ជាហី”តិ សញ្ញំ ទត្វា វិយ។ **អនិព្ពិទ្ធបុព្ព**ន្តិ អបទាលិតបុព្ពំ។ **វិទ្ធំសេន្តោវា**តិ វិនាសេន្តោ ឯវ។ **ជាយតី**តិ និព្ពត្តតិ។ ឯត្ថ ច ឥមំ ឧបមំ អាហរន្តិ – ឯកោ កិរ ឥស្សាសោ អដ្ឋឧសភមត្តេ បទេសេ ផលកសតំ ឋបាបេត្វា វត្ថេន មុខំ វេឋេត្វា សរំ សន្នយ្ហិត្វា ចក្កយន្តេ អដ្ឋាសិ, អញ្ញោ បុរិសោ ចក្កយន្តំ អាវិជ្ឈិត្វា យទា ឥស្សាសស្ស ផលកំ អភិមុខំ ហោតិ, តទា តត្ថ ទណ្ឌកេន សញ្ញំ ទេតិ។ ឥស្សាសោ ទណ្ឌកសញ្ញំ អមុញ្ចិត្វាវ សរំ ខិបិត្វា ផលកសតនិព្ពិជ្ឈតិ។ តត្ថ ទណ្ឌកសញ្ញំ ទេន្តោ វិយ គោត្រភុញាណំ, ឥស្សាសោ វិយ មគ្គញាណំ, ទណ្ឌកសញ្ញំ អមុញ្ចិត្វាវ ផលកសតំ និព្ពិជ្ឈនំ វិយ មគ្គញាណស្ស គោត្រភុញាណេន ទិន្នសញ្ញំ អមុញ្ចិត្វាវ និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា អនិព្ពិទ្ធបុព្ពានំ អបទាលិតបុព្ពានំ លោភទោសមោហក្ខន្ធានំ និព្ពិជ្ឈនន្តិ។

១៣៣៥-៨. **អនាមតគ្គ...បេ.... មហោទធិ**ន្តិ អដ្ឋមកវតោ បដ្ឋាយ និព្ពត្តកំ អញ្ញាតកោដិ សំសារវដ្តទុក្ខមហាសមុទ្ទំ។ បាណាតិបាតាទិបញ្ចវេរានិ ចេវ បញ្ចវីសតិ មហាភយានិ ចាតិ **សព្ពវេរភយានិ។ អនេកេបិ អានិសំសេ**តិ រតនត្តយេ និវិដ្ឋសទ្ធាទិកេ អានិសំសេ។ **អាទិមគ្គេនា**តិ សោតាបត្តិមគ្គសង្ខាតេន បឋមមគ្គេន។ បឋមមគ្គញាណវណ្ណនា។

១៣៣៩. **តស្សេវានន្តរ**ន្តិ តស្ស អនន្តរំយេវ។ **ទ្វេបិ តីណិ វា**តិ នាតិតិក្ខបញ្ញស្ស ទ្វេ, តិក្ខបញ្ញស្ស តីណិ ផលចិត្តានិ។

១៣៤០-៣. “**អជានិត្វា វទន្តិ តេ**”តិ វត្វា តត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ “**ឯកស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បញ្ចមំ មគ្គចិត្តន្តិ** ឥមិនាវ ឆដ្ឋស្ស អភាវទីបនេន “ឯកំ ផលចិត្ត”ន្តិ វទតោ គោទត្តត្ថេរស្ស វាទោបិ បដិក្ខិត្តោ។

១៣៤៤. “**ឯត្តាវតា**”តិ បឋមមគ្គស្ស ឧប្បត្តិអនន្តរំ ផលស្ស ឧប្បត្តិមត្តេន។ **សោតាបន្នោតិ វុច្ចតី**តិ សោតាបន្នោ នាម ទុតិយោ អរិយបុគ្គលោតិ វុច្ចតិ។ សោ ទេវរជ្ជចក្កវត្តិរជ្ជាទិបមាទដ្ឋានំ អាគម្ម ភុសំ បមត្តោបិ ហុត្វា កាមសុគតិយំ សត្តក្ខត្តុមេវ សន្ធាវិត្វា សំសរិត្វា ទុក្ខស្សន្តករណសមត្ថោ ហោតិ។ យថាហ –

> “កិញ្ចាបិ តេ ហោន្តិ ភុសំ បមត្តា,
> ន តេ ភវំ អដ្ឋមមាទិយន្តី”តិ។ (ខុ. បា. ៦.៩; សុ. និ. ២៣២; នេត្តិ. ១១៥);

រូបារូបលោកេសុ បន ន តថា និយមោតិ អាចរិយា។

១៣៤៧. **ផលាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បហីនកិលេសាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ តថា ច “ឥមិនា វតាហំ មគ្គេន អាគតោ”តិ បឋមំ មគ្គំ បច្ចវេក្ខតិ, តតោ “អយំ មេ អានិសំសោ លទ្ធោ”តិ ផលំ បច្ចវេក្ខតិ, តតោ “ឥមេ នាម មេ កិលេសា បហីនា”តិ បហីនកិលេសេ បច្ចវេក្ខតិ, តតោ “ឥមេ នាម មេ កិលេសា អវសិដ្ឋា”តិ ឧបរិមគ្គត្តយវជ្ឈេ កិលេសេ បច្ចវេក្ខតិ, អវសានេ “អយំ មេ ធម្មោ អារម្មណតោ បដិវិទ្ធោ”តិ អមតំ និព្ពានំ បច្ចវេក្ខតិ។ ឥតិ សោតាបន្នស្ស បញ្ច បច្ចវេក្ខណញាណានិ ហោន្តិ។ យថា ច សោតាបន្នស្ស, ឯវំ សកទាគាមិអនាគាមីនម្បិ។ អរហតោ បន អវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណំ នាម នត្ថិ។ ឯវំ សព្ពានិបិ ឯកូនវីសតិ បច្ចវេក្ខណញាណានិ។ តេនាហ “**បច្ចវេក្ខណញាណានិ, ភវន្តេកូនវីសតី**”តិ។

១៣៤៨-៥០. យាសំ បច្ចវេក្ខណវសេន ឥមានិ ញាណានិ បវត្តន្តិ, តា ទស្សេតុំ “**មគ្គោ ផលញ្ច**”តិអាទិមាហ។ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទោយេវ ចេសោ។ បហីនាវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណញ្ហិ សេខានម្បិ ហោតិ វា ន វា។ ន ហិ សព្ពេវ តត្ថ សមត្ថា ហោន្តិ។ តេនេវ ហិ មហានាមោ ភគវន្តំ បុច្ឆិ “កោ សុ នាម មេ ធម្មោ អជ្ឈត្តំ អប្បហីនោ, យេន មេ ឯកទា លោភធម្មាបិ ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋន្តី”តិអាទិ (ម. និ. ១.១៧៥)។ **យោគមាវភតេ**តិ តស្មិំយេវ វា អាសនេ និសិន្នោ, អបរេន វា សមយេន កាមរាគព្យាបាទានំ តនុភាវករាយ សកទាគាមិមគ្គសង្ខាតាយ **ទុតិយាយ ភូមិយា** អធិគមត្ថាយ វិបស្សនាយោគំ ករោតិ, ទុតិយភាវោ ចស្ស ទេសនាវសេន, ឧប្បត្តិវសេន ច វេទិតព្ពោ។ សម្បយុត្តានំ បន និស្សយភាវេន តេ ធម្មា ភវន្តិ ឯត្ថាតិ **ភូមិ**, យស្មា វា សមានេបិ លោកុត្តរភាវេ សយម្បិ ភវតិ, ន និព្ពានំ វិយ អបាតុភូតំ, តស្មាបិ “**ភូមី**”តិ វុច្ចតិ។ **ញាណេន បរិមជ្ជតី**តិ តេន តេនាការេន ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខតរតំ សម្បាទេត្វា, ពលពោជ្ឈង្គានញ្ច បដុតរភាវំ សាធេត្វា លក្ខណត្តយំ តីរណវសេន បរិមជ្ជតិ។

១៣៥១-២. តត្ថ អបរាបរំ ញាណំ ចារេន្តោ បរិវត្តេតិ។ តេនាហ “**វិបស្សនាវីថិំ ឱគាហតី**”តិ។ **ហេដ្ឋា វុត្តនយេនា**តិ ឧទយព្ពយញាណាទីនំ ឧប្បាទនេ វុត្តនយេនេវ។ **គោត្រភុស្ស អនន្តរ**ន្តិ ឯត្ថ គោត្រភុ វិយ គោត្រភុ។ បឋមមគ្គបុរេចារិកញាណញ្ហិ បុថុជ្ជនគោត្តាភិភវនតោ, អរិយគោត្តភវនតោ ច និប្បរិយាយតោ “គោត្រភូ”តិ វុច្ចតិ, ឥទំ បន តំសទិសតាយ បរិយាយតោ គោត្រភុ។ ឯកច្ចសំកិលេសវិសុទ្ធិយា, បន អច្ចន្តវិសុទ្ធិយា អារម្មណករណតោ ច “វោទាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ **បដ្ឋានេ** “អនុលោមំ វោទានស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤១៧)។ យស្មា បន **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** “ឧប្បាទាទិអភិភវនដ្ឋំ ឧបាទាយ អដ្ឋ គោត្រភុធម្មា សមាធិវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ, ទស គោត្រភុធម្មា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តី”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.៦០) គោត្រភុនាមវសេនេវ អាគតំ, តស្មា ឥធាបិ “គោត្រភុស្ស អនន្តរ”ន្តិ វុត្តំ គោត្តសង្ខាតនិព្ពានតោ ភូតន្តិ កត្វា។ ទុតិយមគ្គញាណវណ្ណនា។

១៣៥៥-៧. **យ**ន្តិ យស្មា។ **សកិំទេវា**តិ ឯកវារមេវ។ **ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា**តិ ឥមិនា បញ្ចសុ សកទាគាមីសុ ចត្តារោ វជ្ជេត្វា ឯកោវ គហិតោ។ ឯកច្ចោ ហិ ឥធ សកទាគាមិផលំ បត្វា ឥធេវ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ឥធ បត្វា ទេវលោកេ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ទេវលោកេ បត្វា តត្ថេវ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ទេវលោកេ បត្វា ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយតីតិ ឥមេ ចត្តារោបិ ឥធ ន គហិតា។ យោ បន ឥធ បត្វា ទេវលោកេ យាវតាយុកំ វសិត្វា ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយមេកោវ ឥធ គហិតោតិ។ **អន្តករោ ភវ**តិ ទុក្ខស្សន្តករោ ភវេយ្យ, ភវេ វា អន្តករោ ភវស្ស អន្តករោតិ អត្ថោ។ តតិយាយ ភូមិយា បត្តិយាតិ សម្ពន្ធោ។ **ព្យាបាទកាមរាគានំ បហានាយា**តិ តេសំយេវ សកទាគាមិមគ្គេន តនុករានំ សំយោជនានំ និរវសេសប្បហានាយ។ តតិយមគ្គញាណវណ្ណនា។

១៣៦៣-៧. បដិសន្ធិវសេន កាមភវស្ស អនាគមនតោ **អនាគាមី**។ តេនាហ “**តត្ថេវ បរិនិព្ពាយី**”តិ។ **តត្ថេវា**តិ សុទ្ធាវាសេ វា អញ្ញត្ថ វា យត្ថ ឧប្បន្នោ, តត្ថេវ បរិនិព្ពាយិ។ **អនាវត្តិសភាវោ**តិ តស្មា លោកា ឥធ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន ឥមំ លោកំ បុនរាគមនាភាវតោ អនាវត្តនសភាវោ, ពុទ្ធទស្សនថេរទស្សនធម្មស្សវនានំ បនត្ថាយ អាគមនំ ហោតិយេវ។ **រូបរាគាទិបហានាយា**តិ រូបរាគអរូបរាគមានឧទ្ធច្ចអវិជ្ជាសង្ខាតានំ បញ្ចន្នំ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានំ និរវសេសប្បហានាយ។ **វិទ្ធំសាយា**តិ វិនាសាយ។ ចតុត្ថមគ្គញាណវណ្ណនា។

១៣៧១-៤. **មហាខីណាសវោ**តិ មហានុភាវតោ និពទ្ធបូជាវចនមេតំ, ន ឧបាទាយវចនំ “យថា មហាមោគ្គល្លានោ”តិ។ ន ហិ ចូឡខីណាសវោ នាម អត្ថិ។ អនុប្បត្តោ សទត្ថោ សកត្ថោ, បូជត្ថោ វា ឯតេនាតិ **អនុប្បត្តសទត្ថោ**, សទត្ថោតិ ច អរហត្តំ វេទិតព្ពំ។ តញ្ហិ អត្តុបនិពន្ធនដ្ឋេន, អត្តានំ អវិជហនដ្ឋេន, អត្តនោ បរមត្ថដ្ឋេន ច អត្តនោ អត្ថត្តា “សទត្ថោ”តិ វុច្ចតិ។ ខីណានិ ទសបិ ភវសំយោជនានិ ឯតស្សាតិ **ខីណសំយោជនោ**។ ទក្ខិណំ អរហតីតិ **ទក្ខិណេយ្យោ**។ **ចតស្សោបី**តិ សោតាបត្តិមគ្គោ សកទាគាមិមគ្គោ អនាគាមិមគ្គោ អរហត្តមគ្គោតិ ចតស្សោបិ។ **វិសុទ្ធិកាមេនា**តិ អត្តនោ វិសុទ្ធឹ ឥច្ឆន្តេន។ តបោយេវ ជនមស្សាតិ **តបោជនោ**, តេន។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិភាវិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

ញាណទស្សនវិសុទ្ធិនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២៣. តេវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

កិលេសប្បហានកថាវណ្ណនា

១៣៧៥. ឥទានិ ឥមិស្សាយេវ ចតុត្ថញាណាយ ញាណទស្សនវិសុទ្ធិយា អានុភាវវិជាននត្ថំ យេន យេ ធម្មា បហាតព្ពា, តេសំ បហានញ្ច អភិសមយកាលេ បរិញ្ញាទិកិច្ចានិ ច ទស្សេតុំ “**ឯតេសុ យេន យេ ធម្មា**”តិអាទិ អារទ្ធំ ។ **យេ ធម្មា**តិ យេ សំកិលេសធម្មា។ **សំយោជនា**ទីសុ ខន្ធេហិ ខន្ធានំ, ផលេន កម្មស្ស, ទុក្ខេន វា សត្តានំ សំយោជនដ្ឋេន ពន្ធនដ្ឋេន **សំយោជនានិ**។ សម្បយុត្តធម្មានំ វិពាធនដ្ឋេន, ឧបតាបនដ្ឋេន, សំកិលិដ្ឋតាយ ច **កិលេសា**។ អភិនិវេសាទិវសេន មិច្ឆាវិបរីតំ បវត្តនតោ មិច្ឆាសភាវាតិ **មិច្ឆត្តា**។ លោកេ ធម្មា, លោកបរិយាបន្នា ធម្មា, លោកប្បវត្តិយំ សតិ អនុបរមធម្មត្តា វាតិ **លោកធម្មា**។ មច្ឆេរស្ស ភាវោ, កម្មំ វាតិ **មច្ឆរិយំ**។ វិបរីតដ្ឋេន **វិបល្លាសា**។ នាមកាយស្ស ច រូបកាយស្ស ច គន្ថនតោ **គន្ថា**។ អរិយេហិ អគន្តព្ពា, អយុត្តា គតីតិ វា **អគតិ**។ អាសវន្តីតិ **អាសវា**, អាភវគ្គតោ សព្ពមោកាសលោកំ, អាគោត្រភុតោ សព្ពេ ធម្មេ ព្យាបេត្វា បវត្តន្តីតិ អត្ថោ, អាសវន្តិ សំសារទុក្ខន្តិ វា **អាសវា**, ចក្ខាទីហិ វា សំវរាសំវរទ្វារេហិ សត្តសន្តានេ អាសវន្តិ វណតោ យូសានិ សន្ទន្តិ វិយាតិ **អាសវា**, អាសវន្តិ វា ឯតេហិ ចិត្តានិ វិសយេសូតិ **អាសវា**។ សំសារមហាសាគរប្បត្តិហននតោ ឱឃា វិយាតិ **ឱឃា**។ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន យោជនតោ **យោគា**។ និវារេន្តិ លោកិយលោកុត្តរគុណវិសេសាធិគមន្តិ **នីវរណានិ**។ អនិច្ចាទិធម្មសភាវំ អតិក្កម្ម បរតោ អសភាវតោ អាមសន្តីតិ **បរាមាសា**។ មណ្ឌូកំ បន្នគោ វិយ អារម្មណំ ភុសំ អាទិយន្តីតិ **ឧបាទានានិ**។ អប្បហីនភាវេន សត្តសន្តានេ អនុសេន្តិ មូសិកវិសំ វិយ អនុរូបការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ **អនុសយា**។ ចិត្តស្ស មលិនភាវករណដ្ឋេន **មលា**។ អកុសលកម្មានិ ច តានិ ទុគ្គតីនំ បថា ចាតិ **អកុសលកម្មបថា**។ ឥធ បន កម្មបថភាវំ អប្បត្តានំ តំសភាវតោ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ឯត្ថាតិ ចិត្តុប្បាទោ, ចេតសិករាសិ, អកុសលោ ច សោ ចិត្តុប្បាទោ ចាតិ **អកុសលចិត្តុប្បាទោ**។

កាមភវតោ ឧបរិកោដ្ឋាសភាវតោ តតិយមគ្គប្បត្តិយា ឧទ្ធំ ភជិតព្ពតោ, សេវិតព្ពតោ ចាតិ ឧទ្ធម្ភាគា, រូបារូបភវា, តេសំ ហិតានិ តត្ថុប្បជ្ជនខន្ធាទិយោជនតោតិ ឧទ្ធម្ភាគិយានិ, តានិយេវ សំយោជនានីតិ **ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានិ**។ រូបារូបភវតោ ហេដ្ឋិមកោដ្ឋាសភាវតោ តត្ថុប្បាទកិលេសានំ អប្បហីនភាវេន តតិយមគ្គប្បត្តិយា ហេដ្ឋា ភជិតព្ពតោ វា អធោភាគា, កាមភវា, តេសំ ហិតានិ សំយោជនានីតិ **អធោភាគិយសំយោជនានី**តិ។

ឥមេសុ បន ទសសុ រូបភវសំយោជនំ, អរូបភវសំយោជនំ, កាមភវសំយោជនញ្ច អត្ថតោ លោភោវ, សក្កាយទិដ្ឋិសីលព្ពតបរាមាសាបិ ទិដ្ឋិយេវ, តស្មា ធម្មតោ សត្ត សំយោជនានិ។

មិច្ឆាសង្កប្បោ មិច្ឆាវាយាមោ មិច្ឆាសមាធីតិ តថា បវត្តានំ វិតក្កវីរិយសមាធីនមធិវចនំ។ មិច្ឆាវាចាទយោ តយោ តថា បវត្តា ចេតនា។ មិច្ឆាសតិ បន ចិត្តុប្បាទោ។ មិច្ឆាញាណំ តថា បវត្តោ មោហោ។ មិច្ឆាវិមុត្តិ លោកថូបិកាទីសុ មោក្ខោតិ បវត្តមិច្ឆាគាហោ។

ការណូបចារេនាតិ លាភហេតុកោ លាភោ, អលាភហេតុកោ អលាភោតិអាទិនា ការិយស្ស ការណវសេន ឧបចរណេន។ **លោកធម្មគ្គហណ**ន្តិ លោកធម្មគ្គហណេន គហណំ។

អាវាសេ មច្ឆរិយំ, អាវាសហេតុកំ វា មច្ឆរិយន្តិ **អាវាសមច្ឆរិយំ**។ ឯវំ **កុលមច្ឆរិយា**ទីនិបិ។ តត្ថ **អាវាសោ**តិ វិហារាទិ។ **កុល**ន្តិ ឧបដ្ឋាកកុលំ, ញាតិកុលញ្ច។ **លាភោ**តិ បច្ចយលាភោយេវ។ **វណ្ណោ**តិ សរីរវណ្ណោ ច គុណវណ្ណោ ច។ **ធម្មោ**តិ អាគមោ, អធិគមោ ច។

“តយោ”តិ វត្តុំ អភិន្ទិត្វា វុត្តំ, ភិន្ទិត្វា ច បន វុច្ចមានេ ទ្វាទស ហោន្តិ។

អភិសជ្ជនូបនយ្ហនវសេន បវត្តនតោ អភិជ្ឈាព្យាបាទានំ កាយគន្ថតា ទដ្ឋព្ពា។ “ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ”ន្តិ ឯវំ អវត្ថុម្ហិ បវត្តោ អភិនិវេសោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ។ សីលព្ពតបរាមាសឥទំសច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថា ចេត្ថ អត្ថតោ ទិដ្ឋិយេវ, តស្មា ធម្មតោ តយោ កាយគន្ថា។

“ឆន្ទទោសមោហភយានី”តិ អគតិការណត្តា វុត្តំ, ឆន្ទាទីហិ បន អកត្តព្ពករណំ, កត្តព្ពាករណញ្ច អគតិ នាម។

អាសវេសុ កាមរាគភវរាគា អត្ថតោ លោភោតិ ធម្មតោ តយោ អាសវា។

តេសមេវាតិ កាមរាគាទីនមេវ។ តេ ហិ ឱឃោ វិយ អត្តនិ បតិតេ អបាយសមុទ្ទំ បាបេន្តិ, សំសារទុក្ខតោ ច សីសំ ឧក្ខិបិតុំ ន ទេន្តិ, ខន្ធាទីនិ ច ខន្ធាទីហិ យោជេន្តិ។

កាមុបាទានាទីនីតិ កាមុបាទានទិដ្ឋុបាទានសីលព្ពតុបាទានអត្តវាទុបាទានានិ។ ទិដ្ឋុបាទានាទីនិ ចេត្ថ តថា បវត្តា ទិដ្ឋិយេវ, កាមុបាទានំ លោភោតិ ធម្មតោ ទ្វេ ឧបាទានានិ។

សត្តានុសយាតិ ឯត្ថ យទិ អប្បហីនដ្ឋេន សត្តសន្តានេ អនុសេន្តីតិ អនុសយា។ កស្មា សត្តេវ វុត្តា, ននុ អញ្ញេសម្បិ កិលេសានំ អប្បហីនភាវោ វិជ្ជតីតិ? ន មយំ អប្បហីនមត្តេន អនុសយំ វទាម, កិន្តុ អប្បហីនភាវេន ថាមគតកិលេសា អនុសយាតិ, ថាមគមនញ្ច នេសំ អញ្ញេហិ អសាធារណោ សភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ហិ ធម្មសភាវវេទិនា តថាគតេន ឥមេយេវ អនុសយា វុត្តា, កាមរាគោយេវ អនុសយោ កាមរាគានុសយោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ អបរេ បន “កាមរាគស្ស អនុសយោ”តិអាទិនិព្ពចនំ វត្វា កាមរាគាទីនំ ពីជភូតា អត្តភាវស្ស កិលេសសម្ភូតា កិលេសុប្បាទនសត្តិ អនុសយាតិ វណ្ណេន្តិ, តេសំ មគ្គបដិក្ខេបោ ឥធ ប បញ្ចាវហត្តា អនាហដោ។

បាណស្ស អតិបាតោ **បាណាតិបាតោ, បាណោ**តិ វោហារតោ សត្តោ, បរមត្ថតោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ តស្មិំ បាណេ បាណសញ្ញិនោ ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា វធកចេតនា បាណាតិបាតោ។ បរភណ្ឌេ តថាសញ្ញិនោ តទាទាយកប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា ថេយ្យចេតនា **អទិន្នាទានំ**។ អសទ្ធម្មកាមតាយ កាយទ្វារប្ប វត្តា អគន្តព្ពដ្ឋានវីតិក្កមចេតនា **កាមេសុមិច្ឆាចារោ**។ អភូតំ វត្ថុំ ភូតតោ បរំ វិញ្ញាបេតុកាមស្ស តថា វិញ្ញាបនប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា **មុសាវាទោ**។ សោ បន បរស្ស អត្ថភេទករោវ កម្មបថោ, ឥតរោ កម្មមេវ។ សំកិលិដ្ឋចិត្តស្ស បរភេទនកាមតាយ, អត្តប្បិយកម្យតាយ វា បរភេទកប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា **បិសុណវាចា**។ សាបិ ទ្វីសុ ភិន្នេសុយេវ កម្មបថោ។ បរមម្មច្ឆេទកប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា ឯកន្តផរុសចេតនា **ផរុសវាចា**។ អនត្ថវិញ្ញាបនប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា សំកិលិដ្ឋចេតនា **សម្ផប្បលាបោ** នាម។ សោ បន បរេហិ គហិតេយេវ កម្មបថោ ហោតិ។ “អហោ វតេទំ មម ហោតូ”តិ ឯវំ បរភណ្ឌាភិជ្ឈាយនលក្ខណា **អភិជ្ឈា**។ “អហោ វតាយំ សត្តោ វិនស្សេយ្យា”តិ ឯវំ មនោបទោសលក្ខណោ **ព្យាបាទោ**។ “នត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនា នយេន វិបរីតទស្សនលក្ខណា **មិច្ឆាទិដ្ឋិ**។ ឯត្ថ ច នត្ថិកអហេតុកអកិរិយទិដ្ឋីហិយេវ កម្មបថភេទោ។

ឥមេសុ ច បាណាតិបាតាទិ តិវិធំ កាយកម្មមេវ។ តំ កាយវចីទ្វារេសុយេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន មនោទ្វារេ។ តថា មុសាវាទាទិ ចតុព្ពិធំ វចីកម្មមេវ។ អភិជ្ឈាទិកំ បន តិវិធំ មនោកម្មមេវ។ តំ តីសុបិ ទ្វារេសុ បវត្តតិ។ ទ្វារន្តរេសុបិ បវត្តមានស្ស សកសកនាមាបរិច្ចាគោ វុត្តោយេវ។ ធម្មតោ ចេត្ថ អាទិតោ សត្ត ចេតនាសភាវា, ឥតរេ តយោ ចេតនាសម្បយុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។ មហាសាវជ្ជអប្បសាវជ្ជប្បយោគាទិភេទោ បន តត្ថ តត្ថ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

ឯតានីតិ ឥមានិ មគ្គញាណានិ។ **យថាសម្ភវ**ន្តិ តំតំមគ្គានុរូបំ។

អបាយំ គច្ឆន្តិ ឯតេហីតិ **អបាយគមនីយា**។ **សេសា**តិ ន អបាយគមនីយា។ **ឱឡារិកា**តិ តតិយមគ្គេន បហាតព្ពាវត្ថុំ ឧបាទាយ ឱឡារិកា។ តេនាហ **“សុខុមា តតិយមគ្គញាណវជ្ឈា”**តិ។ សុខុមា កាមរាគបដិឃាតិ សម្ពន្ធោ។ **ចតុត្ថមគ្គញាណវជ្ឈា ឯវា**តិ អវធារណេន បឋមមគ្គាទិវជ្ឈតំ និវត្តេតិ។ ន ហិ រូបរាគាទីនំ អបាយគាមិនិយាវត្ថាបិ អត្ថិ, យតោ តេ បឋមញាណវជ្ឈាបិ សិយុន្តិ។

យត្ថ យត្ថ បន ឯវ-សទ្ទេន អវធារណំ អកត្វា យំ យំ ទុតិយញាណវជ្ឈន្តិ វា តតិយញាណវជ្ឈន្តិ វា ចតុត្ថញាណវជ្ឈន្តិ វា វក្ខតិ, តត្ថ តត្ថ សោ សោ បុរិមញាណេហិ ហតាបាយគមនីយាទិភាវោវ ហុត្វា ឧបរិញាណវជ្ឈោ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។ តេន **លោភ...បេ.... ចតុត្ថញាណវជ្ឈានី**តិ ឯត្ថ លោភាទយោ ហេដ្ឋិមមគ្គវជ្ឈាបិ ហោន្តេវ។

យសេតិ បរិវារេ។

ទុក្ខេ សុខន្តិ សញ្ញាចិត្តវិបល្លាសាតិ សម្ពន្ធោ។

អកតិយោ បឋមមគ្គញាណវជ្ឈាតិ កិញ្ចាបិ ឆន្ទាទយោ តណ្ហាទិសភាវា ឧបរិមគ្គវជ្ឈា, តថាបិ តម្មូលកស្ស អកត្តព្ពករណស្ស, កត្តព្ពាករណស្ស ច អបាយគមនីយតាយ បឋមមគ្គញាណវជ្ឈា។

កតាកតកុសលាកុសលវិសយំ យំ វិប្បដិសារភូតំ **កុក្កុច្ចំ**, តំ ឥធ តតិយញាណវជ្ឈំ វុត្តំ។ យំ បន “កុក្កុច្ចបកតតាយ អាបត្តិំ អាបជ្ជតី”តិ វុត្តំ កុក្កុច្ចំ, តំ សន្ធាយ “កុក្កុច្ចវិចិកិច្ឆា សោតាបត្តិមគ្គេន បហីយន្តី”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១១៧៦) **ធម្មសង្គណីអដ្ឋកថាយំ** វុត្តំ, តស្មា ទ្វិន្នំ វចនានំ អយំ អធិប្បាយោ វេទិតព្ពោ។ អញ្ញេសុបិ ឯទិសេសុ ឋានេសុ អធិប្បាយោវ បរិយេសិតព្ពោ, ន វិរោធតោ បច្ចេតព្ពំ។ ឱឡារិកានវសេសប្បហានំ វា សន្ធាយ កុក្កុច្ចស្ស បឋមតតិយញាណវជ្ឈតា វុត្តា។ យំ បន អរហតោ ឧប្បជ្ជមានំ “ភគវតា បដិក្ខិត្តំ អនុវសិត្វា អនុវសិត្វា អាវសថបិណ្ឌំ ភុញ្ជិតុន្តិ កុក្កុច្ចាយន្តោ ន បដិគ្គហេសី”តិ (បាចិ. ២០៤) អាគតំ កុក្កុច្ចំ, ន តំ នីវរណំ។ ន ហិ នីវរណំ អរហតោ ឧប្បជ្ជតិ, នីវរណបតិរូបកំ បន កប្បតីតិ វីមំសនភូតំ វិនយកុក្កុច្ចំ នាម, តំ តថាបវត្តចិត្តុប្បាទោវ។

កាមរាគបដិឃានុសយា អនុសហគតា តតិយញាណវជ្ឈា, ឱឡារិកានំ បន ទុតិយញាណវជ្ឈតា ហេដ្ឋា វុត្តនយាវ។

អកុសលចិត្តុប្បាទ-គ្គហណេន ចេត្ថ មក្ខបលាសមាយាសាឋេយ្យថម្ភសារម្ភាទីនំ សង្គហោ កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

១៣៧៦. តេន តេនាតិ តេន តេន ឃាតកេន សទ្ធឹ។ កិំ បនេតានិ ឯតេ ធម្មេ ឃាតេន្តានិ អតីតានាគតេ ឃាតេន្តិ, ឧទាហុ បច្ចុប្បន្នេតិ។ កិំ បនេត្ថ, យទិ តាវ អតីតានាគតេ, អផលោ វាយាមោ អាបជ្ជតិ។ កស្មា? បហាតព្ពានំ តទា នត្ថិតាយ។ អថ បច្ចុប្បន្នេ, តថាបិ អផលោ វាយាមេន សទ្ធឹ បហាតព្ពានំ អត្ថិតាយ។ អថាបិ កថញ្ចិ បហានំ សិយា, សំកិលេសិកា មគ្គភាវនា អាបជ្ជតិ បហាតព្ពប្បហាយកានំ សហាវដ្ឋានតោ? សច្ចមេតំ, យេ បន មគ្គេន អសមុគ្ឃាដិតត្តា ការណលាភេ សតិ អវស្សំ ឧប្បជ្ជនារហា កិលេសា, តេ អត្តនោ ឧប្បត្តិយា អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទេន្តានិ ឯតានិ តេ អនាគតេ ឃាតេន្តិ នាម។

១៣៧៧-៨២. បរិញ្ញាទីនិ កិច្ចានីតិ បរិញ្ញាបហានសច្ឆិកិរិយាភាវនាវសេន ចត្តារិ កិច្ចានិ។ **វុត្តានី**តិ “ទុក្ខំ បរិញ្ញេយ្យ”ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ៥.១០៩៩), “យោ, ភិក្ខវេ, ទុក្ខំ បស្សតី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៥.១១០០) ច វុត្តានិ។ **សច្ចាភិសមយេ**តិ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ បដិវិជ្ឈនក្ខណេ។

យថាសភាវតោតិ អវិបរីតសភាវេន។ “**ជានិតព្ពានី**”តិ វត្វា កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ, កថំ នាម **ឯកេកស្ស ញាណស្ស ឯកក្ខណេ** ចត្តារិ កិច្ចានិ សម្ភវន្តិ។ ន ហិ តាទិសំ កិញ្ចិ លោកេ ទិដ្ឋំ អត្ថិ, ន ច វចនំ លព្ភតីតិ ចោទនំ មនសិ និធាយ តេសំ ជាននវិធិំ ឧបមាវសេន តាវ ទស្សេតុំ “**បទីបោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វិទំសេតី**តិ ទស្សេតិ។ **បរិយាទិយតី**តិ ខេបេតិ។

១៣៨៣-៤. បរិញ្ញាភិសមយេនាតិ អនវសេសតោ បរិច្ឆិជ្ជ ជាននសង្ខាតេន បដិវិជ្ឈនេន។ **អភិសមេតី**តិ អសម្មោហវសេន បដិវិជ្ឈតិ។ **បហានាភិសមយេនេវា**តិ សមុច្ឆេទប្បហានសង្ខាតេន បដិវិជ្ឈនេន អសម្មោហតោវ អភិសមេតិ។ **ភាវនាវិធិនា**តិ សហជាតាទិបច្ចយតាវសេន ភាវនាភិសមយវិធិនា។ មគ្គញាណញ្ហិ សម្មាសង្កប្បាទិវសេន មគ្គបុព្ពភាគភាវនាសម្ភូតេន អរិយមគ្គភាវនាសង្ខាតេន បដិវិជ្ឈនេន អភិសមេតីតិ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ អសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈតិ។ តញ្ហិ សម្បយុត្តធម្មេសុ សម្មោហំ វិទ្ធំសេន្តំ អត្តនិបិ សម្មោហំ វិទ្ធំសេតិយេវ។ **និរោធ**ន្តិ និព្ពានំ។ **សច្ឆិករោតី**តិ បច្ចក្ខករណវសេន បដិវិជ្ឈតិ។ “និរោធំ សច្ឆិករោតី”តិ និរោធសច្ចមេកំ អារម្មណបដិវេធេន ចត្តារិបិ សច្ចានិ អសម្មោហបដិវេធេន មគ្គញាណំ បដិវិជ្ឈតិ។

ឯវំ យុត្តិវសេន វិភាវិតំ ឯកបដិវេធំ អាគមេនបិ សាធេតុំ “**វុត្តម្បិ ចេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **មគ្គសមង្គិស្ស ញាណ**ន្តិ ហិ “យោ នុ ខោ, អាវុសោ, ទុក្ខំ បស្សតិ, ទុក្ខសមុទយម្បិ សោ បស្សតិ, ទុក្ខនិរោធម្បិ, ទុក្ខនិរោធគាមិនិបដិបទម្បិ សោ បស្សតី”តិ (សំ. និ. ៥.១១០០) ឯកសច្ចទស្សនសមង្គិនោ អញ្ញសច្ចទស្សនសមង្គិភាវវិចារណាយំ តមត្ថំ សាធេតុំ អាយស្មតា គវម្បតិត្ថេរេន វុត្តំ។ អញ្ញថា កមាភិសមយេ សតិ បុរិមទិដ្ឋស្ស បុន អទស្សនតោ សមុទយាទិបស្សតោ ទុក្ខាទិទស្សនំ បុន អវត្តព្ពំ សិយា។ ឥទានិ បនេត្ថ ឧបមាសំសន្ទនំ ករោន្តោ អាហ “**បទីបោ**”តិអាទិ។ និស្សយាភាវហេតុតាយ ទុក្ខបរិញ្ញាយ វដ្ដិជ្ឈាបនសទិសតា, បដិបក្ខវិទ្ធំសនតាយ សមុទយប្បហានស្ស អន្ធការវិនាសនសទិសតា, ញាណាលោកបរិព្រូហនតាយ មគ្គភាវនាយ អាលោកវិទំសនសទិសតា, តេន តេន មគ្គេន យថា យថា និរោធស្ស សច្ឆិកិរិយា, តថា តថា កិលេសស្នេហបរិយាទានំ ហោតីតិ និរោធសច្ឆិកិរិយាយ ស្នេហបរិយាទានសទិសតា ការណូបចារេន វុត្តា។

១៣៨៥-៦. អបរាយបិ ឧបមាយ តមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឧគ្គច្ឆន្តោ**”តិអាទិ។ **ឱភាសេតី**តិ បកាសេតិ។ **បដិហញ្ញតី**តិ បដិប្បស្សម្ភេតិ។ ឯត្ថាបិ យថា សូរិយោ រូបគតានិ ឱភាសេតិ, ឯវំ មគ្គញាណំ ទុក្ខំ បរិជានាតិ។ យថា អន្ធការំ វិនាសេតិ, ឯវំ សមុទយំ បជហតិ។ យថា អាលោកំ ទស្សេតិ, ឯវំ សហជាតាទិបច្ចយតាយ មគ្គំ ភាវេតិ ។ យថា សីតំ បដិប្បស្សម្ភេតិ, ឯវំ សព្ពកិលេសទរថបរិឡាហបដិប្បស្សទ្ធិភូតំ និរោធំ សច្ឆិករោតីតិ ឧបមាសំសន្ទនំ ទដ្ឋព្ពំ។

១៣៨៨. **អប្បេតី**តិ បប្បោតិ។ ទុក្ខបរិញ្ញាយ សក្កាយតីរសមតិក្កមភាវតោ ឱរិមតីរប្បជហនសទិសតា, មគ្គភាវនាយ សត្តតីសពោធិបក្ខិយធម្មវហនតាយ ភណ្ឌវហនសទិសតា, ឯត្តាវតា បញ្ញាភាវនាយ នានាកិលេសវិទ្ធំសនវសប្បវត្តោ អានិសំសោ ទស្សិតោ ហោតីតិ។

អរិយផលសមាបត្តិនិរោធសមាបត្តិយោបិ បនស្សា អានិសំសាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តា បន សង្ខេបតោ ឯវំ ទដ្ឋព្ពា – “អរិយផលសមាបត្តី”តិ ហិ ចតុន្នម្បិ ផលដ្ឋានំ អត្តនោ អត្តនោ អរិយផលស្ស ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថំ និរោធេ អប្បនា។ ចត្តារោបិ ហិ អរិយបុគ្គលា សកំ សកំ ផលសមាបត្តិំ សមាបជ្ជន្តិ។ កេចិ បន “អនាគាមិអរហន្តោវ សមាបជ្ជន្តិ សមាធិស្មិំ បរិបូរការិតាយា”តិ វទន្តិ, តំ អការណំ អត្តនា បដិលទ្ធសមាបត្តិសមាបជ្ជនេ សមាធិស្មិំ បរិបូរការិតាយ កាតព្ពាភាវតោ។ សព្ពសោ អសមុច្ឆិន្នកិលេសស្ស ហិ បុថុជ្ជនស្សាបិ អត្តនា បដិលទ្ធលោកិយសមាបត្តិសមាបជ្ជនំ លព្ភតិ, កិមង្គំ បន សមុច្ឆិន្នេកច្ចកិលេសានំ អរិយានំ។ ឧបរិមា បន ហេដ្ឋិមំ បុព្ពេ បដិលទ្ធម្បិ ន សមាបជ្ជន្តិ បុគ្គលន្តរភាវំ ឧបគតត្តា។ សមុគ្ឃាដិតកម្មកិលេសនិរោធនេន ហិ បុថុជ្ជនេហិ វិយ សោតាបន្នស្ស, សោតាបន្នាទីហិ សកទាគាមិអាទីនំ បុគ្គលន្តរភាវូបគមនំ អត្ថិ, អនន្តរផលត្តា ច លោកុត្តរកុសលានំ ហេដ្ឋិមតោ ឧបរិមោ ភវន្តរគតោ វិយ ហោតីតិ តស្ស តស្ស អរិយស្ស តំ តំ ផលំ ភវង្គសទិសំ ហោតិ, តស្មា បុគ្គលន្តរភាវូបគមនេន បដិប្បស្សទ្ធត្តា នត្ថិ ឧបរិមស្ស ហេដ្ឋិមផលសមាបត្តិយា សមាបជ្ជនំ, ហេដ្ឋិមោ បន ឧបរិមំ ន សមាបជ្ជតិ អនធិគតត្តាតិ ចត្តារោបិ បុគ្គលា សកសកផលមេវ សមាបជ្ជន្តិ។ តំ បន សមាបជ្ជិតុកាមេន អរិយសាវកេន រហោគតេន បដិសល្លីនេន ឧទយព្ពយាទិវសេន សង្ខារា វិបស្សិតព្ពា។ តស្ស បវត្តានុបុព្ពវិបស្សនស្ស សង្ខារារម្មណគោត្រភុញាណានន្តរំ ផលសមាបត្តិវសេន និរោធេ ចិត្តំ អប្បេតិ។ ផលសមាបត្តិនិន្នចិត្តតាយ ចេត្ថ សេខស្ស ផលមេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន មគ្គោ។ អញ្ញោ ឯវ ហិ វិបស្សនាចារោ អរិយមគ្គាវហោ, អញ្ញោ ផលសមាបត្តិអាវហោ។

តថា ហិ អរិយមគ្គវីថិយំ អនុលោមញាណានិ អនិព្ពិទ្ធបុព្ពានំ ថូលថូលលោភក្ខន្ធាទីនំ សាតិសយំ បទាលនេន លោកិយញាណេសុ ឧក្កំសបារមិប្បត្តានិ មគ្គានុកូលានិ ហុត្វា ឧប្បជ្ជន្តិ, ផលសមាបត្តិវីថិយំ បន តានិ តេន តេន មគ្គេន តេសំ តេសំ កិលេសានំ សមុច្ឆិន្នត្តា កិលេសវិក្ខម្ភនេ និរុស្សុក្កានិ កេវលំ អរិយានំ ផលសមាបត្តិសុខសមង្គិភាវស្ស បរិកម្មប្បត្តានិ ហុត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ ន តេសំ កុតោចិ វុដ្ឋានសម្ភវោ។ យតោ នេសំ បច្ឆិមោ សង្ខារនិមិត្តតោ វុដ្ឋហិត្វា មគ្គស្ស អនន្តរបច្ចយោ ភវេយ្យ, តេនេវ ច ផលសមាបត្តិយា អនន្តរបច្ចយភូតំ ញាណំ សង្ខារារម្មណមេវ ហោតិ, ន និព្ពានារម្មណន្តិ វេទិតព្ពំ។ បុព្ពាភិសង្ខារវសេន ចស្សា បពន្ធវសេន បវត្តិបរិច្ឆិន្នកាលាបគមេ ភវង្គវសេន តតោ វុដ្ឋានញ្ច វេទិតព្ពំ។

និរោធសមាបត្តិ បន តតិយចតុត្ថផលដ្ឋានំ អនុបុព្ពនិរោធវសេន ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ អប្បវត្តិ។ អនាគាមិអរហន្តោយេវ ហិ កាមច្ឆន្ទាទិសមុច្ឆិន្ទនេន សមាធិស្មិំ បរិបូរការិតាយ សមថផលសមន្នាគតត្តា និរោធំ សមាបជ្ជន្តិ។ តថា ហេតំ សមថវិបស្សនានំ យុគនន្ធភាវប្បវត្តនវសេន ទ្វីហិ ពលេហិ សមន្នាគតស្សេវ សម្ភវតិ, តស្មា តំ សមាបជ្ជិតុកាមេន អនាគាមិនា, ខីណាសវេន វា អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនា រហោគតេន បដិសល្លីនេន បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តត្ថ សង្ខារា អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សិតព្ពា, តតោ ទុតិយំ តតិយំ ចតុត្ថំ អាកាសានញ្ចាយតនំ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តថេវ តត្ថ សង្ខារា សម្មសិតព្ពា, អថ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ នានាពទ្ធាវិកោបនំ សង្ឃបដិមាននំ សត្ថុបក្កោសនំ អទ្ធានបរិច្ឆេទោតិ ចតុព្ពិធំ បុព្ពកិច្ចំ កាតព្ពំ។

តត្ថ សរីរតោ វិសំយុត្តា មញ្ចបីឋាទយោ សត្តាហព្ភន្តរេ យថា ន នស្សន្តិ, តថា អធិដ្ឋានំ **នានាពទ្ធាវិកោបនំ**។ សរីរសំយុត្តេ វិសុំ អធិដ្ឋានកិច្ចំ នត្ថិ។ សង្ឃោ បន ញត្តិកម្មាទីសុ កិញ្ចិទេវ កម្មំ កត្តុកាមោ “យាវ មំ ន បក្កោសតិ, តាវទេវ វុដ្ឋហិស្សាមី”តិ បុព្ពាភោគករណំ **សង្ឃបដិមាននំ**។ សត្ថា ច “សិក្ខាបទបញ្ញាបនាទីសុ យាវ មំ ន បក្កោសតិ, តាវទេវ វុដ្ឋហិស្សាមី”តិ បុព្ពាភោគករណំ **សត្ថុបក្កោសនំ**។ សត្តាហព្ភន្តរេ អត្តនោ អាយុសង្ខារស្ស បវត្តនសមត្ថតាវលោកនំ **អទ្ធានបរិច្ឆេទោ**។ ឯវំ កតបុព្ពកិច្ចេន នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមាបជ្ជិតព្ពំ។ អថេកំ វា ទ្វេ វា ចិត្តវារេ អតិក្កមិត្វា អចិត្តកោ ហោតិ, និរោធំ ផុសតិ, តតោ យថាបរិច្ឆេទំ តតិយចតុត្ថផលានំ អញ្ញតរេន និរោធា វុដ្ឋហិស្សតីតិ។ ឯវមយំ ទុវិធា សមាបត្តិ លោកុត្តរបញ្ញាយ អានិសំសោ។

១៣៨២-៤. សទេវកលោកតោ ឧត្តិណ្ណេន, ឧត្តរិតរេន វាតិ **លោកុត្តមេន** សម្មាសម្ពុទ្ធេន។ បញ្ញាយ ភាវនន្តិ សម្ពន្ធោ។ **ហិតភាវន**ន្តិ ឥធលោកបរលោកហិតវិភាវនំ ឥមំ បញ្ញាភាវនំ។ **សុខសំហិត**ន្តិ សិនិទ្ធច្ឆាយុទកវន្តតាទិនា សុខសហិតំ។ **ហិត**ន្តិ យោគកម្មស្ស ហិតំ ។ **ឧត្តម**ន្តិ ឧគ្គតតមំ, អច្ចុគ្គតំ ពលវន្តម្បីតិ អធិប្បាយោ។ **អវិគ្គហកម្មទ**ន្តិ វិគ្គហញ្ច កម្មញ្ច ន ទេតីតិ អវិគ្គហកម្មទន្តិ អត្ថោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

កិលេសប្បហានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២៤. ចតុវីសតិមោ បរិច្ឆេទោ

បច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣៩៥. តទានិ នេសំ បច្ចយវិធឹ ទស្សេតុំ “**យេស**”ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។

បដិច្ច ឯនំ ផលមេតិ បវត្តតិ, តិដ្ឋតិ, ឧប្បជ្ជតិ វាតិ **បច្ចយោ**, ហិនោតិ បតិដ្ឋាតិ ឯត្ថាតិ **ហេតុ**, អនេកត្ថត្តា ធាតុសទ្ទានំ ហិ-សទ្ទោ មូល-សទ្ទោ វិយ បតិដ្ឋត្ថោ វេទិតព្ពោ, ហិនោតិ វា ឯតេន កម្មនិទាន ភូតេន ឧទ្ធំ ឱជំ អភិហរន្តេន មូលេន វិយ បាទបោ តប្បច្ចយំ ផលំ គច្ឆតិ វិរុឡ្ហឹ អាបជ្ជតីតិ **ហេតុ**, ហេតុ ច សោ មូលដ្ឋេន, បច្ចយោ ច ឧបការកដ្ឋេនាតិ **ហេតុបច្ចយោ**, ហេតុ ហុត្វា បច្ចយោ ហេតុភាវេន បច្ចយោតិ អត្ថោ។

ឯវំ អារម្មណបច្ចយាទីសុ ទដ្ឋព្ពំ។ ស្វាយំ បដិសន្ធិយំ កម្មសមុដ្ឋានានំ, បវត្តិយំ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ, ឧភយត្ថ សហជាតនាមធម្មានញ្ច បច្ចយោ។ **សព្ពលោកិយលោកុត្តរ**ន្តិ ឥមិនា បញ្ញត្តិយាបិ លោកេ វិទិតភាវេន លោកិយបទេន សង្គហិតត្តា រូបាទិភេទេសុ ឆព្ពិធេសុ សង្ខតាសង្ខតបញ្ញត្តិធម្មេសុ ន កោចិ ធម្មោ អារម្មណ បច្ចយោ ន ហោតីតិ ទស្សេតិ។ តេនេវ “**យំ យំ ធម្មំ អារព្ភា**”តិ អនិយតោ កតោតិ។ ននុ ច “យំ យំ ធម្ម”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.២-៣) វុត្តត្តា បញ្ញត្តិយា គហណំ ន ហោតីតិ? នាយំ ទោសោ ធម្មសទ្ទស្ស ញេយ្យវចនត្តា។ **អារព្ភា**តិ អាលម្ពិត្វា, គហេត្វាតិ អត្ថោ។ **ឧប្បជ្ជន្តី**តិ ឥទំ និទស្សនមត្តំ។ តេ បន តំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជន្តិ ចេវ តិដ្ឋន្តិ ច។ យថា ហិ ទុព្ពលោ បុរិសោ ទណ្ឌំ វា រជ្ជុំ វា អាលម្ពិត្វា ឧដ្ឋហតិ ចេវ តិដ្ឋតិ ច, ឯវំ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា រូបាទិ អារម្មណំ អាលម្ពិត្វា ឧប្បជ្ជន្តិ ចេវ តិដ្ឋន្តិ ចាតិ។

ជេដ្ឋកដ្ឋេន ឧបការកោ ធម្មោ **អធិបតិបច្ចយោ**។ **ជេដ្ឋកដ្ឋេនា**តិ ច បមុខភាវេន។ អត្តាធីនានញ្ហិ បតិភូតោ ធម្មោ អធិបតីតិ សោ តេសំ បមុខភាវេន បវត្តតិ។ “ឆន្ទាធិបតិ ឆន្ទសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំ សមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិវចនតោ ឆន្ទាទយោ ចត្តារោ ធម្មា សហជាតនាម រូបានំ សហជាតាធិបតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តត្ថ សហជាតាធិបតី**”តិអាទិ។ “ឆន្ទវតោ កឹ នាម កម្មំ ន សិជ្ឈតី”តិអាទិកំ បុរិមាភិសង្ខារូបនិស្សយំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជមានេ ចិត្តុប្បាទេ ឆន្ទាទយោ ធុរភូតា ជេដ្ឋកភូតា សម្បយុត្តធម្មេ, តំសមុដ្ឋានរូបេ ច សាធយមានា វសេ វត្តយមានា ហុត្វា បវត្តន្តិ, តេ ច តេសំ វសេន វត្តន្តិ ហីនាទិភាវេន តទនុវត្តនតោ។ តេន តេ អធិបតិបច្ចយា ហោន្តិ, នោ ច ខោ ឯកតោ។ យទា ហិ ឆន្ទំ ធុរំ ឆន្ទំ ជេដ្ឋកំ កត្វា ចិត្តំ បវត្តតិ, តទា ឆន្ទោវ អធិបតិ, ន ឥតរេ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ អធិបតិភាវោបិ ហិ នេសំ អត្តនោ បវត្តិនិវារកេ អភិភុយ្យ បវត្តនតោ ហោតិ។ **អវសេស**ន្តិ យថាវុត្តានំ តេសំ គរុកាតព្ពតាភាវតោ, គរុកតស្សេវ ច អារម្មណាធិបតិភាវវចនតោ។ វុត្តញ្ហេតំ “យំ យំ ធម្មំ គរុំ កត្វា យេ យេ ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ ចិត្ត ចេតសិកា ធម្មា, តេ តេ ធម្មា តេសំ តេសំ ធម្មានំ អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៣)។ តត្ថ **គរុំ កត្វា**តិ គរុការចិត្តីការវសេន វា អស្សាទនវសេន វា គរុំ ភារិកំ លទ្ធព្ពំ អនវញ្ញាតំ កត្វា។ គរុកាតព្ពញ្ហិ អារម្មណំ តន្និន្នបោណបព្ភារានំ អស្សាទនបច្ចវេក្ខណមគ្គផលានំ អត្តនោ វសេ វត្តយមានំ វិយ បច្ចយោ ហោតិ, តស្មា អយំ អត្តាធីនានំ បតិភាវេន ឧបការកត្តា អធិបតិបច្ចយោ ទដ្ឋព្ពោ។

អន្តរយតីតិ អន្តរំ, ព្យវធាយកន្តិ អត្ថោ, នាស្ស អន្តរំ វិជ្ជតីតិ អនន្តរោ, សោយេវ បច្ចយោតិ **អនន្តរបច្ចយោ**, អនន្តរភាវេន ឧបការកោ ធម្មោតិ អធិប្បាយោ។ **អនន្តរនិរុទ្ធា**តិ អត្តនោ និរោធានន្តរំ អនុរូបចិត្តុប្បាទស្ស ឧប្បត្តិបច្ចយភាវេន តស្ស ឧប្បត្តិយា បុរិមភាគេ អនន្តរំ ហុត្វា និរុទ្ធា, រូបធម្មា បន អនន្តរបច្ចយា នត្ថិ។

សមនន្តរភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ **សមនន្តរបច្ចយោ**, តថា សមនន្តរបច្ចយោបីតិ ឋបេត្វា ឧបសគ្គមត្តំ ន ឯត្ថ កោចិ វិសេសោ។ យោ ហិ អនន្តរបច្ចយោ, សោវ សមនន្តរបច្ចយោតិ។ បុរិមបច្ឆិមានញ្ហិ អនន្តរុប្បាទភាវតោ និរន្តរុប្បាទនសមត្ថតា អនន្តរបច្ចយតា, រូបកលាបានំ វិយ សណ្ឋានាភាវតោ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នានំ សហដ្ឋានាភាវតោ ច “ឥទមិតោ ឧទ្ធំ ហេដ្ឋា តិរិយ”ន្តិ វិភាគាភាវា អត្តនោ ឯកត្តមិវ ឧបនេត្វា សុដ្ឋុ អនន្តរភាវេន ឧប្បាទេតុំ សមត្ថតា សមនន្តរបច្ចយតា, តស្មា ធម្មតោ អវិសេសេបិ វិនេយ្យវសេន ព្យញ្ជនត្ថមត្តតោ វិសេសំ គហេត្វា តេសំ វិសុំ ទេសនា កតា។ យម្បិ “អត្ថានន្តរតាយ អនន្តរបច្ចយោ, កាលានន្តរតាយ សមនន្តរបច្ចយោ”តិ អាចរិយានំ មតំ, តំ “និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស នេវសញ្ញានា

សញ្ញាយតនំ កុសលំ ផលសមាបត្តិយា សមនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទីហិ (បដ្ឋា. ១.១.៤១៨) វិរុជ្ឈតីតិអាទិនា បដិក្ខិត្តំ។

ឧប្បជ្ជមានោវ សហុប្បាទនវសេន ឧបការកោ ធម្មោ សហជាតបច្ចយោ បកាសស្ស បទីបោ វិយ, សោ ប នាយំ “ចិត្តចេតសិកា ធម្មា អញ្ញមញ្ញំ, សហជាតរូបានញ្ច, មហាភូតា អញ្ញមញ្ញំ, ឧបាទារូបានញ្ច, បដិសន្ធិក្ខណេ វត្ថុវិបាកា អញ្ញមញ្ញ”ន្តិ ច តិវិធោ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **“ចិត្តចេតសិកា”**តិអាទិ។ យម្បិ ហិ បាឡិយំ អរូបក្ខន្ធាទិវសេនស្ស ឆព្ពិធតំ វុត្តំ, តម្បិ ឯត្ថេវ សង្គហិតំ។ យោ បនេត្ថ សេសរូបធម្មានំ, ឧភយត្ថ វត្ថុនោ ច បវត្តិយា អរូបធម្មានំ, ឧបាទារូបានញ្ច អញ្ញមញ្ញំ មហាភូតានំ សហជាតបច្ចយត្តាភាវោ, សោ បច្ចយភាវសាមត្ថិយវិសេសាយោគតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អញ្ញមញ្ញំ ឧប្បាទនុបត្ថម្ភនភាវេន អត្តនោ ឧបការកស្ស ឧបការកោ ធម្មោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ។ អញ្ញមញ្ញុបត្ថម្ភកតិទណ្ឌកំ វិយ ឧបការកតា ច អញ្ញមញ្ញតាវសេនេវ ទដ្ឋព្ពា, ន សហជាតាទិវសេន។ សហជាតាទិបច្ចយោ ហោន្តោយេវ ហិ កោចិ កស្សចិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ន ហោតិ ចិត្តចេតសិកានំ ចិត្តជរូបេ សតិ, មហាភូតានំ ឧបាទារូបេ សតិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយត្តាភាវតោ។ យថាហ “ចត្តារោ ខន្ធា អរូបិនោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោ, ចត្តារោ មហាភូតា...បេ.... ឱក្កន្តិក្ខណេ នាមរូបំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៧)។ អាចរិយេន បន បច្ចយុប្បន្នធម្មេ អបរាមសិត្វា វុច្ចមានត្តា អវិសេសេន វុត្តំ “តថា អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ”តិ។

តរុអាទីនំ បថវី វិយ អធិដ្ឋានាការេន, ចិត្តកម្មាទីនំ បដាទយោ វិយ ច និស្សយាការេន ឧបការកោ ធម្មោ និស្សយបច្ចយោ។ ***វត្ថុរូបានី***តិ សត្តន្នំ វិញ្ញាណធាតូនំ អធិដ្ឋានាការេន និស្សយបច្ចយភូតានិ វត្ថុរូបានិ។ **មហាភូតា ចិត្តចេតសិកា ចា**តិ អញ្ញមញ្ញំ, ឧបាទារូបានញ្ច តថេវ និស្សយភូតានិ មហាភូតានិ អញ្ញមញ្ញំ, សហជាតរូបានញ្ច និស្សយាការេន បច្ចយានិ ចិត្តចេតសិកានិ, តទធីនវុត្តិតាយ អត្តនោ ផលេន និស្សិតោ ន បដិក្ខិត្តោតិ និស្សយោ។

យថា បន ភុសោ អាយាសោ ឧបាយាសោ, ឯវំ ភុសោ និស្សយោ ឧបនិស្សយោ, ពលវការណន្តិ អត្ថោ, តស្មា ពលវការណភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ វេទិតព្ពោ។ សោ អារម្មណូបនិស្សយោ អនន្តរូប និស្សយោ បកតូបនិស្សយោតិ តិវិធោតិ អាហ **“អារម្មណា”**តិអាទិ។ តត្ថ –

> “ទានំ ទត្វា សីលំ សមាទិយិត្វា ឧបោសថកម្មំ កត្វា តំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខតិ, បុព្ពេ សុចិណ្ណានិ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខតិ, ឈានា វុដ្ឋហិត្វា ឈានំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខតិ, សេខា គោត្រភុំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តិ, វោទានំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តិ, សេខា មគ្គា វុដ្ឋហិត្វា មគ្គំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តី”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣) –

ឯវមាទិនា នយេន អារម្មណូបនិស្សយោ តាវ អារម្មណាធិបតិនា សទ្ធិំ នានត្តំ អកត្វាវ វិភត្តោ។ តេនាហ **“អារម្មណូបនិស្សយោ អារម្មណាធិបតិយេវា”**តិ។ កិញ្ចាបិ នានត្តំ អកត្វា វិភត្តោ, តថាបិ អយំ តេសំ វិសេសោ – យំ អារម្មណំ គរុំ កត្វា ចិត្តចេតសិកា ឧប្បជ្ជន្តិ, តំ និយមតោ តេសំ អារម្មណេសុ ពលវារម្មណំ ហោតិ។ ឥតិ គរុកាតព្ពមត្តដ្ឋេន អារម្មណាធិបតិ, ពលវការណដ្ឋេន អារម្មណូបនិស្សយោតិ ច ឯវមេតេសំ នានត្តំ វេទិតព្ពំ។

អនន្តរូបនិស្សយោបិ “បុរិមា បុរិមា កុសលា ខន្ធា បច្ឆិមានំ បច្ឆិមានំ កុសលានំ ខន្ធានំ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣) នយេន អនន្តរបច្ចយេន សទ្ធិំ នានត្តំ អកត្វាវ វិភត្តោតិ អាហ **“អនន្តរូបនិស្សយោ បន អនន្តរបច្ចយោវា”**តិ។ ឯវំ សន្តេបិ អត្តនោ អនន្តរា អនុរូបចិត្តុប្បាទវសេន អនន្តរបច្ចយោ, ពលវការណវសេន អនន្តរូបនិស្សយបច្ចយោតិ ឯវមេតេសំ នានត្តំ វេទិតព្ពំ។

បកតិយា ឯវ បច្ចយន្តររហិតេន អត្តនោ សភាវេនេវ ឧបនិស្សយោ **បកតូបនិស្សយោ,** អារម្មណ អនន្តរេហិ អមិស្សោវ បុថគេវ កោចិ ឧបនិស្សយោតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា បកតោ ឧបនិស្សយោ **បកតូបនិស្សយោ**។ **បកតោ**តិ ចេត្ថ ប-ការោ ឧបសគ្គោ, សោ អត្តនោ ផលស្ស ឧប្បាទនសមត្ថភាវេន សន្តានេ និប្ផាទិតភាវំ, ឧបសេវិតភាវញ្ច ទីបេតិ, តស្មា អត្តនោ សន្តានេ និប្ផន្នោ វា កាយិកសុខទុក្ខសទ្ធាសីលាទិ ឧបសេវិតោ វា ឧតុភោជនាទិ បកតូបនិស្សយោតិ អត្ថោ។ ឧបសេវនញ្ចេត្ថ ទុវិធំ ឧបយោគោបសេវនំ អារម្មណូបសេវនញ្ច។ ឯវញ្ច កត្វា អនាគតស្សាបិ ឧបនិស្សយបច្ចយតា លទ្ធា ហោតិ។ **កាយិកសុខ...បេ.... យោចា**តិ ឯត្ថ កាយិកសុខទុក្ខានិ រាគសទ្ធាទីនំ, ឧតុភោជនាទយោ ចិត្តសមាធានាទីនំ, សទ្ធាសីលាទយោ សទ្ធា

សីលាទីនញ្ច ឧបនិស្សយា ហោន្តិ។ **អាទិ-**សទ្ទេន យំ យំ ឧបនិស្សាយ យស្ស យស្ស សម្ភវោ, តំ តំ តស្ស តស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយភូតំ សង្គណ្ហាតិ។ បច្ចយមហាបទេសោ ហេស, យទិទំ ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ។

បច្ចយុប្បន្នតោ បឋមតរំ ឧប្បជ្ជិត្វា វត្តមានភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ **បុរេជាតបច្ចយោ**។ សោ ច រូបធម្មោវ សមានោ អរូបធម្មស្សេវ ហោតិ។ តេនាហ “**វត្ថុបុរេជាតោ នាមា**”តិអាទិ។ យថា ចេត្ថ “**វត្ថុរូបានី**”តិ ហទយវត្ថុនោបិ គហណំ, ឯវំ “**រូបាទីនី**”តិអាទិ-គ្គហណេន ធម្មារម្មណស្សាបិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ននុ ច បញ្ចារម្មណានេវ អារម្មណបុរេជាតភាវេន អាគតានីតិ? សច្ចំ អាគតានិ, បញ្ហាវារេ បន “សេខា វា បុថុជ្ជនា វា ចក្ខុំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សន្តី”តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.៤២៤) អវិសេសេន បច្ចុប្បន្នចក្ខាទីនម្បិ គហិតត្តា ធម្មារម្មណស្ស អារម្មណបុរេជាតភាវោ ន សក្កា បដិពាហិតុំ។ អត្ថតោបិ ហេតំ សិទ្ធំ “យំ យំ បច្ចុប្បន្នំ អារម្មណំ គហេត្វា មនោទ្វារេ ចិត្តំ បវត្តតិ, តំ តស្ស អារម្មណបុរេជាតំ ហោតី”តិ។ ឯត្ថ ច និស្សយារម្មណការាទីហិ វិសិដ្ឋា បុរេជាតភាវេន វិនា ឧបការភាវំ អគច្ឆន្តានំ វត្ថារម្មណានំ បុរេជាតាការេន ឧបការកតា បុរេជាតបច្ចយតាតិ អយមស្ស និស្សយារម្មណបច្ចយតាហិ វិសេសោ។

គិជ្ឈបោតកសរីរានំ អាហារាសា ចេតនា វិយ បុរេជាតានំ រូបានំ ឧបត្ថម្ភកភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ **បច្ឆាជាតបច្ចយោ**។ មនោសញ្ចេតនាហារវសេន ហិ បច្ឆាជាតចិត្តចេតសិកេហិ វិនា សន្តានដ្ឋិតិហេតុភាវំ អគច្ឆន្តានំ បច្ឆាជាតាការេន ចិត្តចេតសិកានំ ឧបការកតា វិប្បយុត្តាការាទីហិ វិសិដ្ឋា បច្ឆាជាតបច្ចយតាតិ ឯវំ សព្ពបច្ចយានំ បច្ចយន្តរាការវិសិដ្ឋា ឧបការកតា ទដ្ឋព្ពា។ សោ បន “បច្ឆាជាតា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.១១) អាគតត្តា ឯកវិធោតិ អាហ “**ចិត្តចេតសិកាវា**”តិ។

បុរិមបុរិមបរិចិតគន្ថោ វិយ ឧត្តរុត្តរស្ស គន្ថស្ស កុសលាទិភាវេន អត្តសទិសបគុណពលវភាវវិសិដ្ឋំ អត្តសជាតិយតាគាហកំ អាសេវនំ, តេន បច្ចយា សជាតិយធម្មាវ **អាសេវនបច្ចយោ**។ ភិន្នជាតិកា ហិ ភិន្នជាតិកានំ អាសេវនគុណេន បគុណពលវភាវវិសិដ្ឋំ កុសលាទិភាវសង្ខាតំ អត្តនោ គតឹ គាហាបេតុំ ន សក្កោន្តិ, ន ច សយំ តតោ គណ្ហន្តិ។ តេ បន អនន្តរាតីតានិ លោកិយកុសលាកុសលានិ ចេវ អនាវជ្ជនកិរិយាជវនានិ ចាតិ អាហ “**ឋបេត្វា អាវជ្ជនទ្វយ**”ន្តិអាទិ។ “ន មគ្គបច្ចយា អាសេវនេ ឯក”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.២២១) វចនតោ អហេតុកកិរិយាសុ ហសិតុប្បាទស្សេវ អាសេវនភាវេន, អាវជ្ជនទ្វយំ អាសេវនបច្ចយោ ន ហោតិ, លោកុត្តរម្បិ កុសលំ ភិន្នជាតិកស្សេវ ផលស្ស បុរេចរត្តា ន តេន, អាសេវនគុណំ គណ្ហាបេតិ, វិបាកាព្យាកតម្បិ កម្មវសេន ។ វិបាកភាវប្បត្តំ កម្មបរិណាមិតំ កម្មវេគក្ខិត្តំ បតិតំ វិយ ហុត្វា បវត្តមានំ អត្តនោ សភាវំ គាហេត្វា បរិភាវេត្វា នេវ អញ្ញវិបាកំ បវត្តេតិ, ន ច បុរិមវិបាកានុភាវំ គហេត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ លោកុត្តរវិបាកម្បិ ហិ កិញ្ចាបិ ជវនវសេន ឧប្បជ្ជតិ, អាសេវនគុណំ បន គណ្ហាតិ, ន ច អញ្ញំ គាហាបេតិ។ យម្បិ “អាសេវនវិនិមុត្តំ ជវនំ នត្ថី”តិ **អាចរិយធម្មបាល**ត្ថេរេន វុត្តំ, តម្បិ “យេភុយ្យវសេន វុត្ត”ន្តិ វិញ្ញាយតិ, ឥតរថា បន អាចរិយស្ស អសមបេក្ខិតាភិធាយកត្តប្បសង្គតោ។ តថា ហិ វុត្តំ **បដ្ឋានដ្ឋកថាយំ** “លោកុត្តរោ បន អាសេវនបច្ចយោ នាម នត្ថី”តិ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.១២)។ មគ្គោ បន គោត្រភុតោ អាសេវនំ ន គណ្ហាតីតិ នត្ថិ ភូមិអាទិវសេន នានាជាតិកតាយ អនធិប្បេតត្តា។ តថា ហិ វុត្តំ **បដ្ឋានេ** “គោត្រភុ មគ្គស្ស អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ, វោទានំ មគ្គស្ស អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៦)។

ចិត្តប្បយោគសង្ខាតអាយូហនកិរិយាភាវេន សហជាតានំ, នានក្ខណិកានញ្ច ឧបការកោ ធម្មោ **កម្មបច្ចយោ** ។ កម្មន្តិ ហិ ចេតនា វុច្ចតិ, សា ច អាយូហនព្យាបារា។ បច្ចយុប្បន្នេន សហ ឧប្បន្នា **សហជាតា,** បច្ចយុប្បន្នតោ នានក្ខណេ ភវា **នានក្ខណិកា**។ សហជាតា លោកិយលោកុត្តរា ចេតនាតិ សម្ពន្ធោ។ សា សហជាតនាមានំ, តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ បច្ចយោ, ឥតរា បន វិបាកកដត្តារូបានន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សាសវកុសលាកុសលចេតនា**តិ អត្តនោ ឧប្បាទវិសិដ្ឋេ សន្តានេ សេសបច្ចយសមាគមេ បវត្តមានានំ វិបាកកដត្តារូបានំ សន្តានវិសេសនកិរិយាភាវេន ឧបការិកា កាមរូបារូបកុសលចេតនា, អកុសលចេតនា ច។ តស្សា ហិ តថា កិរិយាភាវេន បវត្តត្តា តេសំ បវត្តិ, ន អញ្ញថា។ ឥតរា បន សហជាតានំ អាយូហនកិរិយាភាវេន បវត្តមានា ឧបការិកាតិ វត្តព្ពំ។ អវធារណេន បនេត្ថ ចេតនាសម្បយុត្តំ អភិជ្ឈាទិកម្មំ បដិក្ខិបតិ សតិបិ វិបាកធម្មសភាវេ ចេតនាវជ្ជានំ អតំសភាវត្តា។ **អនាសវ...បេ.... បច្ចយោ**តិ ឥមិនា លោកិយកុសលចេតនាយ វិសេសមត្ថំ ទស្សេតិ, ន នានក្ខណិកកម្មបច្ចយតាភាវំ។ ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ **អដ្ឋកថាយំ** “អរូបាវចរចេតនា, បន លោកុត្តរចេតនា ច ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា អត្តនោ អត្តនោ វិបាកក្ខន្ធានំ នានក្ខណិកកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។

អត្តនោ និរុស្សាហសន្តភាវេន សហជាតនាមរូបានំ និរុស្សាហសន្តភាវាយ ឧបការកា អរូបធម្មាវ **វិបាកបច្ចយោ**។ តេនាហ “**វិបាកចិត្តចេតសិកា**”តិ។ តេ ហិ បយោគេន អសាធេតព្ពតាយ កម្មស្ស កតត្តា

និប្ផជ្ជនមគ្គតោ និរុស្សាហសន្តភាវា ហោន្តិ, ន កិលេសរូបសមសន្តភាវា ។ និរុស្សាហសន្តភាវតោ ឯវ ហិ ភវង្គាទយោ ទុវិញ្ញេយ្យា។ បញ្ចទ្វារេបិ ហិ ជវនប្បវត្តិយាវ រូបាទីនំ គហិតតា វិញ្ញាយតិ។ អភិនិបាតសម្បដិច្ឆន សន្តីរណមគ្គា បន វិបាកា ទុវិញ្ញេយ្យា ឯវ។

រូបារូបានំ ឧបត្ថម្ភកដ្ឋេន ឧបការោ **អាហារបច្ចយោ**។ សតិបិ ហិ ជនកភាវេ ឧបត្ថម្ភកត្តមេវ អាហារស្ស បធានកិច្ចំ, ជនយន្តោបិ ច អាហារោ អវិច្ឆេទវសេន ឧបត្ថម្ភេន្តោវ ជនេតីតិ ឧបត្ថម្ភនភាវោវ អាហារភាវោតិ។ តត្ថ កពឡីការោ អាហារោ រូបកាយស្សេវ ឧបត្ថម្ភកោ, សេសា តយោ រូបារូបកាយស្ស។ ន កេវលញ្ច តេ នាមធម្មានមេវ អវិច្ឆេទហេតុកា, អថ ខោ បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបានំ, បវត្តេ ចិត្តជរូបានម្បិ។

តេសុ តេសុ កិច្ចេសុ បច្ចយុប្បន្នធម្មេហិ អត្តានំ អនុវត្តាបនកសង្ខាតអាធិបច្ចដ្ឋេន បច្ចយោ **ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ**។ អធិបតិបច្ចយធម្មានញ្ហិ បវត្តិវិនិវារកេ អភិភវិត្វា បវត្តនេន គរុភាវោ អធិបតិយដ្ឋោ, ឥន្ទ្រិយានំ បន ទស្សនាទិកិច្ចេសុ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ, ជីវនេ កម្មជរូបេហិ, អរូបធម្មេហិ ច ជីវន្តេហិ សុខិតាទិភាវេសុ សុខិតាទីហិ អធិមោក្ខបគ្គហឧបដ្ឋានាវិក្ខេបប្បជាននេសុ “អនញ្ញាតំ ញស្សាមី”តិ បវត្តិយំ អាជាននេ, អញ្ញាតាវិភាវេ ច សទ្ធាទិសហជាតេហីតិ ឯវំ តំតំកិច្ចេសុ ចក្ខាទិបច្ចយេហិ ធម្មេហិ ចក្ខាទីនំ អនុវត្តនិយតាមត្តំ ឥន្ទ្រិយានំ អាធិបច្ចដ្ឋោតិ អយមេវ តេសំ វិសេសោ។ **រូបសត្តក**-គ្គហណេន ចក្ខាទីនិ បញ្ច, ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយទ្វយញ្ច ទស្សេតិ។ ជីវិតិន្ទ្រិយំ បន អរូបជីវិតិន្ទ្រិយេន សទ្ធឹ ឯកតោ កត្វា **ជីវិត**-គ្គហណេន គហិតំ។ ឯវញ្ហិ ទ្វាវីសតិ ឥន្ទ្រិយានិ ហោន្តិ។ “អនាទិមតិ សំសារេ អនញ្ញាតំ អសច្ឆិកតំ ចតុសច្ចធម្មំ, និព្ពានមេវ វា ញស្សាមី”តិ បវត្តស្ស ឥន្ទ្រិយំ **អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ**, បឋមមគ្គញាណំ។ អាជានតោ បឋមមគ្គេន ទិដ្ឋមរិយាទំ អនតិក្កមិត្វា ជានតោ ឥន្ទ្រិយំ **អញ្ញិន្ទ្រិយំ**, សោតាបត្តិផលតោ យាវ អរហត្តមគ្គា ឆសុ ញាណំ, អញ្ញាតាវិនោ ចតូសុ សច្ចេសុ បរិនិដ្ឋិតកិច្ចស្ស ឥន្ទ្រិយំ **អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ**, អរហត្តផលញាណំ ។ បឋមំ បរិយាយតោ ឥន្ទ្រិយត្តំ សន្ធាយ រូបសត្តក-គ្គហណេន គហេត្វាបិ បុន កថញ្ចិ ឧបការកត្តាភាវតោ ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយានំ ឯត្ថ អគ្គហណំ ទស្សេតុំ “**តេសូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តានិ ហិ យេភុយ្យេន លិង្គាទីហិ អនុវត្តិយមានានិបិ បច្ចយភាវតោ នានុវត្តីយន្តីតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។

អារម្មណូបនិជ្ឈានលក្ខណូបនិជ្ឈានវសេន ឧបគន្ធា អារម្មណនិជ្ឈានំ ឈានបច្ចយតា, សោ ច វិតក្កាទីន មេវ អាវេណិកោ សភាវោតិ អាហ “**ឈានបច្ចយោ**”តិអាទិ។ តេ បន បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបានំ, បវត្តេ ចិត្តជរូបានំ, ឧភយត្ថ នាមធម្មានញ្ច បច្ចយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សុគតិតោ, ទុគ្គតិតោ, កុសលតោ, អកុសលតោ វា និយ្យានដ្ឋេន សហជាតានំ ឧបការកតា មគ្គបច្ចយតា, សា ច សម្មាទិដ្ឋាទីនន្តិ អាហ “**មគ្គបច្ចយោ**”តិអាទិ។ **សង្កប្ប**-គ្គហណេន សម្មាសង្កប្បំ, មិច្ឆាសង្កប្បញ្ច ទស្សេតិ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ មិច្ឆាសង្កប្បាទយោ ហិ អបាយមគ្គង្គា, មិច្ឆាសតិមិច្ឆាវាចាទយោ ចេត្ថ តថាបវត្តចិត្តុប្បាទា, ចេតនា ច, អយម្បិ ឈានបច្ចយេ វុត្តានមេវ បច្ចយុប្បន្នានំ បច្ចយោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

បរមត្ថេន ភិន្នានម្បិ ឯកីភាវគតានំ វិយ ឯកុប្បាទាទិភាវសង្ខាតសម្បយោគលក្ខណេន ឧបការកតា សម្បយុត្តបច្ចយតា, សា ច នាមធម្មានមេវ, ន រូបធម្មានន្តិ អាហ “**សម្បយុត្តបច្ចយោ**”តិអាទិ។

អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធតាយ យុត្តានម្បិ សមានានំ វិប្បយុត្តភាវេន វិសំសដ្ឋតាយ នានត្តូបគមនេន ឧបការកតា វិប្បយុត្តបច្ចយតា, សា ច វត្ថូនំ, ចិត្តចេតសិកានមេវ វាតិ អាហ “**វិប្បយុត្តបច្ចយោ**”តិអាទិ។ ឆ វត្ថូនិ ហិ សត្តន្នំ វិញ្ញាណានំ យថារហំ បដិសន្ធិយំ, បវត្តេ, ចិត្តចេតសិកា បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបានំ, បវត្តិយំ ចិត្តសមុដ្ឋានានញ្ច វិប្បយុត្តបច្ចយោ។ **វត្ថុបុរេជាតានី**តិ ឥទំ ចក្ខាទិវត្ថុវសេនេវ វុត្តំ, ហទយវត្ថុ បន បដិសន្ធិយម្បិ បច្ចយភាវតោ សហជាតម្បិ លព្ភតិ។ វុត្តម្បិ ហេតំ អព្យាកតបទស្ស **សហជាតវិភង្គេ** “បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតា ខន្ធា កដត្តារូបានំ, ខន្ធា វត្ថុស្ស, វត្ថុ ខន្ធានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។ តថា **បច្ឆាជាតា ចិត្តចេតសិកា**តិ ច ចក្ខុវិញ្ញាណាទិវសេនេវ វុត្តំ, “សហជាតា កុសលា ខន្ធា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិវចនតោ (បដ្ឋា. ១.១.៤៣៤) បន សហជាតាបិ លព្ភន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ **អដ្ឋកថាយំ** “វិប្បយុត្តបច្ចយោ សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតវសេន តិវិធោ”តិ។ អយំ បន រូបធម្មោ សមានោ រូបធម្មស្ស បច្ចយោ ន ហោតិ សម្បយោគាសង្កាយ អភាវតោ។

យេសញ្ហិ នាមានំ ចក្ខាទីនំ អព្ភន្តរតោ និក្ខមន្តានំ វិយ បវត្តិ, រូបានញ្ច នាមសន្និស្សយេនេវ ឧប្បជ្ជមានានំ សម្បយោគាសង្កា ហោតិ, តេសមេវ វិប្បយុត្តបច្ចយតា វុត្តា។ រូបានំ បន រូបេហិ សាសង្កា នត្ថិ, វត្ថុសន្និស្សយេនេវ ច ជាយន្តានំ នាមានំ វិសយមត្តំ អារម្មណន្តិ តេនាបិ តេសំ សម្បយោគាសង្កា នត្ថិ។

បច្ចុប្បន្នសភាវេន អត្ថិភាវេន តាទិសស្សេវ ធម្មស្ស ឧបត្ថម្ភកត្តេន ឧបការកតា អត្ថិបច្ចយតា។ សតិបិ ហិ ជនកត្តេ ឋិតិយំយេវ សាតិសយោ អត្ថិបច្ចយានំ ព្យាបារោតិ ឧបត្ថម្ភកតា តេសំ គហិតា, តេ ច រូបជីវិតិន្ទ្រិយាទីនេវាតិ អាហ "**អត្ថិបច្ចយោ**"តិអាទិ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយញ្ហិ កដត្តារូបានំ, កពឡីការោ អាហារោ ឥមស្ស កាយស្ស , អារម្មណបុរេជាតានិ ចិត្តចេតសិកានំ និស្សយបច្ចយេ វុត្តធម្មា, តត្ថេវ វុត្តបច្ចយុប្បន្នញ្ច អត្ថិបច្ចយោ។ **និស្សយបច្ចយេ វុត្តធម្មា**តិ ច វត្ថុរូបមហាភូតចិត្តចេតសិកានំ ធម្មសាមញ្ញេនេវ គហណំ, ន និស្សយបច្ចយភាវីនំយេវ។ បច្ឆាជាតានម្បិ ចិត្តចេតសិកានំ បុរេជាតស្ស កាយស្ស បញ្ញាវារេ បច្ចយភាវេន និទ្ទិដ្ឋត្តា។ ឯត្ថ ច អត្ថិភាវាភាវេន អនុបការកានមេវ អត្ថិភាវេន ឧបការកតាយ អត្ថិបច្ចយតាភាវតោ នត្ថិ និព្ពានស្ស សព្ពទា ភាវិនោ អត្ថិបច្ចយតា, ឧប្បាទាទិយុត្តានំ វា នត្ថិភាវោបការតាវិរុទ្ធោ ឧបការកភាវោ អត្ថិបច្ចយតាតិ ន តស្ស តប្បច្ចយត្តប្បសង្គោ។

នត្ថិបច្ចយោតិអាទីសុ អនន្តរតាមត្តេន, ចិត្តនិយាមកភាវេន វា ឧបការកតា អនន្តរបច្ចយតា។ ឯកស្មឹ ផស្សាទិធម្មសមុទាយេ បវត្តមានេ ទុតិយស្ស អភាវតោ អត្តនោ ឋិតិយា ឱកាសមលភន្តានំ អនន្តរំ ឧប្បជ្ជមានកចិត្តចេតសិកានំ ឱកាសទានវសេន ឧបការកតា នត្ថិបច្ចយតា។ អត្តនោ សភាវាវិគមេន អប្បវត្តមានានំ វិគតភាវេន ឧបការកតា វិគតបច្ចយតា។ អត្ថតោ បន ទ្វិន្នម្បិ អនន្តរបច្ចយភាវីធម្មត្តា អវិសេសោ វុត្តោ។ សភាវតាមត្តេន ឧបការកតា អត្ថិបច្ចយតា, និរោធានុបគមនវសេន ឧបការកតា អវិគតបច្ចយតាតិ បច្ចយវិសេសោ តេសំ ធម្មាវិសេសេបិ វេទិតព្វោ។ ធម្មានញ្ហិ សមត្ថតាវិសេសំ សព្ពាការេន ញត្វា ភគវតា ចតុវីសតិបច្ចយា ទេសិតាតិ ភគវតិ សទ្ធាយ "ឯវំ វិសេសា ឯតេ ធម្មា"តិ សុតមយញាណំ ឧប្បាទេត្វា ចិន្តាភាវនាមយញាណេហិ តទភិសមយាយ យោគោ ករណីយោ។ អវិសេសេបិ ធម្មសាមត្ថិយស្ស តថា តថា វិនេតព្ពបុគ្គលានំ វសេន ហេដ្ឋា វុត្តោបិ បច្ចយោ បុន បការន្តរេន វុច្ចតិ យថា អហេតុកទុកំ វត្វាបិ ហេតុវិប្បយុត្តទុកំ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

យស្មា មហាភូតា អញ្ញមញ្ញំ, ឧបាទារូបានញ្ច សហជាតបច្ចយា, មហាភូតា អញ្ញមញ្ញំ អញ្ញមញ្ញនិស្សយបច្ចយា, ឧបាទារូបានំ និស្សយបច្ចយាវ, កពឡីការោ អាហារោ ឥមស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយោ, មហាភូតា អញ្ញមញ្ញំ, ឧបាទារូបានញ្ច ជីវិតិន្ទ្រិយំ កដត្តារូបានញ្ច អត្ថិអវិគតឥន្ទ្រិយបច្ចយា, តស្មា វុត្តំ "**រូបំ រូបស្ស...បេ.... សត្តធា បច្ចយោ ហោតី**"តិ។

រូបំ អរូបស្សាតិអាទីសុបិ ហេដ្ឋា វុត្តបច្ចយុប្បន្នធម្មេ សុដ្ឋុ ឧបលក្ខេត្វា បច្ចយោ យោជេតព្ពោ។ ***រូបំ រូបារូបស្សាតិ នត្ថី***តិ ឥទំ សហជាតបច្ចយភូតម្បិ រូបំ រូបារូបទ្វយស្ស បច្ចយភាវេន អនាគតន្តិ កត្វា វុត្តំ។

សព្ពេសំ បច្ចយានំ អារម្មណបច្ចយេ ឧបនិស្សយបច្ចយេ, សហជាតនានក្ខណិកចេតនាយ កម្មបច្ចយេ, សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតាទិភេទស្ស អត្ថិបច្ចយេ ច សមោធានតោ សព្ពេបិ បច្ចយា សង្ខេបតោ ចតុព្ពិធាយេវាតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**សព្ពេ បនិមេ**"តិអាទិ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិភាវិនិយា នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនាយ

បច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និគមនកថាវណ្ណនា

១៤០០-២. សព្ពធម្មេសុ អប្បដិហតគតិតាយ សុន្ទរា មតិ ឥមស្សាតិ សុមតិ, តស្ស **សុមតិស្ស** ភគវតោ **មតិវិចារំ** ញាណចារំ ពោធេតីតិ **សុមតិមតិវិចារពោធនោ**។ វិរុទ្ធា មតិ យេសំ តេ វិមតិនោ, វិរុទ្ធា មតីតិ ច វិរុទ្ធទស្សនន្តិ អត្ថោ។ តេសំ វិមោហំ វិនាសេតីតិ ***វិមតិវិមោហវិនាសនោ។ យតោ*** យស្មា នាមតោ សុមតិនា ភិក្ខុនា **មានតោ** ពហុមានេន ***អាយាចិតសម្មានតោ*** អាយាចិតោ ហុត្វា សម្មា អវនតោ សទាយេវ មតោ អយំ, ***តតោ*** តស្មា មយា រចិតោ អភិធម្មាវតារោ។ តថា ហិ ***ភាវនា*** សាធូនំ សម្ភាវនា ***ហិតវិភាវនា*** ហិតប្បកាសនតោ សទាតោសទាតិ យោជនា។

១៤០៣-១៤. ***អយុត្តំ វា វិរុទ្ធំ វា***តិ ឯត្ថ "អដ្ឋកថាយ វិមុខភូតំ អយុត្តំ នាម, បាឡិយា វិមុខភូតំ វិរុទ្ធ"ន្តិ វទន្តិ។ ***ព្យប្បថាន***ន្តិ ច វាចនាមគ្គានន្តិ អត្ថោ។ ***តិវិធា***តិ ឯកោ ព្យប្បថោ សទ្ទសម្បន្នោ, ន អត្ថសម្បន្នោ, ឯកោ

អត្ថសម្បន្នោ, ន សទ្ទសម្បន្នោ, ឯកោ ឧភយសម្បន្នោតិ តិប្បការាតិ អត្ថោ។ ហិតមេវ អត្ថោតិ ហិតត្ថោ, តំ អត្តនោ កាមេតីតិ **ហិតត្ថកាមោ**។ អសំកិណ្ណកុលាកុលេហិ អសម្ភិន្នកុលេហិ សំកិណ្ណោ។ កេលាសោយេវ សិខរោតិ **កេលាសសិខរោ,** សោ ហិ ហិមវតោ ចតុរាសីតិយា កូដសហស្សានំ បាមោក្ខោ រជតមយោ មហាសិខរោ។ តទាការេហិ សព្ពសេតេហិ បាសាទេហិ បដិមណ្ឌិតត្តា **កេលាស...បេ.... មណ្ឌិតោ។ កណ្ហទាសេនា**តិ ឯវំនាមកេន ឧបាសកេន។ **បាចីនបាសាទេ**តិ បាចីនទិសាភាគសន្និស្សិតេ បាសាទេ។ **អយ**ន្តិ អយមភិធម្មាវតារោ។

និដ្ឋិតាយំ អភិធម្មត្ថវិកាសិនី នាម

អភិធម្មាវតារសំវណ្ណនា។

និគមនកថា

១. រម្មេ **បុលត្ថិនគរ** នគរាធិរាជេ,
រញ្ញោ **បរក្កមភុជេន** មហាភុជេន;
ការាបិតេ វសតិ **ជេតវនេ** វិហារេ,
យោ រម្មហម្មិយវរូបវនាភិរាមេ។

២. សម្បន្នសីលទមសំយមតោសិតេហិ,
សម្មានិតោ វសិគណេហិ គុណាករេហិ;
បត្តោ មុនិន្ទវចនាទិសុ នេកគន្ថ-
ជាតេសុ ចាចរិយតំ មហិតំ វិទូហិ។

៣.. ញាណានុភាវមិហ យស្ស ច សូចយន្តិ,
សំវណ្ណនា ច វិនយដ្ឋកថាទិកានំ;
សារត្ថទីបនិមុខា មធុរត្ថសារ-
សន្ទីបនេន សុជនំ បរិតោសយន្តិ។

៤. តស្សានុកម្បមវលម្ពិយ **សារិបុត្ត-
ត្ថេរស្ស** ថាមគតសារគុណាករស្ស;
យោ សាសនេ ជិនវរស្ស រតី ឧឡារំ,
បប្បោតិ នន្ទិបរិវេណនិវាសវាសី។

៥. ស សាធយំ សោតុហិតំ អនប្បកំ,
សុមង្គលោទីរិតនាមវិស្សុតោ;
អកា**ភិធម្មត្ថវិកាសិនី** ឥមំ,
បកាសយន្តី មធុរត្ថសម្បទន្តិ។

អភិធម្មាវតារដីកា សមត្តា។